

*image
not
available*

Plinius vol II 4107

51

COLLECTIO

LATINORVM SCRIPTORVM

CVM NOTIS.

TAVRINI

MDCCLXXI

PER IOSEPHVM POMBA.

BIBL. NAZ
Vitt. Emanuele III

*Race
de Marinis*

2

31

NAPOLI

Rec. de Menth. C. 31

C. PLINII SECVNDI
HISTORIA NATVRALIS

R. D. M. 2

CAII

PLINII SECVNDI

HISTORIA NATVRALIS

EX RECENSIONE I. HARDVINI

ET

RECENTIORVM ADNOTATIONIBVS

TOMVS QVARTVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM

EX TYPIS IOSEPHI POMBA

ANNO MDCCCXXXI.

PARS TERTIA CONTINENS ZOOLOGIAM

GEORGII CUVIER

NOTIS ET EXCURSIBUS ILLUSTRATAM

CURANTE

IO. B. FR. STEPH. AJASSON DE GRANDSAGNE.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE

LIBER IX.

I.

Animalium, quae terrestria appellavimus, hominum, quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres convenit. Quamobrem prius aequorum, amnium, stagnorumque dicentur. (II.) Sunt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Causa evidens, humoris luxuria. Alia sors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam late supino, mollique ac fertili nutrimento accipiente causas genitales e sublimi semperque pariente natura, pleraque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis et in semet aliter atque aliter nunc flatu, nunc

I. *Quibus vita pendentibus.* Hoc est quae vivunt pendentes in aëre, et id mari opponit, molli nempe ac genitalium seminum pleno. AJ.

Mollique ac fertili nutrimento. Aristot. de longitudine ac brevitate vitae, capite secundo: Oportet enim intelligere, quod animal est natura humidum et calidum, et vivere tale quippiam est, ac senectus frigida et

sicca. Et libro de generatione Animalium primo, cap. 47: *Nutritum enim omnium, humidum magis.* PINT. — Ergo perperam olim in ed. *accremento.* AJ.

Causas genitales. Plinius, lib. II, c. 3: *Quoniam inde (e coelo) decedunt rerum omnium seminibus innúmeras, in mari praecipue, ac plerumque confusis, monstrificae gignantur effigies.* Vid. nos hic. H.

fluctu convolutis seminibus, atque principiis: vera ut fiat vulgi opinio, quidquid nascatur in parte naturae ulla, et in mari esse; praeterque, multa, quae nusquam alibi. Rerum quidem, non solum animalium simulacra esse, licet intelligere intuentibus uvam, gladium, serras: cucumim vero et colore et odore similem: quo minus miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. (II.) Plurima autem et maxima in Indico mari animalia, e quibus balaenae quaternum iugerum, pristres ducenum cubitorum: quippe ubi locustae

Rerum quidem. Pleraque, inquit, mare gignit, ad similitudinem eorum, quae in terra reperiuntur, sive animalium, sive etiam rerum caeterarum. Ludunt operam Rondeletius, et Aldrovandus, dum sollicitius investigant, ea piscium quorumnism sint nomina, nva, gladius, serra, cucumis: quae a caeteris scriptoribus ne sunt appellata quidem. H.

Uvam. Sepiae, quam officinalem dictitant, ova in uvae formam glomerata invenias, quibus subsuscus est color, et nigrescentis botri similitudo. Cuvier.

Gladium. Quem recentiores Linnaeani *xiphiam gladium* (ξίφος, Graecis est ensis), vulgus autem piscium épée solent dicere. Cuv.

Serras. Plebi la seie (squahum prieta Lin.) Cuv.

Cucumim. *Holothurias.* Lin. dicunt, quas et maritimos priapos dicunt, in primis *holothuriam pentacten* quae si sese contraxerint, cucumeribus similimae sunt. Cuv.

Equorum .. cochleis. Hippocampus innuit, qui et equus marinus audit; (*syngnathum hippocampus* Lin.) pisciculum, cui corpus loricatum co-

chleae famam potuit facile conciliare. Equini capitis formam caput, immunito quidem modulo, representat. Cuv.

II. *Plurima autem.* Haec Solin. a Plinio, c. 121, p. 81. H.

Quaternum iugerum. Quantum terrae spatium quaedam oppida non occupant. De balaenarum ingenti mole, vetustos scriptores sancti quoque Patres secuti, multa υπερβολικῶς prodiderunt, quae Bochartus collegit de Anim. p. I, lib. I, cap. 7, pag. 51. Compertum est, ex eorum relatu, qui ad balaenarum piscationem se conferunt, maiores illos cetos in Europa saltem, plerumque quinquaginta, raro admodum centum pedum, aut cxx mensuram excedere. H.

Pristes. Neque ex Aeliani historia, neque ex Plinii relatu, qualis sit pristis, poteris cognoscere. At Nonius, cap. xiii, n. 43: *Pristis*, inquit, navigii genus a forma pristium marinarum, quae longi corporis sunt, sed angusti. Claudius rerum Rom. lib. XII. *Quinque pristres*, navigium ea forma a marina bellua dictum est. Cetaceus piscis est Indici maris, quem nonnulli *Vivellam* vocant: rostro lon-

quaterna cubita impleant: anguillae quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluae circa solstitia maxime visuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectae montium iugis procellae ab imo vertunt maria, pulsatasque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: et alias tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo, quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa fronte direxerit: aliter sparsis non erat evadere: non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur. Cadra appellatur Rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus, duodecim dierum et noctium remigio enavigatus Ptolemaeo regi, quando nullius aurae recepit afflatum. Huius loci quiete praecipua, ad immobilem magnitudinem belluae adolescent. Gedrosos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium praefecti prodidere, in domibus fores ma-

gissimo, oaseo, utrinque aculeato, serrae aut rasri modo. Iconem Rondeletius exhibet lib. XVI, c. 45. Nos genuinum servamus in Cimelio Parisiensi nostro. H.

Locustae quaterua cub. impleant. Vidimus nos quasdam locustas (*laugonastes*) et asiacos (*homards*) trium immo et quatuor pedum longitudine. CUVIER.

Anguillae in Gange amne tricenos pedes. Hyperbole viatorum, cui in rerum natura nihil faveat. CUV.

Tunc illi ruunt turbines. Nam ea pars anni illis hiems est, non, ut nobis frigoris asperitate, sed assiduus imbris, tonitruis, tempestatibus, nimbis, procellis. DAL.

Aliter sparsis. Alioqui sparsae naves non potuissent evadere. Si sparsae naves fuissent, et a se invicem

disiunctae, nisi agmen stipassent, ne densis simul ordinibus incessissent, fuissent illae haud dubie adversus thynnorum irruentium agmine victae et obrutae. H.

Peninsula. In latere Arabiae meridionali. H.

Ptolemuco regi. Philadelpho. H.

Gedrosos. Strabo lib. XV de Ichthyophagis inter Carmanos et Oritas situs id tradit, non de Arbilis. Verisimile est autem vicinos Gedrosios id de illis narrasse. DAL. — *Qua Arbin.* Sive Cophetem, ut disimus lib. VI, c. 25. HANO.

Praefecti. In primis Nearchus, de quo in Auctorum Syllabo disimus. Hunc pariter secuti, Strabo lib. XV, p. 726, et Arrianus, in Indicis, pag. 567 et 568. II.

xillis belluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadrigenum cubitorum longitudinis reperta. Exeunt et pecori similes belluae ibi in terram, pastaeque radices fruticum remeant: et quaedam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quae depascuntur sata.

- III. (IV.) Maximum animal in Indico mari pristis, et balaena est: in Gallico Oceano physeter, ingentis columnae modo se attollens, altiorque navium velis

Ossibus tecta. Balaenarum costis, quae sunt interdum vicenarius binum pedum, Cantabri hodieque, quos *Bascos* vocant, hortos suos sepiunt, H. — *In domibus fores maxillis belluarum facere, ossibus tecta contignare,* etc. Perfacile equidem crediderim; nam in Norvegia hodie balaenarum maxillis solent uti in aedibus exstruendis, pro trabibus postibusque Cov.

Exeunt et pecori similes belluae. Onesicritus apud Strab. lib. XV narrat circa Taprobane Indiae belluas marinas ancipitis vitae nasci, alias bobus similes, alias equis, alias variis animalibus terrestribus. Dal. — *Exeunt et pecori... remeant.* Has intellige quae *lamentus* et *dagongs* gallice appellantur (*trichechum manatum* et *trich. dagong.* Linn.), herbivoras quidem feras, cetaceorum non abaimillimum genus; has enim sunt e mari egredi, ut vel herba riparum vescantur, vel alga, qua rupes vestitas norunt. Cov.

Equorum, asinorum, taurorum capitibus. Cetaceorum et domesticorum animantium similitudo nulla est. At hanc sibi plebs, ingenio vel genio indulgens saepe fingit. Cov.

III. In Gallico Oceano physeter. Gallici Oceani ducere initium hic vi-

detur, ut diximus, lib. IV, c. 35, a Lusitaniae ora: id enim mare ingenti *physeterum* copia refertum auctor est Strabo lib. III, p. 445. Plinius ipse tamen, ubi accuratissime situs et nomina marium ac terrarum persequitur lib. IV, c. 33, sub finem, Gallicum Oceanum Sequana amne ac Pyrenaeo monte determinat. In Rubro mari navigantes pestem hanc avertunt tintinnabulorum strepitu, quae a prora pendent. A Nearchi classe depulsi fugatique sunt tubarum fragore, ut idem Strabo prodidit lib. XV, pag. 725, et Arrianus, in Indicis, p. 567. Rondeletius lib. XVI, c. 44 physeterem ait a Narbonensibus *Peis mular*, ab Italis *Copudolio*, *Sedenette* a Santonibus appellari H. — *Physeter.* Forsan magna balaena fuit, siquidem non rara haec olim in Aquitauco sinu, ubi eam accolae venari didicerant. Cov. — Hunc Valmont de Bomare credebat esse quem vulgo *marquén* dicimus. Frustra; neque enim cognitudo convenit. Tum physeter a *phys* indicat efflari aquas quod praecipue in magna balaena notabile est. Al.

Columnae modo. Haec Solinus ex Plinio c. 121, p. 84; Strabo lib. III, p. 445, non ipsam physeterem attol-

diluviem quamdam eructans. In Gaditano Oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis, ut ex ea causa fretum numquam intrasse credatur. Apparent et rotæ appellatae a similitudine, quaternis distinctae radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque claudentibus.

IV. (v.) Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio ob id missa, visum, auditumque in quodam specu concham canentem Tritonem, qua noscitur

lere se sublimem ait, sed spiritum tantum emittere: quem quum efflat, eminus intuentibus species quaedam nubis in columnae formam coactae videtur: *Φουφύριον ἀναφυσσάντων, παίεται τις νεφέδους ὅπως κίονος*, etc. Hæm.

Diluviem. Hoc est, aquarum nimbus eiaculari, partim ut mergat, partim ut prospectu adempto præda potiatur. H.

Arbor. Quae sit ea porro, necdum compertum. H. — *In Gaditano Oceano arbor.* Huius belluae fingendae occasionem forte dedit hæc stella (*asterius* Lin.) quam vocamus Medusæ caput (*tête de Méduse*). Sed ingens status huic stulte data, neque talis enormitatis aspiciam typus est in rerum natura. Non absimillima septentrionales viri tradunt de quadam sepia (*poulpe*), quam magnitudine insulae parem dicunt, et nuncupant *Kraken*. Cov.

• *Et rotæ.* Rotas Aelianus, *Histor. Anim.* lib. XIII, cap. 20, ait esse gregales, maxime prope Athon Thraciæ montem: spinis horrere praelongis: strepitu perterritas circumvolvi, atque in altum deprimi: unde reversiones in orbem iterum facientes emergant, magnoque impetu resiliant. H. — *Rotæ appellatae.* Rotæ

ideam crediderim ab his zoophytis profeectam, quos Medusæ Linnaeus vocat, et quibus re vera forma competit disci, quem radii dividerent. Maculae aliquot pro oculis quoque acceptae. Sed his Medusis eave ne magnitudinem esse credas qualem videtur Plinius credere, dum harum in hoc loco meminit, aseritque eas presse lib. XIII, c. 20, earum tamen characteribus sat bene descriptis, ut nos eas distinguamus. Cov.

Vtrimque. Vtroque modiolus latere, adverso scilicet et averso. Rotæ modiolum vocant, cui sunt affixi radii. Hæm.

IV. *Concha canentem.* Interpretæ Homeri scribit ante inventam a Tyrrenis tuham, priscos eius loco usos fuisse concha. Vnde Virgil. *Aeneid.* VI: *Sed tum forte cava dum personat æquora concha.* Turn. lib. XXVIII, cap. 44. Dal.

Tritonem. Nereides et Tritones humanam speciem præ se ferre, nec fabulam esse, quindecim amplius exemplis ac testimoniis, tum vetustis, tum recentibus allatis, ipse credidit Scalliger. Vid. *Comment. ad Arist. de Hist. Animal.* lib. II, p. 232 et 233. His adde quæ de marinis hominibus refert Aldrovandus libro de Monstris p. 26. H. — De Tritonibus et Nerei-

forma: et Nereidum falsa non est, squamis modo hispido corpore, etiam qua humanam effigiem habent. Namque haec in eodem spectata littore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolae audire longe. Et divo Augusto legatus Galliae complures in littore apparere exanimis Nereidas scripsit.

² Auctores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Gaditano Oceano marinum hominem, toto corpore absoluta similitudine: ascendere navigia nocturnis temporibus, statimque degravari, quas insederit, partes: et, si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunensis provinciae lit-

dibus dicta non alio modo explices, quam eorum fraude qui hos aut ostendebant, aut a se visos praedicabant. Londini anno proxime elapso omnes viderunt quam puellam maritimam (*meer maid*) circulatorios dicebant. Illa vero nil fuit nisi simiae corpus cui appositus piscis pro posticis pedibus. CUV.

Nereidum. Sic ποῖναι vocant Nerei et Doridis filias, Νηρηίδες, Χυτρίδες, et alias permultas. Nereum Orpheo in Argonaut. deorum antiquissimum, Virgilio grandaeum; Oceani et Thyos filium ex imitatione Pherecydis Syrii, vaticinantem et futura praedicentem inducit Horatius Protei modo. Hadr. Jun. IV, 22. Tritonis figuram, qualis sit, accuratissime describit Pausanias, et Vitruv. de Architect. lib. I, c. 6, et Hub. Goltz. Graec. Vet. tab. I, n. 4 et 6, etc. Apud Alexandrum ab Alexandro libi III, c. 8, Gaza Nereidem in Peloponesi litus eiectam vidit, Trapezuntius in mari natantem, Draconetus Bonifacius Neapolitanus Tritonem melle conditum, multi vitum captum in maritimis Epiri. DAL.

Squamis modo hispido corpore, etiam qua humanam effigiem habent. Exemplar Salmauticense, Etiam in qua legit, non etiam in quo. Scribendum venseo, Squamis modo hispido corpore, ut in aqua humanam effigiem habente. PIST.

Gannitum. Festus: Gannitio, canum querula murmuratio. H.

Legatus Galliae. Nempe Lugdunensis. Idem Legatus, Rector, et Praetor dictus, apud Tacitum, Annalium lib. I, II et III. H.

Marinum hominem. Qualem marinum Monachum superiore saeculo captum in Norvegia ferunt: Episcopi quoque habitu visum alterum in Polonia, anno 1531. Vtriusque iconem exhibet Rondeletius, libro XVI, cap. 20 et 24. Plura exempla vide apud Maiolum, Colloq. II, p. 36. — Iuvenal. Satyr. 14: Grande operae pretium est, ut tenso folle reverti Inde domum ponis, tumidaque superbus aluta, Oceani monstra et iuvenes vidisse marinos. DAL.

Contra Lugdunensis provinciae litus in insula. Scribere mallet, Contra Lugdunensis provinciae litus in-

tus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit Oceanus, mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore: interque reliqua elephantos, et arietes, candore tantum cornibus assimilatis. Nereidas vero multas Turanius prodidit: expulsam belluam in Gaditana littora, cuius inter duas pinas ultimae caudae cubi sexdecim fuissent, dentes eiusdem cxx, maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. Belluae, cui dicebatur

pulas, ut capite sequente, et dum saginam persequitur in litus fluctibus propulsa. PIST. — In insula. Ignobilius fuisse hanc insulam necesse est, quae proprio nomine caruerit. Caeterum Pintianus impulsas legi mallet; sed codices refragantur. H.

Elephantos. Elephantus, Rosmarus Olai Magni. Vide quod adnotatum est lib. XXXII, cap. 41. DAL. — *Elephantos et arietes*, etc. Cetaceis omnibus omni tempore nomina impersita sunt animantium terrestrium. *Aries marinus* forsam delphinus magnus quem dicunt *Botskopf*, et cui in supercilio macula candida eandem fere in formam incurvata, quam arietis cornu. *Elephantus* vero forsam est *tricheus Rosmarus* Linn. (vulgo *morçe*), cui armatura ex ore eminens ut elephantio. Ille tamen in septentrionalibus maribus quasi relegatus, vitam agit; neque mentio unquam facta est de huc nostras usque ad ora veniente. Cuv.

Candore tantum. Apparet, inquit, species quaedam cornuum in marinis hisce arietibus: dignosciturque ea ex candore quodam, qui videlicet frontem eorum, eo praecipue in loco, notet atque distingnat. Aelianus de iisdem; Hist. Anim. lib. XV, cap. 2: Ἀρρὲν κρινὸς λευκὸν τὸ μέτωπον ταί-

ναιον ἔχει τετρίθλων, etc. Mai³ aries, inquit, frontem sic alba vitta redimitam habet, ut hanc vel *Lysimochi*, vel alterius cuiuspiam regum *Macedoniae diadema* dixeris. In Corsico Sardoque freto plurimos esse idem auctor affirmat. Meminit arietum inter marinas belluas Oppianus, Halieut. lib. 1, vers. 372, et lib. V, vs. 32. H. — *Cornibus assimilatis*. Horum autem dentes cornua vocari, Iuba et Pausanias ostendunt. DAL. — *Assimilatus* edd. vetl. Hard. 1 et Broter. As.

Belluam in Gaditana littora. Fide huic descriptioni adhibita, dentiumque in primis accepta ratione iste fuit *physter macrocephalus* Linn. vulgo *Cachalot*. Cuv.

Dodrantium. Dodrans, partes sunt pedis tres quartae, ut loquitur Columella lib. V, c. 4. H.

Belluae. Solinus iisdem verbis cap. XXXIV, p. 64. Sed in ossium mensura a Plinio, quem transcripsit, discrepat. Spinae crassitudinem semipedalem tantum agnoscit (nisi mendum librarii esse dixeris), quam sesquipedalem Plinius facit. H.

Belluae, cui dicebatur exposita, etc. Πίστρας, πρίστν et πρήστν, hoc ceti genus auctores vocant pistriceum. Cf. Festus in voce *balaena*; Cicero in hoc versu: Tum vero fugit Andro-

exposita fuisse Andromeda, ossa Romae, asportata ex oppido Iudææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in aedilitate sua M. Scaurus longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.

V. (VI.) Balaenæ et in nostra maria penetrant. In Gaditano Oceano non ante brumam conspici eas tradunt: condi autem statis temporibus in quodam sinu

meda, et Neptunia pistrinx. Arati græcus test: Οὐδὲ γὰρ Ἀνδρομέδης, καὶ χέτος; ὅσα' ἔλασσαντο. Pristin. Virgil. *Frons hominem præfert, in pristina desinit alvus.* Florus lib. III, cap. 5. Epicharmus in nuptiis Hebes, ἦν δὲ ζῶγαναι, πρίστως ῥίνα τι τραχυδέρμονος. Polycharionus in Lyciæ commentariis, quo loco scribit, vati augurium captanti e piscibus, interdum apparere Orphos et Glaucos, interdum παλαίνας et πρίστως, Ἀπὸ τοῦ πρίστως dictam voluit, quod tenuis corporis longo tractu fluctus secat et lindit. Seneca e Pedone: *Qui ferat Oceanum, qui sacras undique pristis, Acquoreosque canes ratibus consurgere piansis.* Πρίστως disit Oppianus in libro I Ἀλυστικῶν: ... ἐν δὲ θαλάσῃ Πρίστως. Pristin et poculi genus, et navis item diserunt. Quadrigarius apud Nonium; Livius, Decad. 5, lib. IV, cap. 5; Polybius; Virgil. *Velocem Mnestheus agit acri remige pri- stin.* Had. lun. II, 13. Dac. — Caeterum de sensu hæc habet, non de illa peculiariter bellua agi quæ puellam fuit devoratura (eius enim ossa ad eos mittenda qui in Cimeliis suis cultellum ostentant, quo Abstem Cain frater iugulavit), sed de hæc bel-luarum genere, quarum uni escæ loco destinata fuit Andromeda. A.

Ossa Romæ asportata. Ossa cre-

diderim et in primis maxillas inferiores balaenarum, quales multas revera adspiciunt in littoribus, ubi identidem ob miram magnitudinem eas solent colligere. Cuv.

V. *Balaenæ et in nostra maria penetrant.* In Mediterraneo mari etiamnum quasdam balaenas vivere in confesso est. In Gazophylacio Rer. nat. caput balaenæ cernitur quæ Camaræ appulerat. Cuv. — Nec absurde quibusdam inde orta suspicio est balaenarum vim et in his maribus olim essitisse; sed magis ac magis recessisse ultra Gaditana ostia, et septentrionalis Oceani immensitatem, quo magis navigantium industria persultatae et lacesitæ internorum æquorum angustiae. Nostra vero hic est Mediterraneum solum; sed in multos sinus abit illud, quorum singulis impositum nomen mare. Sic, ne Propontidem, Euxinum, Aegæum, Icarium, Myrtoum; Carpathium appellem, quorum nominum plura festinanti excidunt, inferum, superum et Ionium perpetuo crepuere Itali; hæc enim Italiam peninsulam a meridie, borea et oriente cingunt. A.

Condi autem statis temporibus. Ita Reg. 4, receptaque hactenus lectio: quamquam in quibusdam MSS. legitur, *æstatis temporibus*: quod vereor ut verum sit. Scimus enim in Can-

placido et capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestam his belluam, et cuius imago nulla repraesentatione exprimi possit alia, quam carnis immensae dentibus truculentae. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, aut fetas, vel etiamnum gravidas lancinant morsus, incursuque, ceu liburnicarum rostris, fodiunt. Illae ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, et pondere suo oneratae, tunc quidem et utero graves, pariendive poenis invalidae, solum auxilium novere in altum profugere, et se toto defendere Oceano. Contra, orcae occurrere laborant seseque opponere et caveatas angustis trucidare, in vada urgere, saxis illidere. Spectantur ea praelia, ceu mari ipsi sibi irato, nullis in sinu ventis,

tabrico Oceano, non aestate, sed ab ineunte octobri, usque ad decembrem exactum, sive ut Plinius loquitur, usque ad brumam, balenas omnino non conspici. II.º

Orcas. Festus: *Orca genus marinae belluae maximum, ad cuius similitudinem vasa ficaria orcae dicuntur. Sunt enim teretes atque universi specie.* A. Santonibus *Espaulars* nominari scribit Rondeletius lib. XVI, cap. 43, ubi iconem earum exhibet, quam ex eo quoque expressit Aldrov. de Cetus lib. I, p. 697. II. — *Orcas.* Magnus delphinus hic esse creditur, quem vulgo *épaulard*, vel *batkopf* nominant (Delphinus orca L.) Ille enim balenae formidolosus est, quam agreditur, praecipue eius linguam vivam, quae ingens est ac tenerrima. Illa orca tamen quae in Optiensi portu capta est, fuit, si e magnitudine aestimaris, physeter. Cuv.

Ac vitulos. Hoc est, catulos: ut iam

diximus libro VIII, capite 1. Et foras hic catulos rectius legatur. H.

Aut fetas. Ita MSS. omnes: Editi, et fetas. Feta porro, et quae peperit, et quae fert uterum. Sic Virgilius: *Loca feta furentibus austris.* Festus: *Gravida est quae iam gravatur conceptu. Praegnans veluti occupata in generando quod conceperit.* H.

Incursuque, ceu liburnicarum. Nihil hac voce potuit excogitari hoc loco aptius, ut mirari subeat a Gelenio immutatam esse, ut scriberet, *incursaque*: refragmentibus vetustis codicibus, impressisque libris. H.

Et caveatas angustis trucidare. In editis vulgo legitur, et cautium. cuius vocis nullum in codicibus manu exaratis vestigium exstat. Reg. 1, Colbert. 1, 2, Paris. et vet. apud Dalec. et caveatas. Chiffi. et cavetas. Reg. 2, et Toletan. et incautas. Nobis *caveatas* magis arrisit, qua voce, haud plane absimili sententia, usum esse Plinium vidimus, lib. IV, cap. 45. II.

fluctibus vero ad anhelitus ictusque, quantos nulli turbines volvant. Orca et in portu Ostiensi visa est, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exaedificante eo portum, invitata naufragiis tergorum advectorum e Gallia: satiansque se per complures dies, alveum in vado sulcaverat; accumulata fluctibus arena in tantum, ut circumagi nullo modo posset: et dum

Orea et. Particulam et omittit Iosephus Boetius Vulpinus tom. IV, lib. X. Ilanc in Ambrosianis, caeterisque laudatis codicibus, itemque in editis lib. acceptam testamur. Rezz.

Tum cum Guariniano esemplari, saltem eadem ratione, uti vulgatum *tum*, recipio. Rezz.

Portum. Quem Nero successor absolvit, ut nummi eius testantur, cum epigraphe, AVG. PORT. OST. H. — *Portum.* De Ostiensis portus figura, atque aedificatione plenissime egit alatus Vulpinus, quem consule. Rezz.

Tergorum. Coriorum. Nonius, c. IV, n. 496: *Tergora* dicuntur coria. Virgilius lib. I: *Tergora* diripiunt coctas. H.

Advectorum. Evectorum nonnulli codices, Ambrosi: plures vett. habent editiones, principem anni 1469 secutae. Sic de mitioribus Indorum populis lib. VI, c. 49: *Alii tellurem exerceant, militiam alii capebant, mercatores alii suas evehant.* In multis, uti in romana impressione anni 1470, *advectorum*. Ilanc sequuntur Gelenius, Manutius, Dalecampius, Harduinus. Rezz.

Accumulata fluctibus arena. Obruta, ventorum statu congeriem arenas accumulantiurn, ut Plinii verbis utar lib. IV, c. 2. In quibusdam MSS. *attumulata*, perperam. Elzevir. editio, *accumulata fluctibus arena*, inepto

glossemate. H. — *Accumulata.* Vulpinus legit *adcumulata*. In editione principe *Ac tumulata*. In Ambrosianis codicibus *attumulata*, quae vox pariter in Chiffet. aliisque membranarum teste Dalecampio occurrit. Id non absque ratione aliqua perperam irrepsisse statuit Harduinus, quum ignotum vocabulum hucusque Latinae linguae auctoribus evaserit. Iospiciendum caeteroquin diligentius an in omnibus Plinii antiquioribus libris appareat; et tunc suspicari possumus *attumulatum* ex *a* et *tumulo* exoriri; nobisque tanta in romano eloquio ignorantibus, vox (ceu postliminio) Plinii auctoritate restituatur. Ne vulgatam lectionem immutemus, faciunt nostri verba libri IV initio: *Ventorum statu congeriem harenas accumulantiurn*. Mox pro *fluctibus arena* in Elzev. edit. legi inepto glossemate *accumulata fluctibus arena* pronuntiat Harduinus: immemor tamen est in variantibus odnotasse apud Dalecamp. inveniri etiam *fluctibus et arena*. Particulam et pro elemento, sive aspiratione *h* irrepsisse colligo. Antiqui enim, ut Plinius, *harenam* ubique scribunt; iisque accedendum monet Decembrius lib. VII, part. XC, pag. 657. Superior sententia de ventis congeriem harenas accumulantiurn, hoc loco fluctibus adaptanda. Nullum agnosco in *harena* interpolatoria addita-

saginatam persequitur, in littus fluctibus propulsa emerit dorso multum supra aquas carinae vice inversae. Praetendi iussit Caesar plagas multiplices inter ora portus: profectusque ipse cum praetorianis cohortibus populo romano spectaculum praebuit, lanceas congerente milite e navigiis assultantibus: quorum unum mergi vidimus, reflatu belluae oppletum unda.

mentum, quum bellua, quae alveum in vado sulcaverat, subiude ob harenam a fluctibus arcumulatam circumagi nullo modo posset. Liberum igitur erit prudenti lectori vocabulum recipere, vel expungere, quum rationem pro tentamento, et exemplaria afferam, non omitiendo quod harena in Ambrosianis, editisque voluminibus desideratur. REZZ.

Saginatam. Ambrosiani codices, et edd. principes habent *sagenam*. *Sagena* est genus retis piscatorii. Vocabulum reddo, videturque posse recipi propter verbum *insequitur* a membranis exhibitum. Mox lego *insequitur*. Et b. l. ab editis omnino discedo, ut Mediolan. adhaerentem membrennis, quum sagenam persequens in littus orca, inde fuerit propulsa. Rete enim haec piscibus repletum insequebatur, quod ab aliis marinis monstris agnoscunt piscatores. Cognatis dictionibus paulo infra usus est Plinius de Delphino Iassensis pueri amatore lib. IX, c. 8: *Dum abluentem in littus avide sequitur, in harenam inVectus exspiravit.* Redundat igitur verbum *fluctibus*, quum propulsam orcam hoc loco accipiam pro italico *discacciata*; id etiam probant sequentia, ut multum emerit dorso supra aquas. REZZ.

PLIN. N. H. Tom. IV

Emerit. Cum Harduino, et Ambrosianis codd. Nonnullae antiquae impressiones habent, *eminente dorso*, quae patronus invenient propter vulgata hoc ipsissimo volumine de Indiciis testimonibus: *Capiuntur multis modis, sed maxime evectae in summa pelagi... eminente toto dorso per tranquilla fluitantes.* REZZ.

Supra aquas. Codd. *Guarini super aquas.* REZZ.

Praetendi. Editio Veneta 1472 *portendi*, uti in Principe anni 1469. Membranarum et reliqua exemplaria nobis plerumque subscribunt. REZZ.

* *Inter.* Vulpus intra. REZZ.

Assultantibus. Vulpus *assultantibus.* REZZ. *

Mergi vidimus. Nempe unum e navigiis. Minus igitur recte Palermus lib. I, cap. 1, p. 11: *Claudio porro Caesaris Ostiae portum aedificante, et ora in littus fluctibus propulsa militum lanceas congerentem ex navigiis assultantibus mergi a se scribit reflatu belluae oppletum unda.* Non enim miles, sed navigium aquis oppletum mergitur; atque ita orcae reflatu fuit depressum. Consule Ravium Textorem, et magnum Encyclopediae opus, part. I, fol. 263. REZZ.

B

VI. (vi.) Ora balaenae habent in frontibus: ideoque summa aqua natantes, in sublime nimbos efflant. Spirant autem confessione omnium et paucissima alia in mari, quae internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum haec opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem vi-
 2 deo, et multis persuasisse doctrinae indagibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam et pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut et pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: et in terras quoque,

VI. Ora balaenae. Ora vocal fistulas tubulatas, quibus aquae nimbos in sublime iactitant. Aristoteles, *Histor. Animal.* lib. I, cap. 3, p. 39: *Ἐστὶ δ' ὁ μὲν διήρις τὸν αὐλὸν διὰ τοῦ νότου· ἡ δὲ φάλαρα ἐν τῷ μετώπῳ.* Habet delphin in dorso fistulam: balaena in fronte. H. — Ora. *frontibus.* Non os, sed nares in summo capite habent balaenae, et per hos canales eiciunt columnas aquosas. Cuv.

Spirant... pulmonem habent. Cete haec sunt, quae quadrupedum habent viscera, mammas, spirandi vices, forma tantum modo discrepantes, quae in piscium similitudinem abit. Cov.

Aristotelem. *Hist. Anim.* libro VIII, c. 2. H.

Doctrinae indagibus. *Ἐπιχειρήματα καὶ ἀποδείξεις.* H.

Spirabilia. Quibus spirare animalia possint. H. — *Alia spirabilia inesse*

viscera. De hac quaestione multa Rhodig. IV, 45. Dal.

Pulmonum vice... alius humor. Molluscis enim pro sanguine humor caeruleus, vel nulli coloris. Insecta per tracheas, h. e. elasticos tubulos qui corporis omnes partes permeant, spirare res nota est. Tum branchiae non minus compositi ad spirandum apparatus quam pneumones. Verus quoque Noster in his quae subnectit de aëre in aqua. Per aërem enim aquae mixtum, vel ex atmosphaera ipsa in summo aequare haustum, spirant pisces. Cuv.

Reddi ab his. Vapore scilicet ab aquis vi solis excitato. Cic. de Nat. Deor. II, n. 27: *Aër enim oritur ex respiratione aquarum, et earum quasi vapor habendus est.* Respirari ab ipsis aquis aërem posse, qui et in terras quoque penetret, quae pars

tanto spissiore naturae partem, penetrare, argumento animalium, quae semper defossa vivunt, ceu talpae? Accedunt apud me certe efficacia, ut credam, etiam omnia in aquis spirare naturae suae sorte: primum saepe adnotata piscium aestivo calore quaedam anhelatio, et alias tranquilla velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in adversa opinione, de somno piscium confessio: quis enim sine respiratione somno locus? Praeterea bullantium aquarum sufflatio, lunaeque effectum eoncharum quoque corpora augescencia. Super omnia est, quod esse auditum et odoratum piscibus, non crit dubium: ex aëris utrumque

totius naturae spississima est: nil in talpis apparet, quae defossae sub terra vivunt, atque adeo spirant. H.

In aquis spirare. Concedit in hanc sententiam aperte Ausonius, quum de barbo pisce ita cecinit: tibi contigit unis *Spirantum* e numero non illaevata senectus. Pliniana tamen argumenta, de piscium respiratione, sane videntur ad rem faciendam parum idonea. HARD.

Et alia. Ita MSS. omnes. Rectius forte *alias*, hoc est, reliquis temporibus: praecedit enim, *aestivo calore*. HARD.

Oscitatio. Non magis tamen aër ad id videtur, quam aqua deberi. H.

Quis enim. Quasi vero pulmonis affectio somnus sit, non capitis. Aristoteles ait dormire delphinos exstanti rostro, uti respirent liberius, Hist. Anim. lib. VIII, c. 2, pag. 860. H.

Bullantium. A bullis tamen haud recte colligas aërem ita in aquis esse, ut sit distinctus. Efficitur inde sane, motu spumam fieri, et calore concepto aërescere aquam, et in ampullas ire. Quin et ex aquis bullantibus

contrarium Philosophus efficit, lib. de Respiratione, cap. III, pag. 720, pisces nimirum non spirare: quod quum ea quae spirant, in aquis suffocata moriuntur, bullae sunt, spiritu vehementer exeunte: quemadmodum sit, si quis testudines, aut ranas, vi sub aquis detineat. Longe autem disparem piscium conditionem esse, satis intelligitur. H.

Lunaeque. Quid porro istud ad aërem? perinde quasi aut in plenilunio commodior multo spiratio sit: aut lunae efficientia pertinere ad corpora nequeat, nisi spirent ea. H.

Et odoratum. Accipi vero odorem naribus, auribus sonum, per aquam perinde atque per aërem, sicut qui ex eo argumento suadere velint, quod vel e mediis aquis ad superiora visus feratur: nam aqua fere proportionem ut videnti, sic audiendi pariter odorandique sensum obire in aquis partes suas posse. H.

Non erit dubium. Libro sequente, cap. 89. De piscium auditu multa Kircherus, in Musurgia universa lib. I, cap. 2, pag. 43. H.

materia. Odorem quidem non aliud, quam infectum aëra, intelligi possit. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiae non sunt balaenis, nec delphinis. Haec duo genera fistulis spirant, quae ad pulmonem pertinent, balaenis a fronte, delphinis a dorso. Et vituli marini, quos vocant phoca, spirant ac dormiunt in terra. Item testudines, de quibus mox plura.

VII. (viii.) Velocissimum omnium animalium, non solum marinorum, est delphinus: ocior volucre, acrior telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret, medio paene in ventrè, nullus piscium celeritatem eius evaderet. Sed affert moram providentia Naturae; quia

Branchiae. Arist. de Part. Animal. lib. IV, c. 43, et Hist. Anim. lib. VIII, cap. 2. Branchiae sunt in piscibus secundum cervicem, folium ioster hiantes partes, quibus anhelitum reddere, ac per vices recipere existimantur. Gallis, *les ouies*. H.

Haec duo. Arist. Hist. Anim. lib. I, c. 5, p. 39, totidem verbis. H.

Balaenis... a dorso. Nares delphinis quae gallice dicimus quoque *écarts*, in occipite remotiores quam balaenis, sed minime in tergo. Cuv.

Et vituli. De his dicitur cap. 45. Graeci *phoca*; vocant. H.

Dormiunt in terra. Vide quae notata sunt ad cap. 36 huius libri. DALZ.

Mox plura. Nempe eiusdem libri cap. 21. H.

VII. *Velocissimum.* Arist. Hist. Anim. lib. I, c. 74, pag. 4464. H.

Delphinus. H. I. sexta multa e duobus belluis, ut in not. ad lib. VIII, c. 36, fuse explicatur. Cuv.

Acrior telo. Ita Reg. 1, Colb. 1, 2,

Paris. Chiff. Editi perperam, *ocyor*. Itabo.

Ac nisi multum. Arist. Histor. Anim. lib. VIII, c. 5, pag. 877, et Solinus, cap. xii, pag. 32. Vel unus hic oris situs satis declarat delphinum non esse eum, quæ Galli *marsoin* vocant, seu maris suæ: quanquam ita visum Rondeletio, lib. XVI, cap. 8, et Aldrovando, lib. de Cetis, cap. 7, pag. 700, aliisque. Itabo. — *Multum infra rostrum os illi.* Falso de delphinis, bene vero de squalo acanthio, ricifino, etc. quod mox sequitur *pinnæ aculeos* Acanthiae soli convenit. Cætera possunt de vero delphino intelligi; sed recentioribus non id contigit, ut eo manus tetudinis adductum hunc cernerent. Itaque non pauci de trichecho manato (Gall. *Camardin*) sermonem esse volunt; quod probaremus, si internum mare trichechus non habitaret. Cuv.

Sed affert. Arist. h. c. cit. et de Part. Anim. lib. IV, c. 43, p. 4465 totidem verbis. H.

nisi resupini atque conversi non corripiunt: quae causam praecipue velocitatem eorum ostendit. Nam quum fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant: tantaque vi exsiliunt, ut plerumque vela navium transvolent. Vagantur fere coniugia: pariunt catulos decimo mense, aestivo tem-

Resupini. Arist. ὑπτιοι, *inversi*, *supini*. Igitur, antequam inverterentur li, pars ea, quae in sublime vertitur, os scilicet, quod medio illis pene in ventre, prona erat. H.

Nam quum fame. Arist. *Hist. Anim.* lib. IX, cap. 74, p. 4464. H.

† *Emicant.* Quod et urinatores faciunt, inquit Philosophus, fundo quanto possunt nixu, pedibus propulso: id quod ipsi pueri tanto impetu faciunt natantes in amnibus, lacubusque, ut paene toto etiam a pedibus corpore exsiliant. H.

Vt plerumque vela navium transvolent, etc. *Legi*: ut plerumque vela transvolent, vagantur fere coniugia: pariunt catulos decimo mense. *Salm.* pag. 185. — *Vt plerumque vela navium transvolent*, Aristoteles non vela navium, sed malos transgredi ait libro nono cap. 49: Quo, inquit, impetu fit, ut sese eiacerentur in aërem, et supernant malos navigatorum quae forte affuerint. Decepit Plinium similitudo, quae apud Graecos est duorum nominum, veli et mali, hoc est ἰστρος et ἰστρον. Vidit hoc ante me Franciscus Massarius, et ante Massarium Matthaeus Fortunatus in castigationibus naturalium Senecae quaestionum. *Pirr.* — *Vt plerumque.* Arist. et Solinus loc. cit. Aelianus, *Hist. Anim.* lib. XII, cap. 42. Albertus M. de Animal. tract. 5, cap. 2, pag. 277. H.

Vagantur. Coniugia hoc loco, uti monuimus lib. VIII, cap. 35, sunt paria ipsa, marisque cum femina coniugationes, quas Graeci συζυγίας appellant. *Hano.* — *Vagantur fere coniugia.* Ex probatissimorum codicum vestigiis ita rescripsimus, quantumvis fere editi habeant, *Agunt fere coniugia.* In Reg. 1, Colb. 1, 2, et Paris. *Agantur.* In Reg. 2, *agantur.* Sed Parmensis editio mendo haud paulo graviore, *agunt vere coniugia*, quod est saepe falsissimum: tum quod non vere coeunt: tum quod coniugia, ut diximus, coniugationes sunt maris cum femina, simul enstantium. Sic lib. VIII, s. 35, cap. de Aspid. *Coniugia*, inquit, *ferme vagantur.* Transcriptior item Solinus, de Delphinis, cap. xii, pag. 32: *Quoquo*, inquit, *coniuges evagantur.* Aristoteles, libro nono, cap. 74, pag. 4461: *Διατρίβουσι δὲ μὴτ' ἀλλήλων κατὰ συζυγίας* εἰ ἀββανες ταις θαλαύας. *Versantur inter se coniugati maris cum feminis.* Lib. VI, cap. 16, pag. 206, brevius συνδράζονται. H.

Pariunt catulos. Arist. *Hist. Anim.* lib. VI, cap. 9, pag. 683. Oppianus, lib. I Halieut. vs. 660. Solinus loc. cit. et Albertus M. de Animal. lib. VI, tract. 2, cap. 1, pag. 200. Delphinus viviparum animal, non oviparum esse, Plinius obiter indicat. Dicit aperte, cap. 45. *Hano.* — *Pariunt catulos decimo mense.* Arist. *Hist.* V, 1,

pore, interim et binos: nutriunt uberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fetus infantia infirmos. Quin et adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem pervenire: vivunt et tricenis: quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua non queunt. Solent in terram

πόντι δὲ δέκα μήνας τέλει δὲ ὁ δελφίς ἐν τῷ θέρει ἐν ἄλλῃ δὲ ὥρᾳ εὐδμεῖ. Solin. Catulos edunt, decimus mensis maturum facit partum, Lucinam æstivus dies solvit. Vide locum Polybist. cap. xxii, ubi ad verbum hoc fere citatur. Dalec.

Interim. Exort interdu. Familiaris Plinio locutio, ut constabit ex Indicâ. H.

Nutriunt uberibus. Auctores ante memorati, et Aelianus, Hist. Anim. lib. X, cap. 8, aliqui innumeri prope, quos Bochartus affert, de Animal. I, 7, p. 46 et 47. H.

Gestant fetus. Arist. loc. cit. καὶ εὐδμεῖν δὲ τὰ τέλεια μὲν ἐνταῦθα, gestant quoque catulos, dum parvi existunt. Solinus legisse nunc videtur, ore gestant. Sic enim reddit: Teneros in sinuibus receptant. H.

Vivunt et tricenis. Arist. et Solinus laudati. Sed multo liberalior Albertus M. scribens loco citato: Iam expertum est delphinum vixisse per centum et xxx annos, et alium per centum et xx. Et sciebatur hoc per amputationem caudæ eorum in inventute. H.

Præcisa cauda. Aspiscentibus scilicet, ut quos ita reddidissent mari, captos deinde agnoscerent, et temporis apatium eo indicio intelligerent. Hæro.

Abduntur. Habent hæc pariter auctores proxime appellati. H.

Solent in terram erumpere i. de causa, etc. Scribo hæc phrasin cum duob. vocib. quæ sequuntur, punctumque addo. Vnde sic: s. i. t. e. i. d. e., nec statim t. t. m. Significat autem hic statim, non confestim et illico, quod Hermolao causa erroris fuit, sed atato, certo, ac definito tempore. Aristoteles libro nono, cap. 48: Ambigitur autem de ipsis, cur in terram erumpant. Facere enim ipsos hoc temere, et ut casus tulit non certa de causa pradicant. Sic enim melius Aristotelis mens exprimitur, quam ex Theodori translatione. Quod ergo Aristoteles temere, Plinius incerta de causa; quod ille, ut casus tulit, Plinius nec statim. Nam quod Hermolao ait, statim tacta terrâ delphinos emori, falsum est. Tacta terra emori fateor, statim tacta nego. Idque in Plinio Cæcilio, nisi ei excidisset, Hermolao legerat lib. VIII epistolarum: Incredibile, inquit, tam verum tamen quam priora, delphinum gestatorem colluoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum, ubi incalescit, in mari revolvî. Vetula quoque et omnis impressa lectio, nec statim habet, non aliter. Pist. — solent in terram. Arist.

erumpere incerta de causa: nec statim tellure tacta moriuntur, multoque ocius fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatiliū mobilis, brevis atque lata, haud differens suillae. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum sinu. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini tantum amicum ani-

Hist. Anim. lib. IX, cap. 74, pag. 161. HARR. — Causa quam latere Noster dolet, est in impetu quo sit, ut, dum ad vescendum sequuntur ocissime pisces, exsiliant in littus nescii, nec terram ullo modo optantes. Aliquando et entomis marinis miserrime vexati, sic moventur, ut non ultra aquarum superficiem rhodo emicent, sed et in ripas: nam obliquant saepissime cursum. AR.

Nec statim tellure tacta moriuntur: multoque ocius fistula clausa. Barbarus contra omnium exemplarum fidem, scripserat quidem, et statim tellure tacta. Nos Regionum codd. 1 et 2, Colbert. 1 et 2, Paris. Chiffli. et Tolet. auctoritatem cum Pintiano secuti somus, et quod certius multo est, Philosophi ipsius Hist. Anim. lib. VIII, c. 2, p. 860, scribentis, captum delphinum in retibus celeriter strangulari, spirandi facultate adempta: extra aquas vero multo tempore vivere, submurmurantem ac gementem sicuti spirantium animantium alia: Καὶ ἔτι δὲ ἔτι πάλιν χρόνον μὲν καὶ στένον, κ. τ. λ. Et certe, si multo ocius moriuntur, ut Plinius mox subiungit fistula obstrata, sequitur profecto non statim tellure tacta eandem interire. HARR. — Tellure tacta moriuntur. Inde proverbium, Delphinus in litore. Ovid. Quem postquam bibu-

lis iniecit fluctus arenis, Unda simul miserum; vitaeque destituit. Loquitur de Delphino. DALZ.

Lingua est. Solinus cap. XII, pag. 32. HARR.

Pro voce gemitus. Solinus loc. cit. Aristotel. Hist. Animal. lib. IV, cap. 490: Ἀφίει δὲ καὶ ὁ δελφίς τρυγμόν, καὶ μύζει, ὅταν ἔξῃ ἐν τῷ ἁλμυ. HARR.

Qua de causa. Quam ob causam, inquit, datum illis nomen Simonis est: quod mirum est ab omnibus illis agnosci: quoniam cum quodam cantu quo mulcentur, vox illa profertur, elata posteriore syllaba vocis, Simon, Simon. Solini paraphrasis: Certam habent vocabulum, quo accepto vocantes sequuntur: nam proprie Simonas nominantur. HARR. — Mirum tot doctos viros in causa haesitasse. Nomen Simo nil aliud quam sibilus quidam: quod articulationis geonis facillimum est etiam piscibus intelligere. AR.

VIII. Delphinus non homini tantum, etc. Lege: Delphinus non hominis tantum amicum animal, verum ex musica arte mulcetur, symphonias cantu, etc. SALV. pag. 185. — Symphonias, Solinus loc. cit. et Aelianus Hist. Anim. lib. II, c. 6. Symphonia per se musicum hoc loco instrumentum est: unde symphoniaci servi in

mal, verum et musicae arti, mulcetur symphoniae cantu, et praecipue hydrauli sono. Hominem non expavescit, ut alienum: obviam navigiis venit, alludit exultans, certat etiam, et quamvis plena praeterit vela. Divo Augusto principe, Lucrinum lacum inventus, pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum litterarium itantem, quum meridiano immorans appellatum cum Simonis nomine, saepius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Maecenatis, et Fabiani, et Flavii Alfi, multorumque esset litteris

Divinatione Ciceronis in Verrem, num. 51, qui libicines ab Asconio Pediano esse existimantur, in eum locum pag. 56. Symphonia vero ipsa tibia, classicum, lyraque est. Vide Duingium in glossario, verbo *Symphonia*. H. — Caeterum non optime videtur Harduinus cogitasse de instrumento quodam musico. Nam vix congrueret cantu, quamvis non nescius equidem sum de cantu lyrae aliquando agi. Sed praeterea, cui non placet magis symphoniam, ut e graeco etymo patet, hunc cantum esse quem plurimi exsequuntur, partibus quisque suis functi, dum hic acutum, ille gravissimum melos edit, alii medium, vel ut vocamus nunc, *Tenore*. Ergo non vertimus cum docto Gue-roult: *la symphonie lui plait beaucoup*, sive hic instrumentum musicum h. l. nominaverit, sive *to symphonie* ἀνύστυον crediderit latini verbi concentus; sed *ils aiment entendre chanter en parties*. A.

Hydrauli sono. Hydranlam, Graecis ὑδραυλῆς et ὑδραυλικὸν ὄργανον, musicum instrumentum est huic simile, quod vulgo vocamus *orgues*, id est, organum: sed in hoc, vento

ad inflandos canales plumbeos vel percos tantum utimur: in hydraulicis vero etiam aquae motu et pressionibus coacta anima fistulas replet, et sonus elicit. HARD.

Divo Augusto. Narrant pariter hanc historiam Solinus cap. XII, pag. 32; Aelianus, Hist. Animal. lib. VI, cap. 45; Gellius, lib. VII, cap. 8, pag. 448, ex Apionis Aegyptiacorum libris quintis, qui se id vidisse scriptis testatus est. HARD.

Ni res Maecenatis et Fabiani. Scribendum *Fabiani*, non *Flaviani*, tum ex iudice operis, tum etiam ex Solino cap. XVII: *Pigeret*, ait, *asseverare hoc, ni Maecenatis et Fabiani, multorumque praeterea esset litteris comprehensum*. Vititur etiam testimonio huius Fabiani Seneca, in libro de Consolatione ad Marciam, et alibi saepe. PIER. — *Et Fabiani*. Ex Sol. cap. XII, pag. 32, ita rescriptimus, cum Pintiano, et, quod certius adhuc longe est, ex ipso Indice operis huius, quum prius *Flaviani* perperam legeretur: quod paulo mox Flavianus scilicet proconsul Africae appellatur, huc enim quoque advehendum amanuenses putarunt.

mandata. Quocumque diei tempore inclamatus a puero, ³ quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: pastusque e manu praebebat ascensuro dorsum, pinnae aculeos velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum aequor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis et moerenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio exspiravit.

Alius intra hos annos in Africo littore Hipponis ⁴ Diarrhyti, simili modo ex hominum manu vescens, praebensque se tractandum, et alludens natantibus, impositosque portans, unguento perunctus a Flaviano proconsule Africae, et sopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatusque similis exanimi, caruit hominum conversatione, ut iniuria fugatus, per aliquot menses: mox reversus in eodem miraculo fuit. Iniuriae potestatum in hospitales, ad visendum venientium, Hipponenses in necem eius compulerunt.

Pinnae aculeos. Sic Apion apud Gell. τὰς ἀκάνθας περιελλόμεν. Concoquere vero hoc non queunt Rondeletius, caeterique, qui maratinum delphinum esse contendunt. Non os modo, uti diximus, negant delphino esse multum infra rostrum, atque in medio paene ventre: non dorsum modo repandum negant: sed negant etiam in dorso fistulam, quam esse ei in capite volunt: negant in spina dorsi exstare aculeos, quae tamen *cultellata spina*, vel *pinna*, dicitur l. VIII, cap. 38, atque adeo insignes notas delphinis adiungunt, quibus summi ac diligentes in naturae investigatione viri, Aristoteles, Plinius, caeterique, secerni eos dignoscique voluere: ut nobis interim delphinum

obtrudant, non qualem Deus creavit, sed qualem libido arbitriumque finxit. HARR.

Alius intra. Oppianus, *Halieut.* lib. V, vers. 453, et Solinus loco citato. HARR.

Fluctuatusque. Solini paraphrasis: *Pro exanimi iactatus aliquantisper.* Plinius lib. IV, cap. 22: *Delos diu fluctuata*, etc. HARR.

In hospitales. Ita divisim legendum, non ut prius, *inhospitales*, coniunctim. Potestates autem romani homines nunc appellantur, magistratu ac dignitate praediti: hospitales vero Hippodistae, qui eos hospites suscipiebant, a quibus ii contumeliose, atrociter, iniurioseque habiti. Sic Iuvenalis, Satyra X, vers 400:

- 5 Ante haec similia de puero in Iasso urbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in littus avide sequitur, in arenam inventus exspiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio praefecit, amorem illum numinis
6 propitii fuisse interpretatus. In eadem urbe Iasso Hegesidemus scribit et alium puerum, Hermiam nomine, similiter maria perequantem, quum repentinae procellae fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinumque causam leti fatentem non reversum in

praetextam sumere mavis, An Fidenarum Gabiorumque esse potestas. Apud Vghellum, Ital. Sacr. tom. VII, pag. 4342: *Innocentius episcopus servus servorum Dei. Dilectis filiis, Potestati, Consilio, nec non communi civitatis Adriae, et universo populo Adriensis Diocesis, salutem et Apostol. Bened.* Laudat Vlpianus Iunii Graechani librum *De Potestatibus*, ut in Auctorum indice diximus. Hinc Italicum *Podestà*. Vide Meursii Glossarium, Πωτεστάτορ, et Duëangium pariter in Glossario. HART.

In Iasso. Habent quidam codices, *Iaso*. Aelianus quoque ἐν 1299, sed mendose. Rectius Athenaeus, ἐν 1298. Ιασός enim, sive Ιασσός oxytooum, insula Cariae est, oppidumque, de quo lib. V, cap. 29. Ιασός prooxytooum, Peloponnesi civitas, ex Stephano. HART.

Puerum Alexander Magnus, Lege: Puerum Alexander Magnus, Babylone nomine, Neptuni sacerdotio praefecit. Salin. — *Puerum Alexander Magnus, etc.* Atheoneus Dionysium vocat lib. XIII, ubi eiusdem arguenti pleraque alia leguntur scitu dignissima. Vide locum, non procul

a fide. DALC. — *Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio praefecit.* Debeas facit Solinus, qui hunc Plinii locum sic intellexit, ut puerum Babylone nomine vocitatum scribat. Salmasium tamen miror magis eo Solini testimonio Plinium velle sic emendare; do Solio. pag. 485, neglecta omnium librorum fide, *puerum Alexander Magnus, Babylone nomine, Neptuni sacerdotio, etc.* Non venit in mentem scilicet nomen ei puero Dionysium fuisse, ut auctor est Athenaeus lib. XIII, pag. 606. Haud absimilem errorem iam alia in Solino deprehendimus l. VIII, cap. 64. Is enim quum Plinium transcriberet, Opontemque in eo legeret, quae Locrorum civitas est, equi nomen id esse credidit. HART. — *Compilerum error gravis, conuincit identidem, et simiae huius non absimilium, quam noster Fontanus monstrat delphino aciscitanti an Piraeum nosset, respodentem:*

Sans doute! le Pirée! il est de mes amis. AJ.

In eadem urbe. Solinus loco citat. et Plutarchus lib. de Solert. Animal. pag. 984. HART.

maria, atque in sicco exspirasse. Hoc idem et Nau-
pacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exem-
plorum. Eadem Amphilochoi et Tarentini de pueris
delphinisque narrant. Quae faciunt, ut credatur⁷
Arionem quoque, citharoedicae artis, interficere nau-
tis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quae-
stus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis
cantu delphinis, quum se iecisset in mare, exceptum
ab uno Taenarium in litus pervectum.

Hoc idem. Totidem verbis, lau-
dato etiam Theophrasto, Gellius lib.
VII, cap. 8, pag. 418. Ex Theo-
phrasti ἐπὶ τῶν, quod ab Athenæo
laudatur, loco proxime appellato, no-
bis id acceptum videtur. II.

Amphilochoi. Vel Amphilochoi:
gentis enim id, ut apparet, non op-
pidi, nomen est, scribente Caesare,
de Bello Civili lib. III, p. 181: *Aeto-
lin, Acarnania, Amphilochois, per
Cassium Longinum, et Calvisium Sa-
binum, receptis.* De Argo nihilomi-
nus Amphilocho in Acarnaniae ora
Plinius lib. IV, cap. 2, quod Argos
Amphilochoium a Livio appellari dixi-
mus. II.

Arionem quoque. Τὸν Ἀρίων. Rem
narrant multo prolisius Herodotus,
Clio lib. I, cura 24, p. 9; Oppianus,
Halieut. lib. V, v. 450: Tzetzes,
Chiliad. I, vers. 393, et e Latinis
Gellius lib. XVI, cap. 49, p. 914;
Hygin. fab. 914. Denique Solinus,
cap. VII, pag. 22: *Est et Taena-
ron promontorium adversum Africae,
inquit, in quo factum est Methy-
maei Arionis, quem delphine eo
advectum imago testis est, ad effigiem
eius et veri operis expressa aëre:
praeterea tempus signatum: Olym-
piade enim undetrigesima, qua in*

*certamine Siculo idem Arion victor
scribitur, id ipsum gestum probatur.*
At non citharoedum modo, sed et
martyrem laude insignem a delphino
depositum apud urbem Nicomediae
Helenopolim Philostorgio proditum
est, Eccles. Hist. lib. I. H.

Citharoedicae artis. De hac forma
loquendi dicemus in notis ad librum
XXV, num. 4. II.

Ad intercipiendos eius quæstus. Vt
pecuniam auferrent, quam is arte sua
quæsierat. DAL.

Vt prius caneret cithara. Magnam
vim musices non solum in ea quæ
ratione carent, sed etiam in animos
corporaque hominum, vide apud
Magium lib. IV, cap. 43, et Carpen-
tar. super lib. VI Aristot. de divinis
sap. Aegypt. et Martian. Capell.
Philolog. lib. IX, pag. 369; Apollon.
Hist. Mirab. p. 48; Boët. Music. in
princp. Caeterum id quod de vi eius
in morbis quibusdam curandis scri-
bitur, dubitationem habere, ait Mu-
ret. Var. Lectt. lib. XIV, cap. 6.
DAL.

(8. *Taenarium.* A Taenaro pro-
montorio Peloponnesi. Hactenus edi-
ti, *Taenarum*, male. H.

IX. Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum

IX. *Latera*. A castello adiacente nomen habet. Mela lib. II, cap. 5, pag. 39, *Ledus flumen, castellum Latera*: hodie *le château de Latte* et *la tour de Latte*. Nema parvo miretur id a Plinio in agro Nemausiensi poni, quum sit ism in Megalonensi pago: quippe Plinius ipse, lib. III, cap. 5, oppida xxv Arecomicorum Nemausiensibus attributa prodidit. Stagnum id porro in mare angusto ore devolvitur infra Montem Pesulanum. H.—*Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro, etc. Lege: Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata aestus reciprocationis. Qua de causa praetendi non queunt retia aquae, molem ponderis nullo modo toleratura. Iam si non salertia insidietur tempori, simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite adfligitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere possunt. Quod ubi animadvertere piscantes, concurrunt autem multitudo, temporis gnara, et magis etiam voluptatis huius avida, totusque populus e littore, quanta potest clamore conciet Simocum ad spectaculi eventum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilomom flatu vocem praesequente, Austram vero tardius ex adverso referente aestum, tum quoque improvis in auxilium advolant. Properare apparet; aciesque protinus dispanitur in loco, ubi conpectus est pugnae, etc. Voss. — De-*

buit legentes monere Harduinus, non a se profectam hanc de loco stagni et nomine canieeturam, sed a Clusio, quem interrogatum ab Ortelio geographo de his rebus, videinus haec fere, inter plura quae de consulto amittimus, rescripsisse: *Latera id stagnum aliquot milliaria in longitudinem porrigitur, cui aliquot vici et oppidula adiacent. Nonnullis locis Estang, et ubi altius vadum habet Estau, ab indigenis appellatur. Littus maris quod indigenae plaga de la mer dicunt, litus a mari sciungit...* Vbi vides et stagni hodiernum nomen, quod maximi h. l. momenti omissum ab Harduino, non praeteritum a Clusio. Caeterum hunc susdeque invertit totum locum Isaac Vassius in Melam, p. 479. Cuius integra correctio citra commentarium nobis exhibita est supra. A.

Delphini. Similem societatem piscandi delphinorum cum homine, in Euboea, describit Oppianus, Halieut. lib. V, vs. 425. HARD.—*Mugiles* quoque in stagno Narbonensis *Latte* dieto piscatorum praedae hodie sunt. Vid. et cf. in *Mémoires d'Astruc sur l'Histoire naturelle du Languedoc*, p. 568, huius piscaturae descriptionem. Sed delphini nihil ad rem. Eadem tamen de plurimis locis dicta ab Aeliano lib. II, cap. 8: *Oppiana, Halieut. lib. V, 425. Albertus Magn. de Anim. l. XXIV, idem ait factitum in oris Italiae. At Rondelet, de Piscib. lib. XVI, p. 8, in Hispaniae littore rem fieri vult. Error inde forsan ortus (ut rati sunt Belon et Astruc) quod delphini, dum mu-*

stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata aestus reciprocatione. Qua de causa praetendi non queunt retia, aequae molem ponderis nullo modo toleratura, etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt,² quod vicino gurgite efficitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertere piscantes (concurrit autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis huius avida), totusque populus e littore quanto potest clamore

gilum greges persequuntur, ite ita acriter instent, ut in sinus et stagia confugiant; unde piscatio saepe copiosior. Cuv.

Mugilum. Des mulets: cuius generis pisces stagnum id hodieque optimos, plurimosque elicit. II.

Angustis faucibus stagni, etc. Eas senecae Monpensulani vocant, *la Crau*, près de Manguel. DALL.

Aequae molem ponderis nullo modo toleratura. Interpoletem librorum editorum lectionem, quae eret huiusmodi, quae molem ponderis ullo modo tolerant, nostrorum codicum fide, Reg. t, Colbert. t. 2, Parisiens. etc. restituique, eo plane modo quo dudum ente noe restituendam scripsit Rondeletius, lib. XVI, cap. 8, admonitus ab V. Cl. Guill. Pellicerio Monspelien. Episcopo. Sensus non arduus. Eius, inquit, in egressu, eruptioneque sua mugiles non observarent naturali quadam solertia comitantis aestus reciprocationem, qua non parum eorum impetus adiuvatur: nihilominus tantam molem ponderis retia non tolerarent. Vim mugilum, vel si aestus absit convellendis perpendendisque retibus per se sufficere, ita omnino significat. II.

Simili ratione in altum protinus. Ex interpretatione huius loci quam attulimus, apparet nihili esse Vossii conjecturam, in Observ. ad Melam, pag. 479, legentis, *In altum protinus tendunt, quod vicino gurgite adfligitur.* II.

Quod ubi animadvertere, etc. etc. Luxatus est, ni fallor, dictionum sensuumque ordo, et permixta ac confusa omnia. Tolerabilius autem lectio et rationi magis consentiens ed hunc modum: *Quod ubi anim. piscantes, totusque populus (concurrit autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis huius avida ad spectandi eventum) e littore quanto potest clamore conciet,* etc. PIER. — *Totusque populus... clamore conciet Simonem ad spectandi eventum. Celeriter delphini exaudiant desideria,* etc. Libri omnes manu exarati, eius praepositione *ad, spectandi eventum* praeseferunt. Quamobrem legendum ita interpungendumque censemus: *Clamore conciet Simonem. Spectandi eventum celeriter delphini exaudiant desiderari.* Vel, ut Pellicerius visum est in notis MSS. *Spectaculo convinctum celeriter delphini,* etc. II.

3 conciet Simonem ad spectaculi eventum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro vero tardius ex adverso referente. Sed tum quoque improvise in auxilium advolant. Properare apparet acies, quae protinus disponitur in loco, ubi coniectus est pugnae: opponunt sese ab alto, trepidosque in vada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisque sublevant: mugilum nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, et occidis ad praesens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere praelium fervet, includique
4 retibus se fortissime urgentes gaudent: ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia, natantesve homines, ita sensim elabuntur, ut exitum non aperiant. Saltu, quod est alias blandissimum his, nullus conatur evadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante vallum praeliatur. Ita peracta

Simonem. Vocem eam, Simon, quantum contendere clamore possunt, ingeminando, delphinos evocant. H.

Vbi coniectus est pugnae: opponunt sese ab alto. Sic Pellicerius restituebat hunc locum, attestante Rondeletio, loc. cit. quum prius esset interpolata lectio, ubi coniectus est, pugnae opponente sese, etc. Vossius in Meloni (vid. pag. 28), legebat, ubi coniectus est pugnae: opponunt sese. etc. Pellicerin favent nostri codices Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. Paris. etc. quorum ex fide paulo ante *Prosperare* apparet rescriptimus, ubi *propere* legebatur. Mox idem Pellicerius, ut auctor est Rondeletius, legi censebat oportere, *cibos in victoriam differunt operae. Praelium fervet*, etc. Sed codices adversantur ei censurae. H.

Cibos in victoriam. Infra, *Peracta*

captura, quos interemere, diripiunt. HASO.

Vt exitum. Solita vi, inquit, ac celeritate, dum extra retia se recipiunt, delphini utuntur: sed tam leniter senisque inter piscantium cymbas ac retia elabuntur ipsa, ut nullum eadem via inde exitum clausis mugilibus patefaciant. H.

Ita peracta captura, quos interemere. Pellicerio in notis manuscriptis haud improbabilis visa est Pintiani coniectura legentis, *arquo interim iure*: quoniam de Euboicis piscatoribus non diversa admodum memoriae prodidit Aelianus Hist. Anim. lib. cap. 8, ex aequo cum delphinis solitos scilicet partiri pices, quos consimili eorumdem opera ceperint, testatus. Nobis receptam lectionem, codicum omnium auctoritate firmatam, couellere religio est, quum praeser-

captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operae, quam in unius diei praemium, conscii sibi, opperiantur in posterum: nec piscibus tantum, sed intrita panis e vino satiantur.

X. Quae de eodem genere piscandi in Iassio sinu, Mucianus tradit, hoc differunt, quod ultro, neque inclamati praesto sint, partesque e manibus accipiant, et suum quaeque cymba e delphinis socium habeat, quamvis noctu et ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto a rege Cariae, alligatoque in portu, ingens reliquorum convenit multitudo, moestitia quadam quae posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin et parvos semper aliquis grandior comitatur, ut custos. Conspicique sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.

XI. (IX.) Delphinatorum similitudinem habent, qui

tinu manifestum sit referri haec oportere ad superiora: *Et occidisse ad praesens contenti, cibos in victoriam differunt*: qua parva ulique, peractaque captura, quos interemere, diripiunt. H.

Sed intrita. Pane cum vino in mortario pistillis contrito: inde intritae nomen, quod apud Columellam et Celsum frequens. H. — Ante vulgatam hanc vocem, *interere* iam dicebatur pro in minutissima frusta dividere ac conterere, et, ut Graeci dicebant, δεικνύσκειν. Homer. II. lib. I: Μιστύλλον τ' ἄρα τ' ἔλλα, κ. τ. λ. Phaedrus lib. I, fab. xiv: *Quae (ciconia nempe) vulpem quam revocasset, intrito cibo Plenum lagenam ponit; huic rostrum inserens, Satiatur ipsa, et torquet convivum Jume.* A.

X. *Neque inclamati.* Contenta voce appellati. H.

Et ad faces. Idem fere Aelian. recitat, Hist. Animalium lib. II, c. 8. Haab.

Ipsis quoque. Sic etiam Aristot. Anim. lib. IX, c. 74, p. 4163. Similem quoque historiam narrat Aelianus, Hist. Animal. libro V, cap. 6. Haab.

Quin et parvos. Arist. loc. cit. et Solinus cap. xii, p. 32. H.

Conspicique. Aelianus, Hist. Animal. lib. XII, cap. 6, ex Aristotele et Albertus M. de Animal. lib. VIII, tract. V, cap. 2, p. 277. H.

XI. *Delphinatorum,* etc. Aristot. Hist. lib. VI, cap. 40, p. 682: ΟυσΙΩΣ ΘΕ ΤΩ ΔΕΛΦΙΝΙ ΚΑΙ Η ΦΩΧΑΙΝΑ. Tursionem φώχαινον Gaza vertit: et sane recte. Sic enim multo ante illum Albertus

vocantur tursiones. Distant et tristitia quidem aspectus: abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris canicularum maleficientiae assimilati.

XII. (x.) Testudines tantae magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casus integant: atque insulas Rubri praecipue maris his

M. de Animal. lib. VI, tract. II, cap. 2, pag. 200: *Phocaene*, inquit, (sic enim legendam, non uti corrupte scribitur, *Cocave*), qui latine *tyrsio* vocatur, et delphino parvo multum assimilatur, licet non sit eiusdem speciei cum ipso. *Tyrso* autem dictus, praecipue in mari Bosphoro invenitur, etc. II. — *Tursiones*. Ex iis quae de tursione diximus, apparet vanam esse coniecturam nescio cuius Pliniomastigis, hallucinatum diligentem oppido scriptorem calumniantis, quasi piscem nobis integrum, pro frusto piscis obtulerit. Quoniam videlicet sit auctor Athenaeus lib. VII, pag. 310, *Θυρσίωνων* a Romanis vocari partem quamdam salitam caniculae piscis, qui Graecis *καρχηρίας* dicitur. Τοῦτο τοῦ ἰχθύος μέρος ἐστὶ, καὶ ὁ ὄνομα *Πρωκίωνος* καλεῖται *θυρσίων*, ἡδιστός ἐστι καὶ *τρυσπύρατος*. Pars caniculae piscis *tursio* est Romanis: iode, inquietabat conviciator ineptus, ac pessimus ratiocinator, Plinius piscem integrum, caniculae similem somniavit. Et coniecturae huic tamen Pellicerius ipse *Lavert* in notis MSS. videtur. II. — *Delphinarum similitudinem*, etc. iam docui confusionem et h. l. esse belluae e delphinarum gente, et alterius quae aqualorum est. Forsan de eo sermo est quem Linn. vocat *delphinum tursionem*; sed male eius dentes cum canicularum dentibus tunc Noster contulit: et aliunde per Athenaeum eculitit *tyrsium* vel *tur-*

sionem apud Veteres fuisse caniculae (squali L.) partem sale conditam. *Coviza*.

Tursiones. De tursione condiendo praecepta tradit Apicius lib. IV, c. 2, cuius lenius, *Patina piscium*, etc. *Haad*.

Rostris. Caniculae rostra quom habeant tursiones, a veris delphinis vel hac parte certe plurimum distant. *Haad*.

Maleficientiae. Atque idcirco inter bestias Ponti maleficas, reponitur ab Aristotele *γάργαρος*, uti dicemus cap. 20. *Haad*.

XII. *Testudines*. Ab hoc loco ab ea verba, *Ferunt et pastum*, Agatharchides haec totidem verbis refert c. 19, apud Photium in Bibl. cod. 250, p. 1349. H. — *Testudines tantae magnitudinis*. Vide lib. XXXII, c. 4. Pausanias lib. I, marinas terrestribus dissimiles tantum esse scribit magnitudine, et pedum figura vitulo marino simili. *Dal*.

Singularum superficie... integant. Ridicule; nam maximae testudinis superficies longitudine vix aequat quinque pedes, latitudine quatuor. Ergo vicinis vel si ob convexam tetgoris formam quiddam addideris viginti et quatuor fere pedibus quadratis, constat illa, etiam in monstrifera enormitate, *carapax*. Vtique corio pondus est circiter librarum 400, h. e. illius dimidium quod toti belluae competet. *Az*.

navigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectæ in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quae voluptas libere spirandi in tantum fallit oblitæ sui, ut solis vapore siccato cortice, non queant mergi, invitæque fluitent, opportuna venantium prædæ. Ferunt et pastum egressas noctu, avideque saturatas lassari: atque ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stercentium sonitu. Tum adnatæ, leviterque, singulis ternos: a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum iniici supinae, atque ita e terra a pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniant stato tempore anni in æmnam Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchyliis

Casas... cymbis. Hyperbole viatorum ingens. Cuv.

Tempore. Ita Reg. 1, 2, Colb. 4, 2, alique omnes MSS. Quibusdam tamen magis placet *tempore* legi. De testudinum porro captura, vid. Bondelet. lib. XVI, cap. 3, et Furner. Hydrogr. lib. 1, cap. 30, p. 187. H.

Quae voluptas. Haec pariter Arist. Hist. Anim. lib. VIII, p. 868.

Solis vapore. Hoc est, calore, ut diximus lib. II, c. 4. H.

Siccato cortice. Phædrus quoque superficiem testudinis corticem vocat lib. II, fab. 6. Sic Martialis lib. X, conchæ corticem. H.

Ferunt et pastum. Aristot. loc. cit. Haas.

Lassari. Defatigari, ob terrestre iter scilicet, nimiamque cibi saginam,

somno mox lassitudinem hanc utique subsequente. H.

Tum adnatæ, leviterque, singulis ternos. Ita Reg. 4, 1, Colb. 4, 2, Paris. etc. Interpolatæ hactenus editiones omnes: *tumque leviter capi: adnatæ enim singulis ternos.* Quid quod et *leviter*, magis fortassis ardeat, quam *leviter* legi? Mox eorundem codicum admonitu, e terra rescripsimus, etsi editi habent, *ad terram*. Hactenus, de his quæ critices sunt. De sensu vero leviter idcirco adnatæ dicuntur, ne sono aquarum expurgatae testudines, priusquam vincula iis iniecerint, immergantur. H.

E terra. E littoribus. H.

In mari. Arist. Hist. Animal. lib. VIII, c. 3, p. 867: Αἱ δὲ χελῶναι αἱ θαλάττιαι τὰ τε πύχολα κίματα,

vivunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram egressae, herbis. Pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa extra aquas, et, cooperta terra, ac pavita pectore et complanata,

etc. Conchylium hoc loco Plinius, et alias non semel, pro quolibet conchae genere univ[er]se, nec pro eo solum quod purpureum succum ex se fundit, accepit. Sic infra de polytis cap. 46: *Vescuntur conchyliorum carne, quorum onchas, etc.* Sic apud Graecos *καρχύλιον*, pro omni testaceorum genere. Vnde apud Athenaeum libro III, p. 85. Epicharmus: *ἄγρ' δὲ πικρὰ τὰ καρχύλια, λεπὰς, etc.* H.

In terram egressae in herbis pariunt ova. Verba illa in *herbis*, puto non essa Pliniana. Plutarchus in libro, *Vtra animalium, etc.* *Parit enim*, ait de testudine loquens, *egressa in litus prope ipsum mare, sed quoniam ovis incubare nequeat, neque in terra diutius commorari, arenae gremio ova mandat, tenuissima mollissimaque eius parte cooperta.* Quid si legas sine praepositione, et adscribas dictiōnem *herbis*, superioribus? ut sit sensus: testudines in mari vivere conchyliis, egressas in terram herbis. Quod autem sequitur continuo, *Avium ovis similia*, ex Aristotele sumptum lib. V, c. 33. Verum notandum, comparari ab Aristotele ovis avium, ova testudinis terrestres, non testudinis marinae, ut hic comparat Plinius, tumultuaria fortasse lectione deceptus: gallinarum enim ovis comparat ova testudinum marinarum, Aristoteles praedict. lib. et cap. *Parit.* — *In terram egressae, herbis. Pariunt ova;* etc. Codicum eorundem auctoritate, corruptae lectionis vitia hoc loco sanavimus, quae erat huiusce-

modi: *In terram egressae, in herbis pariunt ova, etc.* Accedit Aristotelis locus in octavo libro de Hist. Animal. cap. 3, pag. 867, ad verbum nunc Plinianae orationi similia. *Αἱ δὲ καρχύλια αἱ θαλάττιαι τὰ τε καρχύλια νέμονται· ἔχουσι γὰρ τὸ στόμα ισχυρότερον πάντων... καὶ ἐξισύουσι τὸ πῦρ νέμονται.* H. — Ex his quae hic ait et quae sequuntur, plura vera, modo incubationem excipias, quae nulla, aut fere nulla videtur esse. In hoc enim virores recentiores et naturalium rerum indagatores peritissimi consentiunt, destitui a testudine ova, simul atque edita fuerint. Nempe arenosas plagas illa consuescit quærere, quas mari, etiam validissimo impetu aestuanti, impervias, nec limus marinus, nec ullae herbulae inquinant; hic scrobe effossa, os cuius fere unius pedis diametron habet, at cavitatis in duos usque pedes patet, ova ponit plusquam centena numero; deinde arenâ operit levissime, quam solaribus radiis expositam ac facillime callentem verisimile est eo temporis mox devenire, ut ovorum semina foveat, explicet, utriat, augeat, vivificet. *Aj.*

Eaque defossa. Arist. pariter, Hist. Anim. lib. V, cap. 28, pag. 634, de marina pariter, ac terrena testudine. *Hazo.*

Ac pavita. Terra pavita, vel terra, eaque pavita, libentius legerim. terra enim, non ova, pavitur testudinis pectore, ac complanatur. H.

incubant noctibus. Educunt fetus annuo spatio. Quidam oculis spectandoque ova foveri ab iis putant: feminas coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat aversae. Troglodytae cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuvant: Chelyon id vocatur, eximiae testudinis, sed rarae: namque scopuli praeacuti Chelonophagos terrent. Troglodytae autem, ad quos adnatant, ut sacras, adorant. Sunt et terrestres, quae ob id in operibus Chersinae vo-

Educunt fetus. Hoc est, excludunt. Editi hactenus libri, perperam, *educant*, contra codicum MSS. fidem: contra Philosophum ipsum, qui tamen loc. cit. hoc de terrestri testudine, non de marina scribit: *ἐκδιδύται δὲ τὰ ὠὰ τῷ ὁρίῳ περὶ. Σὺν τῷ αὐτῷ ὡς ἐκδιδύται.* *Sequenti anno ova excluduntur.* Quid quod nec marinae etiam testudinis ova tam diuturna incubatione egere, sed dierum solum quadraginta, auctor est Plutarchus lib. de Solert. Animal. p. 982 (vid. inf.); Aelianus quoque, Var. Hist. lib. I, cap. 6. II. — Ego pro *educant fetus annuo spatio*, censeo scribendum esse *educunt fetus*, hoc est, *excludunt*, non *educant*. Aristoteles loco antedicto, *Fetumque sequente anno excludit*. Similis autem hic hallucinatio priori. Nam de testudine terrestri haec scribit Aristoteles, non marina. Ova enim testudinis marinae non indigere tam longa incubatione, docet Plutarchus libro illo toties allegato, his verbis: *Quod autem hoc admirabilius, diem quadragesimum observantes, tot enim diebus excoquantur abrumpunturque ova, accedat ad locum, agnoscensque unaquaeque depositum suum, ut solertius nequiret homo ullus aut depoi-*

tum agnoscere, avide promptaque aperit. PIST.

Feminas coitum fugere. Oppianus, Halieut. lib. I, v. 522: *Αἱ δὲ μὲν τρογύδων, καὶ ἐχθόρων χελώνων ὀργάνων, Η.*

Annexis cornibus latis, sed mobilibus. Pro cornibus hic antici pedes accepti, qui quidem in testudinibus marinis longi, exiles et acuti sunt. CUTIPA.

Chelyon id vocatur. Impressi libri exhibent, *Celtium genus id vocatur*. Sed vox *genus* glossema est, quod a Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. aliisque optimis codicibus abest. Nos sinceram lectionem ex iisdem eruiamus, *chelyon id vocatur*: quid *χελών* sit, iam sup. diximus libro VI, cap. 34. HAZD.

Namque scopuli. Rarius videntur, inquit, etsi pretiosiora sint harum testudinum, quam ceterarum operimenta: quoniam praeacutos inter scopulos cautesque versantur, ubi eas capere parum tutum sit adnatantibus Chelonophagi. H.

Chersinae. Hoc est, τῶν χερσίνων, terrestrium testudinum cortices sive testae, in laminas scitiles.

cantur, in Africae desertis, qua parte maxime sitientibus arenis squalent, roscido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud ibi animal provenit.

XIII. (XI.) Testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire. Carvilius Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriae instrumenta ingenii.

XIV. (XII.) Aquatilium tegumenta plura sunt. Alia corio et pilo integuntur, ut vituli, et hippopotami. Alia corio tantum, ut delphini: cortice, ut testudines: silicum duritia, ut ostreae et conchae: crustis, ut locustae: crustis et spinis, ut echini: squamis, ut pisces: aspera cute, ut squatina, qua lignum et

Neque aliud. Et ideo creditur eas illic roscido humore vivere. II.

XIII. *Secare in laminas.* Sen. de Benefic. lib. VII, cap. 9: *Video elaboratam scrupulosa distinctione, testudinem, et foedissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretiis emptas, in quibus illa ipsa quae placent varietas, subtilis medicamentis in similitudinem veri coloratur.* DAL. — *Lectosque, etc.* Martialis non absimilis, libro XII, epig. xxviii: *Gemmandes prima fulgent testudine lecti.* H. — *Iuvenalis amare, sat. xi: Nemo (scil. Veterum) inter curas et seria duxit habundantem Quolis in Oceani fluctu testudo nataret, Clorum Troiugenis factura ac nobile fiderum.* Item ipse Noster in id revolvitur lib. XVI, cap. 84, ubi: *Placuit deinde materiem et in mari quaeri: testudo in hoc secta, etc.* AL.

Repositoria. Repositoria quae dicantur, docebimus lib. XXXIII, cap. 49. II.

Carvilius. Ita MSS. omnes, et inscriptiones vetustae apud Gruterum:

non *Carvilius*, ut in editis. De eo rursus lib. XXXIII, cap. 51, ubi vivisse is dicitur ante Syllana tempora: non ipso Neronis principatu, uti ex capite 84 libri decimi sexti huius operis Pliniani perperam intellecto, Bochartus colligit, de Animal. lib. IV, esp. § p. 4094. H.

XIV. *Cortice.* Vides quam misere careant apto et peculiari nomine in scientiis. Quis enim ferat corticem ad cheloniurum tergora transferri? *Carapax* recentiorum lingua id corticis genus audit. Quam vocem latinitati huic nostrae supra inserendam putavimus, nec poenitet. AL.

Silicum duritia, ut ostreae. Inde sacetus locus Plauti in Poenul. Itaque iam quasi ostreatum tergum ulceribus gestito. Id est, durum, asperum, tuberorum. DAL.

Vt pisces. Neque enim aquatilia omnia, piscium nomine censenda sunt; latiusque illud nomen, quam istud posterius patet. H.

Vt squatina. Squatum Isidorus vocat, hunc Plinii locum transcribens.

ebora poliuntur; molli, ut muraenae: alia nulla, ut polypi.

XV. (XIII.) Quae pilo vestiuntur animal pariunt, ut pristis, balaena, vitulus. Illic parit in terra: pecudum more secundas partus reddit. In initu canum modo

Verba referemus lib. XXXII, cap. 53. H. — *Squatina qua lignum et ebora poliuntur*. Unde quidem huic graece nomen additum est *πίσα*, hoc est *lima*. A1.

Muraenae. De quibus nos vide infr. ad esp. 23. A1.

Polypi. De polytis quoque copiosi sumus cap. 23. A1.

Quae pilo. Arist. Hist. Animal. cap. 7, pag. 56: *ὅσα μύτω ἔχου τρίχας, ἀπαρα ζωοτοκῶσι*. Quae pilos habent, omnia pariunt animal. Hoc vero signum est, non causa. H.

Vt pristis. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 10, pag. 681: *Ζωοτοκοῦσιν ἔτι δὲ πρίστis καὶ βοῦς, καὶ γάλανα, καὶ δελφίς*. — *Vt pristis*. Vide quae notata sunt paulo ante cap. 5 huius libri DALRE. — *Pristis, balaena*. Perperam ntraque seris annumeratur, quas pilus contegit. Aristoteles quidem lib. VI, cap. 12, ait pristis et bovi (raiae speciei) pisciculos vivos edi, ut balaense; sed nihil ultra. COVIER.

Hic parit in terra, etc. Longolius, seu potius Longoliani discipuli, locum hunc sic legendum censent, *Hic parit in terra pecudum more. Secundas cum partu reddit. Canum modo cohaeret*; verbum *initu*, quod omnia scripta lectio agnoscit, sine causa detrahentes, et adijcientes a se praepositionem *cum*, minime necessariam, et perperam pungentes post illis verba, *pecudum more*. Nos sic scribendum et distinguendum censemus:

Hic parit in terra pecudum more, secundas partu reddit. Initu canum modo cohaeret. Haec est vera genninaque Plinii lectio. Aristoteles lib. sexto, c. 11: *Ergo hoc animal concepit statim intra se, et parit. Secundas quoque emittit et las reddit more pecudum*. Rursus lib. quinto, cap. secundo: *Vituli marini, modo animalium retro nungentium eciunt, et diu ligati in coitu cohaerent*, ut canis. PANT. — *Hic parit in terram: pecudum more secundas partus reddit*. In initu eorum modo cohaeret. Male interpunctus hic locus in editis ad hunc diem libris: *Hic parit in terra pecudum more: secundo partus reddit initu. Canum modo, etc.* Nostram emendationem defendunt Aristotelis verba, de marino vitulo, Hist. Anim. e lib. sexto cap. 11, quae sic graece se habent: *Καὶ τέτταρτος ζῷον, καὶ χορίον, καὶ τὸ γάλα προΐεται*. Non dissonus libro V, cap. 2, p. 525: *Καὶ συνέχονται ἐν τῇ ὀρχεῖ πολλὸν χρόνον, ὥσπερ καὶ αἱ εἰσες*. Desendunt praeterea et libri MSS. Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. etc. Potest cum Stagirita conferri Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, esp. 9. Nec indignus Oppianus, Halieut. lib. I, vers. 688. H. — De vitulo marino Noster bene et vere, modo excipias quae de illius pili dotibus, et pinnarum vi fabulose subiunxit. COVIER.

Secundas. Albertus M. de Animal. lib. VI, tract. 2., cap. 1, pag. 200, de vitulo marino: *Generat animal ex utero suo, et fetus eius exit cum se-*

cohaeret: parit nonnumquam geminis plures: educat mammis fetum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter nisi capite eliso. Ipsi in sono mugitus: unde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, voceque

cundina ex ipso, sicut in animalibus generantibus sibi similia, etc. H.

Et parit numquam geminis plures. Scribo: *Parit nonnumquam geminis plures.* Nam coniunctio et in exemplari Salmanticensi redundat: et geminis plures numquam parere vitulum marinum, falsum est. Aristoteles libro sexto, cap. 11: *Parit singulos aut geminos, et, quam plurimum, tres.* PIST.

Educatur mamma. Arist. et Oppianus, loco cit. H. — Verum quidem; et hinc, ut cetaceorum caetera, non cum piscibus censetur, sed cum mammiferis, qui scilicet in multas classes abeunt, undecim v. g. si cum docto viro Latreille facias. Porro huic undecima classis est cete. Sera quidem haec contigit in scientiae historia distinctio, sed nunc nulli non approbata et recepta qui Zoologorum fontes vel summis libris libavit. AZ.

Non ante. Aristot. Opp. Aelian. totidem verbis, loc. cit. H.

Interficiuntur difficulter. Aristot. p. 686; Oppianus, Halieut. lib. V, v. 391. HARD.

Ipsi in sono mugitus. Apographon Toletanum, item Salmanticense, romana quoque exemplaria et omnes ante Hermolaum impressi codices, sono habent. Hermolaus dextra ea dictione, sono substituit. Et ad confirmationem erroris sui, testimonium petit ab Aristotele libro sexto. Qua in re Hermolai ingenuitatem requiro. Nam si umquam ab Aristotele

tale quippiam tradi inventum fuerit, quale asserit Hermolaus, fiam ego, ut Theocriti utar verbis, Melanthius pro Comata. Immo e contrario patrocinator Plinianae lectioni Aristoteles libro sexto, esp. 12, his verbis: quae ad faciendam fidem repetere altiuscule necessarium fuit: *Vitulus marinus generis ambigui est: nam et mari degit, quamquam humorem non recipit, sed spirat ac dormit, et egressus in terram, parit in littore, ut terrestre.* Et post multos versus, nulla iam dormitionis mentione, emittit, inquit, *voce similem bovi.* Quae verba Theodorus, maximus Plinianarum vocum, ut dixi, assessor, sic vertit: *Mugitus ei in sono.* Hallucinat est cum suo Hermolao Franciscus Massarius, vir aliqui perdoctus et de Plinio optime meritis. PIST. — *Ipsi in sono mugitus.* Vetusti omnes ante Hermolaum codices, tum editi, tum manu scripti, ita praeferrunt, uti edidimus: ipse in sono reposuit, contra Aristotelem lib. VI, c. 11, pag. 687: *Ἀπὸ τοῦ δὲ ὀνόματι μῦθον βοῦ,* quae verba sic Albertus verius quam elegantius transtulit, de Animal. lib. VI, pag. 200, ubi de vitulo marino: *Vox autem sua est sicut tauri.* HARD. Unde nomen. Cuius nominis rationem sequuntur adhuc gentes plurimae. Nam Gallis quoque dicitur *veau de mer.* HARD.

Accipiant. Aelianus, Histor. Anim. lib. XII, c. 56, ex Eudemo; Diodorus, Bibl. lib. III, pag. 155. Refert

pariter et visu populum salutant: incondito fremitu, nomine vocati, respondent. Nullum animal graviore² somno premitur. Pinnis, quibus in mari utuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum, etiam detractas corpori, sensum aequorum retinere tradunt, semperque aestu maris recedente inhorrescere: praeterea dextrae pinnae vim soporiferam inesse, somnosque allicere subditam capiti. (xiv.) Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.

et Fr. Lopez de Gomara e recentioribus auctoribus rerum Mexicanarum, vitulum marinum Indicum, quem *Manati* maris accolae nuncupant, cicurem factum, ad nomen vocatum respondere: ac denos dorso homines gestitare, quom sit niolis eximise. Visum a se alterum Bononiae Aldrovandus sit, qui vocem pro Christianis principibus rogatus ederet: pro Turcis, negaret: tomo de Piscibus, de Cetis lib. I, pag. 725: quo nempe modo et allatrare canes, et simias arridere ac subsultare ad quaedam nomina cogimus. HAAB. — *Accipiant tamen disciplinam.* Τὸν ἀναγωγὴν ἐλ-
χοντες. DALEC.

Vocem pariter et visu populum salutant, incondito fremitu. Legendum arbitror, *vocemque parent*, et *iussu populum salutant*. Vel sic, *vocati parent*, et *iussu*, etc. Nam Toletanum Apographum iussu habet, non visu. PINT.

Nullum animal. Oppianus, Halient. lib. I, vers. 408. Hinc illud Iuvenalis, Satyra III, vers. 238: *Eripunt somnum Druso, vitulisque marina.* II.

Pelles eorum. Observasse se Rondelet. proflitetur lib. XVI, cap. 6, idque saepenumero, corio vitulorum, aëris ac ventorum mutationes praesi-

gnificari: austrinis enim pilos inhorrescere, ac aurigi: borealibus ita desidere, ut nullus esse omnino credas. — *Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.* Scribendum puto, *Pilo carentium non omnia animal pariunt, ut delphinus ac vipera*; vel sic, *Pilo carentium non omnia. Animal pariunt delphinus ac vipera.* Pendet enim sensus ab initio capitis prioris. Illic dixerat: *Quae pilo vestiuntur animal pariunt, ut pistris*, etc. hic subdit, *Pilo carentium non omnia animal pariunt, delphinus ac*, etc. PINT. — *Pilo carentium duo omnino*, etc. Falsum hoc esse monstrat Rondelet. Histor. Piscium lib. XVI, cap. 11. DALEC. — Distinctio hic inchoanda est; qua intercedente non absurde Noster scripsisse ism videbitur. Scilicet ova, non anguiculus edit vipera, sed latentia in utero, atque in teneras viperas prius sese mutantia, quam fetus in locem prodeant. Ergo, ni rem attentissime introspexeris, errorem vix declinabis, quo Secundus h. l. laborat. AZ.

Ac vipera. Viperam accenset aquatilibus, vel quod in littore coire cum muraena vulgo existimata est, vel quod vulvam habet cartilagineorum piscium vulvae plane similem. II.

XVI. Piscium sunt species septuaginta quatuor, praeter crustis intacta, quae sunt triginta. De singulis alias dicemus. Nunc enim naturae tractantur insignium.

XVII. (xv.) Praecipua magnitudine thynni: invenimus talenta quindecim pendisse. Eiusdem cau-

XVI. *Piscium sunt species septuaginta quatuor.* Sic libri prorsus omnes. Forte legendum *CXLIV*, siquidem Plinius ipse disertis verbis asseverat species piscium esse *CLXXIV* lib. XXXII, cap. 51, quo loco singula nominatim appellatorum se nunc pollicetur, qui numerus plane colligitur ex *cxliiv* piscibus, et *xxx* crustaceis. HARR. — Plane iam norat Daubenton, qui numerat 866; mox Cl. V. Lacépède a se nuntiat plus quam mille observatos, sed haec multo infra veritatem. — *Species.* In *Gazophylacio* Regis fere sunt 6000. CUVIER. — Haec scientiae perutilis futura sylloge eo pretiosior est, quod antehac Blochius, edente Schneidero, atque nostras Lacépède, vix 1500 species signaverint; nec minus quam ducenties uterque revolvitur his in idem. Vnde species 1300 fere his tulerunt. Neque ulla Musea plus habebant. In hanc multitudinem Regia Collectio excrevit cura D. V. CUVIER atque viatorum humanitate, qui pisces sibi repertos in Sumatra, Iava, Kamchatka, Neozelandia, Neoguinæa, etc. Lutetiam misere, partim Franciae studio, sed et in primis veneratione viri. Tot opes mox publici iuris quodammodo fient, quum typis mandata fuerit *Historia naturalis piscium*, (fere 20 vol. in-8) a CC. VV. CUVIER et VALENCIENNES. AL.

Crustis intacta. Quae nunc nos unico nomine, nec periphraseos am-

bage egestatem vitantes, nuncupamus crustaceis. AL.

Alias dicemus. Libro XXXII, cap. 53. HARR.

Nunc enim naturae tractantur insignium, etc. Cap. 44 et 45 coniungenda: lege, Nunc enim naturae tractantur insignium, praecipua magnitudine. *Thynnium* invenimus talenta quindecim pendisse: eiusdem amidae latitudinem duo cubita et palmum. Funt et in quibusdam annis haud minores. *Silurus* in Nilo, *torus* in Rheno, *attilus* in Pado, inertia pinguis ad mille aliquando libras. SALM: p. 1314. — *Insignium.* Non sola magnitudine, ut Salmasius putat, p. 1314, in *Sol.* ubi haec connecti iubet cum prioribus subsequenter proxime capituli verbis, in hunc modum: Nunc enim naturae tractantur insignium praecipua magnitudine. *Thynnium*, etc. Tractantur enim hoc libro, virtute magis, indole, ac dote aliqua insignes, quam mole. HARR.

XVII. *Thynni.* *Thynnus* Gallis *un thon*: genus quoddam sturionum est. HARR. — *Praecipua magnitudine thynni.* Cetti, *Hist. Natural. Sard.* tom. III, pag. 134, ait non raro thynnos millibus, quosdam non minus quam octingentorum supra mille pondo fuisse librarum. CUV.

Quindecim talenta pendisse. Quindecim talenta, si ad nostras mensuras revocaveris, efficiunt 386 kilogrammata, h. e. 772 libras vulgares.

dae latitudinem quinque cubita et palmum. Sunt et

Ac perperam vir clarus Lacépède, nostrati Gueroult in notis laudatus, saepe rem fieri non posse contendit (*Histoire des pois*, tom. II, p. 645), dum ait thynnus ex ovibz minutissimis ortos, quae quidem cum papaveris granis comparare consueverunt. Vide supra not. 4 fin. Az.

Quinque cubita et palmum. Librariorum culpa factum putamus in Pliniano contextu, id quod saepe accidisse multis exemplis docuimus, ut quinaris nota V perperam divisa, in binarum hoc loco transierit. Exhibent enim libri fere omnes, *duo cubita*. Verum Aristoteles retragatur: *Ἰλην xxi*, inquit ille, *Hist. Anim.* lib. VIII, cap. 34, p. 991, *σὺν ὅντων ὅντων, οὗ σταθμός μὲν ἔν ταύταις πεντακάϊστα, τοῦ δ' οὐραίου τὸ διάστημα πέντε πηχίων ἢ xxi σπιθαμῶν*. *Isti captus fuit vetulus thynnus, cuius pondus erat talentum quindecim: caudae distantia quinque cubitorum, et palmi.* II. — Latitudinem porro caudae, *διάστημα* Philo-auphus appellavit: quasi caudae furcam. Palmus hoc loco *σπιθαμή* est, seu palmus maior, mensura videlicet digitorum novenum: quam Latini, alio nomine dodrantem vocant, quod a pedis longitudine quarta pars desideratur. Haec palmi maioris mensura bis repetita, cubitum romanum constituit, qui ex viginti quatuor huiusmodi digitis conficitur. II. — Dubitavi ego quandoque amanuenses quom numerabilibus notis exceptas longitudes redderent, ex *II*, iunctu fecisse *V*. Membranae tamen a nobis laudatae, itemque veteres editiones legunt non siglis, sed elementis *duo cubita et palmum*; quae innunt in autographo existisse *II cubita et pal-*

mum, uti paulo antea *talenta XV*. Harduinus nostrae lectionis vetustatem minime dissimulavit, et librariorum culpa in Plin. texturam irrepisse putavit (quod saepe alijs docuit exemplis), ut quinaris nota V, perperam divisa, in binarium hoc loco transierit, quum in omnibus fere libris exstare affirmet *duo cubita*. Non haec in cunctis invenire testamur, itemque penna exaratis codicibus subscribunt typographi. Rom. 1470, 1473. Venet. 1472, 1483, 1491, 1496, 1499, et Parm. 1476, 1480, 1481. Tarvis. 1479. Contrarium ex Aristotele, in Plinio quoque inducendum statuit Harduinus: verum ex ipsa figura piscis, et convenientia ponderis numerus apud Aristotelem emendandus apparet. Qua enim ratione intelliges, ut thynnus xv talenta pendens, caudam adeo immodicam haberet, ut ad v cubita et palmum porrigeretur? Audi Massarium medicum diligentissimum, et qui omnia in thynno contemplantur. «Vetus lectio, ait, non thynni, sed thynnus habet hoc modo: *πρῶτα magnitude invenimus thynnus talenta quindecim pendisse, eandem caudae latitudinem duo cubita et palmum*: ut unum tantum huiusmodi ponderis repertum fuisse intelligas, nam sequitur etiam, *eiusdem caudae latitudinis*, etc. Quod et Aristoteles confirmare videtur octavo de historia, unde Plinius haec mutatur, inquit enim: *iam captus est thynnus senex, cuius pondus erat ad talenta quindecim, et caudae intervallum ad cubita quinque et palmum*; quod si proportionem huius thynni et caudae recte perpendis, non ad quinque, sed ad duo cubita et palmum, ut in Plinio, in

in quibusdam annibus haud minores: silurus in Nilo,

Aristotele legendum esse coniicias. Caeterum, ut legentium coniecturis aliqua relinquam, sciant in primo Ambrosiano legi: *duo cubita et palmum, fuit et in quibusdam annibus*. Si recta est verbi *fuit* ingestio, punctum delendum erit in hanc apicem: *duo cubita et palmum fuit*. Razz. — Certe quidem ille e Stagirita desumptus locus, videtur parum credibilis. Si enim inter aequina candae 7 vel 8 pedes forent, piscis argueretur longus 25 pedes; sed plerique cod. manuscripti ferunt *duo cubita*. Harduinianae tamen scripturae tenax sum. Nani Plinius nullum emendare consuevit, nedum Aristotelem; quem doleo huic non saepius examinatum, translatumque ad latinitatem. Az.

Silurus. Silurum hanc Plinii, sturionem nostrum esse, *l'esturgeon*, Iovius credidit, et Hippolytus Salvianus, lib. de Hist. Aquat. fol. 244, alique, haud tolerabili errore. Hic enim silurus Plinius, e fluviatiliu piscium numero haud dubie est: sturio, mari in flumina ashiens, inter marina nulla controversia recensetur. Accedit, quod silurus grassatur ubicunque est, omne animal appetens, equos natantes saepe demergens: sturio contra dentibus caret; estque os ei sub rostro eo situ, vix ut pisciculus corripere ipsos valeat, rapinis maioribus multo inepior. Quin inter viliores vulgi epulas ab Ambrosio, in Hexaem. libro V, homil. 5; a Iuvenale, Satyra IV et XIV, aliisque siluri habentur: sturiones contra locum in delicatiore ganea haud postremum obtinent. Equidem Nilurum piscem, si in Europa quidem extraque Nilum reperitur, cum esse existimo, quem *Ar-*

ciam, vel *Hachia* nudio a Pannogiis nominari. Forma eius, his referentibus, ingentis cuiuspiam gobionis esse videtur: cauda fere anguillae. Et quod opinionem hanc nostram summo pere adiuvat, ore tam lato est, ut totum hominem profacile capere possit: unde etiam vernacula voce iidem *Voratricem hominum*, belluam hanc cognominarunt. Non squamis, sed molli cute nigraque, anguillae instar obducitur, subalbidis tamen maculis distincta: quadringentas interdum libras pondere excedit: lautioribus mensis non admittitur, vile plebis pabulum. Quae siluro Veterum tam apte conveniunt, ut in piscem alium cadere vix ea possint, leonem illina, sub glanidis nomine, exhibet Aldrovandus ex Gesnero, et Salviano de piscibus, lib. V, pag. 569. Hæro. — *Silurus in Nilo*. Silurus Plinii a Gesnero iuculenter descriptus est; malefica et vorax bestia. Silurus Ansonii ab eo diversus, sturio noster. Probatur id versibus poetae coactanei Ansonio de Aegirtio fluviæ Aquitaniae scribentis: *Obtinet expulsus stabulum campestre silurus, Plus rapitur terris, quam modo piscis aquis*. Scalig. in Anson. Silurus Ungaris, *harcha*: Illyricis, *sum*; Bernensibus, *zaboi*: Sævis, *waller*, quasi balaena: Danubii incolis, *ein Schaid*. DAL. — *Haud minores... silurus in Nilo*. De siluro, qui idem cum Stagiritæ *glani*, eadem Nostro (lib. IX, cap. 46, 51) tradente de siluro quæ de glani Philoſophus, lib. VIII, cap. 20, et lib. IX, cap. 37, nempe huic curæ esse liberos, caniculum et tempestates displaceat, etc. Neque ille est noster *esturgeon* (*acipenser sturio* L.), sed *silurus glanis* L. wels aut schaid Ger-

esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens,

maiorum, *salus* Helvetiorum, etc. Nam 1° crudelis est piscis, qui equos saepe comprehensos mergit. 2° Hamos ab eo fractos scribit Arist. quod nusquam a debili et innocuo *sturione* factum novimus. 3° Anson. Mosell. v. 125, simillimum delphino pronuntiat ac oleo veluti illitum; utrumque vero *τῷ wells* optime convenit, cui laevitas et fuscus viror, neutrum *sturioni* qui et cinerei coloris est, et spinis horret. 4° Ciceris magnitudinem Illius ovis competere ait Arist. atqui unus est *ὁ wells*, qui ova maxima habet. Nee minus huic ea conveniunt, quae hoc loco Noster; quae Hist. Anim. lib. XIV, cap. 25, Aelianus habet de siluri magnitudine, de voracitate, de arte capiendi. Non exacte quae de feminae ovis servandis sequuntur. Sed quum foramina mas et femina habitent, satis fuit alieni illos videre ovis suis proximos, ut fabella excogitaretur nova. Strab. lib. XVIII, p. m. 823 B. de *εὐλόγῳ* loquitur quasi de Nilotico pisce. Plinius quoque lib. V, cap. 9, inter pisces hunc nominat e lacu missos, unde Nilus fluere dicebatur. Aelianus, XII, 29, quosdam cientes ait in stagno prope Buhastin, quosdam vero parvulus in Cydno-Cilicio, lacu Apami, Oronte, etc. Quod ob hanc causam dictum, quod non ipsum quidem *wells*, sed simillimos pisces, sive eiusdem generis, sive eiusdem speciei, habent et Nilus et Orontes. Cf. magnam opus de Aegypto. Caeterum nomen non stricte, ut nunc, sumebatur. Sic Aelian. lib. XII, cap. 14, de glanji, in Maeandro et Lyco agens, cui Rix tribuit, quae de sobolis amore dixerat Aristoteles, et siluro similem ait. Comparat hunc igitur cum qui-

bendam eiusdem generis speciebus, forte cum Aegyptiis siluris. Sic et Pausan. Messen. p. m. 280, narrat in Nilo, Rheno, Istro gigni pisces noxios, glanibus Maeandri et Hermi similes, sed validiores nigrioresque. Et revera siluri quidam in istis omnibus. In Rheno et Istro, ipsissimus *wells* illa est, in Nilo aliae species. Glaues vero Maeandri species minutiones fuisse videntur. Cuvier. — Multus est in divinando pisce Rezonnicus, qui quidem multa abiter tum elegantia, tum seltu utilissima congerit. Nos tamen viri hypomnema longius sane quam quod pagellarum nostrarum limites continerent, aliunde vix utile post notas superiores praetermittimus. At.

Esox. Vide imaginem apud Gesnerum, Galei Rhodii figurae utcuoque similem. Dalec. — *Esox* in Rheno. Ita MSS. omnes, non *eros*, ut quidam sinxere. Hesychio: *ἰσὺς ἔξους ποῖός κρητῶδες*. Isocren Isidorus pariter vocat, Orig. lib. XX, cap. 2. Offendimus et nos eam vocem apud Flodgardum, Hist. Rom. Eccles. lib. II, cap. 8: *Tum in Dei et in ipsius Sanctae Helenae nomine laxantes rete, gemino ditoti gaudent emice*. Fiebat ea in Matrona Galliae amno piscatio. Item apud Sulp. Sever. de virtut. B. Martiol. lib. III, cap. 43. *Ad primum iactum reti permedico immoventi esoceni Diocenis extraxit*. Et notae Tironis, apud Gruterum, p. 452: *Piscina, Esox, Esocina*. Glossae latinae Saxonicae, quas laudat Du-Cangins, in glossari, *esocem* salmonem interpretantur. Verius multo, ut quidem remur, eum esse quem modo lucium Latini, *brochet* Galli appellant; cuius generis

ad mille aliquando libras, catenato captus hamo,

piscium maxima est in Rheno copia, et praecipua bonitas; probat Aldrovandus, de Piscibus, lib. V, cap. 39, pag. 630. De salmone inferius, ceu nusquam antea de eo delibata oratione, agitur, c. 32. H. — *Esox* potius cum I. Ambros. multisque vetustis edit. aliisque, quam Neotericorum *esox* reciperem. Falso enim asserit Harduinus, quod *esox* in omnibus appareat manuscriptis. Anonymus in Venetae editionis margine, quae in Ambrosiana servatur bibliotheca: *Esox*, inquit, *piscis est ad similitudinem thyni, capitur frequens in Rheno ac Danubio, ludit cum algis et torsionibus, fugientesque mirum in modum insequitur. Capiuntur frequenter simul, quam ob corporis magnitudinem latere non possint*. Nescio igitur qua ratione sibi persuadere potuerit Harduinus *esocem* eum esse piscem, quem *lucium* Latini, *brochet* Galli vocant; quum *lucius* licet sit voracissimus, nusquam ad thynni figuram et amplitudinem perveniat. *Esox*, sive *esox* erit, qui ab Alberto Magno lib. XXIV, dicitur: *Huso... piscis non squamosus in figura sturionis... hunc piscem sturio confricando se ad eum agitat, ita quod saepe simul capiuntur*. Ille locus, uti alter ab Harduino allatus, utique ostendunt magnam inter *esocem*, et *sturionem* inesse congruentiam. REZZOS. — Quis ille, non probe constat. Hoc loco tantum id nominis vidi et in Hesychio: *Ἰσοξ, ἰχθὺς ποῖος στῦριον*. ROSKREX, *fluviat*. 178, suspicabatur legendum *esox*, et de specie quadam *sturionis* sermonem esse. Gesner, pag. 368, rogat, annon ille cum nostro *brochet* idem sit. Sed hic apud Romanos notissimus fuit, vocabatur

que *lucius*; nec huic ea magnitudo, quae sinat attilo et *τῷ οὐλλῷ* tunc conferri, et inter *στῦριον* ab Hesychio locari. Tamen hodie *lucii* apud Linnaeos vocantur *esoces*. CRV.

Attilus. Accolis Padi *ladano* et *adello*, vulgo appellatus, inquit, Salvianus, in Catalogo piscium: *adelo*, Rondeletio lib. XIV, cap. ult. figura, sapore, pretio, a sturione diversus: nusquam alibi quam in Pado visus. H. — *Attilus* in Pado, Franciscus Philadelphus sturionem nostrum Antiquis attilum *fidus* asseruit, quod a Paulo Iovio falsissimum dicitur, quum attilus is sit, qui a Ferrariensibus *adclus*, servato antiquiore vocabulo, appellatur; piscisque sit sturione amplior. Hunc effigie, sapore, pretio, et tota fere natura adeo dissimilem et diversum affirmat, ut in proverbium Ferrariae venerit, quum duas inter se maxime dissitas res volunt significare: sic differre dicant, ut sturionem ab *adelo*. Huius verum nomen Ferrariensibus esse deberet *ladano*, quum elidatur particula, quae apud Italos male sonaret *il ladano*. Invaluit tamen ut *ladano* vocitetur. Extranei scriptores in vulgari huius piscis nomine minime audiendi. Caeterum quanquam attilum inter, et neotericum, ac proprie sturionem sua adsit differentia; non tantum ab eo distat sapore, et figura, quum generico sturionis nomine uterque piscis persaepe confundatur. Ego putarem *esoci* persimilem, ita ut qui *esox* in Rheno, attilus in Pado vocitetur: in hoc unico fluvio visum gratis asserunt ante Harduinum plerique. Et sane verus sturio crassioribus squamis, ossa duritie in corporis medullis, et longitudine instructus, alias

nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus

etiam minores in lateribus gerit, et hic verus et aspidior sturio a Padiacolis vocatur *sturio* *di cappa*, eo quia squamis per totum dorsum distinctus apparet. Alter, qui Plinio *attilus*, Ferrariensibus *ladano*, a piscantibus Eridani incolis quoque dicitur a maxima carnis albedine *sturio* *bianeo*: huius latera nullis vestiuntur squamis. REZZ. — In Pado plures species eius generis cuius nostri sturiones; unus vero, teste Salviano et Rondelet p. 416 audit *adello*, *adilo*. Aldrovandus nuncupat *adeno*, vel *adano*, pingitque p. 563. Ille est sine dubio *attilus* Plinianus. Cuv.

Inertia pinguescens. Id fortassis Plinii temporibus accidit, ubi enormis capto ponderis asseverat. Nostra aetate neque quingentarum librarum attili inveniuntur. Attili inertes etiam sturionis comparatione dici possunt, quum sturio magna vi piscatoribus obsistat, attilus facillime capiatur. REZZ.

Catenato captus hamo. Hamo nempe catenis firmato; quod nescio an satis intellexerint interpretes. Porro hic hamus longe diversus erat ab hamulis, quibus minores pisces capiuntur; unde nil mirum si is transisus, enormis attilus iugis boum extraheretur. REZZ.

Minimus. Deest vox *piscis* in utroque Ambrosiano alisque; idque solitam Plinii magistro dolet breviloquentiam. REZZ. — *Minimus piscis appellatus clupea*. Minimum dicit, comparatione ad cetaceum piscem, quem iugulat. DAT. — *Minimus piscis appellatus clupea*. Bochartus in Geogr. parte 2, lib. I, cap. 42, pag. 751, clupeam esse credit, quam Galli *alouan*, Etruria vero parum diverso nomine

chieppam, divitum mensis, et si spinulis nimium abundat, maxime nunc expetitam, nominant: adductus praecipue illo Ennii apud Apuleium in Apologia earmine: *Omnibus ut clupea praestat mustela marina*. Atqui *clupea* illic est scribendum, non *clupca*: locumque, non piscem, vox illa significat. Clupeae, inquit Ennius (id in ora Africae clarum olim oppidum fuit, Pomponio, Plinio, aliisque auctoribus), praefertur caeteris omnibus piscium generibus *mustela marina*. Quibus enim in locis qui pisces excellent, tunc Ennium persequi, sequentes post illum deinde versus apertissime indicant. Accedit quod ingloria prorsus a Plinio mentio clupeae habetur, quum minimus piscis appellatur: ideoque etsi recens Etruscorum vox praescae videatur alludere (persimilis enim est *clupcae* et *chieppae* nomenclatura): quum tamen nullis aliis fulciatur huiusmodi opinio rationibus, ad eam non protinus me accedere, non inficior: quum sententiae meae in primis fautores habeam, Pellicerium in notis MSS. et Hippol. Salvianum lib. de Hist. Aquatil. fol. 101. Illa quidem *clupea* pisciculus obscuri nominis, atque adeo longe diversissimus ab eo qui *μύγας ἰχθύς*, *κλουπαία καλὸν πτερόν*, a Callisthene laudatur lib. III rerum Gallicarum, diciturque Araris Galliarum annis iucola; qui crescente luna albus sit, decrescente nigrescat; cuique alia accidunt, quae Stobaeus narrat, de Morbis sermon. 212, pag. 793. H. — *Clupea*. Neque dubium esse potest, quod hic piscis sit Italis *chieppia*, in qua Etrusca voce reddenda peccant Bochartus atque Harduinus. Quod porro ab aliis laudatus, nonnullis et-

piscis appellatus clupea, venam quamdam eius in faucibus mira cupidinē appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, ubicumque est, omne animal ap-

iam villis censeatur; id pro diversis accidit anni temporibus. Quum vere e mari subeunt fluvia squamis horridi fortassis ab attilo vorati, illum exanimant venam in faucibus scindeutes. Vocantur etiam alosae, vel ab iis parum distant. Capiuntur maxime prope Sorbuli pontem, atque ubi Nicia sese in Padum exonerat. Consule ea, quae adnotavimus in Musarum epiniciis. Inveniuntur quandoque in attili alvo viventes clupeae, ut mihi testatur non unica epistola Dominicus Angelinus eruditissimus consultus iuris, et publicae Ferrariensis bibliothecae praefectus. In hac Plinii narratione fidem suam minime obstringit Iosephus Buccius illustris in medicina facienda, qui curiosas de sturione, atque attilo notiones suppeditavit amico Angelino. Huius ultimi epistolam in arcum collectam paullo infra exhibebimus. Rezz. — *Minimus piscis appellatus clupea.* Hic petronyzon branchialis L. vulg. lamprillon, pisciculus minutus verni similis, qui caeterorum branchiis adhaeret exsurgitque sanguinem. Idem nomen nostrae alosae (clupeae alosae. L.) et feinte (cl. fictae Lacép.) datum infra videbis. Cuv.

Cupidine appetens. Nos scribimus *cupedine*. Genuinam vocem ea geminis Ambrosianis codicibus dum Plinio restituis, eam, seu postliminio, in Latium revocamus. Ex Salmasio iam adnotatum in Calepini additamentis, quod antiquis *cuppedia*, et *cuppedo* pro *cupiditas*. Vid. Faeciol in voce *Cupedia*. Hinc *cuppes* fastidiosus, qui exquisitos tantum cibos quaerit, nec

communem habet gulam legitur in glossa Isidori. Rectius *cupes* cum Plauto, Trin. I, 43 appellabitur: atque item *cupedo*. Plinii locus restitutus dubietatem poterit auferre, ut in Cicerone pariter legendum statuamus. Tuscul. IV, 41: *avaritia, ambitio... temulentia, cupedo*. Alias a multis dubitabatur, utrum *cupedo*, an *cupedia* optanda veniret. Suspicor in prosa oratione *cupedinem* a Latinis receptam; in carminibus metri gratia geminasse etiam p. Hinc Lucretius lib. V, vs. 45: *Quantae conscindunt hominem cuppedinis acerba Curae*. Quod ad recti nostram optime inseruit, illud sane est per *cupedinis* dictionem egregie Ianui clupeae gulam, dum attili fauces invadit; contra *cupedinem* omnibus desideris, nec ulce ad cibos spectantibus, inservire. Rezz.

Silurus grassatur, ubicumque est, etc. Lege, *Silurus grassatur ubicumque est, omne animal appetens, equum innatantes demergens, praecipue in Mocuo Germaniae amne. Protelis bovm in Danubio extrahitur, porculo marino simillimus.* Salm. p. 434 et 438. — Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini: sed fluviorum, Nili, Rheni, Padis, Danubii, Boryathenis, Gangis. Horum medio catalogo non satis apte inseritur marinus quidam piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, ut post *Lisboun*, novae orationis initium faciamus. Et in *Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus*. Is vulgo Italicorum etiam nunc semilatio nomine *Mora*

petens, equos natantes saepe demergens. Praecipue in Moeno Germaniae amne protelis boum, et in Da-

appellatur, ah salsamenta illis notus, gustu aspectuque porcinam salitans nonnihil referentia: Germanis *Husto* dictus, quasi vñ sicut *Mario ómò tñ; Mxpidòz*. GELLEN.

Praecipue in Moeno. Plinii tempore nullus fuit in Germania Moenus fluvius: sic posteritas eum vocavit, quem tali nomine saeculum nostrum agnoscit. Quapropter legendum Rond. putat: *praecipue id Rheno*. In Hermo et Maendro siluros esse Pausanias in Messenicis auctor est, DAL. — *Praecipue in Moeno Germaniae amne protelis boum, et in Danubio maris extrahitur porco marino simillimus.* Ab his vocibus, *praecipue in Moeno*, novae orationis initium factum: quamquam libri impressi ad superiora, hoc est, ad silurum haec referant: sed perperam: neque enim silurus in Moeno ullus, sed in Nilo, Danubiove, ut diximus. Deinde ipsa orationis structura declarat, recenseri hoc loco pisces praecipua magnitudine insignes, ac primum quidem nomine proprio maxime notos, Nili, Rheni, Padique incolas: tum deinde Moeni, Danubii, Eorysthenisque, hoc est, extra fines romani orbis positos inominatos quosdam laudari: vocemque extrahitur, ad horum omnium piscem pertinere: ac loci demum sententiam eam esse, ut in Danubio maris, sic in Moeno protelis boum extrahi piscem eum, qui porcule marino simillimus sit. H.

Protelis boum in Dan. Legendum: *Protelis boum et in Danubio extrahitur.* Nec protelus, iugum est, sed tenor in ducendo quidam, tractusque longus et continuatus. Et ducere pro-

telo, idem est atque uno tenore et continuo tractu ducere. Hinc *protelare* verbum pro longe pellere vel incessanter persequi. Vide Salmasium p. 1318 et 1319. Beatus Rhenanus, Rerum German. lib. II legi: *Amne prope Erlisbornim. Et in Danubio*, etc. Erlisbornimque, id est, fontem alnorum, vicum esse tradit ad Moeni ripam situm, vulgo *Erlenbrunnen* dictum, qua traiectus est, vadousque locus, abluendis equis et potu reficiendis commodus. DAL. — *Protelis boum.* Plurimum operae ac negotii Rhenano exhibuit vulgata lectio, *prope Lisboun*, sedes Lisboi oppidi ubique inquirenti. Nos extremam huius loci curationi manum imposuimus, ex codicibus Reg. 1, 2, Colbert. 1, 2, Paris. Chiffet. Lugd. aliisque, in quibus *protelis boum* diserte scribitur, quemadmodum ante nos scribi oportere vidit Pellicerius, attestante Turnebo, in Comment. ad orationem Cic. in Rullum, ubi id se edoctum ab eo summo viro fatetur. Hos deinde secutus est Salmasius in Solin. p. 1314 et 1318. Habet autem aliquid simile Aelius Lampridius in Heliogab. pag. 109: *Pisces*, inquit, *ex vivariis natus traxit.* H. — *Protelis boum.* Protelus est iugatorum boum, sive aratrum, sive quid aliud trahentium, continuus uno tenore ac ductu conatus. Vbi hac voce veteres apud Nonium, cap. 4, p. 349. Lucilius, Cato, Lucretius: Plinius ipse rursum lib. XVIII, c. 48: *Protelis bouis ternisque arant*, illinc verbum *protelare*, de quo Lexica consulenda. H. — *Protelis boum.* Ambrosiani codices, editio princeps adamussim Harduino conveniunt. Ex

nubio maris extrahitur, porculo marino simillimus :

ignorata a subsequentibus typographis vocem processerunt, prope *Lasboun*, *Elisborum*, *Vibion*, etc. quae crucem Plinii interpretibus fixerunt. Pellicerius et Turnebus primi in viam optimorum codicum auxilio redire, germanam lectionem *Dalecāmpius* subodoravit, *Salmasius* restituendam curavit, *Harduinus* peregit. Plinii auctoritate et restitutione augenda essent *lexica* latina in voce *protelum*. REZZ.

Marris extrahitur, potendo marino simillimus, etc. etc. Nihil occurrit aptius, quod huc afferri posset, sive ad structuram orationis, locique sententiam maxime spectarem, sive auctoritatem sequeretur codicum, Reg. 4, 2, Colbert. 4, 2, Paris. Chiffet. Lugd. etc. et editionum omnium paulo vetustiorum, quae *mari* incredibili consensu exhibent. *Mario* primus excogitavit Gelenius, quod hoc loco reponeret, idque piscis nomen esse voluit. Pellicerius in notis MSS. hoc commentum approbat. *Salmasius* vocem importunam plane expungit p. 2314, securus codicum, et librorum vetustiorum. Alii *maior* legunt, quas inter idem Pellicerius, teste Roudelletio lib. de Pisc. Flav. c. 8. Nullus tamen, nisi interpolatus, codex a nostris discedit. Quovis ego pignore contenderim, attente explorata orationis totius serie, instrumentum hic aliquod potius designari, quod, ut paulo ante diximus, *protella* hominum respondeat, quam piscis nomen. *Μάρπον* scimus Hesychio esse ἰσχυρίων ἀνδρῶν: *Marram*, instrumentum ferreum rusticum, Plinio, Columellae, Iuvenali, Papiae: de quo nos uberius dicturi sumus lib. XVII, cap. 35, num. 4. II. — *Marra* vero est instrumen-

tum ferreum. II. — *Danubio mari*. Codices Ambrosiani, Chiffetiani, Hermolai Barbari, Palmarii, vetustiores omnes typographi ita, et genuina habent scriptura: haec non dissimulavit Harduinus, qui portentoso commento *numris* substituit, reclamantibus omnibus exemplaribus, et sensu. Quaecumque et Columella, Iuvenale et Papia, imo ex ipso Plinio collegit contra ipsam interpretem faciunt. *Marra* enim instrumentum est, nec satis amplum, quo rustici ad radendum utuntur. Sic de herba medica Plinius, *Marris ad solum radi* iubet lib. XVIII, 43. *Marra* adhuc utuntur villici; estque itala vox omnibus nota. *Morro*, strumento rustico, che serve per radare il terreno, e lavorar poco addentro, Vocabolario della Crusca tom. III, p. 447. Langobardis dicitur *marazzo* cultum, quo lanii, et coci carnes caedunt, et *marazzolo* imminuta voce instrumentum ad scarificanda arbusta perutile. Quin igitur pacto similia ad extrahendos ingentes pisces poterant inservire? De siluro, qui in Danubio mari expiebat, procul dubio disserit Plinius, *Danubiumque mare* vocat, maximi fluvii ostia, eadem, imo maiori, ratione, quae de Pado scripsit: *quod tamen longius vomit, septem mario dictis facere*; et paulo infra: *egesto omnis impetu per transversum in Adriavorum paludes, quae septem mario appellantur*. De ipso Danubio testatur Noster lib. IV, 47: *Singula autem oro tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi hantum*. Fortasse emendandus numerus, et compendio reddendus, uti in antiquioribus libris. Ceterum allata ex Harduino lectio

et in Borysthene memoratur praecipua magnitudo, nullis ossibus spinisque intersitis, carne praedulci. In

quam Solinus etiam respondeat, atque integra sit in re ad Danubium spectante: satia erit intelligere Danubium mare hoc loco Plinium appellare ingentia illa ostia fluvii, quae in ipsomet Ponto dulces ad tantum spatii aquas retinent. Corruent ex restituta lectione, quaecumque de mario pisce post Gelenium somniant recentiores. Iuvat Plinio Aeliani dicta comparare, cuius graeca verba tali pacto in elaborata Londiniensi editio ad latinum idioma tornantur lib. XIV, 25, p. 800: *Istrianus natione piscator ad Istri ripam boum par impellit... Quod si egorum par adsit, isdem utitur; et iugum ipse humeris gerens, istic accedit, ubi commodam sibi et sedem et piscationem fore arbitrat; atque ad ripam iumentis pabulum apponit, unde interea haec complentur, dum ipse suis bene firmi, et ad trahendum idonei, alterum caput ad medium iugum alligat; ex altero capite hamum appendit validissimum illum acutissimumque, quem asso tauri pulmone instructum ad alliciendum Istriam silurum suavisimam ei escam deiecit; postquam ex linea, ad quam hamus alligatus est, quantum satis sit plumbi, ad moderandum tractum appendit: ubi silurus bulbat escam sentium percepit statim escam appetens, eaque, quae desiderabat, abunde noctis hamum incante totis faucibus cibos devorat, et nimia gulae aviditate transfusus imprudens, dum ex eo evadere cupit, omnibus viribus funem exagitat. Quod quidem ipsum animadvertens piscator, cum nimio gaudio quam mox a sessione exurgit, et boves epusque admotis stimulis incitat, tan-*

*quam arator iam ex piscatore factus (ut qui in fabulis subito personam mutant), ac iumentis cum cetaceo pisce bene robusto luctatio est. Nam hic Istri alumnus omni virium contentione in altitudinem se deprimis, illa contra funem retrahunt; piscis igitur vincitur ex amborum tractu, atque in ripam iugo extrahitur. Hisce verbis putaverim nihil magis ad rem inveniri, ut silurus boum ingis extractus ab Istriano piscatore apud Aelian. optime protelis boum extrahi dicatur a Plinio. Constat enim ex ipso aliisque Antiquis Danubium Istri nomenclatura quoque appellari; atque ubi secundo nomine vocari incipiat, suo loco Invenies. REZ. — Porculo m. sin. Piscis huiusce nomen, Moeni, Danubii, Borysthenisque incolae, quod Plinius non addidit, expressit Albertus M. hunc Plinii, ut quidem videtur, locum transcribens, de Animal. lib. III, tract. 4, cap. 1, pag. 119: *In animalibus quibusdam, inquit, neque os, neque spinam habentibus, sicut est piscis huius vocatus, qui nullum unguano habet os aut spinam, nisi in capite; et hic piscis abundat in Danubio, et est magnus, habens rostrum magnum, sicut sturio. Quae Alberti oratio non modo illius piscis nomen indicat, qui huius Germanis dicitur; sed et marini porculi appellatione, ex rostri nulli similitudinem, sturionem nostrum olim signasse Latinos inquit: quod et Aldrovandus approbat, de Piscibus lib. IV, cap. 11, pag. 633. Idem Albertus lib. XXIV, p. 654: *Huius est piscis non squamosus, in figura sturionis, etc. Hunc piscem sturio conficando se ad eum agit, ita quod***

Gange Indiae platanistas vocant; rostro delphini et cauda, magnitudine autem xv cubitorum. In eodem

saepe simul capiuntur. Vide quae dicturi sumus lib. XXXII, c. 19. Quem vero husonem illi vocant, is est fortassis quem anchoraginem Cassiodorus appellat lib. XII, epist. 4: *Destinet carpam Danubius, a Rheno veniat anchorago enormis*, etc. H. — Hoc nomine sturionem designari adstruit Harduinus, quod minime improbo, quum silurus me iulice, et sturius ex eodem genere sint. Porculus marinus, quem copese dicunt Ferrarienses, turcone Placentini. Hic in spinæ figura candaque verum sturionem refert, os tamen anatorio accredit; ideoque chamaeleonti assimilatur; nullus etiam a Plinio dicitur, eo quia caro terrestris suinae referat speciem: sed quod maxime notandum, horum omnium piscium proles vocatur *porcella* et *porcelletta*. Numen *porcella* et *porcelletta* commune sturioni, *ladano*, *copeseio* ostendit novitiis appellationibus magnam inter hos omnes pisces adesse affinitatem; ideoque in porculorum marinorum genere comprehendi: de iis etiam in Pliniano breviario libri XXXII legit Harduinus: *porcelli*, sive *porci*. Sturio igitur, *ladanus*, *copeseius* dicitur *porcella* et *porcelletta* (non *porcelleto*, ut apud Harduinum aliosque), quum minor est librarum XX. Vox *skilfera*, quae sturioni unice adaptatur, Langobardis iactationem et ferociam sonat; ideoque optime convenit audaci siluro. Quum post generationem sturio evadat insipidior, fortasse ad hanc tempestatem alludit D. Ambrosius, ubi siluri carnem nauci videtur fecisse. Quum per id temporis sturio feroculus, et supra aquarum superficiem appareat, non abaverim, quod

in Rheno et Danubio innatantes equos demergere poterit. Convenit etiam Plinianae narrationi sturionem os habere in rotunditatem desinent, quamvis sit rostro oblongus, unde aliqua ratione chamaeleonti assimilatur. Haec omnia iis innotescunt, qui sturiones et copeseios contemplantur; curiosisque sufficiet sturiones in pinacotheca nostra intepi, quos eleganti Felicia Boselli pictoris manu redditos possideo. Color caeruleus in aquilum tendens, sive plumbeus optime respondet Ausonii siluro, quem describit: *... Ae'taeo perductum tergora olivo*. Unica sturionis spina, a caeteris piscium omnino dissimilis, cohaeret sequentibus Plinii verbis, quum ad Borysthenis, et Danubii ostia ingentes capiuntur sturiones: *nullis ossibus, spinisque interstitis, carne praedulei*. Cui enim similia praeterquam sturioni adaptantur? Omni igitur ratione Georgius Merula (qui oculatissimus grammaticus a Paulo Iovio appellatur) Iuvenalem illustrans, parum silurum a sturione abesse opinatur. Siluri adipem commendat Plinius: *scimus et sturionem adipe abundare*. Multa siluri salsamenta in Naturali Historia enumerantur: nos *caviaria* appellamus, quae ex sturionis salitis ovis conficiuntur. In Tanaiamne apud Tanam Emporium tantam esse sturionum copiam adnotavit Iovius, ut praeter *caviaria*, etiam (quae novitio vocabulo dicimus) *sekinalia* conficiantur: ex summo nempe sturionis spinali dorso, sale fumoque inveterata. Fortasse requireret lector, unde siluri nomen in sturionem abierit. A Michaeli Silvio Lusitani regis ad Clementem VII legato felicissime in-

esse Stalius Sebosus haud modico miraculo assert,

ventum opinatur Iuvius, ut Asturiones dicti sint, quum longe optimi omnium confessione in Asturia inveniuntur. Verum huiusmodi gratis asseruntur, quom Asturiae provinciae nomen antiquissimum sit, unde equis Asturconum appellatio deducta, ideoque si et piscibus, hi Asturiones potius, quam sturiones fuissent vocitatu. Italicum vero sturionis nomen ferreis saeculis per barbarorum incursiones delatum aperte constat, quum a Germanis dicatur *stör*, unde rectum Etruscum processit *storioue*, Langobardicum *sturione*, Gallis *esturgeon*, Hispanis *esturion*. Gothicam profecto sturionis appellationem agnoscit Iulius Caesar Scaliger, cui assensum eum Aldrovando, aliisque praebent. Convenit et Ionstopus ubi scripsit lib. 7: *Piscis, quem nos gothico vocabulo sturionem, quasi stupiosa quod proae rostratae speciem gerat, dicimus*. Ultimum etymologiam tuetur Ionstopus, ostendatque rationem, qua Gothi nomen a Graecis acceperint, quando tanta adest discrepantia, ut nescimus si novitiorum Graecorum appellatio a veteri Oxyrincho deducta sit, quae dictiones toto caelo a sturione distant. Hoc certe minime praetereundum, quod Hispanis sturio, non unice *esturion*, sed etiam per synonymiam dicitur *sollo*, et *sullo*, quae vocabula certissime a Latinorum sullo deducta, Plinio, atque Isidoro respondent, unde *sullo* Hispanorum, *porcelletta* nostratum, porculo marino, itemque siluro optime conveniat. Rezz. — Indigitat certe Noster h. l. *silurum glavin* Linn. vulg. *welti*, qui io Rheno et Moeno amibus degit, et similis est illi quem co-

catius *marzouin*, germ. *meer schwein*, a vocibus Teutonicis *meer*, mare, *schwein*, sus: Cuv. — *Præcipua magnitudo*. Suspicor leg. *pr. magnitudine*; codd. tamen, et bibliopollæ omnes habent *pr. magnitudo*. Rezz. — *Nullis ossibus*. Sed emulagine tantum. DAL. — Solini quidem paraphrasis cap. xv, p. 33: *Apud Nuros nascitur Boryathenes flumen, in quo pisces egregii saporis, et quibus ossa nulla sunt, nec aliud quam cartilaginea tenerrimae*. Is est huiusquam modo diximus. Piscis nomen non addidit hoc loco Plinius, nec Pomponius Mela lib. II, c. 4, p. 26: *Alti Boryathenes, inquit, laetissima pabula, magnisque pisces, quibus et optimus sapor, et nulla ossa sunt*. Quare nec illud Plinii transcriptor Solinus expressit. Tamen a glutino quod praebet, Ichthyocolla nominatur libro XXXII, cap. 24, II. — *Et in Boryathene, prædulci*. Non iam de siluro, sed de una e speciebus magnis sturionum, quae frequentissime occurrunt in Euxini Ponti vicinis amnibus. Illis sceletus cartilagineus, caro optima est. Cuv. — *Platanistas*. *Πλατανιστάς*. II. *pr. In Gangi platanistas*. De delphino Gangetico agi crediderim, quem descripsit Dr. Roxburgh, in comment. Soc. Calcuttensis, et de quo ego pauca, *Rech. sur les ossem. foss.* tom. VI, p. 279 Rostrum et caudam delphini habet, sed pum in longitudinem 15 cubitorum excrecere fabula est. Cuv. — *In eodem*. In Gangi scilicet. Ita etiam Solinus c. 121, p. 81. At Phile p. 116, et Aelianus, Hist. Anim. lib. V, cap. 3, in amne Iodo: ambo Ctesiam Gnidium secuti. HAN.

vermes branchiis binis, sex cubitorum, caeruleos, qui nomen a facie traxerunt. His tantas esse vires, ut

Vermes branchiis binis, etc. Lege: Vermes branchiis binis, sex cubitorum, caeruleos, etc. ipsi inquam vermes longi sunt cubita sex. non ipsorum branchia, multo minus verum de branchiis quibus carebant. SALM. pag. 1022. — *Vermes branchiis binis, etc.* De vermibus Gangetia Solinus ex Sebosio longe aliter quam Plinius refert, esse colore caeruleos et nomine, cubitos sex longos, hinc brachia habere: tam robustos, ut venientem ad potum elephantem mordicus comprehensum manu in profundum rapiant. DAL. — *Vermes branchiis binis, sex cubitorum, Brachia Solinus dicit cap. LX, pag. 81: Hi bina habent brachia, longitudinis cubitorum non minus sexum.* Quod sane mirum: quia enim branchiis vermibus affixit unquam? Atque ea etiam ait fuisse longitudinis cubitorum non minus sexum: prodigiosum, et incredibile. Sed neque hoc Plinius, neque qui Plinio, Statique suffragatur, Ctesias hoc somnnavit. Vermium longitudinem, non branchiarum, Ctesias septem circiter cubitorum esse definit, in Excerptis apud Photium, in Bibl. cod. 73, pag. 153. Moderatus Plin. *sex cubitorum*: sic enim restituendum censuimus, tum ex re ipsa, tum ex Solini vestigiis: quam lectionem sinceram depravarunt librarii, in *sexaginta cubitorum* id commutantes. HARD. — *LX cubitorum.* Miro consensu hanc scripturam membranae et librarii retinent. Harduinus reposuit *sex*. Verum oporteret ad manus habere deperditos Sebosii labores. Harduino utique concedo Solinum Plinii me-

tem hoc loco minime assecutum, qui bina vermium branchia *longitudinis cubitorum* non minus *sexum* affirmavit, quam Noster de vermium, non de branchiarum longitudine, sermonem habet. Vbi vero sustineretur, quod branchia senis constarent cubitis, incredibile minus evaderet haec monstra ad LX cubita fuisse porrecta. Mihi constat Plinium a minori ad maius progredi; hinc platonistas XV, subinde vermes LX cubitorum describit, quem numerum (ex Sebosio tamen, non Plinii fide) evadent verba *hand modico miraculo*, et vires, quibus poterant elephantis proboscide correpti in fluvium abstrahere. REZZ. — Similem historiam Ctesias Indic. c. 27; sed eius vermi duo non branchia, sed dentes; nec elephantos rapit, sed boves et camelos; et hinc oleum trahitur, quo omnia accenduntur quaecumque tetigit. In non paucis codicibus scilicet editis libris vermi longitudo est *sexaginta cubitorum* pro *septem*, et hoc necessarium erat, ut elephantos ederet. Mihi suspicio orta est congruum hoc potius fuisse, vel murenam quae locum dedisset his narrationibus, quas orientalium virorum hyperbole corruptit. CUV.

Nomen a facie. Pisces sunt ipsi quidem; sed a similitudine vermium, vermes et ipsi appellati: non a colore caerulei, ut Solinus putavit, quum hunc Plinii locum ita reddidit, *caeruleos nomine et colore*. Auctor Ctesias in Excerptis apud Photium p. 153. HARD.

His tantas. Solinus, et alii, *hanc* citatis. H.

elephantos ad potum venientes, mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.

XVIII. Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari Pontum verno tempore

Comprehensa manu eorum abstrahant. Legendum forte, comprehensa manu deorsum abstrahant. Videtur ita in Plinia legisse Solinus de his loquens: Adeo, ait, robustis viribus, ut elephantos ad potum ventitantes mordicus comprehensos ipsorum manu rapiant in profundum. PIER.

XVIII. Thynni mares sub ventre, etc. Elegantes Lucilii versus in Lupum, apud Varr. lib. VI: *Thynnos captato: cordylum excludit: minores Occidunt, Lupo, superlatas te? hanc iura, silurum Sumere te atque amiam.* Quidam legunt: *Thynna capto corum excludendum foras: quod videtur sumptum ex his Amphiditi comici: ὄστρις κορακίνοις ἐνλίῳ θυλάτιον γλαύκον παρόντος ὕδατος οὐκ ἔχουσιν ὄστρεα.* DAL. — Falsissima hoc loca, quamvis ab Aristotele desumpta, sententia. Non enim pinnois thynnus mas a femina differt. Quamvis Aristoteles a Plinio non exacte descriptus est. Nam ille ait femine sub ventre pinulam qua mas caret, minime vero pinnis omnino carere marem. COV.

Intrant e magna mari Pontum. Mare infernum appellari magnum aut a Plinia alibi, aut ab alio auctore, non memini. Proinde castigationem hic lectionem existima, *Intrant ex Aegeo mari Pontum.* Corrigamus in transitu locum in pulcherrimo historiographo Cornelio Tacito libro X, ubi de hac re agit, a nemine quod sciam visum: *Quippe, inquit, Byzantium fertili solo fovendoque mari, quia vis piscium in me-*

*tapantum erumpens, etc. Lege: Quippe Byzantium fertili solo, secundoque mari quia vis piscium innumera Pontum irrumpens, etc. Quid si in Plinio verbum illud, magno ab indocto adiectum, ait lectore? stolidi enim natantium multitudo mare nostrum magnum appellat: ut legendum videatur: Intrant e mari pontum verno tempore. Quam lectionem videntur adstruere verba mox paulo sequentia: Cordyla appellatur partus, qui fetus redeuntes in mare autumno nominatur. Non dixit, magnum mare, sed simpliciter mare. PIER. — Intrant e magno mari. Nempe Mediterraneo: sic Iudorus exponit. Cicero e quodam velut poeta: *Iamque mari magno clausis cila texitur.* TURN. Advers. lib. XIX, cap. 20. DAL. — Bene Dalecampius. Nam magno mari Propon-tidem ipsam, ceteraque mediterranea maria nunc signari docet, Arist. Anim. lib. VIII, cap. 16, pag. 922, et Iudor. Orig. lib. XIII, cap. 16: *Mare magnum est, quod ab occasu ex oceano influit, et in meridiem vergit, deinde ad septentrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cetera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est mediterraneum, etc. Gregatim, ac veluti composita acie, modo octonos, modo etiam sexdenos incedere a freto Gaditano ad Pontum usque thynnos, observant hodieque nautae, non sine voluptate, ut suctor est Furnerius, Hydrogr. lib. IV, p. 483. Vide Baillium in Hexaem. homil. 7, p. 92. H.**

gregatim, nec alibi fetificant. Cordyla appellantur partus, qui fetas redeuntes in mare autumno comitantur: limosae vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari: et quum annum excessere tempus, thynni. Hi membratim caesi, cervice et abdomine commen-

Nec alibi. Aristot. Hist. Anim. lib. V, citante Athenaeo, lib. VII, pag. 319. Solinus pariter, cap. 111, p. 32. Hæd.

Cordyla. In Indice huius libri, *Cordylæ*. Metri forte causa *Cordylæ* Martialis lib. III, epig. 2, et lib. XIII, epigr. 1. At Hesychio, Στόρυλα, Στάσιος ἰχθύς, ἔναι κορύλλη. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 16, pag. 712. Στόρυλας ait appellari, eandem a Byzantinis Αὐξίδας, ex eo quod diebus paucis augentur. H.

Limosae vero a luto pelamides incipiunt vocari. Legum hunc audacter sic restituendum contendo: *Reverae vero a luto pelamides incipiunt vocari.* Aristoteles libro sexto: *Eodem redeunt vernis tempore iam adeptae iam magnitudinem, qua pelamides moneta accipiant.* PIST. — *Limosae vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari.* Ita rescriptimus, admonitu codicum Reg. 1, 2, Colbert. 1, 2; Paris. Chiff. etc. ipsiusque Aristoteli Parum ex acie Pintian. Aristotelem, sed de libito, vertit. Qui de cordylis in Ponto genitis, sic, Hist. An. VI, 16, p. 712: *E Ponto, inquit, una cum fetis thynnis autumno exeunt, vere autem intrant, iam pelamides existentes:* ἐκπλέοντι δὲ τοῦ ἱαρός, ἔδη οὖτοι πελαμίδες. Editi hactenus libri in barbarismo unanimi fuere, sic exhibentes: *Limosae v. a luto.* Thynnulus, inquit Plinius, quum primum aetate nascitur, usque ad ver proximum, *cordyla* dicitur: inde

pelamis usque ad exactum annum: insequentem vero anno, *thynnus*. Ita Sostratus, de Animal. lib. II, apud Athen. lib. VII, pag. 303. Dicitur porro πελαμὶς vel πελαμὶς, ἀπὸ τοῦ πελῶς, id est, a luto in quo nascitur, ut ait Festus: vel περὶ τὸ ἐν τῷ πελῶ μῦτον, quod in cœeno se occultat. H. et A.

Hi membratim, etc. Thynni scilicet oreyni. Athenaeus quoque, lib. VII, pag. 315: *Gadibus salivatur oreynorum iuguli, τὰ κλειδία. Salivatur et ex iis pulamenta, quae melanandrya vocant: οἱ λεγόμενοι μελανδρύαι ἐξ αὐτῶν τὰρυχίσανται.* Hicinus pinguis eorum abdomina, τὰ ὑπογάστρια, gustus suavitate aliis partibus multum antecellere indicat: magis tamen palato sapere iugulos, τὰ κλειδία. Eadem ferme repetit lib. VIII, pag. 367, ex Diphilo Siphnio medico; libro de his quae offeruntur aegris et sanis. H. — *Cludio.* Clidia. Thynni Festus in voce, Petimen, ex Naesio, Petimen piscinum, quod est inter duos arcos ad pectus. Claviculas medici vocant. Athenaeus lib. VI, oreynos Gadibus esse pinguissimos tradit, proptereaque seorsum eorum κλειδία sale condiri. Vt Antacaeorum palatum, et maxillas, ex iisdemque parari melanandryas dictos. Iden paulo ante laudatas fuisse thynnorum κλειδίας testatur citato Aristophane. In his verbis Athenaei observandum, quod μελανδρύαι pectro genere Plinius scripsit, masculino genere ab Athenaeo usurpiti. Bahr.

dantur, atque clidio, recenti dumtaxat, et tum quoque gravi ructu: caetera parte plenis pulpa mentis sale asservantur. Melandrya vocantur, caesis quercus² assulis simillima. Vilissima ex his, quae candae proxima, quia pingui carent: probatissima, quae faucibus: at in alio pisce circa candam exercitatissima. Pelamides in apolectos particulatimque consectae, in genera cybiorum dispartiantur.

XIX. Piscium genus omne praecipua celeritate,

Clidia. Iugulo, ut diximus. Inepte Parmensis, edulio. II.

Melandrya. Graeci μέλαν δρυός appellant intimam quercus partem, et ipsam medullam: inde τόποι μελανδρύοι; qui ex interiora pulpa oreyni, hoc est, thynni maioris fiebant, ut ex Athenaeo docuimus. Xenocrates, de alimento ex aqualilibus, apud Orihas. lib. II, c. 58: *Caeteras thynni partes melandryas dicuntur, propter similitudinem quam cum nigricantibus quercus radicibus habent.* H. — Conferendus h. l. de melandrya, quercus medulla nigra, Theophr. Hist. lib. I, c. 9, et 15, et lib. V, cap. 4. Vide infra cap. ult. lib. XXXII. Melandryas magnos thynnos Athenaeus vocat lib. III et VII, ex Archestrato et Sostrato. DAL.

Caesis quercus assulis simillima. Ita Reg. t, 2, Colbert. t, 2, Paris. Chiff. non ut editi, quernia. Suot autem assulae, teste Festo in hac voce, frusta lignorum excussa securibus. HAND.

Vilissima. Ratinnem aperuit Athenaeus libro III: nempe quod minus sint pingua. AZ.

Candae proxima. Ωπαία illa dicuntur, quasi ούρα. DAL.

At in alio pisce. Vt in xiphia, seu gladio, de qua Archestratus apud Athen. lib. VII, pag. 344: *Αλλά λαβὲ ξιφίου τίμαχος, Βυζάντιον ἰθὺον, Ούραίου τ' αὐτὸν τὸν σπινδύλον.* Tu xiphias, advectus Byzantia littora, pulpam Accipe, quae candae sit proxima vertebra. II.

Apolectos. Quales sint apolecti, pelamides, cordylae, oreyni, tritines, sardae, vide lib. XXXII, c. 44. DAL. — In apolectos. Igitur ἀπόλεκτος τόπος grandiores erant pelamidum partes, quae in cybia deinde quadrata particulatim concidebantur. Apolectus lib. XXXII, c. 53, pelamidum generis maxima Plinius est: nunc pro frustis illis, in quae dum sale conditur, dividi oportet, dispari vocis illius acceptione usurpatur. H.

Cybiorum dispartiantur. Κοβία salsamenti frusta, in formam κυβισσῆν dissecta. Cyblum concisa pelamis lib. XXXII, c. 44. DAL. — Illa vero cybia vel salsamenti frusta digiti crassitudine fere fuisse Suidas ait. Ex magnis pelamidibus fieri cybia tradit Hicetius lib. II de Alimentorum materia, apud Athen. lib. III, pag. 418, et Diocles Carysius pag. 420. HAND.

XIX. Piscium genus omne praeci-

adolefcit, maxime in Ponto. Causa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cuius incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnus haec et pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quaeque ducibus: et primi omnium scombri, quibus est in aqua sulphureus co-

pus celeritate adolescit. Arist. Histor. Animal. libro VI, cap. 16, pag. 713. HARO.

Causa. Aristot. Hist. lib. VIII, c. 25, pag. 949; Ambrosius in Hexaem. lib. V, cap. 10. Pisces, qui maria quoque alia incolunt, non aqua salsa, sed dulci, quae intra salisam contineatur, alii, ex Theophrasto atque Aristotele probat Aglianus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 64, et Rondeletius lib. I, cap. 13. H.

Amiam. Huius piscis nomen apud Albertum Magnum obiter restituo, de Animal. lib. VI, tract. 11, cap. 3, pag. 206: *Piscis etiam quæ amia* (in vulgatis male *demos*) vocatur, *in uno die crescit, ita quod apparet incrementum eius.* Caeterum Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 16, pag. 713. Amiae Plinius solus latinorum scriptorum meminit. Oppianus, Halieut. lib. II, v. 534, ait esse paulo thynno minorem: adversus delphinus facite impetu saepe dimicare, morsu victos lacerare, etc. *Amia*; quidem nomine latino caret: a populis suis *Byza* vocari, scribit Rondelet lib. VIII, c. 9. H. — Qui dicebatur amia apud Veteres, ut optime pervidit Rondelet pag. 238, piscis est cui immerito lateris maris accolae nomen pelamidis detulere. *Limosa* vocatur Salviano fol. 123; *pelamis* Belonio pag. 179, *thynnus primus* Aldrovando p. 313, et *scomber sarda* Blochio. Quod

hinc patet quod solus e thynnus iste *scomber sarda* dente polleat valido, et magnos pisces possit aggredi, quod amiae tribuit Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 37. Idem et eius fel optimè novit, cuius vesicula aliquantulum est solito longior. Vid. Histor. Animalium libro II, cap. 15. Cuv.

Quam thynnus. Arist. Anim. libro VIII, cap. 16, pag. 922: H.

Gregatim cum suis quaeque ducibus. Rectius forte, *gregalesque suis quique ducibus.* Aristoteles libro octavo cap. 13: *Sed thynni, limariae, hamiae, subeunt Pontum vere, aestatemque ibi traducunt, et reliqui fere plurimi fusanei et gregatilis generis eodem trans-eunt.* Et sane plurima piscium pars gregatilis, neque ullus grex caret duce. Patent autem Pontum pastus gratia. PIET.

Et primi omnium. Arist. p. 925. H. — *Scombri.* Salamentarii Chaerephili civitate donati, quod Athenas magnam vim eorum piscium convexisset, quum filios equo insidentes vidisset Timocles, facete disit: *Scombros esse super satyris.* Alexis apud Athenaeum. Vide quod notatum est lib. XXXII, cap. 7. DAL. — Nostri *maquereau* (cui *scomber scombrus* Linn.) id esse nomen creditur; nec ita absurde. E quibusdam poëtarum locis apparet scombros fuisse vulgatos pisces, et charta involvi solitos ut venderentur. Eos malis poëtis mi-

lor, extra qui caeteris. Hispaniae cetarias hi replent, thynnus non commeantibus.

XX. Sed in pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, praeter vitulos et parvos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt laeva. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroque natura hebetes. Est in euripo Thracii Bosphori, quo

nabantur, ut nunc piper et casiam. Mart. lib. IV, epigr. LXXXVI: *Neo scombris tunicas dabis molestas.* Item Pers. sat. I, v. 43: *et, oedro digna locutus, Linqvare nec scombro mententia carmina, nec thus.* Caeterum Aristoteles Histor. lib. IX, cap. 2, scombrum his annumerat piscibus qui solent gregatim vivere, et thynnus, et pelamidibus sociat, at vi inferiorem asserit lib. VIII, cap. 2. Tum huic pisci hodie nomina quae a scombro derivantur, nempe Constantinopoli *agombri*, teste Hermmer, de Constantinopoli et Bosphoro, t. I, p. 45, apud Venetos *scombri* (Salvian. pag. 241) in Sicilia *scurnus*, *scurnus*, *scumbirro*. (Rafin. *Indice d'ittiol.* Sic. pag. 49) *Covina*.

Cetarias. Inde apud Nonium *Cetariis*, Varroni *θυνοσκόποις*. *Non animal-vertes cetarios, quum videre volunt in mari thynnus, ascendere in malum alte, ut penitus per equam perspiciant pisces?* Vid. lib. XXXI, 8. Dax. — *Cetarias.* Cetariae, sive cetaria, ut Papias ait, loci sunt iuxta mare, lacu stagnante, in quibus cete, thynni alique pisces tenentur, iuxtaque saliantur. Vivaria, sive piscinas recte appellaveris. Nonius cap. I, num. 244: *Cetariis, inquit, genus est piscatorum, quod maiores pisces capi: dictum ab eo, quod cete in mari maiora sunt piscium genera:*

quod Virgilius, *immania cete*. Horatius lib. II, sat. v, vers. 44: *Plures ednabant thynni; et cetaria crement.* Vivaria thynnorum, posterior aetas *Tunnarias* appellavit: qua de voce *Glossarium Cangianum* adi. H.

XX. *Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, praeter vitulos, et parvos delphinos.* Dissentire Aristoteles videtur, cuius verba haec sunt, Hist. Anim. lib. VIII, cap. 16, pag. 922: *Εξω γὰρ φαλαίνας (alii φαλαίνας legunt, sed perperam) καὶ δελφίνας, οὐδὲν ἔστιν ἐν τῷ Πόντῳ, καὶ ὁ δὲ δελφίς μικρὸς. Nam praeter phocaenam (quem tursionem esse diximus, cap. 11) et delphinum, nullum maleficum animal est in Ponto: sed et parvus est ibi delphinus.* Non Phocaenas Plinius, sed *φώνας*, seu vitulos marinos scripsit: et recte quidem. Nam etiamnum hodie in Ponto esse vitulos marinos certissimum est: ut Aristotelicam idcirco potius, quam Plinianam lectionem immutandam esse, merito Rondeletius pronuntiaverit, lib. XVI, cap. 9, pag. 474. H.

Thynni dextra. Arist. loc. cit. pag. 924; Plutarch. lib. de Solert. Anim. pag. 979; Aelianus, Hist. Animal. lib. IX, cap. 42; Solinus, cap. XII, p. 32. H.

Utroque hebetes natura. Secus Arist. lib. VIII, cap. 13, sinistra enim non

Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, a vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiae. Huius aspectu repente territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea causa appellatum Aurei cornus, praecipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis

clare cernere ait. Confirmat id quoque Plutarchus libro, *Vita animalium*, etc. Quare aestimandum, an hic legendum sit, *Altero utique hebetæ natura*, vel, *sinistro oculo hebetæ natura*. *Pist.* — *Vitroque*. Sed magis tamen laevo: *ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὀφθαλμῷ* dixit Athenaeus, lib. VII, pag. 304, ex Aristotele. Aeschylus quoque apud Aelianum, loc. cit. et Athenaeum, libro VII, p. 303. II.

Byzantii promontorium ex ea causa appellatum Aurei cornus. Olim *auri cornu*. Sed tu mea fide lege: *Byzantii promontorium ex ea causa appellatum Aurei cornus*. Id est, τοῦ χερσὸς ἄκρας. Nam *cornum* pro *cornu* aliis locis usurpavit Plin. *Salmas.* p. 465. — *Aurei cornus*. Ita Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. Paris. etc. Editi perperam, *Auricornu*. Aurei porro cornus ei loco appellationem inditam putamus, a quaeatuosa pelamidum captura: maxinum enim earum proventum et Byzantiis pariter et populo romano inde contigisse, auctor est Strabo, lib. VII, pag. 320. *HARO.* — Non *Haruino* dumtaxat *δυσπιδής* ego hic inveniar, sed et *Salmasio*. Nec videtur bene summus vir coaptationem verborum assecutus, quum credit unicam vocem *χερσὸς ἄκρας* pro *χερσὸς* x. Immo e *χερσός* et x. illa constat; sed sic ut τοῦ *χερσός* relicta terminatione, radicalem syllabam

assumat *ἄκρας*, consocietque in unum corpus sibi interpolato o. Sic *αἰσπὰς* o *αἰσπὰς*, *ἡμυπόρμος* el *sexcenta*. Atqui latinum est in compositis pro Graecorum o scribere i, ut prioria vocabuli syllaba radicalis cum posteriore coalescat. Sic *alivolaus*, *aquilifer*, *horrisomus*. etc. Ergo suspicer a manu Plinii *Auricornu*, ubi *Aur-Χρῶς*, *cornu ἄκρας*, i vero o. *Az.* — Quum lib. IV, 14, in relatione Thraciae, promontorium hoc Plinius appellaverit *Chrysoceras*, graeco quidem nomine, sed iure Latii iam pridem donato; cur illic graeco et publico nomine, hic latino et inusitato uti maluerit, considerandum. Certe Plinius graeca urbium et aliorum locorum vocabula vertere nequaquam solet, quod vitiosissimum esse, nisi summa urgente necessitate, in confesso apud doctiores est. Quum ob rem dictionem *auri cornu* pro vera Plinianaque non habeo, sed opinor ab imperito lectore suffectam in priora locum, graecum nomen, tanquam rem magnam faceret, ita latine red-dente: unde fit, ut *Hermolai* iudicium hac in parte non prohem. *Dat.*

Chalcedonis penuria. Ideo Chalcedonem caecorum urbem appellatam esse Strabo refert, quod omnia in oppositum litus navigatione, ubi tanta piscationis opportunitas erat, deteriora loca occupassent. A Chalcedone ta-

penuria mille passuum medii interfluentis euripi. Operiuntur autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes portum Byzantium capiuntur. Bruma non vagantur: ubicumque deprehensi, usque ad aequinoctium, ibi hibernant. Idem

men nomen pelamis habet, Chalcedonia dicta, quam inter cibos exquisitissimos laudat in primis Gellius, lib. VII, cap. 16, p. 434. H.

Mille pass. medii interfluentis euripi. Barbarus *D pass.* rescripserat, contra omnium codicum fidem, editionumque vetustarum. Nos ex iisdem, Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Chiff. Paris. etc. mille reposuimus: neque enim hic arctissimae freti illius signantur angustiae, ut lib. V, c. 42, sed quod inter Chalcedonem et Byzantium, paulo laxius eiusdem euripi spatium interfuit. H.

Operiuntur. Non ad thynnos privatim Aristoteles haec contraxit, sed de gregalibus in universum tradidit, Hist. Anim. lib. VIII, c. 16, p. 923, uti et ea, quae mox subiungit, *Bruma non vagantur.... Multi in Propontide aestivant, Pontum non intrant*, etc. H.

Nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur. Quidam hunc locum restituere volentes pro verbo illo, *Pontum*, *Propontidem* substituerunt, depravatiorem quam antea erat, reddentes. Nos alio modo curandum putantes sic legimus, *Nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Planissime id ex Aristot. colligitur, libro octavo, cap. 43: *Sed quum peperit, inquit, et proles iam adoleverit, exeunt post Vergiliis statim. Et si hiems austrina sit, tardius; si aquilonia sit, citius, propter secundi flatus commoditatem: prolesque adhuc parva apud Byzantium capitur, utpote quam lon-*

gior mora in Ponto non fuerit. Sed de caeteris et quum adleunt, et quum exeant, constat. Haec Aristoteles. Usurpare autem Plinium hoc nomen, *infantes*, etiam in animantibus ratione carentibus, et supra curiosus lector observare potuit, et infra etiam leget, libro X, cap. 41, de vespertilionibus: *Geminos volitat amplera infantes.* De hac pelanidium captura in Theroiast. sinu, cui nomen est Melas, quum e Ponto exeunt. Oppianus, *Halieuticon* IV copiose. *Præ. — Nec nisi intrantes portum Byzantium capiuntur.* In editis hactenus libris legitur, *Nec nisi intrantes Pontum, Byzantii capiuntur*, quae lectio mire torsit summorum virorum ingenia. Nam si exierunt e Ponto, ut proxime ante dictum est, quomodo intrantes Pontum, Byzantii, quod a Ponto abest, capiuntur? Itaque aliique *Propontidem* rescripserunt. Pin-tisnus vocem *Pontum*, ceu nimis molestam, expungit, legitque, *nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Nos ope codicum Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. caeterorumque, in quibus scribitur, *nec nisi intrantes Pontum Byzantium capiuntur*, levissima litterulae unius immutatione, *portum Byzantium*, restitimus: quam esse sinceram lectionem praestamus: sit enim in Byzantii portu captura: ut proxime antea Plinius cum Aristotele prodidit, *Omnis captiva Byzantii est.* Haen.

Bruma, etc. Aristot. loc. cit. pag. 924; Plutarch. lib. de Solert. Anim.

saepe navigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et passuum milia gubernaculis spectantur, ne tridente quidem in eos saepius iacto terri. Quidam eos qui hoc e thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide aestivant: Pontum non intrant. Item soleae, quum rhombi intrent: nec sepia est, quum loligo reperiatur. Saxatiliū, turdus et merula desunt: sicut conchyliā, quum ostreae abundant. Omnia autem hibernant in Aegaeo. Intrantium Pontum soli non remeant trichiae.

pag. 979; Aelianus, Hist. Animal. lib. IX, pag. 42. H.

Pompilos. Πουπίλος vocat Aelianus, Hist. Anim. lib. II, cap. 45. H. — Verus pompilus Veterum, qui solebat naves comitari et terram, ubi abiret, proximam significare (cf. Aelian. Hist. Anim. lib. II, cap. 45; it. Clitarch. apud Athenaeum, lib. III, pag. 284) fuit *gasterosteus duxor* L. At potuit quonque id nomen aliis piscibus dari, quibus idem mos fuit. Vid. Opp. Hal. lib. I, c. 489. Cuv.

Soleae. Nostrae soleae (*pleuronectes solea* L.) Cuv.

Rhombi. Nobis turboti (*pleuronectes maximus* L.) Cuv.

Sepia. Gallice la seiche (*sepia loligo* L.) Cuv.

Saxatiliū. Columella, libro VIII, cap. 46: *Rursus optime saxorum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet quod in petris stabulentur, saxatiles dicti sunt, ut merulae, turdique, nec minus mclauri.* Vtrumque piscem Romae esse notissimum, atque hunc torio, illum merlo vocari etiamnum tradit Hippolytus Salvianns, lib. de Hist. Aquatil. fol. 222. Apud Latinos Gallosque, uti apud Graecos κόσσυρος, idem avis piscisque nomen est,

merula, merle. Turdum appellant Galli *vielle*, teste Rondel. libro VI, cap. 6. H.

Turdus et merula. Non absurde credideris has esse *lebrus*. Cuv.

Intrantium Pontum soli non remeant trichiae. Ludunt operam Rondeletius, et Aldrovandus, quum trichias veterum esse *sardinias* nostras volunt: neque enim haec amnes subeunt, quemadmodum subire Istrum trichiae narrantur, ab Aristotele, Plinioque. H. — *Intrantium.* Arist. Hist. Anim. lib. VIII, c. 46, p. 923: Οἱ δὲ τριχίαι μόνοι τῶν ἰχθύων, ἐκπλέοντες πᾶν ἁλίσκονται, ἐκπλέοντες δὲ οὐδὲ ὀρώται. Trichiae, inquit, soli piscium, abeuntes in Pontum, ant capiuntur, ant absumuntur a reliquis piscibus: reverti enim nulli videntur. H.

Trichiae. Pisces eiusdem gentis cum nostris *harengis*. Nomen trahit unus ex Aristophanis scholiastis a tenuitate spinarum, quae graciles ut capilli (g. τριχίαι) sunt; quod quidem huius generi proprium est. Trichis, trichias et membras, si Aristoteli fidem adhibeas, sunt unius piscis variae aetates. Minutior et vulgaris trichia. Centum obolo venire ait Ari-

Graecis enim in plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt: ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt: itaque et illic descendentes, nec unquam subeuntes e mari visuntur. Thynnorum captura est a Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo

stophan. Equit. v. 662. Sali mandabatur ad elassium cymmeatus. Id. Aethn. va. 54. Vnde simillimum vero est trichidem fuisse nostram sardine (*clupeam sprattum* Linn.), vel speciem piscis exiliorem, ut *la melette* (*clupea melettiana* C.); trichiam vero maximam ex his elupeis, vel forte *la finte* (*clupea finta* Lucey.) quae in locis bene multis, praecipue apud aecolas Iacus Ibenaci, vocatur sardine. Cuv.

Sed hi soli. Aristot. loc. cit. H. — *Sed hi soli Istrum amnem subeunt.* Fsbulosum id esse putant multi, et e vulgi sermonibus potius Aristoteli proditum quam verisimile. Nec enim ereditu facile Danubium, tam longo spatio ab Adria dissimulatum, in id mare subterraneis cuniculis caritari. Dat. — *De finta* (cl. *finta* Lac.) agi videtur quae ut nostra *alosa*, fluvios ingreditur. Quod spectat ad piscis in Adriam reditum per subterraneos cuniculos, res est sine fundamentis. Ceterum notis *elupram finta*, cuius nomen gallicum *finte* est (a Flimannico *venth*, aut *vinth*); esse nostrae *alosa*e non dissimilem. Quin Bloehius hanc per *alosa* representavit. Hoc tamen discrepant quod *fintae* dentes, perexigui quidem, suppetant, quibus *alosa* caret. Cuv.

Subterraneis. Philosophus temere, loc. cit. Argonsutarum fibulae subscripsit, qui ex Istro in Adriaticum creduntur navigasse. A quo flumine quum in Adriaticum mare nullum duci alveum ipse Plinius agnovit, lib. III, c. 18, ad subterraneos meatus nunc confugit, haud sane, credo, veriores. Haad.

Iamque et illic. Vbi Ister in Adriaticum influere credebatur. H.

Thynnorum. Arist. Histor. Animal. lib. VIII, cap. 20, pag. 931. — *Thynnorum captura.* Qui thynnos speculantur sub aqua nstantes et gregatim lusitantes, *θυνοσκάνα*, Graecis dicuntur: ripes veru editior, in qua stantes observant, *θυνοσκαπτορες* Str. lib. V; quanquam in Ponto, alta trabe in vado delixa, ex summa speculatores intueantur: quae forte piscatio Vlpiano l. *Venditor D. Com.* tignaria dicitur, sive, ut alii legunt, thynnaria. Brod. VI, §. DALSC.

Vergiliarum exortu. Initio aestatis, die ab aequinoctio verno XLVIII. Plin. lib. XVIII, cap. 59. H.

Ad Arcturi occasum. Scilicet vespertinum, qui incidit in diem quartum nonas novembris, ut auctor est Plinius ipse lib. XVIII, c. 74. Arist. *μέγιστα ἀρχτοῦρου ὄψεως τὸ ἔργον*, ad extremum Arcturi occasum. H.

evocati, aut pleniluniis. Pinguescunt et in tantum, ut dehiscant. Vita longissima his biennio.

XXI. Animal est parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se, et thynno, et ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoque infestat dolore, ut in naves saepenumero exsiliant. Quod et alias faciunt aliorum vim timentes, nungiles maxime, tam praecipuae velocitatis, ut transversa navigia interim superiactent.

Pinguescunt. Arist. Hist. Animal. lib. VI, cap. 16, pag. 711. II.

Vita. Arist. pag. 712. Thynnus ille tamen, quem nongentarum librarum, quinque vetulum fuisse Plinius dicit cap. 17, proveciorem multo aetate fuisse necesse est. II.

XXI. *Animal est parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine.* Ex Aristotele hoc lib. VIII, cap. 19; meminit et Oppianus secundo. Illud tamen notandum, Athenaeum non legisse in Aristot. *arachnes* magnitudinis, hoc est, *aranei*, ut Plinius et Theodorus videntur legisse, sed *drachmes*, hoc est, denarii. PINT. — *Animal est.* Totidem verbis Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 25, pag. 953; Oppianus, Halieut. lib. II, v 506; Athenaeus lib. VII, pag. 302. Asilus id animal dicitur, graece αἰστρος, quem Rondeletius αὐτόντης depingit lib. de insectis, cap. 8. IIAR. — E gente crustaceorum, genere monoculorum parasitorum, vel lernaearum. Hoc pingendum, sed non ita bene, curavit Boccone in suis *Recherch. et observ. naturelles*, pag. 287, et Gmelin nuncupavit *Pennatulam filiosam*, quamquam a pennatulis minime est istud animalculum in thymorum et siphiarum carnes alte descendit, qui

mox in furiam et rabiem aguntur. Cuv. — *Scorpionis effigie.* Asylum et oestrum vocant, figura mulum dilatata a scorpione. Depingit Rondelet. in oreyno. DALAC.

• *Et ei qui gladius.* Graecis ξιπίς. A mucronato rostro nomen accepit, ut tradit Aelianus, Hist. Animal. lib. XII, cap. 61. Hippolytus Salviatus lib. de Hist. Aquat. fol. 127, eum esse piscem ait qui a Liguriis imperator, Romae pesce spada, vocatur: quamquam hoc postremum nomen et ad alios praeterea pisces transfertur. II. — Gall *Pépée*, vel *Fempereur* (*xiphias gladius* L.) Cuv.

Delphini magnitudinem. Etsi magnitudinem delphini, inquit, gladius interdum excedat, minime tamen vermiculo infestatur ita, ut in naves saepe exsiliat, evictus doloris acerbitate. II. — *Hoc se et thynnus, et ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo.* Particulari se, ut supervacaneum detraho, et *aculeum*, non *aculeo* lego. Caeterum Aristot. a quo cuncta haec haurire videtur Plinius, nequaquam scribit vincl magnitudinem delphini, sed celeritatem aequari a xiphia, hoc est, gladio. Eius verba lib. VIII, cap. 19: *Thynni*

XXII. (xvi.) Sunt et in hac parte naturae auguria,¹ sunt et piscibus praescita. Siculo bello ambulante in littore Augusto, piscis e mari ad pedes eius exsilii:

et gladii agitantur anilo canis exortu; habent enim utrumque per id tempus sub pinna eum vermiculum, quem asilum vocant, effigie scorpionis, magnitudinis aranei. Infestat hoc tanto dolore, ut non minus interdum gladius quam delphinus exsiliat, unde fit ut navigia saepenumero incidant. PIST. — *Et ei qui gladium vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo, etc.* Litem hie Plinio movent eruditi, Pellicerius in notis MSS. Pintianus in Observ. Plinianis, Hippolytus Salvianus, lib. de Aquat. Hist. pag. 128, quasi foede lapsus sit in Aristotelici loci interpretatione: neque enim Philosophus delphini magnitudinem gladium excedere, sed in exsiliendo imitari celeritatem dixit: τοῦτο δὲ ποτὶ αὐτοὺς βέλλυσσας, οὐκ ἔλαττον τοῦ δελφίνος. Scripsit ita sane Philosophus: quid tam? annon potuit illud ἐμβλῆμα Plinius, de magnitudine gladii piscis, ab aliis accipere auctoribus? Certe ad eorum potius similitudinem, quam piscium, crebro Xiphias accedere, ob vegrandem corporis molem, cecinit Oppianus, Halieut. lib. III, vers. 544: Ἀπὸ τε Μασσαλέων ὑπὲρ πόλεω, ἀπὸ τε Κιλικίης, καὶ γὰρ ἔκπλητοι τε, καὶ ἰχθύων ὁμοίῳ Ἀπλάτοι ξερὰν μηχανήταις ἐνσπύονται. Hoc est, interprete Lippio: Massiliam iuxta aevam, Celtasque potentes: Illic gladii immanes, et vasto corpore degunt, Qui sperant reliquos ingenti mole naturas.

XXII. Sunt et in hac parte naturae auguria. Ea verba desiderantur plane

in eod. Reg. 4, 2, Chifflet. et Tolet. In Coll. 4, 2, Paris. et Salmanticensi Pintiani legitur, *Sunt et piscibus praescita in hac parte naturae auguria.* HARD.

Naturae auguria. Hanc lectionem exhibet uterque Ambros. eod. cui suffragantur Venetae editiones, aliaeque passim. In Romana: *sunt et piscibus praescita in hac parte naturae auguria.* Non additamento naturae contentus Gelenius vulgavit: *sunt et in hac parte naturae auguria, sunt et piscibus praescita.* Ignoro, cur illi adhaeserint recentiores, quum Pintianus adoptatam a nobis scripturam ex Salmanticensi subiciens, unice addiderit in apographo Toletano legi: *sunt et piscibus praescita;* reliqua vero redundare, Breviorem Toletani, utpote veritati magis accedentem vir aetissimus laudavit. Vbi a Mediolanensibus, eseterisque membranis esset discedendum, Pintiano adhaerere. Naturae enim vocabulum superfluit, quod etiam ostendit rerum tractatarum elenchus primo volumine, De auguriis et diversitate piscium. Haec autem omnia non ignoravit Harduius, qui verba *sunt et in hac parte Naturae auguria* desiderari in eod. Reg. 4, 2, et Chifflet. non dissimulat. His conveniunt Landini membranae, cui subscribit Bruciolus. Contra Ludovicus Dominicus, et Paulus Manutius Gelenio accessere. REZZ.

Siculo bello. Suetonius in Augusto cap. xcvi: *Prudius quam Sciliensem pugnari classem committeret, deambulanti in littore, piscis e mare exsiluit, et ad pedes iacuit.* HARD.

quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio, (tanta erat navalis

Quo argumento. Subaudi reddiderunt respondere Neptunum. Hac intercisione apud Plinium brevitatis, sed non confusionis amatorem omnia rite incedunt. Harduinus interpolatum ab editoribus locum eo modo: *Vates spondere, Neptunum patrem adoptato tum sibi*, restituisse asserit, fide codicum Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. Chiff. vet. Dalecampii, aliorumque, itemque Dalecampium sequutus. Pro editionibus Frobenius a Gelenio deceptos rectius nominasset, quum veteres typographi respondere ubique vulgaverint. Gelenius Manutium, Dalecampium, caeterosque a vera lectione nostra (quam Mediolanenses membranae ad unguem retinent) malo fato obduxit. Recentiores tamen comma ab antiquis omissum genuina ponentes sede, nempe: *quo argumento vates, spondere Neptunum*, in periodi divisione, atque elegantia nobis utique conveniunt. Rezz.

Vates respondere, Neptunum patrem, etc. Interpolatum h. l. ab editoribus eo modo: *Vates spondere, Neptunum patrem, adoptato tum sibi*, etc. fide codicum Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. Chiff. vet. Dalec. aliorumque, suo nitori restituimus, secuti etiam Pint. Sensus: Sicuti piscis, inquit, maris alumous ac partus, ad Augusti pedes exsilierat: ita et Sext. Pompeium, qui propter insignem rei navalis gloriam Neptunum patrem sibi tunc asserere videbatur, sub pedibus eius nox futurum, vates responderunt. Hann.

Adoptante. Neptuni certe filium appellari de Sex. Pompeius sustinuit, tanquam a Neptuno adoptatus scilicet, *ὡς υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος*,

inquit Appianus, Bell. Civil. lib. V, pag. 729. Quum victus scilicet Octavius Caesar navali praelio, Siciliae potiundae spem abiicisset, Neptuni filium Sex. Pompeius se esse credidit, καὶ τοῦ τοῦ Ποσειδῶνος υἱὸς ὄντος ἐκτρέφειν ἑαυτῶν. Testatur hoc etiam nummus antiquus, in quo caput Sexti Pompeii nudum pingitur, cum delphino et tridente: epigraphe, *NEPTUNI*, hoc est, *Neptunius*, ob peritiam rei navalis: quemadmodum postea Diocletianus a prudentia *Joannis*, a fortitudine bellica Maximianus *Herulius* est cognominatus. Porro ut id obiter dicamus, in cladem hanc Augusti, ludendique simul libidinem exstat sat elegans epigramma, inter caetera a Pithoeo collecta pag. 78: *Postquam bis classe victus nautes perdidit, Aliquando ut vineat, ludis assidue aleam.* Ratum fuisse nihilominus illud vatium omen, sed non in bello Siculo, testantur ipsius Augusti nummi: in quibus Neptuni expressa effigies, qui sinistra tridentem teneat, dextra palmam porrigat, orbem pede dextro premit, cum epigraphe, *CAESAR DIVI F.* aliisque cum trophaeo navali. H. — Horatius quoque ad cognomen respicit, Ep. IX, vers. 7, 8: *Terra marique victus, ut Neptunius Dux fugit antis navibus.* An.

Tum sibi. Non Siculo bello, sed postea ratum fuisse omen ex Augusti nummis ad rem ostendit Harduinus, in quibus Neptuni effigies, in aliis navale trophaeum. Rezz.

Pompeio tanta. Hic Reszon. sed fusior quam nos sinimus: «Primus novam induxit scripturam Pintian. Ediderant ante illam typographi:

rei gloria), sub pedibus Caesaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.

XXIII. Piscium feminae maiores quam mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis et chanis. Omnes enim ovis gravidae capiuntur. Vagantur gregatim fere cuiusque generis squamosi.

Quo argumento vates respondere Neptunum (in quibusdam mole Neptunum) patrem adoptantem eum sibi Sexto Pompeio repudiato. Tanta erat navalis rei gloria sub pedibus Caesaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Ille ob impeditum sensum, ad Tolet. apogr. accessit, ubi tum, non cum, repudiato; ideoque leg. coniecit: Quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sexto Pompeio, tanta erat navalis rei gloria, sub pedibus Caesaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Verum nostri codices, itemque Ambrosiani vocabulum repudiato Sexto Pompeio; in II Sexto Pompeio repudiato. Adde membranis ipsam orationis structuram, quae id exposcere videtur. Nos Aristarcho Italo minime favemus. Nam Sexti patrem, Magnum quis nescit, non Sextum, sed Cneium vocatam. Ar.

Navalis rei gloria. Neptuni sese filium appellasse Sext. Pompei. illius testantur nummi, et Appianus Alexandrinus, Bellor. Civil. lib. V: si plura optas praeter Harduinum, consule Dionem, et Xiphilinum a Pedrusio in Pompei tabula allatos, Cesari in oro, t. I, tab. I, p. 5. Bezz.

XXIII. *Piscium feminae.* Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 5, pag. 527. It. — *Piscium feminae... mares.* Verum; eo praesertim tempore quo evagant. Cuv.

In quodam. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 12, pag. 688, iisdem fere verbis. It. — In quodam genere, etc. Aristoteles praecesserat, sed dubitationi propior, Hist. Anim. lib. VI, cap. 13. Affirmai Naso, ut poeta, Halient. v. 109, 110: Et ex se Conspiciens channe, gemino fraudata parente. Nec sine causa res, ut ut incredibilis, narrata est. Cavolini in serranorum, sic vocamus, genere quemdam hermaphroditum vidit: nam ovarii pars inferior lobum habet quae e textura iudices lacteum, et credit revera in his piscibus et quibusdam non diversi generis, ab iisdem fundi ova et secundari. Cuv.

Erythina. Aristoteli, ἑρυθρινή, rubellio Plinio lib. XXXII, c. 49, a rubore. Item Apicio lib. X, c. 7. Oppiano, Halient. lib. I, v. 97, ἐρυθρινή. Nobis rubellus, Parisiensibus rouget, communis aliis quoque piscibus vocabulo, Italis, phragolina. H.

Et channia. Χάνη Aristoteli, quasi hiatula: παρὰ τὸ χαίνειν, quia semper sit ore hianse. Massiliensibus serran vocari, scribit Salvianus, et post illum Aldrovandus, de Pisc. lib. I, cap. 10, pag. 52. De channe rursum ex Ovidio lip. XXXII, cap. 54. Haro. — *Chanis.* Χάνη vel χάνη Graecorum, perea cabrilla L. unus ex Occitaniae nostrae serranis. Huic etiam hodie, testibus Forskal (Faun. Arabic. pag. 36, u. 32) et Sonnini Voyage en Grèce et en Turquie, pag. 281; no-

Capiuntur ante solis ortum: tum maxime piscium fallitur visus. Noctibus, quies: et illustribus aëque, quam die, cernunt. Aiunt et si teratur gurgēs, interesse capturae: itaque plures secundo tractu capi quam primo. Gustu olei maxime, dein modicis iu-

men apud Graecis et Turcis Chani, vel Channo. Vidimus supra quae mira Cavolini in his observaverit, vel observare sibi visus sit. Gana $\chi\alpha\iota\nu\alpha$ interpretatur *hiatulam*, ratus nempe a $\chi\alpha\iota\nu\alpha$, *hiare*, vocem fluissae. Athenaeus hanc scribit, lib. VII, p. m. 327, ab Aristotele descriptam, qui rubram huic, et nigris lineis distinctam, cutem tribuit. Quae optime conveniunt *perone scribae* L. illa vero species proxima est *perone cabrilla*. Cuv.

Capiuntur. Sic etiam Arist. Anim. lib. VIII, cap. 25, pag. 754. Haseo.

Noctibus, quies: et illustribus, etc. Totidem plane apicibus ac litteris locum hunc repraesentant codices MSS. Reg. 4, 2, Colb. 1, 2, Paris. etc. Corruperant sic editores, *Noctibus quidem illustribus*, etc. Emendationi nostrae Philosophus adstipulatur, Hist. lib. VIII, cap. 25, p. 954; $\tau\eta\varsigma \mu\epsilon\nu \gamma\alpha\rho \nu\upsilon\chi\tau\omicron\varsigma \eta\sigma\chi\alpha\iota\tau\omicron\upsilon\varsigma$ II. — *Noctibus, quies.* Opportunum, inquit, capturae piscium tempus, ante solis ortum est: quoniam obscuris noctibus, nusquam vagi, quiescant: illustribus, nihilo minus quam interdiu cernant. II.

Et illustribus. Hoc est, *strenuis*, in quibus aliqui micat, vel a stellis, vel a luce lux. Tegulas illustres dicit festive Plautus in Rudente, act. I, sc. 4, quod his vento delectis lux sese per rimas in intimas aedes insereret: *Ita omnes de tecto disturbavit tegulas: Illustriores fecit, fenestrasque indidit.*

Aliunde haec porro Plinius, quam ex Aristotele: ne quis perperam accepta a Plinio verba Philosophi calumnietur. II.

Aiunt et si iteratur gurgēs inter-esse capturae. Itaque plures secundo tractu trahi quam primo. Puteat quidem antiqua lectio tolerari: sed melius magisque e mente Aristotelis legeres, *teratur*, quam *iteretur*, et *iactu*, quam *tractu*. Aristot. lib. VIII, cap. 45: *Aiunt etiam, si gurgitum ima scarpus teratur, plures eodem sagena capi secundo iactu quam primo.* Et verbum graecum $\tau\epsilon\tau\alpha\varsigma$, quo utitur Aristot. proprie tero, non itero significat. PINT. — *Si teratur gurgēs.* Aptius multo id verbum tum rei explicandae, tum menti Aristotelis interpretandae, qui $\tau\epsilon\tau\alpha\sigma\mu\epsilon\nu\omicron\nu \beta\upsilon\theta\omicron\upsilon$ scripsit, quam quod erat in libris editis, *iteratur*. In MSS. si *iteretur*, litterula una, ut exploratum apertumque est, praepostere repetita. II. — *Si teratur.* Si fundus verriculis excitetur, plures eodem verriculo, altero iactu, quam priore capientur: $\tau\epsilon\tau\alpha\sigma\mu\epsilon\nu\omicron\nu \tau\omicron\upsilon \beta\upsilon\theta\omicron\upsilon, \alpha\lambda\lambda\alpha\tau\epsilon\theta\alpha\iota \pi\lambda\epsilon\upsilon\sigma\epsilon\varsigma \epsilon\nu \tau\omicron\upsilon \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon \beta\omicron\lambda\omicron\varsigma \tau\omicron \delta\iota\upsilon\tau\epsilon\pi\omicron\nu, \eta \tau\omicron \pi\rho\omega\tau\omicron\nu$. Arist. Hist. lib. VIII, c. 21, p. 934. II.

Dein modicis iuvibibus gaudent. Legendum diversa distinctione, *de immodicis iuvibibus gaudent.* Vidit hoc Massarius, confirmatque Arist. testimonio, libro VIII, cap. 49. PINT. — *Dein modicis iuvibibus gaudent?* Legnot Massarius et Dalecampius, *de immodicis iuvibibus gaudent:* ac

bribus gaudent, alunturque. Quippe et arundines, quamvis in palude prognatae, non tamen sine imbre adolascunt: et alias ubicumque pisces in eadem aqua assidui, si non affluat, exanimantur.

XXIV. Praegelidam hiecm omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromes, sciaenae pagri. Quam asperae hie-

patrocinar sibi credunt Aristotelem, qui Hist. Anim. cap. 24, pag. 946, pisces ait iuari imbris, τοῖς δὲ ἰχθύσι σφραγίσαναι αἱ ἐνοψίδαι, annuísque pluviis, c. 25, pag. 948, ἐνοψίδας ἔσονται. Sed praeterquam quod ipsa refragatur orationis structura, in qua haec vocula dein apposite significat eam rem alteram quas pisces inveniunt: ut pluvia iis saepe prosit, tamen inmodicam equidem iure perhorresco: quum Philosophus ipse eo loci, pag. 954, nimis imbris magnam molitum et capitonum multitudinem interire asseveret. H. — *Dein modicia.* Eadem ac Plinius docet Albertus. M. de Animal. lib. VII, tract. 11, c. 4, p. 229. Haas.

(*Quippe et arundines.* Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, c. 25. Haas.

In eadem aqua assidui, si non affluat, exanimantur. Nisi affluat, scripsit Hermolaus maluit, quam si non affluat, quo modo scribendum esse nos defendimus, ex omnium exemplarum vetustiorum fide, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. Paris vet. Dalec. Parm. edit. etc. Quid, quid Aristoteles ipse, aquam piscibus postulat fluentem semper ac refluentem, Hist. Animal. lib. VIII, cap. 7, pag. 878, ὅπου ἀρρέγονται καὶ ἐνοψίδας. H. — *Si non affluat.* Hoc est, nisi novae recentesque subinde aquae euripis accedant. H.

XXIV. *Praegelidam.* Arist. iisdem verbis Hist. lib. VIII, cap. 25, pag. 950; Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 7. Inter eos qui lapidem in capite habent asellum Plinius annumerat, lib. XXXII, cap. 38. H.

Lapidem in capite habere existimantur. Nulli pisci in membranoso auris labyrintho non inest aliquis lapis qui in gelatinoso quodam liquore suspensus manet. At haec corpora, aut unum ex his non eiusdem magnitudinis in omnibus sunt. Maxima in sciaenis reperiuntur. C.

Lupi. In interito maris lupi, in Oceano nostro Bar (perca labrax L.) Cuv.

Chromes. Χρῶμα; latinum nomen non habet: piscatoribus nostris pariter ignota. Suspiciatur tamen Rondeletius, lib. V, cap. 24, eum esse piscem qui in ora Liguriaestagno, a castaneae colore vocetur. Haas. — *Chromes.* His Aristoteles tribuit lapides in capite (Hist. Anim. lib. VIII, cap. 40); auditum acutum (ibid. lib. IV, c. 8), facultatem quodammodo grunniculandi (ibid. lib. IV, cap. 9), et hunc morem ut gregatim vivant, semelque in anno ova fundant (lib. V, cap. 9); quae conveniunt in sciaena, unde nostri Noh. nostro maigre. Ad haec Athenaeus (Dipnos. lib. VIII, p. m. 282) hos et xiphias ait vere inunte aptimos piscem; nec

minus id videtur umbræ esse, quæ magna et optimi saporis est. Quam tamen maior similitudo glauci (quem a chrome distinguit Stagiritis) cum umbra, Massiliæ vero nostra *ombrine* (quæ et *sciaena cirrhosa* Linn.) aliquando dicatur *cluro*, vel *thrau*, et Genuæ *cluro*, non perabsurde cum nostrate Helox suspicabere huic eundem cum Pliniano chrome. Ccv.

Sciaenæ. *Σκίανα* Græcorum a nostris* eandem vim vocis secutus, præsertim vero a Columella, libro VIII, cap. 46, Umbra est appellata: *Umbellam* romanum vulgus appellat: Galli *maigre*. De ea Rondeletium consule lib. V, cap. 9; Hippolytum Salvisiolum, fol. 415. Umbella est Xenocrati, apud Orihas. libro II, cap. 58. H. — *Sciaenæ*. *Σκία* græce est umbra; et hinc piscium nomina apud Veteres plura. Interpretes vertunt umbram, vel gallice *ombre*. Sed id appellationis tot piscibus contigit, ab *ombra* Itala, vel Gallico *maigre* (*sciaena umbra* Nob.) et umbrina gall. (Linn. *sciaena cirrhosa*) usque ad *salmonem thymallum* Linn. (vel *ombre d'Auvergne*), et *salmonem umbram* Linn. (*ombre chevalier*) ut nil ex hoc lucidum fiat. Nil aliud de *sciaena* sua Aristoteles ait, nisi huius capiti lapides inesse (Histor. Anim. lib. VIII, c. 49); quod piscibus multis convenit. Plinius rem omnem operi inserit, ne mutato quidem nomine. Naso, Columella, Ausonius umbram dicunt. Sed in prioribus illa piscis marinus est (Haliens. lib. V, vs. 442, 443: *Tunc corporis umbræ Liventia*); fluviatilem posterior facit, Mosell. v. 90: *Effugiens oculos orleri levis umbra natata*. Varro qui inter pisces umbram quoque nominat, nuncupatam ait a colore; cui loco si Nazonianam *ἀμβρα* con-
iuleris *liventis*, umbram, subfusi

coloris fecisse intelliges. Potest igitur hæc fuisse *corb*, aliter *corvus marinus* (*sciaena nigra* L.) Ccv.

Pagri. *Πάγρος* vel *πάγρος*, Latinis pagrus et plager: in toto Gallie Narbonensis littore *pagre*, teste Rondeletio, eius orae incolæ, lib. V, cap. 45. H. — *Pagri*. Simili et inde derivatis nominibus *pagri*, *pageau*, *fragolino*, Interni maris incolæ piscem vocant cui color ruber in argenteum inclinans. Linnæo iste est *sparus erythrinus*; nam *sparus pagrus* Linn. alia species est. Neo-Hellenica dicitur *πάγρος*, nec aliud argumentum valet, ut identitas approbetur huius apari enim *πάγρος* Arist. et Pliniano pagro. Immo necesse est duos pagros distinguere, alterum nempe marinum, alterum vero Nili incolam qui videtur multum distasse. Potest revers *pagrus* marinus Veterum idem cum nostro fuisse; nam quod de illius characteribus ferunt, huic convenit. Ruber ille ut hic: *Rutilus pager*, ait Ovidius, Halient. v. 408. Littoralis simul et medii maris incolæ hic piscis; cui præterea in capite lapides, hoc est lapidinae quædam particulæ in auris labyrinthi Oppianus hunc Halientici lib. I, v. 140, distinguit ab *ὀφρυπάγρος*, *ἀγρυπάγρος* et *ὀφρυπάγρος*, sed omissis differentiis. Eodem teste, libro III, cap. 485, *channa* esca optima ad pagrum capiendum; unde hunc sequitur satis magnus fuisse; et quidem plures ex iis quod Athenæus ad hoc citat, magnus dicunt. Hiesius eodem loco hunc ait erythino, chrome, anthiæ aliisque piscibus similem quibus sane similitudinis physicae fere nil competit. Nam comparat carnem. Itaque nil inde concludendum. Sed Numerius (iterum in Athenæo) nominat *πάγρος λαγόν*, quod ad cervicis altitudinem forte non male re-

mes fuere, multi caeci capiuntur. Itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestrium genere retulimus. Maxime hippurus et coracinus hieme

tuleris. Quod ad illius dotes, minus proprium et singulare quiddid de illo circumfertur; dulis sapor Iliesio videtur et nutritioni aptus, sed qui aliquantulum adstringat; Galeno dura caro et difficile coquenda, praesertim si quis iam senectutem adeptus edatur. Archestrato caput placet; at caetera adeo parum in deliciis habuit, ut ne digna quidem esse pronuntiavit, quae domum e mensa aliquis reportaret. Sed Archestratum quis nescit plus aequo delicatum? C.

Quam asperae. Aristot. loc. cit. non multos piscium, sed multos ex capitonibus hac caecitate affici a frigore scripsit H.

Itaque his, etc. Haec sunt apud Arist. Anim. lib. VIII, cap. 20, pag. 930, usque ad ea verba, *Fluviatilium silurus*, etc. H.

Retulinus. Libro superiore cap. 54 et 55, ubi de ursis, Ponticisque muribus. H.

Hippurus. *Ἰππούρος* Graecis, Hispanis *Lampago*, inquit Rondeletius lib. VIII, cap. 49, nostris undis piscis incognitus. H. — *Hippurus*. Nonnen ex Aristotele depromptum, quod teste Athenaeo lib. VIII, p. 304, idem significat quod *κορυφαῖον*. Vtrumque nomen a recentioris aevi Zoologistis impositum *deradi* nautarum, Hispanorum et Siriliensium *Lampugae* (*κορυφαῖον hippuro* Linn.); re non satis demonstrata; neque enim in linguis hodiernis quas interni maris accolae usurpant, vestigia mansere, nec exacte signa apud Veteres indicata occurrunt. Boni saporis hic fuit, solebatque subsilire, unde quoque illi

nomen ἀπνευστικός, quasi ab ἀπρ, ἀπρός, *agnus*. Vid. Athen. loc. cit. Ova vere edebat, quae rapide crescebant (Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 10) at hieme alia in loca meabat; quapropter non omni tempore capiebatur, sed certis tantum et praefixis intervallis (Arist. lib. VIII, cap. 45). Naso, *Halientic*, v. 46, *rapidum* asserit. Satis magnus tamen videtur fuisse, siquidem eum Oppianus cetaceis annumerat, additque mox eum non degere ripis proximum (Halient. lib. 4, v. 484), sed gregatim haec sequi quae fluitant per undas, in primis naufragarum navium trabes (id. lib. IV, v. 404); escam ad hunc trahendum *labrum iulim* Linn. Gall. *la girlette*: ipso vero piscatores uti, ut xiphia potiantur (id. lib. vers. 486). Cuvier.

Coracinus. A nigro colore, quem cum corvo communem habet, nomen sortitum esse auctor est Oppianus, Halient. lib. 4, vers. 433: *Κορακίον ἰπώπουρον αἰῶνα χοροῖν*. Romae, *pescor corvo*, vocari scribit Hippol. Salviarius pag. 418. In Gallia Narbonensi, *corp* et *corbeau*, Rondeletius lib. V, cap. 8. Vide inferius cap. 32. H. — *Coracinus*. Visus est sibi Rondelet, quem multi sunt secuti in *sciama nigra* L. vel nostratiom *corb*, coracinum reperisse. Sed mihi rem dispicienti aliud cogitatum. A voce graeca *κόραξ* nomen, quia niger color; quibusdam tamen albus, quos Athenaeus quidem lib. VIII, p. 356, optimos ait. Sed nigrorum maior numerus. Aristophanes ab Athenaeo quoque allegatus, ibid. p. 308, μιλα-

non capti, praeterquam statis diebus paucis, et iisdem semper: muraena et orphus, conger, percae, et sa-

σπιδρυπα sit coracinum. Stagirita parvum asserit, et solitum rapidissime crescere (Histor. libro V, c. 40), et gregatim vivere (libro IX, c. 2). Parvi aestimabatur, et per diminutivum vulgo exprimebatur (Athen. p. 309); multitudinem eorum olim captam constat, quae sale condiebatur, vel in gari forum mutabatur, aut escae loco ad ludendos anthias usurpabatur. (Aelianus, Hist. Anim. lib. XIII, c. 47). Sed coracinus quoque quidam fluvistilis. Conf. Strabo, Geog. lib. XIII, qui de Niliaca loquitur; multa quoque de eo Athenaeus lib. VII, p. 309, et lib. VIII, p. 356, carnem optimam professus, et inter Niligenas pisces commendatissimum; item Martial. lib. XIII, epigr. 85: *Princeps Niliaci rapetis, coracine, macelli: Pellaeae prior est gloria nulla gulae. Sed Plinius lib. XXXII, c. 6, Nilo peculiarem scribit, tum lib. V, cap. 9, notat lubae, e coracui praesentia in quodam inferioris Mauritaniae lacu, ortam suspensionem ex eo lacu Nilum inanare. Nili accolis nominatur πλάτη, Alexandrinis ob formam πλάτῃς. Conf. Athen. lib. III, pag. 124, item lib. VII, p. 309. His omnibus perpensis coracinos fuisse credo duos pisces quos haecenus *chromes* vocamus; optimus piscis in Nilo Arabum *bulay* (*labrus niloticus* L.), mihi *chromis niloticus*, erit *coracinus albus*. Hic πλάτῃς, si crexeris; rotundus, si in latus posueris; albens, si cum congeneri piscibus contuleris (nempe *sparo chromi* Linn. mihi *chromis castanea*, vulgo *castagnus*), qui nunc mihi *coracinus vulgaris*, seu *niger* videtur. Hic fuscus, frequentissime in nostris oris occur-*

rit, nec ulla aestimari potest; nisi ad condiendum, vel capiendos ceteros pisces. Cuv.

Muraena. Dubitatio incessit maxime ex auctoritate P. Iovii an hac voce muraena hodieque (*muraena helena* L.) indicaretur, an *petromyzon marinus* L. qui vulgo audit *lampetra*. Vtique enim corpus longum, haere et pinnarum symmetricam expert; utriusque satis delicata caro, etc. Tamen e quibusdam peculiaribus signis potest facile probari plerumque de priore agi. Ovidius, Halientic. vers. 444, 445: *ardens Auratis muraena notis*; neque ullas luteae maculae *petromyzonti*. Idem vers. 27: *Muraena ferax*; at sugit tantum *petromyzon*; unde ergo huic ferocitas competet? Aelianus vero lib. IX, cap. 40, ait muraenam pugnare dentibus suis, quorum duplex ordo in ore; Aristoteles lib. VIII, c. 2, carne hanc vesci; Noster lib. IX, p. 88, congeri caudam ab illa crebro secari. Muraenae quoque solae, non *petromyzontes* poterant servos vocare, quos in piscinam iubebat Vedius Pollio ablici, teste Seneca de Clem. lib. I, cap. 8, item Plinio, Tertulliano, aliis. Tum, et hoc dubitationem omnem funditus tollens, Aristoteles narrat muraenae utrimque quatuor branchias, ut et anguillae; at *petromyzonti* septem insunt. Vbi tamen Plinius de septem maculis muraenarum quae quidem in septentrionali Gallia suot, agit, ibi fabellam viatorum credo a septenis *petromyzontum* branchiis ortam. Cuvier.

Et Orphus. Kirano pag. 50: *Orphus, piscis marinus comestibilis*. Oporis Athenaeo, VII, 315. Haro. —

xatiles omnes. Terra quidem, hoc est, vado maris excavato conchi per hiemes torpedinem, psettam, soleamque tradunt.

XXV. Quidam rursus aestus impatientia mediis fer-
voribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli,

Orphus. Cernam. Gata interpretatur, ignotum apud Palaeo-Romanos vocabulum. Orpho Veterum color sub-ruber, squamae asperae, dentes acutissimi, oculi magni, caro dera. Solus in mari degebat, propior rupibus quae concubis refectae erant, illi maxime gratis. Hieme latebat in rupium submarinarum foraminibus. Rapide crecebat, biennio vita finie-batur; in frusta secto masculi palpi-tabant. Rondeletius, postquam haec diligentissime collegit, orphum as-severavit pagris annumerandum. Sed operosissima res foret id demonstrare. Nam nulla vox apud accolis maris nostri similis sonat, testibus Gillio et Belonio. Mihi potius videtur fuisse orphus Veterum, qui *anthias ascer* Blochio; vulg. *le barlier*. Cuv.

Conger. Graecia γόγγος. Nostra-tibus verò ne mutata quidem literula in vocabuli corpore *congre*, in Ar-morico pariter atque in Narbo-nensi. *Al.* — *Moriena conger* Linn. Cuv.

Percos. *Peroche de mer.* Alia enim fluviatilis est. *HAED.* — Videtur hic de eo pisce sermo trahi, quem per-eam marinam Veteres appellitavero; nec sine causa suspicio obtinuit eum esse hunc setranum, qui lineis nigris et obliquis ut perca, notatus est. (*perca striata* L.) Haec certe plerique Zoologorum putant, et in lucis Ita-liae non paucis hodie audit percio murina. Cuv.

Terra quidem. Arist. loc. cit. et Theophrastus libro *De is quae ob*

frigore lateat, apud Athen. lib. VII, pag. 314; Aelianus item, *Hist. Anim.* lib. XII, cap. 6. H.

Torpedinem. Gall. *torpille*; apud Zoologiae peritos *raia torpedo* Linn. Cuv.

Psettam. Ψεττα Aristoteli, quem rhombum a Romanis dici Athenaeus testatur lib. VII, p. 330. Gallis *turbot*, in Oceano maximus. *HAED.* —

Psetta. Ψεττα, quam Gata inter-pretatur *passerem*, piscis erat patu-lus, quem cum rhombo et solea conserunt. Athenaeus lib. VII, sub tit. pag. 330, ait hunc piscem apud Ro-manos rhombum, h. e. nostrum *turbot*; (*pleuronectem maximum* Linn.) ergo et ῥόμβος Graecorum, ut ex eodem Athenaei loco colligitur. Sed persuasum mihi est ψεττα esse *pleuronectem rhombum* Linn. Galile. *barbur*, e loco Aristotelis, *Hist. Anim.* lib. IX, cap. 37, ubi narrat ab illa in arenis condita pisceulos allici, dum movet *barbas* circa os, h. e. parvos radios pinnae dorsalis, quae velut sinubria circa os huius pleuro-nectis pendent, unde illi nomen gal-licum. Cuv.

XXV. Quidam. Arist. *Hist. Anim.* lib. VIII, cap. 20, pag. 933. Com-manem tamen tribus illis, glauco, asello, auratue, fecisse aestatis late-bram: nungnum vero sexaginta die-rum privatio glauco assignasse vi-detur. *HAED.*

Et glaucus. Γλαυκος a colore dic-tus. Romani *lechiā* vocant. De eo multa Athenaeus lib. VII, pag. 295.

auratae. Fluviatilium silurus Caniculae exorta side-

Rondeletius lib. VIII, c. 46, varia glauci genera ac nomina describit I. VIII, cap. 46, 47 et 48, sed ex conlectura ingenii tantum, haud satis tuta. Lupo omnino similis esse dicitur a Xenocrate, apud Oribas. lib. II, pag. 58. Haud. — *Glaucus*. Omnes naturalium rerum periti post Rondelet. ex illius verbis crediderunt Veterum *glaucum* esse quemdam e *centronotis* (*scomber amia*, vel *scomb. glaucus* Linn.). Sed facillime arguitur falsitas. Aristoteles enim I. II, cap. 47, Hist. Anim. ait glauco appendices pylori paucas numero suppetere, ut dauradi (*sparo auratae* Linn.); centronotis autem hae insunt numerosiores quam piscium caeteris fere omnibus. *Glaucus* piscis fuit satis magnus (cf. Athen. lib. III, cap. 407), cui mos in mari degere (Arist. lib. II, cap. 407), et inter rupes vel in arena escam quaerere (Opp. Halieut. lib. I, v. 476). Esca ad hunc capiendum mugil (idem lib. III, v. 493). Aestate autem latebat fere per 60 dies (Arist. lib. VIII, c. 45). Ad hoc, e variis Veterum locis, quae collecta vid. ap. Gessner, Pisc. pag. 392, magni fiebat ille piscis, caputque praecipue in deliciis. Quae sane nostrum *maigre* arguunt (*sciaenum umbram* Nob.) potius quam centronotum. Illi *sciaenae umbrae* quidem nomen fuit latius; sed nomina diversa iisdem imposita nimis crebro apud Veteres occurrunt. Cuv.

Aselli. De hac aselli latebra per aestatem, Caniculae metu, multa Oppianus, Halieut. lib. I, v. 451; Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 38; Athenaeus lib. VII, pag. 345. Huxo. — Rursus in nostri Rondeletii verba iurantes Zoologi *merlus* (*gädo*

merluccio Linn.) vel toti generi gadorum id nominis applicant. Fateor quidem ὄψω Graecorum, qui *andrus* Latinorum vere est, *gadi* nomen quoque convenisse (vid. Doriou. apud Athen. lib. VIII, pag. 345), sed inultum obest quin ille ὄψω cum merlo hodierno idem censendus sit. Ille in sabulo, ut rana piscatrix (*lophius* L.) latere, barbas ad educendos pisciculos vibrare, (Arist. IX, 37) per caniculam non adspiciet (id. lib. VIII, cap. 5, et Aelian. lib. IX, cap. 38), et solus degere, nedum gadorum instar gregatum vivere. Os squalo simile, (Athen. lib. VIII, p. 345), venter maculatus (id. ibid.) caro delicata est, et ad febrem curandam idonea (Galen. de Alim. fac. lib. III, et Method. libri VII, capite 9; lib. VIII, cap. 2). Inter gados Linnaei, sola mustela (vulgo *lote de mer*, *gädu tricerhatus* Bl.) quaedam ex his habet; immo caro fertur non optima. Sed forte Galenus de nostra *lote de rivière* (*gädo lota* L.) intelligebat, cuius caro in deliciis, furva vero a mustelae hibita non ita procul distat, unde utrique idem aliquando nomen impositum minime mirari est. Cuv.

Auratae. Aelianus, Hist. Anim. lib. XIII, cap. 28, caeterique Graeci a superciliis aureis χρυσοσφύς nuncuparunt. Rondeletius lib. V, cap. 2, putat esse eum quem Provinciales et Hispani *dorada* vocant. Negat Bellonius aut gallicae orae Veterum auratam esse cognitam, sed cum dorada quidquam habere commune. II. — *Aurata*. Graece χρυσοσφύς (nempe *xiphereilio aurato*) est *daurade* Mediterranea (*sparus aurata* L.); conspicua quidem linea illa aurata, quom

ratur, et alias semper fulgure sopitur. Hoc et in mari accidere cyprino putant. Et alioqui totum mare sentit exortum eius sideris: quod maxime in Bosphoro

illius frons inter oculos præ se fert. Cæv. — *Ιόνιστος*; quoque græce videtur: num quia ex Ionis mari primum advecta? De alterius nominis etymo nil dubium est Oppian. Hal. *Ἀγλαῖν χρύσεον ἐπὶ ὠκυπόρῳ*. Simillimeque Ovidius: *Auri Chrysophræys involata decus*. Cæterum piscem illum lauti quoque inter delicias solebant numerare, dummodo hunc Lucrinis ostris nutritissent. Martial. libro XIII, epigr. cx: *Non omnis laudem pretiumque aurata meretur, Sed cui solus erit concha Lucrinæ cibus*. A.

Fluviatilium silurus. Philosophi verba hæc sunt lib. VIII, c. 25, p. 936: *Γλάνς ὁπὸ νέκτα μέγιστα ἀερεβλῆς τε γίνεται, καὶ ὑπὸ βροντῆς νεκρῆς καποῦται*. *Glanis sideratur sub Capicula potissimum, et a facti tonitru consopitur*. Sic Plinius glanim Aristotelis silurum vocat non semel. Glanim Albertus quoque a nobis inferius laudandus interpretatur silurum, et piscem fluviale vocat. Ipseque alias Aristoteles et Strabo, glanis habita mentione, nusquam vero nomenclato siluro, eisdem existimasse videri possunt. Glossæ denique: *Silurus, γλάνς*. HARD — *Fluviatilium silurus*, etc. Lege: *Fluviatilium silurus Conicalæ exortu sideratur, et alia semper per fulgura sopitur*. Id est, fulgurante et tonante caelo. Vide Salsm. pag. 1314.

Sideratur. De glanide hoc Aristoteles, capite vigesimo lib. octavi Hist. DAL.

Fulgure sopitur. Tonitruo, Aristot. Siluri nusquam meminit. DALAC. — *Et alias semper*. Ita MSS. omnes. Vexatur sideratione, inquit, in exortu Capiculae: valde vero tonitruis, fulgure, anno toto Arist. ὁπὸ βροντῆς νεκρῆς καποῦται. Desiderata hactenus in editis vox ea semper. Salsm. in Solin. pag. 1314, *semper per fulgura sopitur*. IL.

In mari accidere. Nihil de mari Arist. sed ex professo de fluviatilihus hæc tradit. DALAC. — *Hoc et in mari accidere cyprino putant*. Plinium Dalecampius arguit, quod in mari de suo adiecerit: quum id tantum ab Aristotele proditum sit, Hist. Anim. lib. VIII, cap. 25, pag. 936, postquam de siluro fluviatili egit, *Πάντα δὲ ποτὶ τοῦτο καὶ κρητὶς, ἔττον δὲ*. *Patitur hoc etiam cyprinus, sed minus*. Et certe Dnion apud Athenæum lib. VII, p. 309, inter lacustres et fluviales cyprinum recenset: quem a Gallis *carpam* vocari agnoscimus: quo genere et fluvii, et stagna præsertim nostra refertissima sunt. Sed marinum enim cyprinum agnoscit et Oppianus, Halicut. lib. I, vers. 101 et 592. Athenæus quoque Aristotelis cyprinum marinum esse significat, loc. cit. lingua eundem canere, etc. HARD.

Cyprino. De illor pisco nos infra. Cæv.

Et alioqui. Aristot. Hist. libro VIII, cap. 20, pag. 934. De ea re dictum I. II, cap. 40. Dicitur et lib. XVIII, c. 68. HARD.

apparet. Alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa.

XXVI. Mugilum natura ridetur, in metu capite abscondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, ut in Phoenice, et Narbonensi provincia, coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per hos ad branchias religata emissum in mare, eademque linea retractum, feminae sequantur ad littus, rursusque feminam mares partus tempore.

XXVII. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, unus omnium squamis ad os versis,

Alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa. Algae rescripti pro algae, ex Aristotele, Hist. lib. VIII, cap. 20, pag. 634, ubi de maris subversione ab exoriente Canicula: ἡ γὰρ ὁδὸς ἐν ἡμέρᾳ γύρεται, καὶ ἐπιτρέπονται οἱ ἰχθύες. Paulo post ex MSS. Tide, omniaque ab imo versa, quum editi minus sincere, ab imo versa omnia, exhiberent. H.

XXVI. *Mugilum.* Arist. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 5, pag. 874, quem cithar et Athenaeus lib. VII, cap. 308. Galli *mulets* vocant. Itali *cephali*; Narbonenses, *cabots*, quasi capitatos: *αἰπάλος* enim mugilum omnium commune nomen est Galeno lib. III de aliment. Facult. aliisque: Aristoteli, species quaedam singularis est, quae comuni *αἰπάλος* nomine cum caeteris continetur. Avonius mugilem *capitonem* vocat. H. — *Mugilum.* Mugiles intelligit Linnaei, vulgo *nauges* et *malets*, quorum non unam speciem nostrum mare habet; sed de moribus, an tales sint quales Plinio narrantur, nondum in comperto est. Cur.

Iisdem tamen. Sic Aristot. Hist. Anim. lib. V, cap. 4, pag. 534, ubi

cur coitus tempore feminae mares sequantur, contraque cursus mares pariter tempore feminas, explicatur. Habent eadem Aelianus, Hist. Anim. lib. XI, cap. 36, et Oppianus, Halieut. lib. IV. II.

XXVII. *Acipenser.* Ita scribi id nomen oportet, non ut quidam *acipenser*. Martialis, lib. XIII, epig. xci; *Ad Pallatinas acipensera mittito menusas.* Sturionem nostrum hunc esse arbitratu Rondeletius, lib. XIV, cap. ult. quem laudant deinde, ne sequuntur Scaliger in Arist. lib. II, pag. 223, et Aldrov. de Pisc. lib. IV, c. 9, p. 524. Veram acipenser, et rarus juvenis, et marinus tantum, et squamis ad os obversis; quae in sturionem eodere nullo modo possunt, ut vel adversarii ipsi consentiunt. Sturionem a Veteribus porculum marinum appellatum esse superius indicavimus; et cur ita suspicaremur, satis argumenti fuit. HARD. — *Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra quam in nando meat.* Pisces omnes secunda squama natant. Solus acipenser in nando meat contra quam habet squamam. Nam ad

os versa est. SALM. pag. 1315. — Plautus in *Bæch*. *Quis est mortalis tanta fortuna affectus inquam. Quam ego nunc nimis? cuius hæc ventri portatur pompa, Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac, Cuius ego latus in lutebas reddam meis dentibus et manibus.* — VSRRO: *σῆρι τῇ τῶν ψαγῶν. Neo molinononimus piscis ex solo captus helops neque ostrea ulla magna capta quivit palatum suscitare.* Ab aquis vero acipensera dictum vult Rhodigin. XIII, 5, absurde, ut existimo: *ἴσται* vero vel *ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς ὁράς*, quod voce privatus sit, vel *παρὰ τὸ ἰσθμὸν αἰῶν*: quæ duplex interpretatio partim uniuersis piscibus convenit, partim pluribus. DALLÉ. — *Acipenser*. Dubitant grammatici, utrum *accipenser*, vel *acipenser* scribendum sit, Harduinus, qui secundam tuetur lectionem, celebri Martialis versiculo innititur, libro XXII, 91; illumque ita reddit, Emend. XLV, pag. 359: *Ad Pallinam acipensem mitto mensam.* Sed ut multa arbitrario, vel sistem dubia pro certissimis ponit, eadem eâ causa ab antiqua apud Plinium orthographia minime discedam. Quamvis in multis Martialis codicibus occurrat *accipensera*: notant lexicographi potius *acipensem*, sive *accipensem* legendum esse in epigrammatici versiculo, quoniam latini voces, quas a grecis non sunt mutuati, græca terminatione in accusativis singularibus tripliciter usurpent, et sane romanum unice accipenseris vocabulum esse proxime ostendemus. Potuit igitur secunda licenter correpta cecidisse Martialis: *Ad pallinam acipensem mittit mensam.*
Ambrosias ornent munera rara dapas.

In omnibus enim, quos vidi, poetæ codicibus, illud *Pallinam* minime inveni; quamvis non ignorem a recentioribus Martialis typographis (quos inter Hackios recenseo) fuisse receptam Harduini lectionem, Cit. lib. XIII, cap. 94, pag. 732. Certe Aldrovandus exemplarium inconstantiam adnotavit, de Piscibus, lib. IV, cap. 9. Nobis subscribit Hippolytus Salvianus, in Præfat. ad Hist. Agnitionum, itemque Franciscus Maggarius, qui Plinii librum IX, et hunc locum signanter illustravit, pag. 89. Neque differt Ludovicus Dominicus, et Voiture, tom. I, epist. CXXXVI, p. 269; quamvis cum Peroto reddat: *Ad Palatinam acipensera mittit mensam.* Inibi Sipontinus Augustus Plinii verba, et a Macrobio vulgata ob oculos habens addidit, Cynæcop. fol. 439: *Neo desunt, qui accipenserem piscem ab accipiendo derivatum existiment, quod frequens mensis accipitur.* Etymologia alios, et Perotum, habeat patronos, nobisque sufficiat ad tollendam disputationem Athenæi testimonium, qui piscem hunc a Romanis *ἀκτινίστρον* appellari testatur, Deipnosoph. lib. VII, fol. 204; unde *accipenser*, non *acipenser* a *Dolecampyo* reddendus erat, cit. loc. Videtur tamen in viam rediisse, quoniam post latinam Athenæi æmulationem anno 1593 vulgatam, Plinio manus admovens nostram undique sequatur orthographiam. Arguendus igitur nobis erit Rodeletius, qui apud Athenæarum legens *ἀκτινίστρον*, ex iis deduxit grammaticorum errorem, qui auctore Sipontino *acipenserem* ab accipiendo dictum putant, quod frequenter accipitur, De Pisc. lib. XIII, pag. 442: *Nam, inquit, et rarus est piscis, et nomen duplici e scribendum foret.* Prima utique recte incedunt,

ultima satis male, quum sibi invicem Plinii, Plauti, et Maerobii dicta cohaerent. Quodque magis est, Gesnerus, in graecis Athenaei exemplaribus testatur his occurrere ἀκκίπενσας; idque Aldrovandus minime ignoravit, ut etiam in impressione, cui Casaubonus animadversiones suas adiecit, legi ἀκκίπενσας. Vide Aldrov. de Piscib. lib. IV, cap. 9, pag. 525. A Plinio igitur accipensis hic piscis appellatur; illorumque sententiam adhuc non improbavimus, qui *accipensem* in Martiale legunt, et priam et arcundam vocabuli syllabam corripunt; quum non ignoremus multa vatibus licere; tum magis iis in vocibus, quae ob longitudinem metro oblectantur. Immo in huius piscis nomine videntur sibi convenire Lucilius, atque Ovidius. Primi versiculos ex Ciceronis libris, de Fl. lib. II, attulit in hanc speciem a multis diversam Isaac. Verburgius, tom. II, pag. 607: *O Publi, o gorges, Galloni: es homo miar*, inquit: *Coenasti in vita nunquam bene, quem omnia in ista Consumis squilla, atque accipensere cum decumano*. Apud Ovidium legimus in *Halieuticorum* fragmento, v. 432: *Tuque peregrinus accipenser nobilis undis*. Lucilli carmina Harduinus omittit, Nasonis versiculum, ut puto, minime attulit, quia sibi ademerat patrocinium, quum poematum non Ovidio, sed alteri longe recentiori attribuat (ad Plin. lib. XXXII, c. 40, p. 595, n. 4): oblitus caeteroquin in annotationibus ad hunc ipsissimum Plinii librum pro germano Nasonis opere accepisse. Janus Vlitius, p. 510, num. 2, et pag. 544, num. 3, qui nullo iudicio in Plinium invecus est, et *Halieutienn* Gratio Falisco adscribit: ad allatum versiculum adnotavit in MS. legi *accipenser*, p. 213. Convenit scriptura

secundo Pliniano Ambrosianae codici. In primo legitur *accipenser*, quae orthographia putarem huius piscis nomen etiam apud Cicer. restitutum. Razz. — Haec bene, quanquam minime credendum est, castigatissimo poetae Martiali placuisse, non dicam modo, quantitatis geminam corruptionem (quod solum nomen convenit licentiae corripienti saecundam in *Palatia*, *Polatinas*), sed et omissam caesuram, quae lex etiam quantitati praeferenda. Caeterum si hoc tandem rogaveris quod maximi momenti est, quis his demum accipenser fuerit, vid. ad ult. not. huius capitis, uempe 4. Az. — *Squamis ad os*. Quaerit Nigidius Figulus apud Maerobium, Saturn. libro II, capite 12, pag. 364: *Cur alii pisces squama secunda, accipenser adversa sit*. HARD. — *Contra quam in nando meat*. Hunc locum summa fide restitimus, ex auctoritate probatissimorum codicum, Reg. 4, Colb. 4, 2, Paris. ac Chiffletiani ipsius, referente Dalecampio. Interpolant editores, qui scribere, *contra aquam nando meat*. Salmasius ex MSS. pag. 4315; in Solin. *contra quam in nando meat*, quantum meat in omnibus MSS. legitur: ac dum illud explicare nititur, mixis involvit ambagibus. Nostram emendationem atque interpretationem egregie Plutarchus adiuvat, libro de Solert. Anim. pag. 979, ubi semper adversum undas et fluctus notare pisces admonet: cavere ne vento secundum caudam incidente, squamae elatae corpus nudum exhibeant, ac sensu aliquo doloris afficiant: itaque proram aurum corporum semper adversam undis statuere: sic enim scissum a fronte mare branchias restringere, molliterque per summam dorsum superficiem defluere, squamas deprimere leniter, neque cum horrore

contra quam in nando meant, nullo in honore est: quod quidem miror, quum sit rarus inventu. Quidam eum elopem vocant.

erigere. Hoc vero, inquit, toti commune est piscium generi, praeter elopem: is enim suapte natura secundo vento et fluxu natat, neque sibi a flatu metuit, ne squamas arrigat, quum earum commissurae non sint, ut caeteris, versus caudam consertae. Τοῦτο μὲν οὖν, ὡς περ ἔργον, κοινόν ἐστι τῶν ἰχθύων, πλὴν τοῦ ἄλλοπος. Τοῦτο δὲ πασι κατ' αὐτοῦ καὶ βούν νήχουσαι, μὴ φοβούμενον τὴν ἀναχάραξιν τῆς ἰσπίδος, ἀτὰρ ὅτι πρὸς οὐρανὸν τὰς ἑπενδυχὰς ἰχθύους. Ex quibus apparet vitiosam esse saltem receptam haecenus in contextu Pliniano lectionem, qua contra aquam meare acipenser dicebatur. Hano.

Nullo in honore. Refert hunc Plinii locum Sammonicus apud Macrobi. Saturn. lib. II, cap. 42, pag. 364. Hano.

Rarus inventu. Cicero, lib. de Fato, Macrobio referente: *Allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro copitur*, etc. Hano.

Quidam enim. Appionem grammaticum videsis, qui in libro de Apicii luxu, Athenaeo teste, libro VII, p. 364, elopem eundem cum acipensere esse tradidit. In eadem haeresi videtur fuisse Lucilius scribens, *Surrenti Elopa fac emas*. Contra Columella, lib. VIII, cap. 46, et Ovidius Pamphylio mari tantum elopa tribuentes, certissime illum ab acipensere, nostri quoque maris incola, distinxerunt. Ovidio et Columellae subscribit Arcestratus apud Athenaeum, qui acipenserem nostrum γαλιόνα Graecis, non ἄλλοπα vocari existimant; ipse denique Plinius, lib.

XXXII, c. 54. H. — *Acipenser*. . . : *elopem*. Quod Veteres acipenseri elopique maxime pecuniare tribuunt, id nulli piscium quidem convenit: nulli enim aquamae versus caput tendunt. Sed iis quos vocamus sturiones (*esturgeus*), pro squamis laminae ita ad linearum longitudinalium formam sitae, ut nec in superiorem excurrant, neque tegularum modo, ut in plerisque piscium sit. Quod quidem a frivolo viatore observatum hyperbolae locum potest praeiussisse. Inde causam Rondeletius, dein alii habuerunt cur acipenserem vellent cum nostro sturione comparare. Etenim Athen. acipenserem inter cartilaginosos pisces numerat, in squalorum familia. Contradicit tamen ipse Noster, quum hunc rarus dicit, ad stipulante quidem Tullio; item Martiale, lib. XIII, epigr. 94: *Ad Palatinas acipensera mittite mensas. Ambrosias ornent munera rara dapes*. Id vero de nostro sturione non iure aliquis dixerit. Si Arcestrato (apud Athenaeum) fidem adhibueris, parvus fuit acipenser ac rostro acuminato, forma vero triangulari. Qui minimi aestimabatur, mille tamen drachmis atticis constabat. Quod videtur potestque concludi vel e Ciceroniano dicterio ad Scipionem qui ad eoenam multos temere invientes vocabat: *Vide, Scipio, quid agas: acipenser iste pauperum hominum est*. Atqui nostro sturioni saepe 10, vel 12 pedes longitudine sunt. Acipenseris fama apud Romanos non eadem perpetuo fuit, sed magna fuit, quum aliqua fuit. Narratque Athenaeus (l.

VII, pag. 294), item Sammonicus Severus (quem citat Macrob. Saturn. lib. II, cap. 42), eum ad mensam portari multis servis et praecedente tibicine. Haec me lubent credere apud Veteres de minore acuti rostri sturione (*sterlet* Russorum, *acipensere* rutheno L. *acipensere* pygmaeo Pall.) agi, quem Russi in deliciis habent. Euxinum hic mare inedit, et quidquid fluviorum in illud influit: translatusque in lacus *Ladoga* et *Maeler*, optime hic agitatur aequam. Hunc, omnium sturionum minimum simul delicatissimumque, Pallas ait Petropoli saepe venire imano pretio, quum longitudine excedit duos pedes. Tum Archestratus apud Athenaeum hunc ait circa Rhodum inveniri, ubi appellatio huic contigit *Galeus Rhodius*. Neque enim quidquam vetat hunc in Aëae Minori annibus, ergo et circa Rhodum degere: unde Romam nonnunquam advectus est, quo praesertim tempore luxuria effragitavit. Plinius quidem, lib. XXXIII, c. 44, hunc ait non Italiae ignotum, neque ergo cum elope confundendum, de quo Ovid. Hal. vs. 497: *Et pretiosius elops nostris incognitus unulis*. Sed ille Ovid. de acipensere, v. 34: *Tuque peregrinis acipenser nobilis unulis*. Cacterum non ea in nominum apud Veteres constantia et convenientia fuit, ut non acipenserum quoque appellaverint vulgarem nostrum sturionem, unde Plinii argumentatio. At Rondeletius non cogitans unde falso existimaverint Veteres acipenseris squamas retro versas, id elopi proprium esse fingit, asseritque hunc characterem acipenseri tributum ab iis qui duas species confundebant. Sed in nullo pisce quod norimus, notatur, potuitque elops esse vel ipsissimus ille *sterlet*, vel quaelibet e

sturionum speciebus. Appian. ap. Athenaeum (lib. VIII, pag. 294) ait, ut Plinius, elopem eundem esse cum acipensere; neque quidquam ex iis quae de elope prolata sunt huic synonymiae contradicit. De eo quidem bis tantum (lib. II, cap. 43 et 45) Stagirita, sed ad anatomica quaedam approbanda quae nil singulare ac proprium habent. Sed per Varro-nem (de Re rustica, lib. II, cap. 6), et Plinium (libro IX, cap. 54), novimus Rhodi huic optimum fuisse; quod de acipensere Archestratus (ap. Athen. lib. VII, cap. 295), Colum. lib. VIII, cap. 46, et Aelianus, lib. VIII, c. 28, in mari Pamphylico locant, quod a Rhodo non procul distat. Plinio teste (lib. XXXII, c. 11) a quibusdam elopi tribuebatur sapor palmaris. Ita Matron porcus in Athenaeo hunc nobilissimum et Diis vere dignum piscem pronuntiat. Nec parum constabat. Varro, teste Nonio, hunc multum munus vel multitudine dicebat. Aelian. tradit (lib. VIII, cap. 28), piscatores, quibus id contigerat ut caperent elopen, et navim, et caput coronare sertis, et tula facta nuntiare quum portum repperent; quod non multum recedit ab iis quae Sammonicus, Macrob. lib. cit. ait factum, acipensere ad imp. Severi mensam delato. Pallas (Zoo-graph. Ross. lib. III, pag. 297) elopem putat quemdam e sturionibus caeteris spinosiorum, et Marsiglio (Daiub. IV, tab. xu, fol. 2) representatum sub nomine Ilusionis arati. Sed quid in causa cur hunc praecipue a Veteribus nominatum elopem credat, non subiungit. Nec sibi esse est adiciam, piscem cui Linnaeus nomen imposuit *elops auct.*, quum sit in Europa incognitus, nihil habere quod Veterum elopi conveniat. Crv.

XXVIII. Postea praecipuam auctoritatem fuisse lupum, et asellis, Cornelius Nepos, et Laberius poeta minorum, tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati, a candore mollitiaque carnis. Asellorum duo genera: callariae, minores: et baechi, qui

XXVIII. *Lupo.* Gallis *lubin*, inquit, Hippolytus Salvanus, fol. 408. Bellocius, *un bar.* Ambrosius, in Helianth. lib. V, cap. 2, luporum temeritatem mire commendat. H.

Et asellis. Quum merlucium nostrum asellum interpretor, id eruditorum magis consensui tribuo, quam exploratae solis apertaerque veritati. Asellos enim cap. 23, dixit Plinius aestate latere: latebraeque argumentum esse, quod nonnisi longum post tempore capiuntur. Sic etiam Aristoteles *ἔσται δὲ δὸς αἰ τὸν τὸν ὄντων πλείστον χρόνον, τὸ δὲ πλείστον ἀλλοτρεῶς χρόνον.* At a nostris piscatoribus toto ferre anno merlucii capiuntur. Neque caetera merlucio conveniunt, quae de asello scribit Aristoteles, citante Athenaeo lib. VII, pag. 315: Nam neque os habet apertum, et hians; neque solitarius est, sed gregalis: neque alias denique notas habet, quas ὄντων tribuit idem Philosophus, Hist. Anim. lib. IX, c. 48, pag. 4084. Et merlucium tamen interpretantur Hippolytus Salvanus, Rondeletius, Séaliger, aliique. Adrobandus id nomen esse vult callariae, hoc est, aselli minoris: *un bar.* aliterque agnosci idem aselli minoris genus in Oceano Britannico, quia Normanniam Galliae provinciam alluit, frequens, ac vix, *le merlan.* HAN.

Lanati. Martialis lib. XIII, epigram. LXVIII: *Lanatus Euganei lupus excipit ora Timavi, Aequoreo dulces cum*

sae pastus aquas. H. — Lupus, graece *λύκος*, sic dictus a vorandi aviditate propter similitudinem lupi terrestri. Ovid. Met. v. 38: *Lappus acri concitus ira, Dirum fertur vario, fluctusque ferentes Prosequitur, quasque caput, dum vulnere satius laxato enlat hancus, et ora potentia linquat.* Martial. ex loco vides hos in pretio maxime fuisse, qui prope fluminum ostia mare intrantium degabant. Hinc quoque Tiberidis fluvii incolae lupi maxime probabantur, modo infra Romam caperentur, et ut dicebant inter pontes, (nempe Romae, et Ostiae) Respicit Flaccus ad hoc, Sermon. lib. VI, sat. 11: *Vade datos sentis lupus hic Tiberinus, an alio Captus hiet pontes inter iactatus, an amius Ostia sub Tunci? At.*

Asellorum duo genera. Τὸν ὄντων, sive ὄντων. Muretus in Varr. lib. VIII, cap. 15, sic dictum arguit, vel a colore asinis simili, vel quod in capite lapides habet, lapidi molari similes. Oron Hesiychius exponit superiorem in pistrino lapidem, et Eustath. τὸ νεώτερον τοῦ πύλου.

Callariae. Καλλάρων vocat Dorion libro de Piscibus, apud Ath. I. VII, pag. 312; Archestratus pag. 316, Καλλάρων. Ὀντων sive asellum minorem, idem Dorion pag. 315 ἐκκάρων; per συρόπην, Oppiano, Haecut. lib. I, vers. 106. H. — Βάχης, ut τοῦ ὄντος synonymia invenitur. (Euthydem. apud Athen. lib. VII, p. 315) Occurrunt quoque, ut synony-

non nisi in alto capiuntur, ideo praelati prioribus. At in lupis, in amne capti praeferuntur.

XXIX. Nunc scaro datur principatus, qui solus

minae nomina Callarias, Galerias, Galeridas; sed quatenam species tot nominibus significantur, ne indicatur quidem. Neque equidem affirmare ausim de mustelis aut *lotis* ibi rursus agi, tanta Veterum nomenclaturae inconstantia et perturbatio inest! Cuv. — In silentio doctiorum monebimus, ut saltem ea non nos fugiant quae circumferuntur, Adriano Iunio tres asellorum species recenseri, nempe 1.º Asellum proprium, graece *ὄνισκον*, καλλιάρην, βάρχον, et gallice *nerlu*, *merliche*, italicae *merluzzo*, at Gemmae *nasello*; (quod maxime notandum et τὴν ταυτότητα videtur forte arguere) 2.º Asellum minorem, Plinio kallarian, exhibita literis latinis graeca scriptura καλλιάρην; 3.º Asellum mollem argenteo colore ex asellorum omnium multitudine. Caeterum quoque *ὄνισκον*, gall. *aigre-fin*, delicatissimum, graece *ὄνισκον* et ἀργεννῆ. Mox duo asellorum genera in emporiis et foro veniunt, nempe 1.º *Aselli arefacti*, quod vulgo est et apud cunctas fere Europaeas gentes *stockfish*; 2.º *Aselli sole conditi*, graece *ὄνισκος τεταριχτυμένος*, gall. *morue salée*. A.

Et *Bacehi* βάρχος, inquit Athenaeus lib. VIII, pag. 356, εὐχολος, πολύχολος, εὐτερορος: *multi bonique succi baculus est, et copiosi alimenti*. Haud.

At in lupis. Ita MSS. omnes: sensusque est, e lupis optimos esse qui in fluviis capiuntur. Sic Archestratus apud Athenaeum lib. VII, pag. 311, inter exquisitos pisces lupos recenset,

qui in Gaesone amne enstarent. Vide quae dicturi sumus cap. 79. H.

XXIX. Nunc scaro. Quid scarus sit, adhuc ambigitur, quamvis alii aliter colligant; sed neque in ullius adhuc latini nominis possessionem venit: nedum vulgare nosse in promptu est. H. — Nunc scaro datur principatus. Ennius: Quid *Scarum praeteritū*, cerebrum pene *Iovis supremi*. Petronius: *Ingeniosa gula est: Sicula scarus aequore meruas Ad mensam vivus perducitur*. DAL. — *Searo*. Ille piscium celebratissimus apud Veteres fuit, 1.º quod ruminare crederetur, Arist. lib. II, cap. 17, et lib. VIII, cap. 17. Ovid. *Halieut. vs. 419: At contra herbosa pisces laxantur arena, Ut scarus epotas solus qui ruminat herbas*. 2.º Quod herbis tantum vesceretur (Arist. lib. VIII, cap. 2; Aelian. lib. I, cap. 2); 3.º quod sonum ederet (Opp. *Halieut. lib. I, vs. 134*), et Suid. in voc. *πυτύμας*; 4.º quod maxime pronus in venerem. Multi enim trahebantur, si femina haupo adhaereret (Opp. *Halieut. lib. IV, vs. 79*; Aelian. libro I, cap. 2). 5.º Ob prudentiam et mutuū auxilium, si quis in retia incidisset (Ovid. *Halieut. vers. 9*; Oppian. *Halieut. liber IV, cap. 40*; Aelian. lib. I, cap. 4). 6.º Quod Aegaeo aut vicino mari oriundus, Carpathio in primis, quod Cretam inter Asiaticae Minorem iacet (Athen. *Dipn. I. VII, pag. 210*; lib. IX, cap. 47). 7.º Quod apud helluones Romae maximo in pretio fuerit (Ennius apud Apul. *apolog. I, et Ilorat. Epod. II, vs. 49*).

piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lector sponte nunquam transit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius praefectus classis, inter Ostiensem et Campaniæ

8.º Quod ante Columellam nondum visos ultra Siciliam (Colum. l. VIII, c. 16) Elipertius Optatus e Troade in Inferum mare transtulerit, sparseritque inter Ostiam et Campaniam (Plin. lib. IX, cap. 47, et Macrob. Saturn. lib. II, cap. 42). 9.º Quod cum visceribus conductur. Vnde Epicharmus, (Athen. lib. VII, pag. 319 et 320) ait Dils ipsis illius excrementa abici nefas. Τὸν οὖν τὸ σκαρὸν θύμα-
τόν ἐκβάλειν θύοις. Et Martialis libro XIII, epigramm. LXXXIV: *Hic scarus aequoreis qui venit obœus ab undis, Visceribus bonus est: caetera vile sapit.* 10.º Quod lucidi coloris esset, ita ut floridum Marcellus Sidetes, ποικίλος Oppianus hunc scarum appellaret. Ergo diu quaesitum est quis ille piscis. Rondelet unum e sparis esse ait, (lib. VI, cap. 2) et e labris. (ib. id. cap. 3) Vt scarum verum Belon describit (ag. 233) et representat (pag. 21) piscem quem nemo hodie Zoologorum novit, et cuius ait caudam versus multas emittere spinas. Aldrov. (Pisc. pag. 8) scarum cretensem speciem quendam e genere cui nomen scarorum nunc impositum, et cuius notae maxillae osseae pinnæ rostro non admodum dissimiles. Ego, quum e Belonio certior factus essem nomen σκαρὸς in Aegæo mari etiamnum usitatum esse, iussi eos pisces advehi Lutetiam; qui quum Aldrovandinis figuris maxime similes essent, tum eodem fere modo degerent, cape-

rentur, condirentur quo apud Vete- res scari, minime iam dubito Graecorum et Romanorum scaros in Aldrovandi scaris Cretensibus a me re-
pertos vere fuisse. Cuv.

Qui solus. Oppianus, Halieut. lib. I, vers. 434; Tzetzes, Chil. VI, vers. 440; Aelianus, Histor. Anim. lib. II, cap. 54; post Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 21, pag. 279, et lib. VIII, cap. 5, p. 877. Vid. not. pag. 80. HARD. — Qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci. Videtur scribendum algis, non herbis. Aristoteles libro octavo, capite secundo: *Muli vero et carne vescuntur, et alga, et concha, et coeno; Capitanes coeno; Dasquilli coeno et stercore: Scarus et Oculata alga.* PIET.

Mari Carpathio. Sic Columella, mox laudandus. Archestratus in Gastronomiæ, ex Epheso peti iubet. H.

Troadis. Ibi scaros frequentes capi docet Ennius, e cuius Phagesis hæc citat Apuleius, Apol. 4: *Scarum praeterea, cerebrum Iovi pæne sup-
premi: Hectoris ad patriam hic capi-
tur, magnusque bonusque.* H.

Optatus Elipertius. Macrob. Sa- turn. III, 46, Octavium vocat. Is fortassis est, quem Seneca, epist. xcvi, appellat Publium Octavium. CHIFFLET. — Optatus Elipertius. Ita MSS. omnes, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. etc. vetustæque edi-
tiones omnes ante Gelenium, qui ingeniosius, ut puto, quam verius, ex voce Elipertius, excogitavit e li-

oram sparsos disseminavit. Quinquennio fere cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inveniuntur Italiae in littore, non antea ibi capti. Admovitque sibi gula saporis piscibus satis, et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romae parere miretur.

Proxima est mensa iecori dumtaxat mustelarum,

bertis eius. Octavium porro mendose, ut videtur, Macrobius hunc appellat, Saturn. lib. II, cap. 12, pag. 365, ubi hunc Plinii locum transcribit. II.

Non antea ibi. Aevo certe Columellae nulli ibi fuerunt: *Scarus*, inquit, lib. VIII, cap. 16, qui totius Asiae Graeciaeque littoribus, Sicilia tenus frequentissimus erit, nunquam in Ligusticum, nec per Gallias cunxit ad Ibericum mare. II.

Proxima est his mensa iecori dumtaxat mustelarum. Ambō exemplaria pecoris legunt, editi generis: quae lectio non magno opere displicet. Nam et armentum et pecus de piscibus etiam dicitur: illud de maioribus, hoc de minoribus: ut Georg. lib. IV, de Proteo, summus poeta: Quippe ita Neptuno visum est, inmania cuius Armenta et turpes pavit sub gurgite phocas. Et Horatius primo Odarum: Omne quum Protheus pecus egit altos Visere montes. De fucis quoque Virgilius: Ignavam fucos pecus a praecipibus arcent. PIER.

— *Proxima est mensa iecori dumtaxat mustelarum, quis...* locus Rhœtiae Brigantius, etc. Extremam huic loco medicinam nos denique primi fecimus, quum varie tentatus esset ab eruditiss, irritum omnium conatu. Plinii editores scripserunt: *Proxima est his mensa generis mustelarum*, contra omnium exemplarum scilicet

fidem: nam in Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Tolet. Salmant. vet. Dalec. aliisque, constanter legitur, *Proxima est mensa pecori dumtaxat mustelarum*. Nec sibi magnopere displicere hanc lectionem Pintianum fatetur: quod ea vox pecus marinis etiam animalibus tribuatur ab Horatio lib. I, ode 11, v. 7: Omne quum Protheus pecus egit altos Visere montes. Suspiciatur Pellicerius in notis MSS. pro pecori, permutatis dumtaxat litteris, proio agnoscendum: essetque sententia, scaris proximum sibi in mensa locum vindicare mustelas, vulgari emptorum aestimatione potius, quam ipsa dignitate saporis. Nos ad vetustos codices accedente proxime indubitata coniectura, litteralae unius immutatione suum orationi Plinianae lumen reddidimus: ut sit sententia, e mustelis non quamlibet partem, sed iecur maxime palato sapere, atque in mensis probari ut abdomine superius thynnus, roxque mullos iecore, torpedinemque, cap. 67, ita iecinore pariter mustelas ait nunc placere. Et sane in hoc ipso Brigantino, seu Constantiensi lacu, frequens est hodieque copia piscium, quos Germani Trösch vocant, genus haud multum Truttis alsimile: quorum iecinora a cauponibus, seu praecipuas mensarum deliciis, eximi adhuc viventium: rursumque ipsas

quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus Rhaetiae Brigantinus aemulas marinis generat.

XXX. Ex reliqua nobilitate, et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in variis piscinisque crescunt. Septemtrionalis tantum

vivario reddi ad dies quatuordecim, vulnere nempe consuto, Gesnerus scribit, de Aquatilibus lib. IV, pag. 740. Et sunt eae haud dubie Plinii mustelae lacustres aemulae marinis, iecore gratiae in cibis. Ex dictis porro labascit eruditorum complurium coniectura, ex hoc loco colligentium Plinianam mustelam plane esse lampetram nostram, quoniam secundos in mensis honores mustelae adiudicet. Nam praeterquam quod in Brigantino lacu lampetra est omnino nulla, iecore tantum lampetras palato sapere, nemo vel paulum modo eruditus, vel admodum delicatus dixerit. Suffragatur autem nostrae emendationi vox *dumtaxat*, ut non tota mustela, vel alia sui parte, praeterquam iecore lauta sit: Idque res, ut diximus, ipsa poscit: siquidem mustela ea quam diximus Germanorum *Truesch* esse, quam Itali *Bote-trissam*, Lugdunenses et Lucernini, *Lotam*, iecoris bonitate, suavitate, magnitudine eximia, et coloris gratia praecellit. Priori porro huius sententiae parti, *proxima est mensa*, similis illa est e libro IV, cap. 3: *Ante eum Rhaeticois uvis prior mensa erat*. HARD. — *Mustelarum*. Bene, arbitrio meo, Harduinus. Ita *lot* apud Linozeum *gadus lota*, et in quibusdam provinciis *motelle* (a *mustela*). Illius hepar in deliciis apud convivantes. CUVIER.

Lacus Rhaetiae Brigantinus. Hodie

Hydrus, unde oritur in fluvibus Tridentinorum Clesius fluvius. Mustela haec Plinii, ut et Aesonii, lampetra est: Dorioni apud Athenaeum fluvialilis muraena: Archestrato apud eundem, *ἔγχελυς ἀπύρηνος*; Cassiodoro in descriptione Regni littoris, Exor-mistos. Reperiuntur et in Sebino lacu, qui Brigantino proximus est, hodie *Hisoio*, unde exit Ollius amnis, tales mustelae, et in multis Galliae fontibus, ac rivulis, marinis prorsus similes, sed minores; vulgus eas vocat *lamproyons*. DAL. — *Brigantinus*. Hodie Constantiensis, ab urbe Constantia. Olim Brigantinus a Brigantiis populis, quos Vindelicia proximos facit Strabo. HARD.

Aemulas marinis. Ita codices manu scripti omnes, itidemque libri impressi. Mustelam marinam Ennius agnoscit illo versiculo, quem paulo antea retulimus in his ipsis notis. Frustra sunt, qui *muraenis* hoc loco reponunt. HASE.

XXX. *Mullis*. Gallis plerumque multus *armulet* appellatur. Quibusdam etiam *rouget*, *barbet*, *mulet de mer*. Burdegalesibus *barbema*. HASE. — *Mullis*. *Τρίγλη* Graecis, *triglia* Italia, *rouget* Occitanice incolis, *multus barbatus* Linn. Nulla in Hist. nst. certior synonymia est; arguentibus piscem barba simul et colore Cuv.

Binasque libras. Martialis, lib. XI, epigr. 1: *Nunc ut emam grandaeva*

hos, et proxima occidentis parte gignit Oceanus. Caetero eorum genera plura. Nam et alga vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne: barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur, sargus nomine, alius piscis, et coenum fodiente eo,

lutum, nullumve bilibrem. Trilibrem agnoscit Horat. lib. II, satyra II: laudas insane trilibrem Mullum, in singula quem minus pulmenta necesse est: Ducit te species, video. Quadribrem etiam idem Martialis lib. X, epigr. XXXI: nullus tibi quatuor emptus Librarum, coenae pompa caputque fuit. Seneca, ep. xcv, pag. 426, nullum ingentis formae narrat oblatum Tiberio Cesari, quem quatuor pundo, et ad selibram fuisse aiebant. Denique Macrobius, Saturn. lib. II, cap. 42, p. 364: Plinius secundus, inquit, temporibus suis negat facile nullum reperiri, qui duas pondo libras excederet: at nunc et maioris ponderis videmus, et pretia haec insana nescimus. H.

Septemtrionalis tantum hos, et proxima occidentis parte gignit Oceanus. Haec sincera codicum omnium lectio, Reg. 4, 2, etc. vetustarumque editionum, Parm. Venet. Brix. aliarumque ante Gelenium, cui miror cur in mentem venerit negationem adicere, non gignit Oceanus, quum res ipsa coniecturam cosarguat: sunt enim nulli frequentes tum in Hollandia, tum tota Gallico Oceano, qua Britanniam, quaque occidentem spectat. H. — Septemtrionalis... gignit Oceanus. Maiorem quendam, luteo colore varietum (nullum zarnuletum Linn.) Nervitanus Tractus et Aquitanicum mare gignunt. In Mediter-

raeo quoque hic invenitur, sed longe rarior: et huic minor statura minusque roboris contigerunt. Cuv.

Genera plura. Quemadmodum purpurarum genera plura Plinius cap. 61, palulo et solo discreta facit: ex eodem capite nunc mulorum pariter genera discernit: ut aliud sit lutense, quod putri limo: aliud algense, alga enutritum: aliud quod piscium carne vescatur. H.

Nam et alga. Arist. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 5, pag. 372; Aelian. Hist. Anim. lib. II, cap. 41; Oppianus, Halieut. lib. III, vers. 435. H.

Barba gemina. Hinc barbatus Ciceroni in Paradoxis; barbati Varroni, de Re rust. lib. III, cognominantur, Haas.

Lutarium. Qui in marinis stagnis, coenosisque littoribus lutum olet, quod luto vivat. Maiores ii sunt marinis nullis, sed deterioris notae. Haas.

Hunc semper. Aristot. loco citato, pag. 376. H.

Sargus nomine. Sparalon Rondellio lib. V, cap. 3. Deceptum interim Festum puto, qui Lucilii versu perperam intellecto sargum Aegyptii maris dumtaxat incolam facit: quum sit assiduus nulli comes, qui in nostro mari, ut diximus frequens invenitur. H.

Et fodiente. Nullo videlicet, H.

excitatum devorat pabulum. Nec littoralibus gratia. Laudatissimi conchylum sapiunt. Nomen his Fene- stella a colore mulleorum calciamentorum datum pu- tat. Pariunt ter anno. His certe toties fetura apparet. Mullum expirantem versicolori quadam et numerosa, varietate spectari, proceres gulae narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, uti-

Nec littoralibus gratia. Chiff. cod. *Nec littoralis his gratia:* quae lectio, ut minus nobis arrideat, defendi ta- men ulcunque potest Archestrati testimonio, apud Athenaeum lib. VII, pag. 325, scribentis nullos opti- mos Erythris littorales capi: Εἰς Ἐρυ- θραῖς ἀγαθὴν θηρίστου αἰγιαλῆτος, *Gratus, Erythraeo capitur qui litore, nullus.* Et de piscibus in universum pronuntiat Aristoteles, Hist. Anim. lib. VII, cap. 46, pag. 920, prae- stantiores esse littorales, quam qui in alto degunt. Sed mulleorum for- tasse peculiaris habita olim ratio est. H. — *Nec littoralibus.* Sed saxatilibus potior gratia, et in alto degentibus, ut ex Seneca discimus, Nat. Quaest. lib. III, cap. 18, pag. 871. H.

Laudatissimi. Non qui conchylio- rum carne vescantur: fieri enim istud non potest, ut testa conchylicum diffracta, carnem vorent: sed qui inter edendum, eandem odoris sa- porisque gratiam, quam conchyliis, referant. H.

A colore mulleorum. Rectius, epi- nor, isidorus, quam Feostella, mul- leis nomen a pisce inditum, cuius rubentes squamae sunt. Vnde Oppia- nus, Halieut. lib. I, vs. 130, rosei coloris facit: Τριγλὺς τε ποδόχρονος ὡς ὑψοντα. Purpureos igitur fuisse mulleos oportet, genus scilicet illud calceorum, ut ait Festus, quibus

reges Albanorum primi, deinde pa- tricii usi sunt, quos putant a mul- lando, id est, aucto dictos. Eli- giem mulleorum exhibet Sirmundus noster, ex nummo Anthemii Angu- sti in notis ab Sidonium, in paneg. Anthemii, vers. 13. H.

Ter anno. Et a tergemina portu graecum nomen, τριγλῆν, ut docet Op- pianus, Halieut. lib. I, vers. 590: Τριγλῆν δὲ τριγόνουσι ἐπὶ τριῶναι σισ- γονῆσι. Arrianus item, Hist. An. lib. X, c. 2. H. — *Pariunt ter anno.* Hac de causa Hecatae sacer est, quoniam τρεοδίτης τριγλῆνός τ' ἱερὸν, καὶ ταῖς κατὰ νομὴν αὐτῆς θύειν οὐ φέρεται ὑπὸ τῶν πλουσίων, quam coenam pauperes ac Cynici esurientes rapie- bant ac diripiebant, ab Hecate con- sumptam esse iactantes. Athenaeus Moecidas inter cibos Hecates recen- set. Plutarchus et Tzetzes canes ei sacrificari tradunt, unde versus Theo- criti: Τῇ χθονὶ δ' Ἐκάτῃ τῶν καὶ σκύλας τροφίοντι. Brodseus lib. I, cap. 24. DAL.

Mullum expirantem, etc. Seneca Quaest. Natur. lib. III, c. 18. DAL. — *Mullum expirantem.* Sic se locus ille habet: *Parum videtur recens mullus, nisi qui in convivae manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, et ob- servatur morientium color, quem in multas mutationes mors lactante spi- ritu vertit.* Et cap. 18: *Nihil est,*

que si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos praecellens putavit, atque e iecore eorum alecem excogitare provocavit: id enim est facilius dixisse, quam quis vicerit.

XXXI. Asinius Celer e consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe, unum mercatus octo millibus nummum: quae reputatio auferat transversum

iniqua, nullo expirante formosius: ipsa colluctatione animam agent, rubor primum, deinde pallor suffunditur: quam acque variatur, et incerti inter vitam et mortem coloris est, etc. HARD.

Ad omne luxus ingenium mirus. In Reg. 1, maius. In Reg. 2, ingeniorum maius. Forte, ad omne luxus ingenium natus: vel, ad omnem luxum ingeniorum maius. H.—Apicius. Prodigam eius luxuriam Seneca refert epistola xv et lib. de Consolatione ad Albinam; Dion in Tiberio, Rhod. IX, 44. Apicius duos fuisse luxuria gulaque infames, vide apud Victor. lib. XVII, cap. 6. DAL.

Sociorum garo. De eo dicemus opportunius, lib. XXXI, c. 44. H.

Necari eos praecellens putavit. Hippolytus Salviatus lib. de Hist. Aquat. fol. 238, ex ingenii coniectura suspicatur legi oportere, necari eos praecellenter: verum receptam lectionem non codicem modo confirmant, sed quod certius est, etiam Seneca, de nullis agens, Natur. Quesit. lib. III, cap. 47, pag. 874: Alios, inquit, necant in garo et condunt vivos. Et sunt qui fabulas putent, pisces vivere posse sub terra... Quam incredibile illis videretur, si audirent natam in garo pisces: et coenae causa occisum

esse super coenam, quum multum in deliciis fuit, et oculos ante, quam gulam pavit? H.

E iecore. Mulli iecur quantopere a gulosis ob voluptatem expeteretur, refert Galenus, de Facult. Alim. lib. III, cap. 27, pag. 374, t. VI. H.

Alecem. Quod γαπίσιον appellabant. Describitur id a Galeno loco cit. De alece plura, lib. XXXI, cap. 44. H.

XXXI. Asinius Celer. Extraordinarium gessisse consulatum oportet: quo anno, incomptum. HARD.—Asinius Celer e consularibus, etc. Lege: Asinius Celer e consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe unum mercatus R. viii millum. Cor R. insertum declarat Salmas. illo loco. At tempore Tertulliani recte legebatur: unum mercatus vi s. millum, hoc est, sex sestertiis: ex vii s. proclive fuit facere viii. Macrobius non sex, sed septem millibus hunc nullum emptum scribit. Salm. in Tertull. Pall. 453, 454.

Octo millibus. Macrobius, Satur. lib. III, cap. 42, pag. 364: Septem millibus nummum. Tertullianus lib. de Pallio, sub finem, p. 449, aequum tantum sestertii, seu sex nummum sestertiorumve millia numerat. Monetæ Gallicæ sex milla nummum efficiunt libras, ut ajunt, sexcentas;

animum ad contemplationem eorum, qui, in conque-
 stione luxus, coquos emi singulos pluris quam equos,
 quiritaabant. At nunc coci triumphorum pretiis pa-
 rantur, et coquorum pisces. Nullusque prope iam
 mortalis aestimatur pluris, quam qui peritissime cen-
 sum domini mergit. (XVIII.) Mullum LXXX librarum
 in mari Rubro captum Licinius Mucianus prodidit.
 Quanti mercatura eum luxuria, suburbanis littoribus
 inventum?

XXXII. Est et haec natura, ut alii alibi pisces,
 principatum obtineant: coracinus in Aegypto: zeus,

septem, septingentas; octingentas, octo. Tertulliani lectio forte potior ac sincerior cuiuspiam videri possit: quod eo alludere Iuvenalis videtur, Satyra IV, vers. 15: *mullum sex mil-
 libus emit, Aequantem paribus totidem
 sestertia libris*. Sed et Tiberio prin-
 cipe tres mulli XXX millibus nummum
 venire, auctore Suetonio, in Tiberio,
 c. XXXIV, ut iam merito cum eodem
 vale indignari liceat, vs. 25: *Hoc
 pretio squamae? potuit fortasse mi-
 noris Piscator, quam piscis emi*. H.
 — Sex millia nummum sestertiorum-
 ve, monetae gallicae, ut recentiores
 dicimus, efficiunt 1067 fr. 40 c. Se-
 ptem nummum millia, nobis sunt
 4245 fr. 30 c. Octo millia, 4423 fr.
 20 c. Denique tres mulli, quos, Ti-
 berio principe triginta millibus num-
 mum (5237 fr.) emptos memorat
 Suetonius, venire singuli 1779 fr.

At nunc coci triumphorum pretiis,
 etc. Paronomasia in coquorum et equo-
 rum vocabulis, vulgari verbo vete-
 rum olim elegantiam addit: eam
 etiam retinet Plin. expreso simul
 numero; ut quum priores illi singu-
 los coquos pluris emi, quam equos
 singulos questi fuissent; posteriores

quod coqui singuli trium equorum,
 vel trium horum pretiis comparentur,
 conqueri soleant, etc. Vide Reines.
 Var. lect. lib. II, cap. 7, pag. 170.

*At nunc coci triumphorum pretiis
 parantur*. Ita quidem MSS. omnes.
 At quid si trium horum legas, seu
 trium equorum? ut eleganti παρὸν-
 ομα Plinius utatur in hanc senten-
 tiam: conquestos esse prioris aevi
 homines, singulos coquos pluris quam
 singulos equos emi: nunc trium equo-
 rum pretio coquos, trium coquorum
 pretio pisces comparari? H.

Quanti mercatura. Quanti, inquit,
 empturis eum nepotibus et gulosis,
 si littoribus suburbanis inventus fuis-
 set? HAN.

XXXII. *Coracinus*. Salsamentum
 ex eo paratum *saperdam* vocabant,
 auctore Polluce. Persius: Satyr. V:
*...en saperdam advehe ponto, Casto-
 reum, stuppas, ebrem; thus, lubrica
 eoa*. Festo, piscis vilissimus. Varroni
 insipiens, inelegans, in Modio: *Om-
 nis nobis videtur belli et festivi, quam
 saperdae simus campol*. Sic enim le-
 gendum apud Nonium. DAT. — *Co-
 racinus*. De Nilotica coracinis, Athe-
 naeus lib. VII, pag. 309 et 312. His

idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscenus alibi, et qui nusquam percoqui possit, nisi

nomen sit inditum esse quod assidoe pupillas movent, nec cessant unquam, παρὰ τὸ χέρως πτεῖν. Mart. lib. XIII, ep. 85: *Princeps Nilivae raperis, coracine, macellis Pellae prior est gloria nulla gulae*. Corvum marinum vocat Marcellus Empir. c. viii, pag. 69. Vide lib. XXXII, cap. 24. II. — *Coracias in Aegypto*. Iam vidimus coracium Aegyptiacum fuisse labrum niloticum L., vulgo *bolty*. COVIA.

Zeus. Columella lib. XVIII, cap. 16, p. 310: Non enim omni mari omnis potest esse: ut elops, qui Pamphylio profundo, nec alio pascitur: ut Atlantico faber, qui et in nostro Gadum municipio generatissimis piscibus annumeratur, eumque prisca consuetudine *Zeum* appellamus. Athenaei χαλκός lib. VII, pag. 318, qui περιεπτός et κυλινδρός rotundus et orbiculatus est, ab hoc Atlantico Columellae fabro longe discrepat. Rondel. lib. XI, cap. 49, Gallis dorée ab aureo laterum colore: Massiliensis, truite, a suum grunnitu, quem edit dum capitur, ait appellari. Haen. — *Zeus idem Faber... Gadibus*. Fabrum Gillius vocat, hunc nos dicimus dorée, vel poisson St.-Pierre (zeus faber Linn.), quia nempe hunc fabrum in Dalmatis dictum addit, asseverantibus Dalmatis in illius onibus omnia fabrilis officinae instrumenta inveniri, ut in lucio, Passignia. Nil tamen argumenti suppetit unde concludas iure hunc cum Veterum fabro esse eundem. Immo, rarus faber Nasoni (Halieut. vers. 440) dicitur, quod vix pisci S. Petri convenit in Mediterraneo mari non raro. Tamen

al Graecorum χαλκός idem esset cum Romanorum *fabro*, aliquid fuisset a Gillio asserendum, nempe rotunda forma piscem exstitisse (Athen. lib. VIII, p. 328). Sed Oppian. Halieut. vi. 433, inter saxatiles eum nominat qui prope rupes herbosas pascuntur; dum S. Petri piscis in medio mari degit. COVIA.

Salpa. Σάλπαξ βδελυράς obscenas appellat Epicharmus apud Athenaeum lib. VII, pag. 324. Archestratus ibidem, malom piscem: Σάλπαν δὲ χαλκὸν μὲν ἔγνωσι λυθὸν εἰς αἰὲι χρέω, x. τ. λ. Et Ovidius in Halientico, meruo vilissima salpa. Pingitur a Rondeletio, lib. V, cap. 23. II. — *Salpa*. Quam *salpam* nunc Itali vocant, nos saepe in Narbonensi altera, et *vergadella* in priore (*sparum salpam* Linn.) Haec veterum εἰλην videtur non dissimilis: nempe herbis vescitur, quibus stomachum complat (Pancrat. apud Athen.) lineisque rubris bene multis maculosa fertur (Opp. Halieut.), villisque et putidi saporis est. Non tamen melior prope Ivissam insulam quam alibi. Immo nostras ex LA Roche, in hist. piscium huius insulae (Annal. du Musée lib. XIII), ait *salpam* piscem nihili ferè aestimatum. COVIA.

Qui nusquam. Neque in Ebuso, neque alibi: nam et Mitylene capi auctor est Archestratus, loco citato Pellicerius in notis MSS. emendat *nusquam*: male. HAEN.

Nisi ferula. Est enim insigni duritia, ut testatur Diphilus Siphnius apud Athenaeum lib. VIII, pag. 356. HAEN.

ferula verberatus: in Aquitania salmo fluviatilis marinis omnibus praefertur.

XXXIII. Piscium alii branchias multiplices habent, alii simplices, alii duplices. His aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium squamarum duritia, quae non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiae in radicibus Alpium, Larius et Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu ex-

Salma. Gallis *saumon*. Huius piscis Latinoorum soli Plinius et Ausonius meminere: Graecorum, nemo: neque enim mediterraneum mare ex oceano subit. H. — In Aquitania *salmô*, etc. Nobis *sauman*, *salmô salar*, qui amnes, tum in Francia, tum in Europa septentrionali invisit. Optimum piscis saporem omnes norunt. Cuvier.

Aprinis omnibus. Salmonibus nimirum, ut recte Hippolytus Salvi- nus, de Hist. Aquatil. lib. I, fol. 401, non piscibus in universum omnibus, ut Dalecampius censuit. Vulgatum est e mari salmones subire amnes: visasque proxime fontes ipsos Rheni a viris non sublestat fidei acceplimus. Hazo. — Omnibus praefertur. Piscibus, non salmonibus, ni quidam. Dalec.

XXXIII. Piscium alii. Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 46, pag. 222: Καὶ πάλιν τὰ μὲν, ὅτινα βραγχία ἔχου τὰ δὲ, πλεονος βραγχίων, etc. Alii, inquit Plinius, multas habent branchias: alii utrimque unicam: alii duas. Multiplices pro multis dicit, sese, ut ita loquar, superequitantibus: duplices pro geminis, non pro compositis, ut Scaliger existimavit, in Comment. ad Aristot. pag. 223. Minimus porro branchiarum numerus, singulare: maximus octona-

rum est. H. — Excerptum id Stagiritae (Hist. lib. II, cap. 43), qui pisces branchiarum numero distinguit nemo potest hodie intelligere; aut experientia reiecit. Nullus nunc piscis notus est, qui duas branchias tantum habeat. Tres utrimque sunt *lophius* L. aliis fere cunctis quatuor, et dimidia quae operculo adheret; quibusdam cartilagineis quinque vel sex; lampetris vero septem. Cuv.

His aquam. Aristot. loco citato de branchiis pag. 246: ἢ τὸ ὅπου ἀπλάσι, διέξενον κατὰ τὸ στόμα. H.

Senectutis. Aristoteles, Historiae Animalium lib. III, cap. 40, p. 350. H. — Duo lacus Italiae in radicibus Alpium, Larius et Verbanus, etc. Verbanus, lago Maggiore recentioribus Italis dictus; Larius, lago di Como.

Vergiliarum. De harum exortu disit cap. 20. Has vera pisces Rondeletius l. de Piscib. lacustr. capite v, incolis ait *piga* vocari: squamis tegi maximis, quarum e medio existant acutae veluti crystallini aculei: succo et sapore cyprinis nostris assimiles, quos *carpes* appellamus. E latinis graecisque scriptoribus uni Plinio cogniti, ac ne nominati quidem. H. — Vergiliarum praecatus. In quibusdam cyprinorum speciebus, praecipue cyprino *rutilo* Linn. (vulgo *rosse*), cy-

sistunt, squamis conspicui crebris atque praeacutis, clavorum caligarium effigie: nec amplius, quam circa eum mensem, visuntur.

XXXIV. (xix.) Miratur et Arcadia suum exocoetum-appellatum ab eo, quod in siccum somni causa

prino iese (gardon), cyprino brama (brème), mas gerit, quo coire pisces consueverunt tempore, parvas verrucas quae pelli et squamis adhaerent. Haec in primis dispositio observanda est in cyprino quodam e Lombardiae lacubus, qui audit pigo in illa regione, nec videtur alius quam noster gardon. Videtur ergo rem vere miram Plinius significasse; quam quidem nosse perfacile potuit lacus Larii accola, et saepe in villa degens. Rondelet hunc exhibet (de Piscibus stag. tab. 173), nominatque pigum vel cyprinum clavatum, sed, uti et Plinius, immerito credit esse sui generis. Cuvier.

Clavorum caligarium. Caliga militaris, solea fuit sine obstragulo (sutores Galli empègne hodie obstragulum vocant): habenis alligata pedi, multis minutisque clavis inferne suffixa. Clavos soleis suffigendi mos transit ad rusticos. Huc pertinet illud Iuvenalis Satyra III, vers. 247, conquerentis se in magna populi frequentia premi: *Planta mox undique magna Calor, et in digito clavus mihi militis haeret.* Effigiem caligae clavatae exhibet Nigronius noster in calce operis singularis de caliga veterum. Gruteri inscriptio pag. 279, DECVBIONES ET VNMEATVS MILITVM CALIGATORVM. Hard.

Quam circa eum mensem. Sic in lacu Allobrogum, quem *Paladru* vocant, Gratianopoli vicino, Vmblae pisces

delicatilissimi novembri et decembri mense capiuntur, anno toto reliquo numquam. Dal. — Alausae vero circa Argentinam mense maio tantum, in Rheno. Qua de re Gesnerus, de Animal. Paralip. lib. IV.

XXXIV. *Exocoetum appellatum.* Ἀνὸ τοῦ ἔξω νοτίαν, quod extra aquas et in siccio dormiat, ut Theophrast. in fragment. de Piscibus in siccio degentibus pag. 282. Habet, inquit Plinius, quemadmodum mare, ita et undique a mari remota Arcadia, suum quoque exocoetum marino parem. Est enim exocoetus marinis piscibus annumerandus, teste Clearcho Peripatetico, libro quem de Aquatilibus inscripsit, apud Athen. lib. VIII, p. 332; Oppiano, Halieut. l. I, vs. 458, et Aellano, Histor. Animal. lib. IX, c. 36. Quem vero Plinius hic laudat, non is natura, sed similitudine indolis exocoetus est: proprio nomine Παρκύριος a colorum varietate dictus: a morum affinitate, Arcadicus exocoetus, quod pariter ac marinus in siccio dormiat, uti ex Pausania discimus lib. VIII, sive in Arcad. p. 487; atque ex Philostephano mos a nobis laudando. H. — *Exocoetum... adonis.* Non de exocoeto Linn. qui piscium volatilium est, Noster agit, sed, ut reor, de quibusdam speciebus e blenniis et gobiis; hi enim pisciculi saepe saepius in rupibus morantur, postquam recessit mare; et quanquam absit omnis aqua, ibi tamen aliquantulum temporis vivunt. Cuv.

exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, et sine branchiis: idem aliquibus adonis dictus.

XXXV. Exeunt in terram, et qui marini mures vocantur, et polypi, et muraenae. Quin et in Indiae

Circa Clitorium. Nempe in Aroanio amne, obscurioris nominis, qui in Clitorium influit, ut auctor est Pausanias loc. cit. et Philostephanus Cyrenaeus, Callimachi familiaris, in libro quem inscripsit, περὶ τῶν παρὰ δόξων ποταμῶν. Sonum horum piscium negat se Pausanias audivisse ullum, quamvis asperius causa eo saepius se contulisset. Vocales tamen Clitorii amnis pisces laudat Mnaseas Patrensis, apud Athen. lib. VIII, pag. 334. HARD.

Et sine branchiis. Clearchus Peripateticus apud Athenaeum lib. VIII, sub ipsum principium, scribit ἔχθρων τινές οὐκ ἔχοντες βρόγχον φέγγεσται: quosdam pisces vocem edere, quibus guttur non sit. Pro βρόγχον, Plinius legit βράγχια. DAL. — *Circa Clitorium vocalis hic traditur, et sine branchiis.* Ergo hallucinatum Plinium Dalec. suspicatur, raptimque et cursim apud scriptorem graecum, qui βρόγχον scripsisset, βράγχια legisse. Clearchus enim Peripateticus, apud Athen. lib. VIII, pag. 332, auctor est in Arcadia pisces vocem edere, etsi gutture careant, οὐκ ἔχοντες βρόγχον. Verum aequior multo suspicio est, scripsisse Clearchum, οὐκ ἔχοντες βράγχια. Etenim non habere βρόγχον seu guttur, universo prope piscium generi commune est: branchiis carere, ac sonum nihilo minus edere, plane singulare; namque ut caetera animalia vocem gutture, sic pisces stridorem illum branchiis emittunt, quem Philosophus τρεπῶν vocat. HARD. — *Sine branchiis.* Intellige

parum patula bronchiarum externa foramina, non vero abesse branchias. Immo, ut suspicatur Dalec. forsitan male Noster interpretatus est Clearchum, qui optime ait οὐκ ἔχοντες βρόγχον. Quod pronius multo est, quam si cum Harduino utrique errorem tribuas, dum in Clearcho ait fuisse scriptum οὐκ ἔχοντες βράγχια. CUVIER.

Adonis dictus. Quemadmodum marinus esocoetus, Oppiano et Aeliano locis cit. H.

XXXV. *Marini mures.* De his quae Theophrastus, loco proxime citato. Describuntur ab Oppiano, Ha-lient. lib. I, vs. 474. H. — *Marini mures.* Oppiano teste, Ha-lient. lib. I, vs. 474 seq. marini mures, utut exilis staturae sint, caeteros pisces impugnant, hominibusque etiam resistunt. Cutis tenacissima, validissimi dentes. Theophrastus (de Pisc. in steco vivent.) cum phocis avibusque hos nominat, ut terra et mari pariter vescentes. Nec satis scio an cum Dalecampio testudines censere eos e vero sit. *Testulinem eoridæam* Linn. (vulgo *tortue luth*) igitur crederes; quae in mediterraneo mari quidem non rara. Non absurdius tamen de *flaseo sparo* (tetrodonte Linn.) intelligere possis. CUV. — *Et qui marini mures vocantur.* Testudines Theophrast. lib. de Piscibus. Dalec.

Polypi. *Sepia octopodia* Linn. vulgo *poulpe*. Cuv.

Muraenae. *Muraena helena* Linn. Potest illa vivere postquam ex aqua tracta est, ut anguilla. Quod optime

fluminibus certum genus piscium ac deinde resilit: nam in stagna et amnes transeundi plerisque evidens ratio est, ut tutos fetus edant, quia non sint ibi qui devorent partus, fluctusque minus saeviant. Has intelligi ab iis causas, servarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci, uberrimam esse capturam sole transeunte Piscium signum.

XXXVI. (xx.) Marinorum alii sunt plani, ut rhombi, soleae, ac passerres, qui a rhombis situ tantum

iam Theophrast. (de Pisc. in sicco vivent.) explicuit, ob branchialium foraminum angustias. Immo opinio vulgaris est eas ex aqua exire, ut alias conveniant. Sed e piscatoribus in urbe Comacelio Spallanzani certior factus est hoc viz evenire, nisi coëgeris, sponte vero numquam. Sepia octopodia quoque repit in littore optime, et currit satis celeriter. Cuv.

In Indiae fluminibus. Aristot. περὶ θάλασσης ἀνθρώπων. DAL. — Vel quisquis auctor existit huic libro de Mirab. Auscult. Cf. cap. 72. Theophrastus vero de Placibus in sicco viventibus ait eos mugilibus (τοις μυχίνοις) similes. Nos quidem varias species ophicephalorum Blochii eos esse demonstravimus. Mugilum quippe et corpore, et capite simillimi sunt; et Cl. Hamilton, Hist. Pisc. in Beng. nos edocuit eos in herba ita magnis distantis reperere solitos, ut plebs a caelo deciduos claret. Cuv.

Piscium. Quasi vero quidquam in eam rem valeat similitudo nominis sideri attributi. Confert hanc piscium capturam in mensem Paiphi, sive octobrem is, qui menses Aegyptios carmine graeco descripsit, quod integrum retulimus in notis et emen-

dationibus ad librum sextum, num. 87. HæRD.

XXXVI. Rhombi. Vulgatiore quidem lingua, ut monuit nota ad cap. 24, Harduinus, turbot; scientificè, *Pleuronectes maximus* Linn. Cuv.

Soleae. Lingulacæ a Festo eym piscem dictum volunt, quamquam et sic argutatricem mulierem vocarent. Cantelius, cap. IV, 28. Vide infra XXXII, 40. DAL. — Soleae. Dorion apud Athenaeum, lib. VII, pag. 330: τῶν καὶ πλατίων βούγλωττος, ψῆττα, etc. Planorum piscium sunt solea, passer, etc. Graecis βούγλωττος, Varroni lingulaca, a linguae similitudine: Latinis caeteris solea, a figura soleae, quae solo pedis subicitur. Tota Gallia, sole. Romae, linguata. H. — Soleae. *Pleuronectes solea* Linn. Cuv.

Passerres. Vulg. plie, aut carrelet. *Pleur. platessa* L. Cuv. — *Paneres*. Στρούθοι. Aristoteli: Dorioni, libro de pisc. apud Athen. caeterisque Graecis ψῆττα. Passerum nomine Rondeletius et Bellonius tria quatuorve piscium genera ac nomina comprehendi aiunt, nempe *linande, flet, plie, carrelet*. H.

corporum differunt. Dexter resupinitus est illis, passeri laevus, Alii longi, ut muraena, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum quoque fiunt discrimina, quae pedum vice sunt datae piscibus: nullis supra quaternas: quibusdam binae, aliquibus nullae. In Fucino tantum lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binae omnino, longis et lubricis, ut anguillis et congris. Nullae, ut muraenis, quibus nec branchiae. Haec omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra. In sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis aliqua

Dexter. Si passerem, inquit, ita erigas in latus, ut maxilla inferior humum spectet, supina pars laeva erit: prona vero, dextra: contra in rhombis, soleisque, quibus eodem modo in latus erectis supina pars dextra erit; prona, sinistra. H.

Planis... passeri laevus. Pleuronecibus semper uterque oculus eadem in parte corporis. Rhombo sunt in laeva, qui solet in dexteram partem inclinari, cubituras in arena. Passeri vel nostro *carrelet*, qui cubant in laevam inclinati, dexteri sunt. Cuv.

XXXVII. Ideo pinnarum. Tradidit haec et Arist. Hist. Animal. lib. I, c. 6, p. 44. H.

Nullis supra quaternas. Pinnae Noster, ut Stagirita, symmetricas tantum nuncupat, pectorales nempe quae brachiorum loco sunt; ventrales, quas pedum. Nulli enim piscium plus quam his geminae. Quae vero tergori, ano, caudae adhaerent, de iis non cogitat Cuv.

Quibusdam binae. In libris omnibus editis additur quoque, *quibusdam trinae*: sed quum haec voces neque in MSS. Reg. 4, 2, aliisque, neque apud Aristotelem exstent, neque

paulo post a Plinio repetantur, quum singula huius divisionis membra expomat, addititias esse censuimus, et glossema sapere: quamobrem intrepide illas expunximus. H.

Aliquibus nullae. Mursenis helenis. Cuvier.

In Fucino tantum... natat. De aliquo aut mollusco, aut cetaceo ibi sermo est. Cuv.

Binae omnino. Aristot. loc. cit. H.

Quibus nec branchiae. Non omnino branchiis carere muraenas, sed non ita expressas, absolutasque eas, et articulatas habere, ut caetera his praedita, Aristoteles tradidit, Hist. Anim. lib. II, cap. 46, pag. 216, οὐδὲ τὰ βράγχια ἀνεφθαρμένα ἐκείναι τοῖς ἄλλοις ἰχθύσι. H. — *Nullae...* branchiae. Branchiae muraenis, ut et anguillis, sed ostiolo angustiori, et operculis quae sub pelle latent ita minutis, ut vix aspiciantur, illaque esse negaverint quidam e recentioribus non ignobiles viri, ex. g. Lacépède. Cuv.

Haec omnia. Arist. de Partib. Anim. lib. IV, cap. 43, et Histor. lib. I, cap. 6, pag. 44. H.

Et e planis. Arist. locis citatis. H.

non habent pinnae, ut pastinacae: ipsa enim latitudine natant. Et quae mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem praestant.

XXXVIII. (xxi.) Anguillae octonis vivunt annis. Durant et sine aqua senis diebus Aquilone spirante: Austro, paucioribus. At hiemem eadem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida: ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tum praecipue turbidis. Pascuntur noctibus. Exanines piscium solae

— *E planis... pastinacae.* In pastinacis, magis etiam quam in nostratibus raris, amplissimae pinnae pectorales horizontales ita adhaerent corpori, ut pinnae non credantur. Cuv.

Pedes illis. Aristoteles, hist. lib. I, cap. 6, pag. 46, et pedibus mollia scribit, et pinnis natant: pedes, quum nant, vice pinnarum fungi in aqua: in terra quoque pedum vice pinnae ad ingrediendum. H. — *Pedes illis,* etc. Polypi pedes hic dicit magnos tentaculos qui eius capiti adhaerent, et quibus sive ad nandum, sive ad rependum utitur. Cuv.

XXXVIII. *Anguillae.* Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, c. 5, p. 880, et ex Aristotele Athenaeus, lib. VII, pag. 298. H. — *Anguillae octonis vivunt annis.* Spallanzani, *Hist. naturelle des anguilles des lagunes de Comacchio*, ait illas eo paulo post ortum translatae quinquennio adollescere, tum in Padum reverti. Cuv.

Durant. Arist. pag. 879. Aquis extractae, inquit, et quinque, et sex dies vivunt: pluresque etiam Aquilone spirante: Austro, pauciores. H. — *Durant sine aqua senis diebus.* Hyperbole veritatem corrumpit; sed ipse emendaturus; nam 80 vel 100 horis mox diei melius. Cuv.

At hiemem eadem in exigua aqua

non tolerant. Ita MSS. omnes, quos frustra Pintianus sollicitat, ac Pellicerius in notis MSS. quum ille vocem hanc *hiemem* expungendam censet; nec *tolerant*, sed *durant* legi oportere: iste, *aestatem aut hiemem*, Plinium scripsisse existimat. Receptam hactenus lectionem, non exemplaria modo vetusta, non ipsa interpretatio nostra confirmat; sed et Aristoteles loco ibi appellato, ita scribens: Καὶ τὰς μεταβολὰς δ' οὐχ ὑπομένουσι τὰς ἰσχυράς... ἀπώλλονται γὰρ ἀπὸ τοῦ πολλὰς ἀποπνέγονται δὲ, ἐὰν καὶ ὀλίγη ὕδατι τρέφονται. Ergo Plinius: Videntur, inquit, ut diximus, calore interire citius, ab Austro, et ab aestate: immo etiam a frigore, addebat: quoniam impatientes sunt vehementium mutationum, praesertim vero si in exigua aqua alantur. Sic Arist. pag. 880. H. — *Hiemem... nec in turbida.* Frigore et aqua putrida maxime depereunt. Cuv.

Nec in turbida. Aristot. pag. 878, et ex Arist. Athenaeus l. c. H.

Circa Vergilias. Ἐπὶ Πλωιάδῃ, circa exortum Vergiliarum: verum in Strymone privatim annue anguillae tum capi, Philosophus ait, quoniam eo tempore conturbatur aqua, ventis adversis excitato coeno. H.

Pascuntur, Aristoteles, pag. 881;

non fluitant. (xxii) Lacus est Italiae Bēnacus in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore Octobri fere mense, autumnali sidere, ut palam est, hiemato lacu, fluctibus glomeratae volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium globi reperiuntur.

XXXIX. (xxiii.) Muraena quocumque mense parit, quum caeteri pisces stato pariant. Ova eius citissime crescunt. In sicco littore lapsas vulgus coitu serpen-

Plus, inquit, nocte paseuntur: interdū in profunda secedunt. Νύκταται δὲ μάλιστα τῆς νυκτός· τὴν δ' ἡμέραν εἰς τὰ βαθύτα ὑποχωροῦσι. H.

Examinez. Aristot. p. 879, negat eas quoque fluitare, causamque subicit, quia ventre exiguo sunt: neque enim aqua impletur, ut fluitent: et quia carent pinguedine: pinguis enim fluitant. Vide Rondelet lib. de Piscib. fluviatil. cap. 23. H.

Annuo tempore. Hoc est, stato anni tempore. H.

Autumnali sidere. Vergiliarum scilicet, quarum occasus, qui circiter initium novembris incidit, hiemem inchoat: vid. lib. II, cap. 47. H. — *Autumnali sidere.* Aeturo oriente. DALEC.

Hiemato lacu. Velut tempestate procellaque agitato. DAL.

Fluctibus glomeratae volvuntur, etc. Narrat Spallanzani piscatores in paludibus apud Comocelio ex arundinibus quasi cubacula effingere, in quibus anguillas capiunt quum Padum repetere gestiunt, et ibi tot harum millia accumulari, ut aquae summa tandem attingant. C.

Excipula. Glossae Philoxen. *Excipulum, ἐκδοχτήριον.* Vi decipula, sive

decipulum, ad decipiendas aves aut feras, comparatum est: ita excipulae excipiendis piscibus fabricantur. H.

XXXIX. *Muraena quocumque mense parit.* Sic restitimus secuti fidem omnium MSS. quum prius editi haberent, *quocumque tempore*: quoniam fortassis παῖσιν ὥραν Philosophus dixerat, ut refert Athenaeus lib. VII, pag. 312. H.

Ova eius. Neque ova modo muraenae celerius, quam caeterorum piscium, crescunt: quod verissime dictum a Plinio iterum repetitur c. 74; sed et ipsas muraenulas exclusas celeriter ex parvo adolescere scribit Philosophus, *Histor. Anim.* lib. V, c. 41, p. 514, et apud Athan. libro VII, p. 312. H.

In sicco littore lapsas vulgus, etc. Verbum *littore*, falso additum putamus, contento alias semper auctore *siccus* tantum dixisse, ad Graecorum imitationem, qui ξηρὰς vocant, hoc est, aridas, seu siccas. Sic paulo ante cap. 20: *In sicco quoque repetunt*, et cap. 8: *Delphinumque caunas leti fatentem non reversum in maria, atque in sicco expirasse.* De hac vulgata opinione, coire serpentes cum muraenis, Oppianus primo,

tium impleri putat. Aristoteles myrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muraena varia et infirma sit, myrus unicolor et robustus, dentesque extra os habeat. In Gallia septemtrionali muraenis

Athenaeus septimo, Aelianus XII, et Nicander in Theriacis. PIST.

Vulga. Vulgique opinionem secuti, Sostratus in libris de Anim. apud Athen. lib. VII, p. 312; Oppianus, Halieut. lib. I, vers. 555; Aelianus Hist. Anim. lib. I, c. 50, et lib. IX, cap. 66; Basilus in Hexaem. homil. VII, p. 94; Ambrosius, homil. V, cap. 7. Cautius Nicander in Theriac. pag. 59, hoc ipsum referens, adiunxit, *ei δ' ἔρπον, si vera est fama.* Negat autem esse veram Andreas Medicus libro de iis quae falso creduntur, apud Athen. loco citato. Vide Plinium lib. XXXII, c. 5. II.

Aristoteles myrum vocat marem. Et mox paulo, *myrus unicolor et robustus.* Lego priore loco *myrum*, posteriore, *smyrus*, tum ex vetere utroque exemplari, in quibus quod notandum est, per Z, in principio scriptum invenies *smyrus*, ut *Zmyras*, *zamaraglus*, *Zagunthus*, antiquae consuetudine, de qua Priscianus et alii; tum ex Aristotele libro V, cap. 40: *Differunt*, inquit, *smyrus et smyraena*, hoc est muraena. Nam *smyraena varia est et imbecillior*, *smyrus unicolor et firmus*, colore pini arboris, *dentesque intus et foris habet.* Theodorus *smyrum*, *nuum* transtulit, quia videlicet *smyraena* muraena vertitur, Athenaeus *myrum* enuntiat et *myraenam*. Utroque igitur modo proferatur, *smyrus*, *myrus*, *smyraena*, *myraena*. PIST. — *Aristotelis myrum.* Certe *myrus* iste piscis in MSS. legitur. Hesychio autem *μύρα*. Nos vix du-

bitamus a Plinii manu *smyrus* per *sm*, nec videmus quam ob causam, consentiente scriptura codicum et Stagirita, Iordanius τὸ *myrum* faverit. AZ. — Neque tamen huius sententiae auctor Aristoteles, Hist. Anim. lib. V, cap. 44, p. 544, sed narrator tantum. Recitat, non iudicat. Nec *smyrum* in muraenarum genere marem esse, suo testimonio ipse confirmat: verum sic dici circumferrique prodidit: *Differt*, inquit, *a muraena smyrus... Aium autem, hunc esse feminam, illum marem: φῆσι δὲ, τὸν μὲν ἄρρενα, τὴν δὲ θήλειαν εἶναι.* Dario apud Athenaeum loc. cit. diversi inter se generis ea fecisse videtur: *smyrum* testatus percurrentibus carneis spinis carere: sed totum edulem, ac ultra modum tenerum esse. Dividi autem in duogenera: meliores esse, qui nigrescant. II. — *Muraena varia et infirma... robustior.* Muraena lineis fuscis et latis maculosa, vulgarior est. Sed quaedam est, maior, validioribusque dentibus fuscaque (*muraena Christini* Risso). Illa procul dubio Veterum *myrus* esse videtur. Perperam a recentioribus Zoologistis *muraena myrus* quidam congruus dictus est, cui in cervice musculae luteae. CUV.

Dentesque extra os habeat. Lique ex Aristotelis verbis paulo ante allatis, verba haec imperfecta esse, unius defectu dictionis. Nam quum locus sit ad verbum, ut aiunt ab Aristotele sumptus, planum est scribendum esse, *dentesque extra et intra os habeat.* PIST.

omnibus dextra in maxilla septenae maculae, ad formam Septentrionis, aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum anima exstinguuntur. In-² venit in hoc animali documenta saevitiae Vedius Pollio eques romanus ex amicis Divi Augusti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tamquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi, spectari non poterat. Ferunt aceti gustu praecipue eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergo: contra, anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius praetextatos: et ob id mulctam his dici non institutam.

Dextra in maxilla septenae maculae. Matron apud Athenaeum lib. IV scribit, Muraenam dum ad magnanimi draconis torum pergit, ἀγῶνιστον ἄπὸ τοῦ ὀπίσθενος ζώνης πέριον, laetabundam eingulum circa collum gerere. DAL. — In Gallia septentrionali muraenis omnibus dextra in maxilla, etc. iam notavimus cap. 21, not. 42, e descriptione quidam lampetroe, aut confusa, aut male intellecta eum locum ortum esse. Cuv.

Septentrionis Sidus intelligit, quod a figura, quia simile plastro videtur, antiqui Graecorum ἀπᾶξαν, id est, plastrum, dixerunt; nostri a bobus iunctis septentriones appellarunt: sit enim Varro triones rusticorum vocabulo boves vocari II.

Vedius Pollio. De eo referunt eadem Dio lib. LIV. p. 536; Tacitus, Annal. lib. I, p. 40; Tertull. lib. de Pallio, sub finem, pag. 449. Quibus omnibus consentit Seneca de Ira lib. III, c. 40, pag. 599: *Quemadmodum, inquit, fecit Divus Augustus, quum coenaret apud Vedium Pollionem. Iegerat unus ex servis eius crystallinum. Rapi eum Vedius iussit, ut*

vulgari quidem periturum morte. Muraenis obici inebatur, quas iugens piscina continebat... Evasis e manibus puer, et confugit ad Caesaris pedes: nihil aliud petitorus, quam ut aliter periret, nec esca fieret. Motus est novitate crudelitatis Caesar: et illum quidem missi, crystallina autem omnia coram se frangi iussit, complerique piscinam. Fuit Caesari sic castigandus amicus, etc. Vide eundem de Clement. lib. I, c. 18, p. 626. H.

In rabiem. Muraenarum generi accidere, ut rabie vexentur, saevissimeque tum persequantur squamosos pisces, plurimosque mandendo consumunt, auctor est Colum. lib. VIII, c. 47. II.

Tergus. Hoc est, ut supra dictum est, corium: quamquam non tergo a tegendo dictum, ut ait Varro de Ling. Lat. lib. IV, videturque non improbare Hardoulus. Caeterum tergo, coris; terga, dorsa. A.

Praetextatos. Praetextalis mulcta non est instituta, quod verberibus, non pecunia facinoris admissi poenas luerent, nec alio supplicio castigarentur. VI adolescentes ferula, flagris,

- 4 XL. (XXIV.) Planorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, ut raiae, pastinacae, squatinae, torpedo: et quos bovis, lamiae, aquilae, ranae nominibus Graeci appellant. Quo in

puerili verberare. Alex. ab Alex. lib. II, c. 25. DAL.

Muletam his dici. In editis, dicit, mendosae. Nos dici tum ea reipsa, tum ex codd. MSS. Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. scribimus. Privatum certe dicendi verbum, multis esse dictum, Gellius edocuit lib. XI, cap. 4, p. 578. H. — *Muletam his dici.* Non dicebatur multa, inquit, vetere instituto praetextatis: quoniam, quam delinquebant, anguillarum coriis, loco multae, verberabantur: itaque non in aere, sed in cute solvebant. Isidorus in Glossis: *Auguilla est, quae coëreantur in scholis pueri, quae vulgo seutica dicitur.* H.

XL. *Raiae.* Illarum quidem plura genera avertit Rondeletius libro XII, c. 13. Nos plura de iis dicemus opportunius libro XXXII, c. 53, ubi quid sit Batia aperiemus. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 5, pag. 527 et 528 cum Plinio facit. H. — *Raiae, les raies.* Cuv.

Pastinacae. Haec quoque Galli raian vocant, propter similitudinem. Describitur a Rondeletio lib. XII, c. 4. H. — *Pastinacae.* Gall. *pastenague*; Linn. *raia pastinaca.* Cuv.

Squatinae. Gallis, *angelot* et *ange de mer.* De eo Rondeletius lib. XII, cap. 24. H. — *Squatinae.* Gall. *l'ange*; *Squalus squatina* apud Linnæistas. Cuv.

Torpedo, la torpille (*raia torpedo* Linn.) Cuv.

Bovis. Hunc bovem Oppianus, Ital. lib. II, v. 441 aeq. describit, atque

in 11 vel 12 cubitorum longitudinem exerescere; dente quidem nec valido et latente; mox tecto hanc comparat. Quamquam nil dicit de cornibus, reor de magna raia quam nuperi Cephalopteram dicunt, sermonem habere. Et ob ipsa coruus huic forsitan bovis nomen convenit. Namque aliis in locis (lib. IX, c. 40, lib. XXXII, cap. 41), de ea Noster sub nomine cornutae pauca dixit. Cuv.

Bovis, lamiae, aquilae. Boveus et aquilam, inter raiarum genera censent Hippol. Salvianus pag. 447, et Rondeletius lib. XII, cap. 8 et 13. Bovem describit egregie Oppianus, Halieut. lib. II, v. 441, Galenus in Explic. vocum Hippocr. tom. II, pag. 89, Βοῦς θαλάσσιος σταχιδες ἐστὶν ἐὶ χθὺς αὐτός. Aquilam, idem Oppianus lib. I, v. 642. Quod vero lamiam in galeorum censu ponit Rondeletius lib. XIII, cap. 42, haud facile quidem ei assentior: tum quia sunt galei longi, non plani, cuiusmodi lamiam esse Plinius apertissime docet: tum quia cartilagineis postea squalos accensens, quamvis non plani sint, lamiam his adiungere tum debuit, quem sit causa par. E raiarum potius aliquo genere esse censuerim. H. — *Aquilae.* Forte mylobates (*raia aquila* L.), cui nomen aquilae ob pectorallum pinnae magnitudinem, si quando eius explicuerit, et acuminatam formam convenit. Cuv.

Ranae. Βάτραχος αἰαίς, *rana marina.* Gallice *boudroie*, *tophius piscatorius* Linu. Vbi notandum est illius

numero sunt squali quoque, quamvis non pluri. Haec Graece in universum *σελάχη* appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carnivora sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus. Et quum caeteri pisces ova pariant, hoc genus solum, ut ea quaecete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

ossa, ut non validissima, ita tamen a cartilagineosis recedere. Covi.

Squali quoque. Non *squali*, sed *galei* legendum hic esse admonent Mas-sarius, Turnebus et Hippolytus Sal-vianus fol. 84, quod Philosophi verba id posere videantur. Sic enim ille lib. V, p. 528: *Σελάχη δὲ ἐστὶ τὰ τε αἰρημένα, καὶ βοῦς, καὶ λάμνα, καὶ αἰστός, καὶ νάρκη, καὶ βάτραχος καὶ πάντα τὰ γαλεώδη.* Sed frustra mo-gent: nam et repugnant codices uni-versi, et *galei* ipsi sunt qui nunc *squali* vocantur, quasi *squalidi*, id est, horridi, asperique: suus enim omnes aspera esse. Vocantur hodie nostro sermone *galei*, *chiens de mer*. De *squalis* seu *galeis*, Rondelet libro XIII, cap. 2. II.

Σελάχη. *Σελάχη* quare appellantur, nusquam nos Aristoteles docuit, quamvis primus auctor ac fabricator nominis. Galenus, *de Alim.* Paull. lib. III, cap. 36, pag. 398: ἀπὸ τοῦ εἰλᾶς ἔχουσιν, nomen accepisse ait, quod noctu cutis eorum splendet. HARR.

Omnia autem carnivora sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus. Sunt qui *carnosiora* hoc loco rescribant: perperam. Suffragatur enim huc lectio Arist. lib. VIII, c. 5, p. 872: Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν σισίδιαρ-σισάγαι πένου· οἷον τὰ τε σελάχη, etc.

Maxime vero de Part. Anim. lib. IV, c. 43, p. 1045: Τὰ μὲν γὰρ κατ' ἀν-τικρὺ ἔχουσιν τὸ στόμα, καὶ εἰς τὸ πρὸς-θεν· τὰ δ' ἐν τοῖς ὑπῆσιν, οἷον δελ-φίνες καὶ τὰ σελαγῶδη· καὶ ὑπερὶ στροφόμενα λαμβάνει τὴν τροφήν.... πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ζωοφάγα ἐστίν. Quae latinitate donata, sic se habent: *Aliis enim os ante, et proutum est: aliis infra parte supina, ut delphinus et cartilagineo generi: quomodo enim haec, nisi conversa resupinentur, ei-bum corripere nequeunt... nam omnia id genus carnivora sunt.* H. — Prae-cesserat Pint. qui adversatus τῷ *car-nosiora*, moluit leg. *carnivora*, lo-cumque indicavit Aristotelieum, ne-que hoc oblitus, suffragante etiam apographo Toletano confirmari con-jecturam. Viderat hoc quoque Mas-sarius. PINT.

Diximus. Cap. 7. H.

Et quum caeteri. Aristot. totidem verbis, Hist. Anim. lib. VI, c. 8, p. 672. H.

Hoc genus solūp... vocant. *Rana marina* (*Lophius* L.) quidem oví-para est; sed multum abest, quom-odum omnes cartilaginei sint viviparí. Rase v. g. ova maxima, quadrata et quadruplici coram instructa pa-riunt, quae testa ducissima involvit. Covi.

Quam ranam. Marinam scilicet,

XLI. (XXV.) Est parvus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhaerente naves tardius ire creduntur, inde nomine imposito: quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est, et iudiciorum ac litium mora: quae crimina una laude pensat, fluxus gravidarum utero sistens, partusque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles,

πλὴν βατράχου, inquit Philosophus, tum loc. cit. tum lib. II, c. 46, pag. 230, ut male scripsisse Gazam, βάτρου, hoc est, *raia*, inde constat: et ex lib. III de Generat. Anim. cap. 3, ubi Philosophus huiusce rei causam explanat. H.

XLI. *Echeneis*. Arist. Hist. Anim.

II, cap. 47, pag. 237: Ἐστὶ δὲ ἐχθόδιον τι τῶν πετράων, ὃ καλοῦσιν τινες ἐχηνίδα, etc. Remorum Latini vocant. Oppianus, Halieut. lib. I, v. 223, inter squamosos pisciculos reponit, oblonga porrectaque specie, cubitali longitudine, colore autem ferrugineo, formaque anguillis satis simili. Quibus signis Lampetram nostram graphice omnino descripsit. Huic eam vim inesse ut naves remoretur, clavo adhaerens, multi etiam nuperis temporibus pessime crediderunt, Rondeletio αὐτόντι referente lib. XIV, cap. 4. Aelianus, Hist. Anim. lib. XII, cap. 45, eandem quam Oppianus, remoram describit. H. — *Echeneis* appellatus. Remorari Latini vocant. Inde remoram facere Plauto in Truimmo: Ita vincant illud conducibile gratiae; Quas in rebus multis obstant, odiosasque sunt, Remoramque faciunt rei privatae et publice. Remeliginem apud Festum vocant Afranius et Plautus in Patina. Lucanus: Non pugnat re-

tinens, Euro tendente rudentes, In mediis echeneis aquis. Vide lib. XXXII, cap. 1. Dal. — *Echeneis*. Nempe *echeneis remora* L. cui incipite organum, cuius ope potest cuilibet corpori adhaerere. Sic adhaeret navibus, piscibusque magnis, transvehiturque immensum saepe mare. At ne iudicium quidem cymbulani morari possit. Itaque Noster quidquid eloquentiae, mox ad id (lib. XXXII, cap. 1) spargit, in vanum perdit. Cov.

Inde nomine. Από τοῦ ἔχεν υἷας. Vid. sup. not. 4. H.

Amatoriis. Arist. καὶ χερώνται τινες αὐτῷ πρὸς δίνας καὶ γύτρα. Plinius libro XXXII, cap. 50: Venerem inhibet echeneis. H. — *Amatoriis quoque veneficiis*. Vel ad amatorum castiganda ej. coercenda desideria, ne amicarum domino et odio alias capient, vel ad colibendam puellarum et amicarum facilem levitatem, et aliis obsequantur. Dal.

In cibis. Aristot. loco cit. H.

Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine. Scripserit ita sane in aliquo opere, ex his quinquaginta quae de Animalibus edidit, quod incuria temporum intercederet. Verum idem se ipse retulit, Hist. Anim. libro II, cap. 47, pag. 237, scribens se huius sententiae

ita posita pinnarum similitudine. Mucianus muricem esse, latiore purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice concha, utroque latere sese colligente: quibus inhaerentibus, plenam ventis stetisse navem, portan-

non auctorem, sed narratorem esse, hoc familiari atticismo usus: Τοῦτο δ' εἶναι φασιν ἔχειν πόδας, εὖχ' ἔχον ἄλλ' αὖ φαίνεται, διὰ τὸ τὰς πτέρυγας ὁμοίως ἔχειν ποσίν. Non defuere, inquit, qui falso ei pedes adscripserint, decepti pinnis, quas pedum prae se ferunt speciem. Quibus ex verbis pariter paulo post, pinnarum similitudine apud Plinium scripsimus, ut est in editione Parmensi, cacterisque omnibus, tum editis voluminibus, tum MSS. ante Dalecampium, qui multitudine reposuit, nimium sane confiderent. Hæc. — Pedes eum habere, etc. Non vidimus quomodo pedum similiore sint pinnæ in remora, quam in quovis pise. Cuv.

Muricem esse. Alterum illud echeneidos geos est, e testaceorum, seu concharum genere. Cassiod. Var. lib. I, ep. xxxv: Forte incumbente austro, remigisque iuvantibus meatu navium, echeneis morsus inter undas liquidas alligavit: aut Indici maris conchæ simili potentia labiis suis navium dorsa fixerunt: quarum quietus tactus plus dicitur retinere, quam exagitata possint elementa compellere. Stet pigra ratis tumentibus alata velis, et cursum non habet cui ventus aridet: sine ancoris figitur, sine ancoris alligatur: et tam parva animalia plus resistunt, quam tot auxilia prosperitatis impellunt. Hæc. — *Muræx.* Concha, cui nunc eam vim Noster tribuit quem modo echeneidi, est, si ipsius descriptioni fidem adhibeas,

aliqua species e genere cypræarum vulg. *penelages*. Deluit illa ob formam non minus quam ob arcanam fabulosamque potestatem Veneri sacrarari. Notabo interim Harduino impossibilia placere, dum suspicatur a conchæ labris morderi navim. Nam lapidosa hæc labra et immota, quomodo morsum impingerent? Cuv.

Neque aspero. Neque rugoso, neque rotundo ore, neque anguloso aut clavato rostro, ut in purpuris, sed simplice ac laevi concha, utroque latere molliter introrsus sese replicante, hiatus modico interiecto: quas latera duo quam navim admomerdiscent, stetit illa, quamvis plenissimis vento velis, etc. H.

Concha. Hic describitur Veneria concha Rondeletii, qua et chartas laevigari ait, lib. XIII, c. 42. Dat. — Sed simplice concha. Ita Colb. 4, 2, et Paris. At Reg. 4 et 2, sed sic concha: minus quidem sincere, ut remur. Nam simplicem concham apposite vocat, quas nec aspero ore sit, neque anguloso, sive muricato, more purpurarum: qualem v. g. describit Rondelet, de Testaceis, lib. II, cap. 34, p. 104, accuratiusque aliquanto Fabius Columna lib. de Purp. c. 20, p. 44. H.

Inhaerentibus. Conchæ lateribus sive labris, navi adnatis. H.

Portantem a Periandro. Libri hactenus editi, portantem nuntios a Periandro. Sed abest vox ea nuntios a

tem a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri: conchasque quae id praestiterint, apud Gnidiorem Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, et crassitudine quinque digitorum naves morari: praeterea hanc esse vim eius asservati in sale, ut aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

² XLII. (XXVI.) Mutant colorem candidum maenae,

codicibus omnibus MSS. et adiectitium glossema sapit: eam idcirco merito induximus. H

A Periandro. Cypseli F: Corinthiorum tyranno. Haas.

Nobiles pueri. Trecenti primorum Coreyraeorum liberi, quos ad Alyattem Sardinum regem Periander mittebat, ut narrat Herodotus, Thalia, lib. III, num. 48, p. 180, et post eum Laetius in Periandro, pag. 25, alique multi. H. — Plenum ventis stetit navem portantem nuntios a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri. Verbum nuntios redundat ex utroque exemplari. Et sane apud Herodotum, qui libro tertio eius historiae meminit, non invenitur ea vox, sed dumtaxat misisse Periandrum Sardis ad Alyatten; etc. Itaque expositionem puto fuisse lectoris supra verbum portantem, explicare volentis quid navis Periandri portaret. PIST.

Apud Gnidiorem Venerem. Plaut. in Rudente: *Tu ex concha natam autumant: cave tu harum conchas spernas*. Servus his Venerem alloquitur. DAG.

Crassitudine. Crassitudo haec quinque digitorum, navium, non piscis ipsius crassitudo est. Eiusmodi est Iuvenalis illud, satira XII, vers. 59: *digitis a morte remotus Quatuor, aut septem, si sit latissima toeda*. H.

LXII. Mutant colorem candidum

maenae. Libri impressi, *candidae hieme maenae*: sed vox illa *hieme* optimorum codicum fide delenda, scribendumque *candidum*. Et quod certius adhuc est, ex Aristotele, sic scribente de maenis: *ἐκ λευκέρων, πάλιν ἐκ τῷ θέρει καὶ θέρειναι, καὶ γίνονται μελαίνες*. Ex albidioribus fiunt aestate nigriores, Hist. Anim. lib. VIII, cap. 34, pag. 991. Haas. — Candidum maenae. Arist. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 34, p. 990, ubi causam eius rei aperit. Aelians item, Anim. lib. XII, cap. 48. De maena recte sensit Rondelet, lib. V, cap. 43, esse piscem eum qui servatis prisci nominis vestigiis, *menola* hodie Liguribus et Romanis vocetur. H. — Maenae... *phyois*, etc. Multi pisces coitus tempore induunt vividiores colores. Maenam credunt, dicit Rondelet, pag. 438, esse quem hodie *menola* Itali, *mendale* Narbonenses (sc. *sparum maenam* L.) vocant; vilem nimirum, ut Martial. XII, xxxi: *Fuisse gerres aut inutiles maenas*. Olor impudicus urcei futebatur, et solitum, si non ex albo in nigrum mutari, certe magis vivido colore, vere ineunte, ornari; caeteroquin olentem statis temporibus, ut Arist. Hist. Anim. lib. VIII, c. 30, asserit. Conf. Risso, novae ed. p. 348. Quod ad phycidem attinet, res hactenus magis in incerto erat. Piscis albi-

et sunt aestate nigriores. Mutat et phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo, sane perquam similis volu-

cus fuit, cui veris tempore varias color (Aristoteles, lib. VIII, c. 30). Ruber dicitur in epigr. Apollonidae: similis channae et percæ a Spensippo apud Athenaeum, lib. V; ἀκασθοστειγὴς Aristot. apud Athen. lib. VII; littoralis, Nasoni, Hal. v. 421. Oppianus, I, 426, inter petras algosas habitare dicit. Morem ex algis et plantis marinis nidum fingere, quo ova poneret, indicat Aristot. VIII, 2. Celebrant Ovidius, Plutarchus, et alii. Haec omnia observantur in gobio maris Adriatici, quem go vocant Venetii. Maculus sibi veris tempore nidum struit ex zosterae radicibus, et in eo per duos menses, ova a femina deposita, et a se fecundata contra inimicos defendit. Confer de illo observ. Olivii, apud Martens, It. Venet. II, 419. Certe ergo iste gobius Veterum phycis. Cov.

Phycis. Piscem qui Romae *temora marina*, et *pescis fioo* vocatur, Veterum *quixida* esse vult Rondelet, lib. VI, cap. 40. Negat Hippolyt. Salvianus fol. 232, aitque hunc piscem esse callariam Veterum, non phycidem. Neutri nos subscribimus: non Rondeletio, cuius coniecturam egregie convellit Salvianus, et eum secutus Aldrov. de Piscib. lib. I, cap. 8, pag. 42. Non Salviano ipai, qui nullo idoneo ductus argumento Plinium reprehendit, quod callariam asellorum generis esse voluerit, cap. 28, quum sit auctor ea in re graeco secutus ut vidimus. H. — *Et phycis.* Arist. pag. 990, Φυξίς, et Aelian.

loco cit. Ἀπὸ τοῦ φυξίου, ab alga, non qua vescitur, sed ex qua nidificat, nomen habet. Piscis est percia similissimus: unde et a venditoribus perperam *perche* neminatur. H.

Eadem piscium sola nidificat ex alga. Id etiam expressit Ovidius in Halieutico, scribens, vs. 421: *Atque immunda chromis, merito vilissima salpa, Atque avium dulces nidos imitata sub undis.* Vel, ut magis placet *Atque avium phycis nidos imitata sub undis.* Hic enim postremus versiculus, artificioso verborum ambitu, phycidem depingit: adeo ut Plinium Hippolytumque Salvianum hallucinatos esse vel inde appareat: illum, quod Ovidii verba. lib. XXXII, cap. 54, referens, nidificationem hanc chromidi adscribit, nisi locus in mendo cubet: hunc, quod Plinium nescitantis arguens, lib. de Histor. Anim. pag. 228, Ovidium dicat affirmare, non chromin, sed salpam nidulari sub nodis. Hæro. — *Piscium sola.* Ita Plutarchus lib. de Solertia Animal. pag. 984. Nihilominus Guill. Pellicerius, Rondeletio ita referente, lib. VI, cap. 40, etiam gobiones et hippocampus ova in alga ponere et parere animadvertit. Neque vero hanc esse dotem unius phycidis propriam Aristoteles affirmavit, sed credi ita vulgo testatus est, ὥς φάρυ, inquit. Hæro.

XLIII. *Volat hirundo.* Gallis, *arondelle de mer.* Rondelet. lib. X, cap. 4; Aristot. loco cit. pag. 990. Aelianus item Hist. Anim. lib. IX,

cri hirundini: item milvū. (xxvii.) Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per os exserta, tranquillis noctibus

cap. 52. Volatus causam modumque describit Oppianus, Halieut. lib. I, vs. 428. H. — *Volat hirundo*. Quid piscium volatiliū norunt Mediterranei maris accolae nunc aronde, vel *hirondelle* vocant: sive *dactylopterus* (*trigla volitans* L.) in fuerit; sive *exocoet* (*exocoetus volitans*). Sed priori apud Veteres id nominis praecipue convenerat, frustra reclamantibus Salviano et Belon. Opp. (Halieut. II, 456-464) hirundinem cum scorpionibus, draconibus, caeterisque piscibus numerat, quorum spinæ vulnera indigunt quæ mors sequitur. Aelian. eadem iterat, lib. II, cap. 5. Porro *exocoetus* sine spinis est; at terribili scileo instructus *dactylopterus* in praecoperculo. Non magis ambigua testis Speusippus in Athen. lib. VII, pag. 324, quum ait cuculum, triglam et hirundinem similes esse. *Dactylopterus* revera eiusdem generis est cuius cuculus (*trigla cuculus* Lin.) Cov.

Volat hirundo... Item milvus. Subit in summa maria, piscis ex argumento appellatus lucerna. Has voces, subit in summa maria ad milvum pertinere Rondeletius perperam arbitratu est, repugnante ipsa orationis serie, milvique natura, quem ita extra aquam exsilire auctores produnt, ut aeque volare, atque hirundo, lure existimetur. Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 52: Οἱ γὰρ μὴν ἱπρανὴς ὑπὲρ τῶν ἄλμυν φέρονται ὀλέγον, ὥς μάλιστα ὅτι μὴ νήχονται, ἀλλὰ πέτονται, κατὰ γυνῶνα. Accipitres supra summam aquam maris tollere se solent, ut statim difficile sit, nativum, an volu-

tent. Opp. Hal. I, 435: ἱπρανὴς δ' αὐτῆς ἄλμυς σχεδὸν ἀπρόβηται, ἄκρον ἐπιφαιόντας αἰὲς πέρον, ὅσων ἰδιότηας ἄμφω νήχονται καὶ ἐνταμίωσιν ὁμοίαν. Vbi Lippius interpres: At milvi raptim summam lati aequoris undam; Hos nanti similes dices, similesque volanti. H. — *Item milvus*. Huic nigrum tergus: *Nigro tergore milvi* Naup, Halieut. v. 96: forte noster *perlon* (*trigla hirundo* Linn.) cui tergus subfuscum, pectoralesque pinnae in hanc magistudinem exeunt, ut volare posse videatur. Forte tamen de *exocoeto*, cui tergus caeruleum, intelligere est. Cov.

Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna. Verbum subit cum tribus sequentibus verbis, annecte praecedentibus. Mox cum maiore, lege, *piscis est argumento appellatus lucerna*: de alio enim pisce loquitur. FIST. — *Lucerna*. De hoc pisce nihil adhuc compertum. Nec Salviano enim Rondeletioque assentimus, qui hunc ipsum milvum esse volunt, de quo proxime dictum est: quum hos ipsa Plinianæ orationis structura coarguat. Hæro. — *Lucerna*. Procul dubio unum ex innumerabilibus molluscis aut zoophytis, qui lucem nitidissimam effundunt: forte *pyrosoma* Peronii. Diu crediderunt id τοῦ milvi epitheton, desiderato puncto post *milvan*. Vnde apud ichthyologos *trigla lucerna*. Sed probo ego epianorthosin, quod nullus e triglis lumen diffundat, nisi increcente putredine, quod nullius piscis non est. Cov.

Per os exserta. Mæx, quum im-

reducet. Attollit e mari sesquipedanea fere cornua, quae ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus, atque immissus in arenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat.

mobilem, palatoque inhaerentem piscibus linguam non semel Aristoteles tribuerit, solam inermem tam facile exserere illam posse. Forte quod hians sit, apertoque ore, eo habitu a cernentibus noctu videtur, periinde ac si linguam respice exserat. H.

Attollit e mari sesquipedanea fere cornua. Cornutam Plinii, cetaceam belluam esse, non lyram Rondeletii, putant attentiores. DAL. — *Cornua.* Dia creditum de trigla cataphracta Linn. vulg. *malarmat*, forte hic dissimulatum; cui os in duo cornua divisum abest. At cornua huic non ultra dimidium pollicem eunt, quod a pelle sesquialtero distat. De raia magna cornuta intellige potius quam nunc vocant *cephalopteram*; cui saepe ultra quindecim pedes diametri, et cornua Pliniana non recedentia. Ipsa lib. XXXII, c. 11, cursus nominabitur cum *serris*, *gladiis*, *caniculis*, multisque maximis piscibus. Illa praeterea mihi iam videtur designata per vocem *boa*, cap. 40. Cuv.

Nomen traxit. Cornuta enim dicitur, ab ipsis cornibus: *peuce* fovea Romanis appellatus, ut scribit Rondeletius lib. X, cap. 10. A cetacea cornuta, de qua lib. XXXII, cap. 55, longe diversa. Ius in cornutam qua arte concinnari oporteat, docet Apicius lib. X, cap. 3. Haan. — Vid. not. 4. Ar.

Rursus draco marinus captus immissus in arenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat. Lego:

captus atque missus, in arena cavernam, etc. Et romana exemplaria, *missus* habent, non *immissus*. Arist. libro nono, cap. 37: *Serpens maxima colore et corpore congruo proxima est, sed obscurior atque acrior. Haec si capta dimittatur foris in arenam, rostro quam primum adacto terebrat, subitque tota.* — *Draco marinus.* Draconem marinum magis proprie appellat, quam serpentem marinum, ut alii cum Aristotele, malunt dicere. Diversi namque pisces sunt, *ὁ δράκων*, de quo lib. XXXII, cap. 52, et *ὁ θαλάσσιος ὄφις*. De serpente marino narrat haec ipsa Albertus M. de Animal. lib. VI, tract. 3, pag. 261, Aristotele scilicet praecedente, Histor. Anim. lib. IX, cap. 50, pag. 1085, *Ὁ δ' ὄφις ὁ θαλάσσιος.... ἐν τοῖς ὕδασι καὶ ἀπὸ τῆς εἰς τὴν ἕρπον καταδύεται ταχὺ, τῷ ῥύγχυ διευτρονήσας.* Ubi serpente marino, Rondelet. Histor. Anim. lib. XIV, cap. 7. H. — *Draco marinus.* Cum Rondelet. non immerito credas hunc, ut et araneum, esse *trachinum draconem* Linn. (nobis *la vive*); quippe quem Romani *δράκωνες* vocant. Plinius lib. IX, c. 48, araneum ait animal pestiferum spinarum in dorso aculeo noxium. Ael. lib. II, cap. 50; Oppian. Halieut. lib. II, vs. 458, idem aiunt. Atqui nostrae *vive* haec est nota celebratissima. Plinius lib. XXXII, de vulneribus loquitur quae operculorum spinis infligit. Tum et in τῇ *vive* reperias murem in arenam sese rapidissime mergendi. Cuviers.

- XLIV. (XXVIII.) Piscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: in primis quae mollia appellantur: deinde contacta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris. Mollia sunt loligo, sepia, polypus, et caetera eius generis. His caput inter pedes et ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiae et loligini pedes duo ex his longissimi et asperi, quibus ad ora admovent cibos, et in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: caetera, cirri, quibus venantur.
- XLV. (XXIX.) Loligo etiam volitat, extra aquam se efferens, quod et pectunculi faciunt sagittae modo. Sepiarum generis mares varii et nigriores, constan-

XLIV. *Sunt autem tria genera. Piscium videlicet sanguine carentium. Habet hoc caput Iodidem verbis Arist. Hist. Animal. lib. IV, cap. 4, p. 400, et cap. 2, p. 402. Mollia μαλακὰ sunt: contacta crustis tenuibus, μαλακώδεσσι: ὀσπρωδέσσι denique testis conclusa duris. H.*

Mollia. Divisio haec Aristotelica est, mollusca, testacea, crustacea quam ad hunc usque diem zoologistae secuti sunt. Cuv.

Loligo. Sepia loligo. Linn. vulg. calmar. Cuv.

Sepia. Sepia officinalis Lion. Gall. la seiche. Cuv.

Pedes duo ex his. Pedes a pediculis distinguit. Pedum numero promiscidas complectitur: praeter quas pediculi octoni loligini sepiaeque sunt. Hoc quum minime Hippol. Salvissons animadverteret, immerito non simplicem, sed geminum errorem errare hoc loco Plinium criminatus est. Haas.

Caetera, cirri quibus venantur. Apotius, quibus natant? Nam Aristoteles: Τοῖς δὲ περιπολοῖς δ' ἔχουσι

περὶ τὸ κρῖος, νέουσι. Pinnis aliam circumdantibus, natant. Longiores sane duos pedes Aristoteles proboscidas appellavit, quibus, ut ait Plinius, ad ora admovent cibos: breviores caeteros, modo πλετάδας, modo pedes. Haas.

XLV. *Loligo. Τρυβίς, vel τρυβίς Graecorum; Themistocles Eretrien-ses loliginibus similes esse dicebat, ὅτι μάχησαν μὲν, κρηδία δὲ μὴ ἔχουσιν, non absimili dicto Leosthenis sive Demodis qui, Alexandro mortuo, exercitum illius cyclopi excusato similem siebat, quoniam imperatore orbatus esset. Rhodig. I. XXIV, cap. 29. Lat. — Loligo, Varro; de Ling. Lat. lib. IV, pag. 24: Loligo dicta, quod subvolat, littera commutata; primo voligo. Maior loligo, ὁ τρυβίς; Gallis calmar. Minor, ἡ τρυβίς, onasseros. Rondelet. lib. XVII, cap. 4 et 5. De loligine volante pariter Aelianus, Histor. Animal. lib. IX, cap. 52. Haas.*

Sepiarum. Sepila, quum in cibum parabantur, oculos adimi solitos, monstrat hic versus Plauti in Ru-

tiaeque maioris. Percussae tridente feminae auxiliantur: at femina icto mare fugit. Ambo autem, ubi sentire se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni maiores, quam pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac manibus, utuntur: cauda vero, quae est bisulca et acuta,

dente: *Iube oculos elidere itidem ut sepiis faciunt coqui.* Apud Athenaeum pag. 302, v. 45, Antiphanes lepide vocat sepiam *συνόψυτον*, dorsagibam. DAL. — *Sepiarum.* Arist. Hist. Anim. lib. IV, esp. 2, pag. 413, *sepiā, une sèche.* HARD.

Percussae tridente feminae auxiliantur, etc. In sepiarum genere, inquit, mares opem ferunt feminae a tridente percussae. Haec etiam Aristoteles, Hist. lib. IX, cap. 1, pag. 966. HARD.

Ubi sentire. Non ita plane Aristoteles, sed ubi terrentur *ἔχων φόβον*: hoc enim habent periculum, ut intercepto conspectu se subtrahant: Hist. lib. IV, cap. 2, pag. 440. Aelianus item, Hist. Animal. lib. I, cap. 34; Oppianus, Halient. lib. III, vs. 456. Igitur quum se apprehendi dixit; intellexit, se peti a piscatori- bus, insidia sibi parari. H.

Pro sanguine. Pro bile potius, aut excremento, inquit Rondeletius lib. XVII, cap. 2; natura enim sanguinem, vel id quod pro sanguine est, nutrimenti causa, servat diligenter, nec in quolibet metu effundit. Haec ille multo copiosius. H. — *Atramento quod pro sanguine.* Nec sanguis, nec bilis atramentum sepiarum est, sed in organo nascitur his proprio. E li- quore simili in quibusdam orienta-

lium marium polypis sit verum atramentum chinense. CUV.

XLVI. *Terreni.* Littoris incolae, qui ad terram propius seu litus, accedunt. Aristot. Hist. Anim. cap. 2, pag. 414: *Εἰσι δὲ πολὺ μᾶλλον ἐπὶ πρόσχεις τῶν πελαγίων.* Neque id de polypis in universum, sed illo privati- tim genere, quod maxime superne- tet, caeterisque magnitudine antecel- lat, Philosophus retulit. Polypus Gallis *poispe*, per syncopen, detorto a latina voce nomine. Rondelet. lib. XVII, c. 6. H. — Quod de eorum pedibus mox ait, sedulo observantis est. CUV.

Omnes brachia. Arist. Hist. Anim. lib. IV, esp. 2, p. 403. Brachia Ovi- dius, Metamorph. lib. IV, flagella vocat: alii cirros, pedes, crura, cri- nes. HARD.

Cauda vero. *τὴν ἐσχάτην τῶν πλε- κτάνων*, brachiorum, seu crinim postremum Aristoteles vocat, Inco- cit. Plinius nunc caudam: alibi, eri- nem: ut cap. 74: *Polypi erine uno feminae naribus adnexo*: ubi de pi- scium coitu agit. Nunc vero caudam, ut dixi, quemadmodum Aristoteles ipse paulo post *εὐπορόντων*, ubi cauda esset, si a natura haberet. HARD. — *Cauda bisulca et acuta.* Nemini id intelligendum. Polypis corpus in os et sacci formam reductum: nil ibi quod aut caudae simile sit, aut bi- sulcum. CUVIER.

in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dextram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod praedurum est sufflatione viventibus. Caetero per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quo-

Fistula. Ἀλλήs ποσστήs Arist. DAL. — *Fistula in dorso.* Canalis ille quo aquam ad spirandum necessariam ducunt polypi eiciuntque, immo quo et astramentum et caeterae excretiones feruntur, in antica corporis parte est, et in sacculi ostiolo, non in dorso. Sed falli haud difficile potuerunt, quia nempe capitis cylindro similim quem pedes coronant, nec in inferior facies nec superior statim distinguuntur. COVIZ.

Natant obliqui. Aristot. pag. 404, ubi necessitatem explicat huius obliqui natatus, a situ oculorum petitam. HARD.

Quod praedurum est sufflatione. Ita MSS. omnes: quanquam rectius fortassis, quod praedurum, ut sufflatione viventibus. Firmum, inquit, ac solidum polypis est, dum vivunt, caput, distentum, statu quodam, tumefactuque, Aristotelis verba, e loco citato, haec sunt: Τὸν δὲ παραλὴν, ὥς, ὅν ζῆ, σκληρὰν ἔχον, καθάπερ ἐμπνευσμένην. Caput polypus habet, quod vixit, durum, tanquam statu distentum. Vix ea voce superius quoque Plinius lib. VIII, c. 58, in melius natura explicanda: *Sufflatas cavis distentum*, inquit, *ictus hominum et moras annuum arceat.* H.

Caetero per brachia velut, etc. Vix exempla, Caeterum per brachia velut acetabulis dispersis haustu quodam adhaerescunt. Tenent supini. Sunt autem acetabula latine, seu co-

tyledones graece, mammae illae, seu calyculi in brachiis polypi, dicti a similitudine vasculi acetabuli, quod alio nomine hemina dicitur. Cuius rei admonendos lectores duxi, ne Hermolai traditioni fidem habentes, in errorem trahantur. Ait enim brachia polypi modo cirros, modo acetabula a Latinis vocari, a Graecis plectanas, plocamos: cotyledonas, trichas, duas res diversas in unam confundens. Brachia enim polypi Latini cirros, barbas, pedes, crura, crines, brachia, vocant; Graeci plocamos, plectanas, trichas. At quae a Graecis cotyledones dicuntur, Latini a similitudine, ut dii, vasculorum, acetabula appellant. PINTIAN. — *Acetabulis.* Sunt acetabula, vascula ea, quae oxybapha Graeci dixerunt. Forma eorum rotunda, nulla marginis latitudine, paulatim se undique contrahens, calycis instar, descendebat in imum. Eadem forma, sed maiori capacitate, cotyla fuisseprehenditur: unde κοτυλιδόνας Graeci denominarunt ea, quae etiam illam decrescens ininde rotunditatis speciem aemulantur: cuiusmodi sunt cavi orbes, seu orbiculares illae, per polyporum brachia sparsae, quibus adhaerent, esauriunt, sorbentque, lacunulae. H.

Haustu. Cap. 48, aucto, HARD.

Tenent supini. Philosophi verba haec sunt, pag. 404: Ἀπτεταὶ δὲ καὶ κατέχονταὶ ταῖς πλεκτάναις ὑπὲρ. Prehendunt autem polypus, retinetque, brachiis supinis, incurvatisque. HARD.

dam *adhaerescunt: tenent supini, ut avelli uon queant. Vada non apprehendunt: et grandibus minor* tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat, asperum: laevitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque praeiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et quum alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci,

Vada. Si quid lubrici offenderint, non possunt haerere, seu retinere: neque si quid cedentis, ac soluti, qualis arena est. Εάν δὲ εἰς τὴν ξυμὸν ἑμπέσῃ, οὐκ ἔστι δύναται κατέχευε. Aristot. loc. cit. HAARD.

Soli mollium. Arist. Histor. I. IX, c. 59, p. 1097 et 1098. HAARD.

Vescuntur. Aristot. Histor. I. VIII, cap. 4, pag. 871: Οἱ δὲ πολύποδες μάλιστα κογχύλια συλλέγοντες, καὶ ἐξαιρουντες τὰ σαρκία, τρέφονται τοῖς διό καὶ τοῖς ὀστράκοις οἱ θηρεύοντες γνωρίζουσι τὰς θαλάμους αὐτῶν. HAARD.

Et quum alioqui. Arist. Hist. lib. IX, pag. 1094 et 1095; Albertus, de Animal. lib. VIII, tract. 3, p. 263. HAARD.

Colorem mutat. Phocyll. Μὴδ' ὡς πέτρον ἡς πολύπους κατὰ χῶρον ἀμείβου, Πῶσιν δ' ἀπὸ τοῦ ἴσθι, τὰ δ' ἐκ ψυχρῆς ἀγόρευε. Ion apud Athenaeum, καὶ τὸν πέτραν πλεγκτικῶς ἀναίμεσι στυγῶ μεταλλακτικῶς πολύπουν χροῖς. Plutarchus, περὶ πολυπιδίας. Πολύπουν ὄνεν ἰσχυρὸν πολυπλόζου, ὅς ποτὶ πέτρῃ τῇ προσομιλήσει τοιοῦς ἰδιῶς ἐφάνη, καὶ Theophrastus. Vide Theophrastus huius, περὶ τῶν μεταβάλλοντων τὰς

χρῶν. Inde Graecis dicitur, τρεφόμενος et πολύχρους. DALEC. — *Colorem.* Arist. et Albert. laudati. Basil. in Hesiodum. homil. 2, pag. 94. Vide Plutarch. in Quaest. Natur. pagina 916: *Cur colorem mutat polypus.* HAARD. — *Colorem mutat.* Perpetuo et celerrime polypi cutis colorem mutat; sed non magis quam chamaeleo, in huius corporis colorem sese assimilant cui insidet, aut inhaeret. CUVIUS.

Ipsam brachia sua rodere, falsa opinio est. Athenaeus, Horus, Phlegreates ipsum rodere scripserunt: item Alcaeus, ἰδοὺ δὲ ἑμαυτὸν ὡς πολύπους. Hesiodus, ὅτ' ἀνέστω; ὃν πόδα τίνδει, quo loco polypum Eleidanem ab edendo dictum interpret ait significari. Oppian. in Halieut. id scripsit: Ἀλλ' οἱ γε γλαφυροῖσι ἐνέξομενοι θαλαμῇσι Πιτταεῖς δαίνονται ἐνός πόδας, ἥτις σάρκας Ἀλλοτρίας. Hinc Isoni grammatico polypi dicuntur πολυπόδες. Aelianus inutus se vorare polypum tradit. Rhodig. XIII, 32, polypum suos cirrhus famae coactum absumere tradit, et Aelianus. Inde Graeci αὐτοφάγους vocant. DALEC.

et maxime in metu. Ipsum brachia sua rodere, falsa opinio est. Id enim a congris evenit ei: sed renasci, sicut colotis et lacertis, caudas, haud falsum.

XLVII. Inter praecipua autem miracula est, qui vocatur nautilios, ab aliis pompilos. Supinus in sum-

A congris. Arist. pag. 871: ὑπὸ τῶν γόγγυρον. Vt frustra sint, qui legi a cancris, aut aliter, malini. H.

Sicut colotis. Colotes, sive galentes, stellio Graecorum est, ut dicitur lib. XXIX, cap. 28. Sicut colotis, inquit, et lacertis caudas abscissas renasci, sic brachia polypis corrosa, certum est. Hasso. — *Colotis.* Plinius, lib. XXIX, cap. 2, ait καλωτῆν Graecis eundem esse ac σκαλοδότην, Latine stellionem, recentioribus geckon; cuius species graeca et itala est specialiter noster geckon des murailles, vel tarente Narboocesium. Ex his quae de illius cauda traduntur, certe unus is est ex lacertis; sed ταυτότης cum stellione non iudicanda est, ut dicitur ioferior, lib. XI, c. 34. Cuv.

Sed renasci sicut colotis et lac. caudas, h. falsum. Colochotis ante Hermolaum legebatur. Ipse colotis emendavit, genus lacertulae apud Aristotelem ita appellari asserens. Aristotelis autem verba sunt, lib. IX, c. 4: Colotae hostis asinus; dormit enim colota in praesepibus, et narem subiens asini, ne comedat, impedit. Haec Aristotelis verba magis innunt aviculae genus esse colotam, quam lacertam; et ita Aldus sensit, vir impense doctus diligensque, ac de omni litterarum genere quam optime meritis. Verum hoc loco, neque colochotis, nec colotis legendum censeo, sed colubris ex Aristotele, lib. II, c. ult. Caudae, inquit, etiam serpentinibus atque lacertis amputatae renascuntur. Dictio ita quidem est colubris

apud Plinium, aliquando tamen ea utitur, ut lib. XXXII, cap. 6. Nec sum oblitus prodi a Plinio, l. XXIX, c. 3, colotum eodem esse cum galeote et aecalabote, quem Nicandri interpres in Theriacis similem esse lacertae scribit, quod fortasse materiam errandi Hermolao praestitit. Sed ille colotus, haec colota; illo idem qui et galeotes et aecalotes: unde fieri nequit, ut sit genus lacertae. Nam quod est simile lacertae, non contione et lacerta est. PIET. — *Renasci ... haud falsum.* Τῶν γεcko et lacertis caudam sectam renasci, et sine vertebra res certa. Quod ad brachia polyporum attinet, res non minus probabilis videtur, si quidem cornua bellicum, quorum eadem familia est, quoque resurgunt. Cuvier.

XLVII. Qui vocatur nautilus, etc. Polypi ovum, Aristot. καλούμενος ἀπὸ τινων ναύτιλος, καὶ ναύτικος, ὑπ' ἐνίων δὲ ὡς πολυπόδος Rondelet. Daleg. — *Nautilus.* Haec de nautilo (argonauta argo, Linn.) utut mira videbuntur, vera tamen esse constat recentiorum experientia. Cuvier.

Ab aliis pompilos. Pellicerius in notis MSS. Rondelet. lib. XVII, cap. 9, et Scaliger in librum IV; Aristot. de Hist. Anim. pag. 415, legendum putant, ab aliis polypi ovum. Aristotelis verba sic hodie exstant in libris editis, Hist. lib. IV, cap. 2, p. 451: Εἰς δ' ἄλλοι δὲ ἐν ὀστρείοις, ἃ τε καλούμενος ὑπὸ τινων ναυτίλος, καὶ ὀ ναυτικός, ὑπ' ἐνίων δὲ ὡς πολυπόδος. Verum in Aristotelis castigatissi-

ma aequorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile naviget. Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa mirae tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, caeteris subremigans

mo codice veriore huius loci lectionem reperit Hippolytus Salvisianus, lib. de Hist. Aquat. fol. 192: Ο τε καλούμενος ὑπὸ τινων ναυτίλος, καὶ ὁ πόντιλος ὑπὸ ἑτέρων· ἔστι δὲ ὁλον πολύπους. *Hic quidem vocatus ab aliquibus nauilos, pontilos ab aliis: est autem velut polyopus.* Polyopodi igitur similis est, sed non polyopi ovum. Et sane in Plinii contextu pontilos lubens rescripsissem, si exemplaria faverent ulla: nec subesse mendum in graeca voce, ulla suspicio foret. Hanc Aristotelici loci castigationem, quia parte ὁλον καλύπτει, pro ὅλον πολύπους scribitur, confirmat Athenaeus, lib. VII, pag. 317, scribens: Ο δὲ ναυτίλος καλούμενος, ἧσιν Ἀριστοτέλης, πολύπους μὲν οὐκ ἔστιν, ἑμπερὶς δὲ κατὰ πλεονάσις, etc. Qui vero nauilos dicitur, inquit Aristoteles, polyopus quidem non est: sed brachiis tamen polyopi similis est. Oppianus item, Halieut. lib. I, vs. 338: Ἐστὶ δὲ τις γλαυροῦ κεκαλυμμένος ὀστράκῳ ἰχθύς, Μορφὴν πολυπόδεσσαν ἀλέγμενος, ὃν καλεῖσσι Ναυτίλον, etc. Vbi expressisse ex Plinio narrationem de nauitilo Oppianum putes, adeo similia ac plane gemina utraque descriptio est. Locum tu consule. Describitur et a Callimacho, apud Athen. lib. VII, p. 318. Haeo. — *Ab aliis pomphilos.* Recte, an secus sentientibus, non decernit. Philosophus Hist. lib. IX, cap. 61, p. 1099, hunc polyopum ait, tum natura, tum actibus suis, a caeteris eius gene-

ris differre: ita ut polyopus non sit, quia concham habet: neque concha sit, quia polyopus est: navigat autem, id quod neque concha, neque polyopus facit. Iconem exhibet Roud. lib. XVII, cap. 9, pag. 517. Ex argumento Galli triremem piscem cum vocant, la galère, Haao.

Superius in summa aequorum pervenit, ita se paulatim subrigens, etc. Immo pronus, inquit Dalecanipius. Quod ille sane non pronuntiasset, si Aolianum audisset, de polyopi huius navigatione disputantem, Hist. Anim. lib. IX, cap. 34, et Oppianum loco cit. Nam quum ex vado maria sese ille polyopus navigator paulatim subrigit, omnino sane, *summas deseritur in undas Pronus, neu pontum cāpiat, plenusque gravetur: ἀνὰ δ' ἔρχεται ἄκρον ἐς ὕδωρ Πρηνὴς, ὅρα μὴ μιν ἐμπλήσῃσι θάλασσα.* Atque, ut Aristoteles ait apud Athen. ἐφ' αὐτὸν ἔχων τὸ ὀστράκον, prunam habens, ac sibi impositam cen pro tegumento testam, ut facilius emergat, et ea iuvanti naviget. Vbi vero in summo aequore est, στρέφει τὴν κόγχην ὑπὸ τῶν, concham tum invertit supinam, qua tamquam scapha navigando fertur. Haao.

Retorquens. Ἀνω ποτῶν, attollens, Athenaeus. DALEC. — Membranam inter illa. Non membranam inter utrumque pedem, h. l. tentaculum, sed dilatationem membranousam, ad utrasque organi extremitatem. Cov.

Qua velificante in aura. Infra capite

brachiis, media cauda, ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, liburnicarum ludens imagine: et, si quid pavoris interveniant, hausta se mergens aqua.

XLVIII. (xxx.) Polyporum generis est ozaena, dicta a gravi capitis odore, ob hoc maxime muraenis eam consecretantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Ultra bimatum non vivunt. Pereunt autem tabe semper, feminae celerius, et fere a partu. Non sunt praetereunda et L. Lucullo proconsule Baeticae compta de polypis, quae Trebius Niger e comitibus

52: *Per summa aequorum velificant:* hoc est, ceu velis passis, navigant. HAN.

Brachiis. Brachio ultimo, quod solum albiat, acutius est, et in extremo bifidum adnexumque dorso in eolus polypum, uti scribit Aristot. brachium id Plinius caudam vocat. DALC.

Media cauda. Medio cirro. H.

Ut gubernaculo. Alia duo brachia in mare demittit locu gubernaculi. DALC.

Liburnicarum. Liburnica, genus est navis velocissimae, a Liburnis inventoribus cognominata, ut alibi diximus. Quae a poëtis opponuntur κατ' ἀντίθεσιν maioribus navibus. Bunt. proficiscenti ad bellum Actiacum Maecenati: *Ibis Liburnis inter alta navium, Amice, propugnacula.* Epod. I, A.

Hausta se mergens aqua. Mari lectam implens. Καταδύνει τῇ; θαλάσσης μεστώσας τὸ ὄστρακον. Arist. Hist. Animalium lib. VI, cap. 64, p. 1100. HAN.

LXVIII. *Polyporum.* In illo capite quaedam occurrunt quae non rursus notaverunt recentiores; potuere ta-

men Graecis ionotesce, quorum in iousulis aut peninsulis haec animantium genus frequentior occurrit, quam apud nos. CUV.

Ozaena. Est pusillus polypus olens: ὄζολις, ὄσμυλία, et ὄζαινα ex odoris argumento cognominatus. Iulius Pollux lib. II, cap. 4: Οσμυλία ἰχθύων τι γένος, ἢ ἀπὸ πολλῶν ὄζαινα καλονμένη· πολύποδος δὲ ἐστὶν εἶδος, etc. HAN.

Muraenis. Harum pugnam cum polypis describit egregie Oppianus, Halicut. lib. II, vs. 260. Oblectis polyporum carnibus altrahit muraenas olfactu, et facile capi, idem prodidit lib. III, vs. 198. HAN.

Conduntur. Latent in profundis pelagi recessibus, tempestatum aetate. Oppianus, Halicut. lib. II, vs. 241; Athen. lib. VII, pag. 317, ex Aristotele. HAN.

Ultra bimatum. Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 59, pag. 1095.

Percunt. Aristot. loc. cit. et Athenaeus. HAN.

Feminae. Arist. Oppianus espressus vix annum illas spatium excedere contestatur, Halicut. lib. I, vs. 551, et Aelianus, Hist. Anim. lib. VI, cap. 28. HAN.

eius prodidit: Avidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, praecedentes brachia eorum, ultroque escam ex praedante capere. Carent conchae visu, 2 omnique sensu alio, quam cibi et periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur: ita securi grassantur, extrahuntque carnes: illae se contrahunt, sed frustra, discuneatae. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Praeterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim, 3 complexu, et sorbet acetabulis, ac numeroso suctu, dum trahit, quum in naufragos urinantesve impetum cepit. Sed si invertatur, clanguescit vis: exporrigunt enim se resupinati. Caetera, quae idem retulit, monstro propiora possunt videri. Carteiae in cetariis as-

Insidiantur. Similem astum, quem polypis Plinius, caneris Basilus attribuit, in-Hexæm. Homil. VII, pag. 90. Hæd.

Ne palpitatu. Sensus est: solertissime polypos, non concharum corpori, sed extra corpus, hoc est, qua parte carnes vacat sensuque concha, lapillum imponere: sic enim fieri, ne tactu lapilli illius excitamotu palpitatuque suo illum eiiciat. Hæd.

Discuneatae. Apertae, ac patentes, quasi inmissio cuneo, ut ligna diducta sunt et hiantia, adactis cuneis. Hæd.

Ullum... in aqua. Hodieque aiunt piscatores, polypum hunc quem in Normannia vocant *clotrou* natatorum urinaturumque hostem formidolossimum esse; quippe qui, si quem ex artibus inter tentacula comprehenderit, tam tenaciter adhaeret, ut nec illum abstrahere, neque ullo

modo membra movere iam possis. Cuv.

Dum trahit. In editis, *detrahit*: haud ita recte. Secuti nos sumus Reg. 4, et Paris. ac vetustam Dalecampii editionem. Hæd. — *Dum trahit.* Dum naufragos urinantesve in altum trahit, acetabulis numerosoque suctu exsorbet, hausto sanguine. Hæd.

Sed si invertatur clanguescit vis. Plinius a seipso dissentire hic videtur, quum super, cap. scripserit polypis ea, quibus adhaerescunt, ita supinos tenere, ut avelli nequeant, quod expono, si iam altius dentes inuaserint, aliqui facile resupinatos clanguescere. Dalec.

Carteiae in cetariis assuetas. Eundem historiam de polypo Putrolino refert Aelian. VI, 43. Dalec. — *Carteiae.* In Baetica. Vide lib. III, c. 3. Putrolis idem accidisse narrat Aelianus, Hist. Anim. lib. XIII, cap. 6. De cetariis egimus c. 19. Lacus do-

suetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari (mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur), convertit in se custodum indignationem, assiduitate furti. Immodicae his sepes erant obiectae: sed has transcendebat per arborem; nec apprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Ili redeuntem circumvasere noctu, concitique custodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muria obliti, odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque et afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clavarum modo incussos, aegteque multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius, dolii magnitudine, amphorarum quin-

lia sunt quibus salsamenta continentur: *des oves*. HARO. — *Carteiae*. Haec de missimo polypo commenta palmaria essent, ni suum Kraken Norwegii exongitasset, polypum alium, sed tanta magnitudine, ut saepe insulam hunc homines crediderint. CUV. — *Carteiae in octariis assuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur*. Luxatum horum verborum ordinem sensit ante nos Pinlianus, quum paulo ante extra ordinem transposita sic legerentur: *Exporrigunt enim se rempinniti: mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur*. Nos vero ea sane sedi reddidimus, secuti codices Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Tolet. Salmagt. etc. Atque id sane res ipsa

exigit: sic enim apertissime cupidiae ratio interposita est, cur tam difficili aditu ad salsamenta illa in cetariis, polypus ille ingens adreperet. Nam Aristoteles quoque, *Histor. Anim.* I. IV, cap. 8, p. 841, retulit piacutores, quum in cavernis latebrisque educere pisces volunt, earum ora illinere *ταρχηπαῖς ἐλαγῆς*, hoc est, salsamentarum odoribus, sive nidore salsamentorum. HARO.

Assiduitate furti. Immodicae his sepes, etc. Ita rescriptimus admoniti codicum omnium, Reg. 4, 2, etc. In editis antea, *assiduitate furti immodici. Sepes*, etc. HARO.

Per arborem. Oppianus, *Halicut.* lib. I, v. 310, polypum caesenam scribit circum arborea reptare solitum, easdemque scandere, et fructus edere HARO.

Et afflatu. Odore: vel aqua olente, per fistulam emissam. HARO.

decim capax, atque (ut ipsius Trebii verbis utar) barbas, quas vix utroque brachio complecti esset, clavarum modo torosas: longas pedum tricenum: acetabulis, sive caliculis urnalibus, pelvium modo: dentes magnitudini respondententes. Reliquiae asservatae miraculo, pependere pondo dcc. Sepias quoque et loligines eiusdem magnitudinis expulsas in littus illud, idem auctor est. In nostro mari loligines quinum cubitorum capiuntur, sepiae binum. Neque his bimatu longior vita.

XLIX. Navigeram similitudinem, et aliam in Pro-pontide visam sibi prodidit Mucianus: concham esse acatii modo carinatum, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium, animal sepiae simile, ludendi societate sola. Duobus hoc fieri generibus: tranquillo

Barbas. Crines, cirros, brachia, flagella. H.

Urnalibus. Qui urnam capacitae adaequantur. Urna, dimidia amphora est. De amphora porro dicemus lib. XIV, cap. 5. Viceos pariter urnales dixit Cato lib. de Re rust. cap. 43. H.

In nostro mari. Arist. Hist. lib. IV, cap. 2, pag. 405. Igitur de Ionio mari id similiter accipiendum. H.

XLIX. *Navigeram similitudinem.* Nautili in mari ludentis et navigantis Nauplium ἀπὸ τοῦ ἐν νῆϊ πλέειν, Mucianus solus vocavit. DAL. — *Navigeram similitudinem.* Sub alio nomine, nautilorum historia hic iteratur, sed hoc additu, non conchae incolam polypum, sed comitem et ducem. Nuperis quoque temporibus illud affirmatum, neque hunc polypum animantem esse alienigenam qui concha vi potitur, cymbulic loco hanc habiturus. Sed abest con-

firmitas; siquidem locusque in illa concha nullum aliud animal visum fuit. Cuv.

Concham esse. Concham esse dixit, non cochleam, ut multi falso retulerunt. H.

Acatii modo. E graecanica voce ἀκᾶτος, acatium, actuaril navigii quoddam genus. AL.

Nauplium. De Nauplio Muciagi nihil adhuc compertum. Hallucinator Aldrov. de Testac. lib. III, cap. 3, pag. 259, et alii qui nautilum esse putant, de quo c. 47 dictum est. Habet enim nautilus concham adhaerentem sibi: nauplio nulla est, nisi adscititia et quasi ex commodato: ille polypi, hic similis sepiae est. Solus ille, iste cum comite per summa aequorum navigat. Denique aliam a superioribus navigeram hanc similitudinem esse, Plinius disertè admouet. UARD.

enim vectorem demissis palmulis ferire, ut remis. Si vero flatus invitet, easdem in usu gubernaculi porrigi pandique buccarum sinus aurae. Huius voluptatem esse, ut ferat: illius, ut regat: simulque eam descendere in duo sensu carentia: nisi forte tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causa est.

4. L. Locustae crusta fragili muniuntur, in eo genere

Palmula. Palmula pars est remi extrema in palmae modum protenta. Illius vicem praestare nauplii brachiis, usus ea voce translata, significat. HARR.

In usu. Ita MSS. Forte, in unum. HARR.

Buccarum sinus. Ita MSS. plene omnes: quamquam editi, *concharum sinus*. II. — *Buccarum sinus.* Hoc est, os conchae ipsius vento, seu aurae, obvertitur. HARR.

Huius. Conchae. HARR.

Simulque eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causa est. Scriptis exemplaris, *Simulque eandem descendere*. Caetera verba nihili sunt, apinae, tricaeque, falso Plinio adscriptae: mirorque Hermolaum agnoscere ea, exponereque ut legitima. Nec enim Plinius *descendere mergive* naupliis tribuit, ut Hermolaus accipit, sed conchae. Hae quum visu careant, sensuque nullo alio, nisi cibi et periculi, ut hoc ipso capite ostensum est, duo illa verba, quae in suis codd. haberi ait, neque simul accipi possunt, neque conchae tribui. PIET. — *Omine navigantium.* Putant enim qui navigant, velificantem nautilum grande aliquid malum et infortunium portendere, et maxime

sine clauso repente occultum et demersum. DAL. — *Simulque eam descendere in duo sensu carentia.* Eam voluptatem scilicet, ut diximus in prioribus notis. Illic Plinii locum nec Barbarus quidem intellexit, nec Pintianus: quum vocalam hanc, *eam*, ad nauplium ille; iste, ad concham retulit. Tum sensus: Aut quaedam voluptas, inquit, duo haec bruta animalia simul pertingens, huiusmodi spectaculi causa est: aut humana forte miseria: quandoquidem observatum est, qui hoc viderint navigantium, saevissimis mox tempestatibus conflictari. II.

L. *Locustae.* Alterum nunc tractare incipit piscium genus sanguine carentium, ex iis tribus quae proposuerat, cap. 44, eorum nempe, quae crustis intacta tenuibus appellavit, Graeci *μαλακόστρακα*: vulgus, crustacea. In his locusta Aristoteli, II. Anim. lib. VIII, c. 23, pag. 944, *καράβοις*. Narbonensibus, *langoustes*. De ea Rondelet. lib. XVIII, cap. 2. II. *Locustae crusta fragili.* Plautus in Menaech. iocose. Medicus: *Dic mihi etiam, solent tibi unquam oculi duri fieri?* Menaech. *Tu me locustam censes esse, hominem ignavissimum?* DAL. — *Locustae, etc.* *Langouste*, cancri marini genus sine forcipibus magnis, thorace spinoso.

quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, et ambo veris principio senectutem anguium more exuunt renovatione tergorum. Caetera in undis natant: locustae reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu; cornibus, quae sunt propria rotunditate praepilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pavore, oblique in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet callum. (XXXI.) Vivunt petrosis locis: cancri, mollibus. Hieme aprica littora sectantur: aestate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hieme laeduntur, autumnno et vere pinguescunt, et plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat.

Palinurus quadricornis Fabr. *κράβη* Aristot. Vbi cumque enim a Stagirita Noster quidquam mutatur de crustaceis, *κράβη* vertit *locustant*. Tam spinosum locustae corpus videtur fuisse e Tiberii facto crudeli; qui iussit os fricari locusta piscatori. Cf. Sueton. Tib. cap. 12. Cuv.

Latent. Aristoteles loc. supra citato. HARR.

Similiter cancri. *Κραβίτες*, qui strictiore vocis usu cancri nominantur: *cancrea*. HARR.

Et ando veris. Arist. iisdem verbis loc. cit. et Hist. lib. V, cap. 16, pag. 568; Theophr. item lib. de Animalibus quae latent, apud Athen. l. III, pag. 405. HARR.

Fluitant. Per summa aequorum natant. H.

Si nullas, etc. Arist. Hist. l. VIII, cap. 4, pag. 870: *Βαδίζει δὲ κατὰ ὅλην μὲν εἰς τὸ πρόσθεν, ὅταν ἄρ' ὅς ἂν, κατὰ ὀπίσθον τὰ κέρατα πλάγιστα,*

etc. Et Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, c. 25. H.

Propria rotunditate praepilata. Pilorum instar; sive hastilium, in mucronem acuta. H.

Cornibus. Ita Arist. et Aelian. locis citatis. H.

Fluida carne. Nempe laxa, molli, ut recte Dalecampius, atque uda carne: quae tangentis sub digito fluctitur, non habet solidam, durumque pulsam. H.

Vivunt. Locustae nimirum. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 16, p. 585: *Πόονταί τε, αἱ, οἱ μὲν κράβητες ἐν τοῖς τραχώδεσι καὶ περὶ πόδας.* H.

Cancris, mollibus. Aristot. οἱ ἀσπαραγοὶ, ἐν τοῖς λείοις. Non igitur de universo genere ea vox *cancris* accipienda videtur: sed privatim, de astacis. HARR.

Hieme aprica littora sectantur. Arist. pag. 586. H.

Et plenilunio Vt de testacis, ostracis

LI. Cancerorum genera, carabi, astaci, maiæ, pa-

nimirum, conchyllisque, lunari potestate ea augeri minuique dixit lib. II, cap. 41, ita nunc crustaceis quoque evenire ademonet. Alias huius incrementi causas affert Ioan. Picus Mirand. contra Astrol. lib. III, c. 6 et 14. II.

Quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Noctem ego quidem libentius legerim. Magis enim congruere rei videtur, tepido fulgore plenilunii noctem, quam locustas, mitificari. Haan.

LI. *Cancerorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones.* Risum, scio, movebit castigatio hæc mea lectoribus, quibus fortasse videbitur, quod Horatius ait, *ultra legem tendere opus*: sed si diligentius animo versent portenta, quæ quotidie in scribundis imprimundisque libris committuntur, postrema excusorum imperitia, quibus interdum, immo sæpenumero contingit, ut prima elementa latinae linguae ignorent; ut correctores præteream non multo illis aliquando peritiores; remittent, puto, multum ex opinione sua, huiusque consulent meam hanc audaciam in restituendis aliquot iam oblitteratis ex doctorum memoria locis, modo id fiat idonei scriptoris auctoritate, et potissimum ex eorum numero, quos secutus est Plinius. Lego igitur non *leones*, sed *fluviales*. Aristot. lib. IV, cap. 2: *Cancerorum genus multiplex est, nec facile enumerandum. Maximum quas maias appellant. Secundum paguri, et quos heracleoticos vocant. Tertium fluviales. Caeteri minores et nullis paene nominibus annotati.* Hæc Aristoteles: quæ ad verbum mutuatus videtur Plinius. Sant quidem in mari leones,

Oppiano, Hippocrati, Claudiano etiam alibi: sed nemo eos ex genere cancerorum esse prodit, nihilque ad præsens institutum illi. PIER. — *Cancerorum genera... heracleotici, leones, et alia.* Confidenter nimum hæc voce, *leones*, erasa, *fluviales* ex Aristotele Pintianus rescribit: huius animadvertens a Philosopho Plinium ita discedere, ut in solo cancerorum marinorum genere dicendo halijet: a fluvialibus volumine hoc toto supersteat. Nunc cancerorum nomen latiore paulo significato accipit: ut locustas etiam, sive *αχρεῖες*, astacos, aquillasque complectitur. De cancribus tamen marinis dumtaxat hic sermo est. II.

Carabi. Locustæ sunt; vid. not. pag. seq. II.

Astaci. Nostris *écrevisses de mer*. Rondelet. lib. XVIII, cap. 3. II. — *Astaci*, *Αστὰς*, quem Gaza vertit perperam *gammarum*, et Arist. optime descripsit, Hist. An. lib. IV, cap. 8, certe est noster *homard* (*cancer gammarus* Linn.) Alibi (lib. XXXII, cap. 11) hunc Plinius describit quoque, elephantum nominans. Cuv.

Maiæ. *Μαία* Aristot. vocat, Hist. Anim. lib. IV, cap. 3, p. 417, cancerorum genus maximum, *αχρεῖον μέγιστον γένος*. Et aridet sane magnitudini nomen. *Græcolas* Veneti vocant: Ligures *araneas*, inquit Scaliger ad eum Philosophi locum: Galli ob similitudinem aranei, *araignées de mer*. H. — *Maiæ.* Aristot. Hist. lib. IV, c. 2, ait *μαίας* inter *αχρεῖους*, hoc est, nostras *crabes* (cauda brevi, et quæ sub corpore lateat) maximas: mox, de Partibus Anim. lib. IV, cap. 8, addit his pedes breves et exiles, testamque duram. Plurimi

guri, heracleotici, leones, et alia ignobiliora. Carabi cauda a caeteris cancris distant. In Phoenice *ἰντῆς* vocantur, tantae velocitatis, ut consequi non sit. Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi.

auctorum id nominis transtulerunt in trachorum genus (qui quoque e crabis), et in primis in *cancerum maiam* Linn. Eos libentius crediderim nostros *pouparts*, vel *tourteraux* (*canceres paguros* Linn.) Cuv.

Paguri. Proxima magnitudine post malos, sunt *πάγουροι*, et *Ηρακλειωτικὰ*, inquit Arist. loc. cit. qui paulum oppido inter se differunt. Hos Veneti, quorum in mari cancerorum ingens copia, *canceros poros* vocant, corrupta voce pro paguris. Hann. — *Paguri heracleotici*. *Καρχίνος* quoque, sed minoris staturae. Infra de Partib. Anim. lib. IV, cap. 8, heracleoticis ait breviores, quam maiis, pedes, sed minus exiles. Forte nostri *erobes* viliores (*canceres moenae* Linn.), vel species quae parum recedunt. Cuv.

Leones. Maximus scilicet *astacus* marinus, leo appellatur, ut probat Gyllius libro de Massil. Piscibus cap. 73 et 74. H. — *Leones*. Non in Aristotele, sed in Athenaeo illud nomen occurrit lib. III, p. 406; item apud Aelian. lib. XIV, p. 9. Nempe Diphilus, in Athen. loc. cit. *ἀστὰξ* maiorem ait, Aelianus ut locusta exiliorem describit, partimque caeruleum, maximisque forcipibus instructum; in quo similitudinem advertas non parvam cum nostro *homard*. Forte hic nil nisi alterum et duplex nomen celeberrimo cancro a variis impositum. Nomenclaturae errores frequentissime notavimus apud Plinium et Aelianum occurrere. Cuv.

Et alia ignobiliora. Qualis qui drusus cognominatus est, aliusque, de qui-

bus Rondelet. lib. XVIII, cap. 47. H.

Carabi. Locustae. Arist. Hist. lib. IV, cap. 3, pag. 424: *Ἐχτα δ' ὁ κάρπιος καὶ κάρπυον*. Caudam etiam locusta habet. Paulo post. *ὁ δὲ κάρπιος μὲν τοῦ τῶν τοῦτῶν ἀνορθωμένου, solus ex his cancer sine cauda est*. H. — Ex Aristotele partim desumptus locus, Hist. Anim. lib. IV, cap. 2. *Κάρπιος* gall. est *langouste*, de quo sub nomine locustae modo Noster egit. *Κάρπιος* thoracem asperum et spinosum *expresse* ait Hist. Anim. lib. IV, cap. 8. Cuv. — *Carabi distant*. *Καρχίνους*, h. e. *canceros*, ait Aristoteles sine cauda esse, quis nempe cauda exilis ac minuto in sulco quodam inferiore corporis condatur ac quasi latitet; locustis contra maxima et latissima cauda est. Cuv.

In Phoenice ἰντῆς. Cancros equites Gaxa vertit, quom locum Aristotelis redderet, plane huic Plinio similem, Hist. lib. IV, p. 418. Meminit horum Nierembergius lib. de Mirac. terrae promissae cap. 92, p. 487, negatque pusillam castaneam mole excedere. H. — *ἰντῆς*. Ex Aristot. rursus deprompta appellatio et indicatio, Hist. lib. IV, cap. 2. Crediderim has cancerorum species longissimis pedibus, quae vulgo audiunt *araignés de mer* (*macropodia* et *lepipodia* Linn.) Cuv.

Canceris. De locustis id privatim Aristoteles, Hist. lib. V, cap. 16, pag. 587. Sed, uti monuimus, ampliore significatione cancerorum nomen Plinius accipit. H.

Pedes octoni. Quod de octonis pe-

Feminae primus pes duplex, mari simplex. Praeterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Univerſi aliquando congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparetque tritum iter.

2 Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriae. Huic solertia est ina-

diſibus, binisque praeterea brachiis denticulatisque forcibus traditur, cancris pariter locustisque congruit, τοῖς καρκίνου, καὶ τοῖς καρπύου. Aristot. Hist. lib. IV, p. 419; Scholiastes Nicandri in Theriac. p. 28: Οὐτὼ γὰρ πῶδας ἔχουσιν οἱ καρκίνοι. H.

Omnes in obliquum. Nec cancerorum modo, sed crustaceorum omnium nuiſae, commune id vitium est. H.

Feminae. Haec nota, Arist. teste, pag. 442, τῶν καρπύων, locustarum sexum distinguit, non item cancerorum. Nulla enim re differre cancris mares a feminis, praeterquam operculo, tum loco proxime citato, p. 435, tum libro V, cap. 7, pag. 535, ipse testatur. Quin etiam adversatur, praeter Aristotelem, res ipsa, quum nihil diſcrepet inter cancris mares ac feminas primi pedis, ut observatum est a plerisque, forma. H.

Praeterea. Arist. Hist. lib. IV, pag. 420. H.

Omnibus maius. Locustis et cancris, καρπύου καὶ καρκίνου. Arist. loc. cit. pag. 432, et de Partib. Anim. lib. IV, c. 8, p. 1030. H.

Univerſi. Cursores, δροπῆες, quoniam longius errant, atque vagantur, cancris huiusmodi vocat Aelianus, Histor. Anim. lib. VII, cap. 24, in sinu quodam Thracii Bosphori narrans singulatim congregari eos, ad-

venientes caeteros interim operſi: quandoquidem vehementes fludus e Ponti prorumpunt, qui illis angustis contrario occurſu subeuntes cancris subverterent: demumque simul conſerto agmine aquis relictis, terreno itinere angustias eas superare. Hann.

Pinnotheres. Περὶ τοῦ καρκίνου, Arist. Hist. Anim. lib. IV, c. 4, p. 448, et lib. V, cap. 14, pag. 576. Καρκίνον dicitur Oppiano, Halieut. lib. I, v. 320; Aeliano, Hist. Anim. lib. VII, cap. 34, καρκινός. Nostri Bernard l'ermite cognominant. Iconem Rondelet. exhibet lib. XVIII, c. 14. H. — Pinnotheres. Quem pinnotherem hoc loco descripsit, ille est, ut bene Hard. annotavit, cancer Bernardus Linn. vulgo le Bernard l'ermite, species generis quod nominamus nunc Pagurorum. Ille solet caudam condere in conchis vacuis buccinorum et univalvorum quorumlibet. Caeterum lapsu calami crediderim Plinio ostrea pro conchis dici. Ille est καρκίνον, de quo Aristot. lib. V, cap. 15, et de Partib. Anim. lib. IV, cap. 8. Sed aliud est crustaceus, vere pinnotheres Arist. lib. IV, c. 4, et lib. V, cap. 14, de quo mox (c. 66). Noster alio sub nomine acturus est. Hic cancer est exiguus quem in bivalvis invenimus, ut pinnis, et τοῖς μοῦσας, sed

nium ostrearum testis se condere: et quum accreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore etiam retrorsum pari velocitate³ redeunt. Dimicant inter se, ut arietes, adversis cornibus incursantes. Contra serpentium ictus medentur. Sole Cancri signum transeunte, et ipsorum, quum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur, in sicco.

Ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro⁴ pedibus. Ingredi est his, in orbem volvi: itaque detritis saepe aculeis inveniuntur. Ex his echinometrae

non his vacuis. De illo fise agemus. Cov.

Ostrearum testis se condere. Lucilius: *Ostrea nulla fuit, non purpura, nulla Peloris.* Afranius: *Conchas, echinos, ostreas marinas.* Dat.

Etiam retrorsum. Plaut. in Pseud. *Et transversus cedit, quam caucer solet, non proverus.* Dat.

Contra serpentium. De ea medicina uberius lib. XXXII, c. 49. H.

Sole Cancri. In locis, opinor, calidioribus, ferventiore tum sole. Florentissus in Geopon. auctor est, ocimum mansum, et in sole positum, scorpiones generare. Adstipulatur et Plinius ipse lib. XX, cap. 48, ubi vide quæ dicturi sumus. At quanto citius ex animali corrupto, animalculum idumat ortus sui initia? Cautio tamen adhibita a Plinio est, ut id ad communem vulgi opinionem referret, nec se publicæ famæ vadem præstaret. Hæc sententiæ subscribit Ovidius, Metam. lib. XV, et ante eum Nicander in Theriac. vers. 926. H. — Sic Ovid. l. c. *Concava littoreo si densas brachia canero, Cætera supponas terræ, de parte sepulta Scorpium exibat,*

etc. Vid. tom. IV, p. 524 edit. nost. et ibi not. Ed. P.

Ex eodem genere. Eorum nempe, quæ crusta tenui obducta dicuntur: egit enim hactenus de crustatis: etsi echini inter testacea, hoc est, duris muniti testis ab Aristotele reponuntur, Histor. Anim. lib. IV. Verum, ut Rondeletius animadvertit lib. XVIII, cap. 29, pag. 577, ad utrumlibet genus referri perinde potest. H.

Echini, quibus. Arist. Hist. lib. IV, cap. 4, pag. 458. Echini hi nostris *hérissons de mer.* Iconem apud Rondelet. vide loc. cit. H. — *Echini.* Vulgo *hérissons de mer*, vel *oursins.* *Echinus* Linn. Non spinæ quidem propedibus sunt, sed tentaculæ quæ e spinis de arbitrio eorum exsiliunt. Covien.

Echinometrae. Aristoteles p. 455, spinas longissimas, non echinometris, sed alteri echinorum generi attribuit, quod parvum appellat, hoc est, cui minimus calyx: γένος μικρόν, ἀκάνθας ἔχον πυγάδας καὶ σελιγράφας. Maximus autem calyces, seu ampliora corpora, echinometrae, quasi echinorum matres, tum ex ipso nomine, tum ex

appellantur, quorum longissimae spinae, calyces minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi nascuntur, spina parva. Ova omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram versa. Tradunt, saevitiam maris praesagire eos, correptisque opperiri lapillis, mobilitatem pondere stabiliantes, nolunt volutatione spinas atterere. Quod ubi videri nautici, statim pluribus ancoris navigia infrenant.

- ⁵ (XXXII.) In eodem genere cochleae, aquatiles, terrestresque, exserentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentesque: oculis carent: itaque corniculis praetentant iter.

Aristotele, videntur sibi vindicare, pag. 454, αἱ ἐκιννομήτραι καλοῦμαι, μεγέθους πάντων μύστος. H. — *Echinometrae*. Species minutis corporibus spinisque longissimis, ut *echinus oedaris* Linn. Cuv.

Calyces. Corpora minima. H.

Circa Toronem. Τορόν, urbs Macedoniae, in hac Chalcidice, τρετρυδοῦς quidem peoiosula est quae mediam partem occupat, nempe Sithonia; sed olim Thracum fuit. As.

Candidi... spina parva. Ut *echinus spatagus* Linn. Cuv.

Ova... quina numero. Ovaria melius scriberetur. Cuique echino quina ovaria in stellae formam disposita; et hoc edulium. Cuv.

Ova... versa. Arist. p. 456 et 457. Ovorum porro nomine, non ea nunc significari videntur, unde fetus excluditur: sed annexae corpori testaeve intus, velut carunculae quaedam ovorum specie: ideoque non simpliciter ova Aristoteles, sed τὰ αἰὲ καλούμενα, quae ova appellantur, non uno loco nominavit. Flava ea sunt, orisque grata, etiamsi salsa ea et subamara sunt. H.

Tradunt. Plutarch. libro de Solert. Anim. pag. 979: Oppian. Halieut. lib. II, v. 225; Aelian. Hist. Anim. lib. VII, c. 44. Cassiodorus in primis eleganter, Var. lib. III, ep. 48: *Echini, qui sunt mella carnalia*, etc. H.

Tradunt saevitiam maris praesagire eos, correptisque opperiri lapillis, etc. Ita libri omnes tum manu exarati, tum vero etiam impressi ante Dalecampium, qui operari rescripsit: falsoque credidit, lapillos ab echinis ore corripì, non spinis. Ea sententiae, praeter Aelianum, ipsa experientia adversatur. H.

Nolunt volutatione. Vehementiore scilicet, agitante eorum corpora, ac volvente fluctu, atque ad saxa violentius allidente. Alias enim, ut superius dictum, ingredi est his in orbem volvi: ideoque detritis saepe aculeis inveniuntur. H.

In eodem genere. Tenui crusta seu operculo obductorum. Arist. Histor. Anim. lib. IV, esp. 4, pag. 442. H. — *Cochleae... carent*. Celebrissimi Swammerdam experimeotis et disquisitionibus nunc constat puncta nigra quae in extremo cornu maiori *helium* ter-

(XXXIII.) Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi et ipsi in magnis frigoribus, ac magnis aestibus: unguisque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris iam testae murices, et concharum genera: in quibus magna ludentis Naturae varietas: tot colorum differentiae, tot figurae, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe caesis: in dorsum elatis, laevibus, rugatis, denticulatis, striatis: vertice muricatum intorto, margine

reantum et in cornu basi in marinis oculos esse. Cuv.

Pectines. Κτέτις; Graecis dicuntur: nostris vulgo *coquilles de Saint-Jacques*. Duplici testa striata constant, uti ex Athenaeo lique lib. III, pag. 93, et sunt ex utraque parte auriti. H. — *Pectines.* Hodie *peignes*, simillime. Cuv.

Ex eodem genere. Eorum scilicet, quae leviozem testam gerunt, nec tam firmam quam murices. Iterum cap. 74, a durioris testae conchis pectines selungit: inter testacea tamen ab Aristotele censentur. H.

Et ipsi. Quemadmodum cancri ac locustae, de quibus cap. 50. Haec habet etiam Arist. Hist. Anim. lib. VIII, c. 47, p. 928. H.

Unguesque. De his onychibus, ab unguis similitudine, ut Varroni aliisque placuit, cognominatis, iterum Plinius, tom cap. 87 huius libri, tom lib. XXXII, cap. 73, quibus in locis dactylos quoque vocari tradit. Athenaeus lib. III, pag. 90, solenas, aulos, donacas, onychasque, diversas esse voces eiusdem conchylii cum Plinio credit. H. — *Unguesque velut igne lucentes in tenebris.* Pholadea, conchae bivalves, quae lumen vividissimum fundunt. Cuv.

LII. *Firmioris iam.* Nunc illud describit genus sanguine carentium, quod fuit ex iis tertium, quae attigerat cap. 44; eorum nempe, quae sunt testis conclusa duris. Muricem nomine purpurae in primis censentur, et baccina. H. — *Murices.* Univalves spinosae et conchis spissis. Cuv.

Planis. Quibusdam *patellis* maxime planis. Cuv.

Concavis. Aliis *patellis* cavis, vel *haliotidibus*. Cuv.

Longis. Coni longiori forma, ut *carithio*. Cuv.

Lunatis. Quorum os lunam crescentem refert. Quales *helices*. Cuv.

Dimidio orbe caesis. Neritae, quae in hemisphaerio caesae sunt. Cuv.

In dorsum. Vtraque testa, superiore et inferiore, plurimum cava, ut concha tota ad rotundam proxime formam accedat. H.

Rugatis. Quae quibusdam valuti verrucis aut rugis sunt asperae. H.

Denticulatis. In ambitu serratis testae margine in dentium formam secto, seu ita laciniato, ut varios mucrones referat. Nostris *dentellé*. H.

Striatis. Galli *cauclé*, striatum vocant. Siria, est virgata in convexa conchae parte eminentia illa, quae

in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato.
 2 Iam distinctione virgulata, crinita, crispa: cuniculati-
 tiu, pectinatiu divisa: imbricatiu undata, cancellatiu
 reticulata: in obliquum, in rectum expansa: den-
 sata, porrecta, sinuata: brevi nodo ligatis, toto la-

est inter canaliculos sulcosque, qualis in eo columnarum genere, quod inde striatum dicitur. Striae porro aliae tenues, similesque lineolis: aliae magis exstantes. Aliae glabrae, sen-
 leves: asperiores aliae. Aliae coloris unius: aliae multiplicis. Aliae denique simplices: aliae mixtae, sibi-
 que reticulatim videntur implexae. H.

Vertice muricatis intorto. Turbinatim convoluta conchae vertice, nec sine aculeis. Iconem vide in Murice marmoreo Rondeletii, de Testaceis, libro II, cap. 7, p. 76. H.

Margine. Eisdem marmorei muricis, quem Rondeletius exhibet l. c. caeterorumque complurium, margo in acumen, seu mucronem desinit. H. A. D.

Foris effuso. Quum diducta et hiante concha, explicat sese foris uterque margo, neque introrsus revolvitur. H. — *Margine foris effuso.* Cocleae cuius os, ut in multis buccinis *à vis* *opérat*. CUVIER.

Intus replicato. Buccini ore angusto, ita ut e labria alterum sub altero conditum videatur. CUV.

Iam distinctione. Etiam in variis, inquit, concharum generibus, discrimina quaedam testarum observanda sunt. Nam quaedam sunt virgatæ, sive scutulatae, qua de voce egimus lib. VIII, cap. 73. Virga enim in vestibus, similibusque, sunt vine transversim decussatimque ductæ. Quare virgata vestis et scutulata eadem. H.

Crinita. Aliis segmenta sive lineo-

lae, modo crinium instar, porrectae: modo cincinnorum more, crispae. H.

Cuniculatiu. Subintellige, divisa. Aliae sunt, inquit, e striatis, partim intorto meatu, subterranei cuniculi instar: partim recto, ut in pectinibus, in quibus lirae paulatim devolvunt se in mucronem. H.

Pectinatiu divisa. Vocem hanc postreman, quae oscitantia librariorum exciderat, admonitu codicum Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. Paris. Tolet. ac Salmant. restitimus: ac paulo ante, *cuniculatiu*, ex eorumdem fide, pro *cuniculatiu*. H.

Imbricatiu. Quum testa ad undarum sese attollentium similitudinem distincta est: quae distinctiones, cum quaedam piscium squamae, quum aliae alia insideant imbricum modo, imbricata inde concha nominatur. Iconem imbricatae conchae Rondeletius exhibet, de Testac. lib. I, c. 48. p. 28. H.

Cancellatiu. Secta lineolis testa, in transversum compactis, ad retis similitudinem, vel cancellorum: cancellis ipsis modo oblique ductis, a conchae copite ad marginis latus: modo rectis, a summo vertice ad marginem latus: eisdem modo densioribus, sive pressioribus, et quadratis: modo porrectioribus, et oblongis: modo in arcum toto conchae corpore sinuatis. H.

Brevi nodo ligatis, toto latere connexis, etc. Aliarum, inquit, testarum brevi admodum, nodo colligantur:

tere connexis, ad plausum apertis, ad buccinum recurvis. Navigant ex his Veneriae, praebentesque concavam sui partem, et aurae opposcentes, per summa aequorum velificant. Saliunt pectines, et extra volitant, seque et ipsi carinant.

LIII. (xxxiv.) Sed quid haec tam parva commemoro,

aliae latere toto, ac latiore margine cohacrent. Prioris generis sunt conchae vulgares: posterioris pectines, solenesque multi: cuiusmodi is est cuius iconem exhibet Fabius Columna, lib. de Purpura, cap. xi, p. 38. II.

Ad plausum apertis, ad buccinum recurvis. Sic apertis hiantibusque labris, ut ad plausum edendum natae factaeque, si inter se illiduntur, videri possunt: aliae recurvae, ut ad buccini sonum ore cicodum aptae videantur. Infra idem Plinius, c. 61, buccinum ait esse minorem concham, ad similitudinem eius conchae, qua Buccini sonus editur. II.

Navigant ex his Veneriae praebentesque... per s. aeq. velificant. Sic legendum: sunt enim conchae non grae modo Veneri, sed etiam conchae, ob communem e mari originem: celebrisque est eius deae effigies, concham, atque haud seio an ex hoc ipso genere, pede premena. GALEN. — *Navigant ex his.* Ex omnibus concharum generibus, quae sunt appellatae hactenus, solae Veneriae appellatae navigant: sunt enim eae bifores, et partem sui concavam aurae opponunt, etc. II. — *Navigant ex his Veneriae.* Multae conchae univalves natant, immo in summa aqua pendent. At solus est nautilus, qui ut velo protenso naviget. Cuv.

Veneriae. Ita MSS. omnes: et ipse Plinius in nomenclatura ac recensione omnium piscium, libro XXXIII, c.

53. Sed interpolatores *neritae* maluerunt. Νηρέας buccino similis est, auctore Aristot. Hist. An. lib. IV, c. 4, p. 452. Testam ei latam esse ac levem, ὑπὸ πλάγιον καὶ κοῦρον, docet Oppianus, Halieut. vers. 331. Quare quum nerites Aristotelicus ille non e biforibus conchis, sed de turbineatorum genere sit, qui possit concavitatem habere navigationi idoneam, quae opponatur aurae, portemque alteram minime concavam, viderint qui *neritas* hoc loco nobis intrudunt. Ceterum h. l. intelligendum esse Muciani muricem, de quo Plinius, c. 41, ceiset Rondelet, de Testac. lib. II, c. 34, p. 101. Alii σιγάρα potius, sive οὐς Ἀπορόβης, sive *aurum Veneris*, de qua Hesychius, p. 714, αἱ ἀλυσὶς ὀστράκων τι οὕτω καλεῖται. Nos genus esse buccinorum aliquod, seu muricum, ne suspicemur, in Plinii verbis a nobis proxime antea explicatis, satis esse argumenti credimus. II.

Saliunt pectines, et extra volitant. Eadem tradit Arist. Histor. Animalium lib. IV, c. 4, p. 439. II.

Seque et ipsi. Id est, ex suis testis carinam sibi parant, sicuti ea Muciani concha, de qua c. 49, et veneriae, de quibus proxime.

LIII. Sed quia haec parva est reput. purpuras, cosephyli. Colorum haec esse scito, non dissimilium concharum nomina: nam ex iisdem conchis, nullo discrimine purpureos co-

quum populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quam e concharum genere proveniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri inare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt. (XXXV.) Sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchyliis, margaritis! parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore a feminis iuxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque cum vel-

lores, conchyliisque fieri, dicitur e. 60. Porro purpuram rubere certum est: conchyliis glaucum colorem Plinius attribuit eodem cap. Et libro XXI, e. 22, in conchylio tres colorum species enumerat: *Tertius est (color) qui proprie conchylii intelligitur, multis modis: unus in heliotropio, et in aliquo ex his saturatior: alius in malva, apud purpuram inclinans: alius in viola scrotina, conchyliorum vegetissimus, etc.* Atque hic substitit conchylium. Nam in purpura laus fuit summa, ut nigricans esset aspectui rubeus color nigrante deterior fuit. Aliter alii purpurarum genera describunt. Purpuram illi statuunt aliam esse rubram, aliam violaceam, sive caeruleam, quae et conchylium appellatur. Alia deinde esse generis utriusque discrimina, dilutiore scilicet, aut saturi magis colore. Quin et saturi coloris non simplicem modum esse: aliud excelsum, floridum, ac vegetum: profundum alterum, obscurum, ac nigricantem. Sed haec omnis purpura in usu demum esse desit: nec operae prelium est ut illius parandae, ut olim, modum aliquis laboriose exquirat. Quae ars quidem, ut recentiores Chymiae po-

ritos hodie non latet, sic tamen ab arte Veterum longe videtur distare. Nam hi in multa, et in purpura solum, agebant. Vnde plus certe e babbica pulchritudinis emersit, quam nunc potest. Sed minoris constat color e cocco tacti tractus, nec minus decorum est. Ergo debuit murex omitti, iactique, ut ereda, in aeternum placidus, vel ubi olim Tyros fuit et Cythera. As.

Margaritas. Margaritae nil aliud sunt, quam, ut ita dicam, extravasatio eius succi, cuius officium est concham intus vestire, spissare et amplificare. Ergo morbo ingruente effluunt. Possunt quidem omnes conchae tales gignere. Sed pulchrae non sunt, nisi et ipsa interior superficies quam naere vocamus perpulchra sit. Quinobrem optimae ex Oriente sunt, et ex illa bivalvi quam Linnaeus *mytilum margariferum* vocat. Quos indici maris tractus demonstrat Noster, in iis etiamnum reperiuntur pleraeque. Cuv.

Quid mari cum vestibus. Proverbum vetus, *Qui nature vult, se exuit.* DALEC.

lere? Non recte recipit haec nos rerum Natura, nisi nudos. Esto, sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur: adeo per totum corpus, anima hominis quaesita maxime placent.

LIV. Principium ergo culmenque omnium rerum, pretii, margaritae tenent. Indicus maxime has mittit Oceanus, inter illas belluas tales tantasque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis solis ardoribus: atque Indis quoque in insulas petuntur, et admodum paucas. Fertilissima est Taprobane et Stoidis, ut diximus in circuitu mundi: item Perimula' promontorium Indiae. Praecipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri.

Non recte recipit haec nos, etc. Scribo non haec, sed hic: ut sit anthyphora. Dicit, inquit, aliquis, haud clementer naturam facere, quae nos hic prolious ex utro nudos et inopes excipiat; tunc adhibetur solutio. Fateamur, inquit, ita esse: caret vita cibis, petantur e mari: at vestes inde tingi, et se (non redimendae nuditatis gratia, sed luxuriae) periculis obicere, quis recte factum tueri possit? *Hermol. Barbar.* — Multa Hermolaus in expositione huius loci: quem tamen, nisi opinione fallor, neque emendate legit, neque sensum percepit. Mea igitur sententia locus hic cum interrogatione legendus est: *Num rite recipit nos haec rerum natura, nisi nudos?* Neque enim de terra loquitur, sed de mari et elemento aquae, quam ingressuri vestes ponimus. *PINT.*

Esto sit tanta ventri cum eo societas. Scribo contra omnia exemplaria, *Esto, sit tanti ventri cum eo societas,*

hoc est, constet tot laboribus periculisque, haec quam venter cum mari init societas. *PINT.* — Non bene mavult *Pint. tanti*, eodem fere intellectu: ut sit sententia: constet sane tot laboribus, periculisque, haec, quam venter init cum mari societas: tantine dorsi quoque vastitas emendus. *HABO.*

Quaesita. Acquisita vitae salutisque dispendio. *HABO.*

LIV. *Culmenque.* In quibusdam MSS. *columnen*, quod idem cum culmine. Principium autem pro principatu dici, dignum animadversione est. *HABO.*

Quas diximus. Cap. 2. *HABO.*

Fertilissima. Solinus c. LIII, pag. 81. *HABO.*

Et diximus. Lib. VI, c. 24 et 25. *HABO.*

Perimula promontorium Indiae. Aeliano, *Histor. Anim. lib. XV, cap. 8.* Περίμυλα νηὶς Indiae. *DAL.*

Circa Arabiam. Aelianus, *Histor.*

- 2 Origo atque genitura conchae est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulaverit hora, pendentes sese quadam oscitatione impleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea niti, partumque concharum esse margaritas, pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si vero turbidus, et fetum sordescere: eundem pallere, caelo minante conceptum: ex eo quippe constare, caelique eis maiorem societatem esse quam

Anim. lib. X, cap. 43. H. — *In Persico sinu maris Rubri*. Vlpianus leg. x, ff. de auro et arg. legat. margaritae vult nec gemmis contineri nec lapillis, quia apud Rubrum mare crescit et coalescit concha. Tertullianus lib. de habitu muliebri, pustulam conchae, sive duram et rotundam verrucam esse ait. Hieronymus Rubri maris grana vocat. Martialis: *Erythraeos lapillas, et gemmas Erythraeis rotas vocatis*. Cuiacius, Observ. lib. X, cap. 48. Multa quoque de his Jacob. Raevard. Varior. lib. I, cap. 4. DALG.

Origo atque genitura conchae, est haud multum ostrearum conchis differens. Origi gignique margaritam e concha ostrearum conchis persimili, huius loci sententia esse videtur. Quare legendum opinor, *haud multum ostrearum conchis differens*. Vel, *origo atque genitura (margaritae scilicet), concha est haud multum ostrearum conchis differens*. Quod ad rem ipsam attinet, ostreo quoque similem hinc concham facit Chares Mitylenaeus, Hist. lib. VII, apud Athen. libro III, pag. 93. Pectini similem Procopius, de bello Pers. lib. I, c. 4, pag. 43. HARR.

Conchae. Conchas ens nunc Persae acripo vocat. DAL. — *Conchae*. No-

stris vulgo dicitur, *naire de perle*, quasi margaritarum mater. H.

Has ubi. Has ubi excitaverit anni tempestas ea, qua cuncta gignuntur. Haec fere iisdem verbis Solin. loc. e. Haec porro genitalis, verna ipsa tempestas est. Nam ut Poëta cecinit: *Vere tument terrae, et genitalia semina poscunt*, etc. HARR.

Partumque concharum. De hac re vide Rondeletium. Androstenes apud Athenaeum lib. III, in ostrei carne gigni potat, non aliter quam grandinem in suisbus. DALG. — *Has ubi genitalis*, etc. Quidquid hoc loco de margaritarum ortu diserte fabulatur, fabulosum. CUVIER.

* *Pro qualitate roris accepti*, etc. Lege: *Pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candore conspici*. Pro candore conspicuas esse. SALM. pag. 4433.

Ex eo quippe constare, etc. Leg. *Ex eo quippe constare caeli quieti his maiorem esse societatem quam maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum*. Dicit caeli quieti ac pacati maiorem esse conchis societatem quam maris. *Claritatem matutinam* vocat, qualis esse solet matutino tempore, aurora commo- dum exoriente. Adest paulo post, *Si fulguret*. Bene. Nam sane, aliud est

maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestive satientur, grandescere et partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunii modo minui. Si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente compressas, quae vocant physemata efficere, speciem modo inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari possit: itaque et purgantur a peritis. Miror ipso tantum eas caelo gaudere, sole rubescere,

fulgerare, aliud fulgurare. Illud ἀστράπτειν, hoc ἀστρύνειν. Fulgurare tamen apud eundem Plinium est ἀστράπτειν. Inpraefatione: Fulgurat in nullo unquam verius vis dicta eloquentiae, et lib. XI, c. 50, et alibi passim. Et quomodo differant fulmina et fulgura, etc. SALM. pag. 4434, 4435 et 4436. — Coelique eis maiorem societatem esse, quam maris. Libentius agnoverim caeli quoque eis: ut sit sententia, vel ex eo probe intelligi, caelo etiam ipsi plus debere eas, quam mari. Ex hoc Plinii loco hausisse Ammianus videtur lib. XXV, pag. 264: Idque indicium est, inquit, aethera potius derivatione, quam sanguinis pelagi hos oriri fetus, et venci, quod guttae matutini roris iisdem infusae claros efficiunt lapillos et teretes, etc. HARD.

Inde nubilum. Nubilum ex nubilum caelo, ex sereno candidum trahi colorem. Marbodaeus, lib. de Lapid. pret. cap. 61, fol. 53: De matutino fit alariorum visio rose. Ros Vespertinus fetus solet edere fuscus. Haec omnia Solinus, ut intelligeret, corrupit. H. Si tempestive. Solinus paraphrastes: Quanto magis de rose hauserint, tanto magis proficit lapidum magnitudo. HARD.

Si vero et tonuerit. Haec Solinus, ut caetera, ex Plinio. H. — Si vero et tonuerit, pavidas ac repente compressas...speciem modo, etc. Dissentit quidem a Plinio Isidorus Characenus in descriptione Parthiae, laudatus ab Athenaeo lib. III, pag. 93, frequentia scilicet tonitruum imbrumque vi adiuvari concharum partus asseverans. Sed Plinio Ammianus adstipulatur, loco citato: Concussas vero, inquit, saepissime metu fulgurum inanescent aut debilia parient, ut certe vitis defluunt abortivae. Et Marbodaeus, lib. de Lapid. pret. c. 64: Quod si celsa micant tonitruum convexa corusco, Conchae diffugiunt subita formidine clausae: Sic intercepto conceptio deperit haustu; Et fit abortivum, quod coeperat inde creari. HARD.

Physemata. Flatus, sive bullas, φυσήματα. HARD.

Speciem modo. Similitudinem tantum margaritae aliquam, solo aëre plenam ac bullantem.. H.

Miror ipso tantum eas caelo gaudere, etc. Sic Legendum: Mirum ipso tantum eos caudere caelo, sole rubescere, caudoremque perdere ut corpus humanum. Quare praecipue cum custodiunt, pelago altius mergunt, quam

candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare praecipuum custodiunt pelagiae, altius mersae, quam ut penetrent radii. Flavescent tamen et illae senecta, rugisque torpescunt; nec nisi in iuventa constat ille, qui quaeritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisque adhaerescunt; nec his avelli queunt, nisi lima. Quibus una tantum est facies, et ab ea rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. Coharrentes vidimus in conchis, hac dote unguenta circumferentibus. Caetero in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit.

ut penetrent radii. Mirum, inquit, quom candorem a caelo tantum habeant, e roris scilicet qui de caelo liquitur, eum tamen sole perdere ac rufescere. Plinii ergo mens est, margaritas in conchis e caelestis roris infusione concipi ac formari, et candorem illum acquirere. Postquam rorem eum hauserint conchae atque ex eo conceperint, gnaras partum suum sole maculati, et candorem perdere, pelago altius mergi, quam ut eo penetrent radii. SALM. 1133. — *Eas caelo gaudere.* Scilicet, margaritas. Sic MSS. omnes; non eos, ut editi. Unde et mox pelagiae, et altius mersae, et flavescent illae. H.

Quare praecipuum. Candorem subintellige. Solini paraphrasis, cap. LIII, pag. 85: *Conchis ipsis inest tenuis: portus suos maculari timent: quoniamque flagrantioribus radiis excoquitur dies, ne fuentur lapides solis colore, subsidunt in profundum, et se gurgitibus ab aestu vindicant.* Sic Athenaeus lib. III, pag. 94: *Η πύς οὖν ἐπὶ τοῖς πύξιναις, etc.* Pinnarum, inquit, quae in alto degunt, clarissimi sunt unioes, puriores, gaudiores (haec sunt

quas Plinius pelagias vocat): contra illarum, quae per summa aequora fluitant, et aurnum aveluntur, minores, colorisque nobili, quia solis radius percutuntur. HARO.

Flavescent tamen et illae. Solinus, loc. cit. HARO.

Rugisque torpescunt. An potius, turpescunt? HARO.

Nisi lima. Apud Pers. Sat. II, vs. 66: *Hæc baccam conchæ rasiæpe.* DALEC.

Quibus una. Sunt eae veluti dimidio orbe sectae: atque idcirco tympania ex similitudine appellantur. Tympanorum enim formam referunt, quae a nostris dicuntur des timbales. HARO.

Coharrentes vidimus in conchis. Non raro succus, a quo interna crusta, vulgo naere vocata, originem ducit, tuberculos intus gignit; qui margaritae adhaerentes dicuntur. CUVIER.

Caetero in aqua. Solinus cap. LIII, pag. 85. II. — *In aqua mollis unio.* Falso. Quidquid concretionis in animalis corpore exstat, durum ac firmum ante est, quam ex aqua trahatur. CUVIER.

LV. Concha ipsa quum manum videt, comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti; manumque si praeveniat, acie sua abscindit, nulla iustiore poena: et aliis munita suppliciis; quippe inter scopulos maior pars invenitur; sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures feminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine et vetustate praecipuas, esse veluti duces, mirae ad cavendum solertiae: has urinantium cura peti: illis captis, facile caeteras palantes retibus includi. Multo deinde

LV. *Concha ipsa*, etc. Haec omnia totidem ferme verbis Isidorus Characenus refert apud Athen. lib. pag. 94; Aelianus item, Hist. Anim. lib. X, cap. 20. Id vero fabulis accenset Rondeletius, de Testac. lib. I, cap. ultim. quod careant visu conchae. Sed oimrum videndi vocabulo usus est Plinius paulo licentius, pro verbo sentiendi. HARR.

Manumque si praeveniat, acie sua abscindit. Isidorus Characenus: *κινδυνεύουσι δὲ θηρώντες τοὺς μαργαρίτας ὅταν εἰς κενυμένα κόγχην καθ' ἑαυτὴν ἐκτείνωσι τὴν χεῖρα· μέντοι γὰρ τότε, καὶ πολλὰς οἱ δάκτυλοι αὐτῶν ἀποπρέονται, ἔνιστοι δὲ καὶ παραχρῆμα ἀποθνήσκουσι.* (SCAL. in Manil. ex Athenaeo lib. III.)

Quippe inter scopulos. Solinus loco citato. HARR.

Sed in alto. Procopius quoque, de Bell. Pers. lib. I, cap. 4, pag. 43, refert canes marinos, assiduos concharum assectatores, quum fane urgentur, circumspicere, num quid edulii se prope offerat, quidquid ost obvium deglutire, nam ad conchum reverti, contemplandi sola voluptate: piscatorem quemdam, tempus aucu-

patum, quo unionem amasii sui praesidium destitutum videret, ad eum captandum recta contendisse, dum consumenda interim praeda canis distineretur: hunc vero furto mox agnito, ad piscatorem celeri commeasse cursu, qui se iam teneri sentiens, in litus quanta vi maxima potuit, praedam eiacularus est: ipse a cane captus interit. *Κύα θαλάσσιον, πεculiareμ, ut credo, marium illorum piscem, appellat.* HARR.

Quidam tradunt. Megasthenes apud Arrianum, in Indicis, p. 525; Aelianus Hist. Anim. lib. XV, cap. 8; Solinus, cap. ult. H.

Magnitudine et vetustate praecipuas, esse veluti duces. Quid si *vetustate* legas? Id enim in his aeque regium est. Et Aelianus qui haec quoque ex iisdem hausit Græcorum fontibus, Histor. Animal. lib. XV, cap. 8, concharum ducem ait esse tum coloris pulchritudine, tum magnitudine praestantem: *διαπρεπὴ καὶ τὴν χόαν, καὶ τὸ μέγεθος.* H.

Multo deinde obrutis sale. MSS. *obrutas.* Verum *obrutis* scribi oportere vel ipsa per se structura orationis admonet. Quod porro ad rem

obrutis sale in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima.

- 4 LVI. Vsu atteri non dubium est, coloremque indigentia mutare. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, laevore, pondere, haud promptis rebus; in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum romanae scilicet imposuere deliciae. Nam

ipsam attinet, inanis est coniectura Salmasii, pag. 4172, in Solin. existimantis properantem in legendo Plinium hallucinatum esse: quumque a graeco scriptore acciperet, quod apud Arrianum legitur: τοὺς ἀλόντας περιόρων κατασπέναι σπινθὶ τῶν σάρκα, τῷ δὲ ὀστέῳ εἰς πόσμον χρῆσθαι, captis conchis lodos carnes earum sinere putrescere: osse, ad ornatum uti: aliud agentem pro τοὺς ἀλόντας somniasse τοὺς ἀλοθέντας: nihilque verius esse pronuntiat: quoniam nihil de sale Megasthenes apud Arrianum. Perinde quasi omnia ex Megasthene Plinium necesse sit accepisse: ac non id quod Arrianus praetermisit, ex eo potuerit fonte haurire, ex quo Aelianus, qui loco cit. totidem verbis eadem narrat. Τοὺς δὲ ληθέντας, ἐν πιθάραις λίγονται περιχέειν: ὅταν δὲ ἡ σὰρξ μυθῇσῃ, καὶ περιβρῇ, καταλείπεται ἡ ψῆφος. Captas in parvis doliis sale condunt: ubi quum caro contabuerit, deflueritque, unio solus relinquitur. H.

Nucleos quosdam. Graeci λίθους et ὀστᾶ vocant. Chares Mitylenaeus, Histor. lib. VII, Alex. apud Athen. lib. III, pag. 93, ὀστᾶ λευκά. Tertulianus, de Cultu Femin. lib. I. cap. 5, pag. 452: concharum vitia et verocus. HARD.

Uniones decidere in ima. Ut omnes

concretiones, etiam si qua in corpore animantis lateat, extrahantur, via longe simplicissima est, carnes ita negligere ut sponte dissolvantur. Tunc enim concretio ima aquarum petit. Cuv.

LVI. Dos omnis in candore. Hinc ab albedine et candore margaritae ipsae apud vetustos scriptores *Albae* appellatae. Suidas: ἄλβα, οἱ μαργαροί. Lampridius in Elagabalo: *Albae* in vicem piperis piscibus et tubicibus conspersit. Cassiodorus lib. IX, ep. 6: *Assurgit Indici maris de albarum candore fama locupletior*. H.

Haud promptis rebus. Haud inventu facilibus, eximiis illis praestantiae notis omnibus in unico unione. Nam in promptu est, quod praesto et quasi ad manum est. DAL. — *Haud promptis*. Quum tot dotes in unione uno hand ita sint inventu faciles. H.

Vt nulli duo reperiantur indiscreti. Male Solinus cap. 1311, p. 85: *Numquam duo simul, inquit, reperiantur: unde unionibus nomen datum*. Quod pariter Solino credidit Isidorus, Orig. lib. XVI, cap. 40, et Marbodaeus lib. de Lapid. Pret. cap. 61: *Vnio dicitur ob hoc, quod ab una nascitur unus, Nec duo, vel plures unquam simul inveniuntur*. Male, inquam, isti. Supra enim Plinius: *Cohaerentes videmus in conchis*. Infra rursus:

id apud Graecos non est, ne apud Barbaros quidem inventores eius aliud, quam margaritae. Et in candore² ipso magna differentia: clarius in Rubro mari repertis: Indicos specularium lapidum squama assimulat, alias magnitudine praecellentes. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia est: elenchos appellant fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorum orbem desinentes. Hos

Vidimusque iam in extremis etiam marginibus, velut concha exeres, et in quibusdam quaternos quinosque. Etiam ad vicinas in unica concha procreatos esse scribit Aelianus Hist. Anim. lib. XIII, cap. 26. H.

Quam margaritae. Chares Mitylenaeus, loc. cit. Ἰπποκρυπτοῦναι μαργαρίτην, appellant, inquit, margariten, ii apud quos haec concha nascitur. Barbarum ergo vocabulum est, non graecum. HAAR.

Et in candore ipso magna differentia: clarius in Rubro mari repertis. Indicos specularium lapidum squama assimulat. Vitiosa interpunctione, aliisque mendis laborabat hic locus in libris impressis: *Clarius in Rubro mari repertus Indicus specularium lapidum squamas assimulat.* Nos ea fide codicum Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chifflet. Tolet. alique ex re ipsa restituimus: est enim ab Indico unione secundus, is qui in Rubro mari gignitur: *Ἀπὸ τοῦ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰνδικῆς γίνεταί, καὶ ὁ τῆς θαλάττης τῆς ἐρυθρῆς,* inquit Aelian. *Hist. Anim. lib. XV, cap. 8. HAAR.*

Specularium. De his dicemus lib. XXXVI, cap. 45. HAAR.

Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Exaluminati dicebantur, quasi alumine infecti. Summa candoris claritas ea voce intelligitur, ab

aluminis claro colore. SALM. 1166. — Exaluminatos. Qui summa candoris claritate alumen emulantur. Alumen optimum censetur, quoniam candidissimum est, auctore Diosc. lib. V, cap. 5, pag. 123. Sic Plinius libro XXXVI, cap. 31, amiantum quoque laudat alumini simile. HAAR.

Elenchos. Hac voce usus pariter Iuvenalis Satira VI, vs. 457: *Quam virides gemmas, etc.* (Vid. not. pag. seq.) Gallia, elenchus, *perle en pointe. H.*

Fastigata. Hoc verborum ambitu figuram ἀνωτῶν, vel στροψοῦτων, hoc est, piri formam, vel turbinis conique describit. Fastigare potro vox est non Plinio modo, sed et Melae Pomponio, Solino, Capellae, Sidonio, aliisque familiaris. H.

Alabastrorum. Ἀλάβαστρα Graecis proprie vascula sunt, qua forma nunc describuntur, ea laevi lubricoque lapide, quem onychem proprio vocari nomine (unguis enim laevorem refert), Plinius idem lib. XXXVI, cap. 12, testatur, servandis unguentis potissimum destinata. Quae quoniam aegre capi retinerique manibus possent, sua lubricitate perfacile elabentia, gens illa sic appellavit: privandi enim vim apud eos α particula habet: verbo autem λαβίσθαι, accipi sumive significatur: recteque ideo apud Mat-

digitis suspendere, et binos ac ternos auribus, feminarum gloria est. Subeunt luxuriae eius nomina, et taedia, exquisita perditio nepotatu: siquidem quum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, et collisu ipso margaritarum: affectantque iam et pauperes, lictorem feminae in publico unionem esse dictitantes. Quin et pedibus, nec crepidarum tan-

thaeum, Magdalena obtulit alabastrum unguenti: vasculum scilicet ex laevi illo lubricoque lapide. Hinc alabastrites quoque lapis idem dictus est, quod ex eo praecipue huiusmodi vascula fierent. II.

Binos ac ternos auribus feminarum gloria est. Petronius tribaccam margaritam vocat: Quo margarita cara, tribacea, Indica, An ut matrona ornata phaleris pelagus, Tollat pedes indomita in strato extrinseco. HAD. IUN. cap. xv, 6, Iuvenalis Satira vi: Quam virides gemmas collo circumdedit, et quam Auribus extensis magnos commisit elenchos. Senec. Benef. lib. VII, cap. 9: Video uniones nam singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitae curri ferendo aut. Iunguntur inter se, et insuper alii bini superponuntur. Non satis muliebris inania viros subuece- rat, nisi bina ac terna patrimonium auribus singulis pendissent. DAL.

Perdito nepotatu. Ita rescripsimus ex endicibus Reg. 4, 2, Colb. 1, 2, Paris Chiff. etc. quomodo fere legendum Turnebus et Pintianus viderunt, quum in editis vulgo legebatur, perditore portatu. Vox nepotatu pro luxurie, veteribus familiaris. Tranquillus in Caligula cap. xxvii: Nepotatu sumptibus omnium predigorum ingenia superavit. HAD.

Quum id fecere. Quum binos ternosque auribus appendere. HAD.

Subeunt luxuriae eius nomina et taedia exquisita perditore portatu: siquidem quum id fecere, crotalia appellant. Illic locus et Hermolaum et multos post illum frustra torsit, diu me quoque suspensum tenuit. Tandem puto, aut restitutum omnino esse, aut parum ei decesse, quominus in integrum restitutus sit. Scribo igitur sic: Subeunt luxuriae nomina, et taedia exquisita perditio nepotatu: siquidem quum illucere, crotalia appellant. Primum utrumque exemplar, potatu praefert, non portatu. Deinde verbum hoc nepotatu familiare est Plinio, quoties vult in luxum sui temporis invehi: ut ex sequentibus libris patebit. Item illucere scripsi, pro duobus illis verbis, id fecere; quia sequitur paulo post, Scilicet sono quoque gaudeant, et collisu ipso margaritarum. PIK. TURN. Advers. libro X, cap. 9.

Lictorem feminae. Appetunt, inquit, tenuioris quoque fortunae mulieres unionem: vulgo iactitantes, feminis in publico id illum praestare, quod magistratibus, quod consuli ac praetori lictores. Ut enim ex dictore digniores viros adesse obvius quisque intelligit, e viaque decedit: ita ex unionem dignosci nobiles feminas: tum solutari, decedi, surgere: quum unio nimirum splendore et splendore suam turbam quasi summo veret. HAD. — Affectantque iam et pauperes lictorem

tum obstragulis, sed totis socculis addunt: neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est.

In nostro mari reperiri solebant, crebrius circa Bosphorum Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania quae vocatur pinna

feminae. Sensus est, pauperes feminas unionibus gaudere, quod, in publico quum sint, ipsis de via decedatur, videanturque divites, ut margarita pro lictore sit, et turbam summoveat. Id enim fuit lictorum officium. Horat. . . . neque consularis Summovet lictor miseros tumulus. *Menta*. . . Quidam docti lictotorem legunt, quasi emptorem pudicitiae nationalis, verbis vim adferentes, et pro arguta elegantique sententia turpem comminiscens. Turn. lib. XV, cap. 10, Advers. Carol. Sigon. de Ant. Iur. Civ. Rom. II, 15. Dal.

Obstragulis. Obstragula sunt corrigiae, sive habenae, quae derussatim supra pedem, atque inter digitos ductae, soleam continebant, obstrabantque, ne decideret. Ea enim forma caligae fuit, ut diximus cap. 33. Harum corrigiarum loco nunc aliud perpetuum ex corio successit obstragulum, sutoribus gallia, *empêgue*. H. — *Nec crepidurum tantum obstragulis.* Sic Paris. codex alique, et libri impressi omnes. Salmasii in Solim. c. lvi, conjectura est, legi *obstrigillis* oportere. Sed nullius ea momenti. Aliae enim caligae fuerunt, alii obstrigilli calcei. Caligarum forma fuit ea quam diximus: solea nimirum, habenis simplicibus pedi alligata. Obstrigilli calcei, teste Iudoro, lib. IX, cap. 31, de variis calceamentorum generibus, similes fuere nostris: *Per plantas conati, quorum*

ex superiore parte corrigia trahitur, ut constringantur. Hæd. — *Nec crepidurum tantum obstrigillis sed totis socculis addunt.* Vulgo *obstragulis* sunt ansulae, vel corrigiae quibus adstringuntur crepidae, Graeci *ὀστράκους* vocant, unde *ὀστράκω ἀποδύματι*, apud Dicaearchum. Salm. 56.

Totis socculis. Socci, inquit Papias, non ligantur, sed introrantur. A Plinio caligis socculi opponuntur. Non soccae, inquit, corrigiae caligarum unionibus interstrictae sunt: sed totum iam calceorum integumentum iis operatur, ac tegitur. H. — *Socculis addunt.* Tertullian. lib. de habitu virginis: *Latent in cingulis smaragdi: cylindrus vaginæ nunc solus gladius sub sinu novit; et in peronibus uniones emergere de luto cupiunt.* Manilius, de Margaritis et aliis gemmis lib. V: *Perque caput ducti lapides, per colla, manusque, Et pedibus niveis fulserunt aurea vincula.* Charres Mitylenacus apud Athenaeum scribit ex margaritis *συνάστουσι ὀπίσκειν τε καὶ πέδιλα περὶ τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς ποδῆς.* Dal.

Circa Bosphorum. Hoc pariter Aelianus ex Iuba, Hist. Anim. lib. XV, cap. 8. H.

Myas. Μάγες Athenæo dicuntur lib. III, p. 86; Dioscoridi lib. II, cap. 7, *μάγας*. H. — *Myas appellant* Tales hodie reperiuntur in gelidissimis quibusdam Arvernorum rivis et torrentibus.

gignit. Quo apparet non uno conchae genere nasci. Namque et Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini similem. Conchae non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes, et feri, colorisque marmorei. Meliores circa Actium, sed et hi parvi: et in Mauritaniae maritimis. Alexander Polyhistor et Suides senescere eos putant, coloremque exspirare.

LVII. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis:

Pinna. Graecorum appellationem latinitas servavit; ab iis enim πίννη et πίννα dicitur. Duabus grandibus potula est conchis. Iconem Rondeletius exhibet, de Test. lib. I, cap. 48. Gallis communi vocabulo, *noere*. H.

Pectini insecto. Hoc est, secto et inciso margine extremo, ut in pectinibus. Androathenes, dum scribit apud Athenaeum lib. III, pag. 93: Οὐ διεγλυμπτὰ δὲ, ἀλλὰ λείον τὸ ὀστρακὸν ἔχει, καὶ δασύ: tum ille non Arabicas conchas describit, sed Indicas, ut ipse praefatus. Quod *insectum* pectinum modo Plinius vocat lib. XVI, cap. 38, id Theophr. ὑσχυστόν appellat. H. — *Similem pectini insecto.* Insectam, οὐ διεγλυμμένην Athenaeus, minime striatam, aut ecelatam. DAL.

Hirsutam echinorum modo. Δασύαν Athenaeus, spissam, ut recte vertit Rondeletius, non hirsutam. DAL. — *Hirsutam echinorum modo.* De bivalvi aliqua spinosa hic sermo est, quam suspicor esse *spondylum* Linn. Cuv.

Grandini similem. Qui magnitudine grandinem haud excedat: vel potius,

grandini porcorum similem. Sic enim Androthenes loco cit. H δὲ λίθος γίνεται ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ ὀστρείου, ὥσπερ ἐν τοῖς ὕλοις ἡ χαλαρά. Nempe ut in carne suum grando, id est, grana compacta, et satia dura per carnem sparsa (lepram Galli vocant) ita in conchis quibusdam uniones efficiuntur ex humore crasso et viscoso, puro tamen illo neque infecto sordibus, qui alimenti redundantia quaedam sit. H.

Enormes. Non qui minime rotundi sint, et leves, ut vult Dal. sed qui laudatissimorum unionum magnitudinem excedant. Sequitur enim, *Meliores circa Actium, sed et hi parvi.* HALL.

Et feri. Ita rescripsimus ex omnium MSS. fide, quum prius legeretur, *enormes fere.* Quod neque ullo modo intelligibile, et Dalecampio erroris causa exstitit. H. et A.

LVII. *Pondus ad hoc.* Solinus cap. LIII, p. 83. In uncia sunt scrupula, vel scriptula quatuor et viginti, ex Volusio Macciano, pag. 875. Semuncia in scriptula duodecim divisa est.

vidinusque iam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes; et in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc aevi semunciae pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia parvos atque decolores nasci certum est; quoniam Divus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

LVIII. Lolliam Paulinam, quae fuit Caii principis matrona, ne serio quidem, aut solemni caerimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium

Igitur quae scrupulo uno semunciae pondus superant margaritae, esse fuerunt pondo tredecim scrupulorum. Haec de pondere Plin. de magnitudine Marbod. lib. de Lap. Pret. c. 611. *Quanto rorantis fuerit plus oëris haustum, Tanto maiorem sentit roratio baccam: Ultra semiuuncem sed crescere nulla putatur.* Perperam iste legisse in Plinio *seuiuuncem* videtur. H. Legendum pro vulgata h. l. est: *Pondus od hoc aevi semunciae paucis singulis scrupulis excessere.* Aliud *scriptum*, aliud *scripulum*. Trias scripula in drachma, sex drachmae in uncia. Sic decem et octo scripulorum uncia est: semuncia, novem. Margarita igitur quae semunciae pondus uno scrupulo superaret, decem scripulorum esset. Pauca ad actatis suae tempus inventas Plinius affirmat, quae penderent decem scripula. SALM. pag. 4470 et 4472. *Pondus ad hoc aevi*, etc. In India nunc ponderosissimae pendunt centum sexaginta grana hordei. DAT.

In Britannia. Solinus, loc. cit. Aelianus item, Histor. Anim. lib. XV, cap. 8; Myrbodaeus, loc. cit. horum unionum laudem amplificat: *Gignit et insignes antiqua Britannia baccas.* H. — In Britannia. Antonium et la-

cum septemtrionalium plerique habent *ayom margariferam* Lin. cuius concretio, quamvis Eois margaritis multum cedat, ea tamen pulchritudine est quae satis magno pretio veniat. Cuv. — Dignus sane quem conferas h. l. Tacitus, qui in vit. Agric. xii, ait, *margarita, infusca ac luventia, prout expulsa sunt fluctibus maris, in littore colligi.* Eo. P.

Divus Iulius. Quem Tranquillus ait cap. iv: *Britanniam petiisse spe margaritorum, quarum amplitudinem conferens, interdum sua monni pondus exigeret.* H.

Voluerit intelligi. Subiecta, inquit Solinus, inscriptione, quae id ostenditur. H.

LVIII. Lolliam. De qua Tacitus, Annal. lib. XII, cap. 4 et 22; qui hanc *M. Lollii consularis filiam* nominat. Sed vocab. *filiam* a codicibus abesse multi contendunt, inter quos Ernestius. Vide nost. edit. vol. II, pag. 89. Eo. P.

Caii Principis. Germanici F. scilicet: qui perductam a marito coniunxit sibi, brevique missam fecit, inquit Suetonius in eius vita cap. xxv; Dio quoque lib. LIX, pag. 648. H.

coena, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spira, auribus, collo, monilibus, digitisque: quae summa quadringenties HS. colligebat: ipsa confestim parata mancipationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitae opes, provinciarum scilicet spoliis paratae. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M.

Alterno textu fulgentibus, etc. Lege: Altero textu fulgentibus, toto capite, crinium spira, auribus, colli monilibus, digitis: quae summa quadringenties sestertium colligebat, ipsa confestim parata mancipationem tabulis probare. SALM. pag. 1172.

Spira, auribus, collo, monilibus, digitisque. Codices MSS. sic legunt, non *spiris*, ut editi. Ac paulo post, *monilibus*, tum libri nunc exarati, tum vetusti omnes ante Hermolanum, quem huius vocabuli vice, *manibus* reposuisse miror, quam sequatur proxime, *digitisque*. H. — *Spira*. Hoc est, evolutorum crinium urbe. H. — *Spiris*. Vittarum circumductus sic vocat, Vittis enim, stola, sellis, ac lecticis, primariae locupletesque matronae a tenuioribus et impudicis distinguebantur. Ovidius: *Scripsimus haec illis, quarum nec vitta ligatos Attingit crines, nec stola longa pedes.* Brissonius lib. I, c. 4. DALIC.

Quadringenties HS. Novimus iam, si quando nominalibus *πρὸς φῆμα* uti sint in pecuniis indicandis. Veteres, tum subaudiri centena milia. Quadringenties igitur non sunt minus quam quadragies mille milia, h. e. 40,000,000, sed sestertium. Porro quum Calii regnantis tempore sestertius nummus fere esset o fr. 19 c. summa quam Noster hic repraesentat est circiter 7,600,000 fr. Harduinus non audiendus, qui dum

computat, non ultra 4,000,000 premium excurrisse censet: caeteroquin inutilis, nec ut sibi forte visus est, salus, quum in ututae sine ait: si tot gemmis onusta fuit, minima fuit pars ipsa sui. Sed illud de quam multa potest dici! At.

Ipsa confestim parata mancipationem tabulis probare. Hunc locum emendavimus secuti vestigia codicum Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Chiffi. Paris. in quibus legitur, *Ipsa confestim paratam mancipationem tabulis probare.* In editis perperam, *ipsam confestim paratam mancipationem, etc.* Budaeus, fol. 37, hoc loco *anuspationem* agnoscit: licet ea voce, quod nullus, opinor, paulum modo probatus latinitatis auctor agnoverit, signari testatus. Latini dixerunt *mancipationem*, legitimam solemnemque earum gemmarum emptionem, aut venditionem: qua de mancipatione plura dicemus opportunius libro XXXIII, cap. 13. At. — Sic gallice dicebantur hodie *provenir par la facture*. At.

Hoc fuit quare. Solinus cap. xii, pag. 85, haec totidem verbis. Fuit hic Lollius G. Caesaris Augusti F. rector. Gubernatorem in Gallia consuetudo loquendi vocat. Tacitus, Ann. lib. III, pag. 85; Suetonius in Tiberio cap. xii; Velleius Patereculus lib. II, ubi de congressu Calii Caesaris cum rege Parthorum: *Prior Parthus*

Lollius infamatus regum munèribus in toto Oriente, interdicta amicitia a Caio Caesare Augusti filio venenum biberet, ut neptis eius quadringenties HS. operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint; imagnetur illorum fercula; et ex altera parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit?

Nec haec summa luxuriae exempla sunt: duo fuere maximi uniones per omne aevum: utrumque possedit Cleopatra, Aegypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Haec, quum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo

apud Caium in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epulatus est. Quo tempore M. Lollii, quem velut moderatorem iuventutis filii sui Augustus esse voluerit, perfida et plena subdoli ac versuti animi consilia per Partium indicata, Caesaris ira evulgavit: cuius mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro. Ingenti nempe ille pretio Caii gratiam Asiae regibus venditabat. Hoc Lollio consule, anno Urbis 733 (ut quidem Fasti habent), Lepido collega, annum aetatis quartum et quadragessimum egisse se Horatius admonet in fine libri Epistolarum primi: Me quater undecim sciet implevisse Decembres. Collegam Lepidum quo duxit Lollius muro. H.

Fercula. Pompae triumphalis fercula: quo nomine contineantur simulacra deorum, apolia hostium, coronae, machinae, et id genus alia, quae gestari tum solent. II.

Non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit. Sensus est, ut

lius fuisset Curium et Fabricium non triumphasse, quam locupletatam eorum victoriam posteritati ad tam immanem luxum pervenire. Turn. Advers. lib. X, cap. 9. DALEC. — Non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit? Hunc locum ut intellexeret Pintianus, neglecta codicum omnium auctoritate, corripuit, sic scribens: Non illos currus detractos, quam huius CCCC HS. malit. Sed illum refellit egregie Turnebus, Adv. lib. X, cap. 9, pag. 294. Neque vero aliud quid, ea loquendi formula, in hoc vicisse significat, quam in hunc luxum, morumque corruptionem, summorum imperatorum ac ducum victorias demum recidisse, perinde ac si ob hoc vicissent. Unde sensus: Sati, inquit, fuerat, Fabricium, Curiumque, triumphales currus devictis hostibus non ascendisse, quam victoriis illis tam insigni luxuriae fores aperuisse. II.

Quum exquisitis quotidie. Antonii et Cleopatrae sumptuosa convivia de-

simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatusque obtrectans, quaerente eo quid adstrui magnificentiae posset, respondit, una se coena centies HS. absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsonibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam alias coenam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemque expostulanti. At illa corollarium id esse, et consumpturam eam coenam taxationem confirmans, solamque se centies HS. coenaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex praecepto ministri unum tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas

scribit Inculentus Sopater Rhodius, Belli Civ. lib. III, apud Athen. lib. IV, pag. 147. H.

Quaerente eo. Haec totidem ferme verbis Macrobius, Saturn. lib. II, cap. 43, pag. 370. H.

Centies HS. Eo tempore plus sextertio pretii inerat, quia nempe argento minor vilioris metalli temperatura adiecta, quam imperante Caio vidimus supra (not. 4) fuisse. Nam pecuniarum nostrarum ille aequabat Caesaris temporis o/s, 2037916, h. e. plusquam 20 e. 43. Vnde centies HS. (= 10,000,000 HS) = 2,037,916 fr. As.

Corollarium. Corollarium apud Ciceronem non semel, et apud Tranquillum, pro mauusculo sumitur, ultra legitima praemia exhibito, et quodam quasi additamento debitae mercedis. Vnde corollarium hic pro re leviori et appendicula usurpatur. HARD.

Et consumpturam eam coenam taxationem confirmans, solamque se centies HS. coenaturam. Sic MSS.

omnes, uti ante nos Fulvius Ursinus animadvertit, quam prius legeretur in editis, *consumpturamque se ea coena.* Mos item Budaeum secuti lib. I, fol. 27, et eorundem exemplarium auctoritatem, *solamque se centies*, rescripsimus, ubi editi perperam, *solamque sexcenties*, id etiam ipsa postulante orationis structura. Et infra, *Quo magis regum fiat*, ex fide codicum Reg. 1, 2, etc. neglecta impressorum lectione, *quod id magis regum erat.* Deinde *convivis quoque*, voculam hanc quoque addidimus, ex iisdem, et Chiff. II. — *Et consumpturam.* Hoc est, taxatam prius, aestimatamque pecuniae summam, ea coena absumendam esse. H.

Aecti. Id nimirum est quod scribitur in leg. Seia, ff. de auro et arg. Seia unionem cum hyacinthis legavit, postea unionem solvit, nec ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem reliquit: *quarsum est, an haec aestimationem rei, quae in hereditate non est, praestare debeat?* Eam vim aceti esse tradit Vitruvius

visque in tabem margaritas resolvit. Gerebat auribus⁵ quum maxime singulare illud et vere unicum Naturae opus. Itaque expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsonis eius, eum quoque paranti simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine rato. Comitatur fama unionis eius parem, capta illa tantae quaestionis victrice regina dissectum; ut esset in utrisque Veneris auribus Romae in Pantheo dimidia eorum coena.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabunturque etiam luxuriae gloria. Prior id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius Tragoedi Ae-

VIII, 3; Macrobius, Saturn. III, 7. Idem de Aesopi filio scribit Valer. lib. IX, cap. 4; de Caligula Suetonius, Brissonus lib. I, cap. 10. DAL.

Cuius asperitas. Hanc *sim* aceto Vitruvius quoque attribuit lib. VIII, cap. 3: *Margaritae*, inquit, nec minus saxa stibea, quae neque ferrum, neque ignis potest per se dissolvere, quum ab igne sunt percalescunt, aceto sparsa dissiliunt, et peraculantur. H.

Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsonis eius, eum quoque paranti simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit. Legendum videtur Munatius Plancus, ex Macrobio, Saturn. III. Fuit hic unus ex amicis Octavii, cuius sententia, Augustus appellatus est. Construxit Romae templum Saturni, auctore Suetonio io Augusto. Praeterea opinor verba haec partim permutata esse, partim etiam nonnihil corrupta, scribendaque hoc conceptu: *Iniecit alteri manum, eumque parante simili modo absumere, Munatius Plancus*

iudex sponsonis eius, victum Antonium pronuntiavit. PIXT.

Omine rato. Sic Turnebus et Fulvius Ursinus, legendum ante nos viderunt, ex MSS. non ut vulgo, homine irato. Sententia loci est, firmum certumque exitii omen id Antonio factum esse: Actiaco enim bello paulo post ab Augusti navibus superatus est. Supra cap. 49: *tristi navigantium omine*. H.

Comitatur fama. Nec minor est, inquit, fama alterius eius unionis, qui fuit ei par, quem Cleopatra diluit aceto, etc. Macrobi. loc. cit. Ipse autem unio, cuius fuerit magnitudinis, inde colligi poterit, quod qui nuper fuit, postea victa regina, et capta Aegypto, Romam delotus, detectusque est: et factae ex una margaritae duae, impositaeque simulacro Veneris, ut monstruosae magnitudinis, in templo quod Pantheon dicitur. H.

Quaestionis. Sponsonis factae cum Antonio. H.

LIX. Clodius. Valerius Max. I. IX,

sopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, ne triumviratu suo nimis superbiat Antonius, paene histriioni comparatus, et quidem nulla sponsione ad hoc producto, quo magis regium fiat: sed ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritae: atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones 2 convivis quoque absorbendos dedit. Romae in promiscuum ac frequentem usum venisse, Alexandria in ditionem redacta: primum autem coepisse circa Syllana tempora minutas et viles, Fenestella tradit, manifesto errore, quum Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodatur.

LX. Et hoc tamen aeternae prope possessionis est: sequitur heredem, in mancipatum venit, ut praedium aliquod: conchyliis et purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria paene etiam margari-

cap. 4, n. 2, pag. 418; Horatius l. II, satyr. III, v. 239; Tertull. lib. de Pallio, sub finem, pag. 419: II. — *Aesopi filius*. Horatius: *Filius Aesopi detractam ex aure Metellae, Scilicet ut decies solidum absorberet, aceto dedit insignem baccam*. Vide Valer. lib. IX, cap. 4. DAL.

Ne triumviratu. Ita Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, alique omnes. Editi mendose, *ne in triumviratu suo nimis superbiat Antonius*. H.

Quo magis. Non aponaione ulla inductus, inquit, ut Antonius et Cleopatra, exhibuit convivia uniones Clodius: sed, quod magnificentius, margarisque regum merito censeatur, in palati tantummodo gloriam. H.

Stilo. Varronis magister. Dicere ia solebat, Musas Plautino sermone loquutus fuisse, si latine loqui vellent. Eius meninerunt Grammatici, So-

apater l. I; Priscianus l. VI; Pompeius in voce *Sonticus*. Varro, de Ling. Latina, IV; Hadrian. lun. lib. VI, cap. 12. DAL.

LX. *Et hoc tamen*. Miratur eadem fere, quae margaritia, facta esse conchyliis purpurisque pretia: cum tam diversa sit barum rerum inter se conditio. Nam diu gemmae perdurant: fugax contra, et caduca purpurarum et conchyliorum color: vestibus earum aucco infectis, nullo non horae momento aliquid de nitore suo remittentibus. H.

In mancipatum. In alterius transit potestatem, venditur, et alienatur. De mancipatione rursus dicemus l. XXXIII, cap. 43. H.

Conchyliis et purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria paene et margaritis pretia fecit. Purpuram a conchylio, hoc est, pur-

tis pretia fecit. Purpurae vivunt annis plurimum septenis. (XXXVI.) Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cuiusdam ceræ salivant. Simili modo et murices. Sed purpurae florem illum 2

puream vestem a conchyliis Plinius semper discernit; et lib. XXII, cap. 2: *Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores*. Et lib. XXI, cap. 8, tria genera praeclipsa ac principalia statuit purpurei coloris, *Tyrium, amethystinum et conchylium*. SALM. in Tertull. pall. pag. 185.

Septenis. Arist. Histor. Anim. lib. V, cap. 14, pag. 574, *circiter senis*, ζῆ γὰρ ὁ πορφυρεὶς περὶ ἑνὶ ἔτῳ ἴσῃ. Et apud Athenaeum idem, libro III, p. 89. HARR.

Sicut murices. Verba Aristot. haec sunt: *φασὶναι δὲ αἱ πορφυρεὶς, καὶ αἱ χέρυκες, ὑπὸ πύμα περὶ ἡμῶν τριᾶκοντα*. Vnde satis constat Graecorum *χέρυκες*, buccina a Gaza, et Scaligero redditus, recte quoque murices dici Plinium existimasse. Nam mox quoque idem: *simili modo et murices*. Aristoteles vero, I. V, c. 14, p. 567: *Κυριάζουσι γὰρ καὶ αἱ χέρυκες, σφαιρίζουσι quoque et ceryceae*. H. — Sicut murices. Sive buccina. Aristot. Hist. Anim. libro VIII, c. 17, p. 928. HARR. — Sicut murices. Apud Aristotelem *χέρυκες*, Buccina. Muricem hic de Buccino Plinius usurpat, supra vero, cap. 25, de concha Veneria. DALZ. — *Purpurae ... murices*. His conchis utebantur ad purpurandas varie vestes. Species non apprine nunc novimus. Constat tamen plerisque univalvibus, praesertim e buccinis et muricibus Linn. e pallio manare humorem rubrum. Pretiosissima vero

ob hoc ἡ βαρὴ fuit, quod parum humoris e singulis conchis stillaret. Ceteroquin, ubi coctus innotuit, inutilis fuit conchiarum liquor; immo quam, aperta America, coctus eacti (*cochenille*) nobis in promptu fuit. COUVIER.

Lentorem. Quidam emittunt ex sese, instar ceræ lentum ac ductile. Haec explanatus Aristoteles, Histor. lib. V, cap. 14, pag. 567: *Purpurae, inquit, verno tempore eundem in locum congregatae, faciunt id quod furoxinem vocant, πορφυρὴν ἔχον καλουμένην μελίκεραν*. Quomodo enim e folliculis alborum cicerum melleus, in unum compoetis. Negat deinde ex eo sivo fieri purpuras: sed id esse eis ceu purgamentum quoddam. H. — *Lentorem cuiusdam ceræ salivant*. Lentore cuiusdam ceræ salivant, ποιοῦσι μελίκεραν, id est, οὖον κορίον κυριάζουσι. Aristot. Gaza vertit, *favure et saviificare*. DALZ.

Sed purpurae. Aristot. p. 569. Purpurae porro tres sunt partes: quarum superior *τράχηλος*, cervix; media *μάκων*, seu papaver; ima dicitur *πυλμήν*. Mos non toto sparsus purpurae corpore, sed inter partem primam et mediani positus, in ipsis faucibus est. Florem hanc Plinius modo etiam rorem, modo succum vocat. Vitruvius, lib. VII, cap. 13, *purpuream sentem*; Pliniusque ipse, c. 62; Lucanus, lib. I, v. 423, *viridis*; Strata licet, Tyrio quorum

tingendis expetitur vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida vena, unde pretiosus ille bibitur, nigrantis rosae colore subluces. Reliquum corpus sterile. Vivas capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores cum testa vivas frangunt, ita demum rorem eum expuentes.

pars maxima succo Coeta diu, virus non uno duxit abeno. » HAZO.

In mediis habent faucibus. Inter papaver et cervicem. Arist. *DAZOC.* — *In mediis habent faucibus.* Neque ex ore, neque a faucibus liquor purpureus manat, sed e pallio, h. e. parte membranosa quam concha legit. Cuv.

Vivas capere contendunt. Animadvertere in transcurso lubet, quam sit futilis illa Samuelis Bochartii coniectura, pag. 2, de Animal. lib. V, cap. 9, pag. 726, locum hunc sic emendantis: *Vivas captas contundunt.* Eo nimirum ille argumento ducitur, quod Arist. loco proxime citato, pag. 569, purpurarum infectores ait dare operam, ut viventes frangant: nam, si priusquam freris, expirant, florem simul cum vita evomunt. Verum id Philosophus non de quibuslibet purpuris prodidit, sed de minoribus dumtaxat, de quibus mox quoque Plinius, *minores cum testis frangunt.* Nunc de cunctis in universum, *vivas* pronunciat capi oportere: nec de maioribus aequè, atque de minoribus statuendum. HAZO. — *Vivas capere contundunt.* Forte scribend. *vivas captas contundunt.* Bochart. p. 726.

Minores cum testa vivas frangunt,

ita demum rorem eum expuentes. Tyri praecipuus hic Asiae: in *Mevinge Africae*, etc. Locum hunc sic editores interpolant: *Minore trapetis frangunt, ita demum rorem eum expientes Tyrii. Praecipuus hic Asiae*, etc. Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. Chiff. Tolet. *Minores cum terra vitis*, et mox *expuentes*: quibus ex vestigiis, maxime vero ex Aristotele, atque ex re ipsa, locum integritati suae reddidimus: sequentemque periodum ita scribi curavimus et distingui. *Tyri praecipuus*, etc. *Philosophi verba sunt, loc. cit. Τὰς μὲν οὖν μυχὰς κατὰ τῶν ὀστράκων κόπτουσιν οὐ γὰρ ῥᾶντον ἀπὸ τῶν τῶν δὲ μολύνων πταλόντες τὸ ὄστρακον ἀραιβοῦσι τὸ ἄνθος. *Minores cum testis suis tundunt, neque enim facile flos auferitur: at maioribus testa exutis detrahunt.* Nunc sensum venemur: Maioribus purpuris, inquit, saccum floremve illum auferunt, concha testave prius detracta: unde his iam necatis illum licet colligere. Minores vero purpuras diversa ratione, vivas cum testis frangunt: ea enim vi succum hae suum expuunt, evomuntque. Nunc vero, ut supra lectorem monuimus, omnis purpurarum usus, tum propter operarum inscientiam, tum propter impensam molestiamque laboris, pe-

Tyri praecipuus hic Asiae: in Meninge, Africae,³ et Gaetulo littore Oceani: in Laconica, Europae. Huic fasces securesque romanae viam faciunt: idemque pro maiestate pueritiae est. Distinguit ab equite cu-

nitus exolevit: maxime vero ob fuci copiam, quo nunc infectiores purpuram elegantem simulant. II.

Tyri. Florem hunc, inquit, succumve Tyri praecipuum habet Asia: in Meninge insula, et Gaetulo Oceani littore, Africa: in Laconica, Europa, Lepidum est, et relatu iucundum, neque alienum hoc loco, quod de purpurae origine refert Cassiodorus, Var. lib. I, ep. II: *Quum fame canis anda*, inquit, *in Tyrio littore proiecta conchyliis impressis mandibulis contulisset, illa naturaliter humorem sanguineum defluentia, ora eius mirabili colore tinxerunt. Et, ut est mos hominibus occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditantibus, fecerunt principibus decus nobile, etc.* Refert hoc ipsum Iulius Pollux, haud paulo uberius, lib. I, cap. 4. Baphia Phoeniciae in primis laudantur in Cod. Theod. lib. X, titul. 20 de Nuregulis, lege 18. II.

In Laconica. Laconicas purpuras mire praedicat Pausanias in Lacon. pag. 202. Horatius quoque, lib. II, ode XVIII: *Nec Laconicas mihi trahunt honestae purpuras ebientae.* Cassiodori aeo Hydruntina purpura in maxima commendatione fuit. Vide Var. Epist. libro I, 2. Haao.

Huic f. Purpureae consulum praetextae. Simili sententia Cassiodorus, Var. Epist. lib. I, 2, de purpura: *Color nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea regnantem disceruit, domiagnu conspicuum fuit: et praestat humano generi, ne de con-*

spectu principis possit errari. Vide quae dicenda sunt libro seq. c. 24. Haao. — *Fasces securesque.* Consulat

insignia fuerunt duodecim fasces, totidem lictores, purpurea praetexta, curulis sella. De comitiis consularibus, imperioque et potestate ac dignitate consulum amplissime disserit Alexand. ab Alexand. lib. III, cap. 3, et lib. V, cap. 18. Dalec.

Pro maiestate pueritiae est. In praetextis. Qua de re Bayf. ad I. vestis, ff. de aur. et arg. leg. c. 10. Dalec. —

Pro maiestate pueritiae. Ita MSS. omnes. Miror adeo Hermolaum reponere voluisse, *ad maiestatem imperii*: de qua iam Plinius abunde his verbis egit antea: *Huic fasces securesque romanae viam faciunt.* Pertinent haec haud dubie ad nobilium puerorum vestes, quibus purpura praetexebatur: unde vestes illae praetextae dictae: et qui his utebantur, praetextati. Hanc vestem Iuvenalis intellexit, sat. XII, v. 39: *... vestem Purpuream, teneris quoque Maecenasibus aptam.* Haao.

Distinguit. Non id in eam sententiam accipiendum est, ut in senatoria tunica purpuram fuisse voluerit, in equestri non fuisse: fuit enim in omni tunica purpura. Sed de lato clavo purpureo loquitur, qui senatorem ab equite, purpureum quidem clavum, sed angustum gestante, distingueret. Hunc latum clavum, purpuram latiore appellat, lib. XXXIII, c. 7. Vide quae diximus libro superiore, cap. 73. Haao.

riam: Diis advocatur placandis; omnemque vestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata et purpuræ sit insania: sed unde conchyliis pretia? quæis virus grave in fuce, color austerus in glauco, et irascenti similis mari?

⁴ Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchyilia: tanta duritia aculeo

Diis advocatur. Assumitur a sacerdotibus, quum sacra peragunt Diis placandis. Cic. ad Attic. libro II, ep. ix, pag. 54: *Vatinii strumam sacerdotii discedere vestiant*, hoc est, purpura his tineta. Harp. — Immo mallet cum Dalecampio et de consulibus cogitare, qui nonnisi purpurati sacra fecere. Az.

Omnemque vestem. Prætextam, latum clavum, chlamydem, paludamentum, trabeam. De cætero omitimus, lectoris pace, Harduini ambages qui revolvitur in nœnias monogrammaticas, nummumque obtrudit, cuius inscriptio Tyriorum est pro *Tyrus imperatoriam ornat vestem nunciæ*. Az.

In triumphali. Vide quæ de toga picta et triumphali diximus libro superiore, cap. 74. Ea auro pingebatur, purpureo primum rore tineta. Harp.

Sed unde. Sed unde conchyliis color pretium? cuius gravis est odor, dum laeæ eo colore tingitur: color austerus vergens in glaucum, etc. Harp. — *Sed unde conchyliis pretia? quæis virus grave in fuce, color austerus in glauco.* Πικρὸν χροῖμα ἐν τῇ κυανωγυῖ, τὸ κυανωγυῖ-στατον, et cap. 38: *Nimiacque eius nigritiae dat austeritatem illam, etc. austeritatem vocat saturitatem: et superbiam nitidis.* SALM. (in Tertul-

lian. de Pallio, pag. 183.) — *Conchyliis.* Ex his, ut e buccinis et purpuris, succus tingendis lanis colligitur. Quod autem *irascenti similis mari* dicatur, conchyliis triplex fucus est: unus heliotropi, paulo saturatiores quam auctor hic significat: alter floris malvæ ad purpuram inclinans: tertius violæ serotinae, lib. XXI, c. 8. DALEC.

Lingua purpuræ. Haec Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 44, pag. 571, et de Partib. Anim. lib. II, cap. 17, pag. 908, quæ exstant apud Athen. quoque, lib. III, pag. 89: *Νέμονται δὲ ἐξείποντα τὴν καλουμένην γλῶτταν ὑπὸ τὸ κάλυμμα: τὸ δὲ μέγεθος τῆς γλῶττης ἔχει ἡ πορφύρα μῆζον δακτύλου, ὃ νύκται, καὶ διατρύχῃ, καὶ τὰ πολυχύλια, καὶ τὸ ἐκρυτὸς ὄστρακον.* Ea lingua aquam illæ exsugunt fistulae modo. Vide Fab. Columnam, lib. de Purpura, p. 47. Harp. — *Lingua digitali, qua pascitur, etc.* Buccino et murici longa proboscis cui inest lingua dentibus parvulis instructa; sed acutissimis, quarum ope his facile est alias conchas perforare. Cf. Comment. noster de Buccini Anatomia. Cuv.

Reliqua conchyilia. Hoc est, alias conchas, atque adeo testas sui generis, καὶ τὸ ἐκρυτὸς ὄστρακον, Arist. loc. sup. cit. H.

est. Aqua dulci necantur, et sicubi flumen immergitur: alioqui captae, diebus quinquagenis vivunt salvia sua. Conchae omnes celerrime crescunt, praecipue purpurae: anno magnitudinem implent.

LXI. Quod si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profecto se luxuria credat, nosque indigentiae damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas, ut tamquam in vita frugum noscitur ratio: sic omnes, qui istis gaudet, praemia vitae suae calleant. Concharum ad purpuras et conchyliā (eadem enim est materia, sed distat temperamento), duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem eius qua buccini sonus editur: unde et causa nomini, ro-

Et sicubi flumen. Hoc est, non in fluminibus modo, sed in mari etiam, quos intrant, commiscunturque salo flumina. Arist. Hist. libro VIII, cap. 25. p. 959. H.

Conchae, etc. Arist. Hist. lib. V, p. 573. H.

LXI. *Praemia vitae suae.* Quae sit notura praemiorum, quibus vita luxuriosa gaudet. Eadem fere sententia *pretia vivendi* dixit alter Plinius lib. I, ep. 111. H.

Concharum. Purpurei, inquit, conchyliatique colores, duplici concharum genere, buccini videlicet, et purpurae, continentur. Eadem enim harum concharum materia est: sed diversa tamen roris, sive succi, temperatura. Purpurae autem et conchylii vocibus, colores dispares, non dissimiles conchas, nunc signari, saepe antea monuimus. Novum genus purpurae ex conchis Oceani deprehendit aetas nostra, de quo consulenda Historia Regia Scientiarum, anni 1711, pag. 168. H.

Buccinum minor concha. Ita MSS.

Reg. 4, 2, Colbert. 4, 2, caeterique omnes: quorum auctoritate posthabita, Rondeletius maior reponit: quamquam idem statetur inter buccinorum genera parvum reperiri, quod sit fortasse Plinii buccinum. Archippl verum, apud Athen. lib. III, p. 80, qui patrocluari Plinio videtur, corruptum pariter exclamat. Sed vereor ut quantum est hominum eruditorum assensum obtineat. H.

Ad similitudinem eius, qua buccini sonus editur. Descivere a MSS. omnium fide libri impressi, qui hunc locum sic repraesentant: *Ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur.* Multo sane rectius Reg. 1, 2, alique omnes, quos secuti sumus. Vi buccinum proprie huiusmodi concharum sit sonus, uti tubarum classicum. H. — *Ad similitudinem eius.* Eius scilicet conchae, hoc est, tubae qua buccini sonus editur. Nam et concha pro tuba dicitur. Idem, cap. 52, alias dixit esse conchas ad plausum apertas, alias ad buccinum recurvas, hoc est, ad buccini sonum. Est enim bucci-

tunditate oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente rostro, et cuniculi latere introrsus tubulato, qua proferatur lingua. Praeterea clavatum est ad turbinem usque, aculeis in orbem septenis fere, qui non sunt buccino: sed utrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonnisi petris adhaeret, circaque scopulos legitur.

num non instrumentum modo, tubae simile, quo signum datur, sed et sonus ipse, a quo id buccino nomen: nam *bou bou* reddit. Idem Plinius lib. XI, cap. 40, de apibus: *Donec una exeat gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo*. Sive buccinus porro masculino genere, ut aiunt, seu neutro buccinum dicatur, nihil interest. *Ηαυδ. — Buccinum. ., incisa*. Buccino proprie dicto inest, in parte infima ostii conchae, incisio, quae character generis est. Cuv.

Rotunditate oris in margine incisa. Iconem buccini sive muricis Rondeletius expressit ad unguem, de Testac. libro II, cap. 42, p. 81. H.

Cuniculatim. Excavato, intortoque meatu, cuniculi seu tubuli instar. Arist. *χοχλινωδὴς*. H. — *Purpura. . . rostro*. Murices in eadem sui parte canalem rectum habent, et qui in longitudinem aliquantum patet. Cuv.

Tubulato. Pervio, fistulatoque introrsus, in tubuli morem, ex quo exserere ac proferre linguam purpurae valeant. Effigiem vide apud Rondelet. de Testac. lib. II, c. 2, pag. 64. H. — *Quae proferatur lingua*. Non lingua hunc canalem occupat, sed quaedam pallio productio, cuius id officium est ut in branchias duratur aqua, ad spirandi vicem supplendas necessarias. Cuv.

Clavatum. Genus illud, inquit, cui

peculiare purpurae nomen est, aculeis quibusdam, seu clavis ordine positus munitor, in orbem fere septenis. H.

Sed utrisque. Purpurarum, inquit, et buccinorum incrementum singulis annis per orbes patet. Sic Aristot. Hist. Anim. I. V, c. 44, p. 574: *Ἐστὶ δὲ καὶ ἡ πορφύρα καὶ ὁ κήρυξ ἀμφοτέρω μακρόβια. . . καὶ ἕκαστος ἐνιαυτοῦ φανερά ἐστιν ἡ αὐξήσις τοῖς διαστήμασι τοῖς ἐν τῷ ὀστέοντι τῆς ὀφθαλμοῦ*. Orbium appellatione Plinius, amfractus illos significat, in purpura claviculis asperos, quibus testa circumducitur, *Ἐλκας* Graeci appellant: uti ea flexuras illas in capitibus columnarum, quas Vitruvius *volutas* vocat. Negat tamen Fab. Columna, opere singulari de Purpura p. 45, certum setatis purpurarum aut buccini ducl ex eorum orbium numero argumentum posse. totidem a se deprehensos in exiguis eiusdem generis testis, quot in maximis, orbes fuisse. H.

Aculeis. . . annos. Murici brandaria (*M. tribulo* Linn.) ea descriptio convenit, et quibusdam speciebus quae incrementorum suorum tempora per spinosos veluti folles significant. Cuv.

Buccinum nonnisi petris adhaeret, etc. Verba Plinii sic continuanda quae per petram capitibus secta divelluntur. *Buccinum nonnisi petris adhaeret, circaque scopulos legitur: purpurae*

(XXXVII.) *Purpuræ*, nomine alio *pelagiae* vocantur. Earum genera plura, pabulo et solo discreta. Lutense putri limo, et algense enutritum alga, vilissimum utrumque: melius taeniense, in taeniis maris collectum: hoc quoque tamen etiamnum laevius atque dilutius: calculense appellatur a calculo maris, mire

nomine alio *pelagiae* vocantur. Plane innuit purpuræ alio nomine proprie vocatas *Pelagias*, quod in alto mari caperentur: quum buccina circa scopulos et petras, quibus adfixa sunt, legantur. Hinc alibi passim *Pelagium* pro purpuræ medicamento ponit, cui buccinum opponit. Vide cap. 40 eiusdem libri. Salm. Exerc. Plin. pag. 4132.

Pelagiae vocantur. Univerſo generi, quod situs ac loci proprium est, Plinius oscitanter tribuit. Nam purpurarum aliae sunt pelagiae, aliae littorales. Quas de re Gesner. de Anim. lib. IV, pag. 898, ex Rondelet. Idem tum discrimen auctor servat et infra c. 40. DAL.

Earum genera plura. Vti mulloꝝ genera fecit partim pabulo, partim solo discreta, huius libri cap. 30. H.

Lutense putri limo, et algense, etc. Lege: *Lutense e putri limo, et algense nutritum alga, vilissimum utrumque. Melius taeniense, in taeniis maris collectum. Hoc quoque etiamnum laevius atque dilutius calculensi. Id appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis. At longe optimum purpuris dislocense, id est, vario soli genere pastum. Dislocense sic dictum, quod varietate locorum gauderet, et pabuli diversitate. Videatur SALM. p. 4133.*

Vilissimum utrumque. Et lutense, quod in luto semper haeret: et algense, quod in alga. HARR.

Taeniense, in taeniis maris collectum. Editi hactenus libri: *Teniense, in Tenei maris ora collectum: sed* quum vox haec ora absit a MSS. omnibus, nec Tenei maris apud alios scriptores mentio ulla sit, Turnebi coniecturae favemus, legentis, Adv. lib. IX, cap. 5, pag. 255, *in taeniis maris*: quod et Salmasius deinde probavit, Turnebo tamen non appellato, pag. 4133, in Solinum. Sed Barbarum mirari subit, an a taeniis, hoc est, a diadematis, vocem traheret hoc genus purpuræ, dubitasse, Plinio ipso scribente: *Earum plura genera, pabulo tantum et solo discreta.* Hoc duplex purpuræ genus, et quod in caulis maris, sive taeniis, et quod in arenis habitat, sive calcidis, quod Plinio calculense idcirco vocatur, signasse Oppianus videtur, Halieut. lib. I, vers. 344: Πολλά μὲν ἐν πέτρῃσι, τὰ δ' ἐν ψαμμίδιαισι νύμφησι. Multa quidem in petris, quaedam pascuntur arenis. HARR. — *Taeniense, quod in taeniis maris.* Sunt porro taeninae, candidae in mari cantes longo tracta fasciam imitantes. De quibus Plinius libro tertio, capite primo: *Frequentes quippe taeninae caudicantibus radi carinas terant.* H.

Calculense appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis. Corruptum haud dubie locum sic exhibent impressi ad hunc diem libri: *Calculosae appellantur a calculo maris, mire apto, etc.* quum in MSS. omni-

aptum conchyliis: et longe optimum purpuris dialutense, id est, vario soli genere pastum. Capiuntur autem purpurae parvulis rarisque textu veluti nassis in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacesque conchae, ceu mitulos videmus: has semineces, sed redditas mari, avido hiatu reviviscentes appetunt purpurae, porrectisque linguis infestant: at illae aculeo exstimulatae claudunt sese, comprimuntque morden-
tia: ita pendentes aviditate sua purpurae tolluntur.

LXII. (XXXVIII.) Capi eas post Canis ortum, aut

bus, 4, 2, etc. legatur mire aptum, etc. HARR.

Aptum conchyliis. Nempe conchyliato colori. Conchylio et purpura colores signari, antea monuimus. H.

Dialutense. A libero vagoque victu, ultimo huius generi factum nomen, haud male, opinor, Dalecampius coniecit: quandoquidem διαλυτὸν Graecis est dissolutum. Quanquam Salmasius, pag. 433, hanc coniecturam inter nugae et hariolationes ponit, mavultque ipse *diolocense* scribere, quod non uni loco additum est et alligatum. Sed non impellet viri fides auctoritasque in eam mentem, ut in latino sermone receptam hanc vocem putem fuisse, vel hanc vim esse illius. *Dialutense* legitur in MSS. Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. etc. HARR. — *Dialutense.* Quasi διαλυτὸν, vagum, solutum, errabundum, eidem sedì minime adhaerens. Lego, ut *Dialectae vario soli genere pasto: ἀλήτης*, erro, vagus, sedem mutans, ἀπὸ τοῦ ἀλίσθαι, unde fieta vox διζλήτης, nisi magis placeat διαλυσίου: ἀπὸ τοῦ ἀλίσθαι. Concharum flos Aristoteli: 1.º Niger ex: 4.º Pelagiis; 2.º magnis; 3.º Aquilonis. II.º Flavus aut rubens ex: 4.º litto-

ralibus; 2.º parvis; 3.º Austrinis. DALL.

Veluti nassis. Aristot. Hist. lib. V, cap. 44, pag. 569, χύτρου vocat, hoc est, vasa piscatoria. Sculiger, et GAZA, nassas. HARR.

Clusiles. Quae ut hiatu facile diducunt sese, sic etiam facile elaudunt, comprimuntque. HARR. — *Clusiles mordacesque conchae.* Apud Athenaeum, lib. II, pag. 43. Concha ea μύλαινα dicitur et κογχόθηρα. DALL.

Ceu mitulos. Alii *mitulos* scribunt: Gallis, *des moules*. Graecorum τῆλλίνας ea voce signari a Romanis, Athenaeus est auctor, lib. III, pag. 85: Τὴν τῆλλίναν λεγομένην ἰσως θηλοῖ, ἢν Ῥωμαῖοι μύτλων ὀνομάζουσιν. Unde *mitulos* scribi, vel *mytilos*, satius forsan fuerit. De his plura l. XXXII, c. 34. H.

Ita pendentes aviditate sua purpurae tolluntur. Hinc illa paroemia Apollodori Atheniensis, apud Athen. l. III, pag. 89: Λιχνότρεπα τῶν πορφυρῶν, *Educentes purpuris:* cuius Erasmus quoque meminit, Chil. II, Cent. 114, adag. 83. H.

LXII. Capi eas post Canis ortum, aut ante verum tempus, utilissimum. Ita Reg. 4, 2, Paris. etc. Editi per-

ante vernum tempus, utilissimum: quoniam quum cerificavere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinae ignorant, quum summa vertatur in eo. Eximitur postea vena, quam diximus: cui addi salem necessarium, sextarios ferme in libras centenas: ma-

peram, aut vernum tempus, perinde ac si post vernum tempus, captura adhuc tempestiva foret. Aristoteles, *Hist. Anim. lib. V, cap. 14, pag. 569*: Ἀλίσκονται δὲ τοῦ ἔρπος ὅταν κηραῖωσιν· ὑπὸ πίνα· δὲ οὐχ ἀλίσκονται· ἀλλὰ κρύπτουσιν ἑαυτοὺς, καὶ φαλεύουσιν. *Capiuntur (purpuræ) vere, quo tempore favos facere incipiunt: sub Canicula autem, non: sese enim nunc condunt ac latent. H.*

Quoniam, quum facificavere, fluxos habent succos. *Apographum Toletanum non facificavere habet, sed cerificavere, recte, ut puto. Aristot. lib. V: Capiuntur purpuræ tempore verno, quum favos extrahunt. Et mox paulo: Quum favificiant purpuræ, tum deterimum habent florem. Ipse quoque Plinius in initio capitis 36: Congregantur verno tempore mutasque attritu lentorem cuiusdam ceræ salivant, sive cuiusdam ceri, id est, favi, ut alii legunt: quod idem de verbo cerificavere dici potest, significare videlicet, aut ceras aut favos facere: quamvis verbum compositum ex graeco et latino raro reperitur. PIST. — Duce et auspice Pintiano, pro vulgato favificavere, et ex Reg. 4; 2, Chiff. et aliis exemplaribus, atque adeo ex ipso Aristotele, cerificavere, reponimus. Ea enim ἁλίσκονται verba Stagiritæ sunt: Ὅταν δὲ κηραῖωσιν αἱ πόρφυραι, τότε χρίσασθαι ἔχουσιν τὸ ἄρθος. Quanquam rectius forsitan favificare a Gaza, quam a Plinio cerificare positum videri pos-*

sit: defendere tamen et hoc quoque licet, quum cera et melle constet favas: ut ex utroque perinde repeti ea translatio commode possit. Supra quoque Plinius, *Lentorem cuiusdam ceræ salivant*. Quid sit autem τὸ cerificare, ab ipso superius dictum est, cap. 60: *Quum lentorem cuiusdam ceræ salivantur. — Cerificavere. Aristot. lib. V, cap. 14, conchis aut favos efficere, h. e. cellarum conglutationes apum cellis simillimarum; quod innuit τὸ cerificare. Nimirum solent univalvæ marinæ, in primis buccini, murices, etc. ova sua in vesiculis glutinosos quibus variae et multiplices formæ, modo globulorum, nunc filorum et conglobationum quarumlibet (non absurde favos nominaveris) involvere. Cuv.*

Eximitur, etc. Haec purpurariorum artis descriptio non facile explicetur, amissa arte. Tentamina quaedam Reaumur capto buccini parvulo e nostro mari (*buccino lapillo* Linn.) ausus est; sed e quibus nil secutum est. Cuv.

Quam diximus. Cap. 60. H.

Cui addi salem necessarium. Quoniam liquor salis, interea vena, saniem, quæ velut purpuræ sanguis est, copiosorem elicit. Sic medici, encurbitis admotis et cute scarifica, ut sanguis fluat largius, nec coëat, vulnera aqua salsa madefaciunt. DAT.

Sextarios ferme in libras centenas. Vncias viginti salis in libras purpurei succi centenas. H.

cerari triduo iustum: quippe tanto maior vis, quanto recentior. Fervere in plumbo, singulasque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras aequari, ac modico vapore torreri, et ideo longinquae fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas adhaesisse venis necesse est, decimo ferme die liquata cortina, vellus elutriatum mergitur in experimentum; et donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis.

Firme in libras centenas. Libram unam et bessem, sive uncias viginti. DAL.

In plumbo. Cortina plumbea: nam ferrea et aenea suos colores illinunt. DAL.

Singulasque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras aequari. Omnino contra scriptoris mentem locus hic interpolatus est in libris impressis: Singulasque aquae amphoris centenas atque quingentenas medicaminis libras aequari. MSS. omnes, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. singulasque amphoris centenas atque quingentenas, etc. cuius e lectionis antiquae vestigiis, sinceram expressimus. Et certe amethystino colori tingendo, non itidem ut conchyliato, aqua miscetur. H. — *Singulasque.* Singulae, inquit, centenae amphorae, eius succi sale conditi, ita decoqui debent, ut ad quingentenas medicaminis libras redigantur: sive ad amphoras sex, et amphorae quadrantem. H. — *Aquae amphoris.* Male hic Dalec. de aquae libris accipit. Sed in causa est prava lectio; de qua vid. n. 9. A.

Amphoras. Volusius Maecianus: *Quadrantal, quod nunc plerique amphorum vocant, habet unas duas,*

modios tres, congios octo, sextarios quadraginta octo. Amphora igitur libras obtinet octoginta. H.

Medicaminis libras. Conchae tusae, aut carnis exemptae. DAL.

— *Aequari.* Legendum *aquari*, id est, dilui. Seneca Natur. Quaest. lib. 1, cap. 3: *Sic enim et purpura codens conchylio non in unum modum exit. Interest quantum macerata sit: crassius medicamentum, an aquatius traxerit: saepius mersa sit, an excocta, an semel tineta.* DAL. — *Ita despumatis subinde carnibus, etc.* Vide Salm. notas pag. 345.

Liquata cortina. Non modo vas ipsum, nunc cortina est, ut persaepe alias Plinio, Catonique: sed quod ipso etiam vase continetur. Liquatae autem huic cortinae, hoc est, igne domitae, emollitaeque adeo, ac resolutae, ut nihil carnis, durive supersit uspiam, opponi videtur immatura viridisque illa, cuius mentio mox habetur, cortina. Pertinebit huc forte etiam, quod alibi Plinius ait: *Haec omnia pariter decoquebant, decies deservescere cortiga.* HARD.

Vellus elutriatum. Nutriare lintea dixit Decimus Laberius in *Stamina* riis, hoc est, eluendo purgare. H. —

rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiaeque eius nigritiae dat austeritatem illam nitoremque, qui quae-ritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum altero excitatur, aut adstringitur. Summa medicaminum in *L libris* vellerum, buccini ducenae: pelagii, *CX*. Ita fit

Vellus elatriatum. Μεταγγίζουσιν, transvasatum, a lutra vase, vel, ut quidem censent, a lura, culei ore: unde Iurcones Festo, gulae capaxis homines. Laberio tamen *elatriare* linteas, lavare est, et *labandria*, sordida quae lavari oportet. Rhodig. XVIII, 40, et auctor infra XIV, 47. DALEC.

Carminata. Varro, de Ling. Lat. lib. VI, pag. 75: *Carminari dicitur tum lana, quum caret eo quod in ea est uequam.* Nostris, *de la laine cardée.* HAAD.

Ebibat saniem. Pulcherrima ebrietate rubest, ut loquitur Cassiodorus, Var. lib. I, ep. II, ubi de purpura ille multa pereleganter. H.

Buccinum per se. Succus e buccino, inquit, solo, seu minore concha, improbatur, quia tincturam remissionem, seu minus haerentem velleri facit, minusque diuturnam. Si varo addatur et purpura, quae pelagia etiam dicitur, et magnitudine distat a buccino, tunc lanae color alligatur, ut elui deinde non possit. Id enim esse colorem alligari, Plinius ipse docet libro XXXII, cap. 22, ubi de alga marina: *Tingendis etiam lanis ita colorem alligat, ut elui postea non possit.* HAAD.

Pelagio admodum alligatur, etc. Lege: *Pelagio admodum alligatur, nimiaeque eius nigritiae dat austeri-*

tatem illam, etc. Buccinum solum ac per se damnatur, quia fucum remittit. Pelagio admodum alligatur ac fucum suum tenet. Alligari dicuntur colores qui non facile eluuntur, nec fucum remittunt. Idem lib. XXXII, 7, de alga marina: *Tingendis etiam lanis ita colorem alligant, ut elui postea non possit.* Ita alligatur buccinum, admodum Pelagio vel admixtum, quum alias per se colorem non teneat. SALMAS. Exercit. Plinian. pag. 4432.

Cocci. Hoc est, cocco similem. De cocco dicitur cap. 65. H.

Excitatur. Pelagio admixto buccinum excitatur, quia fit illustre, vegetum, vividum, perenne: buccino pelagium adstringitur, quoniam ea mixtura austerius fit, minusque floridum. HAAD.

In L libris. Librarum numerus velleribus lanae deest in omnibus exemplaribus: singulis enim vellerum libris, tot tribuere medicaminum, fide omni prorsus indignum est. Ideoque in *L libris*, repetita prioris sequentis vocis littera, rescripsimus: perfacile enim et proclivi admodum lapsu simplices huiuscemodi numerorum notae interciderere potuerunt. Atque e contrario, quum in libris omnibus, *Pelagii CXI. Ita fit, etc.* scriptum reperimus, *CX* maluisse ex voce enim sequenti, iota illud ac-

amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primum satiatur, imminuta viridique cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, in colore sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens. Vnde et Homero purpureus dicitur sanguis.

LXIII. (XXXIX.) Purpuræ usum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, et latiore clavo Tullum Hostilium e regibus

crevisse coniecimus, erasmusque. Hæd.

Amethysti color. Qualis in amethysto gemma, de qua libro XXXVII, cap. 40: *Perlucet omnes violaceo colore.... Indicæ absolutum felicia purpuræ colorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota.* Nostri hunc colorem clarum violaceum vocant, *violet clair.* H. — *Amethysti color eximius ille.* Tria purpuræ genera a varietate colorum sumpta memorant Veteres, πορφυρέα coloris violacei saturati, et subnigricantis, quo colore πορφυρέον κύμα, θάλασσαν πορφυρέαν Homerus dixit. Talia fuit Amethystina, et quæ e pelagiis purpuris aolis fiebat atque buccinis: ποινικία, puniceam, rubentem, colore coeci, qualis fuit Tyria et Tarentina, a colore puniceo maturæ palmulæ dictam: ἀλουργίδα colore glauco, irato mari simili, austero, diluto, qualis fuit conchyliata, et quæ fiebat e solis buccinis. Olim Odyssea Homeri agebatur ἐν ἀλουργίδι ἐσθίμεσθαι, ad significandos per maria Vlysiæ errores: Illius ἐκφυροειπέσι, indicandis vulneribus cruentis, et caedibus. Sextus Pompeius, Magni filius, ob hostium naufragia duo gloriabundus, imperatorium paludamentum phoeniceum in caeruleum vertit, ad inftar Neptu-

ni, cuius se filium esse prædicabat, quoniam felicissima navigatione usus fuisset. Hæd. l. II, 2. DAL.

Suspectu. Si sublimem paulum adaperieris. Adspicere est aduersum apicere, hoc est, tueri. Suspicere, sursum positum contineri. Vide quæ de hac voce dicturi sumus lib. XXI, c. 22. Hæd.

Vnde et Homero. Iliad. P. v. 360: αἵματι πορφυρέῳ. Quod et Maro secutus, in Aeneide: *Purpuream vomit ille animam.* H. — *Purpureus dicitur sanguis.* A purpuræ illustri colore, quidquid nitet ac splendidum est, ἄπας τὴ ἀγλαόν, purpureum Latini dixerunt: Catillus, quercus purpureos ramos: Albinovanus ad Liviam, purpuream nivem, *purpurea sub nive terra latet.* Horatius: ... *purpureis ales coloribus.* Ἀγλαοῖς, ἀγλαοκόρραις. Quin etiam Anacreon, πορφυρὰν Ἀφροδίτην. Scallio.

LXIV. *Purpuræ usum.* De his abunde egimus libro superiore, cap. 74. Hæd.

Latior clavo. Quid clavus sit in re vestiarum Romanorum, res est eruditorum hominum disputationibus infecta pridem. Dirimere litem locus hic debuit: ex quo intelligitur latum clavum aequè ac prætextam purpura constitisse: clavatamque vestem esse

primum usum Etruscis devictis satis constat. Nēpos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuvene violacea purpura vigeat, cuius libra denariis centum venibat: nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quae in libras² denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spin-

μεινότερον, sicut praetextam περιπόρπον. Vt Mesoleucos gemma Plinio dicitur lib. XXXVII, cap. 63, quam mediam distinguit candida linea: sic μεινότερον clavae sunt tunicae purpura in medio illuminatae. Archippus apud Pollucem lib. VII, cap. 44, pag. 340, laticlavias vestes, πλατυπόρπον ἱμάτιον vocat. Lexicon Graeco-Lat. Πορπύρα ὑπερμύνη, clavus. Sosipater, pag. 49: Hic clavus, id est, impurpurata vestis: id est, ὑπερπόρπος ἱμάτιον, καὶ ὁ ἱμάτιον. Hinc latam purpuram alii vocant, clavum latum in veste. Plinius lib. XXXII, cap. 6: Vulgoque purpura latiore tunicae usos invenimus etiam praefatos. Tertull. lib. de Pallio cap. 4: Quam latioris purpurae ambitio, etc. Juvenalis, satyra 4, vs. 106, purpuram maiorem appellat: Quid confert purpura maior Optandum? Vbi recte vetus Scholiastes, laticlavium exponit. Glossae Veteres in Persium, satyra 4, laticlaviam tunicam, purpureum vestimentum fuisse aiunt. Rectius purpuratum dissensent. Optime omnium Acro ad illud Horatii lib. I, sat. v, v. 36: Praetextam, et latum clavum. Latum clavum, inquit, purpuram dicit, quae in pectore extenditur senatorum; Graeci τὴν μεσομήνην vocant. Viam eius retinent principes, insidentes vesti a cervice ad pectus indumentum ex purpura, vel pellibus pretiosis naris

Pontici, vel aliis, dum regio habitu prodeunt in publicum. Latus autem clavus in tunica senatoria non erat insertus eodem loco, quo angusti clavi, nempe ad latus dextrum, vel sinistrum, sed in media tunicae parte. Horatius lib. I, sat. 6, vers. 48: Et latum demisit pectore clavum. Ad quem locum Acro: Demisit pectore, media parte corporis. Tunica igitur senatoria apud Romanos, purpuram palmi latitudine ut plurimum in medio habebat. In Dalmaticis Diocetorum nostrorum, veterem angustorum clavorum morem remansisse, Rubenius docet lib. de Re vestiaria, cap. 8, ubi de eo argumento multa erudite disputat. Ergo, ut desinam, purpura hoc fuit latiore assuta mediae tunicae circa pectus: ea fere forma, quae sunt sacerdotalia pallia, quae a summo pontifice archiepiscopi alique accipiunt. Hanc.

Denariis centum. Monetae gallicae, omnino quadrageois. Hanc.

Tarentina. Nunc quoque Tarenti aiunt exstare vestigia vetustarum officinarum, in quibus olim purpura lanæ inficerentur, ingentesque testarum acervos conspici, rei indices minime obscuros. Vide Fab. Columnam lib. de Purpura, cap. 4, pag. 49. Hanc.

Denariis mille. Libris Franciis, quadringentis. Hanc.

ther aedilis curulis primus in praetexta usus improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinther aedilis fuit Urbis conditae anno dēxci, Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quae bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pacae commodiores purpurae tinguntur.

LXIV. In conchyliata veste caetera eadem, sine buccino: praeterque, ius temperatur aqua, et pro

Triclinaria. De his egimus l. VIII, cap. 74. HASO.

Annō DCXCI. Inter corruptas lectionis vitia, haud sane levissimum istud est, quod contra chronologiae rationes hoc loco irrepperat. Habent enim exemplaria ante nos omnia anno DCC, MSS. anno DC, tum paulillo spatio interposito, *Cicerone consule.* Excidisse in eo spatio librorum incuris, denarii notam: ac deinde vocis sequentis priores litteras duas, quum bis ponerentur, primum ad numerum annorum signandum, deinde ad Ciceronis nomen efformandum, priore loco positas, seu spurias, inductas esse ac deletas, haud abs re conieimus: quum is ipse an. 691 plane incidat, ea Pliniana, Livianaque Chronologia, quam sequimur, in Ciceronis consulatum, qui se consule P. Lentulum aedilem curulem fuisse ipse prodidit, tum in orat. post reditum ad Quir. tum. lib. II de Officiis. Idem quoque Sallustius tradit in bello Catilin. HASO.

Quae bis. Ovidius, de Arte, lib. III, v. 470, laudatus a nescio quo: *Nec quae bis Tyrio murice lana rubet.* Martialis lib. IV, epigr. IV: *Quod bis murice vellus inquinatum.* Et supra citatum Ciceronis dictionum: *Vatinius strumam sacerdotii delictis*

vestiant. Et ad Div. lib. II, epist. XVI, satis facite: *Caecilius noster delictum cogitat, sed cum infector moratur.* HASO.

LXIV. *Sive buccino.* Hoc est; ad conchyliatam vestem pelagiae purpurae buccinae vena, seu flos, sive succus, non admiscetur: caetera sunt paria. HASO.

Praeterque. Praetereaque succus purpurae temperatur aqua, et aequa portione humano lotio: sed succi pelagii mensura dimidia adijci ad priorem debet. H.

Ius. Purpurei succi decoctum. Graeci ζῆμα vocant. Democriti nomine quae physica appellantur, in codicibus nostris MSS. Εἶτα λαβὼν ἀπὸ τοῦ πυρός τὸ ζῆμα, βάλλει εἰς λεκάνην προβαλὼν τὴν πορφύραν, καὶ ἐπιχέας τὸ ζῆμα τῇ πορφύρᾳ, εἰ βράχσθαι συχθῆμεναι ἐν. Idem ibi οὐραν, hoc est, lotii, et ὕδατος parem fere modum temperando ei iuri adhibet. H.—Ius illud, seu succus infectorius conchylii, qui ad lanam coquebatur tingendam, in purpurea veste, cum urina et duplicatis medicaminibus: in conchyliata, cum simplicibus tantum pigmentis, et aqua, urinae loco. Urinam rubro colori et purpureo conciliando aptissimam esse monstrant infectores, qui pigmentum rubrum,

indiviso, humani potus excremento: dimidia et medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto magis

vulgo dictum *orseille*, conficiunt ex acerrimo lotio marium et terrae muscosa crusta, quae nudis saxis inhaerescit candicans, et imbre aspersa veluti fungos exiguos rubentes gignit. D.

Inviso. Probo ego *inviso*; nam abominatos lotium hominis Veteres fuisse, ostendit hoc, quod lotiulente, foede et lutiulente dixerint. Titinius: *Lotiulente flocci fiet is cultor gulae*. Turnebus, lib. XVIII, cap. 20, Observ. Plaut. in *Menaech.* *Summum me olfactare oportet vestimentum muliebri: Nam ex hoc loco spureatur natum odore illutibili* (nimirum, lotii). — Romanis turpe fuit atque ominosum vel lotium tantum nominare. Quamobrem auctor, l. XXVIII, cap. 6, quum urinae vires persequitur: *Sua cuique aetatem (ait) quod fas sit dixisse, maxime prodest*. Idem lib. VII, cap. 51, inter signa mortis recenset neglectum effluvium praefandi humoris, id est, urinae cum honore et praefatione nominandae. Sic Seneca, de *Ira* lib. II, cap. 3, irritationem humoris obsceni, id est, lotii et urinae: et lib. II de *Tr. vitae*, c. 18, immodicam aquam vocat. DAL. — Vehementer hic locus eruditorum torsit ingenia. Budaeus legit, *Praeterque vis temperatur*: Turnebus, et Pellicerius in notis MSS. *Praeterque eius temperatura*. Libri impressi vulgo, *Ius temperatur aqua pro invisio humani potus excremento*. Alii, *pro indiviso humani potus experimento*. Nos, ne apice quidem lemmatato, sincerissimam huius loci lectionem representavimus, ex fide MSS. Reg.

4, 2, Colb. 4, 2, Paris. et vet. Dal. caeterorumque. Atque ut his quae obscuriora videntur, lucem aliquam afferamus, primum quidem *ius* Plinius vocat, τὸ βίαιον, medicamen scilicet, quod in aeno coquitur tingendis lavis. Ζέφυς et Ζυφὸν Graeci quoque nuncupant. Deinde *pro indiviso*, locutio est non Plinio modo rursus, lib. XVI, cap. 59; l. XVII, cap. 4, et lib. XVIII, cap. 10, sed et scriptoribus aliis familiaris. Frontinus, de limitibus agrorum: *Est et pascuorum*, inquit, *proprietas pertinet ad fundos, sed in communes propter quod ea compascua multis locis in Italia communia appellantur: quibudam provinciis pro indiviso*. Praetereaque, inquit, eo etiam differt a purpureae confectione, conficiendi conchylii ratio, seu conchyliati coloris: quod decoctio corporis medicaminum eius temperetur, secus atque in purpura monstratum est, aqua et humano lotio, pro indiviso, hoc est, aquis utriusque portionibus adhibitis, nulloque inter lotii et aquae modum discrimine. HAZO.

Dimidia, etc. Sententia est, si in libras vellerum quinquaginta, ducentae buccinae, pelagiae vero purpurae, medicaminis librae requiruntur centum et decem, ut dictum est c. 62, addi nunc dimidiatum adhuc pondus oportere, quinque librarum supra quinquagenas. H.

Saturitate fraudata. Color satur Latinis, pleus ac vehemens est: nostri *oneratum* vocant, *couleur chargée*. Huius dilutus opponitur. H.

Dilutor. Medicaminum enim satu-

vellera esuriunt. (XL.) Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum viliora: non tamen usquam pelagii centenas libras quinquagenos nummos excedere, et buccini centenos, sciant qui ista mercantur immenso.

LXV. Sed alia e fine initia: iuvatque ludere impendio, et lusus geminare miscendo, iterumque et

ritate intendi vellerum colores: siti vero remitti, dilutosque evadere consentaneum rationi est. Quidam dilucidior legunt, sed errore haud levi. HARR.

Non tamen usquam pelagii libras, etc. Legend. Non tamen usquam Pelagii cent. libras quingentos nummos excedere, et buccina centenos sciant, qui ista mercantur immenso. Centenae librae pelagii quingentis nummis venibant: at buccinum longe purpura vilius. Ideo centenae eius librae centenis nummis dabantur. Sic librae singulae pelagii quinque nummis, buccini nummo uno exponebantur. Sequentia sic lege: Sed alia e fine initia, iuvatque ludere impendio, et lusus geminare miscendo utrumque, et ipsa adulterare adulteria naturae. SAL. p. 4132. — Pelagii. Hoc est, Lanam pelagiae purpurae tinetura infectam librae pondo nusquam excedere. Meo quidem animo haec mens Plinii est; Pelagii seu purpurae medicaminis, seu succi libras non pluris quinquagenis, buccini vero centenis aestimandas. DALL. — Quinquagenos nummos. Non in libras scilicet singulas, uti libri hactenus editi representant, sed in centenis libras, ut habent MSS. otaues, Reg. 4, 2, Culb. 4, 2, Paris. Chifflet. etc. Locum hunc porro interpretes alii omnes perperam acceperunt. Intelliges vero per num-

mos, sestertios. Ridet hominum luxuriam profusosque sumptus, qui tam ingenti pretio pannum purpureum emerent, libram nempe, uti dictum est cap. superiori, denariis centum: quum centenae floris ipsius, vel succi purpurae pelagiae librae, quo vellera tingebantur, quinquagenos nummos, sive denarios circiter tredecim, vix omnino excederent: buccini, centenos sestertios, sive denarios quinque et viginti. H.

LXV. *Sed alia e fine.* Sed vellere sic imbuto, adeo non hic ars substitit, non hic luxuriae industriaeque finis, ut initium quoddam hoc visum sit aptissimum novi excogitandi luxus. Substerni commodè arbitrantur hunc colorem, qui per se absolutissimus est, praetique iam immodici, alteri rursus tincturae. Amethystinam purpuram, de qua superius 62, Tyrio iterum colore inficiunt: nec conchyliata placet nisi eodem insuper Tyrio saturetur. Sic lusus ars, luxuria sumptus ganninat. HARR.

Et lusus geminare miscendo, iterumque et ipsa adulterare adulteria Naturae. Ita hunc locum interponimus, ex MSS. proxime laudatis, quum prius editi legerent, *Et lusus geminare miscendo iterum: et ipsa, etc.* Nec lusus mihi tantopere aridet, ut a MSS. fide discedam, qui lusus exhibent, quanquam et ea vox

ipsa adulterare adulteria naturae: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, ut electra fiant: addere his aera, ut Corinthia. (XLI.) Non est satis abstulisse gemmae nomen amethystum: rursus absolutum inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex: et quum confecere conchyliā, transire melius in Tyrium putant. Poenitentia² hoc primum debet invenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, et gemina demonstrata via luxuriae, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus. Quin et terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hyssinum.

defendi potest, quoniam mox sequitur *Et gemina demonstrata est via luxuriae, ut color alius operiretur alio.* Sed improbat plane Salmasii coniectura, pag. 4433, in Solin. vocem hanc iterum in utrumque commutatōis, interpretantisque luxum geminari, miscendo pelagium buccinumque: quum aliud longe Plinius intellexerit: misto iam scilicet pelagio buccinoque, ut fieret amethystina purpura, quemadmodum dictum est cap. 62, adduci rursus alterum colorem, nempe Tyrium, qui amethystum operiret: sic lusus artis geminari: sic adulteria ipsa naturae adulterari iterum. II.

Sicut testudines. Similis, inquit, luxuries hominum animos invasi testudinibus tingendis: superinducto putaminibus earum colore, in operibus lntestinis. Ea de re Plinius paulo uberius lib. XVI, cap. 84. H.

Ut electra. De eo electri genere dicitur lib. XXXIII, cap. 23. II.

Addere his. Auro argenloque. De

Corinthio aere, lib. XXXIV, cap. 3. HARD.

Abstulisse gemmae. Et communicare cum purpura, quae amethystina nuncupatur. H.

Tyrio. Tyrius color qua fieret arte, dictum est in cap. 62. H.

Ex utroque nomen. Tyriamethystus, ex Tyrio et amethystino colore. HARD.

Et quum. Et quum conchyliatum colorem fecere, induci tum melius rursus Tyrium arbitrantur. H.

Coccoque tinctum Tyrio tingere, etc. Aperite coccum ab hyssino separat. Si cocco tinctum Tyria purpura tingebant, ut fieret hyssinum, color hyssinus inter purpureum et coccinum fuerit oportet. SALM. p. 272.

Hyssinum. De hyssino vide quae adnotata sunt in libro XVI, cap. 8, et lib. XXXV, c. 7. D. — *Ut fieret hyssinum.* Fuit ergo color hyssinus, et coccino, purpureoque, seu Tyrio mixtus. Nomen traxit ab ὕσση, videtur, quae Suidae herba est lin-

Coccum Galatiae rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniae, in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se virorum iuxta feminarumque forma credit amplissimam fieri.

LXVI. (XLII.) Concharum generis et pinna est. Nasquitur in limosis subrecta semper, nec unquam sine

gendis adhiberi solita lanis. *Υγν*, inquit, tomo II, pag. 1014, *αἰὼς βοτάνης καὶ ὑγινοβόνης χρίω*, ὁ ὕμν τῆς ὑγνῆς βοτάνης. Atque idcirco fortassis Pausanias in Phoc. scripsit coccum tinctile Galatis *Υγν* nominari, quod Tyrio colori subterni id soleret, ut color inde hyacinthus pararetur: adiecta fortassis etiam *Υγν βοτάνη*. H.

Coccum. A Dioscoride *κόκκος βαφικὸς*, hoc est, granum infectorium. De eo uberius lib. XVI, cap. 42; lib. XXII, cap. 3; libro XXIV, cap. 4. Coccum rubena, Graecia ποινικόν, puniceum: *L' écarlate*. Vide lib. XVI, c. 42. H. — *Coccum... granum*. Nobis *graine d' écarlate*. Insectum parvum e genere coccorum, cuius feminae ubi gravidae sunt, arbori insidentes quae vescuntur, in grani formam evadunt. Vitatissimum genus in Europa illic (*querent illic* L.) insidet, nominaturque hinc *coccus ilicis*. Ad affluendum ruborem in usu ille plurimum fuit antequam e Mexico celeberrimus *cactus* L. (*cocahuille*) mitteretur, e quo splendidior color copiosius fuit. In Orientali Europa specie ea utuntur quae radicibus *scleranthi perennis* adhaeret (*cocco polonio* L.) *Cevian*.

Dicemus. Lib. XVI, cap. 8, et lib. XXIV, cap. 4. Dal.

In maxima laude. Vilissimum contra Hispanum esse scribit Dioscorides I. IV, cap. 48: *Εργάτη δὲ παλαιὴν ἢ ἐν Ἰσπανίᾳ*. Sed de *κόκκῳ βαφικῷ* somnolenter admodum is tractavit, uti suo loco monebimus. Contra Petronius in Satir. *Hesperium coccum laudabat miles, eadem Quaesitus tellure nitor certaverat ostro*. De minis Hispano hic loquitur. HARD.

Anniculo grano. Cocco. H.

LXVI. *Concharum generis et pinna est*. Apud Ciceronem lib. de Nat. Deorum, Balbus; et de Fin. lib. III, Cato, idem narrant ex scriptis et disciplina Stoicorum, et praecipue Chrysippi, cuius verba ipsa Muretus refert in cap. v. Dal. — *Et pinna*. Nostris, *nacre*. Tamen viri gallice periti *côcham* eo nomine abont designari, non pisces: pisci nullum nomen inditum ea lingua esse. Leonem vide apud Rondelet. de Test. lib. I, cap. 48. H. — Quam pinnam marinam h. l. ille nominat, magna concha e bivalvibus, seta sua notabilis quam perpulchram gignit, ut imo mari per illam adhaereat. Cuv.

Nasquitur. Rens hanc totam elegantiam carmine; totidem ferme verbis, ac Plinius, eocinit Oppianus, *Halicut*. lib. II, vers. 486; Cicero quoque, de Nat. Deorum lib. II, pag. 100; Plutarchus, in lib. de Solert. Anim.

comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem. Is est squilla parva: alibi cancer dapis assector. Pandit se pinna, luminibus orbem corpus intus minutis piscibus praebens. Assultant illi protinus, et ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu levi significat. Illa compressu, quidquid inclusit, exanimat, partemque socio tribuit.

pag. 29, aliique: et Aristoteles, Hist. libro V, cap. 14. Sed id verumne sit omnino, dubitat Busbequius, Ep. Turc. lib. IV, pag. 303. II.

Nascitur in limosis subrecta scaber. Ita Reg. 1, 2, etc. Vetus Dalec. cod. subiecta, mendose Arist. Hist. lib. V, cap. 14, pag. 572: Αἱ δὲ πίνναι ὀρθαὶ φύονται ἐκ τοῦ βύσσου ἐν τοῖς ἀμυδάσαι καὶ βορβορώδεσιν. Ἐχούσι δ' ἐν αὐταῖς πιννοφύλακα, αἱ μὲν παρθύον, αἱ δὲ καρκύνον· οὗ στυπτομένηται διαγθίζονται θάττον. Pinnae autem subrectae, enascuntur ex bysso in subuleis et coeno: habent intra se eustodem, aut squillam, aut canocellum: quo amisso, celerius pereunt. Quia nimirum est veluti promus condus, cuius societate soluta, et hospitis vita solvitur. Est autem hoc loco byssus, veluti lana quaedam mollis, qua pinnae alligatae semper rectae stant. II.

Pinnoterem. Vel πιννοτήρης, ut scribit Athenaeus lib. III, pag. 89, ex Chrysippo Solensi: hoc est, pinnae custos: namque τῆς πίννας est, servo; vel πιννοθήρας. Sed de hoc vide Pinitian. not. 7. II. — Pinnoterem. In pinnae concha, immo et quarumdam bivalvium aliarum, saepe reperias caneros minulos velut clusos. Vnde fabellarum vis multa de sociatione umborum; diversarum

quidem apud diversos auctores, in hoc tamen simillimarum quod nec ulli quidem veritas ulla competat. Supra iam notavimus distinguendum sedulo pinnoterem de quo hic mentio, a cognomine Bernard l'ermite (canero Bernardo Linn.), quem Plinius innuit cap. 50. Cuv.

Pinnophylacem. Oppianus loc. cit. aliique. II.

Is est squilla parva. Latium nomen apud nos quoque retinet. II.

Ille ore compresso, quidquid inclusit, exanimat. Verbum ore in archetypo Tolet. non legitur. Et sane Aristoteles lib. V, cap. 16, non os comprimi a concha tradit. Eius verba: Νῆσι ἐτιὰμ ἐν κυβίλιβις σπονγίῳ νομῖμι βεστιόλαν ἀρανεὶ σιμίλην, nomen pinnotera mutantem. Degit haec intra spongiarum cubile, et aperiendo claudendoque pisciculos capit. Aperit antequam ingrediantur, claudit et contrahit quem ingressi sunt. Haec Aristoteles. Apud quem an legendum sit pinnothera, cum aspiratione, an sine illa, non absurde dubitari posset, ut sit pinnoter quasi pinnae custos, quod alterum nomen pinnophylax ostendit. Confirmat id Plutarchus in libro, Vita animalium, etc. Nisi quis dicat appellari pinnother, quod pinna venetor pisciculos. Lego igitur in Plinio, Illa

- 4 LXVII. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Novit torpedo vim suam, ipsa non torpens: merasque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla praefertur. Nec minor solertia ranae, quae in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo

compressa quidquid conclusit exanimat: ut quemadmodum aote venationem disit, pandere se; sic in venatione et captura dicat, comprimi. PARR. — *Illam compressam quidquid includit, exanimat*. Sincerior multo ea lectio est codicum Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. etc. quam editorum librorum, *illa ore compresso*. Sic enim Tullius, de Nat. Deor. lib. II, pag. 400: *Pinna admonita ab squilla, mortu comprimit conchas*. Vox ore in MSS. adest. H.

LXVII. Quo magis. Reliquum deinceps caput habet plane totidem verbis Philosophus, Hist. Anim. I. IX, cap. 48, pag. 482. H.

Novit torpedo. Refert hoc et Plutarchus lib. de Solert. Animal. pag. 978. Eleganti vero carmine ceclioit Oppianus, Halieut. lib. II, vs. 62. *Torpedo nostris torpille: Arenioricia, tremble*. Icoem Rondeletius habet I. XII, cap. 49. Carmen xlv de torpedine oon inelegans, Claudianus. H. — *Novit... non torpens*. *Raia torpedo* L. organo quodam utrimque instructa est galvanico, quo agente, ut lageoa Lugduoensi (*bouteille de Leyde*) admota, commovere. Ita huius ope hostes auos vel terret ac pellit; vel hos stupidos facit, moxprehendendos edendosque. Cuv.

Mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Ita MSS. omnes. At

quid si *mersaque* legas? Ea enim vox, prae-luversa resupinaque, quo situ commodius ad corripiendos auper-natantes pisces se habeat, videtur haud aspernanda Pellicerio in notis MSS. At nihil est opus sic resupinari torpedinem: quum pisciculos, qui supernatando obtorpuere, fugae captandae iam impotes arripere commode, ut libuerit, possit. H.

Obtorpuere. Vim hanc torpedinis, emittendi halitus, qui stuporem, rebus cunctis afferat contactu, expertum se testatur V. Cl. D. Redi, apud Denysium, in Disceputationibus Acad. anni 1672, pag. 499. Quum enim is manu torpedinem prehendisset, brachium sibi torpere, non sine vehementi dolore, sensit. H.

Huius iecori. Rondeletius tamen torpedinem damnat in cibis. Laudat Galeus multis in locis: Molli carne ac tenera esse scribit, de Facult. Alim. lib. III, cap. 36, pag. 398, tom. VI. At non torpedo hic tota, sed lecur modo commendatur. H. — *Huius iecori... praefertur*. Torpedinis iecur vere delicatissimum, ut raiaum pleurarumque. Cuv.

Nec minor. Arist. loc. cit. Oppianus, Halieut. lib. II, vers. 86; Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 24. E nostris, Cicero lib. de Nat. Deor. pag. 404. H.

Ranae. Italis martino piscatore, et *diavolo di mare*, iocuiunt Rondele-

exserit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam prope accedant, ut assiliat. Simili modo squatina, et rhombus, abditi pinnae exsertas movent specie vermiculorum: itemque quae vocantur raiae. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiae huius, quod tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur. (XLIII.) Scolopendrae

tius et Salvianus. Caetera apud alias gentes nomina ab iisdem require. H. — *Rana... piscatrix*, *Lepidus piscatorius* L. vulgo *baudroie*; piscis magnus, patulo ac hialco ore, cui in summo capita fila mobilia in membranosas scuticas exeunt. Videtur hic sana in arena mersus, arte illa spectabilis quam Noster describit, ut praedam ad se trahat. Covisa.

Exserit. Et quasi escam praeternantibus pisciculis obicit. H.

Squatina. *Raia squatina* L. C.

Et rhombus. Qui Aristoteli loco cit. φῆμα. Nostri *turbot*. H. — *Et rhombus*. Arist. Hist. lib. IX, περὶ τῆς ψήματος, id est, de passere, hoc prodidit. Athenaeus tamen sub finem libri septimi, rhombum Romanis Passerem vocari scribit. D. — *Rhombus*. Quam in rhombo vulgari (*pleuroucte maximo* Linn.) non distincta satis fila sint, credo potius hic de *pleuroucte rhombo* (vulg. *barbac*), pectus Graecorum, agi, ut iam dictum est, pag. 67, n. 18. Cov.

Pinnas. Non tam pinnae dici, quam virgulae, radii, aut vermiculi, debent. Arist. παῖδες, loc. cit. H.

Quae vocantur raiae. Ita Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chiff. etc. Editi, quae vocatur *raia*, mendose. Diversa roiarum genera significat, de quibus Rondeletius lib. XII, pag. 13. H.

Nam pastinaca. Aristot. loc. cit. Haec raiae simillima est: quam ob similitudinem Galli raiam vocant: Graeci τρυγὼνα. Iconem eius exhibet Rondeletius lib. XII, cap. 4. H. — *Pastinaca... telum est ei*. *Raiaepastinacae* Linn. in cauda inest spina aculeata, compressa et incisiva, et in serratorum dentium formam asperata, quae formidolosissima armatura est. Ipsa sub trygonis nomine mox (cap. 72) revehetur. Cov.

Scolopendrae. Haec totidem verbis Arist. Hist. Animal. lib. II, cap. 17, pag. 237, et lib. IX, cap. 54, pag. 496; Oppianus, Halieut. lib. II, vers. 424; Aelianus, Hist. Anim. lib. VII, cap. 35; Albertus M. de Anim. lib. VIII, tract. III, pag. 264. Scolopendras depingit, describitque Rondeletius libro de Insect. cap. 2, pag. 408. H. — *Scolopendrae*. Non verac scolopendrae hae sunt, sed animales e vermium gente quibus rubens sanguis (Annelidum nempe); in primis maximarum Nereidum. Quibus quoniam sicut in latere testicula pedum stibillima, at saepe maxillas ad secandum aptissimas, pro scolopendris facillima accipi potuerunt. His proboscis σαρκοδὴς, saepe amplissima, ita flexilis, ut de arbitrio animalis protrahatur, vel recondatur. Hinc dictus est viscera eyomere, tum ra-

terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes marinae, simili in periculo glutunt amplius usque ad infirma lineae, quae facile praerodant. Cautius qui glanis vocatur:

sorbere. Verba tantum non exacta. Cov.

Evomunt. Triplicem describit astum adversus hamus. Primum, scolopendrac, quae evomit: alterum vulpis, quae erodit: tertium, glanidis, qui esca spoliatur. H. — *Hamo devorato omnia interanea evomunt.* Oscitanter de vulpe marina id scripsit Plutarchus dialogo, Vtra prudentiora, etc. Dab.

At vulpes. Arist. Hist. libro IX, c. 52, pag. 4087; Aelianus, Var. Hist. lib. I, cap. 43; Oppian. Halieut. I. III, vers. 144. Ab cauda, quae similitudinem ensis refert aliquam, nomen traxit apud Mopselienses, teste Rondeletio lib. XIII, cap. 40, pag. 387, ubi eius effigiem exhibet. H.

Glutunt amplius. Hoc est, ut ait Albertus, de Anim. lib. VIII, tract. III, pag. 262: *Magnam partem hamorum, et filorum retis, aliquando glutit, et glutita masticat, et abscondit ea dentibus: et quam sic sibi viam evasionis praeparaverit, tunc evomit interanea, ut scolopendra.* H.

Quae facile. Forte, quia hoc est, qua parte. H.

Vulpes marinae... praerodunt. Squalorum genus ibi indigitatur, cui dentium opt, non minus quam serra, ad caedendum secundumque aptorum, lineam alias infirmam secare res facilissima est. Cov.

Cautius qui glanis vocatur: aversus mordet hamos. Hermolaus alterutro ex duobus modis hunc locum casti-

gat. Vnus est, *Glanis* qui et *glanis* vocatur: alter, *Glaucus* et qui *glanis* vocatur. Neuter verus est, neque item vero similis. Nam quod Hermolaus ait Aristotelem lib. IX, scribere de glani, hoc ipsum quod hic a Plinio traditur, falsum est. Id ut constet, Aristotelis verba de glani sublungam, ex eodem lib. IX, cap. 37: *Tunc si minor sit nata, minusque usu exercitatus, facile hamo capitur: sed si peritus, et hamifraga est, morus dentis sui durissimi rumpit hamum, et fortum assidue custodit.* Haec Aristoteles. De caetero Plutarchus lib. Vtra animalium, etc. non glani hoc tribuit, qui silurus apud nos vertitur, sed cestreo, qui mugil: quo auctore, nisi dura esset castigatio, scribendum censerem, *Cestreus, qui mugil a nobis vocatur, aversus mordet hamos.* Nec mihi hac in parte satisfaciunt Franciscus Massarius, vir alias dignissimus qui maxime laudetur. Quo modo igitur hic locus restituendus sit; aestimandum exactiore diligentia. Pint. — *Cautius, qui glanis.* Cautius, inquit, hoc est, meliore consilio glanis in mari, quam priores, scolopendrac, ac vulpes, hamos non devorat, sed obliquo morus spoliatur esca. Sermone esse ne dubita de glani marino (nam de fluviatili, qui silurus dictus est, capite 47, alia est fortassis ratio). Aristoteles, ut bene Pintianus annotavit, paulo aliter quam Plinius Hist. Anim. lib. IX, cap. 54, pag. 4088. namque

aversos mordet hamos, nec devorat, sed esca spoliat. (XLIV.) Grassatur aries, ut latro. Et nunc grandiorum navium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi voluptas invitet, exspectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusque adnatans mergit.

LXVIII. (XLV.) Equidem et his inesse sensum arbitror, quae neque animalium, neque fruticum, sed tertiam quamdam ex utroque naturam habent: urticis dico, et spongiis. Vrticae noctu vagantur, noctu-

aetate minorem glanem, minusque usu exercitatum, facile quidem hamo capi: ubi vero peritus, et hamivorus sit, solere morsu dentis sui durissimi rumpere hamum: nam hoc est graece ἀγχιπροσάγγος. Haec vgrba ἰλληνιστῇ: τῷ δὲ ὀδόντι τῷ σκληροτάτῳ συνδραμῶν, διατρίβει τὰ ἀγχιπροσά. Vera existimatio est, aliunde Plinium, quam ex Aristotele, haec hausisse, atque alio de pisce locutum: priorem enim huius loci vocem, propriam esse piscis appellationem Barborus credidit, et *glanius*, *glanouse* scribendum. Certe in MSS. Reg. 4, 2, C. lb. 4, 2, Paris. etc. *Clautius*, qui *glanis*, etc. apertissime legitur. Nos, cum Pintiano, exactiore diligentis aestimandum putamus, qua arte huic loco, si ulla est opus, facienda medicina sit. HARD.

Aries. Ab iis arietibus de quibus diximus cap. 4, qui sunt belluarum generis, hunc arietem forma discrepare Plinius significat lib. XXXII, c. 53, ubi genera piscium enumerans: *Vt a belluis ordianor*, inquit, *arbores*, *physeteres*, ... *arietes*, *musculi*, et alii piscium forma *arctes*. Nisi alios ibi intelligat ab isto *ar* quo nunc sermo est, et ab iis de quibus

cap. 4, diversos: quod viz reor. H. — *Aries*. Bellua marina, nomine tantum cognita. ROMAN. — *Aries*. Vt iam praemonuimus, *delphinus* orca. L. CUV.

LXVIII. *Tertiam ex utroque naturam habent*. Ζωόφυτα, ζωόθενδρα. DALE.

Vagantur. Vagantur, quae solutae quidem sunt: nam aligerum earum genus saxi affixum semper haeret. DAL. — *Vrticae noctu vagantur, noctuque mutant*. Ita quidem MSS. Reg. 2, Paris. et alii. At Reg. 4, *noctu aguntur*: ut merito corruptus hic locus censi possit: quoniam *noctu vagari*, et *noctu mutare*, insignis tautologiae vitio carere minime videatur. Quamobrem sincerius credo lectum iri ex Aristotele, de Hist. Anim. lib. I, c. 2, pag. 46. *Noctu aluntur*, vel *pascuntur*: Τούτων γὰρ τινες νύκτωρ ἀπολυόμεναι κίμνται. *Vrticae quaedam*, inquit, *a saxi absolutae, noctu pascuntur*. Sed haec coniectura modo est, non *χωρὶς δόξης*. HARD.

Noctumque mutant. Sedem videlicet, rimasque saxorum, in quibus gignuntur, quoque evasatae se recipere consueverunt. Non omnes ita

que mutant. Carnosae frondis his natura : et carne vescuntur. Vis pruritu mordax, eademque quae ter-
restris urticae. Contrahit ergo se quam maxime rigens,
ac praenatante pisciculo frondem suam spargit, com-
2 plectensque devorat. Alias marcenti similis, et iactari
se passa fluctu algae vice, contactos pisces, attritu-
que petrae scalpentes prurimum, invadit. Eadem no-
ctu pectines et echinos perquirrit : dum admoventi sibi
manum sentit, colorem mutat et contrahitur. Tacta
uredinem mittit, paulumque si fuit intervalli, abscon-

men urticae vagantur, ut Plinū fert interpretatio : sed unum tantum-
modo genus eorum. Nempe si Ari-
stoteli credimus, Hist. lib. V, esp.
45, pag. 577 : *Genus duplex urticae*
est : aliae cavis adhaerent petris, nec
umquam ab iis abstrahuntur : aliae
planas et littora amant, quae abstr-
ahunt sese, et sedem mutant. Τὼν δὲ
καὶ δὴν δύο γένη : αἱ μὲν οὖν ἐν τοῖς
πέτραις, οὐκ ἀπολύονται τῶν πετρῶν·
αἱ δ' ἐπὶ τοῖς μίζοσι, καὶ ἐπὶ τοῖς
πλαταμύδιον, ἀπολύμεναι μεταχω-
ροῦσιν. H. — *Urticae*. Urtica ma-
rina errans, *medusa* L. urtica fixa,
actinia L. Cuv.

Carnosae. Arist. Hist. Animal. lib.
IV, c. 464 : *Σαρκώδης τὸ σῶμα πᾶν*
ἔστιν αὐτῆς. Toto corpore carnosae
urtica est. Hoc illud esse callosum
esculentum, quod Burdegalae vocant
Cupalsand : aliamque his esse in Are-
morici scopulis naturam, scribit
Scaliger, Exercit. 219, p. 698. Harum,
quae solutae sunt, et vagantur, ef-
figiem exhibet Rondel. lib. XVII, c.
49 et 20. Gallis plerumque, *orties*
de mer. H.

Et carne. Pisciculis, qui ad eas al-
lapsi fuerint. Arist. lib. VIII, esp. 3,
p. 866, et loc. cit. p. 462. H.

Vis pruritu. Diphilos Siphnius,
apud Athen. lib. III, p. 90 ; Aelianus,
Hist. Anim. lib. VII, c. 35 H. — *Vis*
pruritu mordax. Non una Medusarum
atque ex eadem gente animantium
species, in primis physalis, ubi te
momorderit, cuti sensationem injicit
quasi ustulatae carnis. Cuvier.

Contrahit ergo. Adhaerescitque si-
mul saxo : unde praeternatantes pi-
sciculos fronde sua, hoc est, brachiis
striggit. Arist. Hist. lib. IV, c. 5, pag.
462. HARR.

Complectensque devorat. Verum il-
lud, in primis de Actiniis. Instructo
tentaculis carnosus bene multis ore,
animosotum comprehendit minutis-
simos, si quis transierit, quos mos
deglutiant. Cuv.

Iactari se passa. Illud de medusia
praesertim et physalis Lion. iotelli-
gito. Cuv.

Contactos pisces. In MSS. *piscium*.
H. — *Contactos*. Hoc est, ab urtica
ipsa pisciculos. Fit enim protinus, ut
prurimum contactu sentiant, quem
scalpere ad petram aliquam conantes
opprimunt urtica. HARR. BARR.

Eadem noctu pectines et echinos per-
quirrit. Aristoteles, loc. cit. H.

Tacta uredinem mittit. Admotam

ditur, Ora ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi.

.LXIX. Spongiarum tria genera accepimus: spissum, ac praedurum et asperum, tragos id vocatur: spissum et mollius, manon: tenue densumque, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris: alun-

contractantis manum uredine pungit. DALSC.

Ora ei in radice. Arist. tum loc. cit. tum Hist. lib. VIII, c. 3, p. 866, ubi haec ipsa leguntur, *ἐν μύτῳ* os habere urticam, hoc est, in sui medio, non semel testatur. Sed nimirum frondis vocabulo, quo non semel in huius aquatilis descriptione Plinius abutitur, haud male nunc radices respondere videntur, idemque significare ac medium, sive os ipsum. H.

Ora ei in radice esse traduntur. Genus quoddam aut species medusarum exstat, quae videtur vaci apparatus ramosissimi adminiculo; qui namque in filamentorum vere innumerabilium multitudinem ita desinit, ut radicem arboris, vel herbae non male repraesentet. Rhizostomon genus hoc ego nominavi Cuv.

Excrementa. Aristot. Histor. Anim. lib. VIII, cap. 3, pag. 866; quanquam idem Philosophus sibi contradicens in quarto, p. 463, negat ullum ei excrementum esse: at os tamen habet, et pascitur. H.

.LXIX. *Spongiarum.* Habet haec ipsa Philosophus, Hist. Anim. lib. V, c. 45, p. 578. H. — *Spongiarum tria genera.* Multo plura. Sed de his tantum generibus Noster cogitavit, quae ad usus domesticos colligebantur. Cuvier.

Tragos. Τράγοι καλοῦνται, hirci. Arist. H. — *Tragos id vocatur.* Ab

odore grayi: nam quia coeno et luto ea solum vivunt, male olent. DAL.

Spissum et mollius, manon. Genus hoc a raritate, non absoluta quidem, sed maiore, quam in superiori genere, nomen traxit. Frustraque Gelenius voculam minus huic sententiae addidit, quae ab omnibus MSS. abest, librisque vetustis, ita scribens: *Minus spissum et mollius, manon.* H.

Tenue densumque. Nostris *éponge fine.* H.

Penicilli. Turundae sinuosis et cavis ulceribus immittendae. Penis, ac inde peniculus, penicillus, et peniculamentum, cauda. Et quoniam Veteres caudis boum, ut nos vulpium, uti solebant ad pulverem excutendum, peniculos et penicillos inde vocarunt ea, quibus mensas et soleas tergebant, praetereaque pictorum veluti calamus ex setis compactum. Plaut. in Menaech. *Quis est iste peniculus quo extergentur baxeae.* Afranius: *Lares ludentes peni pinxit ludulo.* Arnobius, lib. V: *Peniculamenta de eurtantem conteriorum, innocentem laqueos mobiles.* Ennius apud Nonium: *Pendent peniculamenta unum ad quodque pedule.* Aelianus ex silvestrium boum caudis *μυλῶσθας*, muscaria, olim facilitas scribit. Itaque penicillium sunt generum, excussorii, abstersorii, pictorii. Caudis equorum tota fere Germania hodie pectines barbae et capilli contactu sordidis

tur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia ubi avulsorem sensere, contractae, multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt.
 2 Vivere esca, manifesto conchae minutae in his reperi-
 tae ostendunt. Circa Toronem vesci illis avulsas etiam
 aiunt, et ex relictis radicibus recrescere. In petris cruo-
 ris quoque inhaeret color, Africis praecipue, quae
 generantur in Syrtibus. Maximae fiunt manae, sed
 mollissimae, circa Lyciam. In profundo autem, nec
 ventoso, molliores. In Hellesponto asperae, et densae
 circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideo opti-

deterget. Apud Plaut. in Menaech. Peniculus, parasiiti nomen, quod in-
 star spongiae mensam tergeret: *In-
 ventus nomen fecit Peniculus mihi:
 Ideo, quia mensam, quando edo, de-
 tergeo.* In Rudente: *Age iam hic te
 itidem quam penicillus novus exurgeri
 solet. Ni hunc emittis, exurgebo quid-
 quid humoris tibi est.* Theopomp. le-
 pida ap. Athen. vetulam, quae linctu
 lauces detergebat, *λαύνης σπύγγον*
καὶ περὶ τοὺς λαπαστῆς appellat. Sic
 apud Nonium Terginocalicem, qui
 calices terget, in voce *eluo*. Cic.
 epist. ad Div. DAT. — *Achilleum*.
 Quoniam, ut inquit Eustathius, ro-
 bustissimum est, sicut hordeum praes-
 tantissimum Achilleum vocatur,
 quale suis equis Achilles obiecit.
 Rhodig. XXIV, 6. Vide infra lib.
 XXXI, c. 42. In.

Nascuntur, Arist. loc. cit. HAAR. —
Aluntur conchis. Nonnumquam con-
 chae occurrunt ac minutissimi ani-
 mantes in spongiis conditi. At his
 spongas vesci ne credito: quippe
 quae ore carent, neque ergo alio cibo
 aluntur quam his substantiis quas
 marina aqua solvit. Cuv.

Intellectum, Sensum, τὸν αἰσθητικόν

dixit Aristoteles, tum loc. cit. p. 579,
 tum lib. I, c. 2, totidem verbis. H.
 — *Vbi avulsorem sensere, contractae*.
 E vero; et id solum, animalitatis
 index in spongiis. Cuv.

Vivere esca. Aristot. loc. cit. H. —
Conchas... reperiuntur. Condi intra spon-
 giarum sinus conchas, immo et ab-
 iatis, dum conduntur, spongiae
 texturam secari, iam diximus; sed
 spongas his vesci, falsum et absur-
 dum. Cuv.

Circa Toronem. Aristot. loc. cit.
 HAAR.

Maximae fiunt. Reliquum deinceps
 caput totidem verbis habet Aristote-
 les, p. 584: sed ita solerter ingenio-
 saque tractatum a Plinio est, ut nisi
 omnia exactiore diligentia inter se
 conferantur, discrepare interdum a
 Philosophi sententia Plinius videatur;
 sed minus caulis, nec satis graece
 peritis H.

In profundo. Omnino, inquit Phi-
 losophus, quae in profundis tepidis-
 que locis sunt, mollissimae: vento
 enim et frigore, sicut et alia planta-
 rum genera, indurantur, et crescere
 prohibentur. H.

mae in gurgitibus. Viventibus idem, qui madentibus, nigricans color. Adhaerent nec parte, nec totae: intersunt enim fistulae quaedam inanes, quaternae fere aut quinae, per quas pasci existimantur. Sunt et aliae, sed superne concretac. Et subesse membrana quaedam radicibus earum intelligitur. Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quae aplyisiae vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnae sunt fistulae, et reliqua densitas spissa.

LXX. (XLVI.) Canicularum maxime multitudo circa

Viventibus. Arist. Ἀπλυσίαι δὲ ὄντες καὶ ζῶντες, αἰεὶ μελαναί. Et nisi laventur, et diu vivant, nigrae sunt. II. 40.

Adhaerent, etc. Arist. ἡ δὲ πρόσφυσις ἐστὶν οὕτω καθ' ἑν, οὕτω κατὰ πᾶν. Quae Gaza Pliniorum secutus sic reddidit: *Adhaerent nec parte, nec tota.* Sed rectius fideliusque, opinor, sic ea vertisset: *Adhaerent neque ex una parte, neque ex omni.* Nam quae nec totae, nec parte adhaerent, qualiter tandem adhaerent, non satis intelligo. II.

Sunt et aliae. Fistulae videlicet, seu meatus: quorum nulli sunt ad superiora perviri, praeter quaternos aut quinos: quae causa fuit, cur existimarent aliqui, his meatibus eas cibum capere. Haec Arist. loc. cit. II. — *Sunt et aliae.* Fistulae, per totum corpus earum sparsae, verum haec superne ocluae et obturatae. DAL.

Et subesse. Arist. p. 584: *Haerent*, inquit, neque una tantum parte, neque omnibus intervenientibus scilicet fistulis inanimibus: atque ambiuntur ad radicem quasi membrana: plurimis tamen partibus haerent. Περιτέτται δ' ὡσπερ ὁμὴν περὶ τὰ κάτω, etc. II.

Vivere constat longo tempore. Pes-

simum omnium genus est earum, quae aplyisiae vocantur. Ita sane MSS. omnes. Nihilominus, quoniam non de omnibus spongiis, sed de hoc tantum aplysiarum genere dixit Aristoteles, constare inter omnes, longo eas tempora vivere: continenti forte oratione legendum: *Vivere constat longo tempore pessimum omnium genus earum*, etc. Arist. Hist. Anim. lib. V, c. 45, p. 582: Ορολογεῖται δὲ μέλιστα παρὰ πάντων τοῦτο τὸ γένος... πολυχρόνιον εἶναι. Vox ἀπλυσίαι, ab α, ut vocant, privativo, et πλύνω, lavo est quasi ad lavandum non aptae. H. — Spongiarum aut alcyonum species, quibus nimia spissitudo quam ut ad lavandam aptae videantur. E libito potius quam e vero Linnaeus hoc nominis generi euidam molluscorum tribuit, quod nil aliud est quam *lepas marinus* Veterum. Cuv.

Elui non possunt. Adeo sordidae sunt et inquinatae. DALC.

Et reliqua densitas spissa. Hoc est: caetero corpore solido sunt: sive, reliquum omne densum est: τὸ δ' ἄλλο πυκνὸν ἐστὶ πᾶν. II.

LXX. *Canicularum maxime.* Plinius in universum galeastrum, sive aquilorum species omnes, quae multae

eas urinantes gravi periculo infestat. Ipsi ferunt, et nubem quamdam crassescere super capita, animalium planorum piscium similem, prementem eos, arcen-temque a reciprocando: et ob id stilos preacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossae ita, non recedant: caliginis et pavoris, ut arbitror, opere.

2 Nubem enim et nebulam (cuius nomine id malum

sunt, caniculas vocat: quum hoc nomen peculiare sit ei, quem Graeci νεφριον σκούρον σκούλακτον appellant, Galli *roussette*, et haec canicularum adversus urinantes dimicatio intelligenda sit de galeo tantum cane, et de galeo glauco, magna feritate et immanitate spongothetas invadentibus: γαλειός κύνας Arist. vocat. DAL. — *Multitudo... infestat.* Ita MSS. omnes. Editi hactenus libri, *Multitudine... infestantur.* H.

Circa eas. Spongias nimirum, de quibus dictum est proxime. Urinantes autem, piscatores intellige, ex illa vetere apud Gruterum epigraphe p. 354: FORTUNATO PISCAY. VENATORI, et in sequentibus *Corporis Piscatorum Venatorum* haud semel sit mentio. HARD.

Super capita. Super oculos dicere dehuit. Est enim nubes non quidem malum, aut vitium, sed in galeo cane, et galeo glauco erassa membrana, quae palpebrae avium modo ex inferiori oculi parte nascens totum eum contegit, et inter dimicandum visui plurimum obest. Eadem est et in raiis planis piscibus, sed et ex interiore oculi angulo in eum totum distenditur, praetereaque in ambitu velut serrata et fissa est. DAL. — *Ipsi ferunt.* Risu dignus prorsus Rondelet. et Dalec. interpretatio, haec verba referentium, non ad urinantes, sed ad caniculas ipsas: in qui-

bus post diuturnam meditationem, nubem commenti sunt, membranam esse nescio quam, quae totum con-tingeret canicularum oculum: quum ne de caniculis quidem nunc sermo sit, qui nunc paulisper intermissus, mox revocabitur, ut ipsa per se orationis testura declarat: ac si foret, legere oportuisset, *ipsae ferunt*, et rhox, *prementem eas*: et obscuritatis vitio adhuc non parum laborasset oratio, quae nunc est per se planissima: nec *super capita*, sed *super oculos*, ut Dalecampius admonet, dici debuisset. Sensus porro hicce est: Narrant ipsi urinantes, praeter caniculas, nubem etiam quamdam instare capitibus suis, quae spreiem, similitudinemque referat animalium, et planorum piscium genere: quaeque ipsos urinantes premat. HARD.

Animalium. Hanc vocem, contra omnium exemplarium fidem, vetustarumque editionum, temere Frobenius prior expunxit. H. — *Planorum.* Cartilagineorum. DAL. — *Animalium... similitudine.* Non impossibile hic raias maiores, in primis cephalopteras maximas intelligi. CUV.

Reciprocando. Impetu resumendo, iterando morsu, repetendo impetu mordendi. DALEC.

Lineis annexos habere sese. Rhod. V, 44, in his verbis Quintilian lib. XI: *Transire in diversa subellia parum veracundum est. Nam et Cassius*

appellant) inter animalia haud ullam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina et calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adversas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem aequae ac terret. Et sors aequa in gurgite: ut ad summa aquae ventum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contra eundi, dum conetur emergere: et salus omnis in sociis: funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, ut sit periculi signum, laeva quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus alias tractus. Vt prope carinam ventum est, nisi praeceleri vi repente rapiat, absumi spectant. Ac saepe iam subducti, e manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilae modum, ipsi adiuvere. Protendunt quidem tridentes alii: sed monstro solertia est navigium subeundi, atque ita e tuto praeliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur. (XLVII.) Certissima est securitas vidisse planos pisces: quia num-

Severus urbane adversus hos facientes lineam poposcit: lineam interpretatur longurium, nempe longiorem perticam, equis a praeseptibus interiectam et eos discernentem ne inter se pugnent. DALC.

At cum caniculis. Nunc ad caniculas, unde digressa erat, redit oratio. HARR.

Inguina et calces, omnemque candorem. c. appetunt. Plinii caniculam esse galeum canem, de quo Rondeletius lib. XIII, cap. 5, pag. 377, vel haec nota demonstrat: nam calces, inguina, poplitesque ita avidè appetit, ut non urioantes modo, sed et qui in litore sedent, elus moras vehementer formident: ea esca enim allerta saepe in terram exiliit. Vulgari no-

mine Monspelensibus cognot, hoc est, parvus canis, et milandre vocatur. HARR.

Hinc. Funem laeva quatit, ut socios admoveat periculo ingruentis. HARR.

Repente rapiat. Tractus ille scilicet, alias modicus. Ita MSS. Editi, rapiant. HARR.

Ipsi adiuvere. Illic notatu digoum, quod scribit Rhod. XXV, 46, spongotheras in imo maris effuso oleo, aquam illustrare, et luminis aliquid sibi praebere: quod etiam scriptum est supra lib. II, cap. 403. DAL.

Certissima est securitas vidisse planos pisces. Aristotelis verba sunt: Οπου δ' αυ αυθις ερανη, οτα δια θηριον ε και σματα χρωσμενοι, κα-

quam sunt, ubi maleficae bestiae; qua de causa urinantes sacros appellant eos.

LXXI. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, ut ostreis. Multis eadem natura, quae frutici, ut holothuriis; pulmonibus, stellis. Adeoque

τακτολυμδωται οὐ σπογγίαις, καὶ καλοῦσιν ἰσποδὲς ἐχθροὺς τούτους. Plinius anthiam e planorum piscium genere fuisse indicat: quamquam vulgo aliter statuunt, qui de piscium natura scriptis aliquid ediderunt. Non nostri maris, sed Lycii in Asia piscem esse Plinius admonet, cap. 85. HARN. — *Planos pisces*. Arist. Histor. Animal. lib. IX, cap. 49, pag. 184. HARN. — *Certissima est securitas vidisse planos pisces*. Videtur legendum, *Anthias pisces*, non *planos pisces*. Quae castigatio etsi aspera duraque est, devoranda tamen est in Plinio, in qua alias multo atrociores esse, constabit ex sequentibus et constitit ex praeternitis: ad quas si quis pavitet, perinde faciat, ac malus chirurgus, qui adhibitus ad secunda exurendave inveterata ulcera, parcens aegrotantis cruciatibus, a curatione desistit. Arist. lib. IX, cap. 30: Quo in loco *anthias* sit, nullam *ibi* belluam esse confessum est, quo iam indicio secure spongiantores urinantur, et sacrum hunc piscem eam rem nominant. Haec Aristoteles. Porro quinam vocentur sacri pisces, longa est disputatio apud Athenaeum volumine septimo. PIER. — Minime hoc loco conjecturae atque epanorthoseos necessitas in perspicuo est. Namque piscis sacri nomen constat non uni, sed multis datum maxime diversis, quales anthias quidem vel anolopias (Arist. lib. IX, c. 37); item et pompilus, et delphinus (Athen. lib. VII, art. Anthias); nempe quod

illorum praesentis tutamen quoddam videretur contra formidatissimos pisces. Videntur caeteroquin suctores illi quos in conscribendis zoologicis, consuluit, id epitheti piscibus planis dedisse (*pleuronectibus* Linn.) Et revera, quum armatura hi carcant, patet sicubi eorum copia adsit, deesse voracissimos pisces. CUVIER.

Qua de causa urinantes. Spongotheres videlicet, sen qui spongas urinando venantur.

Sacros. Res non inutilis foret, neque inconvenda legentibus, si quis distribui de his piscibus scriberet, qui ἰσποι, vel sacri audiverunt. Interea cf. Oppian. Halieut. vers. 185; Diodorus, qui Arethusas pisces sacros vocat; Plutarch. qui anthias; Athenaeus, qui pompilum et delphina, atque Theocritus, qui in Berenice: chrysophryn, in Galatea: icien, in epigrammatibus. AS.

LXXI. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum. Aristoteles non sensum ostreis ac reliquis testatis omnino adimit, de Gener. Anim. lib. III, cap. 11, p. 1110, sed ea, si cum moventibus se sponte sua animalibus conferantur, plantarum similitudinem referre testatur: sentiendi vero indicium alia ex his nullum exhibere, alia obscurum. H. — E contrario novimus nunc nos his et caeteris bivalvium tactum quam maxime delicatum inesse. CUVIER.

Holothurilla. Arist. Histor. Animal. lib. I, cap. 4, inter ea quae non ad-

nihil non gignitur in mari; ut cauponarum etiam aestiva animalia, pernici molesta saltu, et quae capillus maxime celat, existant, et circumglobata escæ

haerescunt quidem, sed neque moventur, ostrea numerat, et τὰ καλούμενα ὀλοθύρια. Horum geminam speciem exhibet Rondeletius, lib. de Insect. cap. 19 et 20. Haas.

Pulmonibus, stellis. Arist. Histor. Animal. lib. V, cap. 44, pag. 575: ὁ δὲ καλούμενος ἀστὴρ, καὶ οἱ καλούμενοι πλώμονες. Plinio lib. XXXII, cap. 53, halipleumones, hoc est, pulmones marini. Iconem vide apud Rondelet. lib. de Insect. c. 28. Stellarum diversarum generis, cap. 44 et seqq. H. Eadem... stellis, Zonophytis variis, saltem stellis (asteriis Linn.) ne putes vitam competere, ut aiunt, vegetativam. Animalia vera haec sunt quibus tactus sensatio, motus ἀντίστροφος, comprehendendaeque et vorandae praeda via. Quid Veterum holothurium sit non bene norunt. Arist. Hist. lib. I, hoc, ut ostreum, inter animantes numerat qui, ut non adhaerentes, ita non pollent tamen sui movendi facultate; et de Partib. Anim. lib. IV, cap. 5, addit hoc tantum a spongia holothurium ac pneumonem differre, quod alligata sit. Alcyones suspicor, earum nempe specierum quae facillime ex alveis effleruntur, ubi crescunt et vigent. Cuvier.

Adoque nihil non gignitur. Scalig. in Propert. Conopeorum animalia, οἱ κάμπυες, culices: quae capillus celat, οἱ φθίρες, pediculi. Inde conopea dicta quae adversus culicum morsus tendebant gentes quaedam ab illis infestatae, praesertim per aestatem. Horat. Interque signa, turpe,

militaria, Sol adpiscit conopeum. Propertius de Cleopatra: Foedaque Tarpeio conopea tendere saxo. Dalec. — *Adoque nihil.* Hoc illud est, quod antes dixit cap. 4: Vera ut fiat opinio vulgi, quiddam nascatur in parte naturae ulla, et in mari esse: hoc est, eius similitudinem quosdam, ob eamque nomen commune. Sunt enim, inquit, et in mari pulices, quo nomine aestiva cauponarum animalia plerumque signantur: sunt et marini pediculi, quae vox ea vulgo notat animalcula, quae capillus celat: quamquam marini pulices ac pediculi, a terrestribus eiusdem nominis animalculis, ortu, forma, indole, toto denique propemodum genere discrepant: solo conveniunt nomine aut colore: φύλλαι et φθίρες pariter appellati ab Arist. Hist. Anim. lib. IV, cap. 10, pag. 504. Vide eiusdem libri cap. 49, et cap. 26, pag. 630. Pediculi marini effigiem exhibet Rondel. lib. XVIII, cap. 28. Haas.

Ut cauponarum. Ita MSS. omnes. Scaliger conopeorum legit: quod sint conopea dicta, quae adversus culicum morsus, τῶν κάμπυων, tendi solebant. Sed Aristoteli φύλλαι sunt, hoc est, pulices: non κάμπυες, qui culices vocantur. H. — *Aestiva... maxime celat.* Quidam crustacei pulices et pediculi marini audivere; quorum non unus parasitus et piscium cetaceorumque impendio vescitur. Sic vulgo pycnogonum quoddam dicitur pediculus balenae, calyga quaedam pediculus piscium, alius φθίς σκόρον, binoculus vel oculus pediculus

saepe extrahantur: quae causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam vero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

LXXII. (XLVIII.) Nec venena cessant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vom-

scombrī. Quod ad pulices marinos attinet, id nominis frequentissime minimis squillis impositum fuit ob saltus. Cuvier.

Quae causa. Arist. Hist. Anim. lib. VIII, c. 40, p. 504. Hago.

Quibusdam vero. Arist. Hist. An. lib. VIII, cap. 25 p. 957: *Chalcis*, inquit, *valido morbo corripitur: pediculi sub branchiis orti eam interimunt. Cuiusmodi morbo nullus praeterca tentatur piscis. Τῇ δὲ χαλκίδι νόσσημα ἐπιπίπτει νεανικῶν φθίρες ὑπὸ τὰ βράγγια γηγύμενοι πολλοί, ἀναρροῦσιν.* H. — Quibusdam... innascuntur. Arist. ait chalcidem pediculis laborare, qui illius branchiis adhaerent. Multi piscium huic malo obnoxii sunt, ut animantes parasitos alant e gente lernaeorum, vel monoculorum Linn. quorum multiplex postea divisio incessit. Hisce parasitis φθειρῶν appellatio imposita est, nil tamen pediculorum vulgarium habentibus, nisi exsugendorum caeterorum animalium studium et facultatem. C.

Chalcis. Columella, lib. VIII, cap. 47, ubi de esca piscium, praebere praecipit *tabentes halecidas, et salibus exesani chalcidem, putremque sardiniam*: prorsus ut congeneres hi pisces esse videantur. Nec congeneres modo, sed plane similes, atque easdem esse χαλκίδας καὶ σαρδίνους auctor est Epaeetus, libro de Piscibus apud Athen. lib. VII, pag. 328. De fluviatili, credo, chalcide Columella: de mariua egit Epaeetus. Itaque

sardinae nostrae chalcides antiquorum sunt. H. — *Chalcis*. De sua chalcide Veteres loquuntur quasi thryssarum et sardinarum simili (Athen. lib. VII, p. m. 328). Gregatim nempe ibant (Arist. lib. V, cap. 9), modo amnes, interdum mare incolebant (id. lib. VI, c. 14), et sale condiebantur (Athen. loco citato, et Columell. Harduino iam exscriptus). His collectis, equidem suspicor hoc loco de *clupea ficta* Lacep. agi, agone Lombardorum, et nostra *finte*, quas his dotibus pollet, et saepe saepius *sardina del' lago di Garda* nuncupata est. Cuv.

LXXII. *Cessant*. Nec desunt, inquit, magis venena in mari, quam caetera quae terra gignit. H.

Et in lepore. Lepus marinus, λεγυῖς θαλάσσιος, Rondeletius l. XVII, c. 11, hunc esse ait, quem Mopselienses *imbriago* vocant. De eo longe plura dicentur lib. XXIII, cap. 3. H. — *In lepore*. Vett. *lepus* ille marinus est molluscum cui Linn. perperam *aplysiæ* nomen circumsedit, assentientibus caeteris zoologistorum. Auriculis et rostro leporis non absimiles illius tentacula atque os, unde appellationi aliquis locus. Odor vero dirus se facies ingrata, dotes mirae, immo funestae, huic tributae: piscatoribus etiam diebus nostris cantillantur, sed experientiae minime consouant. Id solum e vero est, humorem aliquatenus ærem ab illo effundi, ab organo praeparatum

tum dissolutionemque stomachi protinus creat: in nostro ossa informis, colore tantum lepori similis: in Indis, et magnitudine, et pilo, duriore tantum: nec vivus ibi capitur. Aequè pestiferum animal araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullum usquam execrabilius, quam radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quin-

genitalibus vicino. Conf. comment. nostra in molluscorum anatomia. Quod ad Iudicum leporem marinum, villosum eum quidem, spectat, nil novi; nisi forte alicui tetrodonti id nominis contigit, ob flassas maxillas et pellem spinis brevissimis minutissimisque asperam. Venenosas quoque tetrodonti dotes inesse aiunt nautae. Cuv.

Etiam tactu, etc. Aelianus Hist. Anim. lib. XVI, cap. 49, et lib. II, cap. 45. H.

Ossa informis. In qua neque oculos, neque pinnas, neque alia membra cernas apte distincta, ut in aliis piscibus. H.

In Indis et magnitudine, et pilo duriore tantum. Haec totidem verbis Aelianus loco cit. Spinosum esse, semperque surrectum leporis marini pilum affirmat: quem si quis contigerit, eum periculose laedi. H.

Pestiferum animal araneus. Idem et draco. Dal. — *Araneus.* Araneum cum dracone marino eundem perperam faciunt Rondeletius, Salvianus, Dalecampius. Nam et utrumque Plinius, cum diversos inter se, in piscium recensione numerat l. XXXII, cap. 53, et forma ipsa discrepantes ostendit. Araneum enim aculeo unico spinæ in dorso noxiæ: draconem marinum (quem nostri vocant, une vive), multis aculeis armatum prodit,

ut est, in branchiis; et eos quidem, ut scimus, pestiferos se venenosos. H. — *Araneus.* De nostra vive (*trachino dracone* L.) agi, res vero similissima est. Illa enim, dum spina primæ dorsalis pinnae ferit, vulnera insigit quæ difficillime sanantur, non quidem quod venenum instilletur, sed quod aculei exiles et acuminati altissime carnem perterebrent. Conf. quæ supra ad cap. 43 præmissa sunt. Cuv.

Trygonis. Τρυγών græce dicitur, quam Ambrosius in Hexæm. lib. IX, cap. 48, Turturem latine reddidit: Celsus lib. VI, cap. 9, et Plinius, pastinacam. De ea diximus cap. 67. Insanabilem aculei pastinacæ ictum esse scribit Aelian. Histor. Animal. lib. I, cap. 56, et lib. II, cap. 36 et 50. H. — *Radius super caudam eminens trygonis.* Pastinacæ quæ hie sub nomine græco nominatur, quamvis sub latino, iam fusc de ea tractatum est, c. 67. Spina caudæ acuta est, orisque in serræ formam dentatis apta ad secandum, ita ut si quando in carnes penetraverit, non sine scissura possit retrahi. Hinc vulnera fornicata; at venenosa, minime. Quæ de potentia in arbores et ferrum, fabulis appendito. Cuv.

Quinquecostalis. Vincta pars est pedis duodecimæ. H.

cunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat : arma, ut telum, perforat : vi ferri, et veneni malo.

LXXIII. (XLIX.) Morbos universa genera piscium, ut caetera animalia etiam fera, non accipimus sentire. Verum aegrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, quum in eodem genere praepingues alii capiantur.

LXXIV. (L.) Quonam modo generent, desiderium et admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate ut visum fallant: delphini, et reliqua cete simili modo, et paulo diutius. Femina piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem eius rostro pulsans: sub partum mares feminas similiter, ova vescentes earum. Nec satis est

Arbores infixus radici necat. Pinctionis legendum *radictus* putat, non *radici*. Verum et radici si infligatur, arbores necare scribit pariter Oppianus, Halieut. lib. II, v. 490. Nicander quoque in Ther. p. 59.

Vi ferri, etc. Oppianus haec eleganter expressit Halieut. lib. II, vs. 492. H.

LXXIII. *Morbos.* Arist. Hist. An. lib. VIII, cap. 25, p. 955, νοσήματα λοιμώδη vocat. Communes popularesque morbos Plinius intelligit, qui contagio per genera saeviunt, lateque vulgantur: επιδημίους Graecis nominatos H.

Aegrotare singulos. Quidam morbi individuae solent piscibus incumbere; et quidam gentibus totis, epizootiarum modo. Praebuerunt nuper exemplum lucii in lacu vallis quae ab oppidulo Montmorency cognominata, quorum multi in summis aquae fluctuavere exanimis, rubentibusque maculis sordidi; caro autem iniucunda et asxia. CUVIER.

LXXIV. *Pisces attritu.* Ventrium commissione. Arist. Histor. Anim. lib. V, cap. 5, pag. 526 et 532. H.— Non de omnibus verum. Quidam enim, si praecipue qui vivos pariant, coeunt; plerumque tamen mascula id officii dumtaxat est ut semen suum avis inspergat quae femina iam deposuit, ut infra dictum est. Cuv.

Delphini. Hos Oppianus, Halieut. lib. I, vs. 580, scribit hominum more adversos coire: pudenda iis esse humanis similia: virile non semper esse conspicuum, sed intus latere: Veneris tantum in usus nudari et exseri. H.— Cetaceis, quos mammiferis non piscibus nunc annumerat quisquis naturalium rerum haud plane rudis, coitus idem est qui quadrupedum caeteris. Cuv.

Femina. Arist. pag. 530. H.

Ova vescentes. Ex iis quae reliqua sunt, pisces generantur: ex δὲ τῶν παραλατομένων, γίνονται οἱ ἰχθύες. Arist. H.

generationi per se coitus, nisi editis ovis, interversando mares vitale asperserint virus. Non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria et stagna, quum singuli uteri innumerabilia concipiant. (LI.) Piscium ova in mari crescunt, quaedam summa celeritate, ut murenarum: quaedam paulo tardius.

Nec satis. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 12, pag. 689. II.

Nisi editis ovis inter se versando mares et feminas vitale asperserint virus. Aliquot ex his verbis, si recte consilio, supervacanea sunt, emendatore, seu expositore inconsiderate adiecta. Nam mares apte natura circa tempus, quo feminae pariunt, copia seminis turgent, ut ad emissionem seminis non sit necessaria mutua illa versatio maris ac feminae. Item feminae vitale illud virus non adspargunt, sed mares duntaxat. Aristoteles volumine de Generat. Animal. lib. III, c. 5: *Tempore enim eodem mares semen genitale, feminae ova habent: et quo femina propius ad partum accedit, eo copiosius et humidius redditur semen genitale in mare. Et ut incrementum seminis in mare, ovi in femina eodem tempore evenit, sic emissio. Neque enim feminae universum, sed paulatim pariunt; neque mares semen nam universum emittunt.* Et de Hist. Anim. lib. VI, cap. 13: *Nec vero haec omnia solummodo, sed quibus mas semen asperserit genitale. Sub partu enim mas sequens semen ovis aspergit, et quae vitale id virus contigerit, ex his piseiculi enascuntur, ex caeteris ut contigit.* Ex his Aristotelis verbis evidenter apparet, vera Plinianaque verba esse, Nisi editis ovis mares vitale asperserint

virus, reliqua adulterina esse. PINT. — *Nisi interversando mares vitale asperserint virus.* Libri editi, nisi inter se versando mares et feminas: sed ut Pintianus recte coniecit, ab emendatore aliquo inconsiderate adiectae sunt eae voces, quas in editione nostra detraxiimus: neque enim illas agnoscunt Reg. 1, 2, Clusl. alique: neque Aristoteles ipse: cuius illa verba, in loco quem Pintianus exhibet latinitate donatum: Καὶ τούτων δὲ οὐ γινέται τὰ πολλὰ γόνιμα, ἀλλ' ὅσα ἂν παρ' ἑαυτῶν ὁ ἄρρεν τῷ θορῶ, κ. τ. λ. HANB.

Alioqui. Arist. loco cit. HANB. — *Singuli concipiunt.* Res enim prodigio simillima est. Supputaverunt quidam plura ovorum centena millia uno anno edi ab una morrhua, uno acipensere, etc. CUV.

Piscium ova... crescunt. Piscium vulgarium, item ranarum, bufonum, etc. ova testam non habent, sed tunicam membranosam; ubi vero fecundata sunt, madest humore circumfuso, crescuntque donec vivum animans exsiliat. CUV.

Et murenarum. Diximus cap. 39. HANB.

Plani piscium quibus cauda non est, aculeisque ut testudines in coitu superveniunt. Dictionem illam testudines, pro Pliniana non agnoscio. Nemo enim testudines, planos pisces diserit,

Plani piscium quibus cauda non obest, aculeique, et testudines, in coitu superveniunt: polypi crine

immo nec simpliciter pisces: quippe quae sint quadrupedes Aristoteli lib. V, cap. 3: Et idem auctor tradit in lib. de spiritu, testacea omnia ex aquatilibus praedita esse pedibus, ob gravitatem; at pisces pedibus carere, Aristoteles idem prodit, lib. II. cap. 13. Quapropter etsi scio visum iri hanc, ut plerasque alias, asperam castigationem, contenderim tamen, non *testudines* hic, sed *pastinacae* legendum esse. Aristot. lib. V, cap. 5: *Plani autem eiusdem generis, iidemque habentes caudam ut raia, pastinaca, et reliqua huiusmodi, non solum admotis supinis, sed etiam tergo seminarum supinis marium superpositis, modo cauda impedimento nullo ob crassitudinem sit, coeunt.* PINT. — *Plaut piscium.* Vt raia, pastinaca, et alii, de quibus c. 40. HAZO. *

Quibus cauda non obest, aculeique. Etsi prisca codicum qui penes me sunt, fides obstat: tamen secutus auctoritatem editionis Parmensis. Ven. 1, 2, Brix. caeterarumque, ante Probenium, qui maluit, quibus cauda non est, aculeique: scripsi intrepide, quibus cauda non obest, aculeique. Aristoteles certe, Histor. Anim. lib. V, cap. 5, pag. 527, e planis piscibus caudatos etiam, dummodo nulla impediantur caudae femineae crassitudine, cuiusmodi sunt raiae, et pastinacae, coire supervenientes testatur: Τὰ δὲ πλατέα, καὶ κερκοφόρα, οὐ βλάτος καὶ τρυγών, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐ μόνον παραπίπτοντα, ἀλλὰ καὶ ἀνιπτόντα τοῖς ὑπταῖς ἐπὶ τὰ πρηνῆ τῶν θηλειῶν ὅσας ἂν μὴ ἐμποδίζει τὸ οὐραῖον οὐδὲν ἔχον πᾶχος. *At lati et caudati, ut raia, pastinaca, et alia*

alia; non solum mutuo admoti, sed etiam inante a tergo mare feminam, quibus scilicet grandior cauda impedimento non est. In dorso autem aculei non minus, quam caudae crassitudo supervenientibus maribus impedimento fore videntur. II.

Et testudines. Ita Reg. 1, 2, Paris. etc. Libri editi, et *testudines*. Pintianus, ut *pastinacae*, satis audacter id sane, contra omnium exemplarium fidem, et contra Aristotel. Hist. Anim. lib. V, cap. 3, p. 525, scribentem, testudines tam marinas, quam terrestres, aequae a pastinacas, ranasque, in coitu supervenire: Τὰ μὲν γὰρ ἐπιβάνοντα, καθάπερ τὰ ζωτόεκα, οὐδὲν χιλιόνη, καὶ ἡ θαλαττία, καὶ ἡ χερσαία. HAZO. — *Plani... et testudines.* De raia praesertim haec Intellegenda videntur; quae tamen quomodo coeant via certo notum. Suspicor tamen ventre ventri applicito. Quod ad testudines pertinet, constat marem feminae tergo insilire; immo apud quasdam species, concavitas moris ventri contigit, commodius iam convexo feminae tergori applicando. CUVIER.

Polypi crine uno. Huiusmodi polypi coitus, qui ut certus exploratusque nunc a Plinio traditur, incompertus, ac dubius admodum Aristoteli esse videtur. Is enim, quum vulgatiorem eorum retulisset complexum, Hist. lib. V, cap. 6, pag. 533, passis nimirum, coniunctisque flagellis, ita ut acetabula inter se continentur, subiicit: Θεοὶ δὲ τινες καὶ τὸν ἀρρενα ἔχουσιν αἰδοῦντες τι ἐν μετὰ τῶν πλατυκῶν, κ. τ. λ. *Sunt nonnulli marem habere nonnulli simile genitali*

uno feminae naribus annexo: sepiae et loligines linguas, componentes inter se brachia, et in contrarium nantes: ore et pariunt. Sed polypi in terram verso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes: item

in uno ex brachiis: quod duo maxima acetabula continet: id protendi quasi nervorum, medium usque brachium, quod nari feminae totum inseratur. Haec vero cruris, seu brachii insertionem idem Philus. de Gen. Anim. lib. I, c. 45, pag. 4056, complexus tantum gratia fieri asseverat: negat id instrumentum esse ad generationem utile. HARN. — Polypi, etc. Aristoteles haec de cephalopodon coitu; nescio an recentiori alicui perspecta. Neque id scio, si non probabilius videri debeat, talium animalium organismum contemplato, fecundari, ut in piscium multis, a mare ora, quae nimirum antea femina iam deposuerit. CUV.

Naribus. Fistulae, αὐλὴ, φυστήρι. Plinius apud Aristotelem, μυζτήρι legit, pro φυστήρι. Philoii errorem Gaza secutus est, crure uno fistulae adnexo. DAL.

Lingua. Hoc est, ore: unde mox sequitur, ore et pariunt. Arist. loc. cit. Αἱ δὲ σαρπίνες καὶ αἱ τευθίδες νέουσιν ἄμα συμπλεκόμεναι, τὰ στόματα καὶ τὰς πλεκτάνας ἐπαρμόττονται καταντάρω, etc. Sepiae autem et loligines complexae, commisso inter se utriusque ore et brachiis, contrariis natatibus simul feruntur: aptant etiam naves naribus: tum etiam natant, nunc prorsum, nunc reversam, etc. Est porro in ore sepiarum linguae vice caro fungosa. Verum de coitu, partuque sepiarum disidet Philosophus: neque enim ore parere sepias ille dixit, sed ea corporis parte, quae in

ventre fistula dicitur: quaeque simplex in mare, in femina duplex est: quae et coire eas nonnulli dicunt: Εὐτίστι δὲ κατὰ τὸν φυστήρα καλοῦμεν, καὶ ἐν ἑνὶ καὶ ὀχτὼσθαι φασὶν αὐτὰς. HARN. — Sepiae et loligines. Sepiis et loliginibus lingua non est. Pariunt illae ore ori admocto, mutuo compositorum et applicatorum brachiorum complexu, fistulam (Gaza narem) fistulae insereutes, natatu alterius retrorsum, alterius antrosum. Variunt fistula, quae et coire putantur. Lego inde, loliginis fistulis, etc. DAL.

Sed polypi. Qui subiaceat polypus, verso est in terram capite: alter superveniens altero situ se habet: passis enim flagellis acetabula sua singula singulis feminae applicat, et sic adhaerescit. HARN. — Sed polypi in terram verso capite coeunt. Polypus femina, verso in terram capite nitibunda, explicat, porrigitque brachia: mas supervenit, passisque flagellis acetabula sua singula singulis feminae adiungens, adhaerescit. Aristot. DAL.

Reliqua mollium. Non eorum, quae mollusca vocantur; vix enim ullum est insigne, praeter tria laudata, polypum, loliginem, sepiam; sed eorum quae molli crusta teguntur. Haec Philosophus statim subiunxit ista, quae de sepiarum loliginumque coitu proxime retulimus, pag. 534: Τὰ δὲ μαλακώτερα καὶ ὀχλύτητα, οἷον κάραβοι, καὶ ἄστραχοι, καὶ καράδες, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὥστερ καὶ τὰ ὀπασθοθήκηκα τῶν τετραπόδων, etc. Quod ex Ali-

locustae, et squillae: cancri, ore. Ranae superveniunt, prioribus pedibus alas feminae mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantum et cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque, semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur

stotcle repetit Athenaeus, Dipnos. lib. III, pag. 405. HARR. — Scilicet quae ex quadrupedibus retrorsum in caudam resiliunt. GAZA vertit, quae retro meivnt. DAT. — Reliqua . . . ut canes. Quisquis hic τοῦ mollia sensus est, parum exacte Noster asserit. Gasteropodia mollia, sive hermaphrodita, sive sexus distincti, latere tantum coeunt. Molluscis acephalis ne ulla quidem coitu species, et ova sua ipsa fecundant; ventrem ventri crustacei applicant. CUV.

Cancri ore. Cancrī priore porte copulantur, rugosos operculorum loculos conserentes. ARISTOT. DALG. — *Cancrī ore.* Hoc est, partibus anterioribus, κατὰ τὰ πρόσθια ἄλλήλων συνδυάζοντες, inquit ARISTOT. p. 535, quod genus coitus ab eo quo copulantur canes, differre palam est. H.

Carnes nigras. Carnes hae non pariuntur, sed e putri limo gignuntur. DAT.

Quas gyrinos vocant. Vide I. XXII, cap. 40. De gyrinis id verum est sponte natis, non autem de ranarum vero foetu. RONDELET. DAL. — *Quas gyrinos vocant.* HESYCHIUS, pag. 277: Γύρινον, τὸ ἐκ τοῦ βράγχου παιδίον. SUIDAS: Γύρινοι, οἱ μικροὶ βράνχοι. Et ARATUS apud eundem: Οἷον πατρίας βοόσαι γυρίων. NICANDRO in Ther. p. 44: Γέροντων (nam varic exhibetur id nomen) τοκῆς βράνχοι

appellantur; et in eum locum SCHOLIASTES, pag. 29: Γέροντες, ἔχοντες τὰ γεννήματα τῶν βράγχων, ἵτοι οἱ μικροὶ, καὶ ἀδιὰπλαστοὶ βράνχοι. Quibus testimoniis, ut eam rem par est auctoritate decidi, defenditur PLINIUS, adversus Dalecampium, et Rondeletium: quorum ille negat carnes haec minimas pari, e putri limo generari asseverans: ille gyrinos negat appellari veros ranarum fetus: id sponte natis proprium nomen esse vult, ac peculiare. Sumi autem haec, opinor, de abortu ranarum aliquo fortassis accipienda: quum sit usu et experientia comprobatum, ab ovis verno tempore excludi ranas: easdem in aquis calidioribus, tum hieme, tum aestate versari: accedente autem vere, non modo recentes ranarum fetus, sed veteres etiam ranas natantes conspici. HARR. — *Pariunt minimas c. nigras, quas gyrin. vocant.* Falsa veris h. l. miscet. Ova ranae pariunt, in quibus crescunt gyrini, quibus cauda ut piscibus: sed non caudae divisione pedes oriuntur; qui quidem ad caudae basim ita nascuntur, ut quo magis illi adolescunt crescuntque, tanto magis immineatur cauda, quae demum sphacelo soluta evanescit. CUV.

Resolvuntur in limum. Ranac hiberno tempore in limo latent, sed non in limum solvuntur. CUV.

quae fuere: naturae perinde occulta ratione, quum omnibus annis id eveniat.

Et mituli et pectines sponte naturae in arenosis proveniunt. Quae durioris testae sunt, ut murices, purpurae, salivario lentore: sicut acescente humore culices: apuae, spuma maris incalescente, quum ad-

Quae fuere. MSS. *quae fuere natae;* proinde occulta ratione, etc. H.

Et mituli, etc. Aristot. Hist. Anim. lib. V, cap. 14, pag. 572. Αἱ δὲ κόγχοι, καὶ χέμαι, καὶ σωλῆνες, καὶ κτῆνες, ἐν τοῖς ἀμμώδεσι λαμβάνουσι τὴν σύστασιν. Conchae, et chamae, ungues, et pectines in arenosis constitutionem suam nanciscuntur. Mitulos paulo ante, ut purpuras, idem fuisse dixit: quod ex ipso repetit Athenaeus, lib. III, pag. 89. H. — *Sponte naturae.* Sponte formari animantia semper falsissimum est. Muricum, pectinum, etc. ova et omnis generatio hodie notissima sunt. Apua vero est fetura piscium maiorum, et sic de caeteris. Cuv.

Salivario lentore. Qui folliculis, seu favis continebatur lit, de quibus diximus cap. 60, quique iisdem solutis decidens in terram, et cum coeno mixtus, minutis ille purpurillis sit procreandis aptissimus. Arist. loc. cit. p. 567. Eadem habet et Plutarch. lib. de Solert. Anim. pag. 980. Hard. — *Salivario lentore.* Ex salivario lentore folliculi sunt, favi modo substructi. Illis autem ruptis et sanie, quam continet, in putrem limum effusa gignuntur parvae purpurae et murices. Aristot. Hist. Anim. lib. V, cap. 15. Dalec.

Sicut acescente humore culices. Hoc verborum ambitu actum intelligit, ut e libro XI, cap. 41, scribens, rur-

us alia genera culicum acescens natura gignit. Culices autem graece κόγχοι ab Arist. vocantur. Quod si diversum aliquod ab his genus a Plinio nunc exprimitur, legendum videretur, *arescente humore*: nam τὰς ἐμπύδας, culices multiones, qui ex ascaridibus sunt in limo puteorum, frequentiores gigni autumnus docet Arist. lib. V, cap. 18, p. 601, quia eo tempore humor plus desit. MSS. hic variant, aliis *acescente*, aliis *acrescente*, aliis demum *acrescente* representantibus. Hard.

Apuae, spuma maris. Sincerissima haec lectio est, quam exhibent codices MSS. Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chiff. etc. ubi libri impressi perperam, atque *spuma maris*. Adstupulatur Aristot. Hist. lib. VI, cap. 14, pag. 701: Ὅσα δὲ μὲν οὐτοκεῖ, μᾶτε ζωοτοκεῖ, ἅπαντα γίνονται, τὰ μὲν ἐκ τῆς θάλασσης, τὰ δ' ἐκ τῆς ἄμμου, καὶ τῆς ἐπιπολαζούσης σήψως: οἷον καὶ τῆς ἀφύης ὁ καλούμενος ἀφρός, γίνονται ἐκ τῆς ἀμμώδους γῆς... Γίνονται δὲ καὶ ἐνταχοῦ, ὅπερ ταν ὕδωρ πολὺ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γένηται, ἐν τῷ ἀφρῷ τῷ γιγνομένῳ ὑπὸ τοῦ ὀμβρίου ὕδατος. Quaecumque autem nec ovum, nec animal pariunt, cuncta haec nascuntur, aut ex limo, aut ex arena, putredineque supernatante, sicut illud quod opuae spumam vocant, ex terra arenosa nascitur... Nascitur interdum quoque, quum copiosus imber caelo

missus est imber. Quae vero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo, aut spuma circa navigia diutius stantia, defixosque palos, et lignum maxime.

⁶ Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fetificum lactis modo effluere. Anguillae atterunt se scopulis: ea strigmenta vivescunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diversa genera non coeunt, praeter squatinam et raia: ex quibus nascitur priori parte raiae

descenderit, in spuma illa quae pluvia aqua provenit, unde etiam spuma dicitur. Appert hoc aplyas genus, a spuma maris, unde nascitur, Oppianus, Halieut. lib. I, vers. 770, Ἀπύων, quasi ortu careat, quoniam sine parentibus gignatur, reliqui Graeci dixerunt. De eius originatione vocis, vide Athenaeum lib. VII, pag. 324. Apua nostris auchois rectius, quam anchois. Ita quidem appellari scribit Petrus Quiqueranus, episc. Senec. de Laud. Provine. libro II, fol. 42. In Oceani tamen Gallici Normannico littore, vulgo dicitur meuisse. H.

Spuma maris incalescente. Forte rectius, inalescente: quum nulla sit caloris in huiusmodi pluvia apud Aristotelem mentio. H.

Quae vero. In duo genera dividit testacea: priora, quae durioris testae: altera, quae siliceo tegmine: quae Philosophus coniunxit, cuncta ὀστρεοδέμα communi nomenclatione circumscribens. H.

Diutius stantia. Rectius id, veriusque, ex omnium MSS. fide, quam stante, ut omnes editi. Ad navigia enim id pertinet. Ham.

Defixos... maxime. Ova conchae non paucē propter palos aquae infixos, et herbas marinas, et navium carinas vetustiores deponere consue-

verunt; at multa ex talium corporum solutione aut tabe moriuntur. Cuv.

Nuper compertum. Aristoteli certe id incompertum, qui plane negat, de Gener. Animal. lib. III, cap. 44, pag. 4113, semen ullum genitale ostrea emittere. H.

Humorem... effluere. Quo tempore ostreis ova ponuntur, eorum videtur revera corpus in quibusdam locis humore lacteo turgescere, qui forsitan est humor prolificus. Cuv.

Anguillae. Athen. lib. VII, pag. 298, ex Arist. et Oppianus, Halieut. lib. I, v. 516, coire anguillas aiunt corporibus inter se complicatis: ventrisque stiritu, lentorem in arenam distillantem escipi limo, in quo deinde innumerae anguillae procreantur. Strigmenta porro sordes sunt, quae ex corporibus raduntur. H.—Anguillae... vivescunt. Hypothesis vera. Cuv.

Nec alia est. Hoc est, non ex semine, veroque coitu fit. Sic Aristot. Hist. Animalium lib. VI, cap. 45, pag. 704. H.

Piscium diversa genera. Aristot. Histor. Animal, lib. VI, cap. 9, pag. 680. Ham.

Praeter... raia. Non magis quam caeteri piscium squalus et raia utiliter coeunt. Squatina raia vero, al. rhinobatis species est particularis,

similis, et nomen ex utroque compositum apud Graecos trahit.

Quaedam tempore anni gignuntur, et in humore, ut in terra: vere pectines, limaces, hirundines: eadem, tempore evanescent. Piscium lupus et trichias

placior squalo, longior rais, sed quae utriusque hybrida proles nequam fuit. Cuv.

Priori parte. Hoc est, anteriores partes rais habet, posteriora squatinæ: καὶ τὰ ὑποσθεν, βίων τὰ δ' ὀπισθεν βίνης ὡς γινόμενος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἰχθύων. Aristoteles Hist. Animal. loco citato, H.

Apud Graecos. Πινόλατος, quasi squatinorais. Huius piscis e veteribus soli Plinius et Aristoteles meminere. Haan.

Quaedam tempore anni gignuntur, et in humore, ut in terra: vere pectines, etc. Plotianus ait recte facere, qui tempore legant: quoniam loco cit. apud scribit Aristoteles opacis tepidisque locis oriri. Verum et de spuis superius iam facta mentio: et alia longe scriptoris mens est: qui quum hactenus de modo coitus piscium egisset, ad eiusdem coitus tempora commonstranda transfert orationem. Adjuvat hanc interpretationem, quod sequitur proxime, ut in terra: vere pectines, etc. Sic enim legendum, ex fide codicum Reg. 4, 2, Paris. etc. non ut impressi habent, et in terra: et mox, eadem tempore evanescent; hoc est, ut diximus, statis temporibus: ubi libri editi corrupte, eodem tempore evanescent: eodem enim quo gignuntur tempore es interire, ratione prorsus carere videtur. Denique familiaris Plinio haec locutio est: nam et de Avib. lib. X, cap. 42: Mutant, inquit, vocem co-

loremque tempore anni. H.—Tempore anni. Certo, inquit, statoque anni tempore, partus quidam in aqua, ut in terra fiunt: vere pectines, etc. H.

Pectines. I. e. Peignes (ostrea pecten Linn.), ostrea iscobaea Linn. etc. Cuv.

Limaces. Limaces Varroni, scorta, limacibus similis, quae olerum et plantarum fila roduunt, quemadmodum Menander αἴψα vocavit, quae amatorem, θαλλόν κατέρχεται, voraverat. Quidam s. limando malunt, ἀπὸ τοῦ λίνου, ob eandem causam, quod sui cupidus abrodant, et fortunis spoliunt. Apud Menandrum, ut scribit Aelianus, parasitus Θέρπων μέγα φρονί, ὅτι λίνον ἀνθρώπους αὐτὸς ἐκείνους φάτλην ἔχεν, quod homines; quos erodebat, haberet pro praesepe. Scaliger.

Hirundines. Apud Plautum in Epidico festive Epidicus: ... iam ego me convertam in hirundinem, Atque eorum exsugebo sanguinem, senati qui columen cluent. Dat. — Hirundines. Lege: hirudines, Gall. sang-sues. As.

Eadem, tempore. Ut statis temporibus gignuntur, sic statis pariter diebus evanescent. H.

Piscium lupus. Aristot. Hist. lib. V, cap. 44, pag. 542 et 543; Aelianus Hist. Animal. lib. X, cap. 2, et Athen. lib. VII, pag. 310. Haan. — Lupus. Linn. peca labrax. Goll. loup vel lubine. Vid. sup. ad cap. 28. Cuv.

bis anno parit, et saxatiles omnes. Mulli ter, ut chalcis: cyprinus sexies, scorpiones bis, ac sargi vere et autumnno. Ex planis squatina bis: sola autumnno, occasu Vergiliarum. Plurimi piscium tribus mensibus,

Et trichias bis anno parit. Hallucinari dicemus eos, qui trichias Veterum sardinas esse nostras autumant. Itan.

Mulli, ter. Aristot. loco citato, mullum solum ter parere, chalcidem semel, affirmat. At lib. VI, cap. 43; pag. 693, de lacustrum, fluviatiliumque partu agens, chalcidem parere tradidit. Diversa ergo videtur esse marina chalcis a fluviatili, lacustrive apud Aristotelem. De nullo consentit Oppianus, Halieut. lib. I, vs. 590. H. — *Chalcis.* Rursus nomen perspicue clupeae fictae (*finte*). Vid. sup. Quippe chalcis hic fuit piscis peregrinator (Aristot. Hist. lib. V, cap. 9), cui multae spinæ (Athenaeus lib. VII, pag. 328); nec, teste Epaeneto (ibid.), differebat a nostra *sardina* (vicinus ergo saltem fuit), nec aliter sale condiebatur. Colum. lib. VIII, cap. 47. Callimachus ait thrissam apud Chalcedonios sic audire. Atque thrissam esse *clupeam fictam* notissimum et certissimum est. CUVIER.

Cyprinus. Aristot. Hist. lib. VI, cap. 43, pag. 693, quinque aut sexies anno parere cyprinum tradit: quinque Oppianus, Halieut. lib. I, vs. 592. H. — *Cyprinus.* Rarissima vox et incertae significationis apud Veteres; qua, ut unanimes sumus, dum utimur ad designandum nostrum carpionem, ita argumentis egimus. Piscis fuit, cui domicilium amnis aut lacus. Ova intra annum unum, bis aut ter; palato carne ita

instructo, ut linguam crederes (confer. Aristot. Hist. Animal. lib. IV, cap. 8), qui characteres bene toti cyprinorum L. genti tribuantur. Sed Oppianus, dum litoralem hunc accit, in mari videtur locare; item Plinius, supra cap. 25. Quamquam et hoc loco *tô in mari* addidit Aristotelico textui quem vertit. CUV.

Scorpiones. Aristot. Hist. lib. V, cap. 44, pag. 543, ubi et de sargis. Et Athenaeus, lib. VII, pag. 320 et 321. HARD.

Squatina bis: sola autumnno, occasu Vergiliarum. Huic loco miras offudit tenebras indigentia librariorum, qui permutatis verbis sic omnia pessumdedere, *squatina sola bis, autumnno et Vergiliarum occasu*. Perinde quasi bis autumnno fetura squatinae foret, primum ineunte eo, deinde Vergiliarum occasu, quem incidere alias diximus in diem xliiv post aequinoctium autumnale. Quum tamen cartilaginea senus menses ferre utero Aristoteles testetur: atque adeo ister duos squatinæ partus, majus videatur exigi temporis intervallum, quam quo autumnni finis in occasu Vergiliarum ab eius initio distat. Sed disertis verbis idem Philosophus geminum squatinæ partum, vere alterum, alterum autumnno assignat, Hist. lib. VI, cap. 9, pag. 680: *Πάν δὲ καὶ τοῦ μετοπάρου πρὸς ὅσον πλατέος χιμαρηνῶν, τὸ ὑστέρων πρῶτον, τοῦ ἔαρος*. Itaque aperta librorum impressorum lectione locum edidimus plane ad fidem MSS. Reg. 4, 2,

aprilis, maio, iunio. Salpae autumnus: sargi, torpedo, squali, circa aequinoctium: molles vere: sepia omnibus mensibus. Ova eius glutino atramenti ad speciem urvae cohaerentia, masculus prosequitur afflatu, alias sterilesunt. Polypi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tanta fecunditate, ut multi-

Colb. 4, 2, Paris. etc. *Bis* autem est prius, nox vere et autumnus. Sola tamen, iis autumnus diebus praecise, in quos Vergiliarum occasus incidit. HARR.

Aprilis, μαιό, ιουνό. Aristotelis haec verba sunt: Τέττονται δ' αἱ πλείστοι τῶν ἰχθύων ἐν τρισὶ μῆσι, Μουνυχίῳ, Θαργηλιῳ, Σιρρόφοριῳ. At in graecis scriptoribus nihil esse difficultis extricatu, quam est ordo mensium Atticorum, consentiunt eruditi. Nos alias Deo donante tractatum peculiarem edemus, De Mensibus Graecorum, quem iam pridem affectum habemus. H.—*Aprilis, maio, iunio.* Arist. p. 546. H.

Salpae. Arist. loc. cit. et Hist. lib. VI, cap. 46, pag. 708; Athen. quoque, lib. VII, pag. 324. H.

Sargi. Its MSS. omnes. Frustra Rondel. spari reponit. Etsi de sargo iam ante Plinius: non enim autumnus, ut prius, sed magis praecise, autumnus aequinoctium eiusdem seturae assignat. HARR.

Torpedo. Arist. Hist. lib. VI, cap. 9, p. 680: Αἱ δὲ νάρκται, περὶ τὸ φθινόπωρον. *Torpedo circa autumnum parit.* H.

Squali circa aequinoctium. Frustra convellere hanc lectionem contendunt, Turnebus et Pellicerius in notis MSS. ut *squali* legant: conciliunt enim se in magnas ambages, id si obtinuerint: aut Plinium crassissimae

accessunt incertiae: nam cur squatinae partus temporibus iam indicatis, rursus sub *squali* voce, tanquam squatus a squatina differat, de iisdem statim disserat? H.—*Squali.* De his egimus cap. 40. H.—*Squali.* Squali, galei, a squala, id est, sordida, aspera, et aschra cute. *Squalum* enim priscae vox id significat. Ennius apud Nonium, *Elavare lacrimas, vestem squalam et sordidam.* DAL.

Circa aequinoctium. Autumnale. Arist. loc. cit. αἱ δὲ νάρκται περὶ τὸ φθινόπωρον. H.

Molles vere. Aristot. Hist. lib. V, cap. 44, pag. 549. H.

Sepia. Arist. pag. 547. H.

Ova eius. Arist. pag. 549. Horum ovorum effigiem depinxit Rondeletius lib. XVII, cap. 3. Iuncta racematim dixit Oppianus lib. II, vers. 548: Ἀπὸ τῶν δ' ἀλλήλοισι βοτρυδῶν, etc. H.

Afflatu. Atramentum eius afflat, aspergitque, quo solidescunt: καταφυσᾷ τὸν ὅλον, καὶ γίνεται τὰ αὐτὰ στεγνά. H.

Polypi. Arist. loc. cit. et Athen. lib. VII, pag. 347. H.

Pampino. Hoc est, cirro, sive crine uno, qui pampini instar, seu claviculae vitium torquetur ac flectitur, vibrata et emissa. Vide quae de hac voce *pampinus* dicturi sumus ad librum XVI, cap. 62. Cirros La-

tudinem ovorum occisi non recipiant cavo capitis, quo praegnantés tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locustae, et reliqua tenuioris crustae ponunt ova super ova, atque ita incubant. Polypus femina modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato bractiorum in implexu claudit. Sepia in terreno parit inter arundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conserta ova edunt, ut sepiae. Purpurae, murices, eiusdemque generis, vere pariunt. Echini ova pleniluniis habent hieme: et cochleae hiberno tempore nascuntur.

LXXV. Torpedo octogenos fetus habens invenitur: eaque intra se parit ova praemollia, in alium locum

tini polyporum capillamenta vocant.
HARR.

Cavo capitis. Tanta ovorum multitudo est, inquit Philos. Hist. lib. V, cap. 47, pag. 587, ut his exemplis vas impleatur longe maius, quam sit caput ipsius, in quo ea continebantur. H.

Ea excludunt. Arist. pag. 588. H.

Locustae. Arist. pag. 590. H. — *Locustae...* incumbunt Cancris ut plurimum ova filaminibus pionarum solent adnectere quas sub cauda habent, ita ut iis videantur incubare. Cuv.

Polypus. Arist. pag. 591, et Athenaeus lib. VII, pag. 317. H.

Sepia in terreno. Arist. iuxta terram, inter arundines, algasque, πρὸς τὴν γῆν, περὶ τὰ φυτά, καὶ καλαμύδα. H.

Excludit. Arist. p. 599. H.

Loligines. Arist. p. 592. H.

Vt sepiae. Non in alto edunt ova, ut sepiae: littoralem enim hac vitam agunt, non pelagiam: sed conserta

ova edunt, ut sepiae: hoc est, ad speciem uvae cohaerentia, ut proxime antea dictum est. H.

Purpurae. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 14, pag. 570. H.

Echini ova. Non vernis tantum, inquit, autumnalibusve, quod minus mirum videri queat: sed hibernis quoque pleniluniis, ova echini habent: atque adeo tempore nullo carent, ut testatur Aristotelis locus, Hist. Anim. lib. V, cap. 11, p. 550. HARR.

Et cochleae. Marinae scilicet: nec tamen nasci tunc cochleas, sed praegnantés gravidasque, hoc est, cum ovis eo tempore cerni, Arist. tradidit pag. 551: Κύοντες δὲ γαίνονται καὶ οἱ κοχλίας πάντες ὁμοίως τὴν αὐτὴν ὥραν. H.

LXXV. *Torpedo...* transferens. Omnes pisces chondropterygii, praeter ovaria, habent veros quosdam oviductus, quibus carent pisces vulgares, et quorum pars inferior dilatata pro utero est, vel in uterum

uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quae cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut sola piscium et animal pariant et ova concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit ova, saepe et quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Caeterae feminae in triduo excludunt, si mas attigit.

LXXVI. Acus, sive belone, unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. A partu coalescit vulnus: quod et in caecis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit ova, et rur-

coalita quo descendunt ova, ubi in hanc magnitudinem crevere quae ipsorum futura est. Immo hic erumpunt ex ovis animalia, si viviparum genus parentum sit. Cuv.

Ita fit, ut sola. Arist. pag. 672. De cartilagineis supra cap. 40. II.

Silurus. De glanis haec omnis Arist. Hist. lib. VI, cap. 43, pag. 696 et 698, eoque fluviatili pisce: quem silurum quoque appellari posse Plinius putavit: quoniam a silure, de quo dictum est, cap. 47, diversus est, ut Aelianus docet: ipseque Plinius alibi eodem inter se distinxit. Atbenaeus quoque glanis et siluri seorsum meminit. Plinium secutus est Albertus M. de Anim. lib. VIII, tract. III, pag. 262: *Piscis fluviatilis*, inquit, *quem glanis quidem Graeci, nos autem silurum vocamus*, etc. II. — *Silurus mas solus.* De glanide id Arist. Hist. lib. IX. DAL.

Omnium edita. Hoc est, non sua tantum, quod et alii piscium mares faciunt: sed etiam aliorum promiscue, quod silurus solus. Arist. pag. 698. II.

Caeterae. Aristot. pag. 696. In minorum piscium genere, inquit, vel tercio die prodeunt pisciculi: τῶν δ' ἑ-

λαττόνων ἐνέων, καὶ τρίτην ὄντων, ἤδη ἐχθροῖά ἐστι. II.

LXXVI. *Acus.* Belὸν Graecitacus est, Gallis vulgo *aiguilles*; Lutetiae *orphies*, inquit Hippol. Salvianus, fol. 68. Vulgus Narbonense, a tubae similitudine, *trompette* vocat, teste Scaligero in Arist. pag. 694, post Rondelet. lib. VIII, cap. 4. II. — *Acus.* *Syngnathos acus* L. et generaliter omnibus syngnathis, post anum sub cauda fossa inest, quam duplex valva claudit mobilis, in qua ova ponunt, dum pariunt. Mox patenti- bus sponte valvis erumpunt ova, ut pisciculi. Vnde credidit scisso tantum ventre lis edi aut ova, ut fetus. Cuv.

Propter multitudinem. Propter magnitudinem potius noscerem, nisi codicum fides obstaret, tum ex Aeliano, Hist. Anim. lib. IX, cap. 60, tum maxime ex Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 46, p. 714. II.

A partu. Vbi pepererit, vivit tamen, colescente rima, quam sub ventre habet, et summe, ut Caecilias serpentes: ὥσπερ οἱ τυφλοὶ ὄφεις ὄντων δὲ τέλη, ζῆ, καὶ συμφορὰς πάλιν ταῦτα. Arist. p. 694. II.

Mus marinus. De quo egimus cap.

sus obruit terra: triccesimo die refossa aperit, fetumque in aquam ducit.

LXXVII. (LII.) Erythini et chanae vulvas habere traduntur: qui trochos appellatur a Graecis ipse se inire. Aquatiliū omnium fetus inter initia visu carent.

LXXVIII. (LIII.) Aevi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniae, haud procul Neapoli; in ea in Caesaris piscinis a

35. De emyde, sive testudine lutaria refert eadem Philosophus, Hist. An. lib. V, cap. 28, p. 634, et iam antea Plinius cap. 42. H. — *Mus marinus*. Quis hoc sit, supra explicatum. Testuſulo marina hic existimatur; et revera hae testudines, ut ille de quo hic sermo est mus, consueverunt ova ponere. Cuvier.

LXXVII. *Erythini*. De utrisque diximus cap. 23. H. — *Chanae vulvas habere traduntur*. Chanae omnes vulvas, etc. nam quod scribit Arist. Hist. lib. IV, cap. 6, in eo piscis genere nulla est sexus distinctio, omnesque ovis gravidæ capiuntur. Dalec. — *Erythini dicuntur*. E feminis innuit eundem genus, et revera, ut supra diximus, Cavolini perspexit nulli non esse ova, sed et nulli non esse lactem, ita ut sese ipsi secundo sufficiant. *Chana* est perca caibrilla L. *Erythius* vero perca scriba. Cuv.

Qui trochos appellatur a Graecis, ipse se inire. Falsum et ridiculum id Aristoteles existimat, Herodoto Heracleota duo eum genitalia maris et feminae sortitum credente. Harp. BARR. — De cinædis hoc exponi potest, qui mutuo consequuntur *απ' αὐτῶν*, ut Suidas, *κατὰ πύγην*, ut Athenaeus, et alii aliorum clunibus nātando invehuntur, ut qui nefandam

et praeposteram libidinem exercent. *Τρόχον*; fortasse quasi cursores Graeci vocaverunt, a cursu pernici celeritate, non quasi rotas. Trochos diversus a cetaceo, quis et qualis sit ignorant. Dalec. — *Qui trochos*. Pliniusne hallucinatus sit, si piscem hic credidit *τρόχον*, quum terrestre animal Aristoteles ita nominasse videatur, terrestrem mustelam, hyaenamque simul appellans, de Gener. Anim. lib. III, cap. 6; an piscem ei cognominem signare voluerit, quum sit is scriptoribus aliis incognitus, haud satis est proclivo statuere. H. — *Qui trochos... ipse se inire*. Hermaphroditū limaces et nostri helices; iis tamen coitu mutuo opus est. In univalvibus vero marinis plerumque discreti sexus, sed virga quae in mari praelonga est, sub pallium retroacta partim, crediderunt imperiti observatores illum a se ipso iniri. Cuvier. *Aquatiliū*. Aristot. Histor. Anim. lib. VI, cap. 43, p. 695. H.

LXXVIII. *Pausilypum*. Hodie *Pausilipo* monte. H.

In Caesaris piscinis. Quae fuerant Vedii Pollionis, de quo dictum est cap. 39. Is enim, ut refert Dio Cassius lib. LIV, heredem ex maxima bonorum parte Augustum esse voluit. Harp.

Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere tunc viventibus. Quae mentio piscinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. (LIV.) Ostrearum vivaria primus omnium, Sergius Orata invenit in Baiano, aetate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulae causa, sed avaritiae, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenerit balineas, ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne

Annaeus Seneca. In his libris qui interciderunt. Non minorem porro admirationem habet, quod refert Gesnerus, captum in stagno Sueviae, prope Elbein, anno 1447, piscem ingentem, cui sub pinnis annexus annulus cum hac inscriptione: *Primus ego piscis quem in hoc stagnum intiecit Fridericus II, Imp. 5 octob. MCCV*. Sic ille annos ducentos vixerit et alii. II.

LXXIX. *Ostrearum vivaria.* Descripsit haec Macrobius a Plinio, Saturn. lib. II, cap. 11, pag. 361. Columella aliquanto elegantius lib. VIII, cap. 16, p. 309: *Iam enim*, inquit, *celebres erant deliciae popinales, quoniam ab mari deferrentur vivaria quorum studiosissimi, velut ante devictarum gentium Numantius et Iuvaricus, ita Sergius Orata, et Licinius Muraena captorum piscium lactabantur vocabulis.* Vide et Varronem, de Re rust. lib. III, cap. 3, pag. 98. HARD.

Orata. Vel, uti apud Ciceronem scribitur, de Orat. lib. I, pag. 312, *Sergius Aurata*, quod ei pisces, qui auratae vocantur, carissimi fuerint, inquit Macrobius, ex Varrone. Aliter tamen Festus: *Orata*, inquit, *genus piscis appellatur a colore auri, quod rustici orum dicebant: ut auriculas, oriculas. Itaque Sergium quoque quemdam praedivitem, quod et duobus annulis aureis et grandibus uteretur, Oratam dicunt esse appellatum.* II.

Ut qui primus. Macrobius loc. cit. post Valer. Max. lib. IX, c. 4, p. 417, et Senecam, ep. 90, ad Lucilium. HARG.

Is primus. Valerius Max. et Macrobius loc. cit. II. — *Ostreis Lucrinis adiudicavit.* Tarentina praefert omnibus Varro, Brod. IV, 44; Abydena Graeci: non minus commendabili, ut reor, nostrorum sapore, praesertim si quas celeberrimus *Rocher de Caveale* auerit. A1.

Sicut lupi. Columella loc. cit. Fa-

inter duos pontes, rhombus Ravennae, muraena in Sicilia, elops Rhodi: et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica serviebant littora, quum Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapes, nuper excogitatum, famem longae advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.

LXXX. Eadem aetate prior Licinius Muraena, reliquorum piscium vivaria invenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensii: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quam villam exaedificaverat, euripum et maria admisit: qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. Quadragies HS. piscinae a defuncto illo venire pisces.

stidire docuit fluvialcm lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigaret. Vid. Horatius lib. II, satyr. II, v. 51. Haec quoque Varro et Macrobius loc. cit. II.

Muraena in Sicilia. Athenaeus lib. I, pag. 4, et lib. VII, pag. 313, ex Archestrato Gastronómo. II. — *In Sicilia.* Ex τὸ πρῶτον τῷ Στραδωνῶ. Flutas Latini vocant. Martialis: Quae natat in Siculo grandis muraena profundo, Non valet exustam mergere sola eadem. Dat.

Elops Rhodi. Columella loc. cit. pag. 310; Aelianus, Hist. Anim. I. VIII, cap. 28. II.

Britannica. Cuius orae ostrea esse dulcissima, Plinius auctor est lib. XXXII, cap. 21. II.

Ac ne lis esset. Ne certaretur, inquit, utra alteris praestaret, Britannicæ Brundisinis, an versa vice, excogitatum est utrumque ostreorum

genus post diuturnam famem ab advectione longinqua, simul in Lucrino vivario pascere, ut eodem inde sapes referrent. Vide lib. XXXII, cap. 21. II.

LXXX. *Philippi, Hortensii.* Varro et Columella locis ante laudatis. Macrobius, a Cicerone piscinarios idcirco appellatos tradit. II.

Lucullus. Varro, de Re rust. lib. III, cap. 17, p. 113. II.

Xerxen. Velleius Paterculus lib. II, num. 33, p. 13. II.

Tricies piscinae a defuncto illo venire pisces. Lego: quadraginta milibus ipsius piscinae a defuncto illo venire pisces. Macrobius ait, Marcum Catonem, qui post Vitiae periiit, quum heres testamento esset relietus, pisces de piscina ipsius quadraginta milibus vendidisse. HENR. BARR. — Macrobius graviter errat, scribens Catonem heredem a Lu-

LXXXI. (LV.) Muracenarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui coenis triumphalibus Caesaris Dictatoris, sex millia numero muracenarum mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliave merce. Huius villam intra quam modi-

cullo relictum: quod sane neque in ipso, cuius utitur testimonia, Varro, neque in alio latino graecove auctore Macrobius unquam legit. Sed quia in Plinio legerat, defuncto vita Lucullo, pisces Catonem ex piscina eius venditasse, idcirco credidit bona Luculli hereditario iure ad Catonem pervenisse, largiter hallucinatus. Nam ex eo ipso Varro et Columella discere potuisset, Catonem tutorem Luculli relictum, non heredem. Quod, si etiam non percipiebat, sciat Lucullum imperatorem fato defunctum, puerulum filium, Lucullum nomine reliquisse, quem austerat ex Servilia Catonis sorore, muliere impudica, quam procreato hoc filiolo ob vitae prolya repudiavit. Ille igitur puer Luculli maioris filius, et illius, ut dixi, appellatus nomine, paternorum bonorum heres fuit. Quae quum per aetatem administrare non posset, tutor ei datus est Cato Viticensis avunculus. Auctor est Plutarchus in vita Catonis Viticensis. Ille igitur Cato Lucullianae delicias exorsus, parumque necessarias pupilli incrementis iudicans, pisces illos quam potuit maximo pretio permutavit. PIER. — *Quadrages HS. piscinae a defuncto illo venire pisces.* Budaeus legit, *quadragenta sestertii.* Massarius, et Hotomannus, *sestertium quadrages.* Barbarus XL. M. ex Macrobio, Sat. lib. II, cap. 11, p. 362, qui Varronis testimonio utitur, quod exstat bodique, de Re ru., lib. III,

c. 2, pag. 77, *Nos XL sest. piscinae, etc. hoc est, quadrages.* In Reg. 1, Colb. 1, 2, XL, unde in Paris. *quadrages.* Sed perire facile potuit, librarium incitum, tractus ille lineae, quo *quadrages a quadrages* differunt. Insigne sane piscium istud pretium fuit, sed non indignum Luculli luxuria: grandique ideo aere venditatos Columella testatur, *sestertium quadrages*, quorum summa non excedit libras 80000, multo minus, quadrages tantum sestertium millia, quibus vix librae 8000 continentur. HARP.

LXXXI. C. Hirrius. Ita Varro, de Re rust. lib. III, cap. 17, et inscriptiones Gruteri. In libris MSS. *Hirrus*, in editis *Hirius*: utrobique mendose. HARP.

Sex millia numero muracenarum mutuo appendit. Ita MSS. omnes. Varro tamen, a quo haec quoque traduntur, plurimum de numero eo detrahit, de Re rust. lib. III, cap. 17, p. 113, ubi de Hirrio agens: *Vno tempore, inquit, memini hunc Caesari duo millia muracenarum mutuo dedisse in pondus: et propter piscinum multitudinem quadrages HS. villam venire.* Sed in Varronis contextu legunt alii *sex millia*, ex Macrobio, recte. H.

Huius villam intra quam modicum quadrages piscinae venierunt. Ambo exemplaria vendiderunt praeferebant, non venierunt. Budaeus, cum quo iterum mihi res est, libro secundo de Ase hunc locum sic legit: *Huius vil-*

cum quadragies piscinae vendiderunt. Invasit deinde

lora intra quam modicam xi. piscinae vendiderunt; proficeturque se id facere ex vetere lectione et Varrone ac Macrobio. Nos adversus veterem lectionem et Hydaceum ac Macrobiū piscines legendum contendimus, non piscinas. Nam Varronis auctoritas, quā nititur Budaeus, mihi favet, non illi, confirmatque pisces, ut ego sentio, non piscinas, ut Budaeus, scribendum esse. Potuit enim unica dumtaxat piscina, villam Hirii taoti vendere: et possunt in una tantum piscina multi esse et magnae taxationis pisces, ut ex fine capitis praecedentis patuit. Sed Varronis ipsius verba, ex libro de Re rustica tertio, cap. 47, apponam, ut apertius fiat utro ex duobus modis legendum sit, piscinae, ut Budaeus, an pisces, ut ego sentio. Hirius, inquit, circum piscinas suas ex aedificiis duodena m. sestertium capiebat. Eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Nec mirum: uno tempore enim memini hanc Caccari et m. muraenarum mutus dedisse in pondus, et propter piscium multitudinem quadragies sestertium villam venisse. Hactenus Varro. Ex cuius verbis colligitur, ob piscium numeros, non piscinas, villam Hirii venisse tanti. Praeterea, si ut ait Varro, ex aedificiis quae circum piscinas erant duodecim m. sestertium Hirius capiebat, insumebatque piscendo egregio illo pécore, qua ratione piscinae illae tantae aestimationis simul cum villa mediocri pretio, quadragies sestertium, hoc est, mille aureorum venire potuerunt? Sed non universas, dicit quis, Hirii piscinas cum villa venditas, sed aliquot earum. Taotum uest ut eos probem qui ita sentiant, ut mirer

potius, attenta piscium, quae illis temporibus erat, ingenti aestimatione, unicam etiam piscinam, cum villa quantumcumque mediocri, tam exiguum pretio venalem inventam. Macrobius vero, qui aliter sentit, rem non accurate perpendit, ut pleraque alia, de quibus lis homini intendi, non iniuria, posset: mendosum enim Plinii exemplar nactus lo errorem ipse lapsus est, et Hermolaum una secum traxit. Parem iovenies in Columella mendam, nam ubi pisces scribit debuit, piscina falso scriptum est. Inquit libro octavo, c. 46: Attamen iisdem temporibus, quibus hanc consummorabat Varro luxuriam, maxime laudabatur severitas Catonis, qui nihilominus et ipse tutor Luculli grandi aere sestertium m. quadringentorum piscinas pupilli sui vendebat. Scribendum, pisces pupilli sui vendebat, tum ex Varrone libro tertio, unde id Columella transtulit, tum ex Plinio in fine capitis praecedentis: adde etiam, si placet, ex Macrobio Saturn. PIST. — Huius v. intra quam modicam quadragies piscinae vendiderunt. Sic restituimus ex codd. Reg. 4, 2, Paris. et Budaei cod. Quamquam et vetusta lectio, intra quam modicam, defendi quoque possit, intellectus: ut villa intra quam modica sit ea, quae ne per modicam quidem pars sit. Ita Quintilianus: Hortensii, inquit, scripta tantum intra famam sunt: hoc est, fama ipsius minora, inferioraque. Mox codicum omnium auctoritatem secuti, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. Tolet. Salm. aliorumque, piscinae vendiderunt rescripsimus, pro venierunt. Pisces pro piscinis reponere Pintianus magno contendit opere, sed incauum. Non enim piscinas,

singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua muraenam adeo dilexit, ut exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, muraenae, quam diligebat, inares addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. (LVI.) Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albae quae in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricae, quibus magnitudo praecipua: Africanæ, quibus fecunditas: Solitanae, quibus nobilitas. Quin et sagi-

alveosque nidos, aut aquas sine piscibus venisse intelligendum est: quum piscinarum, inimo et villarum pretia, ex piscium numero, et aestimatione crescerent, ut ex Canio Licet, de quo Cicero, lib. III, de Officiis, H. — *Intra quam modicum.* Hoc est, modico post temporis spatio, non longa operaeque cura, compensato piscinae damno, ex sublatis sex illis millibus muraenarum. Id enim velle Varro videtur, quum ait, uno tempore et millia sex muraenarum Caesari data esse mutuo, et villam venisse quadragies. Refert hoc et Macrobius, Saturn. lib. II, c. 14, p. 362, H. — Insolens quidem nec a Latinorum consuetudine hellenismus: quem non immerito conferas cum celebri πῶς δοῖσις, quod idem sonat cum πόλις, μέγιστος. H.

Apud Baulos. Varro loc. cit. Q. Hortensius familiaris noster, quum piscinas haberet magna pecunia edificatas ad Baulos... minus laborabat, ne rivos arger, quum agrum frigidum laboraret sui piscos. H.

Vt exanimatam. De Crasso hoc ipsum narrant Porphyrius lib. de Abst. pag. 106; Tzetzes, Chiliad. VIII, Histor. 174, vers. 151, et Macrob. lib. p. 361, H.

Antonia. De ea dixi lib. VII, c. 18, H.

LXXXII. Hirpinus. Egimus de eo nomine, libro superiore, c. 78, H.

Separatim ut essent albae quae in Reatino agro nascuntur. Legendum videtur *albulae*, non *albue*, ex ipso, quem in fine capituli proficitur sequi, Varrone lib. tertio, cap. Cochleis: *Genera, ait, cochlearum sunt plura, ut minutae, albulae, quae afferuntur e Reatino, PIST.* — *Vt essent albae.* Albulae appellat Varro, de Re rust. lib. III, c. 14, p. 108: *Genera Cochlearum, inquit, sunt plura: ut minutae albulae, quae afferuntur e Reatino: et maximae, quae de Illyrico apportantur: et mediocres, quae ex Africa afferuntur...* Ex Africa, quae vocantur *Solitanae*... *Hae in fetura parvum innumerabilia, etc.* H.

Solitanae. Ita MSS. Reg. Coll. cae-

nam earum commentus est, sapa et farre, aliisque generibus, ut cochleae quoque altilis ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta sit, ut octoginta quadrantes caperent singulorum calices. Auctor est M. Varro.

- * LXXXIII. (LVII.) Piscium genera etiamnum a Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluviiis, in cavernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudae motu, contraque venantes refugere in suas cavernas, et in iis adversos stare: capita eorum esse ranae marinae similia, reliquas

terique, non *Iolitanae*, ut quidam fingunt, ab Iol, sive Caesarea Africae oppido, nec *Soritanae*, ut fert edit. princ. De his rursum lib. XXX, c. 15. A promontorio Solis, quod in Africa esse vidimus, lib. V, c. 1, nomen sortitae videntur. H.

Quin et saginam. Reliquum caput totidem verbis habet M. Varro, loc. cit. H.

Quadrantes. Quadrans est quatuor cyathorum mensura: cuiusmodi cyathos sedecim *pinta*, ut aiunt, Parisiensis continet, metiente Budaco. Haseo.

LXXXIII. *Piscium genera.* Quae hoc capite integro continentur, ea totidem verbis recitant Theophrastus, lib. de piscibus in siccis degentibus, et auctor libri de Mirab. Ausculi p. 1155 et 1156, quem Theophrastum ipsum esse suspicari alias sumus. H. — *Piscium genera etiamnum a Theophrasto mira produntur.* Labello de piscibus. Hoc ipsum tradit et Aristot. περί θάλασσης, ἀκρωγῆ. Prope Mons-pessulum in vico quem vocant *Boil-largnet*, ad ripam amnis Liriae, vul-

go *le Lis*, pisces effodiuntur. Id ipsum fil ei prope *Salsas*, arcem regis Galliae permunitam, quae ultra *Narbonam* sita est. DALZC. — *Piscium genera.*... *Theophrastus.* Nos de quibus Theophr. Euphratis pisces non bene novimus. Et quidem fluviatiles pisces peregrini ichthyologiae partem maxime incompletam efficiunt. Ex iis quae de illorum forma et moribus refert, patet illis e gobiorum Linn. genere esse, et praecipue e sectione quam periophthalmorum vocat Bloch. Hae species solent per herbas marinas et in ripis aliquando repere. CUV.

Circa Babylonis. Aelianus id quoque, Hist. Anim. lib. V, c. 27, ex Theophrasto. Id incredibile visum olim Senecae, Quaes. Natur. lib. III, cap. 17. Prodigii instar expiendum Livio, lib. XLII, et Iuvenali, Sat. 14, vs. 63. Exemplis tamen plurimis rem confirmant, praeter antiquos, Leonicens, Maiolus, Casaubonus, Guilandinus, Scaliger, Nierembergius, alique quos laudat Jac. Scaus in Gram. p. 123. H.

partes gobiorum, branchias ut caeteris piscibus. Circa Heracleam, et Cromnam et Lycum, et multifariam in Ponto unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cavernasque faciat sibi in terra, atque in his vivat, etiam reciprocis annibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis bran-

Gobiorum. Gobio, sive gobius (isto enim nomine Martialis appellat, Iuvenalis illo: utroque Plinius hoc uno capite): Græcis γούσιος, unde et græco more gobio a Plinio nominatur lib. XXXII, c. 53. Gallis goujon, ut ait Hippol. Salvianus, fol. 214, aliique. H. — Gobiones. Viles pisces. Iuvenal. Satir. 40: *Nec nullum cupias, quam sit tibi gobio tantum In locula.* Martialis, XIII, 88: *In Venetis sint laeta licet convivia terris, Principium coenae gobius esse solet.* Dalec. — De gobio cf. Galen. de Alim. facult.

Et Cromnam. Athen. lib. VIII, p. 331, hoc ipsum ex Theophrasto describens, circa Tion dixit, cui Cromna pegus proximus fuit. H. — Circa Heracleam, et Cromnam et multifariam in Ponto unum genus esse, etc. Romana impressio, et Parmenais, itemque aliae, aliter legunt: circa Heracleam et Torontem et Lycum amnem et multifariam, etc. Apographon Toletanum et Salmanticense, circa Heracleam et Scrona et multifariam, etc. Recte qui pro Scrona, Cromnam substituerunt. Est enim Cromna nrisitima Paphlagoniae urbs in Ponto, prope Tium, et Heracleam ad Lycum, omnibus gregatim auctoribus. Nam et in urbe eius-

dem Paphlagoniae Tio, huiusmodi etiam pisces gigni, Athenaeus tradit libro octavo: ut verisimile fiat, eadem ratione qua Tii reperiantur, posse etiam Cromnae reperiri. Aristoteles in libro de Admiranda suditione, *In urbe*, inquit, *Heraclea Ponti et in Rhegio gigni aiunt fossiles pisces*, ubi mendosissime et in Rhegio scriptum est, pro et in Tio. Sane verba illa, et *Lycum amnem*, quae in impressis codicibus haberi, in scriptis desiderari dixi, Pliniana esse et legitima, incuria vero librorum omisa, planum facit, quae Plinius post scribit, circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne; quae tamen verba non suo loco posita sunt. Collatis igitur accuratius his quae Aristoteles, Theophrastus, Athenaeus, Plinius scribunt, videtur mihi, locum hunc vilitissimum sic posse corrigi: circa Heracleam ad Lycum amnem, et Cromnam, et multifariam in Ponto, unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur. Nam Heracles haec Paphlagoniae, ut ab aliis eiusdem nominis urbilus distinguitur, appellari ab scriptoribus solet, Heraclea ad Lycum, seu Heraclea Ponti. Plinius libro sexto, capite primo: *Oppidumque Heraclea Lyco fluminis apposi-*

chiis, quo fieri non indigos humoris: propter quod
 3 et anguillas diutius vivere exemptas aquis. Ova autem
 in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti
 regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones,
 non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes.
 Est in his quidem, tametsi mirabilis, tamen aliqua
 ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gra-
 tissimos cibis, terrenos, altis scrobibus, in his locis
 ubi nullae restagnent aquae: miratusque et ipse gi-
 gni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse,

tum. Theophr. libro de Pisc. Quae-
 dam enim non ex animalibus, ut an-
 guilla. Videtur autem haec fieri vi-
 cuti et qui vocatur centricum apud He-
 racleam circa Lyceum fluvium. PIET.
 — Circa Heracleam. Videtur h. l.
 sermo esse de cobitibus fossilibus Lin.
 (vulgo loches), qui in limo degunt,
 et diu durant, postquam aquae re-
 cessere. Saepe illi vivi repertiuntur in
 effodiendo siccatarum paludum aut
 rivulorum alveo. CUVIER.

Quo fieri non i. humoris. Quam ob
 rem, inquit, sunt non indigi hu-
 moris: hoc est, ob exiguas branchias,
 humore non indigere pisces illos
 Theophrastus tradit: sicuti anguillas
 etiam, exiguarum similiter branchia-
 rum ratione, humoris minus indi-
 gas, diutius extra aquas vivere: quod
 etiam testari Philosophum diximus
 cap. 49. II. — Qui ad pabula petenda
 palpitent exiguis branchiis, quod fieri
 non indigo humoris. Scribendum reor
 diversa lectione et interponctione:
 Qui ad pabula petenda palpitent, exi-
 guis branchiis, quo fieri non indigos
 humoris. Ut sit sensus, habere eos
 pisces exiguas branchias, eoque fieri
 ne indigeant humoris. Nam quae ex
 aquatilibus exiguis branchiis praedita
 sunt, minore indigere refrigeratione

quae ex aqua percipitur, praeter Ari-
 stotelem, Theophrastus quoque in
 libro de Piscibus prodit, unde hoc
 videtur a Plinio translatum. PIET. —
 Exiguus... humoris. In sicco possunt
 vivere quidem pisces, quibus bran-
 chiae ostio patent perexiguo, et haec
 facultas inest, ut diu aquam in orga-
 nis aptis servant. Quales anguillae
 sunt. Nec secus periophthalmorum
 gens, chironectis, ophicephali, ana-
 bantis, etc. Sed cuiusnam gentis ille
 ex Lyco amne, de quo Noster, vix
 assignaverim. CUV.

Et testudinum. De quorum ovis
 diximus cap. 42. HARD.

Maxime gobiones. Athenaeus lib.
 VIII, pag. 331, ex Theophrasto. II.

In Paphlagonia. Athenaeus loc.
 cit. HARD.

Miratusque et ipse gigni sine coitu,
 humoris quidem vim aliam inesse,
 quam puteis, seu vero in nullis repo-
 riantur pisces. Locum hunc sic inter-
 polarant Plinii editores: Miraturque
 et ipse gigni sine coitu. Humoris qui-
 dem vim aliquam inesse, quam puteis
 arbitratur, quam in nonnullis reperian-
 tur pisces. Nos accurate ac diligen-
 ter secuti sumus vestigia exemplarium
 Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. etc. quam-
 quam nec omnino ipsa quoque mendi

quam puteis, arbitratur, ceu vero in nullis reperiantur pisces. Quidquid est hoc, certe minus admirabilem talparum facit vitam subterranei animalis, nisi forte vermium terrenorum et his piscibus natura inest.

LXXXIV. (LVIII.) Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedente miraculo: quippe

videntur expertia. Nec Vossium moror, qui in Annot. ad Melam p. 181, contrario plane sensu legit, *ceu vero in illis reperiantur pisces*: quum libri omnes nullis prae se ferant. Eorundem porro codicum admonitu, et Chiffetiani, editionumque vetustarum, mox scripsimus, *minus admirabile talparum facit vitam*: quamquam haud poenitenda lectio Hermolai, *minus admirabile talparum facit vita*. II. — *Miraturque*. Theophrastus, inquit, terrenos pisces illos sine coitu nasci miratus, aliam ex eo vim subterranei humoris eius, unde proveniunt, esse coniecit, quam puteorum: tamquam scilicet coitu tantum puteales pisces nascerentur omnes. Sed quum satis constet recentibus in puteis pisces statim inveniri, non diversam, sed similem eandemque utrique humori, contra Theophrastum, vim esse apparet. II. — *Miraturque et ipse gigni sine coitu. Humoris quidem*, etc. Verbum *humoris* quum minori littera scribi et antecedentibus iungi debet, ut sit, *sine coitu humoris*, hoc est, sine stagnatione aquarum, ex Theophrasto libro de Piscib. Quae vero statim subtexuntur, inverso ordine scribi debent, *vim quidem aliquam inesse quam puteis arbitratur*. PIST.

Quam puteis, arbitratur, quum in nonnullis, etc. Legendum eo loco

michi videtur: quam puteis arbitratur ceu vero in illis reperiantur pisces. Is. Vossius in Melam pag. 181, 182.

Quidquid est hoc, certe minus admirabile talparum facit vitam. Ambo exemplaria et recentior omnis lectio sic; sed olim, *Quidquid est hoc, certe minus admirabile talparum facit vita*. Prior vera est et Plin. lectio. Hermolus tamen parum accurate horum verborum sensum scrutatus, elegantiores ait esse lectionem quorundam codicum, in quibus habeatur, ut a principio legi. Quis in re, ut censeo, Hermolus aberrat, idque existimo hac ratiocinatione probari posse. Mirum quidem videtur, talpam animal terrestre sub terra degere: magis tamen mirum est, piscem sub eadem terra vivere: quia quum sit talpa animal terrestre, utcumque vivit tamen in proprio elemento: at piscem aquatile animal, extra proprium domicilium, in alieno sede sub terra degere, maius multo miraculum est. Hoc quum ita se habeat, constetque, mirum magis esse, piscem sub terra quam talpam, vitam ducere: piscium vita miraculum talpae elevabit, non retro. Nam maius miraculum minus imminuit, non a minori immittitur. PIST.

LXXXIV. Quippe detegente eo muscoli reperiantur, etc. Ita Reg. 1, 2, Paris. et alii MSS. uti cap. sup. ut

detegente eo muscoli reperiuntur inchoato opere genitalis aquae terraeque, iam parte corporis viventes, novissima effigie etiamnum terrena.

LXXXV. (LIX.) Nec de anthia pisce sileri convenit, quae plerosque adverte credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiae, scopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis et celeriter capitur uno genere. Parvo navigio, et concolori veste, eademque hora per aliquot dies continuos piscator enavigat certo spatio, escamque proicit. Quidquid ex eo mittitur, suspecta fraus praedae est: cavensque quod timuit, quum id saepe factum est, unus aliquando consuetudine invitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor spei, conciliatorque capturae. Neque enim est difficile, quum per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem et aliquos invenit, paulatimque comitatur, postremo greges adducit innumeros, iam vetustissimis

subintelligendum videatur, *detegente terras*. Parmensis editio, aliaeque vetustae, *deturgente*. Alii *decedente* malunt, ut sup. capite: *Eodemque Lyco amne decedente*. Mela, de Nilo lib. I, cap. 9, pag. 42: *Glebis etiam infundit animas, ex ipsaque humo vitalia effingit. Hoc eo manifestum est, quod ubi sedavit diluvia, ac se sibi reddidit, per humentes campos, quaedam nondum perfecta animalia, sed tum primum accipientia spiritum, et ex parte iam formata, ex parte adhuc terrea, vivuntur*. Accipit hoc ex Diod. Bibl. lib. I, p. 8. Carmine descripsit Ovidius, Metam. lib. I, v. 422: *Sic ubi destruit madidos septemfluvius agros Nilus, et antiquo sua flumina reddidit alvo, Aethereoque recens exarsit sidere limus, Plurima cultores versis animalia glebis Inveniunt: et in his*

quaedam modo coepta per ipsum Nascenti spatium: quaedam imperfecta, nisque Trunca vident numeris: et eodem corpore saepe Altera pars vivit, rudis est pars altera tellus, etc. — Traduntur eadem a Diodoro, Mela, Ovidio. Et nos animalcula vidimus e ligno patri pariter inchoata, iam parte corporis viventia, novissima earum parte adhuc lignea sensus experte. H. — Omnia falso, ut consentiunt hodie zootomistae.

LXXXV. Diximus. Libro V, cap. 35. HARD.

Scopulosi maris. Eas propterea navigantibus esse pestiferas supra dicit lib. V, cap. 43. DALAC.

Capitur. Anthiarum capturam, paulo aliter quidem, sub eleganti carmine describit Oppianus Halicarn. lib. III, vs. 305 et seqq. H.

quibusque assuetis piscatorem agnoscere, et e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in esca iaculatus hamum, singulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens, ita ne caeteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus caeteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchre noto, cepisseque malefica voluntate: agnitum in macello a socio, cuius iniuria erat: et damni formulam editam, condemnatumque addidit Mucianus aestimata lite. Idem anthiae, quum unum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui

Conatu rapiens. Anthiam scilicet: mox enim idem Plinius subiicit, *centonibus raptum.* HARO.

Fugituro in reliquum grege. Libri omnes editi ita prae se ferunt, *Pareit piscator fugituro in reliquum gregem.* Sed interpolata haud dubie est ea lectio, quam summotis prioribus vocibus, *pareit piscator*, seu spurias et supposititias, integritati suae reddidimus. Neque vero eas MSS. ulli agnoscunt, non Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. neque vetus Dalec. codex. HARO. — *Fugituro in reliquum grege.* Capto, inquit, anthia illo qui prior escam appetit, aufugeret in posterum grex omnis. HARO.

Duci. Hoc est, conciliatori anthiae. HARO.

Et damni formulam. Ita MSS. proxime laudati. Alii, et *dati damni.* Sane *dare damnum* in lege Aquilia crebro usurpatur, teste Brissonio, in libro de Verborum Iuris sign. HARO. — *Et damni formulam.* Vaque adeo

certis formularum cancellis actiones omnes inclusae erant, inquit Brissonus de Formul. lib. V, pag. 386, ut ipsae formularum nomina saepenumero appellentur. Ita legis Aquiliae actio *Damni formula* appellatur. H.

Aestimata lite. Idem anthiae, etc. Addunt libri editi, *aestimata lite decem libris.* Sed corrupta haud dubie haec litis aestimatio: est enim in MSS. librarum mentio est: quae ad pondus, non ad pretium, omnino pertinent. Libentius multo agnoverim, *aestimata lite HS. D. M.* (hoc est, sestertium quingentis millibus) *Anthiae, quum unum,* etc. pretio litis ex voce *idem*, quam omnes libri exhibent, utcumque confato. H.

Idem anthiae. Eadem de anthiis narrat Plutarchus lib. de Solert. Anim. p. 977, et Phile. cap. de Scaris pag. 434. Ipsum anthiam, qui captus est, spinis dorsi serratis lineam secare ait Oppianus, Halieut. lib. III, v. 433. II.

tenetur, extendente, ut praecidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

- 4 LXXXVI. (LX.) Praeter haec claros sapientia auctores video mirari stellam in mari: ea figura est: parva admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum fervorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multo memorabilius dixerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

LXXXVII. (LXI.) Concharum e genere sunt dactyli

At inter sargos. Numerius in Ha-lieut. apud Athen. lib. VII, p. 324. HARR.

LXXXVI. *Ea figura est: parva admodum caro intus, extra duriore callo.* Locum hunc praepostera interpunctione corruptum, tum ex MSS. tum ex Philosopho, atque ex re ipsa, novimus: neque enim *figura est parva admodum*, ut prius legebatur: sed *parva admodum caro intus*; callo duriore ac spissiore carnem obtigente. H. — *Ea figura est.* Facies eius stellae pietas representat, inquit Aristot. Hist. Anim. lib. V, cap. 44, p. 575: Τὴν δὲ μορφήν ὁμοίον ἐστὶ τοῖς ὑπερσφύροις. Plura earum genera depingit Rondeletius lib. de Insect. c. 44, etc. H. — *Stellam... caro*, etc. *Asterias* Linn. (vulg. étoile de mer) nil fere intus habet, nisi viscera et ovaria, sine musculis qui adspici possint. Cuv.

Durior callo. Inter σαρκαδέρμα, seu durioris testae pisces ab Aristotele numeratur: ab Aeliano, Histor. Anim. lib. XI, cap. 22, inter μαλακώτερων, seu molli crusta contextos. HARR.

Huic tam igneum. Aristot. l. c. iis. dem verbis. H. — *Ignereum fervorem*, etc. Merito Plinius nescit quam auctoritatem haec des praese ferat. Neque enim vere illa unquam existit. CUVIER.

LXXXVII. *Concharum e genere sunt dactyli ab humanorum unguinum similitudine appellati.* Verbum *dactyli*, adiectivum opinamur. Reliqua sic legimus, *concharum e genere sunt, ab humanorum similitudine, ungues appellati.* Plinius supra cap. 33: *Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi et ipsi in magnis frigoribus ac magnis aestibus, unguesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.* Quum igitur illic Plinius *ungues* appellaverit, non est, quod credi debeat hic velut mutato proposito *dactylos*, hoc est, digitos nonnasse: credibilis est adiectam ab aliquo temere eam dictionem. Aristoteles libro V, c. 45, *solenas* graece vocat, Theodorus *ungues* vertit. Dioscorides etiam libro secundo, capite octavo, *concharum onychum*, hoc est, *unguem*, appellat, cuius suffutu strangulationem vulvarum

ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgere clario; et quanto magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miraremur etiam in corpore.

LXXXVIII. (LXII.) Sunt et inimicitiarum atque concordiae miracula. Mugil et lupus mutuo odio flagrant: conger et muraena, caudas inter se praerodentes. Polypum in tantum locusta pavet, ut si iuxta vidit,

tolli, et excitari comitales accipit. Repetit idem Paulus septimo, *ungues operculum esse tradens Indicorum conchyliorum*, quorum sufficit excitentur vulvae strangulatione laborantes, et epileptici: item epotum ventrem ciere. PERR. — *Dactyli*. De his dictum est superius cap. 54. Cui autem ab humanorum potius unguium, quam digitorum similitudine appellentur, quum oblonga conchae figura digitorum magis refectat, quam unguem, et δάκτυλος; graece digitus sit, exponit D. de Réaumur, in historia Academiae Regiae Scientiarum anni 1712, pag. 116. Rondeletius dactylos gallice vocat, *des coquilles*: pictiones, *des couteliers*, a cultri sive cultelli oblongi similitudine. H. — *Dactyli*. Vulgo *dails*, concharum genus multivalvium quae vivunt in limo indurato sub cupibus interiocibus, intra quas cavitates effodiunt, e quibus exire non possint. Effringendi lapides, ad illos capiendos. Pipeatus illis est sapor, et lumen emittunt phosphoricum. CUV.

Quam miraremur. Quae admirabilis, inquit, merito sit in solido etiam

in corpore: quanto magis in fluido dactylorum succo convenit adnasci? HAND.

LXXXVIII. *Mugil et lupus*. Arist. Hist. Anim. lib. IX, c. 3, p. 4013; Aelismus Hist. Anim. lib. V, cap. 48. HAND.

Conger et muraena. Paeerodi congeri caudam a muraena, non ex diverso, accipit Aristoteles. Haec igitur Plinius aliunde: a Nigidio fortasse. HAND.

Polypum in tantum locusta pavet, ut si iuxta videat, omnino moriatur. *Locustam conger*, rursus polypum congeri laerant. Locus est ab Aristotele desumptus ad verbum fere ex libro octavo, capite secundo. Ergo Aristoteles nos docet eius curationem: aegrotavit enim hactenus, et quidem capitali morbo. Illius verba sunt: *Locustae vel pisces maiores convincere possunt. Evenit aut ut locustis polypi superiores sint, et adeo ut si eisdem in retibus tenerit locusta polypum, praemetu emoriatur. Congros locustae convincunt, nam elabi non queunt propter crustae asperitatem. Congri polypos sperant, sed edere non possunt: lac-*

omnino moriatur. Locustam conger, rursus polypum congre lacerant. Nigidius auctor est, praerodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus con-
2 cordes esse. Omnes autem vivere, quibus caudae sic amputentur. At e contrario amicitiae exempla sunt (praeter illos, de quorum diximus societate), balaena et musculus: quando prae gravi superciliorum

ve enim et lapsum polypi corpus usum hostis effugit. Ex his Aristotelis verbis constat legendum esse apud Plinium, non locustam conger, ut haecenus lectum est: sed locustae congrum, rursus polypum congre lacerant. De reliquo, archetypum Tolataum iuxta visio legit, non si iuxta viderit. PIER. — Polypum. Aristot. Hist. lib. VIII, c. 4, p. 869, et Aelianus, Hist. Anim. lib. X, cap. 38. Locustas, inquit, polypi vincunt: adeo ut si eodem in reti sese prope esse senserint, moriantur locustae metu. Locustam alias ut polypus vocet, describit Oppianus, Halieut. lib. II, v. 390. H.

Polypum in tantum locusta pavet, ut si iuxta vidit, omnino moriatur. Locustam conger, rursus polypum congre lacerant. Priore pavendi verbo, ut monuimus, non lacerandi, quod sequitur, subintellecto, supervacua est huius loci emendatio quam contra codicum omnium fidem Pintianus excogitavit, quum legendum censuit, locustae congrum. Sic Arist. Hist. lib. VIII, cap. 4, pag. 869: οἱ δὲ κάρατοι τοῖς γόγγυροις οἱ δὲ γόγγυροι τοῖς μελόπιδας καταβιβάζουσι. Locustae congres, congre polypos devorant. H. — Locustam conger. Subintellige, pavet, ut locusta polypum. H.

Nigidius. Aristotelis haec quoque

sunt, Hist. lib. IX, cap. 3, p. 1043. Haseo.

De quorum diximus. Vt de pinnae et pinnophylacis societate dictum est cap. 66. de concha et nauplio cap. 49. Haseo.

Balaena et musculus. Hoc miraculum multo uberius dicendo exornat Plutarchus lib. de Solert. Anim. pag. 980 et 981; Oppianus item, Halieut. lib. V, vers. 71, et Aelianus, Histor. Anim. lib. II, cap. 43. E Latinis Claudianus in Eutropium lib. II, vs. 425 sqq. Sic ruit in rupes amisso pisce sodali Bellua, adeundas qui praevius edocet undas: Immeumque pecus parvo moderamine caudae Temperat, et tanto coniungit foedera monstro. Rondeletius musculum describit lib. XVI, cap. 11. Haseo. — Alibi (lib. XI, cap. 62) Plinius musculo sit (qui balenam antecedit) pro dentibus esse in ore serpas, et per hanc vocem Aristotelicum μυστέων (Hist. lib. III, cap. 42) vertit; mox (lib. XII, cap. 11) inter belluas et aquatilia maxima hos numerat. Ergo balaenae genus est, forte mediterranei maris rosgual, qui caeteris balaenarum maior evadit, quod indicat forte vox antecedit. At in h. l. balaenae ductor ille significatur, ac caeteri auctores de eo quasi de pisciculo loquuntur, (Conf. Oppian. Ae-

pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada praeinatans demonstrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturae dicentur.

lian. Claudian. Plutarch.) Ergo a Plinio, vel aliquo ex auctoribus, aliquis fuit error in nomenclatura, quales tot et tantos apud Veteres invenias. Caeteroquin nihil suppetit unde firmetur

Veterum opinio de necessitate duccem sibi eligendi. De phlysetere forsitan intelligere queas, cui ex oculis alter minor est, ac facile obliteratur. Cuv.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER X.

I.

Sequitur natura avium, quarum grandissimi et paene bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pen- nis, ut currentem adiuvent: caetero non sunt volu-

I. *Sequitur natura avium*, etc. Non quemadmodum de quadrupedum ac piscium gentibus, sic de avium histo- ria ea interpretari facile est quae Veteres tradidere. Nam quadrupe- dum minor numerus, singularitates- que statim in promptu; piscium an- tiquis maior notitia quos in deliciis tantopere habuerunt, et multoties in hoc sermo helluonibus incidit. At de avibus praecipui auctores augures; neque eoim raro Plinius hos testes habet; patetque ex illius dictis ne convecisse quidem inter hos ἀνθρω- πίνους de avium nominibus, quarum motibus volebant privatas res et pu- blicas, sive adversas, sive prosperas, portendi. Praeclara appendix ad Cice- roniam scemina de Auguribus,

nescire sese quomodo augur augurem intueretur, nec rideret. Quesdam fa- teor desumpta ex Aristotele. Sed quantula in Stagirita de avium exte- rioribus! Neque enim tam e corpo- rum descriptione aliquid possumus coniectare, quam e rerum historium- eulis nominumque, si quid in his in- columae, similitudineibus. Ccv.

Struthiocameli. L'antruche. De eo multa ex Veterum scriptis collegit Bochartus, de Animal. lib. II, cap. 16, pag. 245. H. — *Struthiocameli.* De struthiocamelis neutiquam dubium est: in quo facile nostram *antruche* assequimur. Immo nil fere ex his quae sit extra verum. Pauca tamen notabimus, in quibus diligentis su- etoris aliquantulum ἐμπλήν. Ccv. —

2 cres, nec a terra tolluntur. Ungulae iis cervinis similes, quibus dimicant, bisculae, et comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu devorata mira natura: sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, quum colla frutice occulta-verunt, latere sese existimantium. Praemia ex iis ova, propter amplitudinem, pro quibusdam habita

Struthiocameli. Mireris in nomine composito avis maximae omnium vocem adpici quae passerem, immo passerulum (nam et in iis desinentia diminutivam facultatem habent, nec *στρούθιον* legi derogat) significet; sed ipsae *στρούθες* nostra avis est quoque; quod identitas ipsa nominum *autruche* et *στρούθες* satis comprobat. Ergo Graecis ego putaverim creditum, passerem inter ei giganteae staturae avem similitudinem aliquam esse; non e vero; nam in nomenclaturis invenimus nulli passerum annumeratam illam, sed gallinaceorum generi. Caeterum a posse distinguebant addita epitheto *μυγας* vel *μυγᾶνα*, vid. Aelian. lib. II, cap. 7; lib. IV, cap. 37; lib. VIII, cap. 40; lib. IX, cap. 58; lib. XIV, cap. 4 et 43. Quod si de altera nominis parte Interroges, monitum te velim cameli appellationem non ob staturae tantum magnitudinem nostrae huic strutho datam, sed quod saepissime in hac Afri inequient, si quid celerissime nuntiandum, aut conciliendum, Ar.

Ungulae.....cervinis similes. Cervinorum pedum aliquis similitudo est, siquidem duobus tantum digitis pollet, ut cervus ipse ac caetera gens ruminantium, sed his inaequalibus, nec ungulas praeferebant. Cuv.

Comprehendis lapidibus utiles. Non comprehendunt lapides, ut eos iaculentur; sed quum cursus eorum sit citissimus et vehementissimus, currendo lapides movent tanta vi, ut in sequentes quasi ingeat videantur, teste P. Lobo, *Relation historique d'Abyssinie* p. 39. Bort.

Quos in fuga. Aelianus, Hist. Animal. lib. IV, cap. VII; Manuel Philé lib. de Prop. Animal. p. 26. H.

Concoquendi. Aelianus, Hist. Animal. lib. XIV, cap. 7. H. — *Concoquendi...devorata.* Struthiocamelo cuncta quidem comeduntur, at quaedam non concoquuntur. Quibusdam vidi stomachum modo raptam, interdum a viro fragmento sectum lacinistumque misere. Cuv.

Stoliditas. Id vero Diodorus, Bibl. lib. II, pag. 433, non stoliditati aut ignaviae adscribere odum putat, quasi latere se in tuto tum putet: sed quoniam partem corporis hanc habet infirmisissimam, quaecumque salutis praesidium hae occultatione capitis parere se ipsa sibi existimat. H.

Pro quibusdam habita vasis. Ova struthiocameli, argento excepta inclusaque, quae poculorum vicem praebent, non semel a se visa narrat Nierembergus lib. X, cap. 33, pag. 219. H. — *Ova propter amplitudinem.* Vers tradit: nam gallinarum

vasis, conosque bellicos, et galeas adornantes pennae.

II. (II.) Aethiopes atque Indi, discolores maxime, et inenarrabiles ferunt aves, et ante omnes nobilem Arabia phoenicem, hand scio an fabulose, unum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilae narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, caetero pur-

ora quatuor, immo octo superaddens via uni struthiorameli amplitudine sunt pares. Quaedam coenavi, nec semel, nec delicatis tantum ferculis annumeranda, sed ipsissimis deliciis. COENAVI.

Conosque bellicos. Theophr. Histor. lib. IV, c. 5. DAL.

Adornantes pennae. Qui mos hodieque durat, et olim in uso fuit, uti ex Theophrasto colligitur, Hist. Plant. lib. IV, cap. 5, τῶν στρούθων πτερὰ, ἃ παρατίθενται παρὰ τὰ ζῷα. Hae vero pennae tam ex alia, quam ex cauda velluntur. H.

II. *An fabulose.* Fabulae originem causamque Plinius ipse aperit lib. XIII, c. 9, ubi de ea dicturi sumus opportuniore loco. Estat de Phoenice Claudiani carmen XLV non invenustum. H. — Ipse quidem phoenia, si de vulgo circumlatis cogites, mera fabula est aut ἀλλήγορία: sed hic ὄντα ὄντως Plinius describit. Hic scilicet phoenia est noster fasianus auratus; quippe cui collum aurei coloris, purpurei corpus, caerulei plumae, modo caudam et alas exceperis quas commendat rubor, cristatum vero caput. Illius, si quis perpulchram avem non viderit, imaginem adeat in tabulis pictis nostratis Buffon. Miror non ante me hanc similitudinem potiusve ταυτότητα denunciatam. Quae h. l. tradit, cum procul dubio volucrem repraesentant, quam

Phoenicem male vocatam, Romae ostentaverunt imperante Claudio, mox falsam existimatam ab omnibus, missamque antehac ex Asiae superioris penetralibus, Indiae peninsulas iam pervestigante industria. E circulatorum ingenio, qui res miras circumvehunt, fuit πολυπρόλητος avis suae pulchritudini nomen circumdare, non expresse contradicente Herodoto, qui phoenicem rubro ac fulvo mistum ait. De statura tantummodo non convenit, quia parem aquilae phoenicem pronuntiant, nisi has aquilae species contuleris, quae audiunt *peit aigle, aigle tacheté*, vel *balbuzard, aigle de rivière*. C. — *Phoenicem.* Allegoriam principio in phoenice describendo latuisse non immerito docti credunt. Neque ego tamen cum Cl. V. Bailly, *Hist. de l'Astronomie*, p. 164, credo de anno caniculario magno Aegyptiorum sic iniectam mentionem, sed potius cum quibusdam de mentis humanae immortalitate, aut περὶ ψυχῶν. A.

Aquilae. Haec Plinius summa fide ab Herodoto mutuatus, Eut. lib. II, num. 73, pag. 417, ubi se tamen vidisse phoenicem, nisi pictum, negat. Transcribit haec Solinus cap. XXXIII, pag. 63, a Plinio, sed ita ut omnia transcribendo misceat. II.

Circa colla. Solinus, *circa colla* meudose. HARD.

pureus, caeruleam roseis caudam pennis distinguen-
tibus, cristis fauces, caputque plumbo apice hone-
stante. Primus atque diligentissimus togatorum de eo
prodidit Manilius, senator ille maximis nobilis doctri-
nis doctore nullo: neminem exstitisse qui viderit ve-
scentem: sacrum in Arabia Soli essé, vivere annis
dix, senescentem casiae thurisq[ue] surculis construere
nidum, replere odoribus, et superemori. Ex ossibus
deinde et medullis eius nasci primo ceu vermiculum:
inde fieri pullum: principioque iusta funera priori
reddere, et totum deferre nidum prope Panchaiam
in Solis urbem, et in ara ibi deponere. Cum huius ali-
tis vita magni conversionem anni fieri prodidit idem

Cristis faciem caputque plumbo, etc.
Lege: *Cristis fauces, caputque plu-
mboque apice honestante.* SALM. p.
548.

Sacrum. Tacitus, Annal. lib. VI,
pag. 142. HARD.

Vivere annis DCLX. Exemplar
Salmanticense, D LX, Toletanum,
D XL, vero propius, auctore Seneca,
qui ait: *Virum qui vere dicatur bonus,*
quingentesimo quoque aetate nasci, ut
phoenix. PIST. — *Vivere annis DCLX.*
Multi habent XL pro LX, quidam
etiam DXL, et vulgatio est opinio
de quingentis annis. SALM. pag. 548.
— *Vivere annis DIX.* In libris editis
legitur *DCLX.* In MS. Parisiensi,
DLX, qui numerus ab amanuensibus
perperam positus videtur, pro *DIX*.
Nam hic numerus est Senecae, He-
rodotique sententiae congruentior, qui
annis quingentis Phoenicis aevum cir-
cumscribunt. Chaeremonis menda-
cium laud ferendum, septem an-
norum millia vivere affirmantis,
apud Tzetzem, Chilad. V, Hist. vi.
HARD.

*Principioque iusta funeri priori red-
dere.* Lege: *Principioque iusta fune-
ri priori reddere.* Prope Panchaiam
igitur nidum suum sive rogitum in
solis urbem defert phoenix, non
prope Panchaiam concinnat, itaque
pro concinnat memini alibi emendare
continuat, id est, continuo defert.
Vide SALM. pag. 549. — *Iusta funera.*
Ita MSS. omnes: non *funeri*, ut editi.
Prima adulto cura sepelendi patris,
inquit Tacitus; Annal. lib. VI, pag.
143, *neque id temere: sed sublato*
*myrrhae pondere, tentatoque per lon-
gum iter, ubi par, oneri, par meatui*
sit, subire patrium corpus, itaque solus
uram perferre, atque adolere: haec
incerta, et fabulosis aucta. H.

Panchaiam. Vide quae diximus in
notis, ad ea verba, *introitus Candei*,
etc. Panchisae iterum mentio facta
superius lib. VII, cap. 57. H.

Magni conversionem. Hinc de phoe-
nice vates quidam, *magnum solus qui*
computat annum. Illud inter omnes
astronomos convenit, conversionem
solis et lunae fieri post annos quina-

Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intraverit. Et fuisse eius conversionis annum prodente se, P. Licinio, Cn. Cornelio coss. ducentesimum quintum de-

gentos et xxxii, quam periodum Dionysianam vocant, ducto cyclo lunae, hoc est, periodo annorum 49, per cyclum solis, qui est annorum 28. Existent enim tum anni 532, quibus exactis creditum fuit, reverti ad eundem hebdomadae annique diem, novilunia, pleniluniae. Haec anni magni coersio. H. — Operae pretium est audire de anno magno praeclearissime disputantem virum quem modo laudabamus, Bailly: « Les anciens y attachèrent une sorte de superstition. Les premiers hommes qui éludèrent l'état du ciel pour les besoins de l'agriculture remarquèrent que la révolution du soleil ramenait les saisons dans le même ordre. Ils crurent reconnaître que certaines intempéries dépendaient de l'aspect de la lune; et en attachant les différents pronostics de ces intempéries au lever et au coucher des étoiles, ils se persuadèrent que les vicissitudes des choses d'ici bas avaient des périodes réglées comme les mouvements célestes. De là naquit le préjugé que le même aspect, le même arrangement de tous les astres qui avait eu lieu à la naissance du monde, en amènerait la destruction. Le temps de cette longue révolution était la durée prédestinée à la vie de la nature. Un autre préjugé qui eut la même source fut que le monde ne devait périr à cette époque que pour renaitre, et pour que le même ordre de choses recommençât avec le même cours de phénomènes célestes. Les uns fixèrent

ce renouvellement universel à la conjonction de toutes les planètes; les autres, qui avaient connaissance du mouvement des fixes, l'attendirent au retour des étoiles au même point de l'écliptique; d'autres, en réunissant ces deux espèces de révolutions, marquèrent le terme de la durée de toutes choses au moment où les planètes et les étoiles reviendraient à la même situation primitive à l'égard de l'écliptique, c'est-à-dire qu'ils concevaient une période qui renfermerait une ou plusieurs révolutions complètes de chacune des planètes. Période immense! le monde peut durer des milliers de siècles sans qu'elle s'achève. Toutes ces périodes s'appellèrent la grande année, c'est-à-dire la grande révolution. » Sic ille, *Histoire de l'Astronomie ancienne*, pag. 251. Rem expressius matheseos princeps ille Lalande, qui *Histoire de l'Astronomie pour l'an IX*, declarat planetarum omnium syzygias veras extra calculum sitas. Nam illi, dum de talium reversionum temporibus quaerit, habita dierum, non horarum, ratione, inventa centies et septuagies millies centena milia myriadum saeculorum (annor. 47,000,000,000,000,000). Quid, si horarum ratio haberetur? Quid, si velut avis in naciolas suas, et unciolebrum quintas partes divideretur, minutissima quidem tempora, et quae vocantur gall. *minutes*?

Cn. Cornelio coss. CCXV. In haec paucula verba geminus error irre-

cimum. Cornelius Valerianus phoenicem devolavisse in Aegyptum tradidit, Q. Plautio, Sex. Papinio coss. Allatus est et in Urbem, Claudii Principis censura, anno Urbis DCCC, et in comitio propositus, quod actis testatum est: sed quem falsum esse nemo dubitaret.

pserat, a nobis ~~non~~ primum animadversus. Alter in praenomine Cornelii consulis, quem falso Marcum editi libri appellant, qui vere Cneius Corn. Lentulus fuit, anno Urbis 657, cum P. Licinio Crasso consul, ut disertis verbis Plinius ipse testatur lib. XXX, cap. 3. Et vero Coesium nominant codices Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Chiff. etc. Alter error fuit, quod quum Manilius prodidisset, quotus his consulibus esset annus murgae huius conversionis, interciderit hic annorum numerus, quem ex eorumdemi MSS. fide, restituimus: nempe *ducentesimum et decimum quantum*: quae verba agnoscunt etiam editiones omnes ante Dolecampium: qui ea (incertum quo consilio) ex contextu in marginem transvexit. H.

Q. Plautio, Sex. Papinio coss. De his consulibus Tacitus, Annal. lib. VI, pag. 147. At idem biennio ante venisse phoenicem prodit, Paulo Fabio, L. Vitellio coss. Plinio tamen, aut Valeriano potius, Dio adstipulatur, et Solinus. Quare vereor ut contra tot testimonia stare Taciti unius auctoritas possit. *Christi reditum ad vitam, ante postremum imperii Tiberii annum phoenix visa, uti Dion et Plinius testantur, orbe significasse, a quibusdam certe credita est*, inquit, Mariana, Histor. lib. IV, cap. 1, pag. 437. Horum porro consulum nomina Solinus egregie depravavit, quum ex Q. Plautio, Sextoque Papinio, Plautianum Sextium, Publiumque Apro-

nium confinxit. In Fastis omnibus, Q. Plautius Plautianus, Sex. Papinius Allienus, appellantur. Annus Urb. qui Tiberii obitum proxime antecessit, est Chr. nat. 36. H.

Claudii principis. Visum esse Romae phoenicem Claudii principatu refert et Suidas, verbo *φοινίξ*, tom. II, pag. 1095, et Sex. Aurel. Victor, in Caesaribus, et in Epitome. H.

Anno Urbis DCCC. Censuram hoc anno gessisse Claudius cum L. Vitellio legitur in Fastis consularibus, lustrumque fecisse LXIV. H.

Sed quem falsum esse nemo dubitaret. In vet. cod. Dalec. *sed quae falsum esse*: interpolatore perperam existimante, ad acta, de quibus proxime antea dictum est, verba haec referri oportere, quum ad phoenicem pertineant, quem Plinius falsum fuisse vel eo argumento approbat, quod non post annos quingentos, sed post pauciores multo Romani sit allatus. Sic Tacitus, loc. cit. pag. 142: *Paulo Fabio, L. Vitellio coss. post longum saeculorum ambitum, avis phoenix in Aegyptum venit, praefuitque materiam doctissimis indigenarum et Graecorum, multa super eo miraculo discernendi... Vnum in terra: prioresque alites, Senostrate primum, post Anaside, dominantibus: dein Ptolemaeo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse... Inter Ptolemaeum eo Tiberium minus ceteri anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc phoeni-*

III. (III.) Ex his quas novimus, aquilae maximus honos, maxima et vis. Sex earum genera: Melanaetos a Graecis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus praecipua, colore nigricans: sola aquilarum fetus suos alit: caeterae, ut dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conversatur autem in montibus. Secundi generis pygargus in op-

era, neque *Arahuin* e terris credidere, etc. Haab.

III. Sex earum genera. E Stagirita; sed nec ἀμυρσέδα (vid. Hist. Anim. lib. IX, cap. 32), nec quae facile expeditas aut illustres, non stricte sumpto aquilarum nomine. Immo non ante nostrum tempus de aquilarum historia aliquid vere patuit, specibus variis tandem bene observatis ac colorum notata mutatione. Haec enim senectute ingruente vulgo fieri ignorabatur; dumque ignorant, species non ita callide ac vere multiplicant. Porro Aristoteles ipse aquilas non optime noverat; nostrique Buffon elevanda auctoritas, dum huic innuit melius perspectam historiam aquilae quam recentioribus. Cuv.

Melanaetos. Μελαναιτός, vel ut Aristot. qui horum pleraque similiter narrat, Hist. Anim. lib. IX, cap. 41, pag. 1070, μελαναιτός, a nigro colore, qui totam avem inficit. Gallis, petit *aigle noir*. Quidam falconis genus esse arbitrantur, quod a venatoribus Hierofalco appellatur, sive *Gryps Falco, gerfaut*. Sed hanc avem alii negant Aristoteli fuisse notam: quibus et nos assentimur. H. — *Melanaetos*.... in montibus. Aristot. lib. IX, cap. 32: *Tertium genus colore nigricans, magnitudine minima, fortissimum omnium, colit montes et silvas, vocata melanaetos et tyro-*

*varia: sola nutrit fetus ac educit, permixta, concinna, polita, apta, impide strenua, liberalis, non invida; quippe quae non clangat, neque lippiat, neque murmuret. Non, ut vulgo credunt, aquilae vulgaris hic descriptio agnoscitur. Neque Plinianae volucris quidquam novi simile, praeter aquilam parvam Buff. (fale. naevium Gmel.), eulus femina senectuti propior in nigrorem fere tota contrahitur, paucissimis tantum interiectis maculis. Plures in junioribus conspici solent. Vid. Naumen, tabul. XI, f. 4; Savigny, Aegypt. Aves tab. II. Huic quidem aquilae nomen, ut plurimum, petit *aigle, aigle criard*, sed quod in huic transtulerint *plangi* aut *clangi* nomen, quod infra morpho tribuitur. Cuvier.*

Melanaetos a Graecis dicta, eademque Valeria. Sic forte appellata, inquit Hermolaus, quoniam viribus praecipua sit. Recte: itaque quantumvis in Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. aliisque legatur, eadem in *Valeria*, loci nomen id esse regionis aut viae, potius quam volacris, cave existimes: error is amanuensium est. Haab.

Minima magnitudine. Haec totidem verbis Arist. Vid. not. 2. A.

Ut dicemus. Capite quarto. H.

Secundus. Arist. pag. 1069. Habet id genus a cauda albicante nomen,

pidis mansitat et in campis, albicante cauda. Tertii morphnos, quam Homerus et percnon vocat, aliqui et plancum: et anatariam, secunda magnitudine et vi: huicque vita circa lacus. Phemonoe Apollinis di-

παρά τὸ ἔχειν πύργον ἀργὸν καὶ λευκόν. Vnde et Gallis, *Jean le Blanc*, teste Bellonio, de Avib. lib. II, cap. 44. Aliis, *l'oiseau S. Martin*. Alterum ab isto pygargi genus aluisse se domi vivum etiam Aldrovandus testatur pag. 205, cuius iconem exhibet pag. seq. II. — Secundi. Similime Stagiriti, Hist. Anim. lib. IX, cap. 32: *Vnum, pygargus vocatum, per plana et lucos, et oppida gignitur. Quidam vocant eum himmulariam (νεροπόρον). Montes etiam et silvas nās fretus viribus petit; reliqua genera raro plana et lucos advenit. Vbi nil abest, nisi albicante cauda, quod additum a Plinio, versionī deinde interpolatum suae voluit Theodor. Gaza. Quae aquilam communem (falc. fulvum Gmel.) denotant, caudae quidem dimidia fere parte albicantem, atque ita validam, ut binnuleus rapiat. Plana incolunt praecipue qui vocantur nunc *Jean le Blanc* (falc. Gallicus Gmel.), candentibus simul pennīs in cauda et sub ventre. Pygargus tamen hodie vulgo dicitur aquila magna marina adulta (falc. albicilla Gmel.), quae candam omnino candidam habet, sed lacus et maris oras cupit potius; quo circa apud Veteres haliaetos audiit. Cuv.*

Tertii. Arist. iisdem verbis, loco cit. Μόρπον, a penarum maculis aquila haec cognominatur. Ea est, quam nostri, *sacrum* vocant, *le saere*. H. — Tertii morphnos, etc. Crediderim libentius de *falcone haliaeto* Linn. (*bullard* vulg.) sermonem esse, cui terga nigricantia, et statio

potissimam prope lacus. Sed hic piscibus vescitur, non aquaticis avibus; anates vero rapere et aquaticarum avium caeteras, solemne est in parva aquila Buff. (falc. naviō Gmel.). Haec igitur morphnos videtur fuisse, nī specierum confusio, ut toties, inciderit. Caeteroquin maculatam fuisse hanc avem Gazae auctoritate tantum creditur, qui post percnon in versione sua haec subnectit: *A macula pennae quasi naeviam dixeris; quod e graeco textu numquam fuit. Μόρπος enim est obcurus, παρκνός vero niger, vel obscurus. Cuvier.*

Homerus. Iliad. ult. v. 315: *Αὐτέκα δ' αἰετὸν ἔκ τε τελευτάτων πεπενηνών, Μόρπον, θρηνητῆρ' ὄν καὶ Παρκνόν καλίουσιν.* H.

Aliqui et plancum, etc. In MSS. corrupta haec vox est, quam ex Aristot. Hist. lib. IX, cap. 41, p. 1070, editores Plinii aptissime refigerunt. Sic enim ille: *Εἴτερον δὲ γένος αἰετῶ ἐστιν, ὃ πλάγχιος καλεῖται, διότι τοις μεγάλῃ καὶ βίῃ, etc.* H.

Anatariam. Quoniam, ut mox Plinius idem ait, circa stagna anates appetit, et aquaticas aves: ideo νητορέας dicitur ab Aeliano, Hist. Anim. lib. V, cap. 33. H. — Secunda magnitudine et vi. Aristoteles dum aquilas enumerat, primam omnium recenset pygargum, eique mox subicit plangum, quam a pygargo secundam esse vi ac magnitudine conflat, non autem in universo aquilarum genere. Dag.

Phemonoe. Disimus de ea, in Auctorum Syllabo. Sed meris fabulis

cta filia, dentes ei esse prodidit, mutae alias, carentique lingua: eandem aquilarum nigerrimam prominentiore cauda. Consentit et Boeus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere e sublimi iaciendo: quae sors interemit poetam Aeschylum, praedictam fati (ut ferunt) eius diei ruinam secuta caeli fide caventem.

illa recensenda docimus, quae virgo de hoc aquilarum genere prodidit.

HAAS.

Carentique lingua. Fabula quam hodieque de gallo silvestri (*coq de bruyères*) nonnulli venatores circumferunt. Ad quod optime nostras Bufon monet Zoologistasopho peritissimo Frisch quadam die gallum silvestrem repertum elinguem, sed in quo, aperto gutture, lingua et quidquid linguae proximum est laryngi adhaerere visum est; unde pronum est conicere aliquid non absonum in Pliniano morphno vel percno. Item et in Brasiliensi ave quam lingua carentem viatores dicitabant. *As.*

Eandemque aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Duo ultima verba, *prominentiori cauda*, ad alium pertinent locum. Haec enim aquila prominentioris caudae, non est ex eo genere quod *morphnos* vocatur, sed alterius, de quo proxime tractabitur, nomine *percnopteros*. Aristoteles libro IX, cap. 32: *Quantum genus percnopteros ab alarum notis appellatum capite albicante, corpore maiore quam caeterae adhuc dictae, haec est, sed brevioribus alis, cauda longiore. Futuris speciem haec refert.*

PINT.

Consentit et Boeus. Hermolaus correxit in Indice, quum antealegeretur Boetius, ita pulso τῷ i, ut spiritus fortis locum sumeret Boethus. Sed

quam Athenaeus nono, in testimonium vocet scriptorem ornithologiae, hoc est, avium generationis, puto et hic, et in Indice reponendum Boeus. Scio nihilominus publicam nominationem Graeciae Boethus; sed non aliena Boeus. Nam Pausanias, Lacon. de Boen quodam mentionem facit, qui Boeas urbem condidit, et in Phocicis de Boeone muliere divina. Eo magis, quod in ipso Indice Romanorum et Parmensium exemplarium, non Boetho habetur, sed Boeo PINT. — *Consentit et Boeus.* Hermolai emendationem et nos minus probamus; nec veteris scripturae fautores. Ergo Pintianum secuti, aliaque testimonia luculentiora nacti, Boeus reposuimus, uti a nobis uberius explanatum est in Auctorum Indice. Fuit et eo nomine poetria mulier Boeā appellata, teste Pausan. Phoc. pag. 617. H.

Ingenium est ei. Aelianus, Historiae Animalium lib. VII, capite 16. HAAS.

Aeschylum. Aelianus loco citato. HAAS.

Secura caeli fide. Quum se, inquit, didicisset a vate admonitus, rei alicuius ruina e sublimi interiturum, declinari vim fati putavit posse, si se in apertum campum committeret, caeloque salutem crederet. Narrat id eleganter Valer. Max. lib. IX, c. 12, p. 455. H.

- 3 Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis et degener, ut quam verberet corvus. Eadem ieiunae semper aviditatis, et querulae murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: caeterae, quum occidere, considunt. Haec facit, ut quintum genus *γνῆσιον* vocetur, velut verum,

Percnopterus. Nomen habet a penarum colore nigro. Nondum apud nostros in certam alicuius nominis possessionem venit. H. — Quarti generis est... considunt. Arist. Hist. Animal. lib. IX, cap. 32: *Quantum genus percnopteros, capite albicante, corpore maiore quam caeterae, brevissimis alis, cauda longiore, vulturi similis, gyrfalcos et oripelargos vocatur. Ineolit lucos degener, nec vitis caeterarum caret et bonorum quae illae obtinent, experis est; quippe quae a corvis caeterisque id genus alitibus verberetur, fugetur, capiatur; gravis enim est, exanimata fert corpora: famelica semper est, et querula clamat et elangit.* Vnde hos refello qui cum nostrate Buffon credunt de magno vulture fulvo agi: nam qui Aristoteles inter aquilas vulturem passus esset? Istos etiam nil moror, qui percnopteron crediderunt esse parvum vulturem album, ob alarum pennas nigricantes: ille enim omnibus aquilis minor est. De magna aquila capite candenti (*fule. leucocephalus* Linn.), quae perpetuo clamat, intelligere mallem. Coviza.

Oripelargus. Chiff. cod. *nari per laeus*. Prorsus inepte. Nam haec ad verbum habet Philosophus loco cit. pag. 1071: *Εστὶ δ' ἑταρον γένος περνοπτερος... ὀριμελαργός καλίστη, καὶ γυναικός. Oripelargus vero est*

quasi montanam cicopiam dixeria. HARD.

Reliqua. Hoc est, si alas exemeris, reliquo corpore caeteris antecellit. HARD.

Eadem. Arist. Hist. Anim. lib. IX, c. 41, p. 1071. H.

Γνῆσιον. Arist. pag. 1072. Galli *aigle royal, aigle doré*, hoc, chrysaeton, vocant. Mansuetam hanc a se visam, et ad venandum edoctam scribit Scaliger in Aristot. pag. 248. Depingitur ab Aldrov. Ornithol. lib. II, cap. 2, pag. 110. H. — *Haec facit... conspectu.* Hoc loco Plinius de magnitudine it Aristoteli plane adversus. Nam ille: *Sextum genus gnesium dicunt... hoc solum ex omni genere avium gnesium... maxima aquilarum omnium haec et maior ossifraga, caeteras aquilas vel resquid-tera portione excedit: colore est rufa, conspectu rara.* Causa forte, cur mutaverit, ossifragae (*Laemmergeyer*) magnitudo, qui revera omnes magnitudine tum antecellit, tum aquilae regalis vel imperialis (*falconis imperialis* Naum.) statura, quae pygarum vix aequet. Haec aquila (vid. Nauman tabul. VI et VII; Savigny, Av. Aegypt. tabul. XII), crudelissima ac formidatissima omnium, fulvi coloris est, si mas ac iunior sit, survi, sed fulvis maculis distincti, si femina ac senectuti propior. Cov.

solumque incorruptae originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliaetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visoque in mari pisce, praeceps in eum ruens, et discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus, circa stagna aquaticas aves appetit mergente se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. Spectanda dimicatio, ave ad perfugia littorum tendente, maxime si condensa arundo sit: aquila inde ictu abigente alae, et quum appetit, in lacus cadente: umbramque suam nanti sub aqua a littore ostendente: rursus ave in diverso, et ubi minime se credat exspectari, emergente. Haec causa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pennarum hostem obcaecantes. Saepe et aquilae ipsae non tole-

Solumque incorruptae. Alia namque genera, inquit Philosophus, mixto et adulterato coitu aquilarum accipitrumque, ac minutiorum quoque avium procreantur. H.

Haliaeetos. Hoc est, aquila marina: unde et apud nostros avitum nomen retinet, *aigle de mer* et *orfraie*: teste Bellenio lib. II, cap. 7, cui subscribit Bochartus, de Anim. parte II, lib. II, cap. 5, pag. 188. Haec porro etiam Histor. Animal. lib. IX, cap. 43. H. — *Superest haliaetos...* nascuntur, etc. Coiunctio ex his magnam aquilam marinam, cuius aetas, quoties variatur, toties visa est Linnaeo dissimiles species gignere, tres nempe, *fulconem albicaudam*, *fale*, *albidillam*, et *fale*, *ossifragam*. Aristot. IX, 32: *Quantum genus quod haliaetus cervice magna et crassa, alis curvantibus, cauda lata* Moratur haec in littoribus et oris. Accidit huic saepius ut quum ferre quod caperet,

nequeat, in gurgitem demergatur. Cov.

In mari pisce. Qui nempe sublimius natet, et in aquae summo. Quanquam nec eventu semper bono gravatur: quippe onere interdum mergitur, quod ferre nequeat. Quum enim in maiores paulo pisces unguis mucronem infixit, nec tollere in sublime potest, pondere ipsa victa, una cum praeda pessum it, abrepta ad imum maris fundum, quo se piscis recipit vi doloris actus. H.

Illam quam tertiam. De haliaecto id Philosophus prodidit, Hist. Anim. lib. IX, cap. 45, pag. 1079. De utroque genere recte id affirmari monet Aldrovand. Ornith. lib. II, c. 8, p. 243. H.

Spectanda. Arist. loco cit. et Aelianus, Hist. Anim. lib. V, cap. 33. Haro.

Haec causa. Arist. loco cit. H.

Saepe et aquilae. Arist. Hist. Anim. lib. IX, c. 41, p. 1071. H.

rantes pondus apprehensum, una merguntur. Haliaeetus tantum implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit adversos intueri Solis radios, et si conniventem humectantemque animadvertit, praecipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contra stetit, educat. Haliaeeti suum genus non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem, quod ex iis natum est, in ossifragis genus habet, e quibus vultures progenerantur minores: et ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adiiciunt genus aquilae, quam barbatam vocant: Tusci vero ossifragam.

Haliaeetus. Arist. lib. citato esp. 45, pag. 1078. Aliisdem ferme verbis, et Albertus M. lib. de Anim. tract. II, cap. 6, pag. 259. Lucanus item eleganti carminis lib. IX, vers. 902. HARD.

Humectantemque. Plinius lib. XI, cap. 54, de oculis: *Ardeat, inquit, incenduntur, humectant, connivunt.* Frustra est Plotianus, qui *nictantem* mavult. Plinius alter in Panegyri. *Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum*, etc. H.

Haliaeeti nam genus. Haliaeetus, inquit, qualis proxime ante descriptus est, clarissima oculorum oie, nec ex sui generis mare et femina progeneratur: sed ex coitu cum diversi generis aquila: nam quod ex haliaeeto mare ac femina gignitur, id imbecillius est, et a paterna desciscit indole degener: ideo ossifragis ideo locum habet. Igitur parentibus nequior proles, mox datura etiam est progeiem vitiosiore, vultures nempe minores, secundos illos quidem, ex quibus alii magni, sed iidem steriles, gignantur. Sic auctor

lib. de Mirab. Anscult. pag. 4157, et Albertus M. loco cit. p. 258. H.

In ossifragis. Diosc. lib. II, cap. 58, *φίς et οσσιπρυς.* Aliis, *φίς.* *Ossifragus*, inquit Alb. loco cit. pag. 259, *de genere est oculorum parvarum, comedens carnem: et comesta ducit ossa in altitudinem, ut cadentio super saxo frangantur: et tunc descendens comedit medullam: et propter hoc vocatur ossifragus. In oculis autem ossifragi est obledo multa permixta pupillae, et ideo est debilitum oculorum acies ista. Minor est haliaeeto: sed ab aquila γυνή parum distat: immo maior ipsa dicitur ab Arist. Hist. lib. VIII, cap. 6, p. 883, eademque colore cinereo: τὸ μύςθος αἰστού μετῶν: τὸ δὲ χροῖα σποδοσίδε.* Nostorum aliqui, communi cum haliaeeto nomine, *orfaie* vocant. HARD.

Barbatam. Hanc eandem esse cum Oypiani Harpe, existimavit Aldrov. Ornithol. lib. II, c. 41, p. 223. Verum ab harpe milium nihil discrepare auctor est Tactes, Chiliad. V, vers. 413: *Ιατίος ὄρνις τίς ἐστιν, ὁ-*

IV. Tribus primis, et quinto aquilarum generi inaedificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gangitem, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens.

περ κλοῦμεν ὄρπην, Ἀρπάζων τὰ νεότερα τὰ τῶν ἀλεκτορόων. H.

Ossifragam. Nihil Hermolsum moror, qui ossifragam ab ossifrago, nullo Veterum advocato teste, distinguit. Quam Plinius ossifragam, hunc Albertus ossifragum appellat. HASE. — Quod ex *lis* natum... *ossifragam*. Patet hanc aquilam barbatam non aliam fuisse quam celeberrimum *Laemmergeyer*, aut *gyppatum*. Sola enim avium praedatricum haec volucris barham habuit. Eam Etrusci nominabant *ossifragam*. Tum et in *Dinascori* lib. II, c. 58, legitur Romanorum *ossifragam* graece esse φήνη. Φήνη apud Aristotelem invenio, cui ea tribuit quae recentiorum *Laemmergeyer* sibi iure vindicare potest, magnitudinem palmarum et colorem cinereum quodammodo albicantem (vid. lib. VIII, cap. 3), quamquam mox lib. IX, cap. 32, sit magnam aquilam fulviam plena maiorem. Caeterum Pliniani loci initium: Quod ex *lis* natum est, etc. e libro περὶ θηρύσιον ἀκούσας. desumptum fuit, et pro φήνη ille dicit ossifragam. Ergo quoque φήνη *Laemmergeyer*. Procul dubio eadem censenda praeterea cum ὄρπη Oppiani, cui et barba et mos ossa ex alto laiciendi, quo fracta mox devorentur, Nec dissimulat Aeliano, libro IX, c. 4, in eadem phraasi ὄρπην et φήνην nominari, ut Minervae sacras aves; sed hinc nil sequitur nisi temere ac ignare transcriptas homini diversorum relationes, ne perspecta quidem synonymia. Duplici autem errore laborat nostras Buffon, quum ait *ossifragam* vel φήνην esse *orfraie*: nam

quam vocant *orfraie* est *pygargus* (*falo albicilla* Gmel.), sed iunior. Debilitatem oculorum φήνη obicit Stagiris: atqui minus scintillat oculi in *Laemmergeyer*. Immo Schintz observavit illius corneam angustiorum esse quam caeteris, in circulum rubri coloris prominente sclerotica. Quod ad caritatem erga pullos, et erga pullos aquilae, si quando hos pater abegerit, dubito aliquid neotericis potuisse de his innotescere. Porro non in vano nomen *ossifraga* est; eo ossium devorandorum studio, eo ingenio eminet *Laemmergeyer*, solitus modo capreolum, modo caeteras *invelles* feras, ubi prope abruptas rupes vidit, in praeterea lacerare, devolaturus mox in ima, ut fractum sorbeat. Conf. Nanmann, *Histor. Av. Germ. Cov.*

IV. *Inaedificatur*. Minus scilicet asportatus, nido inaedificatur, inseritur. H. — Hocce est nomen vulgare lapidis quem doctores vocant *hydroxide de fer* sub forma latentem quam dicunt *rognons géodiques*; sed de his satius non ante loqui quam, aliud mare Ingressi, circa mineralia sermonem iam habeamus. Ar.

Gangitem. Libri omnes editi *gangitem* habent. At Reg. 1, et Paris. *gagitem* pro *gangitem*. Et sane *gagitem* nihil igne deperdere nemo prodidit, et falsum experientia docet: nam et accenditur facile, et igne consumitur. Neque vero de *gagite* id Plinius tradit, libro XXXVI, cap. 34, ubi eius virtutes enumerat. De *gangite* vero Nicand. in *Theriac.* p. 32 Ἄλλοτε δ' ἀζαλίην καὶ τὴν ἐγγαγγίδα

Est autem lapis iste praegrans, intus quum quatiat, alio velut in utero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris et arboribus: pariunt et ova terna, excludunt pullos binos: visi sunt et tres aliquando. Alterum expellunt taedio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negavit natura, prospiciens ne omnium ferarum fetus raperentur. Ungues quoque earum invertuntur diebus iis, albescunt inedia pennae, ut merito partus suos ode- rint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragae

πίτρη, ἢ οὐδὲ κρατερόν πυρὸς πα-
ρὰ λυγρὰ ὄρη. Aut fluminis Gan-
gitem etiam committere petram Arcu-
tem, rapido quae non consumitur igni.
Vbi recte quidem vetus Scholiastes
ἐγγαγγίδα πίτρη, τὴν Γαγγίτου λί-
θου exponit: sed, ut Rhodiginus anim-
advertit lib. XIII, cap. 20, p. 596, ei,
qui Rhodiginum transcripsit Salma-
sius pag. 251 in Solin. male deinde
gangitem ille cum gagate confundit,
scribens, ἐν Γάγγυτι γὰρ τὴν Αὐνίαν
εὐρίαντραι, etc. Servius tamen, ad
eum Virgilii versum, Aeneid. lib. 1:
Aethera quos lapsa plaga Iovis ales
aperto, etc. Hunc lapidem gagatem
vocat pag. 207: Aquila, inquit, per
naturam nihil est caloris: adeo ut et
ova quibus supersedet, possit coquere,
nisi admoveat gagatem lapidem fri-
gidianimum, ut testatur Lucanus, »feta
tepefacta sub alite saxa.« H.

Ad multa. De his remediis dicitur
lib. XXXVI, c. 39. Plura Marbodaenus
affert lib. de Lapid. Pret. cap. 27,
fol. 27. In usus magicos expetitur
lapidem hunc fuisse admonet Luca-
nus lib. VI, vers. 676: Quaeque so-
nant feta tepefacta sub alite saxa. H.

Est autem. Solitum paraphrasis cap.
XXXVII, pag. 67: Aetiles, inquit, al-

terum lapidem intrinsecus cohibet, cu-
ius crepitus sonorus est, quum mo-
vetur: quamlibet tinnitum illum, non
internum scrupulum facere, sed spiri-
tum, scientissimi dicunt. Sic Priscia-
nus in Periegesi pag. 393: Hic ae-
tites est, sonitum cui spiritus addit
Arcanum crepitans: praegnantibus
utilis argris. H.

Nidificant. Arist. Hist. Anim. lib.
IX, cap. 44. H.

Pariunt et ova. Musaeus apud Plin-
tarch. in Mario pag. 326, de aquila:
Ὡς τρεῖς μὲν τέκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἐν
δ' ἀλεγειν. Excludit binos, edit terna,
edunt unum. Refert hoc ipsum ex
Musaeo carmen Arist. Hist. Anim.
lib. VI, cap. 6, pag. 664. H. — Ova
XIII. Me iudice, tria praestat. Immo
Arist. lib. VI, cap. 5, vulturibus di-
cit duo tantum ova pari. Crv.

Excludunt. Haec totidem verbis
habet Philosophus loc. cit. Transcrip-
sit et Albert. M. de Anim. lib. VI,
tract. 1, cap. 6, pag. 196. Vide et Ba-
sil. in Hexaem. Homil. VIII, pag. 406.
HARD.

Ungues quoque. Arist. loc. cit. et
Albertus. H.

Sed eiectos. Arist. tum loc. cit. tum
lib. IX, c. 44, p. 4077. Id vero Al-

excipiunt, et educant cum suis. Verum adultos quoque persequitur parens, et longe fugat, aemulos scilicet rapinae. Et alioqui unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo praedantur. Rapta non protinus ferunt, sed primo deponunt, expertaeque pondus, tunc demum abeunt. Oppetunt non senio, nec aegritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, et volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavae sedent. Aquilarum pennae mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant umquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iovis consuetudo iudicavit.

V. (IV.) Romanis eam legionibus C. Marius in se-

bertus loc. cit. nullo ait certo experimento constare: solo rumore ac fama prodi. H.

Verum adultos. Quae deinceps sequuntur, ad ea verba, *aquilarum pennae*, etc. Aristoteles totidem verbis habet, Hist. Anim. lib. IX, c. 41, pag. 4672 et 4673. H.

Aquilarum pennae. Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 2; Albertus quoque, de Animal. lib. VIII, tract. 4, cap. 3, p. 248, expertum se proficitur, pennas plures asserinas, ab aquilina una absumptas. Alii caeteras quidem citius aiunt interire: ab aquilinis devorari negant, aut occulto ingenitoque dissidio interleri. Manuel Phile lib. de Propr. Anim. pag. 24, aquilae pennas ait etiam sagittis insertas, aliarum volucrum in pharetra pennas exedere. *Περὶ δὲ πᾶν ἔφησαν ὅτι τοῦτο πέριξ, ἂν ὁ πτωχὸς τῶν βαλῶν τοῦ τοῦτου Αλ-*

θεῖον αὐτὴν εἰς φαρμακὸν ἐμβάλῃ.
HABO.

Negant umquam. Quod se supra nubes attollat volatu, et supra fulminum sedes. H.

V. C. Marius. Bello Cimbrico, ut auctor est Sallustius in bello Catilinario, sub finem, pag. 48. H. — *Romanis eam legionibus C. Marius*, etc. Dion lib. XL, aquilam militarem fuisse dicit aquilae aureae imaginem, in aedacula quadam collocatam, quam gestabat spectatae virtutis miles, hasta parva suffixam, cuius inferiorem partem cuspidatam et acuminatam in terram adigeret: nec illam ex hibernis moveri solitam, ovis prodiret universus exercitus. Hæd. Jun. III, 2, De legione, centuria, decuria, manipulo, vexillo, turma, cohorte, et id genus militari orgoglio, ac potestatis differentia, Alex. ab Alex. lib. I, cap. 5. Idem de signis militaribus. c. 24,

cundo consulatu suo proprie dicavit. Erat et antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique, singulos ordines anteibant. Paucis ante annis sola in aciem portari coepta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis umquam hibernasse castra, ubi aquilarum non sit iugum.

- 2 Primo et secundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, sed etiam cum cervis praelia. Multum pulverem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec prae-

et cur aquilam Rom. caeteris omnibus anteposuerint, et unde sumpserint. DAL.

Lupi. Complexus est ea versibus Guill. Brito: *Vexilla coruscant Imposita aërio conto, longaeque micanti Lumine perstringunt acies: non illa draconum Ora? nec informis Minoia probra iuveni, Nec qui sopitis lupus insidiator oberrat, Nec qui sanguineos minitans sus exserit ungues, etc.* A Petro Diac. Chron. Cassin lib. IV, cap. 37, vel, ut alii volunt, 39, inter vexillarios Ecclesiae Romanae recensentur, *Aquiliferi, Leoniferi, Lupiferi, Draconarii, etc.* Sed et elephantos quintaevae legionis fuisse insignia, post bellum a Caesare gestum in Africa scribit Appianus de B. C. lib. II, p. 488. H.

Minotauri. Vegetius, de Re Milit. lib. III, cap. 6, p. 67: *Tutissimum, inquit, in expeditionibus faciendum, aciri. Ob hoc Veteres Minotauri iugum in legionibus habuerunt: ut quemadmodum ille in iatimo et secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita duos consilium semper abditum esset.* Habel eadem pariter Festus, ver-

bo *Minotaurus*. Quae porro forma Minotauri sit, ex Neapolitanorum nummis intelliges, in quibus Minotaurus excusus, corpore taurino, facie tamen barbuque promissa hominis, etsi cornua in capite, auresque bubulae sunt. Nisi forte, quod vocis illius hoc loco altus admonere videtur inter lupos et equos, verius est minotauros nihil aliud hic esse, quam tauros minores; sed veras taurorum, uti luporum et equorum effigies. Nam in nummis Neapolitanorum symbola ea mera sunt, roboris quo in eo tractu rusticani pollent, et quo utuntur in aranda cum bobus tellure. H.

Aprique. Vel porci. Festus: *Porci effigies inter militaria signa quintum locum obtinebat: quia confecto bello, inter quos pax fieret, caesa porca foedus firmari solebat.* H.

Non fere legionis. Aquilarum par unum in exercitu Cassi et Broti, quum Philippis castra haberent, visum est argenteis aquilarum signis insidere, ut Appianus refert, de Bell. Civ. lib. IV, p. 647. H.

Cum cervis. Etiam eum tauris, referente Aeliano, Hist. Anim. lib. II,

cupitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est: acrior est cum dracone pugna, mulloque magis anceps, etiamsi in aëre. Ova hic consecratur aquilae aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidat.

VI. (v.) Est percelebris apud Seston urbem aquilae gloria: educatam a virgine retulisse gratiam, aves primo, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremo, in rogam accensum eius iniecissee sese, et simul conflagrasse. Quam ob causam incolae, quod vocant Heroum in eo loco fecere, appellatum Iovis et virginis, quoniam illi Deo ales adscribitur.

cap. 39. Cum osere, caprea, lepore, lauro, si Philen audimus lib. de Animal. Propr. pag. 22. II.

Acrior est. Describit hanc aquilae cum dracone pugnam, Nicander in Theriacis pag. 32. Multo vero elegantius Maro, Aeneid. lib. XI, vers. 754. H. — Sed par Virgilii elegantiae Ciceroniana, quae tamen praecesserat, descriptio: *Hic Iovis altissimae subito pinnatae satelles, Arboris e trunco serpentis saucia morsu, Ipsa feris subigit transfigens unguibus unguem Semianimum, et varia graviter ceruice micantem, Quem se indorquentem Ianians rostroque eruentans, Iam satiat animos, iam duos ulta dolores, Abiecit efflantem et laceratum affligit in undas, Sequae obitu a solis nitidos convertit ad ortus.* Hanc demirabatur Voltaire et exquisitè imitatus est, quamvis, si fas de tanto viro minus alta missitare, Tullio in quibusdam impar. As.

VI. Est percelebris. Recitat haec ipsum ex Phylarcho Tzelzes, Chiliad. IV, Hist. 134, vers. 238; Aelianus item, Hist. Anim. lib. II, cap. 40, et

lib. VI, cap. 29. Miracula obsequii, relataeque ab aquila gratiae collegit ex diversis Veterum scriptis Aldrovandus, Ornithol. lib. I, pag. 48 et 49. H. — Vetusta exemplaria, *Saepe celebris apud Seston*, etc. Verbum *saepe* cum minore littera scriptum, fini praecedentis capitis annecte. Deinde lege cum maiore: *Celebris apud Seston urbem aquilae gloria est, educatam*, etc. Castigationem hanc confirmant Plinii verba inferius capite octavo: *Bellum internecinum gerit cum aquila, cohaerentesque saepe prehenduntur.* PIER.

Et simul conflagrasse. Ganes quidem non rarissimo domini sui mortem ita aegre tulisse in confesso est, ut tandem dolore vitae finem invenerint. Nos vidimus Castriae olim qui mortui tumultu incubuit, cibum spernatus misereque nhlans, donec fame se tristitia tandem defecere. Sed de avibus narranti vix idem adhibendus: nam quae avium atque hominum sympathia est? As.

Heroum, Ἡρώων Graecis monumentum est, seu sanum, heroi in primis

VII. (VI.) Vulturum praevalent nigri. Nidos nemo attingit: ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverso orbe advolare, falso: nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fetus quidem saepe cernuntur, fere bini. Vmbrius Aruspicum in nostro aevo peritissimus, parere tradit ova tredecim, uno ex iis reliqua ova nidumque lustrare, mox abiicere. Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura sunt.

positum. Falluntur qui hic Heraeum malunt, quod Iunonis templum sonat. Vide Rhodigin. lib. XVII, c. 18, pag. 791. Posteridie aevo Graecia pro monumento seu sepulcro accepit. H.

— *Quod vocat Heroum.* Monumentum. De huius verbi significatione multa Rhodigin. XVII, 18. Auspicia ex aquilis et vulturibus vide apud Alex. ab Alex. III, 13. Dal.

VII. *Nigri.* Hos etiam laudat Aelianus, Hist. Anim. lib. II, cap. 46. II. — *Magnas aves Plaut.* in Rudente vocat: *Num herede ego te barba continuo arripiam et in ignem conieciam, Teque ambustulatum oblieiam magnis avibus pobulum.* Cur his potissimum Romani uterentur ad auspicia Plutarch. docet in Quaest. Rom. 93. Dal. — *Vulturum praevalent nigri.* Magnus vultur Europaeus signatur (vid. Buffon, enl. 425), quem vulgo cinereum vocant, revera fuscum ac nigro similem vulturi. Cuv.

Nidos. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 6, p. 663, et lib. IX, cap. 15, p. 1043. Albertus vero, de Animal. lib. VI, tract. 1, cap. 6, p. 195, his refragatur, scribens: *Aristoteles dicit, quod nunquam invenitur vidus vulturis: sed hoc non est verum in terra nostra, in qua saepissime multi vidi inveniuntur eorum.* Poeta asserit, quod vultur in Graecia non pullificet:

sed quod venit ab alia terra remota, etc. In Pyrenaeis montibus deprehendi quotidie vulturum nidos Scalliger affirmat, in Comment. ad Arist. p. 663. In Italia a Nipho visum refert Aldrov. Ornithol. lib. III, cap. 1. Haan.

Nidificant. Arist. libro sexto modo citato. H. — *Nidificant enim in excelsissimis rupibus.* Credidit Iuvenalis in arboribus nidos facere, Satir. XIII: *Vultur iumento, et canibus crucibusque relictis Ad situs proprocat, partemque cadaveris adfert.* Illo est ergo eibus magni quoque vulturis, et se Pascensis, propria quum iam facit arbore nidos. Dal.

Fere bini Arist. p. 663, Τίττωες δὲ δύο ἀνὰ οἱ γόνες. *Pariunt ova bina vultures.* H.

Parere tradit ova tredecim. Ita reposuimus ex MSS. Reg. 1, 2, Paris. Chiff. ubi libri impressi perperam edunt, ova tria. H.

Triduo autem. Aegyptii, teste Horo, Hierogl. lib. I, cap. 11, non triduo tantum, sed septiduo integro, vultures praelii locum anni ante designare. Atque haec, ut saltem ex parte vera, maxime mirantur ii quoque Veteres, qui in Hexaemeron scripserunt, Basilii, Eustathii, Ambrosii. Quibus Albertum addimus, de Animal. lib. VIII, tract. 2,

VIII. (VII.) Sanqualem avem, atque immussulum, augures romani in magna quaestione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, et sanqualem ossifragae. Massurius sanqualem ossifragum esse dicit, immussulum autem pullum aquilae, priusquam albicet cauda. Quidam post Mucium augurē visos non esse Romae confirmavere: ego (quod veri similis) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

c. 6, p. 260. Cum vulturibus ideo comparari heredipetse solent. Quo sepe Seneca, ep. 95: *Aegro aliquis assidet, probamus: at hoc si hereditatis causa facit, vultus est, cadaver exspectat.* Et Martialis, lib. VI, Epigr. 62, p. 336: *Quis vulturis hoc erit cadaver? H. — Triduo autem ante.* Plaut. in Truculento: *Illud est: vide ut iam, quasi vulturii, triduo Prius praedivnant quo die enuri sicut.* DAL. — *Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura sunt.* Coniectoris alicuius additamentum fuit ea vox, aut *biduo*, quam his, *triduo autem*, attestam deinde vidimus in libris impressis: in MSS. nusquam agnovimus: quomobrem censuimus expungi oportere. H. — Ille falsum patet, quod asseverat Noster: sed vere dixisset nihil fere intervalli esse inter id tempus quo aliquid cadaver incet, atque id quo devoraturi adsint. Idem censendum forte de corvis. Illos certe odor feralis e remotissimis angulis trahit: unde circa noscomia provolant, et desuper feruntur, cadavera aucupati quae in amphitheatra deferre mos est. AR. *

VIII. *Sanqualem.* Sanqualis, et immussulum, inquit Scaliger in Arist. lib. II, p. 250, notae nobis aves solum de nomine. Sanqualem scribunt

Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. Parisiens. alique: *sangualem*, editi. Festus: *Sanqualis avis appellatur, quae in Commentariis Auguralibus ossifraga dicitur, quia in Sancti Dei tutela est.* Moxque Paulus: *Sanqualis porta appellatur proxima aedibus Sancti.* Sic enim haec loca restituenda sunt. De nomine et sacello Dei Sancti diximus lib. VIII, cap. 74. Quomobrem sanqualis, quasi Sancti ales esto. H. — Vide quod notatum est proxime sequenti cap. 19. DAL.

Immussulum. Festus: *Immussulus avis gemas, quam alii regulum, alii ossifragam dicunt.* *Immussulus* ales ex genere aquilarum est, sed minorum virium, quam aquilae: quae vulturis raro, et non fere, praeterquam vero apparet, quia acutum algoremque metuit. Appellatur autem ita, quod subito et inexpectata se immittat. H. — *Immussulum...* cauda. Iuvenescensibus nigricat cauda, sed senio candet in marinis aquilis. CRV.

Augures rom. Hom. μάγας, Augur, οἰωνοτάς: ἱερός vero, ἱεροπόπος, Aruspex: ὀνειροπόλος, somniorum interpreter. IIod. A: Ἀλλ' ἔγωγε δὴ τινὰ μάντιν ἐπίσταν, ἢ ἱέρηα, ἢ καὶ ὀνειροπόλον. Brod. lib. VI, cap. 4. DAL.

In desidia rerum, etc. Quasi de putidae et absurdae artis contemptu

IX. (viii.) Accipitrum genera sedecim invenimus :
ex iis aegithum claudum altero pede prosperrimi au-

ac oblivione debuissent querelae fieri!
Covira.

IX. *Accipitrum genera sedecim.* In eum numerum consentiunt MSS. omnes. Aristoteles tamen, *Histor. lib. IX, c. 47, p. 1080*, decem tantum commemorat, quorum quidem nomina cuiusque nostrorum accipitrum generi accommodare oporteat, statuere haud in promptu est, ut recte Budaeus admonet in *annot. ad Pandectas, p. 162*; tum quia nomine tenuis ab Aristotele Plinioque indicata: nec ullis, quibus discerni queant inter se, notis distincta sunt: tum quia scriptorum ea de re ingens inter se disceptatio dissensioque est. Decem eorum, quorum Philosophus meminit, nomina haec sunt, *Τριόρχης, αἰσάδων, κίρκος, ἀσπεράς, φασιποδός, πέρυς, λίσος, πέρκος, σπιζίας, φρυγολόχος*. Buteo, aesalo, circus, asterias, palumbarius, perues, laevis, percus, spizias, rubetarius. H. — *Sedecim.* Differēptias accipitrum, quales in hodierno aucupio agnoscuntur, diligenter et accurate Budaeus explicat, in *Annotat. ad Pandectas, pag. 162. H.* — *Accipitrum genera sedecim invenimus.* Scribendum arbitror: *Accipitrum genera sunt decem, non minus.* Aristoteles libro nouo, cap. 36: *Genera non pauciora quam decem esse accipitrum, aliqui prodiderunt.* Pari locutionis modo usus est *inf. cap. 12: Itaque parvis in vicis non plus una coniugia sunt.* PINT.

Ex iis aegithum claudum altero pede, prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et prouariae rei. In vulg. ed. *circon cl. a. p. etc.* Quocirca cum Aquinate: *Exclamare libet, populus*

quod clamat, Quiri Invento! Haec enim verba nec ad materiam accipitrum, de quibus hic agitur, pertinent: nec si pertinerent, *circon* scribendum erat, sed *aegithum*, ut vetus lectio rectissime habet: in utroque enim apographo *aegithum* manifeste scriptum est, non *circon*. Confirmant veterem lectionem Aristotelis verba libro nouo, capite 15: *Theodorus salus*, vertit. Sed si quis velit luce clarius nosse, verba haec aliunde huc esse adiecta (unde vero fuerint, postea ostendemus), sublatis illis e medio, legat principium huius accipitrum tractatus, quod aemetur a dictione *Triorchem*, et conferat cum Aristotelis verbis *lib. IX, c. 36*, videbit unum idemque esse, quod ab utroque scribitur. Praeterea multa in hoc capite verba desiderari, intelliget qui rem accurate disperxit. Nam ex decem generibus accipitrum, tot enim esse ex Aristotele praefatus est, duorum tantum meminit, aut cum circo trium, quoniam Aristoteles *lib. IX, cap. 36*, distincte suis quaeque nominibus persequatur. Cur enim hic Plinius facere neglexisset, quod in sex aquilarum generibus tam exacte persecutus est, praesertim quum inter aves tertium accipitri locum tribuat? PINT. — *Aegithi quae sit facies, nusquam Plinius, nusquam Philosophus describit: haud levi sane rei litterariae incommodo.* Sic enim aegithus solo nomine erit huic nostrae aetati cognitus. Haec enim Philosophi verba sunt, *Hist. Animalium lib. IX, c. 22, p. 1052: Ο δ' αἰγίθος, εὐχίοτος καὶ πολύτιμος, τὸν δὲ πόδα χυλός ἐστι.* Et sane *Reg. 1, 2, Colb. 1, 2,*

guri nuptialibus negotiis et pecuariae rei. Triorchem a numero testium, cui principatum in auguriis Phe-monoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, quum prospero au-

Paris. Tolet. Salmant. Chiff. caeteraque omnia fere exemplaria hic *aegithum* agnoscunt. Quo digna plagis audacia eorum videatur esse, qui aperta codicum omnium fide, ex *his* circoscribere, expuncta legitima voce *aegithum*, maluerunt: et quae ad unam avem pertinent, ad alteram temere transferre. Aegithus, ut in ipsa illa quae dixi revehar, de nomine nobis tantummodo est cognitus. Circum Glossae Philoxeni falconem vocant: *Κίρκος*, *Falco*: est autem *Falco* accipitrinis genus, nostris *us Faucon*, cuius diversae species a V. Cl. Ducangio fere enumerantur, in Glossario, verbo *Falco*. H. — Nulla avis, sive praedatrix, sive vulgarior, elaudical natura. Aristoteles tamen auctor rei est (vide supra Harduinum). Sed et ipse addit plurima ova huic aegitho pari. Unde necessario concludere est non de ave praedatrice hic agi, sed forsan de aliquo passere. Augures tamen videntur hanc vocem in alios usus detorsisse, at incolumi claudicantium fabula. Cuv.

Triorchem. Is est, quem Gallorum aucupia *milan* appellant: latine perperam vulgus scriptorum milvum interpretatur. Nam *ἐτρίωξ* graeca milvus noster est, quem vocant *milan royal*, ut monet Scaliger, ad Arist. pag. 248. Buteoni color niger, milvo fulvus. De numero testium, suffragatur Plinio Aldrovandus, qui a se totidem in dissecto buteone deprehensus scribit. *Τριόρχης* et *ετρίωξ* *τῶν ἰσχυρῶν* Aristotel. est. H. —

Triorchem... appellant Romani. Buteonem vulgo credunt esse, hodie *Buteo* (*Falco buteo*. Linn.); non ita absurde, si Aristotelem audias moventem hunc accipitrum validissimum (lib. VIII, c. 3), et milvio parem magnitudine (lib. IX, capite 1), ranis ac serpentibus comprehensis vesci. Sed, pace Aldrovandi et Plinii dixerint Recentiores, certissimum est tribus testiculis huic non polleere. Crv. — Caglerum monebere, lector, et *τρίορχον* centauridis herbae nomen (Plin. lib. XXV, cap. 7; Theophrast. Histor. Plantar. lib. IX, c. 9), et scribi quoque *τρίορχον* per *ον* (*Ἡρωδῖος γὰρ ἔγχελλον Μαυανδρίην τρίορχον σὺρῶν ἐσθλόντ' ἀπέλετο*, Simonid. apud Athen. lib. VII). Ar.

Familia. Buteonum nempe, quae gentis Fabiae fuit. Ex es invenimus praecipuos 1.º M. Fabium qui bis cos. an. nempe V. C. 507 (cum L. Caecil. Metello II), et 509 (cum C. Attilio Balbo); 2.º M. Fabium a Livio nominatum lib. XXIII, et a Plutarcho in Fabio Maximo, qui quidem post Cannensem pugnam dictaturam sortitus est et collegam M. Junium (nisi iste forte idem cum consule censendus tibi est); 3.º Quintum, praetura functum an. 556 in Hispan. ult. (Adi Liv. lib. XXXIII, cap. 42); 4.º Marcum, praetorem quoque, sed in Sardinia, ann. 559 (Liv. lib. XXX, c. 29); 5.º Quintum, Galliae an. 573 praetorem; de quo non semel Livius lib. XL, capp. 48, 36, 43; lib. XLV, capite 43. Buteonis oratoris me-

PLIN. N. H. Tom. IV

P

spicio in ducis navi sedisset. Epileum Graeci vocant, qui solus omni tempore apparet: caeteri hic me abeunt. Distinctio generum ex aviditate. Alii non nisi ex terra rapiunt avem: alii non nisi circa arbores volitantem: alii sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque et columbae novere ex iis pericula, visoque considunt, vel subvolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africae Cerne in Oceano accipitres totius Masaesyliæ humi fetificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus.

X. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Ili ex

minit Seneca in controversiis. Agathoclem κατά τὴν πρῶτην ἡλικίαν κοινὸν πόρον, Theopompus vocatum fuisse τριόρχην scribit. Rhod. lib. XXIV, cap. 4. Buteonis auspiciū felix. Alex. ab Alex. V, 13. Dalec.

Epileum Graeci vocant, qui solus omni tempore apparet. Grassata hoc loco maxime est emendandi prurigo: quum enim *Epileum* Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Lugd. Chiff. Tolet. Salmon. aliaque omnia habeant, *Aesalona* pro *Epileo* substituere haud veriti sunt, quum de *aesalona* Plinius alio loco, ceu diversi plane ab accipitre generis, agat, inter parvas aves, et corvo inferiores magnitudine: cap. 95, Philosopho subscribente. Et vero quum inter accipitris species *λαῖος* a Philosopho censeatur, quidni ceu subalternum genus quoddam fuerit, *ἐπιλαῖος*, quemadmodum sub triorchæ *ὑποτριόρχης*, *sub-buteo*, ibidem nominabit? Eum esse certe quem nostri vocant *émérillon*, ex ea dumtaxat nota nunc effici volumus, quam Plinius asserit, quod omni videlicet tempore apparet: quanquam et de buteone id quoque

Philosophus asseverat, *Histor. Animal. lib. VIII, cap. 6, pag. 882. H.—Epileon... apparet.* Credo equidem aliud nomen Triorchis Epileum: Aristoteles in *causa*, qui lib. IX, cap. 3, ait Epileon omni tempore adspici, caeterum inter accipitres Epileon eo loco non recensens, quo hos enumerat lib. IX, cap. 36. Cev.

Distinctio. Haec totidem verbis Aristot. *Histor. Anim. lib. IX, cap. 47, pag. 1080.* Multo vero elegantius et accuratius Eudaeus haec genera accipitrum persequitur, in annotatione ad Pandectas, pag. 162. H.

Masaesyline. Sincera haec lectio est codicum omnium MSS. Reg. 1, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. etc. uli *Massyliæ* habent. Sed sunt diversae regiones, ut in quinto diximus. Haro.

In Thraciæ parte super Amphipolim, etc. Exstat et id apud Aristot. libro *περί θηρών, ἀκουσµα*. At in *Histor. Animalium* sic scribit: *ἐν δὲ τῇ Θρακίᾳ καλουµένῃ ποτὶ Κισσοπόλει, ἐν τῷ ὕψει θηράουσιν ἀνδρῶνται τὰ ὀφθαλμοὺς κοινῇ μετὰ τῶν ἱέρων.* Dalec.

silvis et arundinetis excitant aves: illi supervolantes deprimunt. Rursus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: et quum tempus sit capturae, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. Simile quiddam lupi ad Macotin paludem faciunt. Nam nisi partem a piscantibus suam acceperet, expansa eorum retia lacerant. Accipitres avium non edunt corda. Nocturnus acci-

— *In Thraciae parte super Amphipolin, homines atque accipitres societate quadam aucupantur.* Hermolaus, *Cedropolin*, non *Amphipolin* probat ex Aristotelis libro nono, cap. 36, sic proferentis: *Thraciae parte, quae olim Cedropolis vocabatur, homines societate accipitrum per paludes aucupantur.* Sed potest sustineri *Amphipolin*, ea eodem Aristotele, circa-Amphipolin contigisse hoc scribente in libro De admiranda auditione. Cuius operis testimonio uti, cur vitaverit Hermolaus non intelligo. An quod Theophrasti non Aristotelis putabat? at citasset Theophrastum, sunt enim argumenta quae Theophrasti esse videntur. An quod neutrius esse duxit? at is error est manifestarius. Nam praeterquam quod dicendi character Aristotelem plane refert, apud Stephanum familiarem suum legisse Hermolaus potuit, non semel eam conscriptionem pro Aristotelica citari. In eo igitur sive Theophrasti, seu Aristotelis opere verba haec leges: *In Thracia super Amphipolin contingere monstrum quoddam narrant, supra quam credi queat ab his qui experti non sunt. Prodeuntes enim pueros ex vicis regionibusque finitimis ad aucupium avicularum in societatem accipitres assumunt,* etc. PIER. — Porro haec de Circo, qui accipitris quod-

dam est genus, et ab Eustathio in *Odysseam* Y, pag. 4734, *εἰδός ἰεραῶς* vocatur, Phile refert, libro de *Propr. Anim.* cap. de circis pag. 56. Vide et Aelianum *Histor. Anim. lib. II*, cap. 42. H. — *Homines atque accipitres,* etc. En iam pauca, sed quam pauca! de accipitraria. Natum id artis in Asia, teste Ctesia qui primus de hac: Indi, ait, venantur lepores et vulpes, non canum ope, sed corvorum, milvorum, cornicum aquilarumque. Qui sub cruce militaverunt, et in primis imp. Fredericus I et Fred. II, videntur accipitraria Europam donavisse; Fredericusque II ipse de hac librum concinnavit amplissimum, quem edidit Schaeffer, 2 vol. in-4°. CERVES.

Simile quiddam. Arist. loc. cit. p. 4084. Stephanus de Urb. pag. 407, et Aelianus, *Histor. Animal. lib. VI*, cap. 65. Irridet Alberthus et fabulam putat. Non tamen superat fidem aut retia lupos lacerare, odore sollicitatos: aut iisdem porcere, si pabulum sibi relictum sentiant. H.

Accipitres. Aristot. *Histor. Anim. lib. IX*, cap. 15, pag. 4043. Negat autem id esse verum Alberthus M. libro VIII, tract. 2, cap. 3, pag. 224. In Alberti sententiam concedit Aldrovandus, *Ornithol. lib. IV*, p. 290, qui corda avium ab accipitro depasta,

pter cymindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdum minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohaerentesque saepeprehenduntur.

XI. (ix.) Coccyx ex accipitre videtur fieri, tempore

quae ipse porrexerat, vidisse testatur: et Scaliger, ad Arist. lib. II, p. 249. Agebat fortassis tum avem eam vehementior fames. H.

Noctornis. Haec habet Aristoteles, Histor. lib. IX, cap. 47, pag. 1046. In aquilarum genere censi ab eodem Philosopho videtur, cap. 41, pag. 1072; accipitris magnitudine pag. 1046. De eo multa Eustathius in Iliad. 3, pag. 986. Bellonio lib. II, cap. 37, *faucon de nuit*. H. — *Cymindis.* Aristot. lib. IX, cap. 12, cymindin vel chalcidem ait avem quamdam magnitudine *aturis* (*falc. palumbarii* Linn.), coloris nigri, formae longae et gracilis, monticolam, visuram; mox hybrin, quae a quibusdam cum ptynge una eademque esse creditur, interdum non adapit, quod male pervideat, noctu venari, aquilarum instar, et interdum cum aquila ita acriter luctari, ut sese ambo stringentes ac prementes humi concidant facileque comprehendantur a praetereuntibus. Inter rupes hic domicilium habet, paritque ova bina. Plinius, quem sequitur Gaza, hybridis nomen tacuit, iunxitque Cymindis et Ptyngis historias, ut unius volueris. Nulla e notis avibus Plinianae similior quam *strix uralensis* Pall. (*ostra grande chouette épervier*) quae Asiae Europaeque orientalia incolit, nonnuquam, sed rarissime usque in Germaniam tendens, aliqui ab asturina magnitudine non recedens, et exilis visa ob caudae longitudinem, sed nigricante hic et hic plumarum albore; vensturque inter-

dum in sylvis, vespere in campis. Animosam sane avem quam cum buteone dimicantem acerrime observare. Naumann. tom. 1, pag. 426. Cum aquila pava luctari non ita differt, aut praestat. Sed quomodo Aristoteles hanc dicat noctu aquilarum instar venari, non assequor: nam interdum semper aquila praedatur. Cuv. — Nisi vi aquilarum instar referatur ad venator, non ad noctu. Az.

XI. *Coccyx.* Latinis cuculus, Gallicis, *cocou*. Haec sunt totidem verbis apud Aristot. Histor. Animal. lib. VI, cap. 6, pag. 666. Expressit ex eodem Philosopho Albertus M. de Animal. lib. VI, tract. 4, cap. 6, pag. 496 et 497. H. — *Coccyx ex accipitre videtur fieri.* Cuculum ex accipitre fieri, qui in cuculi formam ait mutatus, nonnulli putant, quoniam is accipiter, cui similis est, nusquam accipitur, quum cuculus apparet: caeterum nec reliqui quidem accipitres tum videntur, quum cuculus canere incipit, nisi perquam paucis diebus, Aristoteles, Historiae Animalium lib. V, cap. 7. Haec Plinius confuse et obscure. Accipitrum minimo (hic gallice *émerillon*) magnitudine et volatu, cuculum similem esse ibid. Arist. tradit. Cuculum veteres per convicium et opprobrium, fatuum, stolidum, insipientem vocaverunt. Horat. *... magna compellam voci cucullum*. Plaut. in Asinaria: *At etiam cubat cuculus: surge amator, i domum*. In Mercat. *... Huic vero, ut hinc cuculo, Id certum est, mentiri amplius*. In Pseud. *Quid fies, cucule? vives*. In Persa:

anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquam paucis diebus: ipse quoque modico tempore aestatis visus non cernitur postea. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quam colore, ac rictu columbi potius. Quin et absumitur ab accipitre, si quando una apparuere: sola omnium avis a suo genere interempta. Mutat autem et vocem: procedit vere, occultatur Caniculae ortu: semperque parit in alienis nidis, maxime palumbium, maiori ex parte

S. Caedere tu hodie restibus. P. tua quidem, cucule, causa. In Trinummo: *Ibi ille cuculus: Oculle mi, fiat et istud.* Vide infra lib. XVIII, cap. 26. *Dal.* — *Coccyx ex accipitre videtur fieri.* Ridicule nunc quoque rustici credunt ex accipitrum genere coccyges esse. *Cov.* — Coccyx e migrationum numero est: unde natus iste error qui eo facilius in publicam fidem irrepsit, quo haec incubationis tempore sunt; ea praesertim tempestate qua accipitres secedunt in ima silvasum. *Ar.*

Videtur fieri. Falsa haec animos hominum, iam ab ipsis Aristotelis temporibus, insedit opinio, cuculum esse spurium saltem accipitris genus: hoc uno edita in vulgus argumento, quoniam accipitrem eum cui similis est, nusquam capi aiunt, quem cuculus apparet. Sed hanc opinionem multis convellit argumentis Philosophus, loc. cit. quibus adde quae de upupa dicturi sumus. cap. 44. II.

Ac rictu. Alii rictu, hoc est, moribus: alii rictu legunt. Nos rictum defendimus. Est autem rictus pars illa rostri intima, quae oculis propior est, et carna vesitur, qua rostrum

maxillis et collo committitur. Haec in diversis avibus diversi coloris esse solet. In cuculo luteus rictus est. Favet huius lectioni Albertus, de Anim. lib. VI, tract. 4, cap. 6, pag. 196. H. — *Ac rictu columbi,* etc. Vetus lectio, *ac rictu columbi potius*: ut intelligamus, eam et leguminibus vesci, praeter reliquorum accipitrum morem. *Gelex.* — *Ac rictu columbi potius.* *Ac rictu columbi potius*, exemplar Salmanticense. Scribendum reor, *Amboque columbi potius* (scil. unguibus et capite), ex Aristotele, libro sexto, capite septimo: *Est, inquit, neque aduncis unguibus ut accipiter, neque capite accipitri similis, sed ea utraque parte columbum potius quam accipitrem repraesentat, neque alioquam colore imitatur accipitrem.* *Pint.*

Quin et absumitur. Aristot. pag. 667. *Hard.*

Mutat autem. Aristot. de Histor. Animalium lib. IX, c. 75, p. 1166. *Hard.*

Semperque. Aristot. Histor. lib. VI, pag. 667, et lib. IX, cap. 37, pag. 1065, aliiqua permulti, quos laudat Bochartus, de Animal. parte 2, lib. I, cap. 42, pag. 88. *Hard.*

singula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Causa subiciendi pullos putatur, quod sicut se invisam cunctis avibus: nam minutas quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato feta nido. Ille avibus ex natura, praeripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit: illa gaudet eius specie, miraturque sese ipsam, quod talem pepererit: suos comparatione eius damnat, ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens. Nulla tunc avium suavitate carnis comparatur illi.

XII. (x.) Milvi ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam et famelicam semper alitem nihil esculenti rapere um-

Causa subiciendi, etc. Arist. locis citatis. H. — Quod sciat se inv. cunctis avibus. Coccyx numquam non in aliarum avium nidis parit, ingenio quodam suo ac sui generis. Causa quam assignat Noster, non valde bona; et melior nondum suppetit. Hérissant allegavit huic stomachum ita colloatum, ut incubare non posset faciliter. Sed multis avibus similis stomachi status; neque ulla tamen non incubat. Cuv.

Educat ergo. Curruca scilicet, la fauvette, Graecis, ὑπολαῖς, vel ὑπολαῖς, aut alia quaelibet avis, cuius in nido cuculus ova parit. Sic Arist. pag. 668: Τίττου δὲ καὶ ἐν τῇ τῆς ὑπολαῖδος κοιλότητι ἢ δὲ ἐκείνου καὶ ἐκτρέφει. Sic auctor libri de Mirab. Auscull. pag. 1150. Haro.

Subditum. Sive subdititium: Aristoteli, ὑποδολιμνιστὴν. Haro. —

Donec corripiat. Non est haec clau-

sula apud Aristotelem. Haro. — Donec ipsam. Non exacte. Nempe quum nutricem coccyx longe exsuperat magnitudine, quod fit saepe, illius caput rostro comprehendit, cibum olidum appetens. Sed hoc tantum. Cuvius.

Nulla tunc. Arist. lib. VI, p. 668. Haro.

XII. Milvi. Μίλβος Graeci, nostri Milanos regales vocant: eliam milvius Latini, in primisque Phaedrus, lib. I, fab. ult. Haro.

Famelicam semper alitem. Plaut. in Menaech. milvinam mensam, quae eum aviditate maxima devoratur: Madida quae mihi apponitur milvinam mensam suggerant. In Pseudolo idem: An invenire possidet quemquam coquum, Nisi milvinis aut aquilinis ungulis? Idem perquam lepide in Poen. Tene sis me arcte, nea voluptati: male ego metuo milvum (mala filia bestia

quam ex funerum ferculis, nec Olympiae ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Idem videntur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante Natura, quod opus esset in profundo. Milvi et ipsi hibernis mensibus latent, non tamen ante hibernitatem abeuntes. Traduntur autem et a solstitiis affici podagra.

XIII. (xi.) Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. Aut enim aduncos ungues habent, aut

est), ne forte me auferat pallum tuum. Idem: *Vidi petere milvium, etiam quum nihil auferret tamen.* DAL.

— *Ex funerum ferculis.* In funeribus coena lauta apparabatur, quam ad rogi delatam cum defuncto cremarent. Virgil. ... *congesta cremantur Thurea dona, daptes, suo crateres oblo.* Apuleius, Florid. IV: *Exclamavit hominem vere: "procut ignes amolirentur: rogi demolirentur: coenam feralem a tumulo ad mensam inferrent.* Silicernium ea dicitur, quod silentia umbrae eam cernant, vel quod qui adstant, cernant, non attingant. Nam diis inferis libata qui edisset, vel bibisset, funestabatur. DAL.

Nec Olympiae. Pausanias in Eliac. prior. Aelian. Hist. Animal. lib. II, cap. 47; Antigonius in Hist. Mirab. c. 40, ex Theopompo. H.

Videntur artem gubernandi docuisse. Circaneam avem nominarunt ideo Veteres, quod oberret semper, agros circando, *κυκλίζουσα, περιεσσεύουσα, περιδιδεύουσα.* Scallio. in Tibullum.

Quod opus esset. Quod adhiberi opus esset in mari: nempe temonem sive clavum, quem quum nau-

tae huc illud contorquent, ut milvicaudam, navem quo lubet, impellunt. HARD.

Milvi et ipsi. Aristot. Hist. Animal. lib. VIII, cap. 21, pag. 935. HARD.

Traduntur. Festivo stylo ac simplici Albertus, de Animal. I. XXIII, cap. 24, pag. 644: *Milvus, inquit, avis est nota, magnitudine accipitris, rufa pennis, aduncorum unguium.... Haec avis gratioza est, et podagram patitur, et ideo timida est: et propter hoc latet aliquando... Circa solstitia latet frequentius, quia tunc magis est podagricus, et guttonus.* H.

XIII. *Aduncos ungues.* Nostris, *la lialson crochue.* Digiti ipsi carum avium, *les serres.* Hae fere carnivorae sunt: aquila, accipiter, milvus, cornix, picus, aliaeque, quibus aduncum pariter rostrum est. H.

Aut digitos. Teretes scilicet ac rotundos: quales sunt oscinibus, et iis quae grana vescuntur. Vt enim Plinius idem scribit, capite 21, in secundo ordine (nempe digitatarum avium) oscines sunt alitesque: illarum generi cunctus oris: his magnitudo differentiam dedit. H.

digitos, aut palmipedum in genere sunt, uti anseres et aquaticae fere aves. Aduncos ungues habentia, carne tantum vescuntur ex parte magna.

XIV. (XII⁹) Cornices et alio pabulo: ut quae duritiam nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulasve iaciunt iterum ac saepius, donec quasatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatae garrulitatis, a quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi

Palmipedum. Τρυγώνοδες; Graecia dicitur, quae planos, et ad palmae similitudinem pedes habent. H.

Aduncos. Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 6, pag. 882. H.

XIV. *Pt quae duritiam nucis.* Hinc illud cornicis consilium apud Phaedr. lib. II, fab. 6: *Aquila in sublime attulit testudinem. Quae quam abdideret cornica corpus domo, Nec ullo pacto laedi posset condita, Venit per auras cornix, et propter volans: Optimam sane praedam rapuisti unguibus, Sed nisi monstraro quid sit faciendum tibi, Gravi nequequam te lassabis pondere. Promissa parte, sondet ut scopulum super Altis ab astris duram illidat corticem, Qua comminuta facile vescatur cibo. Inducta verbis aquila, monitis paruit,* etc. H.

Ipsa ales est inauspicatae garrulitatis. Hinc cornuari Persio, pressa et strangulata voce mussitare. Satir. v: *Nescio quid tecum grave cornicivis inepte.* Cornicem humanum sermonem discere monstrat hic versus Propertii in Silvii: *Quaeque refert iungens iterata vocabula cornix.* DALC.

A quibusdam. Qui cornicis auguria e re consulentium maxime esse censebant, praesertim quum laeva essent: id enim cornici, seu dulem aliquam eximiam concessam a Divis

narrat Phaedrus, dum sic compellat pavonem a Iunone fingit: *Tibi forma, vires aquilae, lusciniæ melos, Augurium corvo, laeva cornici omina.* Quod et Virgilius confirmat, ecloga 4: *Saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset, Saepe sinistra cava praedixit ab illic cornix.* Et Cicero, de Divin. lib. I, n. 85: *Cornicem a laeva ratum, hoc est, prosperum et certum facere augurium scripsit.* Denique Petrus Blesensis ep. LXV: *Qui de incundo gloriantur hospitio, si a sinistra in dexteram avis sancti Martiani volaverit,* etc. Sic cornicem scilicet Galli veteres appellabant. Vide Glossarium Du-Cangii, verbo *avis*. H. — *A quibusdam tamen laudata.* Quoniam magna sit in eo avis generis concordia maris et feminae, et ab its perpetua servetur coniugii lex ac fides: quamobrem solitariae cornicis occurus malum omen facit, et in nuptiis auspiciato societatis praesagium accinebatur, ἐκδοται κόρη χορηγία. Ex Aeliano, de Anim. II⁹. Orn, Apolline, Gregorio Nazianzeno, Politianus in Miscell. Rhod. XXIX, 48; Hæd. Ion. lib. I, cap. 4; Alex. ab Alex. lib. II, cap. 5. DAL.

Ab Arcturi sidere. Ab Arcturi exortu matutino, qui in Attica nominis septembris, ut auctor est idem

sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervae lucis templisque raro, alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Praeterea sola haec etiam volantes pullos aliquamdiu pascit: inauspicatissima festus tempore, hoc est, post solstitium.

XV. Caeterae omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut et corvi: qui et ipsi non carne tantum aluntur, sed robustos quoque fetus suos fugant longius. Itaque parvis in vicis non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliae singula perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diversa in hac, ac supradicta alite quaedam. Corvi ante solstitium generant, iidem aegrescunt sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autu-

Plinius lib. XVIII, cap. 74, ad hirundinis visum, VIII kalend. martii notatur cap. 65, eiusdem libri. H.

Sicut Athenis. In arce, ἐν ἀκρόπολει, numquam aspici, auctor est Aristoteles, apud Aelianum, Hist. Anim. lib. V, cap. 8; Apollonius, Hist. Corn. cap. 8; Antigonus, Hist. Mirab. cap. 42. Haad.

Praeterea. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 6, pag. 665. Basilus quoque in Hexaem. homil. viii, pag. 106. H.

XV. *Caeterae ex eodem genere.* Nempe quae sunt aduncis unguibus, πᾶντες, ὡς αἰεὶς, οἱ γὰρ πᾶν ὄντων, inquit Arist. loco cit. II.

Sed robustos. Arist. Hist. lib. IX, cap. 40, pag. 1064; Aelianus, Hist. Anim. lib. II, cap. 49. H.

Itaque parvis. Arist. pag. 1068, ἐν ταῖς μικραῖς χωρίοις, in parvis regionibus, non bina coniugia, quae quaternis constare corvis oportet, sed binos omnino corvos degere ait solere. Aelianus item ex ipso, loc. cit. II. — *Itaque parvis in vicis non plus*

bina coniugia sunt. Bina coniugia, quatuor faciunt corvos: nam singula ex binis constant corvis, mare et femina. At Aristoteles non quaternos morari corvos in parvis vicis ait, sed binos tantum. Ergo hic, una legendum erit, non *binas*. Verba Aristotelis sunt libro nono capite 31: *Corvi vicis arcticioribus et ubi non satis cibi sit pluribus, duo tantum incolunt.* Et in lib. de Admirandis auditione idem accidere circa Cranonem Thessaliae urbem confirmat, quod statim Plinius refert. Posset etiam legi, *Binum coniugia*, eodem sensu. PIER.

Circa Cranonem. Auctor libri de Mirab. Auscult. pag. 1463; Stephanus item pag. 385, ex Callimacho in Mirabilibus, et Theopompo. H.

Singula. Coniugia nimirum: corvus mas, et femina, δύο ἀνδρες καὶ μία, inquit Stephanus. H.

Siti maxime. Aelianus, Hist. Anim. lib. I, c. 47; Phile. de Prop. Anim. et Eratosthenes in Καταστερησις p. 44, ubi Aristotelem laudat auctorem,

mno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt quum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere; atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quam in Aegypto ibim: sed illam exosculationem, quæ saepe cernitur, qualem in columbis, esse. Corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. Nam quum Mediae hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt. Pessima eo

ἐν τοῖς περὶ θηρίων. De ea re iterum, libro XXIX, cap. 43. II.

Corvi pariunt. Desumptum ex Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 40, p. 1068. II.

Ore eos. Aristot. de Gener. Anim. lib. III, cap. 6, id tamquam fabulosum ridet, ac refellit. II. — *Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur.* Inde fellatores appellarunt. Martialis: *Corve saluator*, etc. Ab Anaxagora id quidem fuit proditum, quod Arist. libro de Animalibus simul et ridet, et refutat. Rhodig. XIX, 25. DALSC.

Ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum. Recte Plinius dixit vulgus id arbitrari. Est enim hoc fabulosum. DALSC.

In Aegypto ibim. Id vero de ibi, quod Plinius negat esse verum, et merito, Aegyptios credidisse, huctor est prae Aristotelem loc. cit. Aelianus, Hist. Anim. lib. X, cap. 29. Plinii quoque interpretes Solinus, de ibi ideim asseverat cap. XXXII, p. 61. HARO.

Corvi in auspiciis. Vanitas augurum auspicia corvorum fausta a dextra: a laeva, infesta iactabat. Euclyo senex infelix apud Plautum in

Aulul. act. IV, sc. III: *Non temere est, quod corvus cantat mihi nunc ab laeva manu, Semel radebat pedibus terram, et voce crocibat sua.* II. — *Corvi in auspiciis soli videntur*, etc. Alexandro Babylonem ingressuro, et Ciceroni fugienti ii obstrepentes, mortem imminere significarunt. Alex. ab Alex. V, 43. DAL.

Nam quum Mediae. Quo tempore, inquit Philosophus, Hist. Animalium lib. IX, cap. 40, pag. 1069, Mediae cuiusdam hospites in Pharsalo interiere, reliquere corvi terram Atticam, et Peloponnesum, quasi sensu quodam perciperent rerum vicissitudines. Haec sunt graeca verba: *Περὶ δὲ τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἀπώλοντο οἱ Μηδαῖν ξένοι ἐν Φαρσάλῳ, ἐσχμήν ἐν τοῖς περὶ Ἀθῆνας καὶ Πελοπόννησον ἐγένετο κατὰ κλον, ὥς ἔχόντων αἰσθῆσιν τινα τῆς περ' ἀλλήλων δηλώσεως*: quo loco Viet. XXXVII, 2, ξίνους vertit, non *hospites*, ut Plinius, sed *milites externos mercede conductos*, legendumque putat, *δηλώσεως*, non *ἐξηδωσεως*, intellectum significationis habere, non pabuli. DAL.

Pessima. Vi corvi singultu ac voce praesagiant tempestatem, dicitur lib.

rum significatio, quum glutiant vocem velut strangulati.

XVI. Vncos ungues et nocturnae aves habent, ut noctuae, bubo, ululae. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, et maxime abominatus publicis praecipue auspiciis, deserta incolit: nec tantum desolata, sed dira etiam et inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino in luce visus, dirum ostentum est. Privatorum domibus insidentem plurimum scio non fuisse feralem. Volat numquam quo libuit, sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sex. Palpelio Histro, L. Pedanio coss. propter quod nonis martiis Vrbs lustrata est eo anno.

XVII. (XIII.) Inauspicata est et incendiaria avis, pro-

XVIII, cap. 87. H. — *Pessima eorum significatio, Tempestatum atrocium.* Infra lib. XVIII, cap. ultim. DAL.

XVI. *Bubo.* Nostris, *hibou, chat-huant et grand-due.* Graecis *βῆρυξ.* Similem esse noctuae scribit Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, c. 6, p. 883, magnitudine tamen haud inferiorem aquila. H.

Sed gemitu. Hinc illud Senecae, in Here. Fur. act. III, v. 686: *Hic ulatur, illic luctifer bubo gemit.* Et Virg. Aen. IV, 462: *Seraque culminibus ferati carmine bubo Visa querri, et longas in fletum ducere noctes.* H.

Itaque in urbibus. Inter prodigia bubonem visum captumve saepius commemorat Iul. Obsequens lib. de Prodig. cap. 106 et 107, etc. H. — *In luce visus, dirum ostentum est.* Eius tamen conspectus Agrippae captivo regnum Iudeorum portendit. Alex. ab Alex. lib. V, cap. 43. DAL.

Palpelio Histro. Quo anno consultum hi gesserint, incertum est. Certe e subrogatorum et suffectorum turba illi sunt. Caeterum in libris hactenus editis, *Papellio Istro.* Rectius multo credo in codd. manu exaratis, Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Parisiens. Chifflet. *Palpellio Histro* cum spiritu. Legitur apud Gruterum pag. 447, SEX. PALPELIO. P. F. VRL. HISTRO. LEG. TI. CLAUDI. CAESARIS. AVG. PRO. COS. De Pedanio quoque mentio ibidem pag. 448. Sed suspectae nobis haud immerito inscriptiones eae sunt. H.

XVII. *Inciendiaria avis.* Incendiaria avis, ambustanea, quae circa busta versabatur. Ea si, ut inquit Servius, de busto eodem ad tectum detulisset, incendium portendebat: si cuius aedes insedisset, et vocem misisset, significabat mortem. Vide Scalig. in Festum, voce *bustum*, DAL. — *In-*

pter quam saepenumero lustratam Urbem in Annalibus invenimus, sicut L. Cassio, C. Mario cons. quo anno et bubone viso lustrata est. Quae sit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse quaecumque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alii spinturnicem eam vocant: sed haec ipsa quae esset inter aves, qui se scire diceret, non inveni. (xiv.) Cliviam quoque avem ab antiquis nominatam, animadverto ignorari. Quidam

incendiaria avis... traditur. Quidam voluere Plinio melius edoceri, putaveruntque de crabe, aut coracia (corvo *graculo* L. enl. 255) accipiendum. Avis haec montana est, cuius forte Aristoteles meminit lib. IX, cap. 24, coraciam nominans, asserensque coraci magnitudine parem, ac rostri rubentis. Haec accusatur incendii, nempe quod micantia valde appetens, carbonem saepe sustulerit, mox ob nimium calorem omissora, ita ut in stramina aut similia cadentes, domos aut silvas incendant. Cuv.

Saepenumero. Iulius Obseq. cap. 99: *C. Sergio Galba, M. Scauro cons. avis incendiaria, et bubo, in Urbe visae.* Et cap. 444: *C. Laelio, L. Domitio cons. avis incendiaria visa; occisaque.* De lustrationibus Veterum dicemus lib. XXV, cap. 59. H.

L. Cassio. Primus hic fuit C. Marci consulatus, quo Lucium Cassium Longinum collegam habuit, anno Urbis 647, ut quidem Fasti habent. H.

Carbonem ferens. Id frequenter milvo contingebat, arreptis extis e foveis sacris, simul ut carbonem auferret. Exstat fabula, qua narratur, quum nidum ablato sic igne milvus incendisset, exprobratam ei a matre Deorum iram, et ultionem, disturbatis sacris. Et de corvo Pindarius: Ξν-

νή Ρωμύλον ἐκπύθη, κοράκων κρέα ἐς αὐτὴν ἐκ βωμοῦ τινος ἔμπυρα ἐμβαλόντων. *Aedes Romuli usta est, corvis carnes ignitas ex ara quadam in eam proficientibus.* H.

Spinturnicem. Από τοῦ σπινθήρος, a scintilla, sive igniculo, quem avis deferret, quaecumque ea esset, incendiaria ea, sive bustuaria dicebatur. Haro.

Cliviam quoque avem. Cliniam (a cluendo, id est, clamando). Festo avis certa non est, sed quaecumque in auspiciis voce aliquid fieri prohibet. DAL. — *Cliviam quoque avem.* Ita Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Cluiff. In editis perperam *Clviniam*. Non fuit id porro nomen singularis unius cuiuspiam alitis, sed cuiuslibet potius quae in auspiciis fieri aliquid prohiberet. Auctor ita sentiendi Festus: *Clivia*, inquit, *auspicia dicebant, quae fieri aliquid prohibebant: omnia enim difficilia clivia vocabant, unde et clivi loca ardua.* IL — *Cliviam.... prohibitoriam.* Ex augurum lingua, ut *sauqualis* et *lunusulus*, sumpta nomina. Quae immerito Noster oblita aut non intellecta iacere deplorat: nam etsi sensus innotesceret, de natura avium ac dotibus non minus ignoraretur. Cuvier.

clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis appellatur avis, quae aquilarum ova frangant. (xv.) Sunt praeterea complura genera depicta in Etrusca disciplina, sed ulli non visa: quae nunc defecisse mirum est, quum abundant etiam quae humana gula populatur.

XVIII. (xvi.) Externorum de auguriis peritissime scripsisse Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, hubonem, picum arbores cavantem, trogonem, cornicem, a cauda de ovo exire: quoniam pondere capitum perversa ova, posteriorem partem corporum fovendam matri applicent.

XIX. (xvii.) Noctuarum contra aves solers dimica-

Prohibitoriam. Aves prohibitoriae, *εγκυαὶ ὀρνέθες*, quae aliquid fieri prohibebant. Eadem et Festo dicuntur alterae, praesertim quum superveniunt, quae auspicio felici vitium faciant: arcuatae ab arceudo: clivatae, quoniam clivatae, *ἠποράντων*, difficilia (vid. sup.); tenebrae et tenebrae, quod obstaculum dant, ab inhibendo: remores: fecilytrae: volagrae, quia sese vellendo malum auspicium nuotiant. Stat. Simul ora recurvo *Vngue secant rabidae, planctumque imitantibus alis Exagitant Zephyros, et plumea pectora cadunt.* Aeschylus in Persis: *Μεθύσπερον δὲ χίρπον εἰσπαῖ δρόμῳ Πτεροῖς ἰφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρη Τόλωνα.* SCAL. — Est in auguriis ne- gritis infelix vox, qua aegritudo significatur. SCAL.

Subis. Ita Reg. 2. In Reg. 4, et Chiff. *subter.* In Colb. 4, 2, et Paris. *super.* H.

Sed ulli. Ita MSS. omnes. Frustra editi, *secundis non visa* H.

XVIII. *Trogonem.* In Reg. 1, 2, ac

Chiff. *trygonem.* Solo nomine nota avis haec est. H.

A cauda de ovo exire. Quomodo a cauda exire possent pulli, qui non alio modo exsiliunt quam fracto cortice, tuberculi ope parvi quidem et hoc tempore nati, quo debent in locum egredi. Ille autem tuberculus rostro adhaeret. Famosi collegii ignorantiam arguunt non minus quae Noster auctoribus Nigidio et Trebii crepat de noctuis et picis. Cōv.

XIX. *Noctuarum.* E Gallis sunt qui *chevêches* appellant: ut Scalig. pag. 254, in Aristot. alii communem cum bubone nomine (eodem enim genere continentur), *hibous.* Auriculis et pin- nulis non habent: bubo habet. Graecis γλαῦξ noctus est. H. — De noctuis vel nocturnis avibus, ut semel illa statuatur quae non absurde credas, diligentissime inquisivit D. Georg. Cuvier; cuius notam, cui commentarii pagellae impares sunt, excursus forma ad calcem remisimus. AJ.

tio. Maiore circumdatae multitudine, resupinae pedibus repugnant, collectaeque in arctum, rostro et unguibus totae teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturae, bellumque partitur. Noctuas sexagenis diebus hiemis cubare, et novem voces habere tradit Nigidius.

- XX. (XVIII.) Sunt et parvae aves uncorum unguium, ut pici: Martio cognomine insignes, et in auspiciu magni. Quo in genere arborum cavatores scandentes in subreptum felium modo: illi vero et supini, per-

Maiore circumdatae. Albertus M. de Animal lib. XXIII, pag. 643. II.

Collegio. Societate, consortione, communione, affinitate. II.

Novem voces habere. Auspiciatissimae illae fuerunt Atheniensibus. Pyrrhi regis contra Arvigis euntis hastae insidens noctua, exitii quid instabat, augurium fuit. Alex. ab Alex. V, 43. Noctuae cantus videtur, tu, syllabam exprinere. Iode festivus locus apud Plantum in Menaech. *Tu ista, inquit, vin' offerri noctuam, Quae, tu, tu, usque dicat tibi? iam nos iam hoc defressi sonus.* DAT.

XX. *Vt pici.* Picius, ut recte monet Albertus lib. XXIII, pag. 644, non avis species est, sed genus: quo amb genere Martii continentur. II.

Martio. Quia Marti sacri, ut ait Plutarch. in Quest. Rom. pag. 268. Hi vulgo in Gallia *pieverts* appellantur. II. — *Sunt et parvae aves uncorum unguium, ut pici, Martio cognomine insignes et in auspiciis magni.* Quo in genere arborum cavatores scandentes in subreptum, felium modo: illi vero et supini. Locus insigniter vitiosus, ita praeposito ac luxato ordine verborum, ut non casu et temere, sed consulto, et miselico depravandi

animo factum videatur. Nos ex Aristotele libro nono, capite nono, deperditum hunc locum restitui in integrum posse speramus. Sic igitur lego: *Sunt parvae aves uncorum unguium, sed in auspiciis magnae. Quo in genere pici, Martis cognomine insignes, arborum cavatores. Illi vero et supini scandentes in subreptum, scilicet felium modo.* Porro verbum Aristotelicum *δρυοκαλάτης*, Plinius arborum cavatores transtulit. PIST.

In auspiciu. Ita cum Rhennano scribimus. In MSS. *auspiciis*. Editi, *auspiciis* exhibent. Plautus in Asinaria, act. II, sc. 4, vers. 42, inter auguria prospers haec recenset: *Picius et cornix est ob lacva, corvus porro ob dextera. Convadent.* II.

Quo in genere arborum cavatores scandentes, etc. Varia picorum generum Philosophus enumerat, Histor. Anim. lib. IX, cap. 43, pag. 1039, et cum eo satis accurate Scaliger. In his genus unum est, quod formicis vescitur, et eosis arborum. Hos ut venetur, arbores usque eo excavat, ut eos saepe deileat. Unde *δρυοκαλάτης* dicitur, seu arborum cavator, quia τὰς δρὺς καλάττει, quercus rostro excavat. Sic praeter Aristot. auctor

cussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt. Pullos in cavis educant avium soli. Adactos cavernis eorum a pastore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebius auctor est, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi, arbori in quidum habeat, statim exsilire, cum crepitu arboris, quum insederit clavo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in auguriis, a rege, qui nomen huic avi dedit. Vnum eorum praescitum transire non queo. In capite Praetoris urbani Aelii Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, Prae-

libri de Mirab. Auscult. pag. 4454, et Plutarch. loc. cit. pag. 269. H.

Pullos in cavis. Subintellige, in cavis arboribus. *Nidificant in arborum concavitatibus*, inquit Albertus, de Anim. lib. VIII, tract. 2, cap. 2, pag. 254 — *Pullos in cavis educant avium soli.* Scribendum videtur, non *avium*, sed *arborum*, ut ostendunt verba quae paulo post sequuntur: *Clavum vel cuneum adactum quanta vi libeat, in arbores in quibus nidum habent*, etc. Desumpta ex Aristot. lib. IX, cap. 9. Nam cavis simpliciter picos tantum pullos nutrire, a veritate abhorret: quum idem faciant columbae, passer, cypseli et meropes, qui et subterranea cava vel ad 4 cubita faciunt, auctore eodem Arist. lib. IX, cap. 13, et throchillis, ut idem scribit, fruteta incolit et foramina. Aestimandum item an sit verior lectio *educant*, hoc est, excludunt, quam *educant*, nutriunt. PIR.

Adactos, Aelianus, Hist. Anim. lib. I, cap. 45, et Albertus, de Animal. lib. XXIII, p. 644. Hanc vulgi eadem

Plinius ipse elevat lib. XXV, cap. 5. HARR.

Cum crepitu. Ita Reg. 2, cum libris impressis. At codd. Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Parisiens. Chifflet. *cum strepitu.* HARR.

A rege. Pico Saturni F, rege Latinorum, quem augurem fuisse, et habuisse domi picum, per quem futura nosceret, ex Pontificalibus libris (ut ait) Servius prodidit, in hunc Virgilii locum Aeneid. VII: *Ipse Quirinali lituo*, etc. H.

In capite Praetoris urbani Aelii Tuberonis. Depravata lectio est librorum impressorum, *L. Tuberonis*, quam tum ex fide codicum Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. Paris. tum ex Valerio Maximo sanavimus, qui lib. V, cap. 6, pag. 275, Aelium Praetorem vocat. Hinc locum Varronis quoque emendamus, apud Nonium cap. 42, num. 3, verbo *Picumnus*: *Pedius Pactus*, inquit, (lege, *Aelius Pactus*) quum esset praetor urbanus, et sedens in sella curuli ius diceret po-

tori. Et ille avem protinus conserpsit: nec multo post implevit prodigium.

XXI. (xix.) Vescuntur et glande in hoc genere, pomisque multae, sed quae carne tantum non vivunt, excepto milvo: quod ipsum in auguriis dirum est: uncos ungues habentes omnino non congregantur, et sibi quaeque praedantur. Sunt autem omnes fere altivolae, praeter nocturnas: et magis, maiores. Omnibus alae grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt, curvatura unguum prohibente.

XXII. Nunc de secundo genere dicamus, quod in

pulo, Picus Martius advolavit, atque in capite eius sedit. H.

Implevit prodigium. Valerius Max. lib. V, cap. 6, quemadmodum is prodigium impleverit, explanat: Nam decem et septem milites nunc familiae, inquit, eximiae fortitudinis viros, Camensi praelio amisit: Respublica procedente tempore ad summum imperii fastigium excessit. H.

XXI. In hoc genere. Avium nempe uncoa ungues habentium. H.

Excepto milvo. Milvus, inquit, excipitur, etsi carne tantum non vivat: ipsum enim glande vesci, pomisque, quum alio genere alimenti familiari non destituitur, in auguriis dirum est. Aristot. Histor. Anim. lib. VIII, cap. 6, pag. 882: Avium unco ungues omnes carnivorae sunt: fruges autem etiam si quis frustillatim in os indiderit, nequeunt deglutire. Talia aquilarum genera omnia, et milvi, etc. τῶν δὲ ἀρνέων ὅσοι μὲν γαμψύνουχοι, σαρκοφάγοι πάντες εἰσὶ οἷον δὲ, οὐδ' ἓν τῆ ψευδέη, δύνανται καταναεῖν ὅλον τὰ τε τῶν ἀρνέων γένος

πάντα, καὶ ἰκτῖνοι, καὶ ἰδραεῖς, etc. HARD.

Vncos ungues. Arist. Hist. Animal. lib. I, cap. 2, pag. 20: Γαμψύνουχοι δὲ, οὐδὲν ἀγλαίων. HARD.

Sunt autem. Arist. Hist. lib. II, c. 43, pag. 213. HARD.

Omnibus. Arist. de Part. lib. IV, cap. 42, pag. 1042. HARD.

In petris. Arist. loco proxime citato, et lib. IX, cap. 44, pag. 1075. HARD.

XXII. Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas dividitur species. Ita MSS. omnes: quamquam impressi libri, Nunc de secundo ordine, qui, maluerunt. Mox praepostere admodum distracta verba haec: Omnesque reliquas in his pavonum genus, etc. ut ab iis novum capitis initium instatueretur, ad anteriora revocavimus, atleximusque, id quod ipsi orationis structura postulabat, superiori sententiae. Secundum illud genus est digitatarum avium. Superius enim, cap. 43 (quem locum a Plinio respici certissimum est), tria distinct

duas dividitur species, oscines, et alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit: itaque praecedent et ordine: (xx.) omnesque reliquas in his pavonum genus, quum forma, tum intellectus eius et gloria.

Gemmantes laudatus expandit colores, adverso maxime sole, quia sic fulgentius radiant. Simul umbrae quosdam repercussus caeteris, qui et in opaco clarius micant, conchata quaerit cauda: omnesque in acervum contrahit pennarum, quos spectari gaudet oculis. Idem, cauda annuis vicibus amissa cum foliis

vulcrum genera: unguiculum, digitatarum, et palmipedum. De unguibus hactenus, nunc de digitatis. HABO.

Oscines. Oscines ore, alia alites auspicium faciunt. Cicero lib. VI, Epist. 6, ad Divers.: *Non igitur ex alitis volata, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, tibi auguror.* Vide Festum, verbo *Oscines*. H. — Oscines. Cicero lib. VI, Epist. ad Caecinam: *Non igitur ex alitis involatu, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec e tripudiis solistimis, aut somniis auguror*, etc. Canterus lib. IV, cap. 28, legendum putat *oscines*, ab occinendo, non *oscines*, ab ore. *Oscines* Festo, quae ore canentes faciunt auspicium, ut corvus, cornix, noetua: *alites*, quae volatu, ut aquila, luteo, vultur, immissulus, sanqualis. In ambobus generibus habentur Picus Martius, Feroniusque, et Parra. (Feronium hic dici Picum puto, enloris nigri, a furvo, quasi furvonium). Vide Alex. ab Alex. lib. V, cap. 43 et 49. Fuerunt et praepetes, inferae, admissivae, arculae, cliviae, inebrae, quae quidquam vetabant. Plautus in *Asinaria*: *Impetritum*,

inauguratum est, quodvis admittunt aves: Picus et cornix est ab laeva, corvos, parra ab dextera: Consueverunt. Praepetes augurium volatu faciunt, occines cantu. Et quoniam plurimi rapaces alis valent, κατ' ἐξοχῆς praepetes eae vocantur. Turn. lib. XXIX, cap. 4. Virg. *... quoniam praepes ab Ida Sublinem rapuit pedibus Iovis armiger unctis.* Servio quae aves pennis ac volatu faciunt omnia, si prosperae sunt, praepetes appellantur: si adversae, inebrae. Vide Festum in voce *Enebrae*: eundem in voce *Praepes*, et Scaligerum in eum locum. Fuerunt et olim auctore Festo auspicia pedestris a vulpe, lupo, equo, serpente. Horatius: *Rompit et serpens iter institutum.* Turn. l. XXX, cap. 29. DALLE.

Gemmantes. Apud Phaedrum lib. II, Iuno ad pavonem: *Sed forma vincis, vincis magnitudine: Nilor smaragdi collo praefulget tuo, Pictisque plumis gemmeam caudam explicas.* HABO.

Laudatus. Res nota omnibus. Hinc apud Ovidium, *Metam.* lib. XIII, vers. 802: *Laudato pavone superbiior.* HABO.

Oculos. Sic orbes illos vocat, quos

- arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac moerens quaerit latebram. Vivit annis xxv.
- ³ Colores incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malevolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.
- ³ XXIII. Pavonem cibi gratia Romae primus occidit orator Hortensius, aditali coena sacerdotii. Saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum

in pavonum caudis natura posuit. In aëris Argi centum oculos posita fabulantur. Ovidium consule, Metam. lib. I, vs. 616. H.

Cum foliis arborum. Autumno et bieme, ad veris usque finem, aestatisque initium: unde proverbium, *ἐπ' ἤδη, καὶ ὄθεν ὁ τρώς*. Rhodig. I. XVI, cap. 9. DAL.

Vivit annis. Aristot. Histor. Anim. lib. VI, cap. 7, pag. 474, et Albertus M. de Anim. lib. VI, tract. 4, cap. 6, pag. 497. HARD.

Colores. Arist. et Albertus, modo laudati; Athenaeus lib. IX, p. 397. HARD.

Ab auctoribus. Aristot. dum haec de pavone, et anserem totidem verbis tradit, Histor. Anim. lib. I, cap. 2, pag. 28, rem haud satis probatam adeo confidenter pronuntiat: eum vero cur verecundum anserem Philosophus dixerit, nulla satis probabilis ratio nunc occurrit: quae inverecundum probent, plurimae? quas Scaliger attigit in eum Philosophi locum p. 29. Tamen Albertus M. de Anim. lib. I, tract. 4, cap. 4, pag. 9, Aristoteli suffragatur: *Non enim animalia, inquit, principum suarum operationum habent: involuta; sed*

quandam naturae inclinationem ad virtutis similitudinem. Sic turtur et palumbus imitantur castitatem: anser autem et catus, verecundiam, etc. HARD.

XXIII. Pavonem. Varro, de Rust. lib. III, cap. 6, pag. 404: *Primus hos (pavones) Q. Hortensius augurali adiciali coena posuisse dicitur, quod protinus factum, tam luxuriosi quam severi boni viri laudabant.* Hunc Varro locum refert et Macrob. Saturn. lib. II, cap. 9, pag. 352. Hortensii factum, Aelianus Hist. Animal. lib. V, cap. 21, et Tertull. lib. de Pallio, sub finem p. 449. Caeterum Aelian. Histor. Animalium lib. V, cap. 2, addit, ob id factum Hortensium condemnatum: *Ὁρτήσιος δὲ ὁ Ρωμαῖος κτηνῶν ἐν δίσκῳ τῶν πρώτων κτερεῖν, vel, ut quidam, ἐκρεῖν.* AZ.

Aditali. Ita Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. etc. Alii *adiciali* legunt: Barbarus *adipali*. Affluentem, opiparam lautamque coenam significari ea voce plerique omnes consentiunt. Eruditiores deducunt ab aditu sacerdotii, vel adendo sacrificio. Et revera meminit Suetonius in Claudio, cap. 11, sumptuum quae facere

M. Aufidius Lurco, exque eo quaestu reditus sester-
tium sexagena millia habuit.

XXIV. (xxi.) Proxime gloriam sentiunt et hi nostri
vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus,
rumpendoque somno Natura genuit. Norunt sidera,
et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole
eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas
laboremque revocant. Nec solis ortum incautis pa-
tiuntur obrepere: diemque venientem nunciant can-
tu, ipsum vero cantum plausu laterum. Imperitant
suo generi, et regnum in quacumque sunt domo,
exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos,

eum oportuit, pro introitu novi sacer-
dotii. Vbi vid. Comment. H. — Cf.
infra lib. XXIX, cap. 4, fere ab ini-
tulo, ubi *epulum adiciiale* vocatur:
nimirum ab adiciendo. Fiebat insau-
gurandi gratia, aut in publica et festa
laetitia. Cornel. Tacitus, Annal. II:
Rescuporis insciendo, ut dictitabant,
focderi convivium adiecit, tractaque in
multam noctem laetitia per epulas ad
vinolentiam. Adiciialis coena adipolis
et pontificalis, Macrobius lib. III, c.
43. In ea enim coena dicis causa
pontifex epulari dicebatur, id est,
religiosi solemnisque instituti causa,
ut infra lib. XXVIII, cap. 2, νόμον,
ὁρίας, ὁρίων, ἀποσιώσεως ἕνεκα, χα-
ρίων. DAL.

M. Aufidius. Totidem verbis habet
ista Varro, loc. cit. Refert eadem
pariter et Tertull. ante laudatus. Ef-
ficat porro gallicae monetae haec
summa sexagenum millium num-
mum, sive sestertium, libras 6000.
HARD. — Monetae nostrae circiter
42, 270 fr. Ed. P.

XXIV. Quos excitandis. Hinc ἀλε-
κτωρ apud Graecos gallus vocatur,

quod nos ἐκ τοῦ λέκτρου, e lecto
excitet, inquit Athenaeus lib. IX, p.
374. HARD.

Quartaque. Nocturnae in castris
excubiae, ut iam ante monuimus, in
quaterna dividebantur horarum apa-
tia, ita ut prima, secunda, tertia,
quartaque vigilia diceretur. HARD. —
Diemque venientem, etc. Huius rei
causam reddere conatur Cicero lib.
II de Divinatione. Eam multis expli-
catam vide apud Rhodigin. lib. XIII,
cap. 46. Inde scilicet Tragoedi, κή-
ρυκας ἀλεκτρυόνας, tanquam vocales
et clamosos praecones appellant, ἀπὸ
τοῦ γάρου Eustathio, a vociferando:
quo etymo et εὐρυβέα, ut Stenior,
et εὐρυβάται, ut Homeri praecones
dici possunt, παρὰ τὸ εὐρὺ εἶέναι,
quod eorum sonora vox procul exau-
diatur. Conf. Hadr. Iuv. lib. V, cap.
20. DAL.

Plausu laterum. Alii plous malunt:
quoniam in vet. Gloss. Plous ὁ τῆς
φωνῆς βόμβος. Plausus, τῖναγμα καὶ
σύγχευσις τῶν χειρῶν, ποδῶν, κτι-
ρῶν, etc. H.

Dimicatione. Exstat huius loci pa-

velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis saepe commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, aegreque servitium patitur. Et plebs tamen aequae superba, graditur ardua cervice, cristis celsa; caelumque sola volucrum aspiciit crebro, in sublime caudam quoque falcata erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantum et praelia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, aut Tanagram. Secundus est

raphraſis non inconcinna, Ioannis Paſſeratii, in eo carmine, quod de gallo inſcripſit: Scilicet in gallos ſolis audacia gallis Inſita, Pergameas renouat ſpectacula ſcenæ. Namque ubi magnanimos campo irruauit aperto Bilis amara duces, ſignataque miſit in arma, Vnguibus, et roſtris, repetito et verberè pennas, Pendentem exerceant pugnam: rapit impetus ambos: Fit ſonitus crebro auditu: volat acta per auras Pluma, nixu ritu, ſtatque atro pulvere caelum. Quin adeo igneſcent ſtimulis diſcordibus iras, Viribus exhaustis ut ſaepe occumbat uterque, Sternaturque pari per mutua vulnera leto. Et quiſquam humana iniretur clade parari Imperium, proceresque animas impendere ſceptris, Quem tanti exigua ſurgant de ehortis tumultus? Nulla quies pugnae, rabido mora nulla furori. Nunc capitis rubros apices, nunc tempora figunt: Lumina nunc ſodiunt nigro ſtillantia ſabo. Gallinae interea tacitu formidine muſant, Quem fortuna ſibi regem velit eſſe, virumque. Alter ut inferior occiſit, tenebraeque petiuit, Multa gemens, ſolio regni

quod pulſus auit: Laude tumens alter, primos ſublimis in iugues Erigitur, victorque ſuum omiſit ipſe triumphum. H.

Quod ſi palma, Aelianus, Hiſtor. Anim. lib. IV, cap. 29. H.

Et plebs tamen, etc. Mox laudatus Paſſeratus eodem carmine: Principio criſta iuſignis, paleaeque rubenti, Et grefſu intrepido, calcaribus aſpera duris Crua movet, raviaque oculis procul omnia luſtrat. Picta micat variis fulgoribus ardua cervix: Oſtendat validum pecius, fortesque lacertos, Praeliisque infeſti meditatatur oculus roſtri. Aſpiciant vaſti qualem ſi forte leones, Tunc oblita ſui domitrix viſ illa ferarum, Terga fugas mandat ſilvis tectura pudorem, Demittitque iuſbas, et caudam ſubiicit albo. H.

Leonibus. Vide quae diximus libro octavo cap. 49. H.

Rhodum, etc. Columella lib. VIII, cap. 2, pag. 280: Gracci, quoniam proceræ corpora, et animos ad praelia pertinaces requirebant, præcipue Tanagricum gallorum genus, et Rhodium probabant: nec minus Chalcidicum, et Medicum, quod ab impe-

honos habitus Melicis, et Calcidicis, ut plane dignae aliti tantum honoris praebeat romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt, aut reserant: hi fasces romanos impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maxime terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisque haud aliter quam opimae victimae Diis grati. Habent ostenta et praeposteri eorum vespertinique cantus. Namque

rito vulgo littera mutata Melicum appellatur, etc. Petr. Quiqueranus, de Laud. Prov. lib. II, fol. 38: Rhodii quidem generis, inquit, mihi galus unus semestris erat allatus, et ille quidem non exiguo auro redemptus: caeterum in ea aetate tam magnanimus, animoque ad praelia comparato, ut ne liceret quidem cani hortem intrare, nisi male mulctari vellet: vulgare vero gallorum quoscunque assuebatur, occidit. H.

Tanagram. De gallis Tanagraeis, praeter Columellam modo laudatum, Varro de Re rust. lib. III, cap. 9, pag. 574. Proverbio iactabant Veteres, ἀλετριώνα ἀβλήτην Ταναγραίων: gallum pugilem Tanagraeum. Vide Suidam, H.

Melicia. Medicus appellat Varro loco. cit. pag. 103, et pag. 105: Galinas Medicas, quia ex Media propter magnitudinem erant allatae. Sed imperitum vulgus, ut ait Columella loc. cit. post Varronem, littera mutata Melicos appellavit. H.

Romana purpura. Consulium magistratus. Sic Ovidius de Pisone: Quam tua bisenos numeraret purpura faeces. Et lib. I Pastorum: Iamque novi praetant fasces, nova purpura

fulget. Vide quae disimus superiore libro cap. 60. H.

Tripudia. Festus: Puls potissimum dabatur pullis in auspiciis, quia ex ea necesse erat aliquid decidere, quod Tripudium faceret, id est, Terrae parvum: pavore enim ferire est. Solistimum vero diebant ab imo solo, quod olla ex ore cadens feriebat, ut Cicero refert de Divinat. lib. I, pag. 168. Hoc genere augurii maxime usi Romani, ut praelii eventum coniecerent: nam si avide cibum oblatum pulli appeterent, auspiciatum fuit. H. — Neque id duntaxat, quum prodeuntes e cavea eibum oblatum capere non recusarent, sed et quum inter edendum nihil in terram ex ore decideret. Horum alterutrum si accidisset, triste ac perniciosum augurium censebatur. Festus in voce Puls. Vide Ales. ab Alex. lib. I, cap. 29. DAL.

Hi magistratus. Horum, inquit, auspiciis magistratus nostri reguntur: sine quibus nihil militiae, nihil domi agunt. H.

Habent ostenta praeposteri eorum vespertinique cantus. Archetypum Toletanum, Habent ostenta praeproperi eorum vespertini cantus. Confirmant

totis noctibus canendo, Boeotiis nobilem illam adversus Lacedaemonios praesagivere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

- XXV. Desinunt canere castrati: quod duobus sit modis: lumbis adustis candente ferro, aut imis cruribus: mox ulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallo-

eam lect. verba quae statim sequuntur, *Namque totis noctibus canendo*, etc. PERR.

Boeotiis nobilem illam, etc. Sic Themistocli priusquam in Xerxem exercitum duceret, pridie auditis gallorum cantus victoriam promisit. Gallinarum cantum, futurum incommodum, vel dirum quidpiam sigi-
ficare putant. Alex. ab Alex. V, 13. Quod de Boeotiis tradit Plinius, accidit quum li de bello oraculum Trophonii consulentes sacra facerent. Idem Alex. ab Alex. VI, 2. DAL. — *Boeotiis nobilem*. Cic. de Divin. I, 487: *Quum apud Lebadiam*, inquit, *Trophonia res divina fieret*, gallos gallinaceos in eo loco sic assidue canere coepisse, ut nihil intermitterent: tum augures dixisse Boeotios, Thebanorum esse victoriam: propterea quod avis illa victa silere soleret, canere, si vicisset. Haec Tullius ex Callisthene, quae iterum repetit libro II, p. 234. HARD.

XXV. Quod duobus sit modis. Horum neuter hodie in usu est, inquit Aldrov. Ornithol. lib. XIV, cap. 47, pag. 348. H.

Lumbis. Ad elunes, qua parte conquiniscunt eolutes, ferro candente applicitur, inquit Aristot. Hist. I. IX, cap. 69, pag. 4473. H.

Aut imis cruribus. Varro loco cit.

pag. 403: *Gallos castrant, ut sint capi, capienti ferro inurentes ad infima crura, usque dum rumpatur: at quod exstat ulcus, oblinunt figlina creta*. De calcaribus id Columella accepit loc. cit. *Seminaries capi*, qui hoc nomine vocantur, quum sint castrati, libidinis abolendas causa. Nec tamen id patiuntur amissis genitalibus, sed ferro candente calcaribus iniustis: quae quum ignea vi consumpta sunt, facta ulcera dum consanescunt, figulari creta liniuntur. H.

Pergami omnibus annis, etc. Factum id et Athenis, Persis a Themistocle victis. Commissae quoque sunt et ad certamen coturnices. Severi filii invicem contendebant edendis coturnicem et gallorum pugnis. Socrates Iphicrati duci animos adiecit moostratis gallis coram Callia pennis ac rostro dimicantibus. Chrysippus lib. de Iustitia, gallorum exemplo ad fortitudinem nos excitari tradit. Rhod. XVI, 13, et XVII, 32. DALEC. — *Pergami*. Et leges Atticae lib. I, tit. p. 4: *Αλετριώνας ἀγωνίζεσθαι ὁνηροῦς ἐν τῷ θεάτρῳ μὲν ἡμέρας τοῦ ἔτους*. Galli gallinacci publice committuntur in Theatro, uno quotannis die. H.

Spectaculum gallorum publice editur. Nemo nescit id spectaculi in deliciis esse apud Angliae indigenas, sed multo magis in provinciis Ame-

rum publice editur, ceu gladiatorum. Invenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo coss. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

XXVI. (XXII.) Et anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob causam cibaria anserum censores in primis locant. Quin et fama amoris, Aegii dilecta

ricae quae, quum Anglorum olim fuerint, Anglo-Americanæ audiunt. Plerumque gallia instructæ ungulae laminis aereis vel ferreis; neque praelium ante dissolvitur quam alter e pugnantibus suo terram sanguine infecerit. In Gallia nostra exhibebantur hæc quoque ann. 1824; sed parum probato conamine, nec in Anglicarum rerum imitationem vergente nostratum indulgentia. As.

Seu gladiatorum. Hinc sumptum Alectoromachiae exemplum in scholis nostris circa Hilaria. Vide Aelianum. DAL.

M. Lepido. Anno Urbis 676, ante Ciceronis consulatum sexto decimo, ut quidem Fasti habent. H.

XXVI. Et anseri vigil. Nec minus, inquit, anser vigil, quam gallinæ, quæ nocturnos vigiles antea appellavimus. H.

Capitolio. Colum. lib. VIII, cap. 43, de anseri? Clangore prodit insidiantem, sicut etiam memoria tradidit, in obsidione Capitolii, quum adventu Gallorum vociferatus est, canibus silentibus. Res est historicis decantata. Vide Liv. lib. V, p. 402; Aelian. Histor. Anim. lib. XII, cap. 33. Virgil. Aeneid. lib. VIII: Galli per dumos aderant, etc. II.

Cibaria anserum. Cicero, pro Sex. Roscio num. 56: Anseribus cibaria

publice locantur. Aug. de Civit. lib. II, cap. 22: Solus collis Capitolinus remanserat, qui etiam ipse caperetur, nisi saltem anseres, Diis dormientibus, vigilarent. Vnde paene in superstitionem Aegyptiorum, bestias avesque colentium, Roma deciderat, quum anseri solennia celebrarent. Vide et Plutarch. in Quæst. Rom. pag. 297: Cur censores, ubi magistratum acceperunt, nihil prius habent locatione alimentorum pro sacris anseribus? H.

Quin et fama amoris. Sic, apud Solos Ciliciæ, formosum puerum amatum a cane fuisse, et Spartæ adolescentem a graculo, Rhodig. scribit XIII, 42. Clearchus primo Eroticon Amphilochem Olenium ab anseri dilectum prodit. In Leucadia virginem a pavone, eoque, ut, illa vita functa, moreretur, Nicander. Pincernam regis Buthyniæ a gallo, quem Centaurum vocabant, idem nector XVI, 43. Vide supra de Delphinis. DAL.

Aegii dilecta forma pueri Olenii. Erat hic locus in libris omnibus gemino mendo vitiat: Argis dilecta forma pueri nomine Oleni. Neque enim Argis, seu Aegii prope Sicyonem res gesta narratur: neque Oleni nomen ei puero fuit: sed ex Oleno, iuxta Patras Achaiae oppido, genus ortusque; nomen Amphilocheus fuit.

forma pueri Olenii, et Glaucos Ptolemaeo regi cithara canentis, quam eodem tempore et aries adamasse proditur. Potest et sapientiae videri intellectus his esse. Ita comes perpetuo adhaesisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus.

XXVII. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate novere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quaestione est, qui primus tantum bonum

Haec diserte Aelian. Hist. Anim. lib. V, cap. 29: *Ἐν Αἰγύπτῳ τῆς Ἀχαΐας παιδὸς Ὀλενίου γένος, ὄνομα Λακύνου, ἱραστὴν χῆν. Θιόφραστος λέγει τοῦτο. Σὺν τοῖς Ὀλενίων πυγαστῶν ἔπρου-
ραῖτο ἐν Αἰγύπτῳ ὁ παῖς, οὐκ ἔχον αὐτῷ ὁ χῆν δῶρα ἔλατ.* Quare vocem hanc nomine, seu spuriam adulterinamque expunximus: *Aegii, Olenique*, restituiimus. H.

Et Glaucos. Aelianus, Hist. Anim. lib. V, cap. 29. II.

Quam eodem tempore et aries. Aelian. loc. cit. et Plut. lib. de Solert. Anim. pag. 272. II.

Lacydi. Δακύνος Iohertio, in eius vita pag. 411. Obiisse dicitur ibid. anno 4, olymp. 430. Addit Aelianus, Hist. Anim. lib. VII, cap. 41, mortuo anseri a Lacyde non minus splendide, quam filio, fratrive, iusta funera esse persoluta. H.

XXVII. *Iecoris bonitate.* Athenaeus lib. IX, pag. 384. II.

Fartilibus in magnam. In tantum quidem, ut anserem ipsum superare interdum videretur. Martialis lib. XIII, epigr. LVIII, pag. 708: *Aspicere quam tuncat magno iecur anseris malis: Miratus dices: hoc, rogo, crevit ubi?* H. — *Fartilibus*, etc. Sagi-

natis avibus, sic praesertim, ut mos antiquus obtinuit: unde illud Horatii lib. II, satira ult. *Pinguibus et ficiis pastum iecur anseris addi.* In veteri inscript. apud Grut. pag. 580: *ANTIOCHVS. DRVSI. AVIVM. FARTIOR. II.* — *Fartilibus in magnam*, etc. Saginata, praesertim ficibus. Iecur id *σικωτόν* olim vocavere. Iuvenal. sat. V: *Anseris ante ipsum magni iecur, anseribus par.* Persius satir. VI: *Vt tuus iste nepos olim satur anseris extis, Quam morosa vago singultus inguine vena, Patrieiae inmeat vulvae.* Minime fartos, herbaeque tantum pastos, et ideo graciliores; *herbiles* vocat Festus. Lucilius apud Sertium: *Anseris herbilis viris.* DALECH.

Exemptum quoque. Vt igitur iecur anserum delicatius fieret, viros ficiis potissimum saginabant: deinde ex iis recens mactatis exemptum iecur lacte mulso immergebant. Dissimile est quod in suisbus factitatum, M. Apicii invento, dictum est superius lib. VIII, cap. 87: *Adhibetur et ars iecori suum, sicut anserum, inventum M. Apicii, fisco arida saginata, ac assie, necatis repente mulsi potu dato.* Etiamnum Iudaei Pragenses non ficiis quidem, sed oryza, triticoque,

invenerit, Scipione Metellus vir consularis, an M. Seius eadem aetate eques Rom. Sed (quod constat) Messalinus Cotta Messalae oratoris filius, palmas pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cuiusque palma cum fide. Mirum in hac alite, a Morinis usque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita caeteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur

quod in lacte sit et mulsu coctum, farsiant anserum iecora, obesantque. HAZO.

An M. Seius. In MSS. Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chifflet. et edit. Parm. *Sescius*: unde Barbarus *Sesium*, Frobenius deinde *Sestium* flaxit. *Seius* ex Varrone, de Re rust. lib. III, cap. 48, pag. 405, scribendum fuit: *Anserum greges*, inquit, *Scipio Metellus, et M. Seius habent magnos aliquot.* Ac paulo post: *Seius ita greges comparavit anserum*, etc. HAZO.

Messalinus Cotta. Ex Valeria gente prognatus, maioribus clarus, sed animo dissimilis, prono ad severitatem, ut Tacitus auctor est, Annal. lib. IV, pag. 405, et alibi saepe. De eo Ovidius, de Ponto lib. IV, eleg. xvi, v. 41: *Te tamen in turba non ausim, Cotta, silere, Pieridum lumen, praesidiisque fori. Maternos Cottas cui Menallasque paternos Maxima nobilitas ingeminata dedit.* H.

Mirum in hac alite a Morinis usque Romam pedibus venire. Constans haec omnium librorum lectio est, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chifflet. Paris. Lugd. etc. Et vero etsi rem miram proficitur auctor narrari a se, quae haud ita facile fidem obtentura es-

set, nisi quotidiano constitisset usu: haud tamen incredibile nobis videri id debet, quum e Cadurcensi Aquitaniae agro sciamus in mediam usque Hispaniam Gallorum Indicorum, perinde atque ovium, greges abigi. Neque audiendi sunt, qui expuncto ex his vocalis iota uno, sic locum efferrī lubent, *Mirum in hac alite, amor niusque pedibus venire*: quum eam emendationem nec codices ulli ferant, nec structura orationis ipsa patistur. Eos vero plane nihil moror, qui Plinii textum integrum quidem intactumque esse voluerunt: sed Morinos Italiae populos esse, iuxta Circeios, vel *Civita Vecchia*, otiose atque infelicitē somniantur. H.

Ita caeteri stipatione, etc. Agmine stipato anseres natura incedunt. E Morinis Romam producebantur, tum ut farto iecinore veacerentur (Horatius: *Pinguibus e ficiis pastum iecur anseris albi*), tum ut molles plumas vellerent, culcitris et cervicalibus implendis. DALIC.

Velluntur. Colum. lib. VIII, c. 43: *Proestut anser ex se pullus, atque plumam: quam, non ut in ovibus lanam, semel demetere, sed bis anno, vere et autumnō vellere licet, etc.* H.

quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: mollior, quae corpori proxima: et e Germania laudatissima. Candidi ibi, verum minores, gantae vocantur. Pretium plumae eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum praefectis, a vigili statione ad haec aucupia dimissis cohortibus totis; eoque deliciae processere, ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint.

XXVIII. Aliud reperit Syriae pars, quae Commagene vocatur: adipem eorum in vase aereo cum cinnamo nive multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad usum praeclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.

XXIX. Anserini generis sunt chenalopeces: et qui-

Et e Germania. Non haec de Germania velere accipienda creduntur, quae Rheno Danubioque clauditur: sed de Germania provincia, quae in primam dividebatur olim, ubi Moguntiacum, et Argentoratum: et secundam, quae Tungris et Agrippina insignis erat. Argumento est, quod a Plinio mos subiicitur: magni criminis reos peragi solitos praefectos auxiliorum, qui in ripa Rheni adversus Germanos, pro Galliarum defensione, exuebant: quod totas interduum cohortes ad anserum aucupia dimittebant, vacuis interim praesidiis ac stationibus. II.

Candidi ibi. . . gantae vocantur. Sic Reg. 1, 2, Paris. et Chiff. Editt minus recte, *gantae*. Vel. Gloss. *Ganta*, χενάλωπος, hoc est, vulpanser. Adso, in vita Sancti Walberti, c. 5: *Anseres agrestes, quas a candore vel sonitu vocis more rustici gantas vocant.* Gantas pariter et alii nuncupant,

quos laudat V. Cl. Du-Cangius in Glossario, et *Gantes* et *Gantulas*. Menagio tamen in Origin. linguae Ital. pag. 430, magis arridet *Ganza*. Hodie certe Belgae plerique anseres *Ganz* vocant: Hispani, *Ganso*. II.

Denarii quini. Ad nostram si exegeris pecuniarum rationem, habebis fere 4 fr. 8 c. Ar.

Inde crimina plerumque auxiliorum praefectis. De his militum, auxiliariorumque cohortium praefectis, crebra in Notitia Imperii mentio. II.

XXVIII. *Aliud reperit.* De hoc dicendi sumus opportuniori loco, lib. XXIX, c. 13. II.

Commagenum. In MSS. *Commagenum*. II.

XXIX. *Chenalopeces.* Quos latine vulpanseris possis appellare. Quod genus id avium ait, disceptant inter se scriptores. Bellonius, lib. III, c. 5, oies uonnettes aut erravants vocari a Gallis putat. Aldrovandum vide,

bus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anseres minores. Decet tetraonas suos nitor, ab-

Ornithol. lib. XIX, c. 19, pag. 159. Hesychius, pag. 971: *χηνόπαις*, *ορνιθία πικρά* ὡς περ ἴσους *χηνολόπειαις*. H. — Non bene. Caeterum ex etymo credideria facile de anseri agi qui sub humo cuniculos effodiat, quilibet *anas tadorna* L. nobis *tadorne*. Crediderat Turner, sequebaturque praeter nostrum Buffon Neotericorum gres. Sed nunc in perspicuo est *chenalopecem* esse *anserem armatum Aegypti*. Gm. Hic nempe teste Herodot. lib. II, c. 72, adoratus; et parentum amore erga pullos (Aelian, lib. X, cap. 16) insignis, quippe qui (id. lib. IX, cap. 32) in periculum sese adducit, ut hos incolumes praestet. Quocirca in Aegypto symbolum fuit caritatis mutuae parentum ac sobolis, tum et generationis. Nec raro in hieroglyphis adspectatur, ut potea ex magna descript. Aegypt. pervidere, cuncti pagina. Vulpis autem nomen ob astutiam et malignitatem habuit. Nam, ut minor anseri vulgari est, sic adversus felem, aquilam et caeteras feras optime pugnat. Vid. Aelian. lib. V, c. 30. Omnia haec in anseri armato vel Aegyptiaco, qui formam etiam habet a hieroglyphicis exhibitam. In phonetica scriptura significat S. Adh. Champollion, *Précis du système hiérog.* pag. 31. Cov.

Chenerotes. *Χηνόπαις*. Forte ii aunt *χῆνες μικροί*, parvi anseres, de quibus Arist. Hist. Anim. lib. VIII, c. 15, p. 919, quos et suaves esse in cibis, et ab Adriatici sinus accolis Padania, apud quos frequens est horum copia, pavoros vocari, anctor est Scaliger in eum locum. H. —

Quibus anseres... minores. Chenerotes, ex anserum genere, *anser* vulgari minor atque omnium quos novit Britannia epularum lautissima vix potest alius esse quam *anas clypeata* Linn. vulg. *souchet* (Buffon, enl. 971, 972), de qua iste (*Hist. Natur. des Oiseaux*, t. IX, in-4°, p. 196): *Le souchet, ait, est le meilleur et le plus délicat des canards: il prend beaucoup de graisse en hiver; sa chair est tendre et succulente*. Nota non bene viro citatum Plinium, relato loco ad *chenalopecem*, ibid. p. 208: *Suaviores epulas olim chenalopeces non noverat Britannia*. Vnde perperam ille credidit *chenalopecem* cum anate *clypeata* eundem. Causa erroris est, quod non ex ipso Plinio verba hauserit, sed ex Aldrovando, Ornith. lib. III, p. 161: eo periculo laborat quisquis ad rerum fontes ipsos non revolvitur! Cov.

Anserini generis sunt chenalopeces: et... chenerotes, fere anseres minores. Ita rescripsimus ex MSS. Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. et vet. Dalec. In editis, *fere anseres*. At serum anserem nec dixisse Plinium puto, nec certo quemquam novisse. *Chenalopeces* anseres minores, *χῆνός βραχυτέρας* facit Aelianus pariter, Hist. Anim. lib. V, cap. 30. Quasmodum ad utrumque genus, *chenalopecum* et *chenerotum*, referri haec clausula percommode potest. Πλαν.

Decet tetraonas. Bellonio, lib. V, cap. 11, *coq de bois*, aut *faisan bruyant*: cui appellationi stabiliendae prolixam concertationem instituit Aldrovandus, Ornithol. libro XIII, c. 6, p. 59. Tetraonum, cum pavonibus, phasianis, Meleagridibus, Numidi-

solutaque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. Nec ulla ales, excepto struthiocamelo, maius corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilisprehendatur.
 2 Gignunt eos Alpes, et septemtrionalis regio. In aviariis saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu revocato. Proximae eis sunt, quas Hispania aves tardas appellat, Graecia otidas, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris taedium extemplo sequitur.

eisque, mentio apud Suetonium in Caligula, p. 22. HARD. — Decet... cocci rubor. *Tetrao tetriz* Linn. (Buff. enl. 175) agnoscitur cui vulgare nomen *coq de bruyère à queue fourchue*. Decens nigror hunc commendat, ac coecineus supercilii. Cuv.

Alterum eorum, *Tetraonum*, id esse avium genus, quas Galli *otardes* vocant, primae commendationis in deliciis epularum, sunt qui arbitrentur: falso, ut arbitror. HARD. — *Alterum... colorem reddit*. *Tetrao urogallus* Linn. (Buff. enl. 73) vulg. *grand coq de bruyère*, qui maximae staturae, furvi coloris ac rubentis supercilii est. Cuv.

In aviariis. Aviaria proprie essentium volucrum, quae stagnis piscinisque laetantur, ex Columella diascimus, lib. VIII, c. 1. HARD.

Tardus. De *otide tarda* L. vulgo *otarde*, certe est sermo; quanquam falso asserit Noster et ingratum eibum illius carnem et e medulla saporem malum derivari. Namque nec medulla in avium ossibus quae vacua atque serti pervia sunt, et tardae caro optime sapit, nec a leporina abest. Cuv. — *Proximae eis sunt, quas Hispania*

aves tardas appellat, Graecia otidas, damnatas in cibis. Bellonius, lib. V, c. 3; Aldrovandus, Ornithol. lib. XIII, c. 12, p. 85, et Anatonici Parisienses, avem hanc tardam Hispaniae, putant eam esse quam Gallia appellat *otarde*. Adversa his sententia est eruditi viri Petri Quiquerani Episcopi Senec. Ita scribentis, de Laud. Provinciae, lib. II, fol. 36: Sane earum avium, quae nobis vulgo appellantur *stardae*, non alia ditione orbis provincia... Omne certatim scribentium vulgus, docti indoctique, *otides* esse putant, quas testimonio C. Plinii Hispania *Tardas* appellat: sed errore manifesto... Præduntur *stardae* quam adolescent, præcipua gulae voluptate, eoque magis, quo aevi minus: quam tamen Plinius *damnatas in cibis otidas* scribat... Nostri quidem pro *stardarum* adolescentium commendatione parati sunt in arenam descendere, qui adeo feride carum venationi incumbunt, ut perfacile equorum gravissimos morbos, qui ex tam pertinaci cursu contrahuntur, negligant, dum destinata præda potiantur. Neque enim haec aliter capiuntur, quam lassatae contentissimo, et nullatenus remittente

XXX. (xxiii.) Inducias habet gens Pygmaea abscessu gruuum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet a mari Eoo: Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum alte: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, et qui gregem voce contineant. Excu-

equorum cursu: id vero facillima opera, quam gallinaei magnitudinem aequant: quoniam anserum, non item: cum modum quam excessere, incassum innumeratur equorum audor, etc. Nobis nunc de otide, quod et de malo punico placet affirmare; quod quom aeo Plinii pariter inter esculenta non reciperetur, ipso teste lib. XII, c. 7, postea in deliciis fuit. Nam et de otide scribit Synesius, epist. iv, p. 165: *Ἡδὲ δὲ τῆς καὶ ὠτὶδα ἰδὼν, ἐρῶσαν ἐξὸντος ἡδὺ ἰδὼν δὲ ὀρῶσαν ἐνὶ τῇ τῶν. Iam et otidem quaedam mulier attulit, avem suavitatis in primis exquisitam: quam si quis rusticus videret, pavonem esse dixerit.* Ab otide, seu potius oto, de qua c. 33, diversa penitus haec avis est: sed mihi adhuc incompti nomina. HARD.

XXX. *Vt diximus.* Libro IV, c. 18, et lib. VII, c. 2. HARD.

Immensus est tractus. Sua hoc loco doctum Gueroult destituit sagacitas, dum coniecit e Kamtschadensium peninsula, quae pars Asiae septentrionalis ad polarem sonam maxime pertinet, illas aetae Graeciam atque Europam devenire; conjecturam nempe firmante oppiduli Grutina, vel Grustinski nomine. Abisset viri chirographus, aemuli interpretis Poinaet ingenium deprehenderemus. AJ.

A mari Eoo. Nam extrema in parte montium Indiae ab oriente Pygmaeos

statuit idem Plinius loco citato libri septimi. Sunt et in Thracia lib. IV, cap. 18. H.

Quando. Arist. Hist. Animal. lib. IX, cap. 14, p. 1040, a Plinio Solinus cap. x, p. 28. Plura Veterum de gruib. testimonia, quibus haec corroborantur, quae Plinius affert, concessit Bochartus, de Animal. parte II, lib. I, cap. 11, pag. 76 et seq. H. — *Quando proficiscantur consentiunt: volant alte.* Hermolaus non consentiunt legit, sed *consertim*, et coniunctim cum verbo sequente, *consertim volant.* Caeterum duo nostra exempl. consentiunt agnoscent, non omnino male. Nam potest hic significare *consentiunt*, conveniunt, coeuntque, et communi ceu consilio discessurae mutuo sese opperiantur: ut de Pelicanibus Aristoteles tradit, de quibus simul et gruib. disserit libro octavo, capita duodecimo, et Plinius paulo infra de ciconiis: *Abiturae congregantur loco certo, similique ratione anseres et olores committunt.* PIET.

Ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament dispositos habent, etc. In extremo agmine est, qui cogit agmen: dux est qui praecit: ad continendum agmen adclamare postremos qui hoc munus per vices sortiantur scribit Plinius. SALM.

Excubias. Solinus loc. cit. Phlarch.

bias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens indiligentiam coarguat. Caeterae dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto providet collo, ac praedicat. Eaedem mansuefactae lascivunt, gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulae peragunt. Certum est, Pontum transvolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu-
metopon, et Carambin: mox saburra stabiliri. Quum medium transierint, abiici lapillos e pedibus: quum attigerint continentem, et e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, quum scriberet turdos paulo ante coeptos saginari, addidit, ciconias magis placere quam grues: quum haec

lib. de Solert. Animal. pag. 967; Basil. in Hexaem. hom. VIII, pag. 406. HARD.

Caeterae. Arist. loc. cit. H.

Certum est. Solinus iisdem ferme verbis, loc. cit. H.

Mox saburra. Solini paraphrasis: Sub quodam militiae erunt signo: et ne pergentibus ad destinata vis flatuum renitatur, arenas devorant: sublatisque lapillulis ad moderatam gravitatem saburrantur. H.

Abiici lapillos. A Plinio Aristotelem dissidere Scaliger existimat: et negare grues pro libramento lapillos auferre, quum ita scribat, Hist. Animal. lib. VIII, cap. 45, pag. 947: Τὸ δὲ περὶ τοῦ λίθου, ψευδὲς ἔστι λέγεται γὰρ ὡς ἔχουσιν ἔρμα λίθον, ὃς γίνεται χρῆσιμος πρὸς τὰς τοῦ χροσσοῦ βλαπτικὰς, ὅταν ἐπιτίθῃ. Sed dissidium quod non invenit Scaliger, ipse fecit, quum graeca sic transulit: De lapide quod aiunt, falsum est cum eas pro libramento habere; esseque utiles ad auri indicium, quum de-

ciderit. Reddere enim in hunc modum oportuit: De lapide quod aiunt, falsum est: sciunt enim habere eas pro libramento lapillum: qui utilis sit ad auri indicium, quum deciderit. Ut duo attigisse Philosophus videatur: et pro libramento scilicet lapillos assumi, et his esse vim ex eo auri probandi, quum deciderint: quorum de altero nihil moveat, quia exploratum id experientia sit: alterum tantum falsum esse pronunciet, quia inexpectatum: quanquam id Aelianus asseverat, Historiae Animalium lib. III, capite 43. Solinus: Quam contra medium alveum attigisse se sciunt, scrupulorum arcina pedes liberant: ita nautae prodiderunt, compluti saepe ex illo casu indra taxatili. Arcinas non prius revolvunt, quam securas sedis suae fuerint. Rectius dixisset, quam continentem attigerint. H.

Quum haec nunc ales. De grue loquitur, non de ciconia. Inter mensarum delicias, grues Melicas, ex insula Melo adveclas, numerat Gel-

nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.

XXXI. Ciconiae quonam e loco veniant, aut quo se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo: illas

lius lib. VII, cap. 46. Adde Horatium lib. II, satira ultima: *Mazono puri magno discerpta ferentes Membra graui. H. — Quum haec nunc ales inter primas expetatur*, etc. Sempromium Rufum mensis primum ciconism inuexisse tradunt, ac de illo scriptos hos scaenotas non illepidos sane: *Ciconiarum Ruffus iste conditor, Quonquam est duobus elegantior Plauis, Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem*. Horatius: *Tutus erat rhombus, utoque ciconia nido, Donec vos auctor docuit praetorius. Ciconiam Petron. Arbitr his epithetis, neologismo semibarbaro captans risus, honestat: Ciconia etiam grata peregrinhospita, Pietaticultrix, gracilipes, corallistria (nempe a rostri et pedum colore, simili corallo). Avis exul hienis, titulus tepidi temporis. Vide Hadr. Iun. VI, 45. Ian. Das. super Arbitrum lib. I, cap. 47. Ciconias in auspiciis concordiam polliceri, grues vero retrorsum a recto cursu deflectentes ac remeantes, procellas ac infandas tempestates, notat Alex. ab Alex. lib. XIII, c. 5. DALL.*

XXXI. *Incompertum*. Albertus M. de Animal. lib. XXIII, cap. de Ciconiis pag. 618: *Quod autem, inquit, non est compertum ubi lateant, est, quia se valde occultant in desertis paludum, et cavernarum: sicut et caetera latentia. H.*

Eodem quo grues modo: illas hienis, has aestatis advenas. Bochartus,

de Animal. parte II, lib. I, cap. 44, pag. 78, aestatis advenas a Phioio grues putat appellari, quas hienis esse advenas interpretati sumus. Et ille quidem eam ob rem succenset Theocriti scholiastae, scribenti in idyll. x, sementis initio, hoc est, autumno, apparere, ἀρχομένου γὰρ σπόρου αἱ γῆραι φαίνονται. Sed immerito, quum ipse favent Hesiodus in Operibus, vers. 448: Φράσθαις δ' εὖτε δὲ φωνὴν γῆραισι ἐπακούσῃς, γῆδον ἐκ νιφθῶν ἐκαστὰ πάλιν ἔσῃς, ἢ εἴ ἀποτολὴ τε σῆμα φέροι, καὶ γαίματος ὥρην δείχνῃσι ὀμβρέου. Observe vero, quum vocem grus audieris alte in nubibus quotannis clangentis: quae et arationis signum affert, et hienis tempus indicat imbriferi. Vbi Bochartus addit, *grus migrantis: sed cur potius, quam advenantis?* affirmari enim utrumque perinde potest. Nam gemina gruum, ut de aliis avibus sileam, migratio est: et quum e frigidis locis discedunt, et quum ex calidis: illa circa autumnale aequinoctium, hienis metu: ista, circa vernum, gravioris aestus impotentia. Ex locis frigidis, Maemacterione mense, hoc est, autumno, migrationem faciunt grues, ut Philosophus docet, Hist. lib. VIII, cap. 45, pag. 946. Tunc Pontum et Scythicas regiones relinquunt, perque hunc caeli tractum meant, ut Aegyptum et Libyam petant: nam ut idem ait pag. 943, ab ultimis orbis regionibus ad ultimas transvolant: Τὰ δὲ ἐκ τῶν

hiemis, has aestatis advenas. Abiturae congregantur in loco certo: comitataeque sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiva et serva, ceu lege praedicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, quum discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quamvis ultra citrave pervolent, numquam tamen advenisse usquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen vocant in Asia patentibus campis, ubi congregatae inter se commurmurant, eamque quae novissima advenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augustas non temere visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirment. Honos iis serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse; eademque legibus poena, quae in homicidam.

ισχάτων, ὡς εἰπῶν· ὅλον αἱ γέρανοι ποιοῦσι· μεταβάλλουσι γὰρ ἐκ τῶν Σκυθικῶν εἰς τὰ ἑλν τὰ ἄνω τῶν Αἰγυπτῶ, ὅθεν ὁ Νεῖλος ῥεῖ. H.

Has aestatis. Nempe ciconias. Namque, ut Virgil. cecinit, Georg. lib. II, vers. 319: *Vere rubenti Candida venit avis longis invisat oculubris.* Ciconia scilicet: quae ideo Petronio dicitur in satir. pag. 206: *Avis exul hiemis, titulus tepidi temporis. H.*

Pythonos comen. Πύθωνος κόμην, quasi Pythonis, sive serpentis pagum diseris. Haec Solinus transcripsit a Plinio, plane ad verbum cap. xi, p. 74. Albertus vero, loc. cit. fabulosa censet: Quod autem quidam, inquit, vulgariter loquentes dicunt has aves hieme recedere in partes Orientis, et in Asia esse campum in quo se exspectant, et illam quae ultimo veniens aciem retardat, dilacerare... mendacium esse certum est triplici ratione,

etc. H. — *Pythonos comen.* Dispice hic an bene supramemoratus Gue-roult ad Siberiae trans Obim fluvium sitae tractum *Serpononoutzi* relatum voluerit. A.

Inter se commurmurant. Glorare: ciconias dixit auctor poematis de philomela, *Glottorat immenso de turre ciconia rostro. H.*

Lacerant. Solin. *lancinant. H.*

Sunt qui ciconiis. Solinus, loc. cit. *Aves istas ferunt linguam non habere.* Sed falli eos Plinius subobscurè indicat: nos certo edocti experimento graviter hallucinari eos affirmamus. Hase.

Honos iis. Tolidem verbis haec narrat Auctor libri de Mirah. Auscult. pag. 1152, et Solinus, loc. cit. alique, quos citat Bochartus, de Animal. parte II, lib. II, cap. 29, pag. 329. Hase.

XXXII. Simili anseres quoque et olores ratione, commeant: sed horum volatus cernitur: liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aëra, quam si recta fronte impellerent: a tergo scissim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeque impellenti praebetur aurae. Colla imponunt praecedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiae nidos eosdem repetunt: genetricum senectam invicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus (falso,

XXXII. *Dilatante se cuneo.* Vt formam litterae Graecorum maiusculae, quam *λῆψδᾱ* vocant, volantium agmen referat. Cuneus, ut nemo ignorat, de multitudine pugnantium dicitur, in cunei formam redacta, quae cuncta in acie primo angustior, deinde latior procedit, auctore Vegetio. HARD.

Ciconiae nidos. Gaspar Heldelinus in Encomio Ciconiae, in Amphith. Sap. Socr. pag. 442: Ciconia primo protinus adversus veterem nidum repetit: quem si quidem saluum et incolumem invenit, collectis hiberno situ sordibus, statim repurgat instauratque: sin saeviore aliqua ventorum tempestate deiectum cernit, ramentis illico ex agris palustrique ulva comportatis, possessionem sedis novo nido occupat. Caetera ibi vide: vix enim dici quidquam accuratius in illud argumentum potest. Vide etiam Aelianum, Hist. Anim. lib. III, cap. 23, II.

Genetricum. Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 20, pag. 4048, et Solinus, loc. cit. II.

Olorum morte. Aristoteles experimentis aliquot cantum olorum certissime comprobatum scribit lib. cit. cap. 16, pag. 4045. Res est ea discerpantibus inter se scriptorum sententiis dudum agitata: quam veritati de-

mum asseruisse se existimat, vindicato cycnorum cantu, exemplisque recentibus confirmato, Thomas Bartholinus, singulari opera de Cycno, a §. 44 ad 54. Inter Passeratii carmina exstat unum sat venustum, de olore sive cycno, Cal. Ian. anni 1596. Verum, ut ingenue dicam quod sentio, dedisse vatibus istis occasionem fingendae fabulae de canora cycni voce, illud Virgilii in Ecloga IX, vers. 29 videtur: *Vare, tuum nomen...* Cantantes sublime ferent ad sidera cycni. Et illud vers. 35: *Nam neque athua Vero videor, nec dicere Cyma Digna, sed argutos inter strepere anser olores.* At non sunt ibi cycni, sive olores, alites: sed ipsi sunt vates, qui cycni et olores, propter candorem; et arguti lidem, sive cantantes, propter poësim. Vnde ab Horatio arguti poëtae dicuntur libro II, epist. II, versu 90: *Qui minus argutos vexat furor iste poëtae?* Alioquin enim id diceret Virgilius, quod nemo ante ipsum prodidit: cycnos etiam in vits canere; quum in morte tantum, Plinio quidem teste, flebilis eorum cantus narretur, aliquot experimentis; sed (ut recte censet) falsis II. — Olorum morte narratur, etc. *Κόκκυος φάσμα*, sive *ἐνδόμας*, qui spem omnem salutis abiecerunt. Iulianus

ut arbitror), aliquot experimentis. Iidem mutua carne vescuntur inter se.

- XXXIII. Verum haec commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcumque enim supradictas magnitudo et vires corporum invitare videri possint. Coturnices ante etiam semper adveniunt, quam grues: parva avis, et quum ad nos venit, terrestris potius, quam sublimis. Advolant et hae simili modo, non sine periculo navigantium, quum appropinquavere terris. Quippe velis saepe incidunt, et hoc semper noctu, merguntque navigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non volant, humido scilicet et graviore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium

παραλάττες. Ενταύθα τι πράττειν ἔχοντες ἄνδρα τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ζηλωτῶν δογματῶν; ἄρα περιεργᾶν ἀνθρώπους ἀβλίους τοῖς κλέπταις ἐκδιδομένους, ἢ κατὰ δύναμιν αὐτοῖς ἀμύνειν, οἰμαι, ὥς ἔδη τὸ κύκνειον ἐξέφθουσι, διὰ τὸ θεωρίας ἐργαστήριον τῶν τοσούτων. DAL.

Item mutua, etc. Aristoteles, *Hist. Anim.* lib. IX, cap. 2, p. 4007. HARR.

XXXIII. *Coturnices.* Gallis, *des caillies*, Ad nos ineunte vere veniunt. In mutatione locorum praevertere coturnices gruibus, docet etiam Arist. *Hist. Anim.* lib. IX, cap. 45, p. 916. HARR.

Velis saepe incidunt. Prius, *incidunt*, haud ita sincere. Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. et Paris. *incidunt*: Solinus quoque, scribens cap. xi, p. 30: *Quum globatae vehementius properant, festinationem hanc plerumque exitium offerre navigantibus: accidere*

enim noctu ut in vela incidunt, et praeponderatis velorum sinibus abreis vertunt, merguntque. Adversatur his tamen Albertus M. de *Anim.* lib. XXIII, pag. 619: *De hoc, inquit, multi credunt, quod recedens trans mare vadat: sed mendacium esse convincitur: quia etiam trans mare in hieme non invenitur. Latet ergo, sicut aves caeterae quae superfuitates viscosas digerunt.* H.

Austro. Aristotelis haec verba sunt, *Hist.* lib. VIII, cap. 45, p. 918: *Εάν δὲ νῦτος, χαλεπῶς ἔχουσι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πεπτικοί· ὑγρὸς γὰρ καὶ βαρὺς ὁ αἶμας, διὸ καὶ οἱ θεράποντες ἐπιχειροῦσι τοῖς νοτίοις οὐ πίνονται δὲ διὰ τὸ βαρὺς· πολὺ γὰρ τὸ σῶμα· διὸ καὶ βοῶντες πίνονται· ποιοῦσι γὰρ.* *Austrum stantem moleste ferunt, propterea quod minus habilis sunt ad volandum: est quippe ventus, et humidus, et gravis: itaque aucupes captant ex Austro venandi occasionem: nequeunt au-*

illa conquestio labore expressa. Aquilone ergo maxime volant ortygometra duce. Primam earum terrae appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum sollicitant, abeuntque una persuasae glottis, et otus, et cychramus.

Glottis praelongam exserit linguam: unde ei no²men. Hanc initio blandita peregrinatione avide profectam, poenitentia in volatu, cum labore scilicet, subit: reverti incomitatam piget, et sequi: nec umquam plus uno die pergit: in proximo hospitio deserit. Verum invenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonetque itineris. Otus

tem polare ob gravitatem: corporis autem enim valde sunt: ideoque cum clamore volant, quia laborant. Habel haec etiam Solinus cap. xi, pag. 30. H.

Aquilone. Arist. loc. cit. et Solinus. HARR.

Ortygometa. Ορτυγομήτρα, quasi coturnicomater, sic dicta, quod caeteris maior, ac pro corporis mole, veluti reliquarum mater, videatur. Gallis, *rai des cailles* et *mère des cailles*, Fridericus II, de Arte venandi lib. I, cap. 9: *Ralli terrestres, qui dicuntur duces coturnicum.* Hesychius: Ορτυγομήτρα, ὄρνις ὑπερμεγέθης. Ex ipso esse coturnicum genere eamque ortygometra dicitur, quod recte ducal aciem, ait Albertus lib. XXIII, pag. 619. Nihilominus, a Plinio et Aristotele, e coturnicum genere aperte eximitur: quum Philosophus scribat, coturnices hinc abeuntes duclibus uti glottide, ortygometra, oto, et cychramo: e quibus ortygometra palustrium avium similis sit. H. — *Primam earum.* Solinus, loc. cit. H.

Comitatum sollicitant. Hoc est, ut Solinus recte interpretetur, non e suo genere, quod Dalecampius existimavit, sed de externo comites ducesque requirunt, ut illud discrimen, quod ab accipitre ingruit, amoliantur a se. Itaque persuasae abeunt una glottis, et caeterae, quae nunc recensentur. Arist. loc. cit. Οταν δ' ἐντεῦθεν ἀπάγων, ἢ τε γλωττίς συναπλῆται, καὶ ἡ ὀρτυγομήτρα, καὶ ὁ ὠτός, καὶ ὁ κύχραμος, etc. H.

Glottis. Γλωττίς, quam lignalam latine possis appellare. Quae sit ea, noudum satis constat. Arist. loc. cit. καὶ ἡ γλωττίς, γλωτταν ἐξαγαμένη ἔχουσα μέγχι πρόσω. H.

Cychramus. Eam esse aviculans Bellonius putat l. V, c. 24, quam Galli *proyer* et *prayer* appellant, quod frequens sit ea in pratis: alaudarum proxime similitudinem refert. Hortulanum potius, *l'ortolan*, signari ea voce censent Aldrov. Ornithol. lib. XIII, cap. 24, pag. 476. HARR.

Itaque noctu. Aristol. loc. cit. H.

bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: unde et nomen illi: quidam latine asionem vocant: imitatrix alias avis ac parasita, et quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, ut noctuae, intenta in aliquo, circumeunte alio. Quod si ventus agmen adverse flatu coeperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture arena repleto, stabilitae volant. Coturnicibus veneni semen gratisimus cibus: quam ob causam eas damnavere men-

Otus. Sic scriptissimus, tum ex Indice huius libri, tum ex MSS. Reg. i, 2, Colb. 1, 2, Chiff. Paris. tum denique ex ipso Aristotele, qui ubique ὠτὸν, ut Suidas ὠτον, appellat pag. 399, et Athenaeus lib. IX, pag. 390. Namque ab otide, de qua sup. cap. diversissima avis ea est. Tamen et hoc loco otis editi libri habent, et Oppianus, Cyneg. lib. II, v. 406, ὠτίδες has ipsas vocat: ὠτίδας, αἵτι τῶν πτελὲν ἐκ λαιώματων οὐκας. Eruditis viris, Anatomicis Parisiensibus, otum sive asionem existimantibus carnem esse, quae Domicella Numidica nuncupatur, *demoiselle de Numidie*, ne prorsus assentiamur, facit huius avis cum bubone dissimilitudo tanta, quanta oti cum bubone similitudo est. II. — *Otus.* Arist. totidem verbis, loc. cit. Bellonius lib. II, c. 31, ait esse *le myen* duo et *hibou cornu*: plumas enim, quas circa aures asin surrectas habet, cornua Galli vocant. HARR.

Asionem vocat. A plumeis auribus, salni modo eminentibus et exsertis. GESS. — Mihi potius a voce, quae rudentem asinum aemulatur. Athenaeus de hac ave multa lib. IX. DAL.

Imitatrix alias avis ac parasita. Sic εἰσέχων reddit Plinius, quamquam Daemona quosdam Dionysiacos olim

χοῦδαλους appellaverunt, id est, asperos ac immites: eodemque nomine illos, qui assimulato lusu fallerent. Rhod. II, 7. DALEC.

Intenta in aliquo. Interim dum venatorem alterum saltatione imitatur, atque in ea re tota est, ab altero venatore circumvenitur, ἀντροχούμενος ἀλέσκειται, περιδόντος θατέρου τῶν θηρευτῶν, inquit Philosophus, et post illum Athenaeus lib. IX, p. 394. HARR.

Coturnicibus. Habet haec Solinus, usque ad finem capitis, iisdem verbis cap. 21, pag. 30. HARR.

Veneni semen. Sive id verum est, hoc est, elleborum, ut ait Galenus lib. I, de Theriacis, ad Pison. c. 4, pag. 935: Καὶ ὁ ἐλλέβορος τῶν μὲν ὀρυγῶν ἐστὶ τροφή, τοὺς δὲ ἀνθρώπους διαφθείρει κακῶς. Sive cicutam intelligit, ut Sextus Empiricus, Pyrrhon. Hypoth. lib. I, cap. 14, p. 12: Τὸ γοῦν κόνημον πιάνει τοὺς ὀρυγῶς. Sive napellum, vel aconitum, quo vesci impune coturnices scribat Avicenna, cap. de aspello. Solum tamen elleborum, veneni nomine Plinium nunc intellexisse arbitror: sic Didymus in Geopon. lib. XIV: Οἱ ὀρυγῶς ἐλλέβορον ἐπινομήσαντες, τοὺς ἀσθιόντας εἰς κίνδυνον ἐμβάλλουσι καταινομήτους ὑλγυγῶντας. Coturnices,

sae: simulque comitiam propter morbum despuetum, quem solae animalium sentiunt, praeter hominem.

XXXIV. (xxiv.) Abeunt et hirundines hibernis mensibus, sola carne vescens avis ex iis quae adungues non habent: sed in vicina abeunt, apricos secutae montium recessus: inventaeque iam sunt ibi:

quae elleboro pascuntur, eos a quibus comestae fuerint, in tantum discrimen agunt, ut distendantur, convellanturque, cru correpti vertigine. Nunc tamen certe maxime expetuntur in mensis. Si tamen pastae eae elleboro fuerint, comitiam eo cibo morbum allici pluribus exemplis Schenckius docet, *Observ. Medic. lib. I, p. 133.* HARD.

Despuetum. Dicemus de eo more Veterum opportuniore loco lib. XXVIII, capite 7. H.

Quem solae. Aristoteles hominem vel solum, vel omnium maxime comitiali morbo esse obnoxium, in puerili aetate, affirmat cap. 9, problem. 49, pag. 734. De coturnicibus conseruit Aloysius Mundella medicus aliique non pauci, quos laudat Aldrov. *Ornithol. lib. XIII, cap. 22, p. 162.* Aiunt et alii alia animalia eo morbo tentari: Hippocrates lib. de morbo sacro, text. xiii, pag. 338, capras et oves: equos Absyrtus, etc. Nos vidimus et e quadrupedibus vacas, et ex volucribus curruas, les fauvettes, et ex iis quae sermonem imitantur humanum, aves merulis similes, quas Galli *sansonnets* vocant. HARD. — *Quem solae animalium*, etc. Addit et Plutarchus eopram: quamvis Aristot. probl. cur homini soli pervertantur oculi, assermet *μόνος ἀνθρώπος ἐν τῷ τῶν ζώων γένει ἐπιλήττους γίνεσθαι.* Ego vero et canes,

et feles, et arietem eo morbo perisse vidi. Rhodig. VI, 9. Capras et oves eo modo vexari tradit Hippocrates lib. περὶ τῆς ἀρχῆς νόσου: equos Absyrtus: accipitras et grasculos, Brod. lib. III, cap. 23. DALZG.

XXXIV. *Abeunt.* Aristot. *Hist. Animal. lib. VIII, cap. 15, pag. 916.* HARD.

Sola carne. Arist. *Hist. lib. VIII, c. 6, pag. 884.* HARD.

Sed in vicina abeunt, apricos secutae montium recessus. Hanc lectionem, librorum omnium editorum auctoritate stabilitam, tuemur aduersus quosdam MSS. in quibus *Africos* legitur, non *apricos*: quum proxime antecedit, *in vicina abeunt.* Haec enim Philosophi verba sunt, *Hist. Anim. lib. VIII, cap. 21, pag. 935*: Οἱ δὲ παρρωτέρω ὄντες τῶν τοιούτων, εὖ καὶ ἐκτοπίζουσιν, ἀλλὰ χύπτουσιν ἑαυτούς· ἥδη γὰρ αἰμάνει εἰς πολλὰ χελιδόνες ἐν ἀγγίαις ἐφίλαμπαι πύμπαν. Quae vero longius abeunt, non mutant locum, sed *stripsas abdant.* Vigae enim sunt hirundines in cavernis multae, plumis nudatae penitus. Et quanquam a Peloponnesi incolis audisse se Kircherus testatur, de *Mundo subterr. lib. VIII, pag. 88*, hirundinum ingentem multitudinem quotannis ex Aegypto, Libyaque una cum eiconis mare transire: experientia tamen edocuit, eas quae in propioribus Boreae plagis degunt, tam

nudae atque depulmes. Thebarum tecta subire ne-

dissitas peregrinationes non obire ; sed vel in montium et antrorum cavis, vel in imis lacubus, aliisque locis, quae sors obtulerit, hieme latere. Scefferus Vpsalensis, referente Hevelio, in Ephemeridibus Eruditorum anni 1677, pag. 22, visas a se affirmat inenute autumno hirundines, quae sese in lacus, ranarum more, immergerent, abderentque, a piscatoribus saepe inde extractas, quum ignis vapore modico foverentur, reviviasse. Elegans est recentioris poetae lo. Moireau, e Congr. Orat. de eo argumento carmen, nec ubique obivium: cuius lemma, Hirundines Polonicae. Versus postremi huiusmodi: Non tamen externos soles, tractusque remotos Quærit, et Arctoum longinquo sidere frigus Mutat hirundo fugax: aliter mens docta saluti Consultat, motusque dedit natura sagaces. Namque inter cese pennis per mutua nexa, Et pedibus: tepido subeunt humore paludes, Ingentesque lacus, fundo qua scilicet imo Subsedat calor, et venas tepefacta calentes Laxat hians tellus. Hic blandi tempora veris Expectant, donec rigidi inclementia caeli, Et Boreæ spirante furcens desaeviat Arctos. Interea penitus vitalis deficit humor In speciem: nullo pulsantur corpora motu; Hibernonque tenet sub aquis mors annua menses. Ast ubi purpureis palefecit cornibus annum Taurus, et infestæ fugerunt frigora brunæ, Illicet emergunt: videas peninata refundi Agmina, et innumeras uelut enare volucres. Nempe oatervatim pennas hibernæ relinquunt Hospitia: antiquaque domos, et cognita nidi Tecta petunt, dulcesque volant redipiva per auras, Insuetumque sibi repetunt examina caelum. Quin etiam

has funda piscator verberet undas Si quis, et immoto scrutetur in aequore pisces, Retia rara trahens, carcis depressa latebris Plurima piscantem numero frustratur inani, Luctantesque plagas sopita fatigat hirundo. Illas exanimes si quis sub tecta reportat, Admovitque focus, tepidum vel sicubi voluunt Aedibus in mediis subiecta hypocausta vaporem, Vita redit, primi redeunt in corpora sensus; iamque volant: sed enim penetrabile frigus æthereus, Insuetusque calor tabentia membra resolvit, Atque vaporiferis gravit e fornacibus aestus. Quod vero Plinianam hanc loquendi formam, sequi montium recessus, improbat Scaliger in eum Philosophi locum, quod duces tantum mobiles, inquit, sequimur: vereor ut Grammaticis peritioribus animadversionem hanc suam approbet. Nam opportunitatem loci secutus Cicero laudat, de Officiis lib. I, num. 35, aliaque possent proferri similia, quae Plinium latinitatis auctorem in primis nobilem a calumnia vindicarent. Noster dicit apertos accessus, cavernas montium ad solem apertas, vel tutas saltem a frigore. Refert Athanasius Kircherus tom. II. Mundi subterr. lib. VII, pag. 88, id se multis experimentis verum didicisse. HARD.

Depulmes. Cuiusmodi hirundinibus Eutropii depile caput, tineaeque exesum, Claudianus confert, in Eut. lib. I, v. 118: Vel qualis gelidis pluma labente pruina Arboris Inmoritur trunco brumalis hirundo. II.

Thebarum tecta subire negantur. Iteravit Solinus cap. 1, pag. 28. Excedit omnem fidem quod huic narrationi paraphrastes Solinus addit, ita scribens, cap. 1, pag. 28, de hirundi-

gantur, quoniam urbs illa saepius capta sit: nec Bizyae in Thracia, propter scelera Terei. Caecina Volateranus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas in Urbem secum auferens, victoriae nuncias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes, illito victoriae colore. Tradit et Fabius Pictor in Annalibus suis, quum obsideretur praesidium romanum a Ligustinis, hirundinem a pullis ad se allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

XXXV. Abeunt et merulae, turdique, et sturni

nibus: *Et Thebas, quod illa moenia saepius capta sunt, negantur, subire. Nam inter caetera habere illas quiddam praescium, inde noseitur, quod lapsura non petunt culmina, et aspernantur peritura quaequomodo tecta.* Sed quod est a Plinio dictum alibi de muribus, id transcriptor Solinus, vel ut miraculum amplificaret, vel ut dissimularet fortium, ad hirundines transtulit. Nos certe Thebas his invisas hinc aliam ob causam suspicamus, quam quod saepe quassata tormentis bellicis moenia, quum traherent ruinam, nidia saepissime perniciem visa sunt attulisse. HARO.

Nec Bizyae. Plinius idem, lib. IV, cap. 18: *Intus Bizya, arx regum Thraciae, invisa hirundinibus.* Stephano, Βιζύη. HARO.

Scelera Terei. De hac re egimus lib. IV, cap. 18. HARO.

Quadrigarum dominus comprehensas in urbem secum auferens. Legit Rhe-naeus, *aurigam nido vivas*: sed neque codices suffragantur ulli, neque ipsa urationis structura eam emendationem recepit. HARO.

Illito victoriae colore. Ad signifi-

candam amicis victoriam illius diei Circensem, factionis victricis illiniebat hirundinibus colorem. Monuimus alias quatuor olim factiones existisse, Russatorum, Prasinorum, Albatorum, et Venetorum, coloribus inter se distinctas, a quibus et cognomina ipsae hae traserunt. De Felice Russato auriga diximus lib. VII, c. 53. H. — *Illito victoriae colore.* Melius, *illita victoria colore*, hoc est, e conchula victoriae colore expressa illitoque. Nam in Apographo Toletano *victoria* scriptum est, non *victoriae*. P.

A pullis. Hoc est, a uido extractam, ubi pullos fovebat. Intelligant enim obsessi milites romani, remeaturam hirundinem, quum abire libera sineretur, in eundem nidum, qui in praesidio obsessio fuit, ubi ipsi qui obsidebantur, nodorum numerum adnotarent. HARO.

XXXV. *Abeunt, etc.* Arist. Histor. Anim. I. VIII, c. 21, p. 937. Scimus merulam Gallis, un merle; turdum, une grive. HARO.

Merulae. Merum, solum. Iode merula, quod sola volat. Graeci hanc avem surdam esse putant. Vnde pro-

simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur: visi saepe ibi, quo hibernum pabulum petunt: itaque in Germania hieme maxime turdi cernuntur. Verius turtur occultatur, pennasque amittit. Abeunt et palumbes, quoniam et in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, et quodam pilae orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus velox celeritas: quibus ex causis neque rapinae caeterarum alitum obnoxia est. Ea demum sola avium nonnisi in volatu pascitur.

XXXVI. (xxv.) Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbae: semestres, ut hirundines: trimestres, ut turdi et turtures: et quae, quum fetum eduxere, abeunt: ut gulguli, upupae.

verhium κίχης κροτίτης. Εξούλης
ἐν Δουλύσι μίμνεται. DAL.

Verius turtur occultatur, pennasque amittit. Ita Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. etc. vet. cod. Dalec. vere; ambigue scriptum. Nam si pro verno tempore accipias, falsum. Arist. enim, Hist. lib. VIII, cap. 6, pag. 888: Τρυγὼν δὲ τοῦ θέρους (φαίνεται): τοῦ γὰρ χειμῶνος ἀφανίζεται· φαίνεται γάρ. Turtur aestate apparet: hieme non comparet: latet enim. Et cap. 21, pag. 936: Καὶ ὅτε τρυγὼν ἐμολογουμένως μάλιστα πάντων φαίνεται. Ac turtur quidem nemo dubitat, quin maxime omnium lateat. Si excutias de sensu: Non proprie, inquit, memoratae modo aves occultantur: quoniam ibi saepe conspiciuntur, ubi vltum quaeritant: at turtur verius occultatur, penasque amittit. HARO.

Pennasque. Hoc est, plumas: nam et Arist. loco cit. pag. 735: πτεροφόρῳ ἐν τῇ φωλεᾷ dixit, in latibulo plumis spoliatum; et turturem Plinio

merulis, turdis, sturnisque opponit, qui nec occultantur, nec plumam amittunt. HARO.

Abeunt et palumbes. Aristotel. Hist. Animal. l. VIII, cap. 15, pag. 917. HARO.

Sturnorum. Gallia, des étourneaux: HARO.

Flexuosi volatus velox. Sunt aliae aves permultae, quae et flexuose volent, et celeritate valeant: sed flexuosum volatum quae tanta velocitate expediant, sunt omnino nullae; idque non uno modo, sed multiplici: flexuoso, anfractuoso, retorto, perplexo. HARO.

Quibus ex causis. Solious, cap. x, pag. 28. HARO.

Nonnisi in volatu pascitur. Muscia et culicibus, quos ascam vilem, id est, frequentem, Nooius interpretatur. Varro dicit in Virgula divini: Ad quos tam volucres venit pusillos, Vagat ad linina nidica, esca vilis. Pritioniunt hirudines suae minurition-

XXXVII. (XXVI.) Auctores sunt, omnibus annis¹ advolare Ilium ex Aethiopia aves, et confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides in

ne, ut ait Festus. Attius apud Varronem, de Ling. Lat. 6: *Nesfrendē fritiniū maverit*. (*Nesfrende, vudi*). Sic dicitur vel puer, qui per aetatem, vel senex, qui dentibus amissis cibum frangere non potest. SCAL.

XXXVII. *Auctores sunt*. Haec totidem verbis Solinus, cap. 40, pag. 74; et Aelianus, Hist. Animal. lib. V, cap. 1. HARO.

Ad Memnonis tumulum. Prope Ptolemaida et Belum fluvium Memnonis sepulchrum esse Iosephus tradit: Strab. lib. XIII, ultra Esapi ostia, idemque alibi circa Paltum Syriae iuxta flumen Bandam; ex Simonide. De Memnonid. Ovidius: *Præpetibus avis nomen facit auctor: ab illo Memnonides diætae: quon sol duodena peregit Signa, parentali moriturae more rebellant*. Memnonis, et Sarpedonis, Iovis filii, funebrem diem luctu et icionio celebrari solitum, indicant versus hi Camici veteris: *Ἑλλάδῃς δ' ἡρώων ἀγόντων τῶν θεῶν ἀπαστῶν, Ἡνίχ' ἄν περὶ θῶρον ἢ τὸν Μίμνον', ἢ τὸν Σαρπηδόνα Σπινθερ' ἀμείψ, καὶ γυλάτῃ*. Rhodig. XXII, 5. DAL. — *Ad Memnonis*, iuxta Ilium, ex Martiano, l. V, c. de Phrygia, p. 224. MSS. omnes hoc loco, et *Memnonis tumulum*, et *aves Memnonidas*, et *regiam Memnonis* habent; tamen editiones vetustae habent, *Memnonis et Memnonidas*. Vide librum VI, c. 35.

HARO. — *Confligere ad Memnonis tumulum*. Quum multae aves acerrime rixentur, non facile assequere quae Memnonicae fuerint aves. Quum tamen statis et certis temporibus hae veniant, ac loca omnia ubi Memnonis tumulum locant s. mari prope ab sint, potuit fabula a *tringis pugnacibus* L. (*combattans Buff.*) oriri. Nam mares solent vere bella debellare acerrime ac celeberrime. CUVIER.

Memnonidas vocant. Sunt accipitribus similes colora nigri, seminibusque tantum vescuntur, si Aeliano credas; unde cornicularum genus divinavit Dal. quae quidem ex diversis locis advolantes, et illi inter se obvise dimicant, ut inter eas saepe fit. AZ.

XXXVIII. *Meleagrides*. Quid meleagrides proprie sint, haud satis constat. Africanarum gallinarum generi, quod multiplex est, Varro, Columella, et Plinius adscribunt. Circa Mercurii pronuntiorum in Africa reperiri, auctor est Scylas, pag. 50, alibi vero nusquam, nisi iode exportatas. Gallopavones nostros, gallinasque indicas, Salmasius, pag. 872, ait esse Meleagrides Graecorum, *neo fas esse ullo modo super hoc ambigere*; Scaligerum increpat, qui dubitet. Afirmat tamen ipse Scaliger in notis ad Varronem de Re rust. pag. 245: *Alinae*, inquit, gibberae Numidicae sunt, quas

Boeotia. Africae hoc est gallinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quae novissimae sunt peregrinarum avium in mensas receptae propter ingratum virus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

nos pullas Guineae dicimus: meleagrides notum est esse nostras gallinas indicas, ut vulgo loquimur. Hos sequitur Aldrov. Ornith. lib. XIII, p. 37, alii-que. Praevit omnibus Bellonius, lib. V, cap. 46. Verum gallinis indicia nulla competit nota ex his quas in meleagridibus describendis refert Athenaeus, lib. XIV, p. 655, ut cuius constabit, rem paulo attentius contemplanti: et, quod caput est, Veteribus eae prorsus fuisse videntur incognitae, quum ab occidentali India, sive America, fuerint ad nos primum allatae. Meleagridem Africanam similem ait esse Columella, lib. VIII, cap. 2, pag. 280; Africanam, sive Numidicam rusticam gallinam (gelinotam vocamus) Varro de Re rust. I. III, cap. 9, pag. 403. Quam porro dispar, indicae gallinae, rusticaeque facies, vel caeci, credo, norunt. Neque de his fabulam mittit Aelianus, Historiae Animalium lib. IV, cap. 42. Quae sint porro Meleagrides, statuere haud proclive est. HARO. — *Meleagrides*. Quo pacto de meleagridum specie dubitaverint aliquantisper, miror. Has Athen. lib. XIV, p. m. 655, optime describit a Clyto Milesio, discipulo Aristot. non quidem sordido, si ex hoc specimine iudices. Staturam notat gallinae similem, impositam capiti eriatam clavi modo exuberantem et colore ligneo notabilem, ad malas instar barbae longam carhem; quaculas albas et minimas plumarum nigredini adspersas, im-

mo et lineolas quibus alarum plumarum iudicantur, et calcaris in pede absentiam. Nuntiat praeterea has circa paludes degere, ac cicures de pullis parum curare. Nemo hic non agnoscit africanam avem *pintade* (*Numidam meleagridem* Linn.), antiquis notam et in Europa domesticam rursus factam, post Lusitanorum itinera. Quod addit Noster de dorso eminenti ac gibboso verum est quoque. Multi tamen intelligunt de gallo Indico (*clindou*), quem America septentrionalis tulit; ignotum certe Veteribus et meleagridum avium nil simile aut vicinum habentem. Ipsi Linnaeo dicitur *meleagris gallo-pavo*. Sed nostrae *pintades* num ad Meleagri tumulum solebant decertare? Rixosissima avis haec est, verberatque alias, verberat sarpe *ὄφρυς*; nec dubitare est eas, si quae prope Meleagri tumulum educatae sunt, en loco collectatas verberasse, vapulasse. CUVIER.

Africae hoc est. Varro de Re rust. lib. III, cap. 9, pag. 404: *Gallinae africanae sunt grandes, variae, gibberae: quas meleagridas appellant Graeci: haec novissimae in triduum gancarium introierunt e culina, propter fastidium hominum*. HARO.

Ingratum virus. Ingratum sorem. Sola igitur raritas, et pretium augebat, et mensis admovebat. Hinc Varro, loco citato: *Veneunt propter penuriam magno*: et Petronius in Satir. pag. 339: *Atque Aesae volucres*

XXXIX. (xxvii.) Seleucides aves vocantur, quarum adventum ab Iove precibus impetrant Casii montis incolae, fruges eorum locustis vastantibus. Nec unde veniant quove abeant, compertum: numquam conspectis, nisi quum praesidio earum indigetur.

XL. (xxviii.) Invocant et Aegyptii ibes suas contra

placent palato, Quod non sunt faciles.
HARD.

XXXIX. *Seleucides.* Genus hoc avium fabulosum esse censet Aldr. Ornithol. lib. X, cap. 5, pag. 629. Sed immerito. Dulecampius, genus Elorii quoddam esse arbitratur. Recte negat Aldrov. idem: quod ὀλίπρος ex ardearum genere est, et pisce vescitur. Galeus, de Locis affect. tom. VII, lib. VI, cap. 3, pag. 512, ὀλίπρος vocat, aviculas popularibus suis prope cognitas. Suidam descripsisse ex Plinio putes, quae habet de ave Seleucide tom. II, pag. 725: Σελυκίς, ὄρνις ἐστὶν εὐπικτὸν, καὶ ἀκόρπτον, καὶ παντοῦργον, καὶ τὰς ἀκρίδας χαυδὸν λαφύσσον. Vt ut est, a Seleucia Pieriae, quae in Syria Antiochia est, ubi et mons Casius, nomen aortitiae videntur: neque sunt huius orbis nostri. II. — *Seleucides aves.* Ubicumque locustarum vis ingruit, ibi continuo aves quae locustis vescuntur; unde creditum facile has recens ortas avium species. Aliunde multae locustis aves pascuntur; nec satis possit, deficientibus descriptionibus, dicere de qua hic agatur. Parvula haec sane, si e Galeno iudices, qui diminutiva voce eam signavit. Ergo a sturnorum aut laniorum gente est, ac forte tardus roscus L. merlerose, qui gregatim saepe venit, persequiturque insecta. Cuv.

Casii montis. Est is mons et in Ae-

gypto, ubi Magni Pompeii tumulus: et in Syria Antiochene, ubi Seleucia cognomento Pieria, quae vocabulum dedit avibus. *Super Seleuciam*, inquit Plinius lib. V, c. 22, *mons est eodem quo alius nomine, Casius.* НЕЖ. BARBAS.

XL. *Invocant et Aegyptii ibes suas contra serpentium*, etc. Solinus cap. xxxii, p. 61; Diod. Bibl. lib. I, pag. 78; Plutarchus lib. de Iside p. 381; Phile cap. de Ibi pag. 49; Eusebius, Praepar. lib. II, p. 49. Sed uberius Mela lib. III, cap. 8, pag. 61: *De serpentibus*, inquit, *memorandi maxime, quos parvos admodum, et veneni praesentis, certo anni tempore, ex limo concretionum paludum emergere, in magno examine volantes Aegyptum tendere, atque in ipso introitu finium, ab avibus quas ibidas appellant, alverso agmine excipi, pugnaque confici traditum est.* Avium formam Cicero describit, de Natur. Deor. lib. I, pag. 43: *Aegyptii nullum bellum, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt: velut ibes maximam vim serpentium conficiunt, quum sint aves excelsae, erubus rigidis, corneo proceroque rostro: avertunt pentem ab Aegypto, quum volucres angues ex vastitate Libyae vento Africo invectas interficiunt atque consumunt. Ex quo fit ut illae nec morsu vivae noceant, nec odore mortuae.* Ex Herodoto id

serpentium adventum: et Elei Myiagron Deum, muscarum multitudine pestilentiam afferente: quae protinus intereunt, quam litatum est ei Deo.

XLI. (XXIX.) Sed in secessu avium et noctuae paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua invecta sit, emoritur. Nam haec quoque mira naturae differentia: alia aliis locis

omnes auctores seceperunt, Euterpe lib. II, num. 75, p. 117. H.

Invocant et Aegyptii ibes suas contra serpentium adv. et Elei Myiagron. An Elii Myiagron Deum. Hoc e. Ηλαιο τῶν Μυιαγράων, vel Μυιαγράων, Deum scilicet muscarum everitorem, ἀπὸ τοῦ καθαίρειν καὶ κοπεῖν τὰς μύιας. Et paulo post lege: *quae protinus intereant, quam litatum est ei Deo.* SALM. Plin. Exercit. pag. 12. — *Myiagron.* Sic apud Strabonem l. XIII, Apollo σμυθέως et πορροπίως a maribus, ἐρροπίως a rubigine vocatur, Hercules vero κωκυλλῶν a culcibus, et ἰμοκτέως a vermiculis tenella vitis germina rodentibus: μυιαγρὸν suctor vocat eum Deum lib. XXIX, esp. 6; ἀπόμυον, Pausanias lib. V. DAL. — *Elei Myiagron.* Μυιαγρον, sen muscarum venatorem. Iovem ἀπόμυον vocant alii. Clemens Alex. in Protrept. pag. 24: Ἀπομύον δὲ ὀνομασθὲν Ἡλείοι, Ποσειδο δὲ Ἀπομύον Ἡρακλεῖ. Solinus esp. 1, pag. 2, *Hercules*, inquit, *Myiagrum Deum dicitur imprecatus*, scilicet ne muscis in ancellum suum esset ingressus: qua de re cap. seq. MSS. quidam hoc loco *Myiagron* legunt, ut arbitror, mendose. H.

Quam litatum est ei Deo. Accedit haec lectio proxime ad vetustos codices Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chifflet. in quibus diserte scribitur, *qua litatum est ei Deo*: non ut ab

editoribus interpolatum deinde est, *qua litatum est illi die*. Itaque protinus quam dixerit sane Plinius paulo audacius: ut statim quam ab aliis dictum meminimus. Neque vero nunc semel: nam et libro XV, esp. 18, haec eadem locutio iterum: *In cinere lizivio tingunt protinus quam detraxere vitibus*, libris omnibus consentientibus. Illi deo litabatur, ut Iovi, Neptuno, etc. tauro immolato, ut dicitur libro XXIX, esp. 34. H.

XLI. *In Creta.* Solinus cap. XI, p. 30; Aelianus, Hist. Anim. lib. V, c. 2. HAAB.

Mira naturae differentia. Differentiam talem, neque ignobilem hanc quidem citat in suo *Voyage en Syrie et en Egypte*, orientalista Eximius VOLNEY (tom. I, pag. 94, 3 edit) quem, ne gallicis voluminibus latinas pagellas impleamus; sic interpretari aggredimur. Ne uni quidem *Mamluckarum* in Aegypto per quingentorum et quinquaginta annorum spatium soboles contigit vitalis: neque enim in alteram generationem ulla pervenit. Tollit infantes prior aetas, aut certe altera. Idem fere de *Ottomannis*, aliquatenus tamen cladem declinatibus, dum feminas ducunt inde natas; quod Mamluckarum superbiae indignum visum. Tu expedias qua de causa validissimi corporis viri, valentium non minus feminarum coanubio non valeant circa

negat: tamquam genera frugum fruticumve, sic et animalium, non nasci translatitium: invecta emori, mirum. Quid est illud unius generis saluti adversum? quaeve ista naturae invidia? aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, amoenum arbusto agro, ad quem ciconiae non permeant: sicuti nec octavum circa lapidem ab eo. Immensa aliqui finitimo Insubrium tractu examina gracculorum monedularumque, cui soli avi furacitas auri argen-

Nili ostia ac ripae sanguinem propagare qui in Caucaso primum fluxit: neque obliviscaris Europaeorum plantarum species adversus culturam contumaces cito exstingui. De utroque forte fortuna dubitaveris; at immerito, nec rei alia exempla desunt. Az.

Translatitium est. Vulgare est, et frequenter accidit: neque enim *translatitium* idem est, atque importatum aliunde, ut Budaeus existimavit. Porro hunc locum, interpunctione emendata, non parum illustravimus. H.

Rhodus. Suetonius in Tiberio cap. xiv, agens de ostentis, quae Tiberio praesagirent principatum: *Ante paucos*, inquit, *quam revocaretur dies*, *aquila*, numquam antea Rhodi con-
specta, in vulmine domus eius at-
tendit. In eam rem exstat elegans in primis epigramma in Anthologia lib. I, tit. 60, ab Apollonida vate scriptum: *Ο πρὶν ἐγὼ Ροδίοισιν ἀνέμματος ἱπὸς ὄρνις, Ο πρὶν Καρχαρίδας αἰστὸς ἱστορίην, Ὑψιπύτῃ τότε παρὰν ἀνὰ πλατὺν ἕρ' ἀνέβης, Ἠλυθὼν, ἑλίου νῆσσαν δ' εἶχε Νέρον, Κέλου δ' αἰλιάσθην ἐνὶ δώμασι, χαίρει συνάδης Κράντορος, αὐτὸν γένον Ζεῦα τὸν ἱσόμενον.* H.

Arbusto agro. Hoc est, consito ar-

boribus ad usum maritandarum vi-
tium. Vade Plinius idem lib. xvii,
cap. 35: *Transpadana Italia, cornu,*
tilia, aere, orno, carpino, quercu,
arbutat agros. Res arbustiores dixit
alicubi Tertullianus, hoc est, felici-
ciores. H.

Gracculorum. *Choucas rouges*, a
rostro puniceo sic appellati. Vido
quae dicturi sumus de gracculi no-
mine libro xi, cap. 35. H. — *Grac-*
culorum. Τῶν κολούων, qui ἀπὸ τοῦ
κολούειν, a tumultuando dicuntur.
Avis est enim loquax et obstrepera
ac tumultuosa, θορυβητικὴ, καὶ πρηνὴς
δὲ κολοῖσθαι ταπεινὰ νέμοντας. Agathocles
κολοῖς dictus est, vel ob fero-
citatē, vel ob loquacitatē. Rhod.
xxiv, 4. Dalec. — *Gracculorum...*
appellantur. Monedula, nigricans avis
quae libenter quidquid micat furatur.
Videtur esse *corvus monedula* Linn.
vul. *choucas*. De pica patet, iamque
corvus pica Linn. agnovisti. Cuv.

Gracculorum, monedularumque. Er-
rant qui gracculum Veterum a mo-
nedula genere toto differre putant.
Sub genere summo, nempe corvino,
corvus, cornix, et gracculus conti-
nentur. Gracculorum summum ge-

tique praecipue mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, et adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem versus cerni coepere picarum genera, quae longa insignes cauda variae appellantur. Proprium his callescere omnibus annis, quum serantur rapa. Perdices non transvolant Boeotiae fines in Attica: nec ulla avis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei aedem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiae nec pullos, nec nidum fa-

nus Aristoteli *χολοῖς* est, Hist. An. lib. XIX, cap. 31, pag. 4061, cuius tergemina species: unus enim est *χολοχίης*, cui a ceteris scriptoribus graecis communis toti generi nomenclatio, *χολοῖς* attribuitur, uti dicemus lib. XI, cap. 35. Alter *χολοχός* dicitur. Tertius, e corvino genere minimus, *βυκολόχος*, seu scurra dictus, quae Latinorum monedula est, furacissimum animal, concinnum, et elegans, haud tanta nigredine, sed quod maxime eicuretur, et colludat. Gallis, *chouette*: atque ex ea ave ductum in his regionibus verbum istud est, quod in eos conuicti solet, qui monedulas furtis imitantur. Monedulae porro nomen, augurum *γαστήρη*, de qua Pindarus, *χρῆται* potius arbitratus factum a monendo putem, quoniam ex oscinum genere avis ea fuit: quam a moneta, ut quidam putavere, cum Alberto M. de Anim. lib. 23, pag. 642, quoniam amantissima sit monetae monedula. Iconem eius exhibet Bellonius lib. VI, cap. 5, pag. 286. H.

Cui soli avi. Nam, si lubet cum Ovidio ludere, Metam. lib. VII: *Mutata est in avem, quae nunc quoque diligit aurum, Nigra pedes, nigris velata monedula pennis.* Et no-

strates ex historia quam fabulam velles theatro induxerunt furantes, *la Pie voleuse*, et *la Gatta ladra*. As.

Nuper, et adhuc tamen rara. Hinc illud Martial. lib. XIX, ep. 76: *Picae loquax certa dominum te voce saluto, Si me non videas, esse negabis avem.* As.

Variae. Πικιλίους, quod partem aliquam plumarum albicantem habebant. Nostrae sunt esse picae vulgares. H. — *Quum serantur.* Augusto mense, ubi dieturi sumus l. XVIII, c. 35. H. — *Perdices non transvolant Boeotiae fines in, etc.* Repetendum ex superioribus, *transvolant*: ait, ergo nullam avem transvolare aedem Achilli sacram, id est, volatu transcendere, *ὑπερτάσθαι*. SALM.

In Attica. Hoc est, fines Boeotiae, qua attingit Atticam regionem: in Atticam solum non transmeant. H.

Nec ulla avis. Solinus cap. xix, pag. 38; Antigon. Caryst. cap. 134. HARD.

Insula qua sepultus est Achilles. Alham Ptolemaeus vocat. Sitae est in ora Tartariae minoris, ante Borysthenis ostium, supra lib. IV, cap. 12. DAT.

Aedem. Ex superioribus subintellige *transvolat*. H.

ciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romae in aedem Herculis in foro Boario nec muscae, nec canes intrant. Multa praeterea similia, quae prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe quum Theophrastus tradat invectitias esse in Asia etiam columbas, et pavones, et corvos, et in Cyrenaica vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oscines: fere mutant colorem vocemque tempore anni, ac repente fiunt aliae; quod in grandiore alitum genere grues tantum: hae enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra rufescit, canit aestate, hieme balbutit, circa solstitium muta. Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. Tardis color aestate circa cervicem varius, hieme concolor.

In aedem Heredis. Vide quae notata sunt lib. XXXIV, cap. 7. Herculi hinc bonorum decimam Romani dicebant, sacraabant, solvebant: unde lepidus iocus Plauti in Bacchidibus: *Si frugi est, Herculeus fecit ex parte decimam partem ei Dedit, sibi novem abstulit.* Cic. de Nat. Deor. *Neque Herculi decimam quisquam vovit unquam, si sapiens factus esset.* Iterum Plautus in Mostell. *... unus isti servus est sacercinus Tranio, is vel Herculis conterere quaestum possiet.* DAL. *Nec canes.* Plutarch. in Quaest. Rom. pag. 285. H.

Esse in Asia, etc. Mosis tamen aevo Syriam totam πολυτρήπων fuisse, ex sacris paginis plane conficitur. H.

In Cyrenaica vocales ranas. Ea de re dictum superius libro VIII, cap. 83. HARD.

XLII. *Grues tantum.* Aristot. Hist. Anim. lib. III, cap. 40, pag. 352; Solinus cap. 10, pag. 28. H.

Merula. Aristot. Hist. Animal. lib. IX, cap. 75, p. 4168. Nostris, *merle noir.* HARD.

Hieme balbutit. Turdos, merulas, aturnos, turtures hieme latere scribit Arist. Hist. lib. VIII, cap. 16. DAL. — Cuius haec verba: Τοῦ δὲ χειμῶνος παταγῆ, καὶ φθέγγεται βαρυβόας; *hieme strepit, et tumultuose vocalatur.* Quod mox solstitium dicit, aestivum intelligit quo tempore latet, ut ait Aristot. Histor. lib. VIII, cap. 24, p. 736, et pennas amittit, et silet. HARD.

Tardis color aestate, etc. Aristot. Histor. Animal. lib. IX, cap. 75, p. 4168. HARD.

Concolor. Hoc est, unius coloris,

- XLIII. Lusciniis diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus sine intermisso cantus, densante se frondium germine, non in novissimum digna miratu ave. Primum tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicae scientia modulatus editur sonus: et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso: copulatur intorto: promittitur revocato, infuscatur ex inopinato: interdum et secum ipse murmurat: plenus, gravis, aculus, cre-

qui proxime ad sturni colorem accedat. Arist. H.

XLIII. *Luscinia*, Aristot. iisdem verbis, loc. cit. H.

Primum tanta, etc. Lusciniarum cantus suavitatem et varietatem his versibus eleganter Homerus expressit: Ως δ' ὅτε Πανδαρέου κόρη, καὶ χλωρίς ἀκρόν καλὸν ἀνὴρ τοῦ ἔκρος ἰὸν ἱσταμένη, δίνδρων ἐν πετάλοισι καθέζομένη πεκυνόισι, ἥτε θαμὰ τρωπῶσα χέει πολυήχεα φωνήν, etc. Festive Plautus in *Bacchid.* *Pol magis metuo, in monendo ne mihi defluat oratio.* *Bac. Pol* ego quoque metuo, *lusciniolae ne defluat cantio.* *DALE.*

Et nunc continuo. Id carmine expressit haud invenusto vates non ignobilis: *Nunc ceu rudis, aut incerta canendi Proiecit in longum, nulloque plicabile flexu Carmen inquit, simili serie, iugique tenore Præbet iter liquidum labenti in pectore voci.* *HARD.*

Variatur inflexo. Variat sonum inflexo spiritu, quum praesertim cantus crispatur. Gallice diceremus, *il fredonne.* H.

Conciso. Caesim variato cantu, sive sibilis Interceis, eodem intervallo nihilominus continuatis. H.

Copulatur. Quum multiplices vocis modulos tremulo gutture, ac veluti contorto crebrius spiritu, ingeminat: Galli vocant, *roulements*: quidam, *roulades.* H.

Promittitur. Non iam emittens foris, sed intus revocans spiritum, ac veluti resorbeos, sibilum interim edit una contentione perpetuum, ac longiuscule productum. Sic paulo ante cap. 29, de tetragonibus: *moritur spiritus revocato.* H.

Infuscatur ex inopinato. Obscuriorrem vocem assimulat, ut aliam avem canere potius, quam lusciniam, putes. H.

Interdum et secum ipse murmurat. *Il gazouille* Satis eleganter idem poeta: *Ex inopinato gravis intonat, et leve murmur Turbinat introrsus,* etc. H.

Plenus. Nunc aequabili vocis sono, nunc gravi ac submissiore, nunc aculo, elatoque utitur, *il contrefait le fausset.* Nunc eosdem sonos celeritate maxima devolvit, nunc eosdem protrahit longius. Quum lubet, summum vocis sonum affectat, *le dessus*: medium, *la taille*; imum, *la basse* contra. H.

ber, extentus: ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quae exquisitis tibiæ tormentis, ars hominum excogitavit; ut non sit dubium hanc suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, quum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit saepe vitam, spiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliae iuniores, versusque quos imitentur, accipiunt. Audit discipula intentione magna, et reddit, vicibusque reticent. Intelligitur emendatae correptio, et in docente quaedam reprehensio. Ergo servorum illis pretia sunt, et quidem ampliora, quam quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex, candidam alioquin, quod est prope inusitatum, venisse, quae Agrippinae Claudii principis coniugi dono daretur. Visum iam saepe, iussas canere coepisse, et cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transversas arundines aqua, foramen inspirantes, linguaeque parva aliqua opposita mora, indiscreta redderent

Tormentis. Hoc est, instrumentis, quibus excogitandis, concinnandisque apte hominum torquentur ingenia. H. — *Stesichori.* Scripsit is Helenes epithalamium, sive γαμήλιον λόγον, κατακομητικόν potius, ut arbitror, quam διαγερτικόν, vespertinum, quam matutinum. Haec enim epithalamiorum differentia est. Rhod. lib. XXVIII. cap. 15. DALLER.

Iuniores. MSS. omnes, Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. Chiff. iuniores. HANDEL.

Audit discipula. Docentem magi-

stram, discipulamque aemulantem audivisse se Aristoteles narrat, Hist. lib. IV, cap. 9, pag. 498. Id quoque notat Plutarchus lib. de Solert. Animal. pag. 973. H.

Sestertius sex. Sive sestertium sex millibus. Monetae nostrae, librae sunt omnino sexcentae. H. — *Sestertius sex,* etc. Monetarum nostrarum circiter 1227 fr. Eo. P.

Linguaeque. In his arundinibus ex arte incisus, quid lingua seu figura sit, tractatum est. Nostris, fa linguette. H.

PLIN. N. H. Tom. IV

S

similitudine. Sed eae tantae tamque artifices argutiae a quindecim diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere, aut satiatas. Mox aestu aucto in totum alia vox sit, nec modulata, aut varia. Mutatur et color. Postremo hieme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quae caeteris avibus. Pariunt vere primo quum plurimum sena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam simul co-

Mox aestu. Arist. loc. cit. p. 1168: *Aestate procedente*, inquit, *aliam mittit vocem: non amplius omnimodam, neque celerem, neque contentam, sed simplicem: colorem quoque alium induit.* Aelian. Hist. Anim. lib. XII, cap. 28. II.

Postremo. Aristot. eund. loc. cit. tum etiam lib. V, cap. 9, pag. 541. H. A. B.

Pariunt vere. Aristot. Hist. Anim. cap. 9, pag. 541; ὄρνις ἀρχαῖου, aestatis initio: II.

XLIV. *Alia ratio ficedulis: nam formam simul,* etc. Praepostera verba, permutatae, sententiae, omnia transposita et confusa. Quod upuparum est ficedulla tribuitur: quod ficedularum, upupa. Quippe ficedulas formam mutare, a vero aliepan est: hoc si upupis tribuas, vera locutus fueris. Aristoteles de ficedulis libro IX, cap. 49: *Sic et ficedulae melancoryphae vicibus commutantur: sit enim inveniunt autumno ficedula, ab autumno protinus melancoryphus: nec inter eas discerni aliquod nisi coloris et vocis est. Avem autem esse eandem constat, quia dum transiret hinc genus, utrumque conspicitur est nomen absolute mutatum, nec alterutrum adhuc proprium ullum appellationis.* His verbis Aristoteles, non formam mutare ficedulam tradit, sed vocem et colo-

rem. Videamus rursus quid de upupa idem auctor eodem loco scribat: *Nec non*, inquit, *upupa quam colore, tum vero specie immutatur.* Et capite quindecimio eiusdem voluminis: *Upupa ridum potissimum e steterit hominis facit. Mutat formam tempore aestatis et hiemis.* Patet ergo ex antedictis, ficedulas colorem tantum et vocem mutare, upupas et colorem, et formam. Si ergo verba, quae de ficedularum formae et coloris mutatione hic habentur, ad upupas transferes, et rursus duo illa verba, a quibus de upupa incipit tractare, quae sunt, *Mutat et*, ad ficedulas, omnia debitum ordinem recipiant. Legendum ergo videtur in universum sic: *Pariunt vere primo, quum plurimum sena ova. Mutant et ficedulae. Hoc nomen non nisi autumno habent: postea Melancoryphi vocantur. Sic et Eridanum hieme, idem Phoeniceus aestate.* *Alia ratio upupae: nam formam simul coloremque mutant, ut tradit Aeschylus,* etc. Non sciam nescius visum haec iri quibusdam, ludibria potius praestigatorum, quam censoris castigaciones. Sed meminerint humani lectores, in tanta verborum sententiarumque prope dixerim strage, violentia opus esse, et veritatis quocumque discrimine viam patefaciendam, satiusque eade, vi aliqui litterae al-

loremque mutant: hoc nomen autumnō: non habent postea: melancoryphi vocantur. Sic et erithacus hie-
me, idem phoenicurus aestate: Mutat et upupa, ut

lata, scire nos aliquid, quam immu-
tare verba non audentes, omnis in
dubium vocare, et falsa saepenumero
pro veris admittere. Præter. — *Alia ge-
tio....* vocantur. Prope me vident
apponderim de muscipula atricapilla,
Linn. (gobemque à collier Buff.
565) qui verno tempore candet atque
nigricat, spectabilis præcipue nigro
quodam operculo et monili candido,
unde nomen melancoryphos. Elapsa
coctus tempestate, fuscus obscurusque
lit, neque jam ident. esse videtur.
Cuv. — *Nam formam.* Eicedulæ no-
stræ, *pefigues*, ficuum tempore ap-
pareat, quod iis vescuntur: disce-
dunt post autumnum: ætiam dentum
prodeunt pari, sive mesangiae nostræ,
quæ et a nigro capitis quasi vela-
mine, *μυλαγκόρυπος* Græcis, nostris
quoque *meuanges* *noûettes* nuncupa-
tæ sunt. Præter: Melancoryphi genus
avium, quæ latine vocatur atricapil-
lar, eo quod summa eorum capita
nigra sint. Hinc et in avibus vulgi
insedit opinio, quam Aristoteles re-
quirit, Hist. Avim. lib. IX, cap. 75,
pag. 1169, alteram harum avium
certo anni tempore alterius formam
induere. Discessit ab hac hæresi
Alexand. Myrdius, qui apud Athen.
lib. II, pag. 65, pœorum species duas
agnoscit, alteram quas sicuum tem-
pore *εβιάλας* vocetur: alteram parum
sive mesangiam atri capitis, *αίγιδας*
μυλαγκόρυπος. H.

Hoc nomen non nisi autumnō ha-
bent. Distingue: Hoc nomen autumnō:
non habent postea: melancoryphi vo-
cantur. Salin. pag. 238. Præter. — Hoc
nomen autumnō: non habent postea:

Melancoryphi vocantur. Eadem sen-
tentia, sed non pari fide libri hacten-
us editi sic eum locum exhibent.
Hoc nomen non nisi autumnō habent:
postea melancoryphi vocantur. Nobis
a codicum Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Pa-
ris. aliorumque auctoritate discedere
religio fuit. H. — *Hoc nomen....* vo-
cantur. Fallitur Neater, sed non solus;
nam vulgi, his etiam temporibus
consuetudine adversus vera credulitas
vix dedidit. Error hinc profectus
est, quod nunquam fere eodem tem-
pore istæ aves spectentur: quæ circa
metamorphoseon amatores de trans-
formata scudula somniarunt. Idem
conlice de phoenicurus, et erithaco.
AJACB.

Idem phoenicurus. Aristoteles libro
ἁπλοῦ, capite 49, *Phoenicurus*, modo
exemplar vitio caret. Heron auctor
Græcus in Geôgico. de antipathia
agens, *Phoenicurus*, cum Plinio.
Præter. — Sic erithacus. Arist. loc. cit.
Meg. Geoponicus auctor lib. XV, e.
1, pag. 405: καὶ ἐρυθρός, καὶ οἱ χα-
λεμαὶ ἐρυθροὶ ὀφθαλμοὶ ὀφθαλμοί. Sed si-
mills est hic error priori, et simili
ex causa ortus. Gallorum aucupes eri-
thacum vocant gorge rouge, ut Bel-
lonius refert lib. VII, cap. 9, eum-
que secutus Aldrov. Ornith. lib. XVII,
cap. 30, pag. 741. Phoenicurus, eo-
dem Bellonio teste, rossignol de mu-
raille. Subscribit et Aldrov. cap. 32,
pag. 746. H. — Optime; namque ra-
vera phoenicurus idem censendus est
cum Linn. *Motacilla phoeniceo* (Buf-
fon, lc. 351), gall. rossignol de mu-
raille, ave cui corpus fuscum, cauda
rusa, nigra gula, et nos in maris

tradit Aeschylus poeta, obscena alias pastu avis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

XLV. Oenanthe quidem etiam statos latebrae dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrumque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hieme non visus,

degere, ergo per aestatem non procul a domibus. Contra *Motacilla rubecola*, Linn. (Buffon 361, lc. 1), quae nobis *ronce-gorge*, hieme accedit, quumque aliunde motacilla phoeniceo similis aliquatenus sit, potuit eredi eadem avis mutata veste reversa. Cov.

Mutat et upupa. Arist. iisdem verbis, Aeschylum quoque laudans, loc. cit. Et Geopon. auctor, loc. cit. *Oi papas xai o ipof parastalla*, Accipiter et upupa invicem transformantur. Sed haec haud magis similia vapi, quam quae de melancorypho iactata vidimus. Accipiter vere apparet, recedit aestate: quo tempore apparet upupa. Haec Gallis *hupa* dicitur. Belonius vide lib. VI, cad. 40; Aldrov. lib. XVII Ornith. cap. 44, pag. 792. Hano.

Aeschylus. Huius versus de upupa recitat Arist. Hist. lib. IX, cap. 75, p. 4467. H.

Obscena alias pastu avis. Pastu, redundare videtur. Pastu enim ea obscena non est, sed nido, quem estercore, praecipue humano, conficit. Aristot. lib. IX, cap. 45. Idem tamen Hist. lib. VI, cap. 1, upupam non nidificare ait, sed in cavis arborum parere sine ullo stramento. Pausanias lib. I, tradit upupam primum Megaris visam ad Terei sepulchrum. Dal. — *Obscena alias pastu*. Voa haec pa-

stu redundare Dalecampio videtur. Pastu enim, inquit, ea avis obscena non est, sed nido, quem o stercore praecipue humano conficit. Plinium a calumnia defendit Albertus M. de Anim. lib. VIII, tract. 2, cap. 4, pag. 255: *Quam nos upupam vocamus, inquit, ex industria naturali materiam nido suo congruam colligit, stercois hominis, quia virtutem quamdam habet theriacas contra venenum: et est medicino sibi contra venenum, sicut et leopardus, et leoni*. Leopardos certe eo pastu sibi adversus venena mederi vidimus lib. VIII, cap. 41, ex Aristotele, Pllato, Solinoque, quos idem Albertus sequitur, de Anim. lib. VIII, tract. 2, cap. 2, pag. 251. H.

XLV. *Oenanthe*. Totidem verbis Arist. loc. cit. *Ovavtha*. Parram Plinius ipse appellat lib. XVIII, cap. 69, sed faciem nusquam describit: Aristoteles quoque nomine solo contentus. Ne Bellonio assentiar lib. VII, cap. 12, existimanti esse avem eam, quae Gallis *enblane* dicitur, multa deterrent. Parrae recinentis omen ceu infaustum Horatius memorat lib. III, Ode xxvii, ubi: *Impios parrae recinentis omen Duceat*, etc. H.

Ipsis diebus. Ipso die quo Sirius occidit, occultat sese oenanthae, seu parra: ipso die, quo Sirius occidit, prodit. H.

Chlorion, *Xalaplu* Aristoteli, Hist.

circa solstitia procedit. (xxx.) Merulae circa Cyllenen Arcadiae, nec usquam aliubi, candidae nascuntur. Ibis circa Pelusium tantum nigra est, caeteris omnibus locis candida.

XLVI. (xxx.) Oscines, praeter exceptas, non te-

Anim. lib. IX, cap. 28, pag. 1058. Chlorion, *χλωρίον* et *χλωρίδες* aves sunt nomina solo affines, genere dispares, apud Arist. lib. IX, cap. 2, pag. 1002, et cap. 20, pag. 1048. Chlorionem totum esse luteum, magnitudine turtur, docet Philosophus: visque adeo Scaligero assentior, chlorionem affirmanti eam esse aviculam quam Galli *verdier* vocant: est enim ea turtur haud paulo minor: virorem appellat Plinius lib. XVIII, cap. 69. II. — *Chlorion... non vius*. Lutei coloris et singae sub hiemem habita ratione, tum et magnitudinis quae par. ferme turturi chlorion evadit (Aristot. lib. IX), non iam de notato *verdier* intelliges, qui passeri similis magnitudine est, et hieme accedit ad domos, ut hic nidum figat; sed de *orio luteo* Linn. quem adverte nuncupari gall. *loriot*, ne mutata quidem, nisi per unius litterae aquaeresim, appellatione graeca *χλωρίον*. Cuv.

Circa solstitia. Aestiva: *περί τὰς ἑπομένας τὰς ὁπρινὰς*. Arist. et Aelian. Hist. Anim. IV, 47. II.

Merulae... candidae. Hist. Animal. lib. IX, cap. 25, p. 1057; Auctor Mirab. Auscult. pag. 1151; Solinus cap. VII, p. 22; Aelianus item ex Sostrato Hist. Anim. lib. V, cap. 27. II: — *Merulae... candidae*. Haec varietas individua est, rara quidem omni loco, sed nullo tamen non visa. Cuv. — Sed nec merularum propria;

nam alaudis quoque et passeribus nonnunquam pluma candet. Notatum est feminas saepius candidas capi: an ea de causa quod feminae saepius candent, in incerto est. Ar.

Nec usquam. Nunc aliubi multis in locis reperiri experientia docuit. Bellonius lib. VI, de avibus, cap. 23, in Sabaudia, Arvernaque esse frequentes ait. II.

Ibis. Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 35, pag. 1063, et Solinus cap. XXXI, pag. 61. H. — *Ibis circa Pelusium... candida*. Haec Herodotus Nostro praeiit, non ideo veritati propiora. Nam ibis niger, vel potius viridis (*Scolopax fulcinellus* L.), vid. Buffon 819, degit non prope Pelusium dumtaxat, sed in Europa merid. fere omni. Nec ibis candida (*ibis religiosa* nob. it. tab. 35), varietas illius est, sed species, de qua fusa nos supra. Vide tom. III, lib. VIII, excurs. III. Cuv.

Caeteris. Caeteris Aegypti nimirum locis. Est enim Aegypti peculiaris avis illa. Atque ita Arist. *Ibes*, inquit, in Aegypto duam sunt generum: candidae aliae, aliae nigrae. Caetera in terra Egypti, *ἐν μὲν οὖν τῇ ἅλλῃ Αἰγύπτῳ*, albae sunt, in Pelusio non sunt: contra in illa non sunt nigrae: in Pelusio sunt. Vtrumque ibidem genus describit Herodotus lib. II, Euterpe, num. 76, pag. 118. H.

XLVI. Oscines, etc. Aristotel. Histor. Animal. lib. V, cap. 9, pag. 539. Hæd.

mere fetus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

XLVII. (xxxn.) Eo maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus maria, quique navigant, novere. Ipsa avis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis et candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus

Præter exceptas. Lusciniæ intelligit, de quibus extreme capite 43 egit: *Parvius*, inquit, vere primo quam plurimum sena ova. H.

Vitales. Βιωσιμους, qui spem vitæ habeant. H.

XLVII. *Maria, quique navigant, novere.* Fuit qui ex coniectura sic reponendum censeret, *maria quique navigant*: minus recte, ut puto. Quoddam sensum: et *maria*, inquit, novere: sunt enim tum tranquilla: et qui navigant, pedato enim mari uluntur. Hæd.

Ipsa avis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte, etc. Hæc Arist. Hist. Anim. IX, 24, 4050, ubi fidem plane verbis, maiorem describit halcyonem, ἄλκυονα; quam Scaliger, in Arist. lib. VIII, pag. 892, *Gallus martinus* pōheut nil appellari, post Bellonium lib. IV, cap. 25. H. — Scribendum reor, *pallidis*, non *candidis*: nullus enim halcyoni candor, si Aristoteli fidem habemus. Eius verba sunt libro nono, capite 14: *Alcedo non multo amplior passere est, colore tum caeruleo, tum viridi, tum etiam leviter purpureo insignis.* Et cap. 14, *merops* colorem, *halcyonis* coloris comparat. De *merops* vero coloribus sic scribit: *Pennæ huius avis inferiores pallidæ sunt, superiores esse*

rudeæ, ut halcyonis, postremæ pinnae habentur. Et Plinius capite proximo: *Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primoribus subrufo.* Si quis obiciat in græco Aristotelis codice, non *echron*, hoc est, pallidum colorem halcyoni tribui, sed *chloron*, hoc est, viridem seu luteum; scilicet duo hæc nomina pro se invicem poni apud Aristotelem: quod patet ex eius verbis, cap. tertiodecimo: *Lutea*, inquit, *dicta est a colore partis suæ inferioris pallido.* Et ubi *merops* pallidum Plinius tribuit, ibi Aristoteles *echron*. Ergo luteus et pallidus color, vel idem sunt, vel ferme idem. Pæt.

Collo gracili. Vel collum pro rostro *κατασπαστικῶς* dixisse Plinium necesse est; quod paulo sane durius esse non inficior: aut certe hallucinalum esse: rostrum enim procerum halcyoni, et gracile esse, non collum, tum res ipsæ monent, effigiesque quam Bellonius exhibet loc. cit. tum Arist. qui eadem ac Plinius totidemque verbis hoc loco tradit: τὸ δὲ *βραχὺς*, ὑπὸ *χλωρον* μὲν, *μακρὸν δὲ καὶ λεπτὸν*. Quod si hæc ab aliis hausit scriptoribus, nec temere ab illis utraque collis rostrique proceritas halcyoni attributa est, habere enim coniectura, quos sup. diximus existimasse halcyo-

earum magnitudine distinguitur et cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in

nem nunc nobis appellari, *martinet pécheur*. HARDI.

Alterum genus earum magnitudine distinguitur, et cantu. Notus est Pinitianus huic loco mendum subesse, atque hoc pacto legi oportere: *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, nec canunt*. Quam emendationem scriptoris sensus ipse consulat. Nam de minore halcyone, quae vocalis est, nunc se agere aperte significat, qui prius maiorem collo gracili ac procero insignem, notavit. Quamquam nec maior ipsa ita est ἄγρυς, nihil ut omnino dicat: aliquid enim in explicatione alarum, dum alio migrare vult, exprimit: si quidem ea avis est, quam *martinetum piscotorem* vocant. Sensus vero tenor hicce: Alterum, inquit, genus halcyonum a superiore distat, et magnitudine, et cantu: sunt enim minores esse, et in arundinetis canunt: Bellonio lib. IV, cap. 26, *rauserbilles*. H.

Minores. Aristot. Hist. Animal. lib. VIII, cap. 7, pag. 892. H.

Halcyonem. Arist. Hist. lib. V, cap. 9, pag. 541. Indicat vel hæc avis raritas non esse halcyonem, quae vocetur *martinet pécheur*, a Scaligero, Bellonioque. H. — Halcyones. Pacuvius in Tencro: *Flexuosa, tanquam lymphata et Bacchi maris commota, in tumultu Teucrium commorans incum, Alcyonis ritu litus pervolvans feror*. Apollon. lib. IV: τῆς αἰὲς ἢ αὐτῆς γοῆς κατὰ πόντον ἐπ' ἀλευόμενι φοριῶσαι. Plaut. in prologo Casinae: *Tranquillum est: Alcedonia aut circa*

forum. In Pseudolo: *Iam hercle tu peristi, nisi illam mihi tam tranquillam facis, quæm mare est olim, quum ibi alcedo pullos educit suos*. Vide Varro. de ling. Lat. N. DALL. — Halcyones. De halcyone id credidit quod de phoenice. Metas fabula, sed quam dehinc in avem transtulerunt veram, quam e descriptione accuratissima quidem Aristot. Hist. Anim. lib. IX, certo eandem asseveres cum *alcedine hispida* Linæ. (*martin-pêcheur* Buffon tab. 77). Nam Aristot. Non multo, ait, amplius patere, colore caeruleo et viridi, et leviter purpureo, rostrum subviride, longum et tenue. Plinius qui videtur a Stagirite rem sumpsisse, pro rostro dolum scripsit: unde offusa nox clarissimo diei, ita ut avem minime cognoscere, ni, ad fontem revolutus, genus perlegerit. Quae sequuntur falsa. Halcedinis nidus zoophytum est e gente hæc quam Linnaeus *alcyonidum* dixit: Ova huic forma, unde pro nido acceptum est. Sed alcedo non nidificat, sedemque solam habet ripae foramina, ubi ova deponit. Cæterum verè parit, neque ullo modo ad dies Halcyonios refertur. Illius vita potest. Nec allebo Aristoteli duas alcedinis species notatas, quarum alteri vox competit, alteri secus. Prior degit inter arundines. Vtrique caeruleum tergus. Nos unam Europaei nominamus, satis claustrum, et solani cui caeruleo colore in Europa signata terga. Sed prope Smyrnam quædam alcedo capta est, quarum exhibet Al-

latebras abeuntem. Fetificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, et totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilae figura, paulum eminenti, ore perquam angusto; grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, fran-

hinas tom. III, tab. 29. Maior nostra. *Alcedinem Smyrnensem* hactenus dixerunt. Cuv. — *Vergiliarum*. Harum occasum incidere alias monuimus in diem XLIV, post sequinoctium autumnale. Hæro.

Fetificant Aristot. totidem verbis loc. cit. pag. 539. Hæro.

Halcyonides, Ἀλκυονίδες ἡμέραι, Aristoteli: *Halcyonae*, Columellæ l. XI, cap. 2, pag. 372. De hæc re Basilii eleganter, homil. 8, in Hexæm. pag. 105. Alludit ad hos dies in *Casina* Plautus, in prolog. vers. 26: *Tranquillum est: Halcedonia nocte circa forum*. Hæro.

Siculo maxime. Hæc verbis ista prope subiunguntur in libris paene omnibus: *In reliquis partibus est quidem mitius pelagus. Siculum utique tractabile*. Sed hæc, quum nec Pliniam orationem redoleant, sed glossema potius frigidum sapiant superiorum vocum, intrepide eradenda censuimus: quum praesertim orationis seriem, perquam incommode huc inserta, abrumperet viderentur. H.

Faciunt nates. Aristot. loc. cit. Hæro.

Pilae figura, etc. Nidum aut esse rotundum ut pilam: sed in collum produci, ut cucurbitam hortensem. Sic Aristoteles loc. cit. ἢ δὲ σφαιρὶς παρομοίαι ταῖς σφαῖραις... τὸ δὲ σχῆμα παραπλήσιον ταῖς σφαῖραις. Conferri

haec possunt cum iis quae de halcyonis nido Plutarchus quoque commemorat lib. de Solert. Anim. pag. 983, et Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 47. Hæro.

Ore perquam angusto. Ostiolum, inquit Philo. angustum habet, quantum satis sit ad ingressum pusillum: adeo, ubi subvertitur mare, ut ne tum quidem ingredistat. H.

Grandium spongiarum similitudine. Delecampius in margine rescribit, *magnitudine*, ex Aristotele. Frustra est: perinde quasi similitudinis vocabulo, adiecta in primis voce *grandium spongiarum*, haud satis ille feliciter magnitudinem indicarit: vel sola magnitudine contineri eam similitudinem existimandum sit, quod falsum esse liquet ex iis quae diximus in prioribus notis. H. — *Similitudine*. Tum quia magnitudine maximas spongas vel superat, vel adaequat: τὰ δὲ μέγας αὐτῶν ἐστὶ τῆς μεγίστης σφουγγῆς μέζον. Tum quia cavernas intus habet, ut spongiae: τὰ δὲ κοῖλα παραπλήσια ἔχου τοῖς τῶν σφουγγῶν. H.

Ferro. Quia non est dura huius materia, sed recedens mollitia quadam lenta, non acuto ferro, sed obtuso, frangitur potius, quam scinditur. Sic Aristot. καὶ κόπτονται μὲν σιδηρῶ οὕτῃ, αὐτὰρ ταχὺ διακόπνται ἀμα δὲ κόπτονται, καὶ ταῖς χερσὶ θραύονται.

guntur ictu valido, ut spuma arida maris. Nec unde conflingantur, invenitur. Putant ex spinis aculeatis: piscibus enim vivunt. Subeunt et in amnes. Pariunt ova quina.

XLVIII. Gaviae in petris nidificant: mergi et in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gaviae aestate, mergi incipiente vere.

XLIX. (XXXIII.) Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiae admonet: neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactae multa aqua pennis pulverem spargunt. Ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepesciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fetu summa aequitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum,

ταχὺ διαθράσκειται, ὡς περ ἡ ἀλυσάχνη. H. — Sensus hic: Si quis acuto ferro secet, non dividitur; si quis vero et secet et manu frangat, frangitur mox, ut spuma. AZ.

Et spuma. Sic Aristotelis ἀλυσάχνην vocat, quam alii spumam maris, alii florem vocant: in globos rotundos formata in litus eiecitur, colore subcinereo. HARD.

Nec inde. Hoc est, ex qua materia. Aristot. Απορίται δὲ ἐκ τίνος συντίθεται τὴν νεοττίαν. H.

Spinis aculeatis. Hoc est, ex spinis aculeati piseis, sive belones appellati, ἐκ τῶν ἀκκλῶν τῆς βελόνης. De belone diximus libro super. cap. 76: *Acus sive belone*, etc. Et lib. XXXII, cap. 53: *Belone*, quos aculeatos vocamus. HARD.

Subeunt. Aristot. loc. cit. H.

Pariunt. Cf. Stagiritas, et loc. cit. Hist. Anim. V, 9. AZ. et H.

XLVIII. Gaviae. Gaviae mergosque pariter in maritimis caulis nidificare scribit etiam Philosophus lib. V, cap. 9, pag. 540. Plinius etiam in arboribus mergos. Gavia, γάρος Aristoteli, nostris monette et mauve, de qua Bellonius lib. III, cap. 43 et 44. Mergus αἰθυξ, plougeon de mer. Idem lib. III, cap. 24. H.

Pariunt plurimum. Aristot. loc. cit. HARD.

XLIX. Hirundines. Aristot. Hist. Animal. lib. IX, cap. 40, pag. 4028. Eadem fere et Basil. homil. 8, in Hexsem. p. 404. H. — *Hirundinem*. Nempe *hirundo rustica* Linn. (sic enim magnus vir hanc perperam nominavit) vulg. *hirondille de cheminée*. Ad. Buffon, 542. Cuvier.

In fetu. Aristot. loc. cit. H.

adultioresque circumagi docent, et foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum et agrestium, quae raro in domibus, diversos figura, sed eadem materia, confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum qua peritia et occultandis habiles pulis, et substernendis molles. In Aegypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio; quod humano opere³ perfici non potest. In eadem iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea et stramento rostrum eius firmantes, continuatis per

Adultioresque. Matres, loquit, ita pullos adultiores robustioresque averunt, ut extrema pars alvi extra nidum sit, et ita docent foras alvum ex alto nido deicere, διδάσκουσι τοὺς νεωτέρους προσηύδα. H.

Alterum genus. Illud est quod in his regionibus ad templorum nostrorum fenestras, ac parietes, ingenti numero vere nidificare cernimus. H. — Vel *hirundo urbana* Linn. (*hirondelle des fenêtres*); vel *Hir.* apud L. Gall. (*martinet*). Ad. Buffon, le. 5421, 5422. CUVIER.

In domibus. Interius scilicet, ubi habitant homines, ut verbis ntar Alberti, de Anim. lib. VIII, tract. 4, cap. 2, pag. 247, ubi primum hirundinum genus nidificat: alterum enim in parietibus murorum exterius. HAAR.

Eadem materia. Luto, H.

Molem. Tamquam aggerem, Nilo coercendo. Dissidet a Plinio Thrausylus in Aegyptiacis, laudatus a Plutarcho, in eo libello, quem de fluminibus inscripsit, p. 4159. Nemoque in

murum hunc Chelidonium (sic enim appellat) factum ait ex lapidibus, qui collotes dicti, quos hirundines colligant, ex iisque murum ducant.

HAAR. — *Molem continuatione.* Volenti aggerem quemdam Nilo coercendo. Iuriconsulti ff. de extraordin. crimin. l. saccularii, ea munimenta χόματα vocant, Magius, lib. I, c. 10. DAL.

Iuxta oppidum Copton. Apud Apul. lib. II Asini, quidam prophetam Aegyptium regem peraggesta Coptica, incrementa Nilotica, arcana Memphisica, sinistra Phariaica. DALIC.

Rostrum. Procurrentem insulae cuneum, eo quod in acumen desinat, qua parte Nilum excipit, ex similitudine quadam rostrum vocat. Sic calceorum rostra dixere olim prominentes, et ultra pedum longitudinem prosiientes extremas calceorum partes, quae desinunt fere in acumen. Quae vero nunc rostra Plinius, scriptores alii linguis appellant. Festus: *Lingua est promontorii genus, non excellentis, sed molliter in planum dexti.* Familiaris haec vox Pacuvio

triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet: eaque militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quae ripas excavant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero faucium malo, multisque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt haec nidos, migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus annis attingat.

L. In genere vitiparrarum est, cui nidos ex musco

apud Gellium, Livio, Ammiano. Sic Ovidius Metam. lib. XIII, tria Siciliae promontoria linguas vocat: *tribus haec excurrunt in aequora lingua*. Linguas Caesar, Bell. Gall. lib. III, alique appellant loca huiusmodi in longum a continente in mare exspecta. Non placet igitur merito Rhenani conjectura, contra MSS. omnium fidem hic clostrum legentis. De voce *militiae*, quae mox occurrit, vide Gothofredum, in Cod. Theod. de Decurion. lib. XII, tit. 4, leg. 63, p. 413. HAZO.

Tertium est... internidificant. Divinus sane rō *internidificare* *trivivum* cum rō certis discretos spatia nidos construere. HAZO. — Indicatur h. l. *hirundo riparia* L. vel *hirondelle de rivage*. Haec vid. in Buff. ic. 543, 2. Cuv.

Harum pulli. Ea de re opportunius dicemus, lib. XXX, c. 12. HAZO.

Non faciunt haec nidos. Scilicet ut domesticae, ac silvestres, nec luto construunt, nec stramento roborant sed in riparum cavis, illatis tantum copumis stramentisve nidulantur. HAZO.

L. In genere vitiparrarum. Laborant in hac Charybdi satis infelicitas, eruditi plerique. In libris editis

ante Hermolaum, Parmae, Venetiis, alibique, in genere *viteriparrum*, legitur, Rhenanus, et Gaza *riparium*, malunt. Hermolaus, in genere *ident riparium*, ex Aristotele, inquit, ad verbum. At ne leve quidem eius rei vestigium apud Philosophum exstat ullum. Sed Gazae nimirum interpretationem secutus est, ut dicemus inferius: non Aristotelis verba, mentemque: et sane longe aliter ripariae, de quibus antea proxime dictum est, nidos struunt. Aldrovandus post Gesnerum, in genere *pararum*, emendat, hoc est, *mezangiarum*. Sed diversa pariter iis est nidorum structura. Nos qui vestigiis veterum codicum religiose seduloque insistimus, quibus incorruptae lectionis semina scimus plerumque contineri: quum in Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. aliisque scribi diserte vidimus, in genere *vitiparrarum*: a qua lectione haud multum abluunt editiones vetustae, modo laudatae, quae priores vocis eius syllabas agnoscunt: *porras* aves, de quibus Horatius, Festusque, etiam *vitiparras* dictas esse, haud immerito suspicati sumus. Nam quum eadem oenanthe sit, quae *parra*, uti docuimus in notis ad cap. 48, atque a vitis flore nomen *oenanthe* sortita sit,

arido ita absoluta perficitur pila, ut inveniri non possit aditus. Acanthyllis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum alicui suspenditur surculo

quam Gaza ideo *vitiflorum* reddidit: cur non et eadem similem ob causam; *vitiparra*, aut *vitiparra*, potuerit appellari? HAN. — *Vitiparrarum*... musco, etc. Non alius avis quam *pari pendulini* L. (*remia*), Buff. ic. 618, 3, vel *puri biarmici* L. (*monstaehe*), Buff. ic. 618, 1 et 2, ille nidus. Ili enim in hanc formam nidificans, ut crumenae clausae instar orbiculata domus aditu pateat unico et perexili, pendens caeterum herulae ope in acuminis et concinnata non musco quidem, sed herbarum filis et semine aquatillium arborum, ac in primis populorum. Cuv.

Acanthyllis. In libris hactenus editis, *Argatilis*. In MSS. omnibus, Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chiff. tum in hoc loco, tum in libri huius Indice, *Agatillis*. Nos ex Aristotele, *Acanthyllis*. Sic enim ille, lib. IX, c. 20, p. 1049: Τῶν τε δὲ καὶ τῆς ἀκανθυλλίδος ἔχει νεοτρία· πλεονεχταὶ γὰρ ὥσπερ σφίρις λυγρὰ, ἔχουσα τὸν εἰσόδου μυχρὸν. *Artificiosius acanthyllidos quoque nidus est: intrusus enim est perinde atque pila lino, angusto aditu.* Quem Philosophi locum, dum Gaza redderet, multa peccavit: *Solerti, inquit, ingenio argatilis in ripariarum genere suum instruit nidum.* Primum, ex depravato Plinii codice, in Aristotelis graeca transfundit errorem, pro acanthyllide *argatilis* scribens. Deinde scite admodum emendatum a se Plinii locum, de quo dictum est annotatione proxima, in genere *ripariarum*, pro confesso haberi vult. Sed quum rem sic habere, aut vult, dederim, quid tum propter

rea? Num continuo acanthyllidem sequitur ex eo ipso genere ripariarum esse? Num inserere de suo, sine neglecti muneris noxa, interpretes hoc loco potuit, *argatilis in ripariarum genere*? Illud nimirum est, quod, uti diximus, Hermolaum impolit in fraudem, ratum ea verba scilicet Aristotelis esse, quae erant ex Gazae penu deprompta. Atqui haud obscuris argumentis, ripariis, patriisque disparem esse acanthyllidem Plinius, Philosophusque statuunt: quum illae nimirum aiunt, in cavis riparum nidos non facere, sed invenire: istas ex musco arido iu pilae figuram: hanc denique ex lino eadem forma contexere. Prossus ut mirari aubeat, non id modo a Gaza non animadversum, sed et eodem abreptum errore Bellonium, lib. ult. cap. ult. *argatilis* cum ripariis hirundine eandem plane ac geminam putasse. HAN. — *Acanthyllis*. Quae de argathyllide, vel acanthyllide pronuntiat, scripserat iam Hist. Anim. lib. IX, c. 43, Aristot. sed non lectum monens e lino lino fingi, at puppae e lino fictae similem videri. Vnde suspicor Aristotelicam ἀκανθυλλίδα cum vitiparra Pliniana eandem esse. Cuv. — *Ex lino.* *Ex lini surculis.* HAN.

Picorum aliquis, etc. De gulgulis id verum est. Pici omnes in arborum caavis nidiſcant. Versus de upupa Aeschylī apud Arist. lib. IX, cap. 49, sunt emendati: Ταῦτ' ὅν γ' ἐπέστην Ἐποπα τῶν αὐτοῦ κακῶν Παισιδωκε καποδωλῶσας ἔχει, Θρασύν πατρίον ὄρνιν ἐν παντροχίᾳ. Ος ἔρι μὲν φαίνεται διακάλαν πατρίον, ἑρῶν κατ'

primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Gulgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, carne-rare ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia

ἀγρούς, δύο δὲ μορφαὶ τῶρανός. Παι-
δός γὰρ αὐτοῦ ἵσται νήδους μίαν·
Νίδος δ' ὁπώρας, ἥνικ' ἐν ξανθῇ στά-
χυν Τίκτη, τὴν ἀμυδρύναν ἀλλ' αὐθις
πτερά. Hunc calamitatis upupam te-
stem suae Varium fuit, itaqueque per-
culsum metu, Ferum contra, armatum
petrarum nunc avem Vere appetente
quae novo pennas quatit Ruffas in
agris. Nam est figura duplici; Vnus
quidem iuveni colos est pectoris; Au-
tumno at illa, flava quum peperit se-
ges, Mutata pennas rursus alias ia-
duit. Scelig. II, versu legit, ἀποδη-
λώσας; 4 φαίον τι; 5 κίρκου λαπάργου
δύο γὰρ αὖν μορφαὶ φαίνε; 6 παιδός
γε τ' αὐτοῦ νήδους μίαν ἀπο; 7 τίκτη
νῦν αὐτίς κ' ἀμυδρύναν πτέρυξ; pu-
tatque haec cuculo convenire, cucu-
lumque ab Aeschylō cum upupa con-
futum fuisse. Addendi sunt, et hi
versus duo, Αἰ δὲ μέτει τοῦδε Πάλ-
ληος τέππος ἀρυποῦς ἐρήμανς ἢ πά-
γους ἀποιεῖται. Quidam legunt: κ' ἀ-
πεδῆλυσεν βραχὺ. δαίλιν πετραίων·
nam timidissima est avis illa, non
δρυν θρασύς; deinde v. 6: παῖς μὲν
γ' αὐτός; et versu proximo: ἥνικ'
αὐανθῇ στάχυν. Dal. — Picarum ali-
cui suspendiur. Nidus scilicet: quae
vox ex superiori clausula subintelli-
genda est. Hoc ipsum de gulgulo af-
firmat Aldrovandus, Ornithol. lib.
XII, c. 39, pag. 856, confirmatque
iactatum sermone vulgi proverbium;
ambiguo illudens, Gulguli nidum a
nemine visum esse, quoniam suspendus is

fuerit. Nul ne vit nid de loriot qui
ne sût pendu. II.

Gulgulos. Gulgulus nostris, *loriot*,
de quo Bellonius lib. VI, c. 11. Sed
is vicronem cum gulgulo male con-
fundit. MSS. omnes, Reg. 1, 2, Colb.
1, 2, Paris. Chiff. gulgulos habent.
At lib. XXX, cap. 28, iidem gulgul-
um exhibent. Vid. quae ibi dicturi
sumus. II.

In Arabia cinnamologos avis ap-
pellatur. Ita MSS. omnes, et Alber-
tus, ex Avicenna, de Animal. lib.
VII, tract. II, cap. 4, pag. 253;
Solinus item cap. xxviii, pag. 63.
A legendo cinnamo nomen invenit.
Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 20,
pag. 1049, κιννάμωπον ὄρνειον vocat,
quae avis cinnamomum alicunde af-
ferat, ad nidum in Arabia instru-
dum. Phile. quoque lib. de Prop.
Animal. pag. 58, et Aelianus, Hist.
Anim. lib. II, cap. 34. II. — Cinnamologos. Aliud commentum quod
prior Herodotus, Thal. cap. III, pro-
tulerat, longioribus verbis adorna-
tum et notabilioribus circumstantiis.
Aristoteles tamen absurditatem ali-
quantenus (lib. IX, cap. 20) tempe-
raverat, reduxeratque in hanc for-
mam quam Plinius hoc loco exhibet.
Id tot fabellis annumeres quas ne-
gotiatores excogitare solebant, igno-
tas et advectionis rei pretium sese
addituros rati. Plura in lib. VII
supr. iam notavimus. COVIER.

cinnamologos avis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenae, mercis gratia. In Scythia avis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper, in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ quum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova transgerunt alio. Hoc in his avibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendisque ovis, miro traditur modo. Namque surculo super huius ova imposito ac ferruminato alvi glutino, subdita cervice medio, aequa utrimque libra deportant alio.

LI. Nec vero iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis gravitate prohibita sublimiter petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos.

Cinnami surculis. Quod solida fide Plinius recitat, hoc una vulgi opinione consistere Herodotus et Aristoteles testantur, atticismo illo familiaris, *passi*. II.

Magnitudine otidis. At facie fortassis, ut patria, si par. Otides Hispanas laudavit iam paulo superius cap. 29. De Scythiis illis Philosophus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 42, pag. 1076: *Εν δὲ Σκυθίᾳ ὀπίσθων γένος ἔστι αἰ ὠτίδης. Τούτῳ τέλει δύο νεοττοὶς οὖν ἐκιδέσθαι δὲ, ἀλλ' ἐν δέσποτα λαγῶν ἢ ἀλώμενος ἐκρυφῆσαι*, etc. Quo respiciens Albertus M. lib. XXIII, pag. 613, otidem hanc, aquilonarem aquilam interpretatur: Quod autem Plinius dicit, inquit ille, aquilam aquilonarem in vulpis pelle ova involvere, et sic sub sole in ramis arborum suspendere, donec maturata solis calore exeant, et non ea fovere aquilam, sed quam calore solis et pullis pulli exierint, ad ea tunc primum redire, iam expertus sum esse falsissimum: quoniam

in Livonia, etc. Aquilarum certe mores ei Philosophus ipse attribuit, in custodiendis ovis, pullisque H. — In Scythia avis, etc. Nil mihi superpetit quo rem explicem, iam Arist. lib. IX, c. 33, prolatur. Si fabellis non appendendum quia in Scythia confectione ferebant, crediderim id uni individuo peculiare in genus, aut speciem translatum temere fuisse, non sine ornamento et amplificatione. Cuv.

Ac ferruminato. Non agnoscunt hæc voces probatissima, exemplaria, Reg. 4, 2, nec quæ Bliensinus vidit. H.

LI. Nec vero. Aristot. Hist. Anim. lib. VI, cap. 4, p. 639. H.

Merops. Arist. pag. 640. Describitur hæc avis a Bellonio, lib. IV, c. 27. In Creta frequens est: rara in Italia: in Gallia nulla: quare et veraculo caret nomine. H. — *Merops.* Noster guépier, Linn. merops apiaster. Bene Plinius hunc ait nidificare in specu sex pedum longitudine quem ipse in annis ripa secuti. Pulli duo

pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

Perdices spina et frutice sic muniunt receptaculum, 2 ut contra feras abunde vallentur. Ovis stragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: neve cui frequentior conversatio sit suspecta, transférunt alio. Illae quidem et maritos suos fallunt; quoniam intemperantia libidinis fran-

cum genitoribus manent, postquam volare norunt, ei cibum quaerere. Vnde dici sunt genitores outrire. COVIER.

Genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo. Habet haec totidem verbis Philosophus, Hist. lib. IX, cap. 20, pag. 1046. Vbi et formam avis similiter describit: Η δὲ ἰδέα τοῦ ὀρνέως τῶν περὶ αὐτὸν ἐστὶ, τὰ μὲν ὑπεράνω, αἰχρῶν τὰ δ' ἐνδύω, ὡσπερ τῆς ἀλκυόνος, κυάνων τὰ δ' ἐν' αἰχρῶν τῶν περὶ αὐτὸν, ἰσχυρὰ. Quod ad formam avis attinet, pennae inferiores pallidae, superiores caeruleae, ut haleyon: alarum extrema, rubra. Qui igitur Dalecampio venit in mentem, ut quasi damnata Plinii in interpretando fide ac diligentia, scribentis, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, ipse rescriberet, inferne cyaneo, superne subrutilo? H. — *Genitores suos.* Aelianus, Hist. Anim. lib. XI, cap. 30. HAD.

Superne cyaneo. Anchor Aristoteles, lib. IX, cap. 20, sed errorem nactus. Certum enim est cyaneum inferne meropem, superne rissoum. COVIER.

Primori. Alarum extrema parte subrutila. HAD.

Perdices. Arist. Hist. Animal. lib. VI, cap. 7, pag. 670. Quas a rusia pedibus Galli cognominant, perdrix rouges. Nam de aliis dicitur, cap. 69. HAD.

Contra feras. Accipitrem, et aquilam. Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 12, pag. 1033. HAD.

Ovis atragulum molle. Ita MSS. omnes, non molli. Solini paraphrasis, cap. XXIV, pag. 7: *Ovis atragulum pulvis est: ad quae clamendo revertuntur, ne indicium loci conversatio frequens faciat.* HAD.

Intemperantia libidinis. Propterea quod in venere propensiores sunt, ne femina incubet, mares ova proluta conferunt, si repererint. Adversus quam impressionem arte femella nititur: aufugit enim, etc. Ita Arist. p. 1034, Scaligero interprete, et ex Arist. Aelianus, Hist. Anim. l. III, cap. 16. Solinus hunc Plinii locum aut parum intellexisse videtur, aut ambigue reddidisse, loco citato: *Plerumque feminae transvehunt partus, ut mares fallant, qui eos affligunt impatientius saepissime adulantes.* HAD.

gunt earum ova, ne incubando delineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio feminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem et coturnices Trogus, et gallinaceos aliquando: perdices vero a domitis ferros, et novos, aut victos, iniri promiscue. Capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis indicem exeunte in praelium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum feminae capiuntur, contra aucupum

Tunc. Post feminarum fugam, dum eae nvis incubant, στρυ ἀνωῶντα, mares vociferantur, et congregientes inter se pugnant: vocant eos tum coelibes: victos in pugna victorem sequitur, a quo solo iuitur. Arist. pag. 1035, et Aelian. loc. cit. HARR.

Id quidem et coturnices. Arist. p. 1036. HARR.

Et gallinaceos. Arist. loc. cit. et Aelianus, Hist. Anim. lib. IV, cap. 16. HARR.

Perdices vero. Arist. loc. cit. et Berytius in Geopon. lib. XIV, cap. 44, pag. 389. HARR.

Contra aucupis indicem. Primum posuit inter marem et feminam, propter ova, naturam discordem: deinde inter feras perdices pugnam, propter feminas: post, inter cicures et ferros: nunc inter gregem, et cicurem ex zelotypia. Aucupis indicem vocat, quo aucupis iuitur ad indicandos aliarum perdicum nidos. *Illicem* scribi ab illiciendis perdibus Turnebus mallet, Advers. lib. XXIV, cap. 38, pag. 854, refragantibus Reg. 4, 2, Colb. 1, 2; Parisiens. Chifflet. et quantum est ubique exemplarium. Venationis huiusce modum narrat uberrime et pereleganter Aelianus, loco proxime huiusmodi. HARR. — *Contra aucupis indicem exeunte in praelium*

duce totius gregis. Scribendum videtur, *contra aucupem illicem*. Vocatur enim illex, quae conciliat aucupium, quamvis subest auspici quaedam, ipsam dictionem *illicem* adiectam esse. Satis enim erat, amisso pleonasmō, dicere aucupem, ut paulo post appellat. Aristoteles venatorem (θηρευτήν) vocat. Eius verba sunt libro nono, capite septimo: *Perdicem venatorem dux silvestrium primus invadit, pugnamque obviam conserit: quo capto compage, alter occurrit, tum alius, atque ita singulis dimicatur, si mas sit qui venatur. Sed si femina est, ubi dux ad eius vocem occurrerit, caeterae universae quum invadunt, fugant ab ea femina, invidentes quod non sibi, sed illi accesserit*. Ex quibus Aristotelis verbis rursus locus sequens restituitur. PIRAT.

Capto eo Viminea nempe cavea, qua cicur includitur. Arist. ἐν ταῖς πηχταῖς ἀλώτορες τοῦτον. HARR.

Circa conceptum. Circa coeundi, concipiendique tempora: κατὰ τὸν τῆς ὄρνιθας κριπὸν, Arist. περὶ τῆς ὄρνιθας, Clearchus, apud Athen. lib. IX, pag. 389. HARR. — *Rursus circa conceptum femina capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eum*. Legend. enim, ut Plinius cum Aristotele concordet: *Rur-*

feminam exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares sterterint feminae, aura ab his flante praegnantēs sunt: hiantes autem exserta lingua per id tempus aestuant. Conciipiunt et supervolantium afflatu, saepe voce tantum audita masculi. Adeoque vincit libido etiam fetus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, quum sensit feminam aucupis accedentem ad marem,

sua circa concentum feminae capiuntur, contra aucupem feminae exeuntis, ut rixando abigant eam, hoc sensu, prodeunte duce ad aucupem feminam canentem, capi utiam perdoes feminas, exeuntis ut rixando abigant ducentem ab aucupe. Invident enim dolentque se contentis, et aucupem amari a duce. Mallem tamen legeres commutato ordine verborum: Rixas circa concentum feminae, capiuntur feminae, contra aucupem exeuntis ut rixando, etc. PIST.

Contra aucupum feminam. Totidem plane apicibus lectionem quam edidimus, repræsentant Ileg. t. 2, Coll. t. 2, Paris. etc. quibus maior est habenda fides, quam Pintiano contra scriptoris mentem, ex Aristotele sic emendanti, *Bonus circa concutem feminæ capiuntur, contra aucupem feminæ excoctus, ut rixanda abigant eum.* Aliud enim est quod Philosophus eo loco, quem Pintianus respicit, Hist. lib. IX, c. 12, pag. 1036, aliud quod Plinius narrat: quem non ex uno scriptore, sed ex multiplici lectione et experimento rerum, suum opus concinnasse scimus. H. — *Contra aucupum feminam.* Contra feminam venatricem, *haplosow*, qua aucups ablutitur ad alliciendâ aliâ. H.

Aura ab his, Aristot. Hist. Anim. lib. V, cap. 5, pag. 532, et Aelian.

PLIN. N. H. *Torn.* IV

Hist. Anim. lib. XVII, cap. 45. At Albertus, de Animal. lib. VI, tract. I, c. 3, p. 192, agens de pedicibus: *Aliquando, inquit, quum femina vertit animum ad masculinum, et flaverit ventus a matre ad fructum, dicuntur concipere: ego tamen non credo quod illa conceptio fecundet, nisi forte ad ovum, et non ad pullum: sed ad pullum exigitur receptio seminis, etc.*
HABD.

Dianter, Arist. loc. cit. II 450.

Affatus. Alii eadem sententia legunt *olfactus*. Si perdis femina, inquit Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 3, p. 651, affletur odore masculi, cunctis: τὸν γὰρ κατὰ φύσιν τοῦ ἀνδρός οὐκίσσεται. H. — Conspiciunt *supervolantium affatus*. Aristoteles libro tertio, De Generatione Animalium, capite primo, ostendit, *olfactus* hic legendum, non *affatus*. Nam affatus praegnantis fieri perditas, statim ante Plinius retulerat. Aristotelis verba sunt: Τὸν ἐτιμ πεπλησῖες σπέρματος καὶ οὐκ ἐτιμ οὐκίσσεται, quorum usus in accipitis, quom olfaciunt matrem vocemque eius audiunt; alterae inspicitur, alterae statim perit. P.

Vocē tantum audita muscoli. Clear-
clius apud Athenaeum, lib. IX. Per-
dicem Indicant vulture maiorem Stra-
bo memorat lib. XV. DALL.

Feminam amplexu accedentes ad

T

recanat revocetque, et ultro praebeat se libidini. Ra-
bie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium
saepe caecae metu sedeant. Si ad nidum is coepit ac-
cedere, procurrit ad pedes eius feta, praegravem aut
delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut
brevis aliquo volatu cadit fracta, aut ala aut pedibus:
procurrit iterum, iam iam prehensurum effugiens,
spemque frustrans, donec in diversum abducatur a ni-
dis. Eadem pavore libera ac materna vacans cura, in

marem. Ita MSS. omnes, Reg. 1, 2, Paris. etc. Pecuniae fortassis incon-
nientiam notare voluit, quum eo
verborum contextu uti maluit, quam
iato, ad *femineum aucupis accedentem*
marem: quanquam vel sic Aristoteles:
δρας τῇ θηρυσίῳ ὄντιναι αἰσθάνεται
προσέχοντα τὸν ἀρρενα. H. — *Poni-*
niam aucupis. Nempe venatricem, ut
diximus, quae marem ad se nilitur
allicere. Arist. Hist. lib. IX, cap. 12,
pag. 1037. Saepae etiam, inquit, Sca-
ligero interprete, femina incubans,
ubi marem ad venatricem feminam
accedere perceperit, surgit et occur-
rens subsistit, ut inestur abstrahatque
illum a venatrice. Haseo.

Caecae metu. Hoc ipsum refert
Aristot. loc. cit. Sed ibi nihil de me-
tu: coeundi cupiditate id fieri tra-
dit. Vocem hanc tamen constantissi-
me libri omnes agnoscunt. Quid si
iuta legas? H.

Si ad nidum. Aristot. loc. cit. pag.
1034; Plutarch. lib. de Solert. Ani-
mal. pag. 971. Non inhegens huius
loci Soliniana paraphrasis cap. vii:
Si quis hominum, inquit, ubi inveni-
bant, propinquabit, egressae matres
venientibus sese sponte offerunt, et
convulsa debilitate, vel pedum, vel
alarum, quasi statim capere possent,

gressus fingunt tardiores. Hoc men-
dacio sollicitant obvios, et elidunt,
quoad provecti longius a nidis avocentur.
Habet haec quoque Callimachus
lib. de Avibus, apud Athen. lib. IX,
pag. 389. H.

Procurrit ad pedes feta, etc. Inde
fictum Aristophani in Avib. verbum
ἐκπρόειξεν, id est, astute elabi,
periculumque vitare. Nam πρὸς ὄρ-
γον ἔρπονεν ἐπιδίξεν. Rhod. XXIX,
26. Dat.

Cadit fracta. Rectius forsitan, *cadit*
ut fracta. H.

Eadem iam pavore libera ac ma-
terna vocante cura. Rectius: *Eadem*
in pavore libera, ac materna vocans.
Non enim narrat, quid perdis facere
soleat abducto per dolum a nidis au-
cupae (nam tunc volans se proripit),
sed quo ingenio adversus illum alio-
qui utatur, quum aut non habet
pultos, aut longe alio loco habet.
Gelax. — *Eadem pavore libera, ac*
materna vacans cura, in sileo recu-
pina gleba se terrae pedibus appre-
hensa operit. Id vero non de matre,
sed de pullis ipsis refert Solinus c.
vii, p. 24: *Nec in pollis, inquit,*
studium segnius ad cavendum: quum
enim visus se perentiscunt, recupi-
nati glebas pedibus attollunt, qua-

sulco resupina gleba se terrae pedibus apprehensa operit. Perdicum vita ad sedecim annos durare existimatur.

LII. (xxxiv.) Ab his columbarum maxime spectantur simili ratione mores iidem : sed pudicitia illis prima, et neutri nota adulteria. Coniugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi coelebs, aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt : quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, saevique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, et circa Veneris preces crebris

rum obtentu tam callide protegentur, ut lateant etiam deprehensi. Rectius multo Plinius, qui pullos hanc artem occultandi sese a matribus edoceri significat, dum a venatoribus nihil aibi iusdianum strui sentit : ac proliis institutioni, maternaeque vacat curae. Ita Plutarchus lib. de Solert. Anim. p. 371 : Ἀλλην δὲ πανουργίαν ὁμοῦ μετὰ τοῦ φιλοστόργου περίδικας ἐπιμακνόντας, τοὺς μὲν νεοττοὺς ἐθίζουσι, μηδέπω φεύγειν δυναμένους, ὅταν διώκωνται, καταβῆλλοντας ὑπὲρ τῶν αὐτῶν, βῶλιν τὰς ἢ συρρετὸν ἄνω προέχουσιν τοῦ σώματος, οἷον ἐπὶ πλῆγας κινούμενους. H.

Perdicum vita. Etiam ultra sedecim, plerumque ἔτη ἢ ἐκακίδεκα, perdicum vitam Philostratus perducit, Histor. Animal. lib. VI, cap. 5, pag. 662. Annis tamen quindecim idem circumscribit lib. IX, cap. 11, p. 1031. Feminis, quam maribus, longius vitae spatium, apud Athen. lib. IX, p. 389. H. a. n.

LII. *Columbarum maxime, etc.* Columbarum Veneri sacrum, quod libidinosa sit avis, Apollodorus scribit lib. περὶ θεῶν. Ideo vero περιστέρων

Graecis vocari ὅτι περισσὴς ἰσχυρία, interpretis eius tradit. Virgilius : ... *tum maximus heros Materiam agnoscit aves.* Aenese ramum aureum optanti advolantes geminae columbae locum ostenderunt ubi servabatur. Apud Apollon. lib. III, Mopsus augur conspectis his avibus, bene sperare iubet heroas. Quod Phineus praedixerat, placere Veneri, ut a periculosa illa navigatione redeant. Victorius, III, 14. DAL. — *Ab his columbarum.* Habet haec maxima ex parte Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 11, pag. 1030 et 1031. Cecinit has columbarum laudes, ac Plinianam de his orationem poetica paraphrasit illustravit Ioannes Passeratius, vates quondam nobilis, singulari de columba carmine. H.

Et neutri nota. Addit his Phil. l. de Propr. Anim. pag. 52, si contra occidat, adulterum aliorum unguibus discerpi, quem vivere nefas arbitretur. Vide praeterea Aelianum, Hist. Anim. lib. III, cap. 41. H.

Nisi coelebs. Arist. loc. cit. Aelian. Hist. Anim. cap. 5. H.

Saepeque. Catullus, carm. 69, co-

2 pedum orbibus adulatio. Amor utrique sobolis aequalis: saepe et ex hac causa castigatio, pigrius intrante femina ad pullos. Parturienti solatia et ministeria ex mare. Pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, praeparantes tempestivitatem cibo. Proprium generis eius et turturum, quum bibant, colla non resupinare, largeque bibere iumentorum modo.

3 (xxxv.) Vivere palumbes ad xxx annum, aliquos ad xl, habemus auctores, uno tantum incommodo unguium, eodem et argumento senectae, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, praeterque in clausula gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat,

lumbam ait: *Ocula mordenti solitam decerpere rostro*. H.

Amor utrique. Arist. pag. 4029, et Albertus M. de Anim. te. 2, lib. VIII, cap. 3, pag. 253. H.

Parturienti. Auctores proxime appellati, et Aelianus, Hist. Anim. lib. III, cap. 45. H.

Pullis primo. Arist. et Aelian. loc. cit. Haseo.

Collectam gutture. Atque adeo praemansam. Arist. loc. cit. Ης διαμασάμενος, σιστρέει τοῖς νεοττοῖς διαιγνός τὸ στόμα, προπαρσσεύδων πρὸς τὴν τροφήν. Permansam, eorum os aperiens, inspuunt, sic praeparans ad cibum. Haseo.

Proprium generis eius et turturum, quum bibant colla non resupinare, large bibere iumentorum modo. Addeendam puto particulam *ni*: colla non resupinare *ni* large bibere, ut bibere ait praeteriti temporis. Postrema autem duo verba, iumentorum modo, criticorum iure fungentes, familia Pliniana eximimus, Aristote-

les libro nono, capite septimo: *Proprium columbarum, et palumbium, et turturum esse videtur, ne collum quam bibunt, resupinent, ni satis hauserint*. PIST. — Suffragatur utrique et Alexander Myndius apud Athenaeum lib. IX, pag. 394. H.

Palumbes. Palumbem lepide Plautus in Poenulo vocat hominem peregrinum, ac hospitem, praedae, insidiisque lenonis obiectum, quo modo Galli pigeon dicunt, et appigeonier. *Nos tibi palumbem ad arcem usque adduximus, Nunc te illum melius capere est, si captum esse vis*. DAL.

Habemus auctores. Aristoteles habet eodem, tum Anim. lib. VI, cap. 5, pag. 662, tum lib. IX, cap. 41, pag. 4031: *Βίολ δὲ πάρτα, ὡς φωνεῖ, καὶ τετραπάρτα ἔτη*. Albertus ad stipulatur, de Anim. lib. VIII, tract. 2, cap. 3, pag. 253. H.

Unguium. Arist. loco proxime citato. Haseo.

Hieme mutis Aristol. Histor. Anim.

quum ova incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium. Columbae et turtures octonis annis vivunt. (xxxvi.) Contra passeri minimum vitae, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quae ab aestate incipit. Feminis longiusculum spatium.

Verum columbis inest quidam et gloriae intellectus. Nosse credas suos colores, varietatemque dispositam: quin etiam ex volatu quaeritur plaudere in caelo, varieque sulcare. Qua in ostentatione, ut vinctae, praebentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur: alioqui soluto volatu in multum velociores. Speculatur occultus fronde latro, et gaudentem in ipsa gloria rapit. (xxxvii.) Ob

lib. IX, cap. 76, p. 1170. Alexander Myndius, apud Athen. lib. IX, pag. 394, hieme palumbes vocem negat edere, nisi sereno, tranquilloque caelo. H.

Vere vocalibus. Aristot. lib. XVIII, c. 28, palumbum gemitus non nisi confecto peractoque solstitio audiri scribit. Dal. — *A vere.* Hoc est, quum ver incipit, ὅταν ἔξ ὑνέται. Prius libri editi, *vere*. MSS. *habere*. Nos *a vere*. Non sunt isthaec porro pugnantis cum iis quae scribit idem lib. XVIII, cap. 68, ut Dalecampius existimavit. H.

Post solstitium. Velus cod. Dalec. et Paris. item Parm. editio, aliaeque vetustae, *post solstitia*. Reg. 1 et 2, Paris. *cum solstitio*. Avibus squalore aestumque conferre, etiam ad paratus, maxime vero palumbis, suctor est Arist. Histor. Animal. lib. VIII, cap. 24, pag. 916. H.

Columbae, etc. Arist. Histor. Anim. lib. IX, c. 11, p. 1031. H.

Cui salacitas. Eam ob rem Veneris curcum trahi passeribus fabulantur. Terpsicles apud Athen. lib. IX, eos qui passeribus vescuntur, ait in Venerem esse praecipites. H.

Mares. Arist. Hist. Animal. I, IX, cap. 11, pag. 1032. H.

Vt vinctae. Frobenius prior, ut vinctae scripsit: quae potior nobis visa lectio est, quam ea, quae codicibus MSS. prioribusque editionibus continetur, ut *victae*. H. — *Vt vinctae.* Dum ita se ostentant, inquit, quasi vinctae ac minus expectatae, ab accipitre facile rapiuntur: impeditis tum pennis in eo strepitu pluviaeque ciendo quo maxime gaudent: qui strepitus nonnisi agitatione crebra nodi illius excitatur, qui humeri vicem obtinet, qua parte alse corpori proxime committuntur. H.

Soluto volatu. Quando scilicet, ut

id cum iis habenda est avis, quae tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum ut visum vocemque eius fugiant. Hac de causa praecipuus columbis amor eorum: feruntque, si in quatuor angulis defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare sedem columbas (quod auro insectis alarum articulis quaesiere aliqui, non aliter innoxiiis vulneribus): multivaga alioqui ave. Est enim ars illis inter se blandiri et corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin et internunciae in rebus magnis fuere, epistolae annexae earum pedibus obsidione Muti-

Maro cecinit, Aeneid. lib. V, vs. 246: *aire lapsa queto Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas*. Tunc enim praedonem saepe praetervolat. Vnde Phaedrus lib. I, fab. 31: *Columbae saepe quum fugissent milvium, Et celeritate pennae vitassent necem*. Haem.

Quae tinnunculus, Galli *eresselle* vocant. De ea Bellonius lib. II, cap. 23. A Graecis *xyxpidæ* dici quidam autumant. H. — *Tinnunculus*. Cenchris vocatur lib. XXIX, cap. 6. Dat. — *Tinnunculus*. E Columella laus! Noster hunc tenendi intra columbarium columbas modum. Sed e penu suo explicatio quae sequitur, nec probabilis; nam avis praedatrix quaelibet non valde bona ad protegendas columbas unquam videri potest. Columella praedatorem ait tinnunculum, solitumque nidificare in aedificiis. Gaza nomen usurpat, ut synonymum τοῦ xyxpidæ Aristot. praedatrix quoque, et, ut Stagirus ait, fecundissimae, siquidem ova quatuor parit. Illic ovorum numerus, statioque in muris conveniunt in

falcone tinnunculo L. (Buffon, ic. 401, 471), vulg. *eresselle*. Nec tamen synonymiam advertit Plinius, cui lib. X, cap. 73, et lib. XXIX, cap. 6, cenchris nominatur, tinnunculi mentione omissa. Cev.

Feruntque. Columella lib. VIII, cap. 8, pag. 295, ubi de columbis: *Ea avis, inquit, tam fastidiosa est, ut saepe sedes suas perosa, si detur evolvendi potestas, relinquat... Id ne fiat, vetus est Democriti praeceptum. Genus accipitris tinnunculum vocant rustici: fere in aedificiis nidos facit. Eius pulli singuli fictilibus ollis conduntur, stipatisque opercula supponuntur: et gypso lita vasa in angulis columbarii suspenduntur: quae res avibus amorem loci sic conciliat, ne unquam deserant*. H.

LIII. Quin et internunciae. Facilitatum id saepius historici meminerunt, quorum ex annalibus excerptis exempla quam plurima Bochartus, de Anim. parte 2, lib I, p. 45. Hodieque Aleppl in Syria ministerio earum sic utuntur, pedibus epistolis alligatis. H.

nensi in castra consulum Decimo Bruto mittente. Quid vallum, et vigil obsidio, atque etiam retia amne praetenta profuere Antonio, per caelum eunte nuncio? Et harum amore insaniunt multi: super tecta exaedificant turres iis, nobilitatemque singularum et origines narrant, vetere iam exemplo. L. Axius eques romanus ante bellum civile Pompeianum denariis quadringentis singula paria venditavit, ut M. Varro tradit. Quin et patriam nobilitavere, in Campania grandissimae provenire existimatae.

LIV. (XXXVIII.) Harum volatus in reputationem caeterarum quoque volucrum nos impellit. Omnibus animalibus reliquis certus et uniusmodi, et in suo cuique genere incessus est: aves solae vario meatu feruntur et in terra, et in aëre. Ambulant aliquae, ut cornices: saliant aliae, ut passerres, merulae: currunt, ut perdices, rusticae: ante se pedes iaciunt, ut ciconiae, grues: expandunt alas, pendentisque raro intervallo quatunt, aliae crebrius, sed et primas dumtaxat pennas: aliae et tota latera pandunt: quaedam vero maiore ex parte compressis volant; percussoque semel, aliquae et gemino ictu

Bruto mittente. Ad Brutum ab Hir-
tio missa scribit Frontinus, Stra-
teg. lib. III, cap. 13. Fuere fortasse
reddita mutuo, et acceptae, H.

Per caelum eunte nuncio. Hunc lo-
cum spectavit Ioan. Douss, quum in
obsidione Leidensi simili functus ef-
ficio columbas aleatico commendaret:
*Quid vigil obsidio, quid aereis, Aut
valla prorsus, per spatia iussu Eunte
earli nuncio?* H.

Quadringentis. Monetae gallicae,
librae sunt centum et sexaginta. H.

Venditavit. Varroniana vox, pro

vendidit. Sunt autem haec totidem
verbis apud Varronem, de Re rust.
lib. III, cap. 7, sub suem. H.

LIV. *Rusticae.* Quae Latinis ru-
sticae, Aristoteli *σκολοπαῖ* est:
Galli *lecoasse*, a magnitudine rostris
vocant. H.

Raro intervallo. Vi milvi, qui
paucis alis feruntur, potius quam vo-
lant. H.

Primas dumtaxat. Extremas alio.
Sic idem superius cap. 54, *Penna-
rum primori subratilo*, pro alarum
extremitate dixit. H.

aëre feruntur, velut inclusum eum prementes, eiaculantur sese in sublime, in rectum, in primum.

- ² Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solae, quaeque sunt eiusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque e vestigio caelum petunt, et hoc etiam ex aqua. Itaque in foveas, quibus feras venantur, delapsae solae evadunt. Vultur, et ferae graviores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissae, non evolant: cauda reguntur. Aliae circumspectant, aliae flectunt colla. Nonnullae vescuntur ea quae rapuere pedibus. Sine voce non volant multae: aut e contrario semper in volatu silent. Subrectae, pronae, obliquae, in latera, in ora, quaedam et resupinae feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura inesse videantur.

- ³ LV. (xxxix.) Plurimum volant, quae apodes, quia careant usu pedum: ab aliis cypseli appellantur, hircundinum specie. Nidificant in scopulis. Hae sunt, quae toto mari cernuntur: nec umquam tam longo

Velut inclusum. Sic illae in volando comprimunt alas, percusso prius semel iterumque aëre, ut ipsum posthaec aërem inclusum alis premere ac coërcere videantur: et vel sic eiaculantur sese in sublime, in rectum, in primum. H.

Impingi. Perdices. H.

Ab alto. Alaudas. H.

Illas. Coturnices nempe. As.

Nisi ex procursu. Nisi cursu prius aliquantum producto, et porro tenuis continuato. HAAR.

Altiore cumulo. Ita libri MSS. omnes. Cumulum pro tunculo sive aggere, dixit. Ita Maro cumulum de attollente se fluvio: *Inscopulus cumulo praeruptus aquae nivis.* H.

Cauda reguntur. Huc pertinet illud. quod de milvis antea dixi, cap. 42: *Videntur artem gubernandi dominae caudae flexibus.* HAAR.

Subrectae, etc. Subrectae, quum caelum petunt: pronae, quum ab alto cadunt. HAAR.

Quaedam et resupinae. Inversae. Nocturnam avem, quam Galli *fresiae* vocant, inversam aiunt, hoc est, pedibus in caelum conversis volare. Quod sequitur, *in eadem natura*, in eodem aëre intellige. HAAR.

LV. *Ab aliis cypseli.* Aristot. Hist. Animal. lib. IX, cap. 38, pag. 4087: *Ὅτι ἀπόδες οἷς καλοῦσι τινες κυψέλους* etc. Nostris, *des martinets*, De l'Is Aldrovand. Ornith.-l. lib. XVII,

naves, tamque continuo cursu recedunt a terra, ut non circumvolitent eas apodes. Caetera genera residunt et insistant: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendet, aut iacent.

LVI. (XL.) Et ingenia aeque varia, ad pastum maxime. Caprimulgi appellantur grandioris merulae aspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrans pastorum stabula, caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis: qua iniuria uber emoritur, caprisque caecitas, quas ita mulsero, oboritur. Platea nominatur, advolans ad eas quae se in mari mergunt, et capita illarum morsu corripens, donec

cap. 10, pag. 698. II. — Linnaeistarum *hirundo apus* (Buff. Ic. 542). Vulgo *le mortuet*. Cuvier.

LVI. Et ingenia. Avium scilicet universe, non modo apodum. Vt ad volandum, inquit, sic aeque ad pastum varia sunt volucrum ingenia. Hinc enim initium duci novae sectionis oportuit, nec divelli eam a sequentibus, ut pessime factum est hactenus: cohaerent enim cum iis quae mox de caprimulgis plateisque dicuntur, quarum pastu nihil est admirabilius. Hæd.

Caprimulgi. Existimat Scaliger in Comment. Aristot. pag. 231 et 1068, caprimulgum esse avem eam inauspicatissimi omnis, quae Gallis *effraye* et *fresaye* vocatur, asioni nocturnaeque similem aspectu, vastissimo oris hiatu foedam. Sed parum acute profecto in ea re coniecit. Nam quae caprimulgus Aristoteli, Plinio, Albertoque describitur, ea merulae facie, sed maior paulo, cuculu eadem minor agnoscitur: hoc est, tam asioni similis est, quam est ovis ovo. Philosophi haec verba sunt: Ο ὅτι κα-

λούμενος αἰγιοθήλας, ἔστι μὲν ὀρεῖνός, τὸ δὲ μέγεθος κορυφῆς μὲν μικρὸν μείζων, κόκκυγος δ' ἵσάττων. Albert. item, de Animal. lib. VIII, tract. 2, cap. 5, pag. 258. Non habet in Gallia nomen haec avis: habet in Italia, *calceabutto*, Ita referente Aldrov. Ornithol. lib. VIII, cap. 9, pag. 567, ubi veram huius effigiem depictam refert. II. — Nostro hic indigitatur Linnaeist. *caprimulgus Europaeus*; vernacula vulgariori, *engoulevent*. (Buff. Ic. 493.) Cuvier.

Caprisque. Id se ab expertis hominibus didicisse scribit Albertus loc. cit. Hæd.

Platea. Ita MSS. libri, et editi. Cicero platea dicitur, de Nat. Deor. lib. II, pag. 100: *Legi etiam scriptum*, inquit, *esse avem quandam, quae platea nominatur: eam sibi cibum quaerere advolantem ad eas aves, quae se in mari mergant: quae quum emerissent, piscemque cepissent, usque eo premere rariu capita mordicus, dum illae captum amitterent, id quod ipsa invaderet*. Aristoteli, πλάτῃν, Histor. Anim. lib. VIII, cap. 15. Non

capturam extorqueat. Eadem quum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.

LVII. (XLI.) Villaribus gallinis et religio inest. In-

en avis, quae Gallis *le pélican* quam avem, cuiusmodi vulgo pingitur, fabulosam esse plerique arbitrantur: sed diversa penitus, nobis adhuc haud satis comperta. H. *Platre*. Linnaciat. *Platalea leucorodia*. Vulgo *spatule*. (Buff. le. 24.)

Eadem quum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit. Platea nimirum, sive platealea. Hanc avem qui cum onocrotalo confundunt, de quo cap. 66, nugae agunt. Onocrotalum septemtrionalis mittit Oceanus: plateam Aristoteles Strymonis ac Danubii incolam facit. Devoratas testas e ventre plateae revomit, eiusdem stomachi calore coctas: onocrotalus, ex falso utero, hoc est, prolobo, sive ingluvie quadam, antequam in veram alvum descenderint. Evomit, relictaeque foras platealea, quae voraverat, eaque deinde extra os humi abiecta excernit rostro: onocrotalus ex ingluvie modo, non expuit, sed in os ipsum, ruminantium more, iterum mandenda revocat. De pelecane seu platea, eadem referunt praeter Aristotelem, Auctor libri de Mirab. Anse. pag. 4451; Aelianus, Hist. A. lib. III, cap. 20; Antigonus Carystius cap. 47; Phile, c. 8, pag. 34. Quae Secundus de platealea, haec quoque Cicero, loco cit. *Eademque haec avis scribitur conchis se solere complere, easque quum stomachi calore concoxerit, evomere, atque ita eligere ex iis quae sunt esculenta.* De pelecane idem Arist. Histor. Animal. lib. IX, cap. 14, pag. 1041, alique, quos laudavimus supra. H.

Testas excernens. Recte qui pro *excreans*, ut antea legebatur, *excernens* correxerunt, ex Aristotele libro nono, capite decimo: et libro de admiranda auditione: suffragantibus etiam ambobus nostris exemplaribus. Subit hoc loco mirari Plutarchum, summum alloqui et nunquam satis laudatum scriptorem, quod Aristoteles, Plinius, Cicero, Aelianus quintodecimo volumine De historia animalium, pelecani seu plateae tribuunt, erodit ascribentem, libro, Vtra animalium solertiora, etc. In similem incidit lapsus et de vulpe marina loquens, quam tradit, devorato hamo sese invertere, ex interioribus externa facientem, ut hamum excutiat. Nam quod de scolopendra marina legerat apud Aristotelem libro nono, et Plinius etiam repetit, ut suo loco visum est, ipse vulpi marinae dat: quia videlicet de utroque animali aquatico eodem loco Aristoteles agit. Pwr. — *Excernens.* Rostro separans carnem a testa, inquit Albertus, de Animal. lib. VIII, pag. 255. Hant. — Alii *excutiens*. Dalec. *testis exuens*; quomodo et hoc Gaza apud Aristotelem transtulit. Ed. P.

LVII. *Villaribus gallinis et religio inest.* Aristoteles non villaticis duntaxat gallinis hoc tribuit, sed omnibus. Neque vocem latinam receptamque existimo esse villaris a villa, sed villaticus: quia et M. Varro et Columella et caeteri utuntur. Aristotelis libro sexto, capite secundo: *Inhorrescent a coitu, ac se excutiant.* Saepae etiam fistulam aliquam sese lu-

horrescunt edito ovo, excutiantque sese, et circumactae purificant, ac festuca aliqua sese, et ova lustrant. (XLII.) Minimae avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus et ore pro manibus. Est quae boum mugitus imitatur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioqui parva. Est quae equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbae pabulo adventu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se ulciscens.

LVIII. Super omnia humana voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc avem

strant, quod idem et edito ovo interdum faciunt. PINT.

Et religio. Festivum id sane: quasi pulvere eo, quem motu excutiant, venerem excutiant, seseque lustrant. Substratio nimirum aptior, quae erudite magis quam eleganter ab Alberto M. explanatur, de Animo. lib. VI, tract. 4, cap. 4, pag. 494 et 492. HARD.

Inhorrescunt. Apud Aristotelem exstant ea totidem verbis Hist. Animal. lib. VI, cap. 3, pag. 650. H. — *Festuca aliqua sese et ova lustrat.* Πισσαυροσπῶν vocat Plutarchus PINT.

Cardueles. Chardonnerets. H.

Taurus. Bellonio miror in mentem venisse, ut scriberet lib. IV, cap. 4, taurum hunc Plinianum, ardeam esse stellarem, quam Galli *butorium* vocant: quam sane inter parvas aves, qui vel a longe viderit, nemo censuerit reponi merito posse. H.

Anthus. Ἀνθος. Aristoteli Hist. Animal. lib. VIII, cap. 6, pag. 886; Bellonio lib. VII, c. 23, Scaligero, in Arist. pag. 1005, et Aldrovando lib. XVII, pag. 750, *bruant.* H. — *Anthus.* Affinitate quaedam vocis ac similitudine deceptus Phile videtur,

qui de anthia place loqui Philosophum putavit lib. de Propr. Animal. p. 74, scribens, ἄνθος ἀνθίας μυστῆ. Anthum equi vocem et horrere simul, et inter fugiendum imitari scribit Antoninus Liberalis in Metam. cap. 7. HARD.

Herbae pabulo. Neque herba tantum, sed vermibus etiam seminibusque vescitur. HARD.

Se ulciscens. Equum a pastu abigens, a quo ipse, nisi parem hinnitum opponeret, pelleretur. Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 2, p. 1005. HARD.

LVIII. *India hanc.* Ex Plinio haussit Solinus cap. 44, pag. 84; ex Solino Apuleius lib. II Florid. pag. 44, hanc psittaci iconem: *Psittacus*, inquit, *Indiae avis est: instar illi minime minus quam columbarum: sed... color psittaco viridis, et intimis plumulis, et extimis palmulis, nisi quod sola cervice distinguitur. Enimvero cervice eius circulo miniato, velut aurea torqui, pari fulgoris circumactu cingitur, et coronatur.* Vnum hoc psittacorum genus Veteres agnoverunt: nos et alia, quae describit Aldrov. Ornithol. lib. XI, cap. 42, et aliunde,

mittit, sittacen vocat, viridem toto corpore, lorque tantum miniato in cervice distinctam. Imperatores salutat, et quae accipit verba, pronunciat: in vino praecipue lasciva. Capiti eius duritia eadem, quae rostro. Hoc, quum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Quum devolat, rostro se excipit, illi innititur, leviolemque se ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, generi picarum est. Adamant verba quae loquantur. Nec discunt tantum, sed diligunt: meditantesque intra semet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi: ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quaerentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris

quam ex India, ad nos advecta. II. — Errare virum et e Plinio attentius lecto conicias bene, et pronunciatum infra. AZ.

Sittacen. Σίτταξ Hesychio. Βίτταξ Ctesiae in Indica, apud Photium in Bibl. cod. 73, p. 444. Vide festivum Philippi epigramma, de psittaco dicente, Χαίρε Χαίρα, in Anthologia, lib. I, pag. 60, et quos Persii versus (cap. 59, not. 4) notamus. HARD. — *Sittacen viridem toto corpore.* Ex hac descriptione multas patet species psittacorum Veteribus notas, sed primam omnium psittacum *Alexandri* Linn. quam vocamus vulgo *perruche verte à collier*. Vid. Buffon, lc. 642. Cuv.

Capiti eius. Apuleiana haec est huius loci paraphrasis, loc. cit. *Rostri prima duritia: quum in petram quumpiam concitus altissimo volatu praecipit, rostro se velut ancora*

excipit. Sed et capiti eadem duritia, quae rostro. Quum sermonem nostrum cogitur aemulari, ferrea clavientia caput tauditur, imperium magistri ut persentiscat: haec ferenda discenti. Discit autem statim pullus usque ad duos actatis suae annos, etc. HARD.

LIX. *Generi picarum.* Quo de genere Persius: *Quis expedit psittacorum Xaipi, Picasque docuit verba nostra conari?* HARD. — *Sed expressior loquacitas, etc.* In hac re memoratu digna recitatur a Plutarcho historia lib. de Animal. Prudent. quam Victorius latine reddidit lib. IX, c. 44, de pica, quae Romae in officina tonsoris, ad Graecostasium, clangorem tubarum imitari didicit. DAT.

Meditantesque. Insigne huius rei exemplum Plutarchus affert, lib. de Solert. Anim. p. 973. HARD.

Si interim. Interdum. II.

illis forma, quamvis non spectanda. Satis illis decoris² in specie sermonis humani est. Verum addiscere alias negant posse, quam quae ex genere earum sunt, quae glande vescantur: et inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitae annis. Latior iis est lingua: omnibusque in suo cuique genere, quae sermonem imitantur humanum: quamquam id paene in omnibus contingit. Agrippina Claudii Caesaris turdum habuit (quod numquam ante) imitantem sermones hominum, quum haec proderem. Habebant et Caesares iuvenes³

Quae glande. Hae sunt picae glandulariae, quas appellare consuevere nostrates, *des geais*: quos vulgus scriptorum gracculus falso vocat, ut dicemus lib. XI, c. 35. HARR. — De corvo glandario Linn. (Bull. le. 481), vulgo *geai* sermo est. Sed histantuni qui monstrosi et prodigiorum vice habendi sunt quini digiti in pedibus. Rarissimi quidem hi sunt; neque quidquam est unde hoc putes facilius quam caeteros humanam loquelam edoceri. CUR.

Et inter eas facilius, quibus, etc. Imprudenter admodum, nec e rerum natura, ea quae mox afferuntur a Plinio, de picae genere maxime docili, et psittacos transtulit Solinus c. 11, p. 81, et Solinum secutus Apuleius lib. II Florid. p. 14: *Verum ad disciplinam, inquit, humani sermonis facilius est psittacus qui glande vescitur: et cuius in pedibus, ut hominis, quini digiti numerantur, etc.* HARR.

Quibus quini. Vt in quibusdam galinis animadvertimus, super quatuor digitos transverso uno: quod Plinius observat huius libri c. 77, post Columell. HARR.

Ac ne eas quidem ipsas, nisi primis

duobus vitae annis. Abest vox *ea nisi* a MSS. quos quidem vidi, omnibus. Sed eandem et Solinus agnoscit et res ipsa exigit, quum sit tenerior aetas multo ad discendum aptior: *Inter nobiles et ignobiles*, inquit Solinus, loc. cit. ad psittacos perperam, ut diximus, haec Pliniana referens, *discretionem digitorum facit numerus: qui praestant, quinos in pedes habent digitos...* Dum in pullo est, atque adeo intra alterum aetatis huius annum, quae monstrata sunt, et citius discit, et retinet tenacius: maior pullo, est et obliuiscens et indocilis. H.

Latior. Arist. Hist. Anim. lib. II, c. 15, p. 213, et Solinus, c. 11, p. 81. HARR.

Agrippina Claudii. Coniux. H. — *Caesares iuvenes.* Britannicus Claudii filius, et Nero privignus. Nondum in mentem Romanis venerat, et duobus pluribusve Caesaribus aliquem appellare primum, aliumve secundum. Hunc morem primi deprehendimus in nummis Fl. Iulii Constantii et Fl. Iulii Constantis fratrum. H. — *Habebant et Caesares iuvenes sturum.* Papius in Sylvis: ... *plangat Phoebeus ales Auditasque memur penitus*

sturnum, item lusciniæ, graeco atque latino sermone dociles: praeterea meditatores in diem, et assidue nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secreto, et ubi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quae condita velit, ac cibis blandiente.

- 1 LX. (XLIII.) Reddatur et corvis sua gratia, indignatione quoque populi romani testata, non solum conscientia. Tiberio principe ex fetu supra Castorum aedem genito pullus, in oppositam sutrinam devolvit, etiam religione commendatus officinae domino. Is mature sermoni assuefactus, omnibus matutinis evolans in Rostra, forum versus, Tiberium, dein Germanicum et Drusum Caesares nominatim, mox transeuntem populum rom. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurimum annorum assiduo officio mirus.
- 2 Hunc sive aemulatione vicinitatis, manceps proximae sutrinae, sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis eius posita calceis macula, exanimavit: tanta plebei consternatione, ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemptus sit, funusque innumeris aliti celebratum exsequiis, constratum lectum super Aethiopum duorum humeros, praecedente tibicine, et co-

dimittere voces Sturnus, et Donio versae certamine picae: Quique refert iungens iterata vocabula perdix, Et quae Histonio queritur soror orba cubili. Vbi etiam perdicem inter vocales referri audis. Et vero Plutarchus in Symposiacis sermonem hominum dicere perdicem scripsit, ut et Athenaeus, qui Aristomenem Atheniensem, Adriani libertum, appellatum ideo scribit Αἰνιόσπιδνα, quod esset histrio veteris comediae. DAL.

LX. Castorum aedem. Regione Vr-

bia octava, ex P. Victore, Germanicus et Drusus Caesares, qui postea hic appellantur, ille Neronis Drusi Germanici Imp. qui frater Tiberii; iste, Tiberii ipsius filius fuit. H.

Aemulatione vicinitatis. Quia nempe apud vicinum constabant, quibus barba rasa, tonsa coma, etc. opus erat Gallice, in re parum diversa, sicut *jalousie de maître. AL.*

Tanta plebi. Antiquo more, pro plebe. Ita MSS. H.

ronis omnium generum, ad rogum usque, qui constructus dextra viae Appiae ad secundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeo satis iusta 3 causa populo romano visa est exsequiarum, ingenium avis, aut supplicii de cive romano, in ea urbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus: Scipionis vero Aemiliani post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo, nemo vindicaverat mortem. Hoc gestum M. Servilio, C. Cestio coss. a. d. v kalend. april. Nunc quoque erat in urbe Roma, haec prodente me, equitis rom. cornix e Baetica, primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, et alia crebro addiscens. Necnon et recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Asiae 4 corvorum opera venantis, eo quod devehebat in silvas eos insidentes corniculis humerisque: illi vestigabant agebantque, eo perducta consuetudine, ut exeun-

Rediculi. Festus: Rediuli fanum extra portam Capenam fuit: quia accedens ad Urbem Hannibal, ex eo loco redierit quibusdam perterritus visis. H.

Scipionis. Africani sequentis, ut Plinius appellat alibi. H.

M. Servilio. Horum consulum meminij Tacitus, Annal. lib. VI, p. 144, Gessisse magistratum anno 22 Tiberij principatus, ibi dicuntur. H.

Necnon et recens fama, etc. Leget: Necnon et recens fama Crateri Monocerotis cognomine in Eresia regione Asiae corvorum opera venantis, eo quod devehebat in silvas eos insidentes cornicula humerisque. Per cornicula palam est intelligi galeae cornus quibus insidebant corvi: atque inde monoceros cognomen habuisse videtur ille Craterus ab unico galeae cornicu-

lo. Et pro Erizena leg. Eresia, ab Ereso urbe Lesbi insulae. SALM. — In Erizena. Ita Reg. 2. Al Reg. 4, Colb. 1, 2, et Paris. in Erisa. Frustra Salmasius in Eresia, ab Ereso urbe Lesbi, p. 547, in Solio. legi putat oportere. Vide quae de Erixiis, aive Eresiis diximus lib. V, c. 32. H.

Corniculis. Hoc est, galearum apicibus. Inter alia enim galearum militarium insignia, etiam cornicula fuere, hoc est, similitudo cornuum aere vel ferro expressa, ad terrorem. De his multa Spanhemius, lib. de usu Numismat. p. 367. Ab illis corniculis, comoediae Plautinae nomen, Cornicularia, crediderim esse factum, in qua miles insignem corniculis galeam gestitans tradebatur, apud Varronem, lib. IV de Ling. Lat. Ab unico fortasse corniculo, quo galeam

tem sic comitarentur et feri. Tradendum putavere memoriae quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluvia aqua durabat, sed quae attingi non posset: ita descendere paventem expressisse tali congerie, quantum poturo sufficeret.

4 LXI. (XLIV.) Nec Diomedas praeteribo aves: Iuba

iusignem haberet, Monoceroti Cratere cognomen fuit. At cave Salmasii idcirco credas, in Solin. p. 547, cornicularii manus et officium, cuius frequens in Notitia Imperii mentio, et apud alios scriptores, ab his corniculis apicibusve galearum, nomen traxisse: quum a corniculis, hoc est, ab atramentariis habuerint: nostri vocant *des cornets*: quae de re Ducangium in Glossario vide. H.

Et feri. Corvos aucupio miris, qui et perdices, et corvos quoque feros caperent, plurimos refert Aldrovandus, Ornithol. lib. XII, pag. 702, petitis ex Annalium memoria exemplis. Haab.

Tradendum putavere. Tradidit certe Plutarchus lib. de Solert. Anim. pag. 967. Tradidit et Aelianus, Hist. Anim. lib. II, cap. 48, ex iisdem fortassis fontibus, ex quibus hausisse et Plinium simile veri est. Haab.

Quantum poturo. In aliis exemplaribus lego: quantum potui sufficeret. Haab.

LXI. Nec Diomedas.... oculosque igneo colore, etc. Scribe: et eis esse dentes oculosque igneos, colore caetero candidos trahent. Quod catarractas ait Plinius Iubae vocari: id epitheton omnium esse possit rapacium et impetularum avium. Sat. n. pag. 92. — Nec Diomedas praeteribo aves. Aristot. *Charadrius* in insula una ex

Diomedela, mari Adriatico, quam vocant *Santa Maria de Tromiti*, nunc Arsenae vocantur. DAL. — Nec Diomedas. Quae de Diomedis avibus narratur a Plinio, haec iisdem fere verbis transcripsit ab ipso Solinus cap. 44, pag. 46. H. — Nullas aves novinus quibus sint dentes, praeter *anates* L. vulgo *oies*, et *canards*, *mergos* L. vulgo *harles* et *salas* N. gallice, *fias*. Ex iis maxime hanc industriam videntur repraesentare quam Noster enarrat, *anates tadornae* L. vulgo *tadornes*, qui solent sub terra foramina habitare. Porro Naso Diomedas describit quasi ungulis instructas asperis et acuminatis, neque absimili rostro: unde conicias procellariis, vulg. *pétrelles*, vel *laris*, vulg. *goeland*, vel *ardcae garzetas*, gall. *hérons blancs*, simillimas aves: quoniam his nec dentatum os, nec sub terram habitatio. Certe in his species aliquis miscuit temere, ut saepissime accidit, quum de avibus mythologicis agitur, contentibus multis a se repertam avem in hac quae lectionis descriptionis similior esse videbatur. Ad canonicos regulares in insula *Tromiti* (sic nunc Diomedae ins. audiunt) spectaret rem dilucidare. Sed hi de commentario ad Plinium non curant. Nomen Linnaeus transtulit ad avem imaginem aularchicam *Albatross* (Dio-

catarractas vocat : eis esse dentes, oculosque igneo colore, caetero candidis, tradens. Duos semper iis duces : alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excavare rostro, inde crate consternere, et operire terra, quae ante fuerit egesta : in his fetificare. Fores binas omnium scrobibus : orientem spectare, quibus exeant in pascua : occasum, quibus redeant. Alyum exoneraturas subvolare semper, et contrario flatu. Vno hae in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulto atque delubro, contra Apuliae oram, fulicarum similes. Advenas barbaros clangore infestant, Graecis tantum adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes : aedemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant : unde origo fabulae, Diomedis socios in earum effliges mutatos.

medeam exultantem) quam ne ipse quidem cum velt. Diomedes eandem cenat. Cuv.

Iuba catarractas vocat, etc. Forte ἀπὸ τοῦ ἀνωθεν καταρρέοντων ἐν τῷ θηλάειν τὰ ὄφθαλμοι, quod ex alto cum impetu decidunt, quando aves veniuntur. H.

Eis esse dentes. Solinus : ignei oculi, ora dentata. Cave existimes, ut oculos, sic dentes pariter ignei coloris esse. H.

Candidis. Alibi legitur, candidas. Hæro.

Alterum cogere. Solinus : Alterum insequi, ut urgeat tarditatem. H.

Inde crate. Solini paraphrasis : Surredis in versum superpositis, imitatur texta crinium. H.

Vno hae in loco. Quae deinceps
PLIN. N. H. Tom. IV

sequuntur, usque ad finem capituli, habet quoque auctor libri de Mirab. Auscult. p. 4156. H.

Quam diximus. Libro III, cap. 29. Hæro.

Fulicarum similes. Fulica Gallis, poule d'eau, et diable de mer. De fulicis, Bellonius lib. III, cap. 25 et 26. Manuel Phile p. 28, genus esse ardearum significat : sed falso, ut arbitror. Solinus : Forma illis parve, quae fulicis. Putant esse avem eam, quae in Diomedeis duntaxat insulis hodieque vivit, et arteuna dicitur. Vide Aldrovaud. Ornithol. lib. XIX, pag. 58. H.

Inde origo fabulae, Diomedis socios, etc. De qua Strabo lib. VI, p. 281. Hæro.

V

- 4 LXII. (XLV.) Non omittendum est, quum de ingeniis disserimus, e volucribus hirundines esse indociles, e terrestribus mures: quum elephantum iussa faciant, leones iugum subeant; in mari vituli, totque piscium genera mitescant.
- 4 LXIII. (XLVI.) Bibunt aves suctu: ex his, quibus longa colla, intermittentes, et capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra his, et prae longa crura rubent.
- 4 LXIV. (XLVII.) Haec quidem et haematopodi, multo

LXII. *Esse indociles.* Albertus M. de Anim. lib. XXIII, p. 641, de hirundine: *Et hanc avem, inquit, et murem dicunt esse indomabilia: sed ego vidi saepe domitas, et ad manum volantes, sicut advolant aliae aves.* HAAN.

Mures. Murem solutum, ad herum heramque rediisse quum revocaretur, omnino cicurem factum, vidisse se, Scaliger scriptis prodidit in Comment. ad Aristot. de Hist. Anim. lib. I, p. 24. Et nos e manu exstantes vidimus. Adde his quae de Alpino mure dicturi sumus ad cap. 85. HAAN.

In mari vituli. Huc pertinent ea quae de vitulo marino dicta sunt l. superiore cap. 15. Vide Diodor. Sicul. Bibl. lib. III, pag. 455. H.

LXIII. *Bibunt.* Tradit prorsus eadem Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 9, p. 902. H.

Porphyrio. Arist. loc. cit. *Avia* est his terris nec visa nec cognita, ut Bellonius testatur lib. IV, cap. 28,

et Aldrovand. Ornithol. lib. X, pag. 437. De eo auctor libri, qui *kiradi kirandum* falso inscribitur pag. 51: *Porphyrio avis pluvialis, quae in fluminibus abundat. Forte fluvialis.* HARD. — *Porphyrio.* *Falica porphyrio* Linna. Gall. *poule sultane* (vid. Buffon. l. c. 810) rubente rostro, rubente pede spectabilis, et edendi more, dum pede cibum ori admo- vet. COV.

Idem est. Hoc est, comedit ritu ac more singulari. Haec omnia totidem ferme verbis refert de porphyrione Polemon lib. V Commentariorum suorum, apud Athen. lib. IX, pag. 388. HAAN.

In Comagene. Alexander Myn- dius, Histor. Avium lib. II, Liby- cam avem esse prodidit, teste Athenaeo loc. cit. H.

Rostra his, etc. Aristoteles, apud Athen. loc. cit. H.

LXIV. *Haec quidem.* Et crura quidem, inquit, ut porphyrii, sic etiam haematopodi rubent: unde

minori, quamquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Praecipue ei pabulum muscae. Vita in Italia paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge vescuntur, altivolae carne tantum. Inter aquaticas, mergi solliciti sunt devorare; quae caeterae reddunt.

LXVI. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec dislare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huic omnia inexplabile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram alvum ruminantis more refert. Gallia hos septemtrionali proxima Oceano mittit.

ei nomen, a colore pedum sanguineo. Peregrina haec quoque avis est, neque caeli huius. H. — *Haematopodi*. En ubi haesites, facientibus pariter signis ad *haematodriam ostralegum* L. (vulg. *pie de mer*, aut *lul-trier*; Buff. ic. 929), et *charadrium himantopum* (échaie; Buff. ic. 878). Vtrique enim pes rubet, in tres ungulas fissus. Quaedam exemplaria pro *haematopodi* scribunt *himantopi*, quo innuerentur loris similes pedes, neque iam perstaret ambiguitas. Suspiceret id quoque, sed timide, ex *avetibus* inter parvulum corpus et longos pedes. Caeterum quidquid denuo admiseris, *pabulum muscae* in mendo cubat; neque enim muscis pascitur alteruter. Lege *musculi* (gall. *moules*); et nota ostralegum conchyliis fere solis pasci. Cov.

LXV. *Inter aquaticas, ... reddunt.* Hoc praesertim *larus parasiticus* Gmel. vulg. *labbe*; Buff. ic. 762. CUVIER.

LXVI. *Onocrotali*. Latinis haec avis truo dicebatur, auctore Festo. Et

forma, qualis a Plinio pingitur, et patria, quae Gallia septemtrionali oceano proxima dicitur, eas aves esse declarat, quas nostri *cormorans* vocitant: in Aremorico maxime mari frequentes: sunt enim ex iis quaedam etiam candore olorum simillimae, cuiusmodi arefactam unam in museo nostro Parisiensi asservimus; genus universum cibo inexplabile, et altero illo veluti utero, supra fidem capace, in faucibus ipsis donatum a natura. Frustra suul Bochartus lib. II, cap. 21, pag. 275, parte 2, lib. de Animal. et Aldrovand. lib. IX et XX, qui aliam avem signari nunc a Plinio vncant. H. — *Pelecanus onocrotalus* (vulg. *pélican*; Buff. ic. 87), quem hic signal, statura fere par olori; candor eximius, et qui in roseum abit; membranis constant ore longo et lato succus, ubi pisces condit quos apprehendit. Cov.

Alterius uteri. Alterius alvi, sive ingluviei, a vera alva, de qua max, discretas: ruminantium more. H.

LXVII. In Hercynio Germaniae saltu inusitata genera alitum accepimus, quarum plumae ignium modo colluceant noctibus, in caeteris nihil praeter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit. (XLVIII.) Phalerides in Seleucia Parthorum, et in Asia aquaticarum laudatissimae: rursus Phasianae in Col-

LXVII. In Hercynio. Solinus, cap. xx, p. 40. ΠΑΡΟ.— In Hercynio Germaniae, etc. Lege: in Hercynio Germaniae saltu inusitata genera alitum accepimus. Minus recte legitur inusitata, quod verbum et aliis locis pro illo positum frequens occurrit. SACH. 230.

Inusitata. Ita Reg. 2, Paris etc. Reg. 4, et Chiff. inusitata. — Inusitata genera alitum accepimus. Eae sunt garruli Boëmici Gesneri, quorum pennae in summa cauda luteae, in extremis pennis coccineae nitentes sublustri nocte lucent: DALEC.— Non male Dalecampius; sed hyperbola plusquam poetica est dicere huic ignium modo collucentem noctu plumam. Caeterum noster iste *jaeur* aut *garulus* ornithologis est hodie *ampelis garrulus* L. COVIER.

Phalerides. In Suessionum et Bel-luacorum agro frequentes, *piettes* vulgo nomen habent, si Buffon, audierimus, lib. III, cap. 46. HAAD.— Phalerides. Nugantur qui a Phalero Atheniensium portu cognominatas aves istas volunt. Non agnovit hanc originationem vocis Scholiastes Aristophanis, in Avibus, pag. 468, haec solum scribens: Η δὲ φαλαρίς ὄρνις ὅτι λευκὰς εὐπερί. Neque e Graecia primum, sed ex Asia Seleuciaque Parthorum in Italiam asportatas, Plinius auctor est. Φαλαρίς vocat Aristoph. in Acharn. act. 4, cap. 4, pag.

443, et Varro, de Re rust. lib. III, cap. 44; Columella, lib. VIII, c. 45, pag. 306, phalerides recenset inter eas aves quae stagna et paludes rimantur. HAAD.— Phalerides. Anatum species asserit Varr. lib. III, cap. 2, it. Columella, lib. VIII, cap. 45. Post sarcellam nominat Varro, unde statura parvum credere est. Ex Aristophane (Acharn. act. v, sc. 1) scimus hunc vulgarem ἐν ἀγροῖς, quanquam e Parthiene ortum ait Plin. et sapore exquisito commendabilem. Quidam ergo acceperunt de *fulica atra* Linn. (siquid Buff. ic. 497), alii de *mergo albo* Linn. (piette Buffon, ic. 449). At neutri origo longinqua. Num de anate *galericulata* Linn. (sarcella de la Chine; Buff. ic. 805, 806) intelligendum? Hunc nempe accepissent Parthi ex orientali Asia; nec magis id in anate *galericulata* mirum quam in phasiana ave, sive cornuta, sive aurata. COVIER.

Phasianae. Des *foissans*. A Phasi Colchorum amne, sic appellatae: vel quod illae abundant: vel quod inde ab Argonautis primum advectae. Martialis, lib. XIII, epigr. 72, cui titulus, *phasianus*: vel potius, *phasiana avis*: « Argos primum sum transportata carina: Ante mihi notum nil nisi Phasis erat » II.— Mss in hac gente (*phasianus Colchicus* L.), superciliem fasciculo quodam plumarum spectabilis est. COVIER.

chis geminas ex pluma aures submitunt, subriguntque. Numidicae in parte Africae Numidia, omnesque iam in Italia.

LXVIII. Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurgēs. Attagen maxime Ionijs celebratur, vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam existimatus

Numidicae. Haec Afra avis Horatii, Numidica Columellae, lib. VIII, cap. 2, quae gallinae rusticae (*gallinam vocamus*) similis est, teste Varrone, de Re rust. lib. III, cap. 9, pag. 403. H. — Melesgridum similes Columella monet, lib. VIII, cap. 2, hac tamen differentia intercedente, quod galea et crista in melesgride cyanei coloris sint, in numidicis, rubrant. Ego varietas melesgridum (*Numidica melesgris* Linn.) haec avis est. Ad. Bullon, ic. 408. Cuv.

LXVIII. *Phoenicopteri.* Avem hanc Martialis intellexit, lib. III, epigr. 58: *Nomenque debet quae rubentibus pennis.* Et lib. XIII, epigr. 72, cui titulus, *phoenicopterus*: «Dat mihi pennis rubeus nomen: sed lingua gulosi Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?» Palustrem avem hanc esse, *ῥοδοπτερον*, constat ex Aristophane in *Avibus*, pag. 553. Nil accolum, ex Heliodoro, *Aethiop.* lib. VI, p. 268. Rob. Constantinus, in *Supplem. ling. Latin.* avem esse scribit magnitudinis eiconiae, oblongo collo, rostro, cruribus: cui et pars alarum puniceo colore rutilet: cupi in Flandia, et Gallia Narbonensi: Gallos idcirco *flamant* nuncupare, non a colore flammeo. Constantinum secuti sunt Bellonius, lib. IV, cap. 8; Scaliger, *Exerc.* 233; Aldr. *Ornithol.* lib. XX, p. 324. Harb.

Linguum. Cercellis etiam phoeni-

copterum dapes refertas exhibuisse palatinis suis Helioabalum, scribit Lampriidius, pag. 408. Harb.

Attagen. Horatio et Martiali, *attagen* *ionicus* Italici francolino dici Bellonius ait, lib. V, cap. 6. Nos gallicani rusticam appellamus, *gallinotte de b. is* Glossae: *gallina rustica*, *ἀτρυγία*. Harb. — *Attagen.* E descriptionibus videtur illa avis perdice aliquantulum maior, coloris russi, tergi maculis varicoloribus ajursi (vid. Athen. Deipnos. lib. VIII, pag. 337). Quod ad plumas spectat, cum coturnice (Arist. lib. IX, cap. 26) comparatur, diciturque pietus (Aristoph. *Opisth.* vs. 250 et 762). Non cita avis, sed quae gallinorum instar saepe sese pulveret (Arist. lib. IX, c. 49; et Athen. l. laud.); alae breves; feritas adversus cicurationem contumax; et in captivitate silentium (Athen. loc. laud.). Quaedam tamen *ἰς ἀγροῦ* venales ferebantur (vid. Aristoph. *Actorn.* vs. 875); et caro lentissima (Athen. loc. laud.). Vis earum in Megaride multa fuit (id. *ibid.*); non paucae quoque in Lydia unde Aegyptum transyctae sunt (id. *ibid.* et Aelian. lib. XV, c. 27). Nomen autem ex ipsius vocis imitatione (Aelian. lib. IV, cap. 42); inimicitiae cum gallo gerebantur (id. lib. VI, c. 45). Quod ait Ionijs olim maxime placuisse, Noster videtur Horatiani loci meminisse; *Non attagen* *Romeus*

inter raras aves. Iam et in Gallia Hispaniaque capitur, et per Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces, aves Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo rostro, niger: et praecipuo sapore lagopus: pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, caetero candidae, columbarum magnitudine. Non extra terram eam vesci facile, quando nec viva mansuescit, et corpus occisae statim marcescit. Est et

incaudior Quam lecta de pinguissimis Oliva ramis arborum, etc. Mox tamen fatetur in Gallia, Hispania, Alpibus haec capi. In his nil video quod palustrem avem arguat; nec tanti facio Aristophanis Scholiasten qui ad vs. Avium 250, attagenae ait sedem inter palustria, hinc vs. 240 illustrans, ubi de attagena nihil. Nec videtur id auctoritatis satis esse ut cum Buffon credatur attagena esse grouse, vel *gallinotte des marais* apud Anglos, *tetrao Scoticus* Gm. Quin haec avis nullam incolit ex iis regionibus quas illi patriam Veteres dixerunt, et palustribus locis qua Anglia et Caledonia censetur, degit. Ergo de tetraone bonasia Linn. (ic. 474, 475) et tetraone alchata Linn. (ic. 405 et 406), illae enim fere solae iam restant, bene acceptis. Quarum tamen posterior mihi arriserit; quippe quae rara occurrit nisi in Galliarum meridionalibus, et in Hispania, priorem nusquam non habente Italia. Tum maculis nigris et caeruleis mas distinctus est, quae lucem afferunt Aristophaneo ioco (Av. v. 769) de fugitivo quem ob maculosa terga vult in attagenae corpus transferri. Ccy. — *Vocalis alias*, etc. Haec pariter Socrates apud Athenaeum, lib. IX, pag. 388, et Adian. Hist. An. lib. XV, cap. 27. Haan.

Phalacrocoraces. Hoc est, calvi (*φαλακρὸς*) corvi (*κόρυς*); vocem de corvo frigileo, Linn. vulg. *freux* (vid. Buff. ic. 484) non ineptius intelligere primo quidem intuitu. Sed quae Plinius alio in loco (lib. XI, cap. 47) iacit, monens *corvum aquaticum* dici, in id impulerunt zoologistas, ut ad *pelecanum carbonem* Linn. vern. *cormorant* (Buffon, ic. 927) nomen phalacrocoraceis transferrent. Iste carbo enim rostri basim aliquatenus nudam habet, neutri tamen in Balearicis insulis peculiaris sedes est. C.

Alpium pyrrhocorax... niger. Hic est Linnaciatum *corvus pyrrhocorax*, vulg. *chocard des Alpes* (vid. Buff. ic. 531). *Cuvier*.

Niger. Voculam hanc ex MSS addidimus: quam res ipsa postulat. H.

Lagopus. Linn. *tetrao lagopus*, vulg. *lagopède*, vel *perdrix de neiges* quod hiems omnino caudeat. Vid. Buff. ic. 429. *Cuvier*.

Est et alia Hanc. Aldrovand. Ornithol. lib. XIII, pag. 146, eam esse suspicatur, quam Damascenam perdicem, sive Syriacam, Bellonius appellat, lib. V, cap. 45. *Hard.* — *Est et alia... tincta.* Eadem avis, sed aestiva veste, quae crocea est sparsa nigris maculis, sed minimis. Buff. ic. 494. *Cuvier*.

alia nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu cibus gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Aegypti et ibim Egnatius Calvinus praefectus earum prodidit.

LXIX. (XLIX.) Venere in Italiam Bebriacensibus bellis civilibus trans Padum et novae aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratae. Baleares insulae nobiliorem etiam supra dicto porphyryonem mittunt. Ibi et buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item vipiones: sic enim vocant minorem gruem.

Tinctus, intinctus: à la sauce jaune.
HAAR.

Et ibim Egnatius. Ita scribimus, ex MSS. Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Prius, *ibim M. Egnatius*, Egnatium huic caeterorum scriptorum, quod quidem sciam, nemo laudat. Ex hac Egnatia gente fuit, qui in nummis classi praefectus sub Augusto fuisse dicitur, apud Palin. in Famil. pag. 103, C. EGNATIVS, CR. P. CR. N. et multo antea sub Romulo, Egnatius Meecenus. de quo Plinius, lib. XIV, cap. 44, denique qui multo postea imperium obtinuit, Licinius Egnatius Gallienus Augustus. H. — *Pisum...* *ibim.* Linn. *scelopax falcinellus*, vulg. *cocurrit vert*, Buff. ic. 819, qui videtur esse vere ibis nigra Veterum, non rara in Italia est. Cuvier.

LXIX. *Venere in Italiam Bebriacensibus*, etc. Loquitur de bello civili Othoniano, quod ab cladem ad Bebriacum Galliae Cisalpinae oppidum, Bebriacense nominat. Caeterum aves ipsae novae appellatae sunt, quum recens advenissent, ac deinde appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum adventu: id quod satis in-

dicare poterat vel titulus capitis, *de novis avibus*, GEN. — *Bebriacensibus*. Bebriacum, vicus situs inter Crenonam et Veronam, vulgo *Labina*, ad quem Othonianos Vitelliani impetraverunt. Sueton. in Othone; Tacitus, lib. XVIII. In exemplaribus Tranquilli manuscriptis, *Betriacum*, sive *Bretiacum* legitur. Apud Plutarchum in Othone, *Betriacum*. Turn. XXIV, 36. Hinc pertinent Iuvenalis versus, Sat. 2: *Et curare eadem summi constantia cavis*, *Bebriaci in campo spolium affectare palati*. Onuphrius in sua Roma Bebriacum Hostiliam vocat, propinquum Veronae pagum. DAL.

Et novae aves Sive nomen species, sive formam, et magnitudinem, seu denique sorem, eas esse intelliges, quas posterior aetas in Gallia *perdices griseas* appellavit. Novae certe aves dicuntur, quod scriptoribus aliis ante haec tempora fuerint prorsus incognitae. HAAR.

Supra dicto. Cap. 63. H.

Vipiones. Ita Reg. 1. In Indice tamen, et in Reg. 2, *ibidioncs*. Originem habere videtur ea vox a graeca *πιπίων*, vel a pipiendo. Alias pipiones

- 4 LXX. Pegasos equino capite volucres, et gryphas aurita aduncitate rostri fabulosos reor: illo in Scythia, hos in Aethiopia. Equidem et tragopana, de qua plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phoeniceo. Nec Sirenes impetraverint fidem:

sunt turturini, columbinique pulli, in vet. Gloss. *τρυφασσων, περισσά, pipio*. Plinius Valer. lib. V, cap. 44, *turtures et pipiones*. Hinc nostri *pipions* deslesa paululum voce sinxere. De pipionibus, Lampridius in Severo Alex. pag. 428, et Alexander Iatro. Passion. lib. I. II.

LXX. *Pegasos*. Fabulosi sunt ii sane: sed in nummis antiquis vel regionem significant velocissimis equis abundantem: vel celerem et impigrum in exsequendis rebus animum principis. Est apud n. n. *SVANCK* nummus ex aere minimo sic inscriptus: IMP. GALLIENS AVG. CON. IMPERATOR *Gallienus Augustus conservator omnium Narbonensium*. Caput laureatum. Retro, equus alatus, quem *Pegasus* vocant, alacritatis symbolum. Titulus sive superscriptio est: ALACRITATI. Sententia est: ALACRITAS Augusti Tutatur Imperium. H.

Et *gryphas*. In Reg. 4, et Chifflet. *gryphas*. *Γρύψας* Graeci vocant. Veras esse aves Philostratus existimat, qui eas describit, de vita Apollonii lib. III, cap. 44, pag. 452.

Et *tragopana*, de qua plures. Ita MSS. omnes: non ut editi, *tragopandem*, adiecta syllaba ex sequenti clausula, de qua plures, etc. H. — Et *tragopana*. Solinus cap. xxx, pag. 57. II. — *Tragopana... capite phoeniceo*. Haec *Penelopae satyrae* Gmel satis conveniunt (qui et *napaul* vel *faisan corm*, Buffon; vid. et Edwards,

416). Illi galli magnitudo inest, splendens rubor guttis albis, nudum caput ac purpureum, et in utroque tempore cornu curvum et carnosum. Ilane vel a negotiatoribus advectam vel a vistoribus descriptam, narratam posthac a rerum naturalium peritis, non miror. Iam vidimus *phasianam* avem auratam his quoque innotuisse; et in Aeliano lib. XVI, cap. 2. descriptionem invenio quam avi tantum applicuerim recentissime detectae, nempe *lophopharo impeyano* (Latham. suppl. lab. 41.) Nempe India, ait, gallos quoque gignit quibus crista non rubet, sed floreae corollae simillima est; nec plumae in cauda curvaotur aut in orbem eriguntur, sed trahuntur, ut pavonis mos est, quum non superbiam suam explicat; caeterum partim aureae, partim cyaneae, vel amaragdinae. Nihil hac descriptione clarius. Mela quidem et Solinus *tragopana Aethiopiae* adscribunt. Sed Aethiopiam et Indiam quis nescit a Veteribus centies confusa? COVIER.

De qua. Subintellige, de qua ave. Constatum huic avi nomen ex *Pane* et *τράγῳ*, hoc est, hircio, videtur, quasi *Panem* cornibus hircinis referret. Solinus *avietinis* dixit, pro hircinis. HAZEN.

Sirenes. De quibus Ovidius, Met. lib. V, vers. 553: *Pluma, pedesque avium, quom virginis ora geratis*. Errant cum Vossio, in Etymol. qui

licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent. Qui credit ista, et Melampodi, profecto aures lambendo, dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuet: vel quae Democritus tradit, nominando aves, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quacque de una ave galerita privatim commemorat, etiam sine his immensa vitae aubage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, avium genus: neque harum Satyricos motus, quum insidentur, plerisque memoratos, facile conce-

Sirenes existimant superne mulierum effigiem, piscium inferne praetulisse. Haec enim Nereidum facies est, non Sirenium. De Sirenium porro fabula Servius consulendus in lib. V Aen. HARD.

Aures lambendo. Referunt hoc de Melampode scriptores plurimi: Apollod. Bibl. lib. I; Scholiastes Apollonii, Argon. in lib. I, Scholiastes Pindari in Pyth. 4, aliique. Vaticinandi peritiam a serpentibus vel sic inspirari, Veterum opinio fuit. Hinc Anticlidēs, apud Homerī Scholiasten, in Iliad. II, de Heleno et Cassandra narrant: *Quum illis angues necatus sensum lingua suis expurgarent, divinandi scientiam esse consecutos.* In eam rem plura Bochartus collegit de Animal. lib. I, pag. 21. II.

Vel quae Democritus. Recitat haec quoque Gellius ex Plinio lib. X, c. 42, pag. 503; sed fabulosa arbūrat, neque ingenio digna Democriti. HARD.

Quem quisquis ederit. Philostr. de de vita Apollon. lib. III, cap. 3. II.

Galerita. *Alouette huppée*, et *cochevis*. HARD.

Scopes. Homeri versus est: Σκώπας, ἰρήνας τε, ταυόγλωσσος τε καὶ ὄνομα. Odys. lib. E, σκώπας, vel ut Arist. Alexander Myndius et alii plerique σκώπας, vocarunt, quasi, σκώπην ὄνα, id est, ἀντιστῆθαι πονὴν ἔχοντα. Tyrannion, tanquam σκώπας, ὅτι ἐν σκῆῳ ἔχουσαν ὄνα, quoniam in tenebris cauum Rhodig. lib. XII, cap. 44, aut quod varia gesticulatione tanquam irrideudo, (σκώπτωντας), venatorum et spectatorum motus imitentur. Callimachus dici vult, ὅτι πονὴν ἀπὸ πονὸς ἐπισκώπτουσαν, quasi auribus illudeantem, neque ingratam et iniucundam: κέλαδος, inquit Arist. καὶ μιμητὴς ἀντοργήματος ἀλλάσσεται, ludilicator, et imitator contra saltando capitur. Vide quod not. est lib. XXXV, cap. 11. DALEC.

Quum insidentur. In editis perperam, *quum insident*. In Reg. 1, 2, et Paris. *quum insidentur*: quae germana lectio. Mox etiam, *neque ipsae iam aves noseuntur*, rescripsimus, pro *nascuntur*: his enim quas minime putavit, eas quae confessae sunt, statim opponit. II. — *Quum insidentur.* Quum ab aucupibus circumdantur: quo-

perim mente: neque ipsae iam aves noscuntur. Quamobrem de confessis disseruisse praestiterit.

LXXI. (L.) Gallinas saginare Deliaci coeperet unde pestis exorta, opimas aves et suoapte corpore unctas devorandi. Hoc primum antiquis coenarum interdictis exceptum invenio iam lege C. Fannii cos. XI

rum saltationes, dum aves eas gestiant imitari, intentae in aliquo ex his, ab altero facile capiuntur, uti da asione Plinius loc. cit. de ipsa scope narrat Metrodorus proxime laudatus. HASO.

LXXI. Deliaci. Deliacorum gallinariorum Columella meminit, l. VIII, cap. 2; Varro item, de Re rust. lib. III, cap. 9. H. — *Gallinas saginare Deliaci coepere*. Cicero II Academicarum: *Videant, ut in proverbio sit ovorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures salvis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaestus causa solerent. Hi quam ova inuixerant, quas id gallina peperisset, dicere solebant*. Petronio Arbitro, *Deliaci gallinarum curatores. Molles, veteres, Deliaci, manu recisi*, id est, castrati. Vide Varr. lib. III, cap. 9; Columell. SCALIG.

Et suoapte corpore. Probe adipatas: ut adsertitio adipe non sit opus, quum abundet proprius, e saginata tus. HASO.

Coenarum interdictis. Hoc est, legibus de coenarum et sumptuum modo. Meminit huius interdicti Tertullianus, in Apolog. cap. VI, pag. 6: *Quoniam illae leges abierunt, sumptum et ambitionem comprimentes? quae centum aera, non amplius, in coenam subscribi iubeant, nec amplius, quam unam inferri gallinam, et eam non saginatam*. Et Macrobius, Saturn.

lib. II, cap. 43, pag. 367: *Fannia lex sumptibus modum fecit assibus centum, etc.* Vide Festum, verbo *Centenariae coenae*, et Gellium, *Exceptum* porro hoc loco nominatim cautum ac statutum intellige: quo significatu vox ea tum apud alios scriptores occurrit, tum apud Plinium ipsum libro XIV, capite 3, et alibi passim. H. — Lege Fannia permittebatur ludis Romanis, plebeis, Saturnalibus, et aliis quibusdam diebus, in dies singulos centum aeris insumi, decem aliis diebus singulorum mensium tricenos, caeteris omnibus, denos. C. Fannio et M. Val. Messala cos. factum est senatusconsultum, ut civitatis principes ludis Megalensibus antiquo ritu mutantes, id est, mutus convivia agitantes, verbis conceptis iurarent apud consules, in singulis coenas sumptus se amplius facturos non esse, quam centenos vicanosque aeris, praeter olus, far, vinum: vinoque patrio se usuros, non alienigena, argenteique in convivio plus pondo, quam libras centum, non illaturos. Sigonius ex Gellio. Macrobius ex Gellio historiographo tradit, Fanniam legem latam fuisse anno ab Urbe condita 88, eique similem fuisse Orchiam, qua coenantium numerus coligebatur. DAL.

Lege C. Fannii consulis, XI annis ante tertium Punicum bellum. Hinc Macrobius emendamus Saturn. lib. II, cap. 13, pag. 367, apud quem

annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur, praeter unam gallinam, quae non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulavit. Inventumque diverticulum est, in fraude earum, gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Feminae quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in cervice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede

corruptus annorum numerus legitur. *Fannia lex*, inquit, *lata est anno post Romam conditam, secundum Gellii opinionem, quingentesimo octogesimo octavo*. Scriptum erat per litterarum compendium, 593. Librarii deinde, ut alias saepe advertimus, denarii nota postrema in quinarium versa, 588, perperam rescripserunt. Nihil tamen definimus. HARD.

Ne quid voluere. Ita MSS. omnes: non, ut editi, *volucrum*. II.

Altis. Altile dicitur, quod alendo saginatur: unde gallina altilis, et altiles aves, quae saginatae sunt. Glossae: *Altiles*, *aviculari*. *Altis* ab alendo dicitur: i. *pinguis gallina*, eo quod alatur. Idem: *Altis* dicuntur volatilia saginata studio. HARD.

Per omnes leges ambulavit. Inter omnes alias leges sumptuarias, postea diversis temporibus publicatas, sumptuariae leges luerunt *Fannia*, *Orchia*, *Didia*, *Oppia*, *Cornelia*, *Antia*, *Iulia*; de quibus *Alex. ab Alex.* lib. III, cap. 41. DAL.

In fraude earum. Nam de gallinis tantum latae leges agere videntur, non item de Gallinaceis. II.

Gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores ap-

probantur. Neutrum ex scriptis exemplaribus, ullumve (quod sciam) ex impressis hoc verbum *madidis* agnoscit, sed *lacte additis cibis*, legunt. Romana impressio et *aliae*, *lacte addito cibis*. In Salmanticensi exemplari verbum *cibis* non habetur, recte ut sentio. Ad hunc igitur modum legendum censeo hunc locum, *Gallinaceos quoque pascendi lacte, addito mulso*. Ita gratiores approbantur. Plinius supra, cap. 22, de iecore asserino: *Exemptum quoque lacte mulso augetur*. Et Columella libro octavo, capite septimo: *Iam illi qui voluit non solum optimas, sed etiam teneras aves facere, mulso recente aqua praedicti generis farinam conspargunt, et ita faciunt*. Heron quoque Georgici volumine XIV, asperses melicrato saginari tradit. PIET.

Vt clunae. Galli coxae vocant. Martialis, lib. III, epig. 13: *Cereus inmodicus turtur te clunibus implet*. II.

Vt dividantur in tergora. Iuvenalis, sat. v: ... *nec minus sane discrimine refert, Quo gestu leppes, et quo gallina seetur*. Seneca ad Lucil. *Alius pretiosas aves sciudat, et per pectus et clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frustra excutit*. DALEC.

uno dilatatae repositoria occupent. Dedere et Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quidquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis.

LXXII. Aviaria primus instituit, inclusis omnium generum avibus, M. Laenius Strabo Brundisii equestris ordinis. Ex eo coepimus carcere animalia coërcere, quibus rerum natura caelum assignaverat. (L.) Maxime tamen insignis est in hac memoria, Clodii Aesopi tragici histrionis patina, HS. centum taxata:

Repositoria. De hac voce dicemus, lib. XXXIII, c. 49. II.

Dedere et Parthi. Est quondam in arte coquorum, ut in Parthorum moribus, luxuries. II.

LXXII. *Aviario.* Ορνιθώνας, des volières, II.

M. Laenius Strabo Brundisii equestris ordinis. In editis hactenus libris, *M. Loelius*, mendose. In Reg. 4, *Levus*. Al Varro, de Re rust. lib. III, c. 5: *Dixeris*, inquit, *longe vicisse archetypum inventoris nostri ornithopteris M. Loenii Strabonis*, qui Brundisii haspes noster primus in peristylo habuit exhedro conclusas aves, quas pauceres obaceto rete, etc. Mox etiam ex vigilantibus MSS. codicum rescriptimus cum Pintiano, *quibus rerum natura caelum assignaverat*. In editis, *quibus naturo*. In MSS. *quibus rebus naturo*. Familiaris locutio scriptori nostro, *natura rerum*. II.

Quibus natura caelum assignaverat. Ambo nostra exemp. *Quibus rebus naturo caelum assignaverat*. Scribo: *Quibus rerum natura coelum assignaverat* Diximus et alibi familiare Plinio esse iungere duo haec verba, *rerum natura*: ut in fine capituli sequentis: *Summus rerum naturae opes*,

et passim tibi exempla occurrent. Pint.

Maxime tamen insignis est, etc. Tege: *Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodii Aesopi patina C sestertii taxata*, in qua posuit aves centu aliquo aut humano sermone vocata, HS. *VI singulos coemptas*. Sex autem sestertia, ut notum est, sunt sex millia nummum, hoc est, aurei nostri centum et quinquaginta. Diversam itaque patinae ipsius manupretium fuit, diversum avium pretium quae in ea patina appositae sunt. Tertull. pall. 457. SALM. — *Clodii Aesopi.* De ipso Aesopi filio haec prodidit Valerius Max. lib. IX, cap. 4, num. 2, p. 418. H.

HS. centum. Hanc nostram emendationem non Tertullianus solum suo calculo comprobatur, Aesopi patinam centum millium fuisse scribens, lib. de Pallio, p. 419; ambintelligi enim oportet sestertium, sive nummum: sed et Plinius ipse disertis verbis sestertii centum stetisse hanc ipsam patinam admonet, lib. XXXV, cap. 46, atque ita se hoc loco scripsisse ipsemet contestatur. Scripserat nimirum, *centum*: unde *sexcentis* HS. librarii, eundem deinde *sexcentis* HS.

in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, HS. sex singulas coemptas: nulla alia inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet: ne quaestus quidem suos reveritus illos opimos, et voce meritos: dignus prorsus filio, a quo devoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quod minus est summas rerum naturae opes, quam hominum linguas, coenasse.

LXXIII. (LI.) Generatio avium simplex videtur esse, quum et ipsa sua habeat miracula: quoniam et quadrupedes ova gignunt, chamaeleones, lacertae, et quae diximus inter serpentes. Pennatorum autem

imprudenter confecerunt. H. — Sesteritia centum, sive centum sestertium millia, adaequant monetae nostrae 47587 fr. 50 c. Incredibile prorsus figlinae patinae pretium. H.

HS. sex. Ita rescriptissimus ex vestigiis codicum, Paris. in quo *hisi*; Reg. 4, et Chiff. in quibus in *hisi* legitur. Imperite admodum fecerunt, qui *nummi sex* hactenus edi passi sunt, quum vix ea summa vel pullo gallinaceo coemendo par esse queat. Nam sestertii sex, 4 fr. 6 c. Sed sestertia sex, sive sestertium sex millia, sunt monetae nostrae 4055 fr. 75 c. AL.

Diximus. Lib. IX, c. 59. H.

Nisi quod minus. Levius, inquit, scelus videtur, rerum naturae opes, quantae quantae sunt, coena absorbere unica, quod ab Aesopi filii fatitatum diximus superiore libro: quam quod nunc admissum a patre narramus, qui nulla alia suavitate inductus, avium linguas humano sermone vocalium coenare voluit, quam ut in his humanarum linguarum similitudinem aliquam manderet: ut

enim illud filii factum luxuriae sit profusique sumptus, habet certe patris exemplum adiunctam ad ea scelera crudelitatis notam. HAZD.

LXXIII. Quoniam et quadrupedes ova gignunt. Hanc lectionem frustra sollicitus Pintianus, quum eam endiem omnium constans consensus luceatur, ipsaque scriptoris mens, conjecturam hominis confulet, scribentis, *quin et quadrupedes*; quae scriptura si genuina foret, luxata oratio penitus, nec suo loco posita haec clausula videretur. H. — Sensus est: Id primum παράδοξον, quod ut avium universitas, sic et quadrupedum pars oviparis, non viviparis et mammiferis agnumeranda. AL.

Et quae diximus. Et crocodilos, inquit, et scincos, hippopotamosque, de quibus fortuito fere ac temere in serpentium tractatione egimus libro octavo, c. 37. Nam de crocodilo in primis ibi, *Parit ova, quanta anseres*, etc. H.

Pennatorum. Arist. Hist. Anim. lib. IX, c. 4, p. 639. H.

infecunda sunt, quae aduncos habent ungues: cenchris sola ex his supra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi Natura, ut secundiores essent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinae, perdices. Soli coitus avibus duobus modis: femina humi considente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut pha-

Cenchris sola. Quae tinunculus appellata superius, cap. 52. *Kρυξις* Arist. loc. cit. H.

Struthiocameli. Ad ova amplius vitæ nonnumquam parere struthionem Afrum, auctor est Aristot. Hist. Anim. lib. IV, cap. 22, p. 4051. De gallinis dicitur c. 74. Perdices parere interdum sedecim, scribit Athen. lib. IX, p. 390, ex Arist. nimirum, Hist. lib. VI, c. 5, p. 662. H.

Struthiocameli, gallinae, perdices. Soli coitus avibus duobus modis. Effugit hæcenus eruditorum perspicacitatem id quod huc irrepsit vitium, quum hic locus sic ederetur: *struthiocameli, gallinae, perdices, soli. Coitur avibus*, etc. Impulit in fraudem ea lectio Theodorum Gazam, Dalecampium, aliosque: ratos nimirum ea voce ætem signari; quum tamen nec tale in Latio nomen, nec in rerum natura voluere nullum fuerit. Inde cupiditas investigandi, quæ latinæ demum græca vox responderet. Aptior occurrit Gazæ nulla, quam Græcorum αἰγίθος: hanc enim a fecunditate Philosophus laudat, lib. IX, c. 22, p. 405, ὅ δ' αἰγίθος πολὺτερον. At de ægitho Plinius, c. 95, quasi tum primum de eo sermonem instituat, relicta etiam voce græca, cum

ea Latio ignota æve. Adde quod MSS. omnes, quos quidem vidi, locum hunc, cuiusmodi a nobis est editus, repræsentant, *soli non soli*. — Et id quidem loci omnis tenor habitusque efflagitat. Quadrupedibus enim multa schemata et figuræ coitus, sed avibus tantum duplex modus. Cæterum eadem potes legere in Arist. Hist. Anim. lib. V, c. 2. H.

LXXIV. *Ovorum alia.* Arist. Hist. Anim. lib. VI, c. 2, p. 643, totidem ferme verbis. De corticis ovorum differentiis agitur: post, de humorum diversitate. H.

Alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Scribendum alio ordine, et aliis verbis: *Alia punctis distincta, ut meleagridum et phasianorum: alia rubri coloris, ut cenchridi.* Aristoteles libro sexto, capite secundo: *Differunt et colore et inter se ova avium. Sunt enim alia candida, ut columbarum et perdicum: alia pallida, ut palustrium: alia punctis distincta, ut meleagridum et phasianorum. Rubrum cenchridis est, modo minui.* PINT. — *Ut meleagridi.* Aristoteles ut meleagridi, sic etiam phasianis, ova punctis distincta attribuit: τὸν δὲ, καὶ τὸν μελεαγρίδων, οὖν τὰ τῶν μελεαγρίδων,

sianis, cenchridi. Intus autem omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quam albi, idque ipsum magis luridum quam caeteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Avium ova ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere fastigio cacuminata. Exeunt a rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscumque emergunt portionibus. Quae oblonga sint ova, gravioris saporis putat Horatius Flaccus. Feminam

καὶ παλαιῶν; τὰ δὲ τῆς κρυψίδος ἐρυθρά ἐστὶν ὥσπερ μύκτος. Sed patrocinatur Plinio Albertus, de Anim. lib. VI, tract. 1, pag. 189, ubi *phasiani ova rubeca* esse scribit. H.

Intus autem. Arist. pag. 642.

Aquaticis. Avibus quae circa aquas, lacus, et stagna rimantur. Haec pariter Arist. loc. cit. et de Gener. Anim. lib. III, cap. 1, pag. 1097. Albertus item excerpit, de Anim. lib. VI, pag. 189. H.

Piscium unus. Desumptum ex Arist. libro de Gener. Anim. cap. 1. A.

Nil candidi. Nihil quod candido caeterorum ovorum humori, sive albumini, proportionem respondeat, si colorem spectes: quanquam, si naturam consideres, tota constant albumine: nam quod ex vitello caetera ova alimentum capiunt, id ova piscium ex humore, in quo semper degunt, abunde trahunt: ex albumine piscis corporatur. H. — *In quo nil candidi.* Immo, in quo plus candidi, si Aristoteli credimus lib. VI, cap. 10: *Ovum*, inquit, *piscium non bicolor ut avium, sed unicolor omnium est, et plus albi trahens quam lutei, tam ante quam postea quam fetus in-*

sidet. Nec tamen poenitenda esset lectio, pro *In quo nil candidi* » aequabili candido. Idem tertio de Generatione Animalium, capite primo: *Quam ob rem omnia piscium ova unicolora sunt: atque ad lutea, candida, ad candida, lutea esse dixeris.* Purr.

Ex frigore lenta. Viscosa. H.

Exeunt. Aristot. Hist. lib. VI, c. 2, pag. 643 et 645. Albertus, de Anim. lib. VI, cap. 2, p. 189: *In discernu*, inquit, *ovum quando exit a gallina, induratur quasi per conglutinationem.* Id vero esse falsum, atque in ipso utero, antequam edatur, ovum durescere, experimentis constare haud dubiis sunt, quae Harveus recitat, Exercit. X, de ovi cortice pag. 28; sed ita tamen, ut ad concretionem corticis absolutam, aërem ambientem conferre nonnihil ipse fateatur. Haan.

Horatius. Lib. II, satir. iv: *Longa quibus facies ovis eris, illa memento Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis, Ponere, etc.* H.

Feminam eduat, etc. Idem Columella lib. 1: *Quam deinde*, inquit, *volet aliquis quam plurimos mares excludi, longissima quaeque et acutissima ova subiciet, et rursus, quam*

edunt, quae rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus ovis a cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

(LIII.) Quaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, et pariunt, praeterquam duobus mensibus hiemis bru-

feminas, rotundissima. Contra Arist. in Hist. αἰνὰ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξεία τῶν ὠν ὀφείλει, τὰ δὲ στρογγύλα καὶ περισφαιρα ἔχοντα κατὰ τὸ ὄξύ, ἀρρεῖνα: qua in re multa philosophatur Albertus Rhodig. lib. XXVII, cap. 17. Ad hunc locum parum spectat, quod ex praeparandi varietate, medici ova dicunt ὀφρητὰ, τροχιδῶν, αὐτὰρ, ταχυνντὰ, πικρὰ. Item quod apud Graecos inter bellaria, quae τροχιδῶν, ἀνδριπνιδῶν, ἀνδροπιδῶν, μεταδρόπια, ἐπιτροχιδῶν, ἀνδάλια, ἐπιτροχιδῶν vocant, ova fuerunt: apud Romanos prima mensa apponebantur. Vnde proverbium: Ab ovo usque ad malum. Rhod. ibid. Brodaeus III, 25. Dam. — Feminas edunt, quae rotundiora gignuntur: reliqua marem. A Columella Plinioque dissidere hac in parte Philosophum Sraliger existimat, quod haec illius verba nunc ita legantur, Hist. Anim. lib. VI, cap. 2, p. 643: Ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξεία τῶν ὠν, ὀφείλει τὰ δὲ στρογγύλα καὶ περισφαιρα ἔχοντα κατὰ τὸ ὄξύ, ἀρρεῖνα. Ex oblongis et acutis feminae generantur: ex iis quae obtusum mucronem habent, aures. Verum Philosophi permutata verba, depravatamque sententiam scriptorum vitio, sensu iam dudum Albertus, de Anim. lib. VI, c. 4, pag. 189: Dicit autem Aristoteles, inquit, quod ova longa acuti capitis producant mares avium: rotunda autem, et habentia in loco acuti anguli rotunditatem, producant

feminas. Et hoc est fulsum omnino, et vitium fuit ex scriptura perversa, et non ex dictis Philosophi: propter quod dicit Avicenna, quod ex rotundis et brevibus ovis producantur mares et galli: ex longis autem et acutis ovis producantur gallinae: et hoc concordat cum experientia quam nos in ovis experti sumus, et cum ratione, etc. II. — Feminas edunt. Sic Columella l. VIII, c. 5, p. 288: Quam deinde quis volet quamplurimos mares excludi, longissima quaeque, et acutissima ova subiciet: et rursus quam feminas, quam rotundissima. II.

Umbilicus. Perinde atque in humano fetu, sic et in ovo umbilicus inesse et appellari, ὀμφαλόν: ac vicissim uti ex ovo pullus excluditur, hominem quoque ex ovo fingi, et parem omnino utriusque partus conditionem esse, pluribus docet Hippocrates lib. de Nat. Pueri, text. 4, pag. 436, et text. 36, p. 458. Quam sententiam probari recentioribus intelligo. II. — *Umbilicus ovis a coe, iust, ceu g. in p.* Non hic umbilicus describitur, sed illud quod vocamus chalase, porcum ligamen flavescens gelatinosumque, qua globi instar pars lutea suspenditur. Verus umbilicus, quo nempe avis putamini haeret, non potest nisi post quosdam incubationis dies adspici. Cur.

Quaedam omni. Arist. lib. VI, cap. 4, p. 637, plane ad verbum. II.

Quaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, et pariunt, praeterquam

malibus. Ex iis iuvencae plura, quam veteres, sed minora, in eodem fetu prima ac novissima. Est autem tanta fecunditas, ut aliquae et sexagena pariant, aliquae quotidie, aliquae bis die, aliquae in tantum, ut effletae moriantur. Adrianis laus maxima. Columbae decies anno pariunt, quaedam et undecies: in Aegypto vero etiam brumali mense. Hirundines, et merulae, et palumbi, et turtures bis anno pariunt: caeterae aves fere semel. Turdi in cacuminibus arborum, luto nidificantes paene contextim, in secessu generant.

duobus mensibus hiemis brumalibus, Vbi Pintianus scribendum retur, mutato verborum ordine: *Quaedam omni tempore coeunt et pariunt, ut gallinae, etc.* Aristotelemque praefert, libro sexto, capite primo: *Aves autem ova pariunt omnes, sed tempus coeundi pariendive non idem est omnibus: quippe quam aliae coeunt et pariant omni fere tempore, ut gallinae, ut columbae. Gallina enim toto anno, praeterquam duobus mensibus brumalibus, parit.* Male; nam Aristoteles Plinium confirmat. Huic enim omni tempore gallina coit, omni fere parit; Stagiritae, omni fere, non omni coit et parit. *As.*

Ex iis iuvencae. Arist. c. 3, pag. 650; Albertus lib. VI, c. 3, p. 491. *HARD.*

In eodem fetu prima. In eodem partu, inquit, quae primo exeunt, et quae postremo, minora sunt quam quae intermedia. *H.*

Est autem tanta fecunditas, etc. Arist. Hist. lib. VI, cap. 4, p. 637 et 638. *HARD.*

Adrianis laus maxima. Arist. Hist. Anim. lib. VI, c. 4, p. 638, scribit *Ἀδριανναῖς*, mendose pro *Ἀδριαναῖς*, vel *Ἀδριατικαῖς*. Nam ab Adria urbe

Italiae, *Ἀδριανός* et *Ἀδριατικός* formatur, Stephano teste pag. 24, qui et ipse gallinas Adrianas laudat, quae bis die pariunt, et sunt minimae inter aves: καὶ τὰς ἀλιεπορεύας ὅς τις τίκεται τῆς ἡμέρας, τῷ δὲ μεγάλῳ πάντως εἶναι μικροτέρας τῶν ὀρνέων. Sic Adrianus ager apud Plinium lib. III, cap. 48. Sed graviter hallucinatum Albertum constat, qui de Anim. lib. VI, tract. 4, pag. 488, Hadrianas gallinas ab Hadriano rege dici putavit, et maximas esse easdem credidit. Legisse apud Plinium mihi videtur, *Hadrianis laus maxima*. *H.*

In Aegypto. Arist. Hist. libro VI, cap. 4, p. 638, aliquandoque expressius cap. 5 eiusdem libri pag. 661. *HARD.*

Hirundines. De hirundine et merula, Arist. Hist. lib. V, c. 42, pag. 552. De columbis et turturibus lib. VI, cap. 4, pag. 638, et post eum Albertus loc. cit. *H.*

Fere semel. Verno tempore. Aristoteles Hist. Anim. loc. cit. p. 639, et Albertus lib. VI, pag. 488. *H.*

Turdi. Turdi, inquit Philosophus, Hist. lib. VI, cap. 4, pag. 640, in excelsis arboribus et luto, sicut hi-

⁵ A coitu diebus decem ova maturescunt in utero. Vexatae autem gallinae et columbae penna evulsa, aliave simili iniuria, diutius. Omnibus ovis medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certe gutta ea salit, palpitatque. Ipsum animal ex albo liquore ovi incorporatur. Cibus in luteo

rundines, nidos faciunt, serie quadam inter se cohaerentes, et ita continuato opere, ut speciem catenae praebeant. H.

A coitu diebus decem. Hoc de gallinae ovis Philosophus prodidit, Hist. lib. VI, cap. 3, p. 651. Columbina enim, ac minorum avium, paucioribus absolvuntur. H.

Vexatae. Lucem affert Aristoteles, de columbis haec scribens pag. 652: *Columbae, inquit, si molestiae quidpiam intervenerit, aut circa nidum, aut penna avulsa, aut aliter vexatae, aegre aliquid tulerint, continent ova, partumque differunt.* Εάν γάρ τι ἐνοχλήθῃ ὑπὸ τιος, ἢ περὶ τὸν νοστήσαν, ἢ περιέν ἐκτιλθῇ, ἢ ἄλλο τι πονήσῃ, ἢ καὶ δυσχερίστησῃ, κατέχει καὶ οὐ τίεται, μὲλλήσκει. H.

Omnibus ovis. Arist. Hist. lib. VI, c. 4, p. 653, et Albertus, de Anim. lib. VI, cap. 4, p. 193. Verum ille, in albugine, ἐν τῷ λευκῷ: iste pariter in albo ovi, eadem huic guttae statuit. Prius nimirum in vitello iuit, quam in albutaine deprehenderetur, ut Volcherus animadvertit, ab Harveo citatus, Exerc. XVI, p. 50. H. — *Lege, In medio albi,* non in medio vitelli: nam pullus ex albo incorporatur, in vitello cibum habet, teste Aristotele et Plinio mox paulo; etsi non ignoro contra sentire Hippocratem in libro De natura fetus. Praeterea verba illa: *In ovo certe gutta,*

falsa sunt et adulterina, et sine illis reliqua optime cohaerent. Si cum Plinio Aristotelis verba conferas, omni dubitatione liberaberis. Is sexto libro, capite tertio, ita ait: *Gallinae porro tertia die ac nocte postquam coepere incubare, indicium praestare incipiunt. At maiorum avium generi plus praeterea temporis necesse est: minori autem minus sufficit. Effertur per id tempus lustrus humor ad cacumen quae principium ovi est, atque ovum detegitur ea parte, et cor quasi punctum sanguineum in candido liquore consistit, quod punctum sulit iam et movetur, ut animal.* Scribendum autem, *Ea salit palpitatque*, ex utroque antiquo exemplari. PINT.

— *Omnibus ovis medio vitelli parva inest.* Graeci, τὰ χροσὰ καὶ τὰ ὠχρὰ τῶν ὠδῶν vocant. Athen. lib. IX: ἐν λοιπῇ βροδωνίᾳ, καὶ τῶν ὠδῶν τὰ χροσὰ, μετ' αὐτῶν, γὰρ, πέπει, σίρον. Victor. lib. XXXVIII, cap. 4. DAL. — In ovo cui iam incubuerunt, adspicitur facile macula rubra et palpitans quae est cor, sed non ante incubationem. CUVIER.

Gutta ea salit. Quasi agitata, πεδῶ καὶ κινεῖται, ὡς περ ἐμψυχος. Aristot. HAN.

Ipsum animal. Sic Arist. pag. 655, et Albertus loc. cit. Contra Hippocrates lib. de Natura pueri, text. 41, pag. 161, ex luteo pullum creat, alit albumine. Γένεται δὲ ἐκ τοῦ χυμοῦ

est. Omnibus iutus caput maius toto corpore: oculi compressi capite maiores. Incremente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moveatur ovum, iam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit: ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua animalia. Quaedam gallinae omnia gemina ova pariunt,

ὡς τὸ ὄρνειον τροφήν δὲ καὶ αὐξήσας ἔχει τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῇ ὥῃ. Neque cum Hippocrate, neque cum Aristotele Harveo convenit, Exercit. 121, pag. 464. Ex albumine solo formari ait, alique fetum, donec grandescat: vitellum partim grandiori, partim excluso iam pullo alendo esse. H. — *Animal ex albo.... luteo est.* Vere quidem luteo vescitur pullus, sed circa lutei superficiem ostendit sese: et simul ac crescit, luteum pellit. Nec ex albi liquoris substantia solum fingitur. Cōv.

Omnibus iutus. Albert. loc. cit. Fabius grandiores oculos, et nigriores, Philosophus esse scribit. H.

Incremente. Cf. Arist. p. 656.

Vicesimo. Aristot. pag. 557, post Hippocr. loc. cit. pag. 462. Varro, de Re rust. lib. III, cap. 9, Columella lib. VIII, cap. 5, p. 288: Die undevigesimo animal vertit, an pulli rostellis ova praeceperint, et auscultetur si pipiant, etc. H.

Ita positus. Aristot. loc. cit. et Albertus, pag. 494. Harv.

Vitellus. Arist. p. 658, ita deficere scribit, ut decimo post die, quam pullus exclusus est, si dissecetur, etiam tum circa intestinum, vitelli residuam partem invenias: quod et Harveus probat, loc. cit. H.

Contra quam reliqua. Quae scilicet in capita nascuntur, uti dicturus est cap. 84. Verum ut auctoris sui mentem Plinius hoc loco sit assecutus, equidem vereor: avesque incaute dixisse, pro ovis, non exigus suspicio est. Aristoteles enim, de Gener. Anim. lib. III, cap. 2, pag. 498, ovum docet esse altera parte acutius, in qua sit principium genitale maris: hac parte ovum utero adherere: exire eam ob rem partem acutam ovi postremo: quod enim adheret, id exire novissimum convenit. Ac paulo post, pag. 499: *Partus*, inquit, *ovorum contra atque animalium evenit: animal enim verum in caput, suamque principium nascitur: at ovum quasi in pedes conversum exit: τῷ δὲ ὡς γίγνεται ἡ ἕξοδος οἷον ἐπὶ πόδα: cuius rei causa, inquit, quod diximus est, quod ovum ea parte, qua principium continetur, adheret.* Exire suum pullos ab ovis in capita, Harveus significat, Exerc. 22, pag. 72, et ex veteribus Columella, loco proxime cit. Item et Albertus, lib. de Anim. cap. 5, pag. 495, alique. H.

Quaedam gallinae. Arist. Hist. lib. VI, cap. 4, pag. 659: αἰεὶ δ' εἰς ἀλεκτροπίδες, αἱ πάντα διδυμὰ τέκνουσι, etc. quae ex Aristotele transcri-

et geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda subiici vetant. Parere a bruma incipiunt. Optima fetura ante vernum aequinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantoque minus, quanto serius provenere.

- 4 LXXV. (LIV.) Ova incubari intra decem dies edita utilissimum: vetera aut recentiora infecunda. Subiici impari numero debent. Quarto die postquam coepere incubari, si contra lumen cacumine ovorum apprehenso una manu, purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituenta. Et in aqua est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est, plena, subiici volunt. Concuti

psit Albertus, de Anim. lib. VI, tract. 4, cap. 5, pag. 494: H.

Cornelius Celsus Libris de Re rustica, qui intercederunt. HARD. — Aliqui... excludi. Inmerito: in comment. Acad. Petropolitanae legitur commentatio auctore Wolfio, cui titulus: *ovum simplex gemelliferum*, in qua tales gemelli exquisitè describuntur. CEVIER.

Plus vicena. Varro de Re Rust. lib. III, cap. 9, pag. 403: *Quae, velis incubet; negant plus XXV oportere ova incubare, quamvis propter fecunditatem peperit plura.* HARD.

Parere a bruma. Varro loc. cit. Colum. lib. VIII, cap. 5, pag. 286. HARD.

Optima. Varro loc. cit. HARD.

Post solstitium hisdem verbis Columella loc. cit. II.

LXXV. Ova incubari. Columella, loc. cit. pag. 287: *Aptissima sunt ad excludendum recentissima quaecumque possunt tamen etiam repectu supponi:*

dum ne vetustiora sint, quam decem dierum. H.

Subiici impari. Varro, de Re rust. lib. III, cap. 9, pag. 404. Columella paulo explanatius loc. cit. pag. 288: *Numerus ovorum, quae subiiciuntur, impar observatur, nec semper idem: nam primo tempore, id est, mense Ianuario quindecim, nec unquam plura subiici debent: martio novendecim, nec his pauciora: apud et viginti aprilis, etc.* H.

Quarto die. Varro loc. cit. p. 403. HARD.

Et in aqua. Varro holidem verbis, loc. cit. II. — *Inane fluitat.* Το ἀγανέθιν, καὶ ἐξουπίπτον, ut integrum ἀγανέθιν. Causam vide apud Rhodigium. lib. XXVII, cap. 47. Vocant ei Graeci ὑπερπύπτον, ut Latini subcutaneum, quasi nil habens, nisi vanum flamen et ventum. Non abluat Homerus, cui dicitur οὐρά τις μολί, διὰ τὸ ἔργον, quoniam illorum genitura

vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post novam Lunam, quia prius inchoata non proveniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo aestate undevicesimo educunt fetum: hieme, xxv. Si incubitu tonuit, ova pereunt: et accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra tonitrus, clavus ferreus sub stramine ovorum positus, aut terra ex aratro. Quaedam autem et citra incubitum sponte naturae gignunt, ut in Aegypti fimetis. Scitum de quodam reperitur Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra fetum ederent ova.

LXXVI. Quin et ab homine perficiuntur. (lv.) Livia Augusta, prima sua iuventa Tiberio Caesare ex

infocunda et subventanea est. Nam οὐρος ut ἄνεμος est ventus. DAL.

Incubationi. Varro et Colum. locis citatis. H.

Ideo aestate. Albertus, de Anim. lib. VI, cap. 3, p. 191. H.

Si incubitu. Arist. de Hist. Anim. lib. VI, cap. 2, pag. 647: *Caelo tonante, quae fiuntur ova, corrumpuntur: ἵνα δὲ βρουτήσῃ ἀνωζεύσῃς, διαφθίσεται τὰ ὄντα.* Albertus item loc. cit. H.

Remedium. Columella loc. cit. pag. 289: *Plurimū, inquit, infra cubilium stramenta graminis aliquid, et ramulos lauri, nec minus alii capita cum clavis ferreis subiiciunt: quae cuncta remedia creduntur esse adversus tonitrua, quibus vitiantur ova, pullique semiformes interimuntur, antequam toti partibus suis consummentur.* HARO.

Quaedam autem. Quae nunc afferuntur a Plinio, ea totidem verbis exstant, tum apud Arist. Hist. lib. VI, cap. 2, pag. 641, tum apud

Albertum de Anim. lib. VI, tract. 4, cap. 1, pag. 189. Nunc quoque pervulgatum est et in confesso morem huiusmodique esse Aegyptiae gentis, ut verno tempore, multo stercore fimoque congesto ingentem veluti furnum construant, in quem tota vicinia longe lateque ova conferat: ubi solis et stercoreis putrescentis vapore animentur, suoque tempore pullos edant. H.— Et quotidie apud nos in furnis tepor educit pullos, industria nec nimis laboriosa, nec tamen ignobili. AS.

Donec cooperta terra fetum ederent ova. Scribendum videtur, *cooperta stercora*, non *cooperta terra*. Aristoteles libro sexto, capite secundo: *Syracusis, potator quidam ovīs sub stercora in terra positīs, tamdiu potabat, donec ova ederent fetum.* FIXT.

LXXVI. *Quin et ab homine perficiuntur.* Conf. Albertus M. loco cit. HARO.

Livia Augusta. Livia nempe Drusilla, quae Tiberio Neroni, Tiberii

Nerone gravida, quum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo, atque quum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falso angurata prouiditur. Nuper inde fortasse inventum, ut ova in calido loco imposita paleis igne modico foverentur, homine versante, pariterque et stato die illinc erumperet fetus. Traditur quaedam ars gallinarii cuiusdam, dicentis quod ex quaque esset. Narrantur et mortua gallina mariti earum visi succedentes invicem, et reliqua fetae more facientes, abstinenterque se a cantu. Super omnia est anatum ovis subditis

Caesaris patri primum, deinde Augusta nupsit: Augusta dicta, matrimonio Augusti. Sueton. in Tiber. c. xiv: *Praegnans Livia, quum an marem editura esset variis captares ominibus, ovum incubanti gallinae subductum, iuno ma, nuna sinistrae manu, per vices usque eo fovit, quoad pullus insigniter cristatus exelatus est. Ac de infante Scribonius Mathematicus praeclara apopondit: etiam regnaturum, etc.* Livia porro hic legi oportere, non *Julia*, probatioris velustiorisque MSS. codices admonent, vetustaeque editiones; Romana, Ioanne Andrea Episcopo Aleriensis editore anno 1470; Parmaensis anni 1476; Tarvisina 1479; Veneta 1483; Brixiana 1496; Veneta 1519, aliaeque: et Suetonius ipse proxime appellatus, ubi Plinium describit. II.

Nuper invic. Haud longe disparem modum tradit Albertus loc. cit. II.

Quod ex quaque. Qui quum ovum inspererat, quae id gallina peperisset, dicere solebat, uti refert de gallinarii Deliaci Cicero, Acad. I. IV, pag. 51 et pag. 64. II.

Narrantur. Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 75, pag. 4166; Aelian. Hist. Anim. lib. IV, cap. 29. Guill. Brito, ord. Minor. in Vocabulario MS. laudatus a Du-Cangia in Notis ad Niceph. Bryen. pag. 249: *Gallus gallinaceus dicitur, qui quasi gallina matris pullos, quia mulieres solent ei deplumare ventrem, et fricare cum urtica, quia taliter urticatus libentissime cubat super pullas, et nutrit eos sicut mater, et gracillat sicut gallina.* Exornat hunc Plinii locum paraphrasi poetica Passeratius vates haud ignobilis, carmine de gallo: *Au sobolis referam studium, rapinaeque dolorem Couiugis, ante suos possit quam excludere pullos? Maternas functura vices ut cura moriti Succordat fetae, desertisque lucubet ovis? Eoque nam est priscae matris pietatis imago?* II.

Anatum ovis. Cicero, de Nat. Deor. lib. II, pag. 400: *Quin etiam annuntio ova gallinis saepe supponimus: ex quibus pulli orti primum abuntur ab iis, ut a matribus, deinde eas relinquunt, etc.* II. — Max incertos invenitis sollicite convocatis: postre-

atque exclusis admiratio, primo non plane agnoscen-
tis fetum: mox incertos incubitus sollicitè convoca-
tis: postremo lamenta circa piscinae stagna, mergen-
tibus se pullis natura duce.

LXXXVII. (LVI.) Gallinarum generositas spectatur
crista erecta, interdum gemina: pennis nigris, ore
rubicundo, digitis imparibus, aliquando et super
quatuor digitos transverso uno. Ad rem divinam, lu-
teo rostro pedibusque, purae non videntur: ad oper-
tanea sacra, nigrae. Est et pumilionum genus non
sterile in his, quod non in alio genere alitum, sed
quibus certa fecunditas rara, et incubatio ovis noxia.

mo lamenta, etc. Archetypum Tolet.
Mox incertis incultus sollicitè, etc.
Lego: *Mox incerti singultus sollicitè,*
etc. Vt gradatim crescat oratio. Pri-
mo admiratio, deinde incerti singul-
tus, postremo lamenta. PINT.

LXXXVII. *Pennis nigris.* Legendum
pennis, non primis, ex M. Varrone,
qui etiam inter generositatis notas
plumam rubicundam, non os me-
morat. Eius verba sunt libro tertio
de Re rustica, capite nono: *E quis*
in parando eligat oportet foecundas
plerumque rubicunda pluma, nigris
pennis, imparibus digitis, magnis
capitibus, crista erecta, ampla. Hae
enim ad partiones sunt aptiores. Co-
lumbella item octavo libro, capite se-
cundo: *Eae sint rubicundae vel fu-*
scae plumae, nigrisq; pennis. PINT.

Digitis imparibus. Nec paribus
ungulis, inquit Columella lib. VIII,
cap. 2, pag. 2. generosissimaeque
creduntur, quae quatuor habent di-
gitos, etc. II.

Opertanea. Quae Bonae Deae fie-
bant, in operto, hoc est, in abdito,
non sub dio. II.

Pumilionum genus. Adrianus Arist.
vocal, Hist. lib. VI, cap. 4, et au-
ctor ipse paulo ante cap. 53 huius
libri. DALEC.

Sed quibus certa fecunditas. Scri-
hend. reor alio ordine: *Sed quibus*
certa fecunditas incubatio ovis noxia,
et rara. VI sit sensus: Incubationem
gallarum, quibus certa foecunditas
sit, noxiam esse ovis. Item raram
incubationem nocere etiam ovis.
Quorum alterum Aristotelicum est
libro tertio De Generatione Anima-
lium, capite secundo: *Et ut vinum,*
inquit, aestu acescit fecibus in subli-
me ascendentibus, sic ovum luteo quod
est terrestre contingit: et hoc in gal-
linis multiparis, quam nequeant ae-
quantem ovis impertire calorem, sed
aliis plus, minus aliis quam opus es-
set. Alterum vero Plinius ipse docet
infra capite 60: *Prina, inquit, sunt,*
incubatione derelicta, quae alii cy-
noura dixerunt. PINT. — *Est et p.*
genus non sterile in his... sed quibus
certa fecunditas rara, etc. Censet
Dalecampius has esse Adrianas, de
quibus superius dictum est cap. 74.

LXXVIII. (LVII.) Inimicissima autem omnium generi pituita, maximeque inter messis et vindemiae tempus. Medicina in fame, et cubitus in fumo, utique si ex lauro, aut herba sabina fiat: penna per transversas inserta nares, et per omnes dies mota: cibus, allium cum farre, aut aqua perfusus, in qua maduerit noctua; aut cum semine vitis albae coctus: et quaedam alia.

LXXIX. (LVIII.) Columbae proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere bina ova: ita Natura moderante, ut aliis crebrior sit fetus, aliis numerosior. Palumbes et turtures plurimum terna: nec plus quam

Ego looge dispares esse pronuncio: nec mihi oter se natura ipsa, quam Plinio oratioe se iunctas. Adriaeorum enim a fecunditate prima commendatio est: harum a fecunditate nulla dos propria: sola humilitas insignes facit. Columella lib. VIII, cap. 2, p. 282: *Pumiliones aves, nisi quem humilitas earum delectat, nec propter fecunditatem, nec propter alium redditum nimium probo*, etc. H.

LXXVIII. *Pituita*. La pépie. Palladius lib. 1, cap. 27, p. 21: *Pituita gallinis nasci solet, quae alba pellucula linguam vestit extremam. Haec leviter unguibus vellitur*, etc. H.

Cubitus in fumo. Vitanda pituitae pernicies erit, inquit Columella lib. VIII, cap. 5, pag. 290, quae ne sit, gallinaria semper fumigabunda, etc. Hano.

Herba sabina. De hoc remedio iterum lib. XXIV, c. 61. H.

Cibus, allium. Palladius loco cit. Item allii mica trita cum oleo fucus inseratur. De hoc remedio iterum lib. XX, cap. 23. H.

Maduerit. Ita Reg. 1, 2, Chifflet. etc. Editi, *laverit*. H.

Vitis albae. Vvam quoque, quam Graeci σταρύλαν άγρίαν vocant, Columella in cibus misceri iubet, et Palladius, locis cit. H.

Et quaedam alia. Quae refert Columella loc. cit. H.

LXXIX. *Columbae*. Hist. Ao. lib. VI, cap. 3, p. 652. H.

Pariunt fere. Arist. lib. VI, cap. 5, pag. 660. H.

Aliis crebrior. Vt aliis creber sit fetus: aliis etiam numerosus. Hoc est, quemadmodum Philosophus eleganti usus atticismo docet, aliae multa, ut columbae: aliae multa, ut gallinae, pariunt: αἱ πέν, τῷ πολλῷ, ὥσπερ αἱ περισσεύει· αἱ δὲ, τῷ πολλῷ, ὥσπερ αἱ ἀλεκτορίδες, Hist. Anim. lib. VI, cap. 4, pag. 639. H.

Fetus. Ita MSS. omnes: non parit, ut editi. H.

Palumbes et turtures plurimum terna: nec plus quam bis fere pariunt. Scribebatur non fere, sed vere. Aristoteles libro sexto, capite quarto: *Columbae omni tempore (ut dictum est) pariunt. Turtur et palumbes vere nec plus quam bis; atque ita si prior*

bis vere pariunt: atque ita, si prior fetus corruptus est: et quamvis tria pepererint, numquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, urinum vocant. Palumbes incubat femina post meridiana in matutinum, caetero mas. Columbae marem semper et² feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas,

fetus corruptus est; frangunt enim ova mares avium complures. PINT. .

Nec plus quam bis vere pariunt. Antea legebatur, *quam bis fere:* quam lectionem esse corruptam deprehendimus, tum ex Reg. 4, 2, Paris. etc. tum, quod certius est, ex ipso Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 5, p. 660, scribente, ἐν τῷ ἑαρι, οὐ πλεονάκις, ἢ δις. H.

Atque ita. Iterum, Inquit, pariunt, quum prior fetus perit. Τίτται δὲ τὰ δεύτερα, ὅταν τὰ πρότερα γέννηθέντα διασπαρῇ. Aristot. loc. cit. H.

Numquam plus duobus educunt. In Reg. 4, 2, et Chiff. educant, utraque probabili lectione. Aristot. enim loco citato, Ἀλλ' ἐξάγει τε, inquit, καὶ οὐδένποτε δύοι πλέον νοστωύσι. Numquam amplius divinis educunt et alunt. Εξάγειν est educere, sive fovendo excludere: νοστωύειν, alere sive educare in nido natos iam fetus. H.

Urinum. Οὐρίνον. Non ab οὐρά, quod caudam, neque ab οὔρεσ, quod ventum sonat: sed ab οὔραν, quod urinam: unde et κυνόσουρα vocatur a Philosopho eeu canis urina. H.

Palumbes incubat. s Palumba ab sero diei incipiens, totam noctem usque ad ientandi tempus incubat: reliquum temporis, palumbus inquit Aristot. Hist. Animal. lib. VI, cap. 7, pag. 670: Τῶν δὲ πατῶν ἡ μὲν θήλεια ἀπὸ δευλῆς ἀρχαμένη, τὴν

τε νύκτα ὅλην ἐπιμάζει, καὶ ὥς ἀρχατίματος ὄρας ὁ δὲ ἀρχῆν, τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου. HARR.

Marem semper. Scribe saepe, non semper: et post tridum, non postridie. Namque Aristoteles, Histor. Animal. libro VI, capite 4: Columbae magna ex parte (Graec. text. ὡς ἐπιπολύ) marem et feminam generant: priorem marem, posteriorem feminam: et quum pepererint primum ovum, uno interposito die secundum pariunt. Posset etiam legi posteriorem, non postridie: ut liquet ex Aristotelis verbis paulo ante citatis. PINT.

Postridie feminam. Post triduum, si Aristotelem unum audimus, scribendum fuit: καὶ ταχῶς, μίαν ἡμέραν διαλείπει τὰ πολλὰ, εἴτε πάλιν τίτται θάττον. Frequenter die uno interiecto alteram parit. Plinio tamen suffragatur Albertus M. de Animal. lib. VI, tract. 4, cap. 4, pag. 495: Columbae, inquit, ut frequentius simul pullificant marem et feminam: et quando ovant, primo ut frequentius ovant, ovum masculinum, et sequenti die femininum: et quando exerant ova, ut frequentius primo die exit masculinum, et sequenti die femininum, vel citius, sed tamen post masculinum, etc. HARR.

Incubant Aristot. et Albert. loc. cit. HARR.

noctu femina. Excludunt vicesimo die. Pariunt a coitu quinto. Aestate quidem interdum binis mensibus terna educunt paria: nam decimo octavo die excludunt, statimque concipiunt. Quare inter pullos saepe ova inveniuntur, et alii provolant, alii erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres fetificant. Et ipsae autem inter se (si mas non sit) feminae aequae saliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quae hypenemia Graeci vocant.

- ³ (LIX.) Pavo a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, sequenti quaterna quinave, caeteris duodena, non amplius: intermittens binos dies ternosve parit, et ter anno, si gallinis subiiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium.

Excludunt vicesimo die. Ita Reg. 4, 2, Paris. etc. impressique libri.

Dalec. codex *XXV die*, mendose.

Aristot. enim loc. cit. pag. 664: *ἐκ πέντεται τε καὶ ἐκδέκται ἐντός ὡκῶν ἡμερῶν τὸ γεννώμενον πρότερον τῶν ὡκῶν.* Intra vicesimum d'em absolvitur, et excutitur o pullo quod ovum prius editum fuerit. Albertus M. de Animal. lib. VI, cap. 5, pag. 495, excludit ait xxi die. HARR.

Quinto. Quinto post coitum die. Albertus loc. cit. septimo tantum. HARR.

Terna educunt. Ita MSS. omnes. Impressi, *educunt*. HARR.

Quinquemestres. Aristoteles sexto tantum mense felurae tempus columbis assignat: *ἔξ μηνῶν ὄχτει, καὶ ὄχτῶνται.* Albertus loc. cit. *Columba nata in april... incipit ovare in autumno eiusdem anni, si fuerit locus calidus, et copiam habuerit pascua.* HARR.

Et ipsae autem. Aristot. Histor. Anim. lib. VI, cap. 2, pag. 646, et

ex eo Athenaeus lib. IX, 394. Albertus quoque, de Anim. lib. VI, c. 4, pag. 492. HARR.

Hypenemia, Graeca vox ὑπενέμειν, quasi subventanea. De his iam supra nos cap. 75, not. 4. Quidam, ut ipse ait, cap. 80, haec vento putant generata. AZ.

Pavo. Aristot. Histor. Anim. lib. VI, cap. 7, pag. 674; Aelian. Histor. Anim. lib. V, cap. 32; Colum. lib. VIII, cap. 14, pag. 301. Sed de ovorum numero a Plinio dissident. HARR.

Et ter anno. Columella lib. VIII, cap. 4°, pag. 301; Palladius lib. I, cap. 28, pag. 22, satis eleganter: *Si ova pavonum gallinis supponantur, exsuscitatae motres ab incubatione tribus vicibus per annum fetus educunt.* H.

Desiderio incubantium. Impatientia nempe libidinis, uti de perdicibus dictum est cap. 54. Causam tamen aliam affert Albertus, de Anim. lib. VI, cap. 4, pag. 493: *Pavo mas, inquit, etiam tempore quo femina fo-*

Quapropter noctu et in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: et nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Quum singulae aut binae fuere, corrumpitur salacitate fecunditas. Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius tricesimo.

Anseres in aqua coeunt, pariunt vere: aut si bruma coivere, post solstitium, quadraginta prope. Bis

vet ova, utitur ea ad coitum: et ideo locum in quo cubat pava ova sua, abscondit a pavone: quia coeundo spercam frangit ova. Dixit tamen mihi quidam valde expertus circa pavones, quod ex zelo pavonis contingit fractura ovorum: pugnant enim tunc pavo et pava pro incubatione ovorum, ex nimia ovorum dilectione: sicut etiam pro pullis ducendis pugnant grus masculus, et grus femina, etc. H.

Aut in excelso cubantes. Particula aut superfluit. Nam pavones maiore ex parte in excelso cubantes pariunt. Columella libro octavo, capite undecimo: Maximeque temporibus his quibus parturiunt, pluribus stramentis exaggerandum est avarium, quo tutius integri fetus excipiantur. Nam fere pavones quum ad nocturnam requiem venerint, praedictis perticis insistentes, emittunt ova, quae quo propius ac mollius deciderint, illibatam servant integritatem. PIER. — Scribere igitur Plinium oportuit: in excelso cubant: quare nisi molli strato excepta ova franguntur. Redundat enim vocabulum aut, quum semper in excelso cubent et pariant. HART.

Mares singuli. Columella loc. cit. pag. 299, et Palladius, loco citato. HART.

Corrumpitur salacitate. Id vero quo

modo contingat, discas ex Columella, loc. cit. HART.

Diebus ter. Varro, de Re rustica, lib. III, cap. 9, pag. 104. H.

Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius tricesimo. Non viden quomohere Dolecampio venerit in mentem vicesimo scribere, contra fidem omnium librorum, ut ipse fatetur: et quod maius est, contra Aristotelem, cuius haec verba e lib. VI Hist. Anim. cap. 7, pag. 671: καὶ ἐκλείπει ἐν τριᾷκονθ' ἡμέραις, ἢ μὴ καὶ πλείοντι. Tricenis aut paulo plaribus excludit diebus. Et apud Athen. lib. IX, pag. 397: ἐκωάζει ἡμέρας τριᾷκοντα. Denique contra ipsius scriptoris sensum: nam si crescit, ut crescere par est, cum oratione numerus, post ter novenos dies, si tardius partus excluditur, tricesimo saltem die dehet excludi. Albertus quoque lib. VI, cap. 6, pag. 496, diebus xxx anseres ait ova cubare. HART.

Anseres in aqua. Columella lib. VIII, cap. 44, pag. 304. H. — Anseres in aqua coeunt. Lepide Plutus in Truculentio: Sed est huic unus servus v'olentissimus, qui ubi quaque nostrum videt prope arces hasce egrediens, Item ut de frumento clamore anseres absterret, obigit. DAL.

Quadraginta prope. Germana haec

anno, si priorem fetum gallinae excludant: alias plurima ova sedecim: paucissima, septem. Si quis surripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici utilissimum novem, aut undecim. Incubant feminae tantum tricenis diebus: si vero tepidiores sint, viginti quinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera: nec minus aviditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu saepe conantes avellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubitu subdita radix earum.

(LX.) Ardeolarum tria genera: leucon, asterias,

atque indubitata huius loci lectio est, quum de numero fetus avium singularum, non de partus tempore, sermonem institui apertissimum sit. Neque est quod ex Varrone aut Columella refingi quia velit ea, quae de anseribus a Plinio nunc produntur: ut legat scilicet, *quadragesimo die*: quum ab illis non ea ipsum hausisse scriptoribus, liquido constet. H.

Bis anno. Etiam ter anno, si Columellam audimus, loc. cit. *Singulae*, inquit, *ter anno pariunt, si prohibeantur fetus suos excludere, quod magis expedit, quam quod ipsas suos fovent: nam et a gallinis melius enutriuntur, etc.* HARS.

Aliena non. Columella loco citato pag. 305: *Negatur anser aliena excludere ova, nisi subiecta sua quoque habuerit.* HARS.

Incubanda, etc. Varro, de Re rustica lib. III, cap. 40, pag. 405. H.

Incubant feminae. Columella loco citato: *Pullis autem formandis, excludendisque xxx diebus opus est, quum sint frigora: nam tepidis xix diebus satis est.* Sic Varro pariter loc. cit. HARS.

Pullis eorum. Columella loco citato. HARS.

Aviditas. Voraces enim sunt natura, inquit Varro, loco citato, quo temperandum his, qui propter cupiditatem saepe in pascendo si radicem prenderunt, quam educere velint e terra, abrumpunt collum: perimbecillum enim id, ut caput molle. Ita fere et Columella loco citato. H.

Radix earum. Urticarum. Columella, loco citato; Palladius lib. I, cap. 30. HARS.

Ardeolarum. Ardea, sive ardeola, ἰπποδίοξ, un héron, a prisco vocabulo airo, quo Fridericus imp. usus de Venat. lib. I, c. 4. Haec habet etiam Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 2, p. 4006. HARS.

Leucon. Λευκόν, album. Hoc genus est, quod Itali garza vocant, quae nullo est candidius. In Aemoriacae litoricae litoribus frequens. Gall. héron blanc. HARS.

Asterias. Αστέριος, seu stellaris, non a punctis, sed quia volatu stellas petere videatur: unde et ardea. Hinc poeta, *supra volat ardea nubem.* Hinc ab insita pigritia, ὄρνις, ignavum,

pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus aegre pariunt gravidæ. Aquila tricenis diebus incubat, et fere maiores alites: minores vicens, ut milvus et accipiter. Singulos fere parit, numquam plus ternos: is qui aegolios vocatur, quaternos: corvus aliquando et quinos: incubant totidem diebus. Cor-

esse cognominatum, Aristoteles tradit. Nostris, *butor*, *héron pareux*. Aucupes voc appellant, a voce quam emittit. *ILLUD*.

Pellos. Πῆλλος, fuscus, sive niger. Ardea cinerea est, *héron cendré*. De ea Bellonius, lib. IV, cap. 2. H.

Hi in coitu. Πῆλλος nimirum, sive cinereæ ardeæ. Aristot. enim totidem verbis, loco citato: Τοῦτων ὁ πῆλλος χαλκῶς εὐνάει τε καὶ ὄχευται, etc. Negat tamen id esse verum Albertus M. Hist. Anim. lib. XXXIII, pag. 614, visus a se sæpius coire ardeas contestatur, nec tale quidquam expertum. H.

Aquila tricenis diebus incubat, et fere maiores alites: minores vicens, ut milvus et accipiter. Scribendum non minores, sed mediocres, ex Arist. ad litteram, lib. VI, cap. 6: *Aquilæ* inquit, *tricenis diebus*, et cæteris quoque magnis alitibus tempus incubandi tantundem a natura statutum est, ut anseri, ut tardæ. Mediocribus vicens perficiunt incubationem, ut accipitri, ut milvo. Ex quibus Aristotelia verbis, et ex ordine quo aves monstrant, adducor ut putem permutatis dictionibus legendum apud Plinium, *Et accipiter et milvus*. Sic eoim (nec aliter) quadrabit ad unguem correctio sequentium verborum. *PIST.*

Singulos fere parit, nunquam plus

ternos. Ad aquilam hæc pertinent, non ad milvum, ut censuit Pintianus, qui, hunc locum ut intelligeret, depravavit, verbis partim transpositis, contra omnium exemplarium fidem, partim etiam nonnullis mutatis, in hunc modum: *minores vicens, ut accipiter et milvus. Sed hic binos fere parit*, etc. Nec refert quod idem Plinius, cap. 4 libri huius, binos excludi pullos ab aquila dixit, ternos interdum: hoc enim ipsum et nunc confitetur quandoque contingere, qui fere tamen ac plerumque singulos tantum edi pronunciat.

Is qui aegolios vocatur, quaternos. Abest hæc clausula a MSS. omnibus, quos quidem pene me habui: sed quoniam ex aliquo scriptore graeco accepta est, unde cætera, quæ nunc tractantur, emanarunt, haud temere expungendam censuimus. Αἰγῶλιος porro avis esse nocturna putatur, quam Galli vocant *fresays*. Gazæ nindium credidit Aldrovandus, qui, Ornithol. lib. V, pag. 400, αἰγῶλιος ululam interpretatus est. H.

Corvus aliquando et quinos. Conf. Arist. Hist. Animal. loco citato, pag. 665. H.

Incubant totidem. Hoc est, vicens, ut de milvo proxima dictum est: Aristot. loc. cit. ἐπὶ ἑξήκοντα ἡμέρας. H.

nicem incubantem mas pascit. Pica novenos: melancoryphus supra vicanos parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto fecunditas maior parvis. Hirundini caeci primo pulli, et fere omnibus quibus numerosior fetus.

- LXXX. Irrita ova, quae hypenemia diximus, aut mutua feminae inter se libidinis imaginatione concipiant, aut pulvere: nec columbae tantum, sed et

Cornicem. Arist. Hist. Anim. lib. VI, c. 7, p. 670. H.

Pica novenos. Arist. Hist. lib. IX, c. 22, p. 1047. H.

Melancoryphus. Arist. Hist. lib. IX, c. 22, p. 1052. H.

Maior parvis. Romana lectio, paris, non purvis, quae nec placet nimis, nec rursus displicet. Sed si ea lectio recipitur, aliter verba quae praecedunt, legenda sunt. Nam uterque codex scriptus tanta legunt, non tanto. Est porro avicula parus, graece dicta aegithalos, magnae fecunditatis, ut infra patebit. Caeterum Aristoteles, libro de Generatione Animalium quarto, capite quarto, animalis tradit, quo maiore sint corpore, eo minus esse secunda. Et Plinius id infra repetit, adducta ad probationem acanthide exigua avicula, quae duodenos pariat. Illud autem attentius cura advertendum, verba illa quae capite octavo huius voluminis, ut perperam locata, ex illo loco submovenda diximus, quae sunt, *Ex his aegithum claudum altero pede*, etc. ad hunc locum pertinere. Nam Aristoteles, volumine nono, capite quinto et decimo, post melancoryphum, statim aegithum subiicit, his verbis: *Parus ova plurima edidit, ut aiunt. Atricapillum etiam plurima edere aliqui refer-*

runt, sed post africanum struthionem. Iam et duces et septem atricapillae ova reperta sunt, sed plura etiam quam viginti parit, et numero impari semper, ut narrant. Nidificat ea quoque in arboribus, et vermiculis alitur. Proprium et huius luscinae praeter ceteras aves, ut linguae nominis acumine careant. Aegithus et vitae commoditate et partus numero commendatur; sed alterius pedis clauditate cedit. PINTIAN.

Hirundini, etc. Arist. de Genr. Animal. lib. IV, cap. 6, pag. 4129. HAN.

Numerosior fetus. Ita MSS. omnes: non, ut editi, *partus*. H.

LXXX. *Irrita ova.* Arist. Hist. lib. VI, cap. 2, pag. 647, totidem plane verbis. H.

Diximus. Capite superiore. Hesychio, pag. 396: *Υπενμία ὄν, τὰ δίχα τοῦ ἀγρυθῆναι γεννώμενα*. H.

Aut pulvere. Arist. duplex est causa haec ova gignendi, altera Favonii vere afflatus, quamohrem et Zephyria vocant: τὸ τῆ χειρὶ ψάλασθαι, fricare, contrectare, palpare (clunes, dorsum, collum, pectus, caudam, et fortassis pollicem, id quod velut ineuntis maris imaginem affert). Initis feminarum inter se libidinosae imaginationis, pulveris nullam mentionem facit Ari-

gallinae, perdices, pavones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, et minora, ac minus iucundi saporis, et magis humida. Quidem et vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. Haec autem vèrè tantum fiunt, incubatione derelicta, quae alii cynosura dixere. Ova aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos transeant. Servari ea in lomento, aut hieme in paleis, aestate in furfuribus, utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

LXXXI. (LXI.) Volucrum animal parit vespertilio

atoteles. Plinius, pro φηλαρῆ, videtur legisse ἀρῆ. Est autem ἀρῆ pulvis, et non quivis, sed qui luctatoribus post unctionem inspergitur. Dicitur. — Aut pulvere. Ita MSS. omnes. Pulveris apud Philosophum mentio nulla. Generari ova huiusmodi prodidit, si suaviter et titillatoris attractentur: similem titillationem, quae maris ineuntis affert insignem, volutatione in pulvere creari, Plinius fortassis ipse animadvertit. H.

Et gallinae... pavones. Arist. I. c. Id quoque in psittaco expertum se scribit Harveus, exercit. 4, p. 13. De vulturibus quoque Basilus, in Hexaem. homil. 8, p. 106. Maiori etiam miraculo ovis illis vulturum secunda. H.

Sunt autem. Aristoteles, loco citat. Haen.

Quidam et vento. Arist. iisdem verbis Haen.

Zephyria. Ζεφύρια et ὑπανδρῖα ab aliquibus dicta, inquit Philosophus, loco citato, quod verno tempore aves excipere auras solent, et sic vento concipere. Quod mendacium solida fide Albertus credidit, de Animal. lib. VI, cap. 3, p. 194, et

de Lusitanis equalibus alii ausi sunt prodere. H.

Quae alii. Reg. 4, Colb. 1, 2, quo alii. H.

Cynosura. Egimus de ea voce, cap. sup. H.

Ova aceto. Experimento scimus id comprobatum. H.

Servari ea. Varro, de Re rust. lib. III, c. 9, pag. 104; Columella, lib. VIII, c. 6, p. 292. H.

Sale exinaniri. Columella, loco citato: Alii solibus integris adoperiunt: alii muria tepefacta durant: sed omnis aut quemadmodum non patitur putrescere, ita mirum ova, nec sinit plena permanere, etc. H.

LXXXI. Vespertilio. Νυκτερίς, chauve-souris. H. — Volucrum animal parit vespertilio tantum. Viviparum quidem animal vespertilio; sed neutiquam mirum: neque enim volucrum gregi ea est annumeranda. Illa e chiropterorum gente (non cheiropterorum, ut omnes Mammologistae scribunt, dum nec gallica volunt, nec graeca possunt bene uti, ne elementa quidem asssecuti quibus moventur, pro et scribi romane i, ut χειρουργός, chirurgus, σκηνολάπτης,

tantum, cui et membranaceae pinnae uni. Eadem sola volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos volitat amplexa infantes, secumque portat. Eidem coxendix uua traditur, et in cibatu culices gratissimi.

LXXXII. (LXII.) Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeo circumvolutae sibi ipsae, ut una existimari biceps possit. Viperæ mas caput inserit in os,

isonoclastae, *δινωκοπλαστῆς*, *dipnosophista*, etc. etc.): porro chiropteri et mammiferis hæmathermis, et in multiplices tribus abeunt, quarum præcipue *molossus*, *nyctinume*, *sternodemus*, *megadermos*, *philostomus*, *vespertilio*, proprie dicta et quam vocamus *oreillard*. Vide de hoc doctorem Leach, vel si Anglicum opus non suppetit, clariss. V. Barou de Férussac, *Bulletin universel*, 1824, n° 3 et 4. Hic character, quum *vespertilionis*, tum *chiropteros* caeteros præcipuus distinguit, inter longissimos digitos flaccidam membranam iacere, et in sinus tam longos excrecere, ut alarum vicem quadamtenus possint præstare. At.

Membranaceae. Membranæ coriaceae pennarum vice. H.

Eadem sola volucrum lacte nutrit. Macrobi. Saturn. lib. VII, c. 16, pag. 638. H.

Parens geminos. Neglectam a librariis priorem vocem *parens*, ex MSS. Reg. 1, 2; Colb. 1, 2; Paris. etc. restituimus. H.

Coxendix uua. Pes unico constat osse, sine ullo poplite, suffragiumve flexu, qualis in caeteris avibus. H.

In cibatu culices. Albertus, de

Anim. lib. XXIII, p. 644: *Cibus eius (vespertilionis) est muscae, et culices: comedit autem et carnes, etc.* H.

LXXXII. *Rursus*. Arist. Hist. Anim. lib. V, c. 4. et 29. H.

Coeunt. Arist. totidem verbis, Hist. lib. V, c. 4, p. 526. Circumvolutae ita serpentes, funium simul intortorum speciem exhibent, apud Charasium, lib. de Experimentis circa viperam. H.

Viperæ mas caput inserit in os. Arist. περί θηρών. ἀνορύμ. Verum quod abrodere scribit, e poetarum fabulis sumptum potius est, quam ex historia Aristotelis. Dat. — *Viperæ mas*. Nicander, in Therisc. p. 28; Aelianus, Histor. Animal. lib. I, c. 24; Prudentius in Hamartigenia, carmine non ineleganti, versu 585, alique: huic tamen fabulae fidem derogant Philostratus, alique complures: omnesque hodie eruditi. Coitum in viperis, ut in caeteris animantibus, genitalium partium opera fieri, atque emissionem receptumque seminis asseverant. Qua de re vide eundem Charasium in Echionaphio, p. 216, et, qui ei præcivit, Aldrovandus, de Serpente, lib. I, p. 119. H.

quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrialium eadem sola intra se parit ova unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde singulos singulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque caeterae tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Caeterae serpentes contexta ova in terra incubant, et fetum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas et femina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

LXXXIII. (LXIII.) Bipedum solus homo animal gi-

Terrestrialium. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 29, pag. 635. H.

Tertia die intra uterum, etc. Brodaeus l. III, c. 11, non tantum viperas vivos fetus parere scribit, unde et nomen impositum, sed et cerasas: quod facile nolim ei credere. DAL.

Viginti fere. Nonnunquam et xxv, Charasio teste loco citato pag. 57. HANO.

Perrumpunt latera. Fabulosum hoc Aristoteles lib. V, cap. ult. *Vipera catulos parit, obvolutos membranis (secundis), quae tertio die rumpuntur. Contingit vero nonnunquam, ut qui adhuc in utero sunt, erosae membranis, prorumpant.* Ob id parrieidae culco eum vipera, cane, gallo, simia, insuti necabantur. A catulis viperae exedi et interfecti tradunt Nicander, Plutarchus, Apuleius in Magia, D. Hieronymus, Basilus Magnus, Horus lib. II, qui scribit viperae fetum, ἐκδιερώσκοντα τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς ἐκπορεύεσθαι. Praeterea grammatici etymolog. ἐχιδνα dictam interpretantur, ὅτι γόνιν ἔχει ἐν ἐκτῇ ἄχρῃ θανάτου. Aelianus, de

Animal. lib. I. At, quod verissimum est, Apollonius apud Philostratum, et Maximus Tyrius superesse partui suo viperam tradunt, eamque fetum editum lambendo polire, et, ut auctor ait, purificare. Vide Rhodig. c. 13; vide et notata lib. XI, cap. 44. DALME.

Caeterae serpentes contexta ova in terra incubant. Locum hunc tum ope codicum Reg. t, 2; Colb. t, 2, et Paris. sagavimus, in quibus contexta scribitur, non ut editi habent, contexta: tum quod multo est certius, ex Philosophi verbis, Hist. Anim. lib. V, cap. 29, pag. 636: *Caeterae serpentes*, inquit, *ova edunt inter se continua cohaesione ad muliebrius mollius modum.* Οἱ δ' ἄλλοι ὄφεις, ὡς τοκοῦσιν ἔξω· τὰ δὲ ὡς ἄλλοις συνεχῇ ἐστὶν, ὥσπερ αἱ τῶν γυναικῶν ὑποδερμίδες, etc. Agglutinantur nimirum inter se, globulorum modo, quibus preces numeramus. Addit Philosophus eas, quum pepererint, ova in terram deponere, atque ibi fovere: alteroque anno excludere. H.

LXXXIII. *Bipedum solus.* Aristot. Histor. Animal. lib. V, cap. 1, pag. 514. HANO.

gnit. Homini tantum primi coitus poenitentia, augurium scilicet vitae a poenitenda origine. Caeteris animalibus statim per tempora anni concubitus: homini (ut dictum est) omnibus horis dierum noctiumque. Caeteris satietas in coitu, homini prope nulla. Messalina Claudii Caesaris coniux, regalem existimans palam, elegit in id certamen nobilissimam e prostitutis ancillam mercenariae stipis, eamque nocte ac die superavit, quinto ac vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diverticula Veneris excogitata, omnia scelere naturae: feminis vero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quam ferae sumus? Viros avidiores Veneris hieme, feminas aestate, Hesiodus prodidit.

Coitus aversis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus,

Homini tantum. Eo pertinet, ut arbitror, illud problema undecimum capitis quarti, pag. 703, apud Arist. Διὰ τί οἱ ἄνθρωποι, ὅταν πρῶτον ἀρροδι-
σιάζωνται ἀρρωδίζονται, αἱ δὲ ἐν ἀρροδίσει, μετὰ τὴν πρῶτην μενούσιν. *Cur adolescenter, quum primum concumbere incipiunt, quibuscum fuerint congressi, eas re peracta odia habeant.* II.

Et dictum est. Lib. VII, cap. 4. HARD.

Messalina. Sextus Aurel. Victor, in Claudio. In nummis, VALERIA MESSALINA AVGVSTA. *Meretricem Augustam* Iuvenalis appellat, satyr. 6, vers. 118. H.

Ancillam. Ancilla mercenariae stipis, scortum est, quaestum corpore faciens. II.

In hominum genere. Plinius ipse, de homine lib. VII, capite 1: *Vni animalium iustus est datus, nisi luxuria, et quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra.* H.

Viros avidiores. Aristot. cap. 4, probl. 26, pag. 705: Διὰ τί ἐν τοῖς θῆρεσι οἱ μὲν ἀνδρες ἥττον δύνανται ἀρροδισιάζειν· αἱ δὲ γυναῖκες, μάλ-
λον· καθήπερ καὶ ὁ ποιητής· Ησίοδος λέγει. Vide et problem. 29, p. 707, et Hist. Anim. lib. V, cap. 9, p. 539. H.—Versus Hesiodi sunt, ἐν Ἐργοῖς, ... θῆρες παρατόδιος ὄρη Μαχλάταται διὰ γυναικίς, ἀκαυρότατοι δὲ τε ἄνδρες Εἰσίην, ἐπὶ κεφαλῇ, καὶ γούνατι σίγῃσι ἔχουσιν. Vide quod adnotatum est lib. XII, c. 22. DAT.

Coitus aversis. Ita MSS. omnes: editi prave; *aversis*. Ita coeuntia, admotia inter se clunibus, Graeci, πυγῶδον, ὀπισθον συνόντα vocant, ut Arist. qui similia tradidit, Hist. Anim. lib. V, cap. 2, p. 520. Solinus cap. xxvii, pag. 50: *Coeunt aversi leones: nec hi tantum, sed Lynces, et cameli, et elephantii, et rhinocerotres, et tigres. Camelum, lyncem, leonem, dasypodem, reddere retrorsum uri-*

rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus aversa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certe petunt: neque intervenire datur sine perniciē. Coitus tota die: et his tantum ex omnibus, quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Avertuntur et canes, phocae, lupi, in medioque coitu, invitiue etiam cohaerent. Supra dictorum plerisque feminae priores superveniunt, reliquis ma-

nam, atque adeo habere aversa genitalia, quorum officia duo sunt, coeundi urinamque reddendi, docet Aristot. Hist. Anim. lib. II, cap. 9; pag. 180. Idem nihilominus, licet in ἐντροφικῶν camelam censeat, a mare aut superiniri feminam; et ab elephante quidem ambulanti, ac discedenti, ut de vaccis mox dicetur, Hist. Anim. lib. V, pag. 524. Igitur in utroque hoc genere, aversa quidem femina est: mas non item. Philosopho subscribit Albertus, de Anim. lib. V, cap. 4, pag. 176. H.

Quibus aversa. Arist. p. 520, ἐντροφικὰ vocal, quae retro urinam reddunt. H.

Cameli etiam. Arist. pag. 524. H.

Sine perniciē. Praeterquam armentario, ἀλλ' ἢ τῷ βοῖ. Aristot. Albertus etiam, de Animal. lib. VI, tract. 3, pag. 207, et lib. V, pag. 176. HARO.

Coitus tota die: et his tantum ex omnibus, quibus solida ungula. Haec sincera est lectio codicum Reg. 4, 2; Colb. 4, 2; Paris. Chiffi. Depravata haecenus editorum, Coitus tota die est tantum iis, etc. — Coitus tota die. Camellis scilicet: διὰ μέρους τὸ μὲν ὄχι, τὸ δ' ὄχι πάντως. H.

In quadrupedum genere mares olfactus accendit. In quibusdam MSS.

anteceedit, quod ne orationis quidem ipsa structura patitur. Id certe Plinius significare voluit, quod ei Columella lib. VI, cap. 26: Quod si admissarius iners in Venerem est, odore perficitur deterius spongia feminae locis, et admota naribus equi. Et cap. 23: Elicitur cupiditas odore genitalium admoto naribus. — Olfactus accendit. Tralaliti est, quod Herodotus refert, Thalia lib. III, p. 198; de Oebare equisone, qui naribus Darii equi admota manu, quae prius equae genitalis attraxerat, ad odoris seosum, hinnitu a mare tum edito, regnum Dario peperit. HARO.

Avertuntur. Aristoteles pag. 525. HARO.

Supra dictorum plerisque feminae priores veniunt, reliquis mares. Dura castigatio, non dissimulanda tamen. Puto enim scribendum, Dasypodum maribus feminae priores superveniunt, reliquis mares. Aristoteles lib. quinto, capite secundo: Sed quae retro urinant nitunt, aversa coeunt, ut leones, dasypodes, lynceae. Dasypodum etiam femina marem prior supervenit. Caeterorum magna ex parte modus coeundi idem est: plurimae enim quadrupedes more coeunt iusto, feminam scilicet mare supergrediente. PINT.

3 res. Vrsi autem, ut dictum est, humanitus strati, herinacei stantes ambo inter se complexi: felēs mare stante, femina subiacente: vulpes in latera proiectae, maremque femina amplexa. Taurorum cervorumque feminae vim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in conceptu. Cervi vicissim ad alias transeunt, et ad priores redeunt. Lacertae, ut ea quae sine pedibus sunt, circumplem Venerem novere.

4 Omnia animalia quo maiora corpore, hoc minus fecunda sunt. Singulos gignunt elephanti, cameli,

Vrsi autem, ut dictum est, humanitus strati. Neque dictam est humanitus stratos coire ursos, neque si dixisset, vera dixisset. Libro enim octavo cap. 36, ursos scripsit coire, sed ambobus cubantibus complexis, quae. Sumpsit id ex Aristotelis libro quinto, cap. secundo, tradente nescis venerem exercere cubantes, applicatis marium partibus supinis ad feminarum pronas. At humanus concubitus non ita sit, sed applicatis mutuo complexu, supinis utriusque sexus partibus. Quapropter scribendum hic censeo, non *humanitus strati*, sed *humistrati*. Aristoteles lib. sexto, capite trigesimo: *Vrsi coeunt, ut dictum est, non concubentes, sed humistrati.* PIST.

Vt dictum est. Libro VIII, cap. 54. H.

Felēs. Aristot. Histor. Animalium pag. 523: Οἱ δ' αἰσχροὶ οὐκ ὀπίσθεν συνιόντες, ἀλλ' ὁ μὲν ὀπίος, ἡ δὲ ὀπίσθεν ὑποκίβηται ἐκτὴν. *Felēs a tergo non inuenit, sed mari stanti subternit se femina.* H.

Vulpes in latera. At dispari longe modo coire Philosophus admoet, Hist. Animal. lib. VI, cap. 34, pag. 784: ἡ δὲ αἰσχροῦ, ὀχρῶνται μὲν ἀνα-

βαίνουσα, nempe more canum: neque enim est ἀπισθοδρομική. Verum Plinio subscribit Albertus M. de Animal. lib. V, cap. 4, pag. 476: *Vulpes, inquit, coeunt prociētes se super terram, et sic se sibi mutuo applicantes.* H.

Vim non tolerant. Patiuntur quidem, sed non sustinent ob impetus contentionem: non morantur: verum subtrahunt sese a coitu, et ambulando genituram excipiunt. Arist. Hist. lib. V, pag. 522, et lib. VI, cap. 24, pag. 742, et cap. 29, pag. 768, et Albertus M. loc. cit. H.

In conceptu. Ita MSS. omnes, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. etai in editis in coitu legitur. H.

Cervi vicissim. Aristot. Hist. Anim. lib. VI; cap. 29, pag. 768: *Mutat mas feminas, neque uices tantum consuetudine utitur, etc.* Μεταλλάττει δὲ ὁ ἀρσὴν, καὶ οὐ πρὸς μὴ διατρέβει, etc. H.

Lacertae. Aristot. Hist. Anim. lib. V, cap. 4, pag. 526, et Albertus loc. citato. H.

Singulos. De elephanto, Aristot. Histor. Animal. lib. V, cap. 43, pag. 566. De camelo lib. VI, cap. 26,

equi : acanthis duodenos , avis minima. Ocyssimè pariunt , quae plurimos gignunt. Quo maius est animal , tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur , quibus longiora sunt vitae spatia. Neque crescentium tempestiva ad generandum aetas. Quae solidas habent ungulas , singulos : quae bisulcas , et geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura divisa est , ea numerosiora in fetu. Sed superiora omnia perfectos edunt , partus , haec inchoatos : in quo sunt genere leaenae , ursae , et vulpes informia etiam magis , quam supradicta , parit : rarumque est videre parientem. Postea

pag. 765. De equo cap. 22 , pag. 743.

HABO.

Acanthis: Ακανθίς , quae Latinis carduella dicitur , le chardonnet. H.

Diutius gestantur. Quum gestari utero dicit , de terrestribus se loqui , non etiam de alitibus , quae ex ovis nascuntur , haud obscure notat. H.

Neque crescentium. Dum crescunt , inquit , non est tempestiva ea ad generandum aetas. Discedere ergo nunc videtur ab eorum sententia , quos arbitrari disit libro VIII , cap. 36 , crescere crocodilum quamdū vivat. HABO.

Quae solidas, etc. Tuius rei causam Albertus asserit , de Animal. lib. XVIII , tract. 2 , cap. 5 , pag. 520. HABO.

Sed superiora. Quae solidas habent ungulas. HABO.

Haec. Quae pedes digitatos habent. HABO.

In quo sunt. De leaena , Aristot. Hist. Anim. lib. VI , cap. 34 , pag. 776 ; ac Plinius ipse lib. VIII , cap. 47. De ursis , Aristot. cap. 30 , pag. 774 ; et Plinius lib. VIII , cap. 54. HABO.

In quo sunt genere leaenae , ursae : et vulpes informia etiam magis quam supradicta , parit : rarumque est videre parientem. Sincerissima est ea lectio codicum Reg. 4 , 2^a Colb. 1 , 2 , Paris. Toletan. et Salmant. referente Pintiano. Depravata hactenus in libris impressis eo modo : *In quo sunt genere leaenae , ursae et vulpes. Informia etiam magis , quam supradicta , ursae pariant : rarumque est videre parientes*. Quum in MSS. vox haec postrema ursae absit ; et parit , et parientem mox legatur , non pariant aut parientes. Stabilis porro haec emendatio ipsis Philosophi verbis , Hist. Anim. lib. VI , cap. 34 , de vulpe : Τίττει δὲ ὡστερ ἡ ἀρκτος , καὶ ἐστὶ μᾶλλον ἀδιάρθρωτον· ὅταν δὲ μάλιστα τίττειν , ἐκτενίζει οὕτως , ὥστε σπᾶνιον εἶναι τὸ λεγόμενον κόρυον , etc. Et vero quod animal parere Plinius ait informia magis quam supradicta , id in his quae supra dicta sunt , censeri ac contineri non debet : nova igitur in vulpe instituenda , non revocanda de uris iam ante memoratis , oratio fuit. HABO.

lambendo calefaciunt fetus omnia ea, et figurant. Pariunt plurimum quaternos.

- 6 Caecos autem gignunt canes, lupi, pantherae, thoës. Canum plura genera. Laconicae octavo mense utrimque generant. Ferunt sexaginta diebus, et plurimum tribus. Caeterae canes et semestres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quae ante iustum tempus concepere, diutius caecos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in urina attol-

Omnia ea. Leenae, ursae, vulpes. H.

Caecos autem gignunt canes, lupi, pantherae, thoës. Lego non pantherae, sed pantheres. Diversum omnino hoc animal a panthera. Theodorus lupum canarium vertit. Aristot. Vb, 35: *Panther item, hoc est, lupus canarius, caecos parit luporum ritu, numero quum plurimum quatuor. Quin etiam thoë coitu et canes impletur, et caecos generat, numero duos aut tres aut quatuor.* PIR. — Caecos autem. Aristot. Histor. Anim. lib. VI, cap. 35, pag. 782; et de Generat. Anim. lib. II, cap. 6, pag. 1085. H.

Plura genera. Differunt locis primum: quae digerit carmine Oppianus, Cyneget. lib. I, vers. 370, Elippio interprete: *Pecones, Aulonii, Cares, Throacesque, et Iberi, Arcades, Argivi, Lacedaemonii, Tegenatae, Sauromatae, Celtae, Cretes, Magnetes, Amorgi, Atque ad litorea Aegypti quotquot arenas Custodes pecoris: Locri, glaucique Molossii.* Alii deinde sagaces ex his, alii cursores sunt: est et mixtum ex utroque genus: est et pastorale, quos mutinos vulgus vocat, lupi et furibus inimicum. Sunt et Melitaei catelli, qui sciuri magnitudinem vix excedant. Sunt et aliae differentiae, quas Scalliger satis accurate persequitur, in Aristotelis lib. VI, pag. 735. H. —

Est opus De natura et sollertia canum, Andr. Cirino auctore, Panormi 1653, 4.º T.

Laconicae octavo mense, Aristot. Histor. Animal. lib. VI, cap. 20, pag. 735. A nostris cursoribus maximis differunt. Hae cauda tantum, quam villosam gerunt, auribusque, quas demissiores habent.

Utrimque generant. Hoc est, tam mares quam feminae. Arist. *ὄχτους καὶ ὄχτυσας.* Haas.

Et plurimum tribus. Excedunt, inquit, sexagesimum diem, uno vel altero, tribus ad summum diebus. Aristot. pag. 736: *Καὶ δὲ ἡ μὲν Λακωνικὴ ἔχει μῆκος τοῦ ἐνσπυτοῦ τοῦτο δὲ ἔστιν ἡμῶν ἐξήκοντα, καὶ ἄρα μῆκος ἡ δυὰς ἢ τριὰς πλείονας ἡμῶν, καὶ ἑλάντους μῆκος.* Plinius lib. VIII, cap. 62: *Gerunt uterum sexaginta diebus.* Haas.

Diutius caecos. Si recto ac suo tempore sint geniti: duodecim tantum dies visu carent: aliae xvii; aliae xiv. Arist. pag. 736 et 737. H.

Existimantur. Arist. p. 735 et 740. Albertus, de Anim. lib. VI, tract. 3, cap. 2, pag. 210: *Habent, inquit, signum potentiae coitandi, quod elevat plus erus in mingendo: hoc autem post sex aut octo menses, ut la pluribus, facere consueverunt: et uni-*

lere crus fere semestres: id est signum consummati virium roboris: feminae hoc idem sidentes. Partus⁷ duodeni, quibus numerosissimi: caetero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigium putant, sicut omnes mares, aut omnes feminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in caeteris alternant. Incuntur a partu sexto mense. Octonos Laconicae pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Vivunt Laconici

versaliter postquam vigorescunt cœm-
di potentia. Hæro.

Feminae. Arist. pag. 740. Albertus,
loco citato: *Quaedam tamen catula
visa est elevare crus in mungeudo, co
quod multum habuit de calore masculo
et siccitate. Hæro.*

Partus duodeni. Aristot. pag. 740.
Ego tamen vidi, inquit Albertus loco
citato, *catulam proferre simul novem-
decim: et eadem alia vice protulit
octodecim: et tertia vice protulit qua-
tuordecim: et erat nigra, magna cor-
pore, et erat de genere cauum, qui
matini vocantur. H.*

Quod prodigium putant. Sed falso
putant. Nam sæpe visum est, inquit
Albertus loco citato, *quod catula ali-
qua non peperit nisi unum solum: et
hoc accidit parvis valde catellis, qui
mut in sinibus dominarum nutriti,
quæ in uteris suis plures conceptus non
possunt: et quæ plures concepiant,
frequenter moriuntur. H.*

Sicut omnes mares. Albertus de
Anim. lib. XVIII, tract. 2, cap. 6,
pag. 521: *Animalia, inquit, quæ
multos faciunt filios, permixtum fu-
ciunt mares et feminas: et in uno
æru omnes facere, una est eis natu-
rale. Hæro.*

In cœteris alternant. His verbis
libri editi subiungunt hanc senten-
tiam, si iucundè opportuno et recto

mense, quam et abesse vidimus in
codd. Reg. 4, 2; Colb. 4, 2, Paris.
Qui, hanc desiderari etiam in suis
Pintianus testatur. Idcirco ceu spu-
riam, nec Plinianam eradimus. H.

Incuntur. Coitum repetunt, πάλιν
ὄνυσται. Aristot. pag. 736. H.

Octonos. Subintellige catulos. Arist.
pag. 740. Hæro.

Octonos Laconicae pariunt. Propria
in eo genere maribus laboris alacritas.
Scribe: *Octonos Laconicae pariunt.
Propria in eo genere maior post la-
borem salacitas. Aristoteles libro sexto,
capite vicesimo: Peculiarie generis la-
conici est, ut quæ laborant, coire
melius quam per otium possint. Pint.
— Propria in eo genere maribus la-
boris alacritas. Ingenti confidentia
Pintianus, neglecta omnium codicum
fide, rescribit, maior post laborem sa-
lacitas. Quam nihil aliud Plinius hoc
loco velit, quam quod et Philosophus
Hist. Anim. lib. VI, cap. 20, p. 744:
Ἐνὶ μὲν οὖν τῶν Λακωνικῶν διὰ τὸ
πρῶτον τοὺς ἀρρενας μάλλον, μακρο-
εὐώτεται αἱ θήλειαι τῶν ἀρρένων. In
genere Laconum, inquit, mares quam
feminae laboriosiores: itaque idcirco
hæc longæviores maribus sunt. H.*

Vivunt Laconici. Aristot. pag. 744,
et Histor. lib. V, cap. 43, pag. 566.
Ita canis Ulyssæ herum agnovit post
annos viginti, quam profectus erat

annis denis, feminae duodenis: caetera genera quindenos annos, aliquando et videnos: nec tota sua aetate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium et ichneumonum reliqua, ut canum. Vivunt annis senis.

- 8 Dasypodes omni mense pariunt, et superfetant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamvis ubera siccante fetu. Pariunt vero caecos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu. Equas autem post tertium diem, aut post

Vlysses ad bellum Troianum, Homero quidem teste, Odys. P., versu 327. HARR.

Felium, etc. Aristot. Histor. lib. VI, cap. 35, pag. 783, ubi feles sunt αἰδουποι, animal in domibus frequens. HARR.

Et canum. Tot pariunt, quot canes: οἱ δὲ αἰδουποι καὶ ἰχθυόμενες τίχουσιν ὄσπρ καὶ οἱ κύες. Arist. loc. cit. HARR.

Vivunt annis senis. Aristot. loc. cit. Scimus tamen experientia vivere felles ad annos etiam quindenos. H.

Dasypodes. Arist. Histor. lib. VI, cap. 33, pag. 680. De dasypode diximus lib. VII, cap. 81. H.

A partu statim. A partu coitum statim repetit. Aristot. loc. citato. Καὶ τίχουσα εὐθὺς ὀχρῶται. H.

A partu statim implentur. Concipiunt quamvis ubera siccante fetu. Impleri et concipere idem est. Itaque alterum ex duobus verbis redundet necesse est. Puto verbum *concipiunt*, expositionem fuisse illius, *implentur*. Idem displice an castigatio sit lectio metante quam siccante. Aristoteles, libro sexto, capite trigesimo tertio:

Habet femina lac antequam pariat, et a partu continuo repetit coitum, et lactans adhuc concipit fetum. PIST.

Quamvis ubera. Etiam dum lactat fetum: ἐτι θηλαζομένη, inquit Philosphus loco citato. H.

Pariunt vero caecos. In libris quidem plerisque legitur, *pariunt non caecos*: quod falsum esse, tum res ipsa et experientia clamat, tum Aristoteles. Sic enim ille de dasypode, Histor. Anim. lib. VI, cap. 33, pag. 781: Τίχτει δὲ τυρὰ, inquit, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν πολυχιδῶν. Parit caecos, sicut pleraque eorum, quae pedes in multa fissos habent. Librarios impulit in errorem affinitas duarum litterarum, u et n, quae transverso superne compendii causa apice in MSS. frequentius insigniuntur: sed ut diversa signent: priore vero, posteriore non indicante. HARR.

Et diximus. Plane modo, hoc ipso capite, et lib. VIII, sect. 40. Haec rursum Aristot. Hist. Animal. lib. V, cap. 43, pag. 566. H.

Cameli. Aristot. loc. cit. H.

Equas autem post tertium diem, aut post unum ab enixu utiliter ad-

unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier septimo die concipere facillime creditur. Equarum iubas tondere praecipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbiere. A coitu solae animalium currunt ex adverso Aquilone Austrove, prout marem aut feminam concipere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicumque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntque gravidæ. Vicisse Olympia praegnantem Echecratidis Thessali invenimus. Equos, et canes, et sues initum matutinum appetere, feminas autem post meridiem blandiri diligentiores tradunt.

mitti putant. Ita Reg. 1, 2; Colbert. 1, 2; Paris. Chiff. editionesque omnes vetustæ ante Frobenium, qui insigni audacia, post tertium annum, rescripsit, ex Aristotele, credo, Hist. Anim. lib. VI, cap. 22, pag. 755, quem hac in parte graviter hallucinatum esse Sæligér recte admonet in eum locum. II.

Mulier septimo die c. fac. creditur. Portentum verius quam menda. Scribendum non *mulier*, sed *asina*: de mutis enim hic animantibus, non de homine agitur. Arist. libro sexto, capite vicesimo tertio de asina: *A partu die septimo mari iungitur, eo-que die inuncta maxime recipit initum.* Et Plinius libro octavo, capite 44: *Feminas a partu optime septimo die impleri observatum est.* PINT. — *Et mulier septimo die concipere facillime creditur.* Ita libri omnes tum manu exarati, tum etiam impressi: quorum auctoritate spreta, contra mentem scriptoris, Pintian. emendat, et *asina*: quoniam id de asina quod Plinius affirmavit lib. VIII, cap.

69. Sensus: Neque in quadrupedibus tantum, inquit, tam prope ab enixu repetitus coitus secundus est: sed et in hominum genere, mulier, postquam peperit, facillime concipere creditur. H.

Equarum. Xenophon lib. de Re equestri pag. 939. II.

A coitu. Id quoque ab iis fieri, quum vento sunt gravidæ, Virg. cecinit, Georg. III, post Arist. Hist. lib. VI, cap. 17, p. 718. II.

Etiam nolentes. Sigoificantes etiam se nolle. Namque, ut ait Varro, de Re rustic. lib. II, cap. 7: *Quoad satis sit admitti ipsæ significant, quod se defendunt.* H. — *Desinunt admittere, etiam nolentes.* Nos ita scribendum censuimus, tum ex Reg. 1, 2; Colb. 1, 2; Paris. Chiff. aliisque MSS. tum ex mente scriptoris. Nam volentes, ut habent libri editi, nullam habet probabilem sententiam. HARR.

Vicisse Olympia. Forma loquendi, qualis illa Horatii lib. I, epist. 1: *Magna coronari contemnat Olympia,*

⁴⁰ Equas domitas LX diebus equire, antequam gregales: sues tantum coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere usque in maciem: feminas autem in tantum efferrari, ut hominem lacerent, candida maxime veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturae asperso. Aviditas coitus putatur et cibus fieri: sicut viro eruca, pecori caepa. Quae ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres: apros vero tarde, et cervos, nec nisi ab infantia educatos, mirum est. Quadrupedum praegnantem Venerem arcent, praeter equam et suam. Sed superfetant dasypus et lepus tantum.

LXXXIV. (LXIV.) Quaecumque animal pariunt, in capita gignunt circumacto sub enixum fetu: alias in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad

ut dicturi sumus uberius lib. XXXV, capite 40, num. 32. De equis Thesalicis, vid. Tzetzem, Chiliad. IX, vs. 865. H.

Et cibus. Vel certis cibis, ut caepa et eruca: vel pabulo bono et ubere, ut ait Aristoteles, Histor. Anim. lib. VI, cap. 20, p. 748. H.

Pero eruca. Fabella mera ac puerilis; de qua tamen necesse dici, et dicitur lib. XIX, c. 44. H.

Non concipere. De avium genere solo id pronunciat, quarum exemplum in anseribus statuit: nam de quadrupedibus sensisse cum aliter autumo, quam ipse lib. VII, cap. 80, scripserit, simias, quae inter feras haud dubie sunt, citulos suos ostentare, quos domi pepererint. H.

Quadrupedum praegnantem. Notum est, quod Macrobius refert, Saturn. lib. II, cap. 5, pag. 341, quid Popilia M. filia responderit: miranti ostendam quid esset quoniam propter alias bestiae nunquam marem desidera-

rent, nisi quum praegnantem fieri vellet: sed pudet referre. H.

Praeter equam, etc. Aristot. Hist. Anim. lib. VII, cap. 5, pag. 823. Equam tamen Absyrtus non exiecit in Geopon. Afirmat anim, si praegnapis sit, Venerem arcere. H.

Sed superfetant. Causam cur superfetent animalia, quae numerosos fetus edunt, Albertus explicat, de Animal. lib. XVIII, tract. 2, cap. 7, pag. 549. H.

LXXXIV. Quaecumque. Hoc multo expressius Philosophus, Hist. Anim. lib. VII, cap. 40, pag. 836. Omnia, inquit, animalia caput primum superne habent: anela autem et exsiliencia deorsum obvertuntur: natura enim suapte omnia in caput exeunt: obliqua autem, aut in pedes, praeter naturam. Vnde et Albertum, de Anim. lib. VIII, cap. 7, pag. 295. H.

Quadrupedes. Aristoteles pag. 835. H. and.

longitudinem cruribus, et ad alvum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua nari-
bus sitis. Molas, de quibus ante diximus, gigni pu-
tant, ubi mulier non ex mare, verum ex semetipsa
tantum conceperit: ideo nec animari, quia non sit
ex duobus: altricemque habere per se vitam illam,
quae satis arboribusque contingat. Ex omnibus, quae
perfectos fetus, sues tantum et numerosos edunt:
item plures, contra naturam solipedum, aut bisul-
corum.

LXXXV. (LXV.) Super cuncta est murium fetus: ¹

Homo in semet conglobatus. Arist.
loc. cit. H.

Ante diximus. Lib. VII, cap. 43.
HARD.

Ex semetipsa. Etiam in virgine
igitur gigni molam posse arbitrat
est. Vide quae diximus lib. VII, c.
43. H.

Nec animari. Nec esse verum ani-
mal, organicis partibus instructum.
HARD.

Sues tantum et numerosos edunt:
item plures. In MSS. legitur, *sues*
tantos et numerosos. Parmensis, *vel*
ditos. Unde subiit aliquando ani-
mum coniectura, legi *sues dentatos*
posse: quoniam tales nasci circa
brumam Nigridins tradidit, auctore
Plinio lib. VIII, cap. 77. Ad *sues*
certe referri haec oportere ex Arist.
constat, de Gener. Anim. lib. IV, c.
6, pag. 429. Verum defendi egre-
gie posse receptam lectionem, Inter-
pretatio nostra evincit: neque Plin-
ianum esse audicendum, qui locum
ita refingendum pronuntiat: *Sues*
tantum unum, et duos, edunt, item
plures: quod sane frigidum emen-
dandi genus nobis videtur. Aliud
enim et numerosos, aliud plures

fetus edere: est illud quidem mol-
tos, istud multum parere, ac sae-
pius. H. — *Sues t. et n. edunt:* item
plures contra naturam, etc. Sensus
ineptus et Plinio indignus. Quid
enim significat, *numerosos edunt.*
Item plures? Quod si verbum *plures*
ad alia animalia referri dicas, cue
dixit *sues tantum?* Re igitur eury-
sina pensitata, puto sic scribendum,
Ex omnibus quae perfectos fetus,
sues tantum unum et duos edunt, item
plures, etc. Aristoteles, de Generat.
Animalium libro quarto, cap. sexto:
Sola inter multipara nus parit perfe-
ctos, caepe una evariat. Generat enim
multos more multifidi generis, quon-
iam et bisuleum et solipes at: sunt enim
locis quibusdam nus solida ungula.
Partu igitur numerosa est, quoniam
alimento quod in corporis magnitu-
dinem absumeretur, in excrementum
seminale decedit. Id enim ut solipes
magnitudine caret. Quia et potius
quasi ambigens cum natura solidipe-
dum bisuleum est. Haec igitur causa,
et unum parit, et duos, et, quod plu-
rimum, multos. PIST.

LXXXV. Super cuncta est murium
fetus, Mures salacissimos esse Ae-

haud sine cunctatione dicendus, quamquam sub auctore Aristotele et Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex una genitos cxx tradiderunt: apud Persas vero, praegnantibus et in ventre parentis repertas. Et salis gustatu fieri praegnantibus opinantur. Itaque desinit mirum esse, unde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quoniam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimis reperiuntur, neque exstat qui murem hieme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem conveniunt: et iam inde fugaverunt incolas. Proventus eorum siccitatibus: tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Idem bipedes ambulant, ceu Alpini quo-

lianus, de Animalibus lib. XII, ostendit, citatis multis scriptorum locis. Inde Cavium murinum Epicrati de libidinosissima muliere. Martialis. *Nam quoniam me murem, quoniam me tua lumina ducis.* Polit. Miscell. cap. 96. DALLER.

Generatio eorum. Aristot. Hist. Anim. lib. VI, cap. 37, p. 786. H.

Apud Persas Arist. pag. 787, modestius locutus, diascitis e matris utero fetibus, feminei sexus, tamquam praegnantibus, oñon xúovra, vias esse ait. H.

Et salis. Aristot. ibico citato. Aelianus, Histor. Animal. lib. IX, cap. 3. HASO.

Itaque. Arist. p. 786. Refert Childeus Anglus lib. de Mirabilibus naturae in Anglia, laudatus in ephemerid. Erud. 1662, pag. 113, murium infinita multitudine populas messes in Essexia Angliae provincia, anno 1580, iterumque anno 1648. HAAS.

In quibus. Arist. p. 787. H.

Proventus eorum. Theophrast. in fragment. de Animalibus quae repente apparent: *Squalido*, inquit, *aëre potius quam pluvio mures in arvis nascuntur: laeduntur imbribus: ἐν τοῖς αὐχμοῖς μᾶλλον, ἢ ἐν ταῖς ἐπομβρίαις· πολέμια γὰρ αὐτοῖς τὰ ὕδατα.* H.

Vermiculum in capite. Theophr. loco citato: *Τίττεται γὰρ καὶ τοῦτων ἐν τῇ κεφαλῇ σκώληξ, καὶ φθίσσονται,* etc. H.

Aegyptiis. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 37, pag. 788. H.

Idem bipedes. Aegyptii scilicet, ut Theophrast. monet loc. cit. *ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ διποδᾶς γασσι μῦας γίνεσθαι,* etc. Bipedium in Libya murium veniunt Herodotus, Melpom. lib. IV, pag. 286. H.

Ceu Alpini. Georg. Hieron. Velschus tom. I Miscell. Curios. sive Ephemerid. German. Observ. 160, pag. 338, ait se murem Alpinum

que. Quum diversi generis coivere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas ore parere (ut creditur vulgo) Aristoteles negat: neque incubant eadem, oblitae quo sint in loco epixae, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per se catuli erumpunt.

LXXXVI. (LXVI.) Anguem ex medulla hominis, spinae gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occulta et caeca origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere: (LXVII.) sicut salamandra, animal lacerti figura, stellatum, numquam, nisi magnis imbribus, proveniens, et serenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactu restinguat, non alio modo,

aluisse domi, anno 1660, adeo curem, ut in pedes posteriores erectus ad mensam staret, cibumque ex manibus caperet. Demortui anatomem eo loci accurate describit. H.

Aristoteles negat. Diximus cap. 83. IIARD.

Itaque per se. Quoniam in terram lacertae pariunt, ex ovis sponte in terra fetus excluditur, inquit Philosophus, Hist. Animal. lib. V, cap. 28, pag. 635. H.

LXXXVI. *Anguem ex medulla hominis spinae gigni, accipimus.* Fabulae proximum id putat Aelian. Hist. Anim. lib. I, cap. 54. Ovid. Metamorph. lib. XV. vers. 389, ut Plinius, ex aliorum tantum relatu prodit: Sunt qui quum clauso putrefacta est spina sepulcro, Mutari credant humanas angue medullas. H.

Lacerti figura. Vel minoris crocodili, ut ait Scholiastes Nicandri in Theriac. pag. 38, a quo accurate describitur: Ζῶον ὁμοιον σαύρα, τετρά-

πουν, βραχύτερον.... Οἱ δὲ, ὡς ἐστὶ ζῶον τετράπουν, ῥῆτε δέμα, μήτε λεπίδας ἔχον, βραχὺ δὲ ἐν ὧς ἡ σαύρα· τοιαῦτα δὲ τῷ χειρταίῳ προκοδεῖται. Theophrast. lib. de Signis pluviar. pag. 418, inter alia signa id ponit, si lacerta, quam salamandram vocant, appareat: Ἡ σαύρα φαινόμενη, ἢ καλοῦσι σαλίμνδραν. H.

Deficiens. In MSS. desineus. H.

Et ignem. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 18, pag. 604; Nicand. in Theriac. pag. 69; Aelian. Hist. Anim. lib. II, cap. 31. Negat autem Sextius Niger id esse verum, apud Plinium lib. XXIX, cap. 23. Aetius media incedit via, Sermo. XIII, cap. 52, pag. 263: Salamandra, inquit, animal, simile est stellioni, asperius, et scabrum magis quam lacerta venenata. Penetrat autem hoc animal per ignem ardentem, nihilque laeditur, dissecta et dissonante ab ipso flamma. Si vero per tempus aliquod in igne immoretur, consumpto frigido in eo

quam glacies. Eiusdem sanie, quae lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. (LXVIII.) Quaedam verò gignuntur ex non genitis, et sine ulla simili origine, ut supra dicta: et quaecumque tempus anni generat. Ex iis quaedam nihil gignunt, ut salamandrae. Neque est iis

humore, exurit. Visa Romae dicitur, anno 1667, salamandra advecta ex Iodia, quae coniecta in flammam, repente in tumorem inflata, salivae vim magnam exornit, quam lacteam saociem Plinius hic appellat: ea sanie vicinos carbonem extinctos, in quos se illa receperat: qui ubi rursum concipiebant ignem, eiusdem iterum salivae vomitu exstinguuntur. Quod quum saepius, toto duarum horarum spatio, ea fecisset, extracta demum ab illo discrimine est, ac novem deinde menses amplius superstes fuit. De ea plura in Ephemerid. Eruditorum anno 1667, pag. 94. Sed quae eius facies esset ac forma, haud ibi expressum. Vnde Cassiodorus acceperit, esse subtile ac parvum animal, lumbricis associum, flavo colore vestitum, Var. lib. III, ep. 47, fatemur adhuc nobis latere. H. — Theophrastus lib. de Igne, ubi de salamandra, quae ignem exstinguere dicitur: Ψυχρόν γὰρ τῇ φύσει τὸ ζῷον, καὶ ἡ ἀπορρόουσα ὑγρότης γλισχρά, καὶ ἅμα χύλον τιν' ἔχουσα τὸν αὐτόν, ὥστε διεκνίσθαι πορροτίρῳ. σημειὼν δὲ καὶ τὰ ὕδατα οὐθρία γίνεσθαι, καὶ τοὺς καρπούς, ἐάν καταμυχθῇ, καὶ μέλλον τεθνήσκει. ἔτι δὲ καὶ τὸ κωδὲς τῆς πορείας συνιργαί, πλείον γὰρ χρόνον ἐπιμένον. μέλλον σβέννυσθαι. ἢ δὲ σβέννυσθαι αὐτὰ ἐξ ἀπο-

σποῦν. ἢν τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐκν σήμερον πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν. Id est, ut Turnebus vertit, Nam bestia frigida est sua natura, humore, qui effluit, lento, eumque habente succum, qui penitus pervadat. Argumento est letales reddi aquas et fructus, si misceatur, magisque ea mortua. Sed et incessus quoque languor confert, diutius morante magisque restinguente, nec ignem quantumcumque restinguat, sed pro naturae viriumque modo. PINT.

Toti defluunt. Hoc est, ex toto corpore. De ea re dicitur opportuniore loco lib. XXIX, cap. 23. H.

LXXXVII. Quaecumque tempus anni generat. In editis lacteosis, quaecumque aestas, aut ver, statumque tempus anni generant. Nos voces intermediarias, quas nulli MSS. agnoscunt, cum supposititias erasimus. Quid autem ea loquendi forma valeat, tempus anni, irritum et vulgatissimum est. H.

Ut salamandrae. Salamandram non esse id lacerii genus, quod Galli muronem ei ardam, blandam Narbonenses vocitant, vel hoc argumento, cum validissimo telo efficitur. Nam ei murones nostros parere, ei in iis mares feminasque notari Bellonius, Dalecampius, Bochartus, et Aldrovandus, qui in contrario sunt haerenti, ipsi consentiunt. Accedit eo, quod

genus masculinum femininumve: sicut neque in anguillis, omnibusque quae nec animal, nec ovum ex sese generant. Neutrum est et ostreis genus, et caeteris adhaerentibus vado vel saxo. Quae autem per se² generantur, si in mares ac feminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum et dissimile, et ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscae. Id magis declaravit natura eorum, quae insecta dicuntur, arduae explanationis omnia, et privatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium praedictorum, et reliqua subtexitur dissertatio.

nec stellatus muro sit, sed taeniis oblongis virgatus: nec serenitate plane desinat: nec ea vi veneni sit, quanta salamandram esse Plinius prodidit lib. XXIX, cap. 23. Sed et indici orbis solique adeo peculiaris ea salamandra fuit, quam Romae visam diximus, ut ducere spiritum, nisi humo ex Iudia simul asportatae invideret, non potuerit: ubi in solum dejecta est italiam, expiravit. Plaus ut iam in orbe nostro sollicitius indagandum minime videatur, quae salamandra sit: nisi forte in Pamphylia Cilicisquae montuosis, ubi existisse quondam Plinius asseverat libro subsequente, cap. 24. H. — *Ut salamandrae.* Gravida salamandra mense martio pede et baculo elisa, laetæ sanies ex omnibus corporis partibus, capite, dorso, alvo, cauda, pedibus exiit, non aliter quam ex papilla uberis, digitis compressa: tum etiam ex disrupto ventre plus quam triginta fetus adhuc palpitantes et in aqua nantes, ac plus quam triginta ova prodierunt. Ego quidem feminam dissecui praegnantem, tum ovis, tum catulis

plenam, aliis inchoatis tantum, aliis iam perfectis, gradientibus, et in aqua natautibus: ut id falsissimum esse quod tradit Plinius, nihil eas gignere, manifestum iam et perspicuum sit. DALEC.

Sicut neque, etc. Aristoteles, Hist. Animal. lib. IV, cap. 44, pag. 508. HARN.

Neutrum est. Aristoteles, loco cit. HARN.

Quae autem per se. Hoc est, sponte, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦτόθεν, non ex coitu, sed ex putri materia. Aristoteles, Hist. Anim. lib. V, cap. 4, pag. 548. HARN.

Ut vermiculos muscae. Atque ut pediculi lendes, inquit Philosophus, loco citato, ex quibus neque parentum genus instauratur, neque aliud animal. Sed falsum istud videtur: nam pediculi gignantur ex lendibus. HARN.

Dicato opere narranda. Libro sequente. HARN.

Dissertatio. In MSS. Reg. 4, 2; Colb. 4, 2; Chiff. Paris. *edissertatio.* HARN.

⁴ LXXXVIII. (LXIX.) Ex sensibus ante caetera homini tactus, dein gustatus: reliquis superatur a multis. Aquilae clarius cernunt: vultures sagacius odorantur: liquidius audiunt talpae obrutae terra, tam denso atque surdo Naturae elemento. Praeterea voce omnium in sublimē tendente sermonem exaudiunt: et si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, et profugere. Auditus cui hominum primo negatus est, huic et sermonis usus ablati: nec sunt naturaliter surdi, ut non iidem sint et muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se dicuntur solenes. Ideo et silentium in mari piscantibus.

LXXXIX. (LXX.) Pisces quidem auditus nec membra habent, nec foramina: audire tamen eos palam est: ut patet, quum plausu congregari feros ad cibum assuetudine in quibusdam vivariis spectetur: et in piscinis Caesaris genera piscium ad nomen venire,

LXXXVIII. *Auditus cui.* Totidem verbis Aristot. *Histor. Anim.* lib. IV, cap. 9, pag. 496. Causam Albertus inquiri, de *Animalibus* lib. V, tract. 2, capite 2, pag. 171. H.

In marinis. Hoc de neritis, quod genus concharum esse diximus, Arist. iisdem verbis *Histor. Anim.* lib. IV, cap. 8, pag. 485. H.

Dicuntur solenes. Erat hic locus in libris hactenus editis corruptissimus: *Sed ad sonum mergere se solent:* In Reg. 1, 2, Parisiens. Toletan. *mergere se dicuntur solent.* In Chifflet. *mergere se dicuntur solere.* Nos *solenes* rescipimus, ex Aristotele *Histor. Animal.* lib. IV, cap. 8, pag. 485: *δοκῶσι δὲ οἱ τε σολήνας, ἅν τις ψοφῆσιν, καταδύσθαι καὶ πύγιον κατάρψω,* etc. *Piscantur tamen digiti*

marini, sive solenes, et subire, et penitus fugere, ubi senserint ferrum adiuverit. De horum solenum sensu iterum Plinius lib. XI, cap. 52: *Et solenes fugiunt admota ferramenta.* HAAD.

LXXXIX. *Pisces quidem.* Aristot. *Histor. Anim.* IV, cap. 8. p. 479. H.

In piscinis Caesaris. Huc illud pertinet Martialis lib. IV, epigr. 30, cui titulus, *Ad piscatorem, ut fugiat sacros pisces Baianos:* « Sacris piscibus hae natantur undae, Qui norunt dominum, maoumque lambunt illam, qua nihil est in orbe maius. Quid quod nomen habeat, et ad magistri Vocem quisque sui venit citatus? » Et lib. X, epigram. 30: *Piscina rhombum pascit, et lupos vernas. Notat ad magistrum delicata muræna:* No-

quosdamque singulos. Itaque produntur etiam clarissime audire, mugil, lupus, salpa, chromis, et ideo in vado vivere.

XC. Olfactum iis esse manifeste patet: quippe non omnes eadem esca capiuntur: et prius, quam appetant, odorantur. Quosdam et speluncis latentes, salsamento illiis faucibus scopuli piscator expellit, veluti sui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, ut sepiam

menculator mugilem citat notum, Et odense iussu prodeunt senes nulli. Lupulum quidem marinum in Caroli IX, regis christianiss. piscina iuxta regiam Luparæ enutritum, ad vocem lupule, lupule, clamantium, et ad eorum manus, qui panis frustula proicerent, accedere solitum, vidisse se testatur Feder. Morellus, in notis ad Homil. VII Basilii in Hexæm. HARO.

Itaque produntur clarissime audire, mugil, lupus, salpa, chromis. Quatuor hic pisces nominantur qui clarissime audiunt: quum tamen apud Aristotelem quinque sint libro quarto, capite octavo, his verbis: Sunt vero qui liqádios inter pisces audiunt, mugilis, chremys, lupus, salpa, chromis; coetera piscium genera minus audiunt, quam ob rem imis gurgitibus versari potius solent. Sic habetur in græcis Aristotelis exemplaribus. In translatione vero Theodori et minus pro imis, et ohremys piscis, sicuti apud Plinium, desideratur. Expendendus igitur hic locus accuratius, nihilque temere statuendum. Athenæus septimo, eremyas piscis meminit, qui lapidem in capite habeat, citatque Aristotelem, apud quem tamen chromis est, non eremya. PIST.

Et ideo in vado vivere. Quo metu

PLIN. N. II. Tom. IV

capti, fugatique strepitu, secedunt. HARO.

XC. *Olfactum.* Haec de olfactu piscium tradit etiam Aristoteles, Histor. Animal. lib. IV, cap. 8, pag. 484. HARO.

Non omnes eadem esca capiuntur. Sed familiare quisque alimentum habet, ad quod adnatat: salpa ad stercus et porrum, polypus ad oleam, etc. Vide Rondelet. lib. IV, cap. 10. HARO.

Salsamento illiis faucibus, etc. Imo vero captos odore, ad escam salsamentorum obiectam allectos, ac liheniter prodeuntes. Aristoteles, de Histor. Anim. lib. IV: *Ετι δὲ πολλοὶ τῶν ἰχθύων διατρέχουσιν ἐν σπηλαίοις: οὓς ἐπιθὰν βούλονται προσκαλέσασθαι ἵς ἄγρην οἱ ἄλκις, τὸ στόμα τοῦ σπηλαίου περικλείουσι ταριχεύεις ἄμυξι, πρὸς ἃς ἐξέρχονται ταχέως.* Victorius lib. IX, cap. 4. DAL.

Fugientes. E speluncis videlicet: unde accidit, ut in piscatorum retia facile incidant, in ipsis spelæi faucibus prædam expectantium. Eodem plane sensu, totidemque ferme verbis alluci eo salsamento pisces dixit Aristoteles loc. cit. Plinium falso criminatur Hippolyt. Salvian. lib. de aquatili. pag. 66, et post eum Dalecampius. HARO.

Z

ustam, et polypum: quae ideo coniciuntur in nassas. Sentinae quidem navium odorem procul fugiunt: maxime tamen piscium sanguinem. Non potest petris avelli polypus: idem cupila admota ab odore protinus resilit. Purpurae quoque foetidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitat? Cornus cervini odore serpentes fugantur, sed maxime styracis: origani, aut calcis, aut sulphuris formicae necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non advolant. (LXXI.) Tactus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam et ostreis; et terrestrium*, vermibus quoque.

XCI. Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse: cur enim alios alia sapes appetant? in quo vel praecipua Naturae architectae vis. Alia dentibus

Coniciuntur in nassas. In retis immittuntur, ne nidoris causam, Arist. Τοῖς δὲ πλοῦτοις παρὶν ὀκτῆσαντας εἰς τοὺς κύρτους ἐντιθῆναι, οὐδενὸς ἄλλου χάριν, ἢ τῆς κνίσσης. Polypus assatus niunt se in ret a non ob aliam, quam nidoris causam, indere. H.

Cupila admota. Eo cumilae genere, quod Aristoteles κόρυζαν, pharmacii barbare, ut solent, pollicariam, pro pulicaria, quod pulices necat, ut dicitur lib. XX, capite 64. H.

Purpurae quoque foetidis capiuntur. Conf. Arist. Histor. Anim. pag. 484. HAAD.

Cornus cervini odore serpentes fugantur. Fugari serpentes incenso cervino cornu, res est exploratissima, a Plinio supra tradita lib. octavo, capite trigesimo secundo, et Dioscorido secundo, Varrone tertio, Columella octavo, pluribusque aliis graecis iuxta latinisque scriptoribus. Verum hic haud dubie non serpentes legendum, sed insecta. Ostendit liquidum id Aristoteles,

cuius fulgor tanquam clarissimi sideris in emetiendo hoc Pliniano gurgite subinde prospectari debet. Is, lib. quarto, capite octavo sic scribit: Sulphuris item odore genera insectorum multa intereunt. Ad haec formicae origani sulfurisque pulvisculo insperso vias relinquunt cavernas, alioque migrant. Cornus praeterea cervini facto incensum plurima insectorum pars fugiant. PINT. — Serpentes. Ita MSS. omnes: verum nec serpentes modo, ut iam dictum est superius lib. VIII, cap. 50, sed et maxima pars insectorum, ut recte admonet Aristotel. loc. cit. pag. 483. HAAD.

Origani, etc. Reliqua habet et Arist. p. 483. H.

Tactus sensus. Conf. Arist. p. 484. HAAD.

XCI. *Architectae vis.* Opificis naturae solertia. Ita rescripsimus ex MSS. Reg. 4, 2, Paris. Prius, architectio, barbare. H.

praedantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

XCII. (LXXII.) Venenis capreae, et coturnices (ut diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ovis, spectanda quidem draconum arte: aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quae deinde in semet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extussiunt, aut si tenerior est catulis adhuc aetas, orbe apprehensa spirae; ita sensim vehementerque praestringunt, ut amputata parte, ceu ferro, reliquam quae amplexu tenetur sorbeant. Simili modo avibus devoratis solidis, contentione plumam excitam revomunt.

Ruunt. Rostris latitudine erunt, fodiunt, ut anates, et e quadrupedibus limum caenumque ruunt sues. Vide lib. XI, c. 60. H.

Pendeant. Vt galguli, de quibus c. 50, qui pedibus dependentes capere somnum dicuntur: et spes, quarum examen pedibus per mutus nexis, ramo frondente pendet, ut Maro cecinit, Aeneid. lib. VII, vs. 66. HARD.

XCII. *Venenis capreae.* De capris, Lucretius, lib. IV, vs. 642: *Praeterea nobis veratrum est acre venenum: At capris adipēs, et coturnicibus ouget.* HARD.

Vt diximus. Nempe de coturnicibus, huius libri c. 33. H.

Aut enim solida hauriunt. Sumptum ovum serpens iterum atque iterum sibi admovent, quoad summam par-

tem rectam staloat, et tam parum contractum se colligit, ut distento corpore haustum ovum deorsum labatur. Aristotel. Histor. lib. VIII, c. 3. Plin. hoc aliter. DAL.

Extussiunt. Ita Reg. t, 2, Colb. t, 2, Paris. Chiff. Mious sincere editi, excutiunt, H.

Ceu ferro. Ita solenter, ut ferro sive cultro amputatam ovi partem existimes. Haec prodit etiam Arist. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 8, p. 898. HARD.

Simili modo. Arist. loc. cit. H.

Contentione plumam excitam revomunt. Nos ha rescribendum censuimus, ex vestigiis codicum Reg. t, 2, Colb. t, 2, Paris. in quibus *pluma* et *cita* legitur: vulgo editi libri, *plumas* et *ossa*. Parm. et caetera *ossa*. H.

XCIII. Scorpiones terra vivunt. Serpentes, quum occasio est, vinum praecipue appetunt, quum alioqui exiguo indigeant potu. Eaedem minimo et paene nullo cibo, quum asservantur inclusae: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viventes. Ideoque nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, quae aviditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edere, antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum et satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: et quod formicis in annum solemne est, his in dies vel horas. (LXXIII.) Vnum animal digitos habentium herba alitur, lepus; sed et fruge solidipedes, et e bisulcis sues omni cibatu et radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium

XCIII *Serpentes*. Quamobrem vipers quidam sic venantur, inquit Philo. Hist. lib. VIII, c. 8, p. 897, imposito nimirum in sepibus vino: ebrizae enim capiuntur. Iuvenalis Satyra 6, vs. 429: *tantum alta in dolia longus Deciderit serpens, bibit, et vomit*. II.

Eaedem minimo. Arist. loc. cit. ad verbum. II.

Naturali sale. Ita MSS. omnes. Naturale incitamentum, et quasi stimulum aviditatis, hac loquendi forma intelligit. II.

In quo genere. Sic Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 33, p. 988, et Albertus M. de Anim. lib. VII, tract. 2, cap. 5, p. 236, morsum animalis tum maxime docent perniciosum fore, si aliud pariter venenatum prius voraverit, ut si vipera scorpionem. Auctor libri de Mirab. Ausc. *Τούς ἐν Νάρτῳ σφινδὰς πρῶτον, ὅταν φάγῃσι τοῦ ἔχουσ*

(προσπι)ῆς ὃ αὐτοῖς ἢ ἐσφῆ, ὡς δοκεῖν, ἐστὶν) ἐπιπῶν τινα κεντρίσαι, περιωθένους ποιεῖν, ὥστε χαλεπωτέραν φαίνεσθαι τῆς πλεονῆς τῶν ἔχουσ. HANB.

Sphingiorum. De his libro VIII, cap. 30; de satyris, eodem libro, c. 80. II.

Et e bisulcis. Arist. cap. 9 p. 903. Etiam cicuta, quae homini venenum est, ali sues docet Aelianus, Histor. Anim. lib. IV, c. 23. II.

Omni cibatu. Et quavis colluvie: unde Festo *colluviaries porci*. Aluntur tamen fere in pistrinis fufuribus: unde pistores *scrophilipaseos* Plantus appellat in Captivis. *Colluviaries* Varro, de Ling. Latin. lib. VI, vocat et *volutares*: Appion grammaticus *χαλεπωτάτας*. SCAL. — Vide quae notata sunt lib. VIII, c. 51. DAL.

Serratorum. Arist. loc. cit. pag. 900. HANB.

carnivora sunt omnia. Vrsi et fruge, fronde, vindemia, pomis vivunt, et apibus, cancris etiam, ac formicis. Lupi, ut diximus, et terra in fame. Pectus potu pinguescit: ideo sal illis aptissimus: item veterina, quamquam et fruge et herba: sed ut bibere, sic edunt. Ruminant praeter iam dicta, silvestrium cervi, quum a nobis aluntur: omnia autem iacentia potius quam stantia, et hieme magis quam aestate, septenis fere mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt.

XCIV. In potu autem, quibus serrati dentes, lambunt: et mures hi vulgares, quamvis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent: ut equi, boves. Neutrum ursi, sed aquam quoque morsu vorant. In

Vrsi et fruge, fronde, vindemia, pomis vivunt, et apibus, cancris etiam, etc. Confer. Arist. l. c. II.

Lupi, ut diximus. Libro VIII, cap. 34. H.

Pectus potu. Arist. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 11, p. 907. H.

Ideo sal. Quo siti collecta plus bibant, inquit Philo. Hist. Animalium lib. VIII, capite 13, p. 909. H.

Item veterina. Aristot. p. 907. H.

Sed ut bibere, sic edunt. Nullo plane sensu prius legebatur *secedunt*. Nos Reg. 4, et Chiff. secuti sumus, maxime vero Aristotelis verba: Μάλιστα δὲ, inquit, Hist. Anim. lib. VIII, c. 11, pag. 907, παίνεται τῷ πότῳ ὡς γὰρ ἂν πίνῃ τὰ ὑποζύγια τὸ ὄσῳ, οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἔχουσιν τῆς τροφῆς. Hoc est, Potu maxime pinguescunt, et ut cuiusque aquae usus obtigerit, ita iumenta ad fruendum pabulo efficiuntur. Quoad sensum: Modus aquae, inquit, et quantitas efficit, ut et libentius edant, et plus proficiant: aden ut pastiones

ipsis sint inutiles, nisi potus fuerit accommodatus. II.

Ruminant. Arist. Hist. Anim. lib. IX, c. 80. p. 1177, totidem verbis: et Albertus M. de Anim. lib. VIII, tract. 5, c. 4, p. 279. H.

Quum a nobis aluntur. Domi scilicet, diutius ruminant: quum aluntur foris, multo minus: herba enim tenerior quam fenum, quo durioris pastu domi aluntur. II.

Pontici quoque. Arist. loc. cit. II.

XCIV. *In potu autem.* Arist. Hist. Animal. lib. VIII, c. 9, p. 902. H.

Quamvis ex alio genere. Hoc est, quamvis non sint iis dentes serrati. Arist. Hist. Anim. p. 902: ἔνα δὲ τῶν καὶ μὴ ἀρχαποδόντων, εἶνα οἱ μῆτες. Hæd.

Quibus continui. Aristotel. pag. 902. Hæd.

Morsu vorant. Arist. mordent, vel mandunt. Nam κάπτειν mordere est, qua voce is utitur: sicut χάρπτειν vorare. II.

Africa maior pars ferarum aestate non bibunt inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si bibere, moriuntur. Orygem perpetuo sitientia Africae generant, et natura loci potu carentem, et mirabili modo ad remedia sitientium. Namque Gaetuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arbore, occultatique earum ramis, in praetereuntia desiliunt, atque e volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quam levibus vestigiis obrepunt avibus! quam occulte speculatae in musculos exsiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

·XCV. (LXXIV.) Ergo et alios quosdam sensus esse, quam supra dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quaedam his bella amicitiaeque, unde et affectus, praeter illa quae de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores et aquilae: corvus et chloreus,

Quam ob causam. Quoniam bibere non assueti, propter τὸ ἀσυνήθης, veniunt in vitae discrimen. Aristot. Histor. lib. VIII, cap. 33, pag. 985; Albertus M. de Animal. lib. VII, trae. 2, c. 4, pag. 235: *Mus etiam Libyae, quando bibit aquam, moritur: eo quod bibere non consuevit.* H.

Orygem. De eo, lib. VIII, c. 79. HARD.

Durant. Sitim utcumque levant. H. *Atque e volucrum sede.* Ex arboribus, in quibus nidi sunt avium. H.

XCV. *Sunt enim quaedam.* Arist. Histor. Anim. lib. IX, c. 2, p. 4007. HARD.

Olores et aquilae. Atque ita quidem, ut e pugna victor saepe discedat olor, κρᾶνι δ' ἂν κύνες πολλάν. Arist. loc. cit. Describit hanc pugnam Pa-

pinus, Thebaid. lib. III, vs. 525. HARD.

Corvus et chloreus, noctu invicem ova exquirentes. Aristoteles avem pipram vocat libro nono, capite primo. Hanc Plinius soricem, ut paulo post constabit, Theodorus piponem vertit. Quare hic non corvus, sed sorrex, forte legendum ex Aristotelis loco ante dicto: *Et sorrex*, inquit, et *chloreus*, nam ova sibi ad invicem devorant. PINT. — *Corvus, et chloreus.* Frobenius, spreis omnium codicum fide, editionumque vetustarum auctoritate, Parm. Venet. Brix. etc. *chlorio* reposuit, quam diversam esse avem alibi notavimus. Ab hac ave, quae χλωρίς dicitur, turturem interlici Aristoteles significat, Hist. Anim. lib. IX, c. 2, p. 4002: Τρυγὸν καὶ

noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus et milvus, illo praeripiente huic cibos: cornices atque noctua: aquilae et trochilus, si credimus, quoniam rex appellatur avium: noctuae, et caeterae minores aves. Rursus cum terrestribus, mustela et cor-

χλωρεὺς, inquit, ἀποκτείνου γὰρ τὴν τρογόναν ὃ χλωρεὺς. Et apud Philen, p. 72, τὴν τρογόναν χλωρεὺς odisse dicitur. Quae testimonia impulere aliquando animum, ut duo suspicarer: alterum, magnam esse avem oportere, quae turturem interficiat: eamque esse fortasse, de qua Scaliger in eum Philosophi locum: quam in Taurinis Liguribus reperiri ait, vulgoque *eloria* appellari, celeri adnotatu, ut assequi eam aegre falcio possit. Alterum, non *corvus* et *chlorens*, sed *turtur* et *chlorens* hic legendum esse. Verum quum omnes plane refragentur codices, alibique Philosophus, nempe pag. 999, inimicitias exercere scribat aves duas, quae *πίπρυς* et *χλωρεὺς* appellantur, quaeque invicem ova edant, τὰ γὰρ ὡς κατασθίσουσιν ἀλλήλων, nihil ausus sum immutare, veritus ne *πίπρυς*, undecumque acceperit, corvi nomine lure Plinius reddendam putarit, quum nobis ea prorsus, vel ipsa quoque appellatione, ignota sit: nam *πίπρυς* Gaza reddere maluit: fortassis, quoniam ardeae genus est *πίπρυς* apud Hesychium, et pugnax avis. Ἰππῶ, inquit, ὄρνις πολέμιχόν, ὥς τις, ἱππῶδης. H.

Corvus et milvus. Cicero de Natura Deorum lib. II, pag. 404: *Milvus* est quoddam bellum naturale cum corvo: ergo alter alterius, utcumque nactus est, ova frangit. H.

Illo. Milvo scilicet, qui quum valentior et unguibus et volatu sit, sub-

trahit a corvo quidquid tenet. Arist. p. 4004. H.

Cornices atque noctua. Aristot. p. 999; Philo, pag. 72; Aelian. Hist. Anim. lib. III, c. 9. Quod enim interdum minus sente cernit noctua, cornix meridie arrepta eius ova devorat: contra noctua noctu illius: nam cornix interdum, noctua valentior noctui est. Hinc natum adagium, apud Suidam, et Apostolium, Ἄλλο γλαῦξ, ἄλλο κορώνη· ἐπὶ τῶν ἀλλήλοις μὴ συμφωνούντων. Aliud noctua, aliud cornix sonat: de iis quibus inter se minus recte convenit. H.

Aquilae et trochilus. Aristot. pag. 4005: Καὶ τροχίλος αἰσὶν πολέμιος. H.

Quoniam rex. Sic trochilum ostendit esse eam avem, quam *regulum* vulgus vocat, *le roitelet*: eique aquilum inimicam esse, ex zelotypia, quia rex avium dicitur. Quasi vero aquila id sciat? quia porro eam doctrinae hanc particulam docuit? Caute igitur ac dubia fide Plinius praefatur, si credimus. Regaliolum Suetonius vocat in Iulio, c. LXXXI *Regaliolum* βασιλίσκον glossarium vetus, quasi regem avium. H.

Noctua. Arist. p. 4000, ut interdum aviculae noctuam circumvolent, vellicentque ac morsicent, egregie describit H.

Mustela et cornix. Quod huius ova et pullos mustela vorat. Arist. pag. 4000. Sane mustelam omnibus avibus inimicam esse scimus. H.

nix: turtur et pyralis, ichneumones vespae et phalangia aranei. Aquaticae, et gaviae. Harpe et triorches accipiter. Sorices et ardeolae, invicem fetibus insidiantes. Aegithus avis minima cum asino. Spinetus enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans hulnera eius rostro excavat. Vulpes et nisi: angues,

Turtur, etc. Arist. p. 1001, τρυγών καὶ πυραλὶς. Quae sit autem pyralis, nondum compertum. Qui igniarum, incendiariamve nuncupant, non intelligunt ea augurum artisque nomina, non generis aut formae avium esse, ut sole monuimus c. 17. Deio e terrestrium esse genere, non volucrum, hanc pyralim, Plinius haud obscure significat, scribens: *Rursus cum terrestribus mustela et cornix, turtur et pyralis*, etc. quae terrestria volucris bellum indicant, recessere nunc videtur, non quae aves avibus inimicae. Vox haec πυραλὶς ad vermem aequivoca est, et ad papilionem, H.

Ichneumones vespae. De his opportunus, lib. XI, c. 24. H.

Aquaticae, et gaviae. In editis, *aquaticae, anates et gaviae*. Sed vocem *anates*, nulli omnino MSS. agnoscunt: Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. etc. Aristoteles, ut diximus in prioribus notis, ait aves eas quae e maribus petunt, dissidere inter se: ὡς βρένθος καὶ γάρδα, ut *dissident brentus et gavia*. Ex hoc interpolato Plinii loco Gaza βρένθον interpretatur *anatem*. At Hesychius γάρδα, *merula*. H.

Harpe. Qui milvus, ἑρπεύς, Tzetzae, ut diximus c. 3 huius libri. At milvum Plinius ab harpe secernit cap.

seq. Aristotelis locum vitio laborare, praeposteras interpunctionis, ex Plinii contextu intelligimus. H.

Sorices. Aristot. pag. 1003, ἑρπον καὶ ἐρῶδιον ait inter se dissidere: illum ardeolae ova, fetusque absumere. Quid ἑρπον ille sit, incompertum. H.

Aegithus avis minima cum asino. Perperam apud Aelianum, *Histor. Animal. lib. V, cap. 48, αἰγίθαλος*, quae parus est, scribitur. Anaxibis alii nullis idoneis coniecturis ducti respondent, nam de ipsa posterius. Interim aegithi faciem, formamque, nec ullo in loco Philosophus describit, nec Plinius: magno rei litterariae detrimento: quare solo nomine cognita avis est. Ridendi sunt qui nullis, ut saepe, coniecturis ducti, eam esse aegithum contendunt, quam Galli *linotte* vocant: quum tamen αἰγίθος claudus sit, γυλός, teste Philosopho lib. IX, cap. 22, p. 1052. Horum tamen coniecturarum sciens ducit Bellonius lib. VII, cap. 16. Cur salum Gaza αἰγίθον verterit, unde ei errandi aosa oblata, superius diximus, id his ipsis notis num. 65. H. — Cum Plinio et Arist. Phile pariter pag. 72: καὶ τοὺς ὄνους αἰγίθους ἰχθυοὺς ἢ κρέας. H.

Vulpes et nisi; angues, mustelae, et sues. Litterulae unius immutatione-

mustelae, et sues. Aesalon vocatur parva avis, ova³ corvi frangens, cuius pulli infestantur a vulpibus. Invicem haec catulos eius ipsamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur, velut adversus communem hostem. Et acanthis in spinis vivit: idcirco asinos et ipsa odit, flores spinæ devorantes. Aegithum vero anthus in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id beneficiis infament. Dissident thoes ac leones. Et minimā aequē

integram huic loci sanationem attulimus: sic enim prius legebatur: *Vulpes et Nili angues, mustelae et sues*. Verum de Niso sive circo locutum esse Plinium Aristotelica plane similia verba demonstrant, c. lib. IX Hist. Anim. cap. 2, pag. 1003, ubi quum vulpem et circum bellum gerere invicem dixit, mox subdit, mustelae ac sullo genere cum serpente inimicitias esse: *Καὶ ὁλώπηξ δὲ καὶ κίρκος*. Et pag. 1006: *ὄφεις δὲ γὰρ καὶ οἱ πολίμνοι*. Phile quoque p. 72: *Πάλιν ὁλώπηξ θυσμανὲ κίρκων κρένεται*. Et Aelianus, Histor. Anim. lib. V, c. 48. Nisus illa est avis, quae Graecis κίρκος vocatur, ut ex hoc Plinii loco liquido apparet: nam κίρκων Philosophus appellat. Est autem κίρκος Eustathio pag. 1128, εἶδος ἱέρακος, accipitris genus: nostri, ut quidem arbitror, hoc tempestate *épervier* nuncupant; marem peculiari appellatione, *mouchet*. H.

Angues. Angues odere, inquit, mustelae et sues, Aristot. p. 1006. Haan.

Aesalon vocatur parva avis. Falsum hoc. Aesalon enim vel Suida et Gesnero testibus, accipitris genus, quod nos vocamus *émérillon*, ideoque parvam avem a Plinio dictam putat

Gesnerus. Dalec. — *Aesalon*. Quae parva avis dicitur, eademque corvo minor ex Pliniana oratione intelligitur, ea esse non potest, quae a nostris aucupibus *émérillon* appellatur, ut Dalecampio visum, Scaligero, et Bocharto. Haec porro de aesalonis et corvi vulpisque inimicitias, totidem verbis Philosophus loc. cit. p. 1007, et ex eo Aelianus, Hist. Anim. cap. 51. Haan.

Cuius pulli. Aesalonis videlicet, non corvi: nam corvus et vulpes amici. H.

Et acanthis. Aristotel. pag. 1008. Carduelis est, *le chardonneret*. H.

Aegithum vero anthus, etc. Plutarchus, περὶ Φθόρου: *Πολιμοῦσι δ' ἀντοὶ καὶ ὀρέοντες, κορώναι καὶ γλαυκός, αἰγυθῆλοι καὶ ἀκκνυλλίθες, ὥστε τοῦτων γὰρ φασὶ μεγά τὸ αἶμα κίρνασθαι σφαττομένον*, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μίγξῃ, ἰδίᾳ πάλιν ἀπορροῇ διακρινόμενον. Dalec. — *Aegithum* vero. Arist. pag. 1008: *Καὶ ἄνθος καὶ αἰγυθὸς πολίμνοι*. Λέγεται δὲ ὅτι αἰγυθὸς καὶ ἄνθος αἶμα οὐ συμμίσγεται. *Αἰὼν αἰγυθὶ καὶ αὐτῇ sanguinem non commisceri*. Fortassis, quia sanguis alterius pinguioris sit naturae. H.

Et minima aequē. Nec maxima solum animalium, inquit, inter se

ac maxima. Formicosam arborem sorices cavent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectae sub umbra arboris suae, tantaque vi morsu cerebrum apprehendit, ut stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendens rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortem est.

- XCVI. Rursus amici pavones et columbae: turtures, et psittaci: merulae, et turtures: cornix et ardeolae, contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe et milvus contra triorchem. Quid, et non affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt quae Arcadia narrat de domino a dracone servato, et agnito voce

disident: sed et aequae minima, ut formicae et soriceae. Corrupti huius lectionis venustatem velustamque auctoritatem Bochartus, de Anim. parte 4, pag. 846, dum legit, et minima quaeque. H.

Formicosam. Vbi formicae nidulantur. H.

Sorices cavent. Sic libri quidem impressi: at MSS. omnes: *uricae cavent*, forte pro *cruciae*, vel *uricae*, uti dicemus ad lib. XI. H.

In caput serpentis. Quam mira celeritate os pariter filo impediatur laetularum, ac deinde mordeatur, describit Philosophus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 63, pag. 1106. Ut stelliones vicissim araneas vorent, dicitur lib. IX, cap. 34. H.

XCVI. *Amici pavones.* Id quoque Sappho apud Ovid. Her. epist. 21, vs. 37: *Et variis albae iunguntur sarpe columbae, Et niger a viridi turtur amatur ave.* Variam avem pavonem appellat: psittacum, viridem. De turturis et psittaci concordia rur-

sus idem Ovidius, elegia 6, in mortem psittaci: *Omnes, quae liquido libatis in aere cursus, Tu tamen ante alias, turtur amice, dote. Plena fuit vobis omni concordia vita*, etc. H.

Merulae et turt. Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 4, sic habet: *φίλοι χότρυπος καὶ τρυγών*. Vnde et hic legendum videtur *merulae et turtures*. Adde ex Oppiano io Halieutica non solum merulas et turtures aves mutuo se amare, sed etiam pisces iisdem nominibus. DALAC. — *Merulae et turtures.* In libris editis, *merulae et turdi*. Verum Paria. 4, et Chiff. *merulae et turtures*: et quod multo est certius, ipsemet Arist. loco proxime citato pag. 1008, καὶ χότρυπος, inquit, καὶ τρυγών. HAAR.

Cornix et ardeolae. Aristot. pag. 1008; Aelianus, Histor. Anim. lib. V, cap. 48. HAAR.

Dicta sunt. Libro VIII, cap. 22. HAAR.

Agnito voce draconi. Ex fide MSS. Reg. 1, 2, Colbert. 1, 2, Paris.

draconi. De aspidē miraculū Phylarcho reddatur : is enim auctor est, quū ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum : illam reversam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, et necem intulisse catulo: nec postea in tectum id reversam.

XCVII. (LXXV.) Sōmni quaestio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quae conniveant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de caeteris dubitant, dormire tamen existimant : non oculorum argumento, quia non habent genas : verum ipsa quiete cernuntur placida, ceu soporata, neque aliud quam caudas moventia, et ad tumultum aliquem expavescentia. De thynnīs confidentius affirmatur: iuxta ripas

Chiff. locum hunc restituiſimus: lo his enim legitur, *agnito voce draconis*; quod quum primi Plinii editores haud satis intellerent, *agnita voce hominis* rescripserunt. Errorem detegit Plinius ipse eo loco, quem ovoc respicit lib. VIII, cap. 22, ubi draconem ait domio suo, circumvento latronum insidiis, *agnito voce*, subvenisse. Sensus τοῦ *agnito voce draconis* est, de domio voce agnito a dracone. HARD.

De aspidē miraculū Phylarcho reddatur. Penes auctorem Phylarchum, inquit, sit huius miraculi fides. Formula est vix credentis, aut certe vadem se minime praefertentis.

XCVII. *Quae conniveant.* Dalecampin magis placet, *quae contuentur*; iogeoti saepe errore, codicumque probatorum contemptu. Aristoteles certe receptam lectionem egregie tuetur. Sic enim ille, Histor.

Animal. lib. IV, cap. 40, pag. 499: *ὅτι ὅσα πιζῶ καὶ ἰναιμα, πάντα καθεύδου καὶ ἐγρηγοροῦ, πασιπὸν ποιοῦσι κατὰ τὴν αἰσθησιν πάντα γὰρ ὅσα ἔχουσιν βλέφαράς, μόνον κοιμῶνται τὸν ὕπνον. Quae launi degunt, et sanguine consereta sunt, haec omnia dormire ac vigilare sensu ipso manifestum est. Quaecumque enim palpebris praedita sunt, ea connivent omnia, dum somnum accipiunt. Quod ad sensum, auctor praefuit Aristot. Hist. Anim. lib. IV, cap. 40, p. 499. HARD.*

Aquatilia. Arist. pag. 500. HARD.

* *Genas.* Hoc est, palpebras, βλέφαρα, quibus coonivemus. Vide quae dicturi sumus libro sequeute c. 57. et 58. HARD.

Quam caudas. In MSS. *caudis*. Forte, *caudis se moventia*. H.

De thynnīs. Aristot. p. 502: *Thynnorum speculatores, inquit, retibus eینگunt dormientes, quod vident capi*

enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, ut manu saepe tollantur. Nam delphini, balae-naeque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies vigilia. Somniat statim infans: nam et pavore expergiscitur, et suctum imitatur. Quidam vero numquam: quibus mortiferum

posse per quietem, quam albuginem oculorum semiapertam ostendunt. Igitur id vel oculorum aliqua nictatione sit, aut versione orbium. H.

Plani autem. Conf. Aristotel. pag. 502. HARR.

Delphini, etc. Aristot. p. 504, dormire hos ait fistula ab aquis exstante, per quam et respirent, δ' οὐ xai ἀνασφύρα. HARR.

Insecta quoque. Arist. p. 504, apes in exemplum asserit. HARR.

XCVIII. *Somniat statim infans.* Infantes non statim somnare, auctor est Aristoteles libro de insomniis, capite tertio: et libro de Animalium historia quarto, capite decimo. Idem tamen libro septiman, somnare asserit. At rursus negat libro de divinatione per insomnium. Familiare hoc Aristoteli, ut serpenumero repugnantia sibi loquatur. Quod qui ignorat, parum se in eius lectione versatum ostendit. Non quod aus ipsius placita Aristoteles refellat, rescindatve, sed quod varia et inter-dum dissidentia diversorum aucto-rum dogmata literis moadare, utile et e publica litteraria esse duxerit. PIST. — *Somniat statim infans.* Negat hoc Aristoteles, de Histor. Anim. lib. IV: *Nuper, inquit, in lucem*

editi, et infantes ante quartum aut quintum aetatis annum fere non somniant. Sed cur pavore expergiscuntur et suctum imitantur? Respondet de Animal. Gen. lib. V: Infantes, inquit, dum vigilant non ridet: quum dormiunt, et ridet et flent quandoque. Numquid ergo somnare dici possunt, qui ea dormientes faciunt. quae numquam fecere vigilantes? Igitur somnia, inquit, non sunt quaecumque dormiendo aguntur, sed praeter somnia: ut lis qui dormientes resurgunt, ambulant et loquuntur ridetque, inquit, eodem modo, quo qui vigilant, accidunt haec, et observantur quidem penitus, sed non ut somnia. Idem tamen auctor lib. VII: Infantes, inquit, somniant, sed sero meminisse possunt inopinum. Quid igitur? contradicit ipse sibi Aristoteles? minime: sed hoc sentit, quod infantes, si unius proprie loquendum sit, somniant: si proprie, non somniant. Sed haec alibi fusius edisserenda sunt. HARR. B.

Quidam vero numquam. Ex humanum crassitudine, hebetudine, immobilitate, quibus spiritus non offeruntur. HARR.

Quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem, etc. Exemplar

fuisse signum contra consuetudinem somnium, invenimus exempla. Magnus hic invitat locus, et diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua praescita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraque. Et si exemplis agatur, profecto paria fiant. A vino et a cibis proxima, atque in redor-² mitatione vana esse visa, prope convenit. Est autem somnus nihil aliud, quam animi in medium sese re-

Salmanticense, *Contra consuetudinem somniorum*. Lego: *Contra consuetudinem somnare*. Potest tamen legi *somnium*, idemque est sensus; nec aliter apographum Toletanum legit, sed nescio qua ratione implet magis animum *somniare*. PIER. — *Quibus mortiferum*, etc. VI Cleon ex Daulia, et Thrasymedes. Plut. lib. de Oraculis; Rhodig. XVI, 27; Tertullianus lib. de Anima; Leopardus VIII, 2. DAL. — *Contra consuetudinem*. Qui enim numquam somniant, ac deinde praecler consuetudinem somniant, valetudinem in iis fuisse mutalam vel ad morbum, vel ad mortem, ait Aristot. loc. cit. H.

Exempla. Suetonius de Nerone, in eius vita cap. XLVI: *Tenebatur ad haec evidentibus portentis somniorum... numquam antea somnare solitus*. Tertullianus lib. de anima, hoc ipsum de Nerone, ex Suetonio; de Thrasymede, ex Theopompo, recitat. De Thrasymede eodem, et de Cleone, Plutarchus lib. de Defectu oracul. p. 437. HARO.

Magnus hic. Habet in eam rem multa eleganter ac erudite Lactantius lib. de Opificio Dei cap. 48, p. 580, quae tu, si vacat, consule. De toto hoc argumento Macrobius vide, in Somn. Scip. lib. I, cap. 3, p. 10,

cui capiti lemma, *Quinque esse genera somnandi*. Aristotelem quoque lib. de Divin. per somn. cap. 4, pag. 697 et 698. H.

In redormitione vana esse visa. Horat. *Atque ego quum graecos facerem, natus mare citra, Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus, Post mediam noctem vins, quum somnia vera*. DAL. — *A vino et a cibis proxima*, etc. In quibusdam MSS. legitur *autumno*: sed plane, ut quidem videtur, contra scriptoris mentem: qui lib. XXVIII, cap. 44, ex Aristotele et Fabiano tradit, circa ver et autumnum plurimum somnari. HARO.

Est autem somnus. Lucretius lib. IV, vers. 944, somni causas scrutatus, ita cecinit: *Principio somnus fit, ubi est distracta per artus Vis animae, partimque foras eieccta recessit, Et partim contrusa magis concessit in altum*. Dissolvuntur enim tum demum membra, flantque. Nam dubium non est, quiniam quia opera sit Sensus hic in nobis, quem quum sopor impedit esse, Tum nobis animam perturbatam esse putandum est, Eiectamque foras, non omnem: namque iaceret Aeterno corpus perfusum frigore leti. Quippe ubi nulla latens animi pars remaneret In membris, ei-

cessus. Praeter hominem somniare equos, canes, boves, pecora, capras, palam est. Ob hoc creditur et in omnibus quae animal pariant. De iis quae ova gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verum ad insecta transeamus: haec namque restant immensae subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, et sanguine etiam carere prodiderunt.

*nere ut multa latet obrutus ignis, Unde
recoflari sensus per membra repente
Possit, ut ex igni caeco consurgere
flamma, etc. H.*

*Praeter hominem. Aristot. lisdem
verbis, Hist. Anim. lib. IV, cap. 40,
p. 500. HARD.*

Pecora. Oves, πρόβατα. H.

*Quae animal pariant. Et quae sint
quadrupeda, πᾶν τὸ τῶν ζωόντων,
καὶ τετραπόδων γένος. Aristot. loc. cit.
HARD.*

EXCVRSVS

Ad ea Plinii verba, cap. 16:

Vncos ungues et nocturnae aves habent, ut noctuae, bubo, ululae.

Plinius, cui tres tantum nocturnae aves h. l. nominantur, mox habet (cap. 33) de oto, vel asione, et (cap. 70) de scopibus. Sed de asione solo ea iniicit, e quibus possis avem dignoscere.

Aristoteles meliora, sed quae non sat bene nostras Buffon explicanda curaverit: digna ergo quae cum Plinianis effatis comparentur.

Aristoteles lib. VIII, cap. 3, sex avium nocturnarum species esse sibi quibus unci ungues; nempe: nycticorax, glaux, byas, eleos, aegolios et scopas. Mox (cap. 12) de oto, sed postquam hunc dixit cum nycticorace eundem esse. Vnde capis cur non priori nomenclaturae insertus sit.

Byas similis glauci forma, sed statura aquilae; ergo ille *strix bubo* Linn. vulgo *grand-due*. Bevrton, Ic.

Otus, vel nycticorax, similis quoque glauci; cristis capiti imminuentibus, avis incosa et imitatrix; sedes mutare solita ac coturnices comitari, quum exeant. Reputantibus duplicem, non unicam, quam instituit Stagirus, comparisonem cum glauce, videtur glaux esse quaedam e cristatis strigibus, sed vulgarior. Ergo si pro *str. oto* Linn. (*mayen-due*) accipietur nycticorax, quod iubent cristae et sedum mutatio, iam glaux erit *strix brachyotus* Gm. (*chevêche*, vel *chowette commune*), cuius mari parvulae cristae in capite.

Eleos gallo gallinaceo maior. Ille igitur *strix aluco* Linn. (Buffon, Ic. 441), vulgo *hulotte*, vel *strix stridula* Linn. (id. Ic. 437), vulgo *chat-huant*; hic enim mas, illa femina; sed una species. Ista avis oto maior.

Scops minor glaucae: ex hac iterum comparatione iam conicere est eum quoque e strigibus cristatis fuisse, sed parvis cristis. Id caeterum Alexander Myndius clare affirmat, in Athenaeo, lib. IX, p. m. 392; quod pariter Aelian. Hist. Anim. lib. XV, cap. 28. Vnde iure naturalistae hunc fere omnes putant esse *strigem scopem* Linn. vel *petit-due*, Bevr. Ic.

Sed lib. IX, cap. 28, Aristoteles duas scopum species esse narrat: hos anno toto servare sedem solitos, et quadam voce praeditos, caeterum eas non gratos: illos in Graeciam autumnu advectos, sine voce et pinguedinis in re culinaria non despectae. Item Athenaeus lib. IX, pag. 392.

Atqui proxima nostri *petit-due* in primis et forma et moribus est Linnaeistarum *strix passerina*, cui posthac nomen *strix acadica* (Naumann, tab. 43, f. 4 et 2), quae acriter clamat *kier, kier*, et omni tempestate, quomvis raro in Hungaria, Polonia, Germania inventa est. Contra avis illa quam vocamus *petit-due*, ἄγυος est, et gregatim vias facit, versus septemtrionem vere, et meridiem autumno.

Haec igitur species (nempe *strix scops* Linn.) erit posterior *scops* Aristotelis *strix passerina* vero eadem cum priore. Sed alterutro aliquem vesci haecenus nescio. Vtrique autem motus variatus ac mimico similior quam in caeteris nocturnarum avium. Itaque optime congruunt quae Athenaeus ac Plinius de scopum motibus ac saltationibus tradidere.

Quis sit aegolios, nunc quaerendum. Vna restat *effraie* (*strix flammea* Lion. Buff. Ic. 440), cui nomen applices. Aegolios quidem gallo per magnitudine; ergo maxima est post byan ac eleon (vide Arist. lib. VIII, c. 3); colit saxa et speluncas (id. lib. IX, cap. 47). Haec strigem flammeam arguunt.

Ergo Aristoteles distinxit quas novimus nocturnas aves omnes, modo excipias *strigem noctuam* Retz. vulgo *petite chevêche* (Ic. 439), et *stringem tengmalmi*. Sed peritissimis etiam zoologistis haec species parum aut male notae.

De *strige ascalapho* Savigny (*grand-due à oreilles courtes*) nihil ago; nam haec species rarissima, immo semel duntaxat notata in Europa est. (Vide Zool. Brit.)

Gazae in sua versione, vocantur:

Nycticorax	Cicenna
Glaux	Noctua
Byas	Bubo
Eleos	Aluco
Aegolios	Vula
Scops	Asio.

In ultima saltem voce errat. Nam Plinius, cap. 33, patet cum oto asionem esse eundem, otum vero bubone minorem, maioremve noctua, tum eminentibus cristis insignem; quod *stringem otus* Linn (nostrum *moyen-due*), h. e. nostro quidem iudicio arguit. Immo alio in loco Plinius videtur de nostro *grand-due* accepisse: siquidem lib. XXIX, cap. 6: «Nocturnum, inquit, id genus maximum, quibus pluma, aurium modo, micat.» Ergo nulla minus quam scopis species asionis nomen sibi iure arrogat.

Sed non male Gasa glancem per noctuam interpretatus est.

Vula, si nomen per onomatopoeiam datum, esset *strix aluco*, vulgo *hulotte*; cuius stridor est *hululuhu*: ergo hoc esset nomen latinum τοῦ Ὀλέου.

Cicenna (quod male in quibusdam exemplaribus *cicenna* vel *ciconia* apparet) et aluco, e Festo et Servio (ad Virg. Ecl. VIII, v. 55) desumpta

nomina, quae sane nil habent, unde hanc potius quam illam speciem intelligas.

Hinc igitur sequeretur, quam certitudinem in tam obscuris rebus nancisci est, haec probabilis synonymia: quam corollae loco subiicimus.

ARISTOTELI	LATINIS	VULGO	ORNITHOLOGIS
Byas.	Bubo.	<i>Grand due.</i>	<i>Strix bubo Linn.</i>
Nycticorax, vel Otus.	Asio.	<i>Moyen due.</i>	<i>Strix otus Linn.</i>
Glaux.	Noctua.	<i>Chevoche, vel due à oreilles courtes.</i>	<i>Strix brachyotus Gmel.</i>
Scops ἀσπεύς.	Scops.	<i>Petit due.</i>	<i>Strix scops Linn.</i>
Scops vocalis.			<i>Strix passerina L.</i>
Eleos.	Viula.	<i>Hulotte et Chut-haut.</i>	<i>Strix uluco Linn.</i>
Aegolios.		<i>Effraie.</i>	<i>Strix flammea L.</i>

CUVIER.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XI.

I.

Multa haec et multigenera, terrestrium volucrum:

1. *Multa*. Entomologia, pars zoologiae, in qua tradenda veteres praecipuis erroribus laboravere; quippe qui nec microscopia in promptu habebant, nec parvulis animantibus satis diligentiae solebant applicare, quae summopere contemnebant. Quas ob causas de eorum ortu et metamorphosis falsa et confusa norant; neque ante Swammerdamium, hoc est, ante finem septimi et decimi saeculi, veriora quam apud eos tandem in comperto habuimus. Sed quamvis plura in hoc libro falsa ac delenda nacturi sumus, quaedam occurrent verissima; et Aristot. solertiam mirabimur, dum vir ingenii palmarii indicat optime quidquid in entomis condiendis praecipue natura caverit, et quae illorum, ut aiunt, organismo regulae praefuisse videantur. Quidquid in hac encyclopaediae Plinianae parte boni est, e Stagiriti in Novocomensem defluxit, saepe nec integrum, nec inviolatum. Quod si species concupiveris distinguere acuto, hoc

latemur supra nostras facultates situm, nisi de vulgatissimis agatur. Nam tot sunt species sarpium, ut non tuto aliquid possit seligi. Ergo sit satis genera indicasse. Cuv.

Multigenera. Libri editi, *multigena*, verbo quidem satis bono et quod culpae nemo iure possit. Verum istud emendatorum tantum iudicio, illud chirographum Reg. 4, Coll. 4, 2, Paris. Chiff. vet. Dalec. aliorumque auctoritate nititur: quod qui minus probaverit, illud etiam Plautinum improbet, in Captiv. act. 1, scen. 2, vs. 56: *Multis et multigeneribus opus est tibi Militibus*. Similiter *bigenera* Festus, sed alio significato dixit. *Bigenera* dicuntur animalia ex diverso genere nata, ut leopardus ex leone et panthera, mulus ex equa et asino. Eorundem codicum fide, mox legimus, *Non tota incusura eam ambiente ruga: sed in alva... imbricatis flexili vertebra?* quoniam libri reconditi, eam ambiente, et flexili, constanter fideliterque habent: non ut editi,

que vita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicae: aliqua et pennis et pedibus carentia; iure omnia insecta appellata ab incisuris, quae nunc cervicum loco, nunc pectorum atque alvi, praecincta separant membra, tenui modo fistula cohaerentia. Aliquibus vero non tota incisura, eam ambiente ruga: sed in alvo, aut superne tantum, imbricatis flexili vertebri, nusquam alibi spectatiore Naturae rerum artificio. (II.) In magnis siquidem corporibus, aut certe maioribus, facilis officina sequaci materia fuit. In his tam parvis, atque tam nullis, quae ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio? ubi tot sensus collocavit in culice? et sunt alia dictu minora. Sed ubi visum in eo praetendit? ubi gustatum applicavit? ubi odoratum inseruit? ubi vero truculentam illam et portione maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pennas annexuit? praelongavit pedum

eas ambiente rugas, et flexilibus: quod ante nos et Turnebus in libris suis vidit, ipso prodente, Advers. lib. X, cap. 5, p. 288. Insecta porro h. l. subintellige, ex ultima superiori libri sententia. Sunt enim haec apta inter se et connexa. HAAR.

Terrestrium, etc. Quoniam alia terrestrium ritu, pedibus gradiuntur, ut iulus et centipeda: alia, volucrum more; alata sunt, ut apes et vespa. Arist. Hist. Anim. lib. IV, cap. 4. p. 404. H. — Hinc duplex classis apteron, etc. AR.

Utroque modo. Idem quoque genus, inquit, et alatum est, et alia caret, ut formicae: namque ex his quaedam volant, quaedam alas nullas habent. Arist. loco citato. Locustae item quaedam alas habent, quaedam nullas. HAAR.

Aligua et pennis. Ut terreni vermes. HAAR.

Incisuris. Secturis, segmentis, commissuris, quibus insectorum partes aptae sunt inter se et cohaerent. Ex quoque Philosophus appellavit, loco citato. HAAR.

Tenui modo. Tenui tantum et fistuloso cibi ac spiritus metu inter se cohaerentia. HAAR.

Imbricatis flexili. Incisura videlicet flexili, vertebri aive commissuris imbricum modo invicem insidentibus. HAAR.

Facilis officina. Molitio, fabricatio. HAAR.

In culice. Linnaeistarum *culex* ² *piens*, vulgo *cousin*. CUVIER.

Truculentam ... vocem. Nemo non audit culicis volantis stridorem acutissimum. CUV.

crura? disposuit ieiunam caveam, uti alvum? avidam sanguinis, et potissimum humani, sitim accendit? Telum vero perfodiendo tergori, quo spiculavit ingenio? Atque ut in capaci, quum cerni non possit exilitas, ita reciproca geminavit arte, ut fodiendo acuminatam pariter, sorbendoque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit, potissimumque e ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, et truces in sublime iactus: tigrium rapinas, leonum iubas, quum rerum natura nusquam magis, quam in minimis, tota sit. Quapropter, quaeso, ne nostra legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, quum in contemplatione Naturae nihil possit videri supervacuum.

II. (ru.) Insecta multi negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quoniam in viscera interiora

Telum. Culicis proboscidem scito constare e lubo membranoso, cylindrico, quod quum in duo labra exeat, quinque continet setas squamosas et acumipatas, aculei instar solitas pungere. Vide in Reaumur, Comment. IV, tab. 42, illius figuram. Tubo augitur sanguis e vena fluens quam aperuit aculeus. Cuv.

Vt in capaci. Nec minore solertia (quanquam id telum, ob exilitatem, cervi vix oculis potest), quam si in capaciore materia naturae industria se exercuisset, ad geminos usus illud natura fabricata est. Hano.

Reciproca. Gemina vi instruit, gemina dote. Hano.

Geminavit arte. MSS. omnes, Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Cluſ. Paris. etc. generavit. Hano.

Quos teredini, etc. Linnaeistarum

teredo navalis innuitur, quem nos vulgo dicimus *taret*. Videbis e lib. XVI non hunc insectis annumerandum, sed molluscum animal esse. Forma praelonga et solitum ligna perterebrare sub aquis mersa, et cuniculos in his fodere binarum valvarum ope, quibus illius concha parva constat. Teredo est navium, palorum, etc. lues. Parum abfuit quin ex illa Hollandiae summum exitium incumberet. Cuv.

In sublime iactus. Quam vim prae se ferant, dum quaedam arrepta in sublime iaciunt, illi promuscide, hi cornibus. Cf. Epigr. Martial. in lib. de Spectaculis. Hano.

II. *Insecta multi.* Aristoteles sane negat Histor. Animal. lib. IV, cap. 9, pag. 488: οὐδὲν γὰρ ἀναπνεῖ τῶν ἰνσέκων. Hano.

nexus spirabilis non inesset. Itaque vivere ut fruges, arboresque: sed plurimum interesse, spiret aliquid, an vivat. Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare ea, quibus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionum series exoritur. Iidem enim et vocem esse his negant, in tanto murmure apium, cicadarum sono, et aliis quæ suis aestimabuntur locis. Nam mihi con-

Nexus spirabilis. Arteria ad pulmonem pertinens, quod unicum vocis edendæ, quæ proprie vox sit, instrumentum est. H. — *Nexus spirabilis.* A MSS. exemplarium fide emendatores dascivere, qui sic ediderunt: quoniam visceri interiori nexus, etc. Ea enim viscera interiora constanter exhibent: nos in viscera restituimus, repetita vocula in, quæ tenere libris excidit, propterea quod ultimæ superioris vocis syllabæ, quoniam, adhaerescere videbatur. Arteriam, ut diximus, intelligit, quæ ad pulmonem pertinet. At Philosophus scribit Histor. Anim. lib. II, cap. 48, pag. 245, quodcumque aëris receptione spirat, id gulam arteriamque, atque etiam pulmonem habere: ὅλας δὲ πάλιν ὅλας τὴν αἰρὰ διέχουσαν, ἀναπνέει καὶ ἐκπνέει, πάλιν ἔχει πνεύμονα, καὶ ἀρτηρίαν, καὶ στήμαχος. Hann.

Sanguinem non esse. Entomis, ut caeteris animantium, inest liquor nutritivus, qui sanguinis loco est, sed albens, nec solitus vasculorum systema percurrere. E canali intestinali ille humor transsudat ac singulas partes alluit. Cuv.

Qui sit nullis carentibus corde, etc. Aristotelis quoque hæc placita sunt Hist. Anim. lib. II, c. 48, pag. 246 et 247. Hann.

Set nec spirare. Arist. pag. 245. H. — *Spirare.* Entomis spirandi vices crificiorum quorundam auxilio contigerunt, quæ stigmata appellantur. Hæc patent in corporis lateribus et aërem sinunt in tracheas ferri, aut elasticos tubos qui, dum in ramusculos vere innumerabiles abeunt, in singulas corporis partes hoc vehunt. Entomi corpus totum quasi pulmo unus est. Cuv.

Iidem enim et vocem. Philosophus subtili admodum disputatione, Hist. Anim. lib. IV, cap. 9, pag. 486, vocem a sono differre statuit: sermonem ab utroque: sonum et vocem aëre aliso fieri, nec differre nisi instrumentis: quoniam ore tantum fit vox: sonum in insectis, ab alritu membrorum: sermonem, articulatione vocis. Negat deinde alia parte, quam gutture, vocem ed: quamobrem, quæ pulmone carent, atque adeo gutture sive arteria, carere eadem pariter omni voce. H. — *Vocem esse.* Quæ varii varie entomorum greges strident, strepunt et canunt,* non voces proprie sunt, quoniam non gignantur exeunte per laryngem aëre, sed occurrentibus partium solidarum quibusdam. Inest cicadis instrumentum quoddam his proprium, ad abdomen basin pertinens. In grillis femora attingit alarum tegmen; in

tuenti se persuasit rerum Natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur magis possint non trahere animam talia, et vivere, quam spirare sine visceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente spiratum densitate et altitudine humoris. Volare quidem aliqua, et animatu carere in ipso spiritu viventia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: et quamvis non sint membra, quae velut carina sensus invehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatum, eximia praeterea Naturae dona, solertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verum simile quiddam. Vt sepiae in mari sanguinis vicem atramen-

culicibus agitantur alas in aëre; in cerambice thorax (*corselet*) abdomen ferit. Cuv.

Se persuasit. MSS. omnes, *semper suavit.* HAN.

Nec video. Nec video, inquit, intelligi posse expeditius quidquam, quod spiritum aëremque non trahat, vivere, quam spirare aliquid, quod visceribus his careat. Nam sine internorum viscerum pulmotie spirare marina docuimus: lib. nempe XI, cap. 6, *quoniam et pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut et pro sanguine est multis alius humor,* etc. II. — *Nec video cur magis possint non trahere animam talia, et vivere, quam spirare sine visceribus,* etc. Locum hunc, sive praepostera emendatione, sive perversa interpretatione Dalecampius depravavit, in margine editionis suae ita rescribens, *Nec video cur magis non possint trahere animam talia, et spirare, quam vivere.* Nec

minus temere paulo post, adiectis vocibus nonnullis, Plinianum contextum interpolat, *Et quamvis non sint membra, velut marinus, quae sensus,* etc. HAN.

Spiratum. Sic MSS. omnes, non *spiritum.* Sic Tullius *respiratum*, quod idem est, pro *spiratione*, seu *respiratione* dixit, de Natur. Deor. lib. II. HAN.

Et animatu. Quis credet spirandi facultate carere ea quae in medio spiritu, hoc est, in medio aëre vivunt? quibus inest auditus, olfactus, gustatus, quatenus iis ea membra desunt, quibus in caeteris animantibus, seu carina aliqua, sensus invehuntur? HAN.

Esse tamen his. Aristol. Histor. Animal. lib. IV, cap. 8, pag. 483. H.

Vt sepiae. Vide quae diximus lib. IX, cap. 46, de sepia de purpura eodem loco, cap. 60. H.

Sanguinis vicem. MSS. omnes, *sanguinis vires.* H. — Ne hoc sanguinem

tum obtinet, purpurarum generi insector ille succus: sic et insectis quisquis est vitalis humor, hic erit et sanguis. Donec aestimatio sua cuique sit, nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas iudicare dubias.

- 4 III. (IV.) Insecta, ut intelligi possit, non videntur nervos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pingua, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quaedam marina, nec quae iure dicatur

putea, sed humorem excrementitium, ^{et} quamquam huic molusco sanguis inest pellucidus et caeruleus, atque illius apparatus circulatorius nihil deesse solet. Cuv.

Purpurarum... succus. Purpura muricia excrementum, non sanguis, qui huic molluscorum generi tamen non deest, caeterum pellucidus et vitreus. Cuv.

Iudicare dubias. Rectius ut in Reg. 2, Paris. vet. Dalecampius indagari. HARR.

III. *Nervos.* Stupeas iure, non quidem Plinio aut animalcula dissecantibus nervos non visos, qui plerumque microscopicae magnitudinis sunt, sed pronuntiatum his esse nullos vere exstare. Nos scimus insectis quinque sensus, ut perfectis animantibus convenire; neque hoc vetères penitus fefellerat. Porro unde sensus utiles, ni sensatio viguisset? unde vero sensatio abaque nervis? Hodie entoma et cephalidiorum innumerabili gente: quibus, ut ex ipso nomine perspicis, parvulum quidem caput, nec omnibus numeris absolutus encephalus: encephali tamen rudimenta: ergo nervi. AR. — Fallitur Noster. Nulli entomo encephalus deest, nulli nervorum apparatus, nulli medulla. Eo-

rum medulla funiculus quidam est nervosus duplex, qui praeter ventrem protenditur, et identidem nodos habet, unde rami nervosi efflorescunt. Cuv.

Nec ossa, nec spinas. Vertebralis columna indicatur: inutiliter sane, quum prius dixerit ossa abesse. AR.

Nec pingua. Nec adipem, οὐδὲ πηλὸν, quia carent sanguine nimis, quae adipis materia est. Arist. Hist. Anim. lib. IV, c. 6, p. 470. H.

— *Nec pingua.* Non sine adipe insecta, immo in priore statu nempe quum larvæ sunt, adiposissima ad spectantur. Adeps debet esse pro eoca et cibo, dum chrysalidum formas habent. Cuv.

Nec carnes. Carnes habent, hoc est, musculos, ut scilicet moveantur quem ad modum maiora animantia, quod ut constet, satis est thoracem scarabei aperire, vel locustae femur. In hac carne, ut in qualibet, fibrae plures; sed color candidus, ut sanguini. Cuv.

Vt quaedam marina. Vt locustae, et cancri, de quibus lib. IX, c. 50. HARR.

Nec quae iure. Aristot. Δίφρα δ' ἔχουσι μὲν, πᾶσαν δὲ τοῦτο λεπτὴν.

entis: sed mediae cuiusdam inter omnia haec naturæ corpus, arenti simile, nervo mollius, in reliquis partibus siccius vere, quam durius. Et hoc solum his est, nec praeterea aliud. Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque divulsis praecipua vivacitas, et partium singularum palpitatio.² Quia quaecumque est ratio vitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite, solumque non movetur, nisi cum pectore avulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. Habent autem oculos, praeterque e sensibus

Eadem quidem, sed praetentem habent. HARR.

In reliquis partibus. his nimirum quae vulgo extra corpus censentur: cuiusmodi sunt tauri et scarabaei cornua: sunt enim haec multo quam sint crustae cochlearum, duriores, ut quidam loquuntur: sive, ut Plinius mavult, sicciores. Caeterum mox *siccus* legendum. Ita Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chioll. Editi perperam, *verius*. HARR. — *Corpus, arenti simile, nervo mollius, in reliquis partibus siccus vere, quam durius ... his est.* Noster tegmen solum membranosum vel corneum describit, qui pro cute entomis est. Sed intus viscera, tracheae, nervi, quid plura? coaptatio partium multiplex et mirabilis. Ad. tract. clariss. viri Lyonnet, de salicis cruce, item Strauss commentationem de *melontha* Linn. (*hamneton*.) Cuv.

Nihil intus. Neque alia intus viscera, praeter intestinum, quod in paucis admodum est implicatum, sive inflexum. Aristot. pag. 171: *ἐν*

τῶν ἐστὶ τοῖς μὲν πλείστοις ἐνδόν, καὶ ἀπλόν, μίχρη τῆς ἐξόδου ἐστὶν, ἐλγίους δ' ἐλαγγόν ἔχει. Sic enim ex Plinio liquet legi oportere, non *ἐλγόν*, ut vulgo habetur in editis. H.

Itaque divulsis praecipua vivacitas, et p. s. palpitatio. Insecta omnia, etiam praecisa, vitam retinent. Reliquum fere caput, exstat totidem fere verbis apud Aristotelem, *Hist. Animalium* lib. IV, cap. 6, pag. 466. H.

Minime tamen capite. Sive, *in capite.* Facit hoc contra Galeum, qui ruditer nimis putavit in cerebro sedem esse animae primariam, non in corde: quum tamen etiam anguillarum et serpentium caput praecisum non vivat: caeterum corpus vivat diu: *sine pectore autem, ἄντι δὲ τοῦτον*, inquit Philosophus loco citato, de insectis agens, *ἢ κεφαλὴ οὐ ζῇ. non vivit caput.* H.

Praeterque e sensibus tactum atque gustatum, etc. Praetereaque. Haec sunt et apud Aristot. *Hist. Animalium* lib. IV, cap. 8, pag. 477. HARR.

tactum atque gustatum: aliqua et odoratum, pauca et auditum.

- IV. (v.) Sed inter omnia ea principatus apibus, et iure praecipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumque duleissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Favos confingunt et ceras, mille ad usus vitae: laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia privatim, ac duces gregatim; et quod maxime mirum sit, mores habent. Praeterea, quum sint neque mansueti generis, neque feri, tamen tanta est Natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciae industriaeque tantae comparemus nervos? quas vires? quos rationi melius fidiis viros? hoc certe praestantioribus, quo nihil novere, nisi commune. Non sit

IV. Favos confingunt et ceras, mille ad usus vitae. Laborem tolerant, Sic Reg. 2, Paris. et Chiffli. At Reg. 4, et caeterasimile, menduae. Editij, et ceras. Illae ad usus, haud paulo corruptius. H. — Mille ad usus. Interim huic Plinianae de apibus disputationi, si quis gallicam dissertationem D. Maraldi adiunxerit, quae est in historia Academiae Regiae Scientiarum anni 1712, a pagina 299 ad pag. 335, plurimum ex ea lectione eruditionis colliget et voluptatis. H. — Non sordidus auctor Naturae verique Maraldi. Sed praestat multo, ut par est, recentiorum. Improbis labor, quorum principes Hubert, Lomhard, etc. At.

Quum sint neque n. generis, etc. Hanc de apum fera natura opinionem habet Iustin. in Instit. tit. de Rer. divis. et Caius lib. V, ff. de acquirendo Rer. dom. Auctor posthac c. 18, eas distinguit in rusticas sive

silvestres et urbanas: vespas in feras et cicures. Aristoteles sex earum genera recenset. Apes feras novit Paulus in l. Si apes. ff. de furtis. Magius lib. I, cap. 3. DAL. — Neque feri. Ea de re diximus lib. VIII, cap. 82. H. — Apum agendi ratio describitur eloquentius quam verius. Veteres enim, dum per corneos alveos viz adspiciunt quae intus geruntur, nec in observando impropriae pertinaciae sunt, plura omisere: eo citius excusandi quod recentiorum patientia non ante nostra tempora eo deveniret, quum adfectus et gaudemus ei gloriamur. Nam his quae Resumur certiora fecerat non pauca Schirach et Hubert addiderunt. Cov.

Vt prope ex umbra. In umbratili, ut ita dicam, animali, summa quaedam industriae, solertiae, vicium argumenta atque indicia natura conclusit. H.

Nisi commune. Omnia in commune

de anima quaestio: constet et de sanguine, quantum tamen esse in tantulis potest? Aestimemus postea ingenium.

V. (VI.) Hieme conduntur: unde enim ad pruinas, nivesque, et Aquilonum flatus perferendos vires? Sane et insecta omnia, sed minus diu: quae parietibus nostris occultata, mature tepescunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. Conduntur a Vergiliarum occasu, sed latent ultra exortum: adeo non ad veris initium, ut dixere, nec quisquam in Italia de alvis existimat. Ante fabas florentes exeunt ad opera et labores: nullus

conferunt consuluntque. Virgilius, Georgic. lib. IV, vers. 453: *Solae communes viatos, consortia tecta Urbis habent, magnisque agitant sub legibus aevum. Et patriam solae, et certos movere penates. Et mox: et in medium quaesita reponunt.* HARD.

• V. *Hieme conduntur.* Arist. Histor. Animal. lib. VIII, cap. 48, pag. 928. HARD.

Sane et insecta Aristot. loco citato: *Τὰ δ' ἱντομα σχεδόν ἅπαντα ψύλαί, πλην αἱ τὴ ἐν ταῖς οἰκίαισι συνωθρομύονται αὐτῶν. Insecta paene omnia latent, nisi si qua ex ipsis in domiciliis nobiscum agitant:* nam ea scilicet tepore aedium muniant se adversus gelu. H.

Conduntur. Aristoteles pag. 929. Incidit porro Vergiliarum occasus in diem XLV post aequinoctium autumnale, ut alias monuimus. H.

• *Ultra exortum.* Qui incidit in diem XLVII post aequinoctium vernum, ut dicitur lib. XVIII, cap. 59, hoc est, circa quintum idus maias, ut ait Columella lib. IX, cap. 14. H.

Ut dixere. Aristoteles metam latendi, ad ver usque pag. 929, *μὲχρι*

τοῦ ἔσχατος, a Vergiliarum occasu definit. Sed, ut est rite Plinius antea praelatus, locorum ratio potest esse diversa: potest id quod Aristoteles pronuntiavit, in Graecia verum esse: in Italia, quod Plinius. H.

Nec quisquam. Nemo, inquit, in Italia ita de alvis, hoc est, de alvearibus existimat, ut veris initio putet aut ante Vergiliarum exortum, apes ad opus et laborem esire, aut soboli procreandae vacare. Tum enim Hyginus apud Columellam loco cit., incipere ait examina viribus et numero augeri, etc. Et Virgilius, Georg. lib. IV, vers. 51: *Quam sol caelum aestiva luce reclusit, Illas continuo salus sylvasque peragrant, Purpureosque metunt flores.* Quae certe non ver statim primum emittit, sed adultum iam et affectum. H.

Ante fabas florentes exeunt, etc. Ante idus maias, quod est mensis dies quintus et decimus. Quoad scripturam variatur. At non solis exemplaribus manu exaratis, quin et experientiae adversantur ii qui negationem huius sententiae haecenus adiecerunt, *ante fabas florentes non*

que, quum per caelum licuit, otio perit dies. Primum favos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem e lacrymis arborum, quae glutinum pariunt, salicis, ulmi, arundinis, succo, gummi, resina. His primum alveum ipsum intus totum, ut quodam tectorio, illinunt, et aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum aviditates: id se facturas consciae, quod concupisci possit. His deinde fores quoque latiores circumstruunt.

VI. (VII.) Prima fundamenta commosin vocant perili,

creant. Plinio quoque ipsi refragantur, qui prioris favorum ac mellis vindemiae assignant diem trieesimum ab educto examioe (conf. cap. 14), peragique fere mense maio censet. HARD.

Primum favos. Quae deinceps reliquo capite hoc continentur, habet etiam Aristoteles, Hist. Anim. lib. IX, cap. 64, p. 1108. H.

Melliginem. Melligo vocatur primum veluti tectorium, quo solum apes oblioiunt, contra bestiolarum incursus. H.

Quae glutinum. Quae sunt quoquo modo glutinosae: quae succum exsulant gummi vel resinae modo. De salicis succo lib. XXIV, cap. 27; arundinis cap. 50. H.

His primum. Aristoteles p. 1109. HARD.

Alveum. Alvum MSS. omnes ubique exhibent: et alvum pro alveo, seu alveari, veteres passim dixere. HARD.

Circumstruunt. Hoc est, accessionem materiae adiungunt ositis, si latiora sunt. Καὶ τὰς εἰσόδους δὲ παροκκοδῶμευσιν, ἢ ἐν τύραις ὥσιν. Ari-

stot. Albertus item, ex Philosopho, ut apparet, de Animal. lib. VIII, tract. 4, cap. 3, pag. 267: *Et si foramina, per quae sunt introitus, forte sunt nimis ampla, huiusmodi florum illinitionibus strictos eos faciunt.* HARD.

VI. *Commosin.* Ita Colb. 4, 2, Parisiens. librique impressi post Probenium. Reg. 4, 2, *commosin*. Parmensis Editio, diminuto vocabulo, *mytin*. Aristoteles, Hist. Anim. lib. IX, c. 64, p. 1109, κώνυσιν vel κώνυσιν. Καλοῦσι δὲ μελισσοῦργοι τοῦτο κώνυσιν. Commosin tamen retineo, tum priorum codicum, tum Hesychii auctoritate adductus: Κώνυσος, inquit, pag. 546, ὡς τὸν μελισσοῦργον ἢ τοῦ σμήνους δίστασις. Commosin appellant apiarum, quae apes prima favis ponunt fundamenta, ut eum Virgilio loquar. H. — *Commosin*, *pisosaron*, *propolin*, Reaumur (Comment. V, pag. 437). Hae substantiae nihil suot, nisi varietates propolis, quae materia est gummosa, eae dissimilis, qua apes utuntur ad alveorum supplendas rimas. Huic varii colores, varia soliditas. Cuv.

secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerasque: magni ad medicamina usus. Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. E vitium, populorumque mitiore gummi propolis, crassioris iam materiae, additis floribus, nondum tamen cera, sed favorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniu-

Inter coria. Inter priora duo veluti tectoria, commosin nempe, pissoceronque, et favorum ceram. In aedificiis crustas et linamenta calcis aut arenae, lutive, Latini coria nuncupant: nostrates, *des couches*. Inde ducta metaphora. II.

Ad medicamina. De his agemus l. XXII, cap. 50. II.

Saporis amari. Mitis quoque, quae commosi ex parte aliqua similis est, quod ea alvearii ostium in ipso primo aditu oblinitur; odore pariter acris est, τὸν ἀπὸ τῶν ὀσπυῶν, nempe ad deterrendas ab ingressu saporis gravitate bestiolas. II.

Pissoceros. Πισσοκέρος, quod latine ceropiceum linimentum possis appellare. Nomen habet a πῖσσις, *piss*, et κέρως, *cera*. Hoc illud est glutinum, quo rimis domorum oblinendis apes uti cecinit Virgilius, Georg. lib. IV, vers. 40: collectumque haec ipsa ad munera gluten, Et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae. Albertus, *de Anim.* lib. VIII, tract. 4, cap. 3, pag. 267, ait esse pingue oleum instar ceræ pice admixtae. II. III.

Picantium modo. Perinde quasi aspes ipsae eo favos picare velint: qui enim picant vasa, picem diluere solent, ut liquidior inhaerescat lateribus vasorum: aliter, caduca. Picare, verniri. II.

Ceu dilutior cera. E vitium populorumque mitiore gummi propolis. Miras infudit huic loco tenebras indigentia editorum, qui hactenus ita scripserunt: *Ceu dilutior, ceræ initium plerumque e mitiore gummi. Propolis, crassioris iam materiae.* Nos partim ex coniectura, partim ex librorum subsidio ita locum interpungendo et emendando sanavimus: *ceū dilutior cera.* Deinde, ut esset alterius sententiae initium, *E vitium populorumque mitiore gummi propolis, crassioris iam, etc.* Nam vitium populorumque, constanter ac fidelissime exhibent Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Tolet. et Salmantic. teste Pinthio. De lacryma vitium, quae veluti gummi est, Plinius, *Hist. Nat.* lib. XXIII, cap. 2. Denique idem l. XXIV, cap. 32: *Populi ferunt, inquit, et foliis guttam, ex qua opes propolim faciunt.* H.

Crassioris iam materiae. Libentius multo agnoverim, crassiori, subintelligens ex superioribus, venit: ut sit sententia, spissiori iam materiae, quippe quae ex duplici corio tectoriove constet, corium advenire ac superaddi tertium, propolium nimium: adiūci etiam flores, etc. H.

Additis floribus. Succo florum. *Favo et floribus,* inquit Virgilius vers. 39. II.

Nondum tamen cera. Sed ceræ tunc

riae aditus obstruuntur, odore et ipsa etiamnum gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.

VII. Praeter haec convehitur erithace, quam aliqui sandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium, dum operantur, cibus, qui saepe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, et ipse amari saporis. Gignitur autem rore verno, et arborum succo, gummi modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior et rubens, plurimis in Graecis nucibus. Menecrates florem esse dicit, sed nemo praeter eum.

men similis, *καρσιόνης*, inquit Dioscorid. lib. II, cap. 106. H.

Etiannum gravi. Vehementi, non tamen acerbis, aut iniucundo. Dioscor. loco citato, *ερώδη* et *στυρακίζουσαν*, odoratam et styraci affinem ait esse. H.

VII. *Erithace*. *Εριθάκη* Aristoteli, *Histor. Anim.* lib. V, cap. 49, pag. 614, et Varro, de *Re rust.* lib. III, cap. 46, pag. 109. H. — *Erithace*, sandaracam, cerinthum, apium, dum operantur, cibus. Varias mixturae pollinis quo apes vescuntur. Cuv.

Sandaracam. Aristoteles, *Hist. Animal.* lib. IX, cap. 64, pag. 1224, ait esse quiddam cerae duritia simile, apium cibum, quem quidam nominant *συνδαρκένν*. Nihil habet haec sandaraca mellea et ceraginosa, praeter nomen, affinitatis aut similitudinis cum ea, quam inter pigmenta Plinius commemorat lib. XXXV, c. 55. H.

Cerinthum. Aristoteles loco citato pag. 1108: *ἔστι δὲ αὐταῖς καὶ ἄλλη τροφή, ἣν καλοῦσι τινες κήρυθον ἔστι δὲ τοῦτο ὑποδιίστατον, καὶ γλυκύτητα συνώδη ἔχον. Κομίζουσι δὲ τοῦτο τοῖς σκιάσει, καὶ ἄλλοι καὶ τὸν κερύν. ἔστ' ἔτι ἄλλος ἀπὶ τοῦ σκίου, quem cerinthum vocant. Est hoc deterius, dulcedi-*

nem tamen fieri habens: gerunt hoc curibus, quemadmodum et ceram. Vtriusque appellationis meminit Heaechius pag. 525: *Κήρυθος, ἡ λεγόμενη ἐριθάκη ἔστι δὲ τροφή ἣν παρακτινέται σκυταῖς αἱ μέλισσαι.* Est aliud porro cerinthae ignobile grammen, de quo Virgilius, *Georg.* lib. IV, vers. 63, aliud cerinthas: illud herbae genus de quo lib. XXI, cap. 41, istud medium quiddam inter mel et ceram: praestantius cera quidem ad cibatum: idem melle inferius. H.

Gignitur autem rore verno, et arborum succo, gummi, etc. Mel gigni rore verno, non erithacem, Aristoteles, Plinius et alii acervatim auctores produnt. Quapropter verior hic erit lectio rore marino, quam rore verno. Nam inter arbusculas quae conseri debent circa apiarium, ros marinus memoratur a Columella libro nono, capite quinto. Item Varro libro tertio, capite sexto decimo, ex alia materia aliud mel fieri tradit, liquidum ex sisera flore, e contrario spissum e rore marino; et Plinius infra capite sexto decimo: *Marino e rore apissum.* PINT.

Menecrates florem esse dicit. His vocibus libri omnes impressi statim

VIII. (VIII.) Ceras ex omnium arborum satorum-
que floribus confingunt, excepta rumice et echino-
pode. Herbarum haec genera. Falso excipitur et spar-
tum: quippe quum in Hispania multa in spartariis
mella herbam eam sapiant: Falso et oleas excipi ar-

subiungunt istas, *futurae messis indi-*
cium, quae parum sane huic loco op-
portuna eruditorum coniectura ob-
trahit: quorsum enim de futurae mes-
sis indicio modo sermo, quum de
apibus agitur? Venit illis nimirum in
mentem, pronunciatum olim id pla-
citum a Virgilio, Georg. lib. I, vers.
487: *Contemplator item, quum se rura*
plurima silvis Induet in florem, et ra-
mos curvabit olentes: Si sperant fe-
tus, pariter frumenta sequentur, etc.
Inde in Plinii contextum *futurae mes-*
sis indicium convenerunt: quarum
vorum ne vestigium quidem ullum
apicemve exhibent Reg. 1, 2, Colb.
1, 2, Paris. sed alii demum MSS. Ac
si quidem ad futurae messis indicia
Plinius respexisset, quod ab hoc loco
foret maxime alienum, certe non Me-
necrate solum dixisse id pronun-
ciasset, qui Virgilium ut digitos suos
novit et saepe laudat. H. — *Mene-*
crates florem. Deceptum Menecratem
apparet, qui cerinthum a cerintha,
ut diximus, non satis apte sejunxerit,
ac cerinthum florem esse arbitratus
ait: quod de cerintha alii merito prae-
dicarunt. H.

VIII. *Ceras... confingunt*. Detexit
Huber filius ceram elaborari in his
veluti saeculis quos habet facies in-
terior semianulorum inferiorum ab-
dominis, et egredi sub laminarum
formam. Illa cera mellis huius trans-
formatio est, quod apis comesum
concoct. Cuv.

Rumice. De rumice, sive lapathio

lib. XIX, cap. 40, et lib. XX, cap.
85. H.

Echinopode. Quidam tribulum in-
terpretantur, alii echion, alii spinae
genus. Eius mentio fit in veteri di-
sticocho: *Ὡς ἂν ἐχινόποδας, καὶ ἀνα-*
τρηχεῖαν ὄνωσιν φέρονται παλακῶν
ἄνθεα λευκῶν. Turnebus, Adversar.
lib. XXIII, cap. 12. DAL. — Legeba-
tur olim *chenopode*. Non bene, ut e
disticho supra laudato patet. Conf.
Lexicon Constantini, item Henr.
Steph. Thesaurus. A3.

Herbarum haec genera. In multas
deinde species sese spargentis. Lapa-
thi quidem species locis proxime ci-
tatis refert. Echinopodis, quo nomine
nihil eum aliud quam tribulos intel-
lexisse arbitror lib. XXI, cap. 58.
HAAR.

Et spartum. De sparto, libro XIX,
cap. 7. Columella lib. IX, cap. 4, pag.
324: *Ex omnibus, inquit, deterrimae*
notae mel habetur nemorense, quod ex
sparto atque arbuto provenit, etc. H.
— *Spartum*. Non quidem lincus ste-
rilis, et flore fructuque privatus, de-
scriptus XIX, 2, sed genista, illud
locis, quibus et ille nascens, flore spi-
bus iucundissimo. Vide quae notata
sunt in eum locum. DAL.

Falso et oleas. Ex olea ceram spes
carpere Varro docet, de Re rustica
lib. III, cap. 16, p. 100, post Aristo-
telem, Hist. lib. IX, cap. 64, p. 114.
Non ex flore quidem, ut Plinius re-
cte observat lib. XXI, cap. 41; sed
ex frondium partibus, quae quum

bitror, quippe olivae proventu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus insidunt. Operantur intra sexaginta passus: et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensae in expeditione excubant supinae, ut alas a rore protegant.

IX. (ix.) Ne quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum vero Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum qui ambo scripsere de his.

X. (x.) Ratio operis. Interdiu stadio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc universae provolant, si dies mitis futurus est. Praedivinant enim ventos imbresque, et se continent tectis. Itaque temperie caeli (et hoc inter praescita

crassiores sint quam florum, ceras fingendae videntur esse accommodatiores. Id a se visum observatumque saepius scribit Alberti. de Animal. lib. VIII, tract. 4, cap. 3, pag. 268. H.

Quippe olivae. Aristot. Hist. Animal. lib. V, cap. 49, p. 608. H.

IX. Aristomachum. Aristodemum perperam, ut opinor, appellat auctor Sermonis XV ad Fratres in Eremito, inter opera Augustini: Philosophus, inquit, Aristodemus annis multis insulavit naturam apium investigare, nec finaliter potuit. H.

X. Interdiu stadio, etc. Virgilius, Georg. lib. IV, vers. 165: Sicut quibus ad portam cecidit custodia sorti. HARD.

Noctu quies. Arist. Hist. Animal. lib. IX, cap. 64, pag. 4433. De bombo apum, Festus: Bombitatio est sonitus

apum, ab ipso sonitus dictus; sicut mugitus boum, huiusmodi aquorum. Graeca vox βόμβος est. H.

Universae provolant. Ad unius murmur caeteras, veluti buccina excitationes procurere nosce, vel e Stagirita Philosopho, Histor. Animal. lib. IX, cap. 41; ubi, sub finem: Εὐν δὲ λάβῃ τις τῶν ποδῶν ἀρχῇ, καὶ τοῖς περὶ ἐξ ὁρμηθῆν, προσπίπτουσι οἱ ἀνεύροται. A.

Praedivinant. Aristot. pag. 4436, Theophrast. lib. de Signis tempor. pag. 425, et Aelianus, Hist. Animal. lib. I, cap. 44. Virgilius, Georg. lib. IV, vers. 494: Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt Longius, aut credunt caelo adventantibus Euris: Sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur, Excursumque breves tentant. HARD.

habent), quum agmen ad opera processit, aliae flores aggerunt pedibus, aliae aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescentia ad opera 2 exeunt, et supradicta convehunt: seniores intus operantur. Quae flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: totaeque onustae remeant sarcina pandatae. Excipiunt eas ternae, quaternaeque, et exonerant. Sunt enim intus quoque officia divisa. Aliae struunt, aliae poliunt, aliae suggerunt, aliae cibum comparant ex eo quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inaequalitas operis et cibi fiat et temporis. Struunt 3 orsae a concameratione alvei, textumque velut a

Quibus est. Aristoteles praecessit, Hist. Anim. lib. IX, cap. 40, edit. Laemariensis Lugdun. p. 584 b. Τῶν δὲ μελιτῶν, αἱ μὲν πρωτότεραι τὰ εἶσω ἐργάζονται, καὶ δασυτάι εἰσι, διὰ τὸ εἶσω μίνην· αἱ δὲ νέαι, ἰζῶσιν ἡρώουσι καὶ εἰσι λευότεραι, καὶ τοὺς κηφέων ἀποχρῆνυσσι, κ. τ. λ. A1.

Seniores intus. Virgil. G. IV, vers. 178: *grandaevis oppida curae, Et munire foveos, et Daedala fingere tecta.* H. — *Quibus... operantur.* Delexit Huber duas species apum neutrorum esse: operarias nempe quae exeunt, malaris quoesiturae, mox inventis uluntur: tum et altrices, quae statuta minores in alveis degunt, ut larvas curent. Cev.

• *Pandatae.* Incurvae sub onere. Id vero fabulam sapere Gassendus arbitratur, esseque contra naturam volatilis p. 118 in Laërt. H.

Excipiunt eas ternae, quaternaeque, et exonerant. Arist. pag. 1113. Virgil. G. IV, 167, aut onera accipiunt venientum. H.

Alla... allatum est. In priore apis

PLIN. N. H. Tom. IV

stomacho depositum mel, quod ex ima florum corolla sugitur, praeparatio excipit; qua peracta, in cellulam effunditur, quae ad hoc accipiendum apta est. Cev.

Struunt orsae a concameratione alvei, textumque velut a summa tela deducunt, limitibus binis circa singulos actus, etc. Hic libri editi eam consareinarunt scripturam, quam caplus castigatorem excogitare potuit, non quam auctor ipse prodidit: *Struunt orsa ea concameratione alvei, textumque vel usque ad summa tecta deducunt.* Fidelissime vero et constanter MSS. omnes, Reg. 4, 2, Paris. et Salmant. teste Pintiano, *textumque vel ista summa tela*, scribunt: unde nos, iisdem fere litterarum apicibus retentis, locum ita rexinimus: *Struunt orsae a concameratione alvei, textumque velut a summa tela deducunt.* Adstruit enim hanc scripturam, falsique condemnat receptam illam priorum Philosophus, Hist. Anim. lib. IX, cap. 64, pag. 1110: Ἀργύραι δὲ τῶν ἰστών ἀπὸ τῆς ἐφορῆς τοῦ σμήνους,

Bb

summa tela deducunt, limitibus binis circa singulos actus, ut aliis intrent, aliis exeant. Favi superiore parte affixi, et paulum etiam lateribus simul haerent,

καὶ κάτω συνηγεῖς ποιῶσιν ὥς τὰ ἰθάρους ἰστούς πολλούς. Ordinantur ab alvei camera, tectoque telas suas, quas ad ima usque contexunt, et pavimento tenuis anulas deducunt. Turnebus, Advera. lib. XXII, cap. 43, pag. 769 legit, tectumque velis a summa tela, quod minus aridet. Eidem tamen assentimur, quum paulo post circa singulos actus legit: sic enim codices antea memorati, et Chifflet. non arant, ut impressi, exhibent. Hic porro Aristotelis locus est, ex libro nono Hist. Anim. cap. 49, pag. 410; quem neque omnino Turnebus latine reddidit, nec Scaliger intellexit: illustrari autem a nobis obiter operas pretium fuerit. Αἱ δὲ θυπέδες, καὶ αἱ τοῦ μέλιτος, καὶ αἱ τῶν σχαδύνων, ἀμπίστομοι· καὶ μίαν γὰρ βᾶσιν δύο θυπέδες εἰσιν, ὥσπερ ἡ τῶν ἀμπεριπύλλων ἡ μὲν ἐντὸς, ἡ δὲ ἐκτὸς. Cellulae tam molles quam fetuum gemino constant ostio. Vnam enim semitam utrinque circumstant singulae, sicut in geminis calicibus: altera intus, altera foris. Ita Scaliger. At rectius aliquanto Gaza: Cellae autem et mellariae, et sobolariae geminas omnes sunt: uno enim eodemque intersepto duae sibi iunguntur cellae, modo poculi gemini, altera intus, foris altera. Nam quum sit gemini significatus vox ea βᾶσις, non semitam hoc loco, ut Scaliger, aut binos Plinii limites, ut Turnebus et Constantinus, verbo ἀμπεριπύλλων, existimaverunt: sed basin sonat, mediumve interseptum, quo cellae geminae inter se advasse nectuntur: quale in vasis ἀμπεριπύλλων, sive quae geminas cupas habent, spatium

est, quantum fere manus aut digiti capiunt, quo utraque cupa haeret. Vtuntur eo vasorum genere apud nos feminae, quae vaporatam e vino aquam dividendunt. Est autem id septum intermedium cellarum pervium, in tubuli morem. Sed aliud Plinii consilium, hoc loco, ut diximus, aliud Philosophi fuit. Iste cellarum figuram, ordinem ille describit operis: iste binas coniunctim cerni cellas, ille geminam apibus viam esse seu semitam in alveari admonet, ne occursum mutuo perturbentur: alteram qua ingrediantur, alteram qua exeant. H.

Circa singulos actus. Actus est, inquit Plinius lib. XVIII, cap. 3, in quo boves aguntur cum aratro, uno impetu iusto. Hic duplicatus in longitudinem iugerum facit. Hinc ducta metaphora ab opere boum ad apum labores, ut iugerum, sic pariter alveum, in quo se istae exercent, in plures actus, seu partes, Plinius dividit, ut actus vocetur in alvei aedificatione, id quod opere iusto in diem apes efficiunt. Haan.

Favi superiore. Colum. lib. IX, cap. 45: Sed omnes favi semper coarturum (hoc est, alveorum) testis, et paululum lateribus adhaerentes, dependent, ita ne solum contingant, quoniam id praebet examinibus iter. Favos appellat orbes illos, seu panes, in quibus sunt cellae apinum sexangulae complures. Virgilius, crates favorum. Et Varro, de Re rust. lib. III, cap. 46: Favus est, quem fingunt apes multiplicatum e cera, quum singula cava tecta latera habeant. H.

et pendent una. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alveus: aliquando et duorum generum: quum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis sic a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarcendum. Primi fere tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod invitet furantem. Novissimi maxime implentur melle: ideoque aversa alvo favi eximuntur. Gerulae secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehensi pondusculo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta vero terram volant in adverso flatu vepribus

Alveum. Sive, ut MSS. et passim Varro atque Columella, *alvum*. Favorum, inquit, forma ac dispositio huiusmodi est, qualis figura alveorum et modus, qui modo quadrati fiunt, modo teretes ac rotundi. Colum. loc. cit. *Caeterum figura cerarum talis, qualis et habitus domicilii: nam et quadrata, et rotunda spatia: nec minus longa, suam speciem, velut formae quaedam, favi praebent; idemque non semper eiusdem figurae repariantur favi.* H.

Quum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Eminent Dalecampius *habuere situs*: re-fragantibus videlicet libris omnibus, ipsoque Columella: sic enim ille lib. IX, cap. 45: *Vbi potestas facta est liberius inspicendi, fere, si duo sunt examina, duo genera quoque favorum inveniantur. Nam etiam in concordia suam quaque plebs morem figurandi ceras, fingendique observat.* H.

Ruentes ceras. Aristotel. lib. IX, c. 61: *Καὶ τὰ πίπτοντα δὲ τοῦ κέρου ἐρθεύουσιν αἱ μέλιττι, καὶ ὑπιστῶσιν ἀραιόμενα,* etc. *Collabentes etiam fa-*

vos erigunt apes, fulsurasque, seu pilas substituant, ut iubire queant, etc. HARR.

Pilarum. Pila ab imo solo in fornicum similitudinem exstruunt, certis intervallis discretas, quae ceras gerant, ac sustineant, inde intergerinae appellatae. Sumpta metaphora ab intergerinis, sive, ut alii malunt, intergerivis parietibus, quibus id nomen factum, auctore Festo, quod inter confines struuntur, et quasi intergeruntur. H.

Primi fere. Aristot. pag. 444: *Ὅσοι ἐπὶ δύο ἢ τριῶν στίχους κύκλοι, βραχὺται καὶ πιναι μέλιτος,* ordines duo aut tres in orbem breviter sunt, et melle vacui. H.

Aversa alvo. Averso alvestri, hoc est, ut Columella loquitur lib. IX, c. 45, a posteriore parte alvearis. H.

Si cooriatur. Aristotel. pag. 4429. Virgil. Georg. lib. IV, vera 194: *et saepe lapillos, Vt aymbae iustabiles fluctu iactante zaburram.* Tollunt: his sese per inania nubila librant. HARR.

Vepribus exotatis. Quoniam ab iis

evitatis. Mira observatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, et puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia e medio, nullaeque inter opera spurciliae iacent. Quin et excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus et operis otio egerunt. Quum advesperascit, in alveo strepunt minus ac minus, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem capere imperans: et hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt. (XI.) Domos primum plebei exaedificant, deinde regibus. Si speratur

aegre sese admodum explicant, ut et ab ovium lanis: quemadmodum dicitur c. 49. H. — *Vespribus evitatis*. In editis, *hebentato*. In MSS. *evatis*. In Paris. *evitatis*, quod anteponendum censuimus. H.

Cessantium. Conf. Arist. pag. 4133. HARD.

Amoliuntur. Aristotel. pag. 4120. HARD.

Quia et excrementa. Aristot. pag. 4132; Aelianus, *Histor. Animal.* lib. V, cap. 44; Albertus de *Anim.* lib. VIII, tract. 4, cap. 4, pag. 271. H.

Quum advesperascit. Aristot. pag. 4133, et Aelian. l. c. Virg. *Georg.* lib. IV, v. 486: *Vesper ubi e pastu tandem decedere campis Admonuit: tum testa petunt, tum corpora curant: Fit sonitus, nussantque oras et limina circum. Post, ubi iam thalamis se componere, silectur In noctem, fessaeque sopor unus occupat artus.* H.

Plebei. Vetere scriptura, pro *plebi*. HARD.

Exaedificant. Apes nimirum, non fuci: quod indicandum fuit, ne quem forte in fraudem impelleret lemma olim capiti praefixum, *de fucis*, quod ab hac sententia Plinii editores in-

consulte admodum ducere hactenus initium voluerunt. H.

Regibus. Reges. Melius diceret reginas; nam feminae sunt quarum larvæ in cellulis enutritae forma ac magnitudine non vulgari, et genitalia explicuit cibus delicatior lautiorque. His officium genus redintegrare; neque in alveo plus quam una esse debet. Quae, post eam in regnum erectam, sexna sui compotes fiunt, aut morti traduntur, aut examinibus praeficiuntur, quae alveos novos implere debent. Fucos appellat mares quibus id laboris incumbit, ut feminam vel reginam alvei fecundent. Cuv.

Si speratur. Haec totidem verbis Aristot. *Histor. Anim.* lib. IX, c. 64, p. 4109: *Apes*, inquit, *primum favos construant, in quibus ipsae oriri consueverunt: deinde regios, quum futura largior futura est: fucarios denique, quum mellis abundantiam significanti.* Πλάτρουσι δὲ κηρία πρῶτον ἐν οἷς αὐταὶ γίνονται· εἴτ' ἐν οἷς αὖ κηλεύονται ἐκπύλαις... ὅταν ἡ πολυγονία τὰ δὲ κηρήνια, ἐκ μάλιστα ἀφ' οὗτων ἐπιστημαίη. H.

largior proventus, adiiciuntur contubernia et fucis. Hae cellarum minimae, sed ipsi maiores apibus.

XI. Sunt autem fuci, sine aculeo, velut imperfectae apes, novissimaeque, a fessis et iam emeritis inchoatae, serotinus fetus, et quasi servitia verarum apium: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantum, sed in fetu quoque adjuvant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior eorum fuit multitudo, hoc maior fiet examinum proventus. Quum mella coeperunt maturescere, abi-

Et fucis. Bourdons, κρηνίς. II. — Domos... fucis. Tres species casarum necessariae nec abundantiam arguunt, vel maiorem, vel minorem. Quod Plinius plebem appellat, operariis vel neutris constat, quae magnam gentis partem efficiunt et feminae sunt sexus non satis expliciti, quia nempe cibum non habuerint ad hoc necessarium: neque enim id cibi cuiquam datur, nisi huic quae regno destinatur. Cuv.

Contubernia et fucis. Hae cellarum minimae, sed ipsi maiores apibus. Frobenius, neglecta MSS. auctoritate, ac vetustarum editionum fide, rescripsit, his cellarum minimae. Dalcampius paulo post, sed ipsis maiores apibus. Nihil mutari oportere, tum ipsa loci sententia per se admonet, tum Arist. Hist. Anim. lib. IX, c. 64, p. 4110, ubi cellulas fucorum minores esse ait quam sint apum cellulae; propterea scilicet quod non mellificant ipsi: δάκτυς δ' ἐστὶ ταύτης τῶν μέλλων, quanquam fuci apibus mole praestant. II.

XI. Sunt autem fuci. Phaedr. fab. 43, lib. III, de fucis: Non inconveniens corpus, et par est color, etc. II.

— Fuci sine aculeo. Verum est: namque aculeus feminis et neutris, non fucis. Sed hinc ne credas apes non omnibus numeris absolutas censendas fucos. Ili enim mares in hac gente. Cuvier.

Tardantes. Aelianus, Hist. Anim. lib. I, c. 9. II. — Tardantes... abigunt. Non laborant fuci, nisi in secundandam reginam; quod, vere fit. Mox ubi secundatio perfecta est, operariarum aculeo abiguntur et misere pereunt. Cuv.

Sed in fetu. Columella, lib. IX, c. 45, p. 341: Veruntamen ad procreationem sabolis conferre aliquid hi faci videntur, insidentes seminibus quibus apes figuntur: itaque ad fovendam et educandam novam prolem familiarius admittuntur. Exclusis deinde pulis, extra tecta proturbantur. II.

Quo maior... proventus. Vides etiam antiquos non fecellisse non inutiles fucos ad genus multiplicandum. Cuv.

Quum mella. Columella, loco cit. Mellis maturitas intelligitur, quum animadvertimus fucos ab apibus expelli ac fugari, quod est genus amplioris incrementi, simillimum api. Et ut ait Virgilius, ignavum fucos pectus, et

gunt eos: multaeque singulos aggressae trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademptis alis in alveum reiectus, ipse caeteris adimit.

XII. Regias imperatoribus futuris in ima parte alvei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulae omnes cellae, singulorum eae pe-

sine industria favis assidens: nam neque alimenta congerit, et ab aliis insecta consumit. Palladius quoque in Iunio, tit. 7. H.

Fucus ademptis alis in alveum reiectus, ipse caeteris adimit. Ex Pliniana oratione, quae plenissima est, locum accepit Aristotelica, quae paulo intricatior: ὁ δὲ κερκεῖος, inquit, Hist. Anim. lib. V, c. 19, pag. 616, τὸ πτερόν ἀποκτείνων ἀπὸ τῆς τῶν λαμπῶν αὐτῶν τὰ πτερά ἀποσθίοντι. Si fucum ademptis alis emisseris, aliorum ille erodit alas. Nam τὸ αὐτῶν, non ad apes, ut videri cuipiam posset, sed ad fucum ipsum pertinet; etsi mutato, ut fit interdum, numero. H.

XII. In ima parte alvei exstruunt amplas, etc. Sic emendavimus, tum ex Reg. 4, 2, Coll. 4, 2, et Paris. tum ex Columella: sic enim ille, lib. IX, c. 44: *Fere, inquit, in ipso fine cerarum velut papilla uberis apparet eminentior, et laxioris fistulae, quam sint reliqua foramina, quibus popularis notae pulli detinentur. Celus quidem affirmat in extremis favis transversas fistulas esse, quae contineant regios pullos: Hyginus quoque, etc. Huic emendationi et Pintianus favet. Prius legebatur, in una parte olvei. Sequitur deinde in contextu Pliniano: Tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Quod*

eo nempe tubere soboles includiatur, id si prematur, certa soboli nex ex atque perniciēs est, quorum capita una premi necesse est. Lucem huic rei Palladii locus affert, in Iunio, tit. 7: Est hoc, inquit, futuri regis signum. Inter caetera foramine, quae pullos continent, unum maius ac longius velut tuber apparet. Sed tunc transferendi sunt: quando erosis ooperculis ad nasendum maturi capita nituntur exsurgere, etc. H. — Regias. Quae casa hanc apem continet, quae imperatura est, a caeterarum forma et magnitudine non parum recedit. Nam maior est, atque ampullae simillima pendet in radii latus, immo ad favi imam partem stalsetis iostat. Iam notavimus huicce larvae escam dari lautiozem et copiosicrem. Cuv.

Quod si. Quod tuberculum si prematur. H.

Sexangulae. Varro, de Re rust. lib. III, c. 16: Non in foro sex angulis cella, totidem quot habet apes ipsa pedes? quod geometrae ἑξάγωνον, etc. Et rursum: Fovus est, quem fingunt apes multacavatum e cera, quum singula cova sena latera habeant, quot singulis pedes dedit natura. HARN. — Sexangulae. . . opere. Fortuita similitudo est numeri in casarum parietibus pedibusque operariarum. Maxillis praecipue illae utuntur in aedificando. Forma sexangula aptior caeteris est,

dum opere. Nihil horum statò tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alterove ad summum die cellas replent. (xii.) Venit hoc ex aëre, et maxime siderum exortu, praecipueque ipso Sirio exsplendescente fit: nec omnino prius Vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur: ac

ne spatium et cetera frustra impendatur. Idem censendum de tribus rhombis in quos ima pars ceræ abit. Immo Koenig et Cramer probaverunt, matheos auxilio eam esse rhomborum inclinationem, qua optime spatio parceretur. Cuv.

Nihil horum. Arist. Histor. Anim. lib. IX, c. 64, p. 422. H.

Sed rapiunt. Obvult sine conclamatione. Silius, lib. XIII: *rapiunt sibi quisque laborum.* H.

Ex aëre. Seneca, epist. 85: *Quibusdam placet, inquit, non faciendi mellis scientiam apibus esse, sed colligendi. Hinc mel aërium Virgil. G. IV, 4, quod ex rore aëris factum: Protinus aërii mellis caelestia dona.* H. — *Venit hoc ex aëre.* Elementa mellis pars ima calycis vel corollae suppediat, dum humorem exsugunt proboscidis suae tenuissimae auxilio apes. Cuv.

Siderum exortu. Exortu sideris cuiuscumque, sed nobilium maxima, ut idem ait, c. 14. H.

Praecipueque ipso Sirio exsplendescente fit. Salmasius, in Solin. p. 1020, legit, *Iri imminente*, quoniam in quibusdam MSS. legi testatur, *ipso irio exsplendescit*. Addit et Aristotelis locum, ex Hist. Anim. lib. V, c. 49, p. 612: *Κόρυς δὲ γέρουσιν ἀπὸ τοῦ δακρύου τῶν δένδρων· μέλι δὲ τὸ πίπτειν ἐκ τοῦ αἵματος, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς*

τῶν ἀστέρων ἐπιτολαῖς, καὶ ὅταν κατασκήψῃ ἡ Ἥρα. Hoc est, *melligenam vero conficiunt ex arborum lacryma: mel autem ex aëre cadit, praesertim siderum exortu, atque ubi incubuerit Iris.* Scio lactitatum a viris doctis legi in Vaticano codice, *ὅταν κατασκήψῃ Σεῖρος, quam Sirius incubuerit*: quod si verum foret, rueret iam Salmasii coniectura. Sed pace illorum diserim, suspecta ea mihi admodum scriptura est: tom quod usitata nunquam alias Aristoteli de Sirio loquenti, de arcu caelesti familiaris, ut cap. 2, problem. 3, pag. 746: *ὡς ἂν ἡ Ἥρα κατασκήψῃ.* Tum quia de Sirio satis aperte significavit, his verbis, *ἐν ταῖς τῶν ἀστέρων ἐπιτολαῖς.* *Αστὲρ* enim passim apud optimos quosque auctores, non pro Vergiliis, ut Scaliger existimavit in priorem illum Aristotelis locum; neque pro quocumque sidere, ut Salmasius arbitratus est; sed pro aestivo illo sidere sumitur. Quae sit autem hac parte vis iridis, seu arcus caelestis, dicere Plinius distulit in cap. 14, ubi et hac loquendi formula, *Sirio exsplendescente*, ne quis aut in latina lingua insolentior, aut temere immutandam putet, rursum abutitur. H.

Vergiliarum exortu. Haec Colum. lib. IX, cap. 44, *oriiri post duodequinginta dies ab aequinoctio primo, quod mense Martio circa octa-*

si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore vestes, capillumque concretum sentiunt. Sive ille est caeli sudor, sive quaedam siderum saliva, sive purgantis se aëris succus, utinamque esset et purus ac liquidus, et suae naturae, qualis defluit primo: nunc vero e tanta cadens altitudine, multumque dum venit, sordescens, et obvio terrae halitu infectus; praeterea e fronde ac pabulis potus, et in uterculos congestus apum (ore enim cum vomunt), ad haec succo florum corruptus, et alveis maceratus, totiesque mutatus, magnam tamen caelestis naturae voluptatem affert.

XIII. (XIII.) Ibi optimus semper, ubi optimorum

vinum calendas aprilis conficitur. Quem locum Dalecampius quum properanter cursimque legeret, ipsas Vergilianae oriri dixit, in notis ad haec Plinii verba, octavo calendas aprilis, Columella ipso in partes vocato: quum aequinoctii ipsius hoc initium sit. H. — *Vergilianum.* Circa quintum idus malas, ut diximus c. 5, Arist. Hist. Anim. lib. V, c. 49, p. 612: ὁλος δ' οὐ γίνεται μέλι πρὸ Παιζίδος ἐπιτολῆς. HARD.

Utinamque esset. MSS. sive quae est. Parin. sive aquae est. Haud ita recte. II.

In uterculos. MSS. omnes, utriculo. Forte, ventriculo. II.

Ore cuius. Arist. pag. 614: Τὸ μέλι δὲ ἰπὶ αἰς τὸν χόρταρον, mel ore vomunt in cellas. Sunt qui existimeol mel esse apum excrementum. Ait Cassendus in Loërt. p. 4118, credibile esse, id quidquid est liquoris, quod ab apibus ex floribus colligitur, a proboscidula exsugī, transmitti in stomachum; et parte eius in alimen-

tum versa, reliquam in parte idonea aliqua absolvi, vertique in mel, perinde atque in uberibus animalium lactescentium, id quod est ex alimento residuum, in lac transformatur: idque intra ipsa alvearia diebus singulis exonerari. An vero ore vomatur, an alia parte egeratur, difficillimum esse observatu: probabilius parte alia egeri, si quidem conficitur, non factum offertur. II.

XIII. *Ibi optimorum.* Vbi suavisimorum florum calyculis, seu doctiolis quibusdam, e caelo decidens excipitur, ac veluti reconditus servatur. ¶ sane observamus apes non tam ipsis florum doctiolis insistere, quam proboscidulas immittere in ipsa florum veluti ceotra, sive quasi umbilicos, quibus ros ille melleus instillator, ubi mellenem quiddam, ut plurimum substernitur: quod in oarceis in primis perspicuum est. Iterum ea voce, *doctiolis*, eadem sententia posterius abutitur Plinius, cap. 46. HARD.

doliolis florum conditur. Atticae regionis hoc, et Siculae, Hymetto, et Hybla, ab locis: mox Calydna insula. Est autem initio mel, ut aqua, dilutum, et primus diebus fervet, ut musta, seque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quae fervoris ipsius spuma concrevit. Sorbetur optimum, et minime fronde infectum, e quercus, tiliae, arundinum foliis.

XIV. (xiv.) Summa quidem bonitatis natione constat (ut supra diximus), pluribus modis: aliubi enim favi cera spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, ut in Creta, Cipro, Africa: aliubi magnitudine, ut in septemtrionalibus, viso iam in Germania octo pedum longitudinis favo, in cava parte nigro.

In quocumque tamen tractu terna sunt mellis genera. Venum ex floribus constructo favo, quod ideo

Atticae regionis hoc. De Hymetto et Hybla, illo Atticae, isto Siculae regionis monte, diximus in Geographiis. Eadem ac Plinius tradit etiam Diophanes, cuius verba recitantur in Geopon. lib. XV, cap. 7, pag. 417. II.

Calydna. De qua Plinius lib. IV, cap. 24. Strabo, Geogr. lib. X, pag. 489, ad calcem libri, quum de Calydna insulis egisset, ita concludit: *Totum quidem mel quod in insulis fit, plerumque egregium, et Attico quod cedere possit: excellit autem, et reliquis insularibus Calymnibus anteit:* μάλα τὰ ἐν τῷ Καλύμνῳ. II.

Est autem. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 49, pag. 612. II.

Tenui membrana. Extérieure crusta, qualem in pulle cerninus vi caloris concreverit. II.

XIV. *Vt supra.* Proxime superiore capite. II.

In Creta. Virgilius de apibus, Georg. lib. IV, vs. 452, ubi tamen Curetes sunt ii, de quibus lib. IV, cap. 2: *Cūctum sonitus, crepitantiaque aera secutae, Dictaro caeli regi paverē sub antro.* Hoc est, Iovem: quem melle Cretico pastum fuisse fabulae finxerunt, ut significarent, temperatissimum esse Creticum caelum, aëris ibi adspirationem esse suavem. Nam Iovem pro caelo, hoc est, pro aëre dixere: ut *sub Iove frigido.* II. II.

Ex floribus. Hyginus similiter: qui apud Colum. lib. IX, cap. 44, ait, *ex floribus ceras fieri ex maturatio rore mella, quae tanto meliorem qualitatem capiunt, quanto iucundior sit materia cera confecta.* II.]

vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat soboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas, magnorum siderum exortu. Praeterea solstitio, quum thymum et uva florere incipiunt, praecipua cellarum materia. Est autem in eximendis favis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturque, aut diffugiunt: contra copia ignaviam affert: ac iam melle, non erithace pascuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt. Dies status inchoandae, ut quadam lege naturae, si scire aut observare homines velint, tricesimus ab educto examine; fereque maio mense includitur haec vindemia.

Anthimen. Ἀνθινον floridum. H.

Magnorum siderum. Vergiliarum, Arcturi, Caniculae. Columell. lib. IX, cap. 14. H.

Praeterea solstitio, quum thymum et uva florere incipiunt, praecipua cellarum materia. Ita Reg. 2, librique omnes publici. In Reg. tamen 1, Colb. 2, et Chifflet. praeterea soliti. Sed vitium huius lectionis, atque adeo receptae scripturae sinceritatem detegit Plinius ipsemet, lib. XXI, c. 31, ubi de thymo. Floret autem, inquit, circa solstitia, quum et apes decerpunt, et augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarum large florente eo. H.

In eximendis favis. Sive in castrandis alvis, ut loquitur Columella lib. IX, cap. 15. Dispensationem hanc Graeci οὐκὼντα vocant. H.

Ac iam melle. Fastidiri in cibo erithace incipit, si copia mellis adest. Hæd.

XII partem apibus relinquunt. Sic libri omnes publici, et c. conditivis

Reg. 1, Colb. 1, 2, et Paris. Al. Reg. 2, et Chifflet. quintam decimam partem, quod et Fulv. Vrsinus probat in suis ad Varronem notis. Sed ut ut est, apposite Columella, lib. IX, cap. 15: *Hic modus, inquit, non est in omnibus regionibus certus: quoniam pro multitudine florum, et ubertate pabuli, apibus consulendum est.* Sequitur mox in Pliniano contextu, *dies status inchoandae*, nempe vindemise: ita enim rescripsimus omnium exemplarium fidem secuti. Libri impressi inchoandi habent. Hæd.

Dies status. Certus est, inquit, et rotas, inchoandae huius vindemise dies: tricesimus nempe, postquam enisum caveis ad sidera caeli Nare per aetatem liquidam suspexeris agmen. Virg. G. IV, 58.

Fereque maio. Didymus in Geopon. lib. XV, cap. 5, p. 415, ipso Vergiliarum exortu, maio incunte, in Graecia scilicet. H.

Alterum genus est mellis aestivi, quod ideo vocatur ὠρεῖον, a tempestivitate praecipua, ipso Sirio exsplendescente post solstitium diebus tricenis fere. Immensa circa hoc subtilitas Naturae mortalibus patrefacta est, nisi fraus hominum cuncta perniciem corrumpere. Namque ab exortu sideris cuiuscumque, sed nobilium maxime, aut celestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur: oculis, ulceribus, internisque visceribus, dona caelestia. Quod si servetur hoc Sirio exoriente, casuque congruat in eundem diem, ut saepe, Veneris, aut Iovis, Mercuriive exortus, non alia suavitas, visque mortalium malis a morte vocandis, quam divini nectaris, fiat.

XV. (xv.) Mel plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle, quod per se fluxit, ut mustum oleumque, appellatur acetum. Maxime lau-

Namque ab exortu sideris cuiuscumque. Lege: Namque ab exortu sideris cuiuscumque, ac nobilium maxime, aut caelesti arcu si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radiis, medicamenta non mella gignuntur oculis, ulceribus, etc. Atqui exortus de sideribus, non de caelesti arcu dicitur. At caelesti arcu significat, quum caelestis arcus apparet. Inter omnes porro ferme convenit mel apum ex illo roscido humore qui venit ex aëre confici. Vide Salm. p. 4020.

Aut caelestis arcus. Ita codd. omnes MSS. Rectius forsan, aut caelesti arcu. Vim hanc caelestis arcus Plinius ipse explicat, lib. XII, cap. 53, neque se tamen celebrae in vulgus opinionis sponsores facit. Tradunt, inquit, in quocumque frutice curvatur arcus caelestis, eandem quae sit aspalatho, suavitatem odoris existere: sed

in aspalatho inenarrabilem quandam. HARD.

Quod si servetur hoc. Hoc mel aestivum. H.

XV. In omni melle, quod per se fluxit, ut mustum, etc. Lege: In omni melle quod per se fluxit ut mustum oleumque appellatur acetum. Maxime laudabile est acetivum omne rutilum, ut ulceribus aptissimum. In aestivatu est e thymo coloris aurei, saporis gratissimi. Sic in nota vivunt, qui in ignominia vitam agunt. Graeci quoque dicunt ἐν ἐνείδῃ. Vide Salm. pag. 4068.—Lege: In omni melle quod per se fluxit, ut mustum oleumque appellatur acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum. Gron. Observ. lib. II, cap. 46.

Appellatur acetum. Ita MSS. omnes. Mel praestantissimum optimumque graeca haec vox sonat. Hesych,

dabile est etiam omne rutilum, vel sic auribus aptis-

Ἀκτῶν, ἀκτιώτερον. Confirmatque hanc interpretationem id quod statim subiungitur: maxime laudabile est etiam, etc. Palladius, in Iunio, tit. 7: *Mella, inquit, conficiuntur expressis diligenter favis. Mel recens paucis diebus apertis vasculis habendum est, atque in summitate purgandum, donec refrigerato calare naviti more deferveat: nobilius mel erit, quod ante expressiorem secundam velut sponte profluxerit.* H. — *Acetum.* Ex graeco ἀκτῶν. Alii, sed meo iudicio perperam, Ἀκτιῶν, Ἀκτῶν, id est, ἡλιώτερον. Ἀκτιῶν dicebant quod citra operam hominum fluxisset sponte, voce composita, ex α partícula privativa et ἡλιόμας. Quidam legunt ἡλιώτερον, sic dici putantes, quod statim fluxisset, nec diu iacuisset in vinaceis, fratribus, fava: νέκυν enim in oleo amurcam, in vino sic fecem dici volunt, quasi purioris succi lectum-stratum, cubile: hinc ἡλιώτερον, defecatum, purum, excrementi ac sedimenti expers. Ego vero legendum puto vel *accedes*, ἀκτιδῆς, vel *accedeston*, ἀκτιδιώτερον, curioso studiosoque nullo laboris confectum. Sic et horti, *acedaria*, dicuntur lib. XIII, c. 4. Pint. quidem legit, *accedon*. D. — *Appellatur acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum, vel sic auribus aptissimum. In aestimatu est e thyma, coloris aurei, etc.* Quantum in hoc loca restituendo nostra profecerit industria, is liquida intelliget, qui paulo attentius perspexerit quam foede in eo depravando, contra MSS. fidem, priorum correctorum grassata sit emendandi libido. Sic igitur libri publici: *Aceton, maxime laudabile est. Aestivum omne*

rutilum, ut diebus confectum siccioribus. Aptissimum existimatur e thymo, etc. Chirographi, Reg. 1, Colbert. 1, 2, Paris. etc. *Acetum maxime laudabile est etiam omne rutilum, ut siccioribus aptissimum in aestimatu ethima, etc.* Sic illi egregii coniectores primum mutatis interpunctianibus sententiam perturbarunt. Deinde est etiam in aestivum vertebant. Postea voce ea, *siccioribus*, vehementer perculsi, ut sententiam absolverent, addidere de suo, quamvis de aestivo melle agi putarent, non de quocumque, *diebus confectum siccioribus*. Denique in *aestimatu*, visa loquendi forma insolentior, carbone digna. Felicior paulo in coniciendo Dalec. legend. putavit, *etiam omne rutilum ut ulceribus aptissimum, in aestimatu est e thymo*. Sed et ipse praepostera interpunctione corrumpit sententiam, et quum ex his vocibus, *ut siccioribus*, conflare recte ulceribus putat, nimium indulget coniecturae suae, idemque ductibus litterarum, quae MSS. libri continentur, parum sane tribuit. Denique, quum huius emendationis sponsorem Aristotelem facit, causam ipse prodit suam: neque enim is rutilo melli, sed albo, hanc vim sanandorum ulcerum Philosophus attribuit, Hist. Anim. lib. IX, cap. 64: pag. 1131: τὸ δὲ λευκὸν, ἀγαθὸν πρὸς ὀρθαλμοῦς καὶ ἄλλης. Dalecampii tamen emendationi Salmasius adstipulatur, pag. 4008, in Solin. Nos ex ea voce, *ut siccioribus*, dum aliquid commodius occurrat, nihil excudi sanius posse arbitrati sumus, quam *vel sic auribus*: ut esset ea ipsa sententia, quam Plinius ipse paulo aliter expressit, lib. XXII,

simum. In aestimatu est e thymo³, coloris aurei, saporis gratissimi. Quod sit palam doliolis, pingue: marino e rore, spissum. Quod concrescit autem, minime laudatur. Thymosum non coit, et tactu prae-

cap. 50: *Mel auribus instillatur, etc.* Forte etiam cuiuspiam magis arriserit, *vesicane et auribus aptissimum.* H.

Coloris aurei. Aristot. *Histor. lib. IX, cap. 64, p. 4431: ἴσται δὲ καλοῦ χροῦς αὐτῆς.* Galenus, de *Antid. lib. I, cap. 2, pag. 868, ὡχροῦν*, pallidum, antepomil. Forte, ut sacer vates, in *pallore auri.* Et Catullus, *epigr. 76: Statura inaurata pallidior.* H.

In aestimatu est e thymo, coloris aurei, saporis gratissimi. Quod sit palam doliolis, pingue: marino e rore spissum. In libris hactenus editis, neglecta interpunctione, confusa omnia ac perturbata, in hunc modum, *saporis gratissimi, quod sit palam doliolis, pingue, marino e rore spissum.* Quia etiam *soliolis* perperam repone- re Dalecampius nititur: adicitque idem nihilominus, imis doliolis, in quibus mel Hymettium asservabatur, thymum olim recondere solitos esse insi- tores, ut acrimoniam ex eo mel contraheret, teste Galeno, credo, de *Antidotis lib. I, cap. 4, pag. 873.* Temporis enim progressu, thymum in superficie mellis erumpere ac flui- tare, quo degustato deciperentur igna- ri: mellis vero genus ludatissimum acrimoniam quidem thymi resipere per se: odorem non item referre. Haec vero quam sint aliena hoc loco, vel ex emendata sic a nobis Pliniana oratione, et ex adhibita interpreta- tione, constare cuius facile potest. Accedit ipsa Plinij auctoritas cap. 43, moventis ibi mel esse optimum, ubi *caculi nolor, succave aëris*, ex quo mel apes efficiunt, *optimorum florum do-*

liolis conditur, ut in prioribus notis diximus: nam utraque hac lectione eandem vini subesse huic voci *doliolis*, palam est: utrobique mel in- dicari, quod e florum calyculis apes colligunt: ut antecellere ei intelligatur, quod e foliis ac fronde sorbetur. nam uti dictum est cap. 43, fronde plerumque sorbetur insectum, prae- lerquam e quercu, lilia, arundine. H. — *Quod sit palam doliolis.* Nam ut mel *θυμῶνδης* esse monstrarent, thymi folia miscebant, quod etiam astu et fraude fieri solitum ab im- postoribus Galenus meminil. DALEC. — *Marino e rore.* De rore marino dice- mus lib. XXIV, cap. 59. Cave hic rorem marinum pro rore dici existi- mes, qui decidal in maritimo tractu: nam quae romanae ferant aures vel marini roris eo sensu, vel mediter- raneae similiter roris fieri mentionem? H. — *Marino e rore spissum.* Vel ex rosmarino herba, ex qua mel apes colligunt, ut e thymo, vel assatu et halitu maris. Quod enim sit in locis marinis, praecipitius mel est. Alii legunt, et apposite, *matutino e rore.* Rosmarinum prope alvearia seri, Var- ro praecipit. DAT.

Quod concrescit. Quod grumosum est, nimisve craasum, *παχὺ καὶ ὀρροῦνδης*, inquit Galenus loco citato, HANB.

Thymosum. Liquidum illud est, tactu laeve, ac si digito irahatur, sibi cohaerens et continuum manet: sublitum in sublime, sensim ac lento defluit, in tenuia fila desinens. Haec

tenuia fila mittit; quod primum gravitatis argum-
 2 tum est. Abrumpi statim et resilire guttas, vilitatis
 indicium habetur. Sequens probatio, ut sit odoratum,
 et ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Aestiva
 mellatione decimam partem Cassio Dionysio apibus
 relinqui placet, si plenae fuerint alvi: si minus, pro
 rata portione: aut si inanes, omnino non attingi.
 Huic vindemiae Attici signum dedere initium caprifi-
 ci: alii diem Vulcano sacrum.

totidem verbis Diosphnes in Geopon.
 lib. XV, cap. 7, pag. 417. H.

Abrumpi. Si, quum digito id attol-
 lis, ac fluere sinis, non aut visco-
 sum, nec, ut diximus, in fila tenuia
 distendatur, sed divellatur, abrum-
 paturque, διαπρώμενον και απορρι-
 γνόμενον, improbat. Galen. loc. cit.
 Haen.

Sequens probatio. Totidem verbis
 Dioscor. lib. II, cap. 401: Εστι δὲ δο-
 κιμώτερον τὸ γλυκύτερον και θριψύ,
 εὐωδέστερον, ὑπόξανθον, οὐχ ὕγρον,
 δλιχίον δὲ και εὐτόνον, etc. H.

Decimam partem. Sic et Didymus
 in Geopon. lib. XV, cap. 5, pag. 416.
 H. — *Decimam partem Thasio Diony-
 sio apibus relinqui placet.* Legen-
 dam, non Thasio, sed Cassio, tum
 ex vetere lectione, tum etiam ex M.
 Varrone in praefatione librorum de
 Re rustica: *Hos nobilitatos Mago
 Carthaginiensis praeferuit Poenica lin-
 gua, quod res dispersas comprehendit
 libris duodeviginti, quos Cassius Dio-
 nysius Pitaeensis vertit libris vi-
 ginti graeca lingua, quos Sextilio
 praetermisit.* Dionysium vero hunc,
 eum esse qui Magonem transtulit,
 ex indice etiam apparet. Meminit et
 Columella libro primo. PARRIAN. —
Cassio Dionysio. Ita MSS. omnes,
 Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. Chiff.

Editi mendose, Thasio. Is est Diony-
 sius Cassius qui Magonem transtulit,
 et cuius versionem graecam in lati-
 num sermonem transtulit I. Corna-
 rius, Lugd. 1543, in-8. *

Signum dedere initium caprifisci:
alii diem Vulcano sacrum. Miras of-
 fudit huic loco tenebras editorum
 licentia, quae quum hactenus ita pu-
 blicavit: *signum dedere initium capri-
 fiscalem diem Vulcano sacrum:* quibus
 in verbis nec structura orationis ulla
 constat, nec sententia. Quid enim
 illud portentum est, *dare signum ini-
 tium diem?* Quid deinde caprificicilis
 dies? Quid denique caprificicalis Vul-
 cano sacer? At plana est et aperta scri-
 ptura codicum Il. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris.
 Chiff. quam exhibemus. Neque erat
 opus sibi crucem figere Turnelum,
 Advers. lib. X, cap. 5, pag. 290, ut
initium Africi substitueret: nec Gy-
 raldum, ut *caprificiorum diem Iu-
 noni.* II. — *Initium caprifisci.* Tempus
 illud quo fieri caprificatio incipit, hoc
 est, mense iunio circa solstitia, ut
 scribit Palladius in Iunio, tit. 5. Nos
 de caprificatione suo loco dictori su-
 mas lib. XV, cap. 21. II. — *Caprifi-
 calem diem Vulcano sacerum.* Nonas
 iulii, quas et caprotinas et vulgi fu-
 gam vocabant, quibus Romulus e
 vita excessit. Primus is dies est ab

(xvi.) Tertium genus mellis, minime probatum, silvestre, quod ericaeum vocant. Convehitur post primos autumnus imbres, quum erice sola floret in silvis, ob id arenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu ex ante pridie idus septembris. Quidam aestivam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumnus ab eo supersint dies quatuordecim: et ab aequinoctio ad Vergiliarum occasum diebus XLVIII plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant, Euboea sisaram, quam putant

eorum Caniculæ. Vide Plutarchum, et Alexand. ab Alexand. cap. 4. DAL.

Alii. Itali scilicet, apud quos serius, quam in Attica, opera hæc rustica perfici solent. Diem Vulcano sacrum kalendarium vetus rusticum apud Gruterum pag. 133, decimo kal. septemb. HARO.

Ericaeum. Ἐρίκειον, vel ἰρίκειον, ab ἰρίκη vel ἰρίκη, de qua Diosc. lib. I, cap. 117. Ἐρίκη, inquit, fruticosa est arbor, myricæ similis, at longe minor, cuius flore dum utuntur apes, minime probatum mel efficiunt: οὐ τὸ ἄθος μάλιστα γινώσκονται, μὴ ἰργάζονται οὐ σπουδαίον. Dicemus nos de ea plura lib. XXIV, cap. 39. HARO.

Ex ante pridie. Ita MSS. Perperam editi, a pridie. Compeodiosa locutio est familiaris veteribus, pro ante diem qui pridie idus est, finitum atque exactum. Arcturum vero hoc ipso die oriri, Plinius ipse auctor est lib. XVIII, cap. 74. HARO.

Quidam aestivam. Sive secundam. Hos sequitur Varro, de Re rust. lib. III, cap. 16, pag. 112: Eximendorum favorum, inquit, primum putant esse tempus Vergiliarum exortu. Secundum, aestate acta, antequam totus exortus

tur Arcturus. Tertium, post Vergiliarum occasum. Et Columella lib. IX, cap. 14: Post Arcturi exortum, circa aequinoctium Librae, favorum secunda est exemptio. HARO.

Quoniam ad aequinoctium autumnus ab eo supersunt dies XIII. Lego dies XII, non XIII. Nam Arcturus exoritur pridie septembris, hoc est, duodecimo septembris die, ut hoc loco tradit Plinius, et repetit libro decimo octavo: aequinoctium vero autumnale, ut eodem libro prodit, sit octavo kalendas octobris, id est, 24 die septembris; a duodecimo igitur septembris ad 24 eiusdem mensis, dies intersunt duodecim. PIST. — Dies XIV. Numeratis scilicet extremis duobus, et eo qui idus antecedit, et octavo kalendas octobris, quem in diem aequinoctium cadit. H.

Plurima sit erice. Vli ex erice Plinius, sic ex tamaricis floribus Columella (qui frutex ericæ similis, sed paulo maior est), apes mella elbariis hiemis reponere scribit, loc. cit. HARO.

Athenienses tetralicem appellant, Euboea sisaram. In magno igitur verborum ambitu est hæc ἰρίκη. Sed merito mendii suspecta hæc sunt vo-

apibus esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia sit copia. Haec ergo mellatio, sine vindemiae et Vergiliarum occasu, idibus novembris fere includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, et semper eas partes favorum, quae habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad aequinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: sed etiam tunc alvco se continent, servatosque in id tempus cibos repetunt. In Italia vero hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt: in eum dormiunt.

- 5 Alvos quidam in eximendo melle expendunt, ita diribentes quantum relinquunt. Aequitas siquidem etiam in eis obstringitur; feruntque societate fraudata alvos mori. In primis ergo praecipitur, ut loti

cabula: nam MSS. Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chifflet. tam *tetradicem*, vel *eas tetradicem*: et mox, *syzyrum*, non *sisarum* legunt. Porro *tamaricem* priore loco scribi salius fuerit. H. — *Tetralicem* appellant. Alia est spinosa et aculeatis foliis pungens *tetralix* Theophrasto *Histor. lib. VI, c. 4*, memorata ab auctore *lib. XXI, cap. 46*. DALLER.

Haec ergo. Tertia nempe, sive autumnalis, ut ex Varrone modo diximus. HARO.

Et Vergiliarum. Ita fere Didymus in *Geopon. lib. XV, cap. 5, p. 415*. HARO.

Relinqui ex ea. Ita Didymus, loc. cit. pag. 416. HARO.

A bruma. Columella *lib. IX, cap. 14*: *Post confectam brumam, diebus fere XL, quidquid est repositi mellis consumunt: et saepe etiam vernalis ceris usque in ortum Arcturi, qui est ab idibus februarii, ieiuniae favia ac-*

ebantes, torpent more serpentum, etc. HARO.

Diebus LX. Quantum est dierum a bruma ad idus februarii. HARO.

Faciunt. Hoc est, cibos tum repetunt: nam usque ad Vergiliarum exortum dormiunt, circiter idus maias. H.

Ita diribentes. Reg. 4, Colb. 4, 2, Paris. *dirimentes.* Reg. 2, *dirimentes.* Sententia est, quosdam aequis partibus favos dividere, ut tantum eximant, quantum relinquunt. H.

Aequitas. Servari quasdam, inquit, leges sequitatis volunt ab hominibus, quorum utilitatibus laborant: his neglectis, alvi moriuntur. H.

In primis ergo. Columella *lib. IX, cap. 14*: *Maxime custodiendum, Inquit, curatori qui apes nutrit, quem alvos tractare debbit, uti pridie coactus sit ab rebus ventris, neve temerarius, nec nisi lotus ad eas accedat: abstineatque fere ab omnibus rebus.*

purique eximant mella. Et furem mulierumque menses odere. Quum eximuntur mella, apes abigi fumo utilissimum, ne irascantur, aut ipsae avide vorent. Fumo crebriore etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam nisi incubavere, favos lividos faciunt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarum iniuriam cellerrime sentiunt mella, vel minime contactu roris acescentia. Et ob id inter genera servatur, quod acapnon vocant.

XVI. Fetus quonam modo progenerent, magna inter ernditos et subtilis quaestio fuit. Apium enim

tibus exulentis, ut sunt salisamenta, etc. Eadem repetit Palladius, in Martio, tit. 15. II.

Et furem. Quoniam furto subtrahae pessime sacrificare creduntur, Plinio ipso teste lib. XIX, cap. 37. HARD.

Mulierumque. Affine est quod ait Florentinus in Geopon. lib. XV, c. 2, pag. 410, de apibus: καὶ γυναῖξί δὲ ἐπὶ ῥοχαται, μάλιστα ταῖς ἀρροδί-σιν ἀρμέναις. II.

Abigi fumo. Quem ex galbano usto, aridove timo bubulo excitari iubent Palladius in Iunio, tit. 7, et Colum. lib. IX, cap. 15. II.

Nam nisi incubavere. Colum. lib. IX, ad calcem cap. 15. II.

Rursus. Et si crebrior fumus prosit, at nimius nocet. Tunc et ipsae mella vorant apes. θυμώμεναι γάρ, καὶ σφόδρα πονοῦσι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, τότε μάλιστα τὸ μέλι ἐσθίουσιν. Atist. Hist. Anim. lib. XI, cap. 61, pag. 1107.

HARD.

Contactu roris. Sic libri omnes. Rorem pro fumo dixit, qui quum rei cuiusdam adhaerescit, in rorem fere solvitur. Non intellexit hoc Pintianus, qui oris libris invitis repouit. II.

PLIN. N. H. Tom. IV

Quod acapnon vocant. Subiungunt his vocibus statim libri impressi, periodum integram: *Album mel non fit, quod bithymum est, sed oculis et ulceribus apertissimum existimatur.* Cuius sententiae ne apes quidem unus exstat in MSS, Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, Paris. Chiffel. aliisve: quamobrem eam ceu spuriam, suppositivamque induximus. Philosophus, Histor. An. libro nono, c. 64, p. 1131: Τὸ δὲ λευκόν, οὐκ ἐκ ὀσμῆς εὐλακρινῶς θυμῶν δὲ πρὸς ὀρθιλμοῦς καὶ ἔλκν. *Album mel non fit ex thymo sincero: sed commendatur ad oculos et ulcera.* II. — *Quod acapnon.* Ἀκαπνον, sine fumo: vel ut Strabo vocal lib. IX, pag. 400, ἀκάπνιστον, quo nomine Atticum mel appellari scribit, quod fiebat citra fumum. In vita S. Ioannis Eleemosyn. die xxiii Ian. apud Bolland. cap. iv, inserta laguncula: *Mel optimum, mel sine fumo.* II.

XVI. *Fetus quonam.* Sunt haec totidem plane verbis apud Aristotelem, Histor. Animal. lib. V, cap. 19, pag. 608. II.

Apium. . . nunquam. Apum regina solet coire ineunte aestate in aëre summo regressura, mox alveum ut

Cc

coitus visus est numquam. Plures existimavere oportere confici floribus compositis apte atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, praecipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fetum sine eo non edi, apesque reliquas, tamquam marem feminas comitari, non tamquam ducem, quam probabilem alias sententiam fucorum proventus coarguit. Quae enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quae caeteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens, si ipsae fingunt?

ova deponat. Semel secundari eam sat est, ut ova innumerabilia concipiat, quae per aetatem totam, immo per annos multos in casas defert. Operariae quarum genitalia inexplorata non coeunt. Cuv.

Plures. Aristot. loc. cit. Hos inter postice Virgilius ludit, Georg. lib. IV, vs. 197: *Illum adeo placuisse apibus mirabere marem, Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes In venerem solvant, aut fetus nixibus edunt: Verum ipsae foliis natos et suavis herbis Ore legunt: ipsae regem parvosque Quirites Sufficiunt: aulasque et ceres regna refugunt.* H.

Aliqui coitu. Aristot. loc. cit. H.

Hunc esse solum marem. Contra solam feminam in hac novimus. Cuv.

Prior existimatio. Virgiliana sententia, quam retulimus. H.

Quippe nascuntur. Columella lib. IX, cap. 44, pag. 337, ubi de examinum incremento agit, *Eodemque tempore, inquit, progengerantur in*

extremis partibus favorum amplioris magnitudinis fetus, quam sint caeterarum apum: eosque nonnulli putant esse reges. Verum quidam Graecorum auctores οἰστρος appellant, ab eo quod exagitant, neque putantur examina conquiscoere: itaque praecipiant eos enecari. H.

Oestrus. Asilus hic Virgilianus est: quem, ut ille ait, Oestrum Graeci vertere vocantes. Diversus a tabano, origine, forma, nomine. Oestrus enim in extremis favis nascitur: in ligno tabanus, ut dicetur cap. 38. Oestrus rufus est, et minor: tabanus niger, maiorque. Οἰστρος, *Conseclis* est qui Latinis asilus: tabanus Latinis, qui Graecis μύωψ. Vtrumque genus hominem rarius petit: frequenter armenta. Οἰστρος μύωψ secernit Philosophus, Hist. Anim. lib. I, pag. 49. Galli appellatione non distinguunt, sed communi insigniunt, *un-ton*; sive, ut vulgo efferunt, *un-ton*. H. — Videntur potius hi quos Plinius exscripsit, crabrones intel-

* Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus, iacens transversus, adhaerensque ita ut pars ceræ videatur. Rex statim mellei coloris, ut electo

sisse, vel forte mares, quorum naturæ insciji fere erant. Cov.

Quod certum est. Arist. Hist. lib. V, cap. 49, pag. 614. Apes ex fetu fieri, fetum esse folliculum ovo similem, hunc matrēs incubare galliorum more, observatum est. H. — *Gallinarum modo incubant.* Apes quidem satagunt de collocandis in casas ovis; sed non vere incubant. Cuv.

Quod exclusum est, primum vermiculus. Prior status. cernitur, quem larvam vocant entomologi. Cuv.

Vermiculus videtur, candidus, iacens transversus, adhaerensque ita, ut pars ceræ videatur. Libri omnes hactenus editi, et manu exarati, ita ut pascere videatur. Quod quum Pinitiano merito displiceret, substituit, ita ut retineri videatur. Dalecampius multo liberalius, ita pascitur ut adhaerescere videatur. Hoc vero est, non Plinii testam refingere, sed novum cedere. Aristotele porro in consilium vocato, occurrerunt ea nobis, quibus simillims dicere Plinius hoc loco visus est, Hist. Anim. lib. V, cap. 49, pag. 615: *Εν δὲ τῷ κη-ρίῳ τὸ σκολήκιον, μακρὸν μὲν ὄν, κίται πλείονα... καὶ πρὸς τῷ κηρίῳ ἔχεται, ὥστε καὶ ἀστελεῖσθαι.* In favo igitur vermiculus pusillus transversus iacens. Haeret autem favo, ita ut retineatur. It. Scaliger vertit, et Gaza, sed frigide. Quid enim aliud est, amabo, haerere ita ut retineatur, quam haerere ita ut hservat? At multiplex est huius vocis ἀστελεῖσθαι vis ac potestas; atque inter caeteras haec haud postrema, ut ἀστελεῖσθαι

verbi sit rem unam pro altera, seu in locum alterius accipi: quo sensu familiaris esse Thucydidi, Philoioi, aliisque noscitur. Itaque recte Plinius ita haerere apem favo scripsit, ut pro ipsa cera, seu parte aliqua ceræ, accipi posse videatur. Hoc porro certior hæc emendatio videbitur eruditis, quod, uti post bionium quum hæc a nobis edita typis nota fuit, quum Themistium ederemus, serius licet intelleximus, quodæz, inquam, suffragatorem habeat Petavium, τὸν μαζαπίτην, qui ex mera ingenii coniectura vidit legi ita oportere: quum naque ei tamen, aut alteri ante nos quidquam de hoc esimio Aristotelis loco subluerit, quo ea mirifice atque adeo unice stabilitur. Exstat hæc Petavii animadversio in altera Themistianarum orationum editione: eademque casu nescio quo excidit in postremis, quæ superiore anno securantibus nobis in lucem prodit. Sic ille ibi: *Postremus nobis ex Pliniana historia prometur lib. XI, cap. 46, ubi de apum ortu disputans: id quod exclusum est, ait, primum vermiculus videtur candidus, iacens transversus, adhaerensque ita ut pascere videatur. Quæ postrema verba intellexit, opinor, nemo. Corrigo itaque, ut pars ceræ videatur.* Nec plura omnino Petavius. H.

Rex statim. Arist. loc. cit. p. 615. Inter apum et regum ova discrimen: regio melleus color, apum candidus. H. — *Rex . . pascitur.* Verum egreditur. Ipsa regina larva principio fuit, nec a caeteris operariis discre-

flore ex omni copia factus, neque vermiculus, sed statim penniger. Caetera turba quum formam capere coepit, nymphae vocantur: ut fuci, sirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priusquam pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque incubant, maxime murmurantes, caloris (ut putant) faciendi gratia, necessarii excludendis pullis, donec ruptis membranis, quae singulos cingunt ovorum modo, universum agmen emergat. Spectatum hoc Romae consularis cuiusdam suburbano, alveis cornu laternae translucido factis. Fetus intra xlv diem peragitur. Fit in favis quibusdam, qui vocatur clavus,

pabat; sed huic id cōtingit, ut electa forte fortuna, et in casam maximam delata, dapibusque luculenter saginata, in feminam explicaretur et imperium occuparet. Cuv.

Caetera turba. Apum plebeiarum. Aristot. l. c. p. 48, p. 598. H.

Ut fuci, sirenes, aut cephenes. Alii legunt, non bene; ut *sirenes fuci*, quos *cephenas* vocant (ἀπὸ τοῦ στίψ-σθαι), quod intra membranam contracti et corvati laceant. Nymphae sunt apum, vesparum, crabronum, sirenes fucorum. Dal. — *Ut fuci*, etc. Inter apum et fucorum ova, discrimen primo nullum: sed quum formam capere genus utrimque coepit, est inter ea differentia nominis: apes enim iuiores, nymphae: fuci: σαρπηγεῖς aut κερφειγες vocantur, qui quum adultiores sunt, fuci cognominantur. Ζαῖδαν Aelianus, Hist. Anim. lib. IV, cap. 5, μάλιστα δὲ οὐμ. Κερφειγες fuci fetus Aristoteli passim, ut κερφειγες, fucus. H. — *Nymphae.* Aliter chrysalides, quum statum linquunt priorem, nondum la-

mco perfectionem assecutae suam. Entomorum multitudini fere omni motus eximitur, dum in chrysalidum forma. Regina quoque hanc formam induit. Cuv.

Si quis alterutris. Seu nymphis, seu sirenibus. Arist. loc. cit. cap. 49, pag. 616. H.

Membrana. Arist. p. 615. Tubera et conopsea. Palladius vocat, in Iunio tit. 2. H.

Ruptis... cingunt. Nymphis eadem membra quae absoluto omnibus numeris insecto, alio modo exceperis quae in chrysalide parvulae tantum apparent. At membra in se reflexa et membrana quadam involuta, quam necesse est ab insecto ante strumpi ac lacerari quam exeat. Cuv.

Fit in favis quibusdam qui vocatur clerus. Lege, *sclerus*, non *clerus*: sic enim Graeci durum appellant, quam lectionem Plinius agnoscere videtur, sublongens, *amaras duritia ceras*. Item particula *eum*, per maiorem litteram scribenda est, ut sit initium alterius sensus: et quod consequitur

amarae duritia cerae, quum fetum inde non eduxere, morbo, aut ignavia, aut infecunditate naturali. Hic est abortus apium. Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus, regemque iuvenem aequalis turba comitatur.

Reges plures inchoantur, ne desint. Postea ex his soboles quum adulta esse coepit, concordii suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem

pronomen hic, cum minore, et annectendum superioribus, ut intelligantur duo esse morbi *sclerus* et *abortus apium*, non unus tantum. Aristoteles libro nono, capite 10: Morbo examina valentiora potissimum infestantur, sclero: sic enim vocant vermiculos, qui in pavimento naseuntur, et quibus crescentibus velut aranea alveo toti obducitur, et favi carie pereunt. De abortu ibidem: Lucubant apes nix favis et concoquunt: quod nisi fecerint, vitari ex aranea favos aiunt. Quod si de cetero se continere potuerint, ut incubitu perseverent, partis quasi abortus fit: sin minus, toti pereunt favi. Nec me fugit superiorem morbum *cleron* ab eodem Aristotele vocari libro VIII, cap. 27. Plinius etiam infra duos facit morbos capite decimo nono: Sunt, inquit, et operis morbi, quum favos non expleat, *cleron* vocant: iidem *lapsigoniæ*: si fetum non peragunt. Quod si admittimus, dicendum erit vocari utroque modo et *sclerou* et *cleron*; ut *amicros*, *micros*, et pleraque alia graece. PIST. — Quid vocatur *clausus*. *Clavus*, inquit, dicitur, quum folliculus ille, quem et ovo similem, et fetum apium esse diximus, seu matrum ignavia, seu morbo aliquo neglectus, cerae instar induruit, et amarorem simul quemdam refert.

Hic est abortus apium. H. — Qui vocatur *clavus*. Ita correximus admonitu codicum Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. etc. quum prius perperam legeretur, qui vocatur *clerus*; quas vox quum vim haberet, nemo haec tenus intellexit. *Clavus* certe multo expressius morbi genus declarat, folliculi nimirum, seu ovi fetusque duritiam, instar cerae. Neque nos fugit ἀπόου ab Aristotele fieri mentionem, Hist. Anim. lib. IX, cap. 64, pag. 4123; sed vermiculus nimirum is est, quo crescente alveus totus quasi araneis obducitur, faviq; putrescunt. Morbi id genus a clavo diversum: de quo diximus cap. 21. HAZO.

Regem comitatur. Examini cuilibet dux suus, vel potius sua, de regina loquor. At nequius prisca regina novum examen agit. Si linæ reginae adsunt, in limas partes examen secedit. Quanquam non raro evenit, ut, quum utraque pars numerosa vix sit satis, altera ex regionis relicta, alteri sese comitem addicat. Cuv.

Reges plures. Aristot. Histor. lib. IX, cap. 64, p. 4113. II.

Postea. Aristot. totidem verbis loc. cit. HAZO.

Deterrimos necant. Non operarioe reginas interficiunt quæ nimiae videntur, sed una e reginis. Prælian-

genera eorum: melior niger variusque. Omnibus forma semper egregia et duplo quam caeteris maior, pennae breviores, crura recta, ingressus celsior; in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a vulgo differunt.

XVII. (XVII.) Quaerat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit, et quot Liberi Patres, et reliqua vetustatis

tur ioseosiasime quae eodem tempore nascuntur. Item quae prior nata est easas perlustrat, si qua in his imperatura alatur. Si in alveum regio ex alio grege invecta introducat, in haec illa irruiat quae imperat. Occisa regina qualibet, post vicenarum et quatuor horarum intervallum potest nova introduci, quam libenter totum examen veneratur. Cf. Huber, *Observ.* I, p. 469 aeqq. Cuvier.

Melior niger variusque. Adstipulari sane prima facie videtur lectioni, quam libri omnes publici, post Hermolaum, prae se ferunt, *melior rufus quam niger variusque*, unanimis planeque conspiciens veterum consensus. E Graecis enim Arist. *Hist. Anm.* lib. V, cap. 49, p. 608: Τὸν δὲ ἡγεμόνα, inquit, ἰστί γένη δύο· ὁ μὲν βασιλεὺς, πρῶτος· ὁ δ' ἑτερος, μέλλας καὶ ποικιλιώτερος. Duo sunt regum genera: melior rufus, alter niger et varius. Quae rursum ille totidem verba repetit lib. IX, cap. 64, p. 1145. Florentinus in *Geopon.* I. XV, cap. 2, pag. 409: Τὸν δὲ βασιλέα οἱ μὲν ἀριστοὶ εἶναι τῇ χροῇ εἰσθλοὶ, μέγας δὲ ἡμιόλιον μέλλας; οἱ δὲ ἑτεροὶ ποικίλοι; ὀλίγον ὑπομελάζοντες; μέγας δὲ πικρὸς. E Latinis, Columella lib. IX, esp. 20, pag. 330, carmen illud Virgilio recitans: «*Namque duas regum facies, duo corpora gentis: Alter erit maculis auro squa-*

lentibus ardens, Et rutilis clarus squamis, insignis et ore, a Atque hinc maxime probatur, pergit Columella, qui est melior: nam deterior sordida sputo similis, tam foedus est, Quam pulvere ab alio Quam venit, et sicco terram sput ore viator, etc. Verum ut ita se habeant, a eodum tamen vetustiorum, priorumque editionum sanctissima auctoritate discedere grave piaculum docimus: revocant enim ac veluti reprehendunt manū, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Chiff. Paris. etc. Parmensis etiam, Venet. 4, 2; in quibus aliud occurrit nihil, quam quod a nobis est editum *melior niger variusque*; atque his verbis probabilem subesse sententiam interpretatione nostra planum factum est. H. — *Melior niger.* Nigrum appellat variumque, illum ipsum qui Virgilio rutilis clarus squamis, et maculis insignis aureis appellatur. Haseo.

Forma... breviores. Praestat regina magnitudine et mares et neutras; longiusque abdomen trahit ob ovorum multitudinem; unde alis brevioribus esse illam facile credideris, sed non vere. Cuv.

XVII. *Et quot Liberi Patres.* Liberi omnes excusi, et quod *Liberi patris sepulcrum.* Sed abest a MSS. omnibus vox haec *sepulcrum*, quam emendandam idcirco censuimus. Vt mota in scholis grammaticorum con-

situ obruta? Ecce in re parva, villisque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter auctores: rex nullumne solus habeat aculeum, maiestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed usum eius illi tantum negaverit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Quum procedit, una est totum examen, circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, quum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresque, assidui custodes auctoritatis. Procedit foras, non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestivum eligentium. Si quis alam ei detrunc-

troversis fuit, unanimes Hercules, an plures exstiterint: ita de Libero Patra disputatum significat. Et sane Hyginus fab. 155, duos agnoscit Liberos Patres Iovis filios, ex Proserpina alterum, alterum ex Semele genitum. HARG.

Rex nullumne solus habeat aculeum. Seneca, de Clementia lib. I, cap. 19: *Iracundissimae ac pro corporis captu pugnacissimae sunt apes, et aculeus in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est.* Basilus Homil. II, ἐστὶ μὲν αἰνέρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τοῦτο πρὸς ἄλλων. Brod. cap. 2, 4. DAL.

An dederit.... natura. Vt caeteris apum sic reginae aculeus suus, quo tamen raro utitur; nam indoles videtur illi esse sedatior, sed mares certe aculeo carent. Cov.

Illud constat. Aristot. Histor. Animal. lib. V, cap. 19. AL.

Quum procedit. Virgil. Georg. lib. IV, vs. 215: *Ille operum custos, illum*

admiration, et omnes Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes, Et sarpe attollunt humeris, et corpora bello Obiectant, pulcrumque petunt per vulnera mortem. H. — Quaedam ibi ex ingenio et imaginandi facultate profecta; plura tamen bene de reginae officio ac munere. Cov.

Procedit foras. Arist. Histor. Animal. lib. IX, cap. 64, pag. 1121. H.

Id multo. Aristot. loco citato. Colum. lib. IX, cap. 9, pag. 329: *Fera ante triduum quam eruptionem facturae sint, velut militaria signa motuum tumultus ac murmur exoritur: ex quo, ut verissime dicit Virgilius, Corda licet vulgi praesciscere: namque morantes Martius ille aeris ramel canor increpat, et vox Auditor fractos sonitus imitata tubarum.* H.

Si quis alam ei detruncet. Vel alarum extrema infringat, λαλὼν ἡρώμα τὸν βασιλέα, inquit Didymus in Geopon. lib. XV, cap. 4, pag. 414, τὸν πτερόν θρίξον αὐτοῦ τὰ ἄκρα. Virgil.

cet, non fugiet examen. Quum processere, se quaeque proximam illi cupit esse, et in officio conspici gaudet. Fessum humeris sublevant: validius fatigatum ex toto portant. Si qua lassata deficit, aut forte aberravit, odore persequitur. Vbicumque ille consedit, ibi cunclarum castra sunt.

XVIII. Tunc ostenta faciunt privata ac publica, una dependente in domibus templisque, saepe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suavitatem illam praedulcis eloquii portendentes. Sedere in castris Drusi imperatoris, quum

libro cit. v. 106: *tu regibus alas Eripe: non illes quisquam cunctantibus alium Ire iter, aut castris audebit velare signa. Il.*

In officio conspici gaudet. Id est, quod ait Humerus, *βουπύδιον πίτασθαι*. Rhod. lib. XIII, esp. ult. DAL.

Fessum. Aristot. loc. cit. p. 1112; Aelianus, Hist. Animal. lib. V, c. 11. HARD.

Si qua lassata deficit, aut forte aberravit, odore persequitur. Dalecampius admonet legi posse, si qua lassatus, ut ad regem defatigatio illa, errorque pertineat: quem deinde sic aberrantem odore subtilitae investigent ac persequantur. Sed refragantur codices omnes tum impressi, tum manu exarati, Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chifflet. etc. Refragatur etiam Albertus, de Animal. lib. VIII, tract. 4, cap. 3, pag. 267: *Dicunt autem aliqui, quod quando pulli opum iuvenes aliquando amittuntur, et volant sine rege, rex tunc quaerit eos, et cognoscit eos inventos ex odore.* Dalecampii tamen conjecturae, aut quisquis est alius, ne quid dissimulem, Aristoteles suffragatur, Hist. Anim. lib. IX,

cap. 64, pag. 1112: *Φρεὶ δὲ καὶ ἰόν ἀποπλανηθῇ ὁ ἀρισμὸς, ἀναζητοῦσας μεταβῆιν, τὴν δὲ εὐρωσὶ τὸν ἡγεμόνα τῶ ὄσφρ.* Perant etiam si ab rege aberraverint, venigantes recurre, utque dum odoratu ducem invenerint. Aristotelem, ut solet, imitatur Aelianus, Hist. Animal. lib. VI, cap. 10. HARD.

XVIII. *Una dependente.* Quum in unae unius speciem totum examen dependeret, e templis, castris, domibusve privatis. Id quoque refert inster ostenta Satyricus vates, Satyr. xix, vers. 68: *Si, inquit, inter alia, Examenque apium longo consederit una Culmine delubri. H.*

Saepe expiata. Supplicationibus nempe decretis, instituto carmine, etc. Vide Iul. Obsq. cap. ciii, pag. 54. H.

In ore infantis tum etiam Platonis. Valerius lib. I, esp. 6. Sic in ore Siesichori lusciniæ. Supra esp. 29, lib. X. Aluisse Pindarum apes domum patris electum, scribit Aelianus, Hist. XII, cap. 45. Dionysio vero portendisse regnum lib. eiusdem, cap. 46. DALC.

prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehensio totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migratque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Invitae autem interimunt eos, quum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si proventus desperatur: tunc

Apud Arbalonem. Locus est incerti hodie situs in Chattis, vel in Cheruscis. Fuit hic Nero Claudius Drusus Germanicus imperat. Tiberii imp. frater, a quo adversus Sicambros feliciter esse pugnatum, auctor est Dio lib. LIV, pag. 544. Simile tamen prodigium alterum, quanquam eventu dispari, eidem Druso contigisse, hoc ipso bello Germanico, sed diverso fortassis praelio, scribit Iulius Obsequens cap. cxxxii, pag. 73: *Paulo Fabio, inquit, Q. Actia cass. in Germania, in castris Drusi examen apum in tabernaculo Hostilii Rutilii praefecti castrorum consedit..... Multitudo Romanorum per insidias subiecta est. H. — Sedere in castris Drusi imperatoris.* Dion lib. LIV, Drusum ait imprudentibus hostibus regionem peragrasse, Visurgini etiam transitorium, nisi alimentorum inopia, hiemis propinquitas et visum in castris apum examen deterruisset. Idem scribit Iulius Obsequens, qui et infelicitate pugnatum scribit. Tacitus lib. I tradit, Germanicum ad aras barbaras contra Germanos prospere dimicasse. Quamobrem quidam legunt, *in castris Germanici imp. quam prospero pugnatum apud Aras barbaras est*, etc. Quidam Arbalonem Salam Germaniae fluvium esse putant, ad quem Drusus Augusti privignus insignem eadem accepit, auctore Munstero cap.

de Westphalia lib. III. Quidam *Arfeld*, Westphaliae oppidum, quod magis placet ab nominis vicinitatem, quidam *Arusperg*, urbem eiusdem provinciae. DAL.

Qui dirum id. Iulius Obseq. cap. cxxx, *In castris Cassii*, inquit, *examen apum consedit: locus aruspicum iussu interclusus interius ducta valla.* Similia exempla similesque metus vide apud Dionem lib. XLVII, pag. 328 et 351. Lib. item LXXIV, pag. 812, in Severo; Appian. Bell. Civil. lib. IV, pag. 668; Iul. Obs. c. xcv et cxi. Cicero, Orat. de Arusp. resp. *Si examen apum ludis in scenum venisset, aruspices occidendos ex Etruria putaremus? atque in apum fortasse examine nos ex Etruscorum scriptis aruspices, ut a servitio eamremus, moneant.* II.

Amisso. Illud Virgilianum habuit tum ob oculos, Georg. lib. IV, vers. 212: *rege incolunt, mens omnibus una est: Amisso, rupere fidem: constructaque mella Diripere ipsae, et crates solvere favorem.* II.

Invitae. Albertus M. de Animal. lib. VIII, tract. 4, cap. 3, pag. 268. IIAR.

Si proventus. Si mellis inopiam futuram praesentiant: *ὅταν δ' ὀνόμαζέ το μέλι, τοὺς κρητῆρας ἐκβάλλουσι.* Aristoteles lib. IX, cap. 61, p. 423. IIAR.

et fucos abigunt. Quoniam de iis video dubitari, propriumque iis genus esse aliquos existimare, sicut furibus, grandissimis inter illas, sed nigris, lataque alvo, ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascentur, in quaestione est.

Humido vere melior fetus: sicco, mel copiosius. Quod si defecerit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinae proposito. At illae contra dirigunt aciem: et si custos adsit, alterutra pars, quae sibi favere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque saepe dimicant causis, easque acies contrarias duo imperatores instruunt, maxime rixa in conveh-

Tunc et fucos abigunt. Si mellis inopiam futuram praesciant, aut ad proles incubatum eorum auxilio propiciant non futurum opus. DALL.

Aliquos existimare. Sic Aristoteles, de Hist. Anim. tum libro V, cap. 49, pag. 610, tum libro IX, cap. 64, pag. 1116, quatuor apum genera distinguit. Primum, quod antecellit caeteris, parvum, rotundum, varium: alterum, oblongum, et vespa simile: tertium, furem appellatum, ὁ γὰρ καλούμενος, nigrum, alvo lato. Quartum, fucum, omnium maximum, sine aculeo, ignavum. Miror nonnullos apud Varronem, furem fucumque confundere: Fur, inquit, qui vocatur ab aliis fucus. H.

Regem non habent. Fuci nimirum. Arist. Hist. Animal. lib. V, cap. 49, pag. 609. II.

Humido vere. Arist. de apibus pag. 611: αὐχμὸς μὲν ὄντος, μέλα-ἱερὰ ζόντων μάλιστα ἐπιμελίας ὄν, γόνων. Sicco tempore plus mellis operantur: pluvio, feturae student. II.

Quod si defecerit aliquas alvos cibus. Generis, ut aiunt, feminini haec vox, licet apud idoneos latinis auctores usurpata crebrius pro alveari: offendit tamen ita Philii editores, ut barbari sermonia visio laborare Plineam orationem maluerint, quam vocis huius novitatem ferre. Itaque scripsere, quod si defecerit alicuius alvei cibus. A quo flagitio deterreri debuerunt verbis proxime sequentibus, impetum in proximas faciunt, nempe alvos proximas, ut cuique palam est. Et sane haec omnium codicum constans scriptura est, Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chiff. etc. H.

Si custos. Custos apium, curator alvearis. Albertus M. id etiam refert, de Anim. lib. VIII, tract. 4, p. 270. HAD.

Ex aliis... causis. Multi, in primis Resumitur, t. IV, has pugnas observant, non silentio praetermissuri. Id causae subest fere semper, utamina amoreant, quae alveos invaderent nec suos, nec vacuos. Tamen inter

dis floribus exorta, et suos quibusque evocantibus : quae dimicatio iniectu pulveris, aut fumo tota discutitur. Reconciliatur vero lacte vel aqua mulsa.

XIX. (XVIII.) Apes sunt et rusticae silvestresque, horridae aspectu, multo iracundiores; sed opere ac labore praestantes. Urbanarum duo genera: optimae breves, variaeque, et in rotunditatem compactiles: deteriores longae, et quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimae ex iis pilosae. In Ponto sunt quaedam albae, quae bis in mense mella faciunt. Circa Thermoodontem autem fluvium duo genera:

singulas aliquando rixae crudescent. Cuv.

Maxime rixa in convohendis floribus exorta et suos quibusque evocantibus. Quae dimicatio iniectu pulveris, etc. Numquam mihi haec lectio satisfecit, neque visa est digna Pliniano lepore; aptior videtur: *Maxima rixa in convohendis floribus exhortantibus suos quibusque evocantibusque. Dimicatio iniectu pulveris, etc.* PIST. — Colum. lib. IX, cap. 9, p. 329: *Pugna quidem vel unus inter se dissidentis, vel duorum examinum discordantium, facile compescitur: Nam, ut Virg. ait, « Himotus animorum, atque haec certamina tanta Pulvis exigui iactu compressa quiescent, » aut nullo, passove, aut alio quovis liquore simili disperso, etc.* H.

Ant fumo. Nam, ut Virgilius cecinit, Aeneid. lib. XII, quum pastor Venigavit apes, fumoque implevit amaro: Illae intus trepidae rerum, per cerea castra Discurrent, etc. H.

Reconciliatur. Varro, de Re rustica lib. III, cap. 16, p. 112: *Quae crebrius inter se pugnabant, aspergi eas oportet aqua mulsa: quo facto non modo desistunt pugna, sed etiam conferciunt*

se luigentes: eo magis si mulso sunt aspersae, quo propter odorem avidius applicant se, atque obstupescunt potantes. Sic et Pallad. in Iunio lib. VII, t. 7, pag. 125. H.

XIX. *Horridae aspectu.* Sic eas describit Arist. Histor. Anim. lib. IX, cap. 64, pag. 1116: *δασύτεραι, καὶ ἐλαττοῦς, καὶ ἐργαστικώτεραι, καὶ χαλενώτεραι:* hirsutiores, minores, operantiores, acerbiores. H.

Urbanarum, etc. Arist. Hist. Animal. lib. V, cap. 19, pag. 610. Varro, de Re rust. lib. III, cap. 16, p. 110: *De reliquis apibus optima est parva, varia, rotunda, etc.* Colum. lib. IX, cap. 3, pag. 419. H.

Deterrimae ex iis pilosae. De pilosis nihil Aristoteles, inquit Dalecampius; aut fucos significat, aut fures. Immo vero, apes ipsas urbanas, de quibus Varro, de Re rust. lib. III, cap. 16: *in emendo, inquit, emptorem videre oportet, valeant, an sicut aegrae . . . Minus valentium signa, si sunt pilosae et horridae, etc.* H.

In ponto. De Ponti et Thermoodontis apibus, haec totidem verbis Arist. loc. cit. pag. 617. H.

aliarum, quae in arboribus mellificant: aliarum, quae sub terra, triplici cerarum ordine, uberrimi proventus.

- 2 Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini quidpiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, pariterque et nocere et prodesse desinere. Est in exemplis equos ab iis occisos.

- 3 Odere foedos odores, proculque fugiunt, sed et

Quae in arboribus. Rectius, quam in alveis, ἐν τοῖς σπύγῃσι. In Sarmatia, Scythisque ad Tanaim, quae Moscovitis paret, arborum cava plenissima mellis sunt: ubi indigenae saepenumero appetentibus mel uras insidiantur. II.

Triplici cerarum. Triplices, inquit, in terra condunt favos: ποσσὺν τριπλῶν κηρίων ἐν τῇ γῇ. Aristotel. Hist. Anim. II.

Ad unum ictum. Virgil. Georg. lib. IV, vers. 237: et spicula coeca relinquunt Affrae venis, animasque in vulnere ponunt. Aristotelis haec sententia est, tum Histor. Anim. lib. III, cap. 40, pag. 355, tum lib. IX, cap. 61, pag. 425. II. — Respexit ad vulgarem, nec sane elegantiam, aut poëtas coloribus dissonam sententiam quam Seneca, de Clem. lib. I, cap. 49: Utinam quidem eadem homini lex esset, quae apibus, et iracundia frangeretur! nec saepius liceret nocere, quam semel; nec alienis viribus exerceere odia. Facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, et mortis periculo si vim suam effunderet. As. — Ad unum ictum infixo. Quam aculeus veluti dentes

praeferat retro incurvatos, saepe accidit ut in vulnere ipse lueret, nec multum sit temporis quin apis periret lacerata; non tamen in fucum transmutanda. Unde enim semina in marem evadere posset? Cuv.

Et intestini. Negat Philosophus, pag. 425, perecutientes apes posse aculeum salvo intestino recipere: intestino quippe continuatur aculeus. Ita et Albertus M. de Animal. lib. VIII, tract. 4, cap. 4, p. 270. II.

Est in exemplis. Aristot. pag. 426, ubi Scaliger ex patre audisse se narrat, de tirunculo gallo in Calabria, bello Carolino, quum mel surripuisset, iniuria affectis apibus atque eversis alveariis, ubi vespere equum conscendisset, potum vehens, eum pariter atque equum ab apibus interfectum. Hann. — Est in exemplis... occisos. In diariis super quoque legimus ab examine apum immodice furentium homines et equos perisse. Cuvier.

Odere foedos. Aristotel. loco cit. et ex eo Aelianus Hist. Anim. lib. I, cap. 58; Didymus in Geop. lib. XV, cap. 3, p. 413. Palladius lib. I, cap. 37: Sed ab apium castris longe sint

fictos. Itaque unguenta redolentes infestant, ipsae plurimorum animalium iniuriis obnoxiae. Impugnant eas naturae eiusdem degeneres vespae, atque crabrones etiam e culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, et quaedam aliae aves. Insidiantur aquantibus ranae, quae maxima earum est operatio tum, quum sobolem faciunt: nec hae tantum quae stagna et rivos obsident; verum et ru-

omnia odoris horrendi, balusae, stabula, coquinae fusoria, etc. — Sed et fictos. Hoc est, factos sive compositos, cuiusmodi unguenta sunt: quae sunt reperta, ut ait Plin. lib. XIII, luxuria miscente plura simul, et e cunctis unum odorem faciente. II. — Odere foedos odores, praesulque fugiant, sed et fictos. Prius infectos legebatur, contra fidem eodictum, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. Salmant. etc. De unguentis accipiendam esse vocem etiam, tum series ipsa orationis ostendit, tum Aristoteli verba, e lib. IX Histor. Anim. cap. 64, p. 4426: ἀντὶ τῶν οὐκ ὁσμῶν τῶν κατὰ τὰς οὐρανίας καὶ τὰς ἐν τῷ γῆρας διὰ καὶ τοῦ χυμώδους αἵματος τῶν πτηνῶν. II.

Itaque unguenta. Aristot. et Aelianus cit. Auctor item libri de Mirab. Auscult. pag. 4452. Theophrast. de Causis, libro VI, cap. 4, pag. 357: Πολλοὶ οὖν οἱ σπόροι καὶ αἱ ψάλλαται τοῖς μυροποιήμασι. II.

Impugnant eas. Aristot. p. 4424; Aelianus Histor. Anim. lib. V, cap. 44; Virgil. Georg. libro IV, vs. 245: Aut asper eratro imparibus se immiscuit urmis. Colum. de Re rust. lib. IX, cap. 44, pag. 338. II.

Natura... crabrones. Vespae et crabrones crudelissima entoma io unum ordinem cum apibus recensentur;

nec tamen generis degeneratio habendi sunt. De bello quae inter examina et hos ioutilium greges intercedant, verus est Noster. Cerv.

Muliones. Oī xviñs Aristoteli Hist. Anim. lib. IV, cap. 8, p. 483, non ἐμπόδις, ut Dalceampius et alii arbitrantur. Ἐμπόδις culicem Plinius ubique vertit. Mulio e culicum genere est. Muliones dici videntur, quod mulos in via aestate vexant. Hase.

Hirundines. Virgil. Georgic. lib. IV, vers. 43: Absint et picti aqualentia terga lacerti Pinguibus a stabulis, meropesque, aliaeque volucres, Et manibus Pheoe pectus signata cruentis. Omnia nam late vastant, etc. Hase.

Et quaedam aliae. Merops, et acqithalus. Arist. lib. IX, pag. 4424, et Aelianus Hist. Animal. lib. I, cap. 58. Hase.

Ranae. Arist. pag. 4424, et Aelianus, loco citat. Albertus Magnus, de Anim. lib. VIII, tract. 4, cap. 4, pag. 27: Quando apes, inquit, veniunt ad aquam volentes bibere, superveniunt eis ranae, et araneae aquaticae, et interficiunt eas, et devorantur a ranis. Hase.

Quae maxima. Aquatio nimirum. Nam sine aqua, inquit Colum. lib. IX, cap. 5, neque feri, neque mellis, nec polli denique figuntur. II.

betæ veniunt ultro, adrepentesque foribus per eas sufflant: ad hoc provolant, confestimque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranae traduntur. Inimicæ et oves, difficile se a lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur.

- XX. Quin et morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, et quum antes fores in teporem solis promotis aliae cibos ministrant, quum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exsequias. Rege ea peste consumpto moeret plebs ignavo dolore: non cibos convehens, non procedens, tristi tantum murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque diducta multitudo: alias spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subveniat, fame moriuntur. Hilaritate igitur et nitore sanitas aestimatur. (XIX.) Sunt et operis mor-

Verum et rubetæ, etc. Aristol. p. 1127. H.

Sufflant. Vt ea novitate ac perniciem excitæ apes escaot: suol enim rubetæ veneoatæ, et apium avidæ. H.

Nec sentire. Aristol. loco cit. H.

Inimicæ et oves. Aristol. p. 1135. Hano.

Cancrorum. Virgil. Georgie. lib. IV, vers. 47: *neve rubetates Vre foco caneros.* Palladius item, lib. I, cap. 37: *Vittat odor coeni, et cancer adustus, etc.* Hano.

XX. *Quin et morbos.* Accepta hæc a Virg. Georg. lib. IV, vs. 254: *Si vero, quoniam canis apibus quoque nostros Vista tulit, tristi languebant corpora morbo: Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis: Continuo est aegris alius color: horrida vultum Deformat macies: tum corpora luce*

carentum Exportant tectis, et tristia funera ducunt, etc. Hano.

Rege ea peste. Aristoteles Histor. Anim. lib. IX, cap. 64, pag. 1142: 41. — *Rege... consumpto moeret plebs.* Neutræ non ferveit opus, nisi has stimula verit reginæ suæ præsentia. Mortua illa vel erepta, omne examen dilabitur, nisi claudatur alveus et iam quædam larvæ ova ruperint. Harum una eligitur, et in casam regiam devehitur, apte saginatur, et in feminam veram adolescit statim regnatura. Cuv.

Novi cibos. Mella non fieri, *ἡδὴ οὐκ ἔγγιστον*. Arist. H.

Itaque diducta. Summota prius, ac dissipata. Hano.

Hilaritate. Varro, de Re rustie. lib. III, cap. 16, pag. 410. H.

bi: quum favos explent, cleron vocant. Item blapsigoniain, si fetum non peragunt.

XXI. Inimica est et echo resultanti sono, qui pavidas altero pulset ictu: inimica et nebula. Aranei quoque vel maxime hostiles: quum praevaluerit ut

Quum favos explent. Ita Reg. 1, 2, Collb. 4, 2, Paris. Editi vero, non explent. At explere quandoque minnere est, ut Servius admonet, in illud Virgil. VI, 545: *Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.* Nec tamen receptam scripturam pro-sus damnam esse astumo: quum usus obtinuerit, ut *explere* plerum-que pro *implere* diceretur. H.

Cleron vocant. Reg. 4, 2, Paris. etc. *cleron*, haud dubie mendose. Sed adhuc deterius Dalecampius legendum *scleron* admonet, ut cap. 16, quum neque idem genus morbi utrobique describatur, neque ibi quoque *sclerur*, vel *clerus*, habere locum possit, ut diximus. Ut ut est de nomine morbi, quod esse corruptum auspi-cor, de genere certe paulo prolixius Colum. lib. IX, cap. 13, p. 335, ubi *φρυδάινον* a Graecis vocari ait: quam merito haud vacat nunc expendere. Saepe etiam vitio, inquit, quod Graeci *φρυδάινον* vocant, intereunt apes. Siquidem quum sit haec apium consuetudo, ut prius tantum cerarum confingant, quantum putant explere se posse; nonnunquam evenit, con-nimatis operibus cereis, ut exaiven conquirendi mellis causa longius eva-gatum subitis imbris, aut turbinibus in silvis opprimatur, et maiorem par-tem plebis amittat. Quod ubi factum est, reliqua paucitas favis complendis non sufficiat: tuncque vacuae cerarum partes computrescant, et vitilis paula-tim serpentibus corrupto melle, ipse

quoque apes intereant. H. — *Cleron* vocant. Morbus est *cleros*, non ut Linnaeus censet, insectum quoddam cuius larva favos ingressa apum lar-vas lacessit. Cov.

Blapsigoniain. *βλαψιγονία* quasi partus laesionem, a *βλάπτω* quod *lardo*, et *γενή* quod *setum* sonat. Explicat id morbi genus Columella, lib. IX, cap. 13, pag. 335: *Est et illa causa interitus*, inquit, *quod interdum continuis auris plurimi flores proveniunt, et apes magis mellificis, quam fetibus, student. Itaque nonnulli, quibus est minor harum rerum scientia, magnis fructibus delectantur, ignorantes exitium apibus imminere,* etc. HARD.

XXI. *Et echo.* Collocanda negat alvearia Virgilius, Georg. lib. IV, vers. 50: *ubi concava pulsu Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.* Columella lib. IX, cap. 5, pag. 322: *Neo nimis vitentur cavæ rupes, aut valles argutæ, quas Graeci ἤχους vocant.* Pallad. quoque, lib. I, cap. 37, pag. 33. H.

Aranei quoque. Qui primo vermi-culi, *κλέροι* nuncupati, post aranei, telasque texunt, et favos populan-tur. Aristot. Hist. Animal. lib. VIII, cap. 32, pag. 978, et Albertus M. de Anim. lib. VIII, tract. 4, cap. 3, pag. 268. Virgil. Georg. lib. IV, vs. 246, de iis quæ apibus sunt infesta: *aut iuvata Minervæ In scribis laxos suspendit aranea casset.* HARD.

intexant, enecant alveos. Papilio etiam ignavus et inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. Nam et ipse ceras depascitur, et relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneosa, quacumque incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur et in ipso ligno teredines, quae ceras praecipue appetunt. Infestat et aviditas pastus, nimia florum satietate, verno maxime tempore: alvo cita. Oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, praecipue si capite uncto in sole ponantur. Aliquando et ipsae contrahunt mortis sibi causas, quum sensere eximi mella, avide vorantes. Caetero praeparcae, et quae alioqui prodigas atque edaces, non secus ac pigras atque

Papilio. Ο ἀπίλιος. Lanuginem quandam respiratu is gignit, nec ab spibus gignitur, fumoque tantum fugatur. Arist. Dat. — *Papilio.* Arist. loc. cit. totidem verbis. Est ille autem non vulgaris noster papilio, sed ei similis, οἷον ο ἑπίωλος, luminibus accensis pariter advolitans: papilionis genus appellat Columella lib. IX, c. 7. H. — *Papilio.* Gallies teigne des ruches, cuius eruca in cera canales fodit qui favos interruptunt, et sibi texit setosum tegmen antequam metamorphoseos tempus adfuerit. Duplex illarum species; nomina phalaena tinea mellanella L. phalaena tortrix cereana L. Cuvier.

Et in ipso ligno. Τρυπόδους Aristoteli loco citato nominantur: Virgilio, Georg. lib. IV, vs. 246: *Durum tinese genus.* Gallis *harde*, referente Scaligero, in eum Aristotel. locum p. 979. Neque in ligno tantum, sed et in alveis, ἐν τοῖς σμηναεῖσι, nasci Philophrastus tradit. HAZD.

Et aviditas. Columella libro IX, c. 43, pag. 333: *Initio veris, inquit, quo tithymali floret frutex, et quo rameram ulmi promunt: sicut novis pomis, ita his primitivis floribus illectae avide vescuntur post hibernam famem, nihil alioqui citra satietatem tali nocente cibo: quo quum se affatim repleverint, profluvio alvi, nisi celeriter succurritur, intereunt. Nam et tithymalus maiorum quoque animalium ventrem solvit, et proprie ulmus aptum.* Palladius item, in Martio lib. IV, tit. 45, pag. 406. HAZD.

Oleo quidem. Totidem verbis Arist. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 32, pag. 979; Sex. Empiricus lib. I; Pyrrhon. hypotyp. cap. 44, pag. 42, et Albertus de Anim. lib. VII, tract. 2, cap. 3: pag. 234. H. — *Oleo exanimantur.* Oleo nullum non insectum perit; nam stigmata oppelluntur, ac spiramenti meatus ocluduntur. Cuv.

Eximi mella. Alveos casturari. H.

ignavas proturbent. Nocent et sua mella ipsis, illitaeque ab adversa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus (et quotam portionem eorum commemoro?) tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

XXII. (xx.) Gaudent plausu atque tinnitu aeris, et eoque convocantur. Quo manifestum est, auditus inesse sensum. Effecto opere, educto fetu, functae munere omni exercitationem tum solemnem habent: spatiataeque in aperto, et in altum datae, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut prospere inimica ac fortuita cedant, septenis annis universa. Alvus numquam ultra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuas, si intra

Ab adversa parte. A fronte et proturbescit. Non placet Pintiani emendatio, *ab aversa*, libris omnibus re-fragantibus. HARO.

Suis locis. Libro XXI, cap. 42. H.

XXII. *Eoque convocantur.* Varro, de Re rust. lib. III, cap. 16, p. 109, quod cymbalis et plausibus revocantur, Mustrum volucres ait appellari. Virgil. Georg. lib. IV, vs. 64: *Tinnitusque cie, et matris quate cymbala circum; Ipsae concident medicatis sedibus, ipsae Intima more suo sese in cunabula condent.* HARO.

Quo manifestum. Confidentior sane Plinius, quam Philosophus, qui Hist. Animal. lib. IX, cap. 64, pag. 4132, apes quidem videri ait oblectari plausu, testarum strepitu ac sonitu congregari in alveum: haud constare tamen, audiant, necne: atque utrum hoc prae voluptate, an prae metu faciant: ἐστὶ μὲν τοι ἀνῆλον ὅπως εἴτε ἀκούουσιν, εἴτε μὴ, etc. H.

Functae munere. MSS. omnes, Reg.

4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiffi. *functo*, quod observatu dignum. H.

Vita. Dubitabitur merito eo senectutis apes devenire; sed examina quaedam per tricenas annas servata sunt. CCV.

Septenis annis. Sic Aristoteles Hist. Anim. lib. V, cap. 49, p. 616. Virgilius, Georg. lib. IV, vs. 206: *Ergo ipsas quamvis augustus terminus aevi Excipiat (neque cuius plus septima docetur aetas): Et genus immortale manet, multosque per annas Stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.* HARO.

Ultra decem. Columella lib. IX, 3, pag. 319: *Durant apes, si diligenter excoltas sint, in annas decem: nec ullum examen hanc aetatem potest excedere, quamvis in demortuarum locum quotannis pullos substituant, etc.* HARO.

Sunt qui mortuas. Varro haec totidem verbis, de Re rust. lib. III, c. 16, ad calcem. Columella lib. IX,

tectum hieme servantur, deinde sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foveantur, putent reviviscere.

XXIII. In totum vero amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum simo obrutis: Virgilius iuvencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabaeos, mutante natura ex aliis quaedam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fetu eadem prope natura, quae apibus.

XXIV. (xxi.) Vespae in sublimi e luto nidos fa-

cap. 43, pag. 333, scribit Hyginum id prudidiisse, maiores secutum auctores: se vero, non expertum, asseverare nil audere. HARO.

XXIII. *Ventribus bubulis.* Modum proluxa docet Florentinus, in Geopon. lib. XV, cap. 2, pag. 410 et 411, et Aelianus, Histor. Anim. lib. II, cap. ult. H. — Fabulosa haec omnia, etsi Virgilius cuncta tradidit, monere neutiquam puto necessarium esse. CUVIER.

Virgilius. Libro IV Georgic. vers. 284. Nec iuvenecornem modo, sed etiam taurorum corpore apes gigni docet Kiramas vulgo appellatus, pag. 92, et Nicander max citandus. H.

Equorum vespas. Recitat Archelai in eam rem epigramma Varro, de Rustic. lib. III, cap. 16: *Ἰππων μὲν σφῆκες γινεῖσθαι, μόσχων δὲ μέλισσαι.* Nicander quoque in Theriacis pag. 52: *Ἰπποὶ δὲ σφῆκων γένεσις, ταῦροι δὲ μέλισσων.* *Crabroni ortus equi apibus primordia tauri.* Ovidius, Metam. lib. XV, vs. 358: *Pressus humo bellator equus crabronis origo.* Sunt autem vespae, crabrones congenere. H.

Sicut asinorum. Scarabaeorum plura sunt genera, de quibus dicemus cap.

34. Ex asinorum corpore putrido non quodlibet gignitur, sed quod *μηλόλονθος* Aristoteli dicitur, Hist. Anim. lib. V, cap. 48, pag. 682. Gaza scarabaeum viridem interpretatur: nos rutilum, de quo dicemus cap. 34. HARO.

Sed horum. Vespasum, crabronum, et scarabaeorum. De vespasum quidem et scarabaeorum coitu, Aristot. de Gener. Anim. lib. I, cap. 46, pag. 4056. Illarum, ut sui generis animal pariant: istorum, ut vermiculos tantum. De vespasum rursus coitu, crabronumque simul, idem. de Gener. Animal. lib. III, cap. 40, pag. 4440: *ἐχτυόμεναι δὲ γεννώσιν ὑπ' ἀλλήλων ὥπται γὰρ πολλὰκις ὁ συνδυασμός αὐτῶν.* HARO.

Et tamen in fetu. In educando fetu, quoniam crabrones vespasque *ἄνους* exaedificant pullis suis, inquit Philosophus, Histor. lib. V, cap. 49, pag. 617: *Αἱ δὲ ἀνθρῶναι καὶ σφῆκες ποιοῦσι κηρία τῷ γόνυ.* HARO.

XXIV. *Vespae in sublimi.* Quae vespa Latinis, Graecis *ἀνθρώπη*, Gal-
lis, une *guêpe*. H. — *Vespae in sublimi e luto nidos faciunt, et in his*
aceras: crabrones in cavernis, aut sub

ciunt, et in his ceras : crabrones in cavernis, aut sub terra. Et horum omnium sexangulae cellae. Cera autem corticea et araneosa. Fetus ipse inaequalis, ut barbaris : alius evolat, alius in nymphea est, alius in

terra. Quae vespaë Latinis, eae Graecis ἀνδρῆνες sunt, non σφήνες, ut Gazae et Scaligero visum : cuius rei locuples testis esse debet, idoneus latinitatis auctor Plinius, qui quae τριγῶν ἀνδρῆνες attribuit graecus scriptor, tum Histor. Anim. lib. V, cap. 49, pag. 617, tum lib. IX, cap. 65 et 66, haec latinus vespaë : ille τοῖς σφήνι, quae Noster crabronibus. Ut illud est in primis, unde de his diceudi sumit exordium. Simile enim illud Aristotelis est, Hist. lib. V, c. 49, pag. 617 : Αἱ μὲν ἀνδρῆνες, ἐνὶ μετώπῳ τινός· οἱ δὲ σφήνες, ἐν τρώγλῃ (πορεύονται κρηία). ὅταν δ' ἵχουσιν ἡγεμόνας, ὑπὸ γῆν. *Vespaë quidem in sublimi loco aliquo : crabrones in cavernis foveas faciunt : qui vero ducem habent, sub terra.* Eam ob causam Plin. lib. XXIX, cap. 27, genus phalangium quoddam agnoscit crabrone penna tantum differens, quod σφαγίστιον Nicerander vocat. Haad.

Crabrones. Graecis σφήνες, Gallis, des frelons. H. — *Vespaë ... crabrones.* Saepè sub tectis, aliquando sub terra vespaë, crebro in cavis arboribus crabrones aedificant. Cuv.

Sexangulae cellae. Revera his cellis forma primum hexagonalis ; sed parva ima non ut apud apes pyramis triedra. Cuv.

Corticea et araneosa. Ex corticea araneosaeque materia. H. — *Cera autem corticea et araneosa.* Farn. Editio, caetera autem cortice araneis. Frobenius, insigni confidentia, quoniam

caeteri tamen editores deinceps secuti sunt, caetera autem e cortice et arena. Verum longe aliter MSS. Reg. 4, *cera autem cortice araneos.* Reg. 2, *cerae autem cortice araneosae,* etc. Nos horum exemplarium admonitu, magisque Philosophi auctoritate permoti, scripsimus Intrepide, *cera autem corticea et araneosa.* Graeca illius sunt, Histor. Animal. lib. V, cap. 4, pag. 617 : Εξάγωνά μιν οὖν πάντα ἐστὶ κρηία τὰ τοῦτων, ὥσπερ καὶ τὰ τῶν μελιττῶν· σφῆγισται δὲ οὐκ ἐκ κρηίου, ἀλλ' ἐκ φλοιώδους ὕλης τὸ κρηίου. Crabronum, inquit, vesparumque savi sunt item sexanguli, quemadmodum et apum : compositi non e cera, sed ex corticea materia, atque arenosa. H. — *Cera ... araneosa.* Non e cera, sed e ligneis fibris et plantarum cortice alveoa fingit vespa et crabro. Cuv.

Fetus ipse inaequalis. In vesparum alveis occurrunt fetus in statu vario, sed hoc quoque in alveis apum. Cuv.

Ut barbaris. Ut ab apum nobilitate ac disciplina longe deficientibus : οὐ γὰρ ἔχουσιν οὐδὲν θεῖον, ὥσπερ τὸ γένος τὸ τῶν μελιττῶν, inquit Philosophus, de Gener. Anim. lib. II, c. 10, pag. 1110. MSS. tamen omnes, et barbarus. Haad.

Alius evolat. Alius, inquit, perfectus est, et volat : alius formam primum induit : et tunc nympheae nomen habet, ut apes iuniores : alius tantum in verniculo, quum primum ab incubatu excluditur. Haad.

vermiculo. Et autumnō, non verno, omnia ea. Ple-
 2 nilunio maxime crescunt. Vespae, quae ichneumo-
 nes vocantur (sunt autem minores, quam aliae), unum
 genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum,
 et in nidos suos ferunt, deinde illinunt, et ex iis in-
 cubando suum genus procreant. Praeferea omnes
 carne vescuntur, contra quam apes, quae nullum
 corpus attingunt. Sed vespae muscas grandiores ve-
 nantur: et amputato iis capite, reliquum corpus aufe-
 runt. Crabronum silvestres in arborum cavernis de-
 gunt: hieme, ut caetera insecta, conduntur: vita
 bimatum non transit. Ictus eorum haud temere sine
 3 febris est. Auctores sunt, ter novenis punctis interfici

Non vero. Ita MSS. omnes: libri
 publici, non vere. Apes, inquit, vere:
 vespae et crabrones, autumnō fecundi-
 cant. Arist. Hist. Animal. lib. V,
 c. 19, p. 618. H.

Pleulinio. Aristoteles, loco citato.
 HARD.

Ichneumones. Οἱ ἰχνημόνες καλοῦ-
 νται σφήκες, inquit Philo. Hist.
 Animal. lib. V, c. 18, p. 606. Cra-
 brones ichneumones appellati, sed
 reliquo crabronum genere multo mi-
 nores. Mirari subit, cur vespas ap-
 pellet nido, qui alias semper cra-
 brones appellavit, quos apud Aristotelem quidem σφήκες legimus. H.

Et ex iis. Ex phalangis nido suo
 illitis, cum luto. Arist. loc. cit. Τὰ
 φάλγγια ἀποκτείναντες, γέρονσι πρὸς
 τυχὸν, ἢ τι τοιοῦτον πρῶγλον ἔχον·
 καὶ περὶ κατὰχρίαντες, ἐκτείνουσιν
 ἐνταῦθα καὶ γίνονται ἐξ αὐτῶν οἱ
 σφήκες οἱ ἰχνημόνες. Abs se interfecta
 phalangia ferunt ad parietinas, aut
 alio, ubi foramen sit: lutoque obdito
 ibi pariant, et ex iis suum genus pro-
 creant. H.

Praeterea omnes. Vespae, crabro-
 nesque. Arist. Hist. Animal. lib. IX,
 c. 66, p. 1145. Apes nihil ex carne
 attingunt: vespae nihil ex floribus:
 crabronesque, ab utrisque.

Sed vespae. Arist. loc. cit. Αἱ δ'
 ἀνθρώποις... θηρίοις τὰς μεγάλας
 μύας καὶ ὅταν καταλάβουσιν, ἀφαιροῦσι
 τὴν κεφαλὴν, etc. H. — Vespae, quibus
 ichneumones. Noster hic industriam
 indigitat sphecum Linn. qui larvas
 insectorum defodiunt quae laedere,
 non tamen occidere curant iis pro-
 prias larvas nutrituri. Cov.

Crabronum. Arist. Hist. Anim. lib.
 IX, c. 65, p. 1137, τῶν σφικῶν ge-
 nus silvestre seu ferum, quod ait
 esse rarum, in montibus gigni docet,
 neque sub terram parere, sed in
 quercubus, ὅλλ' ἐν ταῖς δρυσὶ. H.

Hieme. Arist. de iisdem crabroni-
 bus, p. 1138, περὶ σφικῶν. Ζῶσι δὲ
 φιλῶντες τὸν χειμῶνα. H.

Vita bimatum. Arist. ibidem, de
 iis ipsis: οὗτοι μὲν οὖν διττοῦνται.
 Crabrones autumnō transeunt: igitur
 biennio vitam finiunt. H.

hominem. Aliorum, qui mitiores videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme: matres, quae biennio durant: ii et clementes. Nidos vere faciunt, fere quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fiungunt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, et pascunt eas. Latior matrum species: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hiemem decidere aculeos. Nec crabro-

Aliorum. Crabronum scilicet, τῶν κρῆβρον σπηκῶν οὗς γένναι, etc. Arist. totidem verbis, p. 4439. II.

Opifices. . . matres. Rursus bene; nam vespa femina, quae gravis est, si hieme saeviente non perierit, nidum fingit, ova deponit, mox eorum ope sedem amplificat. Quae ex ovis erumpunt neutra sunt ac minora; et per aetatem similia nascuntur; antummo gignuntur mares ac feminae, quarum paucae genus propagant proximo vere. Coviza.

Ii et clementes. Non feminae carent aculeo, sed mares. Cov.

Nidos vere. Ineunte aetate, ἐπιόντος τοῦ ὁπίου. Aristot. Hist. Anim. p. 4439. II.

Quadrifores. Τετραθύρους, quaternis ostiis. II.

Iis eductis. Τοῦτω ἀνέχθιστον. HALL.

Latior matrum. Inter crabrones, inquit, quibus est matrum nomen, latae, graves, crassiores, grandioresque sunt, quam alii crabrones, ὅστι δὲ ἡ μήτρα πλατὺ καὶ βρῦ, καὶ παχύτερον, καὶ μείζον τοῦ σπηκός. Arist. p. 4441. II.

Dubiumque. Dubitatur an illae ma-

tres aculeatae sint, necne: videntur tamen veluti greges apum esse: verum neque exire, neque ferire; ἐξίνασι δ' ὥσπερ οἱ τῶν μελισσῶν ἡγαπόες, ἔχουσιν μὲν, οὐκ ἐξίνασι δὲ, οὐδὲ βάλαν. Arist. p. 4441, ubi τὸ ἐξίνασι Plinilique τὸ egrediuntur, ad aculeum referri oportere, dicique pro exenatur, manifestum est. Albertus M. de Anima. lib. VIII, tract. 4, c. 6, pag. 273, putat iis esse brevem aculeum; et nobis quidem ita quoque videtur. Qui locis praeruptis capiuntur, iis esse aculeum esse Philosophus ait, p. 4445. II.

Et his sui fuci. Sunt, inquit, et inter crabrones, qui carent aculeo, ut inter apes fuci; sed ii minores, et imbecilliores. Arist. p. 4432, τῶν δὲ σπηκῶν οἱ μὲν ἀκύντοί εἰσι, ὥσπερ κερκῆες, etc. II.

Quidam. Arist. Hist. Anim. loc. c. HALL.

Nec crabronum. Quamvis vespa crabronesque examen sub terra saepe constituent, nec crabrones tamen, nec vespaee emittunt examina sub regu aliqua et ductore, ut apes: sed occasione facta sololis manent ibi, augentque alveum, egesta senbe: unde

num autem, nec vesparum generi reges, aut examina: sed subinde renovatur multitudo sobole.

XXV. (xxii.) Quartum inter haec genus est bombycum, in Assyria proveniens, maius quam supra dicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritie, ut spiculis perforari vix possint. In iis et ceras largius, quam apes, faciunt: deinde maiorem vermiculum.

fiunt uno in loco examina sane magna: ita ut cophini interdum quatuor favorum ex uno nido extracti sint. Sic Arist. Hist. Anim. lib. IX, c. 66, p. 446. H. — *Nec crabronum... reges.* Non monarchica civitas vesparum; plures simul mares, plures feminae. Cuviza.

XXV. *Quantum inter haec.* Huic, inquit, triplici insectorum generi, apum, vesparum, crabronumque, affine quartum est, sed ipsa etiam maius, forma praepae par, et opere: nam favos li, cerasque fingunt. H. — *Quantum inter haec genus est.* Hac phrasi monet de insectis eiusdem gentis quam quae apes et vespas sibi vindicat, i. e. de hymenopteris sermonem fore. Cuv.

Bombycum. Graecis βόμβυξ et βομβυλός. Hesych. βόμβυξ, εἶδος ζώου περρωτοῦ κατὰ σφῆκα. Item: βομβυλός, ζῶον ἔχον τινα ποιῶν τοῦ γένους τῶν σφῆκων, ἡ μέλισσα μεγάλη, ἡ μύια. Toto genere, forma, ortu, nido, opere differunt a bombycibus nostris, ex quibus serieum ducimus. E vesparum illi genere sunt: nomen a bombo, vel sono, quem apum more ac vesparum edunt, nomen invenere. Is. Tzetzes in Lycophr. pag. 110: βομβυλός ἐστὶ ζῴον ὅμοιον μέλισσῃ, μέλαν δὲ τῇ χροτῇ, ἐκ πολλοῦ κηροπλαστοῦν. Λέγεται δὲ βομβυλός,

παρὰ τὸ βομβεῖν. Eadem habet et Suidas, p. 563, et Harpocration, p. 63. H.

Nidos luto. Aristotel. Hist. Animalium, lib. V, c. 19, p. 618: Ἐνία δὲ τῶν βομβυκίων πρὸς λίθῳ ἢ τοιαύτῃ τινὶ ποιῶσι πάλινον ὄζον, καὶ ὥσπερ οἱ ἄλλοι καταλείπονται: τοῦτο δὲ σφῆρα παχὺ καὶ σκληρὸν λόγῳ γὰρ μᾶλλον διαίρουσιν. Quaedam ex bombycum genere, ad lapidem, aut tale quid, construant o luto metae figuram, sale quasi quodam oblitam. Crasnum hoc durumque: lancea enim vix dividi potest. Hann.

In iis et ceras. Arist. loc. cit. H. — *In iis et ceras largius quam apes faciunt.* Ita MSS. quos vidi omnes, et ut arbitror, quos non vidi. Neque enim eos audio, qui cillas alicubi legi aiunt. Aristoteles certe de his agens, Hist. Anim. lib. V, c. 19, p. 618, ἐν τῷ πολλῷ γίνεται κηρός. Tzetzes, Suidas, alique βομβύλιον vocant, ζῴον κηροπλαστοῦν. Aristophanes, in Vespis, p. 438: Ὡσπερ μέλιτι ἡ βομβύλιος εἰσέρχεται ὑπὸ τοῖς ὀνυξὶ κηρὸν ἀναπαρασπένος. Vbi Scholiastes vetus: βομβυλός ζῶον μέλιτι ὅμοιον, καὶ ὅτι κηρὸν ποιεῖ. *Bombylius, animal api simile, quod et ceram facit.* H. — *Bombyum...* ceras. Pauca Noster, sed quae bene aignant illarum apum industriam

XXVI. Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, gemina protendente sui generis cornua, primum eruca fit: deinde quod vocatur bombylius: ex eo

quae solent muro nidum applicare ex arena et humo affabre factum. Ille nidus quasdam casus habet ovo similes, ac quarum nulla est quae non larvam suam cum dapibus contineat. Aristoteles eadem fere habet, sed Assyriae non tribuit. Cev.

XXVI. *Et alia horum.* Alii, Inquit, bombyces Assyrii sunt, quorum origo a superioribus admodum dissimilis. H. — *Et alia horum origo: e grandiore vermiculo*, etc. Alterius iam originis generisque bombyces describit, quos sub diverso quoque lemmate distribuit in Indice, hoc modo: *De Bombyce Assyrio. De bombyliis ucydalis.* Genus hoc non ceras, ut prius memoratum, sed fila ducit. Haec duo genera, tam diversa, tamque disparia, in unum coeunt nihilominus Scaliger, in Comment. ad Aris. Histor. de Anim. pag. 448, quamquam Philosophus ea et descriptione, ortuque, ostendit esse dissimilia, et oratione ipsa coniungit: nam de priore agit, Hist. lib. V, c. 49, p. 648; de posteriore e. 48, p. 599. Ea confundi quoque a Plinio, quoniam communi bombycem nomine ambo censentur, falso Salmasius credidit, in Tertull. de Pallio, p. 85. H. — *Et alia horum*, etc. Ibi noster, rursus post Aristotelem, lib. V, c. 49, animal describit non eiusdem generis, sed bombycem verum, qui principio eruca, mox chrysalis, tum papilio; sed turbat, dum priori formae cornua, hoc est, antennis tribuit, quas solus sibi iure papilio vindicat. Fallitur quoque, cum has formas multiplices asseverat; neque enim plus quam tri-

nae sunt, quod in caeteris entomis deprehenditur quoque. Caeterum hinc patet multo ante Aristotelem notum erucae cuiusdam filo uti artifices ad texturas conciliendas. Cev.

E grandiore. Ex σκώληκος τινος μεγάλου, ὃς ἔχει εἶναι κέρατα, καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων. Arist. Hist. Anim. lib. V, c. 48, p. 599. Tamquam cornua habet, quibus ab aliis differt. Describitur hic vermiculus a Basilio in Hexaem. hom. 8. II.

Primum eruca fit. Vel urica, ut monuimus. Nam in MSS. Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. et Chiffi. *umurica fit*; unde nos *Primum urica*, vel *eruca fit*, expressimus, priores litteras numerales esse notas rati, pro *primum*: adstipulante Philosopho, apud quem haec totidem verbis leguntur, ut mox dicemus. *Uricam* certe vel *uricam*, pro *eruca* dictum olim, non veteres modo libri testantur, sed et Columella in Horto, sive lib. X: *Scipitque urica per hortos, Quos super ingreditus exiit semina moris*, etc. Alii tamen, sed recenter cusi codices, *eruca* legunt. Gloss. vet. *uruca*, κέρμα. HARR.

Deinde quod vocatur. Ex vermiculo, inquit, fit primum eruca: quae post paulum temporis tumultum seu nidum forte condens, ut nostri bombyces faciunt, filis multis contextum, in eo veluti sepulta iacet. Tum vero bombylius appellatur. Postea ex bombylio, perforata testa, qua inclusus erat, necydalis vocatur: idem adultus bombyx. Haec omnia sex mensium spatio perficiuntur. HARR. — *Deinde quod vocatur bombylius: ex eo necy-*

necydalus: ex hoc in sex mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quae bombycina appellatur. Prima eas

dalus. Quamvis libri omnes publici et conditivi consentiant, invertit hic tamen verborum vices Dalecampius, et Dalecampium secutus Aldrovand. de Insect. lib. II, cap. 3, pag. 362: *Deinde quod vocatur necydalus, ex eo bombylius*. Verum uterque non Plinio modo adversatur, sed et Philosopho, Hist. Anior. lib. V, cap. 18, pag. 599: Γίνεται δὲ πρῶτον μὲν, μεταβάλλοντο; τοῦ σκόληκος, καὶ μεταβαλόντος ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος ἐν ἧς δὲ μνησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας. Habet his paria Hesychius quoque: Νεκύδαλος, τὸ ἐκ τοῦ βόμβυκος ζῷον. Clemens item Alexandr. in Paedag. lib. II, pag. 200. H.

Necydalus. Νεκύδαλος. Forte ita dictus, quod e bombylio mortuo quasi renascatur ipse. Νέκυσ enim Graecis est mortuus. H.

Araneorum modo texunt. Hi nempe bombyces, quorum origo alia a priorum nigine, ut aranei suas araneas, sic telas suas et fila bombyces in longum stamen ducunt. Σκόληκος, inquit Iulius Pollux, lib. VII, cap. 17, pag. 547: τίσιν οἱ βόμβυκες, ἀπ' ὧν τὰ νήματα ἀνίσταται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης. *Bombyces* vermiculi sunt, a quibus fila ducuntur, aranei more. Expressius aliquanto Clemens Alexandr. in Paedag. lib. II, pag. 200: Οἱ δὲ νεκύδαλον αὐτὸ καλοῦσιν ἧς οὐ μακροῦς τίκεται στήμων, καθάπερ ἐκ τῆς ἀράχνης ὁ τῆς ἀράχνης μίτος. *Bombylium* nonnulli graece appellant *necydalum*, ex quo longum stamen nascitur, quemadmodum ex araneo tela araneae. Quae longi staminis forma

vel uoa per se satis declarat quomodo sint et hi alteri bombyces Assyrii a nostris diversi. H.

Quae bombycina. Duplex igitur fuit bombycini texti genus: primum, ex Assyria bombyce, ad usum feminarum; alterum, ex Coa, unde vestes usurpare nec viros ipsos puduit. Quamquam et illud prius *Coom* ab aliis scriptoribus appellatur, quod in Co, vel Ceo potius insula, noma ex Assyriis allatum retorqueretur. Aliud ab utroque isto bombycino, serici geous fuit, de quo Plinius lib. VI, cap. 20, quod ex arborum canitie texebatur: nam et apud Indos hodieque ex arborum cuiusmodi, herbarumque lanugine, texta fiunt. Priora duo serici seu bombycini antiqui genera, ignota hodie, ut et alia quomodo plurima. HARR.

Prima eas. Telas videlicet. H. — *Prima eas redordiri, rursumque texere invenit in Ceo mulier*, etc. Telas, ut dixi, non vestes, quemadmodum Salmasius putavit, in Solin. p. 144; id enim esset actum agere: vestes retexere scilicet, ut rursum texerentur de novo. Deinde, si de vestibus Plinius ageret, non eas dixisset, sed eam: antecedit enim proxime, *texunt adventem*. Denique Philosophi verba de telis accipienda sunt: Ex δὲ τούτου τοῦ ζώου, inquit, Hist. Animal. lib. V, cap. 18, pag. 599: καὶ τὰ βομβύκη ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινες ἀναπνηθόμεναι καὶ πικρὰ ὑφαίνουσι. *Ex hoc animali bombycia mulieres quaedam exsolvant deglomerantes, atque inde texunt*. Neque enim βομβύκη dicit ἀπὸ τῶν βομβυκίων, ut

redordiri, rursusque texere invenit in Ceo mulier Pamphila, Latoi filia, non fraudanda gloria exco-
gitatae rationis, ut denudet feminas vestis.

XXVII. (xxviii.) Bombycas et in Co insula nasci

Salmasius arbitratur: sed ipsa sunt bombyceum fila βομβύκεια, ut ἀράχνη araneorum. Hoc lanicium mulieres suo revolvebant: ex resolutio telam tum primum texebant. II.

In Ceo. MSS. fere omnes, in Co, sed mendose, pro Ceo. Alia Cos est Hippocratis patria, alia Ceas sive Cea, avulsa Euboeae, de qua lib. XII, cap. 20. De utraque in geographicis egimus. De Ceo nunc scripsisse Plinium ipse admonet, tum loc. cit. scribens: Ex hac (nemp̄ Cea insula) profectam deliciae feminis vestem auctor est Varro: tum hoc ipso loco, in quo illustrando versamur, statim subiungens, bombycas et in insula Co nasci tradunt, diversis bombyciis diversum natale solum assignans. Quanquam non sum nescius apud Aristotelem loco proxime appellato scribi, ἐν Κῷ. Sed Graeci etiam τῆς τῶν Κῷ dicunt, de Ceo: ut Diodorus Siculus, Bibl. lib. IV, p. 281, ubi de Aristaeo, quem Ceam insulam tenuisse, tum ex aliis scriptoribus, tum ex Virgilio scimus, Georgic. lib. I, vers. 45: cultor nemorum, cui pingua Ceas Ter centum nivei tendunt dameta iuvenci. Sic Heraclides Ponticus τῶν Κῷ, ἐν τῇ Κέῳ (legn Κέῳ) πολιτείᾳ, ubi de Aristaeo multa, et de Ceae cognomine Hydrea, de quo egimus in libris geographicis. Sed vice versa ipsam Con insulam Ceon vocatam esse, Κέῳ et Κῷ, auctor est Eustathius in Iliad. B, pag. 349. II.

Latoi filia. Πάμφιλη Λαταίου θυ-

γάτρον, Aristotel. Histor. Animal. lib. V, capite 48, pag. 599. II.

Et denudet. Seneca in eam rem eleganter, ep. 90, pag. 397: Quid si contigisset videre has nostri temporis telas, quibus vestis nihil cellatura conficitur: in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? Vestem quamlibet eius tenuitatis nebulam prisci vocabant: quod translucet sub illa corpus, uti caelum sub nebula. Fulgentius, Mythol. lib. I: Astiterant itaque syrinate nebuloso lucidae tenues virgines, etc. Fragm. Petronii: Palam prorsus nudam in nebula linea. Sic enim legendum, non lanoe. Du-Cangius admonet, in Glossario, verbo nebula. Vide quae diximus lib. VI, cap. 20. II.

XXVII. Bombycas. Tertia haec est bombycini generis species, needum tamen ea est, ex qua nostri hodie epifices sericum ducunt: quam vetustioribus illis seculis, ante Iustiniani tempora, inegnitam fuisse in orbe romano, quo ex Seribus advecta a monachis India est, scriptis tradidit Procopius, Bell. Goth. lib. IV, cap. 47, p. 613. Fama tamen aliquid et auditiune accepisse de his bombyciis iis, quos araneorum more diximus telas texere, haec subiicit: ὅντι δὲ καὶ τοῦ Σέρης ἀπὸ τοιούτων ἰστέρον ζῶον ἀφροίξιν καὶ τὰ ὑπόμακτρα. Sunt etiam nonnulli qui Seres tradunt colligere telas suas ab aliis quibusdam animalibus huiusmodi. Notum Hieronymi Vulae de bombyce carmen, II. — Bombycas et in Co.

tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbris decussum terrae halitu animante. Fieri autem primo papiliones parvos, nudosque: mox frigorum impatientia villis inhorrescere, et adversum hiemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem vellere: hanc ab his cogi unguum carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori involvi nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore et furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quae vero coepta sint lanificia, humore

Hinc vides Graecos erucis suis usos et illarum seta, immo qualernas arbores his insectis istructas fuisse, quercum nempe et fraxinum, cupressum et terebinthum. Quidquid in his piogendis et representandis obscurum sit, dubitare non possumus erucas signari. Hodie illa species quam alit morus alba Iustiniana aetate Constantinopolim delata caeteras in oblivium detrusit; nam illius seta pulchrior, numerosior ac facilius glomeratur. De illa forte Plinius, dum Assyrio bombyce ait pueris et feminis adhuc cedere. Cuv.

Terrae halitu. Ex corruptis harum arborum floribus nasci hos bombyces Coos significat. Igitur nostris longe dissimiles, quotumlibet Salmastius refragetur, in Tertull. de pallio, p. 494. Bombyx enim nostrae tempestatis vermiculus est, ex ovo minutissimo candido, quod ex congeneri vermi nascitur. Id ovum aut in sole, aut in sinu foveat. Excludum vermiculum imponunt foliis muri albae, ut cuius notum est. H.

Nudosque. Nullo plane villo pilove

cute oblecta: nullis quoque alis vestita. Hano.

Villis. Erucarum more. Harum, aut similibus certe erucarum magnus esset dicitur apud Sineses provenire: at bombyces nostri non ita villosi pilosive sunt. H.

Hanc ab his cogi. Addunt libri editi, *subigique*: quam vocem MSS. nulli agnoscunt. Proxime quoque prius, *lanuginem vellere*, ex iisdem, non in vellera scripsimus. Hano.

Nido volubili. Lanugo corpori involuta nidum ovatum, sive folliculum representat similem ei quo se nostri bombyces includunt. H.

Ad alia pensa. Ad arborum lanuginem rursum radendam, carminandam, tenuandam, suo denique corpori involvendam, ut prius. H.

Quae vero coepta. Suscepta, instituta. In MSS. Reg. 4, 2, *capta* Colb. 4, 2, aliique, *capta*. H.

Humore. Aqua tepente, ut quidem existimo. Sic enim in tepida aqua inditos folliculos nostrorum quoque bombycum deglomerant, captantes capita filorum. H.

lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter aestivam. In tantum a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

XXVIII. (XXIV.) Araneorum his non absurde iungatur natura, digna vel praecipue admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum minimi, non texunt. Maiores interna et cavernis exigua vestibula praepan-

Iunceo fuso. Salmas in Tertull. de Pallio, *iunecum flum* meras esse nugae pronunciat: itaque reponit, *iuncto fuso*. At illudne aut Plinianum, aut omnino latinum quisquam agnoscat, pro igne adhibito? Num brevis dixisset, *tepidam humore*, vel *aqua tepente*, vel *humore* solum, qua voce scimus tepidam aquam abunde exprimi? H. — *Iunceo fuso.* In fila, inquit, lanificia haec deducuntur ac tenuantur, simulque iunceo fuso involvuntur. H.

Levitatem. MSS. fere omnes, *levitate propterea aestiva*. Sensus est, usurpatas a viris quoque vestes eas esse, oh delicatam levitatem aestati convenientem. H.

XXVIII. *Phalangia.* Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 63, pag. 404; sed de his multo accuratius Plinius lib. XXIX, cap. 27. Phalangia Graeci vocant araneas mordaces ac venenatas. Non esse *tarantulam* docebimus lib. XXIX, c. citat. H.

Acuminatum. Oñ Aristoteli, quod

alii vividum et agile maluit interpretari. H.

Assultim. Aristot. πρῶτον, quod ubi vult saltat: *saltax*, si fas est ita dicere. H.

Altera eorum. Nempe phalangiorum, Aristot. pag. 402: τὸ δ' ἐστὶν, μείζον, τὸ μὲν χρώμα μέλαν, τὰ δὲ σκέλη τὰ πρόσθεν μακρὰ ἔχον, καὶ τῇ κινήσει νοθερόν, etc. Alterum maius colore nigro, anterioribus cruribus longis, motu pigrum, etc. H.

Luporum minimi. Alterum hoc est araneorum genus: cuius gemina species est, maiorum, ac minorum: ex Aristot. loc. cit. Et hoc phalangion a Graecis quibusdam vocari auctor est Plinius lib. XXIX, cap. 27. H. — *Luporum.* De *aranea lupo* Linn. agitur, quae muscas abigit exsilens, vel currens. Illa telam conficit, ut ova involvat, quae secum ubique ferat. Cuv.

Maiores interna. Maiores, inquit, exigua in cavorum suorum ostiis, sive rimis ac foraminibus vestibula

dunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiae uterus ipsius sufficit: sive ita corrupta alvi natura stato tempore, ut Democrito placet: sive est quaedam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo et tam aequali deducit stamina, ipso se pondere usus. Texere a medio incipit, circinato orbe subtegmina adnectens: maculasque paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas, scutulato rete grassantes! quam non ad hoc videtur pertinere crebratae pexitas telae, et qua-

telarum praepandunt, quorum orditus ad interiora ac penitiora rimae illius, in qua latent, loca pertineat. II. — *Maiores interna et cavernis exigua, vestibula praepandunt.* In editis vulgo libris, *maiores in terra cavernis.* At Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris, Chifflet. *maiores interna et cavernis:* quod Aristotelis auctoritas approbat, ita scribentis, Hist. lib. IX, cap. 63, pag. 4402: *Ἐν τοῖς στροπίοις ὅ ἀνὴρ ποιεῖ τὸ ἀράχνην, καὶ ἐνδοῦ ἔχον τὰς ἀράχας τρεῖς, ὥς ἂν ἐμυστὸς τι κενεθῇ.* In rimis autem semper araneus ponit intus orditus: ubi moratur, dum aliquid incidens moveat. Turnebus, Advers. lib. V, cap. 44, pag. 441 legebat, *interna cavernae.* Eiusdem auctoritate pernoti, et supra dictorum codicum, paulo ante scripsimus, *luporum nemini:* quum edidit prius, *luporum nomine minimi,* exhiberent: intermedia illa voce, ceu spuria, expuncta. II.

Tertium eorundem. Araneorum videlicet. Hi sunt aranei nostri vulgares, qui ad domuum fenestras, laqueariaque texunt. II.

Ut Democrito. Existimavit is telae

materiam esse *κόρπος*, excrementum alvi. Improbatur hanc sententiam Philosophus, Hist. Anim. lib. IX, c. 63, pag. 4405. Improbatur et Albertus M. de Animal. lib. VIII, tract. 4, cap. 1, pag. 265. II.

Ipsa se pondere usus. Se ipse librans, filo haerens atque suspensus. II.

Circinato. Tam absoluto orbe, ut circino ductus videri possit. II.

Orbe subtegmina. MSS. omnes, *subtegmina.* Aristoteles *πρόσχατράμια* vocat, loc. cit. pag. 4403. II.

Maculasque. Cancellos. Sic in reti foramina, sive plogas, maculas appellamus: et maculis distincta retia dicimus. Cicero in Verrem, num. 7, *Reticulonque ad narces sibi admovebat, tenuissimo lino, minutis maculis, plenus rosae.* II.

Ex angusto dilatans indissolubilem nodo. Maculis una sui parte onustioribus, sensim dilatantibus sese. II. II.

Scutulato rete grassantes. De scutulato textu diximus lib. VIII, c. 73. Hæro.

Crebratae pexitas telae. Crebratae pro oribratae rescripsimus, admonitu

dam politurae arte, ipsa per se tenax ratio tramae: quam laxus ad flatum, ac non respucnda quae veniant, sinus! Derelicta lasso praetendi summa parte arbitrare licia: at illa difficile cernuntur, atque ut in plagis lineae offensae, praecipitant in sinum. Specus ipsa qua concameratur architectura! et contra frigora quanto villosior! quam remotus a medio, aliudque agenti similis! inclusus vero sic, ut sit, necne, intus aliquis, cerni non possit! Age, firmitas: quanto rumpentibus ventis? qua pulverum mole degravante? Latitudo telae saepe inter duas arbores, quum exercet artem et discit texere: longitudo fili a calmine, ac rursus a terra per illud ipsum velox reciprocatio: subitque pariter ac fila deducit. Quum⁵ vero captura incidit, quam vigilans et paratus ad cursum? licet extrema haeret plaga, semper in me-

codicem Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Et mos: *Derelicta lasso praetendi summa parte arbitrare licia: at illa difficile cernuntur*, etc. quum prius legeretur, *derelicta lasso praetendi summa parte arbitrare licia: ut arbitrari licet illa quae difficile cernuntur*. Quae verba Vlitius, in notis ad Cynetic. ut intelligit, ita depravat: *derelicta laxo praetendit summa parte, ut arbitrari licet: illaque de facili cernuntur*, etc. In cod. Tolentino Pintiani, *ut arbitrare licia*. II. — *Crebrae*. Quam parum apta videtur, inquit, ad has insidias tela tam dense texta, ut peca seu villosa interdum existimari possit? Crebratam appellat vestem, quam lib. VIII, c. 14, crebram dicit, *crebrae papaverinae*, etc. ubi vide quae de ea scripsimus II.

Tenax ratio tramae. Trama et subtemen, idem. Non tamen araneus si-

enti nos texit, tramam stamenque invicem tegendo: vixque trama dici ea potest: quippe quae transire deesse inter filum et filum mutua superequisitione. II.

Quam laxus. Quam facile cedens flatibus, et ventis: quam molliter ea quae incidunt, excipiens sinus? II.

Derelicta lasso. Derelicta credas ab araneo prae lassitudine licia, hoc est, fila ea quae summae telae toto ambitu praetenduntur: at sunt ea adeo tenuia, aegre ut possint conspici ab occurrentibus animalculis; quae ubi haec offendunt, ut lineas in plagis ferac, inde rapiuntur in medium aenum. Plagae dicuntur retia rariora ad capiendos foras: quod plagis, id est, foraminibus plena sint. Lineae funiculi extensi, in eodem usus. De his apud Lipsium plura vide, in Seneca de Clement. lib. I, cap. 42 II.

Licet extrema. Haec deinceps Ari-

diam currit: quia sic maxime totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit, ad polituram sarcians. Namque et lacertarum catulos venantur: os primum tela involventes, et tunc demum labra utraque morsu apprehendentes, amphitheatrali spectaculo, quum contigit. Sunt ex eo et auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altius tollunt. Idem sereno texunt, nubilo texunt: ideoque multa aranea imbrium signa sunt. Feminam putant esse quae texat, marem qui venetur: ita paria fieri merita coniugio.

4 XXIX. Aranei conveniunt clunibus: pariunt vermiculos ovis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est. Pariunt autem ova ea in telas, sed sparsa, quia

stat. Hist. Anim. lib. IX, cap. 63, pag. 4104. Semper a medio impetum facit: et quum cadaver effert, si interim aliquid irretiat, non ex eo loco ubi est, praedam aggreditur, sed prius medio repetito, unde magis sentiet motum: atque ex eo ipso loco concutiendo telam, captivum implicat, usque dum sui impetum faciat. HARD.

Os primum tela involventes, et tunc demum labra utraque morsu apprehendentes, etc. Non hos primum, ut libri vulgo impressi habent: sed os, tum ex Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chiffet. tum ex Aristot. Hist. Animal. lib. IX, cap. 63, pag. 4106: Περιτίθεται δέ, inquit, καὶ περιλείπεται καὶ τοῖς μύζοις ζώοις. ἐπὶ καὶ ταῖς σάρκασι ἐπιβάλλον περὶ τὸ στόμα, περιθέου ἀρκέστω, ἕως ἂν συλλάβῃ τὸ στόμα· τότε δ' ἤδη δάκναι προσιῖός. Circumvenit etiam et obducit maiora animalia: nam mures quoque lacertulas implicat, et os circumcircumveniens emittit

filum, donec buccas comprehenderit: tum vero aggressus mordet. H.

Idem sereno texunt. Negantem voculam libri impressi addiderunt, sereno non texunt, quam neque MSS. agnoscunt ulli, nec veritas ipsa, experientiaque patitur. Et Arist. quidem ipse, cap. 26, problem. 64, pag. 806, ἐν ταῖς εὐδαις, quum serenum caelum est, operari araneos non semel asseverat. H.

Multa aranea. Ἀράχνη, araneorum telae. Ita MSS. omnes. Libri publici, multae araneae. De hoc porro augurio, Theophr. lib. de signis ventorum. HARD.

Feminam putant. Immo, si Philospho fides, pag. 4104, mas otiose agitat, femina exerceat negotia, testit, et venatur: ἐργάζεται δὲ καὶ θηρεύει ἡ θήλυα. ὁ δ' ἄρρεν συναντῶνται. H.

XXIV. *Pariunt vermiculos.* Σὺν τρυφάνδοις, ἐπιστρώγγυλῃ συνάλεται μικρῇ, Aristot. Hist. Anim. lib. V, cap. 22, p. 620. H.

saliunt, atque ita emittunt. Phalangia tantum in ipso specu incubant magnum numerum: qui ut emerit, matrem consumit, saepe et patrem: adiuvat enim incubare. Pariunt autem, et tricenos caeterae pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

XXX. (xxv.) Similiter his et scorpiones terrestres, vermiculos ovorum specie pariunt, similiterque per-

Quia saliunt. Philosophi haec verba sunt, e lib. V Hist. Animal. cap. 22, pag. 620: Τίττοι δὲ πάντα μὲν εἰς ἀράχων· ἄλλα τὰ μὲν εἰς λεπτόν, καὶ μικρόν· τὰ δὲ, εἰς παχὺ οὐχ ἅμα δὲ πάντα ἀράχων γίνεται· πρῶτ' ὁ εὐρύς, καὶ ἀπὸ τούτου ἀράχων. *In tela sua parit ova quidem omnia, sed parva: partim in tenui et brevitate, partim in crassiore: non omnes araneoli simul generantur: statim nati et saliunt, et filum emittunt.* Videtur Dalecampio Plinius id quod de excluso fetu dicendum fuit, parentibus ipsa haud recte adscribere, ut in pariendo saliant, atque emittant. Ferinde quasi assultum ingredi, quod statim nati faciunt, adultiore ibidem minus expedite valeant: aut, si sparsa sic cernuntur ova, alia esse causa possitulla, quam quod salientes emittunt: etsi a Philosopho id haud ita liquido sit expressum. H.

Phalangia. Arist. p. 621. H.

Adiuvat enim. Pater in incubitu matrem iuvat, non femioam, propter numerosam sobolem: quae deinde utrumque parentem saepe circumstant, et interficit. Arist. συνπρωάζει γὰρ τῇ θήλειᾳ ἐνὶ ὄτρ. H.

Pariunt autem et tricenos. Ita libri quidem omnes, tum impressi, tum MSS. At trecentos potius, ut lib. VIII, cap. 10, hoc est, trecentos, legendum

putamus, ex Aristot. loc. cit. p. 621: Τὰ δὲ πλεῖσθες γίνεται καὶ τριακῶσια περὶ τὴν φαλάνγιον. *Vni phalangio ad trecentos numero circumfusi visi sunt.* HABO.

Consummantur. Hoc est, instancapunt incrementa. Aristot. pag. 621: Ἐκ δὲ μικρῶν τέλεισι ἀράχων γίνονται περὶ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τὰς τίττας. *Circiter quater septenis diebus, e parvis absoluti fiunt.* H.

XXX. *Similiter his.* Phalangis, de quibus dictum est proxime. Phalangiorum, inquit, more vermiculos ovorum similes magno numero et scorpiones parviot, similiterque a suis prole interficiuntur et pereunt. Haec sunt eadem apud Arist. Hist. Animal. lib. V, cap. 24, pag. 619. H. — *Scorpiones... pariunt.* Viventes a scorpione pariuntur vituli, sed candidi corpore sunt. Caudae et pedes in molem quamdam ovalem coeunt, unde forte vermes habiti. COV.

Similiterque pereunt. In Reg. 1, et vet. cod. Dalec. *perimunt*: sed mendose. Respicit enim Plinius ad superiora de phalangii fetu verba, qui ut emerit, inquit, matrem consumit, saepe et patrem: idemque nunc scribit scorpioni contingere, ut ab iis quos parit, pereat: quod et Aristot. docet, Hist. Anim. lib. V, cap. 21, p. 619: Τίττοι δὲ καὶ αἱ σκορπίαι χερσίν

eunt: pestis importuna, veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, et feminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cavernis, priusquam aliquo fortuito icto ieiunium egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nulloque momento meditari cessat, ne quando desit occasione. Ferit et obliquo ictu, et inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor est, in novem genera de-

σκολήκια ἐνισθῇ πολλά, καὶ ἰπιδίζου-
σιν· ὅταν δὲ τελευτῇ, ἐκβῆλλονται
ὡπερ οἱ ἀράχνη, καὶ ἀπώλλυνται
ἀπὸ τῶν τέκνων. *Pariunt etiam terre-
stres scorpiones verniculus ovorum spe-
cie, multos, atque inodant: illi ubi
sunt perfecti, parvulus ab illis expel-
luntur: quod etiam in araneorum prole
venere fit, et a sua ipsorum prole pereunt.*
HARR. — *Similiterque pereunt. A sua
ipsorum prole interempti. H.*

Veneri. Ita recte MSS. omnes: pro
veneno. Venenum illis, inquit, quale
serpentibus. H. — *Veneri serpentium.*
A scorpione vulgari Europae pungi
non est res periculosa. Tamen quae-
dam in Pyrenaeo ac meridie occur-
runt speciei subrubra, quae impensius
nocet. In calidis regionibus haec fere
semper degunt, quae venenum ha-
bent lethiferum. Sed memento Afri-
cam, Aegyptum, Syriam iis regioni-
bus annumerandas esse de quibus
scripserant auctores quos Plinius adiit
consuluitque. Cuv.

Ieiunium. Priusquam fortuito casu
in aliquid obivum ictum imprimant
quasi ieiunii oris: tunc enim primo
morsu egerunt venenum. H.

Semper cauda. Semper erecta, ceu
ictum meditans, ut ad eum inferen-
dum paratior sit Ovid. Fast. IV, 463:

*Scorpius elatae metuentis acumine
caudae. H.*

Et inflexo. MSS. omnes, et inflexu:
hoc est, retorta superne, reductaque
in sublime cauda. H.

*In novem genera descriptis, per co-
lores maxime, supervacuo, quoniam
non est scire, etc.* Ita cum Pintiano
correximus, quum prius legeretur, per
colores maxime supervacuos. Senten-
tia est, non omnia novem genera,
sed pleraque distingui coloribus. Octo
ex iis refert Nicander, in Theriac.
pag. 55, idemque, quod Apollodorum
non fecisse Plinius conqueritur, ape-
rit qui minime sint exitiales, et qui
maxime: Τῶν ἤτοι λυγρὸς μὲν ἀκρό-
τος ὅδ' ἐνδυσθῆς, etc. Quae Gor-
raeus interpres ita reddidit: *Invo-
cus stimulis et fati candidus lussus,
Sed flammis homines rufo spectabilis
ore Absumit sibilis; ipsi ceu febribus
aesti Vno stare loco nequeunt: sitis im-
proba sacvit. Qui niger est, ciet in-
stabiles in corpore motus, Et facit
amantes, et risus edit ineptos. At vi-
ridis, si quos petit muorone, repente
Horror, et hiberna ceu nimbi gran-
diae densi Corporibus erepitant, vel si
canis ardeat aestu. Lividus est alius,
latum trahit hellaos ventrem, Esurit et
semper nulla satiabilis herba: Si ferit,*

scriptis per colores maxime: supervacuo, quoniam non est scire, quos minime exitiales praedixerit: geminos quibusdam aculeos esse: inaresque saevissimos; nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate et longitudine. Venenum omnibus medio die, quum incandueret solis ardoribus: itemque quum sitiunt, inexpleriles potu. Constat et septena eadae interiorum saeviora esse: pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africae volucre etiam Austri faciunt, pandenti-

inquinibus non evitabile vulnus, etc. Can-
cro alius similis, qui degens littore et
algas Pascitur, et pelagi quaecumque
refulerit aestus. Corpore sunt alii
magno, durisque ropaces Forcipibus,
testa simul aspiore. Adde melan-
chlorum, cui oscula nodus in ima Ni-
gricat, et dardo densis compagibus
alae Aptantur. Nonum genus est Ae-
liano, Histor. Animal. lib. VI, cap. 20,
eorum quos διξεντρος vocant, hoc
est, quibus sunt, ut Plinius ex Apol-
lodoro sit, gemini aculei. In his co-
lorum generibus enumerandis, dissi-
del a caeteris Avicenna lib. IV, tract.
5, cap. 2, p. 217. H. — Satis elegan-
ter Tertullianus in Scorpione, statim
initio: Tot venena, quot ingenia: tot
perniciēs, quot et species: tot dolores,
quot et colores, Nicander scribit et
pingit. H.

Geminos quibusdam. Qui idcirco
διξεντροι vocantur. H.

Maresque. Aelianus, Histor. Anim.
lib. VI, cap. 20. H.

Novi coitum. Sunt tamen, inquit
Aelianus, qui hos non coitu, sed ni-
mio tantum caeli calore procreari as-
severent. Virumque modum agnoscit
Scol. Nicandri, et ex coitu, et ex pa-
treidine, posteriore Tertull. loc. cit.
Magnam de molico malum scorpions
terra suppurat. H. — Coitum iis tri-

buit. Coeant enim. Mari duplex pe-
nis. Vulva duplex sub thorace ac pe-
etine sita. Mas plerumque exilior.
Cuv.

Intelligi autem. Avicenna quoque
lib. IV, tract. 5, cap. 2, pag. 216, de
Scorpionibus: Manus, inquit, ex-
ternatus est, minutus: et femina pin-
gis, magna. H.

Quum incandueret. Tertullian. loc.
cit. de scorpionum saevitia in pun-
gendo: Familiari periculi tempus ac-
tas. Hase.

Constat et septena. Strabo l. XVII,
pag. 830, scorpiones aut in Libya
septem habere vertebrae, εντὰ σπον-
δύων. Aelianus item, Hist. lib. VI,
cap. 20: Καί ποὺ εντὰ ἔχων σπονδύ-
λους ὡφθη τις. Denique Apollodorus
ipse, quem Plinius nunc sequi se
profitetur, apud Scholiastem Nicandri
in Theriac. pag. 36: Τοὺς γὰρ σπον-
δύλους ὁ σκορπίος οὐ πλείους ἔχων
τῶν εντὰ σπονδύων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
σπινθίους, κατὰ φησὶν Ἀπολλόδορον.
Hase.

Pluribus sena. Tot enim nodis cau-
da spectabilia est. Septem numquam,
nisi exceptio ingruat rarissima qui-
dem, et a qua nihil ita veneni vim
infundit. Cuv.

Africae volucre. Africanus stylo
Tertull. loc. cit. Austro, inquit, et

bus brachia, ut remigia sublevantes. Apollodorus idem, plane quibusdam inesse pennas tradit. Saepe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quaestus sui causa peregrinis malis implere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed vivere intra Siculi caeli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui; multisque aliis in locis, ut circa Pharum in Aegypto. In Scythia interimunt etiam sues, alioqui vivaciores contra venena talia: nigras quidem celerius, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in vino. Magnam adversitatem oleo mersis et stellionibus putant esse: innocuis dumtaxat iis, qui et ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atque

Africae sacivitia scorpionum velificat.
HARR.

Apollodorus item plane. In MSS. plene. Hoc est, non brachia solum, sed omnino pennas. Neque id Apollodorus modo, sed et Pammenes prodidit in eo opere quod περὶ θηρίων inscripsit, teste Aeliano Hist. Anim. lib. XVI, cap. 42. In India pariter Megasthenes apud Strabonem l. XV, pag. 703. E recentioribus quoque Ramusius, tom. I. II.

Quibusdam inesse pennas. Scorpiones alati nusquam sunt. Forte Apollodorus de πανορπία, vulgo mouche scorpion, intelligebat. Haec entoma sunt quibus ala quadruplex, abdomen praelongum, et in quasdam forcipes desinens. His πανορπία id applicandum, videntur tamen aliquando in Italia, sed innocui. Cuv.

Hos quoque. Scorpiones alatos Libyca. HARR.

Ut circa Pharum in Aegypto. Habet similia Aristot. Histor. Anima-

lium lib. VIII, cap. 33, pag. 986. H.

In Scythia. In Caria dixit Aristot. loc. cit. Albertus M. de Animal. lib. VII, tract. 4, cap. 5, pag. 235, in Asia, et pluribus aliis locis. II.

Contra venena talia. Hoc est, quamvis similes serpentium ictus vix sentiant, ob pellis adipisque crassitiem. Quin et a suis impuot salamandra manditur, ut Plinius tradit l. XXIX, cap. 23. Eaedem percussae a serpentibus, cancerum esu sibi medentur, ut idem docet lib. XXXII, cap. 49. Et alios serpentes vorant, teste Philosopho Hist. lib. IX, cap. 2, pag. 406. HARR.

Nigras quidem. Sues videlicet. Albertus, loc. citat. Scorpiones quidam pungentes porcos, nigros praecipue, interficiunt. Sed citius moriuntur, si statim post puncturam intrant in aquam: quia tunc aquae frigiditate venenum ad cor reflectitur. H.

Potus in vino. Hoc iterum repetit lib. XXIX, cap. 29. II.

scorpiones in totum nullis nocere, quibus non sit sanguis. Quidam et ab ipsis fetum devorari arbitrantur. Vnum modo relinqui solertissimum, et qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus et a cauda, et a morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores superne conficiat. Pariuntur autem undeni.

XXXI. (xxvi.) Chamaeleonum stelliones quodam-

Superne. Dorso parentum insidens, inde morsu et caudae spiculo eos conficit. HARO.

Pariuntur autem. Aristot. Histor. Anim. lib. V, cap. 24, pag. 649. H.

XXXI. *Stelliones.* Stellio lacerti genus est, quo Galli, Germani, Anglique carent: cuius proinde nomen li nullum habent, teste Gesnero lib. de Quadrup. ovip. pag. 92. Graecis est ἀσκαλάωτης, et καλώτης, et γαλιώτης. H. — *Stelliones.* Quem Latini dixerunt stellionem, Graeci aiunt ἀσκαλάωτον, ἀσκαλάωτην. Is lacertus ille est in quem transtulit Ceres Ascalabum. Nicander Theriac. vs. 483; Antoninus Liberalis, c. 24, Ascalabon quoque nuncupant. Naso Metam. lib. V, vs. 450 sqq. ad eandem fabulam respiciens quale huic apud Romanos iodium nomen sic indicat: *aptumque colori Nomen habet vultus stellatus corpora guttis.* Noster lib. XXIX, cap. 4, stellionem a Graecia ait dictum ascalaboten, galeoten, et coloten; monet tamen non eundem eum italico huic e Graecia advectum: *In Italia, inquit, non nascitur; est enim hic plenus tentigine, stridore acerbo et vescitur; quae omnia a matris stellionis officina sunt.* Hanc synonymiam sequitur; nam quoniam Aristotelem vel Theophrastum latinitate daut galeoteo si-

mul et ascalaboten vertit per stellionem. Sic in his quae mox sequuntur stellionem ait vesci araneis, hanc ob causam quod Stagirita hoc ascalabotis tribuat. Vide Histor. Animal. lib. IX, cap. 4. Quod vero stellio eum ipse suam vorel, hanc mutaturus, ne epilepticis prosit (vid. lib. VIII, cap. 34, et lib. XXX, cap. 40), Aristotelem sequebatur ac Theophrastum de Anim. Iovid. nam uterque de galeote ista tradit. Ceterum ne dubites stellionem haec esse geckorum speciem, vulgarissimam quidem in Italia, cui nomina italice *tarantola*, in Narthooensi *tarente*, apud Lacedaem *jeckotte*, apud Gmel, *lacerta mauritanica* ac *lac. turca*. Huic eoim quaedam cum chamaeleone communia; siquidem araneis vescitur (ipse Noster lib. XI, cap. 26), in dorso tuberculos habet ordinatim dispositos, nec semel stellis comparatos (conf. praecipue Nasonis Metam. lib. V, vera, 450). In angulia parietum, sicubi porta est in cellis subterraneis, in sepulchris degit (Plin. lib. XXX, c. 40), et formam praefert nec gratam, nec quam vulgo aspicimus; uode ne mireris huius dotes assignatas, vel insolitas, vel pravas, de quibus plurifariam Noster. Callet sub ramis, et per tabulata inverso se deorsum spectante tergo ambulare; nam adheret

modo naturam habent, rore tantum viventes, praeterque araneis.

XXXII. Similis cicadis vita: quarum duo genera:

tenacissima; quod ascalabotes, si auctorem audias libri *πρὶ θάνατος ἀνοστήμ.* cap. 12, proprium habet; galabotes, si Aristophanem Nub. vs. 470, et Plut. de Fac. in luna. Haec eoncordia solum argumentum est uode cum Plinio eandem pates galotein et ascalabotem; nam tacent et Stagirita, et Theophrastus de identitate. Colotis diversitas fere certa est, nominati abhinc non procul a palmario zoologistasopho, Hist. lib. IX, cap. 4. Ibidem ille ascalabotis morsum aserit lethalem in quibusdam Italiae locis esse; de siculis eandem auctor *πρὸς θάνατος ἀνοστήμ.* c. 460; id insuper monens nihil periculi e tali morsu in Graecia. Dissidet Noster lib. VIII, cui lethifer morsus in Graecia, innocuus vero in Sicilia pronuntiatur. Haec explicari parvi refert; constat nec salamandrae, nec τῷ gecko venenum inesse, aliunde non valenti morsum alte infligere. Certe, si hominis cutem pererraverit, ampullas gignit, sed hac ut reor de causa quod ungula tenuissimis pupugerit. Ceter.

Praeterque araneis. Praeterque vascuntur araneis: bellum enim intercedit inter stellionem et araneum: devoratque araneas stellio, Πόλιμος δὲ καὶ ἀσκαλαβώτης καὶ ἀράχνης κατὰ φύσιν γὰρ τοὺς ἀράχνας ὁ ἀσκαλαβώτης. Aristot. Hist. Animal. lib. IX, cap. 2, pag. 1002. Sed vicissim araneus stellioni bellum ineidit, quae describitur a Plinio lib. VIII, cap. 95. Et lacertarum omnium catulis, ut dictum est huius libri cap. 28. II.

XXXII. Similia. Hoc est, cicadae

quoque rore vivunt, ut chamaeleones et stelliones: τῶ δρόσῳ τρέψεται μόνον, inquit Philosophus, Hist. Animal. lib. IV, cap. 6, pag. 474. Cicada, nostris *cigale*. II. — *Cicada*. E Stagirita assumpt, nec intacta, nec clara, ut prius ille magnas cicadas (Hist. Animal. lib. V, cap. 30) discernit, et parvas, quarum priores, nomine *acheta*, ultimae veniunt et primae abeunt, posteriores vero, quibus appellatio *tettigonia*, celerrime veniunt, tarde vero soleant exire. Maiores canuunt, minores ἀψύχαι, hoc est ut ipse infra explicat, parum canorae; quaecumque autem vel parum, vel saepe canunt, sub zona cingulum habent; quod maribus tantum contigit; feminis vero organum quoddam esse quo in terram, vel inter arundines ova deponunt. Vermiculus mox oritur, qui *tettigometra*, hoc est, cicadae mater, sit. Hanc *tettigometram* scito larvam et nympham, cui pro ore lingua quaedam apta ad exsugendum rorem. Quae fere cuncta conveniunt in cicada Europae meridionalis, *cicada plebeia* L. aliter, *cicada orni*, *cicada haematode*. Memento tamen speciem hanc, ut minorem statuta esse, sic acutior tamen ac constantiorem in cantando. In vineis degit. Sed forte Aristotel. de duplis tantum voluit dicere quae in arboribus vivunt; quarum maior cicada *plebeia* L. acutus strepit, minor vero cicada *orni* L. raucum sonat. Forte et non immerito suspicere, de cicadellis sermonem fuisse, entomis parvis et cicadarum genti adscribendis, quae etiam in Europa hac nostra

minores, quae primae, proveniunt, et novissimae per-
eunt: sunt autem mutae. Sequens est volatu rara.
Quae canunt, vocantur achetae: et quae minores ex
his sunt, tettigoniae: sed illae magis canorae. Mares
canunt in utroque genere: feminae silent: gentes ve-
suntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abun-
dantibus. Ante coitum mares praeferunt, a coitu fe-
minas, ovis earum correptis, quae sunt candida. Coitus

septentrionali occurrunt. Hoc ta-
men minus probro. Cov.

Quarum duo. Arist. Hist. Anim. lib.
V, cap. 623. Haro.

Minores. Alterum genus subintel-
lige, maiorum, quae, contra ac mi-
nores, posterius oriuntur et prius
pereunt. Ex Arist. loc. cit. II.

Sequens est volatu rara. Quae ca-
nunt, vocantur achetae. In MSS. om-
nibus, et in edit. Parm. sequens est
volatu quae canant. Quid si legas?
Sequens est nota earum quae canant?
Romani codices, teste Barbaro, pro
his vocibus habent, item maiores
quae canunt. MS. codex Lugd. cum
editis libris plane concinit. II.

Achetae. Αχίται, vel ἄχίται. Priore
vocabulo Philosophus usus, et Aelia-
nus, Histor. Animal. lib. X, cap.
44. Vtroque Hesychius: nam pag.
473, Αχίταις, ὁ ἄχίταις τέττιξ, ὁ λα-
λίστατος. Et pag. 432: Ἰχίταις, ἡ ὀ-
ρθόγυος τέττιξ. Sonoras latine recte
dixeris, vel eum Virgilio, argutas.
Haro.

Et quae minores. Nam quae canunt,
et maiorum perinde atque e minorum
genere sunt: modo ad praeciectum
secturam habeant, quae quasi instru-
mentum cantionis est: ibi enim li-
stulam membranaceam habent. Arist.
loc. citat. Ομοίως δὲ ἐν τε τοῖς πε-
πεῖς, καὶ ἐν τοῖς μεγάλαις, οἱ πᾶν

διηρημένοι εἰς τὸ ὑποζυγια, οἱ ἄδον-
τες: οἱ δὲ ἀδελφοὶ ἔχοντες, οὐκ
ἄδουσιν. Haro.

Tettigoniae. Species cicadarum qui-
bus minor statura. Eodem nomine
Aristoteles vocat τέττιγες, Gazae
versas, cicadastrae, Scaligero cic-
adellae: Suidas, τέττιγας ἀκασίτας,
quia nempe degunt in spinis. Cf.
Iliodig. VII, c. 6. Quidam putant
achetas mares, tettigonia vero femi-
nas. Caeterum nonnulli tettigonia
quasi a τέττιξ, A.

Sed illae. Maiores nempe, hoc
est, achetae, de quibus prior sermo;
posteriorem tettigonia locum obti-
nente, A.

Mares canunt, etc. Aristot. loco
citat. pag. 625; Aelianus, Histor.
Anim. lib. I, cap. 6. II.

In utroque genere. Maiorum ac
minorum. H.

Gentes vescuntur. Athenaeus, lib.
IV, pag. 433, et lib. IX, pag. 372;
Aelianus item, Hist. Anim. lib. XII,
cap. 6. Haro.

Ante coitum. Mares tum in cibo
suaviores, a coitu feminae. Aristot.
Hist. Animal. p. 626. II.

Coitus supremus. Sic Aristotel. pag.
614. Surrectas igitur ambas, et lipe-
des in coitu stare, inde videtur effici.
Haro.

supinis. Asperitas praeacuta in dorso, qua excavant feturae locum in terra. Fit primo vermiculus, dein ex eo, quae vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia evolant, noctu semper: primum nigrae atque durae. Vnum hoc ex iis quae vivunt, et sine ore est. Pro eo quiddam aculeatarum linguis simile, et hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt aethetae, ut diximus. De caetero in ventre nihil est. Excitatae quum subvolant, humorem reddunt, quod solum argumentum est rore eas ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis

Asperitas. Macro quem ad clunes habent, ὁ ἰχθυὸς ὀκρεῖν οἶσται, inquit Philosophus, pag. 625. HARR.—

Asperitas. Feminae organum non simplex quo non terram quidem ut locustae, sed ramalia mortua perterebrat, quibus ova imponat. Cuv.

Feturae. Fetui suo, qui mox describitur. H.

Fit primo vermiculus. Ex ovo vermiculus: e vermiculo, τεννυομήτρα, non a magnitudine sic appellata, ut orthygometra: sed ab officio, quoniam ab ipsa prodit cicada: quasi *matricicada*. Haec etiam Arist. 1. c. totidem plane verbis. II.

Vnum hoc. Aristoteles, Histor. Anim. lib. IV, c. 6, p. 471. II.

Aculeatarum linguis. Ita MSS. Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Chiff. ubi perperam editi, *aculeatum*. Aristoteles enim, Hist. Anim. libro IV, cap. 6, pag. 471. στέμα οὐκ ἔχει, inquit, ἀλλ' οἷον τοῖς ἐμπροσθενέτερος τὸ γλωττιοειδές, etc. Ore caret, sed quiddam habet eius speciei quod simile linguae est in iis quae sunt ore aculeata. HARR.— *Aculeatarum linguis.* Paulo laxius nunc Plinius loquitur: nam, ut idem ait libri huius cap. 65, quibus aculeus in ore fistulosus,

ut muscae, iis lingua non est proprie appellata, sed quiddam linguae simile: cuius speciem refert id quod in cicadis pro lingua est. Tris igitur distinguenda: linguae primum, ut in homine: deinde, linguae simile, ut in apibus: denique, quod huic simile est, ut in cicadis. HARR.— *Linguis simile...* in pectore... lambunt. Cicadarum proboscidem credas e pectore proficisci. Haec utuntur ut succum e frondibus aut stipitibus, minime vero rorem hauriant. Cuv.

Fistulosum. In praecinctu sectum, διχομήενον τὸ ὑπὲρμα, Aristotel. Fistulam Plinius hic vocat, membranam praetenuem, quam illae habent septo transverso subditam. HARR.— *Pectus ipsum fistulosum.* Distinguntur, quod ethetae infra saecinctum divisae sunt, et conspicuam membranam ostendunt, non item tettigoninae. Arist. DAR.

In ventre nihil. Hoc est, viscus nullum, ἀνέγγυον οὐδὲν ἔχει. Arist. pag. 471. II.

Excitatae. Aristot. Hist. Animal. lib. V, cap. 25, pag. 626. II.

Iisdem solis. At huiusmodi foramen observatum a se in cicadis, ait Aldrovand. de Insectis, lib. II, pag.

foramen. Oculi tam hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quae sit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus. (xxvii.) Cicadae non nascuntur in raritate arborum: idcirco non sunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. Est quaedam et iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum et copiam dirimit. At in Rhegino agro silent omnes: ultra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quae apibus, sed pro corpore amplior.

320, per quod illae humorem aquosum elicerent, qui in ventre continebatur. H.

Oculi tam. Aristotel. Hist. Anim. lib. V, cap. 25, pag. 626. Inscendunt digitum, perinde ac si folium motum foret, quum sensim admoveatur: quia obscure vident, nec quidquam dignoscunt. Quum sol non nitet, nubilo die, tunc paene nihil vident. H.

Cicadae non nascuntur in raritate arborum, idcirco non sunt Cyrenis circa oppidum. Sustulit inlicialem voculam non Hermolaus, quam libri omnes MSS. editique agnoscunt: veritus ne a Philosopho Plinius consideret. Sic enim ille, Hist. Anim. lib. V, cap. 25, pag. 624: Οὐ γίνονται δὲ τέττιγες ὅπου δένδρα μὴ εἰσὶν διὸ καὶ ἐν Κυρήνῃ οὐ γίνονται ἐν τῷ πεδίῳ· περὶ δὲ τὴν πόλιν πολλοί· μέλισσαι δὲ οὐ εἰσὶν οὐ γίνονται πολὺ σπαισι. ἐν γὰρ τοῖς ψυχροῖς οὐ γίνονται τέττιγες διὸ οὐδὲ ἐν τοῖς εὐσκαίς ἄλυσιν. At Cyrenis aeo Pliniano

arbores forsan nullae fuerunt, quarum raritatem fugiunt cicadae: nec sunt fere circa oppido frequentiora crebrae. H. — Eadem habet Arist. Hist. Animal. lib. V, cap. 25, pag. 624. H.

In Milesia. Aristot. Hist. Anim. cap. 33, p. 980, quibusdam Milesiae locis nasci cicadas, quibusdam non nasci tradit. H.

Sed in Cephalenia. In Cephalenia fluvio disternuntur agri, ubi cicadae vel nascuntur, vel non. Aristot. loc. citat. Aelianus, Histor. Anim. lib. V, cap. 9. H.

At in Rhegino. Strabo, lib. VI, c. 260. Conon apud Photium in Bibl. cod. 186, pag. 425, aliique. H.

Ultra flumen. Ἀλφειὸς ποταμὸς a Strabone nominatur, loc. cit. Pausanise Καίμιν, in Elise. poster. lib. VI, pag. 354, quo de omne disimus lib. III, cap. 15. Rem narrat aliter Aelianus, Hist. Anim. lib. V, cap. 9, quum et Locrenses in Rhegino agro, et Rheginas vicissim in Lo-

XXXIII. (xxviii.) Insectorum autem quaedam binas gerunt pinnas, ut muscae, quaedam quaternas, ut apes. Membranis et cicadae volant. Quaternas habent, quae aculeis in alvo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quam binis advolat pennis. Illis enim ultionis causa datum est, his aviditatis. Nullis eorum pennae reviviscunt avulsae. Nullum, cui aculeus in alvo, bipenne est.

XXXIV. Quibusdam pennarum tutelae crusta supervenit, ut scarabaeis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum grandi, cornua praelonga, bisulcis dentata forcipibus in cacumine, quum libuit, ad morsum

creni ait obmutescere: quasi usque in suo agro canore essent. H.

XXXIII. *Insectorum.* Ad verbum haec Aristoteles, Hist. Anim. lib. I, cap. 6, pag. 49. H. — Haec e Stagiritae diligentiam arguunt maximam in Philosopho insecta observante. GEVIER.

Quaternas habent, quae aculeis in alvo armantur. Vt apes, fuci, vespaee, crabrones. Aristotel. loco cit. τετραπτερά ὅσα ἀκυσθόεντα. H.

Cui telum in ore. Vt musca, tabanus, osilus, culex, Arist. loco cit. τὰ δὲ δειπτερά, ἐμπροσθεν ἔχον τὰ κέντρα, οἷον μύια, καὶ μύωψ, καὶ σίττος, καὶ ἰστίς. H.

Nullis eorum. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 40, p. 355. H.

Nullum cui aculeus. Arist. Hist. Anim. lib. I, cap. 6, p. 49, et de partibus anim. lib. IV, c. 6. H.

XXXIV. *Crusta supervenit.* Tegmen habent, ad alarum fragilium tutelam; quale cernimus in iis animalculis, quae Colli haunctoris vo-

cant. Quorum alae vagina teguntur huiusmodi, κολύπτειρα Philosophus vocat, loc. cit. pag. 48. H. — *Quibusdam... supervenit.* De coleopteris vel entomis agit, cuius in vaginas alae quodammodo reflectuntur. CUV.

Et scarabaeis. Τοῖς κατὰ τὰς, quorum sunt plura genera. H. — Scarabaeorum genera sunt, lucani, stercorarii, uopiores, fallones, libro XXX, cap. 11. Virides, lib. XXIX, cap. ult. Mylagrides, sive mylabrides: grylli: blattae pistrinae. Melolonthae, χροστόποδες: rutuli praegrandes: longipedes: tauri, eisdem cum lucanis quidam esse putant, a cornibus dictos, Hist. lib. V, cap. 49. DAL.

His... aculeus. Revera nullus e coleopteris aculeo instructus adspicitur. CUV.

Sed in quodam genere eorum. Quos a cervinorum cornuum similitudine cervos volantes; *cerfs volants* in Galiliis nominant. H.

coëuntibus, infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur. Lucanòs vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui e fimo ingentes pilas aversi pedibus volutant, parvosque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fetus sui nidulantur. Volitant alii² magno cum murmure ac mugitu. Alii focos et prata crebris foraminibus excavant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum et clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratae, non ante

Infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur. Illic remedia sunt amuleta, φυλακτῆρις. SALM. 439. a.

Lucanos vocat hos Nigidius. Scalliger comment. in Varrone legi posse credit, *lucas vocat hos Nigidius*, etc. qua forma elephantos appellaverunt lucas boves, eadem ut lucas scarabaeos nominent. DALEC. — *Lucanos*. Ita MSS. omnes, cuiusque libri. Id nomen habuerunt, quod plurimi in Lucanis Italiae essent. Errant qui hos cum lauris confundunt, ut Gaza, Constantinus in Lexico, et Dalecampius, quos refelleimus, lib. XXX, cap. 42. II. — *Lucanus*. Gall. vulg. *cercf-volant*, apud Linn. *Lucanus ceruus*. Horum larvae in intima quercuum parte crescunt. Cev.

Aliud iuvans. Scarabaei pilularii dicti, quod stercus volutant: in eo condunt sese per hiemem, vermiculosque parvos, unde soboles prodit: Αἱ δὲ κύνθραι ἐν κυμοῦσι κόπρον, ἐν ταύτῃ φυλάσσουσιν τε τὸν χειμῶνα, καὶ ἐντίκτουσι σκόληκις, ἐξ ὧν γίνονται κύνθαροι. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 48, pag. 602. Gallis *escabots*. II.

Aliud... pilas. Coleopterorum species indicabitur cui nomen *scarabaeus pilularius* L. et mos οὐα in excrementis

torum globis deponere, sedem hic et cibum nocturna. Cev.

Aversi pedibus. Retro gradientes. HARD.

Contra rigorem. Ipsos scarabaeos se his involvere pilulis, ibique mori, ac deinde reviviscere, scribit Ephraimus in Ancor. num. 85, pag. 89. II.

Volitant alii. Quos Galli vocant *haumetons*. Hos filo pedibus adligato, dum pueri siliunt circumvolitare, ac strepero volatu interius se exercere, iis ludicrum est. II.

Alii focos et prata, etc. Nos vocamus *grillons*, epitheton adnectentes vel campestrium vel domesticorum, et *taupes-grillons*. Cev.

Lampyrides. Αὐτοφλόγις, quae Latine cicindelae dictae, ut Plinius ipse admonet lib. XVIII, cap. 66. Gallis, *vers luisants*. Aristoteli, Hist. Anim. lib. IV, cap. 4, pag. 401, πυγολαμπίδες, a fulgore clunium. II. — Vtriusque lucet abdomen maris sed non totum; feminae vero pars tota abdominis posterior. Cev.

Nunc pennarum. Nam ut in formicarum genere, sic et in cicindelis, quaedam alas habent, quaedam nullas Arist. loc. cit. Καὶ ταῦτά δὲ γένος αὐτῶν ἔστι καὶ περὶ πτερῶν καὶ ἄπτερων εἶδος, μὲρμηκὲς τίσι καὶ πτερωτοῖ καὶ ἄπτεροι,

matura pabula, aut post desecta conspicuae. E contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maxime humido vapore prognatae. Fodiunt ex eodem genere rutili atque praegrandes scarabaei tellurem aridam, favosque parvae ac fistu-

και αι καλούμεναι πυρολαμπίδες. H. — *Nunc pennarum hiatu*, etc. In septemtrion. Galliae aecola *lampyrise noctilua* Linn. alae muri, sed malignum et fere nullum lumen; plus splendoris feminae competit, at nec alatae, nec herbam linquenti in qua solet repere. In *Italica* vero *lampyrise* Linn. quae in Italia occurrit, alis uterque sexus pollet. Cuv.

Non ante matura. Plin. lib. XVIII, cap. 66: *Signum maturitatis hordei lucentes vespere per arva cicindela: ita appellant rustici stellantes volatus: Graeci vero lampyridas*. H.

Tenebrarum alumna. Hinc Virgilio, Georg. lib. IV, vs. 243: *Luctuosis congesta cubilia blattis*. Scarabaeis haec animalcula sunt, grillisve similia, nigra, velocia, Graecis *σκαρ* *απειρομαίον*, blattae pistrinorum: Gallis *coffars*, si Constantino credimus, in supplemento linguae latinae. De blattarum aliis generibus dicemus lib. XXIX, cap. 39. H. — *Tenebrarum alumna blattis vita*. Non uni coleoptero id nominis, nec uni rodentium qui obscuritatem mutant. Blattas libris minabantur Martialis lib. XIV, Ep. xxxvii: *Constrictos nisi das mihi libellos Admittunt tincas trucesque blattas*. Ergo blatta quoque e dermestis. Sed species alias praeterea tum e multis, tum e Nostro, concilio qui lib. XXIX, cap. 6, tres indigitat: 1° molles, nimis lato caractere quam quem cuiquam tribus. 2° *Mylaeon*, ob patriam in pistrinis (haec *κρυ*

brion molitor Linn. σκαρ *απειρομαίον* Diosc. lib. II, cap. 38, coloris est sanguinei, vel purpurei in fuscum vergentis, et hinc forte color blattaeus quem in quibusdam invenio inter purpurae species nominatum); 3° alias quibus pars abdominis posterior acuminata, odor foedus. *Tenebrionem* agnoscis *mortisagum* Linn. sive *Blaps*. Fabric. forte *σκαρ* *βδελουσα* Aetii et Pauli Aeginetae. Nos blattas vocamus quaedam insecta ex orthopterorum ordine, quibus sane nil cum blattis Plinianis commune est. Cuv.

Ex eodem genere. Scarabaeorum videlicet. Hi sunt quos *μυρολόγους* Philosophus vocat Hist. Anim. lib. V, cap. 48, p. 502. Hesychius: *μυρολόγους*, *εὐδὸς* *καυθάρων*, οὗς *τινὲς* *χρυσόκαυθάρους* *καλοῦσι*. Scholiastes item Aristophanis, in Nubibus pag. 170, *μυρολόγους* aliis *χρυσόκαυθάρους* appellari dicit: ab aliis vero pro eo genere scarabaeorum accipi, quod a nostratibus *hauneton* vocari poullo ante diximus. H. — *Fodiunt ex eodem genere*, etc. Nullus scarabaeus est qui melli aut favis aliquid simile conficiat. Forte Nostro mentio hic incidit de *scarabaeo nasidorni* L. qui in corticem reliquiis degit, larva his nidum quemdam fingente in quo metamorphosin suam perficit; forte de *scarab. melolontha* Linn. vulg. *hauneton*, vel *scarab. aurato* Linn. quoniam vernacula appellat *scarabée doré*. Hic maxime placet mihi, qui verus *melolontha* Graecorum floribus plerum-

losae modo spongiae, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus est parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus.

Pennae insectis omnibus sine scissura; nulli cauda nisi scorpionis. Hic eorum solus et brachia habet, et in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet: item culici, et quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore

que insidet, unde non difficillime potuerit de mellificio veteres somnare. Cuv.

Medicato melle. Hoc est, venenato, noxia quapiam vi infecto. Sic apud Maronem, in sexto Aeneidos, *medicatis frugibus ossa*. Apud Martialem, *medicata pocula*. II.

In Thracia. Haec totidem verbis auctor lib. Mirab. Auscult. p. 1163, et Plutarch. lib. de An. tranqu. pag. 473. II.

Ob hoc Cantharolethrus. Quod perniciem et letum, *ὀλεθρὸν τοῖς κακοῖς*, hic loca affert. II.

Pennae... scissura. Non omnino verus Noster, licet auctorem praeferat Aristotelem. Articulationibus in multis coleopteris alae mediae vigent, ac possunt in se reflecti, et intra vaginas suas condi. Cuv.

Nulli... scorpionis. Simillima cauda spectatur Panorpa; dissimili ephemerarum genus, ichneumon, etc. Aristoteles loc. cit. hoc habuit salis dicere, nempe caudam inutilem in volatili dirigendo. Cuv.

Et brachia. Graeci *χῆλας* vocant. De scorpionum brachiis supra c. 30. II. — *Solus... habet.* Quod scorpionis brachium hic dicitur, maxillarum palpus est. *Phalangium cameroideis*

Hinn. vulg. *pince* vel *scorpion des lèvres*, similes palpos habet. Cuv.

Solus... spiculum. Vere. Cuv.

Ut asilo. Locus est apud Aristotelem similis, Hist. Anim. lib. I, cap. 6, pag. 49: *Εμπροσθεν ἔχει τὰ χεῖρα, μύια, καὶ μέσῃ, καὶ οὐρῶς, καὶ ἁπῆρας*. De asilo sive oestro diamus cap. 16. II.

Sive tabanum. Hoc est, quem quibusdam tabanum dici placet, etsi minus accurately sermone: neque enim idem tabanus est, qui asilus. Vide quae diamus cap. 16. Tamen *πῶμα*, tabanum, et *οἰστρον*, asilum, pro synonymis usurpasse multos e Veteribus, probat Bochartus, de Animal. parte 2, lib. IV, cap. 14, pag. 546. Et quidem, Plinii aevo asili nomen obsolevisse, eiusque loco tabani quoque nomen cum asilo sive oestro fuisse communicatum, haud obscure Seneca significat, epist. 58, pag. 281: *Hunc quem Graeci, inquit, oestrum vocant, pecora peragentem, et totis saltibus dissipantem, asilum nostri vocabant: hoc Virgilio licet credis, etc.* Hass.

Item culici. *Εμπίστ*, Arist. II.

Et quibusdam muscis. Fortassis hic tabanum genere muscarum complectitur. II.

et pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos praetenduntur ignava, ut papilionibus. Quaedam insecta carent pennis, ut scolopendra.

- XXXV. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum moventur. Quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locustis. (xxix.) Hae pariunt, in terram demisso spinæ caule, ova condensa, autumnii tempore. Ea durant hieme sub terra. Subsequente anno exitu vcris emittunt parvas, nigrantes et sine

Asilo... aculei. Plurimis in entomorum gente binas alas habentibus, aculeus ori adhaeret; sed nullus illius usus nisi in laedenda cute, mox sanguinem exsuctura lingua. Cuv.

In quo lingua. Sive pro lingua. Nam ut ait idem cap. 65 huius libri: *Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua nec dentes.* II.

Nec sunt talibus dentes. Nulli diptero exae maxillae quae mordent et dividant corpora. Haec apud illos organa in aculeorum formam excrevere. Cuv.

Quaedam insecta. Quae *ἄντρη* idcirco vocantur. Haec Arist. Histor. Animal. lib. IV, cap. 4, pag. 404. De scolopendra dicemus lib. XXIX, cap. 39. II.

XXXV. *Insectorum pedes.* Haec Aristot. Hist. Animal. lib. II, cap. 4, pag. 153, ubi multipedum, quales sunt muscae, et apes, crura monet in latum inclinata curvaturam flectere. Haab.

Quorundam. Quorundam postremi pedes longiores, sunt quam caeteri: *καμπύτητα εἰς τοὐπίσθιον*, Aristot.

Hist. Animal. lib. IV, cap. 6, p. 469. Haab.

Et locustis. Gallis, *sauterelles*; *ἀγροῦς*. II. — *Locustis... caule.* Feminae locustarum abdomen trahunt, quod longo et seminato quodam organo finitur, quo terram fodiunt nova mox accepturam. Cuv.

Demisso spinæ. *Impacta fistula*, quam ad cavulam habent ipsae: *Τίπτουσι δὲ εἰς τὴν γῆν, καταπέξασαι τὸν πρὸς τῇ κίρκῃ αὐλόν*. Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 23, pag. 623. Sane per fistulam eam pariunt, quam caudae subiectam habent. Plinius, apud scriptorem graecum *καλὸν* legit, non *αὐλόν*. Sed eodem demum vox utraque recidit. II.

Ova condensa. Quia simul cunctae pariunt, eundemque in locum ova deponunt, ita ut quasi favus fiat. Aristot. loc. cit. *Ἀθρόως δὲ τίπτουσι, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον ὥστε ὅτι εἶναι καθάπερ κέρειον*. II.

Ea durant. Transigunt hiemem sub terra: *διεμῶσι τὰ ὡς τὸν χειμῶνα ἐν τῇ γῇ*. Arist. p. 622. II.

Subsequente. Aristoteles, loco cit. Haab.

cruribus, pennisque reptantes. Itaque vernis aquis² intereunt ova: siccoque vere maior proventus. Alii duplicem earum fetum, geminum exitum tradunt: Vergiliarum exortu parere, deinde ad Canis ortum obire, et alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres quum pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces enascente, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivola ratione morientes, serpentem, quum libuit, necant singulae, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascuntur nisi rimosis locis. In India ternum pedum longitudinis, esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum

Sine cruribus, pennisque reptantes. Locustarum fetus, quum ova rumpunt, nondum alas habent; sed pedes et femora quibus possunt exsiliare. Cuv.

Alii. Ab Aristotele ii dissident. II. *Vergiliarum exortu.* Circa maii noviss. II.

Ad Canis ortum. Circa xv kalendas Augusti, ut dicemus lib. XVIII, cap. 68. II.

Arcturi occasu. Ante diem quintum idus maias, ut diximus lib. VIII, cap. 72. II.

Mori matres. Hoc Aristotel. Hist. Animal. lib. V, cap. 23, pag. 622. Vide Epiph. in Ancoratu, num. 81, pag. 89. II.

Qui eas strangulat. Lasiore unus est vocabulo: exedunt enim potius quam strangulant. II. — *Qui eas strangulat.* Plerumque insecta et locustae, post peractam generationem pereunt. Sed is de quo h. l. agitur vermiculus, non exstat in rerum natura. Forte aliqua vidit vermem eadaver locustae vorantem; unde huic fabulae origo. Locustae et serpentis pugna eiusdem fariosae est. Cuv.

Eodem. Arist. loc. cit. II.

Serpentem. Arist. Hist. Animal. lib. IX, cap. 0, pag. 1026. Refert Simon Maiolus, Colloq. 8, pag. 123, nilotorem suum ex agro venientem, locustam conspexisse, quae serpentem gutture apprehenderet, atque ita quidem ut citra pugnam interemerit. HARR.

Non nascuntur nisi rimosis locis. Interpolatores Pliniani scripsere, nisi in planis et rimosis locis, quum absint hae voces in planis et in MSS. omnibus, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. etc. quamquam eas Philo-sophus agnoscit lib. V, cap. 23, pag. 622: Οἱ γινώσκει δὲ αἱ ἀντίδες ἐν τῇ ὁρίσει... ἀλλ' ἐν τῇ πεδιάδι καὶ κατὰ βουνούς: ἐν ταῖς βουνούσις γὰρ ἐστὶν ὁρίσεις. Locustae in montana non oriuntur, sed in campestri, atque hiant: in rimis enim pariant ova sua. II.

In India... praebere. Magnae locustae femora habent satis asperis dentibus instructa, ut illis parum dura scindantur. Quaedam pedis longitudinem fere aequant; nullae vero novimus tripedales. Cuv.

praebere, quum inaruerint. Est et alius earum obitus. Gregatim sublatae vento in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuque evenit, non (ut prisci existimavere) madefactis nocturno humore alis. Idem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt: ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum irae pestis ea intelligitur. Namque et grandiores cernuntur, et tanto volant pennarum stridore, ut aliae alites credantur: solemque obumbrant, sollicitis suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires; et tamquam parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diraque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia vero morsu erodentes et fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maxime coortae infestant, saepe populo ad Sibyllina coacto remedia

Gregatim sublatae. Sunt eadem apud Theophrast. in fragment. De Animalibus quae repente apparent. Augustinus, de Civit. Dei lib. III, cap. 31: *Locustarum*, inquit, *in Africa multitudinem prodigii similem fuisse... litteris mandaverunt: consumptis enim fructibus foliisque lignorum, ingenti atque inextinguibili nube in mare dicunt esse deiectam*, etc. Idem refert Orosius lib. IV, cap. 41. II.

Deorum..... intelligitur Linnæist. gryllus migratorius hic describitur, qui miserrime in meridionalibus Europae provinciis fertiles agros vexat. Cov.

Diraque messibus. Nam fruges populantur, ut ex Livio mox constabit. Harp.

Italiam, etc. Liv. lib. XLII, pag.

533: *Locustarum tantae mbes a mari vento repente in Apuliam illatae sunt, ut examinibus suis agros late operirent: ad quam pestem frugum tollendam*, etc. Etiam in Germaniam Poloniaeque involasse, scriptorum testimoniis compluribus probat Malolus Colloq. 5, pag. 76. Quater annis singulis quinquiesve incredibili locustarum nube Teradonem Asiae oppidum agrumque circumiectum oblegi, refert Tavernerius, αὐτόματος, Itiner. tom. I, lib. II, pag. 467; eas deinde vento in deserta loca abripi, ibique interire. H.

Ad Sibyllina coacto remedia. Quum insanabilis perniciēs aliqua reipub. invasisset, cuius nec causa, nec finis inveniretur, Livii verbis utor, e lib. V, pag. 91, libri Sibyllini es S. C.

confugere, inopiae metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo ova obtinendo, deinde fetum, postremo adultas: desertoris poena in eum, qui cessaverit. Et in Lemno insula certa mensura praefinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, adverso volatu occurrentes, earum exitio. Necare et in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis par-

adiri solebant. Quibus inspectis, decemviri, quos penes horum librorum custodia fuit, referebant quae si remedia decernerent, carmine plerumque descripta, quale illud fuit, quod idem recitat lib. XXIX, pag. 341: *Quandocumque hostis alienigena terrae Italiae bellum intulisset, eum pelli Italia vineique posse, si Mater Isaea Pessinunt Romam advocata esset.* Sic anno primo belli Punici, Diti Patri Iudi ad Tarentum ex praecepto librorum Sibyllinorum facti, eodem referente tu Epitome libri XLIX. II.

In Cyrenaica. Forte pestilentiae metu. Refert enim Iulius Obsequens c. xc, P. Plautio, M. Fulvio coss. locustarum ingentia agmina in Africa, a vento in mare deiecta, fluctibusque eiecta, odore intolerabili Cyrenis mortifero vapore gravem pestilentiam fecisse pecori, hominumque nec mille consumpta tabe. II.

Graculos. Pervulgata est, apud Phaedrum fabula tertia libri primi: *Timens iuveni graculus superbiam Penus pavoni quae deciderant, sustulit, Sequae exornavit,* etc. Quam fabulam perstringens Lucianus, in Apologia pro mercede conductis pag. 262: *κολοίον dixit ἀλλοτρίους πτεροῖς ἀγλάσθου,* alienis exultare pennis. Horatius corniculam appellat: *Ne si forte*

mas repetitum venerit olim Grex avium plumas, moveat cornicula risum Furtivis nudata coloribus. Omnino sic res habet. Graculus veterum Latinarum *κολοίος*; Graecorum est, non quem Galli *geai* vocant, ut vulgus interpretum arbitratur: sed ut Bellonius admonet, de Avibus lib. VI, cap. 3 et 7, *choucas*. Glossae veteres: *graculus, κολοίος; ὄρνις*, igitur e cornicularum genere. Sane quem *geai* nominamus, est is per se aulis eximius, nec alienis indiget plumis. At *graculus Veterum*: seu parva cornicula, tota nigri coloris est, quod inter caeteros Martialis animadvertit lib. I, ep. 116: *Sol quendam volo nigriorem, Formica, pice, graculo, cicada.* Et auctor vitae S. Fructuosi Arch. Bracar. num. 8: *Nigras parvasque aves, quas usitato nomine vulgus graculas vocitat, mannetas in monasterio habuisse perhibetur.* H. — *Graculos quoque.* Cornicularum e genere avis est *graculus* veterum Latinarum: nos *choucas* vocamus, ut recte Bellonius admonet lib. VI, cap. 3 et 7. HARN.

Militari imperio. Cn. Sicinius praetorem designatum, cum imperio missum in Apuliam ad eas colligendas, auctor est Lavinus lib. XLII, pag. 533. HARN.

tibus vagatur id malum. Parthis et hae in cibo gratae. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo aequinoctia maxime, sicut cicadae circa solstitium. Coitus locustarum, qui et insectorum omnium quae coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudae reflexo, tardoque digressu. Minores autem in omni hoc genere feminis mares.

XXXVI. (XXX.) Plurima insectorum vermiculum gignunt. Nam et formicae similem ovis vere: et hae

Parthis. De Afris hoc idem scribit Dioscorides lib. II, c. 57. De Graecis quoque, ut ex Aristophane, in Acharn. act. IV, sc. 4 et 7, colligitur. De Aethiopicis acridophagis ex Plinio et Agatharchide diximus lib. VI, cap. 35. Desinat igitur ineptire grammaticorum pertinacia, de locustis Divi Praecursoris Domini: de quibus fuse Bochartus, de Animal. parte 2, lib. IV, toto cap. 7, p. 488 et seq. Nec Monacho ei assentimur, qui Iacobo de Vitriaco lib. Histor. Hierosolim. cap. 53, de eo argumento sciscitanti, respondit quod frequenter in refectorio suo quaedam herba monachis ad edendum apponchatur, quum ipsi linguatae, hoc est, locustam nominabunt, cuius circa monasterium suum magna habebatur copia: adiungens, quod illa esset quam edebat beatus Iohannes. Nugae. Haseo.

Eosque inter se. Hanc soni locustarum causam approbat Aldrovandus lib. de Insectis p. 420. Existimat autem philosophus Histor. Anim. lib. IV, cap. 9, pag. 489, sonum hunc excitari affricatione crurum, quibus in saltum emicant. Αἱ δὲ ἀφ' ὧν, τοῖς

πυλάσις τριβοῦσαι, ποιοῦσι τὸν φόνον. Πηδάλιον proprie gubernaculum est: nunc, ut ita loquar, saltaculum, crura saltatoria, πρὸς τὸ πρὶν. Haseo.

Circa solstitium. Cantus, non nisi aestibus, cicadis. Haseo.

Coitus. Haec totidem verbis Philosphus Histor. Anim. lib. V, cap. 23, pag. 624. Haseo.

Mareem portante. Quia maiores feminae maribus: itaque mares ab ipsis facillime sustinentur. Aristot. Histor. Animal. lib. V, cap. 48, pag. 593. H.

In eum. In marem inserente femina surrectum sursum meatum suum: non quemadmodum in aliis animalibus, in feminam mare. Ἐπίσσει δὲ τὸν πόρον κάτωθεν. τὸ ὄχλυ εἰς τὸν ἄρσενα τὸν ἐπάνω· ἀλλ' οὐ τὸ ἄρσεν εἰς τὸ ὄχλυ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἑλίων. Aristot. Hist. Anim. lib. V, c. 8, pag. 536. Haseo.

Tardoque. Disturna coniunctio, diuturnus coitus est. Arist. loc. citat. Haseo.

Minores. Arist. loc. cit. H.

XXXVI. Nam et formicae. Haec totidem verbis Arist. Histor. Animal.

communicantes laborem: sed apes utiles faciunt cibos, hae condunt. Ac si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora aversae postremis pedibus moliuntur, humeris obnixae. Et iis reipublicae ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant e terra. Maiora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant.

lib. V, cap. 20, pag. 649. H. — *Formiculum*... vere. Quae hic de formicis, non aeduli observatoris sunt, nec omnino vera. Sic in apum historia aliquoties dormitavit. Quae vulgo ova formicarum dicimus, larvas aut vermes scito. Illae, quum tunicis suis obvolutae iacent, similitudinem quamdam habent cum frumenti granis; unde creditum formicis grana frumenti ad hiemalem commentum congeri. Formica hiema non vescitur; neque grana aliam ob causam in cassa devehit, quam ut vias et vicos aptius possit solidare. Ccv.

Sed apes utiles faciunt cibos, hae condunt. Non placuit Frobenio haec vetustorum exemplarium, priorumque editionum lectio, quam sio ille interpolavit: *ut apes: sed illae*, etc. Sic paulo ante, ubi libri omnes habent, *nam et formicae similem ovis vere vermiculum gignunt*, Pintianus emendat, *similem apibus*: non modo contra fidem codicum, aed et contra scriptoria mentem, quam nobis Philosophia repraesentat, *Histor. Anim.* lib. V, cap. 20, pag. 649, ubi formicas porra ait vermiculos, qui e parvis et rotundia crescendo fiunt oblongi, *ἐκ μικρῶν καὶ στρογγύλων*. Et sane ova pariunt cocti tritici specie, aed multo minora. H. — *Apes... condunt.* Mel apes condunt, quod utile est

nobis; formicae contra, nil inde confecturae fructum particulas at carnem, et apes alias rapiunt quibus in eas delatis larvas alunt, succo expresso. Cov.

Portione. Usus hae vocis iterum posterius cap. 46, 49, 70 et 73. H.

Morsu. Ore admorsa gerunt onera. Hann.

Aversae. Obiectis clunibus. H.

Et iis reipublicae. Vide Aelian. *Histor. Animal.* lib. VI, cap. 43. H.

Semina. Plutarchum vide lib. de Solert. *Animal* pag. 968, et Basil. in *Hex. hom.* 9, pag. 146. H.

Madefacta... siccant. Curant larvas in aprico exponendas, quo siccantur, tum ab omni incursu defendendas; earum quoque auxilio tunicam suam nymphae rumpunt. Vt inter apes, opifices solae et neutrae, quae apterae, huic labori obnoxiae: mares et feminae alas habent, atque ubi in naturae suae perfectionem adolevere, coeunt, rudo paucae excipias, in aëre et in examina non parva congregantur. Mari minor statura, maior feminis, quae praeterea longiusculis alis spectabiles sunt, hae tamen post cultum mox depositurae. Quae in alveis mansere, propagant genus; quae autem coiere in aëre, avolant et novae sibi eligunt sedes, ubi primum

Operantur et noctu plena luna: eadem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quae sedulitas? Et quoniam ex diverso convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quae tunc earum concursatio? quam diligens cum obviis quaedam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, et in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacumque assiduitas. Sepeliunt inter se viventium solae, praeter hominem. Non sunt in Sicilia pennatae.

3 (xxx1.) Indicae formicae cornua, Erythris in aede Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis

fetus educant eodem pacto quo educare opifices solent. Cuvier.

Operantur et. Arist. Hist. Animal. lib. XIX, cap. 62, pag. 4100; Aelianus, Histor. Animal. lib. IV, cap. 43. HARR.

Interlunio. In colitu lunae, quem diem, inquit Plinius lib. XVI, cap. 74, alii interlunium, alii silentis lunae appellant. Τῇ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ νέου, mensis primo quoque die cessare formicas scribit Aelianus, Histor. Animal. lib. I, cap. 22. Etiam et sabbato Iudaeorum iuxta. feriari, si Tzetzae credimus, in Hesiodum scribenti, ἐν σαββάτῳ καὶ λ' τοῦ μηνὸς τῆς σελήνης οὐκ ἐργάζεται. H.

Quam diligens... percontatio. Vt Veteres, sic putant Recentiores solere formicas per olfactum et tactum quaerere an bene incoceptum successerit, et mutuo sibi animos stimulare. Cf. de formicis Huber filii, *Recherch.* Genév. 1810. Cuvier.

Sepeliunt. Ita MSS. rectius, quam *sepeliuntur*. Sic Plautus *inter se amplexari* dixit: Tullius *inter se amare*.

Refert hoc pariter de formicis Aelianus Histor. Animal. lib. V, cap. 49. Narrat Cleanthes apud Plutarchum lib. de Solert. Animal. pag. 967, vidisse se exuntes e cavo suo formicas obviam alteri formicarum examini, quae mortuam efferrent: has ab illis vermem accepisse, seu redemptionis elationisque pretium. Adde et Paxamum in Geop. lib. XIII, cap. 40, p. 370. HARR.

Solae, praeter. Elephanto hanc quoque religionem attribuit Aelianus loco citat. Elephanto, delphini, hirundini, api, urso, Tzetzae. Cbil. 4, hist. 427, vs. 453. H.

Erythris. Ioniae oppido, de quo lib. V, cap. 34. H.

Aurum ex cavernis. Refert hoc Strabo ex Neorcho et Megasthene lib. XV, pag. 706; Mela lib. III, cap. 7; Clemens Alex. Pedag. lib. II, p. 207, aliique. H. — *Aurum... terrae.* Hecum fabellam habes quam de origine mercium externarum negotiatoribus placuit spargi, quo melius Isteret fons opum. Creditum tamen e quadam

egerunt terrae, in regione septemtrionalium Indorum, qui Dardae vocantur. Ipsius color felium magnitudo Aegypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hiberno, Indi furantur aestivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quae tamen odore sollicitatae provolant, crebroque lacerant, quamvis praevelocibus camelis fugientes. Tanta pernecitas feritasque est cum amore auri.

XXXVII. (xxxii.) Multa autem insecta et aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo vere, et spissatus sole in magnitudinem millii cogitur. Inde porrigitur vermiculus parvus, et triduo eruca: quae adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantum movetur, ara-

nomini similitudine potuisse errorem nasci, pro formica accipientibus peregrinis quod in narrantis historia quadrupes fuit. Nam quidam quadrupedes sibi effodiunt domum in anfractu humo, et particulas metallicas sic in lucem trahunt. Cl. V. Weltheim asseverat non recedere multum ab his fabellis *canem corasum* Gmel. vulg. *coras*. Nec absurde speres fore ut, quum Indici montes innotuerint iam satis, meliora tandem renuntientur atque exactiora. Cuv.

Magnitudo. Non minus maximas canibus sibi esse Mela loc. cit. Strabo, vulpibus haud minores. Ex Herodoto interque hausit, Thalia, lib. III, p. 208. Caetero species corporis formicis nostratibus simillima est. H.

Erutum hoc. Quae de iis deinceps narrantur, extant ea totidem fere verba apud Herod. loc. cit. pag. 204. Vaporem autem mox calorem aestivum intellige. H.

XXXVII. *Multa autem.* Arist. Hist. Animal. lib. V, c. 48, p. 397. H.

Insidet hic. Res nimirum. H.

Raphani. Graeca voce pro latina abutitur: nam dum raphanum dicit, brassicam intelligit: *μάστιχα δὲ ἐν τῇς λαράναι, ἃν καλοῦσι τινες κράμην*, inquit Philosophus, loc. cit. Sed non brassica solum gignit erucas, verum et pomus, et prunus, et querens. At neque vitis, neque salix gignit. H. — Historiam deprehendis satis exacte delineatam *papilionis brassicae*, vel *papilionis raphani* Linn. vulg. *papillon de chou*. Cuv.

In magnitudinem. Milio minorem, *ἄττον κέχρηται*, Philosophus ait, loc. cit. H.

Inde porrigitur. Fit oblongior, et de formicarum ovis dixit Arist. lib. V, cap. 20, p. 619: *ἐν μικρῶν καὶ στρογγύλων μακρὰ γίνονται*. H.

Triduo eruca. Vel *urica*, ut in Reg. 4, et Parm. edit. Aristol. *tertio die*, *ἐν τρεῖσι ἡμέραις κήταις μακρά*. Gallia, *chenille*. H.

Duro cortice. Net eruca circum se, bombycum modo: ibi intus obsepta

neo accreta, quam chrysallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio.

XXXVIII. (XXXIII.) Sic quaedam ex imbre generantur in terra; quaedam et in ligno. Nec enim cossi tantum in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur, et alibi, ubicumque humor est nimius: sicut intra hominem taeniae tricenum pedum, aliquando et plurium longitudine.

XXXIX. Iam in carne exanimi, et viventium quoque hominum capillo: qua foeditate et Sylla Dicta-

turget, crusta seu folliculo duriore: *σκληρόν ἔχει τὸ κάλυψος*. Arist. loc. c. Haan.

Ad tactum tantum movetur, araneo accreta, quam chrysallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio. Hunc locum ita restituimus, summa religione ac fide vetustorum exemplarium auctoritatem secuti, Reg. 1, 2, Colb. Paris. Chiff. et Lugd. in quibus araneo occreta, vel accreta, legitur: interpolatorum coniectura neglecta, qui *aranei: haec eruca frigide admodum scripserunt*. Sic Plinius cap. 41, vermiculis circum se pariter folliculorum textentibus: *Si accrevere*, inquit, *chrysallidem faciunt*. H. — *Araneo accreta*. Quum creverit, araneoso obducta textu, aranacea tela involuta, tum chrysallis vocatur: *καλοῦνται χρυσάλλιδες... ἀπομύουσι δὲ κισσόντες παράχονται δὲ πόροις ἀραχιδίσου*. H.

Cortice. *Κάλυψος*. crustam vocat Aristot. loc. cit. H.

XXXVIII. *Ex imbre*. Quomodo enim ex rore papilio, de quibus proxime dictum est: ita ex imbre alia. Haan.

Coss. Vermiculi, qui in robore

gignuntur, de quibus lib. XVII, cap. 37. Nostri *cossus* vocitant. H.

Etiam tabani... *Μύωμας*, de quibus cap. 46. Arist. Hist. Animal. lib. V, c. 48, p. 603: *Οἱ δὲ μύωμας γίνονται ἐκ τῶν ξύλων*. H.

Et alibi ubicumque. Sic Reg. 2, Paris. et Tolet. Libri hactenus cussi perperam, et alia. Tolerabilius Chiff. eod. et alia. Arridet quam maxime lectio Reg. 1 cod. *alubiumque*. H. — *Et alibi*. Non in terra, inquit, tantum, et ligno, sed et alibi, ubicumque humor est nimius. H.

Taeniae. Taeniae, sive tinea, ventris animalia sunt, ab aliis scriptoribus lumbrici appellati. Platerus, quem Seannertus laudat, Pract. lib. III, part. 2, c. 5, p. 417, aliquot viros a se prodidit, quorum longitudo esset pedum quadragenum. H.

XXXIX. *Et viventium.* Pediculos intelligit, *ρθεῖρας*, qui et in capillo nascuntur, *ἐκ τῆ κεφαλῆς ἐγγίνονται*, et reliquo corpore ubi humor exuberat, sudorve, *ὅταν ὑγρὰ πᾶσι πολλὰ ἐκ τῆ σώματος*. Arist. Hist. Anim. lib. V, c. 26, p. 628. H.

Qua foeditate. Hunc locum expressit carmine Q. Scaevola Sammonicus,

tor, et Alcman ex clarissimis Graeciae poëtis, obiere. Hoc quidem et aves infestat: phasianas vero interimit, nisi pulverantes sese. Pilos habentium asinum tantum immunem hoc malo credunt, et oves. Gignuntur autem et vestis genere, praecipue lanicio interemptarum a lupis ovium. Aquas quoque quasdam, quibus lavamur, fertiliores eius generis, invenio apud auctores. Quippe quum etiam cerae id gi-

c. 6, p. 428: *Noxio corporibus quaedam de corpore nostro Progenit natura, volens abrupte somnos Scuisibus, et monitis vigilas intendere curas. Sed quis non paveat Pherecydis futa trogoedi, Qui nimio sulore fluens animalia tetra Eduxit, turpi miscuit quae morte tulerunt? Sylla quoque infelix tali languore perennis Corruit, et foedo se vidit ab agmine vinci.* II.

Et Alcman. *Ἀλκμᾶνα τὸν ποιητῶν* vocal Arist. loc. cit. Antigonae Caryl. c. 63, ad Alemaeonem Physicum pertinere id imprudens putavit. Id vero de Alemane, Sylla, Pherecyde, Callisthene, Mucio iureconsulto, et aliis, tradidit Plutarchus in Sylla, p. 474. II.

Hoc quidem. Pediculi nimirum. Καὶ γὰρ οἱ δονεῖς ἔχουσι φθειράς, καὶ οἱ καλούμενοι φθιναῖοι, etc. Arist. pag. 629. Sed li molliores sunt et oblongiores, tenuioresque, colore cinereo. Necantur pulvere et aqua: utrumque enim avibus datum est. II.

Pilos habentium. Arist. loc. cit. H.

Pilos habentium asinum tantum immunem hoc malo credunt, et oves. De ovibus id falsum esse, et oves potius scribi oportere Dalecampius admonet frustra: nam et exemplaria consentiunt omnia: et disertè Philosphus docet, Hist. Anim. lib. V, cap. 26, pag. 629, oves et capras carere

pediculis, non item ricinis: sed nec ricinis, nec pediculis, carere boves. Καὶ τῶν ἐχόντων τρίχας, πλὴν ὄνος οὐκ ἔχει οὔτε φθειράς, οὔτε κρότωνας: οἱ δὲ βόες ἔχουσιν ἄμφω· τὰ δὲ πρόβατα καὶ αἰγὴς κρότωνας· φθειράς δὲ οὐκ ἔχουσι. II.

Praecipue lanicio. Igitur vivae oves a pediculis sunt immunes: a lupo caesis lana vel maxime φθειρώδης, hos gignit. Haec Arist. Hist. Animal. lib. IX, c. 43, p. 911. Et Plutarchus, Sympos. lib. II, quaest. 9, p. 642: *Διὰ τί τὰ λυγίστρωτα τῶν προβάτων, τὸ κρίαρ μὲν γλυκύτερον, τὸ δὲ ἔριον φθειροποιεῖν ἴσχει;* Quare ovis a lupo adesse cura suavior est: lana autem pediculos generat? Quae ex Plutorcho etiam Geoponicon auctor expressit, lib. XV, cap. 4, pag. 403 Meminit et Philo, pag. 402, et Aelianus, Hist. Anim. lib. I, c. 38, H.

Aquas quoque. Aliter paulo Aristoteles, Hist. Anim. lib. V, c. 26, p. 630: *Γίνονται δὲ οἱ φθιναῖοι μάλιστα, ὅταν μεταβάλλωσιν ὕδατα οἷς λούονται, ὅσα ἔχει τῶν λοσιμῶν φθειράς.* Quae animalia et lavantur, et solent pediculos generare, ea tum pluribus infestantur, quum aquas, quibus sese lavant, mutant. H.

Etiam ceræ. Quod notabile sane est: ipsae enim cerae a putredine caetera vindicant. In cera etiam ve-

gnant, quod animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus a radio solis, posteriorum lascivia crurum petauristae. Alia pulvere humido in cavernis, volucris.

XL. (XXXIV.) Est animal eiusdem temporis, infixo semper sanguini capite vivens, atque ita intumescens, unum animalium cui cibi non sit exitus; dehiscitque

tusta, inquit Philosophus, Hist. Anim. lib. V, c. 27, pag. 634, ἐν κρητὶ πικρὰ καὶ σπομένη, non secius gignitur, quam in arido ligno animal candidum, quod omnium animalium minimum videtur esse, et vocatur ἀκράτῃ propter exiguitatem, quasi quod trahi, κτλέρθαι, non potest, sicuti nec punctum secari. Sunt qui existiment hoc animalculum esse coxum: alij cariem putant esse: caries enim ambulat et erodit, etsi oculis nostris non movetur. H.

Sordibus a radio solis. Hoc illud est quod Philosophus aliquantulum apertius loquitur, pag. 632, et in aridis gigni vermiculos, si humectentur: et in humidis, si exsiccantur. H. — *Alia rursus generantur sordibus a radio solis.* Sincerissima haec lectio est, quam restituimus npe codicum Reg. 4, Paris. et vet. Dalecamp. Vi enim solis aestivi haec animalcula, cuiusmodi sunt pulices, procreari significat. Quamobrem cap. seq. ricinum animal esse eiusdem temporis affirmat, hne est, aestivi: ut experientia compertum est. Ac nisi eae voces eiusdem temporis ad has referantur, a radio solis, quo illae pertineant, nemo sane intelliget. Prius legebatur, aridi soli. H.

Petauristae. Id rectius visum est quam *petauristarum*, ut Frobenius prior rescripsit. In MSS. omnibus,

petauris tantum legitur. Idem Frobenius rursus paulo post, vetustorum codicum, priorumque ante se editionum auctoritate spreto, ubi de ricino agitur, animal eiusdem turpitudinis scripsit, quum eiusdem temporis libri omnes exhiberent: ipsasque series rationis ita postularet, ut interpretatione nostra plauum factum est, et emendatione ea, quae hanc proxime antecessit. H. — *Petauristae.* Hoc est, salientibus his ipsis sordibus, ubi animam acceperunt. Hoc verborum ambitu pulices, credo, describit. *Petauristae*, inquit Nonius Marcellus, lib. I, num. 277, *Veteribus dicebantur, qui salibus moverentur*, quod ii πρὸς ἀλφειὰ κινῶνται. H.

XL. *Eiusdem temporis.* Aestivi nimirum, radio solis effervescente: nam per aestatem gignitur. Ricinum describit, quem Graeci κρητὶς, Galli tique nuntiant. Sunt et in homine ricini, quanquam diversa formae: *morpions* nostrates vocant: pelli haerent, neque satiari decidunt, ut qui in carne: hi capite infixo tantum sanguinis exsugunt, donec exsiccant: excrementi enim exitum non habent: at qui in homine, et excernunt, et ova pariunt. H. — Descripsit li. loc. bene *ocorum ricinum* L. vulg. *tique des chiens*, et *ocorum rodiumum* Schrank, vel *tique des barufs*. Cov.

Cui cibi. Vti nec cicadis potus sul

nimia satietate, alimento ipso moriens. Numquam hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ovibus et in capris hoc solum. Aequè mira sanguinis et hirudinum generi in palustri aqua sitis. Namque et hae toto capite conduntur. Est et volucre canibus peculiare suum malum, aures maxime lancinans, quac defendi morsu non queunt.

XLI. (xxxv.) Idem pulvis in lanis et veste tineas, creat, praecipue si araneus una includatur. Sitit enim, et omnem humorem absorbens, ariditatem ampliatur.

nullus catus est, quemadmodum observatum est c. 32. H.

Namquam hoc in iumentis. Asinis mulisque. De asino in primis dictum superius. H.

In quibus omnia. Pediculi, pulices, culices, ricini, *ρυρμύται*. Columella lib. VII, c. 43. H.

Hoc solum. Ricini tantum. Τα δὲ πρὸβλῆτα καὶ αἴγες, κρότωνες ἔχουσιν. Arist. Hist. Anim. lib. V, c. 26, pag. 629. H.

Hirudinum. Sanguisugarum. Horatius, de Arte Poëtica, lib. II, vs. ult. Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo. H.

Est et volucre. Musca canina, *ρυρμύτα*. Columella lib. VII; cap. 43: Fere, inquit, per aestatem sic muscis aures canum exulcerantur, saepe ut totas amittant: quod ne fiat, etc. H. — Est et volucre... malum. Nonnumquam muscae dipteræ e conopum L. gente auribus canis insident tot numero, ut statim ulcera gignantur. Cuvier.

Lancinans. Ita MSS. omnes. Scribi forte et *Lacinians* possit: quoniam id malum aures discindit in lacinias. HARD.

XLI. Idem pulvis. Cuius mentio in calce capitis 39. Haec Arist. ad verbum, Hist. Animal. lib. V, cap. 27, p. 631. Tineae Graecis *σῆτες*, Gallis, *des teignes*. Vide lib. XX, c. 48. H. — Falsum quidquid de sponte nascentibus entomis congerit. Tineae quaedam erucæ sunt, e nocturnis papilionibus non ignotis sane ortæ: his enim mos tunicam texere qua obvolutæ iacent, neque in chrysalides tantum mutantur, sed mox in papiliones his similes, quorum ova erucas peperere. In fici flore, fecundationi non inutilis, nascitur *cynips pænes* Linn. e gallarum gente. Cantharidas Noster vocat non unum genus coleopterorum, immo et species quæ hodierna cantharidum gens non continet; sed quarum nulli non competit generatio et metamorphoseos series regularis; nempe ovum, larva, nympa, tum forma entomi perfecta quæ gentem propagat. Neque id saeculorum crescente multitudine ullo modo variatur. Cuv.

Hoc et in chartis. Tinea scilicet. Et tineas sane in libris videmus, et interdum scorpionillos. H.

Hoc et in chartis nascitur. Est earum genus tunicas suas trahentium, quo cochleae modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatae expirant. Si accrevere, faciunt chrysallidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum et piri, et peuces, et cynacanthae, et rosae. Venenum hoc alae medicantur: quibus demptis, letale est. Rursus alia genera culicum accescens natura gignit. Quippe quum et in nive candidi inveniantur, et vetustiore vermi-

Est earum genus. Aristoteli loco cit. pag. 632, vermiculus est, quem *ἐνλαγρόρον* a ligno rodendo vocat. HARD.

Sed harum pedes cernuntur. Tinearum. HARD.

Spoliatae. Tunica detracta moriuntur, ac perinde inutiles sunt, atque cochleae exempta testa: *ἐκ τῆς τῶν χιτῶνα περιβλή, ἀποδύσκει*, etc. Arist. loc. cit. II.

Faciunt chrysallidem. Erucarum more, inquit, de quibus est c. 37, ubi accrevere, ac circum se nevere folliculum, chrysallidem re ac nomine representant. Sed ex erucis ita cortice suo involutis, rupta testa papilio volat: ex hac vero chrysallide quid alati fist animalis, nondum perspectum est, inquit Philosophus, loc. cit. II.

Ficarios. *ῥιζῶν* Philosophus vocat, pag. 633, qui in fructibus caprificorum generantur. Horum tractationem latus persequemur, lib. XV, esp. 21. HARD.

Cantharidas. Cantharides, inquit Philos. Hist. Animal. lib. V, c. 48, pag. 603, e sicariis erucis nascuntur, aut quae in piris, pinis, et canino rubo, quibus omnibus oriuntur vermes: *Αἱ δὲ καυθάριδες ἐκ τῶν πρὸς ταῖς ἐρυαῖς καμῖων, καὶ ταῖς ἀμύγαις,*

καὶ ταῖς πεύκαις πρὸς πᾶσι γὰρ τοῖς τοῖς γίνονται σκώληκες, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ κυμακάνθῃ. II.

Et rosae. Non cuiuslibet, sed caninae, hoc est, cynorrhodi, et albae rosae, ut dicitur lib. XXIX, c. 30, ut nec cuiuslibet rubi, sed canini, seu κυμακάνθας. II.

Venenum hoc alae medicantur. Interpolatores voculas hic addidere, quas ut supposititiss erasimus: nulli enim ess codices habent. *Venenum hoc remedia secum habet, alae necduntur*, etc. In Reg. 1, 2, etc. hoc tantum, *venenum hoc remediatur*, pro *alae medicantur*. II. — *Venenum*. De veneno cantharidum, et de eo quod nunc adversus illud offertur, remedio, dicitur lib. XXIX, c. 30. HARD.

Acetum natum. Acetum intelligit, culis e faece nasci vermiculos, e vermiculis culices Philos. docet Hist. Animal. lib. V, esp. 48, pag. 604: *Οἱ δὲ κάουσις ἐκ σκωλήκων, οἱ γίνονται ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄζος ὕλης*. Adhuc enim in his animalibus recensendis habitat, quae ex humore gignuntur: ad ea mox inde transiturus, quae ex igne. II.

Et vetustiore. Etiam in vetustiore, quamvis ea minus habeat humoris, quam quae recens decedit. Haec

culi : in media quidem altitudine rutili (nam et ipsa nix vetustate rubescit), hirti pilis, grandiores, torpentesque.

XLII. (xxxvi.) Gignit aliqua et contrarium naturae elementum. Siquidem in Cypri aerariis fornacibus, et medio igni, maioris muscae magnitudinis volat pennatum quadrupes : appellatur pyralis, a quibusdam pyrausta. Quamdiu est in igne, vivit : quum evasit longiore paulo volatu, emoritur.

iisdem ferme verbis Philos. loco cit. *In vetusta nive*, inquit, *vermes*, qui propterea et rubri sunt, et hirsuti : quia nix vetus quoque rubra est : at caelo tepido, in nive sunt candidi, et graves : omnes autem tepidiores. Εὐ χιόνι τῇ παλαιᾷ σκώληκες γίνονται διὰ τὴν παλαιὰν ἐρηθροτέρα· διὸ καὶ οἱ σκώληκες τοιοῦτοι, καὶ θαυνοί· οἱ δὲ ἐκ τῆς ἐν εὐδίᾳ χιόνος, μεγάλοι καὶ λευκοί· δυσκίνητοι δὲ πάντες. Hunc Plinii locum Salmavivus pag. 477, in Solin. Pintianum imitatus, ut intelligat, pervertit, spectra omnium librorum auctoritate et consensu. H.

Et ipsa uix Huius rei causam Cornimbricensis investigant, in Meteorol. Aristot. tract. 7, cap. 5. H. — *Ipsa nix vetustate*. Putat non ipsius nivis colorem sic mutari ; nam tales mutationes videri in comperto est, praecipue sicuti montium altitudinem nix profunda nceupat. Sed quoniam haec sit materia quae adiecta vel immixta, versus in ruborem candor, id in controversiam cadit. Certe huiusce materiae quum uritur (porro uritur facillime) odor quem ustulatio emittit, parum absuit, quin e plantarum staminibus pulverem quemdam crederet SAUSANA ; tum ex hae facultate, tum e locis et temporibus : neque enim parvi interval notare hanc

materiam aestivo praesertim tempore, atque iis praesertim locis colligi qui multos flores praeferunt. Hoc Alpium aequalis ; sed in Pyrenaeis eadem materia iuventa, RAMON, postquam hanc gravitatis esse comperit aquae pondus superantis, suspicatus est originem in mineralibus ; mox se attentius perspecta renuntiavit e spontanea quorundam mica solutione illam gigni. Denuo vir praeclarus, de Lamarck, ni fallor, testatur hanc ex animalculorum multitudine constare. A1.

XLII. *Et contrarium naturae*. Ignis. HADD.

Siquidem in Cypri. Ad verbum id Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 18, pag. 604. Seneca, Natur. Quaest. lib. V, cap. 6 : *Est ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico ? Ignis qui omnia consumit, quaedam etiam eriat : et quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur*. Accuratius tamen veriusque putem Aristotelem esse locutum, qui ἐν τῷ πυρὶ, in igne, generari dixit, quam Senecam, qui ex igne, ἐκ τοῦ πυρὸς. Ovidius Fast. VI, 292 : *Notaque de flamma corpora nulla vides*. Lactantius, Inst. I, 12. Ed. P.

Quamdiu est. Iisdem verbis Philo sophus, loco citat. Phile, lib. de

- XLIII. Hypanis fluvius in Ponto circa solstitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes supradicti modo, nec ultra unum diem vivit: unde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarii sunt numeri: culici et vermiculo ter septeni: corpus parientibus, quater septeni. Mutationes, et in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Caetera ex his pennata, autumnno fere moriuntur: tabani quidem

Propr. Animal. pag. 56; Aelianus Hist. Anim. lib. II, c. 2. H.

XLIII. *Hypanis*. Arist. pag. 605, et Cicero, Tusc. Quaest. lib. I, pag. 327: *Apud Hypanim fluvium, qui ab Europae parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quae unum diem vivant. Ex his igitur hora octava quae mortua est, propecta aetate mortua est: quae vero occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. Dalecampius ad Ararim, Scaliger ad Garumnem, Tarnemque, frequentes ait has bestiolas conspici, ubi vulgo manna vocantur: quoniam aiunt eas copiosum piscium proventum portendere: piscibus eas avidissime consecretantibus. HARD.—*Hypanis*... *hemerobion* vocatur. Elegantissime hinc ἡμερόβιον iam in senium vergentis ad pueros allocutio scripta est anonymo cuidam. (Vid. Noël, *Leçons de Littérature franç.* tom. I, pag. 372.) Caeterum vitae brevioris entoma nunc esse acinus; quippe quae ipsius noctis initio orta nocte obeunt. Omnibus convenit nomen idem ἡμερόβιος sive ephemerum et ephemerinum; notandum tamen sedulo est brevissima hac vita censei insectum numeris omnibus*

absolutum, iamque larva et necydala exuta. Immo contendunt nonnulli triennio perstare necydalae formam ac statum. AR.

Acinorum. Fulliculos acino maiores, inquit Philosophus, loco cit. Οὐκ ὁλόκων μύζων; γὰρ ὄν. H.

Hemerobion. Ημερόβιον. Aristot. ἡμερόβιον. Aelianus Hist. Anim. lib. V, cap. 43. Μοιρόβιον, quasi diale animal, ut Cicero iocatus olim, qui consulem dialem dixit. HARD.

Reliquis talium. Insecta, inquit, reliqua, praeter hemerobia, similiaque, septenario numero dierum perficiuntur, ab initio sui ortus ad consummationem usque: nimirum culices, vermiculique, diebus ter septenis: qui corpus, hoc est, ova pariunt, quater septenis: ovum enim addit hebdomadam, qua post coitum concrescit: reliquis ter septenis diebus incubatur, et excluditur. Haec Arist. loco cit. pag. 606. H.

Mutationes. Quales quam e vermiculo sit eruca: ex eruca deinde chrysalis: ex chrysalide demum papilio: uti dictum est cap. 37. Haec Aristotel. pariter pag. 607. H.

Autumno fere. Aristoteles, loco cit. HARD.

etiam caecitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

XLIV. (XXXVII.) Nunc per singulas corporis partes, praeter iam dicta, membratim tractetur historia.

Caput habent cuncta, quae sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diversi quidem generis: Phoenici plumarum serie, e medio eo exeunte alio: pavonibus, crinitis arbusculis: stymphalidi, cirro: phasianae, corniculis. Praeterea parvae avi, quae ab illo galerita appellata quondam, postea gallico vocabulo etiam legionem nomen dederat

Caecitate. Oculis aqua suffusa exuratis: αἱ δὲ μύωπες, καὶ τῶν ὀμμάτων ἐξυδροπύωντων. H.

Si cinere. Addit Aelianus, Histor. Anim. lib. II, cap. 29, si et ad solem exponantur: εἰ τέτταρ' ἐμπύωπες, καὶ καταθήσονται ἐν ἡλίῳ αἰγῶν. Philo Plinio assentitur lib. de Propr. Anim. pag. 76. H.

XLIV. *Caput habent.* Aristot. Part. An. lib. IV, cap. 40, pag. 1032. H.

Stymphalidi. Avis fuit Arcadica, gruibus magnitudine haud inferior, si fabulae fides. De ea Paus. in Arcad. HAARD.

Cirro. Pilos praetenuis, instar capillorum, ex quibus apex ille capitis conflatur, cirrum vocat. H.

Corniculis. Hoc est, seu cornicula duo, geminas ex pluma aures submitunt subriguntque phasianae aves, ut ipse superius dixit lib. X, cap. 67. HAARD.

Parvae avi. Ita rescripsimus ex Reg. 1, 2, et Paris. in quibus parvae avae scribitur. Vossius in Etym. verbo galerita, paulo audacius, paro, et quae. HAARD.

Quae ab illo. Ab apice quem ge-

stat in capite, nomen invenit: sive latinum galerita, sive graecum γαλερίτης, a galea quae κόρυς graece nominatur. Gallis alouette huppée, cochevis. H.

Gallico vocabulo. De hoc veterum Gallorum vocabulo, alauda, multa Goropius Becanus, Hierogl. lib. VIII, pag. 116, et Gallicor. lib. I, p. 13, ubi ea voce significari veteranos omnes affirmat. Sed falso: ipsius avis id nomen, ut nunc est, olim fuit. Avis galerita, inquit Marcellus Empir. cap. 59, pag. 202, quae gallice alauda dicitur. Et Greg. Turon. lib. IV: In ecclesia Arverna... in quadam festivitate, avis corydalis, quam alaudam vocamus, ingressa est. H.

Etiam legioni. Cuius legionis Cicero meminit ad Attic. lib. XVI, epist. 8, pag. 502: Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, etc., et Suetonius in Iulio, cap. xxiv. Vetula inscriptio apud Rein. p. 440, et apud Gruter. p. 403, 544, 559, etc. LEO. V. ALAUD. Id legioni factum ex dictorio nomen videtur, quod instar avis alaudae insignis esset cristis galearum. H.

alaudae. Diximus et cui plicatilem cristam dedisset natura: per medium caput a rostro residentem et fulicarum generi dedit: cirros pico quoque Martio, et grui Balearicae. Sed spectatissimum insigne gallina-

Diximus et cui plicatilem. Non, ut vult Dalecampius, Numidicam gallinam intelligit, descriptam lib. XX, cap. 29, sed upupam, de qua libro X, cap. 44: *Upupa, crista visenda plicatili, contrahens eam, subrigensque, per longitudinem capitis.* H.

Per medium caput a rostro residentem et fulicarum generi dedit. etc. Miras offudere tenebras huic loco editores Pliniani in hunc usque diem praepostera huiusmodi interpunctione: *Diximus et cui plicatilem cristam dedisset natura, per medium caput a rostro residentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio, et grui Balearicae.* Quae oratio significat upupae cristam per medium caput a rostro residere: id quod a veritate esse alienum, tum res ipsa clamat, tum Plinius quoque admonuit lib. X, cap. 44, scribens eam upupae cristam plicatilem, non residere deiectam ac depressam, sed subrigi contrahique. Ad fulicae igitur cristam haec reiicienda sunt, in hunc modum: *Diximus et cui plicatilem cristam dedisset natura: per medium caput a rostro residentem et fulicarum generi dedit.* Nam ita re vera fulicae habent. H.

Cirros pico quoque. Quibus alitibus cirros natura dedisset, superiores dixit: nunc cirrorum modum peculiarem explicat: nempe a rostro medio per caput medium residentes: quod est per se verissimum: ac nisi id faceret, stymphalidi, quam cirros habere dixit, iungere has statim aves pariter debuisset. Quod porro Dalecampius

monet schiros, hoc est, callos callosamve duritiem, legi oportere, frustra est. Quid enim ille callus praestet, nisi glabrum nudumque verticem, sive ullo insigni, vel apice, qui exstet et emineat? At in apicibus eiusmodi cristis recensendis, nunc totus Plinius habitat, non in cutis duritie, aliove habitu explicando.

Et grui Balearicae. Etsi non diffiteor Balearis insulas misisse grues, quae et minores, et praecipue forent in honore mensarum, ut a Plinio dictum est lib. X, cap. 69; hoc loco tamen non de Balearica magis existimaverim, quam de Africana sermonem institui. Incredibili enim consensu libri omnes tam excusi praelo sote Hermolaum, tum vero in primis manu exsarti, ut noster Parisiensis, alique, *gruibus aricae*, fortassis pro *gruibus Africae* repraesentant, praeter unum Lugd. In quo *gruibus Balearicae*, errore minime obscuro legitur. Nam quod inspicatur Barbarus, *gruibus aricae* legi posse, nec sua ipsi merito coniectura satiascit, nobis vero multo etiam minus. Nam neque quid *aricae* in capite sint, constat: neque si constaret, ea voce putarim exprimi recte vel cirros, vel diadematis id genus quod picus Martius gestat in capite, quod omnes norunt: cui proinde, in grue ea quae nunc cum pico componitur, simile Plinius et asine quiddam agnoscit. H. — *Et grui Balearicae.* De hac ave inter doctos disputatio longa exstitit, otum et scopas Aristotel. his crepanatibus, ob nimicam in grue et scope

ceis, corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verum peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem et aquatiliū, et mariorum, et serpentum, variis data sunt modis: sed quae iure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantum. Actaeonem enim, et Cipum etiam in latina

mobilitatem, illis vero *gruent pavoninam* Dum. (vulg. *grue couronnée*) antumantibus; donec sagacior nullo Savigny, in Observat. circa Aegypti et Syriae ornithologiam pag. 14 decrevit illam eisdem esse cum Graecorum *orece*, ergo et cum Linnaeistarum *ardea virgine*. *grue virgine* Dum. vulg. *grue demoiselle*. Ic. Buffon, n. 241. Ccv.

Corporum. Non e pluma, cirravis, ut superiores apices, conflatum: sed densiore materia. II.

Serratum. Instar serrae dentatum, sectumque. II.—*Nec carnem id esse... verum peculiare*. Optime Noster, neque enim ulli corporum partium assimilanda illa pars est, sed sui generis et quaedam, ut Graeci aiunt, *idiōtes*. Vulgus tamen appellat, sed novit natura discrepare a caeteris et quidem praestare, unde apud Iantiores in deliciis est. A.

Draconum... qui viderit. Non sane mirum; neque insipiam reperiendum, ni sicubi hippocentauros in melle servatos, et martichorae cornu, et virgineum aspingis caput, et caetera id genus adaperierint. Apollonius quidem Tyaneus vidit, Philostrato ita narrante, in vita lib. II, cap. 2. A.

XLV. *Aquatiliū et mariorum, et serpentum*, etc. Aegyptiis circa Thebas, non tam cornua, quam

quiddam vice cornuum inesse auctor est Aristoteles, Hist. Animal. lib. II, cap. 7, pag. 174, neque id iure cornua dici. Bene; nam e carne, aut ex ea quae a carne parum recedat substantia, illae appendices, ut et piscium quae saepe cornua dictitantur, et cochlearum; cornuum vero materia est sui generis, neque ab illa differt quae in pilos, ungues et squamas abit, zoologiis nunc et ipsa ebymicae rei peritis dicta *cornea*. Quod autem adiecit *quadrupedum generi tantum* bene est; sed e Stagirita, qui congruere dumtaxat quadrupedum haec generi asseverat: *ὄρνις δὲ ὅσα κραιπνότερα, τριπόδα ἰόντιν*, etc. Quin et potuisset iure suo subiungere et mammiferis id proprium, atque in primis ruminantium gentibus. Sed vid. not. 5. (huj. cap.) A.

Actaeonem. Vt Actaeoni cornua in capite nascerentur, ira Dianae factum fabulae occurrant, apud Palaephutum lib. de Incred. Histor. pag. 9, Hygin. fab. 180, et Fulgent. Mytholog. lib. III, cap. de Actaeone. Affert exempla hominum complura, quibus enata sint in fronte cornua, Io. Schenckius, Observ. Medic. p. 11 et seq. II.

Et Cipum. Valerius Maximus lib. V, cap. 6, p. 275: *Genus Cipo praetori pululato portam egredienti, novi et inauditi generis prodigium incidit*.

historia fabulosos reor. Nec alibi maior [Naturae] lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit haec in ramos, ut cervorum: aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis; aliorum finxit in palmas, digitosque emisit ex iis: unde platycero-

Namque in capite eius subito veluti cornua emeruerunt: responsumque est, regem cum fore, si in urbem revertisset. Quod ne accideret, voluntarium sibi met ac perpetuum indixit exilium.

H. — Rem similem nonnunquam adipisci homines erepant; nec omnino dissentiant peritiores. Dilecampius in commentario asseverat cornu in fronte nobilis feminae natum, quam de Fortune Monspensulani vocabant, digiti longitudine, filo paulatim adstricto praecisum, et a se visum anno 1542. Nos de hoc portentosae anomaliae miraculo pauca libavimus supra.

AIAS.

In latina. MSS. omnes, Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. Tolet. Salm. Chiff. in *latia* historia. H.

Sparsit haec in ramos, ut cervorum: aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Subulonibus, sunt οι σπαδίναι, vel παταλίναι, vulgo dicimus *brocards*: nam *brocas* Gallis sunt verus. Et caprearum quoque cornua, quum recta et simplicia sint, *brocas* vocant nostri venatores, ut in cervis *daguas*. Latini *subulas* et *ferulas*. Graeci σπάδης et πατάλους. SALM. p. 222. — *Subulonibus.* Cervi subulonibus nomine oryxem significari, de quo nos egimus lib. VIII, c. 79, multis contendit Salmasius in Solis. pag. 222, adstipulaturque ei Bochartus lib. III, cap. 27, pag. 970, insigni utriusque errore. Est enim oryx e monocerotum, seu unicornium genere, ut Plinius cum

Arist. admonet, libri huius cap. 106, ipseque Bochartus ieone oryxis exhibitae plane confirmat. Subulonibus vero simplicia quidem cornua, hoc est, non sparsa in ramos, sed recta, natura dedit: at non singula tantum, ut orygi, ac monocerotum; sed gemina, ut cervis, quorum a genere ii censendi. Eorum enim primum genera Plinius persequitur, quibus duplicia cornua sunt: quibus gemina, posterius, iis verbis: *Aliis singula, et haec a medio capite, aut naribus.* Hic meminisse subulonum oportuit, si ex eo genere forent, non prius. Nam quod glossae veteres habent, *sublones*, ορυγας, haud illud tanti est ponderis: quum aliud forte *sublones* sint, aliud *sublones*: et a tibia, ut diximus, deduci verius sit subulonibus nomen: ipsis illis glossis mox referentibus, *subulo*, αὐλῆτης. Et Festo, *Subulo Tusce tibicen dicitur.* H. — Notandum sedulo est, etsi cornua appellarentur quos cervus ramos praefert superbissime, non eiusdem eos materiae explicationibus natos, qua boum cornua. Apud hos nempe substantiae corneae prolongatio quaedam effloruit, qua, ut vagina quadam, ossis coronalis, ut aiunt, osse munus prolongatio. At in cervina fronte os surgit, nulla vagina conditum. Unde optime apud Recentiores distinctio quaedam instituta est, dum dicimus hinc *corne*, hinc *bois*: quamvis nec lignea ossi illi natura ullo modo sit.

AIAS.

tas vocant. Dedit ramosa capreis, sed parva: nec fecit decidua. Convoluta in anfractum arietum generi, ceu caestus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, et feminis tribuit: in multis, tantum maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in adversum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, et in leve fastigium exacuta, ut liras diceret, strepsiceroti,

Platycoerotes vocant. Εὐπυκνίστας vocat Oppianus in Cyneget. Animal est, cervo minus, cauda proportionem corporis longiore, pilo magis albicaute, arunco carens, cornibus maxime patulis. Nullum ei cum cervo amicitiae vinculum, raroque ob id simul degunt. Gallis *un daim*. Brod. VI, cap. 24. DAT. — *Platycoerotas.* Πλατυκνήστας, a latis cornibus instar palmarum, e quibus digiti emittuntur. Sunt eae damae vulgares, *les daims*, quas et dorcades appellari diximus lib. VIII, cap. 83. Meminit Dioscorides δόρκαδος τῆς πλατυκνήστου, ut quidem Hermolaus et Ruellius legunt: etsi Marcellus perperam δόρκαδος καὶ πλατυκνήστου, ceu genera duo diversa, maluit. In notis Tironis ap. Grut. pag. 175, *platoerous*. HARD.

Ramosa capreis. Et senis quidem plerumque distincta ramis. H.

Dedit ramosa capreis, sed parva: nec fecit decidua. Falsum est: nam capreis cornua decidunt, ut cervis. SALM. pag. 224. — *Nec fecit decidua.* Capreas tamen singulis annis mutare cornua, scribit Albertus lib. de An. tract. II, c. 4, p. 433. H.

Ceu caestus. Caestus erant lora bubula, quibus convolutae pugilum palmarum, aptiores ad pugnam fiebant. Inde *vinculorum immensa volumina*. Maronij

dicta, Aeneid. lib. V, vs. 408: *Et porribus palmas innexuit armis*, vs. 425. HARD.

In hoc quidem genere. Tsurorum videlicet. H.

In multis. Vt de cervis diximus lib. VIII, cap. 50. H.

Rupicapris in dorsum. Hoc Albertus perperam adscribit ibicibus, de Anim. sub. finem lib. XII, pag. 374. HARD.

Damis in adversum. In partem anteriorem adunca, seu reflexa. Vel haec una nota per se satis declarat, Veterum damas, longe ab iis, quas Galli *daims* vocant, esse diversas: fallique pariter eos qui capras Africanas esse existimant, quas Arabico nomine *gazelles* nuncupamus. His enim recta et simplicia, in dorsumque leviter reiecta, nedum in anteriorem adunca partem, cornua sunt. H.

Vt liras diceret, strepsiceroti. MSS. fere omnes, *dicerent*. Sed Hermolaus, ut verum sitent, delicias facit, qui *liras*, et *terpsiceroti* legit, a voce graeca *τέρπν*, oblecto, velut a modulatis et quasi ad lyram compositis cornibus. Noster sane *liras* ait quasi sulcos, et strias, mediosque inter illas ordines rugarum. Strepsicerotis inde nomen, a contortis striatisque in orbem cornibus, ἀπὸ τῆς στρέψεως τῶν κέρατων. Iconem exhibet Al-

quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiae armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de causa obliqua cervice pascuntur. Aliis singula, et haec medio capite, aut naribus, ut diximus. Iam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum: aliis adunca, aliis redunca: aliis ad iactum, pluribus modis: supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad praetentandum iter; corporea haec, sicut cerastis: aliquando et singula. Cochleis semper bina: et ut praetendan-

drovand. de Quadrup. bisul. lib. I, pag. 740. II.

Phrygiae. Tum in Phrygia, tum alibi boves esse, qui cornu ut aëres moveant, auctor est Philos. Histor. Anim. lib. III, cap. 9, pag. 354: Κζι εν Φρυγία αϊσι βόες, κζι άλλωθι, κζι νούεσι τὰ κίρατα. De Erythraeis bovibus idem Aelianus, Hist. Anim. lib. II, cap. 20. H.

Troglodytarum. In Libya Indis vicina, inquit Aelianus, Hist. Animal. lib. XVI, cap. 33. Indos autem Aethiopes vocant, qui Nili ripam orientalem accolunt. Hic nempe Troglodytarum regio est. Et apud Garamantes eiusmodi armenta esse diximus iam lib. VIII, cap. 70. II.

Aliis singula. Vel medio capite, ut monocerotis, bubusque unicornibus, de quibus lib. VIII, cap. 31, vel naribus, ut rhinocerotis, de quo eiusdem libri cap. 29. II.

Ad incursum. Vt arietibus.

Aliis adunca. Aliis antroorsus flexa, aliis retrorsus: utrisque ad inferendum ictum apta. II.

Aliis redunca. MSS. Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, Paris. *remuca.* II.

Aliis ad iactum. Ad iacienda in sublime ea quae arripuerint. Martialis lib. Spectac. epigr. xxii: *Iactat ut impositas taurus in astra pilas.* II.

Supina. Leviter in dorsum reclinata. — *Convexa.* Adversa, curvatura scilicet utriusque cornu, seu aduncitate introorsus flexa, fornicis in morem. — *Conversa.* Contraria: aduncitate, seu flexione cornuum extroorsus proiecta, in dextram laevamque. HARR.

In quodam genere. Nempe in capris: quod et in arietibus quibusdam vidimus. HARR.

Corporea haec. E carne, vel cartilagine, aliave peculiari quapiam natura: quo sensu corporeum accipi oportere Plinius ipse admonuit cap. sup. HARR.

Aliquando. Vt in vipera cornuta Illyrica, cuius iconem exhibet Aldrovandus libro de Serp. pag. 169. Non cerastis, ut vult Dalecampius: sunt enim his gemina, ut minimum, cornua: quoadoque et quaterna: uti diximus alius lib. VIII, cap. 35. II.

Et ut praetendantur. Paris. cod. *proctendantur.* Et sunt, inquit, huius-

tur, ac resiliant. Vrorum cornibus barbari septemtrionales potant: urnisque bina capitis unius cornua implent: alii praefixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt: multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quae cestrota picturae genere dicuntur. Omnibus autem cava,

modi cornua cochleis, ut modo pretenduntur, quum lubet; modo revoceantur ac paene resiliant. H.

Potant. Traditum ab antiquis, priusquam pocula reperta fuissent, cornibus homines bibisse, indeque fictum, verbum *ἑνυκπᾶσαι*, id est, *οἶνον ἀνιχνύειν*, vinum affundere. Rhod. XXX, cap. 4, Athenaeus lib. XI, p. 234 et 235. Dalec.

Vrnisque bina capitis unius cornua implent. Ita emendavimus admonitu codicum Reg. 1, 2, Paris. Chiff. Prius scilicet prorsus lectione legebatur, *urnaeque binas capitis unius cornua implent*. At non urnae cornibus, sed cornua urnis implentur: nec singula cornua urnam continent, bina binas: alias capitis unius cornua continere amphoram dixisset: sunt enim binas in amphora urnae: sed urna opus esse ait una, ut cornua gemina impleantur. Porro corollarii vica luvat subicere hoc loco ea, quae de uorum cornibus vetusti scriptores retulere, a Plinianis haud multum discrepantio. Caesar. lib. VI, pag. 34: *Amplitudo cornuum, et figura, et species, multum a nostrorum bovm cornibus differt. Haec studiose compuncta a laebris argento circummolantur, atque in amplissimis apulis pro poculis utuntur*. Transcripsit haec ad verbum a Caesare Aimoinus, Hist. Frane. l. 1, c. 2; neque haec solum, sed et quae de alce ille prodidit, quanquam a vero abhor-

rentia, uti ostendimus in notis et emendationibus ad librum octavum. Caesari et Aimoino concinit Fulgo, viae Hierosolym. lib. 1: *Vris cornua sunt immensae concavitatis: Ex quibus ampla satis et laevia pocula fiunt, Vtilibus et mensis et honora et comoda prosunt: Scv docti artifices ea quadrisfida rotundent, Integra sive sinant, et fissa caloribus aptent*. H.

Alii praefixa hastilia cuspidant. Lege: *alii praefixa his pila cuspidant*. Et paulo post legas: *multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quae cestrota picturae genere dicuntur*. *Κεστρωτά* genus encaustices fuit, qua cestro, id est, vericulo pingebatur in ebore et cornu, quod genus *κεστρωτόν* vocant et *ἑνυχυτόν*. Salm. — *Alii praefixa hastilia*, ita Reg. 2. At Reg. 1, Paris. et editio Parm. ut existimo, sincerius, *praefixa his pila*: hoc est, pro pilorum cuspidate, acuminatis utuntur cornibus. Harn.

Lumen inclusum. Cornu laternarum translucido. Harn.

Nunc sublita. Sublinere nostrates vocant, vernir, *appliquer le vernis*. Harn.

Quae cestrota picturae genere dicuntur. Prius legebatur, *quae cestrota*. Sinceram restituius lectionem, tum ex codicum praedictorum fide, tum ex Plinio ipso: quod et ante nos Turnebus vidit, Advers. l. XIII,

et in mucrone demum concreta sunt. Cervis autem tota solida, et omnibus apnis decidua. Boum attritis ungulis, cornua unguendo arvina, medentur agricolae: adeoque sequax Natura est, ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera flectantur, atque incisa nascentium in diversa partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora feminis plerumque

cap. 24, pag. 404. Cuius coniecturae et illud addici forsitan haud abs re fuerit, legi adhuc commodius posse, *Quae cestrata a picturae genere dicuntur*. H. — *Cestrostrata*. Cestrostrata fiant tessellis eorumum vario colore pietis, et ligno insertis, vulgo *marqueterie*. DAL. — *Quae cestrata*. Κεστρωτά sunt, quae cestro, id est, vericulo in ebore, cornuve, per insustionem picta sunt. Quo de picturae genere cum Plinio dicemus. XXXV, cap. 41. HARD.

Omnibus autem. Aristot. de Partih. Anim. lib. III, cap. 2, pag. 4001, et Histor. Anim. lib. II, cap. 7, p. 414. Verum et orygi, et platyceroti, et capreolis, alcibusque, solida pariter esse cornua, constare experientia ait Nierembergius noster Histor. Natur. lib. III, cap. 2, pag. 410. H.

Cervis autem. Haec totidem verbis Aristot. loc. citat. et Albertus M. de Animal. lib. III, tract. 2, cap. 4, pag. 433. Nec cervis modo, inquit idem Albertus lib. II, pag. 404, sed et his quae similitudine quadam cum cervo conveniunt, ut sunt damae, espreoli, equicervi, sive quos Germani *Eland* appellant, decidua sunt omnibus annis cornua. HARD.

Et omnibus annis. Nisi cervus castratur, ἐν μὴ ἐκτελεῖται. Aristot. Histor. Anim. lib. III, cap. 9, p. 334. HARD.

Boum attritis. Aristot. Animal. lib. VIII, cap. 40, pag. 905; Columella lib. VI, cap. 14. Cato de Re rust. cap. 72, picem liquidam pro axungia adhibet. HARD.

Adeoque sequax. Aristot. loc. citat. HARD.

Tenuiora feminis. Aristot. Histor. Animal. lib. IV, cap. 44, pag. 512. HARD.

Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore mutilis. Haecenus ita editum, ut in *pecore multis*. Vel, interpunctione etiam perversa, ut in *pecore. Multis ovium*, etc. Emendandi, ut fecimus, auctor fuit Democritus apud Aelianum, Histor. Animal. lib. XII, cap. 19, ita prodens, bubulo pecori castrato tortuosa, gracilia, longa fieri cornua: integro, ac testibus praedito, secundum radicem, qua vertici committuntur, crassa: cuius discriminis ibi causam affert. Οἱ τοῦ μὲν βόει, ἀμύχαντος λέγει, σκολιά, λεπτά, καὶ μακρὰ γίνονται τὰ κέρατα αὐτοῦ· τοῖς δὲ ἐνέχυροις παχέα, etc. Auctor etiam Aristoteles, qui de Generat. Anim. lib. V, cap. 6, pag. 4447, esseca omnia mutari in feminam docet. De tauris tamen speciatim aliter existimare alias videtur, ut suo loco monuimus. HARD. — *Vt in pecore, mutilis*. Mutilis ibi est castratis. HARD.

sunt, ut in pecore mutilis: ovium nulla, nec cervarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli, excepto asino Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli superne primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facile coarguantur cervarum natura, quae neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Caeterorum ossibus adhaerent, cervorum tantum cutibus enascuntur.

XLVI. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. Ostrearum generi nulla,

Ovium nulla. Et cornutas tamen oves quoque ipsas vidimus. H.

Nec cervarum. De his egimus lib. VIII, cap. 50. H.

Nec quibus multifidi. Causam Philosophus affert, de Part. Animal. lib. III, cap. 2, pag. 1000, quoniam vel ad inferendam vim, vel ad depellendam, cornua animalibus natura concessit: multifidis autem auxilia non desunt huiusmodi: dedit enim natura aliis ungues, aliis dentes pugnaces, partem aliis aliam, qua propulsare a se iniuriam valeant. Vide ibi plura de eo argumento. H.

Excepto asino. Arist. Hist. Anim. lib. IX, cap. 7, pag. 168; Aelianus Hist. Anim. lib. III, cap. 41. H.

Bisulcis bina tribuit. Aristoteles de Part. Animalium lib. III, cap. 2, pag. 1000. Bisulca dicitur, *piel fourchu*, Héro.

Nulli superne. Quoniam natura a dentibus adimendo, addidit cornibus: alimentumque quod in eos dentes digeratur, in cornuum incrementum absumitur. Aristot. pag. 1002. Alia porro de cervis ratio est, ut mox subditur. Cornua cervo masculo pro telis data: non item feminae: quoniam

admodum ne calcaria quidem gallinis, sed gallo tantum: quae tamen calcaria in rostrum illis, aut in dentes non abeunt. H.

Quae neque dentes. Aristot. l. cit.

Caeterorum ossibus. Hoc multo verius, quam quod Philosophus confidentius paulo pronuntiat, Hist. An. lib. III, cap. 8, p. 334, cornua corio potius haerere, quam ossi: τὰ δὲ κάρνα προσήκοντα μέλλει τῷ δέματι, ἢ τῷ ὀστέῳ. Bona enim, aliorumque cornua ossi haerere, manifestum est: neque ab osse sine capitis dispendio avelli posse. Haereant sane cuti bouum Phrygiorum cornua, quia mobilia sunt, ut diximus: at non item caeterorum. Héro.

XLVI. *Capita piscibus, etc.* Verum, sed causa e vero non est. Ar.

Fortassis ut mergantur. Haud temere adhibita cautio, fortassis. Nam eam nunc omnes sciunt esse causam, ut facile mergantur pisces: vesicae scilicet natatoriae capacitatem stringi huius qui lateralis dicitur muscoli auxilio. At vesicae in oesophagum exitus est. Ergo aeris bona pars, qui levissimus vesiculam modo impleverat,

nec spongiis, nec aliis fere, quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, ut cancris.

- XLVII. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscue maribus ac feminis, apud intonsas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, Galliae Comatae: ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia: quippe Myconii carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quaedam animalium naturaliter calvent, sicut struthiocameli, et corvi aquatici, quibus apud Graecos nomen est inde. Desfluvium eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in

recedit. Vade plus speciei ponderis pisci competit, qui in inferiora deinde devolvitur. *As.*

Ostreorum generi nulla. Ob id Turpilii vocat inoras ostreas, ἀστέρους: In acta cooperta alga inoras ostreas. Vide Festum. *Datze.*

Et cancris. Verba haec sunt Philopoli, de Part. Animal. lib. IV, cap. 10, pag. 1032: Τὸν δὲ ἀναιμὸν ἐν τοῖς ἀστέροις τοῦτο τὸ μῆρος, αἶον τοῖς καρκίνοις. Galenus quoque, de usu part. tomo II, lib. VIII, cap. 5, pag. 487, inter ἀνίψαλα ζῷα recenset καρκίνους, καὶ καράβους. Gammario lumen, sive asbro caput exsertum discretumque esse, quumvis exiguum, contendit Phil. Jac. Sachs, in Gammartol. pag. 205. II.

XLVII. In capite. Aristot. Histor. Animal. lib. I, cap. 5, pag. 159. In causa asse maiorem humani cerebri, quam caeterorum animantium, humiditatem, ait Albertus, de Anim. lib. XII, tract. 3, cap. 3, pag. 367, post Aristot. de Gener. Anim. lib. V, cap. 3, pag. 1142. Haan.

Capillatis. De his lib. III, cap. 7.

Galliae Comatae. Toti id olim Galliarum tractui nomen, praeterquam Narbonensi, ut diximus I. IV, cap. 31. Haan.

Quippe Myconii. Calvitium, nimis quam frequens vitium in Mycono insula fuisse, refert quoque Strabo libro X, pag. 487, unde et calvos appellatus, φαλκροὺς Μυκονίους. II.

In Cauno lienosi. Ita MSS. omnes: quanquam sunt, qui pilosi temere substituunt. Caunum Cariae oppidum, caelo insalubri situm, urbem morbosam, πόλιν νοσήραν, in qua et mortui ambularent, hoc est, pallidi ac mortuis similes, qui lienosorum color est; Stratonicus αἰθάλη apud Strabonem lib. XIV, pag. 651. Haan.

Nomen est inde. Φαλκροκαρχαίς, de quibus lib. X, cap. 68. Haan.

Desfluvium eorum. Piloium. Haec totidem verbis Hippocrates cap. 6, Aphor. 28 et 30. Haan.

In muliere rarum. Vidisse se mulieres duas oppido calvas, scribit Albertus, de Anim. lib. XIX, tract.

ullo ante Veneris usum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora, atque aures. Calvitium uni tantum animalium hominī, praeterquam innatum. Canities homini tantum et equis: sed homini semper a priori parte capitis: tum deinde ab aversa.

XLVIII. Vertices bini hominum tantum aliquibus. Capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis

2, cap. 6, pag. 533. Ac Plinius ipse quidem inferius cap. 94: *Inventae tamen, inquit, feminae quaedam defluvio capitis invalidae*, etc. Causam huius placenti Arist. explicat, de Gener. Anim. lib. V, cap. 3, pag. 1142. Hæd.

In spadonibus. Aristot. sane, Hist. Anim. lib. III, cap. 10, pag. 344: Οὐ γίνεταί οὗτος παῖς παλαρπός, οὗτος γυνή· οὐδὲ οἱ ἐκτεταμένοντες. Causam explicare conatur, de Gen. Animal. lib. V, cap. 3, pag. 1142. H.

Ante Ventrīs. Aristot. πρὶν ἢ ἀρροδισιᾶσθαι. Culus rei causam aperit loco proxime citato. Hæd.

Nec infra cerebrum. Posteriora calvescunt numquam, τὰ γὰρ ὀπισθεν, οὐδέ τις γίνεταί παλαρπός. Aristot. Ego tamen vidi virum unum, inquit Albertus loco citat. qui in toto fuit calvus: ita quod in toto cranio nullus omnino fuit pilus, nec alicuius pili vestigium: et accidit ex febre acuta, etc. Hæd.

Aut circa tempora. Aristot. de Gener. Animal. lib. V, cap. 3, p. 1140. Hæd.

Praeterquam innatum. Quale esse struthionem, corvisque aquaticis superius diximus. Et picarum proprium praeterea est calvescere omnibus annis, ut dictum est lib. X, c. 41. Hæd.

Homini tantum, et equis. Aristot.

Hist. Animal. lib. III, cap. 10, p. 341, et Albertus loco citat. Causam cur et equi canescant, explicat Philosophus, de Gener. Animal. lib. V, cap. 5, pag. 1146. II.

Sed hominē a priori parte . . . ab aversa. E vero; namque prius canitiem anteriora nostri capitis sentiunt, quam caetera. Vid. Aristot. pag. 343, et Macrob. Saturn. lib. VII, cap. 10. A.

XLVIII. *Vertices bini.* Orationi Plinianae lucem offerunt Aristotelica verba e lib. I Hist. Anim. cap. 9, p. 62. Meditollum, inquit, calvariae, quem dicimus verticem, κορυφὴν, etiam explicatio capillorum dicitur a Graecis, λόφυα τῶν τριχῶν. Est autem id in quibusdam genium: atque ii bivertrices sunt, διχόρυποι, non osse geminato, sed capillorum explicatione, οὐ τῷ ὅσῳ, ἀλλὰ τῶν τριχῶν λυσιώσει. Ut homines potro bivertrices, sic etiam, auctore Festo, Biseta porca dicitur, cuius a cervicē, setae bifuriam dividuntur, quoniam iam esse incipit maior sex mensium. Et infra, Dissulcus porcus dicitur, quoniam in cervice seorsus dividit. II.

Serratis. Saturas intelligit: in mulieribus una est in orbem; in viris, ternae. Vid. Hippocr. initio libri quem inscripsit, *De capitis vulneribus*. Viri tamen caput visum esse sine sutura Philosophus ait, Hist. Animal. lib.

pectinatim structa compagibus. Perfracta non queunt solidari: sed exempta modice non sunt letalia, in vicem eorum succedente corporea cicatrice. Infirmissima esse ursis, durissima psittacis, suo diximus loco.

XLIX. Cerebrum omnia habent animalia quae sanguinem: etiam in mari, quae mollia appellavimus, quamvis careant sanguine, ut polypi. Sed homo portione maximum et humidissimum, omniumque viscerum frigidissimum, duabus supra subterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. Caetero viri, quam feminae, maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, et reliquis sine pingui.

III, cap. 7, pag. 325. Talem fuisse Alberti Marchionis Brandenburgensis calvariam sine suturis, eius qui Germanicus Achilles appellatus est, natus anno 1414, hodieque eam Heilbronae asservari, scribit Reinerus Reineccius in Chr. Brandeb. laudatus a Ioan. Schenckio, Observ. Med. I, p. 33, a quo et alia exempla similia haud sane aspernanda commemorantur. HANB.

Suo diximus loco. De uris quidem lib. VIII, cap. 54. De psittaco lib. X, cap. 58. De leone item lib. VIII, c. 54. HANB.

XLIX. Cerebrum. Εγκεφαλον Lycophron vocavit, indeque, ut scribit Plutarch. in Symp. ap. Hom. Hicd. A: τὴν δὲ μὲν ὄγκος αἶμα. Soph. in Trach. λευκὸν μυελὸν vocat. Rhod. I. III, cap. 23. DAL. — Cerebrum omnia. Aristot. Histor. Animal. lib. I, cap. 47, pag. 418. Causam cur ita sit, reddit idem, de Part. Animal. lib. II, cap. 7, pag. 986. H.

Etiam in mari. Arist. Hist. Anim. lib. I, pag. 418. HANB.

Sed homo. Pro mole nimirum corporis, κατὰ μέγεθος; Arist. pag. 418.

Puri sane longo tempore, ut idem animadvertit, de Gen. Anim. lib. II, cap. 6, pag. 1088, nequeunt prae cerebri pondere, caput continere. Duobus boum cerebris grandius esse cerebrum homini affirmat Rufus Ephesius: etiam quaternis Riolanus, Anthropographiae lib. I, pag. 40. H.

Et humidissimum. Καὶ ὑγρότατον, Aristot. At sit sane homini humidius, quam terrestrium ulli: piscibus vero humidius reor: mucus enim fere est. H.

Membranis velatum. Altera exteriore crassa, tenuiore altera: quae interior est; duram, et piam matrem, Arabes: meninges medici appellantur. H.

* Caetero viri. Falsum id esse Riolanus affirmat, Anthropogr. lib. I, pag. 40. Plinio tamen Arist. suffragatur, de Part. Anim. lib. II, cap. 7, pag. 987. H.

Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, etc. Ex his verbis, sensus hic elicitur: Homines cerebrum habere carens venis et sanguine: reliquorum autem animalium cerebrum carere pingui: quasi innuat, humanum non

Aliud esse quam medullam eruditi docent, quoniam coquendo durescat. Omnium cerebro insunt ossicula parva. Vni homini in infantia palpitat, nec corrobo-

carere. Nam si et hominum et reliquorum animalium cerebrum pingui carere intellexisset Plinius, aliter locutus esset. At cerebrum humanum pingue habere falsum est, si Aristotelem audimus lib. I, cap. 16, ita scribentem: *Cerebrum omnibus privatum sanguine est, nec venam intra se ullam continet, ad tactum frigidum per naturam est*. Nulla hic mentio pinguis in cerebro humano est. Idem de Part. Anim. lib. II, cap. 7: *Sed enim medullam calidam esse pluribus sane rationibus constat. Cerebri autem frigiditas et tactu percipi potest; et ratione intelligitur, quod omnium maxime humanorum corporis sanguine caret, quippe quod nihil sanguinis habeat, squalloreque oblitum sit atque horridum*. Item quod pingue est, non facile exsiccat, de Gener. lib. V, cap. 3. At cerebrum congelatur et durescit, de Part. An. II, et Plinio paulo post, *ergo*, etc. Quamobrem legendum hic, non *sine pingui*, sed *nisi pingue*. Verum locus est mutilus et defraudatus aliquot verbis, si recte conficiat, Arist. lib. III, c. 7: *Cerebrum, inquit, ut adipe pinguescentium, pinguisculam est veluti muis, sic sebo obesorum squallidiusculum sentitur, ut ovis*. ΠΥΡ. — *Sine venis*. Καὶ οὐδὲν μὲν ἔχειν ἐν αὐτῷ φλέβα, Aristot. Hist. Anim. lib. I, cap. 17, p. 124. Quod ita tamen accipiendum, ut nulla quidem vena cerebri portem interiorum subeat permeetque: sed plurimae nihilominus, eaeque praetenuis illud ambiant, circumsepiantque, ac benigni roris instar, refrigerent, nutrantque. Ita fere idem

Phil. de Part. An. lib. II, cap. 7, pag. 986. H. — *Hominihus hoc sine sanguine*. Perabsurde. Nam prope abisset a vero qui diceret hoc, ratione quidem magnitudinis habita, potissimum sanguine irrigari. Αἷ.

Et reliquis. Et reliquis quoque, sicut homini, sine adipe est. Scripsit tamen Philosoph. Hist. Anim. lib. III, cap. 13, p. 364, adipalem cerebella pinguis esse, ut soium: οἱ δὲ ἐντεράδες τῶν πρὶν πικρὰς δύν, λεπταί. Quam ob causam, si pingue legi oportere Pintianus coniciebat nlim. Sed et codices refragantur nunes, et ipsa urationis series; scribere enim Plinium tunc decussset, *Omnibus hoc sine sanguine, sine venis: sui, pingue*. Nam hominibus et reliquis, puerile est, nec Pliniani styli. II.

Quoniam coquendo. Falsa videtur uti ratione: durescunt enim medullae coctae: percoctae etiamnum concreascent magis. Veriore multo Philosophus utitur, de Part. Anim. lib. II, cap. 7, p. 985, medullam non esse, si frigidum sit: medullas namque calidiores esse. ΗΛΙΟ. — *Aliud esse quam medullam*... quoniam coquendo durescat. Eadem utriusque substantia est, quanquam medullae densitas minor; sed illa dum coquitur pariter durescit. Αἷ.

Ossicula parva. In sanum cerebrum ea reperiri, tralatitium est: etiam in humano a se ipso deprehensa, dum cerebrum ex anatomica arte dissecaret, ab aliis saepius, testatur Riolanus in Comment. de visibus, pag. 522. H. — *Omnium cerebro*...

ratur ante primum sermonis exordium. Hoc est viscerum excelsissimum, proximum caelo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus arcem: huc venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora primum, quia et sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur

ossicula parva. Hominem, ni fallor ego, fessellit, vel arteriarum ossificatione, vel glandis pinenlis, seu glandis pituitariae (sed hoc perraro accidit) depravatio in lapidem. *As.*

Vni homini in infantia. Nulli animalium encephalus non palpiat. *As.*

Palpiat. Plinius lib. VII, cap. 1: *Quantum palpiat homini vertex, summae inter cuncta animalia imbecillitatis indicium?* Vertex Graecis βρέγμα est, superior illa pars capitis, sub qua cerebrum, quae omnium postrema concrevit, ut eam caput inest, quam obstetrices velint, figuram. Aristotel. Hist. Anim. lib. VII, cap. 13, pag. 816: *Τῷ δὲ παιδίῳ τὸ βρέγμα μαλακόν, καὶ ὅψι πηγύσσεται.* Hanc. — *Nec corroboratur, etc.* Mollissimus embryo et fœtus encephalus, densior mox in infante, prout in dies crescit, ac facultatibus novis pollet intellectus. *As.*

Sine carne. Vera dixit. *As.*

Sine cruore. Falso. *As.*

Sine sordibus. Κινδυνεύει, modo excrementitiales huiusmodi dumtaxat indigitaverit. *As.*

Huc venarum. Et arteriarum, ut mos est loquendi. Hanc. — *Venarum omnis... vis.* Miserrime distraheretur encephalus, et daretur pessum, tanta vi sanguis eo fertur, ni cotiduum internarum et vertebralium incurvata compage minueretur in-

petus, quem at extenuat pondus liquoris proprium. *As.*

Hic desinit. Quia altissimum culmen illud est, unde ad inferiora sanguis deinde delabitur. H. — *Hic desinit.* Non secus quam in caeteris visceribus. *As.*

In priora. In anteriore parte situm, τὴν θύαν ἐν τῷ πρόσθεν ἔχων, Arist. Hist. Animal. lib. I, cap. 17, pag. 118. Hanc.

Ante nos tendunt. Ita Reg. 2. At Reg. 1, ante ostendunt: quod idem valet. Arist. de Part. Animal. lib. II, cap. 10, pag. 991: *διὰ τὸ ἐμπροσθεν εἶναι ἐπ' ᾧ αἰσθάνεται, quoniam sensus in anteriore corporis parte collocatur.* Et libro III, cap. 3, p. 1003: *ἐν τῷ καλούμενον γὰρ ἐμπροσθεν ἢ αἰσθήσει καὶ ἡ κίνησις, versus eam partem quam priorem appellamus, sensus omnis tendit, et motus.* Eandem causam affert Albertus de Animal. lib. XII, tract. 3, c. 1, p. 363. H.

Ab eo. Huius rei causam Aristoteles explauit abunde, tum lib. II, de Part. An. cap. 7, pag. 986, tum lib. de Sensu et Somno, cap. 3, p. 689. Hanc. — *Ab eo proficiscitur.* Neque hic sensum castigatissimus interpres (Gueroult) attingit. Nam somnus ex eo valet quod vel quiete opus sit membra, vel quod encephalus ferietur iam non agens. Quocirca dicitur, si velueris, es encephali ignavia so-

somnus: hinc capitis nutatio. Quae cerebrum non habent, non dormiunt. Cervis in capite inesse vermiculi sub linguae inanitate, et circa articulum, qua caput iungitur, numero viginti produntur.

L. Aures homini tantum immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte feminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem et viris, aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis maiores. Cervis tantum scissae, ac velut divisae: sorici pilosae. Sed auriculae omni-

num derivari, non e somno rnecephali ignaviam. Az.

Quae cerebrum. Aut aliquid analogum, ac proportionale, quod cerebri vicem obtineat. Arist. loco cit. Πασὶ δὲ καὶ τὸν ὕπνον τοῖς ζώοις τοῦτο τὸ μέρος τοῖς ἰχθύσι ἐγκέφαλον τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι, τὸ ἀνάλογον. Haan.

Cervis in capite. Haec totidem verbis Philosophus, Hist. Anim. lib. II, cap. 18, pag. 261. H.

Sub linguae inanitate. Arist. ὑποκάτω τοῦ ὑπογλωττίου ἐν τῷ καίῳ, sub linguae concavitate. H.

Circa articulum. Circa vertebram, qua caput cervici committitur. H.

L. Aures homini immobiles. Quibusdam mobiles visae sunt: multum etiam adolescens visus, qui et aures, et capitis eulem prompte moveret. Dalec. — Aures homini. Arist. Hist. Animal. lib. I, cap. 9, pag. 74: Μόνον ἀνθρώπος οὗς οὐ κινεῖ. In quibusdam tamen hominibus visae setae nostra pro arbitrio mobiles. Et sua vidit Augustinus, de Civitate Dei lib. XIV, cap. 24, qui aures moverent, vel singulas, vel ambas simul. Vidit et Andreas Vesalius, ipso ita prodente, de Fabr. corp. hum. lib.

II, c. 13, et Andreas Laurent. Hist. Anim. lib. XII, cap. 42. Visae et in Professore quodam, Crassoli nomine, Parisiis, ut quidem refert Abbas de Marolles in Commentariis. Haan. — Disputato nequaquam opus: hyperbole in Stagirita fuit. Nam parum quidem mobiles aures; sed immobiles, minime. Az.

Flaccorum. Flacci nuncupati, quibus aures staccidae, pendulaeque. Cognomen id non unius gentis apud Romanos fuit: Corneliae, Horatiae, Pompeiae, Rutiliae, Valeriae, Verri-ae.

In Oriente quidem et viris, etc. Iuvenalis Satir. I, 104: Natus ad Euphratem, molles quod in aere fenestrae Arguerint. Dal.

Cervis tantum. Neque vero id generi universo: sed in Asiae montes dumtaxat, Elaphuntis dicto, ad Arginussam, ubi diem Alcibiades obiit. Cervae ibi omnes fissae sunt aures: quae nota, quum lea mutant, dignoscuntur. Arist. Hist. Anim. lib. VI, cap. 29, pag. 771. H.

Sed auriculae. Haec Arist. totidem verbis, Histor. Animal. lib. I, cap. 9, p. 74. H. — Auriculae omnibus... generantibus... nec olfactus ventigia-

bus animal dumtaxat generantibus, excepto vitulo marino, atque delphino, et quae cartilaginea appellavimus, et viperis. Haec cavernas tantum habent aurium loco, praeter cartilaginea, et delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam et cantu mulcentur, et capiuntur attoniti sono. Quanam audiant, mirum. Idem nec olfactus vestigia habent, quum olfaciant sagacissime. Pennatorum animalium buboni tantum et oto plumae, velut aures: caeteris cavernae ad auditum. Simili modo squamigeris, atque serpentibus. In equis et omnium iumentorum genere indicia animi praeferunt: fessis marcidae, micantes pavidis, subrectae furentibus, resolutae aegris.

LL. Facies homini tantum, caeteris os, aut rostra.

Iterum a vero recedit si organum auditivum intelligas; nam oviparis quoque suriculae, etsi pars deest exterior, nec, ut in humanitate fit, cum oris parte postica communicatio est. In pisce nil, nisi pera. *As.*

Excepto vitulo. Nec vitulo marino, nec delphino auriculae sunt: vitulo sine auriculis, cavernae sunt, quem *πόρον* vocant, hoc est, meatum ad audiendum: delphino ne is *πόρος* quidem, tametsi audit. *Aristot.* loco cit. et *Histor.* libro II, cap. 14, pag. 204. *Hann.*

Appellavimus. Libro IX, cap. 40. *Hann.*

Haec cavernas tantum habent. Delphini vere foramen auditivum externum, immo et tympanum quo ossiculorum series continetur. *As.*

Quanam audiant. Sincera haec MSS. codicum lectio. Interpolati, *quoniam modo audiant.* De auditu, olfactuque piscium egimus lib. X, cap. 89. Observaverunt anatomici deesse in suribus simiarum ossicula tria, quae cae-

tera animalia habent: pedaneum, malleum, incudem; *l'étrier, le marteau, l'enclume*, II. — Nullus est mammalium qui non et haec in auricula gerat, et quoddam insuper quod lenticulare vocant. Saepissime haec et acutissime introspexerunt zootomi, praesertim in simlis qui audiunt *sapajous, guenons* et *orang-outang*. *As.*

Cavernae ad auditum. *Πόρος, meatus*, *Arist.* *Hist. Anim.* libro II, cap. 45, p. 210. II.

M. pavidis. Hinc *Maro*, G. III, 84: *Micat auribus, et tremit artus.* Non est haec pavidi appellatio a timore, qui degences animas arguat: sed ab insita illa generosissimo cuique trepidatione: parentibus enim, et ad strepitum perterrefactis rigidissime surriguntur aures.

LL. *Facies homini.* Sic *Arist. Hist. Anim.* lib. I, cap. 9, p. 63. *Cicer.* de *Legib.* lib. I, p. 303: *Et is qui appellatur vultus, qui nullo in animanti esse, praeter hominem, potest, indicat mores: cuius vim Graeci norunt, nomenq*

Frons et aliis, sed homini tantum tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis index. In animo sensus eius. Supercilia homini, et pariter, et alterne mobilia, et in iis pars animi. Negamus, an annuimus? Haec maxime indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.

omnino non habent. Πρόσωπον tamen vocant. Vide in eum Tullii locum elegantes Turnebi notas. H.

Frons et aliis, etc. Nubem frontis inde Latini Graecique vocant severum, tristem et cogitatione maiore vel aegritudinis perturbatum vultum. Horst. Ep. I, 18, 94: *Deme supercilio nubem.* Eurip. in Hipp. cor. *Στυγρὸν δ' ὀφρύων νεφὸς αὐξήσεται.* Victorius lib. XVI, cap. 14. Dal.

In animo sensus eius. Ita rescribendum censuimus, admonitu codicum Reg. 4, Paris. vet. Dasec. etc. quum prius perperam legeretur, *In ascensu eius supercilia, etc.* Adjuvat emendationem nostram, et interpretationem, id quod proxime sequitur, *et in superciliis pars animi*, subintellige, ut est in fronte totus. Certe in ascensu frontis supercilia esse non possunt, nam sub fronte sunt posita, ὑπὸ δὲ τοῦ μετώπου ὀφρύες διακρίβει, Arist. Hist. Anim. lib. I, cap. 9, pag. 65. Fuit quum legi putarem posse, *severitatis index, in ascensu eius*, ex Reg. cod. et edit. Parmenisi: ut loci seotentis esset, frontis natu motuque, animi clementia, aut severitatis indicium praebere. Sed potior videtur aliorum exemplarium scriptura. H. — *In animo sensus eius.* Hac parte se maxime animus prodit, hic animi

vis sentitur: hic se totum exserit: ut in superciliis, ex parte. H.

Et pariter, et alterne. Et utrumque simul, et seorsim alterutrum: altero, ut Tullius ait, ad frontem sublevo; altero ad mentum depresso supercilio. H.

Negamus, an annuimus. Descivit a vetusta lectione Frobenius, ut hanc ederet: *Negamus, annuimus. Haec maxime indicant fastum.* Nostrum emendationem tuebatur codices Reg. 4, 2, Paris. in quibus exstat ea lectio totidem plane apicibus: et habet Parm. editio, *negamus, an annuimus*, etc. H. — Supercilia salire et palpitare Veteres bonum omen crediderunt, quod et polliceretur ex animi sententis successura quae optamus. Plautus in Pseudolo: *Atque id futurum unde, unde dicam nescio, Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.* Suidae ex Possidonio id παλαίχου οἰωνιστὰ est: παλαίσκοι, ἢ qui tali vaticinatione utuntur. Apud Theocritum quidam oculum dextrum sibi salire sit. Dal.

Haec maxime indicant fastum. Inde supercilium attollere dicuntur arrogantes, fastuosi, severi, tristes, duri et asperi homines, Graecis τὰς ὀφρὺς αἵσιν. Diphilus, ὁ πᾶσι τοῖς ἡγενοῦσι προσπιλίσταται Διόνυσος, καὶ

LII. Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima, et qui lucis usu vitam distinguant a morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubii. Pectines enim, si quis digitos adversum hiantes eos moveat, contrahuntur, ut videntes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis praetentam detrahat membranam. Et inter aves ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, quum ad austrum volant, septemtrionemve: solvi enim pericula et me-

σφώτατε, ὡς ἡδύς τις εἶ. Όταν ταπεινὸν μέγα φρουρὴν ποιῆς μόνος, τὸν τὰς ὀφθαλμοῦ ἀίροντα συμπαιθεῖ γελᾶν, τὸν δ' ἀσθενέ' τολμᾶν τι, τὸν διελθόν ὀρασθύν. Victorius VIII, cap. 1. DAL.

LII. Non omnibus, etc. Arist. Hist. Anim. lib. I, cap. 9, p. 69. H.

Pectinet enim. Arist. Hist. lib. IV, cap. 9, p. 485. H.

Contrahuntur, ut videntes. Contratio ex animantis sensibilitate derivatur, sed videndi facultatem, nequaquam probat. Ar.

Et solenes Σολῆνες, digiti marini. vide quae diximus lib. X, c. 88.

Talpis visus non est. Haec plane totidem verbis Philosophus, Histor. Anim. lib. I, cap. 9, pag. 69, et lib. IV, cap. 8, p. 424. II. — *Quadrupedum talpis.* Oculo minimo instructa est talpa quod in caeteris animantium notabile est, si quis horum sub terra degat. Immo Stagiritis, Hist. Animal. lib. I, cap. 9; lib. IV, cap. 8, de eorum nervo optico mentionem iniecit. Falso igitur tam absolute ait visus non est. Dalecampii quoque derogato fidem notae, qui musculo cuncto caecitatem tribuit, non magis sano

quam la'pa caecutit, caecutientis. Ar.

Et inter aves, ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Adeo festivo lepidoque dicendi genere Plinium hoc loco carpit Albertus, ut verba eius praeterire silentio, teque, lector optime, ea fraudare voluptate, religioni ducam. Sic ille, de Anim. lib. XXIII, pag. 614: *Quartum, inquit, ardearum genus apponit Plinius monoculum, quod unum oculum dicit habere in latere uno tantum: et ideo facilius capi a venatore in latere carco insidias povente. Sed videtur praeter naturam esse, et falsum, quod dicit: Sicut enim alae duae et duo pedes crescunt a lateribus, ita duo oculi: nec ratio permittit ab uno latere formari oculum unum, et non ab alio alium. Plinius enim iste multa dicit falsissima: et ideo in talibus non sunt curanda dicta ipsius. Sane, si fabulas huiusmodi nobis occineret, si se sponsorem talium faceret, si tot mendacia congereret. Sed plus vidit Albertus, quam Plinius scripsit: quartum id esse ardearum genus, idque quia monoculum est, patere facillius insidiis venatorum, nec sua Plinius retulit, nec aliena fide. II.*

tus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina praetentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini tantum diverso colore: caeteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci. Sed in homine numerosissimae varietatis atque differentiae: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissime cernere: sicut in colore caprinos.

LIV. Praeterea alii contuentur longinqua: alii nisi prope admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post

Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Frustra est Nigidius; nam trea oculi insunt quorum ordinatio trianguli effigiem repraesentat. *As.*

Cochleis oculorum vicem. Oculos vere ferunt in cochlea tentacularum posteriorum extremae partes. *As.*

LIII. *Oculi homini.* Alii enim caecii, alii flavi, alii nigri, alii caprini. Tradit haec etiam Aristotel. *Histor. Anim.* lib. I, cap. 9, p. 71. Quin et aliquos caecios oculo altero nasci, aut alius coloris; auctor est idem Philosophus, de *Gener. Anim.* lib. V, cap. 4, p. 1136. H.

Caeteris in suo. Sic hominum omnium nigri, aequi ovium, aliorum rufi. H.

Grandiores, modici, parvi. Quidquid differentiae oculorum magnitudines praese ferunt, id non tam est quam esse videtur, pendetque e palpebrarum aperturarum intervallo, ut plurimum, tolerandum tamen et e corneae pellucidae sphaericitate. *As.*

Prominentes, quos hebetiores putant. Hi μύωται dicuntur. *As.*

Conditi, quos clarissime. Conditi

sunt, qui in profundo, in recessu siti. Causa in promptu est: quia species inferiores perforantur sub umbracula, neque aëris motu dissipantur. Causa autem contraria in contrariis, nimirum in exstantibus. Tamen in equis, exstantes quaerimus. H.

Caprinos. Arist. *Hist. Anim.* lib. I, cap. 9, pag. 70, caprinis oculis, et visum acutissimum tribuit, et optimorum etiam, quod sane mireris, morum argumentum. Εὐκρίως δὲ αἰγῶν-
πόν· τοῦτο ἥθους βελτίστου σημεῖον, καὶ πρὸς ἐξέστητα ὄψεως πρᾶξιτον. Haan.

LIV. *Praeterea alii contuentur longinqua.* Πρᾶξιται III, quo vitio laborant ob cristallini et corneae nimiam planitiem. *As.*

Alii... non cernunt. Rursus myopes indicat, quorum oculi vitio laborant πρᾶξιταις contrario. *As.*

Multorum. Hoc Graeci συντάλας vocant, quae de voce dicemus uberius XXVIII, 47. H.

Visus fulgore constat. Ηαπαλόπους indicat et illorum caecitatem quae eo

occasus. Alii interdiu hebetiores, noctu praeter caeteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis diximus. Caesii in tenebris clariores.

- 2 Ferunt Tiberio Caesari, nec alii genitorum mortaliū, fuisse naturam, ut expergefactus noctu pau-

tempore homines afficit visum, quo declinat ardens fulgor in dulcius ac mollius lumen. Male ab ἡμέρα et ὀπτασμα vulgo hanc vocem deducunt, quae a triplici fonte derivatur ἡμέρα nempe, ἀλίσκω et ὤψ. Quamquam olim propter hanc originem hemeralopi dietitabantur, qui diurno tempore non videbant. Hodierna significatione non dissimilis tantum, sed contraria omnino est. A.

Alii interdiu hebetiores. Nyctalopi a vocibus graecis νύξ, ἀλίσκω et ὤψ. Nyctalopia est neurosis quaedam oculi ita dispositi, ut interdiu aut explendescente sole, aut facula quavis, nihil videant hoc vitio laborantes; sed extenuata luce caecutientibusque aliis, probe dispiciant. Il morbi pendent a retinae nimia sensibilitate. A.

Noctu praeter. His oculorum habitudo plane par felibus, noctuis, vesperilionibus moribusque: quos noctu videre notissimum est. H.

De geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis diximus. Lib. VII, cap. 2. H.

Caesii. Solinus cap. xv, pag. 34, de Albanis ad Caspium mare populi: *Glaucia oculis inest pupula: ideo nocte plus quam die cernunt.* Cur caesii acute interdiu cernere nequeant, nigri noctu, causam Philosophus explanat, de Gener. Anim. lib. III, cap. 1, pag. 1137. H. — *Ferunt Tiberio Caesari, etc.* In scriptis Veterum

mentio sit huius oculorum vitii. Dio in Tiberio ἀμβλωπίας nominat, medicorum nonnulli νυκταλωπίας, cuius proprium esse scribunt, ἡμέρας μὲν μὴ ὁρᾶν, νυκτός δὲ βλέπειν: verum νυκταλωπίας alii aliter interpretantur. Galen. lib. VII. De Hippocratis et Platonis scitis: Καὶ οὐδὰ γὰρ τῶν οὕτω παθόντων, διαγινόμενον ἡμῖν, ὡς πρὶν παθὼν ἀνοιχθέντων τῶν βλεφάρων ἰώρα φῶς πολὺ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὅτι ἀνέλας καὶ πολλοὶς ἄλλοις ὑπάρχει. Vides rem pro vulgari, et quae plerisque occidat, haberi: quare etiam Alexander Aphrodisaeus eius rei, seu translatitiae, causam quaerit, explicatque, Problematum lib. XI, quæst. LXXIX. Equidem vix putem reperiri aliquem posse, naturae praesertim calidioris atque igneae, cui non aliquando in adolescentia id evenerit: mihi certe et quum iunior eram persaepe, et hunc quoque aliquando id ipsum solet accidere. Verum ut diutius aliquis luce illa frustur, et in tenebris videat, legat, taliaque praestet, id vero non iam translatitium, sed plane miraculosum est. Atque huiusmodi oculos Tiberius dicitur habuisse: fortasse et Asclepiodorus Philosophus, cui praeceptor Proclus. Hic enim in densis tenebris et adstantes dignoscebat, et literas legebat, ut in Bibliotheca narrat Photius. CANAVE.

Tiberio. Suetonius in Tiberio cap.

lisper, haud alio modo, quam luce clara contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Divo Augusto equorum modo glauci fuere, supraque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos iracunde ferebat. Claudio Caesari ab angulis candore carnoso sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni, nisi quum conniveret, ad prope admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caii principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniverent, et ob id invicti. Tantae hoc difficultatis

68: *Fuit praegrandibus oculis: et qui, quod mirum esset, noctu etiam et in tenebris viderent, sed ad breve, et quum primum a somno patuissent; deum rursus hebescebant.* Id quonque refert Sex. Empiricus, Pyrrhon, hypot. lib. I, cap. 14, pag. 47. Caelius Rhodig. lib. XV, cap. 2, sancte affirmat, sibi etiam quosdam contigisse, ut noctu videret, literasque legeret. H. — *D. Augusto.* Augustus existimari volebat divinum oculis suis vigorem inesse, atque ideo qui eum contuerentur, vultum summittere solitos, quasi ad splendidum solis fulgorem. Sueton. cap. 79.

Albicantis. Caedore qui pupillam circumcingit, inusitatae ac supra caeteros homines magnitudinis. In MSS. legitur, *Superque hominem albicantis magnitudinis:* quibus ex verbis eliei sensus tolerabilis posset, nisi sequentia obstarent. Esset enim sententia, glauci coloris oculos fuisse, praetereaque magnitudinis tantae, ut eum mortalem non esse, sed deum, haec pars illius proderet. H.

Itaque. Quam causam Caesareae impotentiae Noster adscribit e Vete-

rum testimonio licet falsam suspicari. Gloriatum nempe Caesarem constat, quasi originem a Phoebio duceret; porro Phoebum diei lumini, soli praeesse; placuisse ergo vaissimo imperatori divinae et verae Apollioeae stirpis indicium oculorum iubar. Quamobrem oculorum deiectione religioem aulici simulabant. Suetonius in Aug. cap. LXXIX: *Oculos habuit claros ac nitidos: quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris: gaudebatque, si quis sibi acris contuenti, quasi ad fulgorem solis, vultum summitteret: sed in senecta, sinistro mimis vidit.* Maro in octavo Aeneidos, 680, de Augusto: *Geminas cui tempora flammis Laeta vident.* A.

Ab angulis, etc. Id vero malitiae notam praebere, cum Trogo et Aristotele Plinius admonet, libri huius cap. 14. H.

Caio principi rigentes. Hoc est, qui non circumagerentur. Suetonius in Caligula cap. 2, et oculis, et temporibus concavis fuisse scribit: hoc tantum H.

est homini. Plerisque vero naturale, ut nictari non cessent, quos pavidiore accepimus.

4. *Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus mediis color differens. Neque ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus: sed homini maxime, id est, moderationis, clementiae, misericordiae, odii, amoris, tristitiae, laetitiae. Contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrant, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus habitat. Ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa misericordiae lacryma. Hos quum osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus et rigantes ora rivi. Quis ille humor est, in dolore tam fecundus et paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quaedam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcaecat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt,*

Quos pavidiore. Nictabundos inconstantes esse, ἀσθενοῦς, ait Aristoteles, Hist. Animal. lib. I, cap. 9, pag. 72. H. — Ante iudicium recepta opinio. Ar.

Ardent, etc. Habet his similia, etsane vetusta, Quintilianus, Instit. lib. XI, c. 3, pag. 837. E recentioribus, Laurentius, Anatom. lib. XI, c. 3, H.

Humectant. Ita MSS. omnes. Frustra Pintianus corrigit *nictant*. De ea voce dixi lib. X, c. 3. De more porro Veterum oculus osculandi (nam id deinde proximum est) vide Roswicum nostrum in Onom. ad vitas Patrum, p. 1044. H.

Quis ille humor est, in dolore, etc. Has lacrymas glans quaedam lacrymalis secernit, quae sub angulo externo orbitae sedet, vique multa

agit, ubi mens humana vivide commovetur. Ar.

Visibilem eius partem. Hoc est, visivam, videndi facultate praeditam. Spiritus, ut aiunt, vitales intellige. Visibilem pro visivo dixit, quo more Latini penetrabile telum, fulmen frigusque dixerunt, quod facile penetrat. Plautus *impetrabilem oratorem*, qui facile quod vult impetrat, in Mostell. act. V, scen. 2, vers. 40: *Non potui venire orator ad me magis impetrabilis*, Plinius ipse, lib. IX, c. 6, *spirabilia viscera*, quae sicut ad spiritum reddendum, ac per vicia recipiendum apta. H.

Sic in morbo comitiali. Quod videlicet nervi optici tum sic inflectuntur et contorquentur, ut spiritibus animalibus transitus denegetur, vel

animo caligante. Quin et patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos *κορυβαντιῶν* Graeci dicunt. Tenuibus multisque membranis eos Natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo

quod escrementa, quae e cerebro natura elicit, in nervos opticos tum impellat. Sennertum vide, pract. lib. I, part. 3, sect. 2, cap. 37, p. 222. HANNO.

Quin et patentibus, etc. Leg. Quin et patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos κορυβαντιῶν Graeci dicunt. Κορυβαντιῶν Graeci dicebant eos qui patentibus oculis dormiebant, etiamsi non furore aliquo ab illis daemonebus immisso id eis contingeret, sed natura. SALM. — *Quin et patentibus.* Patentes negat esse leporum oculos in somno Phile: ita quidem videri ait, quod eos pellicula multior tenuiorque obtegat, per quam oculi ipsi transluceant: p. 104: Ω πῶς παθεύδεις, καὶ δοκεῖ πάλιν βλέπειν Οὐκίς τε, καὶ πτώξ, καὶ θυμοῦ πλήρης λένει, Επιτέταται γὰρ ἡ χλαμύς τῶν ὀφθαλμῶν Ἀλλοῦ τινός· χιτῶνος ἀπαλωτέρον Φρουροῦντος αὐτοῖς, ὡς διόπτρας, τὰς κόρας. H. — Optime Plin. Duplici hominea et simiae palpebra pollent, tergemina caeteri mammalium. Ista autem spissitudinis variae est in variis speciebus, at in trianguli ingenilis formam apud lepores excurrit. AZ.

Quod κορυβαντιῶν Graeci dicunt. Turneb. Adversar. lib. XIII, cap. 24, legit, quos *corybantia*, nimirum corybantum sacra, *regrediunt*, id est, sanitati restitunt. Qui sic dormiunt, aeni esse non putantur. Malesanos autem curant corybantum sacris, quibus aegros tum animo, tum corpore initiabant Ego vero quum sciam κορυβαντιῶν esse furere ac insanire,

et quum qui furore divino percelluntur, oculos distortuant, ex dimidioque apertis, ex dimidio clausos ostendant, ut inter dormiendum lagophthalmi, et lepores, nihil mutandum esse puto. Scaliger in Catul. legit, quos *corybantiare credunt*. Imaginosum eum morbum vocant, ut et phrenitin, quo qui laborant, aures putant sibi perpetuis imaginibus, id est, musicis carminibus personare, et vigiliis ac insomnia vexantur, oculisque patentibus dormiunt. Varro in Prometheus: *Levisomna mens somninae imagines Adfatur: non umbrantur somno pupulae*. Eum morbum supersticiosa vetustas credidit corybantibus imminiti, non ab iis sanari. SCALIG.

— Quos κορυβαντιῶν. De huius vocis intellectu, quid Scaliger Turnebusque senserint, piget referre, quorum coniectaticines vanas ac frivolas Salmasius vocat in Solin. p. 1086. In Reg. 1, 2, Paris. etc. quos *corybantia regrediunt*. Vnde scribendum fortassis, quos *corybantiare credunt*. Sed Parm. lectionem amplecti satius visum est. Editi posterius, quod *corybantian*. H. — Quos κορυβαντιῶν. Qui patentibus oculis nihil cernerent, sive id vigilantibus furore divinitus immisso contingeret, sive dormientibus a natura, hos κορυβαντιῶν Graeci dicebant. Deducto forte vocabulo, non tam a corybantum sacris, quam a κόρη, pupilla. H.

Tenuibus. Multiplices intelligit oculorum tunicas: corneam, uveam caeterasque, quibus pupilla includitur. HANNO.

tunicis, quas subinde purificant lacrymationum salivis, lubricos propter incursantia, et mobiles.

LV. Media eorum cornua fenestrat pupilla, cuius angustiae non sinunt vagari incertam aciem, et velut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinant: aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis; ut habili mixtura et accipiatur circumiecto candore lux, et temperato percussu non obstrepat: adeoque iis absoluta vis speculi, ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleraeque alitum e manibus hominum oculos po-

Subinde purificant. Oculi nimirum tunicas hasce extremas abluunt, irrogantque lacrymis, quae e glandulis exprimuntur, in oculorum angulo sitis, iisque humorem e cerebro defluentem excipientibus. II.

Et mobiles. Nervorum beneficio, qui sunt ad angulos, ut dextrorsum et sinistrorsum, sursum, deorsumque moveantur. IIAD.

LV. *Media eorum cornua.* Trans corneae, inquit, tunicae cortices, pupilla, seu quaedam utriusque oculi fenestra transluet. Hanc Latini et pupillam, et nigrum oculi vocant. Huic orbis alter circumdatur diversi coloris, qui ipse idcirco nominatur: Polluci *σπειρόν*, quod pupillam continet in se, seu lapidem funda. Vox autem *fenestrare* Plauto nota, et Fortunato in vita S. Albini Episc. Andeg. n. 48. II.

Aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis. Ita Reg. 1, 2, Chifflet. Paris. Interpolatores edidere, aliis atri, aliis rufi: ex una voce gemino colore confecto. Festus: *Ravi coloris appellantur, qui sunt inter flavos et caecios, quos Plautus appellat ravistellos*, etc. Nonius cap.

2, num. 726, *ravum, fulvum.* Cicero, Academ. lib. IV: *Quia nobismetipsi i tun caeruleum non ravum videtur.* In Tullianis libris, nunc *flavum*, pro *ravum* legitur. Vide opud Vossium plura in Etym. Ita porro scripsisse Plinium, non exemplaria modo laudata testantur, sed et Aristoteles ipse, cuius verba haec sunt: *Oculorum id, inquit, quod album diximus, omnibus fere idem: nigrum autem variatur. Nam quibusdam nigrum sane est: aliis autem caecium admodum, nonnullis fulvum sive ravum, quibusdam caprinum: τοῖς μὲν γὰρ ἔστι μίλαν, τοῖς δὲ σπείρον γλαυκόν, τοῖς δὲ χροπὸν, τοῖς δὲ αἰγυπὸν.* De caprinis supra Plinius. II.

Orbibus. Iridem oculi utriusque intelligit, quae et orbicularis linea *γραμμὴ κυκλωτρὴς*, et *σπειρόν* appellatur, ut diximus. H.

Ea causa est. Eam esse causam vix ego putem: nam et vicinam avem deberent eae multo magis morsu appellere: et cadaverum oculos appetunt, in quibus species nulla apparet. In causa est igitur potius, quod id ipsis pabulum laetum in primis videtur. II.

tissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.

Veterina tantum quaedam, ad crementa Lunae morbos sentiunt. Sed homo solus emissio humore caecitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus, nullo oculorum vitio: multis repente ablati simili modo, nulla praecedente iniuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi auctores tradunt: ego

Emissio humore. Ita libri omnes, tum editi, tum manuscripti. Homo solus, inquit, ex animalibus, humoris seu pituitae tenuis naturali cursu, quae ex oculis emittitur, caecitatis periculo liberatur. Sic humorem pro pituita dixit Celsus e. vii de oculorum Vitiis n. 15, de Pituita oculorum: *De pituitae tenuis cursu...*

Animadvertimus autem, quibusdam nunquam si cessare oculos, sed semper humore tenui inardere. Et infra: *Id enim signum est quasi excaecatorium itinerum, per quae humor ferretur.* Non est hic sermo de humore qui pupillam obstruit, quum ei suffunditur, et cataractes a Gallis vocantur. Hoc est, non de eo morbi genere, quod Graeci σύγχυσιν, suffusionem Latini vocant. H. — Nota sedulo eodem posse modo feras et bestias omnes cataracta liberari. Caeterum quiddam hic Plinius tradit simile, ac libro XX, cap. 20, ubi *cepas dulcyrimatione caligini mederi* docet. A.

Post vicesimum. Refert Pausanias in Messen. Ophioneum poetam Messenium, ab ortu caecum, vehementi dolore capitis visum recuperasse. Miclesium, Polonorum principem, anno natatis septimo, repente ac sine

eiusquam ope, visum recepisse, Cromerus lib. II. H.

Nullo oculorum vitio. Fere omnibus, qui caecitate ingenta laborant, pueris ipsa conformatio oculi vitiosa est. A.

Multis repente ablati. Amaurosin describit, quae pendet a retinae paralysis. A.

Auctores tradunt. Tradit ei Arist. Hist. Anim. lib. I, cap. 9, pag. 74: Παράκινουσι δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸν ἐγκεφάλου, καὶ καίται ὑπὸ φλεβίου ἐκταροῦ. At oculi ad cerebrum pertinent pusillae venae beneficio, sub qua uterque situs est. Nisi φλεβίου diceret, quae vox venulam sonat, venae nomine intellexisse id nervorum genus arbitraret, quod visioni eliciendae est institutum, et spiritui visibili devehendo. Nervina opticos vocant Graeci ὀπτικούς ὀπτιζούς, meatus viuos, ex duabus cerebri partibus ad medium coeuntes in communem tubum, qui intus est, unus ut visus fiat: atque inde ad suum uterque oculum revertitur. Aristoteli consentit Hippocrates libro de Locis in homine tex. 5, pag. 365: Καὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς φλεβία λαπτὰ εἰς τὴν ὄψιν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου διὰ τῆς μένινγος τῆς περιχούσης φέρονται ταῦτα δὲ

que, Ocellae. Luscini iniuriae cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non sit: et caprae, lupoque splendent, lucemque iaculantur. Vituli marini, et hyaenae, in mille colores transeunt subinde. Quin et in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non connivere diximus, quae non obliquis oculis,

tum, ait, prospicia te esse arbitror: Nam hi sunt unoculi. DAL.

Ocellae. Cognomen id Serviorum familiae. Servium Ocellam, triduo bis deprehensum in adulterio scribit Caelius ad Ciceronem, lib. VIII, ep. 7. II.

Luscini. Qui per vim, inquit, hominumque iniuria elusati essent, ab ea iniuria ii cognomen retinuerunt: Luscini appellati. Fabricius Luscinus in fastis consul iterum. II. — Luscini iniuriae cognomen habere. Festo Luscini sine s, quibus oculi sunt hebetiores: inde obluinare, et hallucinare. DAL.—Vt hoc intersit inter Luscinum et Coclitem; quod hic sit unoculus natus; ille per vim elusatus. Porro Coclitem eo modo opici ex Cyclope detorsissent, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autem Coclites Iloratorum gentis. GELKS.

In tenebris fulgent oculi. Veritas, sed non sincera et quam hyperbole depravat. AS.

Et caprae. Ita MSS. omnes, non capreae. Plinius lib. VIII, cap. 76, de rapris: tradunt et noctu non minus cernere, quam interdiu. Et Albertus M. lib. XII de Animal. sub finem, pag. 374. caper montanus, qui rubras habet oculos, dicitur videre valde. H. Lupoque. Hinc est quod acutissimi

visus lupum esse praedicant Aelianus, Philo, et alii, quos citat Bochartus, parte 1, de Animal. lib. III, cap. 40, pag. 826. H.

Et hyaenae. Plinius lib. VII, cap. 44, de hyaena: oculis mille esse varietates tradunt, colorumque mutationes. HARD.

Non connivere diximus. Libro nimirum, ut diximus, octavo, cap. 45, ubi de croenta Plinius agens, acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo. Sic enim locum illum interpungendum esse, tum series ipsa orationis admonet, tum Solini paraphrasis, quam mox allaturi sumus. Prius legebatur, acies ei perpetua in utroque parte oris, etc. quae verba de acie dentium, continuoque acumine accipienda esse Salmasius in Solinum, pag. 337, omni ope contendit: Solinumque idcirco male verbis accipit, qui Pliniana verba secus acceperit, cap. 27, pag. 51, hac sua paraphrasi: usquam connivet aciem orbium: sed in obtusa sine nictatione contemnit. In ore gingiva nulla: dens unus atque perpetuus. At hanc Solinianam Plinianae orationis interpretationem Plinius ipse nunc luculenter approbat: ad eum enim, qui de croenta est, locum haec alludit, haec

sed circumacto capite cernerent. Chamaeleonis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili inclusis, rigentes. Locustis squillisque magna ex parte sub eodem munimento⁵ praeduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quam quorum humidi. Serpentium catulis, et hirsutinis pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, et testacei operimenti, oculi moventur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operi-

spectat oratio: quum enim ex hyssena crocuta nascatur, hyssena porro collum rigeat, et rigere crocutae par est, et circumacto pariter capite contuendi tantum potestatem esse, atque idcirco aciem ei esse perpetuam hoc est, non connivere: quod nisi Plinius modo respiciat, quod haec pertineant, dici nullo modo potest. Codices porro vetustiores, Reg. 4, Paris. et alii, non *connivere* hoc loco praefereunt, sed *colibere*, quod prisca aetas pro *connivere* dixit: Glossae Philoxeni Gr. Lat. Επιρύω, *conhibeo*. Μύω, *conhibeo*. Et Lat. Graec. *colibet*, χαμύω, χαταμύω, Aurelius Victor. in Claudio: *secleribus colibentem*. Pascendus Hermian. libro II, cap. 2: *sancta illa synodus haeresi Nestorianos colibuit*. Plura apud Du-Cangium vide in Glossario. II. — Non *connivere* diximus. Caeterum hoc dixit libro VIII, cap. 45. II.

Chamaeleonis. Hic enim, ut Plinius sit lib. VIII, c. 51, non pupillae motu, sed totius oculi versatione circumspicit. Hann.

Chamaeleoni oculos totos circumagi. Res vera; namque facultas illa chamaeleoni contigit, ut hunc in anticam partem oculum ferat, hunc in posticam quasi uterque brachio sustineretur. Ar.

Crusta fragili. Μελαχίστρακα Graeci vocant: tales sunt gammari, cancri, etc. Vide lib. IX, cap. 44 et 50. Hann.

Rigentes. Vt supra, quum de Caio injecta mentio, non circumaguntur. Hann.

Sub eodem munimento. Crusta similiter fragili, per quam oculi fenestrentur. II.

Locustis... praeduri eminent. Duris oculis, σκληροφθαλμοὺς, locustas esse, notum est. Hinc locus in medicum, apud Plautum in Menaech. act. 5, sc. 5, vs. 24: *Mex. Dic mihi hoc: solent tibi unquam oculi dari fieri? Me. Quid? tu me locustam oenses esse, homo ignarissime? II.*

Quorum duri. Arist. lib. II de Part. Animal. c. 43, p. 993. II.

Renasci tradunt. Neque hoc loco, neque lib. XXV, cap. 50, huius miraculi sponsorem haberi se cupit. Hann.

Et testacei. Οστρακώδεσκα, quibus est operimentum testa, quaecumque ostrearum duritie integuntur: ut testudo. Haec Arist. loco citato. H.

Quibus fragilia. Crustacea scilicet, quae crusta fragili integuntur. Arist. loco cit. τὰ μὲν γὰρ σκληρόδεσκα πάντα σκληροφθαλμά εἰσιν. II.

menta, iis oculi duri. Omnia talia, et pisces, et insecta non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur.

LVI. Palpebrae in genis homini utrimque. Mulieribus vero etiam infectae quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque. Alia de causa hoc Natura dederat, ceu vallum quoddam visus,

Non habent. Nos palpebras dicimus, *βλεφαρα* Graeci. Cur his eas desint, causam Philosophus affert loco cit. HARU.

Pisces... non habent genas, etc. Plerisque piscium palpebra nequam mobilis. Quibusdam tantum pellis prae oculo obtenditur, nullos in sinus replicata. Qui piscinum ossa habent his angulis singuli in oculo velamen praefereunt verticales et immotum, quod particulam oculi dumtaxat operit. Placem lunam oculis distinguit, quem possit totum operire palpebris orbiculatim terebrata, sphincterisque cuiusdam auxilio sese ocludens. Dilatatio fit per quinque musculos radiatos, qui imo orbitae adnectuntur. AI.

LVI. *Palpebrae in genis.* Genas appellat oculorum tegumenta, palpebras pilorum vallum, ut Tullius loquitur, lib. II de Nat. Deor. pag. 408, quibus ipsae palpebrae sunt munitae. Igitur quae Plinio genae dicuntur, hae Tullio palpebrae: quas ille palpebras, *βλεφαρίδας* alii, hoc est, *τρίχας ἰσχυράς*, pilos qui palpebrarum oras ambiunt, vocant. Hae utrimque homini sunt, hoc est, superne praeter et inferne, supra et infra, *ἄνω καὶ κάτω*, inquit Philos. lib. I Hist. Anim. c. 9, pag. 65. H.

Palpebrae in genis homini utrimque. Mulieribus vero etiam infectae

quotidiano. Ita quidem libri omnes. At quid si legas, *mulieribus cura etiam infectae quotidiana?* HARU.—*Mulieribus vero etiam infectae, etc.* Quotidianam infectionem recte Plinius vocat cum ornatum. Nam quibus mulieribus illita fuso semel est facies, id nisi quotidie fiat, turpissimis rugis et lurido colore statim illae miserrime foedantur. DAL.

Ut tingantur oculi quoque. Iuven. Sat. II, 93: *Ille supercilium madida fuligine tinctum Obliqua producit acu.* Divus Hieronymus *orbes* vocat *sibilo fuliginatos*. Vide Rhodig. III, cap. 28. DALEC.

Hoc Natura dederat. Palpebras nimirum, sive, ut mos est nunc loquendi, palpebrarum pilos. Tullius eleganter loc. cit. *Munitaeque sunt palpebrae tamquam vallo pilorum: quibus et apertis oculis, si quid incideret, repelleretur: et somno coniventibus, quam oculis ad cernendum non egeremus, utique tamquam involui quiescerent.* Palpebras porro Plinius quoniam genas vocat, sequitur vetustum morem, cuius Festus meminit: *Genas Ennius palpebras putat, quoniam dicit hoc versu: Pandite sulti genas et corde relinquit somnum.* Alii eas partes putant genas dici, quae sunt sub oculis. Pacuvius genas putat esse, quae barba primum ori-

et prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuito incidentia. Deffluere eas haud immerito Venere abundantibus tradunt. Ex caeteris nulli sunt, nisi quibus et in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantum gena, volucris in inferiore: et quibus molle tergus, ut serpentibus: et quadrupedum quae ova pariunt, ut lacertae. Struthiocamelus alitum sola, ut homo, utrimque palpebras habet.

LVII. Nec genae quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quae animal generant. Graviore alitum inferiore gena connivent. Eaedem nictantur, ab an-

tur, hoc versu: Nunc primum opacat flore lanugo genas. HARD.

Deffluere eas. Arist. cap. 4, problem. 49, pag. 705: διὰ τί ὅσοις ἂν βλεφαρίδες ῥέουσι, λάγνοι; Cur salaces hi sunt, quibus pili palpebrarum deffluunt? Locum vide. Id iterum repetit lib. III Hist. Anim. cap. 10, p. 318, ac Plinius ipse, esp. 94. Melius dixisset, διὰ τί ὅσοι λάγνοι περὶ κασι, τοῖς αἱ βλεφαρίδες ῥέουσι; As.

Ex caeteris. E caeteris animantibus cilium habent palpebris adiunctum omnia, quae pilos obtinent reliquo in corpore: βλεφαρίδας δ' ἐπὶ τῶν βλεφάρων ἔχει, ὅσα τρίχας ἔχει. Arist. lib. II de Part. Anim. cap. 14, pag. 994. HARD.

Sed quadrupedibus. Male simias excipit Harduinus. Omnibus quippe mammiferis, modo cete amoveas, cilia: immo avium quibusdam palpebrae quoque ciliis instructae, quas melius plumas barbatas arbitrere quam cilia. As.

Struthiocamelus ... sola. Arist. loc. citat. cilium esse struthioni scribit: inferne tantum, an et superne, non

ait. Verum quum volucris esse cilia constet in inferiore gena seu palpebra: struthionem vero quadrupedum vel ex ea parte naturam referre idem doceat lib. IV de Part. Animal. cap. 14, pag. 1046, quod et superiore parte palpebras gerat, βλεφαρίδας ἔχει τὸς ἑνωθεν, nihil a Plinio temere affirmatum autumo: ut Pinetus post Pintianum censuit. H. — *Struthiocamelus alitum sola.* Beae: nam nota struthiocamelo palpebra gemina. As.

LVII. Ideo neque nictationes iis, quae animal generant. Vt vespertiliones. HARD.

Graviore alitum. Aristot. lib. II Histor. Anim. cap. 45, pag. 211, et lib. II de Partib. cap. 13, pag. 993: Μόουσι δ' οἱ βαρὺς τῷ κάτω βλεφάρῳ Id tamen et in aliis observatum. HARD.

Eaedem nictantur. Aristot. loc. prius cit. Psittacum tamen excipere uterque debuit: hunc enim nictari negant. Nictari porro est saepe ac leviter oculum movere. Graeci σαρκομαρτέειν dicunt: Galli, eligner les yeux. HARD.

gulis membrana obeunte. Columbae et similia, utraque connivent. At quadrupedes quae ova pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum, sine ulla nictatione, propter praeduros oculos. Extremum ambitum genae superioris, antiqui cilium vocavere: unde et supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, ut in paucis humani corporis membris.

LVIII. Infra oculos malae homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis eas vetantes. Pudoris haec sedes. Ibi maxime ostenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem risumque indicantes

At quadrupedes. Aristot. lib. II de Part. Animal. cap. 13, pag. 993 H. — *Quadrupedes qui ova pariunt... nictatione.* Illi quadrupedes ex ἑρπιδίων numero, chelonii omnes, vel saurii (nam de batraciis nil moror). Iia ergo triplex palpebra: tertia ut in avibus verticalis, horizontales caeterae, et quae hermetice occluduntur. *As.*

Extremum ambitum. Vbi pili e gena superiøre, scu palpebra, enascuntur. *HARD.*

Hoc vulnere. Aristot. lib. I, Hist. Anim. cap. 11, pag. 95, de praeruptio ngenat ἰὺν ὀγκοπῆ, οὗ συμφοῖται, οὐδὲ γυνῆος, οὐδὲ βλεφαρίδ. Si secetur, non coit: sicut neque malae, neque palpebrae, sive genae. De praeruptio pariter Hippocrates, cap. 6, Aphor. 19, intestinisque tenuibus, ex eodem, Aphor. 24. H. — Error, cui cave ne credas. *As.*

LVIII. *Radi a feminis eas vetantes.* Vnguibus lacerari, cruciari, prosciendi. Festo fidicines, rasores Veteribus dicti, quod fides radant et obterant. Ne vel illae igitur in se ra-

derent, quod decoris affectatione fieri solet a quibusdam, vel, ne in viris raderent. Tonsores enim ante annum ab Urbe condita 451, in Italia non fuisse, auctor scribit c. 59, lib. VIII. Lex ea fuit Decemviris: *mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento.* RAEVARD. cap. 45, in leg. duodecim Tabul. Solon, quod in eius vita Plutarchus scripsit, ἀνυχῆς κομπομένην ἀρτίαν, Plangentium lacerationes sustulit. *DALEC.*

Pudoris haec sedes. Apud Athenaeum pag. 279, linea 37. Aristoteles τῆς αἰδοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς ποικίλιν scribit. *DALEC.*

LIX. *Intra eas... buccae.* Non infra, ut est hactenus editum, contra MSS. fidem. Horat. lib. I, Sat. 4: *Quid emme est, merito quis illis Iupiter umbras Iratus buccas inflet?* Et Plautus in Trucul. act. II, sc. 2, va. 45, *buccas belle purpuriscentes* dixit: Tullius, *fluentes, ocrusatanque buccas.* Vt intelligas non interiorem modo cavitationem genarum, sed partem quoque extimam, buccas appellari. *H.*

buccae. Et altior homini tantum, quem novi mores subdolae irrisioni dicavere, nasus. Non alii animalium nares eminent: avibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genilis saepenumero foramina aurium et narium defuere.

LX. Labra, a quibus Bochi Labeones dicti. Et os

Irrisioni dicavere. Horatius: *Naso suspendit adunco.* Martialis: *Namutis sis usque licet, sis denique nasus.* Μυκτήρ ὄφριν πύλον Gregorip: σιρῶναι μυκτήρ, iode μυκτρούειν, μυκτρούμενος, μυκτρούσθαι, et alia id genus; μυκτρούειν, qui, quod ait Plaut. frigidam subdole suffundit, deridet, clanculum mordet, maledictisque ac probris incessit. Diod. IV, cap. 32. **DALC.**

Avibus ... sine naribus. Aristot. lib. II de Partib. Animal. cap. 46, pag. 996. H. — *Avibus, serpentibus, piscibus, foramina ... sine naribus.* Apud aves nares patent oullis cartilaginibus, musculisve instructae, qui humanum nasum efficiunt. Foramen stringunt particulae pellis quae rostrum tegit. Apud reptilia, qua patent nares ibi quaedam carnosae partes quae foramen dilatare aut minuire valet. Apud pisces, illius cavi quo nares constant aditus cavo ipso exilior est. Parva quae hunc aditum circuit membrana potest ad libitum piscis erigi in tubo curva. In avibus et reptilibus duplex usus narium, spirandi et olfaciendi. Apud pisces constat sacco apparatus, cuius ope olfaciunt, sed non spirant. **AL.**

Silonum. Silones prominentibus superciliis Nonio, quod Silenus prominentibus superciliis fingeretur: hic vero, nasus sursum versus, repa-

ndus est, quos etiam *Silos*, ut ex Festo discimus, appellabant, unde galeae quoque, inquit idem, a similitudine Silae dicebantur. Alii *Cilonum*. Cilonas in Glossis προίχαιοι, angusto capite, quibus a partu contingit. Caper Grammaticus. Chilones vero, Labcones. Cuiusci, XI, cap. 26, observat, Arnob. lib. III. Ergo esse dicendum est quosdam capitones, eilonculos, frontones, labeones: atque in his alios mentones, naevimos ac nasicas, etc. Vide locum. **DALC.**

LX. Bochi Labeones. Prius Brocci legebatur, ab ed. Basil. anni 1545. In velustioribus editionibus, Parmensi, Tarvisina, Brisiensi, etc. *Brochi labeones*. At Reg. 4, 2, Paris. Chifflet. *Bochi*. Nihil hic luvat quod legitur in antiquo numismate argenteo Cimellii nostri Parisiensis, cuius haec epigraphe: L. PVBL. CO. F. BROCCII. NIVIR. et cuius eclypum Patinus exhibet in gente Furia. Huius enim inscriptionis longe alia sententia est, ut alibi ostendimus. T. Brocehum Cicero laudat in orat. pro Ligario; et Nilonia Brocchi praetoris meminit Marcellus, de Medic. cap. 26, pag. 475. Nonius quidem, cap. 4, n. 402, *Bronci* (idem *Brouchi* et *Broechi*) sunt producto ore, et dentibus prominentibus. Sed nihil istud ad rem praesentem, ubi de labris solummodo agitur. **Ab**

probum duriusve, animal generantibus: pro iis cornea et acuta volucris rostra. Eadem raptò viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus limumque, lata, ut suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula, ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli praeter hominem, nec malae. Maxillas crocodilus tantum superiores movet: terrestres quadrupedes, eodem, quo caetera, more, praeterque in obliquum.

his dicit Corneliorum Bochorum familiae additum fuisse agnomen Labeonum. Cornelium Bocchum Isudat Plinius non semel, ut ex Indice apparebit. De isto vero quod sequitur Labeonum cognomine, quod fuit familiarum Antistiae, Attinae, et Fabiae saepius mentio apud Veteres. De Antistio Labeone diximus in Auctorum syllabo. Sosipater Charisius lib. I artis Grammat. p. 79, Verrii Flacci auctoritate ait a labilis immodicis Labeones dictos. H.

Os probum duriusve. Vt in equo frenum admittente, vel recusante. Aliud est os probum hominis, nempe cum quadam maiestatis specie morum integritatem et probitatem indicans, quale in Pompeio supra caeteros mortales insigne fuisse dixit cap. 42, lib. VII. DALG.

Pro iis cornea, etc. Haec deinceps Aristot. lib. III de Part. Animal. c. 4, pag. 4000, et lib. IV, c. 42, pag. 4041. HARD.

Herbas eruentibus. Vel, ut in Reg. 4, 2, etc. *ruentibus*, hoc est, effodientibus. Ista sunt idcirco quibus ora; et cartilaginosa, ut Albertus notat, lib. VII de Animal. tract. 4, cap. 5, pag. 224. Sic Plinius lib. XII, cap. 94: *alia rostri latitudine ruunt.* H.

Mentum nulli praeter hominem. Vere. Vni enim homini id contingit, ut maxilla exterior protuberans emineat; porro inde mentum. AS.

Maxillas crocodilus. Aristot. lib. I Histor. Animal. cap. 9, pag. 81, et I. III, cap. 7, pag. 326, de fluviatili crocodilo. Sic inter aves psittacus sola mandibulum rostri superiorem movet. H. — *Maxillas ... movet.* Vero contrarius it; nam maxilla inferior sola potest moveri. AS.

Maxillas... terrestres quadrupedes, eodem quo caetera more, praeterque in obliquum. Familiaris locutio Plinio, pro praetereaque, ut saepe monuimus. At hic gravissimo errore lapsi editores Plinianorum librorum omnes, praeterquam scripserunt, plane contra auctoris sententiam, ita ut est, stuentis, terrestres quadrupedes, non ut crocodilum superiorem maxillam movere, sed ut caetera omnia, inferiorem tantum: atque praeterea in obliquum ducere et contorquere, ut in ovibus, canibusve, atque adeo homine ipso, animadvertere cuique pronum est. Et vero Reg. 4, 2, Paris. etc. *praeterque* exhibent: sed et vox *quadrupedes* in iisdem deest: ut *terrestis* forte legi oporteat, crocodilo

⁴ LXI. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exserti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occurso atterantur: ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exserti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum, qui digerunt cibum, lati et acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui, aut utraque parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus, omnibusque, quae ruminant. Caprae superiores non sunt, praeter primores geminos. Nulli exserti, quibus serrati. Raro feminae, et tamen sine usu. Itaque quum apri percutiant, feminae sues mor-

subintellecto: nam de fluvistili solum Philosophus id prodit. H.

LXI. *Dentium tria.* Tradidit haec Arist. lib. III de Part. An. c. 4. H. — Vid. Excurs. de *Dentibus Animalium*, ad finem huiusce libri.

Serrati. Visum a se Aethiopem, cui dentes serrati, ceu canibus, forent, scribit A. Benedictus, laudatus a Schenckio, lib. I Observ. Medic. pag. 217. HARD.

Qui digerunt. Hoc est, qui dividunt, et incidunt: unde incisores dicti. Idem primores sive anteriores appellati: item *γλασῖνες* a Polluce, quoniam inter ridendum primi nudantur. Haec Arist. II.

Qui conficiunt. Molares, dentium postremi, tum a figura, tum ab usu nomen habuerunt: instar enim molarum conterunt cibum praecisum. HARD.

Qui discriminant eos. Pervertit profligatque scriptoris sententiam Dalecampius, qui eum emendat, et subintelligi cibum monet oportere. Non vidit apud Aristotelem legi, de Part.

Anim. lib. IV, cap. 4, pag. 999: *Ορίζουσι δὲ ἐκτέρους οἱ κυνόδοντες, μέσσοι τὴν γῶσιν ἐκτέρων ὄντες*, etc. II. — *Qui discriminant.* Qui separant, determinant, dividuntque priores a molaribus: situ inter utrosque medii: canini dicti, ob acutam duritiem, et usum: quod enim primores dividere nequeunt, hi confringunt. *Oculares* vulgus appellat. Horum radices altissimae. H.

Ili sunt serrati. Iis animalibus, quibus sunt dentes serrati, ut serpentibus, canibus. II.

Caprae superiores. Vel superiore parte oris. H.

Nulli exserti. Arist. Hist. Animal. lib. II, cap. 44, pag. 488, et de Part. Animal. lib. III, cap. 4, pag. 999. HARD.

Raro feminae. In eorum animalium genere, quibus sunt dentes exserti, raro sunt ii feminae: aut si sunt exserti feminae, sine usu sunt. Aristotel. lib. IV, pag. 512: *Χαυλοτόμοντες αἱ θήλειαι οὐκ ἔχουσι τῶν ὄντων*.

dent. Nulli, cui cornua, exserti: sed omnibus concavi, caeteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati praeter scarum: huic uni aquatiliū plani. Caetero multis eorum in lingua et toto ore: ut turba vulnerum molliant, quae attritu subigere non queunt. Multis et in palato, atque etiam in cauda. Praeterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aspidi, et serpentibus: sed duo in, supra parte, dextra laevaue longissimi tenui fistula perforati, ut scorpionum aculei, venenum

Suis feminis exserti nulli sunt dentes. HARD.

Nulli cui cornua. Arist. Hist. Anim. lib. II, c. 12, p. 183. H.

Sed omnibus. Omnes, inquit, exserti dentes, sunt concavi. H.

Piscium. Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 16, pag. 228, et de Part. lib. III, cap. 1, pag. 999. Errore lapsus hac parte Philosophus Scaliger affirmat, in Comment. ad priorem locum. H.

Plani. Quibus sint dentes continui, sed teretes, et aequales, quasi paxilli qui citharae aptantur, pisces invenire est alius: quibus sint non serrati lidem et plani, praeter scarum, nullum. Haao.

Caetero multis eorum. Aristot. de Part. Anim. lib. III, cap. 1, pag. 999, causam eandem avertit: ut nempe dentium multitudine in minuta secent, quae non possunt attritu longiore subigere. Haec ille aliquanto uberius: quae repetit quonque Albertus, de Anim. lib. XII, tract. 3, cap. 6, pag. 371. II.

Etiā in cauda. Sic libri omnes:

necquiequam in gula, ac perfrigide sane Rondeletio rescribente. H.

Praeterea in os. Albertus, loco citato: *Sunt etiam incurvati, ut hani, dentes multorum piscium, eo quod vigor eorum ad retinendum est in eis.* HARD.

LXII. *Similes aspidi.* Hoc est, serrati. H.

Sed duo in supra. Haec ad verbum Nicander in Theriac. p. 12, ubi de aspidē: Τῆς ἑνὸς πύρου; τοῖσι ὑπὸ τοῖσι ὀδόντι; etc. Quae Gorraeus interpres sic reddidit: Quatuor illi intus dentes curvique, curvique, Et longi, maxillae altis radicibus haerent. Hi virus capiunt, tunica super undique tecti, etc. H.

Vt scorpionum oculi. Tertullianus, in Scorpiace, ipso initio, de scorpionis cauda: *Scorpii*, inquit, *series illa nodorum, velenato intrinsecus venula subtilis, arcuato impetu surgens, haematilē spiculum in summo tormenti rotatione stringit...* Id spiculum, et fistula est, potula tenuitate in vulnus et virus, quā figit, effundit Vide ei Baill. in Hexacm. Homil. 9. H.

infundentes. Non aliud hoc esse quam fel serpentium, et inde venis sub spina ad os pervenire, diligentissimi auctores scribunt. Quidam unum esse eum: et quia sit aduncus, resupinari, quum momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rursusque recrescere, facilem decussu: et sine eo esse, quas tractari cernamus. Scorpionis caudae inesse eum, et plerisque ternos. Viperæ dentes gingivis conduntur. Haec eodem praegnans veneno, impresso dentium repulso virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, praeter

Non aliud hoc esse. Viperæ certe venenum aliud esse, tum a felle, tum a succo quidam flavo, qui vesicula gingivarum continetur, recta Charasius docet, in anatomia viperæ, cap. 8, pag. 29. In capite viperarum glandes ait esse salivarias, flavi coloris ad gingivarum usque vesiculam; qui humor hominis salivæ, atque animalium, proportionem respondeat, idem innoxius ait, si sorbeatur. A felle succum minime criari, color ipse indicat, quum sit fel viriditatis eximiae: gustus item, qui in felle acerbissimus, in eo succo inlucunde suavis, dulcium amygdalarum referens saporem. Negat deinde vas esse ullum, aut venam, quæ a felle ad gingivas usque pertineat, quæ huic veneno illuc devehendo foret maximo necessaria opere. Quod vero viperæ dentis sit letalis morsus, ait in causa esse spiritus irritatos, quos vipera tum simul cum morsu immittit, imprimitque: quæ irritatio si abesse, morsum plane innoxium fore, plurimis experimentis comprobatum. Denique illud adiungit: fel viperæ adeo non esse letale, ut ne sit quidem leviter noxium: sæpius, atque ingenti copia a

canibus, felibus, gallinaceisque impune comesum. H.—Vera quæ prius dixit Alesira vim morbiferam derivari somnium est merum. Immo ea est viperinum virus malignitate, ut biennio etiam post mortem sanguinolatum instillatumque miserrime enecet. *Az.*

Vnum esse eum. Dentem. H.

Rursusque recrescere, facilem decussu. Optime utrumque; nam et facillime succutitur, frangiturque, seu in vulnere, seu alio modo pestis illa, sed semen dentis novi non unum quidem præpositum a natura fuit; nec multo post quam armaturam alternum defuturam speraveras, hac instructum rursus anguem doles, ni ipse eo modo existimaveris quo chirurgi et idonei dentium curatores et ὀδοντάλγοι extrahunt evelluntque radicitus. *Az.*

Tractari cernamus. Monitum iam supra a nobis fuit circulatoribus multis id usitatum, ut inermes hinc inde ostentarent aspidas, stupente vulgi imprudentia. *Az.*

Caudæ iussu. Dentem, sive aculeum. HANN.

Haec eodem Nicander in Theriac, p. 16. H.

vespertilionem. Camelus una ex iis, quae non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleae dentes habent: indicio est etiam a minimis earum derosa vitis. At in marinis crustata et cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi poterit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiae dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum³ quatuor: praeterque eos, qui prominent, masculis reflexi, feminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balaenam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum, et linguam etiam, ac palatum. Terrestrialium minutis quadrupedibus, primores bini utrimque longissimi.

Praeter vespertilionem. Cui sunt ut minimum, quatuor et viginti, serrati, teretesque: in maxillis singulis, duodeni. Notat id quoque Basilus in Hexaem. Homil. 8, pag. 107. Nihilominus libro praecedenti, esp. 64, luba Diomedeis avibus dentes esse tradidit. Quin et anatini, anserinique generis omnibus striae sunt utroque rostri margine, instar dentium acutissimae. H.

Camelus iuu. Arist. Hist. Animal. lib. II, cap. 41, p. 186. H.

Quae non sunt cornigera. Nam ex iis quae cornigera sunt, capras paulo antea admonuim, cap. sup. primores habere geminos dentes in maxilla superiore. H.

Cornua habentium. Arist. loco cit. H.

Elephanto intus. Elephanto, inquit, quaterni dentes utrimque sunt, quibus quasi mola cibum conficit. Praeter hos, habet alios duos illos qui sunt exserti, et prominentes. Mas quidem, et magnos, et sursum reflu-

xos, sive repandos: femina, minores, et contrario flexu quam mas: deorsum enim vergunt. Sunt iata quoque apud Aristot. loco cit. pag. 194: Ο μὲν οὖν ἄρρεν τούτους ἔχει μεγάλους καὶ ἀνωσίμους· ἡ δὲ θήλεια μικρούς καὶ ἐξ ἐναντίας τοῖς ἀρρεσὶ· καὶ οἱ ὀδόντες βλάπτουσιν. Vnde Plinius acceperit in eo genere feminarum nonnullis dentis illos qui prominent, esse reelos, nondum scio. Non attingit hoc discrimen Philosophus. H.

Musculus marinus. Aristotel. Hist. Anim. lib. III, cap. 10, pag. 354: Εἰς δὲ καὶ ὁ μυστικτός ὀδόντας μὲν τῷ στόματι οὐκ ἔχει· τριῖνας δὲ ὁμοίας δέξις. Musculus marinus dentium loco pilos habet nullis setis similes. De hoc musculo diximus ad calcem libri noni, cap. ultim. H.

Terrestrialium minutis quadrupedibus. Cuniculis, sciuris, sorieibus, canibus, etc. DAL.

Utrisque. Superiore et inferiore maxilla. H.

LXIII. Cacteris cum ipsis nascuntur: homini, postquam natus est, septimo mense. Reliquis perpetuo manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, et ruminantibus. Sed leoni et cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt a caninis, nullum animal mutat. Homini novissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur: multis et octogesimo, fe-

LXIII. *Cacteris.* Elephanto quidem innascuntur ii, quos injus habet ad mandendum datos a natura: exsertos illos longiores, nonnisi *scelus* grandior. Arist. Histor. Animalium lib. II, cap. 44, pag. 491. H.

Homini. Vide quae diximus l. VII, cap. 45. H.

Mutantur homini. Arist. Hist. An. lib. II, cap. 44, pag. 490. H. — Anou vero septimo fore primum decidunt. Plautus in Maen. Quot eras annos natus, quum te pater a patria avelit? *M.* Septenis: nam tum dentes mihi cadebant primulum. Idem in Mercatore: ... puer est ille quidem, stulta: Nam illi quidem haud sane dia est, quum dentes exiderunt. Dal. — Notissimum vel ignarissimo cuique est, eos dentes lacteos (*dents de lait*) vocari. At.

Iumento. Equo, mulo, asino, εἶνν ἴμνος, καὶ ὄπτος, καὶ ὄνος. Aristot. Histo.

Sed leoni. De leone hoc tradit Aristot. Hist. Anim. lib. VI, cap. 31, pag. 777. De cane lib. VI, cap. 20, pag. 744. H.

Operibus. Remediis, sive amuleis. Vide lib. XXVIII, cap. 78. Vel hoc fortassis de operum politura accipiendum est, quae fit dente lupino, quum auro splendor conciliatur, quod ligno coriove inductum est. H.

Maxillares. Hoc Aristot. Hist. Animal. lib. II, cap. 44, p. 490, quem in locum animadvertit Scaliger, aliter haud raro contingere: e liberis suis unum, matrem quoque, deuique ipsum maxillares amisisse, atque in eorum locum alios successisse. Genuini tamen, hoc est, maxillarium postremi duo, si semel exciderint, numquam renascuntur. — *Maxillares*, etc. Hoc falsum esse, vide apud Vesalium libro I, cap. 44. Dal.

Homini novissimi. Hoc est, extremi duo, qui et *συρποντίζεις* ab Hippocrate appellantur, quasi sapientiae dentes, quod trigesimo aetatis anno, quartoque septenario, plerumque erumpant, quo tempore *συρποντίζω*, hoc est, sapere incipimus. Haec totidem verbis tradit etiam Philosophus loc. cit. pag. 494. Genuinos ille *χαυτίζεις* vocat Festus, *Genuini dentes*, quod a *genis* dependent. Et interpret Persii: *Genuinus proprie dens, qui sub genis est.* A *gigno* deducere huius vocis etymon Plinius videtur. H.

Et octogesimo. Arist. loc. cit. et Albertus, de Animal. lib. XII, tract. 3, cap. 6, pag. 372, id se vidisse sancte asseverat. Vide et Sennertum, Part. lib. II, cap. 40, pag. 261. H.

minis quoque : sed quibus in iuventa non fuere nati. Decidere in senecta, et mox renasci certum est. Zanclen Samothracenum, cui renati essent post centum et quatuor annos, Mucianus visum a se prodidit. Caetero maribus plures, quam feminis, in homine, pecude, capris, sue. Timarchus Nicoclis filius Paphii duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mu-

Feminis quoque, etc. Aristot. loc. cit. HARN.

Sed quibus. Sive mares ii fuerint, sive feminae, ita demum nascuntur anno octogesimo, si non fuerint in iuventa nati. Arist. loc. cit. p. 194. HARN.

Decidere in senecta, etc. Testantur hoc ei Medici recentiores, apud Schenkium, Observ. Medic. lib. I, pag. 218. H.

Zanclen MSS. *Zoelen*. Exempli similia complura Schenkium refert, Observ. Medic. lib. I, pag. 217. H.

Caetero maribus. Hoc superius ipse prodidit lib. VII, cap. 15. Totidem haec verbis Philosophus loc. cit. pag. 193, confirmantque tum Albertus, de An. lib. II, tract. 4, c. 4, p. 405, tum Scaliger in eum Philosophi locum. Est ita nimirum ut plurimum : natura tamen baud ita legibus suis adstricta, ut ab eis numquam deflectat. II. — *Caetero maribus plures*. Falsum istud, quamquam ex Aristotelis fide Plinius tradit. DAL.

Capris, sue. Prius *capris* legestur. Emendationis nostrae auctor Aristoteles, Histor. Animal. lib. II, cap. 9, pag. 193, qui similit. tradit : Εχουσι δὲ πλείους οἱ ἄρρενες τῶν θηλειῶν ὀδόντας καὶ ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐνι προβάτων, καὶ αἰγῶν, καὶ ὄνων. Albert. quoque, de An. lib. II, tract. 4, cap. 4, p. 405 : *Adhuc autem*,

inquit, ut in pluribus, masculina animalium sunt plurium dentium, quam feminina, ut frequenter patet in homine, capris, et porcis. H.

Timarchus Nicoclis filius Paphii. Scribendum reor, *Timarchus Nicoclis illius pater dars*, etc. Pollux lib. II, cap. de dentibus : *Nicoclis autem Cyprii pater, ad quem Atheniensis sophista moralia scripsit praecepta, Timarchus nomine, duplicem ordinem dentium habuit*. Pronomen illius adiecit Plinius, quasi clari principis et celebrati monumentis tanti oratoria. PAST. — *Timarchus Nicoclis filius Paphii*. Legit Pintianus, *Nicoclis illius pater*. Saue acute. Nam Julius Pollux lib. II, cap. 4, pag. 92, ὁ δὲ Νικοκλῆς τοῦ Κυπρίου πατήρ, inquit, τὸ μετ' ὀνόματι αὐτοῦ Τιμαρχὸς ἦν, διωτολόγους εἶχεν ἅπα τοὺς ὀδόντας, τῷ Ἀριστοτέλει λόγῳ. Verum Reg. 4, 2, Colbert. 4, 2, alique *Nicoclis filius Papii* constanter legunt. II. — *Duos ordines*. Narrat idem de Hercule Julius Pollux lib. II, cap. 4, pag. 92. Exempli alia vide apud Schenkium, Observ. Medic. lib. I, pag. 216 II. — *Duos ordines habuit*, etc. De Mithridatis filia id quoque Valerius scribit de Miraculis lib. I. DAL. — Sic se nimirum locus a Dalecampio memoratus habet lib. I, cap. 8, pag. 75 : *Mithridatis etiam regis filia Drype-*

tavit primores, ideoque praetrivit. Est exemplum dentis, homini et in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, numquam renascuntur. Caeteris senecta rubescunt, equo tantum candidiores fiunt.

LXIV. Aetas veterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero XL. Amittit tricesimo mense primores utrimque binos: sequenti anno totidem proximos, quum subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur. Septimo omnes habet et renatos, et immutabiles. Equo

tine, Laodice regina nata, duplici ordine dentium deformis admodum, comes fugae patris a Pompeio devicti, fuit. As.

Ideoque praetrivit. MSS. praetrivit. Quid si pertrivit, legas? hoc est, lima castigavit. II.

Est exemplum. Est sane huius rei historia apud Sebenkium, Observ. lib. I, pag. 217. II.

At canini. Negat hoc Fallopius, apud Sennertum loco citato p. 263. Maxillares omnes excidere, et renasci ait: praeter genuinos, sive novissimos: qui si exciderunt, numquam regenerantur. II.

Caeteris senecta rubescunt: equo tantum, etc. Scribendum exislino livescunt, non rubescunt: ut illud Ovidianum de Iovidia: ...livenet rubigine dentes. Aristoteles lib. II, c. 3: Agitur certe in equis contra atque in coeteris animalibus: quum enim caeteris in senectute dentes nigrescant, equo candidiores redduntur. PIZZ. — *Senecta rubescunt.* Alii rufescunt. Nigrescere Philosophus scribit, Hist. Anim. lib. II, cap. 44, p. 492. Fuscos esse vel croceos canum in senectia dentes, notat Albertus, de

Anim. lib. II, tract. 4, cap. 4, pag. 405. HARR.

LXIV. *Aetas veterinorum dentibus indicatur.* Arist. lib. VI, cap. 22, p. 753. HARR.

Equo sunt. Arist. p. 749. H. — Vid. Escurs. ad finem huiusce libri.

Primores utrimque. Duos superiores, totidemque inferiores, τοὺς μὲν δύο ἄνωθεν, τοὺς δὲ δύο κάτωθεν. Arist. loc. cit. HARR.

Totidem proximos. Duo rursum superiores, inferioresque totidem. HARR.

Columellares. Varro, de Re rust. lib. II, c. 9, pag. 87: *Aetas*, inquit, cognoscitur equorum, et fere omnium quae ungulas indivisas habent, et etiam cornutorum, quod equus triginta mensium primum dentes medios dicitur amittere, duos superiores, et totidem inferiores. Incipientes quartum agere annum itidem cileiunt, et totidem proximos eorum quos amiserunt, et incipiunt nasci quos vocant columellares. Quinto anno incipiente itam eodem modo amittere binos, quos caninos habent, etc. Columellares ii sunt, quos in Gallia mangones vulgo vocant les orochets. II.

Equo castrato. Nec cervi castrati

castrato prius, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quod si non prius peperere, quam decidant postremi, sterilitas certa. Boves hini mutant. Suibus decidunt numquam. Absumpta hac observatione, senectus in equis, et caeteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canitie, et circa ea lacunis, quum fere sedecim annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest virus. Namque et speculi nitorem ex adverso nudati hebetant, et columbarum fetus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quae serratos habent, saevissima dentibus.

LXV. Linguae non omnibus eodem modo. Tenuis-

cornu abiciunt, Philosopho teste, Hist. An. lib. IX, cap. 79, p. 1174. Eadem utrobique causa. H.

Asinorum genus. Aristol. Hist. An. lib. VI, cap. 23, p. 757.

Deinde senis. Deinde sexto mense iterum quateros: aliosque rursus quatuor singulis annis mensibus. H.

Quod si non. Aristoteles pag. 759. Haan.

Boves hini. Aristol. Histor. lib. VI, cap. 20, pag. 745: τοὺς ὀδόντας βάλλει βούς διττός. Haan.

Suibus. Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 11, pag. 190, ὅς ὁδὸς οὐδὲν βάλλει τῶν ὀδόντων. Albertus M. de Animal. lib. II, cap. 4, pag. 105: Sed et porcum nullum omnino efficit dentem. Haan.

Brochitate. Sive, ut Nonius scribit, *brunoitate.* « Quum dentes facti sunt brochi » inquit Varro loco citato, hoc est, exserti, et prominentiores, et *imperialia* causa, et sub ea

lacune, et observatu dicunt eum equum habere annos sedecim. H.

Hominum dentibus. Scilicet iratorum. Ex morbo irati hominis, maris feminaeque, gangraenam obortam non semel vidisse se scribit Riolanus, in comment. de ossibus cap. XI, pag. 484. H.

Speculi nitorem. Hsistit id fieri necesse est: nam si spiritum contineas, nihil tale continget. H.

Et columbarum. Qua vi porro? halitune, an morsu? Si primum, non ea vis dentium est. Si alterum, penitus solutione, non id alia occulta vi peragunt. H.

Dicta sunt. Lib. VII, § 15. H.

Erumpentibus. Vida Hippocratis libellum de dentitione, ad calcem Ioni VII operum Galeni. H.

LXV. Linguae, etc. At nulli tamen animalium pinguis est. In eo pariter conveniunt. Vide Arist. cap. 10, probl. 21, pag. 725. H.

sima serpentibus et trisulca, vibrans, atri coloris, et si extrahas, praelonga: lacertis bifida et pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed supradictis capillamenti tenuitate; tacteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulo minus tota adhaerens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguae vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis, omnibusque generis eius etiam felibus, imbricatae asperitatis, ac limae similis, attenuansque lambendo cutem hominis. Quae causa etiam

Tenuissima serpentibus et trisulca. Plautus in Asinaria: *Fac proserpentem bestiam duplicem ut habeam linguam.* In Poenulo: *Qui nostra venisti hic tentatum magalia, Bisulca lingua, quasi proserpens bestia.* In Persa: *Tamquam proserpens bestia bilinguis est, et scolestus.* Arist. quidem, de part. Anim. lib. II, cap. ultim. bisulcam linguam serpentibus tribuit, non trisulcam. Dax. — *Et trisulca.* Bisulcam Philosophus dixit, poetae trisulcam. Cave id tamen in eam partem accipias, cum Salmasio, ut existimes, unam esse simplicemque serpentium linguam, sed motu tremulo ita vibrari ut gemina et bisulca videatur. Aliud enim non Plinii solum oratio, Aristotelis quoque, a quo accepit, atque adeo res ipsa postulat, Est, inquit Philosophus, Hist. Anim. lib. II, cap. 20, pag. 277, lingua serpentium lacertorumque bisulca in summo, *διεπὶ γλωττῇ ἄκρα*. Sed fissa magis est serpentibus, et quidem usque ad pilorum tenuitatem: *πολὸν δὲ μάλιστα οἱ ὄφεις, τὰ γὰρ ἄκρα αὐτῶν ὅτι λεπτά, ὥσπερ τρίχες.* Vide etiam Albertum, a quo haec produntur expressius, de Anim. lib. XII, tract. 3, cap. 5, p. 369, et Galenum, de Vni part. lib. XI, cap. 40, pag. 569. H. — Ergo nullo nomine

Noster excusandas ac culpa liberandus, qui in hunc errorem delabitur, quem et poetae iam fugerant. Nam si de vero inquisiveris, linguam invenies serpentum generi, ut non Aristoteles duntaxat, sed et innuit Plautus, in duas cuspides divisi, quae corneae et leves videntur. Potest error manasse a rapidissimae agitationis frequentia. As.

Lacertis bifida et pilosa. Bifidam non diffidetur experientia, pilosam negat. As.

Duplex. Fissa, *διεπὶ γλωττῇ*. Aristot. locis citatis. Haeo. — *Vitalis quoque marinis duplex.* Non ea in furcam lingua abit; tum et levem eam scito nec papillis distinctam. As.

Sed supradictis. Serpentibus. H.

Ceteris. Lacertis et vitulis marinis. Arist. loc. cit. H.

Piscibus, etc. Arist. Histor. Anim. lib. II, cap. 14, p. 203. H.

Sed in gustatu. Aristot. de Part. Anim. lib. II, cap. 47, p. 898. H.

Imbricatae asperitatis, etc. Rugositas quidem signat linguam in felle, tigride, leone, etc. Nam his plures papillae conicae in altitudinem non modicam assurgentes et vaginis quibusdam corneis aptatae, sed et his acuminatis et retro tendentibus, ita

mansuefacta, ubi ad vicinum sanguinem pervenit saliva, invitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohaeret, intima absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, quum vocantur ologyones. Stato id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicae aquae receptae in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buc-

ut lambens fera non secus dilaniet quam si quem lima momorderit. *As.*

Etiā mansuefacta. Etiam in his quae sunt mansuefacta. Id accidere putat posse Dalecampius, quum Venere stimulantur, aut ira. *H.*

Saliva, invitat ad rabiem. Si ira concitat, ut dum Vegere stimulantur, aut devorato animali venenato, putride carne, contrectantium cutem lambendu radant. *Dal.*

Diximus. Lib. IX, cap. 60. *H.*

Ranis prima. Diversam, inquit, ab aliis habent ranæ linguam: mucronamque primam, qui in caeteris absolutus est, ipsis cohaeret piscium more: quod autem gutturi affine est et intimum, id solum et superapplicatum: qua vocem solent mittere. Haec totidem verbis Philosophus, *Hist. Anim. lib. IV, cap. 9, pag. 491. Hæro.*

Intima absoluta a gutture. Verum de his, immo et de bufonibus, ranis pipis, etc. *As.*

Ranis p. cohaeret... olog. Lege: *Ranis prima cohaeret, intima absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, quum vocantur Ologyines. Stato tempore, etc. SALM.* — *Qua vocem mittunt mares, quum vocantur ologyones.* Ita MSS. omnes. At scribendum fortassis, *quam vocant ologyonem, vel quum vocant ologyonem, vel dent.*

que quum vocantur ologyzontes. Neque enim rana mas ipse, sed ululatus quem in aqua ciet, quum ad venerem femellam invitat, *ὄλογυόν* dicitur Aristoteli, *Hist. Anim. lib. IV, cap. 9, pag. 492; Aeliano, Hist. Anim. lib. IX, cap. 43, et Plutarcho lib. de Solert. Anim. pag. 892.* Defendi tamen et recepta lectin potest: nam si ululam graeci latinique acriptores a moesto veluti ululatu *ὄλογυόν* appellarunt, quidni et ranam a simili sono, pari nomenclatione indigitarint? Id animalculo cuidam, lumbricis seu vermibus terrenis simile, nomen esse quoque testatur *He-sychius pag. 689: ὄλογυόν, ζούριον γινόμενον ἐν ὕδατι, ἔμωτο ἐν τήνῃ. II.*

Palpitante. Tremulus ille aquae motus receptae in fauces, celeri linguae vibratione, seu palpitatione efficitur. *Arist. loc. cit. pag. 492*, hunc ululatus modum æe materiam pari omnino ratione explicat, nempe ad aquam aëri mixtam refert: pellucere pariter pelles maxillarum adiecit, propter contentionem: rarefiunt enim: lucere denique in tenebris oculos. Haec pariter *Albert. de Animal. lib. V, tract. 2, cap. 2, p. 471. H.* — *Palpitante... elicitur.* Illorum voci causa aër quem expiravere. Iste in larynge superiore et sacculis

carum sinus perlucent, oculi flagrant labore propulsi. Quibus in posteriori parte aculei, et iis dentes, et lingua. Apibus etiam praelonga, eminens et cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, ut formicis. Caeterum lata elephanto praecipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita saepe constricta venis, ut intercidi eas necesse sit. Metellum Pontificem adeo inexplanatae fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda aede Opis vere dicere. Caeteris septimo ferme anno sermonem exprimit. Multis vero talis eius

quibusdam, qui in gula incipiunt, impellitur vibratque. *As.*

Quibus in posteriore. Ut apibus et formicis. Aristot. de Part. Anim. lib. IV, cap. 6, p. 4028. H.

Et cicadis. Iis non linguam, sed aculearum linguis simile quiddam esse superius dixit cap. 32. H.

Quibus aculeus. Ut muscis et culicibus, quibus hunc aculeum fistulosum tubae vice simul et lanceae natura dedit, ut Tertulliani verbis utar lib. de Anima et adv. Marcionem. *HARD.*

Quibusdam insectis. Arist. de Part. Anim. lib. II, cap. 47, pag. 998. *HARD.*

Caeterum lata. Ita MSS. omnes. At esse parvam admodum, atque in recessu positam, vix ut cerni queat, Philosophus admonet, Hist. Anim. lib. II, cap. 44, pag. 495: *Ἐστὶν δὲ ἔχει μὲν πρὸς τὴν ἀφίδρα, καὶ ἐν τῷ, ὥστε ἴσχυον εἶναι ἰδίῃ.* Quare legendum censuit Pintianus: *Viterinis lata, elephanto perexigua.* H.

Et intercidi eas. Sectionem venae sub lingua fieri, praesertim in tu-

more linguae. Vide Sennertum, Praet. lib. I, part. 3, sect. 5, cap. 2, pag. 251. H.

Metellum. De quo diximus lib. VII, cap. 45. H.

In aede Opis vere dicere. Haecenus libri omnes, in aede Opiferae. Quae autem sit Opifera dea, num. hunc quaelibet, num. Ops ipsa, aequalia quacpiam, aliam apud scriptores aequalitum. Non enim unius modo deae propria appellatio fuit, sed plurium, atque adeo omnium communis. Apud Graecorum pag. 41, DIANAE, OPIS. ROMANENSIS. Pag. 75, PORTUNAE, OPIFERAE. Verum intellesimus a Plinii libraribus fere pro vere aliquoties pingi solitum, quod a nobis observatum iam ante lib. X, cap. 79, aliasque saepius. *HARD.* — *Aede Opis.* Aedem Opis in vico Iugario, regione Verbis octava statuit P. Victor in descriptione Romae. Vere dicere, est iuste, proprie, non perperze, balbutientium more, fari. H.

Septimo mense. Nempe, ut quam tardissime. H.

ars contingit, ut avium et animalium vocis indiscrete edatur imitatio. Intellectus saporum est caeteris in prima lingua, homini et in palato.

LXVI. Tonsillae in homine, in sue glandulae. Quod inter eas, uvae nomine, ultimo dependet palato, homini tantum est. Sub ea minor lingua, epiglossis appellata, nulli ova generantium. Opera eius gemina, duabus interpositae fistulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc ope-

In prima lingua. In extremo linguae muncrone. Sic Albertus, loco novissime citato. Tota, ut arbitror, lingua gustamus, alia tamen parte melius, alia minus. Est in linguae acumine gustus acutior, secundum superiorem partem et in ipso quoque palato: ibi enim tenuior caro est, nervusque subtilior. H.

LXVI. Tonsillae. Glandulae duae pluresque, ad linguae radicem quae a fundenda saliva σιζόχρως, vulgo amygdalae appellantur, amygdalae. Haro.

Uvae nomine. Gallis, la luette. Scriptores Miscellaneorum Medico-physicorum, sive Ephemerid. German. tom. III, pag. 568: Nullum animal insula gaudet praeter hominem, quia nullum animal loquitur, etc. Γάργυλός Graeci: Latini gurgulionem: Plinius, Celsus, Serenus, uvam: uvulam Trotula lib. de Passion. mulierum appellaverunt. Uvae ei nomen, quod aliquando ad similitudinem uvae intumescit cum vehementi inflammatione ac dolore. H. — Quod uvae... tantum est. Apud simias, margo libera veli palatalis in acumen quoddam prorogatur, unde mox uva. Ar.

Sub ea minor lingua. Aristot. Hist. Anim. lib. II, cap. 45, p. 243, ἐπιγλωττίς Ἀλλεῖς, medicis nostratibus,

l'épiglotte: ligulam Latinis astra apte dixerit. H. — Epiglossis... generantium. Valvula haec cartilaginosa quae supra glottam sita epiglottis audit in mammiferis duolaxat apparet, modo pauca escipi sinas animalia, acinum acil. ignum et crocodilos, apud quos prolongatio quaedam epiglottidi non absimilis. Ar.

Nulli ova. Aristot. loco citato. At habent ea simile quiddam, villosum nempe, sive fibrosum, quod adducitur ad constringendum. H.

Duabus. Arteriae et gulae: de quibus mox. Vnde epiglottidā Erasistratus πύρρυν vocal, quoniam ait inter duos αἵλους, apud Plutarchum, Sympos. lib. VII, pag. 698. Erasistratum Pliniumque nunc deserit anomaliam recens, quae negat hanc operam geminam epiglottidi congruere. H.

Interior. Quae et in homine anterior est, Graeci πρόσθιον dicunt. H.

Arteria. Τραχηίς, h. e. aspera dicta: cuius usus est accipiendi reddendique spiritus: pulmonis cordis. quae perficiendi. Haec Aristot. Hist. Anim. lib. I, cap. 48, pag. 427 et 428. L'arbre artère: alii, le sifflet ou la corne du poumon. H.

Ad pulmonem pertinens. Nihil in-

rit in epulando, ne spiritu ac voce illac meante, si potus cibusve in alienum deerravit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur sane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit haec ad stomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, quum spiritus tantum aut vox comseat, ne restagnatio

ter cor epiglottinque relationis intercedit. As.

Hanc operit in epulando, ne spiritus ac voce illac meante. Necessaria est hoc loco diligentior attentio: haec si adhibita sit, non displicebit, puto, commentum nostrum. Existimo verba haec, ordine turbato scripta esse scribendaque ad hunc modum, *Exterior earum appellatur arteria, spiritu, ac voce illa meante, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne si potus cibusque in alicuium deerraverit tramitem, torqueat. Altera interior est, appellatur sane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit haec ad stomachum, deinde in ventrem. Hanc per vices operit, quum spiritus tantum aut vox comseat, ne restagnatio alicui intempestiva obstrepat.* Hoc pacto si legas, par ordo servabitur in describenda utraque fistula a praestantissimo scriptore. Nam primum nomen et situs indicatur. Secundo, quid per utramque comect. Tercio, quo tendant. Quarto et ultimo, quando et cui usui ab epiglottide operiatur. Porro emendavi, *illa meante*, pro *illac meante*, ex vetere lectione. PIST. — *Hanc operit...* torqueat. Experientia nuper Cl. vir Magendie pervidit et observatione rei pathologicae epiglottin non in id destinatam praecipue ut laryngis forma occludatur deglutionis tempore: nam non exacte concludit. As.

Si potus cibusve. Arist. pag. 428.

Vterque antiquis contradicit, qui gulam solidiorum ciborum meatum agnoscerent: guttur, sive arteriam, liquidorum: a ligula segregari cibum, ut in gulam: potum, ut in pulmones descenderet. Vnde illud poetæ: *Τίττυς πνεύμονας εἶσπε.* H.

Alt. exterior. Posterior, *ἐπίσθιος.* Gula, *ἑσώφατος*, *εἰσώφης.* H.

Ad stomachum. In huius vocis nomine cavenda est equivocatio: nunc enim tota fistula, qua esculenta poculentaque transmittuntur in ventrem, *στόμαχος* appellatur: nunc summa tantum huius gulæ pars, quæ et *ἐπίφυξις* dicitur: nunc tantum infima, quæ orificium ventriculi, *τό στόμα τῆς γαστρῆς*, sive *τῆς κοιλίας* et *κρηδία* improprie dicitur. Hoc postremo sensu ea vox a Winio modo accipitur et a Celso lib. IV, cap. 4, atque alibi passim. Vide quæ mox subiiciuntur a Plinio cap. 69, de vero huius vocis intellectu. H.

Is ad ventrem. Quem nos stomachum improprie diximus, *ἑσώμας*: alii ventriculum. H. — *At stomachus est la poitrine.* As.

Hanc per vices operit. Epiglottis non claudit pharyngem nec potest reditum impedire earum rerum quæ in stomachum refluunt. As.

Ne restagnatio intempestiva. Recursus cibi e ventriculo, in faucibus et os redundatio, per vomitum relectio. Dat.

intempestiva alvi obstrepat. Ex cartilagine et carne arteria, gula nervo et carne constat.

LXVII. Cervix nulli, nisi quibus utraque haec. Caeteris collum, quibus tantum gula. Sed quibus cervix, e multis vertebratisque orbiculatim ossibus flexilis, ad circumspectum, articularum nodis iungitur. Leoni tantum, et lupo, et hyaenae, ex singulis rectisque ossibus rigens. Caetero spinæ adnectitur, spina lumbis, ossea: sed tereti structura, per media foramina a cerebro medulla descendente. Eandem esse ei naturam, quam cerebro, colligunt: quoniam

Ex cartilagine. Eisdem verbis Aristot. de Part. Anim. lib. III, cap. 3, pag. 1002. Cartilaginee multae sunt rotundae et annulares: connectuntur haec per intermedia ligamenta, quae in brutis membranaceae, in homine carnosiores sunt, ut musculi perexigui esse videantur. H.

Gula nervo et carne. Aristot. loco citato. Duplici propria constat tunica: prima externa, crassiore, carnosiore ac molliore: interna altera, nec tam molli, sed subtiliore ac duriore. H. — At nervea minime; nam nervi nihil aliud quam fibra, ut plurimum, summae exilitatis. A.

LXVII. *Cervix nulli.* Αὐχέν, Aristoteli, de Part. Anim. lib. IV, cap. 10, p. 1132. H.

Caeteris collum. Τράχηλος. Collum a cervice discrimen patet ex Varrone, qui, de Re rust. lib. II, cap. 5, vaccae eligit, cervicibus crassis ac longis, a collo palearibus demissis. H.

Vertebratisque orbicul. etc. Κόβους Arrianus poeta dixit, ἀσπράγδα Thyphiodorus, Hadrian. lun. II, cap. 4. DAL.

Ad circumspectum. Multis, inquit, hoc est, septenis cervix constat ossi-

bus, seu vertebris orbiculatis: atque ut sit ea flexilis ad circumspectum et ad convertendum caput in varias partes, articulationes peculiares habet et symphyses. Has vero Laurentius explicat, de Ossibus lib. II, cap. 24, pag. 89. HARR.

Articularum nodis iungitur. Lucil. lib. IV Satyrarum, de corpore hominum: Haeret verticulis adfixum in posteriore Parte, atque artendis, ut nobis talis genusque. DAL.

Leoni tantum. Aristot. loc. citat. De lupo quoque ita fere Aelianus, Histor. Animal. lib. X, cap. 26. De leone plane affirmat lib. IV, pag. 34, de quo tamen falsum esse pronuntiant viri eruditi, qui in Bibliotheca Régis Christianissimi leonem ex anatomiae arte secuerunt, anno 1667, mense iunio, ut in Ephemerid. Eruditorum narratur. H. — *Leoni ... ossibus rigens.* Omnibus his, immo et canelopardali septem vertebrae in collo. A.

Spinæ adnectitur. Cervicis vertebrae septem sunt: dorsi seu spinæ duodecim: quinque lumborum. H.

Eandem esse ei naturam. Hoc est, vim eandem, aut paene parem vitae

praetenui eius membrana modo incisa statim exspiretur. Quibus longa crura, iis longa et colla. Item aquaticis, quamvis brevia crura habentibus: simili modo uncus unguis.

LXVIII. Guttur homini tantum, et suibus intumescit, aquarum quae potantur plerumque vitio. Summum gulae fauces vocantur, extremum stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas ad-

sustinendae: quoniam aequo salutis discrimine cerebrum et spinæ medulla inciditur. Alioqui diversam esse utriusque naturam Philosophus monet, de Part. Animal. lib. II, cap. 7, pag. 985: cerebri frigidissimam, calidissimam dorsæ medullæ. Et in eandem sententiam Albertus plura, de Animal. lib. XII, tract. 2, cap. 3, pag. 333. HASD.

Statim exspiretur. Nervi prius solvuntur, spiritusque animales ad motum sensumque inepti redduntur. Id vero quemadmodum fiat, docet Laurentius lib. IV, pag. 164. II. — Membrana modo incisa statim exspiretur. Nec modo membranae explicitæ, sed et medulla spinalis potest destrui sub inferiore inflatione, non sequutura morte. AI.

Quibus longa crura. Vt gruibus. HASD.

Item aquaticis. Vt sunt olores et propemodum anseres. II.

Simili modo uncus unguis. Vt stellaris ardea, le butor. Caeterum cur in editione Elzeviriana, contra librorum manu exaratorum omnium fidem scriptorisque sententiam, scriptum sit, dissimili modo, nondum intelligo. HASD.

LXVIII. Intumescit. Morbum hunc Bronchoceleem vocant, non qualem

Celsus describit lib. VII, cap. 43, sed quem Felix Platerus apud Sennerium, Practicæ lib. II, part. 4, cap. 25, pag. 289. Tumor est in gutture, amplo spatio extuberans, qui tensus est admodum, atque ita ut, quum pulsatur, sonum edat; quum premittur, utris instar cedat moxque iterum attollitur. Nec tamen guttur ipsum intumescit, si proprie loquimur; sed extra guttur tumor est sub cute, guttur ipsum comprimens. In Liguriis Taurinis, qui Alpium aquas bibunt, monstrosi ea parte evadunt: sub lithætica item, Vindeliciisque montibus, teste Scaligero in Aristot. pag. 90. Vetus interpres Iuvenalis, Satyra 43: *Tamquam si in Alpibus homines gutturosos admiretis, ubi tales sunt plurimi: hanc lata et inflata colla habent.* HASD.

Plerumque vitio. Præsertim auctore Vitruvio, apud Equicolas Italiæ, et Medullos Alpino, vulgo Miollans, et la vallée de Tarantaise. Iuvenalis, Sat. 43: *Quis tantidum guttur miratur in Alpibus.* DAL.

Extremum stomachus. Orificium ventriculi superius, ob amplitudinem $\alpha\tau\epsilon\sigma\chi\alpha\iota$ dicitur $\sigma\tau\omicron\mu\alpha\chi\omicron\varsigma$, $\pi\alpha\rho\alpha\tau\omicron\sigma\tau\omicron\mu\alpha\chi\iota\varsigma$. H. — Sub arteria adnexa spinæ. Stomachus non sub trachea, nec vertebrali columnæ adnexus. AI.

nexa spinae, et latitudine ac longitudine lacunae modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, et ora ventribus iunguntur. Testudini marinae lingua nulla, nec dentes: rostri acie comminuit omnia. Postea arteria et stomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decreescentibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Novissima asperitas, ut scobina fabri.

LXIX. Cor animalibus caeteris in medio pectore

Lacunae modo. Ita Reg. 4, Colb. 4, 2, Paris, Chiff. vel Dalec. aliique libri conditi. Editores Pliniani, ventriculum hic describi rati, lagenae modo scripserunt. H.

Testudini marinae lingua nulla. Haec ad superiora pertinent, ubi de dentibus agitur. DAL. — *Testudini...* dentes. Testudinibus lingua, et pro dentibus substantia cornea quae avium rostri similis est. AR.

Postea arteria. In testudine, inquit, post rostrum arteria est, et gula, stomachusque: sed is denticulato callo in rubi modum asper, ut in eo ipso canali conficiantur cibi, etc. H. — *Postea arteria et stomachus.* Legendum videtur, post arteriam stomachus. Nam ut ex verbis Aristotelis lib. 1, cap. 46, patet, priorem locum arteria obtinet, posteriorem stomachus. Illud vero noscendum, tractationem hanc stomachi et corruptam apud Plinium, et interruptam haberi, verbis partim depravatis, partim alienis falsisque intermixtis, ut totus hic locus sic fortasse emendatius scribi possit: *Summum gulae fauces vocantur, postremum stomachus. Hoc nomen etiam, iam carnosam inanitas, adnexa spinae, ad latitudinem ac longitudinem lague-*

nae modo fusae. Est item denticulatus callo in modum rubi ad conficiendos cibos decreescentibus crenis, quicquid appropinquat ventri. Novissima asperitas, ut scobina fabri. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, sed ora ventribus iunguntur. Cor animalibus, etc. PINT.

Decreescentibus crenis. Locum hunc si quis aut plane intelligere, aut sanare ausit, lampadem trado: nihil enim habeo quod affirmem. In MSS. omnibus, Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris, etc. *decreescentibus crenis* (in Lugd. venis) quidquid appropinquat ventri novissima asperitas ut scobina fabris. Pro *renis* forte *serris* legendum, nam *crenae* vox nec ullius codicis est manu exarata, nec scio an alibi lecta. Forte etiam, quaecunque, legi satius fuerit. Vt ut est, non ad hominem ista, ut interpretes omnes ad hunc diem arbitrati sunt, sed ad marinam testudinem referri oportuit. Scobina fabri lima est, *uae lime*. Varro, de Lingua Latina libro VI, pag. 76. in *Nervolaria*: « Scobinam ego illam acutum adrasit. Scobinam a scobe, lima enim materia fabrilis est. » H.

LXIX. Cor animalibus, Eadem

est: homini tantum infra laevam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissime oculos. Sed hos primum emori, cor novissime. Huic praecipuus calor. Palpitat certe, et quasi alterum movetur intra animal, praemolli firmoque opertum membranae involucro, munitum costarum et pectoris muro, ut pariat praecipuam vitae causam et originem. Prima domicilia intra se animo et sanguini praebebat, sinuoso

habet Aristot. *Histor. Animal.* lib. I, cap. 20, pag. 133. Minime tamen suis, aliisque multis, medio illud pectore est: sed fere ut homini: asello marino in ventre esse ait Aelianus, *Histor. Animal.* lib. V, cap. 20. H. — *Homini. . . laevam papillam.* Hominis quoque cor sub linea media; sed quum acumen sub laevam versum gerat, hic palpitantes sentiuntur. Vnde vulgus, et poëtae qui non solent omnes Horatianam sententiam sequi, *Odi profanum vulgus*, multa habent de corde sub laevam corporis partem sito. Iuvenal. *In laeva parte mamillae Nil astitit.* At.

In priora. In anticas partes, τις τὸ πρόσθεν ἔχει ἢ καρδίαν τὸ ὀξύ. Arist. loc. cit. HARR.

Piscibus solis. Aristot. *Hist. Anim.* lib. II, cap. 18, pag. 253. Causam reddit idem, de Part. Anim. lib. III, cap. 4, pag. 1005: ἔχει δὲ πρὸς τὴν κεφαλὴν τὸ ὀξύ ἐστὶ δὲ αὐτῇ τὸ πρόσθεν ἐνὶ ταύτῃ γὰρ ἡ κίνησις. Cordis mucro ad caput spectat in piscibus, quia haec pars ipsis anterior fuit, in quam motus omnia agitur. At serpentum quoque par ratio est, ut docet Aelianus, *Histor. Anim.* lib. V, cap. 31. HARR.

Hoc primum. Solenni cautione dum tradi id praefatur, rei se sponsorem negat velle fieri: quanquam id Philosophus asseverat loco proxime citato: negat autem Galenus, de Format. fetus libro V, cap. 4, pag. 292, iecur primo formari affirmans; ut lumbos alii, alii cerebrum, umbilicum alii; alii denique, quod fidem excedit, pedis digitum crassiorum. Vide Plutarch. de placitis Phil. lib. V, cap. 47, pag. 907. Simili cautione idem Plinius, superiore libro capite 47, ubi de corde avium: *Cor avium*, inquit, *esse existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes.* HARR.

Palpitat, etc. Sic Arist. loco proxime appellato. Motum cordis geminum intelligit, diastolen, systolenque. HARR.

Membranae involucro. Pericardium anatomici vocant. HARR.

Vt pariat. Ita Reg. 1, Paris. libri-que impressi. At Reg. 2, Chiff. etc. ut pareat. Fortè, ut apparent: vel, ut par erat. HARR.

Animo. Τὸ θυμὸν. Medici in eo situm esse τὸ ὁργανιστικόν putant, ut in capite, λογιστικόν, id est, νοῦν, mentem quam ab animo dividunt.

specu, et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino: ibi mens habitat. Ex hoc fonte duae grandes venae in priora et terga discurrunt, sparsaque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vi-

Virgil. Aeneid. VI: *Magnum cui mentem animumque Delius inspirat vates*. Catullus, *Mens animi tantis fluctuat ipsa malis*. Turn. XXVIII, cap. 44. DAL.

Et sanguini. Non quia sanguinem cor conficit, sed quia perficit, addito vitali spiritu ab insita vi cordis: ante hanc consummationem non est idoneus nutritioni sanguis. H.

Suum specu et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Aliquot hic suspicio verba librorum incuria omisso. Nam quum sit locus manifeste ab Aristotele tralatus, diversam refert sententiam. Forte igitur Plinius sic scriptum reliquit: *Sanguis specu et in magnis animalibus triplici, in minoribus gemino, in nullo non aliquo*. Aristoteles libro tertio, capite etiam tertio: *Habent intra se corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia: minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita ut unus qui amplior est, vix conspici possit, reliqui sensum effugiant. Medioerium animalium secundus, etiam conspicuus est. Maximorum perspicui omnes possunt*. Et libro de Partibus Animalium tertio, capite quarto: *Ventriculum triplicem cor magnorum animalium habet, duplicem minorum, unum ad postremum; nullumque est quod sine ullo ventriculo constet*. PIST. — *In magnis... tr*. In mammiferis omnibus, nec non avibus, cor in quatuor cava ablit ac terminatur, quorum duo auriculae vocantur, duo ventriculi, singulis analogo adnexa. Ex herpetis,

saurii, chelonii, ophidii tria habent cava, auriculas oempe duas, ventriculum unum. Batraciis vero et piscibus ventriculus unus, una auricula. AR. — *Et in magnis*. Arist. Histor. Animal. lib. III, cap. 4, pag. 306: *Τὰ δὲ μέγιστα, πᾶσι τὰς τρεῖς*. In corde avium, pisciumque tres pariter reperti Caesalpinus observavit, laudatus a Riolano, Anthropol. lib. III, pag. 236. HARO.

In nullo non gemino. Sive ii conapicui sint, sive tam exigui, ut sensum effugiant. Aristot. loc. cit. Galenus quoque, de Usa part. lib. VI, cap. 9, pag. 427. HARO.

Duae grandes venae. Cava et arteriosa. Eadem haec sunt plane totidem verbis apud Arist. de Part. Animal. lib. III, cap. 4, pag. 4006. HARO. — *Duae grandes venae*. Apud mammiferos et aves plerumque duo vasculorum ordines ad cor pertinent, arteriae nempe et venae. Venae duo praegrandes ad auriculum dextram sanguinem deferunt qui per omne corpus ivit, unde in ventriculum dexterum fertur qui in arteriam pulmonarem pellit, per pulmonum cava dividendum, mox vero per quatuor venas, ubi nempe per spirandi vices mutatus est, in auriculam laevam, tum et ventriculum laevum, grassaturum, ex quo per aortem illiusque divisiones elabitur, nullam non pervasurus humani corporis partem.

In priora. Sive, ut habent MSS. omnes, *in prorsus*, hoc est, in anteriora, HARO.

talem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitae trahit, laesumque mortem illico affert. Caeteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus parvum est: pavidam, quibus praegrande. Maximum autem est portionemuribus,

Solum hoc. Aristot. loc. cit. Pati tamen et cor ipsum quoque morbos aium: putredinem, inflammationem, ulcera, tumores, abscessus, tabem, quae variis experimentis comprobantur Bartholinus in Anatomia reformata lib. II, cap. 232, et Schenckius, Observ. Med. lib. II, pag. 296. De phthisi Plinius ipse lib. XIX, cap. 26. HAN.

Mortem illico. Aristot. loco citat. Multis exemplis idem Bartholinus fidem facit, vulnera quoque cor laesum ad tempus pati: sed ita nimirum, ut ne ad ventriculum vulnera pervenerint, ut Galenus admonet. Leporem tamen sclopeti glande medio in corde perforatum, eadem ferre qua prius velocitate ad teli inelutium cucurrisse: canes, interdum absisso avulsoque corde, vociferari ac progredi visos, refert Schenckius, Observat. Medic. lib. II, pag. 293. HAN. — *Laesumque... affert.* In Comment. Acad. chir. exemplum allegatur viri cuius in ventriculorum pariete glans plumbea inventa est. Vix tamen his fidei adhibeam quae de mammiferis narrantur sui avibus, quae animalium ordines aestimanti, primas a mammiferis sedes obtinent. Sed quaecumque animalium ovium apta fundendis infra mammalia et volatilia iacent, his cor minus necessarium. Sic angues solent in frusta concisi corpus movere. Sic pisces

avulso corde nondum deficiunt. Sic et in batrachis, e quibus celeberrima est rana, quae, palpitantibus facillime post necem membris, initium dedit Galvanismo. AL.

LXX. *Bruta existimantur.* Haec Philosophus totidem verbis loc. citat. HAN.

Quibus parvum. Leoni tamen inventum est amplitudine tanta, quanta proportionem corporis, animalium nulli, quum anatomicae rei periti leonem secuerunt in Bibliotheca regia Christianissimi anno 1667, mense iunio. Erat ei longitudo sex pollicum: latitudo, quatuor; basi in mucronem acutissimum desinente. Quod autem addit Plinius, pavidam animalia esse, quibus cor praegrande sit, id experimento comprobasse se refert scriptor diligens et accuratus libri gallici, *Mélanges d'histoire et de littérature*, tom. I, pag. 61, in dissecto iuvene supra modum ignavo ac timido. HAN. — *Quibus parvum est.* *Ἰσχυρὸς* et *σπληνῆς* Veteres vocarunt, κατ' ἔξοχην. Illic *ἀσπληγος*, timidus: *εὐσπληγος*, virilis, strenuus. Rhodig. XIV, cap. 16. DAL. — *Audacia.... praegrande.* Physiologistae secus; nam animosiores eos sciunt quibus id magis grande. AL.

Maximum. Haec rursum iisdem verbis Aristot. loco cit. HAN.

lepori, asino, cervo, pantherae, mustelis, hyaenis, et omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde et boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum accedere: ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Aegyptii existimant, quibus mos est cadavera asservare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortiores esse industria, sicut Aristomenem Messenium, qui cœc occidit Lacedaemonios. Ipse convulneratus

In Paphlagonia. Aelianus Hist. Anim. lib. X, pag. 35, et Gellius l. XVI, cap. 45, pag. 906. Vterque ex Theophr. Athenaeus item lib. IX, p. 390. De gemino unius cordis mucrone haec accipienda esse monet Galenus, Admin. Anstom. lib. VII, cap. 44. Quod et in homine quodam observatum narrat Riolanus, Anthropol. lib. III, pag. 236. Haad.

In equorum. Aristot. Hist. Anim. l. II, c. 48, p. 246, et de Part. Anim. lib. III, cap. 4, pag. 4005. Galenus item, de Usu part. lib. VI, esp. 49, pag. 445. Etiam in hominum corde visa. Vidit Riolanus in cadavere Praesidis Nicolai Parisii, et in Regina Maria Medicea, Ludovici XIII, Christianissimi Regis parente, hoc ipso prodente, Anthropol. lib. III, pag. 236. Vidit Ioann. Trullus in corde Urbani VIII Pont. Max. Sed haec rariora. Haad. — *In equorum corde et boum ossa.* Ossificatio cordis sut unius ex illius valvulis apud homines quoque extitit. Ar.

Augeri id. Esse hoc exploratum, atque extra controversiam positum Schenckius contestatur, Obs. Medic.

lib. II, pag. 294. Caelius Rhodig. Anliq. Lect. lib. XIX, esp. 21, pag. 941: *Antron peritus Dioscorides*, inquit, anno centesimo vitam circumscript, cordis ratione, quod in anniculo mentem habeat drachmarum duarum, in bimo quatuor, inde procursu pari in annu quinquagesimum: a quo decrementsa supputentur ad aequilibrium: quae ambitu peracto ad metam redeant eandem: proinde non superasse spatia, visceris eius dilapsus. Dioscoridis Aegyptii meminit Philostratus, de vita Tyanei lib. IV, esp. 42, pag. 496. Haad.

Mos est. Herod. Euterpe lib. II, n. 87, pag. 424. Haad.

Hirto corde. Sive hirsuto, pilis referto. Sic quorundam latronum cor hirsutum esse repertum scribit Muræus, Variar. libro XII, capite 40. Haad.

Qui cœc occidit Lacedaemonios. Qui ter Hecatomphonia, centum Lacedaemonibus ter in praelio occisis, Iovi lithomatae, veteri Messeniorum instituto, fecit. Pausan. in Messen. Plutarchus in Romulo, Polyaeus Stratag. lib. II, Clemens Alexandrinus in Protrep.

et captus, semel per cavernam lautumiarum evasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem advolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedaemonii pectus dissecuere viventi, hirsutumque cor repertum est.

LXXI. In corde summo pinguitudo est quaedam, laetis extis. Non semper autem in parte extorum ha-

Leopardus lib. VI, cap. 49. DALC. — Sic de viro Val. Max. lib. I, c. 8, §. 45: *Admirabilis Aristomenis Messenii cor: quod Athenienses ob eximiam calliditatem exsectum, pilis refertum invenerunt: quam eum aliquoties captum, et astutia elapsum cepissent.* HARD.

Per cavernam latomiarum evasit. Scribendum, *lautuniarum*, haud *latomiarum*, tum ex Toletano et Salmanticensi apographis, tum ex Livio sexto et vigesimo volumine, sed evidentissime ex Seneca nostro, *Declamationum* lib. IX, 4, extra controversiam de Sabino quodam: *Ille etiam, inquit, quum reus rogaret, ut in lautumias transferretur, ne nunc, inquit, quemquam vestrum decipiat nomen: Lautumiae illae minime laetae res est. Locabatur in miseris et periculis suis. In quibus non debuisse, quis nescit? potuisse, quis credit?* Nec ignoro quae de hac dictione ab indoctis et elementariis grammaticis afferatur. PINT. — *Per cavernam, etc.* Coniectum *εις καϊάδα*, scribit Pansan. Fuit autem καϊάδα Lacedaemoniis οπήλαιον τι καὶ διαμωτήριον, εἰς ὅπερ πακούργους ῥίπτειν, εἰσβάλλειν, ἀπαγνυ εἰσάδασθαι. Nam καϊάδα, fossae, hiatusque sunt, βωγμοὶ καὶ ὀρύγματα, terrae montu reclusi, οἱ πόες unda Homero feræ ὀπίσσωοι dicuntur. Rhodig. IX, cap. 17. DALC. — *Lautumiarum.* Ita MSS. omnes. Alii *la-*

tumias et *latonias* scribunt: hoc est, lapidicinas, seu loca lapidibus exsecta. HARD.

Tertio capto Lacedaemonii, etc. Pausanias lib. IV, extremum diem Rhodi obtiisse apud Damagetum Ialysi regem, cui tertiam filiam nuptum dederat, scribit. DALC. — *Lacedaemonii.* Vnus omnium Valerius Maxim. memoriae lapsu pro Lacedaemoniis Athenienses scripsit. Refert hanc historiam Clemens Alexandr. apud Eusebium, Praep. lib. IV, pag. 157, et Pausan. in Messeniis. Stephanus item, verbo Ἀρδανίς, p. 81, ex Herodoto, Plutarcho et Rhiano auctoribus. HARD.

Hirsutumque cor repertum est. Idem scribitur in Hermogene Rhetore, Leonida, Lysandro, cane Alexandri. De falso scribit Plato: ἀνδραποδῶδες ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ τρίχας. Rhod. ibid. DALC.

LXXI. *Pinguitudo est.* Τὸ στέαρ, *adeps*, a πικρὰν quae facile cordia calore liquaretur, discrepans. Vide Bartholin. Anatom. Reform. lib. II, cap. 6, pag. 235, et Riolanum Anathomogr. lib. II, cap. 6, pag. 80. HARD. — *In corde.* pinguitudo. Sæpe enim adeps in corde inventus est inter serosam laminam et fibras. AZ.

Non semper autem in parte, etc. Qua religione et caerimonia aruspex, flamen, sacerdos, cultro ferreo, oblongo (Festus *elunaculum* vocat) exta

bitum est. L. Postumio Albino rege sacrorum post centesimam vicesimam sextam Olympiadem, quum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis aruspices inspicere coeperunt. Caesari Dictatori, quo die primum veste purpurea processit, atque in sella au-

divideret, ac dispicienda sibi reterget: vide apud Alexand. ab Alexandro lib. IV, cap. 47. Dalec.

Rege sacrorum. Qui sacra a solis regibus obiri consueva perageret, regibus exactis: quem, ut par ei auctoritas inesse videretur in eo munere, regio nomine decorarunt, sacrorum regem appellantes. Ita fere Pseudo-Fenestella lib. de Sac. Rom. cap. 46. Regis sacrorum apud Tullium mentio est, in orat. de Arusp. et pro domo sua. De hac gente Albina fuit multo postea Clodius Albinus Caesar: cuius est nummus hic singularis ex aere, cum argentea bractea (gallice, *médaille fourrée*): nitidissimus, et egregiae caelaturae, in Museo D. Abbatis Fauvel. Pars nummi prior hunc titulum habet, D. CLODIUS ALBINVS CAES. capite nudo posterior, ISTM, P. M. TR. P. XVII. IMP. VII. COS. VII. Tutela, sive Fides Caesarea sedens, sceptrum sinistra tenet, dextram imponit capiti pueruli nudi, ad genua ei adstantis. Significat parvulum Caesarem filium Pontificis Maximi, Tribunicia Potestate XVII, imperatoris VII, Consulis VII, ac proinde Commodi Augusti, commissum ab ipso fuisse, quum sibi instare suprema tempora ob invaletudinem intelligeret, tutelae ac fidei viri consularis, et sexagenarii, Clodii Albini Caesaris. Factum istud esse supremum vitae Commodi anno haec notatio temporis docet. Cuilibet nummum contrectanti

venit in mentem quaerere, quis cuiusvis sit ille parvulus. Respondet titulus, esse Pontificis Maximi, Tribunicia Potestate XVII, Imperatoris VII, Consulis VII. Ergo Commodi. Habuit Commodus liberos saltem duos, masculum et puellam, teste nummo eius inscripto, LIIIIII AVG. Verum puella iam Postumo nupserat, patri Postumi Augusti, ut ex aetate istius intelligitur. Eam ob rem parvulus in isto nummo unicus, et vix bimus trimusve pingitur. II.

Post centesimam vicesimam sextam Olympiadem. Ita quidem codices Reg. 1, 2, Colbert. 1, 2, Paris. Tolet. Chiff. Verum Pliniana ratio in Olympiadibus computandis legi postulat, post CXXVIII. Itaque tres unitatis notas librarii hic omiserunt temere et imperite. In libris haecenus editis etiam prius scribitur, CXXXII tantum. HARD.

Quum rex Pyrrhus, etc. Valer. Max. de Prodigis lib. I, c. 6. Dalec.

Caesari. Plutarchus, in Caesar. p. 737; Appianus, de Bell. Civ. lib. II, p. 501. Suetonius in Iulio c. LXXVII: Eo arrogantiae progressus est, ut aruspice tristia, et sine corde exta sacra quodam inuitante, futura diceret laetiora, quam vellet: nec pro ostento docendum, si peculi cor defuisset. Iul. Obseq. c. CXXVII: Caesari Dictatori exta sine corde inventa: Ipse Caesar 23 vulneribus in Curia Pompeiana a coniuratis confossus. HARD.

PLIN. N. H. Tom. IV

Kk

3 rea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quaestio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine ullo viscere hostia vivere, an ad tempus amiserit. Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint; negatur et veneno interemptis. Certe exstat oratio Vitellii, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumento: palamque testatus, non

In extis defuit. Fiebat id astu, do-
loque aruspicium, cor victimae clam
subtrahentium, ut eo ostento ab in-
coeptis detererent imperatores: vel
ut plures hostiae litarentur, quum
prios fuisse tristes dicerentur, ut
Athenaeus animadvertit lib. IX, p.
380. HARO.

Vnde quaestio. Cie. de Divin. lib.
II, p. 226: *Sed affers, inquit, in
tauri opimi extis immolante Caesare
cor non fuisse: id quia non potuerit
accidere, ut sine corde victima illa
viveret, iudicandum esse tum interiisse
cor, etc.* Vide et de Divin. lib. I, p.
205. HARO.

Sine ullo viscere. Sine ullo corde.
Ita MSS. omnes. Editi nonnulli, sine
illo. H.

Qui cardiaco. Affectus hic est ven-
triculi, hoc est, oris stomachi, quod
Veteres *xapōixy* quoque appellarunt:
huius enim mira est eum corde ce-
rebroque consensio, de qua Lau-
rentius lib. IV, cap. 48, pag. 304.
Celsus lib. III, cap. 49: *Morbi ge-
nus, quod xapōixy a Graecis no-
minatur... nihil aliud est, quam ni-
mia imbecillitas corporis, quod sto-
macho languente, immodico sudore
digeritur. Licetque protinus scire id
esse, ubi venarum exigui, imbecilli-
que pulsus sunt.* H.

Vitellii. Huius vehementiam in di-
cendo adversus Pisonem Tacit. prae-
dicat, Annal. lib. III, pag. 73. Do-

lebat vehementer P. Vitellio subla-
tum veneno fuisse Germanicum Cae-
sarem, quippe socerum suum. Du-
xerat enim uxorem filiam Germanici
Caesaris, ex qua genuit A. Vitel-
lium Caesarem Germanicum Impe-
rat. Itaque vehementer hanc causam
agebat P. Vitellius Germanici gener.
Fuit enim *Germanicus* cognomen
hereditarium in familia Neronis Clau-
dii Drusi Germanici imperatoris,
qui pater Germanici Caesaris fuit.
Vnde et Vitellius imperat, quia pro-
gnatus ex filia Germanici Caesaris,
Vitellius Germanicus est cognomi-
natus in nummis ex auro argento-
que et aere fere omnibus: A. VITEL-
LIVS GERMANICVS IMP. AVG. P. M. TR.
P. Docet id ipsum planius nummus
insignis argenteus, quem accepi
dono nuperrime a P. Iuliano Per-
cheron, societatis nostrae. Inscriptus
ille quidem est parte priore, ut cae-
teri vulgares: A. VITELLIVS GER. IMP.
AVG. P. M. TR. P. capite laureato. In
aversa autem pagina, Apollo Pala-
tinus stat togatus, capite radiato,
dextra lauriferum tenet, sinistra
orbem, cui Victoria romans im-
posita coronam Augusto porrigit. Epi-
graphe: AVGVSTVS GERMANICVS. Quo
titulo significatur, non modo here-
ditario cognomine Vitellium esse
Germanicum; sed et victoriae no-
mine regimen ei fuisse cum Augu-
stali potestate adsignatum. Hinc etiam

potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari.
Contra genere morbi defensus est Piso.

LXXII. Sub eo pulmo est, spirandique officina,
attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac
fistulis inanibus cavus. Pauca eum (ut dictum est)

in summis duobus e Regia gaze aureis, non *Vitellius Germanicus imp.* sed *Vitellius imp. Germanicus* nuncupatur, addito scilicet victoriae argumento. Prior est: A. VITELLIVS IMP. GERMAN.)(VICTORIA AVGVSTI. Victoria gradiens, dextra palmam tenet. Similis alter:)(CONSENSVS EXERCITVVM. Mora gradiens cum hasta et signo legionis Apud Occasionem denique tertius pag. 144, ex auro patet: A. VITELLIVS IMP. GERM.)(VICTORIA GERMAN. Victoria dextra lauream tenet. Ipsius autem Germanici Caesaris nummus exstat singularis, cum P. Vitelli nomine, qui gener ipsius, et idem pater A. Vitelli Imp. fuit, apud D. VAILLANT p. 10: GERMANIKON KAISAPA ΓΟΥΤΥΝΗΩ. Caput Germanici nudum. Germanicum Caesarem Gortynius praetor salutavit.)(In aëra, ΕΝΙ ΠΟΠΛΑΟΥ ΟΥΠΤΕΛΛΑΙΟΥ ΑΝΘΥ (hoc est, Ανθούστου) ΝΙΚΟΝΗΔΕΩΝ. Sub Publio Vitellio praecoconsule. Nummus Nicomediensis, H.

Cor Germanici. Suetonius in Caligula, cap. 4, de Germanico Caligulae patre; Antiochian obiit, non sine vena suspitione. Nam praeter livores qui toto corpore erant, et apertas quas per os stuebant, eremat quoque cor inter ossa incorruptum est: cuius ea natura existimatur, ut siuctum veneno igne confici nequeat. Narrat Thucydus, Histor. lib II, de Helveto celeberrimo Huldrico Zuin-

glio, cadavere flammis tradito, absumi cor haud potuisse. H.

Genere morbi. Quoniam non solum qui veneno, sed et his qui cardiaco morbo interirent, evenire id pro confesso haberi vellet. H.

LXXII. Sub eo. Sub corde pulmones exstant quibus ipsum cingitur. Sunt haec deinceps apud Aristot. de Part. Animal. lib. III, cap. 6, pag. 400. H. — Pulmo est. Tumorem et animi fastum in pulmone Veteres collocarunt: unde Graecis πτυξ πτύξις: et proverbium, de pulmone revellere, id est, stultam et arrogantem opinionem animo eximere. Persius: Grande aliquid, quod pulmo animae proelargus anhilet. Erasmi, in Chilind. Plaut. in Epid. V, 4, 24: Dū immortales, otiose ipsa admiror: pedibus pulmonis Qui perhibetur, prius venisset, quam tu pervenire mihi. Id est, mollissimis, tardissimis. Theocr. Idyll. 25: Μερονυγός ὁ ἱθαλὸς στραβίον, ὅτι πνεύματος ἰσχυρὰ. Dalesc.

Fistulis inanibus. Σόπρυγας vocat Philosophus. Frequentibus pulmo cavernis hist, quas venae permeant, in quibus plurimum sanguinis. H.

Ut dictum est. Vid. lib. IX, c. 6. Quae pulmonem habent, vel amphibia sunt, ut phocae, otarini, morsae, vel cetæ, quorum balnea, physalis, hypogastri, etc. Quae quidem animalia propterea piscibus non annumerantur, sed mammiferis. Piscibus vero branchiae, quarum opus aërem cum aqua spirant, At,

habent aquatilia. At caetera ova parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranae et phocae urinentur. Testudo quoque, quamvis praegrandem et sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto velocitas maior. Chamaeleoni portione maximus, et nihil aliud intus.

LXXIII. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum vocant, magnae varietatis. M. Marcello

Pauca eum (ut dictum est) habent aquatilia. At caetera ova parientia exiguum, etc. Prius ac caetera legabatur. Verum palam est a piscium genere transferri nunc orationem ad caetera quae ova pariunt, quibus exiguus pulmo esse dicitur, ut piscibus fere nullus. Ex Aristotele, de Part. Anim. lib. III, cap. 6, p. 1009, Plinii mentem perspeximus. II. — *At caetera.* Lacerti, testudines, aves. Aristot. loc. cit. et Albertus, de An. lib. XIII, cap. 6, pag. 384. II.

Nec sanguineum. Omnium mammalium quidem et avium pulmonibus sanguis continetur. Ar.

Eadem est causa. Quia spumosus est et fungosus, plurimum aëris in se continens, quo una refrigeratur id genus obinde aliquantulum tempore, cum sub aqua est. Aristot. loc. cit. II. — *Ranae .. urinentur.* Hinc ranis et phocis sub aqua diutius commorandi facultas quod in saeco pulmonari aëris non parum detinere et alia in tempora servare, prout libitum, valeant. Ar.

Testudo quoque. Aristot. loc. cit. HAN.

Chamaeleon. Plutarchus lib. de Solert. Anim. ex Theophrasto, parum abesse scribit, quin totum cor-

pus pulmone sit plenum. H. — *Chamaeleoni portione maximus.* Revera notabilia in primis est magnitudo pulmonum. In chamaeleone. Ar.

Et nihil aliud. In indice huius loci: *Quibus animalibus nihil aliud quam pulmo intus.* Tamen de corde diximus lib. VIII, c. 54. De eisdem iecoris praestantia in medicinas, dicemus lib. XXVIII, cap. 29. H.

LXXIII. *Iecur in dextra.* Aristot. Hist. Anim. lib. II, cap. 19, p. 269. Aliquando tamen iecoris ac lienis permutatas sedes, ut illud in laeva, in dextra foret iste, visum a se medici testantur apud Schenkium, Observ. Medic. lib. III, p. 447. H.

Caput extorum vocant. Summam et altissimam hepatis fibram ita vocant. Vide Alex. ab Alex. V, cap. 25. Id geminum vel impense auctum, vel fibra introrsum replicata contractum, felicia promittebat, tristia vero luridum, saniosum, pustulosum, coctura tabescens, quovis modo vitiosum. *Fibrum* Varroni, extremum: inde vestimentorum simbrae, et fibra, extremum in iecore, quod extorum caput auctor vocat. Perr. Satyr. 2: *Rem struere exoptas eaeo love, Mercuriumque Accernis fibra.* *Fisum* etiam iecoris, haruspicum

circa mortem, quum periit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit et C. Mario, quum immolaret Vticae: item Caio Principi kalend. ianuariis, quum iniret consulum, quo anno interfectus est: Claudio successoris eius, quo mense interemptus est veneno. Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra

vocabulum fuit: nempe rima, unde profertur vena, quae partium umbilico inseritur. Hinc *finiculae exta*, vel extorum proscia Apuleio et Marfiano: nempe rimari, contemplari, θεωρεῖν, καρδιουλεῖν; Luciano. Scat. — In extis vero prosecta, et proscia, partes quae coctae et recisae diis offerebantur. Vid. Non. Turneb. XXVI, cap. 39. Apud Festum exta vel mnta sunt, e quibus nihil responsi aut divinationis elicitur: vel adiutoria, quae quidpiam indicant. Hic autem extorum significatio de hepate solo accipienda est: non enim vel absque iecinore hostiae irrevocae sunt, vel cum duplici: sed in prima hostia Marcelli iecinoris caput defuit: in eiusdem secunda duplex repertum est. Plutarchus in Marcello, Valerius, de Prodigis, lib. I, c. 6. Dat.

M. Marcello. Plutarchus loc. cit. Valerius Max. de M. Marcello, lib. I, c. 6, n. 9: *Is captarum Syracusarum, et Hannibalis ante Nolana moenia, a se primum fugere coacti gloria inflammatus, quum summo studio niteretur ut Poenorum exercitum aut in Italia prostermeret, aut Italia pelleret, solemni quoque sacrificio voluntates Deorum explicaret: quae prima hostia ante foculum decedit, eius iecur sine capite inventum est: proxima caput iecinoris*

duplex habuit. Ita monitus M. Marcellus ut quid temere conaretur, insequentem nocte speculandi gratia cum paucis egredi ausus, a multitudine hostium in Brutis circumventis, aequum magnum dolorem ac detrimentum patriae interitu suo attulit. Vide et Liv. lib. XXVII, pag. 309. Haec omnia, quamquam et ipse augur fuit, Cicero ridet, de Divin. lib. II, p. 226. II.

Item Caio. Caio Caesari Germanico Aug. II. 11.

Divo Augusto. Suetonius in Augusto, cap. xcv: *Primo autem consulatus ei augurium capienti, duodecim ac vultures, ut Romulo ostenderunt: eis immolanti omnium victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra patuerunt: nemine peritorum aliter coniectante, quam lacta per haec et magna portendi.* H.

Primo potestatis. Quo die bellum aibi contra Antonium, una cum potestate praeloria decretum intellexit, Dio; lib. XLVI, pag. 314 et 321. Miscet omnia Suetonius, loco allato, quum id ad primum Augusti consulatum referre videtur. Plinii verba ab eo transcripta ibi palam est. Sed uterque a Plinii mente aberrat. II.

Ab ima fibra. Iecoris extremae partes, imo et cordis, et cuiuscumque visceris, fibrae vecantur. H.

reperita sunt: responsumque duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti caesum quoque est, praeterquam in sollicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina iecinora leporibus circa Briletum et Tharnen, et in Cherrhoneso ad Propon-tidem. Mirumque, translatis alio interit alterum.

LXXIV. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Euboeae Chalcide nullum pecori. In Naxo

Intra annum. Antonio devicto, anno V. C. 724. H.

Tristis ostenti. Vel *tristi ostento* H.

Caesum. Victimarii cultro impru-denter laesum. Hinc Ovidius, Me-tam. lib. XV, vers. 794: *magnumque iustare tumultus Fibra innot, caesum-que caput reperitur int' eatis.* De clo-queque intusolanti, caput iecinoris caesum reperit Livius notat lib. VIII, pag. 439. H.

Bina iecinora. Lobos interpretor, pinnasve geminos, in quas minuan-tium plerorumque, si bovem aliaque excipias, iecora dividi, iisque ven-triculum, seu digitis, tegi et conti-neri aiunt. Bartholin. Anatom. lib. I, cap. 14, pag. 83. Iecur ita fissum in iis leporibus esse Philosophus ait, Histor. Animal. lib. II, c. 49, pag. 269, ut quum reipsa duplicatum non sit, eiusmodi tamen esse videatur. Haad.

Circa Briletum et Tharnen, et in Cherrhoneso. In Reg. 4, 2, Coll. 4, 2, Paris. Chiff. etc. *Circa Priletum et Tharnem et Cherrhoneso.* Auctor libri Mirab. Aenscult. pag. 4163; Theopompus opud Athen. lib. IX, p. 401; Aelianus, Hist. Animal. lib. V, c. 27, et lib. IX, c. 40; Gellius item libro VI, c. 15, p. 906, circa Bisaltiam, quae vicina Thraciae regio est, aiunt id evenire. Sed hic haud

dubie legendum, circa *Briletum et Parnetha*, uti ex Thucydide ac Pausania dicimus, qui hos esse Atticae montes docuere. Thucydides quidem, lib. II, p. 415: *Αραγεις ex τών Αχχρ-νών, εδρών τών δόμων τώνς έλλους, τών μεταξύ Πάρνηθος καί Βραχέσσου έρτους έλotis castris ab Acharnis, non-illos alios pagos vastatos, qui sunt inter Parnetha et Briletum montes.* Iterumque libro IV, p. 317: *Οί δέ ενί τό Ωρωπόν έλλοι δέ πρός Πάρνηθα τό όρος.* Alii ad *Oropunt*, alii ad *Parnetha montem*. De Briletto Plinius ipse, lib. IV, cap. 11. De Parnethe iterum Pausanias in Atticis, p. 31: *όρη δέ, Inquit, Αθηναίους έστι Πανταλυνός, ενθα λυδοτομίαι καί Πάρνης, παρ-χομένη θόραν συνών έργών καί έρτων.* *Montes sunt Atheniensibus: Pentete, ubi lapicidinae: item Parnes, exhi-bens venationem amon agrestium, ur-sorumque.* Ibi et Iupiter Parnethius fuit, eodem teste: *Καί ές Πάρνηθι Περνήθος Ζεύς, etc. H.*

LXXIV. *Non omnibus.* Arist. Hist. Anim. lib. I, c. 22, p. 139, et *Part Anim.* lib. IV, c. 4, p. 1020. H.

In Euboeae Ch. Arist. loc. citatis. Ctesias quoque in Indiciis, apud Herod. p. 667. H.

In Naxo. Arist. p. 140 et p. 1020. Haad.

prae grande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenae. Equi, muli, asini, cervi, capreae, apri, ca-

Ut prodigii loco. Triste ostentum advenae putat esse, quum ibi facit rem divinam: utrumque non naturae instituto ratus, sed portenti alicuius significatione accidere. II.

Equi, muli, etc. Arist. Hist. Anim. lib. II, c. 48, pag. 233, et de Part. Animal. lib. IV, cap. 2, pag. 1020. Ctesias apud Photium, cod. 73, pag. 453, negat fel esse iis animalibus, quibus est solida ungula. Aristoteles, loco citato, in cervis agnoscit quiddam feli simile, sed multo eonectatius. II.

Capreae, apri. Prius caprae legabatur: at caprinum fel commendat ipse non semel in medicinis, lib. XXVIII, ubi et de apri felle mentio. Scilicet, ut camelo, etsi fel inesse ei quidam inficias eunt, inest tamen quoddam feli quod proportionem respondeat, sic apro fortassis: quomobrem tametsi de apro nihil hoc loco Philosophus dixerit, non esse sollicitandam Plinii lectionem putavi: Pinitiano hae parte infirmior paulo ac religiofior. Quam capream nunc appellat, illa ipsa est quas Aristoteli locia citatis *πρόξ* appellatur: alii dammam reddunt. *Αἴγος ἀγρία*, quam Plinius capream quoque transulit lib. VIII, c. 82, fel in prunis laudatur a Dioscoride, lib. II, c. 96. Camelus, delphinoque inesse fel negari a quibusdam Philosophus ait loc. cit. Scriptor Arabicus apud Bochart. de Animal. part. I, lib. II, cap. 4, p. 77, habere camelum ait quiddam feli analogum, quod interdum etiam fel vocatur, uti ab ipso Plinio, lib. XXVIII, c. 26. H. — *Equi, muli, asini, cervi, caprae, apri, cameli,*

delphini, non habent. Capras fel non habere, falsum est, docente id vel Plinio libro vigesimo octavo, capite decimo. Idcirco legendum videtur, *caprae, haud caprae.* Aristoteles libro secundo, capite quinto decimo: *Fel aliis adducitur iecori, aliis minime.* Ex genere enim quadrupedum quae animal generant, cervo et damae decerne notatum est, atque etiam equo, mulo, asino, vitulo marino, et murium nonnullis. Item libro quarto de Partibus Animalium, c. 2: *Quaedam felle omnino carent, ut equus, mulus, asinus, cervus, dama.* Camelus non discretus, sed vendis quibusdam confusus habet. *Vitulus etiam marinus caret: et inter pisces marinos delphinus.* Porro damam ex genere caprarum silvestrium, Plinius supra retulit libro octavo, c. 54. At Dioscorides libro secundo, cap. 69, fel habere tradit, et inunctum sanare lusciosos. Illud quoque animadvertendum, apri, quem Plinius inter animalia felle carentia enumerat, nullam inveniri in Aristotele mentionem. E contrario Aristoteles vitulum magnum fel habere negat: Plinius paulo post fel habere tradit. Sed apri nullo modo legi posse liquet ex Dioscoride, qui loco citato sueni fel habere prodit, et ex Plinio libro vigesimo octavo, capite decimo, ubi in usibus medicinae utile esse fel apri indicat. Quo pacto igitur curandum hoc carcinoma? Nempe ut permutatis aedibus, in locum aprorum vituli marini commeant, et apri in vitulorum marinarum. Sic fiet ut Plinius non dissentiat ab Aristotele: et quod pelus est, a strepo. PRÆT. — E mammiferia,

meli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum valetudo firmior, et vita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in alvo putent: et cervo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quam purgamentum pessimumque sanguinis, et ideo ama-

quadrumant, carnivori, edentes, vesiculam habent qua fel latet. Illa deest in quibusdam rodentibus et musculorum gente, quales sorax, mus arenarius et quem *συνάλλος* aiunt. Tardigradi, elephantes, rhinoceros, damus, pekari inter pachydermos; gens cervorum universa et ruminantibus; ex amphibibiis, solipedes, trichecus manatus B. borealis (gall. *lammantin du nord*); e cetaeis delphin et sus marinus (*marouin*) vesicula carent. As.

Murium. Aristoteles, locis citatis. HARR.

Hominum. Veteribus id olim creditum, felle carere longaevos, argumento ducto e cervorum solidipedumque genere, ut ait Arist. locis cit. H. — *Hominum paucis non est*. Per raro quidem; at amicus noster Vergne tale exemplum evulgavit, notabili caeterum viri robore cui fel deerat: vide *Mém. de méd. et de chirurg. mil. pour* (1828). As.

Et cervo in cauda, aut intestinis. Nimis diffusa oratione usus, Scaligero post Dalecampium, Plinius videtur, nec satis vera, qui ad universum cervorum genus transtulerit, quod de Achais tantum appellatis Philosophus scripsit, *Histor. Anim. lib. II, c. 48, pag. 253*: *Τὸν δ' ἑλάριον αἱ Ἀχαιοὶ καλέουσι, δοκοῦσι ἔχειν ἐν τῇ κέραν χολήν*. Quod et Antigona

nus, *Hist. 76, p. 66*, repetit totidem fere verbis. Sed existimavit is nimirum gentile id loci alicuius nomen esse, non aetatis: impulsus in fraudem fortassis ab Apollonii Scholiaste, ita scribente: *Ἀχαιοὶ ἐστὶ Κρήτης πόλις, ἐν ᾗ γίνονται Ἀχαιῶναι ἑλάροι, αἱ καὶ σπασθῆναι λέγονται*. Verum nugari grammaticulum constat ex ipso Apollonii carnūne, quod interpretatur: ubi non ab alienius regionis indigenis cervi id nominis inditum, sed a venatoribus ipsis, unde unde illi fuerint, testantur: ἢ ἑλάριον ἑλγυνται, ἢ τ' ὀργισται Ἀχαιῶν καλέουσι. Cervum iuveniculum ea vox sonat. H. — *Et cervo in cauda*. De Achais tantum id Arist. *Histor. II, c. 45*. DALED.

Non attingantur. Subintellige, intestina. Emolliit hoc Plinii dictum Philosophus, de *Hist. Anim. lib. II, cap. 48, pag. 262*, ita ut assermet quidem a canibus non attingi, sed hac exceptione adhibita, nisi cervi valde pingues fuerint: *ἔντροπον αἰτῶν ἐστὶ περὶον εὐτυχς, ὥστε μετὰ τοῖς κόνας ἐθέλειν ἐσθίσιν, ἂν μὴ σφόδρα πῶν ᾗ ὁ ἑλάριος*. H. — *Ut a canibus non attingantur*. Falsum id esse, docent venatores, qui, capto cervo, in more habuit eius visceribus, intestinis, sanguine canes cibare, id quod dicunt, *faire la curée*. DAL.

Est autem fel nihil aliud quam pur-

ram est. Certe iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc a corde, cui iungitur: funditque in venas.

LXXV. Sed in felle nigro insaniae causa homini, morsque toto reddito. Hinc et in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte virus, quum se fundit in animum. Quin et toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum,

gamentum, pessimumque sanguinis, et ideo amarum est. Locum hunc haecenus insigniter corruptum ita nos restitimus ut contextus exhibet tum ex vestigiis Reg. 1 cod. tum, quod certius haud paulo est, ex ipso Philosopho, qui Plinianis similia nunc tradit. Is eodem de Part. Anim. lib. IV, cap. 2, pag. 1020, sanguinis purgamentum quoddam et excrementum esse pro confesso posuit, esse autem excrementum alimento contrarium, amarum dulci: sanguinem porro dulcem esse: ex quo sua felli amaritudo constat: Εξ αἵματός ἐστιν ἡ χολή τὸ γινόμενον περιττώμα· ἐκαστὸν τε γὰρ τῆ τροφῆ τὸ περιττώμα βούλεται εἶναι, καὶ τὸ γλυκύ τὸ πικρὸν καὶ τὸ αἷμα γλυκύ τὸ θυμαίνον. In libris haecenus excusis, purgamentum pessimi sanguinis, et ideo in materia eius est. Reg. 1, et ideo in materia est. II.

Certe iecur. Aristoteles, Histor. Animalium lib. II, cap. 48, pag. 247. Haec.

LXXV. *Sed in felle nigro. Quod vesica biliaria, seu fella, ut vocant, folliculo, canaliculoque biliario continetur: diuque retentum adurit: et nigrum inde colorem trahit. Hanc insaniam a felle μανίαν ἀπὸ τῆς χολῆς, a μανγγολίᾳ discriminat Galenus, Commen. in Aphorism. 6, Hippocrat. 21, pag. 260. Haec. —*

Sed in felle nigro insaniae, etc. Plautus in Amph. II, 2, 95: Delirat uxor. So. Atra bdi percita est: Nulla res tam delirantes homines concinnat cito. Idem in Capt. III, 4, 63: ardent oculi: fure opus est, Hegio. Viden' tu illi maculari corpora totum maculis luridis? Atra bilis agitat hominem. DAL.

Morsque toto reddito. In dysenteriae morbo, qui ortum ab atra bile duarit; iecore in duodenum intestinum, per porum canalemve biliarium, bilem propellente. Galenum lege in Comment. ad Aphorism. 4, Hippocrat. 24, pag. 147. II.

Colorem quoque oculis aufert. Ictericum fonnit, quo Ingravescente nil non lutei coloris videtur. Haec causa effusio hiliosi humoris in univcrsum corpus. Inde tota cutis flavescit aureo colore, in primisque oculi, in quibus propter ingentium candorem color ille vitiosus magis conspicuus est. Caeterum secenti de hoc etiam Vett. Plaut. in Menaech. V, 2, 76: Viden' tu illi oculos virere? ut viridis exoritur colos Ex temporibus atque fronte? ut oculi scintillant? vide. Et vs. 80: Vt pandiculus oscitatur? quid nunc faciam, mi pater? In Crac. II, 1, 15. Quis hic est homo Cum collativo ventre, atque oculis herbeis? Ar.

etiam ahenis: nigrescuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui absinthium vescuntur in Ponto. Sed renibus et parte tantum aliera intestino iungitur, in corvis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, muraenis. Paucis avium in iecore. Serpentibus portione maxime copiosum, et piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, milvo. Praeterea in iecore est et cetis omnibus: vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Tauro-

Venenum esse serpentium. Vide quae de veneno serpentium diximus cap. 62. Id ibi in felle situm esse negavimus, recentiores seculi scriptores. H.

Carent eo. Hoc vero non de hominibus, sed de pecore tantum, quod absinthium vescitur, accipiunt Aelianus Hist. Anim. lib. XI, cap. 29, et Stephanus, verbo Ἀψίνθιον, uterque ex Theophrasto, Hist. Plant. lib. IX, cap. 48, ut et Apollon. Hist. Comment. c. 43. H.

Absinthium. Vel abanthio. Virumque recte: illud autem est ex MSS. Reg. 4, 2, Colheri. 4, 2, Paris. Chiff. Sic Tibullus: *Phoebæc immoxia laurus vescat*, etc. Plinio alia familiaris locutio. Iudicem vide. H.

Sed renibus et parte, etc. Nulla ratione verbum *renibus* tolerari potest, quia usitur exemplo avium, quas renibus et vesica carere Aristoteles auctor est libro secundo, capite decimo sexto: et Plinius Isfra, cap. 33. De reliquo locus est lacunosus et lacer, in quo partim verba desunt, partim in ditionem alienam migraverunt, partim etiam redundant. Quae enim ratione Plinius columbas et accipitres avium species, muraenis piscibus conjunxisset? Legi itaque

verius posset, *Sed avidus ex parte tantum ventri: aliis intestino iungitur, ut columbis, corvis, coturnicibus, phasianis.* Nam de accipitre mox paulo, ob idque supervacaneum esse eam dictionem putaverim. Aristoteles libro secundo, capite quintodecimo: *Quod etiam in avibus pari modo perspectum est: aliis enim ventri, aliis intestino iungitur, ut columbas, corvo, coturnici, hirundini, passeri: aliis iecori simul et ventri, ut capriacipiti: aliis iecori simul et intestino, ut accipitri, milvo.* PIER. — *Sed renibus.* Hoc est, summis lumbis, quo loco renes esse solent iis, qui renes habent. At, quemadmodum Plinius ipse animadvertit inferius, cap. 81: *Renes pennatis aquarumque nulli.* H: — *Sed... intestino iungitur.* Apud quosdam vesicula fluitat inter hepatica lobos nec aliter adnectitur quam per hepaticas vias. A.

Paucis avium. Ut gallinis, et attingentis. HAN.

Est autem plerisque. Avium plerisque, inquit, toto intestino porrigitur, pari cum eo longitudine. H.

Vitulis quidem. Ea quoque animalia, quae vesicula felle destituuntur, ut cervus, camelus, delphicus, quae superius affirmate visus est felle ca-

rum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno et humoris potentiæ dicavere: geminumque fuit Divo Augusto, quo die apud Actium vicit.

LXXXVI. Murium iecusculis fibrae ad numerum lunae in mense congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen eius sit: praeterea bruma incrementum. Cuniculorum in Baetica saepe geminae reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur, propter venenum, ut arbitrantur. Iecur maxime vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere.

rere, hoc est, eo felle folliculo, alterum nihilominus habent bilis receptaculum, quem *κόπος* vocant, emulsi-
lemne biliarium, qui ab hepate recta ab-
bit in intestinum. Horum e numero
vitulus marinus censendus est, ut
Bartholinus animadvertit, Anatom.
lib. I, cap. 45, p. 97. Sunt igitur
bilibi seu felle vasa duo: vesicula, et
canalis. Prius vitulo marino admi-
Philosophus, Histor. Anim. lib. II,
cap. 48, pag. 253. Posterius non
negat. HARR.

Et humoris potentiæ. Ita Reg. 4,
2, etc. Paris. et vet. Dalec. et Iuvon-
nia. Forte rectius, *Neptuno*, ut hu-
moris potentiæ. H.

Geminumque. Divo Augusto litante,
fel repertum est in hostia geminum.
HARR.

LXXXVI. *Murium iecusculis.* Aelianus,
Hist. Anim. lib. II, c. 56. H.

Congruere dicuntur, etc. Vide infra
lib. XXIX, cap. 4. DAL.

Cuniculorum in Baetica saepe geminae. Fibrae nimirum, quae vox
subintelligenda, e superiore clausula.
Interpolatores voculam interserue-
rant, *Cuniculorum exta in Baetica*
saepe gemina; nos eam induximus,

ut supervacuum, ac temere inve-
ctam. HARR.

Altera fibra. Et quod mirum ma-
gis videtur, quum altera fibra pro-
pter venenum non attingatur: altera,
quam formicae appetunt, contra
omnia venena est pro antidoto, ita
referente Manuele Phile, libro de
Propr. Anim. pag. 76, cap. de ru-
beta: quod ad ranam vulgarem Pli-
nius retulit, libro XXXII, cap. 48.
HARR.

Iecur maxime, etc. Turnebus, Ad-
vers. lib. XX, cap. 23, adnotavit
hunc locum suspectum esse, nec
tamen restituere potuit. DAL.—*Iecur*
maxime, etc. Sic lege: *Iecur vetu-*
statis maxime patiens, centenis durare
annis Oryrynchon exempla prodidere.
Vide Salmas. 4315.

Centenis annis. Colb. 3 solus *septe-*
nis annis. HARR.

Iecur maxime vetustatis patiens,
centenis durare annis, obsidionum
exempla prodidere. Sic libri omnes
vulgati: a Romana usque editione
an. 1470, ad hunc diem: sio Lugd.
codex MS. totidem syllabis, apici-
busque. Augurabatur Turnebus, Ad-
vers. lib. XX, cap. 23, pag. 645,

LXXVII. Extā serpentibus et lacertis longa. Caecinae Volaterrano dracones emicuisse de extis laeto prodigio traditur: et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, praecisa hostiarum capita reppsisse, sanguinem suum lambentia. Extā homīni ab inferiore viscerum parte separantur membrana, quae praecordia appellant: quia cordi

legi posse *Oxyrynchos exempla prodidit*: quoniam oxyrynchos piscis in Aegypto sit, cuius in iecore id quod Plinius narrat, forsan ab otioso homine potuerit olim observari. Sed istud, inquit, nūq̃ commentum non placet. Placuit nihilominus Salmastio, qui suas in Solinum Exercitationes, pag. 4315, eo ditavit. In cod. Vatic. 4950 et 4952, hoc syrio tum. In Reg. 4, Colb. 4, 2, et Paris. hoc syrio cum explenda prodidit. In Reg. 2, obsidione cum explenda prodidit. Colbert. 3, exempla prodidit. Coniiciebat nuper quidam legi posse, seniorum: ac de iecore cocto vel condito Plinium agere; prorsus futili coniectura. Sinceram librorum omnium typis excusorum esse lectionem nostra probat interpretatio; quam esse verissimam Plinianae orationis contextus docet. Cuius nimirum hic sensus: Iecur, inquit, ranarum ruberum (nam de eo aolum hic agi verba proxime antecedentia demonstrant) centenis durare annis, ex urbium obsidionibus didicimus. Nam in quibusdam munitionibus inclasae, repertae sunt prorsus corruptae, solo iecore integro, quum post annos centenos diruerentur eae munitiones. Familiāris est Plinio locutio: *Est inter exempla, Est in exemplis*, ut acceptum illud significet e libris Exemplorum. Itaque *Exempla prodidit*, idem valet atque, *Est in*

exemplis; sive proditum est in libris Exemplorum, capite de obsidionibus urbium. Sic libro II, cap. 404: *Est in exemplis*; et sic alibi persaepe, ut ex Indice intelliges. Eiusmodi est liber Exemplorum Valerii Maximi. IIARD.

LXXVII. Extā serpentibus, etc. Arist. Hist. Anign. lib. II, esp. 20, p. 278, ubi extorum nomine, cor, et pulmo, intelligitur: haec sunt in serpentibus et lacertis oblonga. H. Pyrrho regi. Plutarchus in Pyrrho pag. 404. H.

Extā homīni, etc. Extā non viscera quaecvis sunt, sed supra praecordia, cor et pulmo, quod in suo situ exstant; item, infra praecordia, ventriculus, iecur, lien, quod alia, ut renibus, vesicae, lacillus, utero, superposita sunt. Non ergo praeter rem Plinius inferiorem hic viscerum partem dixit. Chiffetius legit, *ab interiore*, quod non probō. DAT. — Extā homīni. Haec Arist. de Part. Anim. lib. III, cap. 40, p. 1014. H.

Ab inferiore. A iecore, liene, renibus, ventriculo, intestinis. H.

Membrana, etc. Vetus lectio correctius membrana habet, non membranis. Nam septum transversum a Graecis diaphragma appellatum una domtaxat est non plures membranae. PIST.

Praecordia appellant. Dissepium siue disseptum Macrobius vocat lib. I

praetenditur, quod Graeci appellaverunt *φρένας*. Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit providens Natura: in hac fuit et peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo supprimeretur animus. Huic certe refertur accepta subtilitas mentis: ideo nulla est ei caro, sed nervosa exilitas.

cap. 6, in somn. De hoc viscere multa Rhodiginus lib. IV, cap. 12: *διάφραγμα* et *διαζώμα* Graeci vocant. Grammatici *συνελών* εἰς τὸ φρονεῖν καὶ πλεγμαῖον παραφροσύνην ποιεῖν credunt, quod negat Hippocrates lib. de sacro morbo: nulla enim iis inesse δύναμις, ὥστε φρονεῖν καὶ νοεῖν. Idem Aristotel. de Part. Animal. III: Οὐ μάλιστα μὲν τοῦ φρονεῖν, ἀλλ' ἕγγυς εἶναι τῶν μεταχόντων, καὶ ἐπὶ θηλον ποιεῖν τὴν μεταβολὴν τῆς διαζώμας: ut omittatur Galeni iudicium lib. νῶν παρὰ τοῦ μαρ. et Administrat. anatomia. Brodaeus V, cap. 14. DAL. — Alia est quoque acceptio eius vocis, ut videbis eod. lib. inferius, cap. 82, et lib. XXX, cap. 14. A.

Φρένας. *Φρένες* proprie mentem significant, quam νοεῖν καὶ διανοεῖσθαι etiam Graeci appellant: ad quam quoniam aliquid conducere *διάφραγμα* credebatur, aut quia quum id nimio plus incalcescit, mens quoque laedatur, et *φρενίτις*, seu continuum prope delirium excitetur, ea gratia a Platone, et reliquis Veteribus eodem nomine donatum est: nihil ut intersit, *φρένας* an *διάφραγμα* dixeris. II.

Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis ac velut vaginis inclusit providens Natura. Verbum *principalia*, adulterinum investigumque docimus, quod omnia viscera, non tantum principalia membranis

natura involverit. Aristoteles libro de Partibus Animalium tertio, cap. 11: *Membranis omnia viscera includuntur, quod tegmine opus est, quo illaesa servantur.* Idem scribit libro de Historia Animalium tertio, capite tertio decimo. PART.

In hac. In hac membrans, nempe diaphragmate. Haec Aristot. lib. III de Part. cap. 10, p. 1014.

Subtilitas mentis. Consensus certe est illi cum cerebello is quem modo diximus: qui sit per nervos insignes a cerebro ad septum illud pertinentes, qui calorem cerebri communicant. Adde fumidos vapores, quos motu suo assidue strobili instar, transmittit ad cerebnum. Ideo fortassis: Τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν ἐν τῷ διαφράγματι εἶναι, principem animae sedem in eo septo locarunt Veterum quidam, ut auctor est Plutarchus, de placitis Philosoph. lib. IV, cap. 5, p. 899. Quam porro vim habeant aspiendi et intelligendi praecordis, recte explicat Hippocrat. lib. de Morbo sacro, X, cap. 9, pag. 485. II.

Ideo nulla est ei caro. Falsum id esse monstrat anatome. Septi quidem ambitus nervosus et membranosus est; media vero pars carnosae. DAL. — Nec sefellera illa res Aristotelem, qui de Part. Anim. lib. III, expresse scribit hoc septum, quia coctis adhaeret esse carnosius, *σάρκαδι-στέρον*. A.

In eadem praecipua hilaritatis sedes, quod titillatū maxime intelligitur alarum, ad quas subit: non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in praeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu traiecta praecordia attulerunt,

LXXXVIII. Subest venter stomachum habentibus, caeteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine

In eadem praecipua. Aristot. loco citato. H.

Alarum. Aristoteles loco citato, at cap. 35, problem. 8, scribit hunc titillatum fieri πρὸ τῶν πτερύγων, circa alas. Costas extremas congruentius mori nostro loquendi dīssēs: ad has enim usque id septum pertingit. HAAR.

Mortem cum risu. Sed Sardonio risu scilicet. Arist. loco citato. H. — *Mortem... attulerunt.* Revera possunt et contractionibus spasmodicis diaphragmata quas vulnus gignit, gigni expirationes non absimiles risui sano. AZAR.

LXXXVIII. Subest venter. Ventrículus, l'entomae. Sunt haec apud Aristot. de Part. lib. III, cap. 44, pag. 1016. HAAR. — Caeteris simplex, etc. Ruminantibus qui quidem cornua habent, stomachi quatuor: 1° quidem herbarium (gall. herhier vel paille) omnium vastissimus, cuius dextrae parti insertus oesophagus; 2° cucullus, le bonnet, herbarii appendix; 3° foliolium (le feuillet) quod a cucullo distinguit strictura non anceps; 4° ab herbarii dextera, le eaillette quae in duodeno per foramen aetia esiguum patet. Per quendam ὀνάς, quae ani genera sunt, tres priores stomachi connectuntur ac in unam cavitationem coeunt. Apud solidipedes simplicior stomachus, et cui forma ab unitate non recedit. In coe-

teris mammifera simplex quoque, nec dissimilis, nisi si qua ad volumen et formam pertinent. Apud quosdam rodentium, aemel aut plurifariam stringitur, ita ut formam induat bilobatam vel trilobatam. Aves, antequam in stomachum alimenta deferant (qui proprie dicitur gallice gésier) haec subigunt maceratione quadam in duobus oesophagi dilatationibus, quas jabot dicuntur et ventricule succenturié. Quod in granivoris usitatissimum, apud species quasdam carnivorae deest, quibus una dilatatio. Omnes stomachum eundem habent, modo excipias parietum crassitudinem. Reptilia et plures stomacho pollent simpliciter, varietate tum forma, tum magnitudine. AZ.

Subest venter stomachum habentibus, caeteris simplex, ruminantibus geminus. Legendum reor, ruminantibus quadrigeminus. Aristoteles libro secundo, capite 47: Sed ventris dissimilitudo. Primum quod quadrupedes viviparae, cornigerae, altera maxilla dentatae quaternos eiusmodi habent sinus, quae huiusmodi et ruminare dicuntur. Gula enim incipiens ab ore, deorsum tendit ad pulmonem, septumque transversum. Hinc se ad ventrem applicat maiorem, quae parte interiore asper interceptusque est: ac prope gularum commissuram sinum sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulum vocant. Est enim ventris extrinsecus

carentibus nullus. Intestinus enim ab ore incipit, et quibusdam eodem reflectitur, ut sepiae, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiori parte angustior: itaque et sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimatur cibus: quod accidere non potest iis, quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit.

LXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine et

similis, intus reticulis mulierum implexis, magnitudine multo quam venter minor. Hunc excipit omanum parte interiore asperum, cancellatum, crustatum, magnitudinis reticuli. Abomam venter ab eo olins iungitur, magnitudine amplior omaso, forma oblongior, cancellis intus et crustis multis, magnis et laevibus inornatus. Mox intestinum iam sequitur. Corrigera altera maxilla dentato omnia ad hunc modum suum habere ventrem certum est: sed differunt inter se magnitudine, aut figura, atque etiam quod gula vel in medium ventris tendat, vel in latus vergat. At vero omnia dentata maxilla utraque ventres singulos habent, ut homo, canis, sus, usus. PIST. — Ruminantibus geminus. Villosam esse lectionem censuit Pin-tianus, et quadrigenus reponendum ea Aristotelis loco prave intellecto: atque hoc pacto, errorem errore cumulavit. Neque enim Philosophus, Hist. Animal. lib. II, cap. 49, p. 274, quibuslibet ruminantibus quaternos assignat ventriculos, sed solum cor-nigeris, quadrupedibus, animal pa-rientibus, iisdemque altera tantum maxilla dentatis. Horum si quid cui defuerit, erit illud ad aliud genus re-vocandum: ut camelus, lepores, alia-que. II.

Intestinus enim, etc. Ita MSS. omnes. II.

In homine adnexus infimo stoma-cho. Ventriculus scilicet, stomacho (sic enim orificium ventriculi Vete-res, ut diximus, appellabant) adne-xus. II.

Similis canino. Aristot. Histor. Ani-mal. lib. I, cap. 49, p. 1290B.

His solis. Homini et cani. II.

Itaque... vomunt. Vomendi facul-tas hinc derivatur quod non muniat oesophagi intimam partem muscularium fascium amplissima explicatio. ALASS.

Propter angustias. Inferiora orifi-cii. HANB. — Angustias. Ad pyloron. DAL.

LXXIX. *Lactes in homine et ove.* In MSS. omnibus *lactes* in singulari scribitur. Lactium non idem est apud Veteres et Recentiores significatus. Maioris nominis auctores, pro inte-stinis gracilibus mollioribusque acci-piunt, quae in homine et ove, aliis-que etiam occurrunt, per quae cibus labitur. Gloss. vel. *Lactes* *λαττά ἐν-τιπὸ τῶν ἐρίπων*. Priscianus lib. VIII, pag. 686: *Haec lactes* inquit, *partes sunt intestinorum... singulare, haec la-tis est. Titimius: Lactis agnina. Pomponius: Oro te, Base, per lac-tes suas. Nonius: Lactes dicuntur in-*

ove, per quas labitur cibus: in caeteris hillae a quibus capaciora intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. Idcirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus venter. Aves quoque geminos sinus habent quaedam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur:

testina. Aliis lactes non tam intestina, quam pingue illud quod ea ambit, significant. II. — *Ab hoc ventriculo lactes*, etc. Lege: *A ventriculo lactes, per quas labitur cibus: caetera, illa a quibus*, etc. Ineptus quidam addidit margini, in homine et bove: quasi vero lactium, ilium sive eilei, et crassiorum intestinorum non eadem structura sit, quae et hominis. Lactes *βυλγαί* vocat *βύστιν*, ielunum et *δωδεκαδάκτυλον*: illa, *τὸν σίλον*: capaciora, *πύλον τυφλόν, τυφύ*. His distribuitur et separatur cibus ab inutilibus purgamentis. Varr. in Prom. *Retrimenta cibi quae exierant per panticum, evascerunt*, id est, eiecerunt. Lactes *pantices*, prisco et obsoleto verbo Plautus appellat in *Prend.* I, 2, 50: ... *improbae! vino modo cupidae estis: Eo vos vestros panticosque adeo madsfacitis, quam ego hic sim siccus.* Apud Festum *pantices*, frux ventris. Mesareon vocant medici, et mesenterion. DAL.

In caeteris hillae. Anatomicae rei imperitia, neglectique MSS. codicum, factum est ut hoc loco editores Plinii ille scripserunt, pro *hillae*; uti exhibent Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, et Paris. tum in ipso hoc contextu, tum in huius libri indice. Inde error Rob. Stephani in Thesaurum linguae latinae, et aliorum. Quae vero illa appellerentur, dictum est esp. 83. Caeterum de sensu hoc habet: In ove lactes, inquit, in caeteris hillae vocantur.

Certe Aeron, ad illud Horatii Sat. 4, lib. II: *Perna magis ac magis hillis*, etc. *Hilla*, inquit, dicuntur salsa intestina hirci. Hirci lactes glissae veteres vocant. HARD.

Ab alvo longius. His enip minus flexuosum intestinum est. Vide Aristot. de Part. Animal. lib. III, esp. 14, pag. 1018. HARD. — *Idcirco... ab alvo longius.* Canalis intestinalis apud vertebratos longitudo semper exacta et composita est habita ratione cibi quem fera diligit. Ergo apud herbivoras longior ille quam in carnivoris. Omnivororum inter utrumque mensura est. Caeterum mammiferi reliquas hoc gentes animantium praestant, et canalis longitudo senam decrescit apud aves, herpetas, pisces, etc. AL.

Idem minus. Celsus lib. II, cap. 1. HARD. — *Idem minus solertes, quibus obesissimus v.* Bene, si plures casus observaveris. Persaepe enim ab irritatione tubi intestinalis chronica accumulatio adipis in mesenterio derivatur. AL.

Aves quoque. Arist. Hist. Anim. I, II, cap. 4. HARD. — *Aves... quaedam.* Vide not. 1 ad e. 78. AL.

Vt guttur. *Πρόλετον* Philosophus vocat, loco cit. Galli, *le jabot*. Latini, *ingluviem*. Dalecampius fallitur, qui hanc *ingluviem* Gallis dici putat *gésier*. HARD.

alterum, in quem ex eo dēmittunt concoctione maturata : ut gallinae, palumbes, columbae, perdices. Caeterae fere carent eo, sed gula patientiore utuntur, ut gracculi, corvi, cornices. Quaedam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus praelonga collaet angusta, ut porphyriani. Venter solidipedum asper et durus. Terrestrialium aliis denticulatae asperitatis, aliis cancellatum mordacis. Quibus neque dentes utrimque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. Media haec umbilico adnexa in omnibus, in homine suillae infima parte similis: a Graecis appellatur colon, ubi dolorum magna causa est. Angustissima canibus, qua de causa vehementi³ nisu, nec sine cruciatu, levant eam. Insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis, et inter aves mer-

Alterum, in quem. Hic vere est qui dicitur Gallis *le gésier*, vel *gisier*. HAAR.

Carent eo. Nempe priore sinu, sive ingluvie. Sunt haec apud Arist. loc. cit. pag. 282. HAAR. — *Sed gula patientiore utuntur.* Vel tota, vel prope ventrem. Aristotel. *Histor. lib. II, c. ult.* DALC.

Quaedam neutro. Hoc est, neque ingluviem habent, neque gulam amplam. Aristot. loco cit. pag. 283. H. — *Quaedam neutro modo.* Ut passerres. DALC.

Venter solidiped. Quem solidipedes stomachum habent, si interior paries dispiciatur, illius partes (porro in duas partes abit), nec durae, nec asperae sunt; sed haec laevissima, illa vitiosae mollitiei similis. A.

Terrestrialium... asperitatis. Mucosae membranae papillas indigital. A.

Cancellatum mordacis. Sic eleganter

limae, seu scobinae ferrariae aculeos expresseris, quorum series cancellatum disponitur. HAAR.

Quibus neque. Ad verbum ista Arist. de Part. lib. III, cap. 14, pag. 4017. HAAR. — *Quibus neque dentes utrimque.* In feris stomachus coquit. Si qua vero deota caret, ventriculi apta coagmentatio stomachi locum tenet. A.

Media haec. Alvi situm, et nomen explanat. HAAR.

Colon. Κόλον, intestinum crassum, in quo fiunt tormina colica. HAAR.

Angustissima. Aristotel. loco citat. HAAR.

Insatiabilia. Arist. ibidem. H. — *Insatiabilia animalium.* Exemplum male selegit: nam lupus unus est e carnivoris cui vò *intestin grêle* longissimum est, unde liquet stomachum non patra in rectum. A.

gis. Ventres elephanto quatuor, caetera suisbus similia: pulmo quadruplo maior bubulo. Avibus venter carnosus callosusque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in iuvenearum secundo ventre pilae rotunditate nigricans tofus, nullo pondere: singulare, ut putant, remedium aegre parientibus, si tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, praeterquam ova gignentibus. Huic

Ventres elephanto. Aristotel. Hist. Animal. lib. II, cap. 49, pag. 275.

H. — *Ventres elephanto quatuor.* Hoc est, elephantis stomachus quinque sinus transversales porrigit. A.

Caetera suisbus. In MSS. omnibus, *nubus*. Aliis *sullis* magis placet. Viscera caetera, Philos. inquit, loco citato, *sullis* similia sunt, praeter secer, πλὴν τὸ μὲν ἥπαρ, quod bubulo maius est quadruplo, et alia pari ratione, ἢ τὰλλα. HASO. — *Pulmo quadruplo maior bubulo.* Memorise lapsus, venia dignus. Nam quod Aristoteles de icore scribit, Plinius pulmonem tribuit: nisi quis malit errorem in librarium detorquere. Aristoteles libro secundo, capite ultimo: *Extā quoque eadem nullis proxima, sed maiora. Iscur enim quadruplo maius bubulo est, et reliqua pari ratione excepto liene: hic enim minor portione est.* PIST.

In ventre. Lapillos huiusmodi duos penes se in museo esse scribit Aldrov. Ornithol. lib. XVII, cap. 6, pag. 663. HASO.

Candido aut rubenti colore. Dioscoridi alter est coloris varius, alter sincer. DALBC.

Nigricans tofus. Papiae vocabularium: «Tofus, lapis cavernosus et

mollis. s. *Du tuf.* De hoc iuvenearum tofo seu pumice rorsum dicitur inferius lib. XXXIII, cap. 77. HASO.

LXXX. *Omento.* Graecis ἐντέριον, membrana ventriculo pulvinarismore insrata, intestinoorum infractus involvens, saepe infra umbilicum, ad os usque tubis protensa. Gallia anatomicis, *la coeiffe*. HASO. — *Ventriculus atque intestina.* Sinus membranae peritoniei innuitur, quem nominant vulgo magnum epiploon. A.

Praeterquam ova gignentibus. Aquilae tamen, nonnullisque avibus aliis eiusmodi omentum esse anatomici Parisienses adnotarunt. At non de avium, credo, sed de animalium genere disputat, quae ova pariant, sermo Plinio est. HASO. — *Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, praeterquam ova gignentibus.* Secus Aristoteles libro quarto de Partibus animalium, capite tertio: *Omentum membrana est, aut viscosa, aut adiposa, scilicet utro modo pinguescere animal solet: oritur id de medio ventre, tam univentri quam multiventri generi, quae veluti sutura describitur. Inest enim et in ventre, ut in corio suturas vestigium quoddam, unde omentum exoritur reliquam ven-*

adnectitur lien in sinistra parte adversus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. Quidam eum putant inesse ova parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certe apparet in testudine, et crocodilo, et lacertis, et ranis. Aegocephalo avi non esse constat, neque iis quae careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem iuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto, vivere animalia tradunt.

tris partem annotaque intestina complectitur in omnibus sanguine praeditis, tum terrestribus, tum aquaticis animalibus. Idem auctor eodem libro, capite primo, umentum habere omnia animalia sanguine praedita, scribit. Quare aestimandum, an hic legi debeat *praeterque*, non *praeterquam*. PIST.

Huius adnectitur. Haec deinceps Aristot. Hist. Anim. lib. II, c. 49, pag. 270. HARD. — *Lien in sinistra*, etc. Plant. in Curc. II, t. 5: *Nam iam quasi zona lienis cinetus ambulo: Geminos in ventre habere videor filios. Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.* Apud eundem in Merc. I, t. 14, Acanthio celerrimo cursu properans ait: *Perii, seditionem facit lien: occupat praecordia: Perii: animam nequeo vertere: nimis nihil tibi cuem siem.* DALZ.

Sed prodigiose. Aristoteles, loco citato. In piscibus tamen multis e converso rem se habere, permutatisque sedibus, lienem in dextro, in sinistro hepato reperiri, auctor est Albertus M. de Animal. lib. III, tract. 2, cap. 145, idque olim in humane quoque Herophilus animadvertit, teste Galeno, Administr. Anatom. lib. VI, cap. 7. Etiam et recentiores, quos

Schenckius laudat, Observ. Medic. lib. III, pag. 417. HARD.

Quidam cum. Haec totidem verbis Philosophus, Hist. Anim. lib. II, c. 48, pag. 247. HARD.

Item serpentibus. In vipera pancreas appellandum potius, quam lienem, Charasius suspicatur, in Anatomia viperæ c. 4, p. 63. HARD.

Aegocephalo avi. Aristot. loco cit. Αἰγοκέφαλος a Theodoro Gaza capri-ceps redditur: avis eadem forte, quae αἰγώλιος, de qua lib. X, cap. 79. H. *Aegocephalo avi.* Multi intelligunt de ea ave quam dicimus gall. *barge*, nocturna sane, et cui mos victum e paludibus quaerere. AZ.

Quamobrem iuritur. Hunc etiam morem esse Turcicis cursoribus, Rossetus est auctor, laudatus a Riolano, Anthropogr. lib. II, pag. 432. De extinguenda liene rursus dicitur lib. XXVI, cap. 83. HARD.

Et per vulnus. Id vero fieri plane posse, sine ullo vitae discrimine, rationibus et experimentis nituntur effecere physici quidam recentiores: negavit olim Cael. Aur. Chron. pass. lib. III, cap. 4. HARD. — *Et per vulnus etiam exempto.* Potest revera impune splen abripi casibus caeteraque animantium. AZ.

Sunt qui putent adimi simul risum homini; intemperantiamque eius constare lienis magnitudine. Asiae regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, et inde ad licnem inventa remedia.

LXXXI. At in Brileto et Tharne quaterni renes cervis: contra pennatis, squamosisque nulli. Caetero summis adhaerent lumbis. Dexter omnibus elatior, et minus pinguis sicciorque. Virique autem pinguitudo e medio exit, praeterquam in vitulo marino. Animalia in renibus pinguisima: oves quidem letaliter cir-

Sunt qui putent adimi simul. Exemplo nimirum lieae Q. Serenus, c. de splene curando: *Splen tumidus noceat, et risum tamen addit ineptum. Dicitur insectus faeciles auferre cochinos, Perpetuoque aegro frontem praestare severam.* HAER. — *Adimi simul risum homini.* Ob usum spleni. DALZ.

In qua minimos, etc. Apud Rhodig. IV, c. 48. Horus nec ridere, nec odorari, nec sternutare tradit πλίσιν απληντικώς. DAL.

LXXXI. At in Brileto Apionem grammaticum haec pariter prodidisse scribit Aelianus, Hist. Anim. lib. XI, cap. 40. H.

Contro pennatis, etc. Avium generi universo inesse renes scribunt anatomiei Parisienses: sed carunculas eas esse, quae renum vicem obtineant, iamdudum Aristoteles adnotavit: sic enim ille de Part. Anim. lib. III, cap. 9, p. 4012: Οὐδὲν γὰρ νεφροῦς οὔτε τῶν πτερωτῶν καὶ λεπιδωτῶν ἔχει, οὔτε τῶν φολιδωτῶν, πλὴν αἱ θαλάττιαι, καὶ αἱ χερσαῖαι χελύδαι· ἀλλ' ὡς εἰς τοῦς νεφροῦς τετραγώνης σαρκὸς οὐκ ἔχουσιν χώραν, ἀλλὰ διεσπαρμένῃς εἰς πολλὰ, πλατῖα νεφροειδῇ ἐν ἐνίοις τῶν ὀφθαλμῶν ἔσται. Hoc est, Gaza interprete: Nullum

enim pennatum, nullum squamatum, nullum corticatum, excepto testudine, renes habet: quamquam in nonnullis avibus carunculae quaedam sunt latiusculae, speciem renium ostendentes: quasi ea caro, quae renibus delegata est, locum non habet, sed in plura dispersa sit. H.

Contra pennatis squamosisque nulli. His avibus renes post peritonium siti qua in sinus tunc facies posterior pelvis; sed his forma ἀνώμαλος, quoniam in lobos scissurae dividunt, nec duae substantiae dividunt, ut sit apud mammiferis. Reptilibus quoque renes quorum forma, magnitudo, situs in variis generibus varia sunt; sed hic non dirimas duplicem substantiam. Deest quoque calix. AZ.

Dexter omnibus. Aristot. loco cit. et Hist. Anim. lib. I, cap. 23, pag. 442. At in homine tamen plerumque ren dexter inferior est, ut cedat iecori, cui proxime subiacet: raro in sinistro elatior: raro ambo aitu pares. HAER.

In vitulo marino. Neque enim aequalibiles ei renes sunt, ut ovibus quadrupedibusque caeteris: sed, quemadmodum homini, bubulis renibus similes, ac velut e multis renibus exiguis conflati atque compacti.

cum eos concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum, quae animal generant: ova parientium testudo sola, quae et alia omnia viscera: sed ut homo, bubulis similes, velut e multis renibus compositos.

LXXXII. Pectus, hoc est, ossa, praecordiis et vitalibus Natura circumdedit: at ventri, quem necesse erat increescere, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucris magis, et inter eas aquaticis maxime. Costae homini tantum octonae, suibus denae, cornigeris tredecim, serpentibus triginta.

Quare medio illo essent, quod καὶ ὄν, eavum Aristoteli dicitur, unde illa pinguitudo exit. Aristoteles de Partibus Anim. lib. III, cap. 9, p. 1012. Conf. et Hist. Animalium lib. III, cap. 13, pag. 364. II.

Circum eos. Ex pabuli copia in Leontino Siciliae agro evenire Philosophus ait, loco citato, pag. 365, ut renes ovium undequaque pinguedine obruantur, eaeque intereant. II.

Lapilli. La gravelle. Etiam ei vermes gignuntur in renibus. Vide apud Schenckium exempla complura, Observat. Medic. lib. III, pag. 509. II.

Renes habent. Aristot. Hist. Anim. lib. II, cap. 48, pag. 267, et de Part. lib. III, c. 9, p. 1012. Renem unicum inventum fuisse in corpore D. na TORRENS testatus est chirurgus, ut refert scriptor libri gallici, *Mélanges d'histoire et de littérature*, tome I, pag. 60. II.

Testudo sola. Nec vero quaelibet, sed maxime ista, χελών η θλαττία. Arist. loco prius citato: nam posteriore negat lubrari renes habere, η δ' ἀμύδς οὔτε κύστις, οὔτε νεφροίς ἔχου. II.

Sed ut homo, bubulis. Hoc est, vitulinis. Aristot. loco citato. Romae deletum vide, de Piscibus, lib. I, cap. de renibus. II.

LXXXII. Nulli animalium. Arist. de Part. Anim. lib. IV, cap. 9, pag. 989. HANCO.

Pectus homini, etc. Aristot. de Part. Anim. lib. IV, cap. 10, pag. 1035. HANCO.

Tantum octonae. Aristot. Hist., Animal. lib. I, cap. 42, pag. 100. Veras seu maiores tantum numerat, et sic utrimque octonae sunt computandae. Minores negligit, quas spurias, barbari mendaces vocant: fausses côtes, quae sunt numero quaternae. Alii septem veras, nothas seu spurias quinque enumerant. H.

— Costae homini tantum octonae. Apud Pausaniam, lib. I, Protophoni Magnesio in Olympia eodem die pancratio et luctu victori, costae, ut in aliis hominibus, discretae non fuerunt, sed os unum continuum a iugulo ad situm usque postremae nothae costae. Lego vero. Costae homini tantum duodenae. Nisi forte superiores octonas tantum intelligat, veras

LXXXIII. *Infra alvum est a priore parte vesica, quae nulli ova gignentium, praeter testudinem; nulli nisi sanguineum pulmonem habenti; nulli pedibus carentium. Inter eam et alvum arteriae, ad pubem*

et legitimas, non adnumeratis quatuor spuris. *DALICAM.* — *Costae homini tantum octonae.* Error evidens, sed cuius transferent in libros Aristot. Plinio causa et excusatio non deest. Sed quoniam pacto Aristoteles a vero tam procul recesserit, mirum, nec inutile forsitan querere. Vir doctus in primis, Camus, qui Hist. Anim. gallico sermone aptavit, putat illud in consilio Stagiritae fuisse, ut de veris costis narraret; porro octonas pro septenis visas, quod raro admodum homines dissectantibus, unus forsitan spectatus esset qui ut sit nonnunquam octavam costam habuit cartilagini *ξίποσίδι* adhaerentem, simiae vero saepius inspicerentur, quarum genti octo costae: ex similitudine simiae atque hominis mansisse errorem, quem caeteroquin potuit confirmare cadaveris anomali *αὐτοψία*. Homini costae duodecim, numero quarum septem verae aut sternales, quinque falsae vel aternales. Suibus quatuordecim, nempe verae septem, septem falsae. Quod mox sequitur *serpentibus*, nec Plinio crede, nec Stagiritae, qui Hist. Anim. lib. II, cap. 20, pag. 278, costas his tribuit tot, quot in mense dies: *τρίκιστον γὰρ ἔχουσιν*. Nulla enim ossa serpentibus, si quae in capite habent, excemeris, nisi vertebrae et costae. Sed multo plures quam Noster tradit, ni illas tantum voluerit costas appellare quae in media corporis parte sitae longitudinis plus habent et in orbem maiorem curvantur, et has vertebrae quae

talium costarum initium habent. Sed rem bene excutientibus, vipera visa est 145 vertebrae habere, boa vero 216. *AL.*

LXXXIII. *Infra alvum.* Haec totidem verbis Arist. de Part. cap. 8, pag. 1011, et Hist. lib. III, cap. 11, pag. 358. II. — *Infra alvum . . . testudinem.* Inter aves struthius maior et casuarius soli cloaca pollent ita disposita ut vesicae loco illa sit. *Cheloniis et batraciis illa inest, sed in lacertis, crocoditis, agamis, qui e sauriorum gente sunt, item in ophiidis, doest. AL.*

Arteriae. Rami sunt duo arteriae magnae, seu aortae, iliaci appellati: quoniam ubi arteriae truncus descendens in eos ramos dispescitur, nempe ab umbilico fere ad pubem, ibi sunt illa utrimque, nempe inter cosas et pubem. II. — *Arteriae.* Aut vasa genitalia marium, aut venae et arteriae ad crura descendentes. *DAL.*

Ad pubem tendentes. Pubem. τὸ ἐπὶ βύσσιν, nunc χῆλον Veteres dixerunt, tam seminarum quam marium: unde proverbium, γλυκὺ ὀπώρα ἐκλειπόμενος φύλακος nunc πιδίον, in feminis praesertim. Aristophanes: Νῆ δ' ὦ βοιωτῖα, καλὸν γ' ἔχουσα τὸ πιδίον. A. Καὶ τὸ δῖα κομψότατον τῶν βλαχῶ παρατετιμῆνα. Quo in loco festive *pudgium* vocat pudendi pilos, nunc λαμῶνα. Euripid. in Cycl. Ἰν' ἴσθι τοῦτε τ' οὐρῶν δέξασθαι, Μαστοῦ τι δραχμῶς, καὶ περικνησμένου Ψαύται χροῖν λαμῶνος. Scaliger nunc κλειτῶρον, ὅτι

tendentes, quae ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites vocatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, et setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quae vulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum, aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Feminis eadem omnia: praeterque vesicae iunctus utriculus, unde dictus uterus; quod alio nomine locos appellant: hoc in reliquis animali-

διαίων βράχτων χειμάρρων, ut Latini eugium. DAL.

Quae ilia. Forte qua ilia, hoc est, qua parte ilia appellantur. Iliacae nescio quis hoc loco ridicule somniavit. II.

Sed in hominibus. Et quidem praeter hominem, calculosum fieri nulum animal posse docet Aristoteles, cap. 10, Problem. 42. Διὰ τί τῶν ζώων οὐδέν λιθιζέ, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, etc. Verum et in equi vesica nuper calculum esse repertum, molis haud exiguae, eruditi viri monuerunt. H.

Et setarum. Instar setarum. Hinc pili simul cum urina reiecti: nec pili modo, sed vermes etiam capillares: de quibus vide Sennertum, Pract. Part. VII, lib. III, cap. 3, pag. 587, et part. VIII, lib. II, cap. 8, p. 697. II.

Vesicae membrana constat. Quodam membranae genere constat, inquit Philosophus, Histor. Animal. lib. III, cap. 11, pag. 368, quod facie potius quam natura membranam repraesentat: distendi enim potest. De intima et propria vesicae membrana, in qua fibrae rugaeque plurimae, quo facilius distendatur, haec accipienda sunt. HAEN.

Non solid. H. e. non coalescit nisi raro. Arist. loco citato praecesserat. Item Hippocrates, Aphorism. XVIII, 6. Omnes falso et decepti ut qui maxima. Nam perfacillime coalescit vlnus quodlibet vesicae. AZ.

Neque qua cerebrum, etc. Aristot. loco citato, pag. 357. Vide etiam Hippocratem, Aphorism. XVIII, sect. 6. HAEN.

LXXXIV. Uterus. Ab utre ac. sive utriculo ob cavitatem dictus: matrix etiam dicitur, et loci muliebres, ubi nascendi initia consistunt, inquit Varro. Gallis quoque obtinuit matrix et apud exteris quae quidem a latino sermonem desumpserunt gentes, mutata duntaxat ad ingenium novi illius sui idiomatis terminatione. Graeci praecesserant dixerantque μήτρα, nimirum quoniam fetum, matris ritu fovet. Coeterum Plinii etymum ridiculum est, nec probandum magis quam Dalecampii fatuitas dixerantis a bulga vulvam. Nempe bulga matrix dicitur veteri et Κρύατα ζῴων. AZ.

Hoc in reliquis animalibus vulvam. Vulva apud mammiferos omnia est faminae vaginae vestibulum. Omnibus nempe matrix potest simplex,

bus vulvam. Haec viperæ et intra se parientibus, duplex: ova generantium adnexa præcordiis: et in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet: funebris, quoties versa spiritum inclusit. Boves gravidas negant præterquam dextero vulvæ sinu ferre, etiam quum geminos ferant. Vulva eiecto partu melior quam edito. Eiectitia vocatur illa, hæc porcaria: primiparæ suis optima: contra æffepis. A partu, præterquam eodem die suis occisæ, livida ac macra.

duplex, triplex aut quadruplex esse et intricatissimæ compositionis. A.

Haec viperæ. Geminam, inquit, vulvam viperæ habent, cæteraque quæ similiter primum ovum, mox intra se pariunt animal: superiore enim ovum gignitur: mox descendunt ova in inferiorem efficiunturque ibi animalia, proxime genitale. Hæc Aristot. de Generat. Animal. lib. I, cap. 10 et 11, pag. 1053. II.

Adnexa præcordiis. Septo transverso, sive διὰ πρῶτον, sive ὑποζώματι, ut Philosophus ait, loco citato, et Histor. Anim. lib. III, cap. 2, pag. 295, ubi nihilominus pisces infra illud habere utrum movet. HARD.

Geminos sinus. Idem ait quod Cælenus, de Ven. Part. lib. XIV, cap. 4, pag. 635, sinus esse, κόλπον, uteri geminos, quorum numerum æquari putat cum papillarum numero, cæterarumque partium corporis, quæ geminae sunt, dextræ ac sinistrae, ut aures, oculi, manus, pedes. Falsum: nam et nullis sinibus multi fetus continentur: et feminae quaternos septenosque pariunt. H.

Laterum. Alterum in dextra, in læva parte alterum. Latera matricis

Pollux ὤμων vocat, quasi humeros. HARO.

Funebris, quoties. Letalis est vulvæ conversio, quoties ascendens illa iecur appetit, suffocationemque derepente creat, inquit Hippocrates, de mulier. Morb. lib. I, cap. 10, p. 735: Ἐπὶ γόμῃναι δὲ αἱ μήτρας ἀνιῶλλοντι τῷ ἥπατι... πύλα ποσειδωνεῖ ἐξάνις, etc. An uterus tamen revers ascendat in feminis, disputat Sennertus, Pract. lib. IV, part 1, sect. 2, cap. 15, pag. 649. Ex vestigiis porro vet. codd. *funesta* libentius, quam *funebris* agnovi- verim. II. — *Funebris*... *inclusit* Vtero usque convoluto non sequitur sup- primi spirandi vires, aut mortem animantibus instare. A.

Vulva eiecto. Iam ad simplicissimam ganeæ materiam explicandam transit: vulvam nimirum suillam. Eiectus partus est qui per abortum in lucem prodit: vulva, quæ hunc fetum continuit: μήτρα ἐκβολέως, dicitur ab Hipparcho, apud Athenæum lib. III, pag. 404. Editus, qui legitimo tempore ac nascendi modo prodibat. Haec omnia miscet Corael. Witell.

Eiectitia. Εἰκτέτις. H.

Primiparæ. Suis quæ primo ge- nuit, πρωτόγονου. H.

Nec novellarum suum, praeter primiparas probatur: potiusque veterum, dum ne essetarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiae est, occisae uno die post partum. Huius et sumen optimum, si modo fetus non hauserit: eiectitiae deterrimum. Antiqui abdomen vocabant: priusquam calleret, incientes occidere non assueti.

Nec novellarum. Virginum. Martialis lib. XIII, epigram. 56, p. 708: Te fortasse magis enipiet de virgine porca, Me materna gravi de sue vulva caput. HARG.

Huius et sumen optimum. Vide supra lib. VIII, cap. 51. Delicias, cupedias et ganeas e suis peti solitas Plautus memorat in Carbonaria: Sic ego pernam, sumen suis spectile, calbum, glandia. Idem in Captivis, IV, 3, 2: Dii immortales, iam ut ego collos praetruncabo tergoribus: Quanta peruis pestis veniet? quanta labe larido? Quanta muni abomodo? quanta callo calunitas? etc. Idem in Menaeche. I, 3, 26: de furo obsonarier Glandionidam nullam, laridum, peronidem, aut Sinciput, aut polimenta porcina, etc. Idem in Pseud. I, 2, 33: Pernam, collum, glandium, sumen, facito in aqua iaceant. Sinciput ophthalmia vocasse videtur Plaut. in Capt. Scalliger in Cartharina legit, Esto, pernum, sumen sueris, spectile, etc. ac spectile, ex Festo interpretatur carnem sub umbilico. Eadem scriptori petimen dicitur ex Naevio, quod est loter duos armos suis, ut pectus. Naevius, Petimine porcum qui meruerat. DRL.

Si modo fetus. Si mammam fetus non exhauserit. Est enim sumen, farchnen illud quod fiebat ex mammis nullis, post primum statim par-

tum exsectis, antequam porcelli suxisseot: idque quo magis lacte plenum erat, hoc amplius commendabatur; unde illud Plinius laudari ait, quod fetus non hauserit: et Martialis lib. XIII, epigram. 44, pag. 704: Esse putes nondum sumen: sic uere largo Effluit. et vivo lacte papilla tumet. Mammas suminus idem appellat lib. II, epigram. 37. H.

Antiqui abdomen vocabant. Priusquam abdomini muni vocabulum Publius mimumorum poeta imponeret, ut dictum est lib. VIII, cap. 77. Forte a lacte abalito et fugato, abdominis appellatum ab antiquis indita: quoniam ii, antequam uera callerent, hoc est, antequam siccato lacte durescerent, suem occidere non uolerent. H. — Abd. vocabant. Abdomen Plautus in Milite, V, 4, dixit pudenda et testes: Vide ut istis tibi ait acutus, Cario, culter probe, Cui, Quin iam dudum gestis moeco hoc abdomen adimere, Ut faciam quasi puero in collo pendent crepundia. DRL. — Incientes occidere. Inciens quae suis dicitur, Fratus declarat: Gravida, inquit, est quae iam gravatur conceptu: praegrans, velut occupata in generando quod conceperit: inciens, propinqua partui, quod incitatus sit partus. Negotes et luxuriosos sui saeculi Plinius notat: ut Turnebus animadvertit, Advers. lib. XX, cap. 23, p. 40

- LXXXV.** Cornigera una parte dentata, et quae in pedibus talos habent, sevo pinguescunt. Bisulca, scissive in digitos pedibus, et non cornigera, adipe. Concretus hic, et quum refrixit, fragilis: semperque in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemque, succo liquidum. Quaedam non pinguescunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguis, et in maribus, et in feminis. Senescunt celerius praepinguis. Omnibus

645, qui ut illa parte tenera fruerentur antequam occallesceret durareturque, ante partum sues gravidas occidere solebant, quod maiores non facitabant. In Reg. 1, Colb. 1, 2, et Paris. incientes, unde nos cum Turnebo incientes fecimus: quum id scientes hactenus vitiose legeretur. H.

LXXXV. Cornigera. Aristot. de Part. Animal. lib. II, c. 5, pag. 984. **HARD.**

Sevo pinguescunt. Στέαρ ἔχει. Arist. loco citato. Sebum vel sebum, *du seif.* **HARD.**

Bisulca, scissive in digitos pedibus. Et quae dentata sunt utrinque. Conf. Arist. Hist. Animalium lib. lib. III, cap. 47. **DAL.**

Adipe. Πιμὴν ἔχει ἀντὶ τοῦ στέατος, adipem pro sevo habent: πιμὴ nunc Philosopho adeps est, sebum στέαρ. Mox eidem στέαρ adeps erit: pingue, πιμὴ. Adipem ipsam pro sevo dixisse Latini quoque videntur, quod in conficiendis candelis ut plurimum usurpatur. Testis Augustinus, de moribus Manich. lib. II: *Quid de adipe responderitis, qui prope omnes Italiae lucernas illuminat?* H.

Concretus hic. Adeps nimirum. Aristot. enim Hist. Anim. lib. III, c. 13, pag. 362, adipem et pingue differre iavicem scribit: quod fragilis

adeps sit, cogaturque et concreseat frigore: pingue contra liquidum neque aptum gelascere. Locis enim ac situ, non natura modo discrepare: pingue namque inter cutem carnemque gigni: adipem non ibi, sed ad extrema carnis. Πιμὴ δὲ καὶ στέαρ διαφέρουσιν ἀλλήλων: τὸ μὲν γὰρ στέαρ ἐστὶ θραυστὸς πᾶντι, καὶ πηγνύται ψυχρόμενον· ἡ δὲ πιμὴ, χυτὸν καὶ ἄπικτον. Διαφέρουσι δὲ καὶ τοῖς τόποις: ἡ μὲν γὰρ πιμὴ γύεται πετὰν δέρματα καὶ σαρκοῦ: στέαρ δ' οὐ γύεται, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῶν σαρκῶν. Τὸ στέαρ porro et de adipe dici à latinis scriptoribus, testis est Philoxenus in Glossis: Στέαρ, pingue, spissum, adeps. Vide Bartholin. Anatom. lib., cap. 3, pag. 17. H.

Contra pingue. Πιμὴ. H.

Vt lepus, perdix. Sunt qui de perdicibus negant id esse verum. Vide Buzbeq. epist. III, fol. 67. H.

Steriliora. Arist. Hist. Anim. lib. X, cap. 43, pag. 366. Causam eius rei assertit idem lib. II, cap. 5, pag. 981. **HARD.**

Senescunt. Aristot. loco proxime citato. Haec verba, *Et in maribus et in feminis. Senescunt celerius praepinguis*, desunt in MSS. omnibus: et certe ἐπιστάρα mihi ac supposititia esse videntur. H.

animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, quia nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt arrosas. Quin et L. Apronii consularis viri filio detractos adipēs, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem videtur esse, in iuventa rubens, et senecta albescens. Non nisi cavis haec ossibus: nec cruribus iumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente eve-

In oculis pingue. In oculis id reperi-
tur ad calcificationem oculi conferens,
ad humectationem facilioremque mo-
tum, et ad insanitates inter musculos
et vasa complendas. H.

Quia nec arterias, etc. Vbi enim
sensus est, ibi vena et arteria est:
ut in musculis, quorum nullus est
sine iis, ut Galenus docet, de Usu
Part. lib. XVI, cap. 44, pag. p. 693.
HARD.

A muribus. Varro, de Re rustica
lib. II, cap. 4: *In Areadia scio esse
spectatam suam, quae pinguedine car-
nis non modo surgere non posset, sed
etiam in eius corpore sorex exesa carne
nidum fecisset, et peperisset mures.*
Hoc etiam in iuventa factum accepit.
Et baloenis quique in Groenlandia,
sine ullo doloris sensu, insciis adeps
excinditur. HARD.

LXXXVI. Et medulla ex eodem.
Ex eadem materia, nempe ex san-
guine: adipem enim et pingue con-
stare eo scribit Philosophus, de Part.
lib. II, cap. 5, pag. 984. Medullam,
cap. 6, pag. cit. ἴσται καὶ ὁ μυελὸς
αἰματώδες φύσις. HARD.

In iuventa. In iuvenentis, ἐν τοῖς
ῥαυτοῖς. Arist. Hist. lib. III, cap. 45, p.
380. HARD.

Non nisi cavis. Arist. Hist. Anim.
pag. 384. HARD.

Non ferruminantur. Non congluti-
nantur, nec solidantur fracturae:
haec enim ferruminatio conglutina-
tione ossium fieri debet defluente
medulla, et in fracturae locum trans-
eunte. Ea porro in iumentis canibus-
que nulla est. II. — *Quare facta.* ...
medulla. Nuperis temporibus medici
nobiles Villersin et Breschet theoriā
calli proponere non ineptam. His vi-
detur statim post vulnus sanguis a va-
sculis laceris stillare exireque circum
fragmina, ubi primum lymphā quae-
dam viscosa haeret. Quae mox coeunt
sensim densata et quasi adhaerentes
partes iungunt, quas vere secernunt
humores; denuo e materiae crasse-
scentis in dies mole, et e durarum
et mollium partium tumore sequi fra-
gmentorum adhaerentiam, meatus
medullaris exilitatem, tum callum
quem expectativum (*provisoire*) di-
cunt, qui quidem mox characteribus
osseis his quos nos indicavimus supra
pollet. Hinc constat Plinii sententiam
vero contrariam, nec ipsam medul-
lam callo formando ullo modo aptam
esse, sed illius membranā. AR.

nit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps: sevosus, cornigeris: nervosa, et in spina tantum dorsi, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis nulla: leoni in feminum et brachiorum ossibus paucis exigua admodum: sed iis in tanta duritia, ut ignis elidatur, velut e silice.

- LXXXVII. Et iis dura, quae non pinguescunt: asinorum ad tibiae canora. Delphinis ossa, non spinae: animal enim pariunt: serpentibus spinae. Aquatiliu mollibus, nulla: sed corpus circulis carnis vin-

Quod defluente evenit medulla. Transcunte in fracturae locum. DAL.

Est autem pinguis, etc. Conf. Aristotel. Histor. Animal. pag. 380, et de Part. Animalium lib. II, cap. 6, pag. 935. H.

Nervosa. Arist. loco proxime citato. H. — *Nervosa et in spina tantum.* Nulla est similitudo medullae spinalis (quae textum quoddam et nervosum vitae et sensus maxime particeps) et medullae cassium, secretae substantiae. AZ.

Leoni. Arist. pag. 381. Galenus l. XI, de Usu Part. c. 48, pag. 582, in feminum brachiorumque ossibus, et si quae sunt alia eiusdem generis, vix conspicuam ac tenuem medullam agnoscit. H.

Feminum et brachiorum ossibus paucis exigua admodum: sed iis in tanta duritia, ut ignis elidatur velut e silice. Legebatur olim, cetera tanta duritia, ut ignis elidatur velut e silice. At exemplar Salmanticense, Ceteris in tanta duritia. Legendum arbitror, Ceterum inest tanta duritia, vel potius permutatis verbis, Ceterum tanta in iis duritia. De ossibus enim leonis loquitur Aristoteles lib. tertio, capite septimo:

causat profecto leo praecipue omnium animalium ossibus solidis. Sunt enim adca dura, ut ex eis concussis ignis velut e silice elidatur. PIXT. — Nos, quod in textu legis, restitimus admonitu cod. Reg. 4, aliorumque, in quibus scribitur, Ceteris in t. Hartenus editum, cetera tanta duritia, etc. Quod porro proxime antea legitur, paucis exigua admodum, legisse Albertus videtur, porcis exigua lib. III de Animal. tract. 2, cap. 7, pag. 447, sed mendose, opinor. Iis est feminum et brachiorum ossibus, aliisque etiam, teste Philosopho lib. III Hist. Anim. cap. 7, pag. 328. H.

LXXXVII. Quae non pinguescunt. Ut lepori et perdici. H.

Ad tibiae canora. Apta ut tibiae ex iis canorae fiant. Sic e cruribus hinnulei, ex τοῦ κροῦ τοῦ κύνου, factas alim tibiae scribit Athenaeus lib. IV, pag. 482. H.

Delphinis. Arist. de Part. Anim. lib. II, cap. 9, pag. 939. Addere balenam potuit, aliaque cetacea quae animal pariunt, cum Alberto, de Anim. lib. III, cap. 4, pag. 433. HARP.

Aquatiliu mollibus. Mollia sunt,

ctum, ut sepiae, atque loligini. Et insectis negatur aequè esse ulla. Cartilaginea aquatiliū habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculae, ac nares, quae modo eminent, flexili mollitia, Naturae providentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec praecisa ossa recrescunt, praeterquam veterinis ab ungula ad suffraginem. Homo crescit in longitudinem ad annos usque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubescens nodum quemdam solvere, et praecipue aegritudine, sentitur.

loligo, sepia, polypus. His medulla nulla est. H.

Cartilaginea. Raiae, pastinacae, torpedo. Haec Arist. loc. cit. et Hist. Anim., lib. V, cap. 8, p. 332. H.

Cartilago rupta. Quoniam est sine medulla, ut de iumentorum ossibus diximus, ideoque nulla vi ferruminiatur. H. — *Cartilago rupta non solidescit.* Hippocr. Aphor. 49, 6. DAL.

Nec pr. ossa. Neque ossa, neque cartilago rupta semel, crescunt. Aristot. Hist. Anim. lib. III, cap. 8, p. 331. H.

Suffraginem. Articulum quo tibiae pes annectitur, et quo pedis verus sit. DAL.

Homo crescit. Macrobius lib. I, in Somn. Scip. cap. 6, p. 40: *Post ter septenos annos flore genus vestit iuventa: idemque annus finem in longum crescendi facit: et quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque crescere ultra iam prohibet*, &c. HAND.

Nodum quemdam solvere. Articulum qui auctum impedit. Fabulosum hoc. AN, ut, quum obditur et repo-

nitur quidpiam in sacculo, vel pera, nodo solci id colligi et colligari, quum vero promitur, nodum solvi opus est: hac etiam metaphora *nodum solvere*, pubescens dicitur, quum in eius corpore clausi, delitescentes, et velut nodo compressi morbi sese produnt, et palam fiunt. DAL. — *Nodum quemdam solvere.* Explicare sese articuli omnes, artusque incipiunt. Certe tum vox immutatnr, mammaeque lurgescunt. Kai ta ai-doia, ou psythi mon, alla kai efa-da: papillae tum verruculantur, quae nullae prius essabant: et gracilibus fiunt crassiores, sanioresque multo: similis et in virginibus eventus. Ita Philosophus, Hist. Anim. libro VII, capite 1, pag. 790, 791 et 795. H. — *Praecipue aegritudine, sentitur.* Censorinus auctor est, septimo quoque anno articulos quosdam naturam ostendere, id est, rerum causas, τὰς προϋπάρχουσας, et congruentes, convenientesque occasiones, ac in his novi semper aliquid. Rhod. XIX, cap. 21. Seneca de beneficiis scribit septimum quemque annum aetati signum imprimere,

- LXXXVIII. Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, similem naturam et causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodosque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes: hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio. Neque ii soli-

qua ratione septenarios Climactericos, tanquam scansiles, vocant, Ptolemaeo hanc observationem repudiante, Rhod. XXI, cap. 2. DAL.

LXXXVIII. *Nervi orsi a corde.* Tanquam a primaria origine. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 5, pag. 349: ἡ μὲν ἀρχὴ τῶν νεύρων ὅτιν ἐκ τῆς καρδίας. Galenus lib. de nervorum dissect. esp. 4, pag. 241, tom. IV, de cerebro nervos deducit. Et vero vervecis adacto inter occiput et collum cultro, illico concidunt, intercepto scilicet motu, sensuque, de cerebro in nervos meante. Sed originem manifestam Galenus est contemplatus; Aristoteles, occultiore. Itaque rationem reddit sententiae auae: nam si cor aliqua ex parte nervos continet, et cor praecipuum omnium membrorum est, nervos certe aliis subministrat. At in cordis sinu maximi nervi conspiciuntur; καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ ἡ καρδία νεύρα ἔχει. Nos Philosopho Plinioque assentimur: etsi conspiciam originem habere nervos fatemur a medulla, quae partim cranio, partim spina continetur. H.

Bubuloque. Nec bubulum modo, sed et humanum totum est nervaceis fibris constructum. H.

Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, similem naturam et causam habent. Hermolaus, *bubulo* nobis potius, quam *bubulo*, ut scribamus praecipit: quoniam in secunda editione, prior sententia

prope repudiata, in dubium vocat utro modo legi debeat: nequaquam id facturus, si libros De generatione animalium accuratius evolvisset; in quorum ultimo volumine, capite septimo; haec verba legantur: Sed potissimum tauri nervosi sunt et eorum cor ita constat. Itaque contentiorem eam obtineat partem, qua spiritum movent quasi fiduciam intentam. Talem cordis bubuli esse naturam significatur, vel eo esse quod in nemulla gignitur. Ossa enim naturam nervorum requirunt. PIST. — *Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti.* Nom *bubulo* legi satius ait, subdubitat Hermolaus: quoniam, ut Aristot. auctor est, Hist. Anim. lib. III, cap. 5, pag. 321, circa nervos humor est mucosus, albus, glutinosus, quo aluntur, et ex quo videntur generari. Sed lectionem iam usu receptam constabit eiusdem Philosophi auctoritas, scribentis de Gener. Anim. lib. V, c. 7, pag. 4147, tauris cor esse nervosum, ὅτι τὰυροι νεύρα ὄντι, καὶ ἡ καρδία. H. — *Similem naturam.* Cum medulla, de qua proxime dictum est: igitur nervi e sanguine, tanquam a prima ac remotiore sui origine ortum habent: a medulla proximam. H.

Applicati ossibus. Ἰπὸς τῷ ὀστέῳ πηξύναντι, inquit Hippocr. lib. de locis in homine tex. 9, pag. 367. Sunt autem ossa lubrica ob humorem interiectum. H.

Neque si solidantur. Arist. Hist. or.

dantur incisi: mirumque, vulneratis summus dolor, praeseectis nullus. Sine nervis sunt quaedam animalia, ut pisces: arteriis enim constant. Sed neque his molles piscium generis. Vbi sunt nervi, interiores conducunt membra, superiores revocant. Inter hos latent arteriae, id est, spiritus semitae. His innatant venae, id est, sanguinis rivi. Arteriarum pulsus, in cacumine maxime membrorum evidens, iudex fere morborum, in modulus certos, legesque metricas, per aetates, stabilis, aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinae vate, miranda arte,

Anim. lib. III, cap. 5, pag. 322. H. — *Neque si solidantur incisi.* Quidquid hic Noster et in sup. cap. dicit, experientiae repugnat, quae approbavit posse non minus quam caetera enire et solidescere texta ligaminosa et cartilaginosa. Az.

Summus dolor. Quoniam ubi nervus, ibi sensus, ut ait Galenus, de Motu Muscul. lib. I, cap. 4, p. 366. Haad.

Praeseectis, nullus. Quia si nervum praecidas, tota ex pars, quae a continuitate cerebri, unde nervi exsunt, per sectionem fuerit separata, illi eo stupet, ac sensu privatur. H. — *Vulneratis, nullus.* Verum est nervorum proprie dictorum lacerationem non sine atroci dolore esse, quorum tamen sectio impune fit. Az.

Sine nervis. Quoniam flexionibus membrorum carent. Quare pisces qui nullos flexus nisi pinnarum habent, ibi tantum nervos habebunt. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 5, pag. 323, et Albert. de Anim. lib. III, tract. 4, c. 7, pag. 432. H. — *Sine nervis... enim constant.* Nervi apud pisces

conspiciuntur distinctissime, et arteriae quae sanguinemvolvunt. Az.

Molles. Sepia, Inligo, polypus. H.

Inter hos... spiritus semitae. Si rō spiritus Nostro ille est excitator vitae necessarius sanguis, vere ait; seus vero illum si spiritum dixit, aërem quem post necem arteriae sanguine plerumque vacuae continent; quod caeterum antiquis receptum fuit. Az.

Venae, id est, sanguinis rivi. Arterias enim Veteres, quasi ab ἀἷον et τὰς αἷας, crediderunt in id destinatas ut aërem servarent. Az.

In cacumine, etc. Τοῖς ἀκροῖς, extremis partibus corporis, musculis et carue non teetis. Varro περὶ ἐξ-γωγῆς apud Nonium venas et arterias τὰ ἀγγεία, sic indicat: *Quamnam te esse dicam? feram? qui manu fervidos corporis fontes aperis, et lacus sanguinis, taque vita levas ferreo ense.* Scat.

In modulus certos. De his multa Gellius lib. III, cap. 40, pag. 238; Pliniusque iterum lib. XXIX, cap. 5, et nos ibi cum eo. H.

In modulus certos legesque metricas

nimiam propter subtilitatem desertus, observatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitae temperat.

LXXXIX. Arteriae carent sensu: nam et sanguine. Nec omnes vitalem continent spiritum: praecisisque torpescit tantum pars ea corporis. Aves nec venas nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertae, minimumque sanguinis. Venae in praetenuis postremo

per aetates stabilis, aut citatus, aut tardus. Exemplar Salmant. In modulos certos, legesque metricas per aetates stabilis, aut citatius aut tardius descriptas ab Herophilo medicinae vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertas. Scribendum opinor, in modulos certos, legesque metricas per aetates stabilis, aut citatius aut tardioris, descriptas ab Herophilo medicinae vate miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertas. Passet etiam legi deserta, non desertas, vel desertus, ut refert artem, vel Plinii auctoritate lib. XXIX, cap. 1: Deserta (inquit) et haec secta est, quoniam necesse erat in ea litteras scire. PIER. — Per aetates, stabilis, citatus, aut tardus. Deest haec tota clausula in MSS. Reg. 1, 2, et Paris. et redolere nobis glossema videtur. H.

Gubernacula vitae. Quae ait valetudinis ratio, quae corporis habitudo, declarat: qui ait tenendus in cibo ac potu, quibus vita gubernatur, modus, praecipit, ac temperat. Haan.

LXXXIX. *Arteriae carent sensu. Sentiant tamen eae quae adiunctam habent membranam, eamque nervosam: carent aliae sensu. Vide Barthol. lib. de arteriis p. 441. H.*

Nam et sanguine. Sententia haec fuit Erasistrati, statuentis solum vi-

talem spiritum, sine ullo sanguine, arteriis contineri: quam Galenus confutat lib. de venae sect. adv. Erasistr. atque alibi passim. Et sane arteriotomiam in certis morborum generibus recentiores medici approbant. H.

Aves nec venas. Sed fibras tantum minutasque venulas. Philosophus similiter ait, Hist. lib. III, cap. 4, p. 318, in ista animalibus quae minutiora sunt, et pauxillum habent sanguinis, aut propter naturam, aut propter pinguitudinem, haud satis conspicuas esse venas: siquidem harum confusi sunt, quemadmodum rivuli quipiam largiore obducti limbo, quorum tractus idcirco obscuri sunt, quia confusi. Ac sunt animantium quaedam, inquit, in quibus pusillae huiusmodi fibrae tantum pro venis sunt, οὐλύς ἵνας ἀντὶ πλεῖον ἔχουσι. Sola vena magna in omnibus, etiam in parvis, prae caeteris conspicua est. Ipse tamen Plinius et venarum nomine in avibus quoque abutitur, quum lib. XXIX, cap. 38, venam sub ala columbae iubet incidere, ad oculos cruore suffusos: nempe quia ibi magis conspicua est. Deinde avium nomine aviculae modo intelliguntur, ut passeris; non alites maiores, ut columbae, milvi, etc. H.

Minimumque sanguinis. Legitimus stello sanguinis expertus omnino era-

fibras subter totam cutem dispersae, adeo in angustam subtilitatem tenuantur, ut penetrare sanguis non possit, aliudve quam exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

XC. (xxxviii.) Sanguis quibus multus et pinguis,⁴ iracunda: maribus, quam feminis, nigrior: et iuven-

ditur, Plinio ipso teste, supra cap. 30. Ajunt et ranas carere eo, praeterquam in oculis. H.

Fibras. Fibra Latinis est radícula minuta crassioribus adhaerens: qua similitudine Plinius minutas venulas nunc fibras vocat. H.

Qui cacuminibus. Cacumina accipimus, uti paulo ante, quum dixit, *arteriarum pulsus in cacumine membrorum evidens*, pro extremitate ac summitate venularum, sive fibrarum: ut Lucretius lib. I, vers. 592, id ita cecinit: *Tum porro quoniam extremum cuiusque cacumen Corporis est aliquid, nostri quod cernere sensus iam nequeunt*, id uimirum sine partibus existat, *Et minima constat natura*. H.

Sudor appellatur. Ita libri omnes. Forte, *sudorem expellit*. H.

Venarum in umbilico nodus ac coitus. Scribe cum maiore littera, et aliter, *In umbilico venarum nodus coitus*. Ex utroque exemplari. PIST. — *Venarum in umbilico.* Venae umbilicalis cum caeteris omnibus continuitatem Laurentius adstruit, Anatom. lib. VI, cap. 9, p. 286. Hippocrates ipso initio libri de Genitura, venarum omnium ait nervorumque coitum in pudendo esse: *ἐλέγεις καὶ νεύρα ἀπὸ παντός τοῦ σώματος τένοντες εἰς τὸ αἰδοῖον*. H. — *Venarum*

in umbilico nodus ac coitus. Male Hippocrati creditum fuit in genitalibus coire omnes et nervos et venas, neque ab Harduino citandus fuit, nisi ut postquam a Plinio errorem in virum Coim transtulisset, ille refelleretur, vel imprudentia taxaretur. Si de fetu loqueretur Noster, bene diceret. Sed illud huic minime successisse in aperto est. A.

XC. *Et pinguis.* Crassus. Arist. de Part. Anim. lib. II, cap. 4, p. 983: *τὰ δὲ πολλὰς ἔχοντα λίαν ὕασι καὶ παχυνίας*, etc. H.

Maribus, quam. Dilutiorē esse sanguinem feminarum, quā marium, Hippocrates docet, et Galeus: videmus quoque quotidie experimento: et ratio est, quia minus sunt calidae. Negat tamen Arist. Hist. Animal. lib. III, c. 14, pag. 376. Negat et Albertus M. de Animalibus lib. III, tract. 2, cap. 6, pag. 446, Aristotelem secutus. H.

Et inventae. Ratio eadem, quia in iuvenibus plus calor. Contrarius tamen Arist. loc. cit. pag. 378. In infantibus, inquit, dilutior est largiorque sanguis: in senibus, crassus, niger, paucus: setate statā, mediocri. *Εν μὲν γὰρ τοῖς πᾶσι πάντων νεαῖς, ἰσχυροῦς ἐστὶ καὶ πλείον· ἐν δὲ τοῖς γέρονσι, παχὺ καὶ μέλαν καὶ ὀλίγον· ἐν ἀκμαῖοντι δὲ, μέσος*. H.

tae magis quam senio: et inferiore parte pinguior, Magna et in eo vitalitatis portio, Emissus spiritum secum trahit: tactum tamen non sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus, aut nullus.

Et inferiore parte pinguior. Nec Plinii mentem attingisse, nec Aristotelis verba legisse Dalecampius videtur. Sic enim Philosophus, *Histor. Anim. lib. III, cap. 14, pag. 370*: Καὶ ἐν τοῖς κάτω δὲ μέρουσιν, ἢ ἐν τοῖς ἔσω, παχύτερον τὸ αἷμα γίνεται καὶ πυκνότερον. Et in partibus inferioribus, quam in superioribus sanguis sit crassior, nigriorque. Plinius quod Graeci παχύτερον pinguis reddit, hoc est, crassius. Verum ἐν τοῖς κάτω μέρουσιν dum vertit in inferiore parte, non partes sanguinis emissi inter se confert, quemadmodum Dalecampius intellexit, ut sententia sit, sanguinem emissum, et vase exceptum, superne semper dilutiorem esse, inferne nigriorem, magisque coactum: hoc enim falsum est; sed comparat Philosophus partes eiusdem animalis, cuius ut inferiora quaeque terrestriora sunt, sanguis eorum huiusmodi quoque debet esse: hoc est, terrestrior, crassiorque. H.

Vitalitatis. Hinc sedem animae sanguinem esse Veterum plerique dixerunt. H.

Tactum tamen non sentit. Quemadmodum neque excrementa alvi: quin neque cerebrum, neque medulla, inquit Aristot. *de Partibus Animalium lib. III, cap. 14, pag. 368.* H.

Animalium fortiora. Arist. *de Partibus Anim. lib. II, cap. 4, pag. 983.* HARR.

Quibus tenuior. Arist. loc. cit. Ga-

lenus lib. Quod animi mores, cap. 7, p. 452. H.

Quibus minimus. Hue illud pertinet, quod de tironum delectis ad militiam scribit Vegetius, *de Re Milit. lib. I, cap. 2, pag. 4*: Omnes nationes, inquit, quae vicinae sunt soli, nimio calore siccatas, amplius quidem sapere, sed minus habere sanguinis dicunt: ac propterea constantiam ac fiduciam comminus non habere pugnandi, quia metuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contra septentrionales populi, etc. H.

Timidiora, quibus minimus, aut nullus. Olim: t. q. minim. at quibus nullus hebetia. Postremum verbum redundat, ex amobus exemplaribus. Reliqua sic lego, *timidiora quibus minimus, aut quibus nullus.* PEST.: — *At quibus nullus, hebetia.* An in formicis id constet et apibus, videndum. DAL. — *Timidiora, quibus minimus, aut nullus.* Tum ex MSS. fide, Reg. t, 2, Coll. t, 2, Paris. Tolet. et Salmant. tum ex Philosophi loco in notis alio, ita rescripsimus, quam prius interpolata oratione legeretur, *at quibus nullus, hebetia.* Certe enim ex sanguine quaedam nonnullis sanguine praeditis prudentiora esse monet Aristot. *de Part. Anim. lib. II, cap. 4, pag. 483*, ut formicas, apes, etc. Nisi forte hebetiora dixeris, quae nec ullius disciplinae capacia sunt, nec mansuetioris vitae. — *Aut nullus.* Arist. loc. cit. Τὰ ἑναιμα δυνότατα τῶν ἐναιμῶν ἰσχύς. H.

Taurorum celerrime coit atque dyrescit, ideo pestifer potu maxime. Aprorum, ac cervorum, caprearumque, et bubalorum omnium non spissatur. Pinguis-
simus asinis, homini tenuissimus. His quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluvium eius unj fit in naribus homini, aliis nare alterutra, quibusdam per inferna: multis per ora stato tempore, ut nuper Ma-
crino Visco viro praetorio: sed omnibus annis Volusio Saturnino Urbis praefecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium

Taurorum. Arist. loc. cit. et Hist. Anim. lib. III, cap. 14, p. 369.

Ideo pestifer potu maxime. Vide quae ad eum locum adnotata sunt, et Scalig. in Catul. de Cimbri de-
clamatore. DALEC. — *Ideo pestifer.* Plinius lib. XXVIII, c. 41: *Taurinus sanguis reotens inter venenum est*, etc. HARD.

Aprorum et cervorum, caprearumque aut bubalorum omnium non spissatur. Eodem hic, quae superius notata sunt, menda. Scribendum enim caprearum, non caprarum. Aristoteles libro ter-
tio, capite sexto, genus id ergo fibra-
rum, quamquam maiori ex parte, in sanguine omnium animalium inest, ta-
men cervi, damae, bubali, et oliorum quorundam sanguini deest: quocirco eorum sanguis non perinde ut caetero-
rum solet, conerescit. Vbi autem Plinius cupream vertit, ibi apud Aristo-
telem Theodorus damam transfert. FJRT. — *Ac cervorum.* Arist. loco ci-
tato, et Hist. Anim. lib. III, cap. 6, pag. 323. Sed de apris nihil Philo-
sophus, neque qui Philosophum trans-
scripsisse videtur, Albertus M. de Anim. lib. III, tract. 2, cap. 6, pag. 146. H.

Caprearumque. Πρωτός, καὶ βοῦβα-
λίδος, καὶ ἄλλων τινῶν. Arist. locis
citatis. H.

*Pinguis-
simus asinis.* Hoc est, cras-
sissimus, ut antea monuimus. Sic enim
pinguissimum tenuissimo opponit: uti
Philosophus, Hist. Anim. lib. III, c.
44, pag. 372: πυχότατον τῷ λεπτο-
τάτῳ. II.

His quibus. Arist. Hist. Anim. lib.
I, cap. 4, pag. 38. H.

Obesis. Quoniam iners sanguis et
inutilior abit in pinguedinem. Arist.
Hist. Anim. lib. III, cap. 14, p. 370.
HARD.

Profluvium. Arist. cap. 10, probl.
2, pag. 723: διὰ τί ἀνθρώπου μόνου
τῶν ζώων αἷμα παῖ ἐκ τῶν μυκτήρων.
Cum homini tantummodo ex omni ani-
mantium numero sanguis e naribus de-
fluat? II.

Macrino Visco. In MSS. Reg. 4,
2, Colb. 4, 2, Paris. *Maerino Vico.*
Non libens praetulerim, *Macrino Vin-*
dicio, cuius mentio in Inscript. vet.
ap. Gruter. p. 513. H.

Volusio. De eo egimus lib. VII,
cap. 12. H.

sentit incrementum: siquidem hostiae abundantiorē fundunt, si prius bibere.

XCI. Quae animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, praeter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere Naturae: sicut in homine, vim eius ad minima momenta mutari: non modo tantum in ore suffusa materia, verum ad singulos animi habitus; pudore, ira, metu: palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim irae, et alius verecundiae. Nam et in metu refugere, et nusquam esse certum est: multisque non transfluere transfossis: quod homini tantum evenit. Nam quae mutari diximus colorem alienum accipiunt quodam percussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes morsque sanguinem absumunt.

XCII. (xxxix.) Sunt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis pulent: sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, ut ostrea

Sentit incrementum. Albertus M. de Anim. lib. III, cap. 6, pag. 446: *Sicut in his qui frequenter potant multum vinum, praecipue quod est forte et rubeum: illi enim multum accipiunt sanguinem.* Phaedrus, Fabular. lib. IV, de Prometheus ebrío: *Vbi irrigatus multo venas nectare, etc.* II. *Siquidem hostiae.* Arist. Hist. Animalium: lib. III, cap. 14, pag. 370. HABU.

XCI. *Quae animalium.* Vrsos, glires, serpentes, mures Alpinos. DAL.

Non modo tantum in ore suffusa. Quod in homine solo evenit. Prius inepte legebatur. *Non modo tanto minore suffusi.* H.

Et nusquam esse. Nulla in parte corporis, quam possis liquido aspersisse. H.

Non transfluere. Quum eo metu percelluntur, quo sanguis omnis refugit. H.

Quae mutari diximus. Polypum, chamaeleontem. H.

Repercussu. Repercussu colorum qui iis rebus insunt, quas proxime attingunt. H.

Homo solus in se. Non viderat Plinius pavones nostros Indicos, *les coqs d'Inde*, qui multos colores gutture et paleari vident in seipsis. H.

XCII. *Sunt qui.* Ex his est Philosophus, cuius haec sententia, de Animal. lib. II: *Οἱ μὲν σκληρόσκαρτοι, ἀρυσὶς τὴν διάνοιαν· οἱ δὲ μαλακόσκαρτοι, ὑψυχίς.* H.

Et ostrea. MSS. omnes, Reg. 1, 2, etc. *ostreas.* H.

et testudines: bouum terga, setas suum obstore tenuitati immeantis spiritus, nec purum liquidumque transmitti: sic et in homine, quum crassior callosiorve excludat cutis: ceu vero non crocodilis et duritia tergoris tribuatur, et solertia.

XCIII. Hippopotami corii crassitudo talis, ut inde torrentur hastae: et tamen quaedam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent: quum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi praecipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite: ubicumque per se ac sine carne est, vulnerata non coit, ut in bucca cilioque.

Bouum terga. Ita libri omnes conditivi: publici, tergora. II.

Immeantis spiritus. Aëris sese insinuantis in corpus. II.

Excludat. Purum liquidumque aërem non transmittit. Sunt haec placita eorum qui subtilitatem animi constare cutis tenuitate arbitrabantur: quae Plinius mox coarguit pluribus exemplis. II.

Ceu vero non crocodilis et duritia corporis tribuatur, et solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinioem, qui subtilitatem animi constare cute operimentisque corporum putabant. GELXII.

XCIII. *Et inde torrentur hastae.* ὅτι δὲ τὰ πρὸς πυρὶ θύει ἀπὸ τοῦ. Aristot. Hist. Anim. lib. II, cap. 42, p. 496. Incredibile tamen: saltem dixisset, δὲ πυρὶ, ut esset iacula, non venabula. Modestius Herodotus, Euterpe lib. II, pag. 417, ἀρόντιξ dixit, tela, misilia, iacula. II.

Ingenio medica. De ea re superius egimus lib. VIII, cap. 40. II.

Elephantorum quoque tergora. Leg. *Elephantorum quoque e terгоре Mauri impenetrabiles cetras habent.* Mauri, apud quos elephanti plurimi, ex eorum terгоре cetras faciebant, quae erant impenetrabiles. *Cetra* Mauro-
rum elypeus. SALM. 307. — *Elephantorum.* Alludere eo Plautus videtur in Mil. act. II, sc. 2, v. 80: *Hercus meus elephanti corio circumtactus est, non suo: Neque habet plus sapientiae, quam lapis.* II.

Cetras habent. Hoc est, ex iis cetras excinduntur. Isidorus lib. XVIII, cap. 39, cetrā interpretatur scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri et Mauri. II.

Ergo cutis ipsa. Haec totidem verbis Philosoph. Hist. Anim. lib. III, cap. 40, pag. 340. H.

In bucca cilioque. Bucca, malae pars tenuis est, quae sine carne, γνάθου τὸ λεπτὸν Aristoteli. Cilium βλεφαρίς eidem: nos palpebram dicimus: Plinius superius cap. 57, genum. II.

4. **XCIV.** Quae animal pariunt, pilos habent: quae ova, pennas, aut squamas, aut corticem, ut testudines: aut cutem puram, ut serpentes. Pennarum caules omnium cavi: praecisae non crescunt, cyulsae renascuntur. Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta vespertilio. Horum alae quoque articulos habent. Pili a cute exeunt crassa hirti, feminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi et in buccis intus, et in pedibus, quae utraque Trogus et in lepore tradidit: hoc exemplo libidinosiores hominum quoque 2 hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contigit, sterilis in gi-

XCIV. Quae animal pariunt. Nempe ex terrestribus, quae animal pariunt, ex pilis vestiuntur: ex squatilibus, etiam delphinus, quamquam pilos non habet. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 10, pag. 336; Albertus M. de Anim. lib. I, tract. 1, cap. 8, pag. 16. H.

Aut corticem. Sic testudinum operimentum appellat lib. IX, cap. 44: *Alia cortice teguntur, ut testudines.* Indicem vide. H.

Cyulsae renascuntur. Hoc vero experientia comprobatur ipsa per se, frustra id negante Philosopho, Histor. Anim. lib. III, cap. 10, p. 355. H.

Hirundines. Piscium genus, de quo lib. IX, cap. 43. H.

Siccis. Coriaceis, ut diximus lib. X, cap. 81. H.

Horum alae. Vespertilionum. H.

Pili a cute. « Si corium fuerit grossum, pili etiam erunt grossi » inquit Albertus, de Anim. lib. III, tract. 2, cap. 2, pag. 134, vir sane Latino magis aequo dignus. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 10, pag. 337: *ἐν τοῖς*

παχύτεραις δέρμασι, σκληρότεραι αὖ τρίχες, καὶ παχύτεραι. H.

Feminis. Aristot. Hist. Anim. lib. *IV, cap. 11, p. 511. H.

Libidinosiores. Hoc pertinet Aristotelic. probl. 32, c. 4, p. 707: *ἀὰ τὶ καὶ οἱ ὄρνεις; καὶ οἱ ἀσσις ἀνδρῶν λαγύραι;* Cur aves, et pilosi homines saluciores, ac libidinosiores sunt? H.

Villosissimus. Vt e contrario minime omnium villosus quadrupes elephas. Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 5. H.

Pubescit homo solus: quod nisi contigit, sterilis in gignendo est, ac masculus, seu femina. Delicias facit Dalecamp. quum haec Plinii verba explanans, *Pubescere hominem solum in mento dixit.* Haecine vero Plinii sententia, qui deinde asseverat, nisi pubescat homo, siue mas fuerit, siue femina, infecundum fore? Pubescere igitur etiam in mento feminas necesse est, ut utrum ferant? At Aristot. de pube haec protulit, quae circa τὰ εἰδὲς nascitur, tum Hist. Animal. lib. III, cap. 10, pag. 345; tum

gnendo est, seu masculus, seu femina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magnopere. In-

lib. VII, cap. 1, p. 794, etc. II. — *Pubescit homo solus.* Solus homo, quum incipit posse coire, tum pubescit: cæterorum autem animantium quæ pilis teguntur, nullum tunc pubescit: etsi quiddam ab ortu eo-genitum habent, quod pubi simile videatur. Hæc etiam Philosophi sententis est, cap. 4, problem. 3, pag. 702: *Διὰ τί ἀνδρῶν μόνον, ὅταν ἀρχεται δύνασθαι ἀρροδισιῶσιν, ἡδὲ τῶν δὲ ἄλλων ζώων ὅσα τρίχες ἔχει, αὐθαί.* Sane evenit, ut quamlibet pilosæ bestiae, ad pubem et sub alia glabriores sint. HARD.

Quod nisi contigit. Aristot. Hist. Anim. lib. III, cap. 10, pag. 345. Albertus M. de Animal. lib. III, tract. 2, cap. 2, pag. 136: *Quidam sunt tam virorum quam mulierum, paucorum pilorum... et modus talium hominum raro habet semen, et non habet filios... Præcipue autem tales sunt qui carent per naturam pilis pectus in inguine, aut valde paucos ibi habent.* II.

Partim simul. In ipso statim ortu congeniti, ut pili capitis, superciliorum, et palpebrarum. Arist. loc. cit. pag. 344. II.

Congeniti autem non desinunt. Pili congeniti auctore Aristotele libro tertio, capite undecimo, sunt pili capitis, superciliorum, et palpebrarum. Hos autem non desinere, procul a vero est. Sequitur enim laud multo post, *Libidinis congeniti maturius defluunt*; quod et ipsum, ut reliquis prope omnis, ab Aristotele mutuatus est. Est igitur desunt, non desinunt, legendum; ut sit sensus, In ortu congenitos numquam deesse; et post ge-

nitos deesse: nam his qui ante pubertatem castrati sunt, non excubit; et post pubertatem excisis soli decidunt, præterquam pubis. Et fieri potest ut homo, tum mas, tum etiam femina, pilis post coeitis careat, tam inde ab ortu naturæ vitio contracto. Hæc Aristoteles ante dicto loco. FARR. — *Quidam legunt, non decidunt.* DAL. — *Congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magnopere.* Hæc sane lectionem adstruunt MSS. omnes, sed vitiose, ut arbitror; aut pugnant inter se sententias, quod mihi simile veri non videtur, non eademque pagina Noster protulit: mox enim subdit, libidinis congenitos pilos maturius defluere: decidunt igitur, desinuntque et cæteris. Quam porro huic loco curationem adhibemus, eam aruditorum prius censuræ subici oportere, quam in textum inseri visum est: ne non Plinium refingere, sed plane novum euders ex arbitrio videremur. Ea est eiusmodi: *Congeniti autem non desinunt emuere, nec feminis magnopere*: repetita posteriore syllaba vocis *desinunt*, quam librariorum locuria cum superiore passa sit absorberi. Audax fortassis emendatio videtur, nisi ipsius Philosophi verbis, qui similia tradit, contexta ac coninnata foret: *Αἱ δὲ ἐκ γενετῆς τρίχες*, inquit Hist. Animal. lib. IX, cap. 79, pag. 1173, *οὐκ ἀπολείπουσιν· οὐδὲ γὰρ γίνονται ἐκ τοῦτος φαλακροί.* II.

Sicut nec feminis magnopere. Locus est dimidistis, incertusque. Nam (ut puto) Plinius scriptum reliquit: *Spadonibus, pueris non cadunt pili, sicut*

ventae tamen quaedam defludio capitis invalidae: ut et lanugines oris, quum menstrui cursus steteret. Quibusdam post geniti viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci, annuum est. Viris crescunt maxime in capillo, mox in barba. Recisi, non, ut herbae, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt et in quibusdam morbis, maxime phthisi, et in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinis congeniti, maturius defluunt: agnati, celerius crescunt. Quadrupedibus senectute crassescunt, lanaeque rarescunt. Quadrupedum dorsa

neque feminis magnopere. Et ex eodem Aristotele eodem loco, *Calviti*, inquit, mulieres esse immunes, pueros et spadones, apertum est. PIST.

Inventae tamen. Albertus, de Animal. lib. IX, tract. 4, cap. 4, pag. 290: *Aliquando accidit, quod impraegnatis mulieribus fluunt pili capitis, quos habent a prima generatione, et ideo calvae fiunt, etc.* HARD.

Et et lanugines. Subintellige, inventae sunt feminis in ore lanugines, et in mento pili. Arist. Hist. lib. III, cap. 40, pag. 345: *Γυνὴ δὲ τὰς ἐπὶ τῷ γένει οὐ φύει τρίχας, πλὴν ὀλίγας ἐνίαις γίγνεται, ὅταν τὰ κατὰ μήτρα στῇ.* HARD.

Quibusdam post geniti. Menti, pubis, et alarum pili. Aristot. loc. cit. Qui pili posterius, inquit, oriri solent, eis tam viri quam feminae, ab ortu naturae vitio contracto, nonnulli carent: sed simul et generandi facultate, et pube deficiuntur. HARD.

Quadrupedibus pilum. Albertus M. de Animal. lib. VIII, tract. 5, cap. I, pag. 276. HARD.

Viris crescunt. Arist. pag. 346. H.

Recisi. Arist. pag. 349 et 355. Pili recisi non crescunt ab summo ubi facta est incisura, sed ab radice au-

gentur addita materia, non intro suscepta: unde exire potius dicendi sunt, quum augeri vel crescere. HARD.

Crescunt et, etc. Aristot. p. 348: *Αὐξάνται δ' αἱ τρίχες, ἐν τῷ νόσῳ τισίν, οἷον ταῖς φθειραῖς μᾶλλον, καὶ ἐν γήρῃ, καὶ τελευτήτων, καὶ σκληρότητας γίνονται ἀπὲρ μαλακῶν. Crescunt pili, et in aegrotis quibusdam, praesertim tunc laborantibus, et in senibus. Crescunt etiam in cadaveribus. Tum sunt duriores. Item Albertus M. de Anim. lib. III, tract. 2, cap. 2, p. 436. HARD.*

Libidinis. Arist. pag. 349. HARD.

Agnati, hoc est, post nati, post geniti, nempe menti, pubis, et alarum. Arist. *Πρόνοι δὲ μᾶλλον αἱ τρίχες τοῖς ἀρροδισιαστικοῖς, αἱ μὲν συγγενεῖς αἱ δ' ὑστερογενεῖς γίνονται θᾶτον.* HARD.

Quadrupedibus senectute crassescunt, lanaeque rarescunt. Neque hic locus vitio caret; legendumque, quadrupedibus senectute crescunt lanae, quamquam rarescunt. Arist. lib. III, cap. 44: *quadrupedum etiam pili lanaeque senectute prolixius augentur, quamquam rarescant fiantque pauciores.* PIST. — *Quadrupedibus senectute crassescunt, lanaeque rarescunt.* Subesse huic loco

pilosa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque praecipuum.

XCV. Mammas homo solus e maribus habet: caetera animalia mammarum notas tantum. Sed ne feminae quidem in pectore, nisi quae possunt partus suos attollere. Ova gignentium, nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrum, vespertiloni tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis

vitium Pictianus immerito suspicatur, legendumque frustra monet, quadrupedibus senectute crescent lanae, quamquam rarescunt. Aristotelis enim haec verba sunt, Hist. Anim. I. III, cap. 10, pag. 350: Καὶ τῶν τετραπόδων δὲ γινώσκουσιν προσβυτίων, τῶν μὲν αἱ τρίχες, τῶν δὲ τὰ ἔρια βαρύνονται γύσταρ ἑλκττω δὲ τῷ πλάθει. Senescentibus quoque quadrupedibus, his quidem pili, his lana fit crassior, sed infrequentior. HARD.

Ventres glabri. Aut minus pilosi, aut omnino glabri ac laeves. Aristot. pag. 360: Τὰ δὲ ὑπερὶ τὴν λαϊὰ πύμπαν, ἢ θαλάσσια ἔχοντες. HARD.

Boum coriis. Arist. pag. 310. Pressa cute et macerata glutinum elicitur, Dioscoridi lib. III, cap. 101, ταυροκόλλα appellatum: quomodo etiam fil ex piscibus, quae inde dicitur ichthyocollo. HARD.

XCV. Mammas homo. Albertus M. de Anim. lib. XIV, tract. 2, c. 3, pag. 408 et 409. HARD.

Sed ne feminae. Quae de causa habent et simiae mammas in pectore, quia fetus suos attollunt, et quia sunt quaedam similitudo hominis, inquit Albertus loco citato, pag. 408. HARD.

Ova gignentium. Aristot. Hist. Anim. lib. IV, cap. 16, pag. 383. Quae ovum aut edunt, aut intra se

excludunt, ut animal pariant, ea neque mammas, neque lac habent. II. — Neque enim id necesse fuit. Inde mammalia, ubi colluauerit, dicitur pro viviparis, viviparos pro mammalibus. AL.

Vespertiloni. Is et lac et mammas habet. HARD.

De strigibus. Vide Serenum e de infantibus dentitantiis, aut strige vesotis. Maleficae feminas et quasi lemures etiam ludie Itali vocant Streghe. Vide in Lrs. Constant vicem κρυφαίος. DALC.

Esse in ar. j. antiquis, etc. Plaut. in Pseud. III, 2, 30: Ei homines cornas ubi exquunt: quom condiant, Non condimentis continent, sed strigibus: Vivis convivis Intestina quae exedunt. Ovid. Fast. lib. VI DALC. — Esse in maledictis. Illos nempe versus respicit, qui recitantur a Festo: »Striges, inquit, aves nocturnas, ut ait Verrinus. Graeci στρίγγας appellant: a quo maleficis mulieribus nomen inditum est, quas volaticas etiam vocant. Itaque solent his verbis eas veluti avertere Graeci: Στρίγγ' ἀπόπομπον, νεκτινόμεν, τὰν στρίγγα τ' ἄλσιν, Ὅπως ἀνόνυμον ὠκυπόρου ἐπὶ νῆας ἔλαυνε. Pelle strigem, noctu pascentem, tu striga caecam, Feralem in celeres volucrum procul

- strigem convenit: sed quae sit avium, constare non
 2 arbitror. (XL.) Asinis a fetu dolent: ideo sexto mense
 arcent partus, quum equae anno prope toto prae-
 beant. Quibus solida ungula, nec supra geminos fe-
 tus, haec omnia binas habent mammas, nec aliubi,
 quam in feminibus. Eodem loco bisulca et cornigera:
 boves quaternas, oves capraeque binas. Quae nume-
 roso secunda partu, et quibus digiti in pedibus, haec
 plures habent, toto ventre duplici ordine, ut sues,
 generosae duodenas, vulgares binis minus: similiter
 3 canes. Alia ventre medio quaternas, ut pantherae: alia
 binas, ut leaenae. Elephas tantum sub armis duas: nec
 in pectore, sed citra in alis occultas. Nulli in femini-
 bus digitos habentium. Primogeniti in quoque partu
 suis primas premunt: eae sunt faucibus proximae:
 suam quisque novit in fetu quo genitus est ordine,

eiice naves. » Haec avis, inquit Isid. lib. XII, cap. 7, vulgo *Amna* dicitur, ab amando parvulos: ioule et lae praebere dicitur nascentibus. HARO. — Strix illa mihi videtur esse le hibou d'Orient. Adeo vorax est, ut sub noctem domos subeat, infantesque interficiat. Vid. Cl. Hasselquist, *Voyages dans le Levant*, tom. I, pag. 49. AS.

Sed quae, etc. Haud dubie fabulosas inter aves censenda. HARO.

Ideo sexto mense. Vero contra, Rel Rust. lib. II, cap. 6, de asinis: In partu, inquit, eadem fere observant, quae in equis. Secundum partum pullos autem non remouent a matre. HARO.

Arcent partus. Hoc est, pullos. Vide quae de hac voce diximus lib. VII, cap. 5. HARO.

Quibus solida. Vt equae, camelo,

etc. Aristot. de Part. Anim. lib. IV, cap. 40, pag. 4035. HARO.

Eodem loco. Haec paulo obscurius Aristot. Hist. Anim. lib. II, cap. 8, pag. 476. HARO.

Quae numerosa. Aristot. de Part. Animal. lib. IV, c. 4035. HARO.

Binis minus. Hoc est, dumtaxat denas. HARO.

Similiter canes. Aristot. loco citat. HARO.

Alia ventre. Arist. loc. citat. et Hist. Animal. lib. II, cap. 8, pag. 477. HARO.

Elephas. Arist. locis citatis H.

Nulli in feminibus. Nullum animal, inquit, inter femora mammas habet, cui pedes discreti in digitos sunt: οὐδὲν γὰρ ἔχει πολυδακτύλιος ἢ τοῖς ποσὶν. Aristot. de Part. Anim. lib. IV, cap. 40, p. 4035. HARO.

Primogeniti. Aristot. loc. cit. Al-

eaque alitur, nec alia. Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit. Vno vero ex omni turba relicto, sola munifex, quae genito fuerat attributa, descendit. Vrsae mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima alvo papillas tantum, nec evidentes, et paulum in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balaenae autem vitulique mammas, nutriunt fetus.

XCVI. (XLI.) Mulieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quod vitalis est partus, salubre. Plerisque autem totis mammas, atque etiam alarum sinu fluit. Cameli lac habent, donec

bertus M. de Anim. lib. VI, tract. 3, cap. 1, pag. 209: *Quum autem porca peperit, primo nato filio dat mammam primam, et sic aliis filiis dat ordinate mammas: aliquando tamen hoc non accidit.*

Ac resilit. Mamma contrahitur, et flaccescit. HARR.

Descendit. Demittit se ab alvo mamma, et lac sponte fundit. Libentius tamen agnoverim, distenditur. H.

Vrsae mammas quaternas gerunt. Melius dixisset, 4 pectorales, 2 abdominales. AZ. — *Vrsae.* Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 8, pag. 176. H.

Delphini. Mammas delphium instruetum Philosophus duabus novil, qui Hist. Anim. lib. II, cap. 16, p. 215, causam hanc assignat quod sit viviparus. Illae vero inguinales, non abdominales aut pectorales, neque papillae exsiant, quemadmodum quadrupedibus: sed veluti tubulos habent duos, οὗν βύακας δύο, utrimque singulos ab latere, quae lac effluat, quod in ipso cursu ruggi ab adsequentibus catulis nonnulli palam spectantur. Vide et Oppianum Haec. lib. III, cap. 16, p. 383. H.

Et balaenae. Arist. Hist. Animal. lib. III, c. 16, p. 383. H.

XCVI. *Mulieri ante.* Arist. Histor. Anim. lib. VII, cap. 6, pag. 825. — *Profusum lac, inutile.* Varro in Andabalis: *Candidum lacte papilla quum fluit, signum putant parturit, quod hic sequatur mulierem e partu liquor.* Apud Nonium. Idem de liberis educandis: *Eam matricem oportet esse adolescentem. Annis enim ut sanguis deterior, sic lac.* Lac enim, ut quidam dicunt physici, sanguinis spuma est. DAL.

Quod vitalis est. Quoniam eo tempore, hoc est, septimo mense editus vitalis est partus: simulque cum natalitio tempore lactis usus incipit. H.

Etiam alarum sinu. Lac quibusdam fluit inquit Philosophus, Hist. Anim. lib. VII, cap. 14, p. 846, non solum per papillas, sed etiam per axillas. Καὶ ἐνταῦς φησι οὐ μόνον κατὰ τὰς θηλάς, ἀλλὰ πολλὰκις τοῦ μαστοῦ ἐνταῦς δὲ κατὰ τὰς μασχάλας. H.

Cameli lac. Arist. Hist. Anim. lib. VI, c. 26, p. 765: *Cameli, inquit, lac semper habent, dum iterum conceperint: atque interea carnes earum,*

iterum gravescant. Suavissimum hoc existimatur ad unam mensuram tribus aquae additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper a partu colostrum fiunt: quae, ni admisceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Asinae praegnantibus continuo lactescunt. Pullis carum, ubi pingue pabulum, biduo a partu maternum lac gustasse, letale est. Genus mali vocatur colostratio. Caseus non fit ex utrimque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis: crassissimum asinae, ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid et candori

atque lae, inter suavissimos censeantur cibos: lactis unus est admixto duplo, aut tripla aquae. II.

Bos ante. Arist. Hist. Anim. lib. VI, c. 21, pag. 746. Albertus autem, de Anim. lib. VI, 3, 2, p. 214: *Vacca ante partum lac non habet, nisi forte modicum. II.*

Colostrum fiunt. Boet. edidit colostrae ex edit. princ. — Plinius lib. XXVIII, c. 33: *Est autem colostrum, prima a partu spongiosa densitas lactis.* Martialis, libro XIII, epigr. 38: *Surripuit pastor, quae nondum stantibus hoedis De primo matrum lacte colostrum dantur.* HARR.

Continuo lactescunt. Mense tantum decimo praegnantibus asinas lac habere auctor est Arist. Hist. Anim. lib. VI, c. 23, p. 759: *ταυτὸ δὲ γάλα κτῆνισιν δεικνύμενος εὐστα.* II.

Pullis eorum. MSS. omnes, pullos. HARR.

Colostratio. Simili genere morbi tentantur infantes, qui inde colostrati dicuntur a Plinio, lib. XXVIII, c. 33, qui praepropere nimis, statim a puerperio, lac crassius matris suserunt, quod in infantium deinde stomacho densatur in casei speciem:

vel qui nutrices sugunt, quae rursum conceperint, interim dum lactant. II.

Caseus non fit. Albertus, de Anim. lib. III, tract. 2, c. 9, p. 450: *Lac animalis, inquit, quod anterioribus dentibus caret in superiore mandibula, coagulatur coagulatione qua separatur caseus a sero: lac vero habentis dentes in utraque mandibula, non coagulatur tali coagulatione, propter subtilitatem ipsius et tenuitatem: licet forte elixetur, et inspissetur, sicuti disimus in libro Meteororum, ubi distinguimus inter coagulabilia et elixabilia.* Et p. 452: *Lac autem equae, et asinae, et cameli, et mulieris, non conveniunt ad caseos faciendos.* Aristoteles, Hist. Anim. libro III, c. 46, p. 384, brevissime: *ταυτὸ δὲ ἀποδοθέντος οὐ πήγνυται.* HARR. — *Caseus non fit ex utrimque dentatis.* Fit ex quadrarum et equorum lacte, quae utrimque dentatae sunt. DAB.

Tenuissimum, etc. Arist. pag. 385. HARR.

Crassissimum asinae. Arist. loc. cit. Galenus tamen passim lac asinae tenuissimum esse docet, ac minime coagulari, quin et quoquoersus in

in mulierum cute existimatur. Poppaea certe Domitii Neronis coniux, quingentas secum per omnia traheus fetas, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem igne spissatur, frigore serescit. Bnbulum caseo fertilius, quam caprinum, ex eadem mensura paene altero tanto. Quae plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, et meliora quae binas. Coagulum hinnulei, leporis, hoedi laudatum. Praecipuum tamen³ dasypodis, quod et profluvio alvi medetur, unius utrimque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quae

omne corpus digeri. Meib. M-dic. tom. X, lib. V, c. 42, p. 423, alibi-que. H — Crassissimum asinae. Falsum id medicorum omnium iudicis, qui tenuissimum post humanum esse putant. DAL.

Poppaea certe. Refert hoc quoque Dio, lib. LXII, p. 744. Hinc Iuvenalis, Satyr. 6, vs. 460: aut pinguis Poppaeani Spirat. Et vs. 466: Incipit agrosi, atque illo lacte fovetur, Propter quod secum comitibus educit avelas, Exsul Hyperboreum si dimittatur ad axem. Vide infra lib. XXVIII, cap. 42. DAL.

Omne autem igne spissatur, frigore serescit. Ex Hermolai fabrica ea lectio est: in Parmensi olim legebatur, Omne autem igne spissatum humore fervescit, quod editantes ex codicum MSS. vestigiis elicerant. Nam in Reg. 4, 2, Collb. 4, 2, Paris. etc. legitur, Omne autem igne spissaturum oee fervescit. Verbum sane illud serescit, haud facile eo sensu reperias apud ullos auctores, ut in serum abire lac significet. Dum quid igitur occurrat optius, aut Hermolai conjecturae standum, aut scribendum

fortassis, omne autem igne spumae more fervescit. II.

Bnbulum caseo. Arist. Hist. lib. III, c. 16, p. 389. Albertus M. de Anim. lib. III, tract. 2, cap. 3, pag. 452: Caseus, inquit, qui fit ab aequali quantitate lactis vocatur ad lac caprae sesquialter esse dicitur, eo quod lac caprae siccius est quam lac vaccae, et niuiorem facit caseum. II.

Quae plures. Arist. loco citat. Illic vero memineris vaccae quatuor papillas, ut Scaliger monet, sed binas tantum habere mammas. II.

Coagulum hinnulei. Τοῦ νεβροῦ, inquit Arist. p. 394, ἀπὸ τῆς ἡ πνεύματι, praestantissimum coagulum, non ad profluvium modo alvi curandum, ut Scaliger interpretatur: sed et ad caseni faciendum, ut Albertus loco citato. II.

Unius utrimque. Unus est, inquit, ex utrimque dentatis dasypus, quod coagulum habeat. Arist. loco citato. Εἷμα δὲ πνεύματι... τῶν ἀμφοτέρων δασύπων. Albertus loc. cit. Inter animalia autem nota nobis, quae dentes habent in utraque mandibula, non

lacte vivant, ignorare aut spernere tot saeculis casei dotem, densantes id alioqui in acorem iucundum, et pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiorque, quam quod serum vocatur. Non omitteudum in eo olei vim esse, et barbaros omnes, infantesque nostros ita ungi.

XCVII. (XLII.) Laus caseo Romae, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur, e provinciis, Nemausensi praecipua, Lesurae Gabalique pagi: sed

est utquam hodie inventum coagulatum, nisi in lepore tantum. H.

In acorem iucundum. Qui ex addito butyro percipitur in cibis. Butyrum hoc verborum ambitu nimirum describit. H.

Spuma id est. Hoc est, pingue lactis, quod, ut in oleo, superne fluitat, instar spumae. Plinius, lib. XXVIII, c. 35: *Quod supernat, butyrum est, oleum utura. H.*

Serunt. Lactis aqua, *le petit lait.* Virg. *Pasce sero piugui. H.*

In eo. In butyro. Diosc. lib. II, c. 81. H.

XCVII. *Nemausensi.* E lacte capripino fit in agro Nemausensi caseus primae commendationis, a novembri mense ad iunium. Vide Ioan. Poldo, lib. de Antiq. Nemaus. cap. 40, pag. 46. A pago, qui proximo Nemausum est, nomen ei caseorum generi inditum, *fromages de Baux. H.*

Lesurae Gabalique pagi. Hoc est, Lesurae, circumiacentisque Gabalici agri. Mons est Lesora in agro Gabalico, *le Mont de Losère en Gévaudan*, ubi hodieque casei proventus uberrimus, teste Guill. de Catel, Hist. lib. II, cap. 7, p. 297. Montis huius,

Tarnisque fluvii ex eo profluentis meminit Sidonius in Propemptico, vs. 44: *Hic te Lesora Camenarum Seytharum Vincens aspiciet, citiusque Tarnis, Limosum, et solido sapore pressum Piscem perspicua gerens in unda. H.* — *Gabalique pagi.* Ballici (quare ita legendum potest, mox dicam) pagi, vulgo *les Baux*, villae aut potius casae, in saltuosius nemoribus sitae, qua itur ex Avenione Tarraconem. Lesora, etiamnum hodie, *Leso*, pagus aliquot domunculis constans. Ibi caprarum et ovium multi greges aluntur, e quorum lacte sunt casei molliusculi, praecipuae commendationis apud Avenionenses et circumvicinos. Hodie *fromages de Baux.* Legno Ballici, depravatunusque puto ab iis, qui quum nescirent huius rei historiam, et alibi in hoc scriptore legissent *Gabales*, ex illis Gabalicos pagos sibi finxerunt. In Gaballis, vel ut legitur IV, c. 49, *Gabalibus*, vulgo *Gévaudan*, est etiam mons Lesora, vulgo *Losère*, inde Tarnis fluvius oritur memoratus a Plinio loco citato. Eius meminit Sidonius Apollinaris in Propemptico ad libellum: *Hunc te Lesora, Camenarum Seytharum Vincens, aspiciet, etc.*

brevis, ac musteo tantum commendatio. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant: Dalmaticae Docleatem mittunt, Centronicae Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis: Aesinatem ex Umbria: mistoque Etrusciae atque Liguriae confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe et ad singula millia pondo promitur: proximum autem Vrbi Vestinum, eumque *Ceditio* campo laudatissimum. Et caprarum gregibus²

Ac musteo tantum. Muscum caseum Sirmondus noster in notis ad Sidonium Apollinar. recentem caseum recte interpretatur, et iuxta nunti, incoctum. H.

Alpes. Alpium caseum Antoninus Plus quum in coena edisset avidius, in morbum incidit, quo decessit. Auctor Iulius Capitolin. in eius vita, pag. 24. II.

Dalmaticae. Τυρόν Δαλματικών, caseum Dalmaticum pariter commendat Anonym. in ἱεργήτι, quem vulgavit Iac. Gothofredus, pag. 30. De Docleatis Dalmatiae populis egimus lib. III, c. 26. Alpes porro Dalmaticas vocat ea montium iuga, quae sunt a Carnis ad Dalmatas. H.

Centronicae Vatusicum. Alii Natuvium legunt. De Centrooibus diximus lib. III, cap. 24. HARR. — *Vatusicum*, Hodie is vocatur *fromage de Passi*, quasi Passivus pro Vatusico, et fortassis vox, qua Plinius utitur, corrupta est. Aliis *fromages de Saint-Bon en Tarentaise*. DAL.

Apennino. Igitur Apenninus et maritimas etiam Alpes complectitur, ubi oppidum *Ceva*, olim *Ceba* dictum, hodieque Marchionatus titulo insignitum, *le marquisat de Ceva*. II.

Cebanum hic e Liguria mittit. Ce-

banum, *du marquisat de Ceva*. Eius regionis incolae hos caseos vocant *Robles*, et bonitate cum Placentinis ac Marsolinis conferunt. DAL.

Lunensem. De Lunensi caseo Martialis, lib. XIII, epigr. 30: *Cascus Etruscae signatus imagine lunae, Praestabit patris prandia mille tois.* De Vestino, epigr. sequente, cui titulus, *cascus Vestinus*: *Si sine carne voles ientacula sumere frugi, Haec tibi Vestino de grege massa venit.* Sed Vescinum pro Vestino utrobique legi viris doctis placet. Diximus de Vescino agro, lib. III, cap. 9. Sunt autem Vestini non ab urbe modo, sed ab ipso Latio disiuncti longissime, in quarta Italiae regione, ut dictum est lib. III, cap. 47. HARR.

Ad singula. Singuli casei erant mille pondo. II.

Ceditio. De hoc agemus lib. XIV, cap. 8. HARR.

Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigentum maxime. Ita MSS. omnes; Reg. 4, 2, Colb. 4, 2, Paris. Chiff. Tolet. Salmant. etc. ut merito Georgiam Merulam rideat Cora. Withel. Thes. Crit. cap. 2, pag. 589, t. I, legentem, *Epityrum gregibus*, etc. quum praesertim sequatur mos, pra-

sua laus est, Agrigenti maxime, eam augente gratiam fumo: qualis in ipsa Vrbe conficitur, cunctis praeferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria vero Bithynus fere in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musaeum saporem, aceto et thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret.

XCVIII. (XLIII.) Terrestrialium solus homo bipes. Vni iuguli, humeri: caeteris armi: uni ulnae. Quibus ani-

ferendus Bithynus, quod de Epityro dici non possit. Mox vero *Agrigenti* acrisimus, eorundem fere omnium codicum admonitu et auctoritate, pro *recenti*: quod ante nos Frobenius fecit. H. — *Et Caprarum*. Non bubus, inquit, ovibusque tantum, sed etiam capris est sua laus in caseo, etc. Nam ovium lactia praecipue caseos lactenus memoravit. H.

Eam augente gratiam fumo, Romae et in plerisque Italiae locis caseus et siccabatur et colorabatur fumo. Columella, VII, cap: 8. Est etiam non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni vel culmi fumo coloratus. Apud Vlpianum Aristoteles censet, ex taberna casearia in aedificium alienum quod superius est, fumum iure non immitti nisi fuerit nominatim constituta servitus: alioqui vicino negotiorum actionem competere. Duaren. Anniv. I, cap. 24. Martial. in Xenia: *Non quemcumque locum, nec fumum caseus omnem, Sed Velabrensem qui bibit, ille sapit*. Brisson, IV, cap. 45. DAL.

Bithynus. Et e Bithynia Salonites, τῆς Σαλονίτης, a regione Bithyniae

sic appellatus, quae bonum pascanis caeteris anteiret, ut est auctor Strabo lib XII, pag. 566. H.

XCVIII. *Terrestrialium*, etc. Male Harduinus: modo ne ex alium genere fuerint, ut gallinae. Nam haec Noster aëris (διτρώς) volatilibus accenset. Tum patet de his sermonem esse qui bipedes corpus rectum, et, ut sinat, verticale circumferunt. Atqui avibus rachis ut ab horizontali recedens, sic tamen horizontali propior quam verticali. E mammalibus solus potest videri hipra simia famosus *orang-outang*, omulium animalium proximus maxime homini. Qua de cauarum congestione id humanitati contigerit ut recta stet, recta incedat, dicet inter multos selectissimus Cuvier, *leq. d'Anat. compar.* tom. I, pag. 473 sqq. AL.

Vni iuguli. Soli homini iugulus ex latiori sermonis proprietate tribuitur: caeterorum nulli, nisi κατὰ χροστικῶς. H. — *Vni iuguli*. Iugula, τὰς κλειδῶς, etiam simis, talpis, sciuris, muribus Alpinae auctor nescit. DAL.

malium manus sunt, intus tantum carnosae: extra nervis et cute constant.

XCIX. Digiți quibusdam in manibus seni. C. Horatii ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, et Volcatium Sedigitum, illustrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, et digitis adversus universis flectitur: per se vero in obliquum porrigitur, crassior caeteris. Huic minimus mensura par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, et pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta

Quibus animalium. Homioi, simiae.
HARD.

XCIX. Digiți quibusdam in man. etc. Pollex (in pedibus, halluchus) *μύλας, ἀντιχαιρ*: index salutaris, *δι-πυκρός, λεχάνης*: medius infamis, verpus, *μέσος, λατρός, κατάπυγος*: sonularis, *παράμυτος, δακτυλώτης*: minimus, *auricularis μικρός, ὠτίτης*. Medium unguem ostendere, probrose ac contumeliose despicere. Iuvenalis: *quam fortunae ipse minaci Mandaret laqueum, meliunisque ostenderet ung- uem*. Martial. *Rideto multum, qui te, Scitile, cynaedum Dixerit, et digitum porrigito meliun*. Alex. ab Alex. IV, cap. ult. DAL.

Sedigitum. Quem de poetis librum scripsisse, auctor est Gellius, lib. XV, cap. 24, pag. 841. Exstat huius Volcatii Sedigiti carmen de poetis comicis, inter epigrammata, poematisque vetera, collecta a Pithoco, lib. II, pag. 51. II.

Et digitis adversus. Sivo fortassis rectius, et in digitos adversos universim flectitur. H.

PLIN. H. N. Tom. IV

Quibus ex rapina victus quadrupedum, etc. Verbum *leones* scribi non debet cum maiore littera, ut praecedat initium sequentibus, sed cum minore, ut adiungatur praecedentibus. Legendumque, *Reliquis quaterni, ut leonibus, lupis, canibus*, ex Aristotele evidenter libro quarto, de Partibus Animalium, cap. 9, *Et nonnullorum quorum pedes in digitos finduntur. Ob id pedes priores quinis distinctos digitis habent, posteriores quaternis, ut leones, et canes, atque etiam lupi et pantherae: quintus enim eorum quinto magnoque manus respondet. Sed quae parva interdigitata sunt posteriores etiam quinque digitos obtinent, quoniam serpere solent, scilicet ut unguibus numerosioribus apprehendendo, facilius obrepant ad sublimiora*. Item, non voc. ungues praefert utramque exemplar, sed *lyncoes*, et ut reor non male: de digitis enim hic agitur tantum. De unguibus infra capite 45. Praeterea addenda coniunctio et, scribendumque: *Minora et digitos quinos*. PEST.

N n

cruris articulum dependente: reliqua quae sunt minora, et digitos quinos. Brachia non omnibus paria secum. Studioso Thraci in C. Caesaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quaedam, ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum; sedentque ad os illis admoventia cibos, ut sciuri.

- 1 C. (XLIV.) Nam simiarum genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas solae quadrupedum et in inferiore habent gena. Iam mammas in pectore, et brachia, et crura in contrarium similiter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim, ut manus, praelongi, sed vestigium palmae simile faciunt. Pollex quoque his et

Reliqua quae sunt. Aristot. loco cit. Rallo est, quoniam serpunt; διὰ τὸ ἰσχυροτέρως εἶναι, etc. H.

Brachia non omnibus. Ab simili dextrae proceritate cognomen habuit Longimanus Artaxerxes. H.

C. Caesaris. Germanici. Tranquillum vide in eius vita, c. 48. H.

Animalium quaedam. Aristot. loco cit. HARD.

C. Nam simiarum. Tota haec sectio Aristotelicis verbis etiam exprimitur, Hist. Anim. lib. III, cap. 48, pag. 499. HARD. — *Perfectam hominis imitationem*, etc. Auctore Galeno, ridiculum, exhibendis oblectandisque pueris natam, summa tamen aequitate naturae in eius fabricando corpore, quod animam non minus ridiculam eo vestierit. Theriitis deformem turpemque faciem, Lycophron quum exprimere conatur, πεινυμένωσσιον appellat. Rhod. III, cap. 40; vide VIII, cap. 54. Plaut. in Mostell. IV, 2, 4: *Vide ut fastidit simia?* I. e. monstrum hominis. Idem

in Milite glorioso, IV, 4, 42: *Pithecius haec est prae illa, et Spinturnicius.* DAL.

Palpebris, etc. Quid palpebras Plinio, quid genae sint, diximus c. 56 et 57. HARD.

Iam mammas. Papillas mammarum, θηλάς μαστῶν, Arist. II.

In contrarium similiter, etc. Vti de homine dicitur cap. 402, brachia retrorsum, crura antersum flexa. HARD.

Pedibus paulum differunt. Id tamen differentiae intercedit quod pedes non vere habeant, sed pro pedibus manus. Nam id in manu praecipuum est, quod valeas ceteris digitis pollicem opponere; quod non fit in pede. Hinc homini bipedesque nos, quadrumani simiae, quumquam per eatachresin omnes vocitemur quadrupedes, nominandi melius τετρακάλου. AZ.

Sunt eain, ut manus, praelongi. Lego praelongae, tam ex utroque apographo, tum etiam Aristotele

articuli, ut homini: ac praeter genitale, et hoc in maribus tantum, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

CI. (xlv.) Ungues clausulae nervorum summae existimantur. Omnibus hi, quibus et digiti. Sed simiae imbricati, hominibus lati, et defuncto crescunt: rapacibus unci, caeteris recti, ut canibus, praeter eum qui a crure plerisque dependet: Omnia digitos habent, quae pedes, excepto elephanto. Huic enim informes, numero quidem quinque, sed indivisi, ac leviter discreti: ungulisque, haud unguibus similes: et pedes maiores priores. In posterioribus articuli breves. Idem

libro secundo, capite octavo: *Pedes*, inquit, *sui generis habent: sunt enim velut manus manusculae, et digiti ut manus constant, medio vestigium etiam manus simile est.* Ex quibus Aristotelis verbis planum sit, locum etiam sequentem mendosum esse. PINT.

Sed vestigium palmae. Placita porrecta, sicuti quam vulam appellamus: *Οἱ δὲ δάκτυλοι ἔχουσιν τὸ καλούμενον ὄνυχα.* Arist. IIAR.

Et hoc in maribus tantum. Et hinc genitalis discrimen in maribus tantum genitali agnoscitur: nam feminae genitale muliebri specie est: maribus, canioa potius quam humana: caeterum universo generi viscera humana similia, Aristot. H.—Olim: ac pr. gen. tantum, et hoc in maribus. Legendum ex Salmanticensi exemplari, *Et propter genitale, et hoc in maribus tantum.* Nam qui dicit, praeter (nullo de eadem re intelligi) non necesse habet addere tantum: an non sylis est dicere, omnia animalia esse muta praeter hominem, nisi addas etiam tantum? DALB.

CI. *Clausulae nervorum.* Extrema nervorum cacumina. Certe ungues

circa radicem ligamenti connectuntur, quos antiqui nervos appellaverunt. Hippocratem vide lib. de Natura pueri, text. 16, pag. 144, ubi de unguum origine multa prolixè disputat, quae Plinianae orationi plurimum lucis allatura sint. H.

Omnibus hi. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 9, pag. 335. H.

Imbricati. In morem imbricum cervi et convoluti. H.

Defuncto crescunt. Rationem vide apud Rhodig. lib. III, cap. 24, petitam ex Arist. problem. DAL.

Omnino digitos. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 9, pag. 335. H.

Huic enim. Aristot. Histor. Anim. lib. II, cap. 2, pag. 149. H.

Et pedes maiores priores. Hoc est, anteriores. Aristot. loco citato: *Καὶ τὰ πρόσθια ὄνυχια μακρὰ, ὀπίσθια ἐλάττω, ὅθεν καὶ τὰ πρόσθια καλεῖται ὄνυχια, ὀπίσθια δὲ τὰ ὀνύχια.*

In posterioribus articuli breves. Scrib. *In posterioribus marculi breves.* Aristotel. libro secundo, capite primo: *Excepto elephanto, qui digitos numero quinque indivisos leviterque discretos, crura priora multo postero-*

poplites intus flectit hominis modo. Caetera animalia, in diversum posterioribus articuli pedibus, quam prioribus. Nam quae animal generant, genua ante se flectunt, et suffraginum artus in aversum.

- 4 CII. Homini genua et cubita contraria: item ursis, et simiarum generi, ob id minime pernicipibus. Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua post curvantur posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo.

ribus longiora et nallucolos posterioribus imis cruribus possidet. PIXT.

Idem poplites. Aristotel. libro citato, cap. 4, pag. 453. Priores quidem more caeterorum, quae animal generant: sed et posteriores, peculiari prerogativa. H.

In diversum. Nam anteriora crura prorsum et ante se, posteriora retrorsum et pone flectunt: itaque curvaturae poplitum inter se sunt obversae. Aristot. pag. 452. H.

Suffraginum artus. Mallem dixisset, suffragines artuum: ut Philocephus loco citato, qui τὰς κάμψαις τῶν κούλων, crurum plicaturas dixit. H.

In aversum. Illoc est, pone, sive retrorsum flectunt, αἰς τοῦμαθιν. H.

CII. *Et cubita contraria.* Vtrisque artuum inflexiones inter se contrarias habet: nam brachia retro flectit, crura antrorsum. Aristotel. pag. 454. HAED.

Item ursis. Nam et in his genua, seu pars genuum infima (sunt qui talum vocent), retrorsum flectitur: cubita, seu pars infima cubiti, quam alii carpum appellant, antrorsum. Vide Anatomicos Parisienses, in ursi anatome. H.

Et simiarum. Vt dictum est, cap. 400. HAED.

Ova parientibus. In quibus et te-
studium genera omnia censi oportet. Haec priora genua flectunt retrorsum: posteriorum, quae geminis constant articulis, alterum prorsum, alterum pone flectunt. H. — *Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua post curvantur, posteriora in priorem partem.* Verba corruptissima, a mente Aristotelis et a veritate ipsa abhorrentia. Primo Aristotelis verba praetexam, deinde ad eorum exemplar, quomodo restitui Pliniana queant, ostendam. Aristoteles ergo libro secundo, capite primo, sic inquit: *At oviparis quadrupedibus, crocodilo, lacertis et reliquis generis eiusdem, crura tum priora, tum posteriora retro flectuntur, paululum in latus vergentia: neo secus in caeteris multipedibus agitur, nisi quod medii pedes ambinde ambigui amplius in latus flectuntur.* Illic Aristoteles, quem secutum Plinium, existimo in haec verba, aut his similia scripsisse: *Ova parientibus quadrupedum, ut crocodilo, lacertis priora genua posterioraque post curvantur; reliqua, ut superflua, demenda. PIXT.*

Crura his obliqua. Paulisper in latus inclinata, κατὰ τὸ πλάγιον πρυκλίσσεται. Aristot. pag. 453. H.

Sic et multipedibus, praeterquam novissima salientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, suffragines in posteriora.

CIII. Hominis genibus quaedam et religio inest, observatione gentium. Haec supplices attingunt: ad haec manus tendunt: haec, ut aras, adorant; fortassis quia inest iis vitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextra laevaue, a priori parte gemina quaedam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iu-

Sic et multipedibus. Araneis, mu-
acis, apibus. Aristoteles, loco citato.
HARD.

Praeterquam novissima. Salientibus, inquit, multipedibus, ut araneo et locustae, novissima crura, hoc est, postrema, minus obliqua sunt: recta enim oportet esse, quorum nisu vibrare se ad saltum queant: idcirco et longiora videntur. Quam oli rem Ovidius, *Metamorph.* lib. XV, vers. 377: *Crura dat: utque eadem sint longis saltibus apta*, *Posterior partes superat mensura prioris*. II. — *Sic et multipedibus praeterquam novissima salientibus.* Si relata paulo ante Aristotelis verba diligentius inspiciantur, patebit, *subeuntibus* hic, aut si mavis, *subsequentibus*, non *salientibus* esse legendum: ut sit sensus, crocodilo et lacertis esse crura obliqua, et item in multipedibus, praeterquam in crucibus subeuntibus postrema, hoc est, interiacentibus prima et novissima, quae auctore Aristotele ambigua sunt. PINX. — *Sic et multipedibus*, etc. Pin-
tlanus ex Aristotele, *Histor. Animal.* lib. II, cap. 4, legit: *Praeterquam novissima subeuntibus aut subsequentibus (subaud. pedibus) qui ambigui sunt.* Ego nil muto, sensumque perspicuum ac verum esse puto, *salientibus multipedibus*, ut araneo, locu-

stae, novissima sive postrema crura esse minus obliqua, sed recta potius, quoniam eorum nisu saliendo antrosum in tectam se vibrant. DAL.

Suffragines. Crurum flexuras. Τὰ μὲν σκέλη εἰς τὰ ὀπίσθεν κάμπτει, Aristot. pag. 455. II.

CIII. *Hominis genibus*, etc.: Priamus apud Homerum, Achillem oraturus ut filii corpus redimere liceret: Γού-
νος ἀψάμενος λιτανεύσμεν αἶψ' ἐλπίσθ. Apud eundem, *Iliad*, V: ... λαδὼν ἐλίσσαστο γούνων. Apud Tryphiodorum Sinon periurus Priamo advolulus, ἰκισίαις παλαμῶσιν ἔψαστο γού-
νων. Apud Euripidem Orestes supplex Menelaum sic alloquitur: Τῶν σὺν γονάτων πρωτόλαια θυγγάνω. Inde apud Syuesium: Πηνήξ καὶ γονυπε-
τὸς ἰκίτας γενόμενος. Virgilius: *Et genua amplectens effatur talia supplex.* Claudianus, *de rapto Proserpinae*: ... genibusque mas cum supplices fletu *Admovere manus*. DAL.

Buccarum, etc. Os femoris inferiore sui parte ad genua gemino capite tibiae sinus intrat: inter ea capita pons rotulam, sive molam; qua genu constat, spatium est amplum latitudine pollicis: per quod vasa nervique ad crura transeunt: suntque ob convulsionem in hac parte periculosa vulnera. Hoc spatium ob similitudi-

gulo, spiritus fugit. Inest et aliis partibus. quaedam religio: sicut dextra osculis aversa appetitur, in fide² porrigitur. Antiquis Graeciae in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur. Est post aurem aequē

nem quandam, buccarum inanitatem vocat: quasi buccas inflatae cavitae referat: seu capita illa duo buccarum sint veluti recessus, et protuberationes quaedam. Hano.

Qua perfossa, oeu iugulo, spiritus fugit. VI periculosa plaga genu plerumque laborat, sic tamen non ea quam mors necessario sequatur, si apte satis admoventis non inepta plasmata et pharmaca. Az.

Sicut dextrā osculis, etc. Varro, Callimachum acutus, rationem assest, quod omnium rerum auctoritas dextrae viribus constet: idenque maiores, quum se mutuo salutarent, hac parte corporis se potissimum veneratos fuisse. Plethon lib. II Rerum Graecarum, eius consuetudinis meminit. Diodorus Persis id fidei pignus sanctissimum esse tradit. Aristophanes in Nubibus, *κῶσόν μὲ καὶ τὴν χεῖρα δὲς τὴν δεξιάν.* Nam, inquit interpres, *ἴδός ἦν ἐπὶ πᾶσι καὶ συνθήκας βεβηκυῖας τὰς δεξιὰς δίδόναι ἀλλήλοις.* Rhod. IV, cap. 3. Eodem loco *ἐντρέψας* extima et aversa manus pars, quam Catoni de provincia discedenti, raro et inusitato quodam honore milites osculatos fuisse tradit Plutarchus. Dal.

Mentum attingere mos erat. Vlyssi, ut inexorabili et duro obicit Hecuba, quod vultum avertisset: *ὥς μὴ προσέβηται γενεῖδος.* Apud Homerum supplices contingunt mentum eorum quos rogant, ut vel annuant, vel apud alios pro se intercedant: dextram,

ut quod precantur faciendum suscipiant: genua, ut in eo, quod facere aggressi fuerint, pergant. Hadrian. lun. II, esp. 41. Supplicandi omnia generis priscia usurpata, sed et quae cui deo humani corporis partes sacra esse vetustas putaverit, recenset Alex. ab Alexandr. lib. II, cap. 49. Dal. — *Antiquis Graeciae.* Exprimuntur ille mos ab Homero, Iliad. I, vers. 501, 502: *Καὶ βὰ παρὲθ' αὐτοῖο καθίζετο, καὶ λάβει γούναυν Σακίη, δεξιτέρῃ δ' ἄν' ὄν' ἀνθρῑπῶνος ἰλοῦσα.* II.

Est in aure. Hinc aurem vellere, pro admonere, dictum. Virgilius: *michi Cynthis aurem vellit, et admonuit.* II. — Eius quoque tamen partis contrectatio, benevolentiam, qua parentes nos prosequimur, auditus sensu animis nostris inseri monet, sicut Clemens Alexandrinus, Stromat. V, exposuit. Quamobrem olim mos fuit, ut pueri patres oscularentur arreptis utrinque auribus, quod osculi genus Pollux lib. X, *χῶτραν* vocat: *Et fetus matrona docti, notusque parenti Oscula compressis auribus eripiet.* Theocritus: *Ὄν ἔραμ' Ἀλκίππας, ὅτι μὲ πρὶν οὐκ ἐπὶλασι τῶν ὠτῶν καθελοῖς' ὅσα οἱ τὴν φάσσαν ἔδωκα.* Canterius lib. I, cap. 49. Plaut. in Asinaria, III, 3, 78: *Prehendē auriculā, compara labella cum labellis.* Dal.

Antestamur. Testes praesentes appellamus. Antestationis mos hic antiquus: Quum quis vadatus non pareret, alicuius e praesentibus, quem testem eupiebant esse, aurem tange-

dextram Nemesios (quae dea latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit), quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum, veniam sermonis a diis ibi recondentes.

CIV. Varices in cruribus viro tantum: mulieri raro. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem

hant, rogabant an antestari liceret: quo concessio, voce hac *memento* a teste petebant, ut meminisset alterum in ius vocatum noluisse sequi. Vide Acronem et Porphyrioem in illud Horatii, *licet antestari* lib. I, satyr. 9. Hoc e xiii tabulis fragmentum adducit Porphyrio: SI. IN. IUS. VOCATIO. PVAT. ANTESTAMINO. I. P. AVREM. CAPITO. ANTESTATI. Vellicabatur autem auris, ut editi a se edendive testimonii memoriam vel sic asservarent. Hinc ea forte apud nos recepta loquendi formula: *se faire tirer l'oreille pour dire quelque chose*. In lege Ripuariorum, tit. 60, § 4, *aures torqueri et alepas dari testibus solitas* legimus: in lege Baiwar. tit. 45, cap. 2, *testes per aurem tractor*. H. — *Attestamur*. Legi cum Veteribus *antestamur*. *Antestari*, teslem vocare prehensa tritaque auricula, quam adversarius, qui vadanti non paruit, in ius trahitur. Horat. Serm. I, sat. 9, 16: *et quo turpissime? magna Exolatam voce. Et, licet antestari? ego vero Oppono auriculos: rapit in ius*. Vide Lipsium IV, epist. 27. DAL.

Nemesios. Subintellige, locus.

Capitolio. In Capitolio fuisse Nemesios simulacrum innuit, quod et ipse prodit apertius lib. XXVIII, c. 5. HARG.

A diis ibi recondentes. Veniam taciti asposcentes, digito ibi condito, si quis imprudentibus nobis sermo exciderit. H.

1. CIV. *Varices*. *Varices flegmina* Veteres appellarunt, quod flexuosae et tortuosae venae sint ac in multos sinus divaricatae: Plaut. in Epid. V, 2; 4: *Alium tibi comitem melius quare, ita, dum te sequor, Lassitudina invaserunt misero in gema flegmina*. Tamsae Festo. Lucilius, *Inguen ne existat, papulae, tamane an boe noxat*. Varicosos Lucilius, ut ex eius verbis post paulo adscriptis manifestum est, *vatracoe* appellavit. DAL. — *Varices*. Varix venae dilatatio est, sanguinis melancholici copia distentae atque turgentis. H.

Mulieri raro. Immo saepius quam viro, modo omnia utrimque sequuntur. Quae frequentia in muliere hinc fuit quod illicarum venarum compressio gestationis tempore facta sit. AL.

Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominum, Oppius auctor est. Non uni tantum homini, C. Mario stanti, varices extractae sunt, sed aliis post eum, auctore Cicerone secunda Tusculana, Cuius, inquit, *Marius, rusticus vir, sed plane vir, quum secaretur, ut supra dixi, principio vetuit se alligari. Neque quisquam ante Marium solutus dicitur esse vetus. Cur ergo postea alii? Valuit auctoritas*. Patet ei his Ciceronis verbis legendum apud Plinium, aut *primum omnium*, aut *primum homi-*

sibi extrahi passum unum hominum, Oppius auctor est.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, ut libitum est, gradiuntur. Leo tantum et camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. Surae homini tantum, et crura carnosa. Reperitur

non; nam unum hominem non procedit. PINX.

Extrahi. Subintellige varices, venae sectione adhibita. II.

Unus hominum. Quia primus, et illo quidem tempore solus fuit. Sed et fecere postea alii, ut Cicero docet, Tusculan. lib. II, pag. 360. Refert hoc quoque Plutarchus in Mario. Modum sectionis docet Aegineta lib. VI, cap. 82. Geminam curandi rationem Celsus lib. VII, cap. 34. II.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Ex his verbis priora Aristotelica sunt ex lib. II, cap. 4: *Initium*, inquit, *incedendi omnibus a dextris partibus.* Repetit idem lib. de Incessu Animalium. Posteriora suspecta habeo, haerensque nihil audeo statnere. Certe illud quotidie cernimus, differenter modo dextris, modo sinistris partibus incubare animalia PINX. — *A dextris partibus.* Omnibus incedendi initium a dextra parte est, *ἡ δ' ἀρχὴ, ἀπὸ τῶν δεξιῶν πᾶσι*, Aristot. Hist. Anim. I. II, c. 4, p. 136. Dextrum certe pedem aliquanto priorem movent omnia. In choreis quidem sinistrum movemus primo pedem: non ut naturae adverseretur, sed ut didicisse aliquid ab arte videretur. Sunt tamen qui etiam choreas dex-

trorsum ducant, pedemque dextrum producant priorem. II.

Sinistris. Libentius nempe, quam dextris, Arist. cap. 7, probl. 5, pag. 715. Elephantus tamen in alterutrum latus incubat: felae canes frequentius quadratae iacent: item lennes. IIARD.

Leo tantum, etc. Haec iisdem verbis Philosophus, Histor. Animal. lib. II, cap. 4, pag. 457. II.

Pedes homini maximi. Proportione molis: et merito, solus enim erectus est. Philosophus, de Part. Animalium lib. IV, cap. 40, pag. 1038. IIARD.

Et crura carnosa. Crurum nomine femur plerumque et tibia continentur. Ea vis graecae quoque appellationis *σκέλες*. Aristoteles loco citato, pag. 1037: *Εἰς δὲ τὰ σκέλη ὁ πᾶν ἀνθρώπου σκελετὸν, καὶ μέρους καὶ κνήμης: τὰ δ' ἄλλα πάντα σκελετὰ ἔχει, οὐ μόνον τὰ ζωστικά, ἀλλ' ὅσα σκέλη ἔχει τῶν ζώων. νεφρώδη γὰρ ἔχει καὶ ὀστέωδη, καὶ ἀκρωθώδη.* Crura etiam homini, femora suraeque carnulenta sunt: quem caetera animalia, non modo vivipara, verum etiam quaecumque cruribus constant, vacua carne haec habeant: nervosa enim, ossiculata, spinosa, rigida. Albert. lib. II, pag. 100: So-

apud auctores quemdam in Aegypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Namque et hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Scauri, Pansae: sicut a cruribus Vari, Vaciae, Va-

lus autem homo habet inter animalia nota tibias carnosas H.

Non habuisse suras. Sed tibias sine carne, ἀσάρκας νῆμας. H.

Vola homini. Festus: *Vola vestigiura medii pedis concavum. Sed et palma manus vola dicitur.* H.

Planci. Plautiae familiae, et Munatiae cognomen. Festus: *Plautiae tabulae planae, οὗ quam causam Planci appellantur, qui supra nudum pedibus plani sunt.* H.

Plauti. Festus in *Fragn. Ploti* appellati sunt *Umbri*, quod essent pedibus planis: unde solcas dimidiatas, quibus utuntur in venando, quo planius pedem ponerent, vocant *sempitotia*. Et ab eadem causa *M. Accius Poeta*, quia *Umbri Sarsinus* erat, a pedum planitie initio *Plotus*, postea *Plautus* coeptus est dici. H. — *Plauti.* Plauti quasi πλατύς. Scauri quasi γὰργας, quibus tali sive mallooli eminent. DALEC.

Scauri. Aemiliorum et Anteliorum aliorumque cognomen. Scaurum Horatius lib. I, satyr. 3, vers. 7, ait esse *praeis fultum male talis*. Glossae: Scaurus, σκαλλός, στρεβλόπους. Σκαλλός idem porro ac perversus. Hesychius: Σκαλλός, διαστραμμένος. H.

Pansae. Pansae dicebantur, qui pedibus erant pansis sive passis, a *pando*: ut Planci, qui planis. Cognomen id familiarum romanarum fuit, Apulciae, Serviliae, Sestiae, Vibiae. H.

Vari. Varis Valgi, qui et Vaciae,

contrarii sunt. Vari enim distorti sunt cruribus extrosum, Valgi vero seu Vaciae introsum. Valgos *Compernes* Lucilius vocat lib. XVII satyr. *Compernem aut Varum suaviae Amphitryonis ἀσάτιν.* Nonius. Legendum vero hic puto *Vaciae*, quoniam eos Vacaces Lucilius vocat lib. XXVIII satyr. *Vt si progeniem antiquam qua est Maximus Quintus, Vacax, qua varicosus utrax.* Vacaces, Vaciae, Vatii sunt quos *Valgos* dicimus. DALEC. — *Vari.* *Varum* distortis cruribus, inquit Horatius loco citato. Festus, verbo *Valgos*: «Vari dicuntur incurva crura habentes.» Notus est Quintilius Varus, qui, caesis legionibus, Augusti principatu in Germania perijt. Cogoonem idem praeterea fuit Vibiae genti. Martialis lib. II, epigram. 35, ad *Phorbum Varum*: «Quum sint crura tibi simulent quae cornus Louiae, etc.» HARD.

Vaciae, Vatini. Vaciae a Varone scribitur, de Ling. lib. VIII, pag. 103. Idem, de Re rust. lib. II, cap. 9, ubi de canibus loquitur: *Sint cruribus rectis*, inquit, ac *potius varis quam vocis*. Nempe varus est, cui crura extrosum comorta: Vacia, cui introsum. Hinc Q. Marcius rex Vacia cognominatus, Ciceronis et Catilinae temporibus. Hinc P. Servilius Vacia, lauricus postea appellatus, post Isanros domitos. — *Mox sequitur Vatini.* Ita Iteg. 1, 2, Paris. etc. legi iubent. Parm. *Vatini.* Diversa haec duo sunt roma-

tinii : quae vitia et in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quae non cornigera : igitur pro his telum ungula inest illis. Nec talos habent eadem. At quae bisulca sunt, habent : iidem digitos habentibus non sunt : neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discriminē exiguo pes imus, vestigio carnoso, ut ursi : qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

CVI. (XLVI.) Vngulae veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. Cornigera fere bisulca. Solida ungula,

narum familiarum nomina. Quae vis utrique voci subsit, non liquet. H.

Solidas habent. Aristotel., de Part. Animal. lib. IV, cap. 10, pag. 1037. HARR.

Nec talos. Arist. ibid. II. — *Nec talos habent eadem.* Falso ; nam habent astragalos. AR.

Iidem digitos habentibus non sunt. Ex Arist. hoc Plinius. Astragalum tamen seu talum in homine esse indicat anatome, atque id in epistolis Seneca, ut Herodotus, affirmat. DAL. — *Iidem digitos habentibus.* Digitata animalibus tali non sunt. Arist. loco citato pag. 1038. Vide cap. seq. II.

Neque in prioribus. Sed in posterioribus tantum. Causam affert Arist. pag. 1037. H.

Camelo tali. Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 6, pag. 164. II.

Est enim bisulcus, etc. Legend. *Est enim bisulcum (scilicet. camelus bisulcum est animal) discriminē exiguo, pes imus vestigio carnoso, ut ursi : qua de causa, etc.* SALM. pag. 986. — *Discriminē exiguo.* Fissura ungulae haud admodum lata : quanta est fere bovi. H.

Vestigio. Pedis planta carnosa, velut ursi. Ο δὲ ποὺς ἐστὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν, ὥστε καὶ οἱ τῶν ἀρκτῶν. Aristot. pag. 165. Solinus c. XLIX, pag. 76, *venigia camelli carnulenta* dixit. H.

Sine calciatu. Quam ob causam, inquit Philosophus loc. cit. in bellicis expeditionibus, carbatinis calciantur, quum ipsis pes dolet. Est autem *καρχαρία*, vile et rusticum calceamentum, una soppactum solea. HARR.

CVI. *Sues in Illyrico.* Et in Paconia et aliis locis, ex Antigono Carystio, Hist. Mirab. cap. 72, ipsoque Aristot. Hist. Anim. lib. II, cap. 7, pag. 167. Etiam et in Macedonia, ut scribit auctor libri de Mirabil. Auscultat. p. 1155. Et in Flandria iusta mare, teste Alberto M. de Anim. lib. II, tract. 1, cap. 2, pag. 100. HARR.

Solidas habent ungulas. Solidipedes sunt. Arist. περὶ θηκῶν. ἀνθρώπων. Καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲ τῇ ἐν τῶν Ἑλληνιστῶν χώρας τοὺς οὕτως εἶναι μένουσας. DAL. — *Cornigera.* Arist. loco

et bicornes nullum. Unicorne asinus tantum Indicus : unicornes et bisulcum, oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. Nam sues ex utroque genere existimantur, ideo foedi earum. Hominem qui existimarunt habere, facile convicti. Lynx tantum digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens concavo, in vertebra ligatus.

citato pag. 168, et de Part. Anim. lib. III, cap. 2, p. 1001. H. . .

Et bicornes. Arist. locis citat. II.

Unicorne. Subintellige, idemque solida ungula praeditum: idcirco enim statim subiicit, *unicorne et bisulcum, oryx*: et ante praemisit, *solida ungula et bicornes, nullum.* II.

Unicorne asinus tantum Indicus, etc. Unico ac singulari cornu, animalia septem armata legimus: rhinocerotem, oryxem, monocerotem Aeliano lib. VII, cap. 3, et auctori lib. I, cap. 21; bovem Indicum lib. et cap. citatis; equum Indicum, e cuius cornu poculum factum veneni noxam fraugit, Aeliano lib. IV, cap. 42; asinum Indicum, in cuius cornu eadem vis comperta est, et contra multos alios morbos efficax, Aeliano lib. V, cap. 22 (Asinos id genus, quotannis Indiae res publico spectaculo committit, Aeliano lib. IV, c. 42); bisontem Aeliano, lib. IV, cap. 44. Ludov. Berthème lib. IV, cap. 2, Navigat. suhrum, in insula Zeilani vacca asserit se vidiase uno tantum cornu praeditas. Dalec. — *Asinus tantum Indicus.* Hoc unicornis, seu monocerotis asini genus prolixè describitur a Ctesia in Indicis, apud Photium in Bibl. ood. LXXIV, pag. 453. Ctesiam secuti deinde Aristot. locis citatis, Aelianus, Hist. Anim. lib. IV, cap. 52. Quidquid tamen Veteres aut Recentiores de

monocerotem solidipede narrant, profigmento habendum. II.

Nam sues. Nam quod suibus, inquit, proprie talos non est, ἀσπράγζαλος, sed aliquid tamen simile, illud in causa est, quod in utroque genere censetur: sunt enim et solidipedes, et bisulcae sues: ideoque talos habent sordos ac deformes, Aristot. loco citato. At acinus tamen experimento, id quod in suibus tali vicem habet, ab aliis talis, cuiusmodi sunt in ovibus, nec figura, nec loco, nec situ differre. II.

Hominem. Aristoteli Plinioque talus sive ἀσπράγζαλος non est, quem in imo pede vel usus vulgi, vel aliorum auctoritas, ut agnosceremus, extorsit, non in homine solum, sed et in aliis quoque: et calcem, sive calcaneum plerumque appellamus, quam Graeci πτέρυν dixerunt. Talus Aristotelicus inter duos artus locum habet: os est inter cruris posterioris radium, et os coxae. Cuiusmodi illud sit, mox cum Plinio describimus. Id interim inesse homini, merito, ut et Aristoteles loco citato, pernegat. Malleoli quoque qui humano pedi inhaerent, non in asfragine, ubi talum Philosophus locat, sed in laterum vertebra inserantur. II.

Tortuosius. Aufractuosum, quales effinguntur labyrinthi, inquit Philon. l. c. ὁ δὲ λαός, οὗτος περὶ πλάττους λαβυρινθώδες. II.

CVII. (XLVII.) Avium aliae digitatae, aliae palmipedes, aliae inter utrumque divisas digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola utrimque binos habet. Eadem

Ventre eminent concavo. In eo inquit, articulo, quae ossi pedis os coxae committitur, os est, in quadrupedibus bisulcis, quem talum vacant: id duas praecipuas facies habet: unam ventrosam, seu eminentem; alteram concavam, sive subsidentem ex adverso illius. II.

CVII. *Avium aliae.* Vide quae diximus superiore libro cap. 13. II.

Adiecta latitudine. Addita citra digitos latitudine aliqua, cum volae specie quadam, et palmae. II.

Sed omnibus. Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 15, pag. 209. Nihilominus struthiocamelum exini ab hac historia oportuit: bisulcus enim est: ut idem Philosophus animadvertit, de Part. Animal. lib. IV, cap. 12, p. 1043. Nisi forte bestiarum generi potius, ut Plinius ait lib. X, cap. 1, quam volucrum, adscribatur. II.

Vnus a calce. Calcanei vice, ἀντὶ πτερυγί. Arist. Hist. I. II, p. 209. II.

Hic deest quibusdam. Vt struthioni Africano, et phoenicoptero Aldrovandi, Ornithol. libro XX, p. 322. Nec anseres quique ullum digitum pone habent. II. — *Hic deest quibusdam.* Quin et psittaci, meropes, pici, nocturnarumque multae. Lego itaque ex Aristotele, Hist. I. II, c. 12: *Iynx cum aliis paucis utrinque.* Dal.

Iynx) *lynx* avicula proprie dicitur in cavis arborum sidulans atque insectis victitans, imprimis fornicis, quas lingua praelonga prolecta glutini eius adhaerentes deglutit, veluti picorum genus. Praeterea avicula, quam Latini torquillam, Galli torceu appellant,

gestibus etiam quibusdam mirabilis, caput et collum reflectere et circumrotare potest, reliquo quiescente corpore; quod facit, dum in manibus eam tenemus vivam. Deinde nido suo incubans, non cavea inclusus accedentem hominem territare conatur, dum appropinquans capite proieceto et collo, alisque pendentibus subito retracto et capite et collo saltim retro dat, eundemque gestum repetit. Haec avis natura et mores mirabiles antiquitatem rudem in admirationem rei raptam eo adiecit, ut virum aliquid extraordinarium inesse illi et corpori eius crederent, eamque adeo ad usum pelliciendorum hominum ad amorem adhiberent. Avem scilicet rotae quatuor radios habenti illigabant atque ita rotam variis cum intantationibus versabant. Hinc ipsa rota nomine aviculae appellata fuit. Hinc *Ἰνξυς ἰνίπτεα*, atque omnino illiciorum genus omne ita vocabant. Locus antiquissimus de usu rotae huius et avis in re amatoria est Pindari Pyth. IV. 380. Aeschyl. Pers. 993. SCHAEFER. — Hinc apud Xenoph. festiva Theodota meretrix ad Socratem: *Χρῆσον τοῖσιν μὲν τὴν ἰνξυν, ἑνὰ ἐπὶ αὐτῶν ἔλκω αὐτὴν: Ergo tu mihi iyngeam accommoda, ut eam in te primum intraham.* TYP. — *Iynx sola*, etc. Iynxis simplex et teres lingua est, serpentis vero bisulea, de Part. Anim. lib. II, cap. 17, et Hist. lib. II, capite ultimo, quamvis triuleam serpentibus esse Plinius tradit lib. XI, c. 37. Confertur igitur

linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in aversum. Ungues ei grandes, ceu gracculis. Avium quibusdam gravioribus, in cruribus additi radii: nulli uncos habentium unguēs. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breves, contractis ad medium. Qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere, et hirundinem, et drepanin, in eis quae

iyngis lingua non eum lingua serpentum, sed eum eius vibratu, quo serpens exsertam proferi. Dicitur.

Serpentium similem. H. e. serpentium more arbitrato suo nunc porrigit, nunc contrahit. In motu solo linguae et exserendi modo similitudo est: in figura, disparitas. Habent enim serpentes planam et bifidam, ad lori lecti modum: iynx oculam et teretem. Hanc illa proferit tamquam e vagina, ut illeclis eius ope formicis vitam aliat. Hann.

In aversum. In iterum, caetero corpore immobili, collum circumagit, quemadmodum ei angues: περιστρέφει τὸν τράχηλον εἰς τοῦπίσω, τοῦ λοιποῦ σώματος ἡγεμονίας, καθάπερ οἱ ὄφεις. Arist. loc. cit. Hann. — *Collum circumagit in aversum.* Vetus lectio, *collum circumagit in adversum* se. Forte legendum, *collum circumagit in aversa se*, hoc est, collum in aversum torquet, non averso corpore. Aristoteles lib. XI, cap. 42: *Collum retro intorquet, quiescente reliquo corpore.* PIST.

Additi radii. Calcaria, τὰ πλάκτρα καλούμενα ἐπὶ τοῖς σκελετοῖς, Arist. de Part. Anim. lib. IV, cap. 12, pag. 4042. Hann.

Nulli uncos. Vucunguium avium nulli calcaria sunt, sive radii. Aristot. loc. cit. ὅρα δὲ οἱ αὐτοὶ οὐ γίνονται πλάκτρα ἔχοντες, καὶ γὰρ φύσιν γοῦν. Hann. *Nulli uncos, etc.* Lego:

• *Nulli uncos habentium unguēs: longipedes adporrectis ad caudam cruribus volant.* Illoc sensu, nulli vucunguium datos a natura radios. Longipedes porrectis, etc. Aristoteles lib. XI, cap. 42: *Sicut nonnulla ex avibus genera, quibus natura calcar etiam dederit. Sed nulli datum hoc est, cui unguēs adunci sunt.* Et paulo ante eodem loco Aristoteles: *Cauda etiam tali, qualis data quadrupedibus est: volucres carent; sed pennis conditam gerant. Breves, quae longipedes ad plumpedes sunt, maiorem autem, quae e contrario constant: quae vel contractis aut ventrem pedibus volant, quoniam illae caulae pusillae gerulae porrectis in caudam cruribus ferantur.* PIST.

Longipedes. Haec Philosophus loquidem verbis, tum loc. cit. tum Hist. Anim. lib. II, cap. 15, pag. 212 H.

Ad medium. Ad ventrem, πρὸς τῷ γαστρί. Arist. Hann.

Et hirundinea. In libris editis, et oesi. In Parm. oten. In Reg. t et Paris. et rectorem. In aliis, et ueterim legebat, quem plane confutat Pintianus (vid. inf.). Nos *hirundinem* rescriptimus, Arist. auctore; is enim Hist. Anim. lib. I, cap. 2, pag. 17: *Σχιδὸν δὲ, inquit, καὶ τὰ ὅμοια αὐτῷ, εὐπτέρη μὲν, κακὸ ποδὰ δ' ἔσται, οἷον χελιδὼν καὶ δρεπανίς... φαίνεται δ' ὅ μιν ἄνους, πᾶσαι ὅραται ἢ δὲ*

rarissime apparent. Visae iam etiam serpentes anserinis pedibus.

δρεπανίς, όταν ὅση τοῦ θέρους ἄλλοις δὲ καὶ σπανίων ἐστὶ τούτῳ τὸ ὄρνειον. *Aliae quidem aves apodibus similes, pedum iacturam alarum compensant bonitate: talis hirundo est et drepanis... apparent autem apodes toto anni tempore: drepanis vero aestate pluvia: aliquot rara inventu aviscula.* Porro quamquam δρεπανίς moribus, et penis, et facie hirundini proxima ab Aristotele esse dicatur, ut tamen ripariam hirundinem esse concedam, quod Gaza et Scaliger volunt, a me certe non impetrabunt. Quotsum enim obscuro graecae appellationis vocabulo avem enunciasset, quam et libro superiore, et alias passim, latino tritoque in ore vulgi nomine indigavit? Accedit eo quod raram inventu drepanim et ipse et Philosophus asseverat: at sunt in ripis fluminum Italiae Galliaeque, ut ut est de Graecia, hirundines ripariae perfrequentes. II. — Qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere, et ocea, et drepanin. Hermolaus pro otea, ut antea legebatur, nycterin emendavit, quod in vetustis codicibus non otea, sed noctorem, habetur. Cuius sententiam minime approbo. Cur enim, Hermolaum rogo, ad significandum vespertilionem graeca voce usus esset Plinius, quum latina et receptissima praesto et ad manus esset? praesertim ab ipso Plinio (ut alios sileam) semper alias usurpata. Nunquam enim eius avis mentio incidit, ut non semper vespertilionem appellavit, hand alia nomine. Sic lib. X, cap. 51 et 61 et lib. XI, c. 37 et 39, et lib. XXIX, cap. 30, semper vespertilionem, nunquam nycterin appellat. Ego pro noctorem,

non nycterin, ut Hermolaus, sed (quamvis dura castigatio videri possit) hirundinem scriberem, ex eodem cuius testimonio Hermolaus utitur Aristotele, libro eodem, capite 1, ubi tria avium genera, quae hic recensentur a Plinio, coniunctim memorat his verbis: Sic nonnullae aves bipedes sunt, quod ob eam rem apodes a parvitate pedum usurpantur: quod genus avisculae penus plurimum valet, sicut caetera quoque prope similia, ut penus praevolare, sic pedibus degenerare videntur, ut hirundo et fulcula sive riparia. Haec enim omnia et moribus et volatu, et specie, proxima inter se conspiciuntur. Apparet aves omnibus anni temporibus: riparia aestate tantum quum imber incessit; tunc enim et apparet et capitur: denique rara haec aviscula est. Haec Aristoteles, apud quem apodes Theodorus vertit, ego cum Plinio et caeteris qui latine loquuti sunt, apodes, dixissem, dictione quidem graeca, sed iam pridem a Latinis recepta: quod item io drepani fecissem, et plurimis aliis, quae, quum Plinius tantus vir graecis enunciet vocabulis, Theodorus ut ei visum est, hoc aut illo modo vertit, unde apud alios magnam, apud me nullam laudem consecutus est. PEST.

Anserinis pedibus. Id pariter Arist. recitat, Hist. Anim. lib. I, cap. 6, p. 48. Sed ex auditu tantum, in Aethiopia: λέγουσιν γὰρ εἶναι τινὰς ὄρνιθας τοιούταις (οἰοδοῦν) περὶ Αἰθιοπίας. II. — *Serpentes anserinis pedibus.* Talis ille quem primus tradidit Pallas Volgae accolam et agri Ferequni. Schelltopusik, Hist. Anim. Quadrup. ova figu. p. 614. A7.

CVIII. (XLVIII.) Insectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muscis. Quae ex iis novissimos habent longos, saliunt; ut locustae. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam praelongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos et marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium movent, pedes in orbem, aut² in obliquum. Iisdem solis animalium rotundi. Caetera binos pedes duces habent: cancri tantum, quaternos. Quae hunc numerum pedum excessere terrestria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua vero et centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: postea exporrigentia se verius, quam crescentia. Ita-

CVIII. Insectorum. Aristotelica verba paraphrasis instar erunt. *Pedes priores*, inquit ille de Part. Anim. l. IV, esp. 6, pag. 4028, *nonnulla ex iis longiores ideo habent, ut quousiam propter oculorum duritiem non exquirite ceruunt; eruribus iis longioribus abstergant incidentem mulesiam, atque arceant, quod et facere muscas videmus, et apes.* Τοὺς δὲ πόδας τοὺς προσθίους μακροὺς ἵνα τοῦτων ἔχει, ὅπως δὴ τὸ σκληρόθαλαμ εἶναι, ἐπειδὴν οὐκ ἀκρεβῶς τὴν ὄψιν ἔχει, τὰ προσπίπτοντα τοῖς προσθίοις ἀποκαθαίρουσι σκληρίαν· ὅπερ καὶ φαίνεται αἵτε μύαι, καὶ τὰ μελεττώδη τῶν ζώων. **HARD.**

Quae ex his novissimos. Posteriorres pedes. **HARD.**

Omnibus autem. Arist. loc. cit. H. *Accedunt bini.* Vt siot omnino octoni. **HARD.**

Esse diximus. Libro IX, c. 44. II.

In contrarium. Hoc est, brachia contra quam pedes, flectere solent: hos enim in cavum, illa in orbem,

flectunt et circumagunt: est enim ad cibum capiendum admoveundumque commodius. Arist. loc. citato: Κἀμπύουσιν ἐναντίως ταύτης (χείρας), etc. **HARD.**

Rotundi. Cinginati, in orbem ducti. **HARD.**

Cancris tantum. Hoc est, cancri soli. Arist. Hist. Anim. lib. 1, esp. 6, pag. 52: Τὰ μὲν γὰρ ἅλλα ζῶα δύο τοὺς ἡγεμόνας ἔχει πόδας· ὁ δὲ καρκίνος μόνος τῶν ζώων τέτταρας. *Reliqua quidem animalia binos pedes, quasi duces habent ad ingrediendum: solus cancer, quatuor.* **HARD.**

Et centenos. Centipedas, credo, intelligit, quibus innumera pedum copia nomen fecit. De his libro XXIX, esp. 39. **HARD.**

Numerus pedum: Huius rei causam indagat Aristotel. e. 40, probl. 32, p. 727. **HARD.**

Exporrigentia se. Latitudine potius ac lorositate extendentia sese, quam altitudine crescentia. **HARD.**

que in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita aetate non queunt; quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus, non possunt: nec usque dum cervix ad iusta incrementa perveniat. (XLIX.) Pumilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres.

CIX. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viverris: unde etiam calculo humano remedia praecipua. Vrsus quoque simul atque exspiraverit, cornescere

Quia longitudo. Quia incrementum affert aetas soli corporum superiori parti, ideo longitudinem: altitudinem cruribus aut proceritatem nullam addit. Ita et Aristot. de Part. Anim. lib. IV, cap. 40, pag. 4033, HANO. — *Quia longitudo superficiem corporum solam,* etc. Locus est depravatissimus, et quantum conjectura assequi possum, sic aut restituendus, aut tanquam concepta vestis pro tempore, quoad peritior artifex adhibeatur, resarciendus, Quae (aetas) longam reddit ævicem, crura solam ampliat. PIRY. — Haec conjectura non admodum firma. Legend. *queunt, quia, crurum superficies sola, non longitudo ampliat* DAL.

Pumilionum genus. De gallinis pumilionibus egimus lib. X, cap. 77. HANO.

CIX. Satis diximus. Libro superiore, cap. 83. HANO.

Mustelis, viverris. Haec Arist. II. Anim. lib. II, cap. 9, p. 402. Mustela γαλῆ, una belette. Viverra ἰκτίς, ut fuerit, ut quidem plerisque videtur. Majunt alii Graecorum ἰκτίδα mustelam silvestrem interpretari, quod genus est domesticis haud multum

abimile. Icti; enim mella populatur: viverra sic odit, ut eo gustato paene intereat. Albertus tamen de Anim. lib. XXII, tract. 2, cap. 4, pag. 598, de viverra, sive furunculo haec accepit: *Furonem, inquit, vel furunculum, Gallico furet vocant... Est autem hoc animal medicinale, ut dicunt. Virga enim furonis masendi magnae utilitatis est eis qui patiuntur in vesica, et eis qui guttatim et cum difficultate mingunt, si teratur ex eo uncia, etc.* Ea vero medicamina circulatoris aut anus, potius quam naturalium rerum periti esse, monere non necessarium est. HANO. et AL.

Vnde etiam. Rasa tritaque ἰκτίδῶς genitalia, esse laborantibus urinae difficultate remedium, prodidit Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 9, p. 1127. Itemque auctor libri Mirab. Auscult. p. 1151. IL.

Vrsus quoque. Etiam viventi osseum τὸ αἰδολόν esse, ut et lupo, sciuro, mustelae, cani, aliisque quibus os inest in extremo eo, aiunt anatomici recentiores, in Anatomica Descriptione ursi, p. 97. H.

aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum. Nec non aliqua gentium quoque in hoc discrimina, et sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deum Gallis. Contra mulierum paucis prodigiosa assimilatio: sicut hermaphroditis utriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certe hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treverico Galliae agro repertas: ceu plane visenda res esset, Principem terrarum insidere portentis.

CX. Testes pecori armentoque ad crura decidui, subus aduexi; delphino praelongi ultima condantur alvo, et elephanto occulti. Ova parientium lumbis intus adhaerent: qualia ocysima in Venere. Piscibus

Camelino. Aristotelica oratio planior, Hist. Anim. lib. V, cap. 2, pag. 524. Cameli genitale eiusmodi nervi natura constat, ut etiam ad arcus usum pro funiculo interpolent. Τὸ δὲ αἰδοῖον ἔχει ὁ κάμηλος νευρώδης οὗτος, etc. H.

Gentium quoque. Vt Iudaeorum Arabum, ac Mahumetanorum, H.

Matris Deum Gallis. Ille hoc ritum iterum libro XXXV, c. 46. H. — *Citra perniciem amputantibus.* Testa Samia, infra lib. XXXIX, cap. 42, sub floem. *Præcisus* ob id vocat Lampridius in Heliogabalo: *Interavit autem caput inter præcisos fanaticos, et genitalia sibi devinxit.* Solebant porro illi fanatici et lymphati, velut divino spiritu afflati, et aestu quodam mentis perciti, vagari, caput iactare, contorquere huc illuc et sæctegre furibundorum specie, virilitatem amputare, variisq; quæ, ut Plutarchus ait: *πανία αἶν τῶν ἀρνομένων σὺν ῥι-φάχει κλονεῖ.* Lucanus: *crinensque*

rotantes Sanguinei populis cecinerunt tristia Galli. Brissonius II, cap. 43. DALL.

Prodigiosa assimilatio. Ad similitudinem fere masculi genitalis, productione nympha, ad binos, ternosve digitos, uti Sennertus explicat, Practicæ lib. III, part. 9, cap. 43, p. 607. H. — *Contra mulierum paucis,* etc. Τὰς ἐπιδᾶν, quæ lentiginem in summa vulva marium pudendo similem habent. DALL.

Hermaphroditis. De his egimus libro septimo, cap. 3. H.

CX. *Subus annexi.* De subus, delphino, et elephanto eadem Philosophi tradit, Hist. Anim. lib. III, cap. 4, p. 287. De elephanto idem rursum lib. II, cap. 9, p. 479. H.

Ova parientium. Aristot. de Part. Anim. lib. IV, cap. 42, pag. 1043, et Hist. lib. III, cap. 4, p. 288. H.

Piscibus, etc. Aristot. de Partib. Anim. lib. IV, cap. 43, p. 1045, et Histor. lib. II, cap. 46, pag. 216. Del-

serpentibusque nulli, sed eorum vice binae ad genitalia a renibus venae. Buteonibus terni. Homini tantum iniuria, aut sponte naturae franguntur: idque tertium ab hermaphroditis et spadonibus semiviri ge-

phinos interim, de quibus supra, vitulosque marinos ab eo numero excipi necesse est: sunt enim hi testibus praediti. Vipera quoque nias, non duos modo, sed quatuor testes, geminumque *τὸ αἰδοῖον* habet, quod, ut caeteri mares, immittit in feminam: ut quidem recentiorum anatomica inspectione nuperrime deprehensum est. H. — *Piscibus...* nulli. Serpentibus testiculi competunt quorum structura et situs his simillimi quos praefereunt aves. Nec desunt piscibus, sed maxime variante forma. *AJARS.*

A renibus venae. Hoc est, ab eo loco ubi renes essent, si renes piscibus natura concessisset. Carent enim renibus pisces. Venas autem appellat meatus duos, quos illi habent tum ad excrementa alia, tum ad semen quoque exigendum: *τοὺς πόρους* Philosophus vocat, Hist. Animal. lib. II, cap. 1, p. 288. Hos genitali succo impleri ait coitus tempore, et lacteum humorem emittere. Huic Veterum haeresi, quam proxime confutavimus, adstipulatur Albertus quoque, de Animal. lib. II, tract. 2, cap. 3, pag. 416: *Serpentum*, inquit, *genera non habent omnino testiculos, sed habent duas vias, sicut canales, descendentes a loco diaphragmatis, usque aliquantum supra anum, etc.* H.

Buteonibus terni. Buteonum hac parte similem natum esse cum tribus testiculis Philippum Hesum Lantgravium, Thesium scribit in Histor. Et Franc. Philadelphum Rhodiginus lib.

XVII, cap. 42, p. 783. Aiunt physiologi esse huiusmodi homines avaritatis immodicae. Contra Syllam et Cottam uno tantum praeditos fuisse legimus in Pandectis lib. XLIX, tit. 17, de Re militari, ex Arriano IC. HARO.

Hom. t. inj. Testes olim etiam vasa nuncuparunt. Plaut. in Poen. V, 2, 40: *Facio quod manifesto moechi haud ferme solent.* M. *Quid id est?* S. *refero vasa salva.* *Τέστωρ* prisca vox graeca, *μάρτυρ*: *μαρτυράς* *θέσσι*, testes advocare; *διόψων* ob id testes vocantur, quod *τῶς ἀπὸ ψόνων* *μαρτυρέσθων*. In quibus polimenta, quoniam educta suis folliculis, polis, id est, pilis alutaceis similia sunt. Labe-rius: *Quatenam meus? quatenam deliritas vos suppolitores facit, cum eano eugio puellitarius.* Suppolitores, subagglutantes: puellitari, lascivire: cum eugio, pudendo muliebri. Vide quod adnotatum est supra cap. 37, et infra, XXVIII, cap. 4. Festus polimenta dicta vult, quod castratura exempta vestium modo poliantur. Arnobius lib. VII, verecundius *proles* dici tradit. Vide Scal. in Festum, voce *polimenta*. DAL. — *Homini...* franguntur. Rava saepe non apparent testiculi (non absentes tamen), quia nempe in abdomine latuerunt, aut in annulis inguinalibus haerere. Az. — *Aut sponte.* Qui de matris utero sic nati sunt. Matth. 19. Talis existit Dorotheus Antiochenus praesul, Aureliano principi gratissimus, Eusebio quidem teste.

nus habent. Mares in omni genere fortiores, praeterquam in pantheris, et ursis.

CXI. (L.) Caudae praeter homines ac simias, omnibus fere animal et ova gignentibus, pro desiderio corporum: nudae hirtis, ut apris: parvae villosis, ut ursis: praelongis setosae, ut equis. Amputatae laceratis et serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque laevam motae, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inveniuntur et geminae. Boum caudis longissimus caulis, atque in ima parte hirtus. Idem asinis longior quam equis, sed setosus veterinis. Leoni infima parte, ut bubus et sorici: pantheris non item: vulpibus et lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent: canum degeneres sub alvum reflectunt.

CXII. (L.) Vocem non habere, nisi quae spirent,

Mares in omni, etc. Habet id Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 4, pag. 995. Negat tamen Albertus, de Animal. lib. VIII, tract. 1, esp. 4, p. 245, ursam feminam tanto tempore in pugna perstare, quanto marem. *In avibus item*, inquit, *feminae ruspacium avium omnium, quae unguos habent ungues, fortiores sunt, et maiores corpore, quam mares*, etc. De pantheris subscribit Aristoteli, Plinioque, Aelianus, Hist. Anim. lib. IV, cap. 48. HARR.

CXI. *Caudae.* Habet haec et Aristot. de Part. Anim. lib. IV, e. 40, pag. 4037. H.

Ac simias. In his tamen caudae vestigium inest, quam vix oculis deprehendas quidem, tactu tamen subesse intelligas: quam si attricare teotes, prompta miraue celeritate sese illae subtrahunt, ridiculaque indignatione laevis prae se ferunt. H.

Parvae, etc. Arist. de Part. Anim. lib. II, cap. 44, p. 994. H.

Praelongis. Subintellige corporibus. Omnia miscet, qui *praelongas setosis*, contra librorum omnium fidem legunt. H.

Amputatae. Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 40, p. 278. H.

Piscium meatus. Varios in nascendo flexus. H.

Longissimus caulis. Τόλον Aristot. vocat de Part. Anim. lib. II, cap. 44, pag. 994, ubi brevibus pilis caudas esse instructas ait, quarum est tenor seu caulis longior, ut in bubus evenit: contra longioribus, quarum est brevior, ut in equis. H.

CXII. *Vocem non habere.* Quae deinceps sequuntur, usque ad ea verba, *ranis sonus sui generis*, etc. ea totidem plane verbis habet Aristoteli. Hist. Animalium lib. IV, esp. 9, pag. 499. — Hunc locum glossemate au-

Aristoteles putat. Idcirco et insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, et incluso sonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cavis spiritu, mobili occursante membrana intus, attritu eius sonare. Muscas, apes, et similia cum volatu et incipere audiri et desinere. Sonum enim attritu et
 2 interiore aura, non anima, reddi. Locustas pennarum et feminum attritu sonare, creditur sane. Item aquatiliū pectines stridere, quum volant: mollia, et crusta intecta, nec vocem nec sonum ullum habere. Sed et caeteri pisces, quamvis pulmone et arteria ca-

xerunt editores, quod librorum manu eazartorum ne unus quidem agnoscat: *Vocem non habere, nisi quae pulmonem et arterias habent, hoc est, nisi quae spirant, etc.* Grassata eadem interpolandi libido est et paulo postea, ad ea verba, *attritu eius sonare*, adiectis ista, *viscera sat notum est, quae ab omnibus absunt MSS. ut ante nos alii observarunt. H.*

Meante spiritu. Admisso extrinsecus adveniente aëre, eoque motu membranae incluso, et intercepto. H. — Optime Aristoteles et cum probatissimis. A.

Sub pectore cavis. Recepto aëre cava duobus quae sunt circa ventrem, τοῖς ἐντοῖς τοῖς περὶ τὴν κοιλίαν. Aristot. pag. 410. H.

Alia cum tractu stridorem, ut cicadas: recepto enim ut duobus sub pectore cavis, spiritus mobili occursante membrana intus attritu eius sonare. Muscas, apes, et similia cum volatu et incipere audiri et desinere. Olim post sonare, denupto colo: *viscera sat notum est. Caetera simul cum v. e. i. a. e. d. ut muscas, apes.* Neutra scriptura in apogr. Tolet. *alia cum tractu strid-*

dorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cavis spiritu, mobili occursante membrana, intus attritu eius sonare. Muscas, apes, et caetera similia, cum volatu incipere audiri, et desinere. Sonum enim attritu, etc. Porro scribendum reor, non cum tractu, sed attritu, ut ex sequentibus patet: *et duobus sub pectore, etc.* non ut duobus, nisi malis commutatione particularum scribere, et enim, etc. PIST. — *Cum volatu .. audiri.* Et praesertim in pugnantium trepidatione vocem et sonitum notat Virg. Georg. IV, 71. sqq.

Interiore aura. Interius recepto aëre, non emissio. Non edunt sonum, qui habeat principia motus in seipsis. Hano.

Locustas. Arist. pag. 489, ἀπιδάξ, locustas terrestres. H.

Pectines. Et marinae hirundines. Arist. p. 490. H.

Mollia. Sepiam, loliginem, polygam. H.

Crusta intecta. Μαλαχόστρακα, squillas, locustas, caneros. H.

Sed et caeteri. Aristoteles pag. 489. Hano.

reant, non in totum sine ullo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, et alii de quibus diximus. Ova parientibus sibiis, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, ut dictum est (nisi si et in his ferenda dubitatio est), qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert et locorum natura. Mutae in Macedonia traduntur, muti et apri. Avium loquaciores 3

Qui caper vocatur. Graecam vocem χάρπος, latina inflexione donat. Alii aprum dicere salius putarent. Habet quoque Aristot. loc. cit. Ebi fluxatilis, Acheloiue iocola, piscis hic dicitur, esse tamen eundem cum porco marino arbitror, cui grunnitum, quem capitur, Apion quoque attribuit apud Plin. lib. XXXII, c. 9. Iç χάρπος, et χάρσιχος, et χαίρας dicitur. II. — Non quidem hoc rarum a piscibus sonum edi, sed vocem minime, si id vocem oppelles quod in larynge, aëris auxilio quem pulmones accipiunt redduntque continue, formatur ocsonat. Murmur est quoddam surdum, et, ut ait Noster, grunnitus. Vnde gallicae in Irivis pisces quidam gron-diat. A.

De quibus diximus. Lib. IX, cap. 7. Hæm.

Ova parientibus. Quae ova pariunt, alia sibiis productiorem, ut serpentes: alia brevem mittunt, ut testudines: ὄσζ πὺν ὠτόσζ ἔττι... τὰ πὺν σπυρπὺν, ὥσπρ οἱ ὄφεις· τὰ δὲ σγυρὺν μυχρὺν, ὥσπρ αἱ χελιδναί. Aristot. pag. 491. II.

Ut dictum est. Cap. 65 huius libri. II. — *Multum refert... natura.* Minime. Quaedam enim ranae eodem locos tenent quae rana communis, dissimiles tamen colore et moribus.

Has vocant russas vel mulas, quia illo duntaxat tempore strident quo coeunt, vel humens malignitate vexantur. Ad Hist. Nat. quadrup. ova gign. p. 728. A.

Mutae in Macedonia traduntur, muti et apri. Mutas esse apud Cyrenen Africae ranae Aristoteles auctor est lib. VIII, cap. 28, et in lib. de Admiranda auditione. In Macedonia vero ranae mutas esse, multosque apros, apud Aristotelem (nisi memoria fallor) nequaquam reperietur. Nec verebor hic aperire, pro consuetudine mea, ingenue quid sentiam. Puto aut hiantem esse locum, nonnullis verbis omissis: aut si hoc non est, Plinium errasse, perperam acceptis Aristotelicis verbis. Ea sunt in libro de Admiranda auditione ad hunc modum: *Apud Cyrenen aiunt ranae mutas omnino esse. Et in Macedonia quoque in Haematiotarum regione suae esse solidorum unguium.* Hoc ipsum et libro secundo, capite primo, scribit idem Aristoteles. Et ante Plinius meminist hoc libro, cap. 46. Vide supra lib. VIII, c. 58. PIRR.

Muti et apri. Aelianus, Hist. Anim. lib. III, cap. 35, ἀπρὺν ἐν Μυκιδονίᾳ ὄζ. II.

Avium loquaciores. Arist. p. 494, eadem placeo, eodemque verbis, de

quae minores, et circa coitus maxime. Aliis in pugna vox, ut coturnicibus: aliis ante pugnam, ut perdicibus: aliis quum vicere, ut gallinaceis. Iisdem sua maribus: aliis eadem ut feminis, ut lusciniarum generi. Quaedam toto anno canunt, quaedam certis temporibus, ut in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum: per nares autem, tubarum raucitati. Bubus tantum feminis vox gravior: in omni alio genere exilior, quam maribus: in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat utero.

vocum discrimine in avibus scribit. Hæd.

Ante pugnam. Quum pugnam ineunt, provocantes, ut perdices. Arist. p. 494. H.

Dictum est. Toto libro superiore. H.

Elephas citra nares. Ex ore, non ex naribus proficiscente spiritu constat dat vocem, ἀπὸ μύτης τῶν μυκτήρων, αὐτῷ τῷ στόματι πνευματοῦται, ὥστερ ὅτ' ἀνθρώπος ἐκπνέει καὶ λαλεῖ, etc. Arist. p. 498. H.

Bubus tantum. Aristot. Hist. Anim. lib. IV, cap. 11, p. 512. Causam eius rei profert Albertus M. de Animal. lib. XIX, cap. 9, p. 537. H. *Bubus tantum feminis*, etc. Vanales credo in hoc tradendo Veteres; sed unanimis falluntur. Quis enim nescit fortius et plenius boare taurum et longius audiri quam aut vaccam aut bovem? Fluxit error ex hoc quod non simplicem sonam edat taurus, sed e duobus vel tribus octavis, ut aiunt musices periti, constantem. Acutissima præcipue nos movet; et paulillum attenderis, intelliges mugitum habesae graviorum, et quem diutius sonantem audias. H.

In homine etiam. Neque in homine

modo, sed et in aliis animalibus, in quibus quum ars mutet naturam, mutat et naturæ vim: si marem mutat in feminam, in feminae quoque mutabit affectus. Boves igitur, quam tauri, gravius mugunt. In alterius vero generis animalibus, acutius castrata. Hæc Arist. Hist. Anim. lib. V, cap. 13, pag. 559. Hæd. — *In homine etiam castratis.* Quum non homo duntaxat castratus, sed omnia castrata animalia exiliorem emittant vocem, videtur mihi legendum hic esse non in homine, sed in omnibus. Arist. lib. V, cap. 14: *Perum non in omnium animalium genere ita agitur. Sunt enim in quibus e contrario fit, ut in bubus: nam boiæ femina graviorem quam mas agit vocem, et vitulis gravior quam adultis perfectisque: quam ob rem his castratis vox e contrario mutatur. Transseunt castrata in feminam.* Ea apertine volumine de Generatione Animalium V, capite penultimo: *Exsecta omnia in feminam mutantur: et quoniam vires nervosae in suo originali principio laxantur, similem feminis mittunt vocem.* PARS.

Antequam totus. Etiam capite ex-

Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Croesi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari coepere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur quatuordecim annis. Eadem in senecta exilior: neque in alio animalium saepius mutatur. Mira praeterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris, scribe aut arena su-

stante, quum aegre prodit, ac reliquum corpus intus habet: tunc enim pectus maxime, et palmus laborat: et ipse nihil aliud quam esire nititur. Prodidit eadem Arist. Hist. Anim. lib. VII, cap. 43, p. 844. H.

S. loc. est Croesi filius. Herod. lib. I, in capta urbe Sardis fuisse cum parte scribit, et patri limentem, quum eum stricto gladio occisurus Persa invaderet, exclamasse ne Croesum interiret: quae si vera sunt, iam adultus fuit, non in cunis. DALEC. — Fallitur vir Cadomensis. Alterum enim hunc Croesi filium fuisse constat ab eo, quem Herodotus, Clio, num. 85, pag. 36, caeterique scriptores referunt, Sardibus captis, quum hostis in Croesum stricto gladio irrueret, exclamasse, *ἔσθωμε, μὴ πρὶν Κροῖον*, ne Croesum interfice. Nec sano pauca, neque exigua alterum ab altero signa sercunt. Ille enim adulta iam aetate fuit, teste Herod. Nicol. Damasc. in Escript. pag. 456; Gellio, lib. V, c. 9, pag. 351, aliisque: Plinianus hic semestris tantum, atque in crepundiis. Ille Sardibus iam captis fatus: iste antequam regnum concideret, etc. Vide Tullium, de Divin. lib. I, pag. 205. HAAR.

Quo prodigio. Id vero sine prodigio, quemadmodum accidal aliquando, docet Arist. c. 41, problem. 27, pag. 739. HAAR.

Qui celerius fari. Huius rei causam investigat Fortun. Licetus, lib. III, de quaesitis per epist. pag. 209. Forte in causa est praecipua cerebri caliditas, cuius vi assumpto celeriter humore superfluo, eloqui citius incipiunt. Debili contra crurum calore humiditatem nimiam lentius concoquente, haud satis ea ad progrediendum firma redduntur. H. *

Vox roboratur, etc. Quo tempore adolescentes, ut inquit Arist. *ἀποδιδάσκουσιν ἀρχομεναι*, hircuitallire, et ad Venerem concitari. Est autem *τραγῆτιν* illud tantum vocem graviolem emittere, tum alis foetere. Nam quod ait Theophr. *περὶ ὀμῶν Τράγοι, Ἰλαγοι, λαγοὶ καὶ τᾶλλα περὶ τὰς ὀχλαίας μάλιστα ἔχει.* In vetere glossario *Hurquitallus*, *τραγῶν παῖς*, *ἀρχήν*, vel *ἀρχὴν ἐλώσας*. Vide Festum. DAL.

Eadem in senecta. Homini nimium: nam canibus, ac forte aliis animantibus senescentibus ingravescent. Arist. loco cit. et Hist. lib. V, cap. 43, pag. 557. H.

Orchestra. Orchestra, ab *ὀρχοῦμαι*, derivata vox, locus in scena fuit, in quo scenici artifices saltationes suas exercebant. Est etiam in theatro locus, ubi scaenatores habebant subsellia. Pro tota theatri cavea id vocabulum usurpari nunc a Plinio reor. H. — *Orchestra.* Theatri parte quinque gradibus non altiore, ut

periecta devoratur, et in rudi parietum circumiectur, doliis etiam inanibus: currit eadem concavo vel recto parietum spatio, quamvis levi sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inaequalitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoscimus eam prius quam cernamus, non aliter quam oculis: totidemque sunt eae, quot in rerum natura mortales: et sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diversitas: hinc tot cantus et moduli, flexionesque. Sed ante omnia explanatio animi, quae nos distinxit a feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum aequae grande, quam a belluis, fecit.

omnia commodè spectarentur: in qua scenici artifices saltabant et agebant; senatoresque et civium honoratissimi considerabant. DAL.

Devoratur. Vox assumitur, minorque sentitur. Querit Philosophus, cap. 11, problem. 25, pag. 739, quam ob causam paleis in orchestram sparatis, chori vox minor sentitur: Διὰ τὴν ὄψιν ἀχρησθῆσθαι αἱ ὀρχήστραι, ἥτις οἱ χοροὶ γινώσκουσιν. An propter asperitatem vox pavimento minus laevi occurrens, ut minus una, ita minor existit, quippe quae minus contigua sit: quemadmodum etiam lux amplius resplendet in laevibus, eo quod nihil impedimenti intervenit, quo interpelletur? etc. HAZO.

Et in rudis. Rudis paries appellatur, impolitus, et asper, ut qui nullo tectorio inductus, aut solum trullis asus asperime. Villam rudem Cicerro lib. II, epist. 9, ad Q. Fratr. impolitam, imperfectamque sic appellat. Talium igitur parietum circumposita vox frangitur. H.

Doliis etiam. Inaniam quidem doli-
orum vicinitate vox obscuratur:
secus, si obducta apertaue sint.
Vide Arist. cap. 11, problem. 8 et
9, pag. 736. HAZO — *Scrobe . . . doliis*
iuuilius Observaverunt quinque mu-
sicae sonos minui non parum per
lintea. Vid. Exc. IV, tom. III, lib.
VII. AZ.

Currit eadem . . . spatio. Pertur
vox se. ab uno capite ad alterum loci,
vel parietis, vel trapis caput. Simi-
liter locutus idem, lib. XVI, c. 73:
Ideo fit ut aure ad caput trabis quam-
libet praelongae admota, ictus ab
altero capite vel graphii sentiantur,
penetrante rectis meatibus sono. *Acu-*
stice hodierna approbat, et quo id
modo fit, explanat. AZ.

Inaequalitas. Asperitas. H.

Inter ipsos quoque. Tullius concipit,
qui de Invent. lib. I: *Præclarum,*
inquil, mihi quiddam videtur adeptus
is, qui quæ re homines bestius præ-
stent, ea in re hominibus ipsis ante-
cellat. HAZO.

CXIII. (LII.) Membra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis et in aversa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem Aristotelem non modo credidisse praescita vitae esse aliqua in corporibus ipsis, verum etiam prodidissè. Quae quanquam vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque et auguria anxie quaerat: attingam tamen, quae tantus vir in doctrina non sprexit. Igitur vitae brevis signa ponit raros dentes, praelongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contra longae esse vitae incurvos humeris, et in manu una duas incisuras longas habentes, et plures quam xxxii dentes, auribus amplis. Nec universa haec (ut arbitror), sed singula observat, frivola (ut reor), et vulgo tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, et ipse auctor severissimus: quos verbis eius subiiciam: Frons ubi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parva, mobilem: quibus rotunda, iracundum velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, malevolos et invidos. Oculi quibuscumque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos a naribus angu-

CXIV. *Igitur vitae brevis.* Arist. Hist. Anim. lib. II, cap. 11, pag. 493. II. α. α.

Duas incisuras. Arist. Hist. Anim. lib. I, cap. 14, pag. 405. II.

Et plures. Aristot. cap. 34, problem. 4. II.

Trogus. Habet illa totidem omnino

verbis Aristoteles, Hist. Anim. lib. I, cap. 9, p. 64 et seq. II.

Flexa sunt. Vel inflexa. Αἱ δὲ πρὸς τὴν ῥίνα τὴν ἐκφυλλότητα ἔχουσιν, etc. Arist. pag. 65. II.

Oculi quibuscumque. Oculorum anguli sunt iuxta nases duo, duo iuxta tempora. Illi si longi sunt, nequissimi

los habent, malitiae notam praebent. Candida pars extenta, notam impudentiae habet: qui identidem operire solent; inconstantiae. Oricularum magnitudo, loquacitatis et stultitiae nota est. Hactenus Trogus.

CXV. (LIII.) Animae leonis virus grave, ursi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit; citiusque putrescunt afflata reliquis. Hominis tantum Natura infici voluit pluribus modis, et ciborum ac dentium vitis, sed maxime senio. Dolorem sentire non poterat: tactu sensuque omni carebat, sine qua nihil

significant. Si carnosus sunt prope nares, pravitatis indicia sunt. Aristot. pag. 67. HARN.

Qui identidem. Frequentius nictabundi, *συχροδυσκρινος*. Arist. pag. 82. HARN.

Oricularum. Velas scriptura, pro *auricularum*. Aristot. pag. 76: *Τὰ δὲ πρὸς τὰ ὦτα, καὶ ἐκνεύματα, μολογίας καὶ ἀδολαργίας.* Magnas et correctae aures, stultiloquentiam, multiloquentiamque indicant. H.

CXV. *Contacta halitu eius.* Vrsi nimirum, cuius halitu et afflatis carnes putrescere scribit Albertus quoque, de Anim. lib. XXII, tract. 2, pag. 608, et lib. VII, tract. 1, cap. 5, pag. 204. De leonis halitu nihilominus eadem referunt Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 9, pag. 904; Aelianus Hist. Anim. lib. V, cap. 39; Chrysostomus, alique, quos laudat Bochartus, part. 4, de Animal. lib. III, cap. 3, pag. 744. HARN. — *Contacta halitu eius attingit nulla fera, citiusque putrescunt afflata reliquis; hominis tantum natura infici voluit pluribus modis.* Legendum diversa distinctione, *Citiusque putrescunt. Afflata reliquis, homini tantum infici natura pluribus modis voluit.* Hoc sensu, caetera animalia tantum

inficere animam, hoc est, aërem, hominem autem volente sic natura pluribus modis, ciborum dentiumque vitis, sed praecipue senio. PWR.

Hominis tantum. Subintellige, animam sive halitus oris, qui plurimis modis corrumpitur, inficiturque, dentium vitio, senio, cibo, vino, ieiunio denique ipso: olet enim graviter halitus a ieiuno ore. Vnde illud Martialis lib. IV, epigr. 4, in graveolentem: *Quod ieiunia sabbatariorum, Mortuorum quod anhelitus reorum, Mallem, quam quod olet, clere, Bassa.* H. — *Et ciborum ac dentium vitis.* Est etiam sua ieiunis graveolentia, quae sumpto cibo emendatur. Graeci *νεκρία* *ἴσχυς* vocant. Eius meminit Arist. in problemat. Significat et eam Caecilius Comicus apud Nonium, inducto marito, qui uxoris parum acceptae odiosam comitatem et blanditias dedignaretur: quae mihi, inquit, ubi Domum adveni, assedit; *exemplo narium Dat ieiuna anima.* Plaut. In Mercat. Act. III, sc. 3, 43, *Ieiunitatis plenus, anima foetida.* Victorius cap. 2; vinosus postero die foedus halitus esse auctor scribit cap. ultim. lib. XV; vide quod notatum est ad eum locum. DALC.

sentitur. Eadem commeabat, recens assidue, exitura supremo, et sola ex omnibus superfutura. Denique haec trahebatur e caelo. Huius quoque tamen reperta poena est, ut neque idipsum, quo viveret, in vita iuvaret. Parthorum populis hoc praecipue, et a iuventa, propter indiscretos cibos; namque et vino foetent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cuius est suavitas praecipua in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum item urit. Diximus hominum genera, qui venena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin et subus serpentes in pabulo sunt, et aliis venenum est. Quae insecta appellavimus, omnia olei adpersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios ap-

Eadem commeabat. Animam scilicet aliud esse nihil opinstur, praeter aërem illum quem spiritu ducimus, quemque subinde per vices respirant redduntque pulmones, ac semper recentem trahunt. Ita Cicero, de Nat. Deor. lib. II, 135: *Animam, inquit, quae spiritu in pulmones ducitur.* HANB.

Exitura supremo. Supremo vitae die. Lucretii haec scholam sapiunt, cuius carmina de somno consule, quae superiore libro retulimus, cap. ult. HANB.

Hoc praecipue. Hoc malum: hic foetor oris et halitus. H.

Assyrii mali. Le citron. Namque animas et olentia Medi Ora foveant illa. Virg. Georg. II, 134. De eo rursum lib. XIII, c. 7. H.

Serpentes extrahit. Cavernis extrahit: quod et de cervorum anima dictum est, lib. VIII, cap. 50. H.

Diximus hominum. Psyllos intelligit, de quibus vide quae nos in notis addidimus, lib. VII, c. 2. H.

Quin et subus. A subus sive mandi salamandras Plinius iterum repetit lib. XXIX, cap. 23. H.

Omnia olei. De ea re egimus iam superius, cap. 21. Adde Aelianum lib. IV, Histor. Animalium cap. 18. HANB.

Vultures unguento. Ordinem horum verborum vitiatum esse, Theophrastus nos admonet, volumine de eausis plantarum sexto, capite quarto, odores tractans his verbis: *Enim vero aliis alii adversi, nec quidquam commodi sentiuntur: non ita solum ut non indignant, neque quaerant, sed etiam ab his perimantur, quae nobis maxime olent, eeu vultures ab unguentis, et scarabaei rosas, nec non et apes vehementer eos oppugnare videntur, qui uincti sunt.* Haec Theophrastus, ex cuius auctoritate sic Plinii verba lego et dispono: *Vultures unguento quidem necantur, scarabaei rosa.* PART. — *Vultures unguento.* Non fugari modo, sed et necari vultures unguento scribit Ael.

petunt odores, scarabei rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythae sagittas tingunt viperina sannie, et humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico adfert levi tactu.

CXVI. Quae animalium pascerentur veneno, diximus. Quaedam innocua alioqui, venenatis pasta noxia fiunt et ipsa. Aprus in Pamphylia et Ciliciae montuosis, salamandra ab his devorata, qui edere moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore, vel sapore: et aqua vinumque interimit salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, unde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiamum est vitae! Vespae

Hist. Anim. lib. III, cap. 7: Εὐωδία ἐστὶ καὶ μύρον γυρίν αἰνὰ βαρύτερον. Idem Phile, pag. 26, ubi de vullnribus: Οἱ τῶ μύρω θανάτουσι καὶ θάπου δίκην. Harp.

Scarabei rosam. Hoc est, unguentum rosaceum. Clem. Alex. lib. II Paedag. ei γυρίν καὶ κάθαρσι βροδίνην χρυσόπτερος μύρω τὰν τούτων λέγονται. Eodem scribit et auctor libri Mirab. Ausc. pag. 4166. Fuit ideo aliquando, quum scribendum putarem, alio appetunt odore, scarabei rosa; vel, alias appetunt odores. *Scarabaeos rosa, quosdam*, etc. II.

Sagittas tingunt viperina sanie. Quomodo id venenum pararetur ac misceretur, docet Rhodig. XXIII, c. 40. Arabas quoque veneno sagittas illinire Pollux scribit; in India milites Alexandri, sagittis veneno imbutis, socii, protinus moriebantur: at Alexandro monstrata per quietem herba, quae praesentissimo remedio esset. In Harmatis Bragmanum civitate sagittae veneno tingebantur. Limeo Gallos sagittas inficere auctor scribit, XXVII, c. 44. Straboni Transalpic. Valli perniciosissimo

lacte arboris ficui similis sagittas tingunt, inde fortassis dictum toxicum veneni genus. Vide quod annotatum est lib. XVII, cap. ult. DAL. — *Scythae sagittas tingunt*, etc. Auctor libri Mirab. Ausc. pag. 466.

CXVI. *Diximus.* Lib. superior. CXVI, cap. 33. Puellam vidisse se scribit Albertus M de Anim. lib. VII, tract. 2, c. 5, p. 236, quae araneas in primis, nullo discrimine, seu parvas, seu magnas, in ciborum deliciis lautissimis haberet. II. — Ego quoque vidi grammaticum Franco-gallum araneas cum voluptate comedentem. DALEG. — Et sic nuper Delalande astronomiae peritissimum. EN. P.

Aprus. Aelianus, Hist. Anim. lib. IX, c. 28. H.

Qui edere moriuntur. Dubitare de his religio fuit, donec experientiis multis Gessner ostendit salamandram non mordere, quidquid iniuriarum illi intuleris, quidquid irarum inieceris; et Wurbanus posse impunè bibi aquam fontium quibus diutissime immorata est. AS.

Nec est intellectus. Nec prorsum est

serpente avide vescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt: ideoque magna differentia est victus: ut in tractu pisce viventium Theophrastus prodit; boves quoque pisce vesci, sed non nisi vivente.

CXVII. Homini cibus utilissimus simplex. Acervatio saporum pestifera, et condimento perniciosior. Difficiliter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, et avide hausta; et aestate, quam hieme, difficilius; et in senecta, quam in iuventa. Vomitiones homini ad haec in remedium excogitatae, frigi-

veneni vim, quae latet, odore vel sapore, deprehendere: nam seu vinum, seu aqua fuerit, nihil interest: par utrobique vitae discrimen. si inde potus hauriatur, unde salamandra praebiberit. H.

Quo alimento. Eo alimento, serpente nimirum pastae, longe sunt morsu infestiores. Aelianus, Histor. Anim. lib. IX, c. 45, de erabronibus, qui sunt vespa congenere: Ο γούρ σφῆξ γευσάμενος ἔχουσ χλακώτερος ἔστι τὴν πληγὴν. Sic etiam auct. lib. Mirabil. Ausculat. p. 4166. H.

Pisce viventium, etc. Ichthyophagorum. Quales olim multi Aethiopum, hodie Ostiakae, Samoiewski, etc. Az.

Theophrastus prodit. Eo forte libello, quem inscripsit, περὶ ζώων φρονήσεως καὶ θῆρας, de Animalium Solertia et More, cuius meminit Laërtius, lib. V, p. 425. H.

CXVII. Homini cibus. De hoc plauto multa erudite et copiose scripsit in utramque partem Macrobius, Sat. lib. VII, c. 4, p. 586, et c. 5, p. 591. Horatius, lib. II, sat. 2, vs. 70: Accipe nunc, victus tenuis quos quantaque secum Afferat. In primis valeas Bene: nam variae res Vi nocent ho-

mini, credas, memor illius escae, Quae simplex olim tibi scelerit. At simul assis Miscueria elixa, simul conchyliis turdis, Dulcia se iu bilem vertent, stomachoque tumultum Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis Coccyus denurget dubia? Quis corpus onustum Hesternis vitis animus quoque praegravatus una, Atque affigit humo divinae particulam auras. H.

Vomitiones homini. Fragiliora, non frigidiora, scribendum esse, omnium medicorum tam graecorum quam latinorum placita proclamant, qui frequentes vomitiones corpus debilitare, multaque alia adversa gignere tradunt. Paulus lib. I, c. 42, et plerique alii, et, iste si recipitur, Avicenna etiam qui sane multis capitibus de vomitu disserit, laudatque eum, modo non sit nimis: alioquin nocere stomacho, et debilitare, et resolvere reddereque optum, ut materiae ad eum perveniant. Obesse quoque pectori, et visui et dentibus, et antiquis capitis doloribus. Nocere etiam hepati et pulmone, et venam quandoque scindere, et actionem eius ex eis esse, quae perducunt homines ad malas aegritudines. PIST. — Vomitiones. Frequens erat apud Veteres vomendi

diora corpora faciunt, inimicae oculis maxime ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere, corpulentiae, quam firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio quidem praecipue vincuntur cibi. (LIV.) Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus, et potu: minuuntur siccis et aridis, frigi-

consuetudo. Caesarem vomere solitum ostendunt illa ex oratione pro Deiotaro: *Quum te post coenam vomere velle dixisset.* Diem sibi unum deligebant ex mense, quo coenarent copiosius, ut postea vomerent: id vero ἐκτὺξιν agere, ὑπόζων subintellige, appellabant. Pompeius Marcelino acerbius contra se in senatu oranti exprobravit suo beneficio e muto vocalem factum, ex esuritore vomitorem, ἐκ πεινιῶντος ἐκτὺξιν. Vomitus quotidianos aut nimis frequentes universa medicorum schola damnat. Queritur Seneca passim, atque: *vomunt ut edant, edunt ut vomant*, epulas toto orbe conquisitas, quas coquere dedignantur. Laudet Impeiose Seranus Ephes. c. 44. Sed falso laudat ac melius multo damnavit Asclepiades in eo volumine, quod de tuenda sanitate scripsit, teste Celso, lib. I, c. 3. Damnat et eiusmodi vomitiones Plut. lib. de Valetudine tuenda. Vomunt qui ex tempore dicunt. Aristides rhetor se non esse τῶν ἐμούντων, seu ἀκρίβούντων, imperatori Marco respondit. Plutarch. qui et vomitiones et per alvum purgationes esse inquit *μικρὰ παραπόδια πλεγμανῆς*: utendum vero potius esse ὑπόποσιν καὶ ἀντίκ: remedia porro haec esse veluti ἐκδύνα et φθόρια, quibus intemperantes mulieres partum necant et abigunt, ut Venerem

repetant et iterum concipiant. Rhodig. XXI, c. 40; vide lib. XXIX, c. 4, H. DAL. et AL.

Frigidiora. Extenuare corpora vomitiones scripsit Hippocrat. de Vict. rat. lib. II, c. 40, p. 473, tom. VI, HARO.

Inimicae oculis. Prodesse tamen vomitiones, quando madent oculi, Celsus est auctor, loc. cit. H.

CXVIII. *Corpulentiae.* Graviter et acule Pythagoras, quum audiret quemdam ex familiaribus exercitatione ac pleniore cibo id curare, ut habilior foret, dixit molestiorem sibi illum carcerem parare. Rhodig. XXI, c. 40. DAL.

Pervigilio. . . vincuntur cibi. Somno magis quam vigilia concoqui cibos, statuere Galenus videtur, Comm. V, in lib. VI, Epid. test. 10, p. 522, calore in somno intus secedente: in pervigilio, se extra effundente. H.

Augescunt corpora dulcibus. Duo illa verba *frigidisque*, etal in scriptis exemplaribus, romanaque impressione leguntur, in Parmensi tamen et recentioribus impressionibus redundant, ut opinor, recte. Scribendum item reor, *amaris non avidis*. Oppone pinguis alicis, potum sili, duleia amaris; nec fiet ut omnino sententiam nostram improbes. PIST.

disque, ac siti. Quaedam animalia, et pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini non utique septimo letale est inedia durasse: at ultra undecimum plerosque certum est mori, esuriendi semper inexplebili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quaedam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conservantque vires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem in omni quidem vita, quod nimium, praecipue tamen corpori: minuique, quod gravet, quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturae transeamus.

Quaedam animalia. De camelis id superius dictum, lib. VIII, c. 36. H.

Non utique septimo. Contra quam Varro scripsit, teste Gellio, lib. III, c. 10, p. 239. H.

At ultra undecimum. Inediae ad plures menses, annosque, toleratae exempla conguessit Schenk. Observ. Medic. lib. III, tit. de asitis, pag. 351. Caeterum locum hunc partim ex ingenii coniectura, partim ex vestigiis veterum codicum, integritati suae restitimus. Editi hactenus libri in hunc modum: *Homini non utique septimo letalis inedia: durasse et ultra undecimum plerosque certum est. Mori esuriendi semper inexplebili aviditate, animalium uni homini.* Al R. 4, 2, aliisque: *Homini non utique septimo letales inediae durasse, et ultra undecimum plerosque certum est mori cau-*

riendi semper inexplebili aviditate animalium unicuique. H. — *Mori emur.* s. *inexplebili aviditate animalium uni homini.* In exempl. Salmant. tria postrema verba superfluent. In Tolet. num tantum homini. Nec mori esuriendi, legendum crediderim, sed moriendi. PITT.

CXIX. *Hippace.* Vel herbae id nomen, vel equini coaguli. De utroque dicemus opportunius lib. XV, c. 44. HAN.

Glycyrrhizon. Herba eadem Scythice appellata. Vide librum XXI, cap. 44, et librum XXII, cap. 44. HAN.

Quolibet modo. Curandi nimirum, et quolibet pharmaco. Praestant hygienica effata iatrosonphon peritiam; meliusque omnino non illis egere, quam egentem praecclare sublevare. AL.

EXCVRSVS

DE ANIMALIVM DENTIBVS,

AVCTORE G. CUVIER.

Vide pag. 492-500 huius voluminis.

DES DENTS

La dent est un corps osseux implanté dans la mâchoire, sans faire corps avec elle; du moins jusqu'à une certaine époque.

On peut la distinguer par-là des dentelures de la mâchoire elle-même, ou de certains corps durs, mais non osseux, qui revêtent les mâchoires sans y être implantés, comme les becs, etc.

Les dents proprement dites ne se trouvent que dans trois classes d'animaux, savoir, les *mammifères*, les *reptiles* et les *poissons*: encore toutes les espèces de ces classes n'en sont-elles point pourvues; les *fourmiliers*, les *pangolins*, les *échidnés* et les *baléines* parmi les mammifères, les *tortues* parmi les reptiles, l'*esturgeon* parmi les poissons, en manquent tout-à-fait.

Toutes les autres classes n'ont à leurs mâchoires, lorsqu'elles en ont, que des dentelures plus ou moins nombreuses, si l'on excepte les *échinodermes* qui ont de vraies dents, mais implantées dans un appareil mécanique très-différent des mâchoires ordinaires.

ARTICLE PREMIER.

*De la structure des dents et de leur développement.*A. *Structure des dents.*I. *Dans les mammifères.*

Nous appelons *dent composée* celle dont les différentes substances forment des replis tellement profonds, que dans quelque sens qu'on coupe la dent, on coupe plusieurs fois chacune des substances qui la composent; telles sont les dents molaires de l'éléphant.

La *dent simple* est celle dont la substance interne, enveloppée de toute part de l'externe, n'en est point pénétrée; telles sont les dents de l'homme,

Il y a des dents *demi-composées*, dont les replis ne pénétrant que jusqu'à une certaine profondeur, et dont la base est simple; telles sont les dents molaires des animaux ruminans.

Une dent simple quelconque se divise par rapport à sa forme en deux parties; la *couronne* qui est hors de la gencive, la *racine* qui s'enfonce dans l'alvéole; elles sont séparées par un sillon plus ou moins sensible, nommé le *collet*. Par rapport à la structure, la dent simple se divise en deux substances, l'*osseuse* et l'*émailleuse*.

1.º Substance osseuse.

La substance osseuse est en effet semblable à celle des os ordinaires, par sa composition chimique. Elle forme la partie interne de la couronne, et toute la racine. Sa cassure a ordinairement un aspect soyeux comme du satin, et un peu changeant. On croit y voir des fibres qui se courbent à-peu près parallèlement à la surface extérieure de la dent. Ce sont les coupes des couches qui la composent.

Dans le milieu de la substance osseuse est une cavité qui a en petit une forme à-peu-près pareille à celle de la dent elle-même; un petit canal traverse chaque racine pour arriver à cette cavité, et y conduire des vaisseaux et des nerfs. Dans l'état frais cette cavité est remplie par une pulpe gélatineuse enveloppée d'une membrane très-fine. Plus l'animal vieillit, plus la cavité et ses tuyaux diminuent.

Il y a parmi les animaux des variétés considérables dans le tissu de la substance osseuse des dents; parmi les mammifères, c'est surtout dans les dents canines qu'on en remarque. L'homme, les singes (1) et les carnassiers n'en présentent point; mais les pachydermes ont ces dents beaucoup plus dures que les autres, et on a donné à leur substance osseuse le nom d'*ivoire*.

L'*ivoire* de l'*éléphant* est le plus tendre, et celui qui jaunit le plus vite à l'air. Il se distingue sur-le-champ de tous les autres par des lignes courbes qui partent du centre, vont à la circonférence dans plusieurs directions, et forment en se croisant des losanges enroulés très-régulièrement disposés.

L'*ivoire* de l'*hippopotame* est beaucoup plus dur et plus blanc: aussi est-ce lui qu'on emploie de préférence pour les fausses dents. On aperçoit sur sa coupe transverse des stries d'une finesse et d'une régularité admirable; les incisives de l'*hippopotame* sont composées de la même substance que ses canines.

Les défenses du *sanglier d'Éthiopie* sont d'un *ivoire* à-peu-près semblable à celui de l'*hippopotame*. Dans le *sanglier* ordinaire on ne voit point de stries; il y a quelquefois un mélange de substance brune disposée par couches.

L'*ivoire* des défenses du *morse* est compact, susceptible d'un poli presque aussi beau que celui de l'*hippopotame*, mais sans stries: la partie moyenne de la dent est formée de petits grains ronds placés pêle-mêle, comme les cailloux dans la pierre appelés *poudingus*; c'est ce qui le caractérise. Les dents molaires de cet animal ont leur axe composé des mêmes petits grains que celui des défenses. Elles n'ont aucune cavité dans leur intérieur.

Le *dagong* a un *ivoire* homogène.

(1) Vide supra cap. 62, pag. 495.

Celui des dents de *cachalot* ressemble par son aspect satiné à celui des dents de l'homme. Celui de la défense du *narval* est très-compact, et paraît homogène.

La structure de dents la plus extraordinaire parmi les quadrupèdes, est celle de l'*oryctérope*, ou fourmillier du Cap. Ses dents ont la forme de deux cylindres adossés, et sont entièrement formées d'une infinité de petits tubes droits et parallèles, de manière que leur coupe transverse ressemble absolument à celle d'un jonc à canne. Ces tubes ne sont pas fermés, et le tissu de la dent n'est absolument compact qu'à la surface triturante. Il n'y a point de grande cavité dans l'intérieur de la dent : la même structure a lieu dans l'*amithorhynque*. Nous en retrouverons une analogue dans quelques poissons.

2.º *Émail*.

La substance *émailleuse* ou *vitée* revêt toute la surface de la couronne ; elle est plus dure et plus compacte que l'osseuse, et va quelquefois jusqu'à faire feu avec le briquet. Elle contient beaucoup moins de gélatine ; aussi ne noircit-elle pas au feu, et se dissout elle presque complètement dans les acides. Elle est plus mince vers le collet de la dent, et plus épaisse dans la partie qui sert à la mastication. Les racines n'en sont point revêtues pour l'ordinaire ; on ne voit sur leur substance osseuse qu'une légère couche jaunâtre, qu'on a nommée *substance cornée*. Mais il y a des animaux où l'émail enveloppe la dent de toute part ; tel est le *morse*. L'émail est même plus épais sous la racine de ses dents molaires qu'à sa couronne ; il est vrai qu'il n'y a aucune cavité dans l'intérieur de la dent. Les vieilles dents de *cachalot*, lorsque toute leur cavité est remplie par la substance osseuse, se garnissent aussi d'émail en dessous.

La cassure de l'émail présente des fibres beaucoup plus marquées que celle de la substance osseuse, et qui ont une direction contraire. Elles sont de toute part perpendiculaires à la surface de la dent, ou à-peu-près.

L'émail ne présente guère de différences dans les dents des mammifères, que par rapport à son épaisseur ; on remarque que les défenses qui sortent de la bouche l'ont en général moins blanc, moins dur, et plus approchant de la substance osseuse que les autres. On en a nié l'existence dans les défenses de l'*éléphant* ; cependant leur couche la plus extérieure a des fibres rayonnantes, mais il est vrai qu'elle n'a nullement la dureté ni le grain de l'émail des autres dents. Cette substance est plus apparente, quoique beaucoup plus mince, dans les défenses du *morse*, du *dingong* et des *sangliers*. L'*hippopotame* l'a à ses défenses comme les autres dents.

Les dents qui montrent le mieux la texture de leur émail ; sont les molaires de l'*éléphant* : sa coupe dans le germe représente des fibres semblables à celles de l'asbeste, ou à un beau velours.

Ces fibres ne sont pas toujours rectilignes ; le plus souvent elles décrivent des courbes dont la convexité regarde le côté de la couronne, et la concavité celui de la racine : c'est ainsi qu'on les voit dans les ruminants.

L'émail des dents de *anchalot*, qui est fort épais, ne montre sur sa coupe que des stries parallèles à la surface de la substance osseuse.

La séparation de l'émail et de la substance osseuse est marquée d'une ligne plus grise, et ensuite d'une autre plus blanche, qui appartient à la seconde de ces substances.

3.º *Cément.*

Les dents composées, et une partie des demi-composées, ont une troisième substance qui recouvre l'émail, et qui finit, en s'épaississant toujours, par remplir tous les intervalles des lobes qui composent la dent générale, et par les souder ensemble, quelquefois même avant que leurs substances osseuses soient réunies par le bas. Elle est la moins dure des trois, mais elle se dissout plus difficilement dans les acides, et noircit au feu encore plus vite que la substance osseuse. Il y a des dents dont elle forme près de moitié de la masse; telles sont celles de l'*éléphant* et du *cabiai*.

Dans la plupart des espèces elle n'a point d'organisation apparente, et ressemble à une sorte de tartre qui se serait cristallisé sur la dent. Cependant je lui trouve dans le *cabiai* une multitude de pores disposés fort régulièrement.

M. Tenou, qui la nomme *cortical osseux*, pense qu'elle est produite par l'ossification de la membrane qui a enveloppé la dent; mais R. Blake la regarde comme simplement déposée par la face de cette membrane opposée à celle qui a déposé l'émail.

Je me suis assuré qu'elle est déposée par la même membrane et par la même face que l'émail.

4.º *Pulpe centrale.*

La cavité qui est au centre de la dent, tant qu'elle n'a point été effacée par l'accumulation de la matière osseuse, contient une pulpe gélatineuse, reste de celle qui a donné l'origine à la dent, et richement fournie de vaisseaux et de nerfs qui y pénètrent par les canaux dont les racines sont percées; elle est contenue dans une membrane très fine. Elle durcit et devient opaque, et blanchit dans l'esprit-de-vin.

II. *Dans les reptiles.*

La structure des dents n'a rien de particulier; la substance osseuse y est dure et compacte; l'émail peu épais, et comme leurs dents sont toujours simples, ils n'ont jamais de cément.

III. *Dans les poissons.*

La classe des poissons varie plus que toutes les autres par tout ce qui concerne les dents. Elle en présente de trois structures différentes. Les composées, qui sont formées d'une infinité de tubes, tous unis, et terminés par

une couche commune d'émail; telles sont les dents, en forme de pavé, des raies.

Les simples, qui ne tiennent qu'à la gencive, comme celles des *squales*, et les simples qui naissent dans un alvéole. Elles font le plus grand nombre; on en voit de telles dans le *brochet*, la *dorade*, etc. etc.

Les dents de poisson simples sont toutes formées de substance osseuse et de substance émailleuse, disposées comme dans celles des quadrupèdes.

Celles qui tiennent dans des alvéoles osseux ne tardent point à s'y souder entièrement par leur racine sitôt que leur couronne est sortie: alors on ne peut plus séparer la dent de l'os qui la porte, sans la casser, et l'une est absolument continue à l'autre. Cependant en sciant l'os, on voit des vestiges de la racine, qui s'y est unie, lesquels se font remarquer long-temps par leur couleur, leur dureté, et surtout par la cavité qui traverse la racine et se termine à la couronne. Cette racine et sa cavité pénètrent d'autant plus profondément en dedans de l'os maxillaire, que la couronne est elle-même plus longue et plus pointue, mais les dents mousses n'ont presque pas de racine. La substance osseuse des dents est toujours dure, et ne croît, comme celle des quadrupèdes, que par des développemens de couches intérieures.

Mais les dents qui ne tiennent qu'à la gencive seulement, comme celles des *squales*, croissent à la manière des épiphyses des os, c'est-à-dire, que toute leur substance osseuse est d'abord tendre et poreuse, et qu'elle se durcit uniformément, et finit par devenir entièrement dure comme de l'ivoire.

Les dents de poissons, (1) que je nomme *composées*, forment d'ordinaire des plaques plus ou moins grandes, qui n'adhèrent aux os des mâchoires ou du palais, que par une membrane intermédiaire; quelquefois elles sont disposées en quinconce; d'autres fois elles occupent toute la largeur de l'espace, qu'elles couvrent comme autant de bandes. Les raies à dents plates, comme la *raie bouclée*, etc., nous en offrent un exemple en petit; mais on trouve dans plusieurs cabinets d'histoire naturelle, des mâchoires ou des palais de poissons qui portent des dents d'une structure pareille, beaucoup plus grandes; les unes sont en bandes transversales droites; les autres en arcs de cercle, ou en chevrons: la *raie aigle* a les dents de la partie moyenne seulement en bandes, et celles des côtés en petits losanges.

Quelle que soit la figure de cette espèce de dents, leur épaisseur est toujours divisée en deux couches; une supérieure, dense, osseuse, couverte d'une légère couche d'émail, et une inférieure, qu'on peut considérer comme la racine. Cette dernière partie est marquée en arrière et en dessous de sillons très-réguliers et très-rapprochés. Son intérieur est irrégulièrement poreux; les pores communiquent par de petits trous au dehors, et reçoivent sans doute par-là des vaisseaux et des nerfs, qui se portent jusqu'à dans la conche supérieure. Celle-ci, quoique plus dense, est uniquement formée de tubes parallèles, et qui vont directement se terminer à la surface émailleuse.

Il y a un poisson dont les dents paraissent au premier coup-d'œil se rap-

(1) Vide supra cap. 61, pag. 493.

procher jusqu'à un certain point de la structure des précédentes; c'est le loup marin (*anarrhichas lupus*). Ses mâchoires sont revêtues d'éminences formées de fibres, ou de tubes, qui vont de la base à tous les points de la superficie. Sous la base est un vide, et son contour seul adhère à la mâchoire. Ce contour est percé de plusieurs trous, qui donnent sans doute le passage aux vaisseaux qui vont dans l'état frais aux tubes intérieurs. Toutes ces éminences sont posées sur une substance beaucoup plus spongieuse que le reste de l'os maxillaire, et qui sert de moyens d'union. Elles tombent par une rupture assez semblable à celle des bois de cerf. Dans l'anarrichas adulte on ne trouve point autre chose, et on est porté à croire que ce sont là ses dents; mais dans le jeune on voit sur le milieu de chaque éminence une très-petite dent simple, et semblable en tout aux autres dents de cette sorte. Elle s'use très-vite, et ne laisse à sa place que l'éminence osseuse qui la portait.

La partie triturante des mâchoires des *dionons* et des *tétradons* doit aussi être regardée comme une dent composée; vue à l'intérieur, elle ne présente que des sillons transverses; mais sciée ou brisée, on voit qu'elle est formée de lames, dont les tranchants sont soudés par l'émail à la superficie, mais qui restent long-temps distinctes à la partie profonde.

B. Développement des dents.

1. Accroissement de la dent considérée isolément.

Les dents se forment dans des capsules membraneuses, contenues dans les alvéoles. Les alvéoles sont d'abord des cavités arrondies, tapissées d'un périoste qui n'est que la continuation de celui qui revêt les mâchoires par dehors. Dans les premiers mois du fœtus, les cloisons qui doivent séparer les alvéoles ne sont pas encore ossifiées, et ils représentent dans le squelette un sillon continu; petit à petit ces cloisons se forment, et ne laissent qu'une cavité pour chaque dent. Les alvéoles qui doivent contenir les dents les plus voisines du fond de la bouche n'étaient pas visibles d'abord. Ils ne se creusent dans les os que long-temps après. Il en est de même de ceux qui doivent contenir les dents de remplacement.

La capsule de chaque dent est attachée par sa base au fond de l'alvéole, au moyen des nerfs et des vaisseaux qui s'y rendent du canal dentaire; et par son sommet à la gencive qui revêt la mâchoire au moyen d'une cellulose serrée. Du reste elle est absolument fermée de toute part.

Chaque dent a sa capsule propre et distincte.

Cette capsule se divise en deux membranes, dont l'extérieure est plus forte et plus sèche, et l'intérieure plus molle. Celle-ci prend absolument les mêmes courbures que la dent, et lorsque la dent doit être composée, cette membrane intérieure pénètre dans tous ses replis, et garnit tous ses sillons.

Tout l'intérieur de cette capsule est rempli d'une pulpe gélatineuse qui forme le rudiment de la dent future. Elle ne tient à la capsule que par sa base, au moyen des mêmes vaisseaux et nerfs dont je viens de parler. Le reste de sa surface, quoique contigu à la capsule, n'y est point attaché;

et il y a entre la lame interne de la capsule et la surface externe du noyau pulpeux une solution de continuité souvent très-compiquée, lorsque la dent doit être formée de beaucoup de parties saillantes et rentrantes.

L'ossification commence au sommet de ce germe pulpeux : ainsi c'est le sommet de la couronne qui se forme le premier ; aussi est-ce à cet endroit que les vaisseaux sont plus abondans. Lorsque cette couronne ne doit avoir qu'une éminence, il n'y a qu'un seul point d'ossification ; il y a en général autant de ces points que d'éminences ; ainsi on en voit trois ou quatre, aux molaires de l'homme, etc.

L'ossification se fait par couches, et devrait être plutôt appelée transsudation ; car la partie ossifiée adhère très-peu à la pulpe située derrière, et qui l'a produite, et les vaisseaux ne paraissent point y pénétrer ; (1) et lorsqu'on fait prendre par intervalles de la garance à un animal qui pousse des dents, on voit dans leur intérieur des couches rouges interposées aux autres, et qui ont été formées dans les moments où l'animal se nourrissait de garance. Ces couches ne s'effacent point lorsque ce régime cesse.

Chaque couche est un peu plus étendue que la précédente ; ainsi les différents points d'ossification se réunissent par degrés ; la couronne se forme ; les lames osseuses descendent jusqu'au collet ; enfin la racine s'ossifie la dernière, et reste aussi toujours de beaucoup la plus mince. Cette ossification de la racine ne commence dans l'homme et dans les animaux à dents simples, surtout les carnassiers, qu'à l'instant où la dent est prête à sortir de l'alvéole ; on peut même dire qu'elle est une des causes de cette éruption, la dent qui s'allonge devant naturellement se porter du côté où il y a le moins de résistance.

Mais dans les animaux herbivores à dents composées, dont la couronne doit s'user, et où il faut qu'elle soit par conséquent beaucoup plus longue, l'ossification de la racine ne commence que long-temps après l'éruption, et lorsqu'une bonne partie de la hauteur de la couronne a déjà été usée.

Aussi ces animaux n'ont-ils jamais de dents entières, et composées de toutes leurs parties ; car lorsque la couronne n'est pas entamée, il n'y a pas encore de racine ; et lorsque la racine y est, la dent est déjà vieille et aux trois quarts usée.

Les dents composées dont les lobes sont séparés par des sillons très-profonds, restent aussi long-temps divisées en plusieurs pièces, parce que l'ossification va toujours du sommet vers les racines ; ainsi les portions des germes des dents d'éléphant restent distinctes, même dans le squelette d'individus déjà âgés, lorsque les membranes qui les retiennent ensemble dans l'état frais ont été détruites.

Ce n'est qu'au moment de l'éruption qu'elles se soudent d'une manière

(1) Je me suis assuré récemment sur des germes de dents d'éléphants qu'ils n'y pénétrèrent point du tout, et que la substance osseuse de la dent se forme comme les coquilles. Cependant on a trouvé des balles dans les défenses d'éléphant, enveloppées d'ivoire de toute part. Elles avaient peut-être pénétré jusqu'au noyau pulpeux.

durable, et cela encore plus par la formation du ciment ou de la troisième substance qui les colle ensemble, que par l'ossification de leur partie radicale, qui ne se fait, comme nous l'avons dit, que lorsque leur sommet est déjà usé.

La production des racines est due à ce que le noyau pulpeux n'adhère pas au fond de la capsule par la totalité de sa base, mais seulement par certains endroits qui peuvent être dès-lors considérés comme des pédicules très-courts. Les lames osseuses, arrivées au bas du noyau, se glissent entre ces pédicules, et les entourent eux-mêmes d'une enceinte tubulense qui, s'allongeant toujours, force aussi les pédicules pulpeux à s'allonger, et produit ainsi les racines.

L'émail ne couvre point celles-ci, parce que la lame interne de la capsule, qui peut seule le produire, ne s'étend pas jusque-là.

L'émail en effet est déposé sur la substance osseuse par la lame interne de la capsule, par une transsudation inverse de celle qui fait sortir la substance osseuse du noyau pulpeux. Au moyen de cette forme de petites fibres, ou plutôt de petits cristans que nous avons mentionnés plus haut, l'émail forme dans les premiers une sorte de velours à brins fins.

Dans les animaux dont les dents doivent avoir une troisième substance ou un ciment, quand la membrane interne de la capsule a déposé l'émail, elle change de tissu : elle devient épaisse, spongieuse, opaque et rougeâtre, pour donner ce ciment. Celui-ci n'est point en naissant disposé par filets, mais comme par gouttes qu'on aurait jetées au hasard. (1)

II. *Action réciproque des dents les unes sur les autres.*

Les accroissemens que l'accumulation continuelle des nouvelles couches de substance osseuse et la déposition successive de l'émail tendraient à donner au germe de la dent, sont contre-balancés par ceux des germes voisins, et par le développement imprimé à l'os qui les contient tous ; ces diverses parties exercent les unes sur les autres une action qui modifie leurs formes réciproques.

Voyons ces divers changemens.

1.º *Par la mastication.*

La dent éprouve d'abord les changemens de forme qui sont les suites immédiates des progrès de son ossification ; ainsi, lorsqu'elle n'est plus dans l'alvéole, on doit toujours soigneusement remarquer l'âge de l'individu dont on veut déterminer la vraie forme des dents. Toutes les fois qu'il n'y a point de racine, on peut dire qu'une dent n'a pas pris son entier accroissement ; excepté dans les poissons, où la racine existante est au contraire une preuve de jeunesse, puisque, après un certain temps, la racine se

(1) Ce fait de la naissance du ciment et de sa forme primitive, a été découvert récemment par moi, sur les germes des dents d'éléphant.

soude à la mâchoire, tandis que la couronne s'en sépare comme un bois de cerf du front qui l'a porté.

La dent une fois formée conserve à peu près sa figure, dans les animaux carnassiers, l'homme, les singes, etc. Les éminences de ces dernières espèces deviennent seulement un peu moins pointues avec le temps, parce qu'ils ont un régime en partie végétal; mais dans les purs carnassiers les dents ne s'usent presque pas, et conservent, tant que l'animal se porte bien, leurs pointes et leur tranchant.

Dans les herbivores au contraire, la vraie forme de la couronne ne se conserve qu'autant qu'elle reste couverte par les gencives; à peine en est-elle sortie, qu'elle commence à s'uscr, et à devenir plate; mais, comme les parties saillantes sont entamées, on voit sur cette surface plate différentes lignes qui sont les coupes de l'émail, de la substance osseuse et du ciment, et qui représentent des figures différentes, selon les espèces, ainsi que nous le verrons dans la suite. Plus la dent s'use, et plus on approche de la base de ses diverses éminences ou de ses divers lobes, plus les espaces enfermés dans des lignes d'émail s'élargissent et se confondent, et on arrive enfin, si l'animal vit assez long-temps pour cela, à un point où la couronne ne présente plus qu'un seul espace osseux entouré d'émail, comme si la dent avait été simple, parce qu'alors ses différentes éminences sont toutes détruites jusqu'à leur base.

Comme l'émail est plus dur que l'os et que le ciment, les lignes que forment ses coupes s'usent moins vite, et restent saillantes sur le reste de la surface; ce qui rend les couronnes des dents inégales, raboteuses, et par conséquent plus propres à broyer les alimens; comme les meules de moulin sont meilleures, lorsqu'il y a des cailloux mêlés dans leur pâte, et s'usant moins vite que le reste; ces dents sont pour ainsi dire des meules qui se repiquent continuellement elles mêmes.

2.º *Par la succession des dents nouvelles.*

Pendant que la couronne s'use, la racine qui se développe la pousse toujours en dehors, et chaque dent a d'autant plus long de racine qu'elle a moins de couronne; lorsque la racine est entièrement développée, la dent cesse d'agir par sa propre force sur l'os maxillaire; et celui-ci, se développant à son tour, pousse toujours la dent en dehors pour suppléer à la partie qui s'use. Il finit par ne rester que les bouts des racines qui eux-mêmes ne tardent pas à être chassés; alors l'alvéole se ferme entièrement, à moins qu'une dent nouvelle ne vienne remplir la place de l'autre, soit verticalement en la soulevant par la racine, soit en la poussant par le côté.

Les dents qui viennent par le côté ne sont pas, à proprement parler, des dents de remplacement; ce sont des dents qui se développent plus tard: mais comme la mâchoire ne peut contenir à la fois celles qui y viennent successivement, les plus anciennes tombent, et leurs alvéoles sont effacés à mesure que les nouvelles s'étendent.

Cette éruption de dents nouvelles qui chassent ainsi les autres par le côté, peut se faire en arrière, ou en avant, ou latéralement.

Il n'y a que la première manière qui ait lieu parmi les quadrupèdes, et cela dans un petit nombre seulement; savoir, l'*éléphant*, le *cochon d'Éthiopie*, et un peu plus obscurément dans l'*hippopotame*; enfin, il y a quelque chose d'approchant dans les *chevaux* et les *ruminans*.

L'*éléphant* et le *cochon d'Éthiopie* ont les parties saillantes de leurs dents posées obliquement à l'horizon, de manière que, si elles sortaient ensemble de la gencive, la partie antérieure serait bien plus saillante que la postérieure; et cependant ces parties s'usent nécessairement par une ligne horizontale: il en résulte que les parties antérieures des dents sont détruites jusqu'à la racine, et disparaissent plutôt que les postérieures. Ainsi, la dent s'étrecit d'avant en arrière dans la même proportion qu'elle se raccourcit dans le sens vertical. La dent de derrière qui se développe à mesure, trouve donc toujours autant de place qu'il lui en faut; mais que les dernières portions de la dent antérieure sont usées jusqu'à la racine, cette dent a aussi perdu toute sa largeur; elle est presque réduite à rien en tous sens, elle tombe; et celle qui la suit achève de remplir sa place. Ce n'est donc point, comme on l'a cru, par absorption que ces dents disparaissent, mais par une destruction purement mécanique.

Cette dent qui vient après est toujours plus grande que la précédente, parce que l'animal lui-même a cru dans cet intervalle, et que les os de la mâchoire se sont aussi développés en arrière, comme il serait arrivé à un animal à dents simples.

L'*éléphant* a ainsi sept à huit dents qui se succèdent, de chaque côté de ses deux mâchoires, par conséquent vingt-huit ou trente deux; (1) et cependant, au moyen de cette chute successive des antérieures, il n'en a jamais plus de deux à la fois de visibles hors de la gencive de chaque côté, huit en tout; fort souvent même on ne lui en voit qu'une seule à la fois. Chacune de ces dents est composée de plus de lames que celle qui l'a immédiatement précédée, et a besoin d'un temps plus long pour se développer.

Dans les autres herbivores à sabots où il y a plusieurs dents molaires à la fois, les premières ne tombent que parce qu'elles s'usent tout-à-fait; et la pression des dents postérieures n'y a pas d'effet aussi sensible. Cependant il arrive rarement que les dernières sortent de l'alvéole avant que les premières soient tombées; c'est ce qu'on observe dans l'*hippopotame*, le *rhinocéros*, et ce qui avait lieu dans l'animal fossile de l'Ohio et de Simore: on doit avoir égard à cette remarque, lorsqu'il s'agit de déterminer le véritable nombre des dents d'un animal.

Le déplacement des dents antérieures par d'autres qui se développent en arrière, a encore lieu dans les dents venimeuses des serpents.

Ces dents sont attachées à un os mobile qui fait partie de la mâchoire supérieure; il n'y en a qu'une de visible de chaque côté, mais les germes des autres sont cachés en assez grand nombre dans une large bourse qui forme la gencive.

Les capsules dans lesquelles chacune de ces dents se forme sont membraneuses, et comme l'ossification ne va pas jusqu'à la base, les dents y

(1) Corsee, sur la dentition de l'éléphant, trans. phil. pour 1799.

sont simplement suspendues, et peuvent se coucher dans toute sorte de sens. Lorsque la dent visible est tombée, celle qui est la plus voisine, achevant de s'ossifier, se soude par sa base avec l'os, à l'endroit même où tenait la précédente; elle prend par-là une situation fixe, plus verticale, et sort nécessairement de la bourse, où il aurait fallu qu'elle restât couchée parallèlement à l'os.

Les capsules de ces dents leur servent de pédicules tant que leur jonction à l'os n'est pas faite; et c'est au travers de l'espèce de tige qu'elles forment, que passent les nerfs et les vaisseaux.

Toutes les dents des *requins*, des *milandrés* et des autres *squales* à dents tranchantes, se remplacent à peu près comme celles des serpents venimeux. Il y a sur le bord de la mâchoire un premier rang de dents dans une situation verticale; et par derrière, plusieurs autres rangs couchés et la pointe vers la bouche, mais non renfermés dans la gencive. Lorsqu'une dent du premier rang vient à tomber, celle qui est derrière n'étant plus gênée dans son développement, se relève et prend sa place.

Ainsi ces deux sortes de dents ne se forment point comme les autres dans des alvéoles osseux.

C'est encore par derrière que se succèdent les lames qui servent de dents aux *diodons* et aux *tétraodons*.

Leur structure est si singulière, qu'elle mérite d'être décrite au long.

Une mâchoire de *diodon* présente deux éminences servant à la mastication; savoir, son bord qui est parabolique, et un disque arrondi, à la place où serait à peu près la langue de l'homme.

Un large canal règne dans l'intérieur de l'os, et sépare la masse du disque de celle du bord; il transmet à l'une et à l'autre les nerfs et les vaisseaux. La surface triturante du disque présente des stries transverses et parallèles; en le coupant verticalement, on voit que chaque strie est l'extrémité d'une lame, qui va en montant un peu en arrière du canal au disque. Ces lames sont toutes couchées les unes sur les autres, et par leur position les supérieures sont les plus courtes et les plus usées; ce sont aussi évidemment les plus vieilles, elles sont dures et soudées ensemble. A mesure qu'on descend, on les trouve plus molles et plus séparées; enfin les dernières de toutes n'aboutissent point encore à la surface triturante du disque; leur bord est encore recouvert par l'os de la mâchoire; elles sont bien libres, et on peut voir leur vraie structure.

Chacune de ces lames est partagée en deux dans son milieu par une sciature. Leur surface inférieure et postérieure est assez lisse, mais l'opposée présente au microscope un réseau extrêmement fin de petits canaux qui sont les empreintes des vaisseaux qui y ont rampé, et qui venaient du gros canal où les lames sont appuyées par leur base; en effet la paroi du canal est précédée d'une infinité de petits trous qui donnent dans les intervalles des lames.

Il est clair par cette description que les lames se développent successivement, et qu'à mesure que les antérieures s'usent jusqu'à leur base, les postérieures paraissent en arrière, de sorte que le disque triturant est toujours suffisamment garni de lignes saillantes.

Le bord est aussi garni de lames, mais qui se développent dans un ordre inverse, c'est-à-dire que ce sont les lames antérieures qui sont les inférieures et les plus nouvelles. De plus les lames sont parallèles à la surface du bord masticant, et ne le coupent point obliquement : ainsi la première lame qui se présente s'use par son plat, et par conséquent s'use toute entière avant que celle qui est dessous lui succède.

Cette description va également pour la mâchoire supérieure, seulement en échangeant les noms des lames, et en mettant supérieure au lieu d'inférieure, et réciproquement.

Les *tétraodons* ne diffèrent des *diodons* que parce qu'ils n'ont point de disque tritirans, mais seulement des bords, et que leurs mâchoires sont partagées chacune en deux pièces par une suture dentée. La structure et le développement des lames sont les mêmes que dans le bord des mâchoires des *diodons*.

La manière dont se succèdent les dents des *scorés* a de l'analogie avec celle que nous venons de remarquer dans les *tétraodons*, et est peut être encore plus curieuse.

Les mâchoires nues des *scorés* ressemblent, comme celles des *tétraodons*, à un bec de perroquet. Chaque mandibule est divisée en deux pièces par une suture médiane; et le bord qui sert à la mastication est garni de petites dents incisives très courtes et très serrées les unes contre les autres. En y regardant de près on voit qu'en avant de celles du bord il y en a d'autres qui les ont précédées, et qui sont usées à leur face antérieure, mais dont la face postérieure paraît encore dans les intervalles de celles qui leur ont succédé. Toute la face convexe des mâchoires présente des tubercules disposés en quinconce serré, qui sont les restes des anciennes dents successivement usées; mais ce qui frappe le plus, c'est quand on fend les os des mâchoires; on trouve dans l'intervalle des deux lames qui les forment une multitude innombrable de germes de dents, tous prêts à succéder à celles qui occupent actuellement le bord de la mâchoire, et à en percer pour cet effet la lame interne tout près de ce bord.

Je n'ai encore reconnu la succession par-devant, que dans un palais d'un poisson dont l'espèce, à ce que je crois, est inconnue des naturalistes; ce palais est conservé dans quelques cabinets comme curiosité; il est presque rectangulaire, et tout pavé de dents verticales, dont la forme est presque celle de nos incisives. Les postérieures s'usant, présentent, au lieu d'un tranchant, un ovale bordé d'émail, qui devient de plus en plus large, et finissent par disparaître. Pendant ce temps il en naît toujours de nouvelles qui percent l'os en avant; l'intervalle des parois de l'os est aussi tout rempli des germes qui doivent percer successivement son bord antérieur.

Le remplacement le plus ordinaire, le seul même qu'on puisse appeler un remplacement proprement dit, c'est celui qui a lieu dans le sens vertical, et où la dent nouvelle prend immédiatement la place de celle qui tombe: c'est celui qu'on observe dans la plupart des quadrupèdes et des poissons.

Dans les quadrupèdes, la dent nouvelle se forme dans l'épaisseur de l'os

de la mâchoire, entre on devant les racines de l'ancienne. Une petite bulle, qui nait au milieu des cellules osseuses, est le premier vestige de la capsule; elle va se dilatant; au bout de peu de temps la dent s'y forme comme à l'ordinaire, et son développement se faisant en tout sens, elle pousse au dehors la dent qu'elle doit remplacer, après avoir changé la direction, la forme, et réduit par degrés presque à rien la masse des racines de cette dent. C'est sans doute la compression qu'elle exerce sur ces racines qui les diminue ainsi, comme il arrive dans une foule d'autres cas de l'économie animale. Ainsi le sommet de la dent de lait s'use par la mastication; du moins dans les herbivores; sa racine se détruit par la compression; et le tronc intermédiaire tombe, quand la racine ne le retient plus. Les dents de remplacement n'éprouvent point de compression sur leurs racines, ne les perdent pas, et ne tombent point par cette cause.

Dans les poissons, lorsque la racine de la vieille dent s'est soudée avec l'os, elle est nourrie comme la reste de cet os, et elle prend par degré une structure celluleuse qu'elle n'avait pas d'abord. La substance de l'os maxillaire dans laquelle elle plonge s'élève à mesure qu'elle est poussée par le développement de la dent nouvelle, et remplit la cavité de la racine jusqu'au niveau de la couronne; celle-ci alors se sépare de ce qui reste de sa racine, par une rupture très-régulière, et où l'on remarque des lignes disposées en rayons.

Le lieu de la dent ancienne se trouve ainsi occupé par la plaque de substance celluleuse qui a monté dans la cavité de la racine, et qui est bientôt percé par la dent nouvelle.

On a donc en grand tort de nier dans un mémoire très-nouveau, que les poissons eussent des dents de remplacement; ils en ont tous, de quelque manière que leur succession ait lieu. Le genre de succession que je viens de décrire est commun à toutes les espèces à dents simples et mousses, notamment à beaucoup de *sparcs*, et à plusieurs genres voisins.

Mais les grandes dents pointues, comme celle des *brochets*, etc. sont ordinairement remplacées par le côté, c'est-à-dire, que la dent nouvelle perce au côté de l'ancienne, qui n'en tombe pas moins en se brisant, et en laissant sa racine dans la mâchoire, comme font les dents mousses.

L'*anarrichas* est le seul poisson, et même le seul animal que je sache, dans lequel, outre la dent, il tombe une partie de l'os; savoir, les éminences dentiformes dont j'ai parlé plus haut. Leur chute est, comme je l'ai dit, analogue à celle des bois de cerf, et sans doute que la reproduction se fait aussi de même; seulement la nouvelle éminence dentifère ne nait pas précisément à la place de l'autre, mais à côté, et ce n'est qu'en grossissant que la nouvelle remplit le vide laissé par l'ancienne. C'est pourquoi il y a toujours quelque irrégularité dans la disposition des dents de ce poisson.

Au reste, même dans les animaux où les dents ne s'usent pas, et où toutes peuvent tenir ensemble dans les mâchoires, et dans ceux où tous les remplacements sont effectués à l'instant où les dents sont entièrement développées, l'accroissement de la mâchoire continuant sans que le leur lui fasse équilibre, tend à les pousser toujours hors de leurs alvéoles, à les débarrasser,

et à les faire tomber; c'est ce qui arrive dans les vieillards; c'est pourquoi les vieux animaux ont les dents longues, etc.

La dent une fois tombée, l'alvéole s'oblitére; et l'os de la mâchoire devient aussi uni que s'il n'avait jamais eu de dents.

III. Action des dents sur les mâchoires.

L'accroissement des dents agit avec force sur l'os qui les contient, pour l'étendre dans les sens où se fait cet accroissement. Il en résulte que la mâchoire prend, selon l'âge de l'animal, des configurations assez différentes pour mériter d'être notées.

D'abord, en général, les mâchoires sont plus courtes à proportion dans les jeunes animaux qui n'ont pas encore toutes leurs dents, et surtout dans ceux où les dents canines n'ont pas encore pris leur grosseur, que dans les animaux adultes; cela influe considérablement sur l'inclinaison de la ligne faciale, et c'est une des causes de la beauté des petits enfants.

Les changements en hauteur ne sont pas moins considérables. C'est quand les dents sont les plus longues, que les mâchoires sont les plus hautes. Dans l'enfant qui vient de naître, la hauteur de la mâchoire inférieure est le septième de celle de la tête; à trente et quarante ans elle fait un peu moins du cinquième, en retranchant la hauteur des dents.

À soixante ans, lorsque les racines des dents commencent à être chassées hors de leurs alvéoles, la mâchoire diminue un peu de hauteur, et quand les dents sont tombées tout-à-fait, toute la portion de la mâchoire qui formait les alvéoles disparaît par degrés, et la mâchoire elle-même finit par n'avoir pas la moitié de la hauteur qu'elle avait dans l'adulte.

On observe des changements semblables, quoique moins grands, dans la mâchoire supérieure, en prenant sa hauteur depuis l'épine nasale antérieure.

Cette distance est plus grande à proportion dans l'adulte que dans l'enfant et le vieillard; et c'est ce qui, joint à l'absence des dents, produit cette ressemblance singulière qu'on remarque au premier coup-d'œil entre le squelette du crâne de l'enfant et celui du vieillard.

Les mâchoires des animaux présentent des changements pareils; mais ils ne vont pas aussi loin, parce que les animaux périssent d'ordinaire avant d'avoir perdu toutes leurs dents.

Dans le cheval les molaires, dans l'état de leur plus grand allongement, rendent le bord inférieur de la mâchoire convexe, en le poussant avec leurs racines, tandis que dans le poulain il est presque rectiligne.

Comme le condyle de la mâchoire inférieure est toujours attaché à la supérieure, soit qu'il y ait des dents, soit qu'il n'y en ait pas, il faut que la hauteur de la branche montante varie pour que les portions masticantes puissent toujours se toucher, quel que soit leur état par rapport aux dents. C'est ce qui fait que la partie postérieure de la mâchoire éprouve des changements très-grands dans sa figure générale.

Dans l'enfant qui vient de naître, le condyle n'est pas plus élevé que le bord alvéolaire, et l'apophyse coronôide se relève au dessus de lui de toute sa longueur. À mesure que les dents naissent, l'angle postérieur de la ma-

choire est repoussé en arrière, et devient plus approchant d'un angle droit; le bord postérieur de la branche montante, qui était d'abord fort oblique, se redresse, et le condyle se relève; à sept ans il est encore un peu inférieur à l'apophyse coronoïde; il lui est égal à dix, et un peu supérieur à trente.

Quand les dents tombent, l'angle postérieur redevient plus obtus, parce qu'il n'est plus repoussé en arrière par les dents, et le condyle se rabaisse par rapport à l'apophyse; ces derniers changemens sont une grande source d'incommodité; ils portent la partie antérieure de la mâchoire si avant, qu'elle ne peut plus rencontrer la supérieure, et c'est ce qui produit le menton de galoche des vieillards.

La direction de l'apophyse coronoïde change aussi; à mesure que l'angle postérieur se porte en arrière, elle se dirige plus en avant.

Enfin il se fait dans l'intérieur même des mâchoires, des changemens notables, par suite de l'accroissement des dents; ils sont surtout relatifs au canal dentaire inférieur.

Dans les animaux dont les racines descendent à une certaine époque jusque contre le bord inférieur de la mâchoire, ce canal éprouve un déplacement singulier; tant que la dent est jeune, il passe sur ce bord et sous la racine; lorsque celle-ci vient à le toucher, il se porte à la face interne de l'os de la mâchoire, de manière à ramper entre cette face et celle des racines des dents; et quand la dent usée est poussée en dehors, et que les racines lui laissent de nouveau une place sous elle, il reprend sa première situation. Ce changement est très-sensible dans les chevaux, et l'homme lui-même n'en est pas exempt.

IV. Époque des successions des dents.

On ne connaît bien ces époques que dans les animaux domestiques; mais on peut les conclure par analogie pour les autres.

En général l'éruption commence par les antérieures.

Dans l'homme les incisives paraissent entre huit et douze mois; les mitoyennes d'en bas se montrent les premières, puis les mitoyennes d'en haut; ensuite les latérales d'en bas, et celles d'en haut. Les canines suivent les incisives, et à deux ans les deux premières molaires de chaque côté ont paru. Elles sont suivies à sept ans par une troisième molaire, et à neuf ans et demi par une quatrième; la cinquième, qui est la dernière de toutes, ne paraît que fort tard, à dix-huit ou vingt ans, ou même à trente ans.

Les trois dernières molaires, ou *arrière-molaires*, dente en tout, restent toute la vie; mais les vingt autres dents tombent successivement vers l'âge de sept ans, pour être remplacées par d'autres, qui doivent aussi rester. Leur chute se fait dans le même ordre que leur éruption. Les dents de remplacement sont plus grosses que les dents de lait; les deux premières molaires qui avaient quatre tubercules sont remplacées par des dents qui n'en ont que deux, et qu'on nomme *bicuspidés*.

C'est une règle assez générale, que les molaires de remplacement ont une couronne moins compliquée que celles auxquelles elles succèdent; mais

cette couronne compliquée se trouve reportée sur les molaires permanentes qui viennent plus en arrière.

Dans l'*éléphant des Indes*, les défenses de lait tombent le douzième ou le troisième mois ; celles qui leur succèdent croissent toute la vie.

Les molaires de lait paraissent huit ou dix jours après la naissance. Elles ne sont bien formées qu'au bout de six semaines, et ce n'est qu'à trois mois qu'elles sont complètement sorties. Les secondes molaires sont bien sorties à deux ans ; les troisièmes commencent alors à se développer. Elles font tomber les secondes à six ans, et sont à leur tour poussées par les quatrièmes, qui les font tomber à neuf ans. Il y a encore d'autres successions semblables, mais on n'en connaît pas bien les époques : on croit que chaque dent a besoin d'un an de plus que la précédente pour être parfaite.

Les premières dents sont composées de quatre lames, ou dents partielles ; les secondes de huit ou neuf, les troisièmes de treize ou quatorze, les quatrièmes de quinze, et ainsi de suite, jusqu'aux sept ou huitièmes, qui en ont vingt-deux ou vingt-trois, ce qui est le plus grand nombre qu'on ait encore observé.

Dans les *ruminans* il y a trois molaires de lait qui sont remplacées par trois autres, et trois molaires permanentes.

Les molaires de lait se distinguent de celles de remplacement, parce qu'elles sont plus longues d'avant en arrière à proportion de leur largeur transverse ; la troisième de lait de la mâchoire inférieure a de plus trois doubles croissans, comme la dernière des permanentes, tandis que celle de remplacement, qui succède à cette troisième de lait, n'en a que deux. A la mâchoire supérieure c'est la seconde de lait qui se fait remarquer par ce plus grand nombre de parties.

Les remplacements des incisives aident à connaître l'âge des moutons. Leurs incisives de lait sont étroites et pointues ; celles de remplacement sont élargies vers leur tranchant ; les deux incisives du milieu sont remplacées la seconde année de la vie ; les deux suivantes la troisième, les deux pénultièmes la quatrième, et les deux plus extérieures la cinquième seulement.

On ne connaît les changemens de dents d'aucun animal aussi bien que du cheval. L'intérêt avait depuis long-temps fait observer ceux des incisives, et M. Tenon vient de compléter le travail relativement aux molaires.

Les incisives de lait se montrent au bout de quinze jours ; les quatre du milieu, ou les *pièces*, tombent à trente mois ; les quatre suivantes à quarante-deux, et les quatre externes, ou les *coins*, à cinquante-quatre. Les *coins de remplacement* ne croissent pas aussi vite que les autres incisives, et c'est surtout par elles qu'on connaît l'âge du cheval. Elles ne débordent d'abord presque pas la mâchoire. Il y a à leur milieu un creux rempli d'un tartre noirâtre ; ses bords s'usent à mesure que la dent sort de la gencive et frotte contre son opposée ; il va donc toujours en diminuant, depuis cinquante-quatre mois jusqu'à huit ans, où il s'efface entièrement. Les creux des autres incisives s'efface beaucoup plus tôt que celui des coins ; on ne juge plus alors de l'âge que par la longueur des incisives qui croît toujours.

Quant aux molaires, les deux premières de chaque mâchoire et de chaque

côté paraissent à huit jours; la suivante à vingt; la complémentaire, ou petite molaire antérieure, à cinq ou six mois.

La première arrière-molaire paraît à onze mois, et la seconde à vingt; à trente et à trente-deux mois les deux premières molaires de lait tombent; la troisième tombe à trois ans; et ce n'est qu'à cinq ou six ans que la dernière arrière-molaire se montre.

Les molaires de lait sont plus longues d'avant en arrière que celles de remplacement, et celles-ci perdent elles-mêmes de leur dimension dans ce sens, à mesure que les arrière-molaires sortent et les pressent; de façon que les dents des très-jeunes chevaux ont une couronne oblongue, tandis que celles des vieux sont carrées.

Il en est de même des autres solipèdes.

ARTICLE II.

Examen particulier des dents des mammifères.

Les dents des mammifères jouent un rôle très-important dans l'économie de ces animaux; leur genre de vie, et particulièrement l'espèce de leur nourriture, dépend en grande partie de la forme et de la position de leurs dents; aussi les naturalistes ont-ils donné depuis long-temps beaucoup d'attention à ces organes, et leur histoire est assez bien connue.

On considère dans ces dents leurs espèces et les combinaisons de ces espèces, leur forme et leur nombre.

1.° Des sortes de dents et de leurs combinaisons.

On divise les dents dans l'homme en *incisives*, *canines* et *molaires*. Les incisives sont les quatre du milieu à chaque mâchoire; elles ont évidemment une forme tranchante. Les canines sont les quatre qui suivent les incisives, une de chaque côté à chaque mâchoire; leur forme est conique, et montre quelque analogie avec les crochets du chien: de là leur nom.

Les molaires sont les vingt arrière-dents qui ne servent qu'à broyer.

Les huit premières portent en particulier le nom de *diacuspides*, parce qu'elles n'ont que deux tubercules dans l'adulte, et que les autres en ont quatre.

Cette division peut s'appliquer aux dents du plus grand nombre des animaux; cependant comme dans quelques-uns les dents analogues aux incisives n'ont point une forme tranchante; et que dans d'autres il serait très-difficile de tracer une limite fixe entre les incisives et les canines, ou entre celles-ci et les molaires, on a été obligé d'établir des caractères indépendants des formes.

Ainsi nous nommerons *incisives* les dents implantées dans l'os intermaxillaire de la mâchoire supérieure, et celles qui leur répondent dans la mâchoire inférieure; ou, lorsqu'il n'y a point d'incisives au haut, les dents d'en bas qui répondent à l'os intermaxillaire; *canines* celles qui suivent im-

médiatement les incisives sans laisser entre elles de grand espace vide, et molaires toutes celles du fond de la bouche. Lorsque les dents se prolongent hors de la bouche, elles se nomment *déjenses*.

Les mammifères n'ont jamais, comme d'autres animaux, des dents *linguales*, *palatines*, etc. toutes leurs dents sont implantées dans les bords des mâchoires. Il n'y a que le *dolphin-buskopf* dont on dit qu'il fait exception à cette règle. Nous ne l'avons pas vu, mais nous présumons qu'il aura seulement, comme l'*échidné*, de petites écailles pointues adhérentes au palais.

Ces trois sortes de dents présentent un grand nombre de combinaisons relatives à leur coexistence, ou à l'absence de quelqu'une d'elles, ou à leur rapprochement et à leur éloignement.

Les trois sortes de dents, incisives, canines et molaires, se trouvent à la fois.

Dans l'homme,

Dans tous les *quadrumanes*,

Dans tous les *canassiers*,

Dans tous les *pachydermes* (excepté le *rhinocéros-bicorne* et l'*éléphant*),

Dans les *chameaux* et les *solipèdes*, et dans les *ruminans* sans corne (ceux qui ont des cornes manquent tous de canines, excepté le *cerf*, qui en a des vestiges).

Mais dans ce grand nombre il n'y a que l'homme seul qui ait ces trois sortes de dents disposées en série continue, sans interruption, et telle que toutes celles d'une mâchoire frappent contre celles de l'autre. Un genre d'animal dont on ne trouve les os que dans l'état fossile, celui que j'ai nommé *anoplotherium*, ressemble à l'homme en ce point, quoiqu'il en diffère beaucoup d'ailleurs.

Dans les *singes* et les *canassiers*, et tous ceux qui ont les canines plus longues que les autres dents, il y a au moins une lacune à chaque mâchoire pour loger la canine de la mâchoire opposée.

Dans les *ours*, il y a même un grand espace vide derrière chaque canine.

Dans les *hérissons*, les *musaraignes*, les *phalangers* et le *tarsier*, qui ont les canines plus courtes que les autres dents, ces canines laissent un espace entre elles et celles qui leur sont opposées.

Dans les *makis* (le *tarsier* excepté), les *chauve-souris* proprement dites, le *galéopithèque* et les *chameaux*, il y a un grand espace vide entre les incisives supérieures.

Enfin, les *ruminans* manquent absolument d'incisives à la mâchoire supérieure, et le *morse* à l'inférieure.

Quelques animaux qui ont les trois sortes de dents, perdent leurs incisives à un certain âge; telles sont certaines *chauve-souris*, surtout les *phyllostomes* et le *cochon d'Éthiopie*.

D'autres mammifères n'ont que deux sortes de dents; savoir,

Des incisives et des molaires séparées par un espace vide, sans canines; tels sont:

Le *phascolome* et tous les *rongeurs*, où les incisives sont au nombre de deux seulement à chaque mâchoire, dont les supérieures sont cependant doubles dans le lièvre;

Le *kangourou*, qui en a deux en bas, et six ou huit en haut;

Et le *daman*, qui en a deux en haut et quatre en bas.

L'*éléphant* a des molaires, et deux défenses implantées dans l'os incisif supérieur, mais il manque d'incisives inférieures et de canines.

Où des molaires et des canines sans incisives;

Les *pareseux* et le *dugong*.

Les molaires étant les plus essentielles des dents, ne manquent que les dernières de toutes, excepté dans le *narval*. Ainsi lorsqu'il n'y a qu'une sorte de dent, ce sont toujours des molaires. C'est le cas des *tatous*, de l'*ornithorhynque*, de l'*oryctérope*, du *rhinocéros-bicorne*, et du *lamantin*.

On peut aussi ranger dans cette classe les *dauphins*, qui ont tout autour des deux mâchoires des dents uniformes et coniques, et les *cachalots*, qui en ont de telles à la mâchoire inférieure seulement.

Enfin le *narval* n'a pour toutes dents que deux défenses implantées dans l'os incisif, et dont l'une tombe le plus souvent.

Les mammifères absolument sans dents sont les *fourmiliers*, les *pangolins*, les *échidnés*, et les *baleines*; ces dernières les ont remplacées par des lames de corne.

2.e Formes de chaque sorte de dents dans les mammifères.

A. Incisives.

Les incisives varient peu pour la forme; celles de l'homme, des singes et de la plupart des carnassiers sont en coins, à base épaisse et arrondie. La face interne est taillée en biseau. Dans les momies de jeunes Égyptiens, le tranchant de la dent était plus mince et comme perpendiculaire sur une base ronde. Voilà comment on explique que les incisives des momies soient toutes tronquées et à couronne plate.

Les *malis* ont leurs incisives inférieures singulièrement couchées en avant.

Les *chiens* et les *ours* ont les latérales d'en bas échancrées au côté externe, et les supérieures souvent à trois pointes. Dans le *lion* elles le sont aussi; mais pas toujours dans les autres *chiens*.

Les *chats-souris* les ont quelquefois dentelées; mais aucun animal ne les a aussi singulières que le *galéopithèque*; elles sont profondément divisées en lanières étroites et parallèles, absolument pareilles à des dents de peigne.

Les *phoques* ont leurs incisives tout-à-fait coniques, ce qui commence à nous conduire aux *dauphins* et aux autres *cétacés*, où toutes les dents ont cette forme, et sont à peu près de même grandeur.

Les incisives des *rongeurs* sont des prismes ou cylindres courbés en arcs de cercle et usés obliquement par le bout; celles d'en haut font souvent plus d'un demi-cercle. Leur face antérieure est quelquefois sillonnée longitudinalement comme dans les *lièvres*, ou striée en travers. Il arrive souvent qu'elle est seule garnie d'un émail épais, qui s'usant moins vite que le reste de la dent, maintient toujours en avant un tranchant acéré. Celles d'en bas se terminent tantôt en pointe comme dans les *rats*, tantôt en coin

comme dans la plupart des autres; celles des *écourails* sont comprimées latéralement, et celles de l'*aye-aye* le sont si fort que leur diamètre d'avant en arrière est trois fois plus grand que le transverse.

Aucune classe n'a les incisives aussi variées que les *pachydermes*, et pour les formes et pour le nombre, sans parler des deux énormes défenses ou incisives supérieures de l'éléphant. L'*hippopotame* a toutes les siennes coniques; celles d'en bas couchées en avant, celles d'en haut recourbées en dessous. Celles des *cochons* ont à peu près les mêmes directions; mais elles sont prismatiques et mousses. Il y en a toujours six en bas; mais en haut tantôt six comme dans notre cochon, ou quatre comme dans le *pécari* et le *babiroussa*, ou deux comme dans le *sanglier d'Éthiopie*. Le *daman* en a en haut deux triangulaires, arquées, pointues, et en bas quatre en coins dentelés.

Le *rhinocéros d'Asie* en a en haut deux grandes en coin et deux petites latérales, qui tombent de bonne heure; en bas deux grandes cylindriques et deux très-petites, intermédiaires, coniques. Le *rhinocéros d'Afrique* n'en a point du tout.

En général les *pachydermes* sont sujets à perdre sans remplacement tout ou partie de leurs incisives à certaines époques de leur vie.

Le *morse*, qui pourrait à plusieurs égards passer pour un *pachyderme*, a entre ses deux énormes défenses, et dans l'os intermaxillaire, deux petites dents tronquées semblables à ses molaires pour la forme, mais que leur position décide incisives.

Les *ruminaux* ont des incisives inférieures en coins bien tranchans. Les *solipèdes* ont d'abord leurs latérales à tranchant double, ce qui produit ces creux qui indiquent l'âge des chevaux.

B. Canines.

Les *canines*, mieux appelées *laniales*, parce qu'elles servent ordinairement à déchirer, ont toujours une forme conique, et ne varient pour la plupart que dans leur volume.

Celles de l'*homme* sont taillées en biseau comme les incisives; seulement elles sont un peu plus fortes et plus allongées que ces dernières, et à couronne plus épaisse. Elles ont comme celles-ci, dans les momies d'Égypte, le tranchant usé et aplati horizontalement.

Leur forme, dans les *singes*, est décidément conique, et par conséquent beaucoup plus différente de celle des incisives que dans l'homme adulte.

L'*orang-roux* les a courtes, épaisses, et ne dépassant guère les incisives; mais dans la plupart des autres *singes*, elles forment de longs crochets, pointus, recourbés en arrière, ayant de ce côté une arête tranchante et longitudinale. Lorsque les mâchoires sont fermées, les canines supérieures sont toujours placées derrière les inférieures, de sorte que le tranchant de celles-ci agit comme une lame de ciseaux sur la face antérieure des premières. Les *makis* ont ces dents crochues et comprimées sur les côtes. On les retrouve longues et coniques dans les *loris*. Elles ne s'écartent plus de cette forme générale dans tous les *carnassiers*, excepté le *galéopitèque* qui les a courtes, larges et dentelées en scie, et les *hérissons* et *mursaraignes* qui les

ont courtes et bicuspidées. Celles des *pochydermes*, qui en sont pourvus, sont remarquables par leur grandeur. Les supérieures, dans les espèces de cochon, sont recourbées en haut et en arrière comme les inférieures. Celles-ci sont plus longues que les premières dans le sanglier; le contraire a lieu dans le babiroussa. Dans tous elles sont prismatiques et à trois faces. On connaît le volume considérable des défenses de l'éléphant d'Afrique. Cette proportion est beaucoup moindre dans celles de l'éléphant d'Asie, et particulièrement dans la femelle.

Les deux lanaires supérieures des cerfs, celles des chameaux, des dromadaires et des lamas, parmi les ruminants, celles des solipèdes, n'ont plus ce grand volume qui les fait appeler défenses dans les *pochydermes*. Elles ont une pointe mousse dans le cerf. Celles du dromadaire sont coniques.

Dans le cheval, où elles portent le nom particulier de *crochets*, leur pointe s'émousse et s'applatit avec l'âge. La jument n'en a point.

Dans le morse et le dugong, les grandes défenses de la mâchoire supérieure, cylindriques comme dans l'éléphant, ont une direction opposée, c'est-à-dire, qu'elles sont recourbées en bas et en arrière.

C. Molaires.

Les molaires de l'homme se divisent en petites molaires ou bicuspidées, qui n'ont que deux tubercules, et en grosses qui en ont quatre; il y en a douze de celles-ci qui sont en arrière, les autres sont au nombre de huit.

Les singes proprement dits et les guenons sont à cet égard à peu près comme l'homme. Dans les magots, les cynocéphales, les babouins, la dernière molaire est plus longue que les autres, et a un cinquième tubercule en arrière. La première d'en bas est tranchante et coupée très-obliquement, parce qu'elle s'use contre la canine d'en haut.

Les sapajous, qui ont vingt-quatre molaires, ont douze bicuspidées; leur dernière molaire est la plus petite.

Les makis commencent à avoir les molaires antérieures d'en haut un peu tranchantes, les loris les ont pointues comme autant de petites canines, et leurs molaires postérieures sont armées de tubercules pointus. Il en est de même du taniar et du galago.

L'ouistiti et le marikina parmi les sagouins, ont déjà cette forme de molaires; aussi tous ces animaux sont-ils plus ou moins insectivores.

Les molaires des carnassiers se divisent en oniques, en tranchantes à plusieurs pointes, et en plates à plusieurs tubercules. Celles-ci sont toujours situées en arrière des autres; moins il y en a, et plus l'animal est exclusivement carnivore.

Le genre des chats n'a qu'une seule dent pareille, petite et située en travers, tout en arrière de la mâchoire supérieure. Elle ne répond à aucune dent de l'inférieure, et tombe souvent sans conséquence.

Leur première molaire supérieure est tranchante à une seule pointe et fort petite; la seconde a trois pointes, dont celle du milieu est plus grande; la troisième a trois pointes presque égales et un petit talon en avant et en dedans; la quatrième est la petite indiquée tout à l'heure. En bas il y a trois dents toutes tranchantes et sans talon, deux à trois pointes, dont celle du

milieu plus grande et la dernière a deux pointes égales. Quelquefois il y en a encore en avant une petite conique.

Les *martes* et *blettes* sont le genre le plus voisin de *chats* pour cet article. Elles n'ont comme eux qu'une dent plate et transverse en arrière; mais elle est beaucoup plus grande et répond à une pareille et toute petite de la mâchoire inférieure. La grosse tranchante d'en bas, qui n'a que deux pointes dans les chats, en a trois ici. Enfin il y a souvent en avant une ou deux molaires coniques qui maquent dans plusieurs chats.

Le *glouton* du nord (*ursus gulo*, Lin.), et ceux d'Amérique (*viverra fasciata*, et *mustela barbara*, Lin.), ont les dents comme les *martes*.

Les molaires de l'*hyène* ne diffèrent de celles des chats que parce que leurs pointes sont plus grosses et plus rondes, et que la dernière d'en bas a un petit talon qui répond à la transverse et plate d'en haut.

Dans les chiens il y a d'abord, tant en haut qu'en bas, les quatre dents tranchantes analogues aux tranchantes des chats; ensuite il y en a aussi, tant en haut qu'en bas, deux plates à plusieurs tubercules, dont celles d'en haut sont transverses et fort grandes, surtout la première des deux; et la dernière des tranchantes a, comme dans l'*hyène*, un talon en arrière qui répond en partie à la première des plates d'en haut. On doit aussi remarquer que les tranchantes antérieures ont en arrière deux ou trois petites pointes, en avant une très-petite, et au milieu une fort grande, et que la quatrième molaire supérieure a le même petit talon intérieur en avant, que dans les genres précédents.

Lorsque les chiens maquent de l'herbe, ils l'enfoncent jusque dans l'arrière-bouche pour la faire broyer par leurs molaires plates.

Les *coyottes* tiennent en quelque façon le milieu entre les chiens et les autres genres. Elles n'ont qu'une dent plate en bas et deux en haut, dont la dernière fort petite. Le talon de la dernière tranchante est fort grand.

Les *renards* et les *coatis* ont trois molaires à tubercules en haut et deux en bas, trois dents presque coniques en haut et quatre en bas; les coniques sont en avant.

Les ours ont une très-petite dent derrière la canine; puis en viennent quatre autres, tant en haut qu'en bas, qui sont toutes plates et à tubercules.

Dans les *blaireaux* on observe la même très-petite dent en avant; les trois suivantes sont coniques et tranchantes; puis viennent en haut une très-grande dent à tubercules, large et presque carrée, et en bas deux dont la première est oblongue et a deux pointes un peu tranchantes à sa partie antérieure.

Enfin dans les *phoques* toutes les molaires sont coniques.

Le *morse* a les dents cylindriques terminées par une tronçature simple.

Le *dugong* a les premières aussi cylindriques. Les dernières sont comprimées avec un sillon de chaque côté. Elles se terminent toutes par une tronçature simple.

Les petits *plantigrades*, tels que le *hérisson*, la *tamie*, la *musaraigne*, et parmi les *pédimanes*, les *sarigues*, les *damures*, les *péramèles* et les *phalangiers*, ont beaucoup de rapport entre eux par les tubercules aigus d'une partie de leurs dents, tubercules qui en font des animaux insectivores.

Dans le *hérisson* les trois premières sont coniques, les trois suivantes à trois, quatre ou cinq tubercules, et la dernière à deux en bas et simple.

ment tranchante en haut. C'est une règle générale commune à ces animaux insectivores, que leurs dents du haut sont plus larges transversalement que les autres.

Dans le *tanrec semi-spinosus*, les molaires d'en bas sont toutes tranchantes et tricuspidées.

La *taupe* a quatre dents coniques et tranchantes en avant, puis quatre à tubercules en haut et trois en bas. Il n'y a point de petite en arrière.

La *chrysoclore* a des dents molaires très-jolies, comprimées fortement d'avant en arrière et terminées par trois pointes aiguës, deux en dedans, une en dehors.

Parmi les *pédimanes*, les *sarigues* ont dans chaque mâchoire trois molaires tranchantes et quatre à tubercules pointus. La couronne de ces dernières a son plan triangulaire en haut, oblong en bas. Les *phalangers* ont leurs premières molaires d'en haut coniques ou tranchantes, celles d'en bas très-petites et rondes; les postérieures ont des tubercules transverses.

Dans le *kangourou géant* toutes les dents sont à tubercules, et dans celles de derrière les tubercules sont réunis par des collines transverses, qui changent absolument ces dents en dents d'herbivores, semblables à celle du *tapi*. Aussi le *kangourou* ne se nourrit-il que de végétaux; et le *phascolome* qui, quoique animal à poche, est cependant un vrai rongeur par les dents, a ses molaires toutes composées de collines transverses, comme les *caibais*, etc.

Les molaires des *rongeurs* se divisent en deux classes: celles dont les tubercules restent saillants, et ne s'usent point entièrement; elles appartiennent à des espèces omnivores; et celles dont la couronne s'use, devient plate, et est traversée par des lignes d'émail: les animaux qui les ont sont entièrement herbivores.

La *marmotte*, le *rat* appartiennent à la première de ces classes.

Les molaires supérieures de la *marmotte* ont en dedans un gros tubercule, d'où partent deux lignes saillantes qui vont aboutir à deux tubercules du bord externe. Les inférieures ont aussi trois tubercules, mais l'interne est en avant, et il n'y a point de lignes de réunion. Ces dents vont en augmentant d'avant en arrière.

Les molaires des *rats* ont plusieurs tubercules molasses, disposés irrégulièrement. La première est la plus grande, la dernière la plus petite.

Le *rat-taupo* ne diffère du *rat* que parce que les tubercules de ses molaires sont usés plus vite, ou qu'il est plus complètement herbivore.

Les autres *rongeurs* appartiennent à la seconde classe; ils se subdivisent eux-mêmes en deux:

Ceux qui ont leurs molaires entièrement composées de lames transverses et verticales; tel est le *caibai*; ses molaires sont composées, savoir: la première supérieure d'une, la deuxième de deux, la troisième de trois, la quatrième de quatre, et la cinquième de six lames; les trois premières inférieures, chacune de deux, et la dernière de onze lames: plusieurs de ces lames, surtout en avant, sont bifurquées; la surface triturante est parfaitement plane, et monte obliquement de dedans en dehors.

Le *coshon-d'Inde*, dont les molaires sont composées chacune de deux

lames, dont la postérieure est bifurquée en dehors dans les supérieures, en dedans dans les inférieures.

Les *lièvres* et *lapins*, dont toutes les molaires sont formées de deux lames simples.

La seconde division de cette seconde classe est celle dont les dents ne peuvent se diviser entièrement en dents partielles, mais où l'émail ne forme sur la couronne que des angles rentrants, et des cercles, ou autres figures.

Tels sont :

Le *castor*, où il y a à chaque dent un angle rentrant au côté externe d'en bas et à l'interne d'en haut, et trois autres plus profonds au côté opposé. Lorsque la dent s'use davantage, les derniers ne forment que des ellipses allongées et transversales sur la couronne. Ce degré d'usure arrive plutôt dans le *porc-épic*, qui a du reste des dents arrangées presque de même.

La *gerboise du Cap* n'a à ses dents qu'un seul angle rentrant, au côté interne en bas, à l'externe en haut.

En général on doit remarquer que dans tout les animaux dont les molaires s'usent, lorsqu'il y a quelque analogie entre le dessin des molaires supérieures et inférieures, ce dessin est toujours placé en sens inverse, et que les parties situées d'un côté dans les unes de ces dents le sont du côté opposé dans les autres.

Dans l'*éléphant*, les molaires sont composées de lames transversales et parallèles, réunies par le ciment : dentelées lorsqu'elles sont entières, elles présentent, quand elles sont usées, des losanges dans l'*éléphant d'Afrique*, des rubans étroits et festonnés dans l'*éléphant des Indes*.

Ces molaires se succèdent de manière qu'il n'y en a jamais plus de deux de chaque côté ; la première a quatre lames, la deuxième huit ou neuf, la troisième douze ou treize, la quatrième quinze, et ainsi de suite, jusqu'à la septième, qui en a vingt-deux ou vingt-trois, ce qui est le plus grand nombre qu'on ait encore observé.

Les lames montent obliquement en arrière dans les inférieures, et descendent de même dans les supérieures ; le côté externe de chaque molaire est plus convexe que l'interne. La face triturante est convexe dans les supérieures et concave dans les inférieures.

Ces molaires sont énormes.

Dans l'*hippopotame* les molaires intermédiaires, tant supérieures qu'inférieures, ont deux paires de cônes, adossés et marqués à leur face opposée à l'adossement de deux sillons ; de sorte qu'en s'usant ils figurent chacun un trèfle : le caractère de ces dents est donc de présenter chacune deux doubles trèfles.

Dans les postérieures il y a un cône de plus, impair et formant derrière les autres une sorte de talon.

Les deux ou trois molaires antérieures de l'*hippopotame* ne représentent qu'une simple pyramide conique ; lorsqu'elles s'usent, elles n'ont point de dessin sur leur couronne.

Dans l'*animal fossile de l'Ohio*, les molaires présentent de grosses saillies coniques mousues, et quelquefois anguleuses, disposées par paires, quatre

dans les antérieures, six dans les intermédiaires, et huit ou dix dans les postérieures. Lorsqu'elles s'usent, elles forment des losanges irréguliers.

Dans l'*animal fossile de Simore et du Pérou*, qui se trouve aussi en Italie, les cônes des molaires étant un peu sillonnés, leur coupe présente des figures trilobées, mais moins profondément que dans l'*hippopotame*. La dent antérieure a quatre pointes; les suivantes six et douze.

Les molaires de ces deux animaux sont les plus grandes connues après celles de l'éléphant.

Dans le *sanglier d'Éthiopie*, les dents sont formées de plusieurs cylindres ou prismes, unis par le cément; leur coupe présente des ovales ou des figures anguleuses rangées trois à trois. Les postérieures, qui sont très-longues, en ont huit ou neuf rangs, les intermédiaires trois, les antérieures deux.

Les autres *sangliers* ont des dents plus nombreuses, et dont chacune est moins grande. Elles présentent des pointes mousses et sillonnées ou subdivisées; une dans les deux premières, deux dans les deux suivantes, quatre dans les cinq et sixième, et sept dans la dernière. Dans l'âge avancé ces pointes s'usent, et présentent des figures correspondantes, qui ont quelque rapport avec celles de l'*hippopotame*; mais elles sont toujours plus mamelonnées que ces dernières.

Dans les *tapirs* communs et fossiles, les molaires ont deux collines transverses rectilignes, et dentelées lorsqu'elles ne sont point encore usées; la dernière a trois de ces collines.

Les dents du *lamantin* ont la même conformation.

Dans le *rhinocéros*, le *daman*, et l'*animal fossile de Montmartre*, les molaires inférieures sont formées de deux croissans, placés à la file, et un peu obliquement. La postérieure a trois croissans, l'antérieure un seul.

Les molaires supérieures sont carrées, ont une ligne saillante parallèle au côté externe, et deux autres transversales, allant un peu obliquement. La seconde de ces lignes transversales donne dans le *rhinocéros* un grand crochet qui va en avant. Dans le *daman* elles en ont chacune un petit.

La molaire postérieure d'en haut s'approche plus ou moins de la forme triangulaire. L'antérieure n'a qu'une ligne transverse.

Dans les *solipèdes* la saillie de la couronne représente dans le germe une ligne serpentine, dont les concavités ont l'entrée plus étroite que le fond, et sont alternatives. Leurs dents sont plus oblongues dans la jeunesse, lorsqu'il y en a moins; avec l'âge, elles se rapprochent de la figure carrée.

Dans tous les *ruminans* sans exception, même dans les *chameaux*, les molaires intermédiaires sont formées de deux doubles croissans parallèles. Dans celles d'en bas la convexité est tournée en dehors; dans celles d'en haut, en dedans.

Les postérieures d'en bas ont trois doubles croissans; celles d'en haut ressemblent aux autres.

Les deux antérieures d'en bas n'ont que deux croissans simples, placés à la file, et non parallèlement. Dans les deux antérieures d'en haut il y a deux croissans simples placés parallèlement.

Les molaires supérieures sont plus larges que celles d'en bas, et le plan

de rencontre des unes et des autres est obliquement descendant de dedans en dehors.

Nous avons vu que les phoque, animaux amphibies, n'ont que des molaires coniques : ceux des cétacés, qui ont des dents, les ont toutes, sans exception, de cette forme ; la pointe en est seulement plus ou moins aiguë, et le corps plus ou moins renflé.

Le dugong a des molaires en cône tronqué, marqué de chaque côté d'un sillon longitudinal et profond.

ARTICLE III.

Examen particulier des dents des reptiles.

Les oiseaux et les reptiles chéloniens n'ayant point de dents proprement dites, nous renvoyons à la fin de cette dissertation ce que nous avons à dire de la substance qui arme leurs mâchoires, et nous passons immédiatement aux trois derniers ordres de reptiles.

Les reptiles sauriens, batraciens et ophiidiens sont à-peu-près dans le cas des cétacés ; ils ne mâchent guère leur proie, et leurs dents ne servent qu'à la retenir et non à la diviser ; aussi ont-elles beaucoup moins d'influence sur leur économie que celles des quadrupèdes vivipares ; elles s'accordent cependant assez avec les genres et sous-genres naturels.

Ces dents sont presque toujours semblables dans les différentes parties de la mâchoire, et ne peuvent être divisées en diverses sortes, quant à la configuration, que dans un petit nombre d'espèces.

Elles sont tantôt attachées aux deux mâchoires seulement, comme dans les mammifères ; c'est le cas de sauriens (un seul genre excepté, celui des iguanes, qui a aussi des dents palatines) ; et tantôt il y en a aussi au palais ce qui arrive dans presque tous les serpents, les amphibiens seuls en étant privés.

Leur nombre est moins important à observer ; d'une part, parce qu'il est considérable et peu déterminé ; de l'autre, parce qu'elles tombent sans régularité, ni par rapport à la situation, ni par rapport au temps.

1.º Dents des sauriens.

Les crocodiles n'ont que des dents coniques, creuses, le plus souvent un peu crochues, et ayant des lignes longitudinales saillantes.

Le caïman, ou crocodile à tête moussue d'Amérique, en a dix-neuf en haut et dix-neuf en bas de chaque côté. Il y en a cinq inter maxillaires. La troisième, la quatrième et la cinquième maxillaires sont les plus longues. Les quatre dernières sont moussues. En bas, la première et la quatrième sont les plus longues ; elles entrent dans des trous de la mâchoire supérieure. La onzième vient après ces deux-là pour la grosseur. Les quatre dernières sont moussues.

Il y en a dix-neuf en haut et quinze en bas seulement dans le *crocodile du Nil*; la première et la quatrième d'en bas sont aussi les plus longues; mais la quatrième se place dans une échancrure, et non pas dans un trou de la mâchoire d'en haut.

Le *gavial*, ou *crocodile du Gange*, en a vingt-sept en haut, dont cinq inter-maxillaires, vingt-cinq en bas, toutes presque égales, excepté la quatrième d'en bas, qui se loge aussi dans une échancrure de la mâchoire supérieure.

Dans le *tupinambis du Nil* on en trouve seize en haut, dont cinq inter-maxillaires, treize en bas; toutes coniques, légèrement arquées en arrière; les postérieures sont plus grosses, plus recilées et plus mousses. Un *tupinambis* des Moluques ne nous en a montré que six en haut et sept en bas, toutes comprimées et pointues.

Les *lézards ordinaires*, les *iguanes*, les *agames* ont des dents tranchantes, et plus ou moins dentelées sur leur tranchant; elles le sont toutes dans l'*iguane*, où plusieurs ont six ou huit dentelures, et qui en a vingt ou vingt et une de chaque côté. Le *lézard ordinaire* en a de vingt et une à vingt-deux; mais les antérieures ne sont pas sensiblement dentelées, et les autres n'ont guère qu'une échancrure. L'*agame* en a dix-neuf ou vingt, toutes à trois dentelures.

Dans ces trois genres elles vont en augmentant de grandeur d'avant en arrière.

Dans le *stellion* elles sont triangulaires, avec une petite dentelure en avant et en arrière; il y en a seize ou dix-sept de telles de chaque côté, et deux canines grosses et coniques. Il y a de plus en haut deux petites inter-maxillaires coniques, auxquelles rien ne répond en bas.

Le *dragon* ressemble au *stellion* par les dents, excepté que ses canines sont plus longues à proportion que ses incisives: le nombre est le même.

Dans le *gecko*, les dents sont toutes égales, serrées, simples, grêles et pointues, au nombre de trente-cinq à trente-six de chaque côté. La *gecko à tête plate* en a soixante-dix ou soixante-quatorze de chaque côté.

Dans le *scinque* on en compte vingt-deux de chaque côté, tant en haut qu'en bas, toutes coniques, courtes, serrées et égales.

Dans le *caméléon* il y en a dix-huit en haut et dix-neuf en bas, de chaque côté, dont les antérieures sont extrêmement fines, et les postérieures beaucoup plus grandes, et à trois pointes.

2°. Dents des batraciens.

Les batraciens ont tous des dents au palais; quant aux mâchoires, les *salamandres* en ont à toutes les deux, les *grenouilles* à la supérieure seulement, les *crapauds* ni à l'une, ni à l'autre.

Les dents palatines forment dans les *crapauds* et les *grenouilles* une ligne transverse interrompue dans son milieu. Elles sont implantées dans les os palatins. Dans la *salamandre*, elles sont sur deux longues lignes parallèles.

Les dents maxillaires sont grêles, pointues, fines et serrées; la *grenouille* en a environ quarante en haut de chaque côté, dont huit interma-

xillaires; la *salamandre* soixante, tant en haut qu'en bas, et trente de chaque côté au palais.

3.° *Dents des ophidiens.*

Les serpents se divisent d'abord en deux familles: ceux qui peuvent écarter les deux moitiés de la mâchoire supérieure, ils n'ont jamais d'incisives, mais ils ont des maxillaires, des palatines et de mandibulaires: et ceux qui ne peuvent point écarter ces deux moitiés, et qui, ayant tout le pourtour de la mâchoire supérieure garni de dents, ont par conséquent aussi des espèces d'incisives.

Cette seconde famille se réduit aux *orvets* et aux *amphisbènes*. Les *orvets*, outre les dents coniques un peu crochues, égales, qu'ils ont aux deux mâchoires (dix-huit ou vingt en haut, et quinze ou seize en bas, de chaque côté), en ont sur la moitié postérieure de chaque arcade palatine, de très-petites et très-courtes, rangées sur deux rangs.

L'autre famille se subdivise elle-même en deux tribus, les venimeux et les non venimeux; dans ceux-ci il y a des dents coniques, crochues, très-pointues, dirigées en arrière, tout le long de chaque arcade maxillaire palatine et mandibulaire; il y en a par conséquent quatre rangées à la mâchoire supérieure, et deux à l'inférieure, toutes les quatre à-peu-près longitudinales.

Mais dans les venimeux il n'y a à la branche maxillaire que les dents creuses, attachées à son extrémité antérieure seulement, et par conséquent il n'y a dans la plus grande partie de la bouche que les deux rangées palatine et les deux de la mâchoire inférieure.

On sait que les dents venimeuses se distinguent des autres par le canal qui les traverse, et qui donne issue à une liqueur dont nous décrirons ailleurs l'organe sécrétoire. (1)

ARTICLE IV.

Examen particulier des dents des poissons.

Les dents des poissons peuvent être divisées par des caractères pris de leurs formes, et par d'autres pris de leurs positions. Leur nombre est en même temps trop considérable, et trop variable, pour qu'on puisse en donner des tables.

(1) De aspidis, viperac, aliorumve serpentium dentibus, confer auctorem nostrum huiusce libri cap. 62, 1, pag. 493: « Similes aspidi et serpentibus, etc. »

I. De la forme des dents.

Ces formes, quoique variées presque à l'infini, se réduisent cependant à quatre principales.

Les dents en *crochet*, c'est-à-dire coniques, aiguës, et plus ou moins courbées en arrière. Ce sont celles qui forment le plus grand nombre; presque tous les poissons en ont de telles, au moins dans quelques-unes des parties de leur bouche.

Les dents en *cône*, qui sont beaucoup moins aiguës que les précédentes, et dont la pointe est à-peu-près mousse. Telles sont les dents antérieures de l'*anarrhique*.

Les dents à *couronne plate*, tantôt absolument comme celles du pharynx de la *carpe*, ou tantôt simplement arrondie, comme les postérieures du *spare doré*, et de beaucoup d'autres *spares*.

Enfin les dents *tranchantes*, ou en forme de coin. Leur tranchant est tantôt simple, comme dans les dents maxillaires de la *plie*, tantôt dentelé, comme dans celles des *thouties*.

Le plus grand nombre des poissons n'a que des dents en crochets; tels sont les *murènes*, les *vives*, les *uranoscopes*, les *gades*, les *percepierres*, les *coilles*, les *raseasses*, presque tous les *trigles*, les *sucets*, quelques *pleuronectes*, les *soombres*, les *perches*, les *sées*, les *harengs*, les *saumons*, les *brochets*, plusieurs *silures*, etc.

Il y en a qui ont des dents en crochets, réunies à des dents d'une ou de plusieurs autres espèces.

Par exemple,

Des dents en crochet en arrière, et des tranchantes en avant; les *thouties*, les *ostracions*, les *balistes*.

Des dents en crochet en arrière, des plates au milieu, des coniques en avant; les *anarrhiques*, quelques *spares*.

Les mêmes combinaisons, excepté que les dents de devant sont tranchantes; le *sparus sargo*, et quelques autres.

Quelques poissons n'ont point de dents en crochet, mais seulement des plates, et des incisives; telle est la *plie* (*pleuronectes platessa*). Elle a des incisives aux deux mâchoires, des plates au pharynx, et point ailleurs.

D'autres en ont de plates seulement; telle est la *carpe* (*cyprinus carpio*), qui n'en a qu'au pharynx. Le *barbeau* (*cyprinus barbus*), et la *brème* (*cyprinus brama*), ont au même endroit des dents tranchantes seulement.

II. De la position des dents. (1)

Par rapport à la position, les dents des poissons peuvent être implantées, ou dans les os *inter-maxillaires*, ou dans la mâchoire inférieure, ou os *man-*

(1) De piscium dentibus, huius libri cap. 61, 2, pag. 492, non male, sed multo minus accurate, ut actus ferebat, sic disserentem Plinium audias;

dibulaire (ces deux sortes de dents se répondent d'ordinaire comme celles de nos deux mâchoires) : ou dans les os qui représentent les *creades palatines* des oiseaux; nous les nommons *palatines* : ou dans l'os qui descend perpendiculairement du crâne pour former la partie moyenne du palais; nous les nommons *vomériennes* : ou sur l'os qui soutient la langue; ce sont les *linguales* : ou sur les osselets qui supportent les branchies; ce sont les *branchiales* : ou enfin sur des os placés en arrière des branchies, à l'origine de l'œsophage, et que nous nommons *pharyngiens*; ce sont les *dents pharyngiennes*.

Il y a des poissons qui ont des dents dans tous les endroits de la bouche où il peut y en avoir; tels sont le *saumon*, le *brochet*.

D'autres en manquent à la langue seulement; telles sont la *vive*, la *perche*.

D'autres aux branchies et à la langue seulement; l'*uranoscope*.

Il y en a qui ne manquent que des dents palatines et linguales; les *gades*, les *trigles* (excepté le *volitant*), les *anguilles*, le *turbot*, le *sole*, la *dorée*.

Dans quelques-uns il manque trois sortes de dents; les palatines, les linguales et les vomériennes, comme dans les *lutjans*.

Le *malarma* (*trigla cataphracts*) n'en a qu'au pharynx et aux branchies; les *carpes*, rien qu'au pharynx.

Les *raies* et les *squales* n'en ont qu'aux mâchoires.

L'*esturgeon* n'en a nulle part.

III. Rapports de ces formes et de ces positions avec l'ordre naturel.

Ces formes et ces positions des dents pourraient servir de base à des divisions méthodiques de poissons, mais ni l'un ni l'autre de ces caractères ne donnerait des familles naturelles : on en a deux sortes de preuves; des poissons très-semblables ont des dents fort différentes, et des poissons très-différents ont des dents fort semblables; c'est ce qu'on verra dans la revue que nous allons faire des principaux genres de poissons, et dans la description sommaire que nous allons donner de leurs dents.

Nous les parcourrons simplement dans l'ordre reçu jusqu'ici par les naturalistes, quoique nous ne le regardions pas comme le plus naturel, ainsi que nous l'avons déjà dit, et que cette description de leurs dents va encore le confirmer.

A. *Chondroptérygiens*.

Les *raies*, en général, ont leurs deux mâchoires garnies de dents disposées comme des pavés; quelquefois chacune d'elles a son milieu relevé d'une

« Piscium omnibus serrati, præter scarum; huic uni aquatiliū plani; caetero multis eorum in lingua et toto ore: ut turba vulnere molliant, quæ attritu subigere non queunt. Multis et in palato, atque etiam in cauda. Præterea in os vergentes, ne excludent cibi, nullum habentibus retinendi edem-niculum. »

épine, comme dans la torpille; d'autres fois toutes sont plates; le plus souvent toutes ces dents sont petites et à-peu-près égales; d'autres fois celles du milieu sont plus grandes, et en forme de bandes transverses, les latérales seules sont en carreaux; c'est le cas de la raie aigle, et sans doute encore de plusieurs raies étrangères. Ces dernières espèces ont aussi leur pavé dentaire prolongé jusqu'assez avant sur le palais.

Les squales, en général, ont plusieurs rangées de dents tranchantes, dont une seule sert, et les autres sont recourbées en dedans de la bouche. Le nombre des rangées recourbées est variable dans la même espèce.

Le requin (*squalus caroharias*) a ses dents en triangle isocèle, un peu plus longues que larges, et finement crénelées au bord.

Le marteau (*squalus zygena*) les a presque isocèles en bas, obliques en haut, surtout vers les côtés, plus longues que larges, et très-finement crénelées.

Le milandre (*squalus galeus*) les a plus larges que longues, et la pointe inclinée sur le côté, de manière à laisser une large échancrure sous elle au bord externe de la dent. Les crénelures sont un peu moins fines et moins égales qu'au requin.

Le squalus mustelus les a obliques comme le milandre, mais presque sans crénelures au bord interne.

Le perlon (*squalus cinereus*) les a à la mâchoire supérieure beaucoup plus larges que longues, à six fortes dentelures au côté externe, et autant de très-petites à l'interne, toutes dirigées en dehors. Vers l'angle de la bouche sont de petites dents simples et tranchantes à la mâchoire inférieure. Les dents de devant sont en simple pointe aiguë, avec une dent de chaque côté à la racine; les latérales ont des dentelures comme en haut, et l'on retrouve aux angles les petites dents simples.

Une autre espèce de squalo, dont les mâchoires sont pointues, a en avant de petites dents rondes, relevées au milieu d'une petite pointe, et en arrière des rangées transversales de grandes dents en pavé, placées à la suite les unes des autres, et représentant une espèce de demi-coquille spirale.

Le rochier (*squalus stellaris*) a toutes ses dents en longue pointe, avec une seule dentelure de chaque côté de la base.

Le nez (*squalus nasus*) les a de même forme, mais en bien moindre nombre.

L'ange (*squalus squatina*) n'a qu'une simple pointe, à base élargie, sans dentelure.

Les squalus maximus et glaucus ont les dents à tranchant absolument simple, et sans dentelure.

B. Branchiostèges.

Les balistes ont à chaque mâchoire huit dents en coins, larges, plates, à tranchant oblique; et au pharynx, des dents coniques, grêles, serrées, très-régulièrement placées sur deux rangs, tant en haut qu'en bas.

Les coffres (*ostracion*), qui ont d'ailleurs peu de rapport avec les balis-

tes pour le squelette, portent aussi huit dents à chaque mâchoire, mais comprimées par les côtés.

Nous avons déjà suffisamment décrit les mâchoires des *diodons* et des *tétrodons*.

Dans la chimère la mâchoire inférieure présente à nu deux pièces saillantes, tranchantes, striées; la supérieure en a deux autres presque carrées qui répondent aux premières, et le palais offre deux plaques osseuses triangulaires.

L'esturgeon n'a, comme nous l'avons dit, de dents nulle part; mais le *polyodon* a les deux mâchoires et deux bandes latérales au palais hérissées de très-petites dents, comme celles d'une raie.

Dans le cycloptère *lump*, les mâchoires ont une ou deux rangées de petites dents pointues; de pareilles hérissent le pharynx: il n'y en a point ailleurs.

La baudroie (*lophius piscatorius*) a deux rangées à chaque mâchoire, une petite de chaque côté du palais, et les quatre plaques du pharynx garnies de dents crochues assez fortes.

C. Apodes.

Dans le *loup marin* (*anarrhichas lupus*), les dents maxillaires et celles des mandibulaires qui leur répondent, sont grosses et coniques, les mandibulaires latérales et les vomériennes forment de gros tubercules hémisphériques; la rangée interne de chaque arcade palatine est semblable aux secondes et l'externe aux premières. Le pharynx est hérissé de petites dents coniques.

L'anguille et le congre (*muræna anguilla* et *conger*) ont les deux mâchoires et le vomer hérissés de petites dents droites, fortes, mousses, serrées. Le congre n'a presque qu'une rangée aux mâchoires.

La murène (*mur. helena*) n'a que des dents comprimées, tranchantes et très-pointues; une rangée à chaque mâchoire, une impaire au vomer, dont la première dent, fort éloignée des autres, est aussi beaucoup plus grande. Les plaques du pharynx sont linéaires et garnies de deux rangées chacune.

D. Jugulaires.

Les *gades* ont des dents en crochet, nombreuses et fortes partout, excepté à la langue et aux arcades palatines. Leur vomer n'en a qu'une bande transversale en avant. La *molue* (*gadus molua*) se distingue des autres, parce qu'elle en a une rangée de coniques et très-fortes à la mâchoire inférieure, et une au vomer. Celles du *merlus* (*gadus merluccius*) sont plus droites et terminées par une pointe aplatie plus blanche et plus opaque que le reste.

Le *bleunius superciliatus* porte à chaque mâchoire une rangée bien régulière de dents longues, étroites et serrées. Le *bleunius ocellaris* a de plus une forte dent en crochet à chaque mâchoire, en arrière de toutes les autres; quatre en tout.

La vive (*trachinus draco*) n'en manque qu'à la langue. Elles sont toutes

petites et serrées presque comme du velours. Chaque os palatin en porte deux bandes longitudinales, et le vomer une transverse en avant.

Le *rapeçon* (*urandiscopus scaber*) n'a que douze ou quatorze dents en crochet à la mâchoire inférieure; la supérieure en est hérissée de petites, ainsi que le pharynx; et deux petites plaques latérales en avant du vomer.

Le *dragonneau* (*callionymus draconculus*) a les deux mâchoires et le pharynx hérissés de petites dents en soie.

E. Thorachiques.

Le *trigle volant* a des dents maxillaires et mandibulaires en forme de petits tubercules mousses, et point d'autres.

Le *trigle euirassé* ou *marmat* a des dents branchiales, et les vomériennes fines et serrées comme du velours, et rien en avant.

Les *trigles* ordinaires en ont de telles, mais un peu plus fortes, non seulement à ces endroits, mais aux deux mâchoires, et une petite plaque vomérienne en avant.

Dans le *cottus scorpius* on voit les deux mâchoires, une bande transverse en avant du vomer, les dentelures des branchies, et le pharynx hérissés de petites dents pointues.

Le *cottus insidiator* et le *cottus grunniens* ont de plus une rangée aux arcades palatines et au vomer, qui ne fait qu'une seule courbe avec celle du devant du vomer; leurs dents sont moins nombreuses et plus fortes.

La *raieuse* (*scorpaena porus*) a la bande du vomer et celles des arcades toutes hérissées, comme le reste, de très-petites dents.

Dans les *echeneis*, le vomer entier forme une longue et large plaque toute hérissée de petites dents serrées, rases comme du velours; la langue est de même. Le bord antérieur du vomer, les deux mâchoires et le pharynx sont hérissés de dents en crochet.

Le *zeus vomer* n'a qu'à la mâchoire inférieure une rangée de dents à peine sensibles au tact. Le *zeus faber* porte à toutes deux des dents en crochet, petites et peu nombreuses.

Les *plies* (*pleuronectes platessa*, *flexus*, *hippoglossus*) ont eux deux mâchoires des incisives en coins, très-régulièrement placées sur un rang, et au pharynx des tubercules plats, amoncelés comme des pavés. Les dentelures de leurs branchies n'ont point de dents, non plus que la langue et le palais.

Les *soles* (*pleuronectes solea*, *linetus*, etc.) ont aux mâchoires et au pharynx des dents en soie, comme veloutées.

Le *turbot* (*pleuronectes maximus*) a de petites dents en crochet nombreuses, aux mâchoires, au pharynx, sur les dentelures de ses branchies, et un très-petit groupe en avant du palais.

Les *chaetodons* ont aux deux mâchoires des dents en soies longues et serrées comme les soies d'une brosse.

Dans les *theutis* ou *acanthures*, il n'y en a qu'une rangée de tranchantes à tranchant dentelé.

Les uns et les autres ont celles du pharynx en crochet.

Les *labres* ont des dents pharyngiennes bien remarquables; il y a en haut

deux os et en bas un seul, formant des plaques qui broient et qui sont garnies de dents hémisphériques, larges, absolument disposées comme des pavés, beaucoup mieux formées et plus régulièrement placées que celles de la plie; les antérieures varient. Dans quelques-unes elles sont en coin, à peu près égales et sur une seule rangée; dans d'autres en crochet ou sur deux rangs; quelquefois celles de devant sont plus longues que les autres, comme dans la *girelle* (*labrus lulis*), qui a les maxillaires latérales mousses et sur deux rangs, et dans le *labrus virens* qui les a pointues sur un seul.

Ils n'en ont point dans l'intérieur de la bouche.

Le *labrus niloticus* paraît très-différent des autres. Il a aux mâchoires plusieurs rangées de dents longues, étroites, à pointes fourchues ou tridentées, et son pharynx est hérissé de dents droites, très-élevées, minces et pointues.

Plusieurs *lutjans* ont une grande ressemblance avec les *labres*.

Les *spares* ont les dents latérales de leurs deux mâchoires, celles qui, par leur position, répondent à nos molaires, en forme de pavés et rangées sur deux ou plusieurs rangs, selon les espèces. Dans quelques-unes d'elles, ou deux de ces dents se distinguent des autres par leur grandeur et quelquefois par leur forme plus ovale et plus plate, les dents de devant de ces deux mêmes mâchoires varient beaucoup pour la forme. Par exemple, la *dorade* en a six en haut en forme de cône. Les *sparus erythrinus*, *onehorago*, etc. ont ces mêmes dents plus longues et plus pointues. Le *spinifer* n'en a en bas que quatre. Le *sorgo* en a huit en haut et six en bas en forme de coins, tranchantes et presque pareilles aux incisives de l'homme. Le *pagre* a un rang de douze à quinze dents en crochet, et derrière elles une multitude de petites formant velours; les dents en pavés sont plus petites et plus égales que dans les précédents. Quelques *spares* manquent cependant de ces dents en pavés. La *saupé* n'en a qu'une rangée de vingt à vingt-deux toutes en coins; celles d'en haut à tranchant échancré, celles d'en bas pointues. Une espèce voisine a ses dents du milieu seulement échancrées, mais aux deux mâchoires; et les latérales petites et pointues. Le *sparus dentex* a à chaque mâchoire une rangée de petites dents en cône, les quatre antérieures d'en haut et les six d'en bas beaucoup plus longues que les autres; derrière cette rangée il y en a formant velours.

Les *perches* ordinaires (*perca fluviatilis*, *labrax*, *punctata*, *nilotica*, etc.) ont de petites dents en crochet, formant rape ou velours, aux deux mâchoires, à une plaque en avant du vomer, à une de chaque côté du palais, à quelques-unes de la langue et au pharynx.

Les *holocentres* sont comme les perches.

Le *maquereau* (*scomber scombrus*) en a une simple rangée de petites en crochet à chaque mâchoire, une de plus petites encore de chaque côté du palais, quelques-unes d'éparses sur la langue et le vomer, et le pharynx garni de très-longues soies formant velours.

Le *sauré* (*scomber trachurus*) n'en a que de presque imperceptibles aux deux mâchoires, de veloutées au pharynx, et point ailleurs.

Le *scomber samus* en a une rangée de coniques à chaque mâchoire, une petite plaque de velours sur la langue, une à chaque arcade palatine; et le pharynx en a de tuberculeuses ou en pavé.

Les *goïes* ont les deux mâchoires et le pharynx hérissés de plusieurs rangs de dents minces et pointues.

Les *cépoles* n'en ont aux mâchoires qu'une seule rangée, et celles d'en bas sont singulièrement étalées.

F. Abdominaux.

Les *silures anguillaris*, *bogre*, *mystus*, *bajal*, *doctnac*, etc. ont les deux mâchoires et le pharynx garnis de petites dents en soie, et il y en a au palais une plaque en arc de cercle parallèle et contiguë à l'arc de la mâchoire supérieure.

Dans l'*electricus* ces deux bandes se confondent et représentent un large croissant.

Le *silurus clarias* en a à la mâchoire inférieure de très-singulières, comprimées, très-longues, recourbées en ∞ italique renversée, et terminées en pointe; le milieu seul en est garni. En haut leur répondent des dents grêles, droites et pointues. Le pharynx en a en crochet.

Le *galeatus* a des dents droites et un peu mousses aux deux mâchoires et au pharynx; son palais offre deux larges plaques de dents et tubercules, une à droite, l'autre à gauche.

L'*aspredo* a des dents en soie au milieu de la mâchoire inférieure, et deux petites plaques à la supérieure. Le pharynx en est aussi garni, mais non le palais.

Le *loricaria cataphracte* porte à la mâchoire supérieure une petite plaque carrée de longues dents en soie, assez fortes, et deux à l'inférieure. Au pharynx sont deux larges plaques triangulaires de dents serrées, les antérieures en soies, les postérieures grossissant tellement qu'elles représentent un vrai pavé.

Le pharynx de l'*anableps* est assez semblable à celui de la *loricaria*; les dents y sont seulement un peu plus petites. Les deux mâchoires sont garnies de soies.

Le genre *salmo*, tel qu'il est établi par Linnæus, présente des différences énormes dans les dents, des différences telles que parmi les *mammifères* elles suffiraient pour établir des ordres.

Le *saumon ordinaire* et les *truites* ont des dents en crochet, aux deux mâchoires, sur la langue, aux arcades palatines, au vomer, au pharynx, et même dans un endroit où les poissons n'en ont presque jamais, c'est-à-dire, aux os qui représentent les arcades zygomatiques, et qui dans les poissons forment ce qu'on nomme les mystaces, ou la lèvre extensible.

Le *salmo dentex* a à chaque mâchoire dix ou douze longues et grosses dents en crochet; son pharynx est velouté; et voilà tout.

Dans le *salmo nefasch* les deux mâchoires sont garnies de dents, presque aussi fines et aussi serrées que dans les *chaetodus*, mais se terminant en fourche. Ensuite le pharynx est velouté.

Le *salmo niloticus* a aux deux mâchoires des dents grosses, tronquées, à couronne armée de deux ou trois tubercules coniques, comme les molaires de certains quadrupèdes.

Le *serasalmé* (Lacép.) a aux deux mâchoires des dents en coin tranchan-

tes, a trois ou cinq dentelures au tranchant, dont celle du milieu est plus saillante. Chaque mâchoire porte dix ou douze de ces dents.

Dans le *salmo rhomboïde* (Lin.) les deux mâchoires sont garnies de très-petites dents en soies courtes et flexibles.

Aucun de ces cinq n'a de dents dans l'intérieur de la bouche, comme les *anomus* ordinaires.

Les *cyprinus*, quoique aussi nombreux que les *salmo*, se ressemblent davantage. Aucun d'ens n'a de dents, excepté au pharynx. L'os supérieur du pharynx présente une plaque unique, et les deux inférieurs sont armés chacun d'un certain nombre de très-grosses dents, qui frottent en partie contre celle de l'os analogue, en partie contre l'os supérieur.

La carpe en a quatre et quelquefois cinq; les trois ou quatre postérieures et supérieures sont à couronne plate, et sillonnées en travers; l'antérieure et inférieure est ronde, avec une petite pointe au milieu.

La petite dorade de la Chine (*cyprinus auratus*) en a quatre, comprimées et tranchantes.

Le *cyprinus bipunctatus* en a cinq pareilles.

La brème (*cyprinus brama*) en a cinq, également comprimées, et dont le tranchant s'use obliquement contre l'os supérieur.

La tanche (*cyprinus tinca*) ne diffère de la brème, que parce que ses dents sont plus grosses, et que la première est ronde et mousse.

La rose (*cyprinus rutilus*) les a comme la tanche, et encore plus grosses à proportion.

Le barbeau en a neuf, placées sur trois rangs, quatre en bas, trois au milieu, deux au-dessus, en forme de massues, terminées par une pointe un peu crochue.

Le mednier (*cyprinus dobula*) en a sept sur deux rangs; deux en haut, cinq en bas, toutes pointues et un peu crochues.

Le nez (*cyprinus nasus*) en a une vingtaine, toutes comprimées, et qui vont en diminuant vers le haut; les inférieures seules sont un peu grosses.

Et la carpe du Nil (*cyprinus niloticus*) en a onse, placées sur trois rangs en un groupe arrondi, toutes comprimées, et à pointe tronquée par le frottement contre la plaque supérieure.

Le genre des harengs n'a que de très-petites dents en crochet sur le devant des deux mâchoires; le hareng ordinaire en a de plus un grand group au vomer et un sur la langue. Ils sont presque insensibles dans l'aloë.

Les mormyres ont à chaque mâchoire une simple rangée de petites dents plates et échancrées.

Les brochets sont au nombre des poissons qui ont le plus de dents. L'espèce ordinaire (*esox lucius*) en a de très-grandes en crochet; sa langue, ses deux os palatins en sont hérissés d'une multitude, dont les palatines sont plus grandes; le vomer est tuberculeux comme une rape. L'orpie (*esox belone*) en a à chacune de ses longues mâchoires une rangée de grandes en crochet, et une multitude de petites; mais point sur la langue, et seulement une petite plaque vomérienne.

ARTICLE V.

De la substance qui remplace les dents dans les oiseaux et les tortues, et de quelques autres parties qui font l'office de dents.

Cette substance est, dans les oiseaux, une corne fibreuse absolument semblable à celle qui forme les ongles et les cornes proprement dites, c'est à-dire, les cornes creuses; elle se moule sur les deux mandibules osseuses du bec. Ses diverses degrés de dureté et les configurations qu'elle prend, infiniment autant sur la nature des oiseaux, que le nombre et la figure des dents sur celle des quadrupèdes.

La dureté du bec est extrême dans les oiseaux qui déchirent leur proie, comme les *aigles* et les *faucons*, ou qui brisent des fruits durs, comme les *perroquets*, les *gros-becs*, ou enfin qui percent les écorces, comme les *pics*.

Elle diminue par degrés dans ceux qui prennent des nourritures moins solides, ou qui avalent leurs aliments sans les mâcher; et elle se change en une simple peau presque molle dans ceux qui ne se nourrissent que de choses tendres, et surtout dans ceux qui ont besoin de sensibilité pour aller chercher leur nourriture dans la vase, ou au fond des eaux, comme les *canards*, les *courlis*, les *léopards*, etc.

Divers oiseaux, notamment ceux de proie et quelques gallinacés, ont la base du bec couverte d'une peau molle, nommée *aire*, dont on ignore l'usage; peut-être supplée-t-elle à l'insensibilité du reste du bec.

Le bec servant à la fois à l'oiseau d'organe de préhension et de mastication, influe sur la totalité de ses habitudes; aussi doit-on surtout avoir égard au bec dans la formation des genres des oiseaux.

Toutes choses égales d'ailleurs, un bec court est plus fort qu'un bec long, un épais plus qu'un mince, un solide plus qu'un flexible; mais la forme générale fait varier à l'infini l'application de la force.

Un bec comprimé, à bords tranchans, à pointe formant un crochet aigu, caractérise les oiseaux qui vivent de proie, soit d'oiseaux et de petits quadrupèdes, comme les oiseaux de proie proprement dits; soit de poisson, comme les *frégates*, les *albatrosses*, les *pétrels*, etc. Les premiers ont le bec plus court; de là leur plus grande force proportionnelle. Une dent de chaque côté ajoute beaucoup à la force d'un tel bec. C'est pourquoi les *faucons*, *croasserelles* et *hobereaux* passent pour des oiseaux nobles et plus courageux que les oiseaux de proie qui n'ont pas cette dent. Les *pies-grèches*, qui en sont pourvues, ne le cèdent guère en courage aux oiseaux de proie ordinaires, malgré leur petitesse et la faiblesse de leurs ailes et de leurs pieds. Lorsque le bec crochu s'amincit, il s'approche du bec en couteau, propre aux demi-oiseaux de proie, aux oiseaux lâches et voraces, *corbeaux*, *corneilles*, *pics*, etc. Le *milan*, qui a un de ces becs crochus amincis, s'approche plus des corbeaux par ses mœurs que des vrais oiseaux de proie. Le bec en couteau annonce des mœurs semblables dans les oiseaux d'eau; les *grèlards*, *mouettes*, etc. en sont la preuve.

Une autre espèce de bec fort et tranchant, mais d'une forme allongée et sans crochet, sert à couper et à briser, et non à déchirer. C'est celle des oiseaux qui vont chercher dans les eaux des animaux de résistance, comme reptiles, poissons, etc. Il y a de ces becs absolument droits, comme dans les *hérons*, les *cigognes*, les *fos*; il y en a de courbés vers le bas, comme dans les *tantales*, ou vers le haut, comme dans le *jabiru*.

Certains becs tranchants ont leurs côtés tellement rapprochés qu'ils ressemblent à des lames de couteaux, et ne peuvent servir qu'à saisir de petites choses pour les avaler promptement; tels ils sont dans les *pingouins* et autres *alques*, dans les *macareux* (où le bec a de plus la singularité d'être aussi haut que long), dans les *becs en ciscaux*, où l'on remarque cette autre singularité que la mandibule supérieure est plus courte que l'autre, de manière que l'oiseau ne peut saisir qu'en effleurant l'eau et en poussant les objets en avant de lui. Il y a enfin des becs tranchants qui sont aplatis horizontalement; ils servent à saisir des poissons, des reptiles et d'autres objets de grande dimension. Le *squaou* a un tel bec, qui même est armé de dents à ses côtés. Quelques *gobe-mouches* et quelques *todiers* approchent assez eu petit de cette forme.

Parmi les becs non tranchants on doit remarquer d'abord ceux qui sont aplatis horizontalement. Lorsqu'ils sont longs et forts comme dans le *pélican*, ils servent à avaler une forte proie, mais de peu de résistance, comme des poissons. Longs et faibles comme dans la *spatule*, où l'extrémité s'élargit et mérite ce nom à l'oiseau, ils ne servent qu'à palper dans la vase ou dans l'eau de très-petits objets.

Les becs plus ou moins aplatis des *canards*, ceux plus coniques des *oies* et des *cygnes*, et celui du *flamand*, dont la mandibule inférieure est ployée en longueur et la supérieure en travers, ont tous des lames transversales rangées le long de leurs bords, qui, lorsque l'oiseau a saisi quelque chose dans l'eau, laissent écouler l'eau superflue. Aussi tous ces oiseaux sont-ils aquatiques. Dans les *harles*, genre d'ailleurs voisin des *canards*, ces lames se changent en petites dents coniques, qui servent très-bien à retenir les poissons dont les *harles* détruisent beaucoup.

D'une toute autre nature sont les becs longs, minces, faibles et tendres par le bout, des oiseaux qui sondent la vase et les bords des eaux dormantes. Les *béaunes* les ont droits, les *courlis* recourbés vers le bas, les *avocettes* et quelques *arges* vers le haut. Des oiseaux voisins, les *pluviers* et les *vanneaux*, font un usage à peu près pareil, mais dans la terre seulement, d'un bec droit, court, ferme et renflé par le bout.

Les becs des *toucons* et des *calaos* sont remarquables par leur excessive grandeur, qui égale quelquefois celle de l'oiseau. La substance osseuse de ces becs n'est qu'une cellulose extrêmement légère, sans quoi ils auraient détruit tout équilibre dans le vol. La corne qui les revêt est elle-même si mince, qu'elle se dentèle irrégulièrement sur ses bords par l'usage que l'oiseau en fait. Les *calaos* ont encore, sur leur énorme bec, des proéminences de même substance et de formes variées dont l'utilité est inconnue. Le plus remarquable à cet égard est le *calao rhinocéros*, qui semble avoir de deux énormes becs l'un sur l'autre. Les *coucoucs*, les *touracos*, les *musophages*, les *barbus*, les *tanatras*, les *barbicans*, tiennent une sorte de mi-

lieu entre le grand et faible bec des *canards*, et le bec renflé, dur et gros des *perroquets*; celui-ci est très-robuste, et ils s'en servent pour grimper comme d'un troisième pied.

D'autres grimpeurs, les *pies*, ont un bec prismatique, long, fort, et terminé par une compression qui leur sert à fendre et à percer les écorces des arbres. Celui des *martins-pêcheurs* est presque pareil; mais beaucoup plus long proportionnellement à l'oiseau, il ne pourrait servir au même usage: la langue, qui est fort importante pour déterminer l'emploi du bec, est d'ailleurs toute différente.

Le bec court, cuniqué et voûté des *gallinacés* ne leur sert qu'à avaler le grain, si rapidement que beaucoup de petits cailloux passent avec.

Ces oiseaux, dans leur état libre, se nourrissent autant d'insectes que de grains; les petits même ne mangent que des insectes, dans plusieurs espèces, pendant les premiers jours de leur vie.

Les petits oiseaux, nommés en général *passereaux*, nous offrent toutes les nuances de la forme conique, depuis le rône à bas large des *gras-becs*, jusqu'au cône presque en forme de fil des *oiseaux-mouches* et des *colibris*, et chacune de ces formes a la même influence que dans les grands oiseaux. Les oiseaux à bec court et fort vivent de graines; ceux à bec long et mince, d'insectes. Si ce faible bec est court, plat et fondu très-avant, comme dans les *hirondelles* et les *engoulevents*, l'oiseau engloutit en volant les mouches et les papillons; s'il est long et arqué, et qu'il conserve quelque force, comme dans les *hupes*, il ira fouiller la terre et les fumiers pour y chercher des vers. La langue tubuleuse et allongable du *colibri* lui permettra de faire usage du sien pour sucer le miel dans le calice des fleurs.

Dé tous les becs, le plus extraordinaire sans doute est celui du *bec-à-croûte*, où les pointes des deux mandibules se dépassent et se croisent; car cette disposition semble directement contraire à la destination naturelle de tout bec. Cependant l'oiseau trouve encore moyen de l'employer pour arracher les graines des cônes des sapins; aussi est-il réduit à cette nourriture.

L'enveloppe cornée qui revêt les mâchoires des *tortues*, (1) ne diffère point essentiellement de celle du bec des oiseaux; seulement elle est appliquée sur un organe susceptible de beaucoup moins de mouvement: car la mâchoire supérieure est toujours fixe dans ce genre. Cette substance y est encore sensiblement fibreuse, et tantôt homogène et comme fondue. Les bords en sont tantôt à simple tranchant, tantôt à petites dentelures, comme celles d'une scie, tantôt découpés en grosses dents inégales: l'extrémité est tantôt entière et arrondie, tantôt échancrée, tantôt aiguës en pointe. Ces différents caractères pourraient être utiles dans la distribution des genres des *chelonien*s en petites familles.

C'est ici le lieu de dire un mot des *fanons* des *baleines*; on nomme ainsi des lames de corne implantées dans leur palais, et descendant verticalement dans la bouche. Les os maxillaires et palatins forment à leur face inférieure deux plans inclinés qui donnent au palais l'air d'un toit renversé; les

(1) De testudine conf. Plin. huiusce libri cap. 68, « Testudine lingua nulla, nec dentes, etc. »

deux faces en sont concaves : c'est sur elles que les fanons s'attachent ; ils sont tous parallèles entre eux, et leur direction est transverse à l'axe du corps. On en compte plusieurs centaines sur chaque face, et dans la grande baleine il y en a qui ont plus de dix pieds de haut.

Ils sont fixés sur l'os par une substance plus charnue, qui se change par degrés dans la leur. Chaque fauon présente intérieurement une couche de fibres cornées revêtue de deux lames cornées aussi, mais plus minces, plus serrées, et dont les fibres sont moins apparentes ; les fibres sortent d'entre les lames, et forment une frange libre sur tout le bord inférieur du fanon ; d'où il résulte que ces franges garnissent toute la partie du palais qui est au-dessus de la langue, et qui se trouve par-là entièrement velue.

Ces fibres ne sont pas égales dans toutes les espèces. Le rorqual, par exemple, les a beaucoup plus grosses que la baleine franche, quoique celle-ci ait les fanons bien plus longs.

G. CUVIER.

TABVLA RERVVM

QVAE IN HOC QVARTO VOLVMEINE CONTINENTVR.

C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber IX 7C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber X 205

Excursus de nocturnis avibus, auctore GEORG.

CUVIER. 367

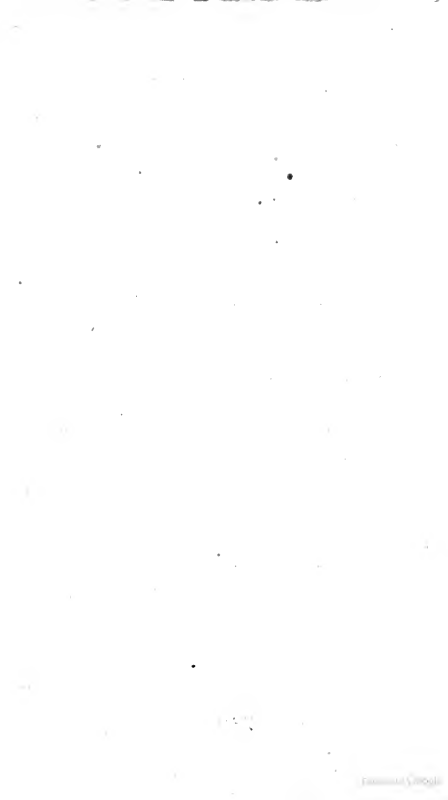
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber XI 371Excursus de dentibus Animalium, auctore GEORG.

CUVIER. 593

QVARTI VOLVMINIS FINIS.

Facultate obtenta.

576049

INFORMATIONS
MONTAGNE
Via G. P. ...
Digitized by Google

